Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Tijdschrift voor veeartsenijkunde en veeteelt

https://hdl.handle.net/1874/260684

VWC 853

TIJDSCHRIFT

VOOR

VEEARTSENIJKUNDE

UITGEGEVEN DOOR DE

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland

ONDER REDACTIE VAN

D. F. VAN ESVELD, W. C. SCHIMMEL

EN

M. G. DE BRUIN,

Leeraren aan 's Rijks Veeartsenijschool.

VIER-EN-DERTIGSTE DEEL.

UTRECHT
J. L. BEIJERS
1907.

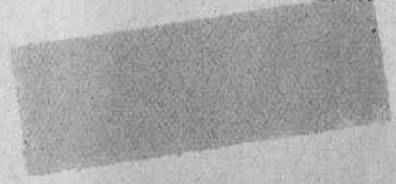

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT
0031 6996

INHOUD VAN HET VIER-EN-DERTIGSTE DEEL.

Veeartsenijkunde.

Bldz.

De geschiedenis der vleeschkeuring in Nederland, door H. M. KROON. 1
Een geval van ostitis malleosa (met afbeelding), door W. VAN DER BURG 53
Miltvuur-diagnostiek in de praktijk (met 5 afbeeldingen), door dr. L. DE BLIECK 109
Onderzoekingen over melk, door D. A. DE JONG en W. C. DE GRAAFF III. De coli-contrôle der gepasteuriseerde melk 152
Castratie van veulens met hernia scrotalis, in het Old-ambt, provincie Groningen, door C. A. VAN DORSSEN 169
L. Th. Janné. Dr. M. H. J. P. Thomassen door de redactie 214
Mededeelingen uit de chirurgische cliniek van 's Rijks veeartsenijschool, door W. C. SCHIMMEL en G. L. J. GOOREN. 9°. Partiëele kaakfractuur met complicaties. 10°. Podotrochlitis chronica aan beide voorbeenen, simuleerend myositis rheumatica chronica bij een paard . . 215
De castratie van klophengsten (met afbeelding), door A. F. MULLER . 219
Infectieuse cerebro-spinaalmeningitis, door dr. H. J. VAN DER SCHROEFF 242
Mededeelingen uit de chirurgische cliniek van 's Rijks veeartsenijschool, door W. C. SCHIMMEL en J. VAN DER VEEN:
1°. Obturatie van de achterste aorta bij een paard. 2°. Tandfistel in de rechter bovenkaak bij een hond. 3°. Endocarditis valvularis met metastatische pneumonie en metastatische polytendovaginitis. 4°. Ribkraakbeenfractuur met partiëele ribresectie bij een hond. 5°. De behandeling van een hernia scrotalis bij een ruin. 6°. Genezing van een hernia ventralis bij een paard door afklemmen. 7°. Keratosis boven den kroonrand van een achterhoef, uitgaande van een gedisloqueerd gedeelte der keratogene membraan (met afbeelding). 8°. Mechanische behandeling eener distensie-luxatie van het achter-kootgewricht bij een paard van Belgisch ras. 9°. Amputatie met goed gevolg van den penis bij een ruin. 10°. Operatie van een scrotaal-netbreuk met botryomycose bij een ruin; dood door tetanus. 11°. Fractura comminuta van den rechter oogboog met verscheuring van den nervus opticus bij een paard 301, 429, 545, 593
Bijdrage tot de aetiologie der kalfziekte, door J. DE VRIES. 310
De methode THARY (met afbeelding), door F. LAMÉRIS 365
Het verzamelen van sputum door middel van tracheotomie voor de diagnostiek van open longtuberculose, door A. A. OVERBEEK . . . 371
De draaiziekte der schapen, door E. J. DOMMERHOLD 375
Carcinoom bij een paard, door dr. J. SWIERSTRA 382
Mededeelingen uit het laboratorium van het gemeente-slachthuis te Utrecht, door W. VAN DER BURG: 1°. Tuberculosis myocardii bovis 2°. Tuberculosis myocardii equi 434

Blz.
De behandeling der besmettelijke scheede-ontsteking, door J. VLASKAMP 439
Enkele opmerkingen over de therapie der kalfziekte, door S. R. FERWERDA 444
Een nieuwe voedingsleer en haar toepassing in de veeartsenijkunde, door J. J. WESTBROEK 485
Iets over de beoordeeling van het paard op uithoudingsvermogen, door F. LAMÉRIS 555
Bijdrage tot de physiologie van het herkauwen, door M. G. DE BRUIN 570
De behandeling van acute tympanitis, door E. J. DOMMERHOLD . . . 595
Boutvuur en „Geburtsrauschbrand", door E. H. BERCH GRAVENHORST 685
Eenige vergiftigingsgevallen uit de praktijk, door E. J. DOMMERHOLD . 727
Houdbaarheid, vervoer, bewaren en conserveeren van vleesch, door dr. D. A. DE JONG Jzn. 731

Korte mededeelingen.

Miltruptuur bij het paard, door J. M. KNIPSCHEER 319
Onderzoek van veterinaire geheimmiddelen, door W. C. SCHIMMEL . . 466
Opleiding van vee-verloskundigen (niet-veeartsen), door M. G. DE BRUIN 708

Referaten.

De genezing der ziekten door celzouten (Ref. W. C. SCHIMMEL) . . 57
Nieuwe onderzoekingen omtrent het wit worden van het haar (Ref. idem) 59
De nieuwe Duitsche pharmacopoea (Ref. idem) 60
Slachthuizen (Ref. idem) 60
Piroplasmata in Nederlandsch-Indië (Ref. J. VAN DER VEEN) . . . 60
Herpes tonsurans (een geval van trichophytie bij een sandelhoutpaard) (Ref. idem) 61
Saccharomycescellen in de longen van paarden (Ref. idem) 62
Abattoir en veemarkt te Amsterdam over 1905 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 63
Verharde melasse en molascuit 67
De Australische ponies voor het leger in Ned.-Indië 68
Dermatitis granulosa, plaies d'été, dermatitis verminosa pruriens (Ref. J. VAN DER VEEN) 171
Keuring van vee en vleesch te Dordrecht over 1905 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 173
Onderzoekingen omtrent de pathogenese van kwade-droes (Ref. W. C. SCHIMMEL) 244
Militaire-veterinaire dienst in Nederlandsch-Indië gedurende 1904 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 245
De paardenstapel in Indië 247
Vaccinatie tegen de tuberculose (Ref. W. C. SCHIMMEL) 320
Petroleum als geneesmiddel van acarus-schurft bij den hond (Ref. W. C. SCHIMMEL) 386
Critiek over de tuberculinatie van het quarantaine-vee enz. in Duitschland (Ref. W. VAN DER BURG) 387
De werking van het locale anaestheticum alypine bij het paard (Ref. W. C. SCHIMMEL) 448
Het eten van watten ter voorkoming van nadeelige gevolgen door het inslikken van scherpe voorwerpen (Ref. idem) 449
Noord-Amerika zoekt veeartsen (Ref. idem) 450
Over embryonale transplantatie (Ref. J. P. VAN DER SLOOTEN) . . . 450
Keuring van vee, vleesch, visch, schaal- en schelpdieren te Arnhem over 1906 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 465
Technische veterinaire afdeeling in Frankrijk (Ref. dr. M. H. J. C. THOMASSEN) 517

Blz.
Nieuwe behandelingswijze van wonden, ook van gewrichts- en peesscheedeverwondingen, door middel van gekristalliseerd boorzuur (Ref. W. C. SCHIMMEL) 563
Veeartsenijkundig onderwijs in België (Ref. idem) 565
Abattoir te Maastricht over 1906 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 566
Verslag omtrent het openbaar slachthuis te Leiden over 1906 (Ref. idem) 597
Het abattoir te Roermond over 1906 (Ref. idem) 600
Opleiding van vee-verloskundigen (niet-veeartsen) 601
Quantitatieve bepaling van aceton in urine (Ref. dr. L. VAN ITALLIE). 689
LOGEMANN's Thuringer pillen (Ref. W. C. SCHIMMEL) 690
Eenvoudig middel tegen strijken (Ref. idem) 691
Abattoir te Rotterdam over 1906 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 691
Verslag omtrent de exploitatie van het gemeente-slachthuis te Nijmegen over 1906 (Ref. idem) 693
Abattoir te Groningen over 1906 (Ref. idem) 694
Abattoir te Utrecht over 1906 (Ref. idem) 696
Verplaatsing der veterinaire hoogeschool te Stuttgart naar Tubingen (Ref. W. C. SCHIMMEL) 698
Veeartsenijkunde en hygiëne (Ref. idem) 699
Jus promovendi der veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden (Ref. idem) 699
Beschrijving van eenige dierlijke parasieten (Ref. J. v. d. VEEN) . . . 754
Een nieuw hulpmiddel voor het onderkennen van tuberculose (Ref. W. C. SCHIMMEL) 755
Behandeling van demodex-schurft (Ref. idem) 756
Hygiënisch instituut (Ref. idem) 757
Universiteit en vakschool (Ref. idem) 757

Boekaankondiging.

Prof. Dr. Jos. BAIJER, Operationlehre. Dritte Auflage (W. C. SCHIMMEL) 93
Deutsche Veterinär-Kalender für das Jahr 1906/1907, von Prof. Dr. R. SCHMALTZ (W. C. SCHIMMEL) 94
Bericht über das Veterinärwesen im Königreich Sachsen für das Jahr 1905 (D. F. VAN ESVELD) 95
Prof. L. HOFFMANN, Die chirurgische Klinik an der Tierärztlichen Hochschule in Stuttgart (W. C. SCHIMMEL) 201, 298
J. S. NAUTA, Physisch-chemische Untersuchungen des Fruchtwassers der Wiederkäuer in den verschiedenen Perioden der Trächtigkeit. Inaugural-Dissertation (D. F. VAN ESVELD) 284
Verslag van de werkzaamheden der Rijks seruminrichting over 1904—1905 (D. F. VAN ESVELD) 286
Veterinaire Studenten-Almanak voor 1907 (W. C. SCHIMMEL) . . . 342
M. H. J. C. THOMASSEN, Ueber den Einfluss des Druckes auf die Resorption von Flüssigkeiten im Unterhautbindegewebe. Inaugural-Dissertation (M. G. DE BRUIN) 346
Prof. Dr. A. EBER, Beiträge zur Kenntnis der Magenerkrankungen des Rindes (M. G. DE BRUIN) 347
Veterinär Kalender pro 1907 von ALOIS KOCH (M. G. DE BRUIN) . . 347
L'Hygiène de la viande et du lait. Revue mensuelle, publiée sous la direction scientifique de H. MARTEL, par L. PANISSET et A. CESARI (D. F. VAN ESVELD) 348
Prof. Dr. RUBELI, Die tierärztliche Lehranstalt zu Bern in den ersten hundert Jahren ihres Bestehens (M. G. DE BRUIN) 396
Prof. H. FRICK, Tierärztliche Operationslehre (W. C. SCHIMMEL) . . 397
P. VAN HOEK, Hooger Landbouwonderwijs (D. F. VAN ESVELD) . . 399
Prof. Dr. W. PFEIFFER, Operationskursus für Tierärzte und Studierende. Vierte Auflage (W. C. SCHIMMEL) 468

Blz.

Verzamelde opstellen uit „Het Paard". Hoofdredacteur-uitgever A. W. HEIDEMA (D. F. VAN ESVELD) 469
Prof. dr. O. KELLNER en A. A. TER HAAR, De voeding der landbouw-huisdieren (D. F. VAN ESVELD) 469
J. Y. SWIERSTRA, Kommen in dem Fleische und in makroskopisch gesunden Lymphdrüsen von tuberkulözen Tieren Tuberkelbacillen vor? Inaugural-Dissertation. (M. G. DE BRUIN) 470
K. HOEFNAGEL, Ziekten en gebreken van het rundvee (H. M. KROON) 605
Dr. ROBERT MÜLLER, Sexualbiologie (M. G. DE BRUIN) 702
Prof. DR. M. SCHLEGEL, Die infektiöse Rückenmarksentzündung oder schwarze Harnwinde (W. C. SCHIMMEL) 703

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde.

Verslag van den toestand der Maatschappij over 1905/6 en 1906/7, door K. HOEFNAGEL 17, 780
Verslag omtrent den toestand van de bibliotheek over 1905/6, door D. F. VAN ESVELD 70
Bibliotheek van Hollandsche veeartsenijkundige werken (25ste vervolg), door idem 76
Begrooting over 1908 779
Notulen der 47ste algemeene vergadering 175, 251, 320, 567
Programma voor de 48ste algemeene vergadering 775
Verslag der afdeeling Groningen—Drente 626
" " " Friesland 89, 710
" " " Gelderland—Overijsel 90
" " " Noord-Holland 629
" " " Zuid-Holland 195, 711
" " " Zeeland 196, 713
" " " Noord-Brabant—Limburg 712
Mededeelingen van het hoofdbestuur: 20, 206, 351, 396, 520, 581, 607, 708, 758
Statuten der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde (goedgekeurd 3 Mei 1907, nº. 84) 608
Huishoudelijk reglement der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde 613
Verslag over den cursus in vee- en vleeschkeuring te Groningen, gehouden in 1906 630
Verslag omtrent den vervolgcursus, gehouden te Leeuwarden in 1907 . 632
Verplaatsing der Rijks seruminrichting van Rotterdam naar Utrecht, in aansluiting bij de veeartsenijschool, door de afdeeling Groningen—Drente 635
Brief van Unitas medicorum met advies der commissie voor beroepsbelangen 758
Rapport der commissie in zake koopvernietigende gebreken in den veehandel 762
De directeur-generaal van den landbouw eerelid van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, door W. C. SCHIMMEL 23
Het 25-jarig jubileum der leeraren aan 's Rijks veeartsenijschool dr. M. H. J. P. THOMASSEN, D. F. VAN ESVELD en dr. J. D. VAN DER PLAATS, door W. C. SCHIMMEL 24
Het afgeven van attesten door veeartsen, door de redactie 282
Het onderwijs aan 's Rijks veeartsenijschool, door idem 402
Een begeerlijke positie voor een veearts, door BETA 70
Overzicht van de „Verslagen aan de Koningin van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig staatstoezicht in de jaren 1904—1905 (Ref. D. F. VAN ESVELD) 197, 279

Blz.

De vlekziekte der varkens en hare bestrijding, door de directie van den landbouw 65
Règlement de la commission permanente des congrès internationaux de médecine vétérinaire 359
Veeartsenijkundige onderafdeeling van het aanstaand internationaal zuivelcongres 589 681
Conferentie over de voedingsmiddelscheikunde op 24 Juli 1907 . . . 681
Necrologie, door D. F. VAN ESVELD: G. A. REIMERS 209; F. A. DELJERMANS 351; C. A. ROTSCHEID 352; H. HOOGLAND 352; R. RIEDÉ 352; H. C. POLL 403; B. J. VERMANDE 520; K. J. DOORNBOS 520.

In memoriam L. Th. Jansé, door T. A. L. BEEL 472

In memoriam M. H. J. P. Thomassen, door dr. H. MARKUS 476
Personalia: 27, 107, 212, 298, 353, 404, 481, 520, 582, 676, 714, 785
Rijks veeartsenijschool: 28 (Wijziging in het reglement van 21 Augustus 1906), ... 108, 353, 404, 481, 521, 585, 677, 715
Staatsexamens: 585, 715, 726
Staatsbegrooting: 31, 96, 209, 286, 353, 680, 786
Wet op de paardenfokkerij 1901: 295, 716
Keuring van vee en vleesch: 38, 407, 522, 639, 716, 786
Cursussen in vee en vleeschkeuring: 405, 482, 586
Veeartsenijkundig staatstoezicht: 50, 108, 298, 357, 421, 482, 543 587, 678, 719, 787
Rijks seruminrichting 483, 543
Staat der gevallen van besmettelijke veeziekten: 51, 213, 299, 363, 427, 484 544, 683, 726
Nieuw uitgekomen boeken, door W. C. SCHIMMEL: 203, 349, 518, 706
Vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland 792
Gedenkteeken-THOMASSEN 590, 724, 792
Verbetering, door W. C. SCHIMMEL 298, 362, 544, 792

DE GESCHIEDENIS DER VLEESCHKEURING IN NEDERLAND,

DOOR

H. M. KROON [1]).

Met belangstelling hebben wij het vorig najaar de mededeeling vernomen van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, in de Staten-Generaal, dat het in zijn bedoeling ligt een algemeene vleeschkeuringswet in te dienen. Nog onlangs mocht ik van den Directeur-Generaal van den Landbouw vernemen, dat de wet bij de Directie van den Landbouw in voorbereiding is, en in de toelichting van de dezer dagen ingediende wet op de uitvoerkeuring van vleesch zegt de Minister, dat hij zich vleit, dat de in voorbereiding zijnde regeling der algemeene vleeschkeuring weldra de Staten-Generaal zal kunnen bereiken. De vorming van hulpkeurmeesters, met kracht ter hand genomen, houdt verband met deze plannen.

Naar het mij voorkomt, is de tijd voor de indiening van zulk een ontwerp gunstig en bestaat er alle kans, dat in de Kamers voor een algemeene vleeschkeuringswet een meerderheid te vinden is. Ik geloof dan ook, dat wij met alle reden mogen verwachten, dat binnen betrekkelijk korten termijn zulk een wet tot stand komt.

Met de algemeene vleeschkeuringswet in het zicht wensch ik nu een blik achterwaarts te werpen, te wijzen op hetgeen in ons land op het gebied der vleeschkeuring heeft bestaan en is tot stand gebracht, en stil te staan bij verschillende pogingen, welke reeds zijn aangewend om zulk een rijkswet, regelende de keuring van vee en vleesch, te verkrijgen.

[1]) Openingsrede voor de 47ste algemeene vergadering, op 22 September 1906.

Reeds in de oudheid heeft men begrepen, dat een toezicht van overheidswege op het vleesch, voor het gebruik van den mensch bestemd, noodzakelijk was. De spijsregelen der Egyptenaren, de Mozaïsche wetten betreffende de verboden spijzen der Israëlieten, de spijswetten der Christenen in Jeruzalem, de wetten der Grieken, de aedilen der Romeinen, de spijswetten der Mohamedanen gaven alle voorschriften betreffende de gezondheid van het slachtvee.

In de opvolgende eeuwen vindt men daaromtrent herhaaldelijk voorschriften in verschillende landen en steden van Europa. Het ligt niet in mijn bedoeling deze hier op te sommen. Ieder kan ze vinden in de bekende handboeken over vleeschkeuring, terwijl daaromtrent uitvoerige mededeelingen worden gedaan in het door Dr. Bake voor Nederland bewerkte en in 1789 verschenen werk van Dr. J. P. Frank, *Geneeskundige Staatsregeling*.

Omtrent de geschiedenis der vleeschkeuring in Nederland zijn de gegevens zeer spaarzaam. De enkele die ik vond, zal ik achtereenvolgens mededeelen.

Op 16 October 1601 werd door de Stads-Regeering van Workum een Ordonnantie gepubliceerd, waarbij ten strengste verboden werd „om aan de markt te brengen het vleesch van beesten aan het miltvuur gestorven en daarvan te eten." De Regeering van Rotterdam statueerde bij een keure, dato 22 September 1719 „dat het vee door hiertoe aangestelde keurmeesters levend beschouwd, en goed gekeurd zijnde, met een *R* geteekend moest worden, zonder welk merk geen slachter een beest vermag te slachten. De slachters moeten bezweeren dat zij, aan eenig beest een gebrek van zweeren, pokken, beijen, aanwasch, kuch, longevier, geelwater, of andere ongezondheid bespeurende, hier van aan keurmeesters zullen kennis geven."

„Het vleesch ter Halle moet dagelijks door den keurmeester gevisiteerd worden.

„Het vleesch onbekwaam gekeurd om gegeeten te worden zal in presentie van den Keurmeester in het diepst van de Maaze geworpen worden.

„Geen gortig varkensvleesch mag verkocht, of worst daarvan gemaakt worden, op boete van f 25 : 0 : 0 en verbod van neering voor 6 maanden; en onbekwaam zijnde, om van menschen gegeeten te worden, in het diepst van de Maaze geworpen worden, insgelijks ook de hammen en het spek, waaraan men dit of eenig ander schadelijk gebrek bespeurt.

Volgens straks genoemden Dr. BAKE zijn „zoodanige voorzorgen meede door de Regeeringe in andere onzer Steden genomen."

Ook enkele maatregelen van wege de Regeering van Land en Gewest kan ik aanhalen. Evenals het zeer dikwijls voorkomen van miltvuur in Friesland aanleiding gaf tot de daarevengenoemde verordening in Workum, is een andere infectieziekte, en wel de heerschende runderpest, de reden geweest tot de uitvaardiging van de nu volgende voorschriften.

De Staten van Holland en Westvriesland ordonneerden bij Placaaten van den 12den en 16den Maart 1732: „dat op behoorlijk salaris bekwaame en vertrouwde persoonen moesten aangesteld worden, die het vee op de stallen gingen examineeren, de eigenaars van de besmetting, zoo dezelve zich geopenbaard had, kennisse gaven, en zorgden, dat de daaraan gestorven beesten in kuilen van behoorlijke diepte onder de aarde gedolven wierden."

Ingevolge Placaat van 6 November 1744 door de Staten-Generaal in de Generaliteitslanden uitgevaardigd, moesten „dieren aan de runderpest gestorven, onverwijld begraven worden, zonder dat daarvan iets tot spijze of andere behoeften mocht worden gebruikt."

De Staten van Friesland verboden de ingezetenen dier

provincie het gebruik van aan veepest gestorven beesten; bij placaat van 8 Januari 1745 werd dit echter ingetrokken wat betreft het gebruik van het vet der aan runderpest lijdende dieren.

Wij komen nu in een periode, de tweede helft der 18de eeuw, waarin de meening ingang vond, dat vleesch van zieke dieren niet nadeelig was voor de gezondheid van den mensch. In Nederland werd deze meening vooral verdedigd door CAMPER en VINK, in hun lessen over de veeziekte, in 1769 te Groningen en Rotterdam gehouden.

De eerste verordening, die wij daarna aantreffen, is de „Ordonnantie op het verkoopen en de keuring van vleesch in de gemeente Utrecht, alsmede de Instructie van den keurmeester van het vleesch, van 31 December 1828, door Burgemeester en Wethouderen dezer stad ingevoerd." Volgens deze instructie „moet alle vee nog levend door den keurmeester worden onderzocht, en wanneer het ter slagting geschikt wordt geacht, moet het andermaal na de slagting door hem van binnen worden geschouwd." Bij dezelfde instructie worden zoowel „ten aanzien der uitwendige als inwendige schouwing, de teekenen en omstandigheden uitvoerig voorgeschreven, waarop de keurmeester bij het onderzoek heeft te letten."

Van 16 Juli 1839 (Staatsbl. no. 30) dateert een koninklijk besluit, waarbij het opdelven van dierlijke overblijfselen, afkomstig van aan veeziekte gestorven of dientengevolge afgemaakt vee, alsmede het verkoopen of verbruiken van de alzoo opgedolven voorwerpen, strafbaar wordt gesteld.

In 1843 ontwierp Dr. A. NUMAN, directeur van 's Rijks veeartsenijschool, op verzoek van den Minister van Binnenlandsche zaken, een reglement houdende „Algemeene Verordeningen tegen verspreiding der Longziekte, der Runderpest en dergelijke verwoestende veeziekten." Op dit ontwerp

maakte de Raad van State eenige aanmerkingen en bedenkingen, waarom bij koninklijk besluit van 18 Augustus 1844 n°. 87 een commissie werd benoemd, bestaande uit de heeren D'Ablaing van Giessenburg (landbouwkundige), Mr. W. W. E. Cazius (rechtskundige) en Dr. A. Numan (veeartsenijkundige), die een „Algemeen werkend Reglement van politie omtrent de behandeling en den vervoer van ziek en verdacht vee" ontwierp. De commissie voegde er voorstellen en aanwijzingen bij „hoe met het vleesch en den afval van de dieren aan verschillende ziekten gestorven, of te dier zake afgemaakt, zou kunnen en behooren te worden gehandeld."

De commissie ontving wel den dank van den Minister voor den geleverden arbeid, doch nadat Baron Schimmelpenninck van der Oije in 1846 als Minister aftrad, heeft men omtrent dit ontwerp niets meer vernomen.

Tengevolge van het heerschen der longziekte kwam daarna op verschillende plaatsen leven in de brouwerij.

In 1851 werd bij de 2de Kamer der Staten-Generaal ingediend een „wetsontwerp tot regeling der politie ten aanzien van besmettelijke veeziekten", waarbij volgens art. 8 „het vleesch van zieke dieren, evenmin als de zoodanige, die wegens de longziekte zijn afgemaakt, ter beschikking van den eigenaar wordt gelaten". — Dit ontwerp is echter geen wet geworden.

Wel dateeren uit dezen tijd een aantal gemeenteverordeningen, deels ter vervanging van vroegere weinig beteekenende, deels nieuwe. Zoo kan ik hier noemen: 's-Gravenhage (1851), Nijmegen (1852), Leiden (1853), Roermond (1856), Amsterdam (1858), Amersfoort (1858), Maastricht (1859), Haarlem (1860) en andere.

In het Provinciaal blad van Utrecht n°. 107 in 1860 vinden wij een aanschrijving van den Commissaris des Konings aan de gemeentebesturen. Daarin wordt medegedeeld, dat in sommige gemeenten een ongeoorloofde handel wordt

gedreven in het vleesch van aan longziekte gestorven en wegens die ziekte afgemaakt vee, zelfs in het vleesch van uit den grond gehaalde overblijfselen van reeds begraven dieren, en aangedrongen op een nauwlettend toezicht op den handel in vleesch en een gestreng toezicht op het slachten van het vee.

In hetzelfde jaar 1860 heeft de Minister van Binnenlandsche zaken d.d. 5 December een aanschrijving gericht aan de Commissarissen des Konings in de provinciën „naar aanleiding van een rapport van eene provinciale geneeskundige commissie aan een der collegiën van Gedeputeerde Staten, betrekkelijk het schadelijke voor de gezondheid van het gebruik van vleesch van aan longziekte gestorven of daarom afgemaakt vee. De geneeskundige commissie verklaart: „dat kwaadaardige rotkoortsen daaruit kunnen ontstaan." De Minister merkt op, „dat zoolang hieromtrent niets door de wet geregeld is, het aan de gemeentebesturen moet worden overgelaten, in dit opzicht voor de gezondheid der ingezetenen te waken," doch geeft in overweging om, bij wijze van politiemaatregel te bepalen, „dat geen stuk rundvee mag worden geslagt, dan nadat het vleesch door een deskundige voor gezond verklaard is".

In 1862 bracht een commissie uit de Koninklijke Academie (afdeeling Natuurkunde), bestaande uit prof. Donders, dr. van Hasselt en prof. van Geuns rapport uit omtrent de vraag „in hoeverre het gebruik van vleesch van runderen, welke aan besmettelijke longziekte of andere ziekten geleden hebben en dientengevolge geslacht of gestorven zijn, schadelijk moet geacht worden voor de gezondheid." Het oordeel was, dat het gebruik verboden moest worden van vleesch, afkomstig van koeien lijdende aan verschillende in het rapport opgesomde ziekten. De Academie is mede van oordeel, dat behalve op het gebruik van het vleesch van zieke runderen, ook op de melk en boter afkomstig van zoodanige

dieren „dezelfde prohibitieve maatregelen" moeten worden toegepast.

Bij aanschrijving van 19 December 1867 maakt de Commissaris des Konings te Utrecht de gemeentebesturen opmerkzaam op de omstandigheid, dat somtijds vleesch in den handel wordt gebracht van koeien, die geleden hebben aan kalfziekte (febris puerperalis), welk vleesch schadelijk voor de gezondheid is als de ziekte eenigszins lang heeft geduurd of daartegen vergiftige geneesmiddelen zijn toegediend, en noodigt die besturen uit om voor zoover hierin niet is voorzien bij plaatselijke verordeningen, alsnog de noodige maatregelen te ontwerpen en tot stand te brengen, opdat het bedoelde vleesch, alvorens het in consumtie wordt gebracht, behoorlijk worde gekeurd.

Wij naderen nu een zeer gewichtig jaar in de geschiedenis der vleeschkeuring in Nederland, het jaar 1868. Alvorens daarbij wat uitvoeriger stil te staan, wil ik er hier op wijzen, hoe het de laatste dertig jaar vooral de veeartsen waren, die op keuring van vee en vleesch aandrongen en zich met het vak vleeschkeuring als wetenschappelijk vak bezighielden. Hiervan getuigen verschillende geschriften over vleeschkeuring, en brochures welke een lans braken voor de noodzakelijkheid van toezicht op het slachtvee. Hier kan ik wijzen op werken van de volgende veeartsenijkundigen: J. K. de Greuve (1843), Dr. A. Numan (1852), Dr. C. G. von Reeken (1856), J. J. M. Wagelmans (1857), F. C. Hekmeyer (1857), E. C. van Staden (1858), C. A. W. van Hoorn (1864), L. van Driel (1867) en anderen. Zij dus hebben medegewerkt om de meening voor te bereiden, dat een toezicht en keuring van rijkswege noodzakelijk is.

Het jaar 1868, dat ik daareven een in deze materie zoo belangrijk jaar noemde, bracht dan ook het feit, dat een ontwerp van wet regelende de keuring van vee

en vleesch bij de 2de Kamer der Staten-Generaal werd ingediend. Nu dus bijna 40 jaar geleden!

Niet te verwonderen is het, dat de toen ontworpen regeling niet in alle opzichten strookt met de nu heerschende, door tal van waarnemingen en onderzoekingen gewijzigde nieuwere inzichten. Toch was het ontwerp voor dien tijd reeds vrij rationeel.

Door den Minister van Binnenlandsche zaken Heemskerk werd op 19 Mei 1868 ingediend een ontwerp van wet tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie. In dit ontwerp werd ook het toezicht op den verkoop van vee en vleesch tot in bijzonderheden geregeld.

Laat ik hier in grove trekken aangeven, waarin het toezicht zou bestaan, en hoe en door wie het zou worden uitgeoefend.

De keuring is opgedragen aan keurders van vleesch, die in elke gemeente moeten worden aangesteld en die bij een daarvoor jaarlijks te houden examen blijken van bekwaamheid hebben afgelegd. Er zijn onder leiding van een of meer inspecteurs 15 districtsveeartsen, die ieder in hun district de keurders onder toezicht hebben.

Ieder, die slager of vleeschhandelaar is, of die dit bedrijf wenscht uit te oefenen, geeft kennis aan den districtsveearts, en geen slachterij mag worden opgericht zonder voorafgaande vergunning van Burgemeester en Wethouders.

Al het vee wordt vóór de slachting levend gekeurd op een daarvoor in elke gemeente aangegeven plaats. Na slachting, welke in gemeenten waar een openbaar slachthuis is, niet op andere plaatsen mag geschieden, heeft de keuring plaats, nadat het bewijs is ingeleverd, dat het dier levend is goedgekeurd. Noodslachting mag geschieden, mits terstond bij den keurder van de afmaking aangifte worde gedaan. Natuurlijk mogen vóór de keuring geen ingewanden of

deelen van het dier worden weggenomen. Vleesch, dat nie goedgekeurd kan worden, doch waarvan het gebruik voor de gezondheid van den mensch niet schadelijk wordt geoordeeld, krijgt een bepaald merk en mag op een zoogenaamde „vrijbank" verkocht worden. Afgekeurd en bedorven vleesch wordt vernietigd.

Levend vee wordt, afgekeurd zijnde, onmiddellijk gedood en vernietigd. Wanneer het noodzakelijk mocht blijken, kan de Minister microscopisch of scheikundig onderzoek van vleesch door daarvoor aan te wijzen ambtenaren of andere personen bevelen. In geval van afkeuring kan herkeuring worden aangevraagd, welke door tusschenkomst van den districtsveearts geschiedt. Slachterijen en vleeschwinkels, waar de behoorlijke reinheid niet in acht wordt genomen, kunnen op advies van den districtsveearts worden gesloten.

U ziet dus, wij hadden hier een ontwerp van een algemeene vleeschkeuringswet! En hooren wij de toelichting van Minister Heemskerk, dan blijkt die ook nog wel als toelichting van de aanstaande vleeschkeuringswet te kunnen dienen. Luistert maar:

„Van hoe groot belang een goed geregelde keuring van vee en vleesch te achten zij, zoowel ter herkenning van veeziekten als ter bescherming der volksgezondheid, behoeft nauwelijks gezegd te worden. In de meeste beschaafde landen bestaan dan ook bepalingen hieromtrent en het verdient opmerking, dat hier te lande, waar dit onderwerp tot dusver aan de zorg der gemeentebesturen was overgelaten en op het platteland veelal werd verwaarloosd, in de groote steden gemeenlijk niet uit het oog werd verloren. Toen te Amsterdam een paar jaren geleden de bepalingen omtrent de keuring van andere levensmiddelen werden ingetrokken, heeft men die op de keuring van vleesch behouden. De nadeelen, welke uit het gebruik van bedorven vleesch ontstaan voor den gebruiker, zijn dan ook niet te licht te tellen.

Herhaaldelijk komen er gevallen voor van vergiftiging van geheele gezinnen, na het gebruik van bedorven vleesch. De regeling eener zoo gewichtige zaak aan de gemeentebesturen over te laten, schijnt niet wenschelijk. In het belang der openbare gezondheid is toezicht van staatswege op den verkoop van vleesch noodzakelijk."

Spoedig na de indiening van het ontwerp viel het ministerie HEEMSKERK en was daardoor het wetsontwerp van de baan. Wel werd nog in hetzelfde jaar op 21 December 1868 door den nieuwen Minister van Binnenlandsche zaken FOCK opnieuw een wet regelende het veeartsenijkundig staatstoezicht ingediend, doch het hoofdstuk betreffende de keuring van vee en vleesch was uit het ontwerp weggevallen.

„Keuring van levensmiddelen behoort" — aldus de toelichting van Minister FOCK — „zoo zij al gewenscht wordt geacht, meer tot de ontwerpen van gemeente- dan van rijkszorg. Bepalingen omtrent keuring van vleesch en vee schijnen hier minder op hare plaats." Dit was het zwakke motief van den nieuwen Minister, waarmede dan ook vele Kamerleden het niet eens waren. In het op 29 Januari 1869 verschenen voorloopig verslag der Commissie van rapporteurs lezen wij ten minste: „Verscheidene leden achten het geen verbetering, dat uit het ontwerp de keuring van vleesch en vee is weggevallen. Indien deze keuring een noodzakelijke gezondheidsmaatregel is, geldt het daarbij een vraagstuk van algemeen belang en dus geen gemeentezaak, maar een staatsaangelegenheid."

Weer werd naar aanleiding van het Voorloopig verslag het wetsontwerp ingetrokken en op 23 September 1869 eenigszins gewijzigd opnieuw ingediend, doch de keuring van vee en vleesch kwam er ook nu niet in voor. Als toelichting voor deze weglating werd aangevoerd: „Bij deze wet de keuring van vee en vleesch te regelen, schijnt niet wenschelijk. Het doel dier keuring is toch hoofdzakelijk te waken

tegen het gebruik van slecht vleeschvoedsel voor den mensch; dit is een onderwerp van medische politie en zou bij een wet op de keuring van levensmiddelen geregeld moeten worden." De meerderheid der Kamerleden achtte toezicht op het te verbruiken vleesch wenschelijk en noodzakelijk, maar meende, „dat dit een voorwerp was van gemeentepolitie evenals het toezicht op andere voedingsartikelen".

Allen bekenden dus vleeschkeuring noodzakelijk te achten, doch hielpen mede het ontwerp, dat nu reeds bijna 40 jaar geleden wet had kunnen worden, van de baan te schuiven, zooals blijken zal voor jaren en jaren. Een der toenmalige leden van de Tweede Kamer drukte zich bijzonder teekenachtig uit; „het ontwerp van wet tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie heeft zoolang rondgezwalkt door de Haagsche bureelen, dat de keuring van vee en vleesch overboord gevallen is".

Moge het toekomstig ontwerp een betere ontvangst ten deel vallen!

Na 1868 is geen algemeene vleeschkeuringswet bij onze Staten-Generaal ingediend, niettegenstaande meer en meer de overtuiging veld won, dat een deugdelijk toezicht op vee en vleesch noodzakelijk is, en in naburige landen een regeling van rijkswege werd ingevoerd.

Men meene nu echter niet, dat het aan pogingen heeft ontbroken om de verschillende ministeriën tot indiening van een dergelijk ontwerp aan te sporen. Van verschillende zijden is in dit opzicht veel moeite gedaan, tot nu toe te vergeefs.

Wat wij in dezen tijd alleen hebben bereikt, is, dat in vele plaatsen meer of minder afdoende gemeentelijke verordeningen zijn tot stand gekomen en in een aantal steden abattoirs zijn opgericht, welke in alle opzichten een goede keuring waarborgen.

Vroeger opgerichte onvoldoende abattoirs te Maastricht (1826), Venloo (1737) en 's-Hertogenbosch (1852) niet medegerekend, zijn achtereenvolgens goede openbare slachthuizen tot stand gekomen, in aanbouw of in voorbereiding te Rotterdam (1883), Amsterdam (1887), Roermond (1896), Groningen (1900), Utrecht (1901), Maastricht (1902), Leiden (1903), Alkmaar, Haarlem, Dordrecht en Den Haag.

Als maatregelen, die van regeeringswege ter bevordering van de vleeschkeuring zijn genomen, kan ik vooreerst wijzen op de in 1901 tot stand gekomen wijziging van de Hinderwet, waardoor de twijfel werd opgeheven, of de gemeentebesturen het recht hadden de slagers het slachten te verbieden buiten het gemeentelijk abattoir. Hier dus een geval van, zij het dan ook indirecte, bevordering der vleeschkeuring.

Verder dient genoemd te worden de bij koninklijk besluit van 21 November 1902 (Stbl. 199) geregelde en op 15 April 1903 ingevoerde facultatieve keuring van voor export bestemd vleesch, welke regeling is tot stand gekomen na talrijke afkeuringen in Engeland en een tengevolge daarvan door het Kamerlid S. M. S. van Wijck in de 2de Kamer der Staten-Generaal gehouden interpellatie. Op 23 Augustus l.l. is nu het ontwerp van wet op de uitvoerkeuring van vleesch bij de 2de Kamer der Staten-Generaal ingediend, waarbij de keuring verplichtend wordt gesteld. In 1881 werd de vleeschkeuring als leervak aan 's Rijks veeartsenijschool ingevoerd. Tot 1893 doceerde wijlen de heer F. Th. Weitzel dit vak, van dit jaar af de leeraar M. G. de Bruin. Spoedig werd toen tot buitengewoon leeraar benoemd de heer K. Hoefnagel, die aan het gemeentelijk abattoir te Utrecht het practisch onderricht geeft, terwijl het theoretisch onderwijs in handen bleef van den leeraar M. G. de Bruin. Sedert 1881 is dus van rijkswege onderricht in vleeschkeuring gegeven aan toekomstige veeartsen. Nu worden sedert een paar jaren aan enkele

gemeentelijke abattoirs van rijkswege cursussen gehouden voor de opleiding van hulpkeurmeesters, die men bij de indiening van een algemeene vleeschkeuringswet noodig meent te hebben.

Onder de pogingen, welke zijn aangewend om tot een algemeene vleeschkeuringswet te komen, wil ik in de eerste plaats de schetsen van ontwerpen eener wet vermelden, die in verloop van jaren gemaakt en gepubliceerd zijn.

In 1887 werd door den Inspecteur-Generaal van den Geneeskundigen dienst der landmacht M. R. TIMMERMAN in opdracht van den Minister van Oorlog WEITZEL een schets van een ontwerp gemaakt, dat door dezen Minister aan zijn ambtgenoot den Minister van Binnenlandsche zaken werd verzonden. Bedoeld ontwerp met een uitvoerige toelichting kan men vinden in het bekende Rapport, betreffende de resultaten van het onderzoek naar den toestand der keuring van vee en vleesch hier te lande, door het hoofdbestuur onzer Maatschappij in 1894 uitgebracht, waarop ik nader terugkom.

Het Nederlandsch Congres voor openbare gezondheidsregeling benoemde in 1897 een commissie, bestaande uit de heeren K. SERRURIER, D. F. VAN ESVELD, M. J. HENGEVELD G.Jz., Dr. J. POELS en Dr. M. W. PIJNAPPEL, die in 1899 beknopt toegelichte bepalingen publiceerde, „welke tot grondslag kunnen dienen voor een wet, regelende de vee- en vleeschkeuring". Deze bepalingen zijn te vinden in het *Tijdschrift voor Sociale Hygiëne*, 1ste Jaargang, n°. 6.

De tegenwoordig genoemde Veeartsenijkundige hygiënische vereeniging maakte in 1900, nadat zij reeds te voren een model-gemeenteverordening had samengesteld, een „Proeve van wetsontwerp regelende de keuring van en het toezicht op slachtvee" openbaar, welk ontwerp uitvoerig werd toegelicht.

In deze reeks zij ook genoemd de in 1902 verschenen

brochure van A. MARCUS, een schema met toelichting eener wettelijke regeling van algemeen verplichte vleeschkeuring van rijkswege, tevens met het oog op den exporthandel.

Aan schema's en ontwerpen heeft het dus niet ontbroken!

Van vele zijden, zeide ik daareven, is moeite gedaan om de regeering tot handelend optreden in deze richting aan te sporen. Het zou mij te ver voeren, wilde ik hier alle verzoekschriften aanhalen, welke daarvoor aan de regeering zijn gezonden. Bij enkele wil ik nader stilstaan, speciaal bij die welke van onze Maatschappij zijn uitgegaan.

Bij verschillende gelegenheden, onder andere telken jare bij de behandeling der staatsbegrooting, wordt door Kamerleden in de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal op de wenschelijkheid van wettelijke regeling der vleeschkeuring gewezen.

Het geneeskundig staatstoezicht heeft, ik zou haast zeggen, ontelbare malen bij de regeering aangeklopt, verschillende geneeskundige raden, zooals die tot voor enkele jaren bestonden, hebben zich in casu verdienstelijk gemaakt. Geneeskundige inspecteurs en ook vergaderingen van inspecteurs hebben meermalen hun invloed doen gelden, terwijl ook nu gezondheidscommissiën in die richting werkzaam zijn, en de ambtenaren voor de uitoefening van de gezondheidswet zich niet onbetuigd laten. Laat ik wat deze laatsten betreft, wijzen op het eerelid onzer Maatschappij d^r. W. P. RUIJSCH, die in een der laatste afleveringen van het *Tijdschrift voor Sociale Hygiëne* een klemmend betoog hield voor een vleeschkeuring van rijkswege.

De Maatschappij ter bevordering der geneeskunde in Nederland, het Sociaal hygiënisch congres, landbouwmaatschappijen, de Nederlandsche slagersbond, vereenigingen van burgemeesters en zelfs gemeentebesturen, de Vereeniging voor volkswelvaart, de ambtenaren van het veeartsenijkundig

staatstoezicht, de Veeartsenijkundige hygiënische vereeniging en andere hebben zich op verschillende tijden, sommige meermalen tot de regeering gewend om op indiening van een algemeene vleeschkeuringswet aan te dringen.

Ook onze Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland bleef niet in gebreke. In 1877 sprak de 16de algemeene vergadering de wenschelijkheid uit, dat van regeeringswege worde verlangd de verantwoording van alle geslacht en gestorven vee, met inbegrip van verworpen vruchten. In 1883 werd tengevolge van een conclusie der 22ste algemeene vergadering de regeering gewezen op het gevaar van het in consumtie brengen van tuberculeus vee en op ingrijpen van rijkswege aangedrongen. De 27ste algemeene vergadering in 1888 besloot zich tot de regeering te wenden met verzoek wettelijke bepalingen in het leven te roepen ter nauwkeurige regeling der keuring van vee en vleesch voor de consumtie bestemd.

In 1890 gaf de algemeene vergadering bij de bespreking van het toezicht op vilderijen reeds weer als haar oordeel te kennen, dat de keuring van vee en vleesch in Nederland door een rijkswet behoorde te worden geregeld. Om dien wensch bij de regeering te steunen, werd besloten een nauwkeurig onderzoek naar den toestand der keuring van vee en vleesch in Nederland in te stellen. Als commissie voor deze enquête werd het Hoofdbestuur aangewezen, dat de leiding van het onderzoek opdroeg aan den toenmaligen voorzitter en den eerste-secretaris. Wij allen weten welk een arbeid dit onderzoek eischte, een onderzoek geheel met eigen krachten en eigen middelen van onze Maatschappij uitgevoerd, een onderzoek zoo veelzijdig, zoo uitvoerig, zoo nauwkeurig en zoo veelomvattend. Den meesten onzer heugt het nog als den dag van gisteren, dat het lijvig rapport verscheen, hetwelk een overzicht gaf van den bestaanden toestand, en aan het Nederlandsche volk en de regeering heeft doen zien, hoe treurig

de staat van zaken in bijna alle plaatsen was. Velen heeft het de oogen geopend, kostbaar materiaal is verzameld en, om in de taal van de dagbladen dier dagen te spreken, „een rilling heeft het door het land doen gaan." De groote pers, bijna alle plaatselijke bladen bevatten artikelen met betrekking tot het rapport; in de Staten-Generaal en in een aantal gemeenteraden is het onderzoek ter sprake gekomen, een groot aantal artikelen van voor- en tegenstanders zijn verschenen en het is aanleiding geweest tot het invoeren of verbeteren van verordeningen in tal van gemeenten, terwijl de grondslagen zijn gelegd voor de rijksregeling eener keuring van vee en vleesch, welke wij nu spoedig zullen beleven.

Ik behoef het hier niet aan te toonen, wij weten het, maar ook buiten den kring der veeartsen is het erkend, dat het rapport onzer Maatschappij een stuk arbeid is van groote verdienste. De namen van hen die de enquête leidden en het rapport opmaakten: D. F. VAN ESVELD, onze tegenwoordige penningmeester-bibliothecaris en de helaas te vroeg ontslapen L. J. VAN DER HARST, moeten in de eerste plaats worden genoemd onder hen, die tot de bevordering der keuring van vee en vleesch in Nederland het meest hebben bijgedragen. Laat ik deze gelegenheid niet laten voorbijgaan zonder te getuigen, dat de nagedachtenis van den bij ons zoo zeer geachten VAN DER HARST bij de veeartsen zal blijven voortleven en moge ik hier een woord van dank richten tot den heer VAN ESVELD, voor hetgeen hij met zijn vriend en medewerker VAN DER HARST tot stand heeft gebracht. Hun arbeid moge niet terstond hebben gegeven, wat er het directe gevolg van had moeten zijn: de indiening van een rijksvleeschkeuringswet, hij heeft aan allen de overtuiging geschonken, dat regeling van het toezicht op vee en vleesch van rijkswege noodzakelijk is, welke overtuiging nu, naar wij hopen, spoedig tot daden zal leiden. In het rapport zijn de gegevens te vinden, welke bij de voorbereiding van de gewenschte wet

noodig zijn; een bestudeering van het verzamelde materiaal verdient nog alle aanbeveling.

Van vele zijden is dus een rijks vleeschkeuringswet verzocht, doch na 1868 is geen ontwerp bij de Staten-Generaal ingekomen. Nu zal binnen betrekkelijk korten tijd een wetsontwerp worden ingediend. Het spreekt van zelf, dat wij met belangstelling naar de ontworpen maatregelen uitzien en benieuwd zijn te vernemen hoe de keuring zal worden geregeld.

Gedachtig aan artikel 2 van de gisteren avond aangenomen statuten onzer Maatschappij, waarin voorkomt dat: „de Maatschappij haar doel tracht te bereiken door toezicht op en medewerking aan de ontwikkeling en uitvoering van wetten, welke de belangen van de veeartsen en van den gezondheidstoestand van den veestapel raken, alsmede van de volksgezondheid, voor zooverre deze belangen gediend worden door veeartsenijkundige wetenschap", zal onze Maatschappij later haar oordeel over het aanstaand ontwerp kenbaar maken en die wijzigingen trachten te verkrijgen, welke zij noodig mocht oordeelen.

Wij kunnen nu niets doen dan afwachten. Te gelegener tijd zal onze Maatschappij zorg dragen op post te zijn!

Deventer, September 1906.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde.

Verslag van den toestand der Maatschappij over 1905/1906.

Namens het hoofdbestuur heb ik de eer U het verslag aan te bieden van den toestand en de werkzaamheden der Maatschappij van 22 September 1905 tot heden.

Door den dood ontvielen aan de Maatschappij zes harer leden en wel de heeren P. Brouwer, paardenarts der 1ste klasse, G. J. C. van der Starp, gemeente-veearts te Gorinchem, A. J. Vlamings, provinciaal-veearts te 's-Hertogenbosch, G. C. Brinkhorst,

gemeente-veearts te Gendringen, A. Overbosch, gemeente-veearts te Amersfoort en A. A. G. Clercx, veearts te Echt.

De verdeeling over de algemeene en 9 bijzondere afdeelingen is thans als volgt:

Algemeene afdeeling. . . .	79	leden
Groningen—Drente	35	»
Friesland	23	»
Gelderland—Overijsel . . .	52	»
Utrecht.	38	»
Noord-Holland	26	»
Zuid-Holland	27	»
Nieuwe afdeeling Zuid-Holland	45	»
Zeeland.	16	»
Noord-Brabant—Limburg . .	39	»
te zamen	380	leden.

Behalve de gewone leden, heeft de Maatschappij 3 eereleden en 1 correspondeerend lid.

Bij het voorgaand verslag vergeleken is het aantal leden met 13 vermeerderd.

Het hoofdbestuur hield 5 vergaderingen, terwijl bovendien eenmaal werd vergaderd met de gedelegeerden der verschillende afdeelingen.

Door het hoofdbestuur werd de heer J. J. Wester, veearts te Alkmaar, uitgenoodigd een verslag te willen uitbrengen over de inrichting van het veeartsenijkundig staatstoezicht in het buitenland.

Aan den heer Directeur-Generaal van den Landbouw werd namens het hoofdbestuur verzocht:

1°. dat van benoeming van een regeeringsafgevaardigde naar een internationaal veeartsenijkundig congres of naar een ander congres, hetwelk voor de veeartsenijkunde van belang mocht zijn, melding worde gemaakt in de Nederlandsche Staatscourant;

2°. dat de benoeming van een commissie, bedoeld bij artikel 34 der wet van 20 Juli 1870, Staatsblad n°. 131, voortaan, evenals vroeger, in de Staatscourant worde vermeld.

Op dit verzoek ontving het hoofdbestuur 14 Februari j.l. namens den heer Directeur-Generaal van den Landbouw bericht, dat er zijnerzijds geen bezwaar bestaat voortaan in de Nederlandsche Staatscourant de bovenbedoelde benoemingen te publiceeren.

Op verzoek der afdeeling Groningen-Drente werd door den

voorzitter der Maatschappij bij den Directeur-Generaal van den Landbouw sterk aangedrongen op het doen geven van een cursus in vleeschkeuring; de toezegging daartoe werd verkregen.

Aan de afdeeling werden toegezonden de statuten van Unitas Medicorum en van Societas Medicorum, benevens een schrijven namens den raad van Societas Medicorum, gericht aan den voorzitter onzer Maatschappij.

De commissie, belast met de herziening van reglement en statuten, vergaderde o. m. eenmaal met het hoofdbestuur. De door deze commissie voorgestelde wijzigingen der statuten en van het reglement werden door het hoofdbestuur nauwkeurig overwogen.

De vergadering van het hoofdbestuur met de gedelegeerden had ten doel om met de afgevaardigden der verschillende afdeelingen de vraag te behandelen, op welke wijze de gelden voor het aanstaand internationaal veeartsenijkundig congres zullen worden bijeengebracht. De afgevaardigden hadden nu gelegenheid dit onderwerp in de vergadering hunner afdeeling te bespreken.

Vanwege den Minister van Binnenlandsche zaken ontving het hoofdbestuur een exemplaar van den Nederlandschen en van den Latijnschen tekst van de vierde uitgave der Nederlandsche Pharmacopee. Aan zijn Excellentie werd hiervoor namens de Maatschappij dank betuigd.

Op het Nederlandsch Landhuishoudkundig congres, hetwelk in de maand Juni te Amersfoort werd gehouden, is de Maatschappij vertegenwoordigd geworden door den heer H. M. Kroon, terwijl de heer D. F. van Esveld als afgevaardigde optrad op het Nederlandsch Congres voor Openbare gezondheidsregeling te Haarlem, op 14—15 September j.l. gehouden.

Aan een der leden van de Maatschappij moest worden bericht, dat, wanneer de contributie voor het lidmaatschap door hem niet vóór 1 Juli j.l. was betaald, het bestuur verplicht zou zijn hem voor schrapping voor te dragen. De penningmeester van een der afdeelingen bleef tot heden in gebreke de contributies der leden zijner afdeeling af te dragen aan den penningmeester van het hoofdbestuur. Namens het hoofdbestuur werd verzocht de geïnde gelden over te zenden, waarop geen antwoord volgde. [1]

---

1) Op 13 September 1906 is de contributie bij den penningmeester ingekomen.

Namens het hoofdbestuur kan worden medegedeeld, dat binnen kort, dank zij den steun van den heer Directeur-Generaal van den Landbouw, vervolgcursussen in het leven zullen worden geroepen.

Aan de afdeeling Groningen—Drente moest het hoofdbestuur, in zake den coöperatieven aankoop van geneesmiddelen, mededeelen, dat het in deze zaak geen wenken of adviezen kon geven en op geen andere wijze steun kon verleenen, zoolang het niet volkomen bekend is wat de afdeeling wil, in welken vorm zij het coöperatieplan wenscht uit te voeren en het ondersteuningsfonds tot stand wil brengen.

Het hoofdbestuur wacht op een scherp omschreven plan voor een voorafgaand onderzoek ter verzameling der noodzakelijke gegevens, of op een op voldoende gegevens berustend voorstel.

Aan de heeren KROON, MARKUS en VAN LENT werd een schrijven gericht, waarin het hoofdbestuur hartelijk dank zegt voor de degelijke wijze, waarop door hen in korten tijd de ontwerpstatuten en het ontwerp-reglement zijn opgemaakt.

De 1ste secretaris,
K. HOEFNAGEL.

Mededeelingen van het hoofdbestuur.

Door het hoofdbestuur is als lid der algemeene afdeeling aangenomen J. BOER te Wijk-bij-Duurstede.

Vervolgcursussen voor veeartsen. Het hoofdbestuur ontving van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, dato 6 September 1906, no. 9221, afd. V. D., het volgend schrijven:

«Naar aanleiding van nevensvermeld schrijven heb ik de eer u mede te deelen, dat ik gezind ben te bevorderen, dat aan uwe Maatschappij over het loopende jaar een Rijkssubsidie van f 720 worde toegekend, ten einde, bij wijze van proef, in twee harer afdeelingen een cursus, als in die missive bedoeld, te doen houden.» Verder volgt een omschrijving en de voorwaarden.

Afdeelingen, welke voor een «*vervolgcursus voor veeartsen*» in

aanmerking wenschen te komen, wordt verzocht daarvan *vóór* 15 October a.s. mededeeling te doen aan den 1ste secretaris.

Cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen. Van denzelfden Minister werd, dato 11 September 1906, n°. 9357, het volgend schrijven ontvangen.

«Ten vervolge op het dezerzijdsch schrijven van 25 Juli j.l., n°. 6203, keuring van vee en vleesch, heb ik de eer u te berichten, dat ik bereid ben te bevorderen, dat aan de Afdeeling Groningen-Drenthe van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland een nader te bepalen subsidie uit 's Rijks kas worde verleend ten behoeve van een door genoemde afdeeling in het openbaar slachthuis te Groningen te houden cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen, onder voorwaarde dat» enz. enz.

Het hoofdbestuur vraagt alsnog het volgende aan het programma voor de 47ste algemeene vergadering te mogen toevoegen.

Voorstel van het hoofdbestuur. In verband met het ontvangen van een ontwerp van wet, betreffende bepalingen omtrent de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch op den 28sten Augustus j.l., en verzonden door de Directie van den Landbouw, geeft het hoofdbestuur aan de algemeene vergadering in overweging:

1°. een commissie te benoemen, bestaande uit 3 leden der Maatschappij, specialiteiten op het gebied der vleeschkeuring, casu quo de benoeming dezer commissie aan het hoofdbestuur op te dragen, — ten einde het bedoelde wetsontwerp nader te onderzoeken en rapport omtrent dat onderzoek uit te brengen aan het hoofdbestuur, met opgaaf of de commissie het al dan niet wenschelijk acht, dat de Maatschappij zich in zake het wetsontwerp nader tot de regeering wendt, en zoo ja, waarom en in welken vorm;

2°. deze commissie uit te noodigen het bedoelde rapport zoo spoedig mogelijk uit te brengen, in elk geval vóór het onderzoek van het wetsontwerp in de afdeelingen van de Tweede Kamer;

3°. deze commissie te verzoeken de gelegenheid te openen aan belangstellenden of belanghebbenden, om op- of aanmerkingen, of wenschen, verband houdende met het wetsontwerp, bij haar in te brengen;

4°. deze commissie ook, na het uitbrengen van haar rapport, diligent te verklaren, en haar uit te noodigen het hoofdbestuur en de Maatschappij van advies te blijven dienen, totdat het wetsontwerp òf tot wet is verheven òf wel ingetrokken;

5°. het hoofdbestuur te machtigen zich, in verband met de door de commissie uit te brengen adviezen, tot de regeering of tot elders, te wenden, telkens wanneer het zulks noodig mocht achten.

Toelichting. Art. 31 van het vigeerend reglement der Maatschappij bepaalt, dat het programma ten minste twee maanden vóór de algemeene vergadering aan de leden wordt verzonden. Wil dit zeggen, dat het volledig programma bedoeld wordt, dan zou het na dien datum van verzending niet meer aangevuld kunnen worden. Het hoofdbestuur vermoedt, dat zulks de bedoeling niet kan zijn, en dat de algemeene vergadering, wetende dat het wetsontwerp met toelichting eerst op den 28sten Augustus werd ontvangen, gaarne zal goedkeuren, dat het hoofdbestuur alsnog de zaak op het programma bracht. Art. 33, hetwelk alleen van voorstellen van leden en van bijzondere afdeelingen spreekt, niet van voorstellen van het hoofdbestuur, vormt daartegen geen bezwaar.

Wat de zaak zelf betreft, merkt het hoofdbestuur op, dat met het ingediende wetsontwerp bedoeld wordt de eerste schrede te zetten op den weg van de wettelijke regeling der vee- en vleeschkeuring, zij het dan ook voorloopig nog maar van een eigenaardig onderdeel daarvan. Dit moet aanleiding zijn voor onze Maatschappij om grondig te doen onderzoeken of het wetsontwerp beantwoordt aan de eischen, welke men in het algemeen uit een veeartsenijkundig oogpunt daaraan mag stellen. Zijn wetten eenmaal uitgevaardigd, dan is wijziging zeer moeilijk. Het is dus zaak te zorgen, dat vóór dat tijdstip worde nagegaan, of het wetsontwerp verbetering behoeft, ja dan neen.

Het hoofdbestuur begrijpt volkomen, dat het ingediende wetsontwerp slechts een beperkte strekking heeft en wordt opgevat als een meer verplichtenden vorm van hetgeen vroeger bij Koninklijk besluit geregeld was, maar het acht het desniettegenstaande gewenscht, dat alles wat op het gebied der vleeschhygiëne van staatswege staat te gebeuren, ook aan een grondige studie namens de Maatschappij wordt onderworpen, ten einde het verkrijgen van zoo deugdelijk mogelijke bepalingen te helpen bevorderen.

Het hoofdbestuur neemt deze gelegenheid te baat om aan afgevaardigden of leden, welke wijzigingen op de ingezonden concept-statuten en op het ingezonden concept-reglement wenschen voor te stellen, te verzoeken deze wijzigingen voor de vergadering schriftelijk aan den voorzitter te willen mededeelen.

Namens het hoofdbestuur:

De 1ste secretaris,

K. Hoefnagel.

De Directeur-Generaal van den Landbouw, eerelid van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

De Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland benoemde in haar algemeene vergadering op 21 September 1906 tot eerelid den heer H. J. Lovink, Directeur-Generaal van den Landbouw. Deze benoeming geschiedde wegens de groote verdiensten van den heer Lovink ten opzichte van de veeartsenijkunde en het veterinair onderwijs. Het bestuur der Maatschappij had de voldoening spoedig te vernemen, dat het eerelidmaatschap gaarne werd aanvaard.

De redactie wenscht de Maatschappij geluk met het door haar genomen initiatief en de waardeering welke haar voorstel bij de Nederlandsche veeartsen heeft gevonden. Niet minder echter met de haar te dezer zake vanwege den Directeur-Generaal van den Landbouw te beurt gevallen sympathie.

Het aanbieden van het eerelidmaatschap aan dezen persoon, die zooveel heeft gedaan ter bevordering van de veeartsenijkunde in het algemeen en ter verheffing van het veterinair onderwijs in het bijzonder, is een gelukkige gedachte geweest. Het ware voor de lezers van dit tijdschrift uilen naar Athene dragen, indien getracht werd alhier te vermelden, wat de heer Lovink in de weinige jaren dat hij zijn tegenwoordige hooge positie inneemt, op veterinair gebied tot stand heeft gebracht, resp. heeft voorbereid. Enkel het noemen van: Rijks veeartsenijschool, Rijks seruminrichting, keuring van vee en vleesch, bestrijding van tuberculose, bevordering van het hoefbeslag, doet een rij van hervormingen de revue passeeren, waardoor de veeartsenijkunde de algemeene welvaart heeft kunnen bevorderen.

In dezen zin is nog veel te doen; van de veeartsenijkunde kan nog meer nut worden getrokken, ter bevordering van den gezondheidstoestand van den mensch, ter voorkoming en uitroeiing van heerschende veeziekten, ter verbetering van den veestapel, ter verhooging van Neerland's rijkdom. Deze is trouwens in de laatste jaren vrij belangrijk toegenomen; het Landbouw-departement ziet zijn verbeterd landbouw-onderwijs, zijn bemoeiingen in zake de zuivelbereiding, maar vooral ook zijn pogingen ter bestrijding van veeziekten met succes bekroond.

Na een stilstand van vele jaren kan het veterinair onderwijs zich, dank zij de Directie van den Landbouw, weer gaan meten met de buitenlandsche scholen en, indien de teekenen niet bedriegen, zal het, wanneer in 1909 het internationaal congres onder de auspiciën van den Directeur-Generaal van den Landbouw in Nederland plaats vindt, aan vele buitenlandsche veeartsenijscholen ten exempel kunnen worden gesteld.

Nog eens: de veeartsenijkunde in Nederland heeft aan den heer LOVINK veel te danken. Moge hem de krachten worden geschonken om den reuzenlast, welken hij zich op de schouders heeft gelegd, te torsen, dan kunnen, ook op veterinair gebied, nog groote zaken worden te gemoet gezien. W. C. SCHIMMEL.

Het 25-jarig jubileum der leeraren aan 's Rijks veeartsenijschool Dr. M. H. J. P. THOMASSEN, D. F. VAN ESVELD en Dr. J. D. VAN DER PLAATS.

Den 1sten September 1906 was het 25 jaar geleden dat bovengenoemde leeraren hun taak aan de veeartsenijschool hadden aanvaard. Eenige oud-leerlingen waren van meening dat deze dag niet onopgemerkt voorbij mocht gaan en weldra hadden zij zich tot een commissie vereenigd, bestaande uit de heeren A. W. HEIDEMA, voorzitter, dr. H. MARKUS, secretaris, dr. J. VAN DORSSEN, penningmeester, H. M. KROON en H. G. VAN HARREVELT. Deze richtte zich tot de Nederlandsche veeartsen, met uitsluiting echter van de leeraren aan 's Rijks veeartsenijschool, en wel met uitnemend succes. Van alle zijden, niet alleen vanwege oud-leerlingen, doch ook door oudere collega's werd met het genomen initiatief sympathie betuigd.

Er werd besloten den jubilarissen een geschenk aan te bieden en hen aan een feestdiner te huldigen. De heeren THOMASSEN en VAN DER PLAATS gaven met dit voornemen hun instemming te te kennen, doch de heer VAN ESVELD, hoewel vereerd met de welwillendheid te zijnen opzichte, meende om particuliere redenen te moeten bedanken. Alle pogingen door de commissie aangewend om hem hiervan terug te brengen, mochten het gewenschte gevolg niet opleveren.

Het feest werd vastgesteld op 22 September 1906, na afloop van de algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering

der veeartsenijkunde in Nederland. Op dien dag hadden zich des namiddags 4½ uur in «Maison Okhuijsen» te Utrecht een 100-tal veeartsen, alle leeraren der veeartsenijschool behalve den heer van Esveld, en de oud-leeraar Dr. Woltering verzameld, om getuige te zijn van de aanbieding van het huldeblijk aan de jubilarissen. Tot dit doel waren ook hun dames uitgenoodigd.

Achtereenvolgens voerden de heeren Heidema, Markus en van Dorssen het woord ter aanbieding van de geschenken, resp. aan de heeren van der Plaats, Thomassen en van Esveld. Daarbij sloot zich de voorzitter der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, de heer H. M. Kroon, aan. Zij vertolkten de gevoelens der Nederlandsche veeartsen omtrent hetgeen de jubilarissen in de afgeloopen 25 jaar voor de ontwikkeling der veeartsenijkunde hadden gedaan, en hoe zij ook buiten hun eigenlijke vak voor de maatschappij, voor het algemeen belang nuttig waren geweest. Als een klein bewijs van de erkentelijkheid en de waardeering der collega's verzochten zij den heer van der Plaats een bronzen beeld, een talisman voorstellende, en den heer Thomassen twee schilderijen in lijst en achter glas, photographieën naar de anatomische les en de staalmeesters van Rembrandt, wel te willen aanvaarden. De heer van Esveld had te kennen gegeven dat hij het op prijs zou stellen, indien men hem, ten behoeve van de bibliotheek der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde, een paar boekenkasten wilde vereeren. Deze werden in ontvangst genomen door het hoofdbestuur, bij monde van den 1ste secretaris, den heer Hoefnagel. Bij de geschenken was voor elk der heeren een sierlijk gecalligrafeerd album gevoegd, bevattende een waardeerende opdracht, een opgaaf van den literairen arbeid van elk der jubilarissen en een naamlijst van hen, die tot het feest hadden bijgedragen.

In gevoelvolle woorden betuigden de heeren Thommassen en van der Plaats hun dank voor de bewezen eer. Aan de dames werden bouquetten aangeboden, de eerewijn ging rond en — van de jubilarissen met hun dames, waarbij zich de feestcommissie, de onder-voorzitter en de secretaris der Maatschappij, en de leeraren der school aansloten, werd bij magnesiumlicht een photographie genomen.

Nadat de dames afscheid hadden genomen, begaven de feest-

vierenden zich naar de groote eetzaal, alwaar een lange, hoefijzervormige, rijk met bloemen getooide tafel was aangericht. Aan het hoofd daarvan nam weldra plaats de Directeur-Generaal van den Landbouw, die, evenals de leeraren der veeartsenijschool en de oud-leeraar dr. Woltering, tot de genoodigden behoorde. Mede zaten aan het bestuur van het veterinair studenten-corps «Absyrtus» en tal van oud-leerlingen der jubilarissen en oudere veeartsen. Het geheele getal aanzittenden bedroeg 108.

De heer Heidema presideerde de tafel en hield reeds bij den aanvang, terwijl de champagne werd rondgeschonken, een gloedvolle rede op het feest dat gevierd werd.

De voorzitter der Maatschappij, de heer Kroon, begroette weldra het pas gekozen eerelid der Maatschappij, den Directeur-Generaal van den Landbouw, bedankte hem dat hij het eerelidmaatschap wel had willen aanvaarden, wees er op dat de belangen der veeartsenijkunde en van de veeartsen bij hem in veilige handen waren en betuigde zijn erkentelijkheid, dat hij, door zijn tegenwoordigheid aan tafel, luister heeft willen bijzetten aan het feest dat de Nederlandsche veeartsen vierden. De Directeur-Generaal verzekerde dat de belangen van de veeartsenijkunde hem na aan het hart lagen, dat het in zijn bedoeling ligt deze naar zijn vermogen, ten bate van het algemeen belang, te bevorderen en dat hij het veterinair onderwijs naar de eischen des tijds wenscht te reorganiseeren. Dr. Markus besprak de evolutie der veeartsenijkunde in ons land gedurende de laatste jaren, in het bijzonder onder den tegenwoordigen Directeur-Generaal, den heer Lovink.

Na deze officiëele speeches brak weldra van alle zijden de stroom van welsprekendheid los. Het zou te ver voeren indien deze hier alle werden gememoreerd. Zij kenmerkten zich zonder onderscheid door een hartelijken, waardeerenden toon jegens de jubilarissen, de feestcommissie, het hoofdbestuur, de oudere en jongere veeartsen, de leeraren, het veterinair studenten-corps „Absyrtus", het aanstaand internationaal veterinair congres en wat al niet meer. Geen wanklank werd vernomen, overal vreugde en gezelligheid, het scheen een „familiefeest" zooals dr. van Italie zich uitdrukte.

Te 10 uur hief de voorzitter de tafel op, na de feestvierenden in kennis te hebben gesteld met de uitnoodiging van het studentencorps „Absyrtus", om met door dit corps aangeboden rijtuigen naar de sociëteit te rijden en aldaar verder den avond door te

brengen. Velen maakten hiervan gebruik; met vier- en tweespannen, begeleid door heeren te paard, togen zij van „Maison Okhuijsen naar de „kroeg", waaraan voor hen zoovele herinneringen verbonden waren. Onder muziek (ook aan tafel was een strijkorkest) werd hier het feest voortgezet, onder praesidium van den onvermoeibaren jubilaris dr. J. D. van der Plaats.

Het geheel heeft de meest aangename indrukken achtergelaten, het heeft, indien dit nog noodig ware, getuigenis afgelegd van den broederlijken zin welke de Nederlandsche veeartsen vereenigt. Met den voorzitter der feestcommissie zeggen wij: zóó is het goed, eendracht maakt macht! W. C. Schimmel.

Personalia.

Gevestigd: op 15 September 1906 te Heerlen J. J. W. Urlings.

Benoemd: bij besluit van 7 September 1906, no. 112, tot provinciaal veearts der 2de klasse in Zeeland, standplaats Kortgene, J. W. Brouwer te Utrecht; tot keurmeester-veearts aan het openbaar slachthuis te Groningen, N. P. Woudenberg; tot paardenarts 1ste klasse (kapitein) de paardenarts 2de klasse bij het leger in Nederlandsch Oost-Indië A. E. ten Broeke; bij Koninklijk besluit van 12 September 1906, no. 51, tot paardenarts 2de klasse bij het leger hier te lande de veeartsen H. W. Klerk de Reus en A. Kuipers; bij Koninklijk besluit van 18 September 1906, no. 77, tot paardenarts 2de klasse bij het leger in Nederlandsch Oost-Indië de veearts F. H. Sardemann; in de raadszitting van 27 September 1906 te Leiden is op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan den adjunct-directeur van het abattoir dr. W. Stuurman, terwijl tot adjunct-directeur werd benoemd F. P. Keyser.

Onderscheidingen: ter gelegenheid van de viering van haar vierhonderd-jarig bestaan heeft in Augustus l.l. de universiteit te Aberdeen het eeredoctoraat in de rechtsgeleerdheid aangeboden aan professor dr. H. J. Hamburger te Groningen; bij Koninklijk besluit van 28 Augustus 1906 zijn benoemd tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw dr. Th. Mac Gillavry, oud-hoogleeraar aan de Rijks universiteit te Leiden, eerelid onzer Maatschappij, thans te 's-Gravenhage, en tot officier in de orde van Oranje Nassau W. J. P. van Oppenraay, schoolopziener in het district Tilburg, te Oosterwijk.

Bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch

Oost-Indië is bepaald dat de dienst in de afdeelingen Toebon en Bodjonegoro zal worden waargenomen door den gouvernementsveearts te Soerabaia W. J. Esser.

Uit Soerabaia wordt gemeld dat de remonte-commissie met 322 aangekochte Australische ponies is aangekomen (*N. Rott. Crt.*, 9 Sept. 1906.)

Rijks veeartsenijschool.

Bij ministeriëele beschikking van 18 Augustus 1906, n°. 4788[1], Directie van den Landbouw, afdeeling V. D., is d[r]. L. van Itallie ontheven van het geven van onderwijs in de dierkunde aan 's Rijks veeartsenijschool en is tijdelijk met dat onderwijs belast d[r]. H. F. Nierstrasz, lector in de zoölogie aan de rijks universiteit te Utrecht.

Bij ministeriëele beschikking van 29 Augustus 1906 n°. 6973, afdeeling V. D., is voor het tijdvak van 1 September 1906 tot en met 31 Augustus 1907 benoemd tot amanuensis bij de natuurkunde en de scheikunde H. J. Eijkelboom te Utrecht.

De candidaat-veearts J. A. van Blommestein heeft zijn studiën in de veeartsenijkunde hervat, terwijl de candidaat-veearts J. B. E. Solkes na afgelegd examen alsnog tot het 4de studiejaar is toegelaten.

Als nieuwe leerlingen, met diploma eindexamen hoogere burgerschool 5-jarigen cursus of gymnasium, zijn toegelaten: W. Alberda van Ekenstein, Niebert; L. van Bergen, Middelstum; R. S. Bergsma, Weidum; J. Bouwman, Tiel; C. Bubberman, Schiedam; C. Davidse, Arnemuiden; F. A. A. van Diermen, Utrecht; H. Hendriks, Utrecht; G. H. Hommels, Oldenzaal; J. S. Hoogstra, Gouda; P. Kooijman, IJselmonde; J. Koopmans, Amsterdam; C. Kunst, Amsterdam; J. W. van Limborgh, Utrecht; J. M. G. Numans, Amersfoort; C. F. van Oijen, Haarlem; D. A. Oskam, Bergambacht; J. L. Petten, Utrecht; J. Roos, Lochem; W. L. Scheltema, Apeldoorn; W. Scheuter, Apeldoorn; R. A. Schwab, Amsterdam; T. D. Sigling, Purmerend; P. Stapel, Oudendijk; S. Stuurman, Deventer; F. W. Tervoert, Zeddam; W. Treffers, 's-Gravenhage; W. B. Vaandrager, Rotterdam; D. van der Veen, Tiel; M. J. Veenstra, Schrans; C. A. van der Velden, Rotterdam; G. de Vries, Amersfoort; H. J. Weekenstroo, Arnhem; S. Wiersma, Britswerd; J. C. Witjens, Utrecht; J. Witkamp, Schiedam; S. G. Zwart, Leeuwarden.

(*STAATSBLAD* N°. 228.) Koninklijk Besluit van den 21sten Augustus 1906, tot wijziging van het Reglement voor 's Rijks Veeartsenijschool, vastgesteld bij het Koninklijk besluit van den 25sten Mei 1894 (*Staatsblad* n°. 65) en gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van den 22sten April 1899 (*Staatsblad* n°. 110), den 3den Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 15), den 13den Augustus 1903 (*Staatsblad* n°. 255) en den 25sten Juni 1906 (*Staatsblad* n°. 135).

WIJ WILHELMINA, BIJ DE GRATIE GODS, KONINGIN DER NEDERLANDEN, PRINSES VAN ORANJE-NASSAU, ENZ., ENZ., ENZ.

Hebben goedgevonden en verstaan:
met ingang van 1 September 1906 te bepalen:

Artikel I.

Artikel 31 van het Reglement voor 's Rijks Veeartsenijschool wordt gelezen als volgt:

«Aan 's Rijks Veeartsenijschool wordt onderwijs gegeven in: 1°. natuurkunde; 2°. scheikunde; 3°. natuurlijke historie (plant-, dier-, delfstof- en aardkunde); 4°. kennis der voeder-, vergift- en artsenijplanten en artsenijwarenkennis; 5°. ontleedkunde der huisdieren: 6°. weefselleer en physiologie der huisdieren; 7°. natuurlijke historie, leer van het uitwendig voorkomen (zoogenaamd exterieur) en raskennis der huisdieren; 8°. gezondheidsleer der huisdieren en veeteelt; 9°. kennis van den hoef en het hoefbeslag; 10°. ziektekundige ontleedkunde der huisdieren; 11°. algemeene en bijzondere ziektekunde en geneesleer der huisdieren en geschiedenis der epizoötische ziekten; 12°. heelkundige ontleedkunde, heelkunde, oogheelkunde, operatie- en verbandleer der huisdieren en leer der hoefziekten; 13°. verloskunde der huisdieren; 14°. veeartsenijkundige geneesmiddelleer en vergiftleer; 15°. veeartsenijkundige kliniek en artsenijmengkunde; 16°. gerechtelijke veeartsenijkunde en veeartsenijkundige politie; 17°. geschiedenis en literatuur der veeartsenijkunde.

Practisch onderwijs wordt, behalve de kliniek, gegeven in: 1°. scheikunde; 2°. plantkunde; 3°. normale en ziektekundige ontleedkunde; 4°. normale en ziektekundige weefselleer; 5°. exterieur; 6°. hoefbeslagleer; 7°. artsenijmengkunde; 8°. operatie- en verbandleer; 9°. verloskunde; 10°. bacteriologie; 11°. voederkennis.

Theoretisch en practisch onderwijs wordt gegeven in vleeschkeuring.»

Artikel II.

Artikel 32 van genoemd Reglement wordt gelezen als volgt:

«Het onderwijs wordt over vier studiejaren verdeeld als volgt:

Eerste studiejaar. — *Theoretisch onderwijs.*

Wintercursus: natuurkunde, scheikunde, dierkunde, ontleedkunde.

Zomercursus: natuurkunde, scheikunde, dierkunde, aard- en delfstofkunde, plantkunde, ontleedkunde.

Practisch onderwijs.

Wintercursus: ontleedkunde, hoefbeslag, artsenijmengkunde.

Zomercursus: ontleedkunde, hoefbeslag, artsenijmengkunde, plantkunde.

Tweede studiejaar. — *Theoretisch onderwijs.*

Wintercursus: ontleedkunde, weefselleer en physiologie, natuurlijke historie, leer van het uitwendig voorkomen (zoogenaamd exterieur) en raskennis der huisdieren, kennis der voeder-, artsenij en vergiftplanten, artsenijwarenkennis, artsenijmengkunde.

Zomercursus: ontleedkunde, weefselleer en physiologie, natuurlijke historie, leer van het uitwendig voorkomen (zoogenaamd exterieur) en raskennis der huisdieren, leer van den hoef en van het hoefbeslag, gezondheidsleer, veeteelt, artsenijmengkunde.

Practisch onderwijs.

Wintercursus: ontleedkunde, hoefbeslag, artsenijmengkunde, plantkunde, scheikunde.

Zomercursus: ontleedkunde, hoefbeslag, artsenijmengkunde, plantkunde, scheikunde, normale weefselleer.

Derde studiejaar. — *Theoretisch onderwijs.*

Wintercursus: algemeene ziektekunde en ziektekundige ontleedkunde, heelkundige ontleedkunde, verloskunde.

Zomercursus: algemeene geneesleer, bijzondere ziektekunde, ziektekundige ontleedkunde en geneesleer, heelkunde, operatieleer, geneesmiddel- en vergiftleer, verloskunde, leer der hoefziekten.

Practisch onderwijs.

Wintercursus: heelkundige ontleedkunde, ziektekundige weefselleer, propaedeutische kliniek, kliniek, operatie- en verbandleer, toegepast exterieur, artsenijmengkunde.

Zomercursus: ziektekundige ontleedkunde, kliniek, operatie- en verbandleer, verloskunde.

VIERDE STUDIEJAAR. — *Theoretisch onderwijs.*

Wintercursus: bijzondere ziektekunde, ziektekundige ontleedkunde en geneesleer, heelkunde en oogheelkunde, operatieleer, geneesmiddel- en vergiftleer.

Zomercursus: gerechtelijke veeartsenijkunde, veeartsenijkundige politie, geschiedenis der epizoötische ziekten, geschiedenis en literatuur der veeartsenijkunde, vleeschkeuring.

Practisch onderwijs.

Wintercursus: ziektekundige ontleedkunde, kliniek, operatie- en verbandleer, toegepast exterieur en raskennis der huisdieren, voederkennis.

Zomercursus: ziektekundige ontleedkunde, kliniek, operatie- en verbandleer, bacteriologie, artsenijmengkunde, vleeschkeuring.»

Staatsbegrooting voor 1907.

Begrooting van Nederlandsch-Indië. Onderafdeeling 91.

Veeartsenijkundige dienst . . . . . f 283235.

Memorie van toelichting. De hoogere raming voor den veeartsenijkundigen dienst is in de eerste plaats een gevolg van de herziene regeling van de traktementen der ambtenaren bij dien tak van dienst; verder is nog een bedrag van f 34711 uitgetrokken voor een op te richten laboratorium voor veeartsenijkundige onderzoekingen, n.l. f 18000 voor eerste inrichting en f 16711 voor personeel en bedrijfskosten (de kosten voor den bouw van het laboratorium, welke worden geschat op f 30000 en de aan den afdeelingschef toe te kennen huishuur indemniteit ad f 100 's maands komen ten laste van de VII^{de} begrootingsafdeeling.)

De wetenschappelijke onderzoekingen ten behoeve van den veeartsenijkundigen dienst worden thans verricht door een aan het

geneeskundig laboratorium te Batavia gedetacheerden veearts, welke regeling echter ten eenenmale onvoldoende is, zoowel omdat daardoor niet in genoegzame mate in de behoefte aan wetenschappelijke onderzoekingen kan worden voorzien, als omdat daarbij geen voldoende aanraking en samenwerking met den departementchef en den inspecteur en de verdere ambtenaren van den veeartsenijkundigen dienst mogelijk is.

Voorts ligt het in de bedoeling aan het laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek een fokstation voor pluimvee te verbinden, alwaar ter verbetering van het inheemsche ras onder deskundig toezicht een kruisingsproduct tusschen uitheemsche rashoenders en het Javaansche hoen kan worden gefokt, dat de meest gewenschte eigenschappen in zich vereenigt. De uitgaven voor dat station zijn voor 1907 te stellen op f 3500 voor den bouw en de eerste inrichting en op f 2200 voor onderhoud en het noodige verplegingspersoneel.

Door de bij de wet van 9 Juli 1906 (*Staatsblad* n°. 189) vastgestelde herziening der positie van de gouvernements-veeartsen, is reeds een groote schrede gedaan om een deskundig toezicht te verzekeren over den vee- en paardenstapel en leiding bij de aan te wenden middelen om dien te verbeteren.

Komen echter de thans in een begin van uitvoering verkeerende of in voorbereiding zijnde plannen tot verbetering ten volle tot verwezenlijking — en daarop wordt met kracht en spoed aangestuurd — dan kan met het organiek vastgestelde aantal Europeesche veeartsen niet worden volstaan. De voortdurende leiding bij de rasverbetering zal veel meer toezicht vorderen; naarmate de qualiteit van het vee toeneemt, zal aan de hygiëne en prophylaxis een grootere plaats moeten toekomen; bij het toenemen in qualiteit van het vee, een doel waarnaar zeker niet het minst gestreefd moet worden, zullen clinische behandeling en bestrijding van epidemische ziekten meer deskundige krachten gaan vorderen.

Het voorzien in deze behoeften dient niet geheel gezocht te worden in vermeerdering van het aantal Europeesche veeartsen, maar kan geschieden door aanstelling van deugdelijk opgeleid en dus werkelijk voor zijn taak berekend inlandsch hulppersoneel, dat de plaats heeft in te nemen van de tegenwoordige «inlandsche veeartsen» en mantris bij den burgerlijken veeartsenijkun-

digen dienst, personen die of een hoogst gebrekkige, of — en dit in den regel — in het geheel geen opleiding hebben gehad.

Deze oplossing past zich aan bij het streven om aan goed opgeleide inlanders een grooter en gewichtiger aandeel bij de verschillende takken van staatsdienst toe te kennen, en daar juist de veeartsenijkundige dienst een zoodanige is, waarvoor inlandsche intelligente jonge mannen goed zijn op te leiden, behoeft aan de uitvoerbaarheid van het denkbeeld niet getwijfeld te worden, althans wanneer wordt overgegaan tot de oprichting van een laboratorium voor veeartsenijkundig onderzoek te Buitenzorg, waarvoor, zooals hiervoren is medegedeeld, eveneens bij deze begrooting de noodige gelden zijn aangevraagd.

De bedoeling is de aanstaande inlandsche veeartsen in de eerste 2 jaren in hoofdzaak de lessen te doen volgen aan de landbouwschool aldaar en hen in het 3de en 4de studiejaar uitsluitend het onderwijs te geven dat met hun aanstaanden werkkring in verband staat.

Als onderwijskrachten voor de veeartsenijkundige vakken zal te rekenen zijn op:

I. den chef van het laboratorium, wien als deel van zijn taak het geven van een, niet te groot, aantal lesuren zal worden opgedragen;

II. een jong veearts, boven de formatie uit Nederland uit te zenden, die uitsluitend voor het geven van lessen bestemd zal zijn en dus geen particuliere praktijk zal mogen uitoefenen;

III. een inlandsch assistent-leeraar, te nemen uit de beste der eerst opgeleide leerlingen, aan wien het geven van onderwijs in de anatomie (theoretisch en practisch) zou zijn op te dragen.

Bovendien zouden door den inspecteur van den veeartsenijkundigen dienst een zeker aantal voordrachten gehouden worden (een 24 per cursus), bijv. over de leervakken veeartsenijkundige politie en gerechtelijke veeartsenijkunde, terwijl de lessen in vleeschen melkkeuring en leer der hoefziekten gegeven zouden kunnen worden door den te Buitenzorg geplaatsten veearts, en die in geneesmiddel- en vergiftleer, zoo mede die in voederkennis door deskundigen aan reeds bestaande afdeelingen van het landbouwdepartement verbonden.

Wat het aantal leerlingen betreft, wordt voorshands op niet meer dan 4 in elk leerjaar gerekend.

Ten einde zekerheid te hebben, dat men steeds een voldoend aantal werkelijk geschikte candidaten voor aanstaand inlandsch veearts in opleiding zal hebben, stelt men zich voor hun de volgende vooruitzichten te verzekeren: gedurende de opleiding een toelage van f 25 's maands, welke kan worden verhoogd tot resp. f 30 en f 35 's maands voor de leerlingen van het 3de en 4de studiejaar, die voldoen aan de voorwaarden van ijver en goed gedrag en, na verwerving van het vereischt diploma, een aanstelling tot inlandsch veearts met een aanvangsbezoldiging van f 75, stijgende tot een maximum van f 150 's maands.

De kosten der uitvoering van het plan zijn — behalve de toelagen aan de leerlingen:

een Europeesch veearts op een begin-bezoldiging van f 350 per maand en tevens 3 jaarlijksche verhoogingen van f 75 's maands tot een maximum van f 500;

een inlandsch assistent-leeraar op een begin-bezoldiging van f 100 's maands, stijgende met 8 tweejaarlijksche verhoogingen van f 25 tot een maximum van f 300;

aankoop en onderhoud van leermiddelen en aanvulling van geneesmiddelen, te zamen f 125 's maands;

toelagen voor het geven van onderwijs, te verleenen aan andere dan de gewone leeraren der landbouwschool en het genoemde personeel aan het veeartsenijkundig laboratorium f 200 per maand.

Als de opleidingsinrichting in volle werking is, zal dus, naar het gemiddelde der traktementen gerekend, jaarlijks noodig zijn f 16920.

Daar de beoogde opleiding eerst op 1 Juli 1907 in werking kan treden, kan bij deze begrooting volstaan worden met een som van f 4000.

Begrooting van Suriname voor 1907.

Art. 80. *d.* traktement van den gouvernementsveearts f 3000 à f 4000	f 4000.—
e. personeele toelage van den gouvernementsveearts	» 1000.—
f. toelage aan den assistent-keurmeester . . .	» 1500.—
Art. 83. personeel van het abattoir	» 1500.—
Art. 84. onderhoud van gereedschappen, brandstoffen enz. en bureelbehoeften voor het abattoir . .	» 360.—

Memorie van toelichting. Art. 80. Nadere regeling van de wijze

van bezoldiging van den gouvernementsveearts en van den assistent-keurmeester. De gouvernementsveearts heeft het verzoek gedaan om verandering te brengen in de wijze, waarop hij en de assistent-keurmeester bezoldigd worden. De gouvernementsveearts geniet thans:

a. uit de koloniale kas:

1. aan traktement . . . . . f 2000.—
2. aan toelage voor het keuren van levensmiddelen op de venduën . . . . . » 100.—

Te zamen . . . f 2100.—

b. van de slagers:

$\frac{2}{3}$ van het keurgeld, bedoeld in het tarief, opgenomen in het Gouvernementsblad van 1893, n°. 12.

Dit emolumentenstelsel brengt den veearts in een scheeve positie tegenover de slagers. Bij totale afkeuring van een slachtdier wordt het volle keurgeld gevorderd; dit is billijk, daar in dat geval de keuring evenzeer geschiedt als bij een goedgekeurd dier. De slager echter moet opnieuw slachten en betaalt dus ten tweede male het keurgeld. Totaal afkeuren is dus een vermeerdering van inkomsten voor den veearts. Dit is geen goede toestand.

Het is ook verkeerd dat de veearts een deel van zijn inkomen ontvangt uit de handen van hen, over wie hij toezicht moet houden.

Het inkomen van den assistent-keurmeester bestaat uit $\frac{1}{3}$ van de opbrengst van het keurgeld, benevens een bedrag van f 50 voor de keuring van levensmiddelen op de venduën bij afwezigheid of verhindering van den veearts.

Het is de bedoeling zoowel aan den gouvernementsveearts als aan den keurmeester voortaan een vaste bezoldiging uit de koloniale kas toe te kennen en het keurgeld in die kas te laten storten, gelijk reeds geschiedt met het slachtgeld voor het gebruik maken van het abattoir (Gouvernementsblad 1899, n°. 18).

Bij het bepalen van een vaste bezoldiging voor den gouvernementsveearts dient de geschiedenis van het ontstaan van de betrekking in het oog te worden gehouden.

Vóór 1892 was er geen veearts in de kolonie. Ten einde in het belang van de veeteelt over zoodanigen deskundige in de kolonie te kunnen beschikken, richtte de toenmalige land- en tuinbouwvereeniging in 1889 tot gouverneur DE SAVORNIN LOHMAN

het verzoek om op de begrooting van 1890 een bedrag te brengen dat als toelage zou kunnen worden uitgekeerd aan een veearts, die zich in de kolonie zou willen vestigen. Aan dit verzoek werd voldaan en een toelage van f 1000 voorgesteld.

Daar voor dit bedrag geen veearts zich in de kolonie wilde komen vestigen bij de onzekerheid van de opbrengst der overige inkomsten, werd de toelage op de begrooting voor 1892 verhoogd tot f 2000.

Toen daarop de veearts S. DE LANGE in de kolonie kwam, werd hem het keuren van het geslacht opgedragen tegen genot van $\frac{2}{3}$ van het keurgeld. Het overige $\frac{1}{3}$ zou door den assistent-keurmeester genoten worden. Het keurgeld werd verhoogd, zoodat het $\frac{2}{3}$ daarvan, dat den veearts toekwam, nagenoeg gelijk was aan hetgeen te voren in totaal werd ontvangen door den vroegeren keurmeester, die toen als assistent aan den veearts werd toegevoegd.

Uit het medegedeelde blijkt dat de bezoldiging van f 2000, die de veearts uit de koloniale kas geniet, eigenlijk niet veel meer is dan een subsidie, waartegenover weinig dienstpraestaties staan.

Toen het abattoir in 1899 werd opgericht, kreeg de gouvernementsveearts als directeur van die inrichting wel geen extrabelooning boven hetgeen hij te voren genoot, maar daartegenover staat dat hij ook ontslagen werd van den vroegeren rondgang bij de slagers, om bij hen aan huis de keuring te doen.

De toelage werd indertijd op f 2000 gesteld, *omdat* de overige inkomsten van den veearts, met name de keurgelden niet veel beliepen.

Rationeel is het dus, dat met het stijgen van die andere inkomsten het bedrag van het subsidie van f 2000 verminderd wordt. Dat kan wel niet voor den *tegenwoordigen* titularis, aan wien bij zijn aanstelling èn de f 2000 èn de opbrengst der keurgelden verzekerd zijn, maar bij verandering van de wijze van beloonen van den veearts moet men ook op de toekomst letten.

De opbrengst van het keurgeld werd in 1892 geraamd op ± f 1200. Intusschen is die opbrengst, door het toenemend gebruik van rundvleesch, mede in verband met de bovenbedoelde verhooging van het tarief geleidelijk gestegen.

Zij was in de laatste vijf jaren als volgt:

Jaar:	Totaal:	Aandeel gouvernementsveearts.	Aandeel assistent-keurmeester.
1901	f 3633	f 2422	f 1211
1902	„ 3678	„ 2452	„ 1226
1903	„ 4256	„ 2837	„ 1419
1904	„ 4167	„ 2778	„ 1389
1905	„ 4362	„ 2908	„ 1454

Als bezoldiging voor den gouvernementsveearts voor al zijn bemoeiingen ten dienste van het gouvernement wordt voldoende geacht een inkomen, dat van f 3000 tot f 4000 opklimt door vier driejaarlijksche verhoogingen van f 250, waarbij in het oog is te houden dat de gouvernementsveearts ook inkomsten heeft uit zijn particuliere praktijk.

Uit de medegedeelde cijfers blijkt echter, dat de tegenwoordige gouvernementsveearts in het afgeloopen jaar een inkomen heeft gehad van ± f 5000 (namelijk traktement f 2000, aandeel in het keurgeld ± f 2900 en voor het keuren van levensmiddelen op de venduën f 100), terwijl bij de stijging van het keurgeld ook zijn inkomen vermeerdert.

Het inkomen van den assistent-keurmeester bedroeg in dat jaar ± f 1500 (namelijk aandeel in het keurgeld ± f 1450, toelage voor het keuren van levensmiddelen op de venduën f 50.)

In verband met deze cijfers wordt voorgesteld aan den tegenwoordigen veearts een inkomen van f 5000 te verzekeren door toekenning van een bezoldiging van f 4000 en een personeele toelage van f 1000, terwijl voor den assistent-keurmeester een bezoldiging van f 1500 wordt uitgetrokken.

Tegenover de daardoor veroorzaakte verhooging der uitgaven met een bedrag van f 4500 staat een gelijk bedrag, waarmede de raming van het middel «opbrengst van het abattoir» is verhoogd wegens de storting in de koloniale kas van het keurgeld, terwijl onder de uitgaven vervallen is het bedrag van f 150, dat de veearts en zijn assistent te zamen genoten voor het keuren van levensmiddelen op de venduën. Die keuring zal voortaan tot hun gewone ambtelijke bezigheden behooren.

WET van 9 Juli 1906 (*Staatsblad* no. 189), houdende wijziging en verhooging van de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1906.

I. . . . . .

II. In het II^de^ hoofdstuk van voornoemde begrooting wordt: *Onderafdeeling* 87, Veeartsenijkundige dienst, verhoogd met f 31800 en mitsdien gebracht op f 217844.

III. In de wet van 30 December 1905 (*Staatsblad* n°. 372), houdende aanwijzing van de in Nederlandsch-Indië te ontvangen middelen tot goedmaking van de uitgaven, begrepen in de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1906, wordt na onderdeel 69 ingevoegd:

69*a*. Ontvangsten voortvloeiende uit de keuringen van slachtvee door gouvernements-veeartsen.

Keuring van vee en vleesch.

ONTWERP VAN WET.

Bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

—

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten:

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenschelijk is bepalingen vast te stellen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch;

Zoo is het, dat Wij, den Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Art. 1. Deze wet verstaat onder vleesch alle deelen van eenhoevige dieren, herkauwende dieren en varkens, daaronder begrepen ongeboren vruchten, met uitzondering van huiden, voor zoover deze niet afkomstig zijn van varkens, van hoornen, van klauwen, van borstels en van geheel van spieren ontdane beenderen.

Art. 2. 1. Het is verboden naar de landen, door Ons aan te wijzen, vleesch uit te voeren, hetwelk niet voorzien is van een of meer merken als bewijs, dat het bij eene van Rijkswege ingestelde keuring voor uitvoer geschikt is bevonden.

2. Van dit verbod kan door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, onder de door dezen noodig geachte voorwaarden ontheffing verleend worden voor vleesch, hetwelk zich bevindt hetzij in spoorwegrijtuigen hetzij op schepen of vlotten en bestemd is voor verbruik van de daarin of daarop verblijvende personen.

Art. 3. 1. De keuring is onder het toezicht van een Inspecteur opgedragen aan Rijkskeurmeesters en Rijkshulpkeurmeesters.

2. De, in het vorige lid bedoelde, personen worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen en genieten uit 's Lands kas eene bezoldiging benevens, zoo noodig, vergoeding voor bureau-, reis- en verblijfkosten.

3. Hunne standplaatsen, de kringen, waarbinnen zij werkzaam zijn, alsmede hunne instructie worden vastgesteld door of vanwege Onzen voornoemden Minister.

4. Voor benoeming tot Rijkskeurmeester komen alleen in aanmerking zij, die in het bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in artikel 13 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99); voor benoeming tot Rijkshulpkeurmeester komen, behalve de personen, bedoeld in de vorige zinsnede, alleen in aanmerking zij, die in het bezit zijn van een van Rijkswege uitgereikt diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch.

Art. 4. 1. Ter keuring aangeboden, voor uitvoer ongeschikt bevonden vleesch wordt aan hem, die het ter keuring aanbood, niet teruggegeven dan na aan eene voortgezette keuring te zijn onderworpen.

2. Na laatstbedoelde keuring wordt het vleesch aanstonds teruggegeven, na te zijn voorzien van een of meer merken, indien het onvoorwaardelijk geschikt bevonden is om als eetwaar te dienen, of, indien het daartoe slechts voorwaardelijk geschikt bevonden is, na sterilisatie.

3. Indien het vleesch ongeschikt bevonden is om als eetwaar te dienen, wordt het, ter keuze van hem, die het ter keuring aanbood, hetzij als eetwaar onbruikbaar gemaakt hetzij vernietigd.

Art. 5. Door Ons worden voorschriften gegeven omtrent:

a. de wijze, waarop de dieren, waarvan het vleesch aan keuring onderworpen is, worden geslacht;

b. de gemeenten en de plaatsen, waar, alsmede de tijdruimten, waarbinnen vleesch ter keuring kan worden aangeboden;

c. den staat, waarin het vleesch ter keuring aangeboden en voor uitvoer ingeladen wordt;

d. de regelen voor de keuring, de sterilisatie, de onbruikbaarmaking als eetwaar en de vernietiging;

e. de wijze, waarop de merken worden ingericht en aangebracht.

Art. 6. Vergoeding van de kosten van keuring en sterilisatie wordt geheven naar een door Ons vast te stellen tarief.

Art. 7. 1. Overtreding van het bepaalde in artikel 2, eerste lid, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 500.

2. Het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, wordt zoodra mogelijk in beslag genomen en aan den belanghebbende niet teruggegeven dan na op diens kosten, welke bij vooruitbetaling zijn te voldoen, te zijn gekeurd en behandeld overeenkomstig de voorschriften van artikel 4, tweede en derde lid.

Art. 8. Hij, die opzettelijk een der merken, bedoeld in de artikelen 2, eerste lid, en 4, tweede lid, vervalscht of valschelijk plaatst of opzettelijk van die valsche of valschelijk geplaatste merken gebruik maakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar.

Art. 9. 1. Wederrechtelijke onttrekking van vleesch aan de voortgezette keuring, de sterilisatie, de onbruikbaarmaking of de vernietiging, bedoeld in artikel 4, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 400.

2. Ten aanzien van het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, is artikel 7, tweede lid, toepasselijk.

Art. 10. Indien tijdens het plegen van eene der overtredingen, strafbaar gesteld bij de artikelen 7 en 9, nog geen jaar verloopen is sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk feit of een ander feit, strafbaar gesteld bij deze wet, onherroepelijk is geworden of de ter zake opgelegde geldboete is betaald, wordt het maximum der, in die artikelen bedreigde straffen, verdubbeld.

Art. 11. De bij deze wet strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als overtredingen, behalve het feit, strafbaar gesteld bij artikel 8, dat als misdrijf wordt beschouwd.

Art. 12. Met de opsporing van overtredingen van deze wet zijn, behalve de, bij artikel 8 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de marechaussee en alle ambtenaren van de Rijks- en gemeentepolitie, het veeartsenijkundig Staatstoezicht en de invoerrechten en accijnzen, alsmede de Rijkskeurmeesters en de Rijkshulpkeurmeesters.

Art. 13. Deze wet kan worden aangehaald onder den titel «Wet op de uitvoerkeuring van vleesch», onder bijvoeging van het jaar en het nummer van het *Staatsblad*, waarin de wet is geplaatst.

Art. 14. Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle Ministeriëele Departementen, Autoriteiten, Colleges en Ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Memorie van Toelichting. Sedert het Koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* nº. 199), houdende bepalingen ter bevordering van den uitvoer van deugdelijk vleesch, in werking is getreden, zijn onderscheidene firma's, verdeeld over de gemeenten 's-Gravenzande (Hoek van Holland), Oss, Assen, Eindhoven (Woensel), Rotterdam, Vlissingen, Harlingen en Nieuwerkerk aan den IJssel, achtereenvolgens er toe overgegaan om het vleesch, afkomstig van de in hare slachterijen afgemaakte herkauwende dieren en varkens, te onderwerpen aan de in voornoemd besluit bedoelde Rijkskeuring ter verkrijging van het merk als bewijs, dat het daarbij voor uitvoer geschikt was bevonden.

Achterstaande tabel bevat een gemeentegewijze ingericht overzicht van het aantal stuks vee, hetwelk in de jaren 1903, 1904 en 1905 aldus onderzocht is geworden.

Bestaat er op grond van voormelde cijfers — indien men aanneemt, dat er jaarlijks 310 slachtdagen zijn, werden er in het afgeloopen jaar ieder etmaal nagenoeg 1300 stuks vee aan de uitvoerkeuring onderworpen — alleszins reden om over de deelneming der belanghebbenden aanvankelijk voldaan te zijn, zoo valt toch niet te ontkennen, dat de omstandigheid, dat nog steeds minderwaardig vleesch naar den vreemde kan worden uitgevoerd, een voortdurend ernstig gevaar voor den Nederlandschen vleeschexport in het algemeen blijft opleveren.

Dit gevaar is van te meer beteekenis sedert de Rijken, waar het Hol-

Gemeenten.	Runderen.			Kalveren.			Schapen.			Varkens.			Totalen.		
	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.
's-Gravenzande (Hoek van Holland)	323	673	702	5 710	1 152	1 627	1 490	15 537	35 566	31 689	30 941	14 745	39 212	48 303	52 640
Oss	—	—	—	1 186	7 136	7 492	—	—	179	52 742	183 509	127 473	53 928	190 645	135 144
Assen	—	—	—	—	—	477	—	—	38	4 799	44 363	30 255	4 799	44 863	30 770
Eindhoven (Woensel) . .	—	—	—	—	2 368	2 791	—	6	1	—	2 234	1 132	—	4 608	3 924
Rotterdam	—	—	—	—	—	20	—	42 106	43 064	—	—	—	—	42 106	43 084
Vlissingen	—	—	—	—	3 611	34 663	—	3	88	—	17 985	21 998	—	21 599	56 749
Harlingen	—	—	—	—	295	15 665	—	2 077	37 683	—	88	2 389	—	2 460	55 737
Nieuwerkerk a/d IJssel	—	—	—	—	—	—	—	—	5 023	—	—	16 250	—	—	21 273
Totalen	323	673	702	6 896	14 562	62 735	1 490	59 729	121 642	89 230	279 120	214 242	97 939	354 084	399 321

landsche vee indertijd den grootsten afzet vond, uit economische of veterinaire overwegingen er toe zijn overgegaan om hunne grenzen voor bedoelden invoer te sluiten of wel zeer belemmerende bepalingen met betrekking tot die toelating uit te vaardigen.

Van dat oogenblik af toch is het voor Nederland, alwaar de veeteelt de eerste plaats in het landbouwbedrijf inneemt en welks aanzienlijke veeproductie verzending naar den vreemde noodzakelijk maakt, een dringende eisch geworden om den uitvoer van het levende vee voor een goed deel door dien van het vleesch te vervangen.

Begonnen op bescheiden schaal heeft de vleeschexport in betrekkelijk korten tijd een omvang van beteekenis gekregen. Met het oog zoowel op de steeds stijgende behoeften der buitenlandsche, inzonderheid Britsche markt, als op de in deze zoo uiterst gunstige ligging van ons vaderland bestaat er alle grond voor de verwachting, dat die handel bij oordeelkundig optreden dezerzijds nog voor aanmerkelijke ontwikkeling vatbaar is.

Hoe snel die uitbreiding heeft plaats gehad en hoe belangrijk thans de omvang is, moge blijken uit eenige cijfers, welke hieronder volgen.

De totale vleeschuitvoer van Nederland bedroeg volgens de Nederlandsche statistiek in 1894 31 071 000 K.G. en in 1903 64 282 755 K.G. Wij nemen hier dus eene stijging waar van 107 pct.

Van het in 1903 uitgevoerde vleesch ging naar Engeland 52 973 449 K.G. en naar Duitschland 9 821 485 K.G.

In den onderstaanden staat geeft de eerste kolom den totalen vleeschinvoer in Engeland aan en de tweede dien uit Nederland, beide volgens de Engelsche statistiek:

	Totale vleeschinvoer in Engeland. (1000 K.G.)	Invoer uit Nederland. (1000 K.G.)
1894	539 008	28 873
1895	608 454	29 713
1896	678 039	33 690
1897	748 219	37 805
1898	819 450	38 586
1899	877 884	46 875
1900	885 880	52 529
1901	933 326	51 269
1902	839 194	53 533
1903	868 122	54 625
1904	866 173	51 740

Uit deze cijfers blijkt, dat, terwijl de geheele vleeschinvoer van Engeland in het decennium 1894/1903 is gestegen met 60 pct., de toename van den invoer uit Nederland 140 pct. bedraagt.

Onder het uit ons land in Engeland ingevoerde vleesch neemt het versche varkensvleesch verreweg de belangrijkste plaats in. De navolgende tabel geeft daarvan een overzicht.

	Invoer van versch varkensvleesch in Engeland.	
	Uit alle landen. (1000 K.G.)	Uit Nederland. (1000 K.G.)
1894		6 676
1895	14 645	12 483
1896	15 210	12 413
1897	17 659	11 492
1898	28 326	11 312
1899	33 984	17 498
1900	35 326	19 770
1901	40 209	19 155
1902	33 293	17 953
1903	35 857	26 785
1904	31 134	22 855
1905	25 787	15 625

Terwijl in 1903 het uit Nederland in Engeland aangevoerde vleesch 6½ pct. bedroeg van den totaalinvoer, kwam van het ingevoerde versche varkensvleesch 75 pct. uit Nederland. Wij hebben in dit opzicht bijna een monopolie. De uitvoer naar Engeland is dan ook buitengewoon sterk toegenomen. Van 1894 tot 1903 klom hij met 300 pct. Wel was de uitvoer in 1904 en 1905 geringer, maar dit is een gevolg deels van de schaarschte in varkens hier te lande, deels van den grooteren uitvoer naar Duitschland. De export van versch varkensvleesch naar laatstbedoeld Rijk nam in 1905, bij vergelijking met het jaar 1903, met 60 pct. en bij vergelijking met het jaar 1904, met niet minder dan 166 pct. toe. Van het in 1905 in Duitschland in totaal ingevoerde versche varkensvleesch kwam 68 pct. uit Nederland.

Nu de vleeschuitvoer zulke aanzienlijke afmetingen heeft aangenomen en bij de belemmeringen, die onze veeuitvoer ondervindt, geacht kan worden onmisbaar te wezen om de nationale veeteelt te doen bloeien, komt het aangewezen voor onzerzijds zooveel mogelijk al datgene te vermijden, wat voor bestendiging van dezen handel op den tegenwoordigen voet een gevaar van beteekenis zoude kunnen opleveren. Tot dit laatste behoort, gelijk hierboven reeds met een enkel woord werd aangestipt, in de voornaamste plaats de verzending van minder deugdelijke waar.

Wat de nadeelige gevolgen van roekelooze verzending aangaat, zoo kan het voorkomen, dat de buitenlandsche afkeuring vleesch treft, hetwelk ten onzent nog zeer goed voor consumtie gebezigd had kunnen worden, maar dat wegens den aard van het euvel, waaraan het dier na slachting lijdende bleek of hetwelk tot diens afmaking aanleiding gaf, spoediger dan anders tot bederf overging; in zoodanig geval derhalve heeft de afzender zich zelf door de verzending een geheel onnoodigen schadepost veroorzaakt.

In de tweede plaats — en dit is een nadeelig gevolg van veel breeder strekking — valt als vaststaande aan te nemen, dat het herhaaldelijk afkeuren van vleesch den prijs van de goede waar van gelijken oorsprong drukt, onverschillig of deze laatste afkomstig is van denzelfden lichtvaardigen afzender dan wel van gansch onschuldige mede-exporteurs, die zich steeds plegen te beijveren niet dan vleesch van de beste hoedanigheid ter markt te brengen.

Voorts bestaat, inzonderheid wanneer de afkeuring in het buitenland geschiedt uit hoofde van de bevinding, dat het dier geleden had aan eenige besmettelijke ziekte, het ernstigste gevaar, dat de vreemde Mogendheid, beducht voor de gezondheid van haar eigen veestapel, ter wering van overbrenging van besmetting er toe besluit om den vleeschinvoer hetzij volslagen te verbieden, hetzij uitermate te belemmeren.

Dat eene dergelijke beslissing voor de Nederlandsche veehouders een zeer zware, voor menig hunner een onoverkomelijke, ramp zoude wezen, zal wel geen betoog behoeven.

Gelet op hetgeen in de laatste jaren elders valt waar te nemen, is de vrees voor maatregelen in dien zin verre van denkbeeldig en dient dezerzijds zooveel mogelijk tegen den uitvoer van minderwaardig vleesch te worden gewaakt.

De omstandigheid, dat èn aan sommige vreemde grenzen èn op verschillende buitenlandsche markten maatregelen genomen worden om datgene, wat voor consumtie ongeschikt is, uit het verkeer te weren, maakt het voor de Nederlandsche afzenders allerminst overbodig om van hun kant voor de goede hoedanigheid van het exportvleesch te waken, waarbij nog komt, dat men in de landen, die op de vreemde markten Nederlands voornaamste mededingers zijn (Denemarken, Australië en Noord-Amerika), sedert lang in de richting van uitvoerkeuring werkt en voortdurend er op bedacht is den dienst aan de eischen des tijds te doen beantwoorden.

Het Koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* n°. 199) was een belangrijke stap in de goede richting.

Al moge het door het facultatieve karakter van het daarin neergelegde stelsel geenszins mogelijk zijn geweest het euvel volslagen te keeren, er bestaat niettemin alle aanleiding om op de werking van die voorschriften met voldoening terug te zien.

Vooreerst is een groot deel der exportslachters daardoor met het denkbeeld van uitvoerkeuring vertrouwd geraakt en zijn dientengevolge voor hen de bezwaren vervallen, welke zij uit onbekendheid met zoodanigen maatregel aanvankelijk daartegen koesterden.

Verder hebben de belanghebbenden kunnen ervaren eenerzijds, dat er op de Londensche markt besliste voorkeur bestond voor het vleesch, hetwelk van het Rijksmerk voorzien was, en dat de prijs van dat artikel neiging had zich in stijgende richting te bewegen, en aan den anderen kant, dat het ongemerkte vleesch moeilijker van de hand te zetten was — eene omstandigheid, welke zich uit den aard der zaak in den prijs afspiegelde.

Bovendien hebben de ambtenaren van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht gelegenheid gehad op dit voor hen betrekkelijk nieuwe terrein ruime ondervinding op te doen en is het, mede ten gevolge van de sedert opgerichte Rijkscursussen in vee- en vleeschkeuring, mogelijk geweest inmiddels een uitgebreid, geheel der zake kundig hulppersoneel te vormen.

Eindelijk heeft de maatregel — zooals o.a. uit verschillende rapporten van den Medical Officer of Health for the City of London blijkt — in den vreemde waardeering gevonden en vertrouwen gewekt en aldaar de overtuiging gevestigd, dat de bevordering van den uitvoer van deugdelijk vleesch de aandacht der Nederlandsche Regeering ernstig bezig houdt en dat, zoodra

de omstandigheden zulks veroorloven, ingrijpender en meer afdoende voorschriften uitgevaardigd zullen worden.

Voor dit laatste acht de ondergeteekende het oogenblik thans aangebroken.

Waar, gelijk hierboven reeds gezegd is, een zoo aanzienlijk deel van het uitgevoerde vleesch door de exportslachters geheel vrijwillig aan de keuring onderworpen wordt, doch daarnevens voor verschillende hunner vakgenooten de mogelijkheid openblijft zich aan de verzending van minderwaardig vleesch schuldig te maken, gaat het niet aan de zoo overwegend groote belangen van den geheelen Nederlandschen vleeschuitvoer te blijven blootstellen aan de ernstige gevaren, welke uit het gemis van medewerking van enkele minder goed gezinden kunnen voortvloeien.

Vandaar dat in het thans aangeboden wetsontwerp wordt voorgesteld de bestaande facultatieve bepalingen om te zetten in voorschriften van dwingenden aard en aldus te verzekeren, dat naar bepaalde Rijken geen vleesch wordt uitgevoerd, tenzij voorzien van één of meer merken als bewijs, dat het bij eene van Rijkswege ingestelde keuring voor export geschikt is bevonden.

Tevens zal alsdan — hetgeen tot schade van de openbare gezondheid bij de vigeerende regeling niet te verkrijgen is — gewaarborgd zijn, dat het voor uitvoer ongeschikt verklaarde vleesch hier te lande niet in het verkeer gebracht wordt dan voor zoover het bij een voortgezet onderzoek geschikt is verklaard voor consumtie — een maatregel, welke geheel ligt in de lijn van de in voorbereiding zijnde regeling der algemeene vleeschkeuring, waaromtrent de voorstellen, naar de ondergeteekende zich vleit, weldra de Staten-Generaal zullen kunnen bereiken.

Na deze algemeene toelichting zij omtrent de artikelen van het wetsontwerp alsnog het navolgende aangeteekend:

Art. 1. Al moge de uitvoer van paardenvleesch ten onzent van weinig of geen beteekenis wezen, is het regelmatig, te dezer plaatse naast de herkauwers en de varkens ook de eenhoevige dieren te vermelden, zijnde de drie rubrieken, welke volgens artikel 42 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) onder vee worden verstaan.

Huiden, voor zoover deze niet afkomstig zijn van varkens, alsmede hoornen, klauwen, borstels en geheel van spieren ontdane beenderen worden niet voor eetwaar gebruikt en maken bovendien afzonderlijke handelsartikelen uit. Werden zij te dezer plaatse niet uitgezonderd, dan zou hun uitvoer voor technische doeleinden onnoodig worden belemmerd.

Art. 2. Zooals het voorschrift ontworpen is, zal het doenlijk wezen iederen uitvoer van ongemerkt vleesch te verbieden. Ten einde intusschen de invoering der verbodsbepalingen zoo geleidelijk mogelijk te laten geschieden en gelegenheid te geven naar omstandigheden te handelen, verdient het de voorkeur, de aanwijzing der landen over te laten aan de Kroon.

Bij de voorgedragen redactie blijft de doorvoer onbelemmerd.

Vermits de begrippen geschikt voor verbruik en geschikt voor uitvoer elkaar niet volkomen dekken — een koe bijv., welke wegens kalfziekte wordt geslacht, is voor consumtie wel, maar wegens licht bederf en spoedige miskleuring voor export niet bruikbaar — zal het zaak zijn bij de keuring uitsluitend te letten op de geschiktheid voor uitvoer.

De regelen, naar welke de goedkeuring en de merking van het vleesch zullen geschieden, worden, ingevolge het bepaalde bij art. 5, sub *d* en *e*, vastgesteld bij Koninklijk besluit.

Art 3. Eerste lid. Hoezeer met betrekking tot de beoordeeling van het vleesch, ingevolge art. 5, algemeene voorschriften ten behoeve van de keurmeesters en hun hulppersoneel uitgevaardigd zullen worden, verdient het aanbeveling de algemeene leiding op te dragen aan één persoon en dezen ambtenaar tevens te belasten met het toezicht op de naleving der onderscheidene bepalingen. Aldus wordt eenheid in het keuringssysteem verzekerd en zal het mogelijk wezen verschil van inzichten tot oplossing te brengen.

Tweede lid. Ten einde het keuringspersoneel in eene volkomen onafhankelijke verhouding tegenover de belanghebbenden te plaatsen, is het raadzaam hunne bezoldiging en verdere onkosten te nemen voor Rijksrekening.

Vierde lid. Het diploma waarvan hier sprake is, is dat, bedoeld in art. 15 van het bij Koninklijk besluit van 25 April 1905, n°. 110, vastgestelde reglement voor de cursussen in vee- en vleeschkeuring (*Nederlandsche Staatscourant* van 4 Mei d. a. v., n°. 104).

Art. 4. Onder de geldende voorschriften behoudt ieder belanghebbende de vrije beschikking over het vleesch, waaraan het Rijksmerk wordt onthouden. Gevolg daarvan is, niet alleen dat voor export afgekeurd vleesch straffeloos kan worden uitgevoerd, maar ook dat het vleesch, hetwelk hetzij ongeschikt hetzij slechts voorwaardelijk geschikt voor consumtie is te achten, hier te lande vrijelijk in den handel wordt gebracht.

Gelijk reeds hierboven met een enkel woord werd aangestipt, wil ongeschiktverklaring voor uitvoer op zich zelve geenszins zeggen, dat het vleesch niet geschikt is om als voedsel van den mensch te worden gebezigd.

De zeer strenge eischen, die inzonderheid de Londensche gezondheidsdienst aan vleesch stelt, maken het voor de Nederlandsche autoriteiten noodig de beoordeelingslijn voor de geschiktheid tot uitvoer beduidend hooger te trekken dan uit een hygiënisch oogpunt gevorderd wordt. Zoo dient, in overeenstemming met de in Engeland bestaande voorschriften, het goedkeuringsmerk onthouden te worden aan alle varkens, welke aangetast zijn door tuberculose, hoewel de deelen, welke bij locale tuberculose niet in het lijden betrokken zijn, zonder bezwaar voor eetwaar gebruikt kunnen worden. Eveneens kunnen versche beenbreuken, die tengevolge van ruwe behandeling vóór of tijdens het slachten nog al eens bij varkens voorkomen, oorzaak zijn van mindere geschiktheid voor uitvoer, terwijl toch het vleesch zonder eenig voorbehoud voor consumtie geschikt is te achten.

De Rijkskeurmeesters moeten echter dagelijks ook vleesch uit handen geven, wat voor eetwaar beslist ongeschikt is en desniettemin aan den Nederlandschen consument wordt afgeleverd.

Ten einde dat euvel te keeren, wordt in dit artikel, in afwachting van het totstandkomen eener algemeene regeling van de keuring van vee en vleesch, voorgesteld het voor uitvoer ongeschikt bevonden vleesch te onderwerpen aan een voortgezet onderzoek en de teruggaaf daarvan in een voor eetwaar bruikbaren vorm te beperken tot het vleesch, hetwelk onvoorwaardelijk geschikt is bevonden om als voedsel van den mensch te dienen of wel door sterilisatie daartoe geschikt gemaakt is kunnen worden.

Art. 5. De regeling van de verschillende in dit artikel bedoelde punten schijnt gevoegelijk aan de Kroon overgelaten te kunnen worden. Het wordt daardoor bovendien gemakkelijker om, zoo dikwijls zulks noodig blijkt, gewijzigde voorschriften te geven.

a. De hoofdbedoeling van deze bepalingen is eenerzijds eene zorgvuldige en voor de dieren pijnlooze slachting te verzekeren en anderzijds te voorkomen, dat oververmoeide dieren, wier vleesch daardoor minder waardig is, worden afgemaakt.

b. Het concentreeren van de slachting en keuring voor export in omvangrijke, in allen deele goed ingerichte abattoirs in de belangrijkste haven- en grensplaatsen, alsmede in enkele gemeenten van het binnenland, ware met het oog zoowel op het verrichten van de onderzoekingen als op verzending van het vleesch ongetwijfeld het meest aanbevelenswaardig.

Al vleit de ondergeteekende zich, dat de thans ontworpen voorschriften aan eene wijziging in die richting bevorderlijk zullen wezen, toch zal het in ieder geval zaak zijn aanvankelijk rekening te houden met de omstandigheid, dat de toestand van het oogenblik nog ver van die centralisatie verwijderd is.

Wat het tijdstip van het onderzoek betreft, zal de keuring als regel tusschen zonsop- en ondergang dienen te geschieden. Een van de factoren, welke bij de beoordeeling van het vleesch in aanmerking komen, is de kleur. Zelfs van gezonde dieren kan het vleesch ten gevolge van het voedsel een zoodanig aanzien bezitten, dat het onraadzaam ware de goedkeuring voor uitvoer te verleenen. In de meeste gevallen zal omtrent dit punt alleen bij dag behoorlijk geoordeeld kunnen worden; met middelmatig kunstlicht toch heeft zelfs volkomen blank vleesch (vet of spek) eene geelachtige tint en is het niet wel doenlijk het te onderkennen van vleesch, hetwelk die kleur in werkelijkheid bezit. De mogelijkheid is intusschen niet uitgesloten, dat de localiteit, waar men de keuring wenscht te doen plaats vinden, zoodanig verlicht is, bijv. electrisch, dat de onderscheiding wel kan worden gemaakt.

c. Bij de uitwerking van de hier bedoelde punten zullen in de eerste plaats bepalingen zijn te maken aangaande den omvang van de ter keuring aan te bieden stukken.

Zij het ook, dat kalveren somtijds en volwassen runderen meestal in vierendeelen worden uitgevoerd, zoo zal het aanbevelenswaardig wezen geen kleinere stukken dan halve dieren te onderzoeken, vermits anders de mogelijkheid uitgesloten is de aanwezigheid te vorderen van verschillende organen, welke juist voor de beoordeeling van belang kunnen zijn.

Wenscht een afzender na goedkeuring van een geheel of van een half dier over te gaan tot verdeeling in halven, respectievelijk vierendeelen, dan zal hij hiervan den Rijkskeurmeester tijdig hebben te verwittigen, opdat deze in staat zij het vleesch dadelijk van het noodige aantal merkteekens te voorzien.

De dieren, welke in den regel in hun geheel geëxporteerd worden, zooals dit met schapen en varkens het geval is, zullen in ongekloofden staat aan het onderzoek onderworpen mogen worden.

Voorts moet vastgesteld worden, in hoeverre de aanwezigheid van organen en andere deelen noodig is.

Het geven van regelen omtrent de inlading beoogt inzonderheid te voor-

komen, dat het vleesch in te warmen staat verzonden wordt en daardoor tijdens de reis te veel lijdt.

d. De gevallen, waarin de Rijkskeurmeesters verplicht en die, waarin zij bevoegd zijn hunne goedkeuring met betrekking tot het voor uitvoer bestemde vleesch te onthouden, zullen evenals de maatstaf voor de beoordeeling van de geschiktheid als eetwaar nauwkeurig omschreven dienen te worden. Met betrekking tot de sterilisatie zal onder meer zijn aan te geven, aan welken warmtegraad het vleesch is bloot te stellen en hoelang de bewerking moet duren.

e. Het voornemen bestaat de uitvoermerken, onverschillig of deze gestempeld dan wel aangehecht worden, zoodanig in te richten, dat het mogelijk zal zijn, ingeval zich vragen ten opzichte van eenige zending mochten voordoen, de herkomst daarvan op te sporen en de aangelegenheid te onderzoeken.

Het merken van het voor binnenlandsch verbruik onvoorwaardelijk geschikt verklaarde vleesch zal geschieden door het aanbrengen van één of meer stempels, waaruit de plaats en de dagteekening van het onderzoek blijken.

Art. 6. Met betrekking tot het tarief voor de heffing van vergoeding van keuringskosten zullen de verschillende dieren, al naar gelang van hunne waarde, in groepen worden verdeeld.

Voor iedere rubriek zal de berekening geschieden per stuk, tenzij de belanghebbende gebruik maakt van de gelegenheid om tegen verminderden prijs een of meer abonnementen te nemen.

Het ligt voorts in de bedoeling het tarief zoodanig in te richten, dat de kosten dalen naarmate het aantal gekeurde dieren stijgt.

Art 7. Eerste lid. Opdat er gelegenheid besta het in art. 2 omschreven verbod krachtig te doen handhaven, heeft men gemeend het hier bedreigde maximum der geldboete niet te laag te moeten stellen.

Art. 10. Vermits het feit, bedoeld in art. 8, op de gronden aan te geven bij art. 11 als misdrijf zal zijn te beschouwen, wordt hier, conform het beginsel van het Wetboek van Strafrecht, dat de speciale recidive bij misdrijven geene strafverzwarende beteekenis heeft, alleen melding gemaakt van recidive ten aanzien van de feiten, genoemd in de artt. 7 en 9.

Art. 11. Het is wenschelijk het, bij art. 8 strafbaar gestelde, feit te doen beschouwen niet als eene overtreding maar als een misdrijf:

1°. omdat de behandeling eener aanklacht wegens de daarbij bedoelde valschheid vaak een omvangrijk onderzoek met behulp van deskundigen noodig maakt; voor zoodanig onderzoek is de hulp van den rechter-commissaris meestal moeilijk te missen, doch die vorm van procedure kan alleen gebruikt worden ten aanzien van de feiten, waarvan de rechtbank kennis neemt;

2°. omdat aan den kantonrechter eene buitengewone bevoegdheid gegeven zoude worden, wanneer hij tot een maximum van een jaar gevangenisstraf mocht opleggen. Volgens het geldende stelsel pleegt deze rechter slechts in enkele gevallen gevangenisstraf te kunnen opleggen en dan nog maar van zeer korten duur.

Art. 14. Met het oog op de verschillende regelingen, welke aan het inwerkingtreden der wet vooraf dienen te gaan, is het geraden eerst later te bepalen, wanneer de keuringsdienst een aanvang zal nemen.

De ondergeteekende vleit zich, dat het inwerkingtreden zal kunnen plaats vinden in het voorjaar van 1907.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Veeartsenijkundig Staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 30 Augustus 1906, n°. 40 is, met ingang van 1 September, op zijn verzoek eervol ontslag verleend aan D. B. WAGENAAR te Kortgene, als plaatsvervanger van den districtsveearts, wien Dordrecht als standplaats is aangewezen.

Bij koninklijk besluit van 13 September 1906, n°. 56 zijn, met ingang van 1 October tot wederopzegging, benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Groningen als standplaats is aangewezen de veeartsen M. SMIT te Veendam en A. J. WINKEL te Koevorden.

Bij koninklijk besluit van 13 September 1906, n°. 57, is benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Teteringen als standplaats is aangewezen de rijkskeurmeester D. HUBERTUS te Os.

Bij koninklijk besluit van 24 September 1906, n°. 106 is, met ingang van 1 October, benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Zutfen als standplaats is aangewezen G. H. J. TERVOERT te Zwolle.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende Juli en Augustus 1906.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotziekte.
Juli.													
Groningen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Friesland	20	„	„	„	„	67 (3)	„	91 (58)	„	1	„	„	„
Drente	2	„	„	„	„	15 (3)	„	„	„	„	„	„	2 (1)
Overijsel	4	„	„	„	„	„	„	6 (3)	„	2 (2)	„	„	„
Gelderland	7	„	„	„	„	„	„	5 (5)	„	6 (6)	„	„	„
Utrecht	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Holland	2	„	„	„	„	9 (1)	„	„	„	1	„	„	„
Zuid-Holland	5	„	„	„	2(1)	„	„	43 (13)	„	„	„	„	„
Zeeland	3	„	„	„	„	„	„	5 (4)	„	„	„	„	„
Noord-Brabant	8	„	„	„	„	„	„	1	„	7 (7)	„	„	„
Limburg	7	„	„	„	„	„	„	„	„	6 (6)	1	„	
TOTAAL	58	„	„	„	2(1)	91 (7)	„	151 (84)	„	23 (23)	1	„	2 (1)
Augustus.													
Groningen	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Friesland	25	„	„	„	„	153 (4)	„	204 (180)	„	4 (4)	„	„	2 (1)
Drente	2	„	„	„	„	6 (2)	„	2 (1)	„	„	„	„	„
Overijsel	4	„	„	„	„	„	„	5 (4)	„	3 (1)	„	„	„
Gelderland	3	„	„	„	„	„	„	4 (3)	„	3 (3)	„	„	„
Utrecht	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Holland	6	„	„	„	2 (2)	„	„	4 (3)	„	2 (2)	„	„	10 (1)
Zuid-Holland	6	„	„	„	2 (2)	„	„	106 (33)	„	2 (2)	„	„	„
Zeeland	4	„	„	„	„	„	„	10 (10)	„	„	„	„	„
Noord-Brabant	12	„	„	„	„	„	„	7 (7)	„	8 (8)	„	„	„
Limburg	8	„	„	„	„	„	„	1	„	8 (6)	1	„	„
TOTAAL	71	„	„	„	4 (4)	159 (6)	„	344 (243)	„	30(26)	1	„	12 (2)

(*Staatscourant* van 9 Augustus 1906, nº. 184 en van 12 September 1906, nº. 212.) v. E.

EEN GEVAL VAN OSTITIS MALLEOSA,

DOOR

W. VAN DER BURG,
Kapitein-paardenarts, Oost-Indisch leger.
(Met een afbeelding.)

Gevallen van ostitis malleosa vindt men in de literatuur slechts schaars vermeld, waaruit men zou mogen afleiden, dat ze zeldzaam voorkomen. Dit mag voor de landen waar men den malleus onder de knie heeft juist zijn, voor Indië is dit niet het geval.

In het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, deel XLIII, aflevering 3, heeft de heer J. K. F. DE DOES hierop reeds gewezen en tevens de casuïstiek in dit opzicht met drie merkwaardige waarnemingen vermeerderd.

Ook ik was in de gelegenheid een vermeldenswaardig geval van een malleotische aandoening van twee ribben bij een paard te constateeren.

De ziektegeschiedenis van patiënte is in het kort de volgende:

Op den 15den October 1905 kreeg ik een Australisch rijpaard, merrie, vaalzwart, 7 jaar oud, in behandeling dat, luidens het voorbericht, ruim twee maanden te voren ziek was gemeld wegens een acute zwelling op den rechter ribwand, welke door haar zetel en optreden tot de diagnose: „dermatitis contusiformis, veroorzaakt door tuigdeelen" aanleiding had gegeven.

In behandeling genomen, was deze zwelling in absesvorming overgegaan, geïncideerd en daarna genezen, met achterlating van een litteeken en geringe verdikking van cutis en subcutis.

Voordat evenwel de punctie-opening geheel was genezen,

ontstond aan de binnenzijde van het rechter tarsaalgewricht een absces, gepaard met een acute pijnlijke zwelling van het geheele onderbeen.

Ondanks de ingestelde behandeling vormden zich weldra nieuwe abscessen en daarna ulcera aan dit been, terwijl ook het andere achterbeen in het lijden betrokken raakte.

Een operatieve therapie was toegepast, gepaard met de applicatie van unguentum cum bijodeto hydrargyrico, aangezien men meende te doen te hebben met een geval van farciminosis saccharomycotica, een ziekte welke in Indië veelvuldig voorkomt, somwijlen hardnekkig elke therapie, zelfs de operatieve, weerstaat [1]) en zonder den microscoop den meest ervaren practicus tijdelijk op een dwaalspoor kan brengen, door de groote overeenkomst die ze vertoont met den cutanen vorm van malleus.

Toen ik patiënte te zien kreeg, was de toestand als volgt:

Het ondanks den goeden eetlust vrij sterk vermagerde dier vertoonde, behalve abscessen, ulcera en litteekens aan en oedemateuse zwelling, bilateraal, van metatarsus, tarsus en de onderste helft van den schenkel, een absces op den linker en een litteeken op den rechter costaalwand. De temperatuur was 38,2, waaraan in verband met het lange staan van dit dier geen bijzondere beteekenis kon worden gehecht. Benevens geringe zwelling van de glandulae maxillares bestond er een harde, licht pijnlijke zwelling van de

---

[1]) Van de vele gevallen, welke ik te Batavia zag, herinnerde ik er mij één bij een inheemsch paard, dat in drie weken tijds door mij zesmaal in narcose werd geopereerd en waarbij deze ziekte zich zoo snel verbreidde, dat ten slotte tot afmaken moest worden geadviseerd. Dat in zulke gevallen de particuliere veearts, die niet over een cliniek en deskundige assistentie beschikt, machteloos staat, zal niemand verbazen. Evenwel teeken ik hierbij aan, dat wanneer vroegtijdig kan worden ingegrepen, een dergelijk noodlottig verloop tot de groote zeldzaamheden behoort, tenzij de veearts bang voor het mes en voor chloroform is. Met zalfjes-smeren en een punctie hier en daar komt men er niet.

lympho-glandulae cervicales superiores en der glandulae inguinales sinistrae.

Het absces op den ribwand werd geopend en de inhoud op saccharomyces farciminosis onderzocht, evenwel met negatief resultaat. Aangezien het pus voor een onderzoek in die richting gunstig materiaal was, gaf dit negatieve resultaat mij aanleiding voorloopig van een behandeling van de achterbeenen af te zien, ten einde het beloop van het ziekteproces aldaar beter te kunnen waarnemen en ook van daar materiaal te verzamelen voor het microscopisch onderzoek. De temperatuur van het dier werd tweemaal per dag opgenomen en steeg niet boven 38,4 C. Aangezien het paard in de gelegenheid werd gesteld om te gaan liggen, moest deze, zooals de ondervinding hier leert, toch als subnormaal worden beschouwd.

Ook bij het herhaalde onderzoek gedurende een week mocht het mij niet gelukken in het secreet van de ulcera en den inhoud der abscessen de bekende en gemakkelijk aan te toonen ovoïde saccharomyces te vinden.

Intusschen had het clinisch beeld aan de ledematen zich dusdanig gewijzigd, dat er geen twijfel meer bestond of ik had met den cutanen vorm van malleus te doen, in welke opinie ik werd versterkt door het optreden der abscessen op den ribwand.

De lijkopening op 25 October daaraanvolgend bevestigde volkomen de diagnose.

De bevinding was in het kort de volgende:

Cadaver vermagerd, een litteeken op den rechter ribwand en een punctie-opening op den linker, oedemateuse zwelling aan de beide achterbeenen van de kootgewrichten tot halverwege den schenkel, vele abscessen, ulcera en littee-kens aldaar, geringe zwelling van de lympho-glandulae submaxillares en harde zwelling van de lympho-glandulae cervicales superiores en lympho-glandulae inguinales sinistrae.

Voorste luchtwegen normaal, beide longen bevatten mul-

tiple tuberkels tot de grootte van een erwt, waaronder enkele met een duidelijk haemorrhagische zone en enkele met een kaasachtig centrum. Translucide tuberkels slechts in gering aantal aanwezig. Craniale mediastinaalklieren gezwollen, in een der pakketjes een klein pushaardje.

De 7de rib links is ongeveer te halver hoogte sterk verdikt en de 10de rib rechts, onmiddellijk boven de aanhechting van het ribkraakbeen eveneens. De pleura is ter plaatse sterk verdikt.

Buikorganen en pis- en geslachtswerktuigen vertoonen geen afwijkingen.

7de linker rib. 10de rechter rib.

Van de verschillende lymphoglandulae valt nog het volgende te melden.

Submaxillairklieren saprijk, gezwollen; lymphoglandulae cervicales superiores gezwollen, de linker bevat pus.

Lympho-glandulae subparotidiales en lympho-glandulae cubitales eveneens en bevatten beide links een pushaard, wat met de lympho-glandulae inguinales sinistrae ook het geval is.

Pathologisch-anatomische diagnose: chronische malleus.

Na uitkoken vertoonden de twee genoemde ribben, waarvan ik, door de welwillende hulp van een amateur-photograaf, in de gelegenheid was een paar photo's te doen nemen, het volgende:

De 10de rib rechts is van de aanhechting van het ribkraakbeen af over een lengte van ruim 7 cM. tot een

maximum van het viervoudige verdikt. De caudale rand is gelijkmatig gezwollen en glad, de orale meer sponsachtig, vooral aan de laterale zijde. Het zijn de gekronkelde gangen, welke bij deze beenproliferatie aan een spons doen denken.

De 7de rib links is ongeveer op de halve hoogte over een lengte van 10 cM. verdikt. De grootste dikte bedraagt ruim 4 cM. Deze verdikking bevindt zich in hoofdzaak aan de mediale zijde en bevat gangen, welke bijna een potlood kunnen opnemen.

Korte mededeelingen en referaten.

De genezing der ziekten door celzouten. — Dr. Schüssler gaf te Leipzig bij Schulze uit: «*Eine abgekürzte Therapie. Anleitung zur biochemischen Behandlung der Krankheiten*». Daaraan is naar de *Tierärztliche Rundschau* van 20 Augustus 1906 het volgende ontleend.

De levensvatbaarheid der cel hangt voornamelijk af van haar anorganische zouten. De cel is gezond, wanneer alle zouten in de physiologische verhouding voorkomen; ontbreekt een zout in de cel, dan ontstaat ziekte. Elke ziekte wordt genezen door aanvoer van het zout waaraan het organismus behoefte heeft. Evenals bij het mesten van den grond het minimaal in den bodem aanwezige plantenvoedsel met den mest moet worden aangevoerd (wet van het minimum der landbouwscheikundigen), dient ook bij de biochemische geneesmethode het onvoldoend aanwezige celzout slechts in kleine giften te worden verstrekt. Want de cel kan het zout het best opnemen in een oplossing, welke met de physiologische verhouding overeenkomt. Bij gezonde menschen, dieren en planten komen de celzouten voor in verdunningen, welke ongeveer overeenkomen met den derden, vierden en vijfden decimalen graad van verdunning der geneesmiddelen. Zoo bevatten volgens Bunge 1000 gr. bloedcellen slechts 0,998 ijzer, 0,132 zwavelzure kali, 3,079 chloorkalium, 2,343 phosphorzure kali, 0,633 phosphorzure natron, 0,344 natron, 0,094 phosphorzure kalk en 0,060 phosphorzure magnesia. Het gehalte van één cel

aan minerale stoffen is dus zeer klein. Zooals de physioloog SCHMIDT door wegen en berekenen heeft gevonden, bevat een bloedcel ongeveer het billioenste deel van een gram aan keukenzout.

Overweegt men de verbazende verdunning der geneesmiddelen bij intraveneuse en subcutane aanwending en haar voortreffelijke werking bij deze verdunning, dan zullen de minimale doses bij het toedienen van biochemische middelen, welke onmiddellijk van het mondslijmvlies uit worden opgezogen, volstrekt niet belachelijk toeschijnen.

SCHÜSSLER schrijft: «Een zeer klein gebrek aan keukenzout in de cellen der epitheliaallaag van een sereusen zak kan een belangrijke sereuse exsudatie ten gevolge hebben, en een met het kleine gebrek overeenkomende toevoer van keukenzoutmoleculen kan de resorptie van de uitstorting veroorzaken!»

Op grond van de quantitatieve verhoudingen der celzouten moet ieder arts, die biochemische middelen wil aanwenden, naar zijn berekening de dosis kiezen. Hoewel de nieuwe geneesmethode van dr. SCHÜSSLER juist geschoolde medici veronderstelt, artsen die zeker zijn in het stellen van een juiste diagnose, heeft de eenvoud der therapie de leeken geprikkeld om SCHÜSSLER's methode op eigen hand in toepassing te brengen. Indien zich uit de biochemische beweging geen nieuwe natuurgenees-kwakzalverij zal ontwikkelen, dan dienen de medici het goede van deze behandelingswijze over te nemen en de methode verder op te bouwen. Zeer verkeerd ware het deze geneeswijze, welke tot heden alleszins nog op speculatie berust, eenvoudig af te wijzen. Deze philosophische speculatie berust echter op een volkomen wetenschappelijken grondslag, op de physiologie en de anatomische pathologie. Juist het gehalte van de pathologisch veranderde organen aan celzouten en de verhouding bij verschillende ziekte-oorzaken is echter nog weinig onderzocht. De «chemie der zieke organen» moet in de toekomst een zelfstandig leervak worden.

De biochemie kent op van daag slechts 12 geneeszouten, namelijk: 1°. ferrum phosphoricum (hoofdmiddel tegen hyperaemie en koorts); 2°. magnesium phosphoricum (hoofdmiddel tegen krampen); 3°. calcium phosphoricum (hoofdmiddel tegen anaemie); 4°. kalium phosphoricum (hoofdmiddel tegen sepsis); 5°. kalium chloratum (hoofdmiddel tegen catarrhen); 6°. natrium chloratum

(hoofdmiddel tegen hydraemie); 7°. natrium phosphoricum (bindt het koolzuur in het bloed); 8°. fluorcalcium (hoofdmiddel tegen verharde exsudaten); 9°. silicea (hoofdmiddel tegen jichtig-rheumatische aandoeningen); 10°. natrium sulfuricum (hoofdmiddel tegen febris remittens); 11°. kalium sulfuricum (bewerkt met ijzer den overgang van de ingeademde zuurstof op de cel); 12°. calcium sulfuricum (wordt zelden aangewend).

Al is nu ook de hoop van dr. Schüssler om met deze 12 middelen alle andere geneesmiddelen overtollig te maken en de chirurgie zelfs te kunnen uitsluiten, utopisch, toch vormen deze middelen een aanwinst van onzen geneesmiddelschat en kunnen zij in de verdunningen zonder nadeel, soms met uitnemend gevolg, worden aangewend. Vooral bij infectie-ziekten houd ik de toediening van kalium phosphoricum, natrium phosphoricum, ferrum phosphoricum en kalium chloratum, intraveneus in biochemische verdunning, voor zeer doelmatig. Op deze wijze worden aan het bloed alle noodige zouten toegevoerd en wordt het organismus versterkt.

W. C. S.

Nieuwe onderzoekingen omtrent het wit worden van het haar. — Metschnikoff vond reeds vóór vijf jaar dat het grijs worden der haren op hoogen leeftijd niet was toe te schrijven aan het dringen van lucht in de haarschacht en dat dit evenmin van het haarzakje uitging, omdat het verdwijnen van het pigment aan den haarwortel begint. Lucht komt slechts voor in de mergsubstantie en het haar ontkleurt bijna altijd geheel.

Metschnikoff meent de oorzaak te hebben gevonden in eigenaardige cellen, welke de pigmentkorrels in het haar aantasten, vernietigen en naar buiten voeren, alwaar zij in het cutisweefsel worden afgezet. Hij noemde die cellen daarom chromophagen. Zij zijn van kleine, uit protoplasma bestaande aanhangsels voorzien; in haren welke aan het vergrijzen zijn, ontbreken zij nooit. In den regel komen zij op hoogeren leeftijd voor; soms ontbreken zij echter bij oude individuen of komen zij bij jonge voor.

Voor het onderzoek van de functie dezer cellen kan men het haar van den mensch niet gebruiken, evenmin dat van oude huisdieren. Metschnikoff bezigde daartoe zulke dieren, waarvan de haren of veeren 's winters volkomen wit worden, zooals bij den Alpenhaas (lepus variabilis) en het sneeuwhoen (lagopus

alpinus) het geval is. Bij het hibernale wit worden ontstaan dezelfde microscopische veranderingen als bij het seniele; alleen zijn de chromophagen wat grooter, terwijl de veeren bij het vergrijzen met een fijn bruin stof bedekt worden, vooral wanneer het ontkleuren snel tot stand komt.

De amoeboïde werkzaamheid van deze eigenaardige cellen is dus zeer groot en kan nog toenemen door sommige lichaamstoestanden. Het is bekend dat de mensch door hevige gemoedsbeweging in één nacht grijs kan worden. Ditzelfde is ook bij dieren waargenomen; WEINLAND maakte melding van een spreeuw welke wit werd nadat hij aan den klauw van een kat was ontkomen.

Een overeenkomstige vitale gevoeligheid en lichte beweeglijkheid van de kleuretende cellen komt nog bij andere dieren voor, bijv. sommige batrachii (den loopkikvorsch). De kamaeleon verandert zijn kleuren in enkele minuten. (*Académie des Sciences*, Mai 1906.) W. C. S.

De nieuwe Duitsche pharmacopoea. — In de *Berliner klinische Wochenschrift* verzoekt de voorzitter van het rijks gezondheidsambt en van den rijks gezondheidsraad den artsen, veeartsen en apothekers hem hun wenschen kenbaar te maken in zake de in bewerking zijnde nieuwe uitgave van het *Arzneibuch für das Deutsche Reich*, vooral wat aangaat middelen welke zij opgenomen of geschrapt willen hebben.

In verband hiermede stelt referent de vraag of voor Nederland geen veterinaire pharmacopoea wenschelijk is?

W. C. S.

Slachthuizen. — De gezondheidsraad van Philadelphia maakt bekend, dat op zijn last 20 slachthuizen zijn gesloten en 16 zijn verbeterd. Eén eigenaar, die de voorgeschreven verbeteringen niet wilde aanbrengen, wordt gerechtelijk vervolgd (*Med. Record*, *Tijdschrift voor Geneeskunde*, 18 Augustus 1906). W. C. S.

Piroplasmata in Nederlandsch-Indië, door J. K. F. DE DOES. — Onder dit opschrift komt in het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, deel XLVI, aflevering 3, een artikel voor, waaraan het volgende is ontleend.

DE DOES geeft de resultaten weer van een onderzoek over de

piroplasmata, voorkomende in het bloed van kalveren, welke lijdende waren aan de Javaansche kustkoorts. De praeparaten werden gekleurd volgens ROMANOWSKY; hij maakte daarbij gebruik van een kleurstofmengsel door KIEWIET DE JONGE aangegeven, namelijk azur II 0,040, eosine (Höchst B A) 0,025, methylalcohol 25 c c. Samengewreven, in een mortier opgelost en daarna gefiltreerd, blijft het mengsel maanden lang goed, mits in het donker bewaard. Op een objectglas dun uitgestreken praeparaten worden, na luchtdroog te zijn geworden, met 10 à 15 druppels van het kleurstofmengsel en de dubbele hoeveelheid gedistilleerd water 20—30 minuten lang behandeld en daarna met een waterstraal of zeer krachtig in een bak met water afgespoeld. Is het praeparaat te sterk gekleurd, dan kan men het in aqua destillata ontkleuren.

De gevonden kustkoortsparasieten zijn in 7 seriën op een plaat bij het artikel gevoegd, waarnaast eenige vormen van piroplasma bigeminum voorkomen, ook volgens ROMANOWSKY gekleurd.

Het type der kustkoortsparasieten komt overeen met dat van de Zuid-Afrikaansche kust- of Rhodesiakoorts, door THEILER indertijd aangegeven als piroplasma parvum. Ze komen *afzonderlijk* in den erythrocyt voor, zijn belangrijk kleiner dan het piroplasma bigeminum en komen in onderscheidene vormen (ontwikkelingsstadia?) voor. DE DOES beschrijft in elk der seriën een min of meer afzonderlijken vorm, waarvoor referent naar het oorspronkelijke verwijst.

Tevens wordt de aandacht gevestigd op parasieten, welke ook in erythrocyten voorkomen, doch steeds in gezelschap van erythrocyten geïnfecteerd met piroplasma bigeminum, soms tevens met piroplasma parvum, doch nooit met dit laatste alleen. Later zal waarschijnlijk uitgemaakt kunnen worden of zij werkelijk bijzondere vormen van piroplasma bigeminum zijn, dan wel een afzonderlijk type vormen. J. VAN DER VEEN.

Herpes tonsurans (een geval van trichophytie bij een sandelhoutpaard), door J. DE DOES. — In het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, deel XLVI, aflevering 3, komt onder dit opschrift een artikel voor, waaraan het volgende is ontleend.

Reeds in 1903 had DE DOES in de mededeelingen uit het

geneeskundig laboratorium te Weltevreden over herpes tonsurans, voorkomende bij uit Australië op Java ingevoerde paarden, geschreven. Hier was het aetiologisch moment echter geen trichophyton, doch een tot de microsporiën behoorende hyphomyceet, welke in morphologische en cultuureigenschappen niet onbelangrijk van de trichophyton verschilde.

De op Java inheemsche paarden van Oostersch bloed leden nooit spontaan aan de microsporie, terwijl de trichophytie bij deze en ook bij ingevoerde paarden nooit was waargenomen.

Zeer opmerkelijk was het dus, dat DE DOES vrij plotseling een geval van herpes tonsurans, veroorzaakt door trichophyton, met behulp van den heer L. J. HOOGKAMER te zien kreeg. Een sandelhoutschimmel vertoonde duidelijk de clinische verschijnselen van herpes tonsurans.

Het microscopisch beeld liet, evenals de op verschillende voedingsbodems aangelegde culturen, buiten twijfel een trichophyton onderkennen.

Voor de differentiëele diagnostiek tusschen de microsporiën en de trichophyton verwijst referent naar het oorspronkelijke.

Behandeling met joodtinctuur, penseelen der aangetaste, van de korsten bevrijde plaatsen, leidde tot het gewenschte succes. Er dient op gewezen, dat roskam en borstel het huidlijden kunnen verbreiden. Het verdient daarom aanbeveling de genoemde utensiliën na aanwending bij zieke dieren te desinfecteeren.

J. VAN DER VEEN.

Saccharomycescellen in de longen van paarden, door J. DE DOES. — Ontleend aan een artikel in het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, deel XLVI, aflevering 3, is het volgende.

Bij onderzoekingen over malleus trof men in de longen van paarden, onder meer, knobbels aan, welke in grootte wisselden tusschen die van een rijstkorrel en erwt tot die van een hazelnoot.

Het bleken abscesholten te zijn, meestal omgeven door een dikken fibreusen wand, soms zoo hard als kraakbeen.

Microscopisch kon men in het pus, door aan den rand van het dekglas wat 5 % zwavelzuur of zoutzuur te laten toevloeien, op saccharomyces gelijkende korrels aantoonen. Met zwavelzuur ontstonden gipskristalletjes in het praeparaat, terwijl met zoutzuur

gasbelletjes zichtbaar werden, welke grootendeels weer oplosten.

Deze saccharomycescel heeft dus het vermogen te verkalken. Toen dit was opgemerkt, werd aan een oorzakelijk verband met pseudomalleus of saccharomyces farciminosa niet meer gedacht, wat aanvankelijk geschied was.

Met een spruitzwam, in de lymphklieren van het rund door San Felice ontdekt en als cryptococcus lithogenes beschreven, bleek ook geen overeenkomst te bestaan.

Een andere parasiet bij het varken, gevonden en geïsoleerd door denzelfden onderzoeker, vertoont in haar pathogeen karakter overeenkomst; zij veroorzaakt namelijk abscesjes in de longen, doet echter geen verkalking ontstaan.

De door de Does bij het paard gevonden parasiet bleek tot heden volkomen onschadelijk.

J. van der Veen.

Abattoir en veemarkt te Amsterdam over 1905. — Aan het verslag van den directeur (D. van der Sluijs) is het volgende ontleend:

Ter veemarkt zijn aangevoerd: 26902 runderen, 10148 kalveren, 10485 nuchtere kalveren, 5662 schapen, 53265 varkens en 5 paarden.

In het abattoir zijn *geslacht* en *gekeurd:* 37257 runderen, 18401 kalveren, 12992 nuchtere kalveren, 5045 schapen, 261 geiten, 56648 varkens, 5541 paarden en 3 ezels, bovendien voor export: 23 kalveren, 1403 nuchtere kalveren, 30 schapen en 74 varkens.

Ingevoerd werden: van runderen: 595 dieren, 87 voet en 463465 Kg. vleesch, 79016 Kg. vet en 242640 Kg. afval; van kalveren: 98 dieren, 6 voet vleesch; 93 nuchtere kalveren; van schapen en geiten: 273 dieren en 188^5 Kg. schapenvleesch; van varkens: 188^5 dieren en 4171 Kg. vleesch en reuzel; van paarden: 4 dieren. Het meerendeel der aangevoerde runderen was uit nood geslacht.

Afgekeurd werden: van runderen: $667\frac{1}{2}$ en $54\frac{1}{2}$ dieren (600 en 10) [1], 176 en 12 borst- en buiksingewanden (169 en 0), 6784 en 202 longen (5925 en 129), 2491 en 190 levers (357 en 19),

1) De achter elkander geplaatste cijfers geven aan het afgekeurde bij dieren aan het abattoir geslacht en dat bij invoer; de tusschen ( ) geplaatste cijfers het aantal afkeuringen voor *tuberculose*, ook bij slachting aan het abattoir en bij invoer.

21 en 5 milten (19 en 1), 186 en 27 nieren (4 en 1), 58 en 53 harten (3 en 13), 484 en 31 uiers (6 en 1), 17 en 45 koppen (3 en 21½), 23 en 33 tongen (0 en 12), 6545 en 259 Kg. vleesch, 0 en 340 Kg. beenderen, 399 en 54 baarmoeders; van kalveren: 99¼ en 25 dieren (15 en 0), 3 en 6 borst- en buiksingewanden (2 en 0), 126 en 12 longen (30 en 1), 55 en 25 levers (5 en 0), 10 en 2 nieren, 1 en 0 milten, 2 en 2 harten, 0 en 5 tongen, 0 en 33 Kg. vleesch; van schapen: 10 en 5 dieren (2 en 0), 0 en 1 borst- en buiksingewanden, 162 en 47 longen (1 en 0), 562 en 27 levers (0 en 1), 1 en 2 nieren, 3 en 1 uiers, 2 en 2 harten, 1 en 0 milten, 17 en 0 baarmoeders; van geiten: 1 en 0 dieren, 0 en 1 borst- en buiksingewanden, 1 en 0 longen, 4 en 0 levers, 1 en 0 harten; van varkens: 1024 en 27 dieren (956 en 1), 42 en 3 borst- en buiksingewanden (3 en 0), 1879 en 57 longen (1394 en 2), 635 en 35 levers (483 en 1), 20 en 12 milten (9 en 0), 28 en 3 nieren (1 en 0), 3 en 1 uiers, 8 en 7 harten, 1 en 1 tongen, 0 en 50 Kg. vleesch, 13 en 1 baarmoeders; van paarden: 186 en 4½ dieren (3 en 0), 165 en 3 longen (1 en 0), 135 en 1 levers, 6 en 0 nieren, 4 en 0 milten, 2 en 0 harten, 1 en 0 koppen, 0 en 117 Kg. vleesch.

Aan *tuberculose* werden lijdende bevonden: van de runderen 17,70 pct., van de geslacht ingevoerde runderen 14 pct., van de kalveren 0,14 pct., van de varkens 4,70 pct., terwijl de ziekte werd geconstateerd bij 2 schapen en 4 paarden. Van de runderen leden aan deze ziekte 6566 vrouwelijke dieren tusschen 3 en 12 jaar, 5 ossen en 25 stieren.

Het vleesch van de zieke dieren afkomstig is: *gezouten* van 471½ rund, 4 ingevoerde runderen, van 5¾ kalf en van 808 varkens; *gekookt* van 119½ rund, 6 ingevoerde runderen, 9¼ kalf en van 144 varkens; *vernietigd* van 9 runderen en 4 varkens.

Van om andere redenen dan tuberculose afgekeurde dieren is het vleesch: *gezouten* van 21½ rund, 11 kalveren, 1 schaap, 36 varkens en 7 paarden; *gekookt* van 58 runderen, 17 kalveren, 5 schapen, 12 varkens en 31 paarden; *vernietigd* van 32½ rund, 81¼ kalf, 7 schapen, 1 geit, 46 varkens en 149½ paard.

De vernietiging had plaats in den destructor; met 121 vullingen werden ongeveer 143600 Kg. vleesch en afval tot meststof verwerkt.

Het onderzoek op trichinen had een negatief resultaat.

De ontvangsten bedroegen f 199997,04, de uitgaven f 110002,11⅝, zoodat er een saldo overbleef van f 89994,92⅝, dat niet voldoende is tot dekking der rente en aflossing van de kosten der inrichting, daaronder begrepen de waarde van den grond.

Het aantal vleeschwinkels bedroeg op 31 December 773 en wel 454 voor rund- en kalfsvleesch, 10 voor schapenvleesch, 264 voor varkensvleesch en 45 voor paardenvleesch; bovendien werd in de beide Israëlietische vleeschhallen uitsluitend vleesch verkocht van dieren op ritueele wijze geslacht.

Het aantal winkelbezoeken bedroeg 49532.

Proces-verbaal werd hierbij 10-maal opgemaakt; 9-maal volgde veroordeeling.

Aan den dienst van publieke werken is het ontwerpen van plannen voor een koelhuis opgedragen. v. E.

De vlekziekte der varkens en hare bestrijding. — Onder dit opschrift verspreidde de Directie van den Landbouw een blaadje met den volgenden inhoud.

Op vele plaatsen in Nederland heerscht thans onder de niet-ingeënte varkens de vlekziekte.

De vlekziekte is voor Nederland eene inheemsche ziekte. Er zijn bepaalde plaatsen waar zij, zonder voorafgaande besmetting door een reeds aangetast varken, van zelf kan ontstaan, en wel doordat de vlekziektebacillen op die plaatsen in levensvatbaren en virulenten toestand aanwezig zijn. Echter breidt zij zich in sommige tijden vooral uit door overbrenging van zieke op gezonde dieren, hetzij doordat deze dieren rechtstreeks met elkander in aanraking komen, hetzij doordat de smetstof, hangende aan voorwerpen of opgenomen door het bodemwater wordt overgedragen. Langs slooten en beken, door het voeder en het strooisel der varkens, zelfs door kleine dieren, vooral muizen, kan de smetstof verspreid worden.

Wanneer de vlekziekte een heerschend karakter aanneemt, zooals thans het geval is, de vlekziektebacillen zeer algemeen verspreid zijn en hare besmettelijkheid tijdelijk belangrijk is toegenomen, dan is het voor vele varkenshouders, in aanmerking genomen de ongunstige omstandigheden, waaronder de varkens aldaar gewoonlijk moeten verblijven, zeer bezwaarlijk de ziekte uit de stallen te houden. Talrijke oorzaken, verband houdende met de wijze, waarop de varkenshouderij wordt uitgeoefend, hebben onvermijdelijk ten

gevolge dat de hygiëne der varkens niet zelden op grove wijze wordt verwaarloosd. Het voortbestaan en in sommige tijden het heerschend optreden der ziekte worden daardoor in de hand gewerkt. In de *inenting* heeft men echter een krachtig middel om de *gezonde* varkens tegen de vlekziekte te beschutten, niettegenstaande die dieren aan de besmetting blootgesteld en zelfs met de vlekziektebacillen bezoedeld kunnen worden.

Zooals bekend is, stelt de Rijksseruminrichting serum en entstoffen o. a. ook tegen de vlekziekte voortdurend *gratis* ter beschikking en de ervaring heeft thans afdoende geleerd, dat de ziekte onder de ingeënte varkens slechts bij hooge uitzondering voorkomt.

Ook is het serum, aangewend zonder de cultuur, een uitstekend middel om de aangetaste varkens te genezen. De geneeskrachtige werking van het serum treedt evenwel vooral dan duidelijk op den voorgrond, wanneer de dieren worden ingespoten als de ziekte nog in het begin is. Bovendien moet de inspuiting in den regel herhaald worden, *hetgeen niet zelden verzuimd wordt.*

Het is veelal geheel onvoldoende de aangetaste varkens slechts eenmaal met serum te behandelen.

Ofschoon het bekend is, wordt het hier nogmaals nadrukkelijk gezegd, dat zieke en verdachte varkens slechts met het serum mogen ingespoten worden en niet met de cultuur. De cultuur bestaat uit vlekziektebacillen, waardoor gezonde dieren onvatbaar gemaakt worden, maar die in staat zijn de vlekziekte bij de aangetaste varkens te doen toenemen.

Nu op sommige plaatsen de vlekziekte zeer hevig heerscht en de smetstof daardoor langs vele wegen verspreid wordt, staat de veearts aan het gevaar bloot, dat hij reeds aangetaste of besmette varkens inent, ofschoon hij in de meening kan verkeeren, dat de dieren gezond of niet besmet zijn. De inspuiting der cultuur heeft dan eene schadelijke uitwerking, zij zal het uitbreken der ziekte bevorderen.

Het verdient daarom thans ernstig overweging in plaatsen, waar de ziekte zeer hevig heerscht, de dieren eerst met serum in te spuiten en de inenting met *cultuur en serum* 12 *dagen later* te doen.

Het doel van deze circulaire is, om de veehouders en sommige veeartsen andermaal opmerkzaam te maken:

a. op de Rijksseruminrichting, die serum in overvloed in voor-

raad heeft en die dit voortdurend gratis ter beschikking stelt om de ziekte te bestrijden;

b. op het feit, dat de aangetaste dieren bij den aanvang der ziekte en dikwijls bij herhaling met het serum moeten behandeld worden;

c. op de noodzakelijkheid, dat thans in zeer verdachte plaatsen de serumbehandeling aan de voorbehoedende enting met cultuur behoort vooraf te gaan.

Dat de vlekziekte door de inenting met veel succes kan bestreden worden, blijkt duidelijk uit het feit, dat in 1905 van 82313 gezonde varkens, die ingeënt werden, slechts 92 dieren overleden.

Wanneer men nu weet, dat volgens de statistiek van 1904 in geheel Nederland ruim tienmaal meer varkens aanwezig zijn, n.l. 861840 stuks, dan zouden naar bovengenoemden maatstaf, wanneer alle gezonde varkens werden ingeënt, jaarlijks slechts ongeveer 960 dieren in Nederland aan vlekziekte moeten sterven. Inderdaad zou echter dit getal nog geringer zijn, aangezien de bovenbedoelde 82313 stuks ingeënt werden in streken, waar de vlekziekte gewoonlijk veel slachtoffers maakt. In die streken toch werden n.l. in genoemd jaar ruim 11000 zieke of verdachte dieren aan de behandeling met serum onderworpen.

Verharde melasse en molascuit. — Eenigen tijd geleden werden in dit blad mededeelingen gedaan omtrent een nieuwe vinding in zake het verharden van melasse, die vroeger werd weggeworpen. Die vinding heeft niets geheimzinnigs; iedereen kan zich bijv. op de suikerfabriek Bandaän bij Blitar overtuigen van de eenvoudige wijze, waarop deze stroop in krandjangs wordt gegoten en daarin verhardt, zoodat men er met geen mes in kan komen. Deze verharde stof blijft niettemin zeer hygroscopisch, zoodat bij eenig langdurig verblijf in een warme, vochtige ruimte de krandjangs eenigszins gaan lekken. Van verscheidene fabrieken is dit product reeds opgekocht; het wordt naar Europa uitgevoerd en, naar wij vernamen, vrij goed betaald. Ook in Engelsch-Indië, waar deze melasse door de bevolking gegeten wordt, interesseert men zich bijzonder voor dit Javaansch product.

Verder is men in den Oosthoek — evenals in het Cheribonsche — op enkele fabrieken begonnen met de fabricage van molascuit,

een veevoeder uit melasse en ampas vervaardigd, dat in Engeland zeer gewaardeerd schijnt te worden. (*N. Rott. Crt.*, 18 Sept. 1906.) (*Soer. Hbd.*)

De Australische ponies voor het leger in Ned.-Indië. — Over het lossen en afleveren van deze eerste bezending, te Semarang, wordt aan de *Java-Bode* het volgende gemeld.

Bij het lossen op den 12den en den 13den dezer der door het gouvernement aangekochte Australische paarden uit het stoomschip Darius, te Semarang, was het het bekende liedje, nl. oneenigheid, wie de viervoeters aan wal moest brengen en het zich losrukken der jonge paarden.

Het verschijnsel «beenenbrekerij» kwam gelukkig niet voor. Wanneer men, wat die oneenigheid betreft, dadelijk de papieren had ingekeken, zouden over deze kwestie niet zooveel woorden vuil zijn gemaakt. Kiss leverde de paarden tot op den wal, droeg geen risico; deze was voor het gouvernement, ergo de subagenten te Semarang, het kantoor Soesman, waren de leiders bij het lossen. Men ziet het vaak, dat bij groote zeetransporten, waarbij het vervoermiddel niet aan alle comfort beantwoordt, sterfgevallen voorkomen. Dezen keer gaf het geen stribbelingen, maar wanneer 't vee voor de consumptie gold, was de veterinaire politie hier van noode.

In het geheel waren er 318 paarden te lossen; onderweg stierven er 13, zoodat te Semarang 305 stuks aankwamen (203 voor de cavalerie en 102 voor de artillerie).

De Darius had haar beneden-, boven- en sloependek voor de rossinanten ingeruimd. Benedendeks hadden de immigranten het meest te lijden van de warmte.

Het lossen ging als volgt: plm. 30 paarden werden over gemaakte bruggen, bedekt met canvas, aan de hand geleid en op de Henriette overgebracht, die op haar beurt ze deed landen. Aan wal werden de cavaleriepaarden van die der artillerie gescheiden. Van de eerste braken er verscheidene los door de onhandigheid van Kromo. Hiervan kwamen enkele in de vischvijvers terecht, andere lieten zich niet meer opvangen, zoodat er niets anders overbleef dan de laatste naar de treinstallen te Bodjong op te drijven. De artilleristen marcheerden naar het arsenaal, gelegen in de benedenstad.

Begrijpelijkerwijze zijn zulke dieren, welke zoo pas de wildernis verlieten en voor het eerst met menschen in aanraking komen, niet al te zachtaardig; dit ondervond de artillerie-officier van Banjoe-Biroe.

Den 16den vertrokken 30 artilleriepaarden per spoor naar Banjoe-Biroe. Men deed zulks, daar de hoeven der ponies in dusdanigen staat verkeerden, dat marcheeren naar de plaats van bestemming eene onmogelijkheid was. De laatste trein bracht dan ook onder een hevige regenbui de toekomstige snelvuurbespanningen te Ambarawa. Reeds bij het uitladen kwamen de bonkige, schonkige, what you call karrenpaarden van Holland, met hunne lange winterharen ons in herinnering. Enkele van de vermoeide stakkers liepen kreupel. De rest der trek- en draagponies moest per pedes aankomen.

Den 18den zal Salatiga zijn nieuwe logés inhalen.

Het mocht ons gelukken op het stoomschip Darius toegang te verkrijgen, waar wij nog gelegenheid hadden pl. m. 30 ponies, bestemd voor den heer Abrams te Singapore, te aanschouwen. Hemel! Welk een verschil!

Zoo schunnig en armoedig onze nieuwkoopjes er uitzagen, zoo weldoorvoed, in good condition, waren die Abrams' paarden. De oorzaak ligt hierin, dat ponies, bestemd voor Singapore, in Australië eerst een maand of vier op stal gehouden worden, waar ze aan het toekomstige krachtvoeder leeren wennen en waar men niet zuinig is met bijvoer.

Hierdoor zijn de dieren ook krachtiger en verdragen eene zeereis beter.

Onze eenhoevers blijven daarentegen in een paddock, waar slechts gras te hunner dispositie is, m. a. w. zij groeien in den wilden staat op, komen ongeciviliseerd op Java aan, waar hun gesneden gras, wat padi en gabah wacht. Van het overgangsvoer, «Chaff», zijn 102 zakken naar Banjoe-Biroe, 82 zakken naar Salatiga opgezonden, terwijl bij het lossen 36 zakken zijn verbruikt. Dit alles werd door het kantoor Soesman kosteloos verstrekt.

Welk lot over het geheele transport is beschoren, zal van klimaat, wijze van voeding en dressuur afhangen. Een opinie uitspreken over de paarden als troepenpaard, kunnen wij nu nog niet. Zeker loopen er goede typen onder, maar dat kan allicht bij zoo'n

hoogen inkoopprijs. Men wete, dat er in Australië paarden voor f 50 à f 60 te verkrijgen zijn. (*N. Rott. Crt.*, 18 Sept. 1906.)

Een begeerlijke positie voor een veearts? — Bij menig jong collega zal, dunkt mij, deze vraag gerezen zijn na het lezen van de October-aflevering van dit maandblad, waarin onder «Staatsbegrooting voor 1907» wordt medegedeeld, dat ten behoeve van de opleiding van inlandsche veeartsen in Nederlandsch-Indië onder meer te rekenen zal zijn op:

een jong veearts, boven de formatie uit Nederland te zenden, die uitsluitend bestemd zal zijn voor het geven van lessen en dus geen particuliere praktijk zal mogen uitoefenen.

De begin-bezoldiging zal f 350 per maand bedragen, met 3 jaarlijksche verhoogingen van f 75 's maands tot een maximum van f 500.

Ik stel mij voor deze vraag zeer in het kort te beantwoorden.

Afgezien van de moeilijke taak, welke deze jonge collega zal hebben te vervullen, is elke betrekking in burgerlijken dienst in Nederlandsch-Indië met een maximum-traktement van f 500 's maands, ook al wordt die hoogste bezoldiging reeds na 6 jaar bereikt, een weinig begeerlijke. Ze geeft na 20 jaar dienst in Indië slechts f 1500 pensioen, is te gering om te oeconomiseeren, ontoereikend om kinderen voor hun opvoeding naar Europa te zenden en doet den bekleeder in het groote ambtenaarsgezin in Indië, waar men in veel gevallen gerangschikt wordt naar de bezoldiging, zulk een bescheiden plaats innemen, dat zelfs de onderwijzers hem in dit opzicht voorbij streven.

Ik ken dan ook geen anderen tak van dienst dan den veeartsenijkundigen, waarbij men g e s t u d e e r d e ambtenaren op een dergelijk maximum-traktement durft te vragen.

BETA.

Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde.

Verslag omtrent den toestand van de bibliotheek der Maatschappij over 1905/1906.

Het afgeloopen jaar was voor de bibliotheek onzer Maatschappij van zeer groot belang, niet alleen omdat er veel nieuws bij kwam,

omdat er veel gebruik van werd gemaakt of omdat er een nieuwe boekenkast werd aangekocht, maar vooral omdat zij werd verplaatst.

Met uitzondering van den allereersten tijd, toen zij werd ondergebracht in een der lokalen van Buitenlust (Maliebaan), werd al spoedig toestemming verkregen haar te plaatsen in het houten hulpgebouw aan 's Rijks veeartsenijschool en wel in het niet meer in gebruik zijnde zoölogisch museum. Dit hielp al veel, maar groot was de vooruitgang toen de verzameling een plaats kreeg in de zitkamer van ondergeteekende, dus in het voorgebouw. De ruimte aldaar werd echter langzamerhand te klein, te meer wijl ook de verzamelingen voor het onderwijs werden uitgebreid en plaatsruimte eischten.

Het gevolg daarvan was dat, toen ondergeteekende zelf moest verhuizen, hij naar een woning omkeek, waarin tevens ruimte was voor de bibliotheek. Na eenige moeite slaagde hij daarin volkomen.

De bibliotheek is thans geplaatst «*Plompetorengracht* 14*bis*,» gaarne worden aan dit adres de aanvragen ingewacht en de boeken terug ontvangen.

Door het overbrengen is er eenige verwarring ontstaan en dit zal bij aanvragen mogelijk wel eens tot moeilijkheden aanleiding geven, maar ik hoop dat dit bezwaar binnen enkele maanden overwonnen zal zijn en dat ik daar mijn snipperuurtjes geregeld aan de bibliotheek zal kunnen wijden. Dan kan in de eerste helft van 1907 een vervolg verschijnen op den catalogus, benevens een lijst van alle personen (met enkele bijzonderheden), die in Nederland het recht hadden of hebben tot het uitoefenen van de veeartsenijkundige praktijk (in vollen omvang) en van allen die hun diploma aan 's Rijks veeartsenijschool hebben verkregen. Voor dit laatste riep ik reeds uw medewerking in op blz. 768 van deel XXXIII van ons Tijdschrift, welk verzoek ik hierbij gaarne in herinnering breng.

Behalve het in de bijlagen genoemde werden mij door 39 personen (waarvan 3 niet-veeartsen) 235 stukken toegezonden, waaronder ook thans enkele oudere, maar meerendeels in het verslagjaar gepubliceerd.

Onder hartelijke dankbetuiging aan hen allen volgen hier de namen [1]) (de bijgevoegde getallen duiden het aantal stukken aan):

[1]) Mogelijk zijn door de verhuizing enkele namen vergeten, maar voor alle stukken welke ik ontving, is dank betuigd. v. E.

H. Anker te Oudewater 11, T. A. L. Beel te Roermond 51, dr. L. de Blieck te Rotterdam 2, P. D. Beunders te Groningen 1, dr. C. L. van der Burg te Utrecht 1, W. van der Burg te Salatiga 1, M. G. de Bruin te Utrecht 12, dr. D. J. Copper DJzn. te Rotterdam 1, J. K. F. de Does te Weltevreden 6, J. J. F. Dhont te Rotterdam 1, H. L. Ellerman Lzn. te Dordrecht 15, D. F. van Esveld te Utrecht 15, P. H. J. Gasille te Noordwelle 11, K. Hoefnagel te Utrecht 19, dr. H. C. 't Hoen te Magelang 2, L. J. Hoogkamer te Weltevreden 1, A. Houwink Lzn. te Marum 1, d. D. A. de Jong Jzn. te Leiden 1, H. M. Kroon te Deventer 20, A. van Leeuwen te Utrecht 7, H. J. Lemmens te Maastricht 1, H. J. C. van Lent te Tiel 1, dr. J. A. van der Linde te Salatiga 1, A. Marcus te Maastricht 4, dr. H. Markus te Utrecht 1, A. A. Overbeek te Steenwijk 6, dr. J. D. van der Plaats te Utrecht 4, John Plet te Heerenveen 1, dr. J. Poels te Rotterdam 2, E. A. L. Quadekker te Nijmegen 2, J. Z. Risch te Goes 7, L. J. M. Rijnenberg te Arnhem 1, J. W. Roeloffs te Texel 1, dr. A. ten Sande te Gouda 1, P. Schat te Soerabaia 1, W. C. Schimmel te Utrecht 15, D. van der Sluijs te Amsterdam 3, M. van der Vliet te Kruiningen 1, dr. A. W. H. Wirtz te Utrecht 3.

Er werd ditmaal veel meer gebruik gemaakt van de bibliotheek dan vroeger; aan 42 personen (waaronder 12 in de gemeente en waarvan 8 geen veeartsen zijn) werden 187 nummers toegezonden.

Ondergeteekende beveelt ook thans de bibliotheek gaarne bij allen aan.

Utrecht, 15 September 1906.

Namens het Hoofdbestuur,
De penningmeester-bibliothecaris,
van Esveld.

Bijlagen.

1. Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, deel XXXIII.
2. 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht. Programma der lessen voor het schooljaar 1905/06 en 1906/07.
3. Friesch Rundvee-stamboek. Verzamelboek 1905.
4. Id. id. 1906, Afl. XXXII.
5. Id. id. Hulpstamboek 1906, afl. XX.

6. Paardenstamboek voor de provincie Friesland 1906, afl. XXVIII.
7. Statistisch overzicht der bij het Nederlandsche leger hier te lande in het jaar 1903 behandelde zieke paarden. 's-Gravenhage 1904.
8. Verslag aan de Koningin van de bevindingen en handelingen van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht in het jaar 1903. 's-Gravenhage 1905.
9. Veterinaire Studenten-almanak 1906. Harlingen, F. VAN DER ZWAAG 1906.
10. Verslagen en mededeelingen van de afd. Landbouw. Verslag over den landbouw in Nederland over 1904, n°. 3, 1905.
11. Besluiten op veeartsenijkunde, 's Rijks Veeartsenijschool, de Rijksseruminrichting, paardenfokkerij, vleeschkeuring, enz. betrekking hebbend.
12. Mededeelingen uit het Geneeskundig Laboratorium te Weltevreden 1905.
13. Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië 1905.
14. Mededeelingen en berichten van de Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw over 1905, I en II.
15. Nederlandsche pharmacopee. Vierde uitgave. Amsterdam, J. H. DE BUSSY 1905.
16. Pharmacopoea Nederlandica. Editio quarta. Amstelodami, J. H. DE BUSSY MCMV.
17. Koninklijk besluit van 23 Januari 1906 (*Staatsblad* n°. 8) tot vaststelling van de vierde uitgave der Nederlandsche Pharmacopee.
18. Koninklijk besluit van 24 Januari 1906 (*Staatsblad* n°. 9) tot nadere aanwijzing van de geneesmiddelen, bedoeld in het vierde lid van art. 9 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 60).
19. Beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 1 Februari 1906, n°. 1094, afd. B. B., houdende nadere vaststelling van de lijsten van vergiften en van geneesmiddelen, bedoeld in de artt. 7 en 30 der wet van 1 Juni 1865 (*Staatsblad* n°. 61).
20. H. VEENSTRA en A. VAN LEEUWEN, Handleiding ten dienste van cursussen in paardenkennis. Groningen, Erven B. VAN DER KAMP 1905.

21. E. A. L. QUADEKKER, Het paardenboek III. Zutphen, SCHILLEMANS en VAN BELKUM 1905.
22. Dr. L. VAN ITALLIE, OPWYRDA's algemeene en bijzondere receptteerkunst ten dienste van apothekers, artsen en veeartsen. Zevende druk. Amsterdam, D. B. CENTEN 1906.
23. C. SLEESWIJK, Onvereenigbaarheid van geneesmiddelen, 2de druk. Bussum, J. A. SLEESWIJK 1906.
24. Dr. J. SCHOONDERMARK JR. Een bacteriologische les aan leeken. Amsterdam, W. B. MORANSARD 1906.
25. Veeartsenijkundige bladen voor Ned.-Indië, deel XVII, afl. 4; deel XVIII, afl. 1 en 2.
26. Weekblad voor zuivelbereiding en veeteelt, 11de jaargang compleet; 12de jaargang nos. 1—23.
27. Hippos, weekblad gewijd aan de belangen van paardenfokkerij en van paardensport, 15de jaargang compleet; 16de jaargang nos. 1—14.
28. Het Paard, geïllustreerd weekblad voor fokkers, houders en liefhebbers van paarden, 11de jaargang compleet; 12de jaargang nos. 1—36.
29. Landbouw-weekblad, 14de jaargang compleet; 15de jaargang nos. 1—36.
30. De Veldbode, weekblad voor land- en tuinbouw enz. nos. 140—192.
31. Friesch Weekblad, gewijd aan de belangen van volkswelvaart, landbouw en veeteelt, nos. 298—349.
32. Cultura, uitgave van de Vereeniging van oud-leerlingen der Rijkslandbouwschool, 16de jaargang compleet; 17de jaargang nos. 1—9.
33. Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië, deel LXXI compleet, deel LXXII.
34. De Hoefsmid, 10de jaargang compleet, 11de jaargang nos. 1—8.
35. Weekblad van het Nederlandsch Tijdschrift voor geneeskunde, deel II 1905 en I 1906 compleet, deel II 1906 nos. 1—10.
36. Geneeskundige Courant, jaargang 59 compleet; jaargang 60 nos. 1—36.
37. Militair Geneeskundig Tijdschrift, deel IX compleet; deel X nos. 1—3.
38. Pharmaceutisch Weekblad, 42ste jaargang compleet; 43ste jaargang nos. 1—36.

39. Tijdschrift voor sociale hygiëne en openbare gezondheidsregeling, 7de jaargang compleet; 8ste jaargang nos. 1—9.
40. Fortschritte der Veterinär-Hygiene, Jahrgang III vollständig; Jahrgang IV nos. 1—5.
41. Zeitschrift für Fleisch- und Milchhygiene, Jahrgang XVI.
42. Deutsche tierärztliche Wochenschrift, Jahrgang XIII vollständig; Jahrgang XIV nos. 1—36 (except nos. 33 und 35).
43. Tierärztliches Zentralblatt, Jahrgang XXVIII vollständig; Jahrgang XXIX nos. 1—25.
44. Schweizer Archiv für Tierheilkunde, Band 47 vollständig. Band 48 nos. 1—5.
45. Recueil de médecine vétérinaire, tome XII complet; tome XIII nos. 1—16.
46. Revue vétérinaire, année XXX complète; année XXXI nos. 1—9.
47. Le progrès vétérinaire, année XVII et XVIII, premier semestre complète; année XIX nos. 1—5.
48. Le bulletin vétérinaire, nos. 136—139.
49. Revue générale de médecine vétérinaire, nos. 66—90.
50. Annales de médecine vétérinaire, année LIV complète; année LV nos. 1—8.
51. L'Echo vétérinaire, année XXXV complète; année XXXVI nos. 1—6.
52. Archives des sciences biologiques à St. Pétersbourg, tome XI complet; tome XII nos. 1—2.
53. The Journal of comparative pathology and therapeutics, vol. XVIII complete; vol. XVIX nos. 1—2.
54. Maanedsskrift for Dyrlaeger (Kopenhagen), Band XVII nos. 4—12; Band XVIII nos. 1—4.
55. Arhiva veterinaria, volum II nos. 4—6; volum III nos. 1—3.
56. Archivio di farmacologia sperimentale e scienze affini, Anno IV vol. 7—12, Anno V vol. 1—9.
57. Communico, veterinair studenten maandblad, jaargang I compleet; jaargang II nos. 1—10.

Bibliotheek van Hollandsche veeartsenijkundige werken.

(25ste *vervolg.*)

Van den heer H. Anker te Oudewater:

Eenige Schoonhovensche couranten van 1903 en 1904, bevattende mededeelingen over de keuring van vee en vleesch te Schoonhoven.

Van den heer T. A. L. Beel te Roermond:

Slachthuis te Sittard afgeketst. Verslag Gemeenteraadsvergadering van 26 Maart 1906. Limb. Koer., 27 Maart 1906.

Behandeling in den Gemeenteraad van: Rapport van de slachthuis-commissie van openbare werken in zake het voorstel van B. en W. tot het bouwen van een nieuw slachthuis op het terrein «de Verre Kamp» te Venloo. Venl. Crt., 21 April 1906.

T. A. L. Beel, De Peel in. De natuur in, VI, 1905.

Idem, De torenuil. Idem VII, 1906.

Jos. Foelen (Provinciaal veearts). Het schurf der Schaapen, (manuscript).

Rijkscursussen voor vee- en vleeschkeuring (met afbeelding). De Week, 16 December 1905.

T. A. L. Beel, Verpleging van wolvee. Limb. Landb.bond., 27 Jan. 1905.

Idem, Weersgesteldheid en Weersinvloed. Id. 28 April, 26 Mei, 30 Juni 1905.

Idem, Dreigende vleeschprijzen. Idem 26 Mei 1905.

Idem, Het conserveeren van eieren voor den winter. Idem 28 Juli 1905.

Idem, Kruiden. Idem 25 Aug. 1905.

Idem, De Staatsslachtverzekering in het Koninkrijk Saksen 1904. Idem 29 September 1905.

Idem, Een korte ruitijd bij onze huisvogels. Idem.

Idem, Nadeelige gevolgen van plotselinge voederwisseling. Idem 27 October 1905.

Idem, De invloed van de voeding op vleeschkwaliteit, melk en boter. Idem.

Idem, Manen, staart en behang der beenen bij het paard. Idem 22 Decemb. 1905.

Idem, De voedingswaarde van groenten. Idem.

T. A. L. Beel, Iets over veranderingen bij het wild na den dood. Geïllustreerd Wkbl. Avicultura, 5 Mei 1905.

Idem, De beweging der dieren, Idem 7 April 1905.

Idem, Het vliegen onzer vogels. Idem 9 Juni, 14 Juli 1905.

Idem, Vergiftiging bij papagaaien door bittere amandelen. Idem 21 Juli 1905.

Idem, Iets over de natuurlijke historie van het konijn. Idem 28 Juli 1905.

Idem, Het trekken onzer vogels. Idem 25 Augs. en 22 Septb. 1905.

Idem, Leporiden. Idem 1 Septb. 1905.

Idem, De beweging der vogels. Idem 8 Septb. 1905?

Idem, De ontleedkunde der vogels. Idem 13 Octb. 1905?

Idem, De houtteek bij jachthonden. Idem.

Idem, Moederkonijnen, die de jongen opvreten. Idem 17 Nov. 1905.

Idem, Vreemde voorwerpen in keel en slokdarm der honden. Idem.

Idem, Kaliumvergiftiging bij kippen op een buskruitfabriek. Idem 1 Decemb. 1905.

Idem, Luchtschipvaarders gedurende het beleg van Parijs 1870—1871. Vrij vertaald. Venl. Crt., 31 Jan. 1906.

Idem, Bestrijding van schadelijke insecten en plantaardige parasieten in den winter. Limb. Landb.bond, 26 Jan. 1906.

Idem, Een visite bij Toon. Idem 23 Febr. 1906.

Idem, Een drietal vergiftige planten. Idem 27 April 1906.

Idem, Iets over vlas-industrie. Idem 31 Mei 1906.

Idem, Een en ander over meikevers. Idem.

Idem, Een wandeling in Noord-Limburg. De natuur in, VI, 1906.

Idem, Onze gevleugelde vrienden. Onze gevl. vrienden, 6 April 1906.

Idem, De tortelduif. Idem 13 April 1906.

Idem, De aardzwaluw. Idem 20 April 1906.

Idem, Prijzen van rasvogels in Engeland. Idem 27 Apr. 1906.

Idem, De bergvink en een vreemde verschijning op den hoenderhof. Idem 4 Mei 1906.

Idem, Eieren na vleeschvoeding. Idem 11 Mei 1906.

Idem, De grootste hoenderfokkerij ter wereld. Idem 13 Juli 1906.

Idem, Iets over konijnen. Een waarschuwend woord aan konijnenfokkers. Idem Id.

Idem, Een aardig vogeltje. Onze gevl. vrienden, 18 Mei 1906.

Idem, Onze leeuweriken. Idem 25 Mei 1906.

T. A. L. Beel, De draaihals. Idem 8 en 15 Jan. 1906.
Idem, Een wandeling door het riet. De natuur in, VII, 1906.
Idem, Rattenverdelging. De Nieuwe Koerier, 6 Maart 1906.

Van dr. L. de Blieck te Rotterdam:

L. de Blieck, Untersuchungen über das Wesen und die Aetiologie der Flecknieren (Nephritis fibroplastica) der Kälber. Berlin, L. Schumacher 1906.

Dr. L. de Blieck, Het verwerpen, de onvruchtbaarheid en het opbreken bij runderen en paarden. 's-Gravenhage, Gebr. van Langenhuysen 1906.

Van den heer P. D. Beunders te Groningen:

P. D. Beunders, Verslag omtrent den toestand en de exploitatie van het openbaar slachthuis te Groningen gedurende het jaar 1905.

Van dr. C. L. van der Burg te Utrecht:

C. A. Penning, Les trypanosomoses aux Indes Neerlandaises Janus 1904 et 1905.

Van den heer W. van der Burg te Salatiga:

Handleiding ten gebruike bij het onderwijs in de paardenkennis op de kaderscholen der bereden wapens, met atlas. Batavia, Landsdrukkerij 1900.

Van den heer M. G. de Bruin te Utrecht.

A. van Leeuwen, Poging tot zelfmoord (tuberculose door melk). Ned. Landb. Wkbl., 9 Sept. 1905.
Idem, Bestrijding van miltvuur. Idem.
Idem, te Leiderdorp. Bestrijding van miltvuur. Idem.
Idem, Het Friesche melkschaap. Idem 16 Sept. 1905.
J. Brinkman Hz., Bestrijding van miltvuur. Brief van A. van Leeuwen. Idem.
C. Knigge, Miltvuur. Idem.
M. G. de Bruin, Der Unterricht in der praktischen Geburtshilfe. Berl. tierärztl. Wochenschr. 1905, n°. 48.
Idem, Aetiologie der uierontstekingen. Wkbl. v. Zuiv. en Veet., 20 Maart 1906.
C. H. A. van Appeltere, De huidige varkensziekte. Maas- en Waalsche Crt., 20 Sept. 1905.

Dr. J. Poels, Klachten over Rijksserum. Ned. Landb. Wkbl., 30 Sept. 1905.

Dr. A. W. H. Wirtz, Nota betreffende de grenssluiting van Duitschland voor den invoer van rundvee uit Nederland. Idem 21 Oct. 1905.

A. van Leeuwen, Moet het vee in de weiden gedekt worden of niet? Idem 28 Oct. 1905.

Van dr. D. J. Copper D.Jzn. te Rotterdam:

D. J. Copper D.Jzn., Der Uebergang bestimmter Stoffe von der Mutter in das Fruchtwasser und in den Fötus. Experimenteller Beitrag zur Lehre des Stoffaustausches zwischen Mutter und Frucht. Inaugural-Dissertation. Utrecht. P. den Boer 1905.

Van den heer J. K. F. de Does te Weltevreden:

J. K. F. de Does, Plaies d'été, dermatitis granulosa s. dermatitis verminosa pruriens. Geneesk. Tijdsch. v. Ned.-Ind. XLV, 1905.

Idem, Piroplasmosen in Ned.-Indië. Idem.

Idem, Trypanosomes et trypanosomiases, par A. Laveran et F. Mesnil. Idem XLIV, 1904.

Idem, Dermatitis granulosa, plaies d'été, dermatitis verminosa pruriens. Idem XLVI, 1906.

Idem, Herpes tonsurans. Een geval van trichophytie bij een sandelhoutpaard. Idem.

Idem, Piroplasmata in Nederlandsch-Indië. Idem.

Van den heer J. J. F. Dhont te Rotterdam:

J. J. F. Dhont, Verslag omtrent den toestand van het *Openbaar slachthuis* te Rotterdam over het dienstjaar 1905.

Van den heer H. L. Ellerman Lzn. te Dordrecht:

Bestekken en teekeningen van het openbaar slachthuis te Dordrecht.

Verordening, dato 20 Maart 1906, op het gebruik der gemeenteslachtplaats te Dordrecht.

Instructie, dato 20 Maart 1906, voor den directeur.

Idem, idem, voor den keurings-veearts, tevens onder-directeur.

Verordening, idem, krachtens art. 4, sub 3° der hinderwet.

Idem, idem, regelende het toezicht op vee en vleesch.

Verordening, dato 20 Maart 1906, op de heffing en invordering van rechten voor den dienst.

Besluit van Burgemeester en Wethouders, dato 25 April 1906, houdende vaststelling van de keurmerken.

Idem, idem, ter vaststelling van de plaatsen, waar het vleesch, na de keuring, van merken zal worden voorzien.

Algemeen reglement, dato 22 Mei 1906, op de gemeenteslachtplaats.

H. L. Ellerman Lzn., De eigenschappen van goede melkkoeien. Verslag voordracht. N. v. d. D., 28 Jan. 1905.

Dr. H. Markus, Bestrijding van tuberculose bij het rundvee. Verslag voordracht. Dordr. Crt., 25 Febr. 1905.

H. L. Ellerman Lzn., 25-jarig jubileum als veearts. Idem 23 en 27 Juni 1905.

C. Fauël, Welke dekhengsten verdienen voor de Zuid-Hollandsche eilanden de meeste aanbeveling. Verslag voordracht. Idem 15 December 1905.

H. L. Ellerman Lzn., Voor den mensch schadelijke parasieten in het vleesch. Verslag voordracht. Idem 25 Jan. 1906.

Van den heer D. F. van Esveld te Utrecht:

Engelen en Ed. Philips, Abattoir-rapport voor Hilversum. Gezondh. comm. te Hilversum 1904.

E. J. Dommerhold, Verslag voordracht. Varkensfokkerij. N. Landb. Wkbl., 19 Januari 1906.

H. M. Kroon, Idem over verbetering van ons rundvee. Idem 22 Dec. 1905.

H. C. Reimers, Idem. Tuberculose bij het rundvee. Idem.

Idem, idem, Paardenfokkerij. Idem.

Idem, idem, De geit. Idem 4 Maart 1904.

Idem, idem, Het koudbloedige paard. Idem 19 Jan. 1906.

D. F. van Esveld, De melk zooals zij is en zooals zij zijn kan. Verslag voordracht. Utr. pr. en st. Dagbl., 21 Maart 1906.

T. A. L. Beel, Rattenverdelging. Nieuw Landb. Wkbl., 6 April 1906.

H. C. Reimers, Verslag voordracht. Tuberculose bij het vee in verband met de daartegen door de regeering te nemen maatregelen. N. Landb. Wkbl., 4 Nov. 1904.

N. J. A., bij het 40-jarig bestaan van het Vétérinair Studentencorps. Utr. Crt., 11 Dec. 1905.

A. V., Oproepingen van veeartsen voor den Indischen dienst. Utr. pr. en st. Dagbl., 26 Juli 1906.

A. VAN LEEUWEN, Het Amerikaansch vleeschschandaal en zijn gevolgen. Aan den heer QUADEKKER te Nijmegen. Ned. Landb. Wkbl., 18 Aug. 1906.

Gemeentelijke en particuliere stichtingen van Utrecht: De gemeente-slachtplaats. Utr. Crt., 23 Sept. 1905.

D. F. VAN ESVELD, Naamlijst, standplaatsen, enz. van alle gediplomeerde Veeartsen in Nederland en zijne Koloniën. Vet. Almk. 1906.

Vleeschknoeierijen. Telegraaf, 8 Aug. 1906.

Van den heer P. H. J. GASILLE te Noordwelle:

Nederlandsch fokvee voor de boeren van Zuid-Afrika. Wereldkroniek, 10 Oct. 1903.

M. G. DE BRUIN, Infection des Fötus durch die Mutter in Fällen von Septicaemia haemorrhagica. *Rft.* Berl. tierärztl. Wochenschr., 23 Januar 1902.

Idem, Die Vereinfachung der Embryotomie durch den Gebrauch der Kettensäge. Idem 29 Mai 1902.

Dr. D. A. DE JONG, Expériences comparatives sur l'action pathogène pour des animaux, notamment pour ceux de l'espèce bovine des bacilles tuberculeux, provenant du boeuf et de l'homme. *Rft.* durch KÜHNAU. Idem 6 März 1902.

J. SCHMIDT-KOLDING, Die Entwicklung der Behandlung des Kalbefiebers in den letzten 5 Jahren. Idem 14 Aug. 1902.

H. MARKUS, Primäres Sarcom des Leerdarmes beim Pferde. *Rft.* Idem 4 Sept. 1902.

W. C. SCHIMMEL, Paralysis des Nervus obturatorius bei einem Pferde und einem Hunde. *Rft.* durch FRANCKE. Idem 23 Oct. 1902.

Idem, Corectopia, Dyscoria, Albinismus und Nystagmus bei einem Hunde. *Rft.* Idem 18 Dec. 1902.

C. J. RAB, Untersuchungen über die Muskulatur des trächtigen Rinderuterus. *Rft.* von Dr. J. SCHMIDT. Idem 18 Juni 1903.

M. G. DE BRUIN, Die Geburtshilfe beim Rinde. Zweite Auflage. Aankondiging door NEVERMANN. Idem 19 Febr. 1903.

W. VAN STAA, Die Drahtsäge. *Rft.* door M. G. DE BRUIN. Idem 5 Februari 1903.

Van den heer K. HOEFNAGEL te Utrecht:

Verordening, regelende den werkkring der Commissie van bijstand in het beheer van het abattoir, dato 20 Mei 1897, n°. 4.

Idem, regelende den rang, het getal, de bezoldiging en de wijze van benoeming van de ambtenaren en bedienden van de gemeente-slachtplaats en van die, belast met het toezicht op vee en vleesch, dato 21 Juni 1900, n°. 19.

Idem, tot toevoeging aan art. 3, dato 21 November 1901, n°. 26.

Idem id. artt. 1 en 2, 4 Juni 1903, n°. 11.

Idem tot wijziging art. 1 en 2, 24 Augustus 1905, n°. 20.

Idem op de heffing van keurloon van vee en vleesch en op de invordering van het keurloon van vee en vleesch, dato 17 Mei 1900, n°. 25.

Idem regelende het gebruik van de gemeente-slachtplaats, dato 30 November 1900, n°. 29.

Algemeen reglement voor de gemeente-slachtplaats, dato 3 Mei 1901, n°. 14.

Idem, wijziging er van, dato 24 April 1903, n°. 6.

Instructie voor den onderdirecteur der gemeente-slachtplaats, tevens keurmeester 1ste klasse, dato 7 Mei 1901.

Idem voor de keurmeesters 2de klasse, idem.

Idem voor den klerk bij de gemeente-slachtplaats, idem.

Idem voor den portier der gemeente-slachtplaats, idem.

Idem voor den directeur der gemeente-slachtplaats, dato 9 Mei 1901, n°. 11.

Verordening op het houden en slachten van vee, alsmede op het invoeren, vervoeren, keuren en verkoopen van vee en vleesch binnen de gemeente Utrecht, dato 20 Juni 1901, n°. 17.

Idem, wijziging er van, dato 24 Maart 1905, n°. 7.

Idem, krachtens art. 4, sub 2 en 3 der wet van 2 Juni 1875 (*Staatsblad* n°. 95), tot regeling van het toezicht bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken (Hinderwet), laatstelijk gewijzigd bij de wet van 24 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 161), dato 26 Juli 1901, n°. 21.

Idem, op de heffing van rechten voor den dienst der gemeente-slachtplaats te Utrecht en op de invordering daarvan, dato 6 Januari 1904, n°. 1.

Verslag van den toestand en de exploitatie der gemeente-slachtplaats te Utrecht over 1905.

Van dr. H. C. 't Hoen te Magelang:

Dr. H. 't Hoen, Hondsdolheid. Wkbl. v. Indië 1905, nos. 23—25.

Idem. De veeteelt in de residentiën Kedoe en Banjoemas, in verband met den oeconomischen toestand van de bevolking. V. Bl. Ned.-Indië XVII, 1906.

Van den heer L. J. Hoogkamer te Weltevreden:

L. J. Hoogkamer en J. de Haan, Bijdrage tot de kennis van de malleïne als diagnosticum voor kwaden droes. Med. Geneesk. Laborat. te Weltevreden, 2e Sectie B 1905.

Van den heer A. Houwink Lz. te Marum:

Aanvulling in 1904 op: A. Houwink Lz., Wetten en besluiten tot regeling van het veeartsenijkundig staatstoezicht en de veeartsenijkundige politie 1902.

Van dr. D. A. de Jong Jzn. te Leiden:

D. A. de Jong, Verslag omtrent den toestand en den gang der exploitatie van het openbaar slachthuis en omtrent den dienst van vee- en vleeschkeuring te Leiden, gedurende het jaar 1905.

Van den heer H. M. Kroon te Deventer:

H. M. Kroon, Verbetering der rundveestallen. 's-Grav. 1905.

Idem, Wedstrijden voor rundveestallen, een middel ter bevordering der stalhygiëne. Wkbl. v. Melkhyg. 1905, no. 34.

Idem, De verbetering der rundveestallen en der verpleging van het melkvee op stal is dringend noodig. Voordracht. Med. en ber. Geld.-Ov. Maatsch. v. Landb. 1905, no. 2. Zie verslag N. Rott. Crt., 9 Aug. 1905.

Idem, *Rft.* De pseudo-tuberculose der hazen. Ned. Jager 1905, no. 36.

Idem, *Rft.* Over gewei-ontwikkeling en geweivorming bij geslachtelijk abnorme cerviden. Idem 1905, nos. 38 en 39.

Idem, *Rft.* De rol van den hond bij de teelt van kostbare pelsdieren. Idem 1905, no. 44.

Idem, Een albino-fazant. Idem 1905, no. 47.

Idem, *Rft.* Het wilde witte rund uit Schotland. Idem 1905, no. 48.

Idem, Een gezonden fazant onderzocht (breuk wervelkolom). Idem 1905, no. 51.

De tandwisseling bij edelherten, damherten en reeën. Idem 1905, n°. 21.

Idem, *Rft.* De kleuren der dieren. Idem 1905, n°. 24.

Idem, Openbare les in paardenkennis. Tubantia, 23 April 1903.

Idem, Het Buddiseeren van Melk. De Volksgezondheid, 1 Aug. 1904.

E. A. L. QUADEKKER, Rapport omtrent het onderzoek van worst. Versl. der Gezondheids-Commissie te Deventer over 1905.

H. M. KROON, De tuberculose bij het vee. Devt. Crt., 10 Mei 1901.

Idem, Rundvee-tuberculosewet 1901. Id. 31 Mei 1901.

Idem, Rashonden-galerij. Ned. Jag., 12 en 19 Oct., 9 Nov. 1895.

Idem, Is deze dierenmarteling noodzakelijk (coupeeren van ooren)? Id. 19 Oct. 1895.

Idem, Landbouw-kroniek. Verbetering van het varkensras. Een rundveestamboek. Onze paarden worden te klein. De bekende 10 %. De 10 % leerplicht en wedstrijd met maaimachines. Onze veehouders moeten den kalfroom eens probeeren! Een tweejarige cursus in hoefbeslag te Voorst. Lijnmeelvervalsching. Rijstmeel. Hoe ziet men gemakkelijk of eieren bedorven zijn? Tuberculose en de tuberculosewet (N°. 7 ontbreekt). Een afdeeling of een ministerie van landbouw. Kippenfokkerij. Cursus in paardenkennis te Diepenveen. Nog eens het stamboek voor rood IJselvee. De prijs der melk. Het roode IJselvee te Wageningen. Automobiel-maaimachines. Devent. Crt., 1, 15, 22 Febr., 8, 22 Maart, 19 April, 15 Juli en 13 Septb. 1901.

Van den heer A. VAN LEEUWEN te Utrecht:

H. A. KROES, Schapenschurft. Pr. Dr. en Ass. Crt., 8 Aug. 1898.
Idem id. Idem 3 Juli 1900.
Idem id. Idem 30 Juli en 3 Septb. 1900 (niet compleet).
A. VAN LEEUWEN, id. Idem 16 Decb. 1898.
Idem Schapenschurft in Drenthe. Id. 5 Jan. 1900.

ES, een veearts en J. E. DE WEERD, Over schapenschurft in Drenthe. Idem van 4 en 8 Augt. en van 4 Septb. 1899.

A. VAN LEEUWEN, De schapenschurft. 's-Gravenhage. J. en H. VAN LANGENHUIJZEN 1905.

Van den Heer H. J. LEMMENS te Maastricht:

H. J. LEMMENS, Verslag omtrent den toestand en de exploitatie

van het openbaar slachthuis der gemeente Maastricht over het jaar 1905.

Van den heer H. J. C. VAN LENT te Tiel:
V., Iets over melk. N. Tielsche Crt., 28 Juni en 5 Juli 1905.

Van dr. J. A. VAN DER LINDE te Salatiga:
J. A. VAN DER LINDE, Die Gewebsveränderungen im Euter bei Galactophoritis sporadica der Kuh. Inaugural-Dissertation. Arch. f. wissensch. und prakt. Tierheilk., Band 32, 1906.

Van den heer A. MARCUS te Maastricht:
A. MARCUS, De abnorm hooge kindersterfte te Maastricht. Limb. Koer., 4 en 6 April 1906.
Idem, Eine riesige tuberkulöse Milz beim Pferde. Berl. tierärztl. Wochenschr., 5 Juli 1906.
Idem, Neue Grundsätze über Milchgewinnung und Milchernährung und eine Musteranstalt für deren Verwirklichung. Zeitsch. f. Fl. u. Milchhyg., Juli 1906.
Melkkeuringsvraagstuk. Limb. Koer., 28 Juli 1906.

Van Dr. H. MARKUS te Rotterdam:
Fijne vleeschwaren. N. Rott. Crt., 15 April 1906.

Van den heer A. A. OVERBEEK te Steenwijk:
A. A. OVERBEEK, Aankondiging van een paardenkeuring te Vollenhoven. Opr. Steenw. Crt., 13 Aug. 1904.
Idem, Idem, te Steenwijk. Idem 12 en 19 Aug. 1905.
Idem, Het Duitsch veredeld landzwijn. Idem 15 Juli 1905.
Idem, Idem, Veldb., 21 Oct. 1905.
Idem, Verbetering van den rundveestapel in onze omgeving. Opr. Steenw. Crt., 3 Maart 1906.
Idem, Varkensfokkerij. Ned. Landb. Wkbl., 14 Juli 1906.

Van dr. J. D. VAN DER PLAATS te Utrecht:
Kadastrale plattegrond van 's Rijks veeartsenijschool: 24 November 1902, schaal 1 : 1000.
Uittreksel van den kadastralen legger en perceelen behoorende

tot 's Rijks veeartsenijschool, dato 22 September 1905. Plattegronden der gebouwen van 's Rijks veeartsenijschool, met verklaring. Schaal 1 : 100. 1°. Voorgebouw: begane grond en 2de verdieping [1]). 2°. Groote paardenstallen: begane grond en verdieping. 3°. Houten hulpgebouw. 4°. Hoofdgebouw: begane grond, 1ste en 2de verdieping.

Staat aanwijzende de kosten van 's Rijks veeartsenijschool van hare oprichting tot 1850. (Zie Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, deel XXXII, bl. 548.)

Van den heer JOHN PLET te Heerenveen:

JOHN PLET, De Hackney-tentoonstelling te Londen, 5—10 Maart 1906. Fr. Wkbl., nos 324—326, Maart 1906.

Van dr. J. POELS te Rotterdam:

Dr. J. POELS, Inenting tegen het miltvuur met entstof (cultuur) en inenting tegen het miltvuur met miltvuurserum. Rotterdam, 27 Juli 1906.

Van den heer E. A. L. QUADEKKER te Nijmegen:

E. A. L. QUADEKKER, Moderne slachthuizen (met afbeeldingen). Gemeentegids 1905, nos. 8, 9 en 12.

Idem. Verslag omtrent de exploitatie van het gemeente-slachthuis te Nijmegen over het dienstjaar 1905.

Van den heer J. Z. RISCH te Goes:

Rapport aan den Koning van de commissie benoemd bij Zijner Majesteits besluit van 2 Januari 1867, betreffende de middelen tot bestrijding van den veetyphus met een bijlage benevens de verordeningen, waartoe bedoeld rapport geleid heeft. Batavia, Landsdrukkerij 1879.

H. M. A. VAN WIJCK, Onderrigt om weerspannige paarden in alle opzigten grondig af te rigten, door A. KORSEPA. 's Hertogenbosch, A. H. KANTE 1843.

Dr. J. N. L. BAX, Toelichting en verdediging der brochure: niet België maar Nederland en Engeland komt de eer toe van de uitvinding der inenting bij het rundvee, benevens inlichtingen

---

[1]) Teekening van de 1ste verdieping ontbreekt. (Zie Tijdschrift voor Veeartsenijkunde XXXIII, bl. 24. Schaal 1 : 250.)

aangaande die kunstbewerking. Nijmegen, H. C. A. Thieme JFzn. 1857.

Reglement tot voorkoming van de verspreiding der longziekte onder het rundvee in de provincie Zeeland. Middelburg, H. F. Auer 1851.

D. Driessen, Bijdrage tot de runderpest-geographie. Geneesk. Tijdschr. v. Ned.-Indië, XXI, 1881.

J. R. E. van Laer, Verhandeling over den Rijn en zijn stroomgebied, in betrekking tot de vaste stoffen die hij naar beneden voert. Utrecht, Kemink en zoon 1850.

G. J. Hengeveld, Veetyphus. Uitvoering der wet van 15 Septb. 1866 (Staatsblad n°. 150). Leiden, 16 October 1866.

Van den heer L. J. M. Rijnenberg te Arnhem:

L. J. M. Rijnenberg, Handleiding tot de paardenkennis ten behoeve van onderofficieren en korporaals (met aanhangsel). Breda, Kon. Milt. Acad. 1906.

Van den heer J. W. Roeloffs te Texel:

Onderzoek van ziek of gestorven wild. Ned. Jager, 18 Augt. 1906.

Van dr. A. ten Sande te Gouda:

A. ten Sande, Tuberkelbazillen und Typhusbazillen im Kefir. Inaugural-Dissertation. Utrecht, J. van Druten 1906.

Van den heer P. Schat te Soerabaia:

De veestapel op Java en de mogelijkheid om daarin verbetering te brengen ter voorkoming van verderen achteruitgang. Soerabaia, 10 Maart 1905.

Van den heer W. C. Schimmel te Utrecht:

Dr. D. A. de Jong Jzn., De tuberculose van het dier als gevaar voor den mensch. Verslag voordracht. N. Rott. Crt., 22 en 23 Nov. 1905.

F. W. Westerouen van Meeteren, Voor honderd vijf en twintig jaar, 1777—1778. Eene bladzijde uit de vaderlandsche geschiedenis, waarin opmerkingen over veeartsenijkunde. Departement Amsterdam der Maatsch. v. Nijverheid 1903.

X. Cursus over vleeschkeuring en veeartsen in Limburg. N. Rott. Crt., 4 Januari 1906.

Zamenspraak tusschen eene koe en een boer, over den tegenwoordigen tijd. Derde druk. Utrecht, A. Jorna z. j. (Runderpest?).

Klachten over Rijksserum. N. Rott. Crt., 22 Sept. 1905.

Dr. J. Poels, Idem. Idem.

Permanente Commissie voor de internationale veeartsenijkundige congressen. Alg. Handelsbl., 18 Juli 1906.

Van Laer [1]), De exploitatie eener melkerij onder contrôle der Rijks seruminrichting te Rotterdam. Het onderwerpen van runderen aan de tuberculine proef. N. Rott. Crt., 20 Juli 1906.

Dr. J. Poels, Antwoord op het stuk van den heer van Laer. Idem 22 Juli 1906.

A. M. Vermast, Antwoord op het stuk van dr. Poels. Idem 24 Juli 1906.

Van Laer, Antwoord op het stuk van dr. Poels. Idem 26 Juli 1906.

Dr. J. Poels, De contrôle van de Rijks seruminrichting op het voorkomen van tuberkel-bacillen in de melk. Id. 27 Juli 1906.

Van Laer en A. M. Vermast, Antwoord aan dr. Poels. Id. 29 Juli 1906.

Dr. J. Poels, Antwoord op voorgaande stukken. Id. 31 Juli 1906.

P. L. Honcoop, Iets over paardenfokkerij. Idem 26 Juli 1906.

Van den heer D. van der Sluijs te Amsterdam :

D. van der Sluijs, Soldatenvoeding. Brief aan den heer Corn. de Goede Hzn., met antwoord. De Amsterd., 28 Januari 1906.

Idem, Nota betreffende het verzoek van W. A. C. de Haan, om het gebruik van het schietmasker voor het bewusteloos maken van het vee op het abattoir in te voeren. Gemeenteblad 1906, n°. 483.

Idem, Verslag van de veemarkt en het abattoir te Amsterdam over het dienstjaar 1905.

Van den heer M. van der Vliet te Kruiningen :

Tuberculose bij het rundvee. Voordracht, gehouden te Goes op 17 Januari 1905. Goes, Boluijt en C°. 1905.

---

[1]) Ook van de heeren A. W. Heidema, K. Hoefnagel en H. J. H. Stempel ontving ik enkele der stukken op dit onderwerp betrekking hebbende. v. E.

Van dr. A. W. H. Wirtz te Utrecht:

Dr. A. W. H. Wirtz, 16de Algemeen verslag over voorbehoedende inentingen tegen miltvuur en tegen varkensziekte (besmettelijke vlekziekte), welke in het jaar 1903 in Nederland zijn verricht. Verslag Veearts. Staatstoez. 1902.

Idem, 12de Algemeen verslag over proefnemingen met inspuiting van malleïne tot onderkenning van kwadendroes, welke in 1903 in Nederland van Regeeringswege gedaan zijn. Idem.

Idem, 32ste jaarverslag van de Rijksinrichting tot kweeking van koepokstof over het jaar 1904. Utrecht, J. van Druten 1905.

Van Esveld.

VERSLAG VAN DE AFDEELING FRIESLAND.

De afdeeling vergaderde viermaal, waarbij telkens de vergadering goed was bezocht.

Naast de zaken van huishoudelijken aard werden verschillende onderwerpen behandeld, ofschoon het over het geheel moeite kost een goed gevuld programma op te maken.

Het punt «vervolgcursussen», behandeld in de vergadering van 16 Januari 1905, schijnt nog steeds in onderzoek te zijn.

De maatregelen, door de regeering genomen ter bestrijding van de tuberculose onder het rundvee, werden herhaaldelijk besproken.

Met het hoofdbestuur van het Friesch Paardenstamboek werd gecorrespondeerd over een contrôle van het hoefbeslag der gediplomeerde hoefsmeden in deze provincie.

Verder werden besproken de infectieuse scheedecatarrh, waarbij meer dan één lid te kennen gaf, dat dit lijden ongetwijfeld *zeer* uitgebreid voorkomt. Zelfs werd beweerd dat een nauwkeurig onderzoek zou aantoonen, dat misschien 3/4 of nog meer van alle koeien lijdende zijn.

In den herfst van 1905 werd gesproken over de resultaten van de boutvuurenting, waarbij de meerderheid vond dat de resultaten met de stof van de Rijks seruminrichting minder gunstig waren dan die met de stof uit Parijs.

Omtrent de voorbehoedende enting tegen vlekziekte dacht men eenstemmig, dat het succes van de gratis verschaffing van entstof en van een verlaagd tarief voor de enting nog steeds op zich liet wachten en nog lang zal laten wachten.

Verder werd gesproken over de bezwaren van de vleeschkeuring ten plattelande.

De secretaris, H. VEENSTRA.

Naamlijst der leden.

J. ATTEMA CZN., Kollum; W. DE BEIJL, Akkrum; K. BERGSMA, Weidum; J. H. DE BOER, Wolvega; R. BOER HZN., St. Anna-Parochie; TH. BOSMA, Wommels; P. C. BUIJTERSE, Harlingen; R. FEDDEMA, Ferwerd; M. A. HIBMA JR., Franeker; W. TEN HOOPEN, Hardegarijp; B. J. C. HUBENET, Dokkum; J. R. HUIZINGA, Murmerwoude; J. JANSMA, Joure; S. KINGMA, Menaldum; G. VAN DER MEULEN, Huizum; H. C. POLL, Witmarsum; G. A. DE RAADT, Drachten; C. M. VAN ROOYEN, Roordahuizum; H. VAN STAA, Leeuwarden; W. VAN STAA, Sneek; H. VEENSTRA, Leeuwarden (Schrans); H. YMKER RZN., Koudum; J. M. A. ZWART, Leeuwarden.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren: W. VAN STAA, voorzitter; H. VAN STAA, onder-voorzitter; G. VAN DER MEULEN, penningmeester; H. VEENSTRA, secretaris.

VERSLAG VAN DE AFDEELING GELDERLAND-OVERIJSEL.

Op 31 December 1904 telde de afdeeling 52 leden. 1905 gaf een verlies van 5 en een aanwinst van 5 leden, zoodat aan het einde van 1905 het ledental wederom 52 was. Ook nu weer werden 3 vergaderingen gehouden, respectievelijk op 14 Maart te Deventer, 17 September te Arnhem en 12 December te Zutfen. De penningmeester, de heer A. TEN SANDE, was aan de beurt van aftreden en werd als zoodanig opgevolgd door den heer P. BAERENDS.

Nog steeds bleef het bezoek op de verschillende vergaderingen te wenschen overlaten. Getallen van 9, 10 en 15 leden, af en toe vermeerderd met een enkelen introducé, zijn beslist te gering voor een corporatie, welke 52 leden telt. Vanwaar die geringe belangstelling? Bestaat er onder ons, veeartsen, zoo ontzaggelijk weinig esprit de corps? Want men kan toch niet aannemen dat de ambtsbezigheden steeds zóó dringend zijn, dat men er niet eens een enkelen dag zou kunnen uitbreken. — Waar de opkomst zoo gering was, kon dit niet aan de mindere belangrijkheid

der te behandelen onderwerpen liggen. Zelfs de officiëele onderwerpen waren werkelijk interessant en hoogst actueel, ook voor de praktizeerende veeartsen.

Besproken werden: vervolgcursussen voor veeartsen, ingeleid door den heer H. M. KROON; de maatregelen van rijkswege genomen ter bestrijding der tuberculose onder het rundvee, eveneens ingeleid door den heer H. M. KROON; wenschelijke wijzigingen in het reglement der Maatschappij.

Voorts werden min of meer wetenschappelijke onderwerpen behandeld, namelijk: de wenschelijkheid om boutvuur onder de besmettelijke ziekten op te nemen, ingeleid door den heer D. SCHURINK; de wenschelijkheid om van rijkswege maatregelen te nemen, regelende het toezicht op alle in nood geslachte en gestorven dieren, ingeleid door den heer F. W. VAN DULM; provinciale herverzekeringskassen, ingeleid door denzelfden spreker; voordracht over onderkenning en behandeling van kreupelheden, eveneens door den heer VAN DULM.

Ten slotte werden mededeelingen gedaan uit de praktijk. De heer HEIMANS bericht over een eigenaardige ziekte, door hem bij zeer jonge kalveren waargenomen, een soort blaasjesuitslag op tong- en verder mondslijmvlies, gepaard gaand met sterk slijmen uit den mond en meestal, na verloop van 3 à 4 dagen, onder hevige diarrhoïsche verschijnselen letaal eindigend. Naar zijn meening was de ziekte een gevolg van intra-uterine infectie. Hij had onderzoekingsmateriaal naar de Rijks seruminrichting opgezonden en wachtte op bericht daaromtrent.

De heer BAKKER doet mededeeling van een eigenaardig geval van pericarditis traumatica; de heer OVERBEEK van een ziektegeval bij een varken, hetwelk pas had gebigd en dat typische verschijnselen van melkziekte vertoonde.

Voorts werden verschillende methoden van repositie van den geprolabeerden uterus besproken. De heer VAN DULM deed mededeeling van zijn zienswijze omtrent de aetiologie van kalfziekte. Zijns inziens is de ziekte een gevolg van hyperaemie in den uier met consecutieve anaemie der hersenen; aan de hand van deze opvatting verklaart hij de symptomen. Hij verwerpt de autointoxicatietheorie.

Als afgevaardigde naar de 46ste algemeene vergadering werd aangewezen de heer D. L. BAKKER en als diens plaatsvervanger

de heer F. W. van Dulm. Tot lid der commissie, bedoeld in art. 29 van het reglement der Maatschappij, werd benoemd de heer F. W. van Dulm.

En wat is nu de leering, te trekken uit deze afdeelingshistorie over 1905? Overvloed van materiaal ter bespreking, belangrijk materiaal zelfs, doch, uitgezonderd bij de getrouwe kern, gebrek aan belangstelling bij de groote meerderheid van de leden. Moge dat gebrek aan belangstelling verdwijnen: mogen onze vergaderingen, die toch zoo nuttig en aangenaam zijn en den band onder de collega's zoo versterken, zich gaan verheugen in zeer druk bezoek. Wat minder eenzelvigheid, wat meer sociale zin bij de veeartsen van Gelderland en Overijsel moge 1906 ons brengen. *De secretaris*, N. van Altena Jr.

Naamlijst der leden.

D. Akkerman, Brummen; N. H. M. van Altena Jr., Hengeloo (O.); S. W. Arntz, Millingen; Th. H. L Arntz, Nijmegen; P. Baerends, Arnhem; D. L. Bakker, Enschede; A. A. Bosch, Rijsen; G. W. Brink, Wijë; G. Bulk, Ommen; J. H. Cramer, Almeloo; E. J. Dommerhold, Vriezenveen; F. W. van Dulm, Arnhem; J. van Dulm, Padalarang; J. W. B. Egberts, Kampen; G. J. Egginк, Twelloo; W. F. Elsen, Geldermalsen; W. F. A. Gantvoort, Borkeloo; A. H. Geluk, Didam; W. L. Gitzels, Bemmel; B. van Goor, Epe; S. Heimans, Zutfen; A. van Heusden, Nijmegen; G. L. Hinrichs, Elst; J. Hoogland J.Gzn., Zeddam; B. de Jong, Olst; J. de Jongh, Nijmegen; B. Kattenwinkel, Kampen; D. Kok, Velp; H. M. Kroon, Deventer; F. Laméris, Zutfen; J. Th. van Lohuizen, Winterswijk; S. A. van der Mast, Staphorst; W. J. G. Meerstadt, Nijkerk; F. Mos, Elburg; D. Nieburg, Varseveld; H. J. Odé, Aalten; A. D. Oosterbaan, Lochem; A. A. Overbeek, Steenwijk; A. F. Reichman, Steenderen; F. F. Reichman, Hengeloo (G.); H. C. Reimers, Wageningen; D. J. B. Rutgers, Doesburg; J. H. Rutgers, Zetten; C. Schilperoort, Apeldoorn; D. Schurink, Laag-Keppel; J. Stapénséa, Nijmegen; G. H. J. Tervoert, Zwolle; Th. M. Thien, Vorden; F. S. J. Veeze, Zutfen; A. M. Vermast, Oosterbeek; J. Vlaskamp, Eibergen; H. A. Welman, Vlissingen.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren :

F. W. VAN DULM, voorzitter ; A. A. OVERBEEK, onder-voorzitter ; P. BAERENDS, penningmeester ; N. H. M. VAN ALTENA JR., secretaris.

BOEKAANKONDIGING.

Prof. Dr. JOS. BAIJER, Operationslehre. 3te umgearbeitete Auflage, mit 538 Abbildungen. Wien und Leipzig, W. BRAUMüLLER 1906.

Het is niets nieuws dat een leerboek bij een nieuwen druk eenigszins in omvang toeneemt, doch dat dit in zoo sterke mate geschiedt als bij het werk waarvan de titel boven is afgedrukt, neemt men zelden waar. Terwijl de 1ste druk (1896) 335 bladzijden met 317 afbeeldingen bevatte, bestond de 2de (1899) uit 522 bladzijden met 451 afbeeldingen en de nu verschenen 3de druk uit 691 bladzijden met 538 afbeeldingen. In 10 jaar tijds is het aantal pagina's dus meer dan verdubbeld.

In de meeste gevallen betreurt men het wanneer een leerboek zóó groeit, het wordt dan licht voor het doel ongeschikt. Dit is hier volstrekt niet het geval ; met iederen herdruk heeft BAIJER'S operatieleer ook qualitatief gewonnen, thans zelfs in die mate dat men er van moet getuigen : *het is het beste handboek over veterinaire operatieleer in de geheele wereld.*

De nieuwere zaken zijn vrijwel alle vermeld ; dit geldt van elk hoofdstuk. Zoo vindt men onder de dwangmiddelen gewag gemaakt van de werpmethoden volgens H. BÜRCHNER, GALLIER en BLUME. Bij de narcose : subarachnoideale (intrarachidiëele) injectie-anaesthesie van het ruggemerg, regionaire en circulaire anaesthesie, chloroformnarcose bij alle dieren, kippen incluis. De verbandleer is onder andere uitgebreid met allerlei verbanden welke bij fracturen in aanmerking komen. De hoofdstukken : myotomie, tenotomie en neurectomie bevatten mede tal van operaties, welke in de voorgaande uitgaaf niet werden vermeld ; van zenuwoperaties zijn bijv. beschreven : neurotomie van den voorsten tak van den nervus accessorius WILLISII, neurectomie van den nervus coccygeus en van den nervus pudendus, terwijl ook voor zenuwimplantatie een plaatsje is ingeruimd.

Als nieuwere operaties worden verder behandeld : thyreoidectomie, pneumectomie, tandprothese, cholecystotomie en choledocho-

tomie, rectopexie, nephrotomie, nephrectomie, nephrorraphie, operaties aan den urachus, lithotripsie, cystopexie, cystectomie, prostatectomie, hysteropexie, clitoridectomie, hysterectomie en vele andere.

Het castreeren, vooral ook van cryptorchiden is, evenals de ovariotomie en de operaties aan den uier, uitvoerig toegelicht. Met een hoofdstuk over plastische operaties wordt het geheel besloten.

Uit het voorafgaande volgt, dat met de oude sleur van HERING-VOGEL's operatieleer is gebroken; de nieuwere operatieve chirurgie heeft thans ook op veterinair gebied haar intrede gedaan. Of alles practisch bruikbaar zal blijken, moet de toekomst leeren. Maar wij hebben nu in BAUER's boek een wegwijzer, welke ons op nieuwe, nauwelijks gebaande wegen leidt. Wie niet wil blijven stilstaan, schaffe zich dezen gids aan.

Papier, druk en afbeeldingen zijn zooals men van de firma BRAUMÜLLER kan verwachten: in één woord fraai.

W. C. SCHIMMEL.

Deutscher Veterinär-Kalender für das Jahr 1906—1907. Herausgegeben in drei Teilen von Prof. Dr. R. SCHMALTZ. Mit Beiträgen von Departementstierarzt Vet. Rat Dr. ARNDT, Bezirkstierarzt Dr. ELLINGER, Apotheker Dr. ESCHBAUM, Bezirkstierarzt HARTENSTEIN, Schlachthofdirector KOCH, Prof. Dr. SCHLEGEL, Departementstierarzt Vet. Rat STEINBACH, Marstall-Stabsveterinär Dr. TÖPPER. Berlin, RICHARD SCHOETZ 1907. Preis 5 Mark.

In deze nieuwe uitgaaf van den bekenden, in Nederland veel gebruikten veterinairen almanak zijn alle hoofdstukken herzien en op de hoogte van den tijd gebracht. In het bijzonder geldt dit van die over materies medica en therapie, terwijl de afdeeling over infectieziekten is uitgebreid. In het hoofdstuk over vleeschkeuring zijn de onlangs verschenen wijzigingen in de bepalingen van den bondsraad opgenomen.

Zooals de titel vermeldt, is de kalender thans in drie deelen verschenen, namelijk: deel 1, eigenlijke zakalmanak, deel 2, opgaaf der Duitsche veeartsen, en deel 3, wetten en bepalingen, betrekking hebbende op den veeartsenijkundigen stand, en dienstverhoudingen met honoraria. Deze splitsing heeft het voordeel, dat hetgeen door den praktizeerenden veearts dagelijks moet worden medegenomen (de zakalmanak) niet te omvangrijk is.

SCHMALTZ's «Veterinär-Kalender» heeft zich reeds zooveel

vrienden gemaakt, dat een beschrijving van den inhoud onnoodig mag worden geacht; mocht iemand hiermede nog geen kennis hebben gemaakt, dan staat de weg voor hem open dit te doen, hij vrage slechts bij zijn boekhandelaar een exemplaar op zicht.

W. C. SCHIMMEL.

Bericht über das Veterinärwesen im Königreich Sachsen für das Jahr 1905. Fünfzigster Jahrgang. Dresden, VON ZAHN und JAENSCH 1906.

Het vijftigste jaarverslag wint het aan uitgebreidheid van al zijn voorgangers en bij het doorbladeren blijkt het ook in belangrijkheid niet bij de andere achter te staan.

Op enkele punten kan hier slechts de aandacht worden gevestigd.

De onvermoeide strijder voor een behoorlijk toezicht op vilderijen hier te lande, collega F. W. VAN DULM te Arnhem, zou zeker met genoegen het korte, maar veelzeggende hoofdstuk over het vilderij-wezen lezen. In de verschillende districten is met enkele woorden de regeling aangegeven en vindt men cijfers omtrent het verwerkte materiaal. Onwillekeurig maakt men een vergelijking met ons land en dan valt niet te ontkennen dat er op dat gebied voor ons, enkele abattoirs uitgezonderd, nog *alles* te doen valt. Moge bij de toegezegde wet op de vleeschkeuring ook aan dat onderwerp de noodige aandacht worden gewijd.

Ook het hoofdstuk over vee- en vleeschkeuring door EDELMANN bewerkt, wekt zeker onze belangstelling. Er zijn 34 abattoirs, 1215 keuringsdistricten en 963 vrijbanken. Bij de keuring zijn werkzaam 258 veeartsen en 1155 leek-keurmeesters (1071 daarvan zijn tevens met het onderzoek op trichinen belast, waarvoor buitendien nog 783 personen beschikbaar zijn). In het geheel werden 3603 honden geslacht en onderzocht. Ook over staats-slachtveeverzekering zijn een aantal gegevens te vinden. In 1905 werd aan verzekeringsbedrag betaald: mannelijk rund 4 Mark, vrouwelijk rund 10 Mark en varken 0.40 Mark, maar voor 1906 heeft men de bijdrage moeten verhoogen voor vrouwelijk rund tot 14 Mark en voor varkens tot 0.60 Mark.

Behalve een uittreksel uit de zieken-rapporten van het XII^{de} en XIX^{de} legercorps wordt het slot van het verslag (223 blad-

zijden) ingenomen door berichten over de veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden en het veterinair instituut te Leipzig.

De plaatsruimte gedoogt echter niet om ook hieruit enkele bijzonderheden aan te geven. v. E.

Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1907.

Hoofdstuk X, Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel. Afdeeling II.

C. Dienst van de Rijks land- en tuinbouwleeraren, landbouwcrediet en maatregelen in het belang van de fokkerij.

Art. 25. Subsidiën voor zuivelconsulenten; subsidie voor en kosten van de proefzuivelboerderij te Hoorn; subsidiën voor en andere uitgaven ten behoeve van voordrachten en cursussen in hoefbeslag, paarden- en veekennis, alsmede bijen- en hoenderteelt:

a.	subsidiën voor zuivelconsulenten	f 34800.—
b.	subsidie voor en kosten van de proefzuivelboerderij te Hoorn	» 3850.—
c.	subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van voordrachten en cursussen in hoefbeslag, paarden- en veekennis, alsmede bijen- en hoenderteelt	» 22300.—
		f 60950.—

De groote bijval, waarin zich zoowel de cursussen in paarden- en veekennis, als die in hoefbeslag bij de landbouwende bevolking mogen verheugen, maakt uitbreiding van de gelegenheid om van dat onderwijs te kunnen gebruik maken dringend noodig. Ten einde aan de vele aanvragen om Rijkssubsidie voor vergrooting van bestaande of oprichting van nieuwe cursussen eenigermate te kunnen voldoen, is een grooter bedrag noodig dan thans beschikbaar is.

Voor de opleiding van burgerhoefsmeden, die zich verder in hun vak wenschen te bekwamen, werd tot nu toe gebruik gemaakt van de daartoe bestaande gelegenheid aan de militaire rij- en hoefsmidschool te Amersfoort. Door gebrek aan ruimte in die inrichting bestaat er groot gevaar, dat bedoelde opleiding voortaan niet meer daar zoude kunnen plaats vinden. Vermits zulks in hooge mate te betreuren zoude zijn, is de ondergeteekende te dezer zake met den Minister van Oorlog in overleg getreden. De slotsom van dat overleg is, dat voornoemde Minister zich bereid heeft verklaard de localiteit der hoefsmidschool zoodanig uit te breiden, dat voortaan geregeld zes burgerhoefsmeden in de gelegenheid gesteld zullen kunnen worden aan het aldaar gegeven onderwijs deel te nemen, mits de op f 3750 geraamde

kosten van dat werk voor de helft door het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel worden gedragen.

Zich vereenigende met dat voorstel, vindt de ondergeteekende vrijheid daartoe te dezer plaatse f 1875 aan te vragen.

Art. 27. Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de paardenfokkerij . . . . . f 135280.—

Van dit bedrag zijn bestemd:

1°. f 100680 ter uitvoering van de wet op de paardenfokkerij 1901 (artikel 5, 12 eerste lid en 18 tweede lid dier wet, artikel 15 laatste lid van het Koninklijk besluit van 14 Augustus 1901, *Staatsblad* no. 204), huur en inrichting van terreinen en lokalen, drukkosten, toelagen, bureaukosten, zoo noodig vacatie aan leden van provinciale regelings- en keurings-commissiën, enz.

2°. f 34600 voor 's Rijks hengstveulendepot.

Art. 28. Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de rundvee-, schapen- en varkensfokkerij . . . . . f 70000.—

Memorie van toelichting. Art. 28. Reeds herhaaldelijk zijn in den laatsten tijd uit den kring van belanghebbenden stemmen opgegaan ten einde met klem aan te dringen op verhooging van het Rijkssubsidie voor de rundveefokkerij. De Rijksgelden, tot dusverre voor dat doel beschikbaar gesteld, worden tot nog toe grootendeels gebruikt tot toekenning van premiën voor mannelijk fokmateriaal. Meer en meer wint echter de overtuiging veld, dat deze premiekeuringen voor stieren, hoe nuttig zij ook mogen zijn, slechts onvolledig in de behoefte voorzien en dat zij noodzakelijk moeten worden aangevuld met den maatregel om ook voor vrouwelijk fokmateriaal premiën toe te kennen. Daarbij is het echter niet voldoende uitsluitend op uiterlijke vormen — het exterieur — te letten, maar daarbij dient ook rekening gehouden te worden met productie-vermogen en afstamming.

Bovenstaande overwegingen gaven aanleiding in dit voorjaar aan het Departement eene bespreking te houden met afgevaardigden van de verschillende provinciale commissies voor de veefokkerij, alsmede met de besturen van het Nederlandsche en van het Friesche Rundveestamboek, welke bijeenkomst o. a. ook werd bijgewoond door den Inspecteur van den Landbouw.

In de eerste plaats werd van gedachten gewisseld over de wijzigingen, aan te brengen in het in 1897 vastgestelde reglement aangaande de ondersteuning van Rijkswege van de veefokkerij, terwijl verder de verhooging der Rijksbijdrage een punt van bespreking uitmaakte.

De slotsom der besprekingen was, dat eene meer beperkte commissie werd benoemd, onder voorzitterschap van den Inspecteur van den Landbouw en samengesteld uit de vertegenwoordigers van de verschillende provinciale commissies.

Aan deze commissie werd tot taak gesteld een te dezer zake dienend, gemotiveerd, schriftelijk voorstel in te dienen.

Aan deze opdracht werd door de commissie voldaan; haar voorstel is als bijlage B aan deze memorie toegevoegd. In dat stuk nu wordt uitvoerig

betoogd, dat het Rijkssubsidie ter bevordering van de veefokkerij tot f 125000 dient te worden verhoogd en wel met dien verstande, dat daarvan een bedrag van f 100000 ter beschikking ware te stellen van de 11 Provinciale commissies, terwijl de overblijvende f 25000 waren te bestemmen voor het ondersteunen van Stamboekvereenigingen

De wijze van besteding der eerstgenoemde f 100000 zou, naar het bijna eenstemmig oordeel der commissie, het best blijven opgedragen aan de Provinciale commissies, overeenkomstig de voorschriften van het gewijzigde Rijksreglement en volgens een werkplan, dat aan de goedkeuring der Regeering onderworpen zou moeten worden. Het ligt in de bedoeling dit verhoogd subsidie in hoofdzaak te besteden tot ondersteuning van het vereenigingsleven op veefokkerijgebied, alsmede tot het toekennen van premiën voor vrouwelijk fokvee.

Wat de Stamboekvereenigingen betreft, zoo was de commissie eenstemmig van oordeel, dat deze geldelijk dienden te worden gesteund, ten einde de inschrijving van uitstekend fokvee in de stamboeken zooveel mogelijk te bevorderen, terwijl tevens aan de Stamboekvereenigingen het toezicht ware op te dragen op de bij haar aangesloten fokvereenigingen en contrôlevereenigingen, ter verkrijging van de noodige zekerheid, dat de reglementen dier locale vereenigingen behoorlijk worden nageleefd.

Met bovenstaande beschouwingen der commissie kan de ondergeteekende zich in hoofdzaak vereenigen. Het komt hem intusschen wenschelijk voor in dezen geleidelijk te werk te gaan en zich voor het volgende jaar te bepalen tot eene verhooging van het subsidie met f 25000.

D. Veeartsenijkundige dienst.

Art. 30. Jaarwedden en toelagen van het personeel:

a.	Rijkskeurmeester in algemeenen dienst . .	f 2700.—
b.	2 adjunct-commiezen	» 2800.—
c.	districtsveeartsen	» 26500.—
		f 32000.—
d.	buitengewone districtsveeartsen en veeopzichters	» 23700.—

Op dit artikel wordt f 1000 meer aangevraagd, ten einde te kunnen overgaan tot uitbreiding van het aantal veeopzichters, met de bedoeling verschillende eenvoudige bezigheden, welke thans vaak door plaatsvervangende districtsveeartsen verricht worden, op goedkooper manier door veeopzichters te doen geschieden.

Art. 31. Reis-, bureel- en verplaatsingkosten; reiskosten en vacatiegelden van plaatsvervangende districtsveeartsen; reiskosten en beloonigen van gouvernementskeurmeesters en geëxamineerde veeartsen; vergoeding voor het gebruik van rijwielen bij reizen ten behoeve van 's Rijks dienst . . . . . f 76100.—

Op artitel 226 van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1905 en op artikel 30 van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het loopende dienstjaar, is een niet onbelangrijk tekort ontstaan, vermits niet voorzien kon worden, dat zooveel veehouders zouden gebruik maken van de bij het Koninklijk besluit van 2 September 1904 (*Staatsblad* no. 219) geopende gelegenheid om tuberculeuse runderen aan het Rijk ter overneming aan te bieden, hetgeen omvangrijke en veel tijd vereischende onderzoekingen, niet alleen van de aangegeven dieren, doch ook van de koppels, waaruit zij herkomstig waren, noodzakelijk heeft gemaakt. Hoewel de ondergeteekende zich vleit, de kosten van een en ander door de aanstelling van eenige meerdere tijdelijke veeopzichters te kunnen verminderen, staat het toch vast, dat dit artikel eene verhooging dient te ondergaan.

Art. 32. Jaarwedden, toelagen en belooningen van het personeel van de Rijksveeartsenijschool, mitsgaders schrijfloonen:

a. jaarwedden van den directeur en leeraren:

1 directeur	f 4500.—
4 leeraren à f 4000	» 16000.—
1 leeraar	» 3750.—
3 leeraren, à f 3500	» 10500.—
2 buitengewoon leeraren-titulair	» 1500.—
	f 36250.—

Voor dit onderdeel wordt f 2750 meer aangevraagd. Daarvan strekt f 1750 om de over 1906 slechts voor 6 maanden uitgetrokken wedde van den leeraar voor algemeene ziektekunde enz. te brengen op het volle bedrag. De overige f 1000 zijn bestemd voor de aanstelling van een tweeden buitengewonen leeraar. Thans is aan één leeraar opgedragen het geven van onderwijs in dierkunde, plantkunde, delfstof- en aardkunde, artsenijwarenkennis, artsenijmengkunde en practische scheikunde. Op den duur blijkt de samenvoeging van deze talrijke, veelomvattende vakken niet wel mogelijk te zijn, eenerzijds omdat de betrokken docent, dr. VAN ITALLIE — ook bij het behoud van het tegenwoordig aantal lesuren — daardoor te veel met werk van uiteenloopende studierichting overladen is, en aan den anderen kant, omdat aan verschillende dier vakken, willen zij inderdaad goed tot hun recht komen, beslist meerdere uitbreiding dient te worden gegeven.

Dit laatste geldt inzonderheid voor de dierkunde, welke voor de aanstaande veeartsen van zoo groote beteekenis is te achten en thans slechts gedoceerd wordt gedurende den wintercursus van het eerste studiejaar. Ten einde aan een en ander te gemoet te komen, is het in hooge mate wenschelijk dr. VAN ITALLIE te ontheffen van het onderricht in dierkunde en daarmede, benevens met de zorg voor het dierkundig museum, een afzonderlijk persoon te belasten op een bedrag van f 1000 's jaars en onder toekenning van den titel van buitengewoon leeraar.

b. jaarwedden der beambten:

1 prosector	f	1800.—
1 hoofdopziener	»	1200.—
1 smid	»	1200.—
6 assistenten	»	6000.—
1 laborant in de apotheek . .	»	1200.—
1 opziener.	»	1200.—
5 amanuenses	»	3900.—
1 beambte bij de bacteriologie .	»	800.—
weddenverhooging.	»	1200.—
	f	18500.—

Ten einde den verdienstelijken beambte bij de heelkunde te kunnen bevorderen tot amanuensis en tevens te kunnen overgaan tot verschillende weddeverhoogingen in verband met de bekwaamheid en het aantal dienstjaren van sommige titularissen, wordt voor dit onderdeel eene verhooging van f 1400 wenschelijk geacht.

c. loon der bedienden en arbeiders, mitsgaders schrijfloonen . . . . . » 14900.—

Art. 33. Gebouwen, meubelen, hulpmiddelen voor het onderwijs, lokaalbehoeften, reiskosten, kosten wegens het uitoefenen van de buitenkliniek, aankoop en onderhoud van dieren en verdere uitgaven ten behoeve van de Rijksveeartsenijschool:

a. aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, mitsgaders vuur, water en licht . . . . . f 74500.—

Van het voor dit onderdeel geraamde bedrag van f 74500 is bestemd:

1°. f 55000 als tweede en laatste termijn voor den bouw van het pathologisch instituut e. a. (Zie bladzijde 4 der Memorie van Toelichting bij hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1906);

2°. voor onderhoud en lasten der gebouwen f 8500, zijnde even veel als voor 1905 en 1906 ter voorziening in deze behoefte werd uitgetrokken;

3°. voor onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen mitsgaders vuur, water en licht f 11000. Hiervan zijn f 6000 bestemd voor de inrichting der localiteiten van het hierboven bedoelde instituut. Reeds voor 1904 werd gelijk bedrag voor hetzelfde doel op de Staatsbegrooting gebracht, doch de destijds toegestane gelden zijn ongebruikt gebleven, in verband met de vertraging, welke de bouw heeft ondervonden.

b. hulpmiddelen voor het onderwijs en kosten wegens het uitoefenen van de buiten-kliniek . . . . f 11000.—

c.	voeding en verpleging van dieren	» 17000.—
d.	aankoop van dieren	» 4000.—
e.	schrijfbehoeften, drukkosten, reiskosten en verdere uitgaven	» 700.—
		f 32700.—

Art. 34. Kosten van de examens ter verkrijging van het diploma van veearts . . . . . f 3000.—

Art. 35. Jaarwedden, toelagen en belooningen van het personeel van de Rijksseruminrichting, mitsgaders schrijfloonen:

a.	jaarwedden van den directeur en de onderdirecteuren	f 9320.—
b.	jaarwedden der beambten	» 10700.—
c.	loon der bedienden, mitsgaders schrijfloonen	» 3290.—
		f 23310.—

In verband met de voortdurend toenemende werkzaamheden wordt eenige uitbreiding van personeel noodzakelijk geacht. Bovendien is het wenschelijk enkele der in functie zijnde ambtenaren in het genot te stellen van eene eenigszins hoogere wedde, zoowel in verband met hun bekwaamheid en ijver als ter voorkoming, dat zij tot nadeel der inrichting elders beter bezoldigde betrekkingen aannemen.

Art. 36. Gebouwen, meubelen, benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden, lokaalbehoeften, reiskosten, aankoop en onderhoud van dieren en verdere uitgaven ten behoeve van de Rijksseruminrichting:

a.	huur en onderhoud der gebouwen, onderhoud en aankoop van meubelen, instrumenten, chemicaliën en materialen, mitsgaders vuur, water en licht	f 7110.—
	aankoop en onderhoud van dieren	» 29500.—
c.	schrijfbehoeften, drukkosten, reiskosten, vrachten en verdere uitgaven	f 4040.—

De verhooging van dit artikel houdt ten deele verband met het feit, dat de door de Rijksseruminrichting vervaardigde entstoffen — inzonderheid die tegen de vlekziekte der varkens, het boutvuur der runderen, de varkenspest, de borstziekte, de kalverziekte en de nierziekten — in steeds toenemende mate aftrek vinden, hetgeen eenerzijds meer dieren voor de bereiding vordert en bovendien belangrijke uitbreiding van materiaal vereischt.

Diezelfde gang van zaken mag ongetwijfeld verwacht worden ten op-

zichte van de eerst kort geleden verkrijgbaar gestelde entstoffen tegen het miltvuur, hetwelk jaarlijks zoo groote schade aan den veestapel berokkent.

Bovendien ligt het in de bedoeling om de voor den landbouw zoo wenschelijke bestrijding der muizen- en rattenplagen ter hand te nemen, op de wijze als werd aangegeven op bladzijde 3 der Memorie van Antwoord aan de Eerste Kamer betreffende hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor 1906.

Verder leidt de omstandigheid, dat de Rijksseruminrichting in voortdurend klimmende mate zoowel door veehouders en veeartsen als door hoender- en konijnenfokkers uit alle deelen des lands geraadpleegd wordt, tot uitbreiding van het aantal onderzoekingen en tot niet onbelangrijke vermeerdering van uitgaven.

Art. 37. Jaarwedden, toelagen en belooningen van het personeel, belast met de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch, mitsgaders schrijfloonen:

a.	jaarwedden der Rijkskeurmeesters	f 12860.—
b.	jaarwedden der beambten, loon der bedienden, mitsgaders schrijfloonen	» 10140.—
		f 23000.—

Art. 38. Benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden, reiskosten en verdere uitgaven ten behoeve van de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch; schadeloosstellingen ter zake van in het buitenland afgekeurd vleesch; uitgaven ten behoeve van cursussen in vee- en vleeschkeuring:

a.	materialen, drukkosten, reiskosten en verdere uitgaven	f 2500.—
b.	schadeloosstellingen ter zake van in het buitenland afgekeurd vleesch	» 500.—
c,	cursussen in vee- en vleeschkeuring . . .	» 4000.—
		f 7000.—

Art. 39. Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede ziekten den veestapel bedreigen f 300000.—

De maatregelen in zake de tuberculose onder het rundvee hebben op artikel 232 van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting voor 1905 en op artikel 38 van hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het loopende dienstjaar een niet onbelangrijk tekort veroorzaakt.

Met het oog daarop zal het, in de onderstelling, dat de veehouders voorloopig zullen voortgaan op even ruime schaal gebruik te maken van de bij Koninklijk besluit van 2 September 1904 *(Staatsblad* n°. 219*)* geboden ge-

legenheid om hun tuberculeus vee aan het Rijk over te doen, geraden zijn dit artikel belangrijk te verhoogen, vermits het wenschelijk wordt geacht de proef voorshands voort te zetten.

Tegenover deze vermeerdering valt echter te wijzen op het feit, dat de ontvangsten ter zake van den verkoop der overgenomen runderen hoogst aanzienlijk zijn. Over het loopende jaar kunnen deze veilig op omstreeks f 250.000 worden gesteld en, afgaande op de prijzen waarop die dieren laatstelijk zijn gegund, zal dat bedrag voor 1907 veeleer nog hooger wezen.

Art. 40. Kosten, voortvloeiende uit de wet van 5 Juni 1875 (*Staatsblad* nº. 110.) . . . . . f 250.—

Bijlage B der Memorie van Toelichting Staatsbegrooting 1907, Hoofdst. X, afd. II. Rapport in zake ondersteuning van Rijkswege van de Veefokkerij.

Aan den Heer Directeur-Generaal van den Landbouw.

De besprekingen, dd. 27 April ll. onder uw voorzitterschap gehouden, welke ten doel hadden nader te overwegen, of het in 1897 vastgestelde reglement aangaande de ondersteuning van Rijkswege van de veefokkerij, wijziging en aanvulling behoefde, gaf U aanleiding aan onze commissie gekozen uit de leden der regelingscommissies voor de veefokkerij in de verschillende provincies, eene dubbele opdracht te verstrekken.

In de eerste plaats ontvingen wij het verzoek de wijzigingen, door ons in het reglement noodig geacht, nader schriftelijk in te dienen en tevens ons oordeel uit te spreken over de vraag: of verhooging der Rijkssubsidie door ons noodzakelijk werd geacht en zoo ja, alsdan nadere voorstellen in te dienen aangaande de wijze van besteding, mede in verband met aan de rundveestamboeken toe te kennen subsidiën.

Ten einde ons van die opdracht te kwijten, zijn wij, onder voorzitterschap van den inspecteur van den landbouw, die als zoodanig door U was aangewezen, dd. 11 Mei ll. te 's Gravenhage bijeengekomen, en als gevolg dier besprekingen, gehouden in eene voltallige vergadering, hebben wij thans de eer U H.E.G. onderstaande beschouwingen en voorstellen ter nadere overweging aan te bieden.

Zooals bekend is waren het de provinciale besturen en vereenigingen, alsmede, in sommige provinciën, de gemeentebesturen, welke ondersteuning van de veefokkerij het eerst binnen den kring hunner bemoeiingen trokken, door het toekennen van niet onbelangrijke subsidiën. Door 's lands Regeering werd aanvankelijk eene afwachtende houding aangenomen, doch op herhaalden aandrang van de zijde van belanghebbenden werd door den toenmaligen Minister van Binnenlandsche Zaken, aan wien de zorg voor de landbouwbelangen was toevertrouwd, op de Staatsbegrooting voor 1897 een post van f 30000

uitgetrokken, ten einde daaruit geldelijken steun ten behoeve van de veefokkerij te kunnen verleenen. Deze post mocht de goedkeuring verwerven van de wetgevende macht en sedert is zij op de Staatsbegrooting gebleven en is de verdeeling der gelden toevertrouwd aan provinciale commissiën, door Gedeputeerde Staten voor dat doel benoemd of aangewezen. In 1904 werd dit bedrag met f 15000 verhoogd, eensdeels met het doel uit dien post ook subsidiën toe te kennen ter bevordering van de varkenshouderij, anderdeels om in de gelegenheid te worden gesteld, vereenigingen, die zich verbetering van den rundveestapel ten doel stellen, geldelijk te kunnen steunen.

Als maatstaf ter verdeeling van f 30000 werd voor iedere provincie in de eerste plaats een fixum van f 1000 vastgesteld, terwijl de overblijvende f 19000 werden verdeeld naar verhouding van den gemiddelden veerijkdom in iedere provincie, in de drie voorafgaande jaren. De bedoeling, welke aan het vaststellen van een fixum ten grondslag lag, was, aan iedere provincie, ook de minst veerijke, althans een zeker minimum bedrag te verzekeren. Bij de verdeeling dezer gelden werd dus niet dezelfde maatstaf aangelegd als bij de verdeeling van de Rijkssubsidie ten behoeve van de paardenfokkerij, waar het aantal gedekte merriën in iedere provincie als basis van verdeeling geldt. Voor de veefokkerij brengt zoodanige regeling eigenaardige moeilijkheden met zich, en wel hoofdzakelijk, wijl de wijze van rundveehouding in de verschillende provinciën zoo groote verscheidenheid oplevert. Het tegenwoordig gevolgde stelsel van verdeeling heeft dan ook tot nog toe geene aanleiding tot bemerking gegeven, en er bestaat dus geen reden daarvan af te wijken.

Volgens het dd. 12 April 1897 vastgestelde reglement, mogen de Rijksgelden besteed worden:

a. voor bijdragen voor het onderhoud van stieren;

b. voor bijdragen voor aankoop van mannelijke en waar noodig ook van vrouwelijke fokdieren;

c. voor premiën voor vrouwelijk fokvee, besprongen door bekroonde of in een der rundveestamboeken ingeschreven dieren.

Alhoewel dus het reglement de vrijheid laat, een deel der Rijksgelden te besteden voor het primeeren van vrouwelijk fokvee, zoo is tot nog toe van die machtiging niet dan een zeer bescheiden gebruik gemaakt, en wel op grond van de overweging, dat verbetering van den mannelijken rundveestapel het eerst ter hand diende genomen te worden, als zijnde het meest urgent, en de beschikbare gelden reeds voor dat onderdeel nauwelijks voldoende waren.

Met het toekennen dezer onderhoudsbijdragen aan mannelijke fokdieren stelt men zich ten doel de deugdelijke exemplaren op te sporen en zoo mogelijk voor de teelt te behouden. Zoodanige keuringen vormen tot nog toe in ieder stelsel van overheidsbemoeiing op dit gebied een hoogst belangrijk onderdeel, en het zal in elk geval nog wel geruimen tijd duren vóór dat men met de verbetering van den rundveestapel bij ons te lande zoo ver gevorderd zal zijn, dat men ze zal kunnen missen. En toch behoeft het wel geen uitvoerig betoog, dat zoodanige keuring, zonder nadere aanvulling, slechts onvolkomen aan het doel beantwoordt. Het is toch niet voldoende,

dat men zich eenvoudig bepaalt tot het aanwijzen van de beste mannelijke fokdieren, maar men dient ook maatregelen te nemen om van deze uitstekende dieren het meeste nut te trekken voor de fokkerij, m. a. w., dat ze worden gepaard met de beste vrouwelijke fokdieren.

Om dit doel te bereiken, is het echter onvermijdelijk het terrein der Regeeringsbemoeiing aanmerkelijk uit te breiden. De regeling der stierenkeuringen is eene vrij eenvoudige zaak, althans zoolang men het exterieur uitsluitend als uitgangspunt van beoordeeling neemt. Neemt men ook de afstamming daarbij in aanmerking, en dit is op den duur absoluut noodzakelijk, dan maakt men zich de taak aanmerkelijk zwaarder. Gaat men nog een stap verder, en strekt men de bemoeiingen uit tot het vrouwelijk fokvee, dan betreedt men een nieuw en moeilijk terrein, omdat het streven er vóór alles op moet gericht zijn, die dieren te leeren kennen, welke voor de fokkerij eene hooge waarde vertegenwoordigen. Daarvoor nu is noodig, dat men ook aangaande afstamming, de zoogenaamde raszuiverheid, zich zekerheid verschaft, en tevens dient, behalve het exterieur, het productievermogen der vrouwelijke fokdieren nauwkeurig te worden vastgesteld. Daarvoor nu is het noodig, dat stamboeken worden aangelegd, dat ter verkrijging van goede stammen, fokvereenigingen worden opgericht en dat men, als hulpmiddel voor de fokkerij, contrôle-vereenigingen in het leven roept.

Wij ontveinzen ons geenszins, dat het meer algemeen toepassen van bovengenoemde maatregelen eene aanmerkelijke uitbreiding van de Staatszorg zal ten gevolge hebben. Wij zijn er echter van overtuigd, dat voor de Regeering thans het juiste oogenblik is aangebroken krachtig in te grijpen, daar van alle zijden de behoefte wordt gevoeld om in den nieuwen koers te sturen. Alom in den lande is het particulier initiatief ontwaakt en uit zich dit in het oprichten van vereenigingen, welke zich veeveredeling ten doel stellen. Voor de Regeering is het zeker eene dankbare taak die pogingen te steunen en den stroom in de goede bedding te leiden. Vol vertrouwen rekenen wij daarbij op uwen veelvermogenden steun; trouwens de opdracht, ons door U verleend, strekt reeds ten bewijze van Uwe groote belangstelling in deze, voor ons land zoo hoogst belangrijke aangelegenheid.

Ter bereiking van het door ons beoogde doel is het bedrag der tegenwoordige Rijkssubsidie echter ten eenenmale onvoldoende; de bestaande stierenkeuringen, waarvan het aantal in geen geval kan worden ingekrompen, neemt dit bedrag zoo goed als geheel in beslag. Zal dan ook iets werkelijk goeds worden tot stand gebracht, dan dient naar ons eenstemmig oordeel, vertegenwoordigende de zienswijze van alle provinciale regelingscommissies, het bedrag der Rijkssubsidie op f 125000 te worden gebracht en is dit bedrag zeker wel als een minimum te beschouwen. Van deze gelden ware een bedrag van f 100000 te verdeelen tusschen de 11 provinciale commissies, terwijl de overblijvende f 25000 beschikbaar zouden dienen te blijven ter ondersteuning van de stamboekvereenigingen.

Hot tegenwoordig gevolgde stelsel van verdeeling der Rijksgelden, zoodanig, dat voor iedere provincie een fixum is vastgesteld, benevens een wisselend bedrag, berekend naar de sterkte van den veestapel in iedere

provincie, heeft in de praktijk goed voldaan, en wij stellen dan ook voor dit stelsel te bestendigen.

Het fixum, thans vastgesteld op f 1000, ware, in verband met onze voorstellen, te bepalen op f 3000, uitmakende voor de elf provincies f 33000, terwijl de overblijvende f 67000 waren te verdeelen pro rato van den voorhanden veestapel in iedere provincie.

De wijze van besteding dezer gelden zou, naar ons bijna eenstemmig oordeel, het best blijven opgedragen aan de provinciale commissies, overeenkomstig de voorschriften van het gewijzigde Rijksreglement, en volgens een werkplan, dat aan de goedkeuring van de Regeering behoort te worden onderworpen. Het is te verwachten, dat dit verhoogd subsidie in het overgroote deel der provinciën ten minste voor een groot deel zal worden bestemd tot ondersteuning van het vereenigingsleven op veefokkerijgebied (stierenvereenigingen, contrôle-vereenigingen en fokvereenigingen), alsmede tot het toekennen van premiën aan vrouwelijk fokvee.

Hoogst wenschelijk komt het ons echter voor, in het vervolg aan de stamboekvereenigingen een veel grooter arbeidsveld aan te wijzen dan waarop zij zich tot nu toe bewegen. Dit zou o. i. het best kunnen geschieden door aan de stamboekbesturen de technische contrôle op te dragen over de verschillende gesubsidiëerde vereenigingen. Het ligt intusschen voor de hand, dat aan het toekennen dier subsidiën een vast omlijnd beginsel moet ten grondslag liggen, opdat betrouwbare gegevens zullen verkregen worden, welke aan de stamboekhouding zullen ten goede komen en waardoor deze aanmerkelijk aan beteekenis zal winnen. De taak aan het stamboek in deze nieuwe organisatie toegedacht, is heel wat meer omvattend dan thans het geval is, en om deze taak naar den eisch te kunnen vervullen, zullen de stamboekvereenigingen in het vervolg over aanmerkelijk hooger geldmiddelen moeten kunnen beschikken.

Zonder verhooging van de Rijkssubsidie valt aan eene behoorlijke vervulling van die taak echter niet te denken, en uit dien hoofde stellen wij dan ook voor het bedrag der subsidie tot f 125000 te verhoogen.

Het thans gereorganiseerde Nederlandsche rundveestamboek heeft zich, blijkens de gewijzigde statuten en „Bepalingen", geheel voor deze nieuwe, veelomvattende taak ingericht en van die zijde valt dan ook op vruchtbare samenwerking met de Regeering te rekenen. Het Friesche rundveestamboek werkt, krachtens zijne statuten, op eenigszins andere wijze, maar met zekerheid mag worden verwacht, dat het bestuur dier vereeniging bereid zal worden bevonden met de provinciale commissie in Friesland samen te werken [1]).

Ten slotte spreken wij de hoop uit, dat de Regeering termen moge vinden op de Staatsbegrooting voor het volgend dienstjaar het door ons noodig geachte bedrag van f 125000 voor dit doel aan te vragen, over-

[1]) In deze beschouwingen is van het Stamboek „Noordholland" geen melding gemaakt, omdat wij meenen te mogen verwachten, dat samenwerking zal worden verkregen van dit bestuur met dat van het Nederlandsch rundveestamboek.

tuigd als wij zijn, dat door dezen steun een groot volksbelang zal worden gebaat.

F. B. LÖHNIS, *Voorzitter*.

G. J. VAN POPPEL, afgevaardigde der provinciale commissie in Noordbrabant.

D. VAN WIJK HEUFF, afgevaardige der provinciale commissie in Gelderland.

J. C. VAN DER TORREN, afgevaardigde der provinciale commissie in Zuidholland.

R. VISSER Lzn., afgevaardigde der provinciale commissie in Noordholland.

K. J. A. G. baron COLLOT d'ESCURY, afgevaardigde der provinciale commissie in Zeeland.

C. J. KNEPPELHOUT VAN STERKENBURG, afgevaardigde der provinciale commissie in Utrecht.

Dr. E. VAN WELDEREN baron RENGERS, afgevaardigde der provinciale commissie in Friesland.

B. BERENDS Azn., afgevaardigde der provinciale commissie in Overijssel.

S. ROODA, afgevaardigde der provinciale commissie in Groningen.

W. ARENDS, afgevaardigde der provinciale commissie in Drenthe.

J. BECKERS, afgevaardigde der provinciale commissie in Limburg.

Personalia.

Benoemd: bij ministeriëele beschikking van 1 October 1906, n°. 9810, afd. L., voor het tijdvak van 1 October 1906—31 Maart 1907, tot tijdelijk landbouwleeraar te Groningen H. A. Kroes aldaar; met 1 Juli 1906 tot leden der gezondheidscommissie herbenoemd: J. Attema Czn., zetel Buitenpost; M. C. van Buuren, zetel Brielle; B. J. C. Hubenet, zetel Dokkum; D. Kruijt, zetel Delft; D. J. B. Rutgers, zetel Doesburg; C. Schilperoort, zetel Apeldoorn; J. van Tright, zetel Zalt-Bommel; bij besluit van 27 Juli 1906 tot lid der gezondheidscommissie te Middelburg E. L. van Mervennée; bij besluit van 1 Augustus 1906 tot lid der gezondheidscommissie, zetel Ginneken, J. C. E. van Looveren te Prinsenhage; bij Koninklijk besluit van 15 October 1906, no. 33, tot paardenarts 2e klasse bij het leger in Nederlandsch-Indië de veearts J. L. van Eck.

Bedankt: voor de herbenoeming tot lid der gezondheidscommissie, zetel Dokkum, B. J. C. Hubenet aldaar, terwijl bij besluit van 14 Juni 1906 op verzoek eervol ontslag is verleend als lid der

gezondheidscommissie, zetel Baarn, aan S. A. CRAMER te Leusden.

Verplaatst: de paardenarts 2e kl. bij het leger in Ned. Indië J. VAN SLOOTEN van Soerabaia naar Makassar; de paardenartsen 2e kl. H. W. KLERK DE REUS van Utrecht en A. KUIPERS van Muntendam zijn beiden gedetacheerd aan de rij- en hoefsmidschool te Amersfoort; van Oosterwolde naar Marum J. BRUIJEL; de paardenarts 1ste klasse van het leger in Ned.-Indië, W. VAN DER BURG van Jelsum naar Utrecht.

Bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst *belast;* met den dienst in de residentie Tapanoeli, met standplaats Padang Sidempoean, in het bijzonder voor het instellen van onderzoekingen naar het voorkomen van veepest in dat gewest en het treffen van maatregelen tot het tegengaan daarvan, de gouvernements-veearts P. PH. VAN DER POEL, thans geplaatst te Soerakarta; *tijdelijk gedetacheerd:* te Soerakarta, en belast met den dienst in het ressort Soerakarta—Djokjakarta, de gouvernements-veearts te Poerbolinggo (Banjoemas) A. E. P. R. STUUR; *tijdelijk belast:* met den dienst in het ressort Banjoemas, tegelijk met zijn eigen functiën, de gouvernements-veearts te Magelang dr. H. 'T HOEN.

(*N. Rott. Crt.* van 24 October 1906).

Rijks veeartsenijschool.

Als leerling van het 1ste studiejaar zijn alsnog toegelaten P. H. A. VAN AELST van Maastricht, A. FEBERWEE van Zutfen en R. H. PIETERS van Roermond, allen met diploma hoogere burgerschool 5-jarigen cursus.

Bij ministeriëele beschikking van 20 October 1906, is voor het tijdvak van 22 October 1906—30 September 1907, aangesteld tot amanuensis aan het pathologisch instituut C. H. VAN DER PLAATS, te Utrecht.

Veeartsenijkundig Staatstoezicht.

Bij Koninklijk besluit van 1 October 1906, no. 111, zijn, met ingang van 1 dezer, tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervangers van den districtsveearts wien Utrecht als standplaats is aangewezen, de veeartsen J. W. G. MEERSTADT te Nijkerk, J. REMPT te Ouder-Amstel en G. H. J. TERVOERT te Zwolle.

MILTVUUR-DIAGNOSTIEK IN DE PRAKTIJK,

DOOR

Dr. L. DE BLIECK.

(Voordracht, gehouden den 22sten September 1906 in de 47ste Algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.)

(Met 5 afbeeldingen.)

Mijne heeren! Onder de besmettelijke ziekten, welke ook in ons land nog vele slachtoffers onder het vee eischen, neemt het miltvuur een eerste plaats in; het blijft daarom den veearts steeds interesseeren. Het aantal geconstateerde gevallen is in de laatste jaren toegenomen, hetwelk vooral aan de vermeerdering der aangifte moet worden toegeschreven; tot deze betere aangifte hebben bijgedragen de gemakkelijker bepalingen in zake de enting tegen deze ziekte en de schadevergoeding van dieren, welke binnen 365 dagen na de 1ste enting aan miltvuur sterven. Het spreekt van zelf dat, waar de regeering aldus de aangifte bevordert en het miltvuur tracht te bestrijden, zij meer gewicht heeft gehecht aan een juiste en snelle diagnostiek, ten einde zoo spoedig mogelijk maatregelen ter beperking der ziekte te kunnen nemen. De regeering heeft bepaald, dat in alle gevallen van miltvuur door den plaatsvervangend-districtsveearts of door den geexamineerden veearts de noodige maatregelen ter voorkoming van verdere besmetting moeten worden genomen, en dat voor het nader onderzoek een weinig bloed of miltpulpa moet worden bewaard, waaruit de juistheid der diagnose zou kunnen blijken. Dit reeds heeft een verandering gebracht in de diagnostiek; waar vele veeartsen vóór dien tijd alle waarde hechten aan het pathologisch-anatomisch beeld, is nu het bacteriologisch onderzoek, en terecht, meer op den

voorgrond getreden. Ik zeg „terecht," doch wanneer men de geschiedenis en de literatuur zelfs der laatste jaren nagaat, zal men zien, dat niet alle deskundigen aan het bacteriologisch onderzoek van miltvuur, zooals dat in de praktijk kan geschieden, dezelfde groote waarde hechten, vooral niet bij een negatief resultaat. Dit is ook volkomen juist.

Omtrent de wijze waarop het onderzoek op miltvuur moet geschieden, bestaat bij de verschillende onderzoekers geen volledige overeenstemming. Zoowel het onderzoek van het cadaver door den betrokken veearts, alsmede het opzenden van materiaal naar de laboratoria, ja zelfs het verwerken van dat materiaal in het laboratorium, hebben tot in den laatsten tijd een onderwerp van studie onzer meest bekende bacteriologen uitgemaakt.

Hoe eenvoudig ook het diagnostiseeren van miltvuur schijne, hoe typisch meestal het sectiebeeld is en hoe gemakkelijk de miltvuurbacil dikwijls is aan te toonen, in de praktijk stoot men op moeilijkheden, welke men niet verwachtte, en naarmate men verder in de geheimen der bacteriologie is doorgedrongen, naar die mate wordt men voorzichtiger en schroomvalliger om zijn meening uit te spreken. Vraag het den meest ervaren practicus, die het minst aan bacteriologie heeft gedaan, wat hij eenvoudiger vindt, het diagnostiseeren van miltvuur of het onderkennen van een hartsgebrek, het antwoord zal hem niet moeilijk vallen. Doch indien hij behalve den miltvuurbacil ook andere bacteriën heeft bestudeerd, dan komen bij het onderzoek van miltvuurcadavers herhaaldelijk micro-organismen voor den dag, welke er op gelijken of onder bepaalde omstandigheden overeenkomst er mede vertoonen, waardoor de diagnose aanzienlijk wordt bemoeilijkt.

Het belang van een juiste diagnostiek zult u allen inzien; deze is in de eerste plaats gewenscht om de directe besmetting van mensch en dier door het treffen van afdoende maatregelen te kun-

nen voorkomen, en ten tweede om met zekerheid de miltvuurstallen en weiden te kennen, zoodat in de volgende jaren de ziekte door preventieve enting kan worden bestreden.

Evenals alle ziekten haar geschiedenis hebben, heeft ook het miltvuur een interessant verleden. Hoe kan het anders, waar het miltvuur de eerste ziekte van mensch en dier was, waarvan als oorzaak een bacterie werd onderkend, welke bacterie het uitgangspunt en richtsnoer voor verdere bacteriologische onderzoekingen is geworden.

Ook de diagnostiek dezer ziekte heeft haar eigen historie. In den tijd van Mozes en der oude Arabieren kende men het ziektebeeld reeds, doch de diagnostiek zal wel op geen hoogen trap hebben gestaan; men vermoedt echter met groote zekerheid het bestaan der ziekte in dien tijd. Ongetwijfeld heeft men ook later zeer lang onder miltvuur vele ziekten gerangschikt, welke een acuut doodelijk beloop en een zeer besmettelijk karakter hadden. Zoowel in de oude tijden als in de middeleeuwen leest men van het voorkomen van miltvuur-epidemieën, doch eerst uit de 18de eeuw zijn de berichten nauwkeuriger. Men leerde de pathologisch-anatomische veranderingen beter kennen, maar zeer waarschijnlijk zijn ook toen andere infectieziekten, welke epidemisch voorkwamen, voor miltvuur gehouden. Zelfs vóór ruim een halve eeuw hoorde men nog de meest verschillende benamingen voor ziekten, welke men als identisch beschouwde: fièvre charbonneuse, charbon symptomatique, emphysème charbonneux, Milzbrandemphysem. De Franschen spreken nog van boutvuur als „charbon symptomatique".

Eerst met het ontdekken van den miltvuurbacil in 1855 door Pollender heeft de diagnostiek meer waarde gekregen; men is echter, zooals met vele nieuwigheden, gaan overdrijven. Indien miltvuurbacillen werden aangetoond, was het onderzochte geval miltvuur en terecht, maar het omgekeerde was niet altijd waar. Ontegenzeggelijk moesten in een cadaver

van mensch of dier, dat aan miltvuur was gestorven, miltvuurbacillen aanwezig zijn, doch door de onvolkomenheid der bacteriologische onderzoekingsmethoden kwamen die bacteriën niet altijd aan het licht, zoodat gevallen, waarbij de bacillen spaarzaam in bloed en organen voorkwamen, niet werden onderkend.

Bovendien kan men aannemen, dat door de onvolledige kennis der andere micro-organismen de miltvuurbacil meermalen met andere is verwisseld, en dat vele, in dien tijd gediagnostiseerde miltvuurgevallen onder de rubriek maligne oedeem, boutvuur en septicaemia haemorrhagica moeten worden gerangschikt. Het wekt dan ook geen verwondering, dat toen de andere bacteriën en de ziekten er door veroorzaakt nauwkeuriger werden bestudeerd, aan het sectiebeeld van het miltvuurcadaver weder grooter waarde werd gehecht. In de jaren 1899 en 1900 ontstond zelfs strijd over de noodzakelijkheid van de obductie der van miltvuur verdachte cadavers. Steinbach wilde de obductie bij positief resultaat van het microscopisch bloed- of milt-onderzoek achterwege laten; ook Olt wilde slechts sectie verrichten, indien het bacteriologisch onderzoek negatief was. Arndt, Schmidt e.a. dringen in alle gevallen aan op het doen van sectie, terwijl weer anderen de lijkopening onder alle omstandigheden willen nalaten, met het oog op het gevaar voor infectie van den mensch en de verspreiding der ziekte.

Het is overbodig u de pathologische veranderingen van aan miltvuur gestorven dieren te schilderen; u zult overtuigd zijn, dat deze, in het algemeen als septicaemische verschijnselen aangeduid, niet altijd even karakteristiek zijn, en het is u bekend, dat zelfs de miltzwelling ook bij andere septicaemisch en suffocatorisch gestorven dieren kan voorkomen en bovendien bij miltvuur kan ontbreken. Ik beoog hiermede niet de waarde der obductie te onderschatten, doch wil slechts aantoonen, dat hij, die miltvuur, alleen afgaande

op het sectiebeeld, diagnostiseert, doch vooral het bestaan er van uitsluit, meermalen zal mistasten. Het behoeft geen betoog, dat het onderkennen van miltvuur aan een ongeopend cadaver, afgaande op de uitwendige verschijnselen, zooals die u bekend zijn, totaal ongemotiveerd en van geenerlei waarde is; daar waar de wetenschap ons betere hulpmiddelen biedt, zijn wij verplicht deze aan te wenden. Ook een uitvoerige sectie kan ons niet altijd tevreden stellen; het vinden van den miltvuurbacil geeft ons zekerheid. Ik acht het daarom noodig, in verband ook met het gevaar voor besmetting bij het doen van sectie, in de eerste plaats een bacteriologisch onderzoek van het verdachte cadaver in te stellen, bestaande in het maken van een strijkpraeparaat van bloed of weefselvocht en het microscopisch bezien daarvan, om daarna, indien het resultaat negatief of twijfelachtig is, tot lijkopening over te gaan. Er komen echter gevallen voor, dat de lijkopening noodzakelijk is, namelijk wanneer in het bloed of de miltpulpa (welke men door een kleine opening kan verkrijgen) geen of weinig miltvuurbacillen aanwezig zijn. In die gevallen is het gewenscht een zeer nauwkeurige sectie te verrichten en vooral den darminhoud en alle haemorrhagieën, welke men vindt, op miltvuurbacillen te onderzoeken.

Tot voor enkele jaren bestond geen eensgezindheid omtrent de bacteriologische diagnostiek van het miltvuur; steeds werden verschillende mogelijke en onmogelijke methoden ter onderkenning van den miltvuurbacil gepubliceerd. Vooral de contrôle op het laboratorium van materiaal, afkomstig van cadavers welke in ontbinding waren, gaf tot moeilijkheden aanleiding. Ik heb mij voorgesteld het tegenwoordig standpunt van de kennis der miltvuurdiagnose nauwkeurig na te gaan, en wel aan de hand mijner ervaringen dienaangaande in de laatste 4 jaar, hoofdzakelijk verkregen door onderzoek van miltvuurgevallen uit de praktijk van den

districtsveearts te Zutfen, en later aan de Rijks seruminrichting ook door onderzoek van materiaal door andere collega's verschaft. Ik zal mij daarbij bepalen tot de volgende punten:

1°. het onderkennen van den miltvuurbacil in de praktijk;

2°. de differentiëele diagnose in verband met ziekten, welke bij het onderzoek van het cadaver tot verwarring aanleiding kunnen geven, en met betrekking tot bacteriën, die secundair in cadavers kunnen optreden en morphologisch op den miltvuurbacil gelijken;

3°. het opzenden van materiaal naar het laboratorium ter onderkenning van den miltvuurbacil en ter contrôle van de diagnose.

In de overgroote meerderheid der gevallen wordt de hulp van den veearts ingeroepen, indien op een erf een dier aan miltvuur is gestorven. Niet altijd komen de eerste ziektegevallen in een koppel onder onze oogen; de diagnose is ook tijdens het leven volstrekt niet gemakkelijk, en eerst door den dood wordt doorgaans de aandacht op het bestaan der ziekte gevestigd. Bij apoplectisch beloop is de tijd te kort om hulp in te roepen. Ik zal mij daarom beperken tot de onderkenning aan het miltvuurcadaver.

Zooals reeds gezegd, is het wenschelijk spoedig een praeparaat te maken van bloed of weefselvocht van het gestorven dier. De meest geschikte plaats voor het nemen van een weinig materiaal is de hals- of oorader, omdat bij ingetreden ontbinding in de meest peripheer gelegen deelen van het lichaam de miltvuurbacillen het langst hun eigenschappen bewaren en niet door rottingsbacteriën en andere lagere organismen, welke uit het darmkanaal het lichaam binnendringen, te gronde gaan. Hierbij veranderen de structuur en de vorm der bacillen zoodanig, dat het microscopisch

beeld zeer onnauwkeurig en onbetrouwbaar wordt. Bovendien is de genoemde plaats het meest geschikt, omdat men zoo weinig mogelijk sectie behoeft te verrichten en de omgeving dus niet door bloed wordt geïnfecteerd. Het bloed, dat uit de natuurlijke openingen vloeit, zou eveneens kunnen dienen, doch meestal is er verontreiniging in opgetreden en door de aërobe verhoudingen hebben de miltvuurbacillen sporen gevormd.

Hoe moet zulk een praeparaat gemaakt worden om met de grootst mogelijke zekerheid den miltvuurbacil te onderkennen? Vele praktizeerende veeartsen bekijken eenvoudig een druppel bloed tusschen een voorwerp- en dekglas, al of niet gebruik makende van een uitgehold voorwerpglas, waardoor het beeld in den z.g. hangenden druppel wordt bezien. Voorwaar is dit een goede en practische methode, maar er behoort veel oefening toe; is men er echter mede vertrouwd, dan biedt zij ook haar groote voordeelen. In het ongekleurde praeparaat van bloed of miltpulpa doet de miltvuurbacil zich voor als een glashelder, cylindrisch staafje van homogene gedaante met afgeronde einden, waaraan elke beweeglijkheid ontbreekt. Dit laatste is zeer merkwaardig, daar verreweg de meeste onbeweeglijke microben, in den hangenden druppel bezien, ten minste een trilling door moleculaire bewegingen in de omringende vloeistof vertoonen, de z.g. Brown'sche moleculairbeweging. De miltvuurbacil ligt echter volkomen stil; men vergete daarbij niet, dat hij, die den druppel niet in een uitgehold voorwerpglas bestudeert, dit verschil niet zoo duidelijk opmerkt.

Het miltvuurstaafje heeft onder deze omstandigheden een lengte van 4—10 μ en is 1—1.25 μ dik; het behoort tot de grootste bacteriën, welke men kent. De staafjes liggen geïsoleerd, hoogstens 2 à 3 aan elkander; draden ziet men slechts zelden. Sporenvorming treedt in het lichaam niet op, zoodat ook dit kenmerk hier buiten bespreking kan blijven.

Toch zij terloops opgemerkt, dat uit de nieuwste onderzoekingen van Oppermann gebleken is, dat de miltvuurkiemen als sporen reeds tijdens het leven het lichaam per anum verlaten, zoodat in het bloed en de faeces reeds sporendragende bacillen aanwezig kunnen zijn, terwijl natuurlijk, wanneer het bloed en de faeces eenmaal buiten het lichaam zijn gekomen, door de aërobe verhoudingen sporen gevormd zullen worden, indien de temperatuur niet beneden 12° C. is. Het is derhalve ook om deze reden gewenscht, het te onderzoeken bloed uit een gesloten ader te nemen; in dat geval is de negatieve uitkomst der sporenvorming van belang, daar boutvuur, maligne oedeem en anaërobe rottingsbacteriën in het lichaam wel sporen vormen.

Is aan het ongekleurde praeparaat reeds veel belangrijks voor de diagnostiek waar te nemen, nog duidelijker wordt het beeld en met meer zekerheid kan men de diagnose stellen door praeparaten, welke te voren met een der gebruikelijke kleurstoffen zijn behandeld.

Nadat een dekglaspraeparaat op de bekende wijze is vervaardigd, wordt het gefixeerd en met een waterige oplossing der anilinekleurstof gekleurd; de miltvuurbacil neemt gemakkelijk kleurstof op, meestal worden methyleenblauw of fuchsine aangewend. Deze hebben het voordeel, dat zij den bacil niet overkleuren en daardoor de fijnere structuur doen onderkennen. Gentiaanviolet, dat om zijn intensieve kleuring zeer gewild is, overkleurt gemakkelijk, waardoor de bacillen dikker schijnen dan ze zijn en de uiteinden zich afgerond voordoen. De waterige kleurstoffen blijven niet lang goed, zoodat het wenschelijk is verzadigde alcoholische oplossingen in voorraad te houden en van tijd tot tijd waterige verdunningen te maken; voor methyleenblauw en fuchsine wordt 5—10 % geprefereerd, voor gentiaanviolet is 1 % voldoende. Maakt men direct waterige oplossingen door poeder met gedistilleerd water te koken, dan verkrijgt men door

2 % methyleenblauw reeds een kleurstof, welke snel en intensief kleurt.

Methyleenblauw blijft zeer lang goed, doch vermindert in kleurvermogen, daarom is de LÖFFLER'sche methyleenblauwoplossing aan te bevelen, welke door de bijgevoegde kaliumhydroxyde intensiever kleurt. Een zeer goede kleurstof voor den praktizeerenden veearts is carbolfuchsine, welke men onbepaald lang in voorraad kan hebben en die tevens kan dienen voor het kleuren op tuberkelbacillen, wat in de tegenwoordige praktijk van belang kan zijn. Van de carbolfuchsine, bereid volgens het voorschrift van ZIEHL, neemt men enkele druppels, voegt daarbij 1 à 2 druppels alcohol en verdunt met gedistilleerd water, totdat een lichtroode vloeistof ontstaat, welke uitnemend geschikt is voor het kleuren der meeste micro-organismen. In het algemeen is voor de kleuring van miltvuurbacillen in bloed of weefselvocht 1 minuut voldoende; de verdere behandeling van het praeparaat is u bekend. Voor het onderkennen der miltvuurbacillen is een vergrooting van 500-maal gewenscht, hetgeen met een droog lenzensysteem te bereiken is. De structuur van den bacil blijkt daarbij nog zeer onvolkomen en in twijfelachtige gevallen, bijv. indien rotting is ingetreden of andere bacteriën, als maligne oedeem- en cadaverbacillen, in het spel komen, dan is het noodig een olie-immersie te gebruiken. Daar men zich onder alle omstandigheden aan een zelfde vergrooting moet gewennen, is het niet overbodig te eischen, dat hij, die miltvuur diagnostiseert, dit doet met een immersiesysteem. Wel is waar kan men met een droog systeem dikwijls dezelfde vergrooting bereiken als met een oliesysteem en zwak oculair, doch het laatste geeft een veel helderder en scherper beeld dan het eerste, en juist bij het microscopisch onderzoek van miltvuur komt het op de fijnere structuur van den bacil aan; een olie-immersielens is onontbeerlijk.

De miltvuurbacil doet zich nu niet meer voor als een homogeen cylindrisch staafje met afgeronde einden, doch de einden zijn scherp en concaaf, terwijl bovendien het staafje in het midden smaller is; de uiteinden bezitten een verdikking, zoodat zij gelijken op een gewrichtskom. Indien nu enkele van deze staafjes tegen elkander liggen, ontstaat het beeld van een bamboestok, dat vrij constant is. Deze eigenschap is voor den miltvuurbacil karakteristiek, doch komt alleen in versche praeparaten en bij zorgvuldige kleuring tot haar recht. Of dit verschijnsel op een werkelijken vorm van het protoplasma berust, dan wel moet opgevat worden als een beginnende deeling of moet worden toegeschreven aan een kunstproduct, dat bij de behandeling van het praeparaat is ontstaan, doet weinig ter zake; het komt tamelijk constant voor en heeft voor de diagnostiek zijn waarde.

Somtijds gelukt het met de gewone kleurmethoden een kapsel om de bacterie zichtbaar te maken, doch het verdient aanbeveling hiervoor speciale kleuringsprocédé's aan te wenden. De miltvuurbacil behoort tot de z.g. kapselbacteriën. Serafini toonde het eerst aan dat de miltvuurbacil een kapsel bezit; hij deed dit met de methode welke door Friedländer voor de pneumococcen was aangegeven. Na hem hebben zeer vele onderzoekers zich met de kapselkleuring bezig gehouden en getracht een eenvoudige en zekere methode te vinden, daar men in de kapselkleuring een uitstekend diagnosticum meende te hebben ontdekt. Inderdaad is dit het geval, doch de kapselkleuring laat eenige dagen na den dood van het dier in den steek. Met zekerheid bestaan hieromtrent geen gegevens, wel schijnen sommige kleurmethoden de voorkeur te verdienen; van grooten invloed is natuurlijk of het cadaver geopend is of niet, terwijl de temperatuur, de grootte van het cadaver en nog vele andere omstandigheden op de mogelijkheid der kapselkleuring invloed uitoefenen.

Vooral de methoden van JOHNE en KLETT geven geruimen tijd goede resultaten. KLETT spreekt van 13 dagen na den dood in organen, welke frisch uit het cadaver waren genomen en steriel bewaard werden, nog kapsels te hebben aangetoond. Daarentegen gelukt het in een ongeopend cadaver met de meeste methoden na 48 uur niet meer een kapsel om den bacil zichtbaar te maken. Ik heb getracht na te gaan welke de beste kleurmethode voor de praktijk is, daarbij lettende 1°. op het eenvoudige der toepassing en 2°. op het duidelijk aantoonen der kapsels in praeparaten van dieren, welke langer of korter tijd gestorven waren, hetzij de organen uit het lichaam waren verwijderd of dat geen lijkopening was geschied. De methode van JOHNE, waarbij het praeparaat met de kleurstof verwarmd en daarna met azijnzuur ontkleurd moet worden, is, evenals die van KLETT, welke bestaat in het kleuren en daarna met gedistilleerd water sterk verwarmen, ontegenzeggelijk aan te bevelen wat het 2de moment betreft, doch voor de praktijk zijn beide wat omslachtig. Wie het onderzoek echter met belangstelling doet en zich op bescheiden schaal daarvoor heeft ingericht, zal naast een eenvoudige methode ook de bovengenoemde in twijfelachtige gevallen aanwenden. Door het naast elkander toepassen van de verschillende methoden is mij gebleken, dat voor de praktijk als een der meest geschikte, zoowel om haar eenvoud als haar betrouwbaarheid, die van PREUSS kan worden aanbevolen. Zij moet als volgt worden uitgevoerd: het dekglas, dat dun met bloed of miltpulpa is bestreken, wordt aan de lucht gedroogd, in formaldehyde (uit den handel) gedurende 1 minuut gefixeerd, daarna flink afgespoeld in water en vervolgens gebracht in een $\frac{1}{2}$ % gentiaanviolet-oplossing. Het beste is een 2 % waterige gentiaanviolet-oplossing in voorraad te houden; deze blijft 1 jaar en langer onveranderd. Van deze oplossing wordt door toevoeging van ge-

distilleerd water een slappe, ongeveer ½ % sterke oplossing gemaakt. In deze kleurstof blijft het praeparaat 5—20 seconden; het wordt daarna flink in water uitgespoeld. Er behoort eenige oefening toe de juiste kleur te treffen, doch die vaardigheid verkrijgt men spoedig. Daar bovendien de geheele handeling slechts 5 minuten duurt, is het geen bezwaar meer dan één praeparaat te maken. Het aldus gekleurde praeparaat wordt in water of in canadabalsem bekeken. In het algemeen wordt water aanbevolen, daar de kapsel in dat geval duidelijker zichtbaar zou zijn, hetgeen moet worden toegeschreven aan de kleurstof-oplossende eigenschap van den canadabalsem. Dat bezwaar is door mij nooit ondervonden; bovendien heeft balsem het voordeel, dat het dekglas beter gefixeerd is en de lenzen door het overtollige water niet kunnen worden bezoedeld. Ook in cederolie kunnen de praeparaten worden bezien. Op den duur verliezen alle bacterie-praeparaten in canadabalsem, inzonderheid met de gewone waterige anilinekleurstoffen behandeld, hun kleur, zoodat het maken van dergelijke „Dauerpräparaten," de moeite niet loont.

Räbiger heeft deze methode vóór Preuss nog eenvoudiger aangegeven; namelijk het luchtdroge praeparaat wordt tegelijk gefixeerd en gekleurd door het te leggen in een vloeistof, bestaande uit gentiaanviolet en formaline. Deze kleurstof wordt bereid door 100 gram formaline met 15 gram gentiaanviolet-poeder te roeren, eenige uren te laten staan en daarna te filtreeren; men verkrijgt dan een glycerineachtige vloeistof met goudglanzende oppervlakte. Twintig seconden zijn voldoende om het praeparaat de gewenschte kleur te geven.

De methode Räbiger is mij minder goed bevallen; de beelden werden niet zoo mooi, welk verschijnsel eveneens ontstond, indien bij de 1ste methode na het fixeeren de formaline niet grondig werd weggewasschen.

Het zou langdradig worden en geen nut hebben alle

mogelijke methoden voor kapselkleuring hier op te sommen; ook de procédé's voor dubbelkleuring, waarbij de kapsel anders gekleurd wordt dan het protoplasma van het bacillenlichaam, hebben voor de praktijk geen groote waarde wegens hun moeilijke uitvoerbaarheid. Het is echter nog van belang te wijzen op de eenvoudige en zeer bruikbare kleuring volgens Olt, waarbij slechts eenmaal gekleurd behoeft te worden en wel met een 3 procent waterige safranine-oplossing; de staafjes worden daarbij rood, de kapsels geel. Het praeparaat moet in de vlam gefixeerd zijn, terwijl voor duidelijke differentiëering de kleurstof op het dekglas moet worden verwarmd.

In verband met het groote nut van het maken van praeparaten direct bij het cadaver, komt mij de methode met formaline geschikter voor; het gebruik van een vlam is in de praktijk niet altijd uitvoerbaar. De methode Preuss geeft ook betere resultaten, wanneer het cadaver reeds eenige uren heeft gelegen.

Langen tijd heeft men vastgehouden aan het begrip, dat de kapsel een integreerend bestanddeel van bacteriën, zoo ook van den miltvuurbacil was, m. a. w., dat het microorganisme een omhulsel bezat, dat diende om het tegen schadelijke invloeden, bijv. de bactericide stoffen van het bloed, te beschutten. Fischoeder meent, dat het geen product is van den bacil, doch van het dierlijk organisme om zich tegen de schadelijke werking van de bacterie te vrijwaren; van daar, dat deze kapsel zich alleen in het bloed en de weefsels van dieren vertoont. Het gelukt echter ook haar in praeparaten van culturen in vloeibaar bloedserum zichtbaar te maken; deze opvatting is derhalve niet steekhoudend.

Fischer heeft er reeds in 1897 in zijn „Vorlesungen über Bakterien" op gewezen, dat dergelijke kapsels kunstproducten zijn, omdat alle bacteriën, indien men ze verspreidt in een eiwithoudende of slijmige vloeistof, zooals bloed of

weefselvocht, het geheele dekglas met een dun laagje eiwit wordt bedekt, waarin de microben liggen. Indien nu het praeparaat langzaam droogt, schrompelen de bacteriën, doch niet zoo snel als het omringend eiwitlaagje, zoodat wanneer dit geheel gedroogd is, de bacteriën nog voortgaan zich samen te trekken, hetwelk vooral bij het fixeeren in de vlam of door formaline plaats vindt. Door deze laatste periode van schrompelen ontstaat derhalve om de bacterie een hof, een ledige ruimte, die wij als kapsel beschouwen. Uit hetgeen ik bij de vele kapselkleuringen heb waargenomen, komt mij de opvatting van Fischer zeer aannemelijk voor; het is niet te ontkennen, dat dezelfde miltvuurbacillen, welke in het bloed prachtige kapsels bezitten, zich in water totaal zonder kapsel voordoen; brengt men ze daarna weer in een eiwithoudend medium (ook *geen* bloed), dan is de kapsel weer aantoonbaar.

Met de opvatting van Fischer laat zich zeer goed verklaren het verschil in kleur tusschen bacterie en kapsel, dat bij de methoden van Preuss en Räbiger ontstaat; de bacillen, welke schrompelen, nemen daarbij een weinig eiwit mede, dat derhalve als een zeer dun laagje den bacil omgeeft en gekleurd wordt. Het is echter bekend, dat gentiaanviolet zich in een dunne laag niet violet, doch rose voordoet. De violette bacterie is zoodoende door een rose kapsel omgeven.

Deze kapsel, welke een kunstproduct is, moet men niet verwarren met een slijmmassa, die vele bacteriën omgeeft, doch door oplossen in het medium, waarin zich de bacteriën bevinden, niet zichtbaar is. Dit alles klinkt zeer eenvoudig en plausible, en komt met onze kennis van kleurprocédé's goed overeen, doch van een practisch standpunt bezien, is er wel wat tegen te zeggen. Het is een onomstootelijk feit, dat geen bacteriën zulke mooie en regelmatige kapselbeelden geven als de miltvuurbacil en andere micro-organismen, waarbij men een kapsel meent te hebben

aangetoond. Het komt bovendien niet voor, dat bij het onderzoek naar miltvuurbacillen, volgens de methode Preuss in bloed of weefsel van dieren, welke niet aan miltvuur zijn gestorven, bacteriën worden gevonden, die een dergelijke kapsel hebben als de miltvuurbacil. Daarom heeft de kapselkleuring voor de praktijk een groote waarde en het behoeft ons dan ook niet te verwonderen, dat men is voortgegaan met het zoeken naar betere en meer eenvoudige methoden. Indien toch, wat zeer waarschijnlijk is, de kapsels artefacta zijn, dan moeten er onbekende momenten bestaan, misschien eigenschappen van het protoplasma of van het medium, in casu bloed of weefselvocht waarin de miltvuurbacil zich bevindt, waardoor bij het uitdrogen een zoo duidelijke en scherp begrensde open ruimte om den bacil ontstaat. Hierbij zij tevens opgemerkt dat in bloed en weefsel van cadavers, welke eenigen tijd gelegen hebben, de kapselkleuring niet meer gelukt, niettegenstaande hier een eiwithoudend medium aanwezig is, doch vermoedelijk zijn door de ontbinding zulke chemische veranderingen in het bloed en in het protoplasma der bacteriën ontstaan, dat het artefactum niet meer tot zijn recht komt. Indien men versch miltvuurbloed te snel op het dekglas droogt, dan vormt zich een kapsel met gekartelde randen; dit zou ook voor de uitdrogingstheorie pleiten.

Ik zal niet ingaan op de morphologie en biologie der kapselbacteriën, doch het kwam mij gewenscht voor deze toelichting te geven, omdat de kapselkleuring een zoo onmisbare zaak is voor de microscopische diagnostiek van het miltvuur. Indien bloed of weefselvocht volgens een der genoemde methoden gekleurd is, doet de miltvuurbacil zich geheel anders voor dan wanneer geen kapselkleuring is toegepast. De bacil blijkt nu te bestaan uit geledingen, meestal 2 à 3, doch soms ook tot 5 toe. Deze geledingen zijn te zamen omgeven door een heldere ruimte, welke scherp begrensd is en de miltvuurstaafjes geheel omsluit. De gele-

dingen zelf hebben concave einden en laten tusschen elkander een kleine ruimte over. Ongetwijfeld hebben we hier te doen met een onvolkomen deeling der bacillen. Van beteekenis is de scherpe grens der miltvuurkapsel, die men niet aantreft bij cadaverbacillen, waarbij het kan voorkomen, dat door uitdrogen eveneens een open ruimte, een soort hof ontstaat, welke echter de scherpe belijning mist.

Een 3de criterium voor den miltvuurbacil bij het microscopisch onderzoek is de kleurbaarheid volgens GRAM.

Aan deze eigenschap is geen groote waarde te hechten, omdat de fijnere structuur der bacillen daarbij te loor gaat; zij doen zich meestal gekorreld voor, doordat het protoplasma gedeeltelijk ontkleurd wordt. De uiteinden zijn afgerond, geledingen en kapsel zijn niet zichtbaar. Ook voor sporenhoudende bacillen is de GRAM'sche kleuring minder geschikt, want door het jodium worden de sporen „gebeizt" en dikwijls geheel of gedeeltelijk gekleurd. Uit een differentiëeldiagnostisch oogpunt verdient de GRAM'sche methode evenmin aanbeveling, daar de meest voorkomende bacteriën, welke tot verwisseling aanleiding zouden kunnen geven, als maligne oedeem-, boutvuur- en de groote groep van cadaverbacillen alle GRAM-positief zijn.

In den laatsten tijd is nog een kleurmethode voor den miltvuurbacil aangegeven door MAC FADYEAN. Hierbij wordt het praeparaat van bloed of weefselvocht in de vlam gefixeerd, met 1 procent waterige methyleenblauwoplossing snel gekleurd, daarna flink uitgewasschen in water, gedroogd en in canadabalsem gesloten. MAC FADYEAN heeft opgemerkt, dat in dergelijke praeparaten van bloed, milt of andere weefsels, van miltvuurcadavers afkomstig, zich om de miltvuurbacillen een fijn korrelige massa bevond, welke zich niet blauw, zooals de bacillen zelf, doch violet kleurde. Deze massa komt ook verspreid in het praeparaat voor, doch bij uitstek *om* de bacteriën. Bovendien zou in die gevallen, waarin microscopisch

weinig of geen miltvuurbacillen waren aan te toonen, deze violette massa zich toch kleuren, terwijl in bloed van dieren, welke aan eenig ander infectieus of niet-infectieus lijden gestorven waren, dit kleur-phenomeen niet te ontdekken was. Niet slechts bij frische cadavers, doch zelfs 3 dagen na den dood van het dier, gaf deze kleurreactie nog een positief resultaat.

Door MULLIE en SCHAEFFER is deze methode gecontroleerd; zij komen tot dezelfde resultaten. Bovendien vond de laatste onderzoeker, dat ook in bloedserum-culturen de violette kleur optrad. Omtrent den aard der violette granula is men nog in het onzekere. MAC FADYEAN beschouwt ze als een product van den bacil, speciaal van de kapsel. Volgens SCHAEFFER zou de kapsel de eigenschap bezitten uit het methyleenblauw z. g. methyleenazuur af te scheiden, dat verschillende basophile substanties, waaronder ook deze granula, rood kleurt. Nog zij opgemerkt, dat de kleurstof als volgt moet bereid worden: 1 procent methyleenblauw wordt door koken van kleurstofpoeder met gedistilleerd water gemaakt (dus niet van een alcoholische oplossing); daarbij wordt ½ procent natriumcarbonaat gevoegd. De oplossing blijft lang goed en is ook zeer geschikt voor de kleuring van andere microben. De praeparaten mogen niet in formaline, aether, alcohol of osmiumzuur gefixeerd worden; de vlam is hierbij absoluut noodzakelijk.

Hiermede zijn de voornaamste zaken, welke betrekking hebben op het bacterioscopisch onderzoek van versche miltvuurcadavers de revue gepasseerd. Er blijft nog over te wijzen op de afwijkingen en veranderingen, welke men kan observeeren, wanneer praeparaten van bloed of weefsel eenigen tijd na den dood van het dier worden vervaardigd. De miltvuurbacil behoudt in een cadaver zijn morphologische eigenschappen niet, doch verandert zoodanig, dat het reeds na korten tijd onmogelijk wordt de diagnose op het bacteri-

oscopisch onderzoek te baseeren. De secundair uit de darmen immigreerende micro-organismen strijden met de milvuurbacillen om het bestaan; altijd overwinnen zij en vernietigen daarbij hun tegenstanders, zoodat het na korter of langer tijd onmogelijk is den miltvuurbacil te isoleeren.

Die veranderingen der miltvuurbacillen en de snelheid waarmede zij ontstaan zijn afhankelijk: 1°. van de temperatuur, waarbij het cadaver wordt bewaard (het jaargetijde is dus van invloed), 2°. van de grootte van het cadaver: kleine dieren koelen sneller af dan groote, zoodat de secundair optredende bacteriën, welke de voornaamste rol bij de vernietiging der miltvuurbacillen spelen, geen geschikte temperatuur vinden om zich te ontwikkelen, 3°. van de omstandigheid of het cadaver geopend is of niet, of dus de miltvuurbacillen onder aërobe, dan wel anaërobe verhoudingen zijn gekomen, en 4°. van de soort der bacteriën, welke zich in het bloed en de weefsels hebben verspreid en den miltvuurbacil met ondergang bedreigen. Dit staat met het 3de moment in direct verband.

Tengevolge van deze vele omstandigheden, welke op de morphologie der bacillen in het cadaver influenceeren, is het moeilijk met juistheid aan te geven hoe de miltvuurbacil zich op bepaalde tijden na den dood van het individu onder den microscoop aan ons oog voordoet. De meeste onderzoekers hebben zich tevreden gesteld met van kleine proefdieren de organen steriel of niet steriel te bewaren en nu op achtereenvolgende tijden de veranderingen, welke de bacillen ondergingen, te bestudeeren. Deze methode van onderzoek is ongetwijfeld zeer verschillend van den toestand, zooals men dien in de praktijk aantreft; hoogstens geeft zij weer, hetgeen zich voordoet bij afgeslachte dieren, welke aan miltvuur zijn gestorven. Bij het steriel bewaren van een orgaan met miltvuurbacillen sterven de bacillen door onvoldoende voeding, indien de omstandigheden voor sporenvorming on-

gunstig zijn. Behalve gebrek aan voedsel oefenen ook hun eigen stofwisselingsproducten een vernietigenden invloed uit, z.g. autolyse. Wordt een orgaan niet steriel bewaard, dan treden aërobe rottingsbacteriën op, welke in hoofzaak de oplossing der miltvuurbacillen bewerkstelligen.

Buch geeft een zeer goede beschrijving van de veranderingen, welke de miltvuurbacil onder dergelijke omstandigheden ondergaat, inzonderheid aan de hand van de kapselkleuring, welke dan ook voor den bacil het meest karakteristieke kenmerk is. Na 3 dagen gelukte het nog bij enkele bacillen een kapsel aan te toonen, na 24 uur gaf de Klett'sche methode geen duidelijke resultaten meer, in de cellen der geledingen ontstonden heldere plekken, welke geen bepaalden vorm hadden, na 2 dagen waren de geledingen van vele bacillen geschrompeld, waardoor de uiteinden afgerond schijnen. Na 3 dagen ziet men bacillen, welke geen kapsel meer bezitten, doch zich zwak kleuren (deze zwakke kleuring is een goed criterium voor miltvuur, daar de rottingsorganismen zich zeer intensief kleuren). In deze zwak gekleurde bacillen liggen op regelmatige afstanden intensief gekleurde kogeltjes. Op andere plaatsen is het protoplasma korrelig geworden (verval). Na 11 dagen zijn nog enkele bacillen met de karakteristieke einden aanwezig, na 24 dagen zijn de geschrompelde bacillen groote coccen, welke rozenkransvormig aan elkander liggen; verder komen bacillen met heldere openingen, andere met sporen voor. Men ziet derhalve in het algemeen 3 verschillende veranderingen: sommige bacillen degenereeren spoedig, andere worden slechts weinig beschadigd, weer andere vormen sporen.

Figuren 1, 2 en 3 (die als projectiebeelden werden vertoond) geven miltvuurbacillen te zien uit een lever van een cavia, welke steriel uit het cadaver genomen en in een steriele doos bewaard was. Na 3 dagen waren met de methode Preuss nog duidelijke kapsels aan te

toonen om bacillen, welke reeds sporen hadden gevormd. Na 8 dagen zien we niets dan vrije sporen en degeneratievormen, bestaande in onregelmatige lichamen, de z.g. „Rosaschatten".

Vele onderzoekers hebben nagegaan hoe lang na den dood van het dier de kapsels nog om de miltvuurbacillen waren te kleuren; de resultaten zijn natuurlijk zeer verschillend geweest. De KLETT'sche methode zou het best voldoen; daarmede zou het na 6 dagen nog gelukken in vroeg geëviscereerde organen tusschen vele andere bacteriën miltvuurbacillen met duidelijke kapsels aan te toonen. Geheel andere resultaten verkrijgt men, indien de bacteriën aan de z.g. anaërobe rotting hebben blootgestaan, dus in een ongeopend cadaver; in die gevallen konden KLETT, BONGERT en KAESEWURM na 24—36 uur microscopisch in het geheel geen miltvuurbacillen meer aantoonen, wanneer het cadaver bij een temperatuur van 18°—24° C. bewaard was geworden. Bij 24° C. gelukte het na 24 uur niet meer, noch microscopisch noch door plaatcultuur, miltvuurbacillen aan te toonen. Onder de genoemde anaërobe omstandigheden vormen de miltvuurbacillen geen sporen, doch worden vernietigd en in de plaats er van treden cadaverbacillen op, welke morphologisch dikwijls veel overeenkomst met den miltvuurbacil bezitten. De veranderingen, welke de miltvuurbacil in het gesloten cadaver ondergaat, zijn nauwkeurig bestudeerd en bestaan in de eerste plaats in het verlies der kleurbaarheid van zijn kapsel. BONGERT meent, dat dit is toe te schrijven aan de reactie der weefselvochten, welke door de ontbinding zuur is geworden. Hetzelfde verschijnsel kan men opmerken in oude serumculturen; langzamerhand verliezen de bacillen daarin hun kapsel. Behalve het minder duidelijk worden der kapsel, veranderen de bacillen ook zelf; het aantal vermindert en de lange draden, welke zich na den dood kunnen vormen, verdwijnen. De bacil zelf schijnt langer, daar de deeling opgehouden is.

De celkern van den bacil vervalt, het protoplasma wordt korrelig en verandert in een detritusmassa, welke zich diffuus kleurt; deze kleurbaarheid is gering in tegenstelling van die der cadaverbacillen, welke zich intensief kleuren. Dit werkelijk geprononceerd onderscheidingsmiddel ontstaat door het verval der chromatine van den miltvuurbacil, terwijl de achromatine overblijft, zoodat de bacil eindelijk geen kleur meer aanneemt. Vooral door de kapselkleuring, waarbij een ontkleuringsmiddel wordt aangewend, zal dit kleurverlies sterk op den voorgrond treden; redenen, waarom ook de methoden van Preuss en Olt weer de voorkeur verdienen.

Verder kan het voorkomen, dat het verval van de peripherie van den bacil uitgaat, de scherpe randen verdwijnen, terwijl in het centrum ongekleurde plaatsen optreden; eindelijk houdt men de z.g. ledige kapsels over.

Dit oplossen der miltvuurbacillen in het cadaver berust volgens Bongert op plasmolyse: loslaten van het protoplasma van den celwand door opnemen van vocht in de kapselruimte, terwijl bovendien het protoplasma zich verdicht tot sterk lichtbrekende korrels, welke zich intensief kleuren. Deze korrels vervallen door plasmoptyse, de inwendige drukking stijgt en de korrels worden uitgestooten.

Een geheel andere meening zijn Jacobsthal en Pfersdorff toegedaan. Zij wijzen op de ondoordringbaarheid van den celwand van den miltvuurbacil, welke dus niet plasmolyseerbaar is. Het oplossen der miltvuurbacillen zou een „verteringsproces" zijn door andere bacteriën, hetwelk door Emmerich reeds voor den bacillus pyocyaneus en zijn stofwisselingsproducten was aangegeven.

Het ontstaan der ledige kapsels komt niet alleen aan den miltvuurbacil toe, ook bij andere bacteriën treft men dit verschijnsel aan.

In vitro gaat het vervallen der miltvuurbacillen nog sneller; Bongert toonde aan, dat 1 uur nadat miltvuurbacillen met

rottend bloed waren vermengd, geen miltvuurbacillen op eenige wijze meer konden worden aangetoond. Deze bacteriolytische kracht komt vooral aan de anaërobe, op boutvuur gelijkende staafjes toe. Bij de aërobe rotting is het vooral de bacillus pyocyaneus, welke den miltvuurbacil vernietigt.

Deze werking berust, volgens EMMERICH, op de stofwisselingsproducten van den bacil, waaronder een ferment, de zoogenaamde pyocyanase een gewichtige rol speelt en daardoor ook geschikt is om dieren tegen miltvuur te immuniseeren. Hieromtrent bestaan interessante onderzoekingen van EMMERICH, LÖW, VAERST en anderen.

In den laatsten tijd is door SCHIPP nogmaals onderzocht hoe het rottingsproces op de miltvuurbacillen werkt, in het bijzonder de invloed van kiemvrije rottingsfiltraten. Hierbij is gebleken, dat dergelijke filtraten bactericide eigenschappen voor den miltvuurbacil bezitten, miltvuursporen echter niet aantasten. Indien de miltvuurbacillen korten tijd aan den invloed ervan zijn blootgesteld, kunnen zij door gunstige omstandigheden weer virulent worden. De sporenvorming wordt door de werking dezer filtraten vertraagd. De veranderingen (involutievormen), welke de bacillen door deze steriele filtraten vertoonen, zijn dezelfde als die in rottende cadavers optreden.

Op het verloop van de zooeven beschreven bacteriolyse der miltvuurbacillen is de temperatuur van grooten invloed; na 48 uur bij 22° C. is het niet meer mogelijk miltvuurkiemen aan te toonen. In den winter wordt deze tijd aanmerkelijk langer en kan men aannemen, dat in een gesloten cadaver na ± 3 dagen nog levensvatbare bacillen aanwezig zijn. Bij een geopend cadaver daarentegen gelukt het nog na 7—12 dagen enkele bacillen en ledige kapsels te onderkennen.

KAESEWURM heeft aangetoond, dat bij een schaap, dat aan miltvuur was gestorven en dat bij 18° C. was bewaard, na

35 uur geen miltvuurbacillen meer microscopisch waren aan te toonen; daarentegen uit het neusbloed, dat 35 uur na den dood van het dier was gedroogd, konden na 23 dagen nog virulente bacillen worden gekweekt.

Het verdient daarom aanbeveling van een cadaver, dat eenigen tijd gesloten is geweest, ook het bloed, dat uit de natuurlijke openingen gevloeid is, te onderzoeken, daar de aërobe rotting veel minder snel verloopt; men denke er echter aan dikwijls sporenvormende miltvuurbacillen te kunnen aantreffen.

Behalve deze moeilijkheden, waarop men stuit wanneer de sectie eerst eenigen tijd na den dood van het dier kan worden verricht, bestaan nog andere omstandigheden, waarbij het niet gelukt door het microscopisch onderzoek de diagnose vast te stellen. Frank en Lubarsch hebben er op gewezen, dat de miltvuurbacillen zich pas tijdens de agonie in het bloed verspreiden, zoodat het bij een apoplectischen dood, gelijk bij het rund, maar vooral bij het schaap voorkomt, kan gebeuren, dat weinig of geen miltvuurbacillen in het bloed en de milt worden aangetroffen. In die gevallen is de sectie absoluut noodzakelijk en moet men uit alle haemorrhagieën welke men vindt, ook in de nieren, maar vooral in de darmen, zelfs uit den darminhoud praeparaten maken; het gelukt dan zeker de bacillen aan te toonen. Ook in de milt, welke daarbij weinig of niet vergroot is, kunnen de bacteriën ontbreken. Een zeer sprekend geval trof ik eenigen tijd geleden aan bij een konijn, dat met een miltvuurcultuur subcutaan was geïnfecteerd; in het bloed, de milt en de lever waren microscopisch geen bacillen te ontdekken, in de culturen kwamen enkele kolonies op. Daarentegen wemelde de entplaats van miltvuurbacillen met duidelijke kapsel.

Bij het varken is het microscopisch onderzoek van het bloed dikwijls niet afdoende; dit is toe te schrijven aan het feit, dat bij dit dier meestal keelanthrax voorkomt en het

individu aan asphyxie sterft voordat de septicaemie is tot stand gekomen. Ook bij het paard zijn herhaaldelijk weinig miltvuurbacillen in het bloed en de organen te vinden.

In al dergelijke gevallen moet men zoeken en zich niet met een enkel praeparaat tevreden stellen; indien het dier aan miltvuur is bezweken, moeten ook miltvuurbacillen kunnen worden aangetoond.

Ik ben nu gekomen tot het 2de gedeelte van mijn onderwerp: de differentiëel-diagnose, voor zoover die bij het onderzoek van het cadaver in aanmerking komt. Hiervan zijn dus uitgesloten de ziekten, welke tijdens het leven, hetzij door haar symptomen, hetzij door haar peracuut beloop, tot twijfel aanleiding zouden kunnen geven; daarom zal deze differentiëel-diagnostiek zich beperken tot die gevallen, welke door hun pathologisch-anatomisch karakter tot verwarring aanleiding kunnen geven, of waarbij bacteriën worden aangetroffen, welke morphologisch met den miltvuurbacil overeenkomst vertoonen.

Pathologisch-anatomisch is het miltvuur te verwisselen met vele septicaemieën, waarbij de milt al of niet gezwollen is, en met cadavers van dieren, welke suffocatorisch zijn gestorven. Tot de laatste zijn ook te rekenen de dieren met z.g. „stuwingsmilten". Dit verschijnsel komt meermalen voor bij runderen, vooral ossen, welke ver gedreven zijn en nu direct worden gedood; men kan daarbij een milt aantreffen, die sterk vergroot, week van consistentie is en waaruit bij insnijden veel bloed loopt. De milttrabekels zijn echter duidelijk waar te nemen, terwijl het bloed, dat er uitvloeit, niet teerachtig is. Verder komen stuwingsmilten voor bij varkens; ze zijn dan ontstaan door omslingering der miltvaten door het net. De milt is sterk uitgezet, doch meestal hard; in een later stadium wordt zij atrophisch. Dit zijn de meest voorkomende gevallen van miltstuwing; in de vleeschkeuringspraktijk komen ze herhaaldelijk voor.

Door het maken van een microscopisch praeparaat is alle twijfel weggenomen. Met betrekking tot septicaemieën is het voldoende er op te wijzen, dat ook in die gevallen het microscopisch onderzoek direct meer licht zal verspreiden, tenzij door ontbinding secundaire micro-organismen zijn opgetreden.

Verder zij de aandacht gevestigd op piroplasmosis. Tot nog toe is deze ziekte in ons land weinig bestudeerd. De Jong onderzocht eenige gevallen van piroplasmosis bij het rund en heeft de piroplasmata aangetoond, waarmede was bewezen, dat de ziekte in ons land voorkwam. Daarbij trof hij onder andere een cadaver aan, dat in vele opzichten miltvuur deed vermoeden; behalve een sterk gezwollen milt bestond een coagulum van bloed in de buikholte. Dit laatste pleitte weliswaar tegen miltvuur. Bij een ander geval bestond een haemorrhagische duodenitis en omschreven peritonitis, welke ook bij het miltvuurcadaver niet onbekend zijn.

Ik wees reeds op septicaemieën in het algemeen, doch wensch nog in het bijzonder de aandacht te vestigen op de eigenlijke septicaemia haemorrhagica, ook wel septicaemia pluriformis genoemd, waaronder ziektegevallen met peracuut doodelijk beloop voorkomen en waarbij het bloed en de organen met ovale bacteriën overstroomd zijn. Een vergissing tusschen den ovalen bacil en den miltvuurbacil is vrijwel uitgesloten, doch men kan voor het feit staan, dat tusschen deze kleine bacteriën vele cadaverbacillen voorkomen, welke de grootte van den miltvuurbacil kunnen hebben. Het is dan noodig een uitgebreider bacteriologisch onderzoek te doen instellen.

De septicaemia haemorrhagica omvat een groote groep van ziekten, in de Fransche literatuur bekend onder den naam van „pasteurellosen". Lignières heeft ze nauwkeurig bestudeerd bij de verschillende dieren; langzamerhand is echter reeds gebleken, dat ziekten, welke beschouwd werden

veroorzaakt te worden door ovale bacillen, inderdaad niet aan dergelijke microben moesten worden toegeschreven.

In ons land kennen we van de pasteurellosen bij het varken de besmettelijke borstziekte, bij het rund de „Wild- und Rinderseuche", bij het paard de „Brustseuche". Bovendien komen gevallen voor, waarbij de ziekte zich niet localiseert, doch direct tot een algemeene infectie voert; deze zijn juist van belang voor de differentiëel-diagnose.

Aan de Rijks seruminrichting komen herhaaldelijk dergelijke secties voor, o. a. van kalveren en biggen na navel- en castratie-infecties, doch ook bij runderen zijn in het afgeloopen jaar mooie gevallen geconstateerd. Te Abcoude stierven 3 runderen onder hersenverschijnselen; 24—28 uur na het optreden der eerste verschijnselen trad de dood in. De veearts, die het eerste geval zag, had ook op miltvuur onderzocht; uit het bacteriologisch onderzoek bleek echter, dat het dier aan septicaemia haemorrhagica was gestorven. Bij de sectie van een opgegraven cadaver bleek een acute ontsteking der neus- en voorhoofdsboezems te bestaan. Vermoedelijk moeten deze gevallen als acuut verloopende boosaardige kopziekte worden beschouwd.

Verder komt in ons land de „Wild- und Rinderseuche" voor, welke verloopt onder het beeld eener croupeuse pneumonie, pleuro-pneumonie, gastro-enteritis of zwellingen der cutis en subcutis, doch waaronder ook apoplectische gevallen worden aangetroffen. Ook bij kalveren van ± 1 jaar komen gevallen van septicaemia haemorrhagica voor, welke soms ten onrechte voor boutvuur worden gehouden.

In de laatste plaats, vooral uit een bacterioscopisch differentiëel-diagnostisch oogpunt is van belang het m a l i g n e o e d e e m en het b o u t v u u r. Pathologisch-anatomisch zijn deze ziekten doorgaans goed van het miltvuur te onderscheiden, daar de beide eerstgenoemde gepaard gaan met zwellingen, bestaande in infiltraties met gasvorming. De

gasvorming is zeer karakteristiek; men ontdekt ze echter eerst bij het doen van sectie, welke dus door deze omstandigheid van groot nut is. Niet altijd echter zijn die infiltraties zoo geprononceerd; bij boutvuur kan de gasvorming zelfs zeer gering zijn. Het kan voorkomen, dat de serohaemorrhagische infiltratie van musculair en intramusculair weefsel zich uitstrekt over enkele spieren, welke te midden der groote spiergroepen van het achter- of voorstel zijn gelegen, maar bovendien kunnen de spieren binnen de buik- en bekkenholte, hetzij alleen lendenspieren of het middelrif, in het proces betrokken zijn.

Het frappante symptoom, dat miltzwelling bij boutvuur ontbreekt, is evenmin zonder uitzondering als het constante voorkomen ervan bij miltvuur.

Een voornaam kenmerk is, dat de boutvuurbacillen niet of zeer spaarzaam in het bloed voorkomen; dit geldt slechts voor pasgestorven dieren, want eenige uren na den dood verspreiden de bacteriën zich en kan het voorkomen, dat bloedpraeparaten bezaaid zijn met boutvuurstaafjes en sporen. In het algemeen echter treft men de bacteriën uitsluitend aan in de emphysemateuse spieren, vooral ook in het subcutane en intermusculaire vocht, in de vloeistoffen op de sereuse vliezen, in het bijzonder het peritoneum. De lever is ook spoedig met boutvuurkiemen overstroomd; reeds eenige uren na den dood van een boutvuurcavia zijn de praeparaten bezaaid met bacillen, welke al of niet sporen vormen. Van meer gewicht is het verschil in morphologie tusschen beide bacteriën. De boutvuurbacil doet zich in de spieren en de subcutis het meest karakteristiek voor; niet, dat zijn vorm in die weefsels zoo constant is, doch het is juist zijn polymorphie, welke hem typeert. Naast vele korte en lange, tamelijk dunne staafjes, welke afzonderlijk, zelden aan draden liggen, ziet men meer plompe lichamen, de zoogenaamde „clostridiumvormen". De uiteinden der staafjes zijn afgerond,

de vorm der clostridiën is die van een gehalveerden citroen, sterk ovaal; het is een bacil, welke bezig is een spoor te vormen. In gewoon gekleurde praeparaten is de spoor derhalve ongekleurd, terwijl de uiteinden zich eenigszins diffuus kleuren. Men krijgt nu overgangsvormen totdat de spoor is uitgedreven; ook vrije, ovale sporen treft men aan. De sporenvorming vindt plaats in het lichaam, in tegenstelling met de miltvuurspoor. In het bloed, de lever en het peritoneaalvocht ziet men korten tijd na den dood weinig sporen; de bacillen kunnen hierin lange draden vormen, hetgeen in verband staat met het gemakkelijker uitgroeien der bacteriën. Men heeft de draadvorming der boutvuurkiemen tegenover die van het maligne oedeem op den achtergrond willen zetten en het is waar, dat maligne oedeembacillen onder de meeste omstandigheden draden vormen, welke langer en dunner zijn dan die van het boutvuur, doch een afdoend kenmerk is het niet. Ook de maligne oedeembacillen kunnen geïsoleerd liggen en dan veel op miltvuur- en boutvuurstaafjes gelijken. De differentiëel-diagnose tusschen boutvuur en maligne oedeem is bijzonder moeilijk, zoowel in de praktijk als in het laboratorium; ik hoop bij een volgende gelegenheid hierop uitvoeriger terug te komen. Een onderscheid tusschen miltvuur, boutvuur en maligne oedeem is, dat de bacteriën der beide laatste ziekten beweeglijk zijn, hoewel die beweeglijkheid ook sterk kan varieëren.

Meer dan het boutvuur kan het maligne oedeem ons bij het onderzoek van miltvuur op het dwaalspoor brengen. Een cardinaal punt van verschil is reeds, dat miltvuur bij uitstek een ziekte der runderen en maligne oedeem vooral bij het paard bekend is. De meening echter, dat maligne oedeem bij het rund niet zou voorkomen, is onjuist, men denke slechts aan den z.g. „Geburtsrauschbrand," welke zonder twijfel maligne oedeem is. Doch ook spontane gevallen van maligne oedeem heb ik bij runderen kunnen constateeren.

Bij het maligne oedeemcadaver is het bloed spoedig met maligne oedeembacillen overstroomd en alleen bij vroegtijdig onderzoek na den dood is de miltvuurbacil zonder veel moeite van hen te onderscheiden ; de kapselkleuring bewijst daarbij groote diensten. Indien de kapselkleuring in den steek laat, moet het sectiebeeld ons helpen, doch door ontbinding kunnen eveneens emphysemateuse zwellingen zijn ontstaan. Een kenmerk van eenige waarde is de spoorvorming in het lichaam, welke echter minder geprononceerd is dan bij de boutvuurbacillen; buiten het lichaam vormen de miltvuurbacillen eveneens sporen. In die gevallen kan de ligging der spoor in den bacil eenige aanwijzing geven. De maligne oedeemspoor ligt in den regel aan het einde, de miltvuurspoor steeds in het midden van den bacil. Vergissing is te dien opzichte niet onmogelijk. Dat de sporen zelf van elkander te onderscheiden zijn, is een dwaling; morphologisch gelijken ze volkomen op elkander. Onder omstandigheden, dat de kapselkleuring geen hoop op succes kan geven, is dus de differentiëel-diagnose met betrekking tot maligne oedeembacillen zeer moeilijk; de draadvorming en soms grootere fijnheid der laatste kunnen licht verspreiden. Hiervoor is een zeer geoefend oog noodig en het verdient aanbeveling in die gevallen materiaal naar een laboratorium te zenden.

Met het maligne oedeem zijn in één adem te noemen de cadaverbacillen. Dit is een verzamelnaam voor bacteriën, welke uit het darmkanaal na den dood van het individu in de weefsels dringen ; het zijn anaeröbe, meest sporenvormende micro-organismen. De bacillus cadaveris Sternbergii vormt geen sporen. Bij onze huisdieren spelen maligne oedeembacillen een groote rol als cadaverbacteriën ; zij komen tijdens het leven reeds in het darmkanaal voor. Zeer waarschijnlijk echter zijn al deze op maligne oedeembacillen gelijkende microben niet dezelfde.

KIRSTEN heeft vele dezer organismen gekweekt uit faeces van dieren en uit bloed van cadavers, waarbij is gebleken, dat de meeste niet pathogeen zijn voor konijnen en cavia's, terwijl die van het spontane maligne oedeem zeer virulent zijn voor genoemde proefdieren. Op grond daarvan spreekt KIRSTEN van variëteiten van den maligne oedeembacil. Ik heb deze ervaring eveneens opgedaan; een schaap, dat gestorven was aan een necrotiseerende pneumonie, had 6 uur ongeopend gelegen bij 24° C. In het bloed, doch vooral in de lever, kwamen zeer vele op maligne oedeembacillen gelijkende staafjes voor; het gelukte echter niet een konijn er mede te dooden. Er komen echter ook variëteiten voor, welke wel pathogeen zijn, zoodat men voorzichtig moet zijn om op grond van bacteriologisch onderzoek van materiaal, dat aan het laboratorium wordt ingezonden en waarin cadaverbacillen voorkomen, de diagnose maligne oedeem vast te stellen.

Verder kunnen z.g. „Pseudorauschbrandbacillen" als cadaverbacillen optreden; dit zijn anaërobe, op boutvuurbacillen gelijkende rottingsorganismen. Zij vormen mooie sporen, nu eens in het midden, dan weer aan de uiteinden (trommelstokvorm), ze zijn ook niet pathogeen. Er zijn waarschijnlijk onder de z.g. aardbacillen, welke normaliter in het darmkanaal onzer huisdieren saprophytisch leven en als cadaverbacilllen kunnen voorkomen, zeer vele, die nu en dan pathogeen worden en als variëteiten der boutvuur- en maligne oedeembacillen moeten worden opgevat.

In de landen, waar men het bradsot kent, komt ook deze ziekte voor de differentiëel diagnose van miltvuur in aanmerking; de infiltraties met gasontwikkeling, welke haar karakteriseeren, kunnen ontbreken, de vorm en grootte van den bacil geeft echter uitslag, de sporenvorming gelijkt op die der boutvuurbacillen. JENSEN is ook van meening, dat deze bacillen zeer na aan elkander verwant zijn. In ons land sterven

ook schapen aan ziekten, welke op bradsot gelijken; vooral in de omstreken van Amersfoort zijn zij door mij waargenomen. Pathologisch-anatomisch en bacteriologisch kwam de ziekte met boutvuur overeen. Het zal nuttig zijn, dat de practici hun aandacht aan deze schapenziekten wijden.

Behalve de genoemde bacteriën zijn voor de miltvuurdiagnose van belang alle groote bacillen, waartoe behooren de subtilisbacteriën en dergelijke, welke aëroob zijn, sporen vormen doch meestal pas in aanmerking komen bij het onderzoek van materiaal, dat eenigen tijd buiten het cadaver heeft vertoefd. Het is in hoofdzaak in de culturen, dat ze veel op miltvuurbacillen gelijken en daarom ook bekend zijn als „pseudomiltvuurbacillen"; ze zijn echter volstrekt niet pathogeen.

Al is nu door het opwerpen van al deze mogelijkheden en onmogelijkheden de diagnostiek van het miltvuur misschien duisterder geworden, toch is het microscopisch bacterioscopisch onderzoek de beste waarborg voor de juistheid der diagnose; het is echter goed met deze klippen rekening te houden, men weet ze dan te omzeilen.

Indien echter gegronde twijfel bestaat of de toestand van het cadaver is zoodanig, dat de miltvuurbacil zijn karakteristieke kenmerken heeft verloren, dan bestaat de gelegenheid een grondig bacteriologisch onderzoek in te stellen of te doen instellen. In het algemeen is het wenschelijk, dat steeds materiaal in het laboratorium worde verwerkt en getracht den bacil te isoleeren; men zal zich echter bij negatieve uitkomst hierop niet kunnen verlaten. In Pruisen heeft men indertijd bepaald, dat van alle vermoedelijk aan miltvuur gestorven dieren materiaal aan de daartoe aangewezen laboratoria zou worden onderzocht, terwijl geen schadevergoeding zou plaats vinden dan na positieve bevinding. Dit heeft tot vergissingen aanleiding gegeven en men komt er meer en meer van terug. Ten einde de bevinding zoo betrouwbaar

mogelijk te maken, is het vóór alles noodig de beste methode voor verzending van materiaal toe te passen, waarbij derhalve zoo veel mogelijk kiemhoudend materiaal moet kunnen worden verwerkt en zoo min mogelijk levensvatbare kiemen gedurende de verzending verloren moeten gaan. Tot vóór eenige jaren had men geen afdoende methoden; in 1903 hebben BONGERT en FISCHOEDER, afzonderlijk van elkander, onderzoekingen hieromtrent ingesteld en in verband daarmede nagegaan op welke manier het ingezonden materiaal met de grootste zekerheid op positief resultaat moet worden verwerkt. Ook omtrent den aard van het materiaal, dat opgezonden moest worden, bestond geen eensgezindheid. OLT e. a. bevelen oor- of halsaderbloed aan, HOSANG prefereert miltpulpa. Uit de jongste onderzoekingen van KAESEWURM is gebleken, dat het neusbloed de voorkeur verdient; daarin vormen de bacillen sporen, welke tegen schadelijke invloeden bestand zijn, doch door vele aërobe bacteriën, welke er in voorkomen, kan het onderzoek worden bemoeilijkt. Dit bezwaar wordt opgeheven, indien dat neusbloed wordt gedroogd, waarbij vele anaërobe, geen sporenvormende bacteriën dood gaan.

Bij de meeste cadavers is halsaderbloed te verkiezen, doch bij oudere cadavers zou het zeer nuttig zijn bovendien eenig gedroogd bloed, dat uit de natuurlijke openingen is gevloeid, te laten onderzoeken.

Wat betreft het verwerken van het materiaal, bestond voor 1903 geen vaste methode; in het meerendeel der gevallen werd van het bloed of de miltpulpa een proefdier geënt, doch men had reeds opgemerkt, dat dit experiment niet betrouwbaar was. De proefdieren bleven herhaaldelijk leven of stierven pas na langen tijd en dikwijls niet aan miltvuur, terwijl toch het microscopisch onderzoek zonder twijfel miltvuurbacillen had aangetoond. Deze minder gewenschte resultaten worden door verschillende momenten geïnfluenceerd.

In de eerste plaats kunnen zeer weinig levensvatbare kiemen in het materiaal aanwezig zijn of door cadaverbacillen en andere micro-organismen of hun stofwisselingsproducten zijn verzwakt. Daarna is het mogelijk, dat een proefdier natuurlijke resistentie bezit, welke door het 1ste moment zal worden bevorderd, en ten laatste kunnen de secundair opgetreden bacteriën, die tegelijk bij het dier worden geïnjiciëerd, een antagonistische werking op den miltvuurbacil en op zijn sporen uitoefenen. De laatst genoemde oorzaak is de belangrijkste.

Van verzwakking der miltvuurkiemen zag ik een duidelijk voorbeeld; vleesch van een miltvuurcadaver, dat voor eenige dagen gezouten was, werd door den districtsveearts te Zutfen in beslag genomen en aan het abattoir te Nijmegen onderzocht. In praeparaten waren enkele miltvuurbacillen met kapsels te onderkennen, sporen waren niet gevormd, andere bacteriën waren niet aan te wijzen. Muizen met dit vleesch subcutaan geënt, stierven na 10 dagen aan miltvuur, zeker een ongekend lang incubatietijdperk. Een ander geval betrof gedroogd miltvuurbloed, dat niets dan miltvuurbacillen met kapsels bevatte; dit materiaal doodde een muis na 6 dagen.

Grooter bezwaar levert de antagonistische werking van andere bacteriën op. De proefdieren sterven dan aan septicaemie door coli-, proteus- of haemorrhagische septicaemiebacillen, of zij blijven leven, doordat de secundaire bacteriën zelf niet pathogeen zijn, doch het dier door hun werking tijdelijk of blijvend tegen den miltvuurbacil hebben geïmmuniseerd.

Emmerich heeft het eerst voor de erysipelascoccen de antagonistische werking bij miltvuurinfectie vastgesteld. Later heeft men deze eigenschap kunnen aantoonen voor een rij bacteriën, evenals voor hun stofwisselingsproducten. Vooral de bacillus pyocyaneus heft de werking der miltvuurkiemen

op; dit berust volgens EMMERICH op een ferment, de pyocyanase, waardoor de bacillen zouden gedood en daarna verteerd worden. VON DUNGERN beschouwt dit verschijnsel als een verhoogde leucocytose onder den invloed van de stofwisselingsproducten der bacteriën, zoodat de miltvuurkiemen door de vele leucocyten worden opgenomen.

Om dit gevaar te ontgaan, bevelen KOCH en KITT de cutane enting aan, ten einde aldus de werking van vele secundair opgetreden bacteriën te elimineeren; BONGERT zag hiervan niet het gewenschte gevolg.

Meer aan te bevelen is de methode van FISCHOEDER, die de plaats waar het dier is geënt, na 6 uur onderzoekt; hierbij gelukt het tusschen vele andere bacteriën miltvuurstaafjes met duidelijke kapsels te kleuren. Het gebeurt dan herhaaldelijk, dat zulk een dier niet aan miltvuur sterft, ja zelfs blijft leven; men is nu toch in de gelegenheid geweest het miltvuur te diagnostiseeren. De beste methode echter is verhitting van het materiaal gedurende 20 minuten op 70° C., waardoor alleen sporen van miltvuur en van enkele andere bacteriën, als bacillus subtilis, in het leven blijven. Men loopt echter gevaar, indien zich geen sporen hebben gevormd, bedriegelijke uitkomsten te verkrijgen.

Het is BONGERT, die het eerst heeft gewezen op het groote nut der plaatculturen bij het onderzoek van miltvuur. Daartoe worden van het te onderzoeken materiaal agar- of gelatineplaten in verdunningen aangelegd; het materiaal wordt al of niet te voren verhit. Het verhitten is weer alleen mogelijk indien men zeker is, dat zich sporen hebben gevormd. De miltvuurkolonie is zeer typisch, de medusa-hoofdvorm zóó karakteristiek, dat het niet bezwaarlijk is onder vele koloniën die van miltvuur te onderkennen. Een 2de voordeel is, dat de boven beschreven antagonistische werking zich in de culturen niet openbaart. Wel komen sommige z.g. pseudomiltvuurkoloniën dikwijls tot ontwikke-

ling, welke voor een geoefend oog en vooral bij zwakke vergrooting zijn te onderkennen. Het verdient echter aanbeveling dergelijke koloniën te isoleeren; ze verhouden zich in de verschillende voedingsmedia geheel anders en zijn niet pathogeen. Ze behooren tot de subtilis- en wortelbacteriën, welke wegens hun sporenvorming ook in platen van verhit materiaal tot ontwikkeling komen. Eenigen tijd geleden vond ik bij onderzoek op miltvuur van ingezonden bloed bijna in reine cultuur den bacillus proteus Zopfii, welke geen sporen vormt, doch op de agarplaten macroscopisch zeer veel op miltvuur gelijkt. De koloniën zijn meer mosachtig. Toch komen ook echte haarlokvormende koloniën voor, waarover ik later uitvoeriger hoop te zijn.

Uit dit alles blijkt, dat het voor een goed onderzoek noodig is in de eerste plaats plaatculturen aan te leggen en daarnaast het experiment bij dieren toe te passen, terwijl bij de verzending van materiaal moet worden zorg gedragen, dat het zooveel mogelijk kiemen bevat, zoo min mogelijk verontreinigd is of wordt, en als het kan de gelegenheid bestaat, dat sporen worden gevormd.

Het opzenden van bloed of miltpulpa in vloeibaren vorm in een fleschje verdient nooit aanbeveling, daar de rotting haar invloed ongestoord kan doen gelden en de miltvuurbacillen kan vernietigen vóór zij sporen hebben gevormd. Olt heeft aanbevolen het materiaal tusschen twee helften van een gekookten aardappel te doen. In 1898 is het opdrogen in gebruik gekomen, eerst in een dunne, later in een dikke laag. Kitt wees er op, dat miltvuurbacillen door drogen eenige weken levensvatbaar blijven; Bongert toonde aan, dat deze tijd op 10—14 dagen kan worden gesteld, wanneer het materiaal in een dikke laag op een objectglas is gedroogd.

Fischoeder komt tot hetzelfde resultaat, doch beveelt aan

het bloed, in plaats van te drogen, dat geruimen tijd duurt, in een buisje tot een 3 m.M. hooge laag te verzenden. Zeer geschikt hiervoor zijn de ziektestofbuisjes met kurkstop der Rijks seruminrichting, doch niet, als het fleschje geheel wordt gevuld, waardoor de onderzoeker zich bij het openen kan bemorsen. Beter zou het in die gevallen zijn een fleschje met glazen stop te gebruiken; het is echter niet noodig zooveel materiaal te zenden. Het drogen heeft het voordeel, dat daardoor vele secundaire organismen worden gedood. Het drogen in een dikke laag heeft slechts weinig vóór boven het drogen in een dunne laag. Bongert heeft aangetoond, dat de levende miltvuurbacillen bij het drogen op glas dagelijks in getal verminderen, zoodat na 10 dagen tot 7 weken geen miltvuurkoloniën meer in de culturen opkomen. Het voordeel der dikke laag bestaat derhalve alleen in het grooter aantal bacillen, dat men inzendt; hiertegenover bestaat het bezwaar, dat het drogen lang duurt, terwijl men zich niet door haast mag laten verleiden om het objectglas met bloed op een warme plaat of in de zon te leggen, waardoor de bacillen worden verzwakt. Nog slechter is het plakken van twee glazen welke niet droog zijn, op elkander; weliswaar kunnen zich dan sporen vormen, doch is het materiaal verontreinigd, dan werken de rottingsorganismen bacteriolytisch op de vegetatieve vormen en storend op de sporenvorming. Bij het drogen worden geen sporen gevormd. De manier van drogen heeft geen invloed, d. w. z. of men aan de lucht of in een exsiccator, bij 37° C. of bij lagere temperatuur, boven chloorcalcium of zelfs boven zwavelzuur droogt.

Een nadeel van het drogen is, dat wanneer het materiaal eenige uren na den dood is genomen, nog slechts weinig bacillen aanwezig kunnen zijn en het aantoonen na 1 of 2 dagen dus niet meer mogelijk is.

Hoewel ik niets aan de methode wil afdoen en haar,

mits goed toegepast, als zeer betrouwbaar kan aanbevelen, moet ik bekennen er toch meermalen slechte resultaten mede te hebben verkregen, namelijk dat uit tusschen twee glazen gedroogd bloed, hetwelk stampvol zat met miltvuurbacillen met mooie kapsels en welk geval ook door den veearts pathologisch-anatomisch voor miltvuur was gehouden, geen miltvuurbacillen konden geïsoleerd, noch een proefdier er mede gedood worden.

Het is wel bevreemdend, dat men niet meer de aandacht aan de sporenvorming geschonken en getracht heeft het materiaal, dat aan het cadaver werd ontnomen, indien er nog geen sporen in waren gevormd, zoodanig te behandelen, dat zich gedurende het transport of daarna sporen konden ontwikkelen.

Het is hier de plaats iets meer over de sporenvorming mede te deelen. Voor sporenvorming in het algemeen zijn noodig: 1°. de aanwezigheid van vrije zuurstof, 2°. een temperatuur tusschen 12° en 37 tot 38° C.; zij verloopt het snelst bij 32°—35° C. en wel in ± 16 uur; hoe lager de temperatuur, des te langzamer gaat dit proces, 3°. de samenstelling van den voedingsbodem; gekookte aardappel is zeer geschikt (deze wordt reeds bij de methode van Olt voor het opzenden van materiaal aangewend). Men is nog niet tot zekerheid gekomen omtrent het phenomeen der sporenvorming bij de bacteriën in het algemeen en voor de miltvuurbacillen in het bijzonder. De laatste hebben steeds een zeer geschikt materiaal geleverd voor de studie omtrent de biologie der sporenvorming.

Behring meent, dat de vorming van sporen eerst dan intreedt, wanneer de groei der miltvuurbacillen zijn acme heeft bereikt. Buchner zegt, dat op dit acme van ontwikkeling een hongertoestand moet volgen. Het begrip, dat de bacillen sporen vormen zoodra ze onder ongunstige omstandigheden komen, is niet juist; wanneer men miltvuur-

bacillen steeds op slechte media kweekt, vormen zij geen sporen, doch het komt ook voor, dat zich op goede media geen sporen ontwikkelen.

In bouillon vormen zij niet veel sporen, maar brengt men hen daarna in peptonkeukenzoutoplossing, dan begint de sporenvorming zeer rijkelijk. Dit pleit voor den hongertoestand. Er tegen spreekt het verschijnsel, dat de miltvuurbacil in het filtraat van welig gegroeide bouillonculturen weer sporen vormt, waarin toch geen gelegenheid is om een toppunt van ontwikkeling te bereiken; ook worden op agarculturen uit de ontwikkelde sporen weer bacillen gevormd (sporenkieming).

In verband hiermede is ook de vraag gerezen, of de sporenvorming moet worden opgevat als een z.g. „Dauerform", waarin de bacil overgaat, indien de omstandigheden voor zijn bestaan ongunstig worden, dan wel als een vruchtvorming evenals bij de hoogere planten, hetgeen een bewijs zou zijn van hun uitstekenden groei en van de gunstige omstandigheden waaronder zij verkeeren.

Gärtner heeft hierover uitvoerige onderzoekingen gedaan, welke gepubliceerd zijn in de „Festschrift zum Robert Koch's 60sten Geburtstage", en komt tot het resultaat dat beide het geval is, en dat zoowel voor de „Dauerform" als voor de vruchtvorming aan talrijke voorwaarden moet worden voldaan om sporenvorming te doen plaats vinden.

Met betrekking tot het miltvuuronderzoek bezitten de onderzoekingen van Bongert groote waarde. Bongert heeft de voorwaarden der sporenvorming in rottend miltvuurmateriaal nagegaan, in het bijzonder met betrekking tot den bodem. Vooreerst deed hij stukken milt van een aan miltvuur gestorven rund in steriele flesschen, welke respectievelijk met tuinaarde en zand waren gevuld, en constateerde dat zich alleen in de tuinaarde, die met water van 18° C. was bevochtigd, sporen vormden; in het vochtige zand niet,

in de droge media evenmin. Wat betreft het ontbreken der sporen in het vochtige zand, kan worden opgemerkt, dat door het wegzakken van het water de milt, welke oppervlakkig lag, niet werd bevochtigd. Verder is van belang de grootere oppervlakte, waarover bloed en faeces van aan miltvuur lijdende dieren zich in den bodem verspreiden, waardoor de zuurstof beter kan toetreden; de poreusheid van den bodem bevordert dit. Een derde gunstig moment voor de vorming van sporen in den bodem is, dat door het watergehalte van den bodem een verdunning van het materiaal, dus ook van de rottingsorganismen, ontstaat. Hiervan kan men ook gebruik maken om in rottend materiaal, door toevoeging van gedistilleerd water of 1 procent keukenzout-oplossing, de sporenvorming te bevorderen. Bongert heeft ook nauwkeurig onderzocht hoe de rottingsmicroben schadelijk op de sporenvorming werken, namelijk door het aanleggen van gemengde culturen van miltvuurbacillen met verschillende bacteriën. Daaruit is gebleken, dat de meeste weinig invloed hebben op de sporenvorming, wel echter de bacillus pyocyaneus en de anaërobe cadaverbacillen; ook de stofwisselingsproducten van den bacillus coli en van de staphylococcen werken belemmerend en dooden zelfs de miltvuursporen. Is de sporenvorming eenmaal begonnen, dan treedt die schadelijke invloed minder op den voorgrond, hoewel de beide eerstgenoemde micro-organismen toch nog hun bactericide werking vertoonen. Ditzelfde komt voor bij een geopend cadaver, waar reeds gelegenheid tot sporenvorming is gegeven.

Wisselingen in een der voorwaarden voor de sporenvorming werken eveneens nadeelig, bijv. het verblijven van miltvuurmateriaal gedurende eenigen tijd beneden 12° C. veroorzaakt minder sporenvorming, ook wanneer dat materiaal daarna op een gunstige temperatuur wordt gebracht. Tijdelijke anaërobe verhoudingen oefenen denzelfden invloed uit, wat vooral blijkt bij een gesloten cadaver, waarbij

de secundaire anaërobe organismen nog hun hulp verleenen. Hoe langer derhalve het cadaver ongeopend blijft liggen (dus ook, hoe langer na den dood materiaal wordt ontnomen), des te minder sporen zullen uit de nog aanwezige vegetatieve vormen worden gevormd, wanneer wij de omstandigheden daarvoor gunstig maken; dit is met het oog op verzending van gewicht. Tijdelijke belemmering van den vochtigheidsgraad is van geen merkbaren invloed op de sporenvorming, ten minste niet in miltvuurbloed. Indien dit gedroogd is, zullen zich na toevoeging van gedistilleerd water weder sporen vormen; er vindt door deze bloedverdunning zelfs eerst een vermeerdering der bacillen plaats, welke daarna sporen gaan ontwikkelen. Dit geeft een blik op de vermeerdering der miltvuurbacillen in den bodem en de oppervlakkige aardlagen, waarin, indien deze met miltvuurbloed worden besmet, de gelegenheid voor de miltvuurbacillen gunstig is om zich te vermenigvuldigen. Is het acme van hun groei bereikt en de voedingstof (in casu het bloed, verdund met water uit den bodem) uitgeput, dan ontstaan de „Dauerformen." Deze blijven jaren lang virulent, de rottingsorganismen sterven af en het miltvuur blijft zonder concurrentie bestaan.

In den nieuwsten tijd heeft men van de kennis der sporenvorming gebruik gemaakt om materiaal aan de laboratoria ter onderzoek te zenden, en wel door miltvuurbloed of miltpulpa in een gipsstaafje te laten zuigen, waarin de levensvatbare bacillen gemakkelijk sporen vormen. Dit principe is neergelegd in de „*Straatsburger Gipsstaafjesmethode*", het eerst door Marxer en in het begin van dit jaar uitvoerig door Jacobsthal en Pfersdorff beschreven. In Elsas-Lotharingen is deze methode door de regeering aangewezen, om materiaal aan het laboratorium te laten onderzoeken. Het was reeds gebleken, dat miltvuurbacillen in poreuse lichamen zeer gemakkelijk sporen vormen; dit berust vooral op de

groote hoeveelheid zuurstof, welke door adsorptie in het poreuse lichaam wordt gecondenseerd. Op die wijze is het mogelijk miltvuurmateriaal, zoodra het uit het cadaver is genomen, sporen te doen vormen, en het is duidelijk, dat op die wijze onder alle gevallen door plaatculturen een positief resultaat kan worden verkregen.

Indien het gipsstaafje met bouillon wordt bevochtigd, is het mogelijk de sporenvorming bij 37° na 6—8 uur te doen beginnen, bij 21—22° na 22 uur, bij 16° na 62 uur; na bevochtiging met water gaat het iets langzamer, doch nog sneller dan in gewone agar- of bouilloncultuur. Men tracht dit te verklaren door aan te nemen, dat het acme van den groei der miltvuurbacillen in gips met bouillon gedrenkt spoediger is bereikt dan indien het materiaal met water op het gipsstaafje wordt vermengd.

Eindelijk levert het gipsstaafje ook nog het voordeel, dat het materiaal en de daarin aanwezige rottingsorganismen zoodanig worden verdund, dat hun schadelijke invloed op de sporenvorming van weinig beteekenis is.

Hiermede was dus het middel aangegeven om gedurende het transport materiaal in een meer duurzamen vorm om te zetten; op het laboratorium kon men dit procédé dan nog voortzetten en direct of eenige uren daarna de miltvuurkiemen isoleeren. De behandeling van het gipsstaafje op het laboratorium is zeer eenvoudig. Eenig materiaal wordt afgeschrapt en in sterielen bouillon verdeeld, welke gedurende 2 minuten op 65° C. wordt verwarmd; daarna worden agarplaten aangelegd. Van den bouillon wordt tevens een praeparaat gemaakt. Het verwarmen op 65° C. heeft vóór, dat de proteus-, coli- en andere bacteriën worden gedood, doch miltvuursporen en zelfs miltvuurbacillen levensvatbaar blijven. Het gelukt daarbij een reine cultuur van miltvuurkoloniën op de platen te zien opkomen, welke vervolgens kunnen worden geïsoleerd en geïdentificeerd. De eventueel aanwezige anaërobe sporenvormende

bacteriën leveren geen bezwaar bij het onderzoek op, daar zij op de agarplaten niet tot ontwikkeling komen. De aërobe sporenvormende bacillen, waaronder vele z.g. „pseudomiltvuurbacillen", komen wel op onze platen te voorschijn, doch bij verdunning van het materiaal in vele platen is dat bezwaar opgeheven. Zij kunnen veel overeenkomst met de miltvuurkoloniën toonen, doch zijn bij nader onderzoek gemakkelijk te onderkennen. Indien de gipsstaafjes echter bij 18—22° worden bewaard, vormen de subtilis- en voedselbacillen weinig of geen sporen, de miltvuurkiemen echter wel; bij het pasteuriseeren worden de negatieve vormen gedood, zoodat ze ons op die wijze in de plaatculturen weinig kunnen hinderen.

Het gipsstaafje wordt ter verzending in bouillon gedrenkt, daarna droog gesteriliseerd; de bouillon droogt dus uit, doch wordt later door toevoeging van water, even voordat het staafje met materiaal wordt bevochtigd, weder opgelost. Zoodoende heeft men een staafje, dat aan de eischen hierboven genoemd voldoet. Het staafje rust in een steriele buis, en is daarin door een wattenprop op den bodem en aan de opening gefixeerd; het geheel is omgeven door een blikken en houten koker. Ten einde materiaal in te zenden, wordt het gipsstaafje ongeveer 1 minuut lang in rein water gelegd en dan in het glas gebracht, zoodat het onderste wattenpropje vochtig wordt; daarna strijkt men er zacht mede langs de opening der oor- of halsader, de milt of het hart. Het bloed of weefsel mag er slechts dun op zitten, anders veegt men het overtollige met papier weg. Doet men dit niet, dan worden de poriën verstopt, de zuurstof kan niet toetreden en de sporen worden niet gevormd. Hiervan heb ik zelf een onaangenaam voorbeeld gehad. Het staafje wordt in het buisje gedaan en door den bovensten wattenprop gefixeerd; een bijgaand biljet worde ingevuld en ingezonden.

Door Eberle is deze methode goed bevonden; zij gaf

zelfs positieve resultaten als andere methoden in den steek lieten. De enkele ervaringen er mede aan de Rijks seruminrichting opgedaan, zijn ook zeer bevredigend. Voor hen, die deze staafjes willen gebruiken, zijn ze gratis verkrijgbaar.

U ziet, dat ik veel waarde hecht aan het onderzoek van miltvuur op het laboratorium, doch bovenaan staat het microscopisch onderzoek door den betrokken veearts, die het best in de gelegenheid is vroegtijdig een praeparaat te maken en dus de bacteriën kan onderkennen in een stadium, waarin ze nog niet veel van hun morphologisch karakter hebben verloren. Hun vorm bij kapselkleuring is dan zoo karakteristiek, dat de diagnose in verband met de miltzwelling en andere pathologische veranderingen niet moeilijk zal vallen. De gelegenheid om zijn diagnose te laten controleeren, staat dan bovendien nog open.

VERKLARING DER FIGUREN.

FIG. 1. Miltvuurbacillen in bloed, kapselkleuring. Door het snelle drogen boven de vlam, is de kapsel eenigszins geschrompeld en het uitdrogingsproces niet zoo regelmatig verloopen.
Microphotographie, vergrooting 750-maal.

FIG. 2. Anaërobe cadaverbacillen, op boutvuur gelijkende micro-organismen, welke echter niet pathogeen zijn. Een der sporen vormende bacillen is zeer duidelijk.
Microphotographie, vergrooting 750-maal.

FIG. 3. Boutvuurbacillen in de lever van een cavia, welke aan boutvuur was gestorven, 6 uur na den dood. Deze zouden gemakkelijk met miltvuurbacillen kunnen worden verward. Ook maligneoedeembacillen hebben hiermede overeenkomst.
Microphotographie, vergrooting 750-maal.

FIG. 4. Oppervlaktekolonie van miltvuurbacillen.

FIG. 5. Oppervlaktekolonie van z.g. „pseudo-miltvuurbacillen". Deze kolonie is van den bacillus proteus ZOPFII.
Fig. 5 en 6 zijn microphotographieën bij 50-maal vergrooting.

Het is mij hoogst aangenaam op deze plaats den heer Jhr. BODDAERT, bacterioloog-scheikundige, onder wiens leiding de photographische afdeeling der Rijks seruminrichting staat, voor zijn bereidwilligheid mijn oprechten dank te betuigen.

ONDERZOEKINGEN OVER MELK,

DOOR

D. A. DE JONG en W. C. DE GRAAFF.

(Laboratorium van het Openbaar Slachthuis te Leiden;
directeur: Dr. D. A. DE JONG.)

III. De coli-contrôle der gepasteuriseerde melk.

In een vorig artikel [1] wezen wij er reeds op, dat het publiek in gepasteuriseerde melk veelal iets anders ziet dan melk, welke werd verwarmd, om de houdbaarheid van het product te verhoogen. Zeer dikwijls meent men met ziektekiemvrije melk te doen te hebben, daarbij aannemende, dat de plaats gehad hebbende verwarming voldoende is geweest, om eventueel in de melk aanwezige ziektekiemen te dooden

Niet alleen het groote publiek, doch ook veel geneeskundigen verkeeren in diezelfde meening. Gepasteuriseerde melk wordt dus als synoniem met ziektekiemvrije melk opgevat.

Naar onze meening ten onrechte, zooals wij reeds vroeger opmerkten. Er bestaat echter een redelijke grond voor deze met name in Nederland gehuldigde opvatting, waardoor zij zeer zeker te verontschuldigen valt, echter, zooals het ons voorkomt, niet mag worden bestendigd.

Velen zal het bekend zijn, dat de verdienstelijke FORSTER, met zijn leerlingen (VAN GEUNS, DE MAN), uiterst belangrijke onderzoekingen heeft ingesteld omtrent de afstervingstemperaturen van verschillende pathogene micro-organismen, en de resultaten daarvan heeft dienstbaar gemaakt aan de

[1] Dit tijdschrift, deel 33, afl. 9.

practische melkhygiëne. Is de afstervingstemperatuur en de tijd gedurende welken zij heeft in te werken van verschillende pathogene micro-organismen bekend, dan kan men daarvan gebruik maken om een medium, waarin die bacteriën voorkomen of vermoed worden voor te komen, ziektekiemvrij te maken. Dat dit iets anders is dan steriliseeren, spreekt wel van zelf.

Dat het aanwenden van hooge temperaturen bij het verwarmen der melk in de praktijk om bepaalde redenen vermeden wordt, is duidelijk. Moge met de verhooging der temperatuur de grens der steriliteit steeds meer worden genaderd, men mag niet zeggen, dat de practische bruikbaarheid evenredig toeneemt. Het laatste woord is in dit opzicht nog niet gesproken, en zal vooreerst nog niet gesproken worden. Maar we weten, dat de optredende kooksmaak, de verandering van kleur, reeds dikwijls beletselen zijn voor een te hooge verwarming van melk in de praktijk. Bovendien verandert de physische en chemische gesteldheid van het product (men denke aan het coaguleeren van eiwit) en daarmede misschien de verteerbaarheid, en eindelijk kunnen, iets waarop in den laatsten tijd veel wordt gewezen maar waaromtrent werkelijk nog niet al te veel bekend is, de eventueel in de melk aanwezige enzymen, alexinen, complementen, immuunlichamen en antitoxinen door het verhitten worden gedood.

Wij laten deze laatste quaesties voorloopig buiten beschouwing, en merken op dat men, op grond van onderzoekingen van Forster en zijn leerlingen, in ons land, voornamelijk te Amsterdam, is gaan spreken van gepasteuriseerde en ziektekiemvrije melk, welke niet op den naam van gesteriliseerde, respectievelijk bacteriënvrije melk aanspraak kunnen maken.

Het is een feit, dat het groote publiek in zijn meening omtrent de identiteit van gepasteuriseerde en ziektekiemvrije

melk gesterkt wordt, doordat de producenten van kunstmatig verwarmde melk vele malen gepasteuriseerde en ziektekiemvrije melk als gelijkwaardig in den handel brengen. Men beroept zich daarbij dan op de autoriteit van FORSTER.

BAERT [1] wijst er op, dat het oorspronkelijk niet in de bedoeling lag het „speciaal Amsterdamsch product, de ziektekiemvrije melk" voor identiek te houden met „gepasteuriseerde melk." Met de laatste meende men een meer houdbaar product te verkrijgen, in de eerste moesten de ziektekiemen werkelijk zijn gedood. Tuberkel- en typhusbacillen worden gedood door 70° C. bij ten minste 10 minuten lange inwerking, zegt BAERT, en, even later (volgens de school van FORSTER): de kiemen van tuberculose, typhus en cholera sterven door een temperatuur von 60—65° C. gedurende 11 minuten; de naam van ziektekiemvrije melk is dus gerechtvaardigd voor melk, welke op deze wijze werd verwarmd.

Hieruit blijkt dus, dat men zich terecht op FORSTER kan beroepen, wat het synoniem zijn van „gepasteuriseerd" en „ziektekiemvrij" betreft, in zooverre dat hij [2] de melk, in rust gepasteuriseerd, gedurende den door hem aangegeven tijd op de temperatuur uit de onderzoekingen van hem en zijn leerlingen afgeleid, ziektekiemvrije melk wilde noemen, terwijl hij den naam *„gepasteuriseerde"* melk wilde behouden voor die, welke bij het stroomen langs verwarmde platen werd gepasteuriseerd. Wij zijn echter van meening, dat de door FORSTER] bedoelde melk den naam ziektekiemvrij niet steeds mag dragen.

Wij gaan voor het oogenblik op deze aangelegenheid niet verder in, omdat wij een contrôle-middel op de temperatuur, waaraan de verwarmde melk werd blootgesteld, wenschen

---

[1] C. G. BAERT, Melksterilisatie. Ned. Tijdschrift voor Pharmacie, Chemie en Toxicologie, 12de jaargang, bladz. 193.

[2] *Hygienische Rundschau*, 1893, N°. 15.

te bespreken. Het vaderschap van het bedoelde middel komt toe aan RINGELING, den bekenden directeur van den gemeentelijken gezondheidsdienst in Amsterdam. Hij zegt daaromtrent o. m. het volgende:[1])

„Bij het doen van een aantal bacteriologische onderzoe-„kingen van gewone „rauwe" koemelk werd onder de „verschillende melkbacteriën bacillus coli communis bijna „nimmer gemist. In de meeste gevallen bleek het coli-„organisme slechts in betrekkelijk gering aantal in de melk „aanwezig te zijn, zoodat men, om het er uit te kweeken, „eerst zijn toevlucht moest nemen tot de eene of andere „methode om het in de melk tot vermeerdering te brengen.

„Vindt men op deze wijze bacillus coli communis bijna „zonder uitzondering in de gewone „rauwe" koemelk, in „goed bereide ziektekiemvrije, gepasteuriseerde en hoogge-„pasteuriseerde melk zal dit organisme nimmer mogen voor-„komen. We weten toch reeds sedert 1889 uit de onder-„zoekingen van VAN GEUNS, dat bacillus coli communis gedood „wordt door het inwerken van een temperatuur van 59° C. „gedurende 5 minuten en van 62,5° gedurende één minuut."

RINGELING onderzocht nu in den zomer van 1903 75 monsters dergelijke melk op colibacillen. Voor 12 monsters viel het onderzoek op het coli-organisme positief uit. De gekweekte coli-bacillen worden in melk en bouillon overgeënt, en de overentingen gedurende een kwartier aan een temperatuur van 65—67,5° C. blootgesteld; hetzelfde geschiedde met een coli-bacterie, gekweekt uit „rauwe" marktmelk. Voor al deze coli-bacillen bleek, dat de overentingen door de inwerking van die temperatuur waren gedood.

RINGELING besluit aldus:

„Ten slotte dient nog opgemerkt te worden, dat deze

[1]) Dr. H. G. RINGELING, Bijdrage tot de bacteriologische contrôle van zoogenaamde ziektekiemvrije, gepasteuriseerde en hoog-gepasteuriseerde melk. *Tijdschrift voor Toegepaste Scheikunde en Hygiëne,* Augustus 1903.

„methode van onderzoek er geen aanspraak op maakt een „volledige contrôle van de genoemde melksoorten te kunnen „opleveren; uit het niet vinden van coli-bacillen volgt „toch niet, dat de genoemde melksoorten aan alle eischen, „die men aan ziektekiemvrije, gepasteuriseerde en hoogge„pasteuriseerde melk mag stellen, voldeden."

Dus vindt men den coli wel, dan is de melk niet voldoende verwarmd!

De methode van RINGELING heeft, als contrôle-middel voor gepasteuriseerde melk, de alleszins verdiende aandacht getrokken. Uit onze vorige artikelen is reeds gebleken, dat de bedoelde contrôle alles behalve gemakkelijk is, en dat het, uit een hygiënisch oogpunt, van het allergrootste gewicht moet worden geacht, te kunnen nagaan, welke warmtegraad bij het verwarmen der melk heeft ingewerkt en bovendien gedurende welken tijd die inwerking plaats vond.

Want het effect der verwarming houdt niet alleen verband met de temperatuur, maar ook met den duur der inwerking. En volgens de door RINGELING gegeven toelichting, gebaseerd op de onderzoekingen van VAN GEUNS, geeft het vinden van bacterium coli commune in gepasteuriseerde melk het recht te zeggen, dat de melk „niet gedurende 5 minuten op 59° C., of wel niet gedurende 1 minuut op 62,5° C. verwarmd is geweest."

Wie omtrent de contrôle-middelen der gepasteuriseerde melk iets meer wil weten, verzuime niet het artikel van KROON [1] na te slaan, waarin de schrijver, naast de resultaten van anderen, ook zijn eigen ervaring mededeelt. Hem was de methode van RINGELING niet alleen niet ontgaan, maar hij wijst bij de bespreking er van bovendien op de resultaten van het onderzoek van REMMELTS [2], welke, wat

[1] H. M. KROON, *De contrôle der gepasteuriseerde en gekookte melk. Tijdschrift voor Landbouwkunde*, Februari 1904.

[2] Dr. H. REMMELTS, *Untersuchungen betreffend Bacterium coli commune bei Säugetieren, Vögeln und Fischen.* Proefschrift. Vlaardingen, 1902.

de afstervingstemperatuur van bacillus coli communis betreft, niet kloppen met die van VAN GEUNS. Bacillus coli communis van het rund, in bouilloncultuur, gedurende 20 minuten in een waterbad van 70° C. geplaatst, werd niet geheel gedood, d. w. z. in de verwarmde cultuur waren nog levensvatbare exemplaren aanwezig.

Het was werkelijk van belang hierop te wijzen, want, zegt KROON, de coli-bacteriën in melk zullen in den regel wel uit runderfaeces afkomstig zijn, en uit de onderzoekingen van REMMELTS zou dus kunnen blijken „dat in melk, die voldoende gepasteuriseerd is, toch levende coli-bacillen kunnen voorkomen." Wij drukken ons liever anders uit en zeggen, dat er uit zou kunnen blijken, dat melk welke hooger en langer verwarmd is dan bij de temperaturen en gedurende de tijden door VAN GEUNS genoemd, nog coli-bacillen zou kunnen bevatten.

Over de afstervingstemperatuur van coli-bacteriën is niet zoo heel veel bekend. Bij KOLLE en WASSERMANN [1] vindt men aangegeven, dat culturen bleken afgestorven na inwerking van een temperatuur:

van 62—63° C.	gedurende	1	minuut	} (VAN GEUNS.)
„ 59° C.	„	5	minuten	
„ 60° C.	„	15	„	(KITASATO.)
„ 60° C.	„	10	„	(WEISSER.)
„ 60—61° C.	„	5	„	(CHANTEMESSE en WIDAL.)
„ 59° C.	„	15—30	„	„ „
„ 55—60° C.	„	120	„	(FRÄNKEL.)

Van CHANTEMESSE en WIDAL vonden wij in andere werken opgaven, welke niet geheel met de bovenstaande overeenstemden. Beduidt het gegeven lijstje, dat coli-bacillen, verwarmd beneden de gegeven temperaturen of korter dan de vermelde tijden, niet dood zijn, dan is de opgaaf van

[1] *Handbuch der pathogenen Mikroorganismen.* Jena, GUSTAV FISCHER 1903, II Band.

FRÄNKEL zeer merkwaardig. Een temperatuur van 55—60° C. zou dan twee uur op de coli-cultuur moeten inwerken om haar te dooden!

RINGELING heeft de mededeeling van REMMELTS niet onopgemerkt gelaten. Reeds in het verslag omtrent de verrichtingen van den Amsterdamschen Gezondheidsdienst over 1904 deelt hij omtrent de door hem uit gepasteuriseerde, hooggepasteuriseerde en ziektekiemvrije melk geïsoleerde coli-bacillen het volgende mede:

„De uit deze melksoorten gekweekte coli-achtige organis-„men werden op hun weerstandsvermogen tegenover een „temperatuur van 65—66° C., gedurende een half uur, na-„gegaan. Alle 23 exemplaren bleken aan deze verhitting „geen weerstand te kunnen bieden."

De mededeeling is van belang, omdat de duur van inwerking der temperatuur hier een half uur wordt genomen, en de temperatuur 65—66° C. Een krachtiger inwerking dus dan uit de experimenten van VAN GEUNS was af te leiden. Van belang is het nog te weten, waarin de coli-bacillen werden onderzocht, in melk of in een ander medium.

In het verslag van 1905 geeft RINGELING eenzelfde mededeeling omtrent de coli-organismen in dat jaar uit de gegenoemde melksoorten geïsoleerd.

Reeds werd er op gewezen, dat de mededeelingen van RINGELING omtrent de coli-organismen van vele zijden de aandacht trokken. Men heeft er voor de contrôle van de gepasteuriseerde melk partij van getrokken, misschien op een wijze, welke niet in de bedoeling van den onderzoeker heeft gelegen. Een van de eersten, die er gebruik van maakte, was, naar wij meenen, KONING [1].

KONING heeft ons met een aantal gegevens omtrent melk

---

[1] *Biologische en biochemische studies over melk*, door C. J. KONING, 5de gedeelte, *Pharmaceutisch Weekblad*, Juni—November 1905.

en melkonderzoek verrijkt, en heeft ook reeds mededeelingen gedaan omtrent de contrôle der gepasteuriseerde melk met behulp van coli- (en ook proteus-) bacteriën. Hij zegt daaromtrent woordelijk het volgende:

„Methode om de pasteurisatie te beoordeelen. „Aangezien de meeste bacteriën in de melk katalase doen „ontstaan en het onderzoek naar de pasteurisatie gericht is „op de aanwezigheid van coli- en proteus-bacteriën, zoo „kunnen wij ons spoedig op de hoogte stellen of de goede „pasteurisatie-temperatuur bereikt is. Hiertoe enten wij een „steriele flesch melk met coli-bacteriën en één met „proteus-bacteriën. Beide flesschen laten wij aan de pasteu„risatie deelnemen. Na afloop der verwarming wordt de „flesch met coli-bacteriën bij 37° C. en die met proteus„bacteriën bij 30° C. weggezet. Deze beide flesschen behoeven „niet afgekoeld te worden. Na verloop van 12 uren wordt „de katalase-proef in de gistbuisjes ingesteld. Is de pasteuri„satie onvoldoende geweest om deze bacteriën-soorten te „dooden, dan kunnen wij reeds na korten tijd de katalase „als stofwisselingsproduct aantoonen.

„Gelijktijdig met deze proef kunnen wij ook van den „inhoud der beide flesschen, door middel van een platina-oog, „de oppervlakte der schuinbekoelde glucose-gelatine enten. „Veelal kunnen wij dan na 12 uren, doch altijd na 24 uren „over de afwezigheid der beide bacteriën of over de reinheid „onzer culturen oordeelen.

„Daar de coli- en de proteusbacteriën gedurende een „verwarming van 30 minuten op 70° C. gedood worden, „zoo moeten ook deze beide proeven negatief uitvallen. „Voor de praktijk zou ik adviseeren om de melk in de „zuivelfabriek 45 minuten op 70° C. te verwarmen, daar „mij gevallen bekend zijn, dat noch de coli- noch de pro„teusbacteriën gedurende een verwarming van 30 minuten „op 70° C. gedood zijn geworden. Eenige proeven, die ik

„in een paar zuivelfabrieken genomen heb, hebben mij tot „deze opvatting geleid. Bij de proeven in het klein of in „reageerbuizen is een verwarming van 30 minuten ruim „voldoende. Later kom ik op dit onderwerp terug."

Hier werd dus aangegeven 1°. dat de verwarming in de praktijk dikwijls minder nauwkeurig geschiedt dan in het laboratorium en 2°. dat de temperaturen van VAN GEUNS, en zelfs die van RINGELING n i e t voldoende zijn.

Anders denkt daarover ALEX. KLEIN. Deze hield op 10 Februari van dit jaar een voordracht voor het *Genootschap voor Natuur-, Genees- en Heelkunde* over „Een nieuwe methode ter contrôle van gepasteuriseerde melk." Hij ent gesteriliseerde melk met coli-bacteriën, plaatst de flesschen in de broedstoof gedurende 3—6 uur, en zet ze dan met de te pasteuriseeren melk tegelijk in het daarvoor dienend apparaat. Na het eindigen der pasteurisatie worden de contrôle-flesschen weder gebroed. Treedt stolling in, dan was de coli door het pasteuriseeren niet gedood en had het procédé dus niet goed plaats gevonden.

Uit de discussies bleek, dat KLEIN de cijfers van VAN GEUNS en die van DE MAN, betrekking hebbende op tuberkelbacillen,[1] nog steeds voor onaanvechtbaar houdt, en dat hij de door hem toegepaste en aanbevolen coli-contrôle afdoende vindt met het oog op z i e k t e - k i e m e n. Wat tuberkelbacillen betreft, meende een van ons hem op de bedoelde vergadering te moeten weerspreken.

Men ziet het, de aanwezigheid van coli-bacillen, door RINGELING zoo voorzichtig gebezigd ter beoordeeling van de deugdelijkheid van het toegepaste verwarmings-proces, heeft den grondslag gevormd, waarop anderen, iets wat men veilig „de coli-contrôle" kan noemen, gebaseerd hebben.

---

1) C. DE MAN, *Ueber die Einwirkung von hohen Temperaturen auf Tuberkelbacillen*. Dissertation. München, 1903.

Dat voorzichtigheid hierbij te betrachten was, kon reeds worden afgeleid uit de verschillende temperaturen (en tijden), welke als noodig voor de afsterving van coli, in het voorgaande werden genoemd.

Wij hebben aangetoond, dat men met het beoordeelen van de waarde der STORCH'sche proef zeer voorzichtig moet zijn. Wij vonden het ook raadzaam ons omtrent de afstervingstemperatuur van coli-bacillen te oriënteeren. Van Januari tot October 1906 werden daaromtrent door ons een aantal onderzoekingen verricht. Men vindt deze samengevat in het nevenstaand tabellarisch overzicht.

Alvorens te trachten conclusies uit de gegeven tabellen te trekken, dienen daaraan nog eenige nadere opmerkingen te worden toegevoegd.

In de eerste plaats, dat bij het nagaan of in melk werkelijk nog levende coli-bacteriën aanwezig zijn, niet met het allereenvoudigste onderzoek kan worden volstaan. RINGELING heeft hierop reeds zeer duidelijk gewezen toen hij zeide, dat het micro-organisme tot vermeerdering moet worden gebracht. Men dient daaraan steeds te denken. De voedingsbodem, waarop men den coli wenscht te doen groeien, is volstrekt niet van o n d e r g e s c h i k t belang, ook al is hij in gewone omstandigheden, wat dat betreft, niet kieskeurig. Een uitzaaien in bouillon gaf ons dikwijls resultaten, waar het uitstrijken op agar-media zonder gevolg bleef.

Voor de praktijk is het natuurlijk van belang er op te wijzen, dat melk, o n m i d d e l l i j k n a de pasteurisatie op coli onderzocht, soms een negatief resultaat gaf, terwijl ze 24 uur later wel degelijk coli deed groeien.

Wil men met zekerheid uitmaken of een melk geen coli bevat, dan zal men de daartoe beschikbare bacteriologische methoden, bijv. die van EIJKMAN, RINGELING, CONRADI-DRI-

NUMMER.	COLI-STAM.	MEDIUM.	TEMPE-RATUUR.	DUUR.	RESUL-TAAT.	OPMERKINGEN.
	L.	Pepton-bouillon van KOCH	tot 68	momen-taneel	dood	L is afkomstig uit **runderfaeces**.
	„		„ 70	„	„	
	„		„ 72	„	„	
	„	„	„ 74	„	„	culturen in beweging; na de verwarming snelle afkoeling, zooals ook bij alle volgende proeven.
I	„	„	„ **75**	„	niet dood	
	„	„	„ 76	„	dood	
	„	„	„ 78	„	„	
	„	„	„ 80	„	„	
	„	„	„ 82	„	„	
	„	„	„ **49**	„	niet dood	Voor de vier eerste culturen was de temp. van het waterbad 65° C., voor de volgende 5° C. hooger dan de verlangde temperatuur. De tijd om de aangegeven temperaturen te bereiken, was achtereenvolgens 25, 20, 23, 24, 46, 50, 54, 59, 56, 57 en 64 seconden. Een thermometer hing vrij in het waterbad, een andere was in de cultuurbuis tot op den bodem geplaatst. Cultuurbuizen bewogen.
	„	„	„ **50**	„	„	
	„	„	„ **50**	„	„	
	„	„	„ **50**	„	„	
	„	„	„ **60**	„	„	
II	„	„	„ **60**	„	„	
	„	„	„ **65**	„	„	
	„	„	„ **70**	„	„	
	„	„	„ **75**	„	„	
	„	„	„ **80**	„	„	
	„	„	„ **85**	„	„	
	„	„	„ **82**	„	niet dood	
	„	„	„ 80	„	dood	
	„	„	„ **78**	„	niet dood	
	„	„	„ **78**	„	„	Waterbad 5° C. hooger dan de aangegeven temperaturen. De tijden om de temp. te bereiken, waren achtereenvolgens: 57, 61, 76, 61, 71, 70, 75, 62, 67, 48, 48, 47 seconden; culturen in beweging.
	„	„	„ **76**	„	„	
III	„	„	„ 76	„	dood	
	„	„	„ 75	„	„	
	„	„	„ **74**	„	niet dood	
	„	„	„ **72**	„	„	
	„	„	„ **70**	„	„	
	„	„	„ **70**	„	„	
	„	„	„ **68**	„	„	
	„	„	„ **60**	„	„	na 60 sec.
	„	„	„ **60**	„	„	„ „ „
	„	„	„ **60**	„	„	„ „ „ Waterbad 5° C. hooger!
IV	„	„	„ **65**	„	„	„ 55 „ Culturen in beweging.
	„	„	„ **65**	„	„	„ „ „
	„	„	„ **70**	„	„	„ 63 „

NUMMER.	COLI-STAM.	MEDIUM.	TEMPE-RATUUR.	DUUR.	RESUL-TAAT.	OPMERKINGEN.
	L.	Pepton-bouillon van Koch	tot **70**	momen-taneel	niet dood	na 50 sec.
	„		„ **70**	„	dood	„ 70 „
IV	„		„ **75**	„	niet dood	„ 65 „ Waterbad 5° C. hooger.
	„	„	„ „	„	„	„ 60 „ Culturen in beweging.
	„	„	„ **80**	„	„	„ 65 „
	„	„	„ 85	„	dood	„ 70 „ Voor de verwarming van een der culturen tot 70° C., en voor die tot 85° C. waren 70 seconden noodig geweest!
V	„	„	69—71	16 min.	dood	
	„	„	**65—67**	**30** „	niet dood	
	„	„	64—65	30 „	dood	hing vrij in het bad stond op den bodem buisjes vooraf verwarmd tot 50° C.; culturen *in rust*, zooals ook bij de volgende proeven.
VI	„	„	65—65,5	„ „	„	
	„	„	66	„ „	„	
VII	„	„	**59**	**5** „	niet dood	
	„	„	„	„ „	„	
VIII	„	„	65,5	30 „	dood	hing vrij in het bad;
	„	„	66,5	30 „	„	stond op den bodem;
IX	„	„	**59**	5 „	niet dood	stond op den bodem;
	„	„	tot **65**	momen-taneel	„	op den bodem; ruim 3 minuten om 65 te bereiken.
	„	„	**65—66**	**1** min.	„	op den bodem; 3—$3^1/_2$ minuut om 65 te bereiken.
	„	„	„	2 „	dood	op den bodem; 3—$3^1/_2$ minuut om 65 te bereiken.
X	„	„	„	5 „	„	op den bodem; $2^1/_4$ minuut om 65 te bereiken.
	„	„	„	**10** „	niet dood	hing vrij in het bad;
	„	„	„	15 „	dood	eerst staande, later hangende.
	„	„	„	20 „	„	vrij hangend.
	„	„	„	**25** „	niet dood	„ „

NUMMER.	COLI-STAM.	MEDIUM.	TEMPERATUUR.	DUUR.	RESULTAAT.	OPMERKINGEN.
XI	L.	Pepton-bouillon van Koch	65—66	11 min.	niet dood	hangend in het bad; ± 5 min. om 65 te bereiken.
	„	„	„	„ „	dood	hangend in het bad; ± $3^1/_2$ min. om 65 te bereiken.
	„	„	„	25 „	„	hangend in het bad.
XII	„	Versche melk	65,5	30 „	niet dood	In de drie buisjes met melk trad de stolling door coli op na 24 uur in twee buisjes, na 6 dagen in het derde buisje. De verwarming had het aantal colibacteriën bijna niet verminderd.
	„	„	„	„ „	„	
	„	„	„	„ „	„	
	„	Bouillon	„	„ „	dood	
XIII	K_1	Versche melk	65—66	„ „	niet dood	K_1, 2 en 3 zijn virulente darmcolistammen van den hond, St_I en II zijn virulente colibacteriën van het rund. Kr. is een colistam van den mensch. Buizen in rust.
	K_2	„	„	„ „	„	
	K_3	„	„	„ „	„	
	St_I	„	„	„ „	„	
	St_{II}	„	„	„ „	„	
	Kr	„	„	„ „	„	Alleen Kr. heeft sterk door de verhitting geleden, de andere 5 stammen slechts weinig. Ook hier bleek de melkstolling zeer onregelmatig op te treden; dezelfde coli-stam kan zich vóór en na de verwarming verschillend gedragen.
XIV	L.	„	73—75	35 „	„	De melk, door bijvoegen van warm water aan het bad, *snel* op temperatuur gebracht. Rust.
	K_1	„	„	„ „	„	
	K_2	„	„	„ „	„	
	K_3	„	„	„ „	„	
	St_I	„	„	„ „	„	
	St_{II}	„	„	„ „	dood	
	Kr	„	„	„ „	niet dood	
XV	L.	„	72	30 „	dood	Om de melk op 72° C. te brengen was, *1/2 uur* noodig. Rust.
	K_1	„	„	„ „	„	
	K_2	„	„	„ „	„	
	K_3	„	„	„ „	„	
	St_I	„	„	„ „	„	
	St_{II}	„	„	„ „	„	
	Kr	„	„	„ „	„	

NUMMER.	COLI-STAM.	MEDIUM.	TEMPE-RATUUR.	DUUR.	RESUL-TAAT.	OPMERKINGEN.
	L.	Versche melk	71—72	30 min.	dood	
	K1	"	"	" "	"	
	K2	"	"	" "	"	Door te voren warmen op 70° C. gebracht.
XVI	K3	"	"	" "	"	Rust.
	StI	"	"	" "	"	
	StII	"	"	" "	"	
	Kr	"	"	" "	"	
	L.	"	"	" "	"	
	K1	"	"	" "	"	
	K2	"	"	" "	"	$^1/_2$ uur tijd was noodig om de
XVII	K3	"	"	" "	"	melk op 71° C. te krijgen.
	StI	"	"	" "	"	Rust.
	StII	"	"	" "	"	
	Kr	"	"	" "	"	
		Gesterili-seerde				
	L.	melk	70—70,5	" "	"	De melk was de op gewone wijze
	K1	"	"	" "	"	gefractionneerd gesteriliseerde uit
	K2	"	"	" "	"	het laboratorium. Voor de definitieve verhitting was ze vooraf
XVIII	K3	"	"	" "	niet dood	verwarmd, na de verhitting snel
	StI	"	"	" "	"	afgekoeld.
	Kr	"	"	" "	dood	
	L.	"	71,5—72	" "	"	Niet te voren verwarmd; gemid-
	K1	"	"	" "	"	deld $^1/_2$ uur noodig om $71^1/_2$ te
	K2	"	"	" "	"	bereiken.
XIX	K3	"	"	" "	"	Rust.
	StI	"	"	" "	"	
	StII	"	"	" "	"	
	Kr	"	"	" "	"	
	L.	"	70	" "	"	Niet te voren verwarmd.
	KI	"	"	" "	"	Rust.
	KII	"	"	" "	"	
XX	StI	"	"	" "	"	
	StII	"	"	" "	"	
	Kr	"	"	" "	"	

NUMMER.	COLI-STAM.	MEDIUM.	TEMPE-RATUUR.	DUUR.	RESUL-TAAT.	OPMERKINGEN.
XXI	L.	Gesterili-seerde melk	72	30 min.	dood	Na 10 minuten hadden de buizen de temperatuur bereikt. Gebruikt: methoden RINGELING, EIJKMAN, CONRADI-DRIGALSKI om coli aan te toonen. Resultaat negatief.
	KI	"	"	" "	"	
	KII	"	"	" "	"	
	KIII	"	"	" "	"	
	STI	"	"	" "	"	
	STII	"	"	" "	"	
	KR	"	"	" "	"	
	R.					R. was een coli uit melk.

GALSKI, enz. moeten uitputten. Voor het micro-organisme zelf dient men, behalve de bekende cultuur-eigenschappen, als eischen, zonder uitzondering, te stellen: eigen beweging, gasvorming in glucosebodems, indolvorming, melkstolling, ontkleuring en fluorescentie in neutraalrood, roode verkleuring op CONRADI-DRIGALSKI.

Wat echter de melkstolling betreft; zij is op zich zelf, zooals algemeen bekend is, een dermate afwisselende eigenschap, dat het zeer ongeraden is haar als criterium te bezigen voor het al of niet aanwezig zijn van coli in melk. Dezelfde coli kan zich in dat opzicht al zeer zonderling gedragen. Wij vonden exemplaren vóór de verwarming in melk snel stolling veroorzaken, daarna uiterst langzaam, of ook wel omgekeerd.

Wat de resultaten van ons onderzoek aangaat, springt in het oog, dat zij zich n i e t kenmerken door standvastigheid, zooals trouwens door ons werd verwacht. Dat is een zaak van groot belang. Men is terecht zeer huiverig de resultaten uit het laboratorium, zonder meer, voor de praktijk te doen doorgaan. Waar nu de resultaten van het laboratorium reeds, klaarblijkelijk afhangende van kleine bijzaken, zoo wisselend

uitvallen, daar zal dat in de praktijk nog in meerdere mate het geval wezen. De pasteurisatie zal dus in de praktijk nog meer verrassingen aanbieden!

Wat is verder gebleken? Dat een coli-stam uit faeces van het rund zich bij verwarming tot een bepaalde maximumtemperatuur soms zeer resistent toonde, ook al werd getracht, door de cultuur te bewegen, de warmte zoo energisch mogelijk te doen inwerken. Soms werd zelfs een temperatuur van 85° C. verdragen, en dat nog wel in bouillon. De voortgezette proeven leerden, dat de coli zich in melk minder gemakkelijk laat dooden dan in bouillon, in tegenstelling met de resultaten door KOLLE [1] in het Instituut van KOCH verkregen. Men dient hiermede bij het beoordeelen van het vraagstuk rekening te houden.

De bedoelde coli-stam van het rund was dus wel zeer resistent. Dat bleek ook uit de verdere proefnemingen. De temperatuur en de tijd van inwerking, door VAN GEUNS aangegeven, waren volstrekt niet voldoende om hem in bouillon te dooden. Maar het is ook gebleken, dat hij soms tempeturen van 65—66° C. gedurende 25 minuten, en van 65—67° C. gedurende 30 minuten in bouillon wederstond. In een serie van proeven werd hij in bouillon bij 65,5° C. gedurende 30 minuten gedood, terwijl hij in drie melkculturen bleef leven!

Uit het voorgaande blijkt reeds, dat coli-bacillen in melk bij 65—66° C. gedurende $^1/_2$ uur niet altijd gedood zullen worden. Dat blijkt ook voldoende uit de proeven met meerdere colistammen genomen. In één serie bleven 6 stammen gedurende 30 minuten bij 65—66° in melk verwarmd levensvatbaar, in een andere serie zelfs 6 stammen bij 73—75° C. Maar dit moet toch uitzondering worden geacht, en in casu aan de zeer snelle verwarming vooraf worden

[1] KOLLE, *Milchhygienische Untersuchungen. Klinisches Jahrbuch*, 1904.

toegeschreven, want bij de voortgezette proeven bleek, dat inwerking van temperaturen van 70 tot 72° C. gedurende dertig minuten slechts bij groote uitzondering een coli-stam in het leven liet!

Uit het voorgaande zal dus wel voldoende zijn gebleken, dat de afstervingstemperatuur van bacillus coli communis in het algemeen belangrijk hooger moet worden gebracht dan tot heden dikwijls werd aangenomen, en dat dit vooral noodig is in verband met het onderhavige onderwerp. KONING heeft dus in dit opzicht gelijk. Maar ook is gebleken, dat niet alle coli-bacteriën zich op dezelfde wijze verhouden. Dan is het echter niet rationeel juist op de afstervingstemperatuur een methode ter contrôle van de verwarming te baseeren, zooals KONING en ook ALEX. KLEIN wenschen. De methode toch baseert men op een onstandvastige eigenschap van den bacillus coli communis in het algemeen. En wij meenen uit deze onderzoekingen zelfs te mogen afleiden, dat een contrôle-middel van gepasteuriseerde melk ook niet te vinden zal zijn in het bezigen van één bepaalden coli-stam, waarvan men de eigenschappen nauwkeurig meent te kennen, want éénzelfde coli zal zich in dit opzicht niet altijd op dezelfde wijze verhouden. Dat ligt trouwens geheel in den aard der eigenschappen van dit en andere micro-organismen.

Het is dus gewenscht zich, omtrent den coli-bacillus in verband met het pasteuriseeringsproces, voorzichtig te blijven uiten, zooals RINGELING doet. Vindt men coli-bacillen, dan is de melk te wantrouwen, en van een hygiënisch standpunt bezien is het van belang te weten, dat de coli niet zoo gemakkelijk afsterft als dikwijls wordt aangegeven.

Wil men voor de praktijk conclusies trekken uit het medegedeelde onderzoek, dan zijn het deze:

1°. eischt men gepasteuriseerde melk, vrij van coli-bacte-

riën, dan dient een verwarming op 72° C. gedurende ten minste 30 minuten en met een voorafgaanden verwarmingstijd van ten minste een half uur plaats te vinden;

2°. ook met het oog op andere pathogene kiemen, dan bijv. die der tuberculose, mag melk welke gedurende een half uur op 70° C. verwarmd werd, niet ziektekiemvrij worden geacht;

3°. het is voorloopig onjuist gepasteuriseerde en ziektekiemvrije melk als identisch te blijven beschouwen;

4°. de bepalingen, welke men in enkele moderne melkverordeningen omtrent gepasteuriseerde = ziektekiemvrije melk ontworpen of voorgesteld heeft, eischen herziening.

Leiden, October 1906.

CASTRATIE VAN VEULENS MET HERNIA SCROTALIS, IN HET OLDAMBT, PROVINCIE GRONINGEN,

DOOR

C. A. VAN DORSSEN.

Veulens, met dit gebrek geboren, dragen in deze streek den naam van „broken volens". De leeftijd, waarop deze diertjes alhier gecastreerd worden, is die van ongeveer twee maanden. Zij zijn dan krachtig genoeg om de operatie te doorstaan en hebben, doordat zij nog bij de moeder loopen, weinig of geen geld extra gekost, waardoor bij eventueel verlies de schade minder groot wordt.

De methode alhier toegepast, waarschijnlijk overgenomen van de castreerders van beroep, bestaat in het castreeren „à testicule couvert", met zoo hoog mogelijk afbinden van den breukzak. Daartoe worden de diertjes op de bekende wijze neergeworpen en in rugligging gebracht. Als de tijd van het jaar zich daartoe leent, doet men het in den boom-

gaard, haalt het kluistertouw over een tak van een boom en trekt de beenen zoo hoog mogelijk op. In het andere geval geschiedt de operatie op den deel en wordt het touw over een balk getrokken en daarna stevig vastgehouden. Na reiniging van het operatieveld met lauwwarme 3 % lysol-oplossing splijt men huid en tunica dartos tot op de tunica vaginalis communis, welke zich als een glinsterend wit vlies kenbaar maakt. Men zorge er voor een flinke huidwond te maken, opdat de wondsecreta regelmatig kunnen afvloeien.

De tunica vaginalis communis wordt nu zoo hoog mogelijk van haar omgeving los gepraepareerd. Dit geschiedt met de vingers en een stompe schaar. Over mogelijke bloeding behoeft men zich niet ongerust te maken. Daarna reponeert men den breukinhoud, wanneer die al niet uit zichzelf is weggezakt, en spant den breukzak door aan den bal te trekken. Men kan nu, hoewel het niet strikt noodzakelijk is, den geheelen breukzak met bal en zaadstreng een slag omdraaien, waardoor het vernieuwd uittreden van ingewanden bemoeielijkt wordt. Daarna schuift men over den breukzak een sterk, van gele was voorzien touwtje (in den vorm van een chirurgische lis) en schuift dit zoo hoog mogelijk op, waarna men het krachtig aantrekt en de beide uiteinden met een platten knoop verbindt. Vervolgens worden bal en zaadstreng cum annexis, buiten de ligatuur gelegen, verwijderd.

Hoewel de breuk gewoonlijk slechts aan één zijde voorkomt, wordt de bal, aan de schijnbaar gezonde zijde, toch op dezelfde zijde verwijderd. Na inolieën der castreerwonden met een mengsel van 5 lysol op 100 oleum raparum, en na den staart zoo kort mogelijk te hebben afgesneden, kan het veulen worden losgemaakt en opstaan.

De nabehandeling bestaat daarin, dat men over een dag of acht eens gaat kijken of de touwtjes reeds afgestooten zijn; zoo niet, dan verwijdert men ze door zacht trekken.

De diertjes door mij op deze wijze, in navolging van de hier bestaande gewoonte, behandeld, hebben geen enkel oogenblik het zuigen nagelaten en zijn radicaal van hun breuk genezen.

Ik wil hierbij nog de opmerking maken, dat het niet in mijn bedoeling ligt deze methode aan te bevelen boven de castratie door klemmen, doch dat ik alleen de methode wil beschrijven, zooals ze in deze streek gebruikelijk is.

Winschoten, 7 October 1906.

Korte mededeelingen en referaten.

Dermatitis granulosa, plaies d'été, dermatitis verminosa pruriens, door J. K. F. DE DOES. — Uit de verhandeling, welke in het *Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië*, deel XLVI, aflevering 3, voorkomt, is het volgende genomen.

Over dit parasitair huidlijden, dat in geheel Zuid-Europa, Noord-Afrika, Engelsch- en Nederlandsch-Indië en vrij zeker ook in tropisch Amerika bekend is, heerschte veel verwarring. De pathogenese berust ook nu nog op hypothese.

De ziekte wordt veroorzaakt door een nematodenlarve. Reeds aan RIVOLTA (1868) was dit bekend; hij noemde haar dermofilaria irritans. Volgens dezen onderzoeker zou de worm des zomers van buiten af in de huid dringen en een zuiver locale aandoening veroorzaken. De volwassen parasiet was aan RIVOLTA onbekend.

LAULANIÉ bevestigde in 1884 de parasitaire natuur van het lijden, doch stelde den gang der pathogenese geheel anders voor.

Als ei zou de parasiet waarschijnlijk met het drinkwater per os worden opgenomen, als larve uit den darm in het bloed geraken en, met de circulatie in de cutis gekomen, aldaar aanleiding geven tot de dermatitis. Daar de bloedstoevoer naar de huid het grootst is in den zomer, zou juist dan de ziekte in hevige mate optreden en meer algemeen, ja epizoötisch, waargenomen worden.

Door latere onderzoekers vindt men voortdurend één van deze beide theorieën gehuldigd. NOCARD-HUGUIER en ALFRED LINGARD,

een Engelsch onderzoeker, staan LAULANIÉ's theorie voor, terwijl DROUIN, LAVALARD en DE DOES de oude meening van RIVOLTA weer op den voorgrond plaatsen. Ze hechten aan de opvatting, dat de infectie door vliegesteken in de huid kan geschieden en vandaar de verspreiding in de bloedvaten zou kunnen plaats hebben.

De mogelijkheid, dat zich een nodulair proces in de longen zou ontwikkelen, zooals NOCARD en DROUIN aangeven, en in nog andere organen (bijv. lever) gelijk LINGARD vermeldt, is denkbaar, doch volgens DE DOES geenszins bewezen. Wel heeft hij een aandoening der slijmvliezen van het oog en de urethra waargenomen.

LINGARD maakt in zijn verhandeling ook melding van het volwassen individu behoorende bij de larve, de filaria irritans, welke zou voorkomen in de wanden der groote arteriestammen. Dit is echter geheel hypothese; waar het volwassen individu gevonden zal worden, ligt in de toekomst. DE DOES zelf vond een determineering verder dan »een nematode« niet mogelijk; soort noch geslacht konden door hem worden aangegeven.

Microscopisch bleek hij te doen te hebben met eigenaardige parasitaire tuberkels, geheel *van leucocytairen oorsprong*, waarin nooit verkazing of verkalking was waar te nemen. In deze knobbeltjes vond DE DOES soms deelen van den parasiet.

De clinische verschijnselen zijn duidelijk beschreven. Wanneer het lijden tot ontwikkeling is gekomen, vindt men op de huid en het slijmvlies van urethra en oog zweren.

In de huid ziet men een ulcus ter grootte van een cent en grooter, meestal rond, met scherpe randen en harden bodem. Is er een harde onderlaag, zooals aan het hoofd, aan de kogels, boven den kroonrand van den hoef, enz., dan zijn de randen verdikt; op plaatsen, waar de huid los is, zooals aan den penis en aan den koker, ligt de zweer zonder wal op gelijk niveau als de epidermis.

In het caverneuse weefsel aan den penis vormt zich soms een fibreuse, kogelvormige woekering, waarvan het meest uitstekende deel dan door de ulcereerende vlakte wordt ingenomen. In de naaste omgeving der huidzweren vindt men vaak een ongepigmenteerden witten ring. Het proces gaat gepaard met jeukte, waarvan de patiënt duidelijk blijk geeft. Aan zwaar behaarde deelen treedt het proces minder op.

Op het slijmvlies der urethra ontstaan oppervlakkige ulcera, welke gele proppen afstooten. Op den bodem van al deze zweren

zijn de typische granula van speldekop- tot erwtgrootte meer of minder gemakkelijk te vinden.

De aandoening van het oogslijmvlies kan, op zich zelf zonder huidaandoening, als conjunctivitis granulosa optreden; daar deze naam reeds vergeven is, verdient het aanbeveling den naam conjunctivitis nodularis verminosa van DE DOES te gebruiken.

Herhaaldelijk kunnen recidieven ontstaan, vooral in de tropen, alwaar de gunstige invloed van de koude niet voorkomt. In de gevallen dat genezing optrad, zag men het gewone proces der wondgenezing afspelen, waarbij de korreltjes door leucocyten werden geresorbeerd en anderdeels weefsel werd afgestooten.

Uit een differentiëel diagnostisch oogpunt vestigt DE DOES de aandacht op de hyphomycosis destruens, indertijd door DE HAAN en HOOGKAMER beschreven. Verder op een in Indië voorkomende aandoening der glandulae sebaceae, veroorzaakt door coccen. Zij trad bij voorkeur aan zwaar behaarde deelen op.

Wat betreft de therapie kan excisie, waar mogelijk, worden toegepast. Recidieve is door achterblijvende parasieten niet uitgesloten. Over het algemeen zijn de resultaten gunstig.

Van de cutane injecties had die van MICHELIN met LUGOL'sche solutie het meeste succes.

Uitwendige middelen voldoen middelmatig, een parasietendoodende werking behoeft men er niet van te verwachten; ze kunnen het genezingsproces echter belangrijk ondersteunen.

In Frankrijk wordt dikwijls campherzalf aanbevolen; BRUN had nog al resultaat met naphtaline en vaseline ā ā, terwijl een verband met naphtalinepoeder werd aangelegd.

DE DOES gebruikte een zalf van styrax en een weinig olie, echter zonder verband.

Bij de behandeling der oogaandoening irriteere men zoo weinig mogelijk; verzachten, rein houden en beschutten voor insecten zijn aangewezen. De behandeling der dermatitis granulosa vereischt geduld en men verhoede, ten koste van wat ook, het irriteeren der aangetaste plaatsen.

J. VAN DER VEEN.

Keuring van vee en vleesch te Dordrecht over 1905. (Keurmeester H. L. ELLERMAN LZN.) — In 1905 werden *geslacht:* 2335 runderen, 1356 kalveren, 33 schapen, 430 geiten, 4720 varkens,

253 paarden en 3 ezels. *Ingevoerd* werden 24¾ runderen, 8734 Kg. rundvleesch, 35 kalveren en 1060 Kg. kalfsvleesch, 5 schapen en 137 Kg. schapenvleesch, 3 geiten en 45 Kg. geitenvleesch, 9 paarden en 1484 Kg. paardenvleesch; verder van runderen: 271 tongen, 223 longen, 316 levers, 21 nieren, 4 pooten en 243 partijen darmen; van kalveren: 44 koppen, 3½ Kg. zwezerik; van varkens: 257 Kg. ribben, 1176 Kg. vellen, 561 Kg. darmen en 529 geslachten; toebereid waren in kilogrammen: 8527 rundvleesch, 5968 rundvet, 1554 gezouten inlandsch spek, 58788 idem buitenlandsch, 8 gezouten inlandsche hammen, 18187 idem buitenlandsche, 7353 gerookt inlandsch spek, 11588 idem buitenlandsch, 15460 gerookte inlandsche ham, 8431 idem buitenlandsche, 15910 paardenvleesch, 33633 gemengd vleesch, 2750 bussenvleesch, 1028 Amerikaansch rundvleesch en 2074 reuzels.

Het levend gekeurde vee, op slachtgewicht berekend, vertegenwoordigt 1476486 Kg. en de invoer bedraagt 212217 Kg. Berekend per dag, voor het geheel aantal inwoners (43787), is het bedrag aan vleesch per jaar en per inwoner 38.565 Kg.

Afgekeurd werden: 15 runderen en 544 Kg. vleesch, 16 kalveren en 150.5 Kg. vleesch, 2 schapen, 3 geiten en 3 Kg. vleesch, 9 varkens (waarvan 4 biggen) en 28 Kg. vleesch, 5 paarden en 132.5 Kg. vleesch, 52 vruchten van runderen, 1 van een geit en 2 van paarden; verder van runderen: 6 koppen, 7 tongen, 10 harten, 204 longen, 161 levers, 12 nieren, 20 stel darmen, 2 baarmoeders en 41 uiers; van kalveren: 25 longen, 6 levers en 4 nieren; van schapen: 9 longen, 12 levers en 4 nieren; van geiten: 2 koppen, 4 longen, 19 levers en 2 nieren; van varkens: 6 harten, 106 longen, 19 levers, 3 milten, 7 nieren en 6 stel darmen; van paarden: 10 longen, 5 levers, 3 nieren en 2 stel darmen; van het toebereide vleesch in kilogrammen: *gezouten:* paardenvleesch 179, buitenlandsch spek 4, buitenlandsche ham 50; *gerookt:* inlandsch rundvleesch 10, idem buitenlandsch 9.5, paardenvleesch 119.5, gemengd vleesch (worst) 105.55, bussenvleesch 3.75, inlandsch spek 34.5, buitenlandsch spek 2, buitenlandsche ham 17.5.

Wegens *tuberculose* werden afgekeurd: 4 runderen, 2 varkens, 1 geit, 373 Kg. rundvleesch, 19.5 Kg. varkensvleesch; van runderen: 2 koppen, 3 harten, 137 longen, 32 levers, 8 nieren, 35 uiers en 13 stel darmen; van varkens: 10 longen, 7 levers, 1 stel darmen. De ziekte kwam bij 9.16 pct. der in de ge-

meente geslachte runderen voor en bij 1.3 pct. der varkens.

De keuring van gestorven en bij noodslachting afgemaakt vee leverde het volgende op: *in de gemeente gestorven of afgemaakt* 3 runderen (2 afgekeurd), 3 [1]) kalveren (1), 4 geiten (1), 5 varkens (3) en 6 paarden (4); *ingevoerd:* 29 runderen (7), 46 kalveren (14), 10 schapen (2), 3 geiten, 4 varkens (2) en 12 paarden (3).

Herkeuring werd 2-maal aangevraagd, telkens voor een rund wegens tuberculose afgekeurd. De daarvoor aangewezen deskundigen meenden de geheele afkeuring niet te moeten bevestigen.

Er werden 6 processen-verbaal opgemaakt; bij alle volgde veroordeeling.

Op 31 December 1905 waren in de gemeente aanwezig: 23 vleeschhouwers, 2 vleeschhouwers tevens spekslagers, 33 spekslagers, 3 paardenvleeschhouwers, 136 winkeliers die vleesch verkoopen en 7 vilders. v. E.

Notulen der 47ste algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, gehouden te Utrecht op Vrijdag 21 en Zaterdag 22 September 1906 in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Middag-vergadering op Vrijdag 21 September.

Voorzitter, de heer H. M. Kroon.

De voorzitter opent de vergadering met de volgende rede:

Mijne Heeren! Het is mij een aangename taak U hartelijk welkom te mogen heeten op deze vergadering.

Op de algemeene vergadering van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland, welke wij telken jare houden voor onze wetenschap en voor ons vak, waar wij onze kennis trachten te vermeerderen, waar wij collegiale en vriendschapsbanden trachten aan te snoeren en nieuwe trachten aan te knoopen, heet ik welkom de afgevaardigden en verder die heeren, welke uit belangstelling zijn opgekomen. Ook den heeren

---

[1]) De tusschen ( ) geplaatste cijfers geven het aantal afgekeurde dieren aan.

van de pers roep ik het welkom toe, zij die zoo goed willen zijn om wat hier wordt behandeld wereldkundig te maken.

Wij zullen op deze vergadering behandelen de huishoudelijke zaken. Door de uitbreiding der Maatschappij vermeerderen de werkzaamheden geleidelijk, wordt de arbeidssfeer der Maatschappij grooter. Wanneer wij het programma voor deze 47ste algemeene vergadering nagaan, dan vinden wij daarvan het tastbaar bewijs in de vele punten, welke er op voorkomen.

Werd voor enkele jaren besloten aan de algemeene vergadering een avondvergadering toe te voegen, in de laatste drie jaar schoot de tijd te kort om ook op die avondvergadering alle huishoudelijke zaken te behandelen. Thans is zelfs de tijd gekomen, dat wij een middag- en een avondvergadering aan onze wetenschappelijke vergadering moeten laten voorafgaan.

Ik weet, dat de reglementsherziening ditmaal hiervan de oorzaak is, maar als ik goed zie, dan zullen in de volgende jaren wel meer dergelijke vergaderingen noodig worden, willen de verschillende zaken tot haar recht komen.

Ik weet wel, dat deze middagvergaderingen lastig zijn en dat het voor velen uiterst moeilijk is uit hun werkkring te gaan, maar waar het noodzakelijk is en onze Maatschappij die offers vraagt, twijfel ik niet of er zal aan voldaan worden.

Wij zullen trachten vandaag de huishoudelijke werkzaamheden en de reglementsherziening af te doen, want niemand zal wenschen, dat die zaken ook nog een deel van den volgenden dag in beslag nemen.

Het programma voor vandaag is rijk beladen, zoo niet overladen. Laten wij evenwel niet overijld te werk gaan, maar goed overwegen en geen besluit nemen dan na rijp beraad en goed overleg.

Doch ieder heeft twee maanden tijd gehad om alle zaken goed te overdenken.

In de afdeelingen is het vóór en het tegen der zaken overwogen. Trachten wij nu hier de verschillende punten één voor één te behandelen, maar laten wij niet wijdloopig zijn. Laten wij in alles trachten steeds bij de zaak te blijven, welke aan de orde is.

Laten wij dus geen overijlde besluiten nemen, maar toch er naar streven om vandaag zooveel mogelijk af te doen.

Daarvoor roep ik uw aller medewerking in.

Hiermede verklaar ik de 47ste algemeene vergadering voor geopend! (*Applaus.*)

Ingediend worden de volmachten van de afgevaardigden der afdeelingen.

Vertegenwoordigd zijn:

Groningen-Drente (19 stemmen) door den heer BÜCHLI;

Friesland (14 stemmen) door den heer BERGSMA;

Gelderland-Overijsel (14 stemmen) door den heer VAN ALTENA;

Utrecht (7 stemmen) door den heer STEMPEL;

Noord-Holland (20 stemmen) door den heer VAN DER SLUIJS;

Zuid-Holland (12 stemmen) door dr. VERMAAT;

Nieuw-Zuid-Holland (17 stemmen) door den heer TEN SANDE;

Zeeland (6 stemmen) door den heer VAN NEDERVEEN.

Ingekomen stukken. De voorzitter herinnert er aan, dat het vorig jaar een uitvoerig schrijven is gericht tot het Ministerie van Landbouw, Nijverheid en Handel, met verzoek te willen bevorderen het houden van vervolgcursussen voor veeartsen. Dit schrijven, vastgesteld op een vergadering van gedelegeerden, werd in den vorigen jaargang van het Tijdschrift opgenomen en aan den Directeur-Generaal van den Landbouw gezonden. Daarop is nu d.d. 6 September 1906 het volgend antwoord ingekomen, hetwelk door den secretaris wordt voorgelezen:

Bericht op schrijven van 1 April 1905 betreffende vervolg-cursussen voor veeartsen.

's-Gravenhage, 6 September 1906.

Naar aanleiding van nevensvermeld schrijven heb ik de eer U mede te deelen, dat ik gezind ben te bevorderen, dat aan uwe Maatschappij over het loopende jaar een Rijkssubsidie van f 720 worde toegekend, ten einde, bij wijze van proef, in twee harer afdeelingen een cursus, als in die missive bedoeld, te doen houden.

Het komt mij intusschen, in afwijking van het door U voorgestelde, aanbevelenswaardiger voor, dat iedere cursus zoude bestaan uit zes voordrachten, daar, mijns inziens, de deelneming in dat geval grooter zal zijn dan wanneer twaalf voordrachten worden gehouden.

Voorts worden de navolgende voorwaarden gesteld.

1°. de cursussen zullen toegankelijk moeten zijn voor alle Nederlandsche veeartsen;

2°. na afloop van elken cursus zal mij een verslag daarvan zijn uit te

brengen, o.a. vermeldende het aantal en de namen der toehoorders, die de voordrachten geregeld hebben bijgewoond;

3°. bovendien zal van elk afgerond geheel van een of meer voordrachten een uittreksel bij bovengenoemd verslag behooren te worden overgelegd;

4°. na afloop der cursussen zal eene rekening en verantwoording zijn in te zenden.

Bij aanvaarding dezer voorwaarden zal het mij aangenaam zijn nadere voorstellen van U te ontvangen betreffende de regeling der te houden cursussen.

Aangezien het een punt van overweging uitmaakt, of van Rijkswege voor veeartsen cursussen in vee- en vleeschkeuring zullen worden ingesteld, kunnen deze bij het ontwerpen van bedoelde regeling buiten beschouwing blijven.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,

(w. g.) J. D. VEEGENS.

De voorzitter: Ik stel u voor de subsidie te aanvaarden en in de eerste plaats de afdeeling, welke ten aanzien der vervolgcursussen zich zoo verdienstelijk heeft gemaakt, in de gelegenheid te stellen zulk een cursus te houden. Ook kan er nog een cursus in een andere afdeeling worden gehouden. Ik zou willen voorstellen, dat de verschillende afgevaardigden hun afdeeling eens polsten of daar voor een dergelijken cursus lust bestaat en verzoek vóór 15 October daarvan aan het hoofdbestuur kennis te geven. Mochten er meer afdeelingen zijn, dan kan door loting uitgemaakt worden in welke afdeeling de cursus zal plaats hebben. Mocht er slechts één zijn, dan kan het hoofdbestuur met die afdeeling in overleg treden.

Overeenkomstig het voorstel van den voorzitter wordt *besloten*.

Aan den betrokken Minister zal een schrijven worden gericht, dat de Maatschappij de subsidie gaarne aanvaardt.

De voorzitter: Er is nog een tweede schrijven van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel en wel betreffende cursussen in vee- en vleeschkeuring.

Op de in Juli gehouden vergadering van gedelegeerden werd door «Groningen-Drente» gezegd, speciale cursussen in vleeschkeuring voor veeartsen te wenschen. Op die vergadering bleek dat ook bij andere afdeelingen de wensch naar dergelijke cursussen bestond. Daarom heb ik op mij genomen over deze aangelegenheid met den Directeur-Generaal van den Landbouw te gaan spreken.

De Directeur-Generaal bleek zeer spoedig geneigd te zijn het houden van dergelijke cursussen te bevorderen.

Drie weken geleden heeft Z.H.Ed.Gestr. eenige veeartsen en mij, als voorzitter der Maatschappij, ontvangen en toen zijn, onder voorzitterschap van dr. REMMELTS, deze cursussen uitvoerig besproken.

Ik verzoek den secretaris thans voorlezing te doen van het d.d. 11 September ontvangen schrijven.

Bedoeld schrijven luidt:

Keuring van vee en vleesch.
Vervolg op schrijven van 25 Juli j.l. n°. 6203.
Keuring van vee en vleesch, betreffende cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen.

's-Gravenhage, 11 September 1906.

Ten vervolge op het dezerzijds schrijven van 25 Juli j.l., n°. 6203, Keuring van vee en vleesch, heb ik de eer U te berichten, dat ik bereid ben te bevorderen, dat aan de Afdeeling Groningen—Drenthe van de Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland een nader te bepalen subsidie uit 's Rijks kas worde verleend ten behoeve van een door genoemde afdeeling in het Openbaar Slachthuis te Groningen te houden cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen, onder voorwaarde, dat:

1°. het aantal deelnemers niet minder bedraagt dan 8;

2°. de leerstof aan den ten minste 60 lesuren omvattenden cursus zoodanig wordt verdeeld, dat in het bijzonder de practijk in slachthuis en laboratorium tot haar recht komt, maar tevens de noodige theoretische beschouwingen worden gehouden over die onderwerpen, op de vleeschkeuring betrekking hebbende, waartoe het ter beschikking zijnde materiaal in het slachthuis geen aanleiding mocht geven.

3°. het door het Afdeelingsbestuur op te maken programma voor den cursus door den Directeur-Generaal van den Landbouw wordt goedgekeurd.

Dit programma zoude moeten omvatten:

a. Naam of namen van den (de) met het onderwijs belasten (te) persoon (personen).

b. De voorwaarden tot toelating. (Hierbij worde de gelegenheid tot de deelname geopend voor gediplomeerde veeartsen, niet-leden der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.)

c. Leerplan en rooster van lesuren.

d. Begrooting der kosten.

4°. Binnen eene maand na afloop van den cursus wordt door het Afdeelingsbestuur ingeleverd een dagelijksche presentielijst der deelnemers, alsmede een verslag, waarin melding wordt gemaakt van hetgeen op elken cursusdag is behandeld.

Het betrokken Afdeelingsbestuur worde in overweging gegeven met de samenstelling van het onder 3 bedoelde programma in overleg te treden met den Rijkskeurmeester in Algemeenen Dienst, dr. REMMELTS.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel,

(w. g.) J. D. VEEGENS.

De voorzitter: Het hoofdbestuur stelt voor ook op dit voorstel in te gaan en aan «Groningen—Drente» gelegenheid te geven, een plan voor een dergelijken cursus samen te stellen, in verband met de voorwaarden, welke van regeeringswege gesteld worden, om zoo tot den cursus te geraken. Wanneer de cursus slaagt, zal hij, naar ik hoop, door meerdere in andere afdeelingen worden gevolgd.

Het voorstel van het hoofdbestuur wordt *goedgekeurd.*

Voorts wordt voorgelezen het volgend schrijven dd. 30 Augustus 1906 van het lid, den heer A. FREDERIKSE te Amersfoort:

„Hierbij neem ik de vrijheid uw aandacht te vestigen op het Koninklijk besluit van 8 Mei 1906, nº. 96, betreffende het „Reservekader bij de Infanterie en de Vesting-artillerie."

Uit de daarbij behoorende tabel blijkt, dat iemand die met gunstigen uitslag toelatingsexamen tot de Rijks veeartsenijschool heeft afgelegd, vrijgesteld is van examen om een verbintenis bij het reservekader aan te gaan, behalve in de Fransche taal.

Verder blijkt o. a. uit deze tabel, dat iemand, die toegelaten is tot de 4e klasse van een hoogere burgerschool of gymnasium van het geheele examen, bovengenoemd, is vrijgesteld.

Ik veronderstel, dat dit u aanleiding kan geven stappen te doen om verandering in deze tabel te verkrijgen, daar hierdoor bij het publiek, dat niet voldoende is ingelicht de meening zou kunnen ontstaan, dat men tot de studie aan 's Rijks veeartsenijschool toegelaten wordt met minder voorbereiding dan tot andere studie's, o. a. tot die in de medicijnen, terwijl juist dezelfde voorbereiding geëischt wordt."

De voorzitter: Het hoofdbestuur heeft zich naar aanleiding van dit schrijven gewend tot den Raad van Bestuur van 's Rijks veeartsenijschool, om zekerheid te verkrijgen of het admissie-examen voor die school gelijkwaardig is met het eindexamen eener hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus.

Daarop is het volgend schrijven ontvangen:

Utrecht, 19 September 1906.

In antwoord op uw schrijven van 13 dezer, nº. 105, heb ik de eer u mede te deelen, dat het toelatingsexamen voor 's Rijks veeartsenijschool

wettelijk niet gelijk staat met het eindexamen eener hoogere burgerschool met 5-jarigen cursus;

dat dit toelatingsexamen evenwel voor de gemeenzame vakken *zeer zeker niet* achterstaat bij bedoeld eindexamen en voor deze vakken zonder twijfel als daarmede gelijkwaardig mag worden beschouwd;

dat ingevolge deze gelijkwaardigheid het zich onderwerpen aan bedoeld toelatingsexamen, indien men is toegelaten tot de vierde klasse aan een hoogere burgerschool of een gymnasium, als een zeer speculatieve onderneming moet worden beschouwd;

dat het zelfs herhaaldelijk is voorgekomen, dat bij het toelatingsexamen afgewezen candidaten na enkele dagen slaagden voor het eindexamen hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus en krachtens dit diploma hun studie aan 's Rijks veeartsenijschool aanvingen.

Namens den Raad van Bestuur van 's Rijks veeartsenijschool,

(w. g.) De secretaris, H. MARKUS.

De Voorzitter: Waar het hier geldt een speciaal vak, het Fransch, zou ik, gelezen dit schrijven, voorstellen, dat de Maatschappij zich wende tot den Minister van Oorlog, om te verkrijgen dat in het Reglement die eisch worde geschrapt.

Dit voorstel wordt *goedgekeurd.*

Nog geschiedt voorlezing van het volgend schrijven:

Leiden, den 14den Sept. 1906.

Bij afwezigheid van den secretaris der reorganisatie-commissie, den heer HENGEVELD te Haarlem, heb ik de eer te Uwer kennis te brengen, dat deze commissie vergaderingen heeft gehouden op 17 Februari en 13 April van dit jaar. Overwogen werd, wat alsnog in het belang van het veeartsenijkundig onderwijs kon geschieden, rekening houdend met al hetgeen in den laatsten tijd was tot stand gekomen. Besloten werd, dat een van de leden der commissie in dit opzicht gegevens zou verzamelen en deze in een rapport vereenigen, hetwelk dan nader door de commissie zal worden behandeld. Met deze opdracht werd door de commissie belast haar lid A. W. HEIDEMA te Groningen.

De voorzitter der genoemde commissie,

(w. g.) D. A. DE JONG JZN.

Dit schrijven wordt voor *kennisgeving aangenomen.*

In verband met de punten: *benoeming van een 1ste en van een 2de secretaris*, wijst de *voorzitter* tot leden der commissie van stemopneming aan, de heeren VAN NEDERVEEN, TEN SANDE en BÜCHLI. In de avondvergadering zal de uitslag worden medegedeeld.

De 1ste secretaris, de heer HOEFNAGEL, brengt vervolgens verslag uit omtrent den toestand der Maatschappij.

Niemand verlangt hierover het woord.

De voorzitter: Ik dank den secretaris voor de uitstekende wijze, waarop hij in het afgeloopen jaar de omvangrijke werkzaamheden, aan zijn ambt verbonden, heeft verricht, en voor het heldere verslag waarin hij mededeelt het wedervaren der Maatschappij in het afgeloopen jaar. *(Applaus.)*

Daar de heer VAN ESVELD, de eerste maal sinds 1881, de algemeene vergadering niet kan bijwonen, brengt de heer HOEFNAGEL verslag uit omtrent den toestand der geldmiddelen en van de bibliotheek.

Beide verslagen geven geen aanleiding tot gedachtenwisseling.

De voorzitter: Ik breng in de eerste plaats dank aan den secretaris voor het uitbrengen dezer verslagen, maar vooral ook aan den heer VAN ESVELD, die, wij weten het allen, op zoo uitstekende wijze de financiën beheert en zoo verbazend veel heeft bijgedragen tot de vorming en regeling der bibliotheek, zoodat die langzamerhand een bibliotheek werd, welke gezien mag worden en dan ook veel wordt geraadpleegd. Daarvoor danken wij den heer VAN ESVELD. *(Applaus.)*

Ik zou de heeren VAN ALTENA, STEMPEL en VAN DER SLUIJS willen uitnoodigen om de rekening en verantwoording van den penningmeester na te zien na afloop van deze vergadering, om dan van avond na 7 uur verslag uit te brengen.

De heer STEMPEL verzoekt een ander in zijn plaats aan te wijzen. De *voorzitter* wijst daarop dr. VERMAAT aan. Deze en de beide andere heeren nemen de benoeming aan.

De voorzitter deelt hierop mede, dat het volgend jaar als lid van het hoofdbestuur aftreedt de onder-voorzitter: Dr. D. A. DE JONG Jzn.

Aan de orde is nu het punt: **Wijziging van de statuten en van het reglement.**

De voorzitter: De heeren weten dat in de vorige algemeene vergadering, naar aanleiding van enkele ingekomen voorstellen, is besloten om een wijziging van het reglement voor te bereiden

en dat daarvoor een commissie is benoemd, waarvan ik als voorzitter der Maatschappij het voorzitterschap waarnam, en dr. H. MARKUS als secretaris optrad, terwijl de heer H. J. C. VAN LENT te Tiel als lid zitting nam.

De toelichting kan heel kort zijn, omdat een uitvoerige toelichting bij het ontwerp is gevoegd.

De heeren hebben gezien, dat belangrijke zaken zijn geregeld, o. a. wat betreft het doel der Maatschappij. Er zijn buitengewone leden gecreëerd. Wij hebben gemeend een betere voorbereiding voor de algemeene vergadering te moeten maken, zoodat de voorstellen beter kunnen worden besproken en ook amendementen kunnen worden ingediend, terwijl tevens is gezorgd, dat spoedeischende voorstellen tot op het laatst nog kunnen inkomen. Ook hebben we de candidaatstelling geregeld en maatregelen van tucht voorgesteld, zij het dan een eerste voorzichtige stap op dat terrein. Voorts zijn de tusschentijdsche vergaderingen geregeld, zijn de bepalingen omtrent de algemeene vergadering eenigszins veranderd, is bepaald dat voor oorspronkelijke artikelen in het Tijdschrift honorarium kan worden toegekend en is het bibliothecariaat uitvoerig geregeld.

Dit wat enkele hoofdzaken betreft.

Wij zullen de verschillende artikelen nu achtereenvolgens behandelen. Wij hebben in het laatste schrijven aan de afgevaardigden gevraagd om eventueele amendementen te willen indienen bij den voorzitter. Ik heb van de meeste afdeelingen geen amendementen gekregen, maar ik veronderstel, dat juist omdat dit verzoek door onduidelijke plaatsing over het hoofd kan zijn gezien, nog wel amendementen zullen inkomen.

Wij beginnen met de statuten.

In de toelichting is gezegd dat een scherpe scheiding is gemaakt tusschen statuten en reglement. De statuten worden beschouwd als de grondwet, terwijl het reglement wordt aangemerkt als te dienen ter uitvoering der grondbeginselen, in de statuten neergelegd.

De heer AALBERS heeft een uitvoerig schrijven tot de Maatschappij gericht, waarin hij zegt dat hij de statuten veel te uitgebreid vindt. Zijns inziens moeten de statuten een uittreksel uit het reglement zijn, gelijk vroeger het geval was.

Verlangt een van de heeren naar aanleiding hiervan het woord?

Ik kan nog mededeelen, dat de statuten door een jurist zijn nagezien, namelijk door Mr. S. Rink te Tiel. Hij heeft enkele opmerkingen gemaakt, waarmede in het ontwerp rekening is gehouden.

Ik zou willen voorstellen alleen die artikelen te lezen, waarover het woord wordt gevraagd en welke geen algemeene goedkeuring vinden.

Ontwerp-statuten der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Art. 1. De Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, gevestigd te Utrecht, stelt zich ten doel de veeartsenijkunde te bevorderen.

«Zuid-Holland» zond een schrijven, inhoudende het voorstel om uit art. 1 weg te laten de woorden: «ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.»

De voorzitter: Het is der commissie wenschelijk voorgekomen, den naam der Maatschappij volledig in het eerste artikel op te nemen. In alle mogelijke statuten wordt hetzelfde gedaan.

«Zuid-Holland»: Het voorstel werd gedaan omdat men nu in twee regels krijgt: «bevordering» en «bevorderen.»

Besloten wordt het artikel *onveranderd* te laten.

Art. 2. De Maatschappij tracht dit doel te bereiken:

a. door bevordering van veeartsenijkundige wetenschap en kennis.

b. door bevordering van de maatschappelijke belangen der veeartsen in Nederland, voor zooverre deze belangen niet in strijd zijn met het algemeen belang;

c. door toezicht op en medewerking aan de ontwikkeling en uitvoering van wetten, welke de belangen van de veeartsenijkunde, van de veeartsen en van den gezondheidstoestand van den veestapel raken; alsmede van de volksgezondheid, voor zooverre deze belangen gediend worden door veeartsenijkundige wetenschap.

Dr. van der Plaats had schriftelijk gevraagd of onder *a* begrepen is de veeartsenijschool en wenschte, indien dit niet het geval was, achter «kennis» te lezen: «*en onderwijs.*»

Mondeling wijst hij op het volgende:

Waar wij zoo straks hebben gehoord dat de Maatschappij aandringt op vervolgcursussen en cursussen in vleeschkeuring, daar is het veeartsenijkundig onderwijs onder haar leiding en is

het een zaak van gewicht dit afzonderlijk te noemen. Daarom stel ik voor achter *a* te lezen: «*en onderwijs.*»

De heer VAN DER SLUIJS: Daaromtrent heb ik van mijn afdeeling geen opdracht ontvangen, maar bij hetgeen de heer VAN DER PLAATS heeft aangevoerd, kan ik mij heel goed aansluiten. De toevoeging kan niet misplaatst zijn; integendeel, ze zal nog beter aangeven wat de Maatschappij wil.

De heer BÜCULI: Ik sluit mij geheel aan bij het amendement VAN DER PLAATS.

De heer STEMPEL: De Utrechtsche afdeeling heeft geen voorstel. Ik begrijp echter niet waarvoor die toevoeging goed is. Wij zijn eenmaal veeartsen, die bij het onderwijs wel belang hebben, maar toch niet direct bij het onderwijs betrokken zijn. Hoe beter het onderwijs is, des te aangenamer, maar feitelijk zijn we een Maatschappij, een vereeniging van veeartsen.

De voorzitter: Ik ben het niet eens met den heer STEMPEL. Het complex van veeartsen heeft wel degelijk belang bij het onderwijs.

De heer STEMPEL: Het is alleen maar een opmerking!

De heer SCHIMMEL: Ik zou de redactie eenigszins wenschen te wijzigen en willen lezen: «door bevordering van veeartsenijkundige wetenschap en veeartsenijkundige kennis.» Het onderwijs kan heel goed onder kennis gerangschikt worden.

De voorzitter: Dit is ook de meening der commissie.

De heer SCHIMMEL: Men zou ook kunnen spreken van leeren.

Dr. DE JONG: Kan het bezwaar niet ondervangen worden als men leest: «door bevordering van wetenschap, onderwijs en kennis op veeartsenijkundig gebied?

De heer SCHIMMEL wenscht stemming.

De heer DEKHUIJZEN: Door het amendement-DE JONG is het taalkundig bezwaar vervallen.

Dr. VAN DER PLAATS: Ik stel dan voor achter art. 2, sub *a* te voegen: «en veeartsenijkundig onderwijs.» Daaronder wordt volstrekt niet de veeartsenijschool verstaan.

De heer SCHIMMEL: Maar met vervolgcursussen wordt toch kennis verschaft! Kennis is het resultaat van het onderwijs!

Dr. VAN DER PLAATS: Soms!

Dr. DE JONG: Ik zou niet een praematuré stemming willen uitlokken.

De voorzitter: Het eerst komt in stemming de vraag of wij de onderwijsquaestie al dan niet in het artikel zullen opnemen.

Dr. DE JONG: Ik meen dat niet het amendement-VAN DER PLAATS, maar het artikel het eerst in stemming moet komen.

Dr. VAN DER PLAATS dient schriftelijk het volgend amendement in: kennis en veeartsenijkundig onderwijs.

De heer VAN DER SLUIJS: Het wordt er nu niet mooier op. Dan vind ik de redactie van dr. DE JONG te verkiezen.

De voorzitter: Ik breng in stemming de vraag, of wij een dergelijke wijziging zullen aanbrengen, ja of neen.

58 stemmen worden tegen, 46 vóór uitgebracht. De meerderheid der vergadering is dus tegen verandering van artikel 2*a*.

Ten aanzien van art. 2*b* zegt de heer VAN DER SLUIJS:

De afdeeling Noord-Holland begrijpt niet goed wat hier bedoeld wordt met de zinsnede: «voor zoover deze belangen niet in strijd zijn met het algemeen belang,» en stelt voor die zinsnede te laten vervallen.

Heeft men hier het belang van de groote maatschappij op het oog of het algemeen belang van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde? Dit laatste zal niet bedoeld wezen, want dit belang moet ieder onzer bevorderen. Blijkbaar is dus bedoeld het algemeene, groote maatschappelijke belang. Maar dan vraag ik: is het nu wel noodig dit hier aan te duiden? Het is een zeer rekbaar begrip en wij willen veronderstellen, dat onze Maatschappij geen maatregelen zal treffen, waardoor het algemeen belang der groote maatschappij zal worden geschaad.

De voorzitter: Ik vind dat in het artikel precies is omschreven wat omschreven moet worden. Het kan heel gemakkelijk, dat de belangen der veeartsen niet in het algemeen belang zijn en dan ligt het niet op den weg der Maatschappij, die belangen der veeartsen voor te staan, maar vóór alles de belangen van het algemeen. Ik kan in het geheel niet met het amendement mede gaan.

De heer VAN DER SLUIJS: Dat is natuurlijk voor discussie vatbaar. Voor het algemeen belang zullen we niet zoo direct behoeven op te komen. In zeker opzicht wel. Maar we zullen veronderstellen, dat onze Maatschappij geen dingen doet, waardoor de groote maatschappij onderstboven zal worden gegooid.

De voorzitter: Zoover behoeft het niet te gaan. Maar er zouden wel belangen kunnen worden voorgestaan, welke in strijd zijn met het algemeen belang. Ik vind de omschrijving zeer juist.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik geef in overweging te vragen of het amendement steun vindt.

Het amendement wordt niet gesteund en art. 2*b* wordt onveranderd goedgekeurd.

Met betrekking tot art. 2*c* geeft de heer VAN DER SLUIJS namens de afdeeling Noord-Holland in overweging voor het woord «uitvoering» te lezen «beoordeeling.»

Ik zie niet in — zegt de heer VAN DER SLUIJS — hoe de Maatschappij op de uitvoering van wetten toezicht kan houden. Ze kan wel beoordeelen of iets goed of slecht gaat.

De voorzitter: Ik voor mij vind, dat dit toezien op de uitvoering der wetten is.

De heer VAN DER SLUIJS: Het is niet de quaestie dat we ons er niet mede bemoeien moeten. Wat we kunnen, is een oog in het zeil houden. Doch dat is wat anders dan toezicht houden. Maar ik wil mij gaarne bij het oordeel der vergadering neerleggen.

Het amendement wordt niet gesteund en art. 2*c* onveranderd goedgekeurd.

Na een opmerking van den voorzitter dat het hoofdbestuur de amendementen van «Noord-Holland» nog niet heeft ontvangen, waarop de heer VAN DER SLUIJS antwoordt: «Vóór de vergadering is er gevraagd» — wordt het geheele *artikel* 2 *onveranderd goedgekeurd.*

Artt. 3 en 4 worden zonder discussie *goedgekeurd.*

Art. 5. De bijzondere afdeelingen bestaan uit gewone en buitengewone leden; de algemeene afdeeling bestaat uitsluitend uit gewone leden.

Dr. VERMAAT: Ik heb tegen het artikel geen bezwaar, wanneer de toelichting in dien geest gewijzigd wordt, dat onze voorzitter (van de afdeeling Zuid-Holland) niet wordt buitengesloten. Die man is geen belanghebbende meer, is slechts een enkel jaar in de practijk geweest, maar toch een eerste klasse vergaderingsmensch, die nooit zal ontbreken. Hij interesseert zich niet alleen voor de veeartsenijkundige wetenschap, maar ook voor den veeartsenijkundigen stand.

De voorzitter: Er is eenige verwarring ontstaan door de

toelichting op bladz. 25 («In de artikelen 5 en 8 is» enz.). Het is niet de bedoeling, dat oud-veeartsen geen gewoon lid zouden mogen zijn, neen, ieder die bevoegd is, de veeartsenijkunde uit te oefenen, kan gewoon lid worden. Maar tevens hebben we hen in de gelegenheid willen stellen buitengewoon lid te worden, wanneer ze zulks wenschen.

Het doel daarvan is dit. Er zijn veeartsen, die de veeartsenijkunde niet uitoefenen, maar ook medici en apothekers, die gewoon lid onzer Maatschappij zijn. Nu is het mogelijk, dat om verschillende redenen, rakende onze directe belangen, plotseling een contributie-verhooging noodzakelijk wordt geacht. Waar dit vroeger is voorgekomen, had de penningmeester altijd groote moeite om die leden lid te doen blijven. Men vond dan in die contributieverhooging allicht een reden om te bedanken. Daarom is gezegd: laten we buitengewone leden op een vaste contributie scheppen, buitengewone leden, die niet onderhevig zijn aan eventueele schommelingen, welke de contributie kan ondergaan.

In de tweede plaats kwam het ons gewenscht voor, hen die verwante wetenschappen beoefenen, maar niettemin buiten de veeartsenijkunde staan, en die ons toch willen steunen, gelegenheid te geven buitengewoon lid te worden.

De toelichting op bladz. 25 heeft tot verwarring geleid. De heer Aalbers schreef een brief, waarin hij zeide dat het hem spijten zou als hij als lid zou moeten bedanken. Dit is niet noodig. Er is niet het minste bezwaar om het artikel aan te nemen. Wij moeten de toelichting eenigszins gewijzigd achten. Dan heeft «Zuid-Holland» geen bezwaar. Ook dr. van der Plaats wees op dezelfde verwarring stichtende toelichting, maar heeft geen bezwaar tegen art. 5.

Het artikel wordt hierop *goedgekeurd.*

Art. 6. De Maatschappij kan eereleden en correspondeerende leden benoemen.

De voorzitter: Dr. van der Plaats heeft gevraagd: Behooren eereleden en correspondeerende leden tot een derde soort afdeeling buiten de in art. 4 genoemde? Ik zou willen zeggen: Ze behooren tot geen afdeeling.

Dr. van der Plaats: Ik stel voor te lezen: «De Maatschappij kan *bovendien* eereleden en correspondeerende leden benoemen.»

De voorzitter: Dit amendement neem ik over.

Het aldus geamendeerde artikel wordt *goedgekeurd*.

Art. 7. Allen, die bevoegd zijn hier te lande de veeartsenijkunde uit te oefenen, benevens de leeraren van 's Rijks veeartsenijschool, kunnen tot gewone leden der Maatschappij worden aangenomen.

Zij verkrijgen het lidmaatschap der Maatschappij:

1°. door aansluiting bij een der bijzondere afdeelingen; of

2°. door aanneming door het hoofdbestuur.

Niemand kan lid zijn van meer dan een afdeeling.

De heer VAN ALTENA: Het spijt mij dat het amendement «Gelderland-Overijsel» niet werd ingediend. Ik wil alleen vragen: wie worden bedoeld met hen die hier te lande de veeartsenijkunde uitoefenen?

De voorzitter: Nog van een andere afdeeling is een dergelijke vraag ingekomen. De redactie is verkeerd, omdat daaronder ook vallen de empirici; ze behoort eenigszins gewijzigd te worden.

De heer BERGSMA: Niet alleen empiristen, maar ook hengstensnijders en verloskundigen, kortom, zij, die een zeker onderdeel uitoefenen, zouden zich als lid kunnen doen voorhangen.

Dr. DE JONG: We zouden kunnen spreken van gediplomeerde veeartsen.

De heer BERGSMA: Ik geloof dat dan het bezwaar ondervangen is.

De heer VAN DER SLUIJS: Men kan ook buitenlandsche veeartsen hebben, die het recht bezitten hier de veeartsenijkunde uit te oefenen. Er zijn er op het oogenblik twee. Wat voor bezwaar is er dezen als lid aan te nemen?

De voorzitter: Ook zijn er die aan een buitenlandsche school een gelijkwaardig diploma hebben verworven.

De heer STEMPEL: Een buitenlandsch veearts, dien wij erkennen, heeft toch ook een diploma!

De voorzitter: Ja, maar niet van de veeartsenijschool te Utrecht.

De heer STEMPEL: Dat is voor ons geen bezwaar om hen toe te laten; het zijn voor ons veeartsen.

De voorzitter: Zeggen wij: die het diploma hebben behaald aan de Rijks veeartsenijschool, dan sluiten wij uit hen, die in Brussel of Hannover slaagden.

De heer BÜCHLI: Waarom is men zoo bang het artikel te laten zooals het is? Die hier bevoegd zijn, hebben permissie. Als er kans bestaat dat empiristen in de Maatschappij zullen komen, dan kunnen we hen deballoteeren.

De voorzitter: Dat kan niet. In een kleine afdeeling zou een empirist lid kunnen worden, terwijl de Maatschappij hem niet zou wenschen.

Dr. DE JONG: Ik zou aan de commissie willen vragen om welke reden zij zoo beperkend wil te werk gaan. In het oude reglement konden de empiristen gewoon lid worden. Ik kan mij voorstellen, dat men empiristen niet als lid wenscht, maar dan kan men ze deballoteeren, zoodra ze zich laten voorhangen. Aan den anderen kant zien we in den laatsten tijd autodidacten optreden, die op wetenschappelijk terrein hun sporen verdiend hebben en als zoodanig in de geleerde wereld staan aangeschreven. Men stelle het geval, dat een empirist een werkelijk bekwaam autodidact is. Dan zou ik er geen bezwaar in zien, dat zulk een man lid werd. De pas tot hoofdredacteur van het *Nieuws van den Dag* benoemde heer dr. EASTON is een autodidact, die op het gebied der sterrenkunde naam heeft gemaakt en wetenschappelijk geschoold is. Geen wetenschappelijk lichaam op het gebied der sterrenkunde zou er bezwaar in zien, hem als lid op te nemen. En wat nu het onderhavige geval betreft, dat een kleine afdeeling zich zou laten verleiden een niet gewenscht empirist binnen te loodsen, dat geloof ik toch niet.

Dr. MARKUS: Dit punt is op één onzer vergaderingen wel degelijk onder de oogen gezien. Een der commissie-leden gaf in overweging te spreken van «gediplomeerde» veeartsen, maar bij meerderheid heeft men toen gemeend, dat het artikel gerust onveranderd kon blijven, omdat men door de ballotage het heft in handen heeft en het feit dat een empirist zich voor het lidmaatschap aanmeldt wel steeds een zeldzaamheid zal blijven. Waar bovendien dergelijke personen niet meer worden gevormd, zullen zoodanige gevallen zich in de toekomst wel niet voordoen. Ik vermeld dit als een bewijs, dat de zaak niet over het hoofd is gezien. De commissie heeft haar bovendien in een vergadering met het hoofdbestuur in den zin van dr. DE JONG besproken.

De heer BERGSMA: Wanneer men art. 8 leest, ziet men dat in het geval der empiristen is voorzien. Niemand zal er bezwaar tegen hebben empiristen, als door dr. DE JONG bedoeld, als lid aan te nemen. Maar wij hebben gemeend, dat het begrip thans te ruim is gesteld. Het onder de leden opnemen van beroepscastreerders en verloskundigen, lijkt ons te erg. Als men nagaat

wat op het gebied der veeverloskunde in Noord-Holland gebeurt, zal men moeten toestemmen dat inperking noodzakelijk is.

De voorzitter: Dus u stelt voor om art. 7 zoo te wijzigen, dat als gewone leden alleen zij kunnen worden aangenomen, die het examen voor veearts aan de Rijks veeartsenijschool hebben doorstaan of een daarmede gelijkgesteld buitenlandsch examen hebben afgelegd.

De heer BERGSMA: Dan zou het beter zijn enkel te spreken van «gediplomeerde veeartsen.»

Dit voorstel in stemming gebracht, wordt *verworpen* met 46 tegen 26 stemmen.

De heer VAN DER SLUIJS stelt namens de afdeeling «Noord-Holland» voor, in art. 7, sub 2, achter «hoofdbestuur» te voegen: «behoudens nadere goedkeuring der algemeene vergadering.» Wanneer namelijk een bijzondere afdeeling of het hoofdbestuur de een of andere dwaasheid of buitensporigheid begaat, dan moet de algemeene vergadering daarop kunnen terugkomen.

De voorzitter: Wie moet uitmaken of dat noodig is of niet?

De heer VAN DER SLUIJS: Is er geen aanvrage, dan gebeurt er niets; wanneer er wel een aanvrage is, dan moet de afdeeling bij de algemeene vergadering komen, ten einde haar een veto te doen uitspreken.

De voorzitter: Kan ieder lid dat verzoeken?

De heer VAN DER SLUIJS: De afdeeling of de leden. Maar het moet een behoorlijk gemotiveerd voorstel zijn.

De heer BÜCHLI: Ik dacht dat dit meer bij de tucht en het royement te huis behoorde.

De heer VAN DER SLUIJS: Dat is niet de bedoeling.

Dr. DE JONG: Wat de bijzondere afdeelingen betreft, geloof ik dat de heer VAN DER SLUIJS die moeilijk ter sprake kan brengen. De Maatschappij zou ook voor het geval kunnen komen te staan, dat door het hoofdbestuur een beslissing werd genomen, niet in het belang der Maatschappij. Deze quaestie komt later ter sprake in het reglement. De meerderheid van het hoofdbestuur moet voor de aanneming van het artikel zijn. Ik moet eerlijk zeggen, dat er geen bepaald antecedent is. Niets vind ik gevaarlijker dan van den tot nu toe gevolgden weg af te wijken. En er is een bijzondere reden om daaraan niet te tornen. Door een zeer

algemeen gewaardeerd hoofdbestuurslid wordt steeds getracht leden voor de algemeene afdeeling aan te werven. In dit opzicht heeft hij zich verbazend verdienstelijk gemaakt, doch nu zou het toch zeer jammer zijn, indien hij in dat streven werd belemmerd. Dat lid heeft zulke diensten aan de Maatschappij bewezen, dat men aan den inhoud van dit artikel niet moet tornen.

De heer VAN DER SLUIJS: Persoonlijk verkeer ik in een moeielijk geval. Ik ben niet voor de wijziging van het artikel; doch de afdeeling heeft mij opgedragen deze voor te stellen.

Dr. MARKUS: Ik stel voor het woord «*aansluiting*» sub 1°. te vervangen door «*toelating.*» Dit komt mij meer rationeel voor.

Deze redactie-wijziging wordt *goedgekeurd.*

De heer SCHIMMEL: Het amendement «Noord-Holland» om achter het woord hoofdbestuur te plaatsen: «behoudens nadere goedkeuring der algemeene vergadering.» heeft een zeer gevaarlijke zijde, omdat het tot gevolg zal hebben, dat niemand zich meer bij het hoofdbestuur zal aanmelden. In de meeste gevallen zal dan iemand, die lid wil worden, pas in November weten of hij aangenomen is of niet.

De heer BERGSMA: Die gevallen zullen zich niet voordoen, maar het is toch mogelijk dat een lid, door een bijzondere afdeeling geweigerd, door het hoofdbestuur lid der algemeene afdeeling wordt gemaakt.

Dr. DE JONG: Misschien is «Friesland» nog te overtuigen van het gevaarlijke van den weg. Elke afdeeling heeft toch het recht op de algemeene vergadering het hoofdbestuur ter verantwoording te roepen. Misschien wordt daar heel weinig gebruik van gemaakt in deze Maatschappij. Maar wanneer het hoofdbestuur zijn boekje te buiten gaat, kan de algemeene vergadering het door de aanneming eener motie een moreele nederlaag bezorgen. Het hoofdbestuur zal het niet in zijn hoofd krijgen om, wanneer een lid door een bijzondere afdeeling is uitgesloten, dit lid klakkeloos tot de algemeene afdeeling toe te laten.

De heer BERGSMA: Ik laat mijn bezwaar vallen.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik wensch alleen te zeggen dat ik het gevoelen van den heer SCHIMMEL ondersteun.

Het amendement «Noord-Holland» wordt *niet ondersteund.*

Art. 7 wordt hierop, na de vermelde redactiewijziging, *goedgekeurd.*

Art. 8. Allen die, ofschoon geen veeartsen, de bereiking van het doel der Maatschappij wenschen te bevorderen, kunnen tot buitengewone leden door de bijzondere afdeelingen worden aangenomen; alsmede zij die, ofschoon wel als veearts gediplomeerd, thans niet meer op veeartsenijkundig gebied werkzaam zijn, of buiten Nederland zijn gevestigd.

De heer VAN DER SLUIJS: Onze afdeeling had voorgesteld om de laatste zinsnede: «alsmede zij, die» enz., te laten vervallen. Ik kan echter op mij nemen dit voorstel in te trekken.

Dr. MARKUS: Ik stel voor, het woordje «*thans*» te laten vervallen. Met deze redactiewijziging wordt het artikel *goedgekeurd*.

Art. 9 wordt zonder discussie goedgekeurd.

Art. 10. Het gewoon en buitengewoon lidmaatschap gaat verloren:
1°. door opzegging;
2°. door overlijden;
3°. door royement.

Dr. MARKUS wil het woord «royement» vervangen door «*schrapping*». Er is mij, zegt hij, van zeer bevoegde zijde opgemerkt, dat «royement» geen woord is.

De redactiewijziging wordt *goedgekeurd*.

De artt. 11 en 12 worden zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 13. De rechten en verplichtingen der afdeelingen worden geregeld bij het huishoudelijk reglement.

Elke bijzondere afdeeling regelt bij eigen huishoudelijk reglement haar inrichting en werkzaamheden; dit reglement verkrijgt eerst kracht door de goedkeuring van het hoofdbestuur.

Maakt het hoofdbestuur bezwaar tegen de goedkeuring van een huishoudelijk reglement, dan wordt daarover door de algemeene vergadering beslist.

De heer VAN DER SLUIJS: «Noord-Holland» wil de laatste alinea lezen als volgt: «Bestaat er verschil tusschen het hoofdbestuur en een afdeeling omtrent de goedkeuring van het huishoudelijk reglement, dan wordt dat aan de beslissing van de algemeene vergadering onderworpen.» Het geval kan zich voordoen, dat het hoofdbestuur zegt: het reglement is niet goed, doch dat de afdeeling volhoudt: het is wel goed.

De voorzitter: Dan onderwerpt het hoofdbestuur de quaestie aan het oordeel der algemeene vergadering.

De heer VAN DER SLUIJS: In het door mij vermelde geval zou dan eerst getracht moeten worden tot overeenstemming te geraken.

Ik geef echter toe, dat de voorgestelde verandering niet van belang is.

Het artikel wordt onveranderd *goedgekeurd*.

Art. 14. Bijzondere afdeelingen, welke handelen in strijd met de statuten en reglementen der Maatschappij of met een besluit der algemeene vergadering, kunnen door de algemeene vergadering met 2/3 der aanwezige stemmen worden ontbonden; vooraf dient echter door het hoofdbestuur een praeadvies te worden uitgebracht.

Dr. Markus wil het woordje «vooraf» laten vervallen en lezen: er dient echter door het hoofdbestuur een praeadvies te worden uitgebracht.

Dienovereenkomstig wordt besloten en het artikel, aldus gewijzigd, *goedgekeurd*.

Art. 15. Het hoofdbestuur bestaat uit minstens vijf leden, waaronder een voorzitter, een onder-voorzitter, een eerste-secretaris, een tweede-secretaris en een penningmeester.

Zij worden uit de in Nederland woonachtige gewone leden door de algemeene vergadering voor den tijd van vijf jaar gekozen.

De voorzitter: Dr. van der Plaats heeft gevraagd: Hoe wordt het aantal leden van het hoofdbestuur bepaald? In het huishoudelijk reglement is het niet te vinden. Daarom stelt hij voor het woord «minstens» te schrappen.

Dr. van der Plaats: Er is niet de minste reden om het aantal leden van het hoofdbestuur te vergrooten en ik stel voor om het woord «minstens» te schrappen en het aantal op 5 leden te houden.

De voorzitter: Moet dan het woord «waaronder» ook niet geschrapt worden?

Dr. van der Plaats: Men zou kunnen lezen: «bestaat uit 5 leden: een voorzitter,» enz.

Dr. de Jong: Ik stel voor te lezen: «bestaat uit 5 leden of zooveel meer als de algemeene vergadering telken jare zal beslissen, namelijk een voorzitter» enz.

Dr. van der Plaats: Dan komt men in strijd met het huishoudelijk reglement!

De voorzitter: Ik breng in stemming het voorstel om «minstens» weg te laten.

De heer van der Sluijs: Ik zou «minstens» willen behouden. Laat ons het geval denken, dat de Maatschappij zich zoo uitbreidt, dat er om de werkzaamheden te kunnen verdeelen nog

een of twee leden bij moeten. Dan zou dit onmogelijk zijn als het woord uit de statuten verdwijnt. Men kan het reglement wijzigen, maar met de statuten gaat dit niet zoo gemakkelijk. Die moeten dan weer, als ze gewijzigd worden, koninklijk worden goedgekeurd, wat met veel omslag gepaard gaat. Wanneer wij statuten vaststellen, dan geschiedt dat niet met de bedoeling om ze binnenkort weer te moeten wijzigen.

Dr. MARKUS: Als wij dan eerst even uitmaakten het principe of de mogelijkheid moet bestaan, het hoofdbestuur uit te breiden.

Dr. VAN DER PLAATS: Dan komt eerst mijn voorstel om vijf leden in de statuten vast te leggen.

Het amendement om «*minstens*» te laten vervallen, wordt *aangenomen* met 57 tegen 52 stemmen.

De voorzitter constateert dat het woord «minstens» met een meerderheid van 5 stemmen verdwijnt en stelt voor den aanhef te lezen als volgt: «Het hoofdbestuur bestaat uit een voorzitter, een onder-voorzitter» enz.

Aldus wordt *besloten*.

Artt. 16, 17, 18 en 19 worden ongewijzigd en zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 20. Elk lid der Maatschappij heeft toegang tot de algemeene vergaderingen en bezit het recht om aan de beraadslagingen deel te nemen.

Dr. DE JONG stelt voor in plaats van «*elk lid*» te lezen «*ieder lid*». «Ieder» wordt, gelooft hij, voor personen en «elk» voor zaken gebruikt.

Deze wijziging wordt *goedgekeurd*.

De overige artikelen worden zonder discussie *goedgekeurd*.

De voorzitter constateert, dat de artikelen der statuten eenigszins gewijzigd zijn aangenomen en vraagt of iemand stemming verlangt over de statuten als geheel.

Wijl niemand een zoodanige stemming verlangt, verklaart de voorzitter het ontwerp-statuten als door de algemeene vergadering te zijn aangenomen. (*Wordt vervolgd.*)

VERSLAG DER AFDEELING ZUID-HOLLAND.

Het aantal leden der afdeeling bedroeg op 31 December 27. De drie, volgens huishoudelijk reglement van de afdeeling ver-

plichte, vergaderingen werden te Rotterdam gehouden en waren over het algemeen vrij goed bezocht.

De financiën der afdeeling verkeerden in goeden staat.

In de vergaderingen werden, behalve de huishoudelijke zaken, verschillende wetenschappelijke en in de praktijk voorkomende onderwerpen behandeld, welke gewoonlijk tot zeer vruchtbare discussies aanleiding gaven.

De secretaris, H. L. Ellerman Lzn.

Naamlijst der leden.

B. J. Aalbers, Rijsoord; H. van Aken, 's-Gravenhage; W. F. Altevogt, Klaaswaal; D. de Bruin, Strijen; M. C. van Buuren, Zuidland; J. C. Colder, Gorinchem; H. L. Ellerman Lzn, Dordrecht; C. Fauël, Rotterdam; J. Flohil, Amsterdam; M. Frankenhuis Jr., Sliedrecht; P. A. Goedhart, Meerkerk; C. de Graaf, Dirksland; A. J. van Hemert, Sommelsdijk; J. J. Hendrikse, Groot-Ammers; E. A. Kok, Rotterdam; J. Laaij, Rijsoord; S. J. M. Mogendorff, Schoonhoven; M. C. van der Poel, Nieuwenhoorn; H. Poot, 's-Gravenhage; M. de Ridder, Leerdam; C. Roodzant, Oude-Tonge; Th. G. van Rijssel, Dordrecht; C. A. Rotscheid, Rotterdam; W. K. van de Stolpe, Gouda; P. Teljer, Pekalongan; dr. P. Vermaat, Oud-Beierland; K. de Vink, Zoetermeer.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren: B. J. Aalbers, voorzitter; J. J. Hendrikse, penningmeester; H. L. Ellerman Lzn., secretaris.

VERSLAG DER AFDEELING ZEELAND.

Dienende van verslag over den toestand der afdeeling Zeeland, heeft de ondergeteekende de eer te berichten dat hij moet volstaan met de opgave der leden, zijnde de mededeelingen door de leden uit hun praktijk gedaan eensdeels niet belangrijk genoeg om hier een plaats te vinden, terwijl anderdeels het voornemen is kenbaar gemaakt sommige ervaringen afzonderlijk in het tijdschrift te plaatsen.

Het lid D. B. Wagenaar te Kortgene heeft, nu hij benoemd is tot gouvernements-veearts in Ned.-Indië, ontslag genomen als lid der afdeeling Zeeland en is overgegaan bij de algemeene afdeeling.

De secretaris, M. Lucieer.

Naamlijst der leden.

L. Boogaert, Axel; P. H. J. Gasille, Noordwelle; J. P. L. Goemans, Zieriksee; J. A. de Graaff, Scherpenisse; J. Kooyman, Hontenisse; J. Kraamer, Koudekerke; L. Louter, Yzendijke M. Lucieer, Oostburg; E. L. van Mervennée, Middelburg; H. J. van Nederveen, Middelburg; J. Z. Risch, Goes; A. Risseeuw, Heinkenszand; A. van de Sande, Steenbergen; B. J. Vermande, Heinkenszand; M. van der Vliet, Kruiningen; D. G. de Vries, Klinge.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

E. L. van Mervennée, voorzitter; M. van der Vliet, penningmeester; M. Lucieer, secretaris.

Overzicht van de „Verslagen aan de Koningin van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig Staatstoezicht in de jaren 1904—1905".

Terwijl in den laatsten tijd meermalen werd geklaagd dat het jaarverslag zoo laat verscheen, heeft die klacht thans zeker geen recht meer van bestaan, immers beide verslagen zijn nu tegelijk verschenen in één deel, gr. 8°. formaat, bevattende 246 bladzijden, terwijl het verslag over 1903, in quarto formaat, 215 bladzijden innam. Die beperking is grootendeels het gevolg van het meer in elkander drukken der tabellen, maar ook in de geheele inrichting van het verslag zijn belangrijke wijzigingen aangebracht. Zoo was het voor referent ieder jaar een langwijlig werk om van enkele der voornaamste veeziekten, welke niet als besmettelijk zijn vermeld, een overzicht te geven, daar hij voor iedere provincie die gegevens afzonderlijk moest opzoeken en aanteekenen. Thans vindt men alles bijeen, want de gegevens van iedere ziekte zijn achtereenvolgens geplaatst.

Wat betreft het jaarverslag 1904 zij het volgende opgemerkt.

Aan het staatstoezicht waren op 31 December 1904 verbonden: 9 districtsveeartsen, 149 plaatsvervangende-districtsveeartsen, waarvan 25 «tijdelijk» en 4 in den loop van het jaar benoemd, 13 gouvernements-keurmeesters van vee, 24 veeopzichters, 7 rijkskeurmeesters van vee en vleesch en 15 hulpkeurmeesters.

Uit § 2 blijkt dat de gezondheidstoestand van het vee over

het algemeen niet ongunstig is geweest, niettegenstaande van vele zijden wordt gewezen op den drogen zomer, waardoor op tal van plaatsen behoefte kwam aan voedsel en drinkwater.

Onder de heerschende veeziekten, niet behoorende tot de besmettelijke veeziekten in den zin der veterinaire politiewet, wijs ik slechts op enkele.

Tuberculose is vrij algemeen verspreid, maar de beschikbare statistieken zijn nog onvolledig; in Overijsel, Zeeland en de Zuidhollandsche eilanden schijnt de ziekte het minst voor te komen. Enkele cijfers, in dit tijdschrift nog niet vermeld, mogen hier volgen: bij runderen: Delft 4 pct., 's-Gravenhage 4.4 pct., Hoek van Holland 9.36 pct., Schiedam 1.2 pct.; bij varkens: Delft 1 pct., 's-Gravenhage 0.2 pct., Hoek van Holland 2.16 pct., Schiedam 0.73 pct.

Boutvuur komt het meest voor op de Zuidhollandsche eilanden, in Friesland, Noord-Holland, Groningen, Noord-Brabant, Gelderland en westelijk Overijsel. De voorbehoedende entingen nemen toe. In hoofdzaak heeft men de methode van Arloing, Cornevin en Thomas (en wel aan de zijvlakte van den hals) toegepast, daar deze betere resultaten geeft dan de *fil virulent* van Thomas. Met entstof uit de Rijks seruminrichting werden 1597 kalveren geënt; 1 pct. der ingeënte dieren is overleden.

Kalversterfte wordt voornamelijk in Friesland, het westelijk deel van Groningen, en het zuidelijk en oostelijk deel van Drente en Utrecht waargenomen; de methode Poels wordt hier te lande te weinig toegepast, waarschijnlijk omdat zij zeer veel zorg vereischt.

Infectieuse abortus bij runderen ziet men veelvuldig; in Zeeland wordt de Braüer'sche carbolinspuiting als voorbehoedmiddel met afwisselend succes toegepast.

Influenza, *scalma* en de *besmettelijke borstziekte* der paarden zijn dit jaar nergens heerschend opgetreden; *goedaardige-droes* kwam echter veelvuldig voor, maar had een gunstig beloop. Onder de parasitaire ziekten wordt o.a. gewezen op *distomatose*, waardoor aan runderen en schapen in laag gelegen streken veel schade werd berokkend; als oorzaak wordt gewezen op het ongunstig weer in 1903.

Longwormziekte onder het jonge vee kwam minder voor dan in andere jaren en de ziekte verliep goedaardig.

Piroplasmose werd geconstateerd in Limburg, Utrecht en Overijsel.

Vergiftigingen door *taxus* werden aangegeven in Limburg, door *lood* (bemesten met straatvuil en door menie), door *schimmels* in Noord-Holland en door het drinken van brak water in Groningen.

Door tijdige inspuiting in den uier waren dit jaar de nadeelige gevolgen van *kalfziekte* betrekkelijk gering.

De wenschelijkheid wordt uitgesproken dat de veeartsen meer berichten inzenden omtrent *longemphyseem*, daar deze ziekte, vooral bij runderen op de naweiden, waarschijnlijk veel voorkomt.

Onder de besmettelijke ziekten in den zin der veterinaire politiewet zij gewezen op de volgende.

Veepest, *longziekte* en *schaapspokken* kwamen niet voor; van *mond- en klauwzeer* slechts 2 gevallen (twijfelachtig).

Van *kwade-droes* en *huidworm* kwamen in 3 gemeenten 22 gevallen voor; hiervan waren 18 slachtpaarden uit Groot-Britannië en Ierland te Rotterdam en Amsterdam ingevoerd.

Schurft kwam bij eenhoevige dieren niet voor; bij schapen werden 968 gevallen geconstateerd in 116 kudden. Zeeland en Limburg bleven gespaard, in Drente nam men in 76 kudden 517 gevallen waar.

Rotkreupel kwam minder voor dan anders. In 22 gemeenten van 5 provinciën werden in 131 kudden 591 schapen aangetast. Texel had ook nu het grootste aantal, namelijk in 105 kudden 403 gevallen.

Omtrent *vlekziekte* vindt men 639 gevallen in 104 gemeenten; waarschijnlijk zijn deze cijfers niet volledig. Van dit aantal zijn er gestorven 35,4 pct., geslacht 33,6 pct. hersteld 25,5 pct. en onbekend gebleven 5,5 pct. De entingen namen zeer toe; in het geheel zijn er 52882 varkens geënt, waarvan 18976 met buitenlandsche entstof, namelijk: preventieve enting 17098, noodenting 1522 en curatieve enting 356 gevallen. Met stof uit de Rijks seruminrichting zijn geënt 33906 varkens, waarvan preventief 30375, uit nood 2284 en curatief 1247.

Bij de preventieve enting is 0,4 pct. ziek geworden; van de 33906 geënte is 0,08 pct. gestorven. Bij de noodenting stierf 3 pct., bij de curatieve enting 8,75 pct.

Het onderzoek op *trichinen* te Goes bracht één geval, bij een varken uit Kloetinge afkomstig, aan het licht; verdere naspooringen hadden geen resultaat.

Miltvuur kwam zeer veelvuldig voor. Bij runderen werden in

225 gemeenten 531 gevallen geconstateerd; bij paarden kwamen 15 gevallen voor; bij varkens 8. Het aantal inentingen is echter ook belangrijk toegenomen, namelijk: bij 174 eigenaren in 82 gemeenten werden geënt 2071 runderen, 82 paarden en 132 schapen. De samensteller van dit onderdeel van het verslag wijst er op, dat het grooter aantal ziektegevallen niet een gevolg behoeft te zijn van uitbreiding der ziekte, maar van beter aangeven, in verband met de vermeerdering der voorbehoedende entingen, vooral nu de regeering vollen waarborg verleent, niet alleen tegen eenig verlies door de inenting maar ook tegen sterfte, wegens onvoldoende voorbehoeding, binnen een jaar na de inenting. Slechts één geval van *hondsdolheid* is bekend geworden, namelijk te Roermond; de aangetaste en nog een gebeten hond werden afgemaakt.

Aan het 13de algemeene verslag over proefneming met inspuiting van *malleïne*, van regeeringswege gedaan, is het volgende ontleend.

Gemalleïneerd zijn van 3 eigenaars 51 paarden, waarvan 46 van één stalhouderij te Rotterdam, en 97 paarden uit Groot-Brittannië en Ierland aangevoerd als gebruikspaarden.

Bij de 46 paarden te Rotterdam werden er 2 als verdacht aangewezen, maar bij hermalleïnatie werd de verdenking geheel opgeheven.

Opgaven omtrent uitvoer en invoer van vee naar en van het buitenland worden in dit verslag niet aangetroffen, wel vindt men er een overzicht in van het aantal *keuringen van voor uitvoer bestemd vleesch* over de jaren 1903—1904, verricht in de 8 keuringsstations. In 1903 zijn gekeurd: *runderen* 323, tegen 673 in 1904; *kalveren* 6896 in 1903 tegen 14562 in 1904; *schapen* 1490 in 1903 tegen 59729 in 1904; *varkens* 89230 in 1903 tegen 279120 in 1904. In het geheel zijn dus in 1903 gekeurd 97939 dieren, tegen 354084 in 1904.

Uit een bijgevoegde tabel blijkt, dat in het geheele land 1,49 pct. der voor uitvoer geslachte varkens aan *tuberculose* hebben geleden. De detail-cijfers zijn voor Zuid-Holland (2,31 pct.), Friesland (2,23 pct.) en Noord-Holland (2,08 pct.) het meest ongunstig; in Limburg bedroeg het 1,348 pct. en in Zeeland, waar slechts 122 varkens zijn gekeurd, geen enkel.

In Drente, waar de herkomst van 166 dieren niet kon worden aangegeven, bedraagt het cijfer 2.86 pct., maar wanneer men

Assen met 3,90 pct. buiten rekening laat, is het eindcijfer 0,6 pct. Uit al de cijfers blijkt dat, waar veel tuberculose bij runderen voorkomt, zooals in Zuid- en Noord-Holland, ook het cijfer voor varkens groot is.

In het geheel hadden 83 veroordeelingen plaats in zake de naleving van de wettelijke bepalingen betreffende de veeartsenijkundige politie. Onder de bijlagen zijn de verschillende besluiten opgenomen. (*Wordt vervolgd.*) VAN ESVELD.

Boekaankondiging.

Prof. L. HOFFMANN, Die chirurgische Klinik an der Tierärztlichen Hochschule in Stuttgart.

Bij gelegenheid van de vergadering der natuuronderzoekers te Stuttgart in September j.l. gaf prof. HOFFMANN een boek uit in 4°, formaat met 51 fraaie photographieën, betreffende de veterinaire chirurgische cliniek aldaar. Dit boek bevat geen naam van den drukker en uitgever; het is, naar het schijnt, niet in den handel. Dat is jammer, anders zou menigeen het zich ongetwijfeld aanschaffen.

Figuur 1 geeft een duidelijke afbeelding van den cliniekstal. Uit den verklarenden tekst blijkt dat deze onder andere een ventilatie naar beneden met behulp van een exhaustor heeft, voorts automatische drinkbakken, kokers voor transport van het voedsel, een gelegenheid tot verwarming van den stal en een nieuwe constructie voor voedering bezit.

Figuur 2 vertoont de cliniekgebouwen van buiten. Figuur 3 is een afbeelding van een stand met automatischen drinkbak en de nieuwe inrichting voor voedering. Figuur 4 bevat de operatiezaal, welke bijna geheel uit glas bestaat, een centrale verwarming bezit, electrisch verlicht wordt, een hydraulische operatietafel bevat, enz. Daaraan zijn drie kleinere zalen verbonden voor sterilisatie, RÖNTGEN-toestel, enz.

De figuren 5—12 leveren afbeeldingen van verschillende broeken om paarden op te hangen (Stuttgarter, Hannoveraansche, Kopenhager, Munchener modellen). De figuren 13—25 vertoonen de hydraulische operatietafel in allerlei posities, met en zonder paarden, zooals ze voor verschillende operaties en voor onderzoek, ook met het RÖNTGEN-toestel, kan worden gebezigd.

Figuur 26 stelt een kamer voor met gelegenheid tot het steriliseeren van instrumenten en reiniging van den operateur, terwijl figuur 27 een dergelijk vertrek ten behoeve van de assistenten en de studenten weergeeft. Men vindt daarin de toestellen ter verkrijging van warm water volgens LAUTENSCHLÄGER, nagelborstels, nagelscharen, enz.

Figuur 28 geeft wagens te aanschouwen voor het transport van instrumenten, verbandstoffen en geneesmiddelen, en figuur 29 de verzameling van veterinaire chirurgische instrumenten te Stuttgart. Deze wordt voortdurend aangevuld met alles wat er nieuw verschijnt. Zij is in het bezit van een fraai compleet instrumentarium uit het begin der 19de eeuw, afkomstig van HÖRDT.

De figuren 30—33 hebben betrekking op electrotherapie en massage, de figuren 34—37 op hydrotherapie (hydrothermoregulator volgens ULLMANN, warmwaterbehandeling volgens HOFFMANN, enz.), en de figuren 38—41 op noodstallen van verschillend model, ook voor oogonderzoek, laryngoscopie, enz. Dit alles is voorbeeldig ingericht, zooals het aan geen andere veeartsenijschool wordt aangetroffen.

Figuur 42 stelt de vroegere operatiezaal met de operatietafel van TRAPP voor; zij wordt thans voor practische operatieleer gebruikt.

Figuur 43*a* doet een stand met afhellenden bodem zien, terwijl figuur 43*b* een bijzonder verband voor een achterbeen afbeeldt.

De figuren 44—47 hebben betrekking op een transportwagen voor paarden, te Stuttgart van gemeentewege in gebruik.

De figuren 48—51 geven een nieuw, electrisch gedreven toestel ter bevestiging van staande paarden te aanschouwen. Het nut hiervan blijkt uit de afbeeldingen niet voldoende.

Uit het bovenstaande krijgt men eenigermate een indruk hoe de chirurgische cliniek van prof. HOFFMANN is ingericht. Deze bevat inderdaad alle nieuwigheden, welke op veterinair chirurgisch gebied bestaan. HOFFMANN schaft nagenoeg alles aan, wat op zijn gebied elders wordt aanbevolen; bovendien bedenkt hij veel nieuws en brengt hij toestellen en methoden uit de humane chirurgie, naar de behoefte gewijzigd, in zijn cliniek over. Het is dan ook een model-inrichting waar men, bij het inrichten eener moderne chirurgische cliniek, te rade kan gaan.

W. C. SCHIMMEL.

Nieuw uitgekomen boeken.

Dr. S. TAWARA, *Das Reizleitungssystem des Säugetierherzens.* Eine anatomisch-histologische Studie über das Atrioventrikularbündel und die PURKINJE-schen Fäden. Mit einem Vorwort von L. ASCHOFF (Marburg). 200 Seiten mit 5 lithographischen und 5 Lichtdrucktafeln im Text. Jena, G. FISCHER 1906.

Prof. Dr. R. WIEDERSHEIM, *Vergleichende Anatomie der Wirbeltiere.* 6te umgearbeitete und vermehrte Auflage des „Grundriss der vergleichenden Anatomie der Wirbeltiere". Mit 1 lithograpischen Tafel und 416 Textabbildungen. Jena, G. FISCHER 1906. Preis 20 Mark.

Dr. R. F. FUCHS, *Physiologisches Praktikum für Mediziner.* Mit 93 Abbildungen. Wiesbaden, J. F. BERGMANN 1906.

OTTO EERELMAN und RICH. SCHOENBECK, *Pferderassen.* 40 Chromographien im Format von 45 × 60 cm. Kleine Prachtausgabe. Berlin, E. EGGEBRECHT 1906. Preis 45 Mark.

Prof. H. SPERLING, *Hunderassen.* 2 Heliogravuren in Facsimile-Format auf Chinapapier, Bildgrösse 45 × 60 cm. Berlin, E. EGGEBRECHT 1906. Preis pro Blatt 15 Mark.

Dr. VON CZARNOWSKI, *Illustriertes Heilpflanzenbuch*, 125 farbige Abbildungen der gebräuchlichsten Heilpflanzen mit genauen Beschreibungen ihrer Anwendungsarten und gesundheitlichen Wirkungen. Berlin, Verlag „Hygieia" 1906. Preis 5 Mark.

Prof. Dr. FRIEDRICH HENKE, *Mikroskopische Geschwulstdiagnostik.* Praktische Anleitung zur Untersuchung und Beurteilung der in Tumorform auftretenden Gewebswucherungen. 355 Seiten, mit 106 grossenteils farbigen Abbildungen. Jena, G. FISCHER 1906.

Prof. Dr. L. HEIM, *Lehrbuch der Bakteriologie*, mit besonderer Berücksichtigung der Untersuchungsmethoden, Diagnostik und Immunitätslehre. Dritte, vollständig umgearbeitete Auflage. Mit 233 Abbildungen im Text und 13 mikrophotographischen Tafeln. Stuttgart, F. ENKE 1906. Preis 15 Mark.

C. J. KONING, *Biologische und biochemische Studien über Milch.* Erstes Heft. Leipzig, M. HEINSIUS 1906.

Prof. Dr. FRIEDBERGER und Prof. Dr. FRÖHNER, *Lehrbuch der klinischen Untersuchungsmethoden* für Tierärzte und Studierende, herausgegeben von Prof. Dr. E. FRÖHNER mit Beiträgen von Prof. Dr. TH. KITT und Prof. Dr. M. SUSSDORF. 4te neubearbeitete Auflage mit 118 Abbildungen. Stuttgart, F. ENKE 1906. Preis 14 Mark.

Prof. Dr. E. FRÖHNER, *Lehrbuch der Arzneimittellehre für Tierärzte.* Siebente verbesserte Auflage. Stuttgart, F. ENKE 1906. Preis 12,40 Mark.

Unser Hausgeflügel. Ein ausführliches Handbuch über Zucht, Haltung und Pflege unseres Hausgeflügels. I Band: Das Grossgeflügel. Mit 332 Textabbildungen, 16 farbigen und 48 schwarzen Bildertafeln. Mit Unterstützung von Dr. B. BLANCKE und unter Mitwirkung von zahlreichen Sachverständigen, herausgegeben und verlegt von FRITZ PFENNINGSTORFF. 815 Seiten gr. 8°. Berlin, Verlag für Sport und Naturliebhaberei 1906. Preis gebunden 15 Mark.

Prof. Dr. A. EBER, *Die Tuberkulose der Tiere.* Separat-Abdruck aus den „Ergebnissen der Allgemeinen Pathologie und pathologischen Anatomie des Menschen und der Tiere". Wiesbaden, J. F. BERGMANN 1906.

Prof. Dr. A. Eber, *Experimentelle Uebertragung der Tuberkulose vom Menschen auf das Rind.* Zweite Mitteilung. Separat-Abdruck aus den „Beiträgen zur Klinik der Tuberkulose". Würzburg, Stuber 1906.

Dr. J. S. Nauta, *Physisch-chemische Untersuchungen des Fruchtwassers der Wiederkäuer in den verschiedenen Perioden der Trächtigkeit.* Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde der hohen veterinär-medizinischen Fakultät der Universität Bern. Utrecht, P. den Boer 1906

F. Lindhorst, *Ueber die geburtshilfliche Entwicklung von Kälbern*, die im Verhältnis zum Raum der Geburtswege zu gross sind, mit besonderer Berücksichtigung der Embryotomie. Berlin, R. Schoetz 1906. Preis 2 Mark.

O. Schnijder, *Beitrag zur Kenntnis der Magen-Darmstrongylosis — der sog. Kaltbrändigkeit — des Rindes.* Inaugural-Dissertation. Zürich 1906.

Prof. Dr. Eberlein, Röntgen*therapie bei Haustieren.* (Sonderabdruck aus den Verhandlungen des Berliner Röntgenkongresses). Hamburg 1906.

Haefcke, *Handbuch des Abdeckereiwesens.* Für Verwaltungs- und Kommunalbehörden, Sanitäts-, Veterinär- und Gewerbeaufsichtsbeamte bearbeitet. Mit Abbildungen. Berlin, P. Parey 1906. Preis 15 Mark.

Haubners *landwirtschaftliche Tierheilkunde.* Vierzehnte, neubearbeitete Auflage, herausgegeben von Prof. Dr. O. Röder. 780 Seiten mit 163 Textabbildungen. Berlin, P. Parey 1907. Preis gebunden 12 Mark.

Prof. Dr. R. Ostertag, *Leitfaden für Fleischbeschauer.* Eine Anweisung für die Ausbildung als Fleischbeschauer und für die amtlichen Prüfungen. Neunte, neubearbeite Auflage. Mit 186 Abbildungen. Berlin, R. Schoetz 1906. Preis gebunden 6,50 Mark.

R. Bühler, *Die Fleischbeschau der Schweiz mit besonderer Berücksichtigung ihrer geschichtlichen Entwicklung.* St. Gallen, Kirschner-Engler 1906. Preis 2 Mark.

Dr. E. Lorenz, *Winke für Schlachthof bauende Städte.* Eine Sammlung grundlegender Artikel in Wort und Bild aus der technischen Schlachthofkunde zur Information über den Bau, die Einrichtung, den Betrieb und die Verwaltung öffentlicher Schlacht- und Viehhöfe. Berlin 1906.

Dr. W. Gutmann, *Medizinische Terminologie.* Anleitung und Erklärung der gebräuchlichsten Fachausdrücke aller Zweige der Medizin und ihrer Hilfswissenschaften. Zweite umgearbeitete und erweiterte Auflage. Berlin und Wien, Urban und Schwarzenberg 1906. Preis gebunden 18 Mark.

Bayersdörfer, *Die Milchversorgung von Karlsruhe.* Karlsruhe 1906.

Prof. Dr. R. Schmaltz, *Deutscher Veterinär-Kalender für das Jahr 1906—1907.* Mit Beiträgen von Dr. Arndt, Dr. Ellinger, Dr. Eschbaum, Hartenstein, Koch, Prof. Dr. Schlegel, Dr. Steinbach und Dr. Töpper. Berlin, Richard Schoetz 1906. Preis 5 Mark.

König's *Veterinär-Kalender 1907.* Zwei Teile. Berlin, A. Hirschwald 1906. Preis 3 Mark.

Schaper's *veterinär-medizinisches Taschenbuch.* Sechster Jahrgang 1906/07. Mit dem Bilde des Herrn H. Boether, Professor an der Tierärztlichen Hochschule in Hannover. Hannover, M. und H. Schaper 1906. Auf Verlangen gratis und franko.

Kühn's *Veterinär-Taschenbuch 1907.* Sechszehnter Jahrgang. Herausgegeben von Tierarzt Train mit Beiträgen von Kreistierarzt Wittlinger. Berlin, R. Kühn 1906. Preis: Teil I Kaliko-Einband, Teil II broschiert 1 Mark.

Jahresbericht über die Verbreitung von Tierseuchen im deutschen Reiche. Bearbeitet im Kaiserlichen Gesundheitsamte zu Berlin. XX Jahrgang (1905). Mit 4 Uebersichtskarten und 19 in den Text gedruckten Diagrammen. Berlin, J. SPRINGER 1906. Preis 10 Mark.

Statistischer Veterinär-Bericht über die preussische Armee und das XIII (Königlich württembergische) Armeekorps für das Rapportjahr 1905. Berlin, ERNST SIEGFRIED MITTLER und Sohn 1906.

NEVERMANN, *Veröffentlichungen aus den Jahres-Veterinär-Berichten der beamteten Tierärzte Preussens für das Jahr 1904.* V Jahrgang. 2 Teil. Berlin, P. PAREY 1906. Preis für beide Teile 10 Mark.

Bericht über das Veterinärwesen im Königreich Sachsen für das Jahr 1905. 50 Jahrgang. Dresden, VON ZAHN und JAENSCH 1906.

Jahresbericht über das Veterinärwesen in Ungarn. Herausgegeben vom Königl. Ung. Ackerbauminister. XVI Jahrgang 1904. Budapest, Buchdruckerei—Aktiengesellschaft Pallas 1906.

Tagebuch für die tierärztliche Praxis. Achte Auflage. Berlin, RICHARD SCHOETZ 1906. Preis dauerhaft gebunden 7,50 Mark.

E. THIERRY, *L'âne et les mulets: anatomie, physiologie, races, production, hygiène et maladies.* Un vol. de 87 pages, avec 25 figures. Paris, Librairie agricole de la Maison Rustique 1906. Prix 2 fr. 50.

Prof. Dr. BRANCA, *Précis d'Histologie.* 1 vol. in-8, de 648 pages avec 306 figures. (Bibliothèque GILBERT et FOURNIER.) Paris, J. B. BAILLIÈRE et fils 1906. Prix cartonné 12 francs.

CORNIL et RANVIER, *Manuel d'histologie pathologique,* avec la collaboration des Drs. BRAULT et LETULLE. 3e édition. Tome troisième (lésions du système nerveux et du système vasculaire, sanguin et lymphatique). Paris, FÉLIX ALCAN 1906. Prix 35 francs.

M. DUPONT, *La santé du cheval par les soins de la denture.* Un volume in-12. Paris, CHARLES AMAT 1906. Prix 2 francs.

Prof. MALKMUS, *Éléments de diagnostic clinique* (sémiologie médicale). Traduits sur la troisième édition allemande par A. MONVOISIN. Préface de M. le professeur MOUSSU. 1 vol. petit in-8o. de XI—268 pages, avec 83 figures dans le texte, dont 10 en couleurs. Paris, ASSELIN et HOUZEAU 1906. Prix 5 francs.

F. DASSONVILLE et DE VISSOCQ, *Nouvelle tentative de sérovaccination contre la gourme chez le cheval.* In-8o. de 22 pages. Paris, DUBREUIL 1906.

G. SCHRADER, *Médecine hypodermique vétérinaire.* Un petit volume de 94 pages. Paris, Bibliothèque de la *Revue de Pathologie comparée* 1906.

Dr. G. LAFON, *Recherches expérimentales sur le diabète et sur la glycogénie.* Thèse, in-8o., 202 pages. Bordeaux, F. PECH et Cie. 1906.

Dr. MOREAU, *L'abattoir moderne.* 1 vol. grand in-8o. avec nombreux plans et figures dans le texte. Paris, ASSELIN et HOUZEAU 1906.

A. MESNAGER, *Les abattoirs modernes.* 1 vol. gr. in-8o. de 135 pages avec 40 planches. Paris, J. B. BAILLIÈRE et fils 1906. Prix 4 francs.

JNO. T. SHARE—JONES, *The surgical anatomy of the horse.* Part. I. With coloured and uncoloured plates. London, WILLIAMS and NORGATE 1906. Sewed, price 15 sh. net, or in cloth binding 16 sh. 6 d. net. (Will be completed in 4 parts at the same price.)

HENRY PHIPPS *Institute for the Study, Treatment and Prevention of Tuberculosis.* Second Annual Report. Philadelphia 1906.

D. E. SALMON and THEOBALD SMITH, *Actinomycosis or lumpy jaw.* In-8o, 10 pages. Washington, Bureau of Animal Industry, Cirkular no. 96, 1906.

A. THEILER, *Annual Report of the Director of Agriculture.* 1904 till 1905. Pretoria, Government Printing and Stationary Office 1906.

Board of Agriculture and Fisheries. Annual Reports of Proceedings under the diseases of animal acts, the markets and fairs (weighing of cattle), acts, etc. for the year 1905. In-8°, 106 pages, 6 cards. London 1906.

L. VAN ES, *Annual Report of the Chief State Veterinarian to the Governor of North Dakota for the year ending November 30, 1905.* (Public Document N°. 4.) Bismarck, N. D 1905.

J. H. KNEL, *Aanteekeningen over den aankoop, de opvoeding en de dressuur der remonte-paarden.* 188 bladzijden met 29 afbeeldingen. 's-Gravenhage, Gebroeders VAN CLEEF 1906. Prijs f 1,50.

Prof. Dr. L. BOLK, *Dubbelmonstra, hun classificatie en ontstaan.* (Geneeskundige bladen, 12de reeks, nos. IX, X.) Haarlem, Erven F. BOHN 1906. Prijs f 1,—.

J. OLIE JR. en W. P. JONKER, *Handleiding bij de practische oefeningen in de qualitatieve analytische scheikunde.* Tweede druk. Amsterdam, D. B. CENTEN 1906.

W. C. S.

Mededeelingen van het hoofdbestuur.

Met ingang van 1 Januari 1907 gaan de leden der algemeene afdeeling L. J. COLSEN te Hontenisse en J. W. BROUWER te Kortgene over bij de afdeeling Zeeland, K. J. VROEMEN te Valkenburg bij de afdeeling Noord-Brabant—Limburg, A. VAN LEEUWEN van de afdeeling Groningen en dr. H. MARKUS van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland naar de afdeeling Utrecht.

Midden December zal door den penningmeester bij de leden der Maatschappij per postquitantie worden beschikt over een som van f 3.—, zijnde een bijslag op de contributie (bestemd voor het internationaal congres van 1909), *waartoe in de op* 21/22 *September gehouden algemeene vergadering is besloten.*

De bibliothecaris herhaalt zijn verzoek, geplaatst op blz. 768 van deel XXXIII, daar van de ruim 400 antwoorden welke hij hoopte te ontvangen, er tot heden slechts **15** zijn ingekomen. Aan dat 15-tal inzenders brengt hij zijn hartelijken dank, terwijl hij de hoop uitspreekt dat hem vóór 1 Januari 1907 nog heel wat antwoorden zullen geworden.

De penningmeester-bibliothecaris verzoekt beleefd de medewerking der lezers ter bekoming van een lijst van ***alle*** *veeartsen, die in ons land het recht hadden of hebben tot het uitoefenen van de veeartsenijkundige praktijk en van allen die het diploma aan 's Rijks veeartsenijschool hebben verkregen.*

Gaarne ontving hij van ieder veearts opgaaf van naam en voornamen (voluit), datum, jaar en plaats van geboorte.

Mocht iemand hem kunnen helpen aan deze gegevens voor in zijn familie overleden veeartsen (liefst met datum en plaats van overlijden), dan houdt hij zich ook daarvoor ten zeerste aanbevolen.

De commissie voor beroepsbelangen heeft zich als volgt geconstitueerd: B. M. Busing, voorzitter; H. J. C. van Lent, secretaris; J. A. Klauwers, lid.

De commissie, welke zal onderzoeken of een bepaalde wettelijke regeling betreffende koop en verkoop van vee wenschelijk moet worden geacht, is samengesteld uit de heeren: M. G. de Bruin, F. W. van Dulm, A. van Leeuwen en E. A. L. Quadekker, terwijl de commissie welke het wetsontwerp op de keuring van voor export bestemd vleesch zal onderzoeken, bestaat uit de heeren D. van der Sluijs, J. J. F. Dhont en P. D. Beunders.

Antwoord van den Minister van Oorlog op het verzoek van het hoofdbestuur (zie blz. 181.)

Departement van Oorlog.
IIde Afd. No. 150. Onderwerp: Reservekader.

's Gravenhage, 1 November 1906.

Naar aanleiding van Uw schrijven van 12 October j.l. nº. 131, heb ik de eer, U het volgende mede te deelen.

De tabel, behoorende bij het Koninklijk Besluit van 8 Mei 1906, nº. 96, stemt overeen met die, behoorende bij het Koninklijk Besluit van 12 Mei 1902, nº. 22.

De studenten aan de Rijksveeartsenijschool, die in het bezit zijn van een diploma eindexamen Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus of van het eindexamen Gymnasium zullen, op grond daarvan, — krachtens de punten 8 en 9 van eerstbedoelde Tabel, — geheele vrijstelling van het toelatingsexamen voor het Reservekader bij de Infanterie en de Vesting-Artillerie kunnen erlangen, terwijl de studenten aan meerbedoelde Inrichting, die een toelatingsexamen aflegden, en die eene verbintenis bij het Reservekader wenschen aan te gaan, zich per request tot Hare Majesteit de Koningin zullen kunnen wenden, ten einde de door U gewenschte vrijstelling van examen in de Fransche taal te verkrijgen.

Ten slotte zij hierbij aangeteekend, dat wijziging van meerbedoelde Tabel, in den zin van het slot van uw vorenaangehaald schrijven, zal worden overwogen, zoodra het Koninklijk Besluit van 8 Mei 1906, nº. 96, ook uit anderen hoofde herziening zal behoeven.

De Minister van Oorlog,
H. P. Staal.

De commissie voor beroepsbelangen vraagt plaatsing voor het volgende.

Geachte Collega's!

Zooals u bekend is, werd op de laatst gehouden algemeene vergadering onzer Maatschappij besloten een commissie samen te stellen, welke zich uitsluitend zal bezighouden met de beroepsbelangen der veeartsen en als zoodanig het hoofdbestuur van advies zal dienen.

Deze commissie heeft zich als volgt geconstitueerd. (zie blz. 207.)

Uit de toelichting van het ter algemeene vergadering ingediende voorstel is u bekend in welke richting het gewenscht is, dat de commissie zal werken.

Met moed en vertrouwen hebben wij deze benoeming aanvaard, omdat wij overtuigd zijn dat alle veeartsen ons zullen steunen en helpen in onze moeilijke taak, welke toch uitsluitend hun belangen op het oog heeft. Gaarne zullen wij daarom alle inlichtingen, ieders meening, elke klacht in ontvangst nemen en naar ons vermogen trachten te verwerken. Men bedenke echter dat er tijd, soms veel tijd noodig is om practische resultaten te verkrijgen.

Het eerste punt dat wij op de agenda brengen, geldt de standsbelangen der plaatsvervangende districtsveeartsen en wel naar aanleiding van de circulaire der plaatsvervangers in Friesland, van Juli dezes jaars.

Uitgaande van de veronderstelling dat ieder belanghebbende kennis heeft genomen van den inhoud, en overtuigd is van het bestaan van misstanden, verzoeken wij u hierbij ons uw meening mede te deelen omtrent de maatregelen welke ter verbetering van den toestand zijn aangegeven. [1]

---

[1] 1°. Dat de vergoeding voor verblijfkosten zoodanig worde geregeld, dat rekening wordt gehouden met het aantal uren, dat de plaatsvervangend districtsveearts werkelijk in dienst van het rijk is geweest;

2°. dat het vacatiegeld per dag worde vastgesteld op een bedrag van vijf gulden;

3°. dat in zake reiskosten bij het berekenen van den afstand, deze mag worden gerekend tot de woning van den veehouder bij wien het onderzoek is verricht;

4°. dat aan den plaatsvervangend districtsveearts een billijke vergoeding per kilometer worde verstrekt, zoo hij gebruik maakt van eigen rijtuig of rijwiel.

Daar de omstandigheden in de verschillende districten zeer uiteenloopen, hebben wij de hulp van velen noodig.

Met het oog op de wenschlijkheid deze zaak wat vlug te behandelen, is spoedige toezending van eventueel te geven inlichtingen gewenscht.

Namens de Commissie:

Tiel, November 1906. H. J. C. VAN LENT.

Necrologie.

Den 13den October 1906 overleed te Dalen GERHARD ALBERT REIMERS. REIMERS werd den 9den Januari 1847 te Dalen, waar zijn vader veearts was, geboren en kwam in 1863 aan 's Rijks veeartsenijschool, waar hij op 4 Juli 1867 *met lof* werd bevorderd tot veearts. Hij vestigde zich te Ruinerwold, waar hij bij koninklijk besluit van 15 December 1896, n°. 20, tijdelijk en bij besluit van 24 November 1899, n°. 28, definitief tot plaatsvervangend districtsveearts werd benoemd. In het begin van 1903 vertrok hij naar zijn geboorteplaats, waar hij als ambteloos burger leefde.

Als practicus stond hij in zijn omgeving hoog aangeschreven en als verloskundige was hij in wijden omtrek bekend.

Op het gebied van paardenfokkerij bewoog hij zich zeer veel, en wel niet alleen in zijn eigen provincie, maar ook in Groningen werd hij bij alle keuringen aangetroffen; bij de verplichte stierenkeuringen was hij in een gedeelte van Drente voor het rijk werkzaam, terwijl hij als secretaris-penningmeester van een der afdeelingen van het Genootschap voor Landbouw in Drente fungeerde.

De op het oog zoo krachtige man sukkelde in de laatste maanden en een hevige benauwdheid maakte aan zijn werkzaam leven plotseling een einde. Den 17den October werd het stoffelijk overschot te Ruinerwold bijgezet. Het ruste in vrede.

Staatsbegrooting.

Hoofdstuk X. II. Voorloopig Verslag.

Art. 27. *Paardenfokkerij.* Eenige leden zouden gaarne aangetoond zien, welk nut de wet op de paardenfokkerij afwerpt. Zij meenden, dat de groote sommen, welke voor deze fokkerij

worden uitgegeven, op betere wijze besteed zouden kunnen worden.

Art. 28. *Rundveefokkerij.* Eenige leden achten het verleenen van subsidies aan de rundveefokkerij niet noodig. De toestand van de veehouders is in den laatsten tijd zoozeer verbeterd, dat zij, naar de meening dezer leden, geene staatshulp meer behoeven, vooral nu van de zijde der provinciën reeds subsidies worden verstrekt.

Anderen merkten hiertegenover op, dat bevordering van de qualiteit van het rundvee door geldelijken steun van groot belang is voor den landbouwenden stand en dat het gewenscht is te zorgen voor verbetering van den veestapel, opdat de landbouwers in staat zijn de gevolgen van slechte tijden, die immers kunnen terugkomen, te doorstaan.

Enkele leden achtten de voorgestelde verhooging van het subsidie voor de rundveefokkerij te gering, nu ook voor vrouwelijk fokvee premiën zullen worden toegekend en wenschten het subsidie, in overeenstemming met het advies der door den minister geraadpleegde commissie, aanstonds op f 125000 gebracht te zien. Anderen meenden, dat aanvankelijk nog niet vele premiën voor vrouwelijk fokvee verleend zullen kunnen worden en rekenden de voorgestelde verhooging voldoende.

Art. 30. *Veeartsenijkundige dienst.* De aandacht des ministers werd gevestigd op de klachten, in den laatsten tijd geuit over sommige rijksveeartsen. Gewezen werd op een adres van de Oosterbeeksche Sanitäts-Milchstall, waarin beweerd wordt, dat veeartsen attesten afgeven, zonder dat zij de dieren, waarop de attesten betrekking hadden, gezien hadden. Ook werd gewezen op een door eene verklaring van een veearts gedekt transport naar Meppel van vleesch, dat gebleken zou zijn ondeugdelijk te zijn.

Men vroeg of omtrent deze gevallen van regeeringswege een onderzoek is ingesteld en zoo ja, welke de resultaten daarvan zijn geweest. Ook werd aangevoerd, dat er veeartsen zijn, die te hooge bedragen in rekening brengen voor het onderzoek van rundvee op tuberculose, ingevolge het koninklijk besluit van 2 September 1904 (*Staatsblad* n°. 219). Zelfs werd vermoed dat de beslissing omtrent overneming door het rijk wel eens wordt vertraagd, ten einde het bedrag voor het onderzoek hooger te kunnen stellen. Gaarne zou men omtrent dit punt inlichting ontvangen. Voorts werd geklaagd over het hooge salaris, dat de

veeartsen berekenen voor het inenten van varkens met serum tegen de vlekziekte. Men vroeg, of bij het verstrekken van het serum geene voorwaarden waren te stellen ten aanzien van het voor de inenting te rekenen salaris.

Art. 32. *Rijks veeartsenijschool.* Voor verhooging van de wedden van beambten aan deze school wordt f 1400 aangevraagd. Men vond dat een hoog bedrag en zou ter zake gaarne eenige meerdere motiveering ontvangen dan verstrekt is in den toelichtenden staat.

Art. 35. *Serum-inrichting.* Sommige leden prezen de goedkoope en practische wijze, waarop de serum-inrichting is georganiseerd.

Van andere zijde werd aangevoerd, dat het onderzoek van melk en slijm op tuberkelbacillen blijkens het reeds vermeld adres van de Oosterbeeksche Sanitäts-Milchstall, wel eens maanden duurt. Men merkte op, dat zoodanig onderzoek slechts waarde heeft, wanneer de resultaten daarvan spoedig worden medegedeeld.

Het artikel is ongeveer f 5000 hooger dan de ten vorigen jare uitgetrokken som en overtreft de in 1905 uitgegeven som met meer dan f 8000. Aangedrongen werd op specificatie van de onder dit artikel en art. 37 vallende traktementen, op gelijke wijze als in den toelichtenden staat bij art. 32 is geschied en met aanwijzing van de voorgenomen traktementsverhoogingen.

Art. 39. *Tuberculose onder het rundvee.* Eenige leden betwijfelden of de resultaten der maatregelen tot bestrijding der tuberculose onder het rundvee wel in evenredigheid zijn met de hooge uitgaven. Andere leden deelden dien twijfel niet en achtten de bestrijding ook noodig voor de reputatie van ons vee in het buitenland.

Naar aanleiding van deze laatste opmerking merkten verscheidene leden op, dat men naar hun inzien goed op weg is de tuberculose te bedwingen. Enkelen geven in overweging de veeverzekering tot eene rijkszaak te maken, om de daarmede te verkrijgen winsten te bezigen als tegemoetkoming in de kosten van bestrijding van veeziekten, waartegen werd opgemerkt, dat de veeverzekering veel risico oplevert.

Geklaagd werd over de langzame afwikkeling van het onderzoek op tuberculose en van de overneming door het rijk volgens art. 2 van het koninklijk besluit van 2 September 1904 (*Staatsblad* n°. 219).

Personalia.

Benoemd: met ingang van 1 December 1906 tot keurmeester 1ste klasse te Zaandam dr. J. SWIERSTRA van het abattoir te Utrecht; tot 1 Mei 1907 benoemd tot veearts-keurmeester aan het abattoir te Utrecht W. VAN DER BURG, paardenarts 1ste klasse Indisch leger, met verlof; in de in September j.l. te 's-Gravenhage gehouden vergadering tot correspondeerend lid van het «Internationaal Centraal-bureau tot Bestrijding der Tuberculose» dr. D. A. DE JONG JZN te Leiden; belast met de waarneming van de betrekking van veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Ned.-Indië A. M. VERMAST te Oosterbeek; met ingang van 5 October 1906 tot lid der gezondheidscommissie te Amersfoort W. H. VAN HASELEN aldaar; met ingang van 11 October 1906 tot lid der gezondheidscommissie, zetel Lochem, TH. M. THIEN te Vorden.

Verplaatst: de paardenarts 2de klasse van het Indisch leger J. L. VAN ECK is van Almeloo naar Breda vertrokken; de veearts J. G. BOLAND is niet meer te Velp, maar te Deventer; op 1 Januari 1907 dr. W. STUURMAN van Leiden naar Alkmaar en F. P. KEYSER van Rotterdam, waar hij tijdelijk werkzaam is, naar Leiden; de paardenarts 2de klasse bij het leger in Ned. Indië F. H. SARDEMANN is naar Indië vertrokken.

Gedetacheerd: de paardenarts 2de kl. dr. E. C. H. A. M. BEMELMANS, met ingang van 1 November 1906, aan de Rijks seruminrichting te Rotterdam, tot het volgen van een cursus in de bacteriologie.

Geplaatst: te Semarang, ten einde onder de bevelen van den gouvernementsveearts aldaar werkzaam te zijn in het belang van den burgerlijken veterinairen dienst in diens ressort, de benoemde gouvernementsveearts D. B. WAGENAAR. (*N. Rott. Crt.* van 22 Nov. 1906.)

De dirigeerend-paardenarts van het Nederlandsch-Indisch leger, majoor L. J. HOOGKAMER, zal tegen het einde van dit jaar weder naar Australië vertrekken om, in commissie met twee andere officieren, 4-jarige paarden aan te koopen voor het remonte-depôt te Padalarang.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende September en October 1906.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkreupel.
September.													
Groningen . .	3	„	„	„	„	118 (1)	„	2 (1)	„	1	„	„	„
Friesland . . .	27	„	„	„	„	186 (3)	„	285 (204)	„	8 (5)	„	„	„
Drente. . . .	5	„	„	„	„	42 (13)	„	„	„	1	„	„	1
Overijsel . . .	5	„	„	„	„	„	„	7 (4)	„	2 (2)	„	„	„
Gelderland . .	7	„	„	„	„	„	„	95 (90)	„	3 (3)	„	„	„
Utrecht . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„
Noord-Holland .	8	„	„	„	1	25 (1)	„	3 (3)	„	4 (3)	„	„	25 (5)
Zuid-Holland .	2	„	„	„	6 (5)	„	„	158 (18)	„	„	„	„	„
Zeeland . . .	6	„	„	„	„	„	„	19 (10)	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	6	„	„	„	„	„	„	„	„	8 (7)	1	„	„
Limburg . . .	8	„	„	„	„	„	„	„	„	9 (7)	1	„	„
TOTAAL . .	78	„	„	„	7 (6)	371 (18)	„	569 (330)	„	37 (30)	2 (2)	„	26 (6)
October.													
Groningen . .	4	„	„	„	3 (2)	3 (1)	„	„	„	3 (1)	„	„	„
Friesland . . .	21	„	„	„	„	25 (3)	„	92 (53)	„	3 (3)	„	„	„
Drente. . . .	5	„	„	„	„	84 (16)	„	„	„	„	„	„	4 (2)
Overijsel . . .	4	„	„	„	„	„	„	4 (2)	„	2 (2)	„	„	„
Gelderland . .	8	„	„	„	„	„	„	29 (22)	„	6 (5)	„	„	„
Utrecht . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Holland .	9	„	„	„	5 (4)	28 (2)	„	6 (6)	„	6 (5)	„	„	26 (2)
Zuid-Holland .	12	„	„	„	5 (3)	42 (19)	„	35 (11)	„	6 (6)	„	„	„
Zeeland . . .	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	13	„	„	„	„	„	„	„	„	6 (6)	8 (8)	„	51 (1)
Limburg . . .	9	„	„	„	„	„	„	„	„	8 (8)	2 (2)	„	„
TOTAAL .	86	„	„	„	13 (9)	182 (41)	„	167 (95)	„	40 (36)	10 (10)	„	81 (5)

(*Staatscourant* van 9 October 1906, nº. 235 en van 12 November 1906, nº. 264.) v. E.

L. Th. JANNÉ. — Dr. M. H. J. P. THOMASSEN.

De maand December van het jaar 1906 zal bij de Nederlandsche veeartsenijkunde langen tijd in treurige herinnering blijven. Twee van haar eminente mannen werden haar in dit tijdvak door den dood ontrukt.

Laurent Theodoor Janné, districtsveearts voor Limburg, stierf op den 12den December te Roermond, nadat hem korten tijd te voren verlof tot herstel van gezondheid was verleend. Hij is 60 jaar oud geworden. Daar zijn echt kinderloos was, sterft met hem het geslacht der veeartsen van dien naam uit. Zijn grootvader schreef al in het begin der 19de eeuw o. a. over straalkanker bij het paard, waarover ook zijn vader een boekje uitgaf, terwijl hij zelf reeds als leerling aan 's Rijks veeartsenijschool de leer der hoefziekten als liefhebberij-studie beoefende.

Janné was een degelijk veearts, die zich geheel wijdde aan zijn vak. Hij heeft er steeds naar gestreefd om in zake de wetenschappelijke veeartsenijkunde op de hoogte van zijn tijd te blijven. Zelden trad hij door woord of geschrift in het openbaar op; meestal hield hij zich bescheiden op den achtergrond. Daarom te meer wellicht werd hij door zijn collega's, vooral in Limburg, geacht.

Grooter ontsteltenis nog dan de dood van Janné bracht het plotseling overlijden van dr. Maria Hubertus Johannes Petrus Thomassen op den 21sten December 1906 teweeg. Het bericht daarvan trof de Nederlandsche veeartsen even onverwacht als een bliksemstraal uit heldere lucht.

Geboren op 24 October 1847 werd hij in 1869 tot veearts bevorderd. Reeds korten tijd nadat hij zich te Maastricht had gevestigd, trok hij behalve door zijn praktijk de aandacht door zijn geschriften. Het was dus geen wonder

dat hij uitgenoodigd werd de in 1881 ontstane vacature als leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te vervullen. Die keuze is een zeer gelukkige gebleken. THOMASSEN heeft zich opgewerkt tot den hoogst staanden veearts in Nederland. Hij heeft, ondanks ongunstige omstandigheden, ook door zijn leerlingen krachtig gearbeid aan den opbouw der Nederlandsche veeartsenijkunde, aan het standpunt dat deze heden inneemt.

Gelukkig zijn de verdiensten van THOMASSEN nog bij zijn leven erkend, o. a. door zijn benoeming tot ridder in de orde van het legioen van eer, tot officier d'académie, door zijn bevordering tot doctor honoris causa in de geneeskunde vanwege de Groningsche universiteit, door zijn benoeming tot lid van onderscheidene binnen- en buitenlandsche genootschappen, en in September j.l. door de veeartsen in Nederland, bij gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool.

Op 27 December vond zijn begrafenis onder groote deelneming plaats. Behalve onderscheidene professoren van de universiteit en leden van de gezondheidscommissie te Utrecht, woonden het personeel der veeartsenijschool, het hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, deputaties van afdeelingen dezer Maatschappij, van de internationale commissie voor de veeartsenijkundige congressen en van de sociëteit Absyrtus de droeve plechtigheid bij. De Directeur-Generaal van den Landbouw liet zich vertegenwoordigen door dr. H. REMMELTS.

Een groot aantal kransen en palmtakken dekte de lijkbaar. Aan het graf werd den overledene eerbiedige hulde gebracht door de heeren W. C. SCHIMMEL namens de veeartsenijschool, H. M. KROON vanwege de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, dr. D. A. DE JONG uit naam van de internationale commissie voor de veeartsenijkundige congressen en P. STEHOUWER namens de leerlingen.

De redactie hoopt spoedig in de gelegenheid te zijn van beide hooggeschatte dooden een biographie in dit tijdschrift te plaatsen.

DE REDACTIE.

MEDEDEELINGEN UIT DE CHIRURGISCHE CLINIEK VAN 's RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,

DOOR

W. C. SCHIMMEL en G. L. J. GOOREN.

9°. **Partiëele kaakfractuur met complicaties.**

Den 14den Juni 1906 werd een 7-jarige, donkerbruine merrie, hoog 1,67 M., Belgisch ras, toebehoorende aan den heer M. te R., ter behandeling opgenomen. Dit paard had 5 weken te voren een slag van een ander paard gekregen tegen de rechter onderkaak, ter hoogte van de 1ste en 2de kies. Op die plaats had zich spoedig daarna een uitgebreide, zeer pijnlijke zwelling ontwikkeld, welke het dier belette vast voedsel tot zich te nemen; het was al dien tijd met vloeibaar voedsel onderhouden. De ingeroepen veterinaire hulp had geen verbetering in den toestand kunnen brengen; daar het paard verzekerd was, werd het naar de veeartsenijschool gezonden ter bekoming van een bewijs dat het lijden ongeneeslijk was.

De voedingstoestand van de hoogbeenige merrie liet veel te wenschen over; zij was mager en dor in de haren. De diffuse zwelling aan de rechter onderkaak was hard en zeer pijnlijk; nabij de wortels der 1ste en 2de kies bestond een fistelopening en aan den benedenrand van dien kaaktak een tweede. Uit beide openingen vloeide stinkende beenetter; een ingebrachte sonde stuitte op ruw, vermoedelijk necrotisch been. Het paard kwijlde voortdurend uit den mond; nu en dan werden de lippen opgetrokken, alsof het dier op die wijze pijn te kennen gaf. Het bracht de tong, welke aan de onder- en rechter zijvlakte verwond was, meestal aan den linker mondhoek te voorschijn.

Met behulp van den mondspiegel kon worden waarge-

nomen dat een stuk van de 1ste kies rechts was afgebroken, zoodat aan de mediale zijde nog slechts een scherp stuk van de kroon aanwezig was. Dit kwam telkens met de gewonde zij- en ondervlakte van de tong in aanraking. Toen door middel van een tang beproefd werd dit scherpe gedeelte te verwijderen, bleek ook de wortel gefractureerd, zoodat de extractie gemakkelijk kon plaats hebben.

Uit een der fistels konden met een koorntang twee stukjes necrotisch been worden verwijderd; beide fistelopeningen werden met een antiseptische vloeistof uitgespoten en in de opvolgende dagen met tinctura aloës behandeld. Als collutorium werd een 3% alumen-solutie aangewend.

De verwachting dat nu weldra een belangrijke verbetering in het opnemen der voedingsmiddelen zou worden verkregen, werd niet verwezenlijkt. Het malsche gras werd gulzig opgenomen, maar nadat het tot een prop was gekauwd, liet het paard dit weder uit den mond vallen. Mocht het bij uitzondering eens gelukken den voedselbrok tot in de zwelgkeel te brengen, dan ging het slikken steeds met een eigenaardige beweging van het hoofd en een krampachtige contractie der spieren in de nabijheid van de keel gepaard. Ook roggebrood kon niet worden geslikt, tenzij tot kruim gemaakt en met dunne meelslobbering gemengd.

Toen een paar dagen later nog geen verandering ten goede merkbaar was, werd het paard nedergelegd, vooreerst om een nauwkeuriger onderzoek te kunnen instellen dan staande mogelijk was, en vervolgens om langs operatieven weg alles te verwijderen wat gewenscht bleek. Het vermoeden bestond namelijk dat de 2de kies in het proces betrokken was. Dit was inderdaad het geval; zij werd daarom geëxtraheerd. Voorts werden de beide fistels goed gespleten, waarna wederom eenige stukjes necrotisch been, ook uit den voorsten alveolus, konden worden verwijderd. Er was nu een communicatie verkregen tusschen de onderste fistel en den alveolus der 2de kies.

Na reiniging met een antisepticum werd met de injectie van tinctura aloës en het collutorium voortgegaan. Nog ontstond in de eerstvolgende dagen geen beterschap in het opnemen van het voedsel, hoewel het kwijlen bijna geheel had opgehouden. Op 23 Juni werd daarom nogmaals een nauwkeurig mondonderzoek ingesteld; er werd echter aan het gebit, behalve het vermelde, niets abnormaals geconstateerd; alleen de rechter onderkaaktak bleek nog zeer pijnlijk te zijn.

Den 25sten Juni konden wederom twee stukjes been uit de fistels worden verwijderd en op 28 Juni nog een lang, scherp stukje. Van nu af aan ontstond merkbare beterschap. De alveoli der 1ste en 2de kies vulden zich allengs met granulatieweefsel en de zwelling der onderkaak nam zichtbaar af. Het gras werd langzamerhand beter geslikt, hoewel het maken van proppen nog niet had opgehouden. Uit de fistels kwam steeds minder etter te voorschijn; zij sloten zich goed. De kans op volledig herstel nam met den dag toe, en sneller nog dan aanvankelijk werd vermoed, kon de eigenaar worden uitgenoodigd het paard te doen afhalen. Toen dit op den 13den Juli geschiedde, liet de gezondheid van het dier niets meer te wenschen over; ook de voedingstoestand was reeds aanmerkelijk verbeterd.

10°. **Podotrochlitis chronica aan beide voorbeenen, simuleerend myositis rheumatica chronica bij een paard.**

Den 27sten April 1906 werd een 11-jarige ruin, donkervos, hoog 1,62 M., halfbloed, rijpaard, toebehoorende aan den heer W. K. te A., wegens langdurige kreupelheid ter behandeling opgenomen.

Het paard bleek een zeer beperkten gang met beide voorbeenen te hebben, en wel beiderzijds in gelijke mate, zoodat van kreupelheid geen sprake was. Er bestond geen onderscheid in den draf op zachten of op harden bodem. De beide voorhoeven waren goed ontwikkeld, niet nauwer

dan bij zulke halfbloeds in den regel voorkomt. Bij percussie van de voorhoeven en het gebruik van den visiteertang daarbij ontstond nergens reactie.

De voorborst was ingevallen, de spieren van het voorstel waren sterk geatrophiëerd, de schouders eenigszins naar voren gekomen met onvasten stand in de voorknieën en kogels. Alles scheen er op te wijzen dat de stijve, beperkte gang der voorhand een gevolg was van chronisch spierrheumatisme, te meer daar de hoeven vlak werden nedergezet, de schouders stijf werden gehouden en de knieën nauwelijks werden gebogen, zoodat de beweging zeer laag was en het dier telkens aanstootte. Zoodra beproefd werd het dier wat sneller te laten draven, viel het in galop.

In overeenstemming met de diagnose: myositis rheumatica chronica werd een zweetkuur toegepast. Deze werd ongeveer 7 dagen voortgezet. Opnieuw gemonsterd, bleek de stijve gang onveranderd.

Experimenti causa werd aan beide voorbeenen, bilateraal, boven de kogels, in het beloop der nervi volares, een cocaïneinjectie gedaan. En wat bleek? De pijnlijke, stijve gang verdween als sneeuw voor de zon; de beweging werd ruim, los en de voorknieën werden krachtiger gebogen. Hoewel een gedeelte van het verkregen resultaat stellig was toe te schrijven aan de excitatie, door de cocaïne verwekt, scheen het toch niet aan twijfel onderhevig, dat de oorzaak der locomotiestoornis in de hoeven was gezeteld, en dat alle andere afwijkingen van secundairen aard waren. Hier kon niet anders bestaan dan een podotrochlitis chronica; een bijzonderheid bleef het, dat deze aan beide voorbeenen gelijkmatig ontwikkeld was en zich, behalve door den beperkten gang, door geenerlei verschijnsel te kennen gaf.

Den eigenaar werd in overweging gegeven bij het paard aan beide voorbeenen zenuwsnede te laten doen. De toestemming daartoe kwam eerst op den 14^{den} Mei in. Den

volgenden dag werden onder chloroformnarcose de nervi volares aan beide voorbeenen boven de kogels doorgesneden en werd een paar centimeter daarvan weggenomen.

De operatiewonden werden antiseptisch verbonden, ook in de volgende dagen. Den 22sten Mei waren zij reeds zoover gesloten, dat het paard voorzichtig kon worden gemonsterd. De gang bleek veel verbeterd. De wondjes waren door de beweging van het paard echter gaan bloeden, zoodat de behandeling (massage en antiseptisch, emolliëerend verband) nog wat diende voortgezet. Den 3den Juni waren zij geheel gesloten en kon de eigenaar worden uitgenoodigd het herstelde paard te doen afhalen. Toen hieraan op 9 Juni gevolg werd gegeven, had het paard een ruimen gang met flinke kniebuiging.

Eenigen tijd daarna werd nog vernomen, dat het paard zijn dienst onder den zadel naar behooren verrichtte, en op dit oogenblik (einde November) is het tegendeel niet gebleken.

DE CASTRATIE VAN KLOPHENGSTEN,[1]

DOOR

A. F. MULLER.

(Voordracht gehouden te Utrecht in de algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland op 22 September 1906.)

Mijne Heeren! Het is u bekend, dat zich gedurende het embryonale leven aan den medialen rand van de beide oernieren twee organen ontwikkelen, welke wij met den naam van kiemklieren aanduiden. Deze kiemklieren, welke zich later tot testis of ovarium vervormen, en daarmede het geslacht

[1]) Deze voordracht zal eveneens verschijnen in een van de eerstvolgende afleveringen van de „*Monatshefte für praktische Tierheilkunde.*"

van het te baren individu bepalen, zijn door een eigen ophangband, een duplicatuur van het buikvlies, mesorchium of mesovarium geheeten, in de lendestreek bevestigd. Met haar craniale einde zijn de kiemklieren door den middelrifsband aan het diaphragma verbonden, terwijl aan hun caudaal gedeelte een band ontspringt, de zoogenaamde kiemklierband, welke zich met den liesband van de oernieren vereenigt, en zoo het aanzijn schenkt aan den leiband van den bal, het gubernaculum HUNTERI.

Naast de kiemklier nemen oernier en WOLFF'sche gang deel aan de vorming van bal en bijbal; hoe dit in finesses geschiedt, kan ons op het oogenblik niet interesseeren, te meer daar de wetenschap hier nog veel duistere punten heeft op te helderen. Ongeveer te zelfder tijd vormt de fascia transversa, bekleed met het peritoneum, aan weerszijden van den buikwand een uitstulping, processus vaginalis genoemd. De plaats waar de buikwand doorboord wordt, is de buik- of inwendige liesring, terwijl het kanaal dat door de uitstulping van den processus in den buikwand ontstaat, het lieskanaal wordt. Bij normaal ontwikkelde hengsten komt de processus den buikwand verder doorborend in den balzakaanleg en wordt later met den naam van tunica vaginalis communis of gemeenschappelijk scheedevlies aangeduid.

De HUNTER'sche leiband, een bindweefselstreng, welke vele gladde spiervezelen bevat en waarvan ik u de ontwikkeling reeds met een enkel woord schetste, hecht zich aan de eene zijde vast aan den bal en den staart van den bijbal, en aan de andere zijde aan den processus vaginalis. Het is juist het gubernaculum HUNTERI, dat in den tocht van den bal, van zijn oorspronkelijke plaats in de lendestreek naar het scrotum, een belangrijke rol speelt. Deze afdaling, de zoogenaamde descensus testiculorum, welke bij al onze huiszoogdieren plaats vindt, zou te danken zijn aan de

activiteit van den leiband, die door contractie van zijn spiervezelen de testis naar den buikwand zou trekken en vervolgens door buikring en lieskanaal naar het scrotum, waar zij, onder normale omstandigheden, op zijn laatst op het einde van de zesde maand zou arriveeren.

De moderne embryologie heeft zich met deze uitspraak niet tevreden gesteld. Zij tracht den descensus testiculorum te verklaren uit den ongelijken groei van bekkenorganen en HUNTER'schen leiband: de snelle groei van de bekkenorganen zou als van zelf den testikel dwingen, den HUNTER'schen leiband, welke niet meer groeit, in het lieskanaal te volgen. De waarheid zal ook hier wel in het midden liggen, want volgens mijn meening zien de aanhangers van de bekken-theorie de gladde spiervezelen van den leiband over het hoofd, en geven zij geen verklaring voor haar bestaan, een bestaan, waaraan door de natuur ook wel een rol zal zijn toegedacht.

Wanneer door de een of andere oorzaak een stoornis ontstaat in het afdalen van den testikel, dan zal deze zijn einddoel niet bereiken, maar onderweg blijven hangen. Wij krijgen dan een toestand, dien wij met den naam van cryptorchismus aanduiden, en die, behalve bij den mensch, in het bijzonder bij het paard voorkomt. Tot voor eenigen tijd was het nog een open vraag of een cryptorchied immer onvruchtbaar was. Hadden PETERS, DEGIVE, BANG, MAURI en CADIOT den klophengst voor onvruchtbaar gehouden, MÖLLER en WINTER meenden beslist het tegendeel te moeten beweren. Aan deze onzekerheid is in den jongsten tijd door MARIUS NIELSEN een einde gemaakt. Door een reeks van histologische onderzoekingen, welke dan ook waardig gekeurd werden met goud te worden bekroond, heeft hij aangetoond, dat zoowel bij inguinale als bij abdominale retentie de testis nimmer spermatozoïden bevat.

Het klinkt bijna ongelooflijk en ik zou het niet aan deze vergadering mededeelen, indien ik mij niet op de getuigenis van een collega kon beroepen, dat een landbouwer, in mijn onmiddellijke omgeving woonachtig, kort vóór het in werking treden van de wet op de paardenfokkerij, een hengst ter dekking hield, welke bilateraal cryptorchied was, en in één seizoen ruim 60 merriën dekte, welke alle guist bleven. Het paard werd later voor Engelsche rekening aangekocht. De eigenaar, die algemeen als een eerlijk en rechtschapen man bekend staat, verzekerde mij, dat hij geheel onkundig was van het gebrek en te goeder trouw gehandeld had!

Onder de oorzaken van cryptorchismus staat, volgens de meening van de meeste autoriteiten, bovenaan de erfelijkheid, in het bijzonder een erfelijke zwakke spierontwikkeling van den Hunter'schen leiband. In mijn gemeente is een merrie welke reeds drie klophengsten ter wereld bracht, zoodat haar eigenaar haar van de fokkerij uitsloot. Als andere oorzaken noem ik u een te kort mesorchium, abnormale grootte van den testikel, sarcomateuse of carcinomateuse nieuwvormingen, parasieten (sclerostomum) of cysten van den bal, vergroeiingen, een te nauwe liesring of een te eng lieskanaal. Over het algemeen is het een anomalie, welke vooral bij de koudbloedige paardenrassen voorkomt, doch de castraties door prof. Hendrickx te Brussel hebben geleerd, dat ook de volbloeds meermalen cryptorchied zijn. Dat de testis ook laat in het scrotum kan afzakken, bewees mij de hengst van een landbouwer in mijn omgeving, waar de bal na het tweede jaar pas op zijn plaats kwam. De hengst dekte alleen de merriën van zijn eigenaar en werd daarna door mij gecastreerd. Interessant is het, dat ik juist dezer dagen geroepen werd, zijn eenigen manlijken nakomeling te onderzoeken. De rectaalexploratie leerde mij, dat deze hengst linkszijdig abdominaal cryptorchied was.

Cryptorchismus kan zoowel één- als tweezijdig voorkomen,

meestal is de hengst echter aan de eene zijde normaal ontwikkeld. Volgens MARTIN komt de anomalie het meest rechts voor, terwijl de ervaring van HENDRICKX leerde dat cryptorchismus meestal links bestaat. De Brusselsche professor deed 65% van zijn operaties aan deze zijde. Bij de 14 door mij gecastreerde klophengsten werd de operatie 11-maal links verricht.

Al naar de testis in de buikholte of in het lieskanaal achterblijft, spreekt men van abdominaal of inguinaal cryptorchismus, terwijl men met onvolkomen abdominaal cryptorchismus dien toestand wil aanduiden, waarbij de testikel zich in de buikholte, maar de bijbal zich in het lieskanaal bevindt. Het is de retentio iliaca, volgens IMMINGER. GURLT beschrijft een zeldzame ligging van den bal, namelijk aan het diaphragma, terwijl MÖLLER bij een hond de ballen onder de huid naast de glans penis vond liggen. Nog maakt de literatuur gewag van een geval waarbij de testis onder de huid in de flank werd gevonden. In dergelijke omstandigheden, waar de bal buiten de buikholte en niet in den balzak ligt, spreekt men van ectopie van den bal; zoo kent men ectopia cruralis, waarbij de testikel in het dijkanaal werd gevonden. Dat beide ballen ontbreken (anorchie) behoort tot de grootste zeldzaamheden, evenals dat er meer dan twee ballen aanwezig zijn; toch vindt men er hier en daar melding van gemaakt, en geven Cox en NILS beiden op, dat zij drie ballen bij één paard aantroffen.

Een hengstveulen van 8 dagen oud werd mij ter onderzoek aangeboden, om uit te maken wat de sterke vergrooting van den balzak toch moest veroorzaken. Ik vond beide testes op hun plaats en in de rechter scrotumhelft een darmlis. Liesring en lieskanaal waren zoo wijd, dat de testes met de darmlis gemakkelijk met de hand in de buikholte konden worden gebracht. Hoewel de ervaring mij heeft geleerd, dat het beste geneesmiddel voor dergelijke kwalen vroeg-

tijdig in de haverkist gezocht moet worden, werd door mij bovendien een linimentum verstrekt: „ut aliquid videatur fieri", zooals prof. Stokvis zou hebben gezegd. Ik verloor patiënt uit het oog en was niet weinig verrast later te vernemen, dat een empiricus slechts den linker bal had kunnen verwijderen, daar de rechter niet aanwezig was. In zijn tweede levensjaar opereerde ik het paard, en vond den testikel hoog in het lieskanaal, vlak onder den inwendigen liesring. Ik stel mij voor dat de bal door de werkzaamheid van den cremaster naar boven werd getrokken, misschien is ons geval begunstigd of reflectorisch opgewekt door het scherpe smeersel, dat op den balzak was geappliceerd, en dat daarna het lieskanaal door het vaster en straffer worden van de buikspieren, achter de testis gesloten werd. De zandloopervormige bouw van het lieskanaal, waarop door Bouley indertijd de aandacht is gevestigd, en die de vernauwing kort bij den inwendigen liesring met den naam van „collet" aanduidde, heeft hiertoe misschien het zijne bijgedragen. Hoe het ook zij, in ieder geval vinden wij hierin een bewijs, dat de bal weder kan terug gaan, een feit, dat door vele auteurs nog niet wordt erkend.

Even goed als er ware ruins zijn, welke door hun sterk opgewekte geslachtsdrift de gedachte aan een klophengst kunnen doen opkomen, even zeker zijn er tal van cryptorchiden, welke voor een goed gecastreerden hengst doorgaan en in niets hun manlijkheid verraden. Het is mij meer dan eens overkomen, dat ik bij een rectale exploratie, voor een ander doel ingesteld, toevalligerwijze tot de ontdekking kwam, dat zich nog een testikel in de buikholte bevond. Dikwijls zijn de klophengsten als zoodanig onbruikbaar. Hun hengstenmanieren, hun sterk opgewekte geslachtsdrift, welke zich dan uit door bijten en slaan, maken hen niet alleen ongeschikt voor de diensten, die wij van hen vergen, maar ook den omgang met den mensch levensgevaarlijk, zoodat de

operatie geïndiceerd is. Uit een economisch oogpunt is het gelukkig ten uitvoer brengen van de operatie van groot gewicht, want niet zelden wordt het paard, dat voorheen slechts slachtwaarde had, na deze kunstbewerking een handelspaard van hooge waarde.

In het najaar van 1904 kocht ik voor mijn eigen dienst een 2½-jarig paard, waarvan de verkooper mij verzekerde, dat hij alleen maar „wat te lang gesneden was." Hoewel ik onmiddellijk vermoedde hoe de vork in den steel zat, en dat het te lang gesneden zijn bij den verkooper als een euphemisme voor klophengst gold, was de gevraagde prijs toch zoo laag, dat de koop gesloten werd.

Het was een gekruist paard, maar met veel inlandsch bloed, wiens vurige, levendige blik, de naar evenredigheid te zware hals en beenen, de breede manenkam en dikke manen reeds dadelijk mijn wantrouwen hadden opgewekt, wat nog versterkt werd door het gedurig strekken en krabben met de voorbeenen. Het paard, dat nog niet geheel was ingereden, werd door mij verder afgericht.

Het steigerde voortdurend bij het inspannen en vóór het afrijden, ging van achteren zeer wijd, maar sloot zich toch wanneer het eenigen tijd aan het draven was en hinnikte onderweg, telkens wanneer het andere paarden zag. Op stal, naast een merrie geplaatst, gedroeg het zich vrij behoorlijk, al schachtte het ook meer uit dan voor het urineeren noodig was; het toonde daarbij een roede, welke voor een ruin te grof was. Bij een nader onderzoek vond ik hoog in het linker lieskanaal een vrij normaal ontwikkelden bal. Hoewel ik zelden aangenamer gereden heb en nimmer spoediger met mijn bezoeken klaar was dan met dit temperamentvolle paard, maakte het steigeren, dat van dien aard was, dat men achter uit het tweewielig rijtuig dreigde te vallen, het levensgevaarlijk om daarmede te rijden. Omdat met alle middelen, in de paardendressuur bekend, hierin geen verbetering was

te krijgen, besloot ik tot de castratie, waarvan het spoedig herstelde. Met de testis verloor het blijkbaar den lust tot steigeren en het verricht op het oogenblik elders alle diensten, welke men van een goed rijtuigpaard kan verlangen. Eigenaardig is het, dat het na de operatie van achteren behoorlijk gesloten ging, zoodat de in het lieskanaal achtergebleven bal de oorzaak van dien wijden gang is geweest.

Wanneer bij eenzijdig cryptorchismus de normaal ontwikkelde testis verwijderd is, dan dient te worden uitgemaakt aan welke zijde moet worden geopereerd. Litteekens geven ons geen zekerheid, niet alleen omdat bij de castratie ook in de ledige scrotumhelft een snede wordt gemaakt, ten einde het dier het aanzijn te geven als ware het een ruin, maar ook, omdat het vinden van één litteeken volstrekt niet bewijst, dat het dier cryptorchied is, daar ook vele empirici bij de castratie beide testikels door één wond naar buiten brengen. Toch zijn er andere gegevens, waardoor wij in de gelegenheid zijn het ware litteeken van het valsche te onderscheiden. In de „Tierärztliche Chirurgie van Bayer en Fröhner" geeft prof. Hendrickx daar een interessante differentiëering van. Sta mij toe, dat ik u met een enkel woord de uiteenzetting van dezen onderzoeker mededeel.

Het echte castratielitteeken is meer of minder rond, aan de peripherie gerimpeld en een weinig ingetrokken. Deze retractie is, evenals de plooien, toe te schrijven aan de adhaerenties tusschen castratiewond en zaadstreng. Trekt men aan het litteeken en betast men met de andere hand het scrotum naar boven, dan kan men de zaadstreng duidelijk voelen. Gaat men met de hand in het rectum, dan kan men de zaadstreng tot aan den inwendigen liesring vervolgen, en wanneer men aan het scrotum trekt, dan kan men intraabdominaal die trekkingen aan de zaadstreng waarnemen. Is het scrotum echter ingesneden, zonder dat de bal verwijderd is, met andere woorden is de castratie gesimuleerd,

dan is het litteeken meer recht, niet gerimpeld en zelden ingetrokken. Trekt men het scrotum naar beneden, dan is van een zaadstreng niets te voelen.

Men make zich van het vinden van litteekens of zaadstrengrudimenten overigens niet al te veel illusie, wanneer de castratie op jeugdigen leeftijd heeft plaats gehad; dan is zelfs bij het liggende paard van een litteeken absoluut niets te zien. Gelukkig geeft de rectale exploratie ons altijd opheldering; nimmer mag zij verzuimd worden, doch men stelle haar, om gemakkelijk te begrijpen redenen, niet kort vóór de operatie in. Bij abdominaal cryptorchismus vindt men dan den testikel als een kogelachtig, week, elastisch en gemakkelijk verschuifbaar voorwerp, dat zich in tegenstelling met een mestbal niet laat verdeelen, in de meeste gevallen vóór het schaambeen, 10 à 15 cM. naast de mediaanlijn, en terwijl bij abdominale retractie geen buikring te voelen is of slechts een flauwe verdieping haar bestaan doet vermoeden, is bij inguinale retentie de inwendige liesring meestal zoo wijd, dat men er met twee vingers in kan dringen en men de zaadstreng in het lieskanaal voelt verdwijnen. Betast men met de andere hand van buiten af den buikwand, dan kan men, ten minste bij magere paarden, den testikel in het lieskanaal palpeeren, vooral wanneer men niet verzuimt het achterbeen van die zijde te laten abduceeren.

De castratie van den klophengst schijnt het eerst door den Belgischen veearts Diéricx te zijn uitgevoerd, maar later zijn het vooral Stockfleth en L. Nielsen geweest, die het eerst op wetenschappelijke wijze deze operatie hebben gedaan. En al mag hun succes niet beantwoorden aan de eischen welke wij op den huidigen dag stellen, en al moge hun methode van opereeren niet meer passen in het kader van onzen tijd, toch dwingt de practische zin van onze

Deensche collega's, welke zich immers ook op zoovele andere wijzen geuit heeft, bewondering af. Wij zijn hun dank verschuldigd, omdat zij voor ons den verkenningsdienst hebben verricht op een toen onbekend terrein. Wie nader met den arbeid van onze Deensche auteurs wenscht kennis te maken, vindt in het handboek der veterinaire chirurgie van STOCKFLETH en in de „*Deutsche Zeitschrift für Thiermedicin*" van 1884 daartoe gelegenheid. In ons land is het de naam van THOMASSEN, die innig met de cryptorchied-operatie verbonden is, en reikhalzend zien wij dan ook uit, wanneer mijn hooggeachte leermeester, een onzer bekwaamste veterinair chirurgen, zijn rijke ervaring zal publiceeren.

De operatie kan op verschillende wijze worden uitgevoerd. Men onderscheidt allereerst een ventrale en een inguinale methode. De ventrale methode, waaraan de laparotomie moet voorafgaan, kan zoowel geschieden in de flank als in den onderbuik. Bij de operatie in de flank komt de insnijding op gelijken afstand van de laatste rib en den uitwendigen darmbeenshoek in schuine richting naar onderen en naar voren. Over een lengte van ± 15 cM. worden de huid en de buikspieren tot op het peritoneum gekliefd, en het buikvlies vervolgens stomp doorboord, waarop de hand de buikholte ingaat. Uit een technisch oogpunt lijkt mij in ieder geval de etagegewijze doorsnijding, waarbij elke buikspier in de richting van haar vezelen gekliefd wordt, beter; men krijgt dan een wond, welke zich gemakkelijk sluit, en de kans op bloeding of eventratie wordt tot een minimum gereduceerd.

Door PETERS is voorgesteld om bij het genarcotiseerde paard het bovenliggend achterbeen los te maken en door middel van een longe, welke om de koot gaat, sterk naar achteren te trekken. De huid, welke evenals de spieren in de flank, krachtig wordt gespannen, wordt in de vezelrichting van den musculus obliquus internus, dus van boven vóór

naar beneden achter, 5 à 6 cM. onder den uitwendigen darmbeenshoek, over een lengte van 10 cM. gekliefd. Terwijl de spierlagen op stompe wijze met de vingers worden doorboord, komt de hand in de buikholte. Volgens dezen auteur heeft zijn methode dit voordeel, dat wanneer het achterbeen in zijn oorspronkelijke positie wordt teruggebracht, er een natuurlijke sluiting van de wond plaats heeft. Wanneer ik ooit in de praktijk tot een dezer methoden mijn toevlucht zou nemen, dan zou ik mij in ieder geval van de hulp van een intelligent collega willen verzekeren, die langs het rectum het opzoeken van den bal vergemakkelijkte.

In de *Deutsche tierärztliche Wochenschrift* van 1894 beschrijft GÜNTHER onder den titel van „Eine neue Methode von den unteren Bauchwand aus" zijn operatie. De huidsnede valt naast de monding van het praeputium, 5 cM. naast de linea alba, waarna de buikspieren in de richting harer vezelen worden gescheiden. Ook deze methode „hat sich nicht bewährt."

Eenstemmig heeft de moderne chirurgie zich voor de inguinale methode verklaard, waarbij door vrijmaking van het lieskanaal de weg naar de buikholte wordt geschapen. Zij is sneller, minder gevaarlijk en biedt belangrijke technische voordeelen boven de laparotomie.

Naar gelang van de plaats, waar de perforaties plaats vinden, onderscheidt men: de Deensche methode met perforatie van de kleine schuine buikspier, en de Belgische methode met perforatie van het peritoneum, lateraal van den inwendigen liesring.

Het zij mij vergund eenigszins uitvoeriger de methode te beschrijven, zooals ze door mij in de praktijk wordt gevolgd. Nadat de rectale exploratie heeft vastgesteld aan welke zijde de castratie zal plaats vinden, laat ik het paard een kleine voorbereiding ondergaan. 2 à 3 dagen vóór de

operatie geef ik het dier persoonlijk een aloëpil van 30 gram extractum aloës; na dien tijd krijgt het geen lang voeder, geen hooi of stroo, geen gras of klaver. Haver in behoorlijke hoeveelheid, meeldranken en water ad libitum zijn het eenige wat verstrekt wordt. Den avond en nacht vóór de operatie wordt alle voedsel onthouden en des morgens vroeg wordt de operatie ingeleid door herhaalde hooge clysmata en veel beweging, om de darmen zooveel mogelijk van den inhoud te ontlasten. Van het geven van een darmdesinficiens, zooals dit door HENDRICKX in den vorm van carbolzuur of creoline wordt toegepast tot het verkrijgen van een zoogenaamd zuiveren darminhoud, maakte ik geen gebruik; ik kan mij noch de werking, noch het nut er van voorstellen. Trouwens het beste desinficiens voor den tractus intestinalis is een purgans. De laatste dagen vóór de operatie vermijd ik zooveel mogelijk den omgang met infectieuse of etteringsprocessen. Hoewel ik vroeger zelf behulpzaam was bij het nederleggen van het paard, heb ik mij, om zooveel mogelijk verontreiniging van de handen te voorkomen, in den laatsten tijd van de hulp van een tweeden verzekerd, die het paard op de gewone wijze neerlegt, het boven-achterbeen uitbindt en door het onderschuiven van stroobossen telkens in tegenovergestelde richting, het dier in rug-zijligging brengt, en wel zóó, dat het achterstel belangrijk hooger ligt dan de borst, waardoor de ingewanden uit de bekkenholte naar het diaphragma zakken. Dit laatste is van groot gewicht en vergemakkelijkt de operatie niet weinig, terwijl de halve rugligging het afknellend gevoel in pols en hand sterk vermindert.

Omdat door mij zonder deskundige hulp wordt geopereerd, kan geen narcose plaats vinden, welke volgens MAURI en anderen spierverslapping en eventratie zou begunstigen. Bij zeer temperamentvolle paarden kan men van chloralclysmata, al of niet gepaard met morphine-injectie, gebruik maken. Waar

de gelegenheid zich aanbood, zou ik niet nalaten het paard te narcotiseeren, niet alleen uit een oogpunt van humaniteit, maar ook omdat men veel rustiger werkt.

Terwijl ik met warm zeepwater en borstel handen en onderarm krachtig reinig, laat ik het operatieveld in ruime omgeving eveneens met warm zeepwater afborstelen en het bovenste achterbeen met een in sublimaat gedrenkten en daarna goed uitgeknepen zwachtel inwikkelen. Hierdoor voorkomt men, dat het paard gedurende de operatie door het schudden met het been den locus operandi verontreinigt. Daarna neem ik zelf de reiniging en desinfectie van het operatieveld ter hand, welke, evenals van de handen, gevolgd wordt door krachtig afborstelen met zeepspiritus, alcohol en sublimaat. Het spreekt van zelf, dat aan de desinfectie van de hand, welke de geheele operatie bijna alleen verricht, de grootste zorg wordt besteed. Speciaal de nagels en hun omgeving worden met ernst bewerkt; wij weten immers, bijv. na een bloedrijke operatie of na het aanleggen van een gipsverband, hoe moeilijk die nagels te reinigen zijn, hoe de laatste partikels bloed en gips zich juist het langst aan de nagels blijven hechten. „Zooals het bij de Franschen heet", zegt prof. Lanz, „cherchez la femme," zoo moet het in de chirurgie heeten „cherchez la main," en zoolang wij onze handen nog niet kunnen uitkoken of uitgloeien, evenals onze instrumenten, zoolang zal ook die hand, ons voornaamste en meest intelligente instrument, het zwakke punt blijven in de aseptiek." Hoe moeilijk de handen steriel zijn te maken, bleek uit de experimenten van denzelfden Amsterdamschen hoogleeraar, waarbij aan vier studenten de gelegenheid werd gegeven, mechanisch en chemisch hun handen te desinfecteeren. Daarna werden door hun handen steriele draadlissen getrokken, welke in gelatineplaten werden gebracht. Slechts één van de vier platen bleef met de contrôleplaat steriel, de drie overige lieten een weelderigen bacteriëngroei zien, en dus slechts

een van de vier aanstaande doctoren had, in chirurgischen zin, zijn handen weten te reinigen.

De practicus, die de verschillende experimenten nagaat welke in de laatste jaren op het gebied der handen-desinfectie zijn genomen, zou wanhopig worden en twijfelen of een ingrijpende operatie hem ooit zou gelukken. De praktijk beslist gelukkig anders; al mogen niet alle bacteriën in de epidermislagen zijn gedood, hun aantal zal, na een lege artis uitgevoerde desinfectie, tot een minimum zijn teruggebracht, hun virulentie verzwakt, en wanneer zij straks toch nog in het lichaam mochten aankomen, dan zullen zij daar een leger van leucocyten, door hen zelf gemobiliseerd, gereed vinden, om met hen den ongelijken strijd om het bestaan te aanvaarden.

Ik voor mij hecht bij de reiniging en desinfectie, zoowel voor handen als operatieveld, groote waarde aan een ruim gebruik van zeepspiritus; men mag aan zijn desinfecteerend vermogen minder beteekenis hechten, het is in ieder geval een reinigingsmiddel van den eersten rang, en er is toch niets wat ons verhindert, om door toevoeging van het een of ander antisepticum, de bactericide kracht van den spiritus saponatus te verhoogen. De reinigende eigenschap van de zeep, het vetoplossend en hygroscopisch vermogen van den alcohol, gepaard aan de licht antiseptische kracht van beide, hebben in den zeepspiritus een gelukkige vereeniging gevonden, waaraan, na de onderzoekingen van Miculicz en van Polak, een eervolle plaats in de chirurgie is toegekend. En wanneer wij bij het streven naar de prima intentio niet altijd ons doel bereiken — wij staan immers in dit opzicht in zooveel ongunstiger conditie dan de medicus — dan krijgen wij toch na het gebruik van dit zeeppraeparaat een mooie wond, een wond, welke een sterke neiging tot genezen bezit. De door mij gebruikte zeepspiritus wordt bereid uit gele zachte zeep (vervaardigd uit zuivere olie en loog), methyl-

spiritus en regenwater; men gebruike bij de bereiding vooral geen hard water. Kleine wondjes of scheurtjes in de hand worden met joodtinctuur ingewreven, niet zoozeer om mij zelf voor een eventueele infectie te behoeden, dan wel omdat de ervaring en het experiment beide hebben geleerd, dat dergelijke oneffenheden vaak de schuilplaats zijn van tal van lagere organismen, welke aan de doodende kracht van het sublimaat, den koning der antiseptica, mochten zijn ontsnapt.

De instrumenten, waarvan de stompe in een soda-oplossing zijn uitgekookt, de scherpe met zeepspiritus zijn afgewreven, worden in een zwakke carboloplossing bewaard, om een secundaire luchtinfectie te vermijden. Steriele watten worden in een bus in voorraad gehouden.

Ik vroeg voor de voorbereiding van onze operatie M. H. uw bijzondere aandacht; het al of niet gelukken hangt hier grootendeels van af en het streng in acht nemen van al deze maatregelen geeft ons de meeste kans op slagen. Hieraan schrijf ik het dan ook grootendeels toe, dat geen enkele van mijn patiënten tengevolge van de operatie succombeerde, bij geen hunner de temperatuur ooit boven de 39,5° steeg.

Nadat ik mij nog met een enkelen blik heb overtuigd dat alles in orde is, geef ik een teeken dat de operatie begint en dat de mannen op verzet van het paard bedacht moeten zijn.

Op den uitwendigen liesring, welke duidelijk te voelen is, wordt een snede gemaakt van ± 10 cM., en terwijl ik vroeger de snede onmiddellijk liet gaan door huid, onderhuid en de daaronder liggende fascie, heb ik in den laatsten tijd hiermede gebroken, omdat een bloeding op deze wijze nimmer is te ontgaan en met haar stelping weder tijd gemoeid is. Immінger trof zelfs, speciaal aan de rechter zijde, onder de huid sterke aderen aan, welke 1 cM. wijd waren

en zich over een vlakte uitstrekten, die de grootte had van de palm eener hand, zoodat hij zelfs spreekt van phlebectasieën. Daarom wordt met de linker hand de huid opgetild en dan ingesneden, daarna het onderliggend weefsel (tunica dartos) even met het mes aangestoken en stomp met de beide wijsvingers gescheiden, en eventueele bloedvaten naar onderen geschoven. De toegang tot den uitwendigen liesring is nu vrij, en nadat ik mijn hand bevochtigd heb met een steriele, physiologische keukenzoutoplossing, de eenige oplossing welke zich tegenover de weefsels indifferent verhoudt, boor ik mij met de beide voorste vingers van de toegespitste hand al draaiende een weg door het lieskanaal, of liever door het losse bindweefsel dat den musculus obliquus internus met het ligamentum Poupartii verbindt. Om een ontijdig doorboren van het lieskanaal te voorkomen, houdt men den uitwendigen darmbeenshoek in het oog; dit is ons oriëntatiepunt; in die richting schuift men de hand verder. Wanneer men ongeveer 10 cM. in het lieskanaal is gedrongen, dan voelt men in de diepte duidelijk den buikwand, men herkent den achtersten rand van de kleine schuine buikspier, en daarachter los bindweefsel. Degive, Fröhner en Hendrickx nemen hier, door dat bindweefsel, hun weg naar de buikholte; met Bang en Möller prefereer ik de perforatie van de kleine schuine buikspier aan den binnensten wand van het lieskanaal. Terecht zegt Möller, dat op deze wijze een „Knopflochwunde" ontstaat, welke zich spoedig door de retractie van de spiervezelen weer achter ons sluit en het gevaar voor eventratie vermindert. Met een krachtigen stoot gedurende een inspiratie van het paard (de buikwand is dan het meest gespannen) boort men de beide voorste vingers door den buikwand en zoo in de buikholte. Het doorstooten moet snel en met kracht geschieden, om het peritoneum niet verder dan noodig is van zijn onderliggende lagen te scheiden.

Nu begint het moeilijkste gedeelte van de operatie, het opzoeken van den testikel, wat vooral den beginner de meeste zorgen baart. Geduld en kalmte zijn hier twee factoren, welke niet gemist kunnen worden om de operatie met succes te termineeren. Men houde daarbij de bemoedigende gedachte bij zich, dat de testikel altijd te vinden is, zoo niet met de vingers alleen, dan toch zeker met de geheele hand. Wordt men vermoeid, dan neemt men behoorlijk den tijd om te rusten, maar men trekke de hand niet uit de wond terug, ten einde met het herhaald insteken geen gevaar voor infectie te scheppen. Bij het zoeken naar den testikel wordt door alle operateurs eenstemmig aangeraden niet naar den bal te zoeken, welke met een faeces-houdende darmlis kan worden verward, maar naar de zaadstreng of naar den meestal zeer langen staart van den bijbal. In cirkelvormige beweging draait men de voorste vingers om de perforatieplaats door de buikholte, en meestal gelukt het hier het verlangde te vinden. Het gaat er mede als met de neurectomie: verzet van het paard is een bewijs dat men op den goeden weg is. Jensen en Petersen hebben reeds opgemerkt, dat men de verschillende organen in den buik, de darmen, het net, enz. kan aanraken, zonder dat het paard zich verzet; bij het aanraken van den testikel of den zaadleider echter wordt het paard, zelfs in narcose, onrustig. Krijgt men de zaadstreng tusschen de vingers, dan trekt men haar langzaam in het lieskanaal, waarmede de bal van zelf naar buiten volgt. Kan men op de aangegeven wijze niets vinden, dan wordt de opening in den buikwand vergroot en gaat men met de geheele hand de buikholte in.

Ik herinner mij nog zeer goed, hoe ik bij een van mijn eerste cryptorchied-operaties — waarbij ik, ik wil het gulweg bekennen, vrij erg geagiteerd was — met de geheele hand in de buikholte drong, en van de blaas naar het diaphragma en van het diaphragma naar de blaas heen en weer ging, om

eindelijk een kleinen testikel te vinden, welke met den buikwand, op de hoogte van den inwendigen liesring, was vergroeid. Indien men niet spoedig den bal vindt, dan is het verstandig onmiddellijk de blaas op te zoeken en daarmede het vas deferens, dat men vervolgt totdat men van zelf aan den bal komt. Heeft men zoo op de eene of andere wijze den testikel in het lieskanaal gebracht, dan volgt verder de gewone castratie, welke ik steeds door middel van torsie heb volbracht. Van het onderbinden maak ik geen gebruik om niet onnoodig een corpus alienum in de buikholte achter te laten, en daarmede het gevaar voor een implantatie-infectie of een zaadstrengfistel te scheppen. Als pince fixe heb ik de RENAULT'sche tang, welke alle goede eigenschappen mist die men aan een dergelijk instrument moet stellen, terzijde gelegd en heb ik mij een tang laten maken, welke mij in het bijzonder bij de gewone castraties een zeer bruikbaar instrument bleek te zijn, en veel overeenkomst heeft met een PÉAN'sche arterietang. Ik hoop aan het eind van mijn voordracht gelegenheid te hebben, u met dit instrument kennis te doen maken.

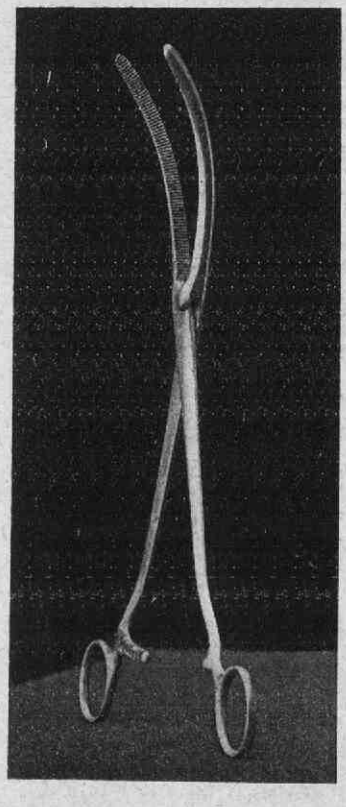

Castreertang, pince fixe, 1/3 van de ware grootte.

Mocht de zaadstreng te kort zijn, zoodat de testikel moeilijk of niet door torsie of onderbinding te verwijderen is, dan kan met succes gebruik worden gemaakt van den

ecraseur. Een haakpincet wordt gesloten ingebracht tot boven den bal, daarna geopend, in het dikste gedeelte van den testikel aangezet en de arreteerinrichting gesloten. De ketting van den ecraseur wordt over het pincet op de zaadstreng geschoven en de ecraseur langzaam aangedraaid. Is men bevreesd, dat bloeding op deze wijze niet geheel te vermijden is, dan zou men te werk kunnen gaan zooals door DEGIVE indertijd bij de operatie voor de zaadstrengfistel is aangegeven, namelijk de zoogenaamde torsion bornée in toepassing brengen, dat wil zeggen als de ecraseur bijna de zaadstreng heeft doorsneden, draait men den testikel en daarmede de zaadstreng onder den ecraseur een- à tweemaal om, waarna de ecraseur verder zijn werk voltooit. Het is vooral zaak in dit geval, waar men zijn werk niet kan overzien, doch alles op het gevoel gaat, te zorgen, dat de geheele testikel wordt verwijderd en de ketting op de zaadstreng en niet op den bal wordt aangelegd. HENDRICKX beschrijft een geval waarbij een klophengst na de operatie een zeer bruikbaar paard werd. Langzamerhand keerden echter zijn ondeugden en zijn sterk opgewekte geslachtsdrift terug, en toen HENDRICKX hiervoor in consult werd geroepen, constateerde hij, dat de bal voor drie vierde was verwijderd. Toen hij de operatie voltooide, bleef het paard in het vervolg goed zijn diensten verrichten. Mocht het opzoeken van den testikel op de aangegeven wijze niet gelukken, dan kan men met de andere hand in het rectum gaan en vandaar het opzoeken bevorderen. Het behoeft geen betoog, dat de hand waarmede geëxploreerd is, eerst krachtig ontsmet dient te worden, voordat zij de operatie verder helpt beëindigen. Ik heb nog altijd zonder exploratie mijn doel kunnen bereiken, maar voor het geval dat dit noodig mocht blijken, heb ik steeds gesteriliseerde handschoenen bij mij, om ze, nadat de handen eerst flink zijn gedesinfecteerd, aan te trekken, al zou ik daarmede kans loopen de hilariteit van de omstanders

op te wekken. Het is in elk geval beter de menschen nu te laten lachen, dan ze later te doen weenen. Hoewel de experimenten hebben geleerd, dat de bacteriën spoedig door de garen handschoenen heendringen, duurt de operatie toch maar zoo kort, dat van dien kant geen infectie te vreezen is; gummi handschoenen, welke overigens te verkiezen zouden zijn, hebben door hun gladheid in de chirurgie niet voldaan.

Soms treft men in het lieskanaal den testikel aan, waardoor de operatie natuurlijk belangrijk wordt vereenvoudigd. In zulke gevallen tracht men den processus vaginalis zoo ver mogelijk naar den uitwendigen liesring toe te trekken; men maakt er dan stomp of scherp een opening in en drukt door die opening den testikel naar buiten.

Door Degive is het eerst gewezen op hydrocele van de zaadstreng, welke anomalie het naar buiten brengen van den testikel niet weinig kan bemoeielijken. Degive raadt aan met den nagel de hydrocele te openen en den inhoud in de buikholte te laten loopen, waarna de bal gemakkelijk te verwijderen is. Möller, die eveneens een dergelijken testikel ontmoette, meende eerst met de blaas te doen te hebben. Toen hij deze evenwel in haar normale ligging vond, begreep hij, dat het een gedegenereerde bal was, bracht dien naar buiten en kon uit de cyste 500 gram serum tappen.

Wanneer ik mij overtuigd heb dat de stomp van de zaadstreng niet meer bloedt, dan wordt de huid met een gewone knoophechting (geen doorloopende) gesloten en worden tot slot de wondranden en hun omgeving met een 5% bacillolzalf ingewreven. Aan dit inwrijven met een antiseptische zalf hecht ik groote waarde. Van ruim 300 gewone castraties verloor ik drie paarden: twee aan tetanus, één aan maligne oedeem. Zij dateeren nog uit den tijd, toen ik de fout beging om het scrotum met groote hoeveelheden carbol- of sublimaatwater na te spoelen en geen zalf applíceerde. Na dien tijd heb ik nimmer meer nagespoeld en van

dergelijke zalven gebruik gemaakt, welke als het ware een tangle foot vormen voor de lagere organismen, die in deze omgeving terecht mochten komen. De zalf vervangt het verband, want, in tegenstelling met MÖLLER, bleek het mij altijd onmogelijk om daar ter plaatse een verband goed bevestigd te houden. Het spreekt van zelf, dat de stand of box krachtig gereinigd en ontsmet is, waarna een 20 cM. hooge zandlaag wordt aangebracht, welke, door drenking met creolinewater, niet kan stuiven en daardoor de wond verontreinigen. Het paard wordt van achteren hooger geplaatst en gedurende de eerste dagen opgebonden, zoodat het niet kan gaan liggen; het wordt op diëet gesteld, terwijl zijn temperatuur geregeld wordt genoteerd. Faeces en urine worden natuurlijk herhaaldelijk verwijderd, terwijl de staart reeds vooraf gevlochten en naar voren aan een borstsingel bevestigd is. Treedt zwelling of ettering op, dan wordt de hechting, welke zich op de laagste plaats bevindt, verwijderd en de wond volgens algemeene regelen behandeld. Onvoorziene omstandigheden buitengesloten, is het paard gewoonlijk na verloop van veertien dagen weder voor den arbeid geschikt.

Er is weinig, mijne heeren, wat de reputatie van den veearts in de oogen van zijn cliënten zoo zeer kan verheffen, er is niets wat hem een grooter vermaardheid kan doen verwerven, geen grooter roep over zijn kunde kan doen uitgaan dan een goed geslaagde cryptorchied-operatie, speciaal in die streken, waar de akkerbouw op den voorgrond treedt en onze praxis dus voor een groot deel een paarden-praktijk is. Want ook de leek weet, hoe gevaarlijk het is de buikholte bij het paard te openen, hij weet bij overlevering, dat deze operatie door empirici vroeger herhaaldelijk beproefd, bijna immer met den dood van het dier betaald werd. En al kan hij zich omtrent dat alles niet wetenschappelijk verantwoorden, wij hebben steeds voor hem te bedenken, dat

al die operaties, welke bij het paard gepaard gaan met de opening van het cavum peritoneale, tot de meest ingrijpende uit onze chirurgie behooren, omdat het peritoneum van dezen viervoeter, meer dan van eenige andere diersoort, aan de lagere organismen een voedingsbodem bij uitnemendheid schijnt te bieden. Het heeft mij dan ook altijd verwonderd, waarom deze operatie in onze kringen zoo weinig wordt beoefend, te meer waar het bovendien een arbeid geldt, welken men gaarne hoog honoreert. Wie zich op het castreeren van klophengsten wenscht toe te leggen, volge den weg, dien ik heb ingeslagen: hij castreere eerst een groot aantal normale hengsten. Niet alleen, omdat hij dan herhaaldelijk gelegenheid heeft met den locus operandi van nabij kennis te maken, maar vooral omdat het bij enterhengsten telkens geschiedt, dat de testikel zich nog in het onderste gedeelte van het lieskanaal bevindt en de weg naar de peritoneaalholte zich aldus van zelf wijst. Ik heb niet geaarzeld, toen ik eenmaal mijn naam als castreerder gevestigd zag, bij de castratie van oudere hengsten met de hand een verkenningstocht in het lieskanaal te maken. Een beroemd Nederlandsch chirurg heeft immers eens gezegd, dat een operateur over een behoorlijke dosis „durf" moet beschikken, dat hij niet moet aarzelen in te grijpen, ... en, zou ik er bij willen voegen, zelfvertrouwen moet hebben, gebaseerd op zijn kennis en getrouw aan zijn devies: cito tuto et jucunde.

De castratie der cryptorchiden eischt eenige vaardigheid, een pijnlijk in acht nemen van anti- en aseptiek, een helder inzicht in de ontwikkelingsgeschiedenis, terwijl een grondige anatomische kennis een conditio sine qua non is.

De veeartsenijkunde is in de beide laatste decennia met reuzenschreden vooruitgegaan, ik behoef tegen over uw vergadering, die zoovele waardige vertegenwoordigers van onze wetenschap telt, hier niet over uit te wijden. In al haar

onderdeelen heeft die vooruitgang zich doen gevoelen, niet het minst in onze chirurgie, waar wij van de onderzoekingen van LISTER, van PASTEUR en van zoovele anderen een ruim gebruik en een nuttige toepassing hebben gemaakt.

Wij behoeven dan ook niet te eindigen met de ontmoedigende woorden, waarmede HERING, 27 jaar geleden, de beschrijving van zijn cryptorchiden-operatie besloot: „Es scheint jedoch meist zweckmässiger solche Thiere uncastrirt zu benützen."

GERAADPLEEGDE LITERATUUR.

BAYER J., *Operationslehre.*

BAYER J., *Lehrbuch der Veterinär-Chirurgie.*

BONNET R., *Grundriss der Entwicklungsgeschichte der Haussäugethiere.*

BENNET MILLS ALLEN, *The embryonic development of the ovary and testis of the mammals : The american journal of anatomy*, volume III, n°. 2 (1904.)

DEGIVE, *De la castration des animaux cryptorchides. Annales de méd. vét.* 1875.

ELLENBERGER und BAUM, *Handbuch der vergleichenden Anatomie der Haustiere*, 1906.

FRÖHNER E., *Compendium der speciellen Chirurgie für Tierärzte*, 1898.

FÜRBRINGER, *Untersuchungen und Vorschriften über die Desinfection der Hände des Arzten.* Wiesbaden 1888.

FÜRBRINGER und FREYHAN, *Neue Untersuchungen über die Desinfection der Hände. Deutsche med. Wochenschrift* 1897. n°. 6.

GÜNTHER, *Deutsche thierärztliche Wochenschrift*, 1894. *Neue methode von der untern Bauchwand aus.*

HENDRICKX, *Handbuch der tierärztliche Chirurgie und Geburtshilfe*, III Band, II Theil, 3 Lieferung.

HERING, *Operationslehre für Tierärzte.*

IMMINGER, *Zur Castration der Kryptorchiden. Zeitschrift für Tiermedizin*, siebenter Band, zweites Heft.

IMMINGER, *Zur Castration der Kryptorchiden. Zeitschrift für Tiermedizin*, zehnter Band, fünftes Heft.

LANZ Prof. OTTO, *Het streven naar volmaakte asepsis.* Haarlem, de Erven F. BOHN 1904.

MAURI, *La castration des chevaux cryptorchides.* Paris 1891.

MICULICZ, *Die Desinfection der Haut und Hände mittels Seifenspiritus. Deutsche Med. W.* 1899, n°. 24.

MÖLLER, *Zur Kastration der Cryptorchiden. Monatshefte für prakt. Thierheilkunde*, Bd. I, S. 395, 1890.

MÖLLER, *Lehrbuch der Chirurgie für Tierärzte.*

MARTIN Dr. P., *Lehrbuch der Anatomie der Haustiere.*
NIELSEN L., *Ueber die Castration von Spitzhengsten. Deutsche Zeitschrift für Thiermedizin und vergleichende Pathologie*, 1884.
NIELSEN MARIUS, *Histologische Untersuchungen über retinirte Hoden beim Klopfhengst. Monatshefte für praktische Tierheilkunde*, XVII Band, 9/10 Heft.
PETERSEN, *Berl. t. Wochenschrift* 1895. *Zur Castration der Kryptorchiden.*
POLAK J. H., *De ontsmetting der snijdende chirurgische instrumenten met zeepspiritus.* Amsterdam, H. EISENDRATH 1900.

INFECTIEUSE CEREBRO-SPINAALMENINGITIS,

DOOR

Dr. H. J. VAN DER SCHROEFF.

Gedurende een tweetal maanden, in den overgang van den grooten regen- tot den grooten drogen tijd, werden door mij een 15-tal gevallen van cerebro-spinaalmeningitis bij paarden waargenomen. Vooral jonge dieren werden aangetast. Van de 15 zieke dieren stierven er 8; de overige genazen zonder stoornissen na te laten, met uitzondering van een veulen, dat blind bleef en verschijnselen van chronischen hydrocephalus internus vertoonde.

De ziekte droeg een zuiver enzoötisch karakter; zij heerschte op het z. g. terrein der Hollandsche boeren, een strook zand ten westen van Paramaribo gelegen, waar hoofdzakelijk veeteelt wordt gedreven door afstammelingen van Hollandsche kolonisten en voorts door Creolen en Britsch-Indiërs.

Op mijn advies werden geen paarden in die streek toegelaten, noch mochten paarden van besmette plaatsen binnen het verkeer worden geduld.

De verschijnselen waren zeer verschillend; met uitzondering van één dier verliep de ziekte bij alle koortsloos.

Het ziektebeeld was voor het meerendeel der gevallen het navolgende:

Het paard, dat rustig in de savannah loopt te grazen,

wordt onrustig en begint korten tijd daarna te draaien (manegebewegingen). Bij virulent optreden volgt spoedig parese van de achterhand, daarna van de voorhand en het dier valt. Meestal staat het dan niet meer op, ligt onrustig te krabben en krijgt krampaanvallen, welke het dier over het geheele lichaam doen schudden en trillen. In den regel heeft daarbij gelijktijdig opisthotonus, maar nog meer pleurothotonus plaats. Den 2^{den} dag volgt bulbairparalyse en spoedig treedt de dood in.

Een andere vorm waaronder deze ziekte zich deed kennen, was die, waarbij het dier, zonder uiterlijk ziek te schijnen, gaat liggen en spoedig slaapt. Deze slaap blijft feitelijk aanhouden tot de dood volgt. Geen onrust, geen krampen; slechts sopor is waar te nemen.

De lichte vorm is die, waarbij het dier manegebewegingen maakt, zwak op de beenen is, bij voortbewegen slingert, doch niet valt. Den 5^{den} of 6^{den} dag volgt dan meestal herstel; het langst houdt de bulbairparalyse aan, vooral de lipverlamming. Het dier moet worden gevoed met gemakkelijk te kauwen voedsel, dat in den mond wordt gebracht.

Bij alle dieren was de pols zwak en verlangzaamd, met uitzondering van één, dat tevens hooge koorts had.

Het post-mortaal onderzoek leverde weinig resultaten op. De hersenen vertoonden een geprononceerde basillairmeningitis, met weinig exsudaat. Op enkele plaatsen van de dura mater kwamen ontstoken plaatsen voor met fibrine-afzetting. Sereushaemorrhagische vloeistof vond ik slechts éénmaal tusschen dura en pia mater van het verlengde merg.

Jammer is het, dat geen nauwkeurig pathologisch-anatomisch onderzoek heeft plaats gevonden. Slechts bij drie gevallen werd ik in' de gelegenheid gesteld de hersenen te onderzoeken. Gebrek aan medewerking van de zijde der veehouders eensdeels en de minder gunstige omstandigheden

(onderzoek op een open savannah in onze tropische zon is geen gemakkelijke taak), nog gepaard met een hoogst gebrekkig instrumentarium (handbijl, pincet en scalpel), hebben minder aan het licht gebracht dan de sectie-tafel zou getoond hebben.

Paramaribo, 9 October 1906.

Korte mededeelingen en referaten.

Onderzoekingen omtrent de pathogenese van kwade-droes. — Prof. HUTYRA deelt in de *Zeitschrift für Tiermedizin, elfter Band, erstes Heft* 1907, zijn experimenten over dit onderwerp mede in een artikel van 62 bladzijden, met 14 afbeeldingen in den tekst en 1 uitslaande plaat. Hij komt tot de volgende resultaten.

Door het voederen van kwade-droes-virus kan men deze ziekte gemakkelijk doen ontstaan.

De intestinale infectie met geringe hoeveelheden virus heeft onmiddellijk een algemeene bloedinfectie en, in aansluiting daarmede, een localisatie van het proces op de long, als het hiertoe bijzonder gedisponeerde orgaan, resp. primairen long-kwade-droes, ten gevolge. Het met den lymphstroom in den bloedsomloop der longen geraakte virus veroorzaakt hier eerst een infiltratie met kleine cellen van de vaatwanden en van het perivasculaire bindweefsel, waardoor in het peribronchiale bindweefsel tuberkelachtige, grauw doorschijnende granulatieknobbeltjes, echter in het alveolaire longweefsel hepatisatieknobbeltjes ontstaan. In het verdere beloop treedt het catarrhaal-pneumonisch karakter van het proces steeds meer op den voorgrond, terwijl in de bloedvaten, waarvan de wanden met kleine cellen zijn geïnfiltreerd, gelijktijdig thrombevorming plaats vindt.

Inhalatie van met kwade-droes-bacillen bezwangerde lucht heeft gewoonlijk eerst slechts een acute ziekte van de onderste gedeelten der neusholten ten gevolge, waarbij zich later langs metastatischen weg een ziekte der longen kan voegen. Infectie van de trachea uit veroorzaakt in de longen gedissemineerde kwade-droes-haarden van catarrhaal-pneumonisch karakter.

De natuurlijke infectie geschiedt gewoonlijk van de digestie-

organen uit, terwijl de besmetting van de luchtwegen uit, door inhalatie van het virus, onder natuurlijke omstandigheden nauwelijks in aanmerking komt.

De neus-kwade-droes sluit zich, evenals de huid-kwade-droes, meestal als secundair proces aan bij de primaire ziekte van inwendige organen, vooral van de longen.

Algemeene acute ziekte met remitteerende of intermitteerende koorts wekt, onder omstandigheden dat de mogelijkheid eener kwade-droes-infectie bestaat, het vermoeden op dat een infectie heeft plaats gevonden, vooral wanneer intusschen ook tijdelijk sereuse neusuitvloeiing met lichte zwelling der keelgangswatervatsklieren wordt waargenomen. W. C. S.

Militaire-veterinaire dienst in Nederlandsch-Indië gedurende 1904. — Aan het «*Statistisch overzicht der behandelde zieken en der behandelde zieke paarden en muildieren van het Nederlandsch-Indisch leger over het jaar* 1904» is het volgende ontleend.

De sterkte in de verschillende garnizoenen aan paarden en muildieren was als volgt[1]: Batavia en Meester Cornelis 618 (C. 128, A. 140, O. 190, M.T. 160[2]), Banjoe Biroe en Willem I 420 (A. 372, M. 18, O. 30), Salatiga 483 (C. 369, A. 33, M. 26, O. 55), Koeta Radja 279 (C. 64, A. 2, M. 3, O. 40, M.T. 170), Padalarang met inbegrip van Tjimahi en Batoe Djadjar 445 (A. 37, M. 25, O. 30, R.D. 353).

De geheele sterkte bedroeg dus 2245 dieren, over de verschillende wapens als volgt verdeeld: cavalerie 561, artillerie 584 paarden en 72 muildieren, officierspaarden 345, militaire transporttrein 330, remonte-paarden 353.

Hiervan kwamen in *behandeling* 5941, dat is 264 pct. (C. 1529, A. 2096, M. 298, O. 427, M.T. 705, R.D. 888), *herstelden* 5367, dat is 90.3 pct. (C. 1352, A. 1876, M. 283, O. 384, M.T. 625, R.D. 847), zijn *gestorven* 38, dat is 0,6 pct. (C. 10, A. 8, M. 1, O. 4, M.T. 5, R.D. 12), werden *afgemaakt* 92, dat

---

[1]) Door ziekte en overlijden van den eerstaanwezend paardenarts te Soerabaia is met het garnizoen aldaar geen rekening gehouden.

[2]) C. = cavaleriepaarden, A. = artilleriepaarden, M. = muildieren, O. = officierspaarden, M.T. = paarden van den militairen transporttrein, R.D. = paarden van het remonte-depôt.

is 1,5 pct. (C. 12, A. 32, M. 1, O. 2, M.T. 44, R.D. 1), zijn *op reform gesteld* 163, dat is 2,8 pct. (C. 76, A. 51, M. 3, O. 16, M.T. 17) en *bleven in behandeling* 281, dat is 4,8 pct. (C. 79, A. 129, M. 10, O. 21, M.T. 14, R.D. 28). Het totale verlies bedraagt dus 293, zijnde 13 pct. der geheele sterkte.

Als redenen van *overlijden* zija aangegeven: coryza contagiosa equorum (R.D. 8), malleus (M.T. 1), tetanus (C. 1), overige infectieziekten[1] (C. 1), anaemia (M.T. 1), neuroparalysis (O. 1), laryngitis (A. 1), congestio pulmonum (A. 2), pneumonia (A. 1), overige ziekten van hart en vaatstelsel (C. 2), gastro-enteritis acuta (C. 1, A. 1, R.D. 4), gastro-enteritis chronica (A. 1, O. 1), enteralgia (C. 2), helminthiasis (C. 1), pododermatitis rheumatica (O, 1), fractura (C. 1, A. 1), marasmus (M.T. 1), hernia (C. 1, O.1), defatigatio (A. 1) en submersio (M. 1),

Om de volgende redenen werden dieren afgemaakt: malleus (C. 7, A. 28, M. 1, O. 1, M.T. 42), farcinosis saccharomycotica (C. 1), tetanus (O. 1), surra (C. 2, A. 1, M.T. 1), ectropium (M.T. 1), fractura (C. 2, A, 1), rachitis (R.D. 1) en vulnera (A. 2).

De *op reformstelling* had plaats voor: anaemie (M.T. 1), neuroparalysis (M.T. 1), morbus mentis (C. 2, M.T. 2), overige ziekten van het zenuwstelsel (A. 9, M. 1), vitia valvularum (C. 1, A. 1), overige ziekten van hart en vaatstelsel (O. 1), morbi dentium (C. 2), gastro-enteritis chronica (M.T. 2), epididymitis et orchitis (M.T. 1), irido-chorioiditis chronica (A. 1), eczema (A. 1, M.T. 1), pododermatitis haemorrhagica (A. 2), idem parenchymatosa (M.T. 1), idem rheumatica (C. 2), overige ziekten van den hoef (C. 1), luxatio (C. 1), distorsio (C. 1, A. 1), tendovaginitis (C. 1, O. 2), arthritis et periarthritis (C. 11, A. 3, O. 2, M.T. 2), ostitis et periostitis (A. 1), bursitis et parabursitis olecrani (A. 1), myositis rheumatica (C. 1), overige ziekten der beenderen, gewrichten en spieren (C. 37, A. 3, M. 1, O. 9), marasmus (C. 13, A. 6, M.T. 6), vulnera (A. 1), debilitas (C. 1, A. 20, M. 1), karakter-gebreken (C. 2, A. 1, O. 2).

De verliezen waren, niettegenstaande zooveel paarden werden afgemaakt, geringer dan in het voorgaand jaar (deel XXXII, blz. 364).

---

[1] Onder *overige* worden hier en verder verstaan ziekten niet met name genoemd in de uitvoerige lijsten.

Te Padalarang werden nagenoeg alle remonte-paarden door *goedaardige-droes* aangetast. Proeven met anti-steptococcenserum (Spronck) en met *gurmine* leverden bij zware gevallen geen voldoende resultaten op.

Malleus (80 gevallen) kwam het meest voor te Weltevreden (69).

Gedurende zes maanden werd bij alle paarden om de 14 dagen 2 à 3 dagen achtereen ochtend- en avond-temperatuur opgenomen; de dieren met verhoogde temperatuur werden geïsoleerd en de door hen ingenomen standplaatsen, de harnachementen en tuigdeelen ontsmet. De oorzaak van de groote verbreiding was de aankoop van paarden welke reeds in meerdere of mindere mate aan malleus leden (10 pct.), doch zóó, dat bij de meeste nog geen clinische verschijnselen voor den dag traden. (Zie omtrent bestrijding der ziekte deel XXXIII, bldz. 169.)

Door 5 paardenartsen werden 38 operaties verricht: 4 oogoperaties, 2 trepanaties, 1 tandoperatie, 17 operaties aan de geslachtswerktuigen, 2 herniotomieën en 12 operaties aan romp en extremiteiten. Deze zijn alle meer of minder uitvoerig beschreven. v. E.

De **paardenstapel in Indië.** — De bladen, door de laatste mail aangebracht, geven bijzondere aandacht aan den paardenstapel in Indië. Naast de aanwijzing van de commissie, die in deze maand naar Australië vertrekt om paarden voor het remonte-depôt te Padalarang aan te koopen, wordt melding gemaakt van een circulaire van den directeur van het departement van landbouw, gericht tot de hoofden van gewestelijk bestuur. De directeur vraagt daarin hun meening over een nieuw plan tot bevordering van het castreeren van voor de voortplanting minder geschikte hengsten.

De tot heden aangewende middelen, het verbod op het losloopen van hengsten, het beloonen van castratie en overreding van de inlandsche ambtenaren, hebben, zegt prof. Treub, weinig of geen succes tengevolge gehad. Men meent thans tot een toestand van doeltreffende voortteling te kunnen geraken door een hooge belasting te heffen van alle hengsten, welke niet uitsluitend worden gebezigd voor de fokkerij onder goedkeuring van den veeartsenijkundigen dienst. Men denkt de belasting in te stellen op f 25 per hengst voor Europeanen en vreemde Oosterlingen, en f 5

voor inlanders. Nadrukkelijk wordt verklaard dat geenszins bedoeld wordt een nieuwe bate voor den lande te scheppen, maar slechts: op zoo krachtig mogelijke wijze de verbetering van den vervallen paardenstapel te bevorderen. Deze belasting zal haar doel treffen als zij geen cent opbrengt. Men speculeert op het geldelijk belang van de bezitters van hengsten welke niet voor de voortplanting zullen zijn goedgekeurd en daartoe ook niet uitsluitend worden bestemd; zij zullen zich aan de hooge belasting kunnen onttrekken door hun hengsten te laten castreeren, hetgeen met geringe kosten kan geschieden en zonder dat er eenig physiek nadeel uit voortspruit voor de dieren zelf.

De Locomotief merkt te dier zake o.a. het volgende op:

Het paardenras is op Java zóózeer achteruit gegaan, dat men het aantal voorhanden geschikte hengsten zéér laag moet stellen. Dus zal men bij de keuring zeer manis moeten zijn en alzoo een minimaal succes bereiken . . . tenzij het gouvernement overal goede dekhengsten beschikbaar stelt. Het komt ons voor dat in het algemeen de verbetering van vee- en paardenstapel niet krachtig kan of mag worden aangepakt, zoo in het stelsel niet wordt opgenomen het beschikbaar stellen van goede dekhengsten en dekstieren met een miniem dekgeld. Anders gaat de stapel quantitatief nog sterker achteruit en stijgen de prijzen, een en ander zeer ten nadeele van de bevolking.

Buitendien mag gevraagd worden of de veeartsenijkundige dienst — er zijn in het geheel slechts 13 veeartsen op Java — opgewassen is tegen de uitvoering van den bedoelden maatregel die toch in de eerste plaats inhoudt: de keuring van alle daartoe aangeboden jonge hengsten en het verleenen van hulp bij, ook het toezicht houden op het castreeren van alle andere hengsten.

De paardenstapel van Java bedraagt ongeveer 350,000 stuks; elk der 13 veeartsen krijgt dus het toezicht op hetgeen er met 27,000 paarden gebeurt voor zijn rekening.

Is dit doenlijk?

In het *Soerab. Handelsblad* komen mededeelingen voor over het remonte-depôt te Padalarang, welke, zooals de schrijver zelf opmerkt, eerder betiteld hadden mogen worden „de stoeterij te Padalarang," want zij gelden niet zoozeer de remonte voor het leger, als wel de nieuwe inrichting, die de bevolking van fokpaarden moet voorzien. Wij ontleenen daaraan het een en ander.

Gelijk bekend, werd bij haar stichting de stoeterij onder beheer van het departement van landbouw gebracht, dat het dan ook onderhoudt.

De practische bouw der stallen, waar de grootste zindelijkheid heerscht, moet den paardenliefhebber zeker bekoren. Er staan drie groote merriestallen, elk voor 20 paarden, die daar als prinsessen zijn geherbergd, één hengstenstal voor 8 paarden en vier veulenstallen, elk voor ruim 20 veulens. Deze hebben de geheele ruimte voor zich, want ze bewegen zich daar vrij en los. Bij elken stal zijn twee weiden, welke afwisselend worden gebruikt, en elke weide heeft een hydrant. In het geheel bevindt zich in de stoeterij een 130-tal paarden, jong en oud, meerendeels Sandelhouts, overigens Australiërs, waarvan onlangs een factuurtje is aangekomen. Doorloopend worden merries aangekocht. Ik zag een Sandelhout-veulen van nog geen 2 jaar, dat een hoogte mat van 1,345 M. — een zeldzaam ontwikkelde wasdom voor dezen leeftijd.

Op een afgezonderd terrein zijn 14 stallen in paviljoen-systeem gebouwd. Deze maken de ziekeninrichting uit, waar tevens de cliniek wordt uitgeoefend. Elke stal, welke ruimte biedt voor 2 paarden, is voorzien van een waterleiding met kraan voor wassching en reiniging van wonden der patiënten. Verder zag ik daar een dokterswoning, een apotheek en een operatie-lokaal. Een militaire paardenarts staat aan het hoofd van dit paardenhospitaal.

Tot een goed onderhoud der paarden behoort in de eerste plaats de voorziening van goed gras. Hieraan wordt groote zorg besteed. De stoeterij heeft een eigen grascultuur. Behalve Bengaalsch gras, wordt op speciaal daarvoor aangelegde velden op het emplacement luzerne-klaver (medicago sativa) gekweekt. Deze cultuur levert thans plm. 600 K.G. gras per dag op. De luzerne-cultuur heeft een veelbelovende toekomst, ook voor de groenbemesting van theeondernemingen, aangezien deze plant, behoorende tot de leguminosen (of vlinder-bloemigen), aan haar wortels stikstofknolletjes heeft.

Sedert 1 Augustus jl. is aan de stoeterij verbonden een opleidingsschool, thans tellende 12 leerlingen, voor hengstenhouders. Het is van algemeene bekendheid, dat de Soendaneezen uit onkunde van de gouvernementsdekhengsten soms een zonderling

gebruik maken voor hun merries. Ten einde hierin een verbetering te brengen, is deze opleidingsschool in het leven geroepen. De leerlingen volgen gedurende een jaar een cursus in de elementaire pathologie van het paard. Zij genieten een toelage van acht gulden in de maand.

Na afloop van den cursus neemt de gouvernementsveearts hun een examen af, waarna zij, gediplomeerd, zich als hengstenhouder in een dessa vestigen op een traktement van f 30, en onder toezicht van den gouvernementsveearts de dekhengsten exploiteeren. Zoodoende is een oordeelkundig gebruik van hengsten en merries gewaarborgd.

Eindelijk maakt de *Sum. Post* melding van een proef tot verbetering van het paardenras in de Bataklanden, waartoe de gouvernementsveearts C. S. Jeronimus te Medan zou samenwerken met den assistent-resident der Bataklanden. Genoemd blad schrijft:

Daartoe werd tot een negental kampongs van het landschap Selima Kota in het Timoer-gebied het verzoek gericht, de beste Batakhengsten naar Seriboe Dodok te brengen, ten einde het best gevormde en te gelijk krachtigste exemplaar als dekhengst uit te kiezen. Er verschenen in het geheel een zestigtal paarden en het moet gezegd, dat de aanblik dezer dieren geen al te hoogen dunk gaf van de qualiteiten van het ras in deze streek. Inderdaad gaat het Bataksche paardenras er niet op vooruit, en dat is niet te verwonderen als men verneemt op hoe ondoelmatige wijze deze dieren over het algemeen behandeld worden en hoe voor de voortplanting veelal die exemplaren worden uitgekozen, welke om de een of andere reden «arbeitsunfähig» zijn geworden! Ook het langdurig opsluiten der merries in bekrompen, vunzige stallen zal niet veredelend werken op het ras. Het was dan ook slechts mogelijk één enkel exemplaar uit het zestigtal te kiezen, dat genoegzaam voldeed aan de eischen voor een goeden dekhengst. Dit paard is nu aangekocht door de hoofden van de Salima Kota voor een bedrag van $ 220, en te gelijk is het verbod uitgevaardigd, om in dat gebied door andere hengsten dekking te doen plaats hebben, en wel op poene eener geldboete van $ 12. De dekkings-prijs is voorloopig vastgesteld op $ 1, terwijl voor ieder veulen, waarvan het vaderschap aan dezen hengst moet worden toegeschreven, nog bovendien $ 2 te betalen is.

Wanneer deze proef naar wensch blijkt te slagen, zal zoo

spoedig mogelijk getracht worden, ook voor andere streken in de Bataklanden vaste dekhengsten te verkrijgen. Aldus hoopt men het ras der aardige, pittige Batakpaardjes voor een anders stellig niet uitblijvende degeneratie te behoeden.

Niet onwaarschijnlijk is het ook dat later, mede door het uitloven van prijzen voor de fraaiste veulens of op andere dergelijke wijze, gepoogd zal worden, tot de veredeling van het paardenras bij te dragen. Van den assistent-resident C. V. Westenberg schijnt men in dit opzicht alle medewerking te verwachten, en het valt te voorzien dat ook den Batakschen hoofden de voordeelen van een verstandige paardenteelt spoedig duidelijk zullen worden. (*N. Rt. Ct.*, 8 Dec. 1906.)

Notulen der 47ste algemeene vergadering.

(*Vervolg.*)

Thans is aan de orde het:

Ontwerp-huishoudelijk reglement der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland.

Art. 1. De Maatschappij geeft aan haar in art. 2 der statuten omschreven werkplan uitvoering, onder meer, door de volgende middelen:

a. het houden van algemeene, bijzondere en afdeelingsvergaderingen, waar onderwerpen uit de veeartsenijkunde of verwante wetenschappen worden behandeld;

b. het uitgeven van een tijdschrift als officieël orgaan der Maatschappij en eventueel van andere periodieken en rapporten;

c. het instandhouden en uitbreiden van een veeartsenijkundige bibliotheek;

d. het zich in verbinding stellen met en het zenden van afgevaardigden naar vergaderingen van binnen- en buitenlandsche genootschappen en congressen van veeartsenijkunde en verwante wetenschappen.

De voorzitter: Dr. van der Plaats heeft voorgesteld het slot van art. 1a te lezen als volgt: «waar onderwerpen, welke de veeartsenijkunde, verwante wetenschappen of het veeartsenijkundig onderwijs betreffen, worden behandeld.»

Dr. van der Plaats: Waar zoo even bij stemming is uitgemaakt, dat bij wetenschap en kennis ook het onderwijs behoort, zou men kunnen twijfelen of in het voorgestelde art. 1a ook het onderwijs is inbegrepen.

Het amendement wordt *goedgekeurd.*

Dr. DE JONG stelt voor het slot van art. 1b aldus te doen luiden:..... «periodieken, en van rapporten;»

Dit amendement wordt eveneens *goedgekeurd.*

Aldus gewijzigd wordt het artikel *aangenomen.*

Art. 2. Voor bijzondere onderwerpen kan de algemeene vergadering, op voordracht van het hoofdbestuur, commissiën benoemen of een of meer personen committeeren.

Dr. DE JONG stelt voor uit dit artikel te doen vervallen de woorden «op voordracht van het hoofdbestuur.»

Dit amendement (voorzien van de volgende toelichting: «Het is noodig ook den leden het recht te geven een dergelijk voorstel te doen; zie punt 11 van de agenda van heden») wordt *aangenomen.*

Art. 3. De commissiën, bedoeld bij art. 2, blijven zonder verplichte aftreding der leden bestaan, totdat zij door de algemeene vergadering worden ontbonden; de gecommitteerden blijven in functie, totdat zij door die vergadering van hun taak worden ontheven.

In de hoedanigheid van adviseerend lichaam is de bevoegdheid der commissiën en der gecommitteerden beperkt tot het indienen aan het hoofdbestuur of aan de algemeene vergadering van zoodanige voorstellen als in het belang van het betreffend onderwerp wenschelijk worden geacht; commissiën en gecommitteerden zijn verplicht te allen tijde aan het hoofdbestuur de gewenschte inlichtingen te verstrekken en brengen jaarlijks vóór 1 Mei aan het hoofdbestuur verslag uit omtrent hun werkzaamheden in het afgeloopen jaar.

De voorzitter: Het hoofdbestuur stelt voor aan dit artikel een derde lid toe te voegen, luidende:

«Deze bepalingen gelden niet voor de commissie van redactie voor het tijdschrift van veeartsenijkunde, voor welke afzonderlijke bepalingen zijn vastgesteld in de artikelen 38 tot en met 41 van dit reglement.»

De heer VAN DER SLUIJS: Zou de laatste zinsnede «in de artikelen 38 tot en met 41 van dit reglement» niet kunnen worden weggelaten?

De voorzitter neemt dit sub-amendement over.

Daarop wordt de door het hoofdbestuur voorgestelde derde zinsnede, welke bij het woord «vastgesteld» sluit, *goedgekeurd.*

Dr. VAN DER PLAATS: Het is niet de bedoeling, maar uit het eerste lid van art. 3 zou men kunnen lezen, dat de gecommit-

teerden niet kunnen bedanken. Daarom stel ik voor te lezen: «de gecommitteerden blijven evenzoo in functie.»

Dit wordt *goedgekeurd*.

Dr. DE JONG stelt voor in art. 3 in het 2de lid achter «geacht» in te voegen: «tenzij de algemeene vergadering bepaalt, dat een commissie of een gecommitteerde meerdere zelfstandigheid zal genieten.»

De bedoeling is, zegt spreker, het mogelijk te maken, dat de algemeene vergadering beslist, dat een commissie onafhankelijk van het hoofdbestuur wordt gemaakt. Het komt mij voor dat zich gevallen kunnen voordoen, dat een commissie niet altijd van het hoofdbestuur afhankelijk moet wezen; bijv. bij een of andere zending zal een commissie dikwijls onafhankelijk van het hoofdbestuur de belangen der Maatschappij te behartigen hebben, terwijl toch de beslissing bij de algemeene vergadering blijft.

Er is trouwens een precedent. Wij hebben een commissie, die van het hoofdbestuur niet afhankelijk is; het is de reorganisatiecommissie. Daarover is indertijd zeer gediscussiëerd, maar het is ten slotte toch aangenomen.

In elk geval is het wenschelijk voorgekomen te trachten de mogelijkheid in het reglement op te nemen.

Dr. VERMAAT: De afdeeling Zuid-Holland wil ook bij andere onderwerpen de commissie een beetje onafhankelijk laten en niet alles in de algemeene vergadering gebracht zien.

De voorzitter: De zaak is, dat het «beetje onafhankelijkheid» zoo rekbaar is. Het hoofdbestuur is van meening, dat de leiding bij het hoofdbestuur dient te blijven en iedere commissie in zeer lastige gevallen met het hoofdbestuur kan confereeren. De leiding behoort in handen van het hoofdbestuur te blijven en de verschillende commissiën behooren niet in staat te worden gesteld eigenmachtig te handelen.

Dr. DE JONG: Het komt mij voor dat de wetgevende macht geheel behoort te berusten bij de opperste leiding der wetgevende macht. Het hoofdbestuur heeft niets te doen dan uit te voeren de besluiten der algemeene vergadering. Er is geen gevaar wanneer de beslissing over de zelfstandigheid der commissiën aan de algemeene vergadering wordt overgelaten. Men kan zich voorstellen, dat die zelfstandigheid voor bepaalde gevallen noodig is. Als het reglement onveranderd voor geruimen tijd is vast-

gesteld, zal het bezwaarlijk gaan eventueel zelfstandigheid te verleenen.

De voorzitter: Ik zie toch wel een bezwaar. De opdrachten, welke de commissiën krijgen, zijn niet altijd precies omschreven. En dit is ook niet altijd mogelijk. Men kan niet altijd juist beoordeelen, welke opdracht men aan de commissie moet geven. Het is beproefd met de reorganisatie-commissie, welke toch in elk geval een commissie van advies blijft.

Dr. VAN DER PLAATS: In art. 4 wordt gezegd dat de door de algemeene vergadering of door het hoofdbestuur benoemde commissiën en gecommitteerden van de algemeene vergadering of van het hoofdbestuur hun opdracht ontvangen. Mocht het dus in zeer buitengewone gevallen noodig zijn, dan kan de algemeene vergadering het uitdrukkelijk in de opdracht vermelden.

Dr. DE JONG: Dat heb ik ook wel gezien, maar de bepaling is niet voldoende. Bij art. 3 is het nu verboden. Maar overigens ben ik het volkomen met den heer KROON eens. Ik wil aan den regel niet tornen, maar bedoel de uitzonderingen, welke den regel bevestigen. Een uitzonderingsbepaling dient opgenomen te worden.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik zou willen voorstellen, dat de commissiën door het hoofdbestuur gemachtigd kunnen worden zelfstandig op te treden. Dan kunnen ze niets doen zonder het hoofdbestuur.

De voorzitter: Wat u aan de algemeene vergadering wilt onthouden, zou ik ook aan het hoofdbestuur niet willen geven. Het is alleen de ingrijpende verandering, welke ons tegen het voorstel van Dr. DE JONG doet zijn.

Dr. DE JONG: Wanneer aan de commissie zelfstandigheid wordt verleend, dan moet daarvoor worden uitgelokt een bijzonder besluit van de algemeene vergadering. Ik kan mij niet voorstellen, dat in zulk een geval lichtvaardig zal worden te werk gegaan.

Dr. MARKUS: Ik zie niet in, waarom een dergelijke uitzonderingsbepaling noodig is. Ik kan mij niet voorstellen dat, wanneer op een bepaald moment, voor een bepaalde handeling, voor het sorteeren van een bepaald effect een groote onafhankelijkheid noodig is, het hoofdbestuur remmend zou ingrijpen, tenzij uit deze onafhankelijkheid nadeelige gevolgen zouden kunnen ontstaan. Is dit het geval, dan is het juist goed dat het hoofdbestuur of de algemeene vergadering steeds medezeggenschap heeft.

Dr. DE JONG: De quaestie wordt door u zeer bepaald gesteld. Ik heb meer in het algemeen gesproken. Ik heb als voorbeeld aangehaald een commissie, die met een zending belast is. Als de Maatschappij eens een commissie belast met het bijwonen eener begrafenis, dan zou, wanneer haar is opgedragen een krans neder te leggen, doch de noodzakelijkheid blijkt een bloemstuk te geven, eerst overleg met het hoofdbestuur noodig wezen in geval zij van haar opdracht wilde afwijken. Dit is niet altijd van te voren te zeggen. Ook kan de beaardiging te Petersburg zijn. Wanneer de telegraaf gesloten is, zou contact met het hoofdbestuur onmogelijk wezen. De zelfstandigheid, aan de commissie te verleenen, moet natuurlijk zoodanig in het reglement worden geregeld, dat de commissies niet lichtvaardig zullen handelen. Buitendien kan het hoofdbestuur door zijn praeadviezen de algemeene vergadering op de hoogte brengen van het gewicht der zaak waarom het gaat.

Het voorstel van Dr. DE JONG, hierna in stemming gebracht, wordt *aangenomen* met 57 tegen 51 stemmen en één in blanco.

Het gewijzigd art. 3 wordt vervolgens *goedgekeurd*.

Artt. 4 tot en met 8 worden zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 9. Wie gewoon of buitengewoon lid eener bijzondere afdeeling wenscht te worden, meldt zich daartoe rechtstreeks of door tusschenkomst van een der leden bij het bestuur dier afdeeling aan, dat hiervan, door middel van het oproepingsbriefje voor de eerstvolgende afdeelingsvergadering, kennis geeft aan de leden.

De candidaat wordt geacht als lid te zijn aangenomen, indien in genoemde vergadering de meerderheid van de uitgebrachte stemmen zich vóór de toelating verklaart.

Indien de candidaat lid was van de algemeene of van een bijzondere afdeeling, wordt van zijn benoeming tot lid eener andere afdeeling door haar secretaris kennis gegeven, in het eerste geval aan den secretaris van het hoofdbestuur, in het tweede geval aan den secretaris der bijzondere afdeeling, welke het lid verliet. Zoodanige benoemingen gaan steeds in met het maatschappelijk jaar.

De heer VAN DER SLUIJS stelt voor in de derde alinea voor «benoeming» te lezen «*aanneming*,» omdat hier feitelijk geen benoeming geschiedt.

Deze wijziging wordt *goedgekeurd*.

Verder stelt de heer VAN DER SLUIJS voor den laatsten zin van alinea 3 te lezen: «Een zoodanige aanneming gaat steeds in met het maatschappelijk jaar.»

Ook deze wijziging wordt *goedgekeurd.*

Art. 10. Wie lid der algemeene afdeeling wenscht te worden, meldt zich daartoe bij het hoofdbestuur aan, dat zoo spoedig mogelijk, door minstens drie zijner leden met meerderheid van stemmen hieromtrent een beslissing neemt.

Gewone leden van bijzondere afdeelingen kunnen, met ingang van het maatschappelijk jaar, overgaan tot de algemeene afdeeling door van hun voornemen te doen blijken aan het bestuur hunner afdeeling en aan den 1ste secretaris van het hoofdbestuur.

De heer VAN DER SLUIJS: «*Noord-Holland*» had voorgesteld aan de eerste alinea toe te voegen: «behoudens nadere goedkeuring van de algemeene vergadering.» Nu dit punt in de statuten is geregeld, trekt de afdeeling dit amendement in.

Het artikel wordt hierna *onveranderd goedgekeurd.*

Art. 11. Elke bijzondere afdeeling richt haar bestuur naar eigen goedvinden in. De secretaris voert de briefwisseling met het hoofdbestuur en zendt jaarlijks vóór 1 Januari een ledenlijst en vóór 1 Mei een verslag omtrent de werkzaamheden en den toestand der afdeeling gedurende het afgeloopen jaar aan den 1ste secretaris; tevens doet hij dezen vóór 1 Januari opgave van het lid, dat gedurende het volgend maatschappelijk jaar de afdeeling zal vertegenwoordigen in de bijzondere vergadering, bedoeld bij art. 19 der statuten.

De penningmeester treedt over geldzaken in rechtstreeksche briefwisseling met het hoofdbestuur en zendt vóór 1 Mei de voor de gewone en buitengewone leden der afdeeling verschuldigde jaarlijksche bijdragen aan den penningmeester van het hoofdbestuur. Deze is bevoegd na dien datum over genoemde bijdragen te beschikken; de kosten hiervan komen dan voor rekening der nalatige afdeeling.

Wanneer een afdeeling geheel in gebreke blijft, geeft het hoofdbestuur daarvan kennis aan de algemeene vergadering, welke de te nemen maatregelen bepaalt.

De heer VAN DER SLUIJS: «*Noord-Holland*» stelt voor in alinea 3, achter «blijft,» met weglating der komma, te voegen: «te voldoen aan de bepaling van de voorgaande alinea.»

Op dit amendement wordt niet ingegaan, alleen wordt uit de derde alinea gelicht het woordje «geheel.» Zoo gewijzigd wordt het artikel *goedgekeurd.*

Art. 12. Elke bijzondere afdeeling en elk lid heeft het recht om voorstellen, welker behandeling binnen de grenzen van de werkzaamheden der Maatschappij valt, aan de algemeene vergadering aan te bieden. Zulke voorstellen moeten, voorzien van een voldoende toelichting, vóór 1 April aan het hoofdbestuur zijn ingediend, om op de eerstvolgende algemeene vergadering te kunnen worden behandeld.

Elke bijzondere afdeeling heeft de bevoegdheid een gewoon lid der Maat-

schappij aan het hoofdbestuur op te geven, als zijnde haars inziens het meest geschikt ter vervanging van het aan de beurt van aftreding zijnde lid van het hoofdbestuur of ter vervulling eener tusschentijds ontstane vacature.

Deze opgaven worden, wat de periodieke aftreding betreft, in het programma der algemeene vergadering vermeld, indien zij:

1°. vóór 1 Juni zijn ingezonden;

2°. vergezeld zijn van een schrijven van den secretaris der betreffende afdeeling, waaruit nadrukkelijk blijkt, dat het afdeelingsbestuur zich heeft overtuigd van de bereidwilligheid van het opgegeven lid tot het eventueel aanvaarden van bovenbedoeld lidmaatschap van het hoofdbestuur.

De opgaven betreffende een tusschentijdsche vacature geschieden op verzoek van het hoofdbestuur en moeten vóór den in dat verzoek genoemden datum zijn ingekomen; het sub 2 genoemd schrijven wordt ook in dit geval vereischt.

Dr. DE JONG stelt voor in dit artikel te lezen: «Elke bijzondere afdeeling en ieder lid heeft,» enz. Het woord «ieder» lijkt hem grammaticaal meer juist dan «elk.»

Deze redactie-wijziging wordt *overgenomen*.

Dr. DE JONG: Nergens is gebleken dat het hoofdbestuur het recht heeft om ook voorstellen te doen. Het spreekt van zelf dat ook het hoofdbestuur dit recht behoort te worden gegeven, als het aan ieder lid wordt toegekend.

De voorzitter: Dit zou een art. 20ª kunnen worden.

Dr. DE JONG: Dan stel ik mijn voorstel uit tot art. 20ª.

De heer BÜCHLI: «*Groningen-Drente*» stelt voor in plaats van 1 *April* te lezen 15 *Juni*.

De voorzitter: Wij hebben het indienen van voorstellen belangrijk vervroegd. De datum van 1 April hebben we met een bepaalde bedoeling gekozen en wel, opdat er voor de leden meer tijd zou zijn de voorstellen te bestudeeren.

Bovendien zouden dan de afdeelingen amendementen kunnen voorstellen, iets wat nu altijd met moeilijkheden gepaard gaat.

Het komt thans herhaaldelijk voor, dat een afgevaardigde een amendement indient, terwijl de andere afgevaardigden hiervoor geen mandaat hebben. De datum van 1 April kan bij serieuse voorstellen geen bezwaar zijn. Zij kunnen dan in het tijdschrift worden opgenomen. Er is vervolgens gelegenheid ze in de afdeelingen te bespreken en er amendementen op voor te stellen. Op deze wijze zal het voorstel beter voorbereid in de vergadering komen. Wij hebben de gelegenheid gelaten om later ingekomen voorstellen

op de agenda te brengen. Dit is verder in het reglement geregeld. Mij komt het voor dat de in art. 12 voorgestelde wijze van handelen leidt tot nog grondiger behandeling op de algemeene vergadering.

De heer Büchli: Ik ga heelemaal niet mede met de opinie, door den voorzitter uitgesproken. De wenschelijkheid om amendementen in te dienen, is al heel vaak door onze afdeeling betoogd en niet zonder bijzondere reden. De Maatschappij bestaat grootendeels uit praktizeerende veeartsen; zij vormen de kern der Maatschappij, een groot deel dier leden mist elke toelage. Zij moeten uit de praktijk halen wat zij kunnen. En nu is het voor die menschen onmogelijk, in de maanden Februari, Maart en April te vergaderen. De meest serieuse voorstellen mogen aan de orde zijn, maar het allerserieust is hun eigen praktijk. De afdeeling «*Groningen—Drente*» toont met haar ledenlijst van 19 aan, dat de zaken haar wel aangaan, maar de eigen praktijk der leden gaat voor. Wij hebben een ledenlijst van 19 medegebracht, maar uit de ledenlijst van de vergadering van 1 April zou u kunnen zien, dat er 3, 4, 5 leden present waren. Die vergadering was niet zoo slecht bezocht, omdat de afdeeling niet serieus was, doch omdat de leden onmogelijk konden komen. De amendementen kunnen lang genoeg worden ingediend; wanneer de voorstellen vóór 15 Juni inkomen, dan is er, de algemeene vergadering houdende in September, nog een tijd van 3 maanden. Van 15 Juni tot 15 Juli, een maand lang, heeft men dan den tijd voor het indienen van amendementen. Het hoofdbestuur zal dan wel wat harder moeten werken, doch dat doen de leden ook wel eens.

De voorzitter: Wanneer houdt de afdeeling «*Groningen—Drente*» vergadering?

De heer Büchli: Onze eerste vergadering in het jaar is in Mei. Dan komt de vergadering voor het programma der algemeene vergadering en dan de vergadering, waarin verslag wordt uitgebracht.

De voorzitter: Het programma moet twee maanden vóór de algemeene vergadering verzonden zijn. Wanneer de voorstellen tot 15 Juni inkomen, zouden ze in het tijdschrift van 1 Juli uiterst moeilijk meer opgenomen kunnen worden. Er moet toch ook gelegenheid worden gegeven, de amendementen op het programma te krijgen.

Dr. de Jong: zou het bezwaar niet gedeeltelijk te ondervangen

zijn, wanneer we in de artt. 30 of 31 bepaalden dat het hoofdbestuur het recht heeft, niet op het programma gebrachte voorstellen in spoedeischende gevallen te laten behandelen?

De heer Büchli: Benigermate, want hoe kunnen dan de afgevaardigden stemmen over een geheel nieuw voorstel?

Dr. de Jong: De afgevaardigden moeten maar vragen om een vrij mandaat.

De voorzitter: Het bezwaar blijft bestaan, dat het jammer zou zijn als het voorstel niet in het tijdschrift kon worden opgenomen, zoodat daarover niet van gedachten kon worden gewisseld. En dat kan heusch niet, wanneer het zoo laat binnenkomt. Dit zou, om mijn persoonlijke meening te zeggen, niet aan de algemeene vergadering ten goede komen. Intusschen voelt de commissie het bezwaar en heeft ze de gelegenheid opengelaten.

De heer van der Sluijs: Ik zou willen vragen of aan het bezwaar dat de amendementen op voorstellen niet op het programma geplaatst kunnen worden, niet op een andere wijze tegemoet kan worden gekomen. Wanneer het programma bekend is en er zijn amendementen opgegeven, kan het hoofdbestuur die dan niet aan het tijdschrift opzenden met verzoek ze te plaatsen? De amendementen kunnen dan in een maand tijds publiek gemaakt worden. Ik gevoel het bezwaar, dat de menschen in de drukte der praktijk toch niet bij elkander te krijgen zijn. Het is heel moeilijk de zaak behoorlijk te regelen, maar ik geef toe, dat 1 April toch wel een beetje te fatale termijn is.

Dr. Markus: Het komt mij voor, dat de afdeeling haar huishoudelijk reglement kan wijzigen. Als ze in haar najaarsvergadering gelegenheid geeft om voorstellen te doen, dan is voor zaken, waarbij geen haast is, alles gecoupeerd. Men wil toch niet dat alle zaken in een week worden beslist. Mijns inziens zal het geen moeilijkheden opleveren voorstellen, bijv. de organisatie der Maatschappij betreffende, in de wintermaanden te overwegen. In de wintermaanden kan dan het voorstel reeds bij het hoofdbestuur zijn.

De heer Büchli: Ik geloof dat het moeilijk gaan zal, reeds in de Octobervergadering voorstellen te behandelen, daar deze toch al zoo belangrijk is door het verslag der afgevaardigden.

Ik geloof dat het hier een quaestie van appreciatie is.

Laat ons stemmen.

De heer SCHIMMEL: Ik zou willen vragen of ook van andere afdeelingen bezwaren zijn ingekomen? Of is het alleen maar van *Groningen–Drente*?

De heer VAN ALTENA: In «*Gelderland—Overijsel*» heeft de termijn geen punt van bespreking uitgemaakt en die afdeeling bestaat toch ook hoofdzakelijk uit praktizeerende veeartsen.

De voorzitter: Wordt het amendement *Groningen—Drente* ondersteund?

Het amendement *Groningen—Drente* wordt *niet ondersteund.*

Het artikel wordt daarna, met de redactiewijziging door Dr. DE JONG voorgesteld, *goedgekeurd.*

De artt. 13 en 14 worden zonder discussie *goedgekeurd.*

Art. 15. Elke bijzondere afdeeling is bevoegd bij het hoofdbestuur een aanklacht tegen een lid der Maatschappij in te dienen; deze aanklacht behoort grondig gemotiveerd en uitvoerig toegelicht te zijn en de handteekeningen te dragen van minstens 2/3 van het aantal leden der betreffende afdeeling.

Het hoofdbestuur is verplicht een voorloopig onderzoek in te stellen en heeft de bevoegdheid pogingen aan te wenden tot bemiddeling.

Na afloop van bedoeld onderzoek en eventueel na het falen van de pogingen tot bemiddeling, roept het hoofdbestuur de bijzondere vergadering volgens art. 19 der statuten bijeen, voor welke vergadering het partijen uitnoodigt te verschijnen, met dien verstande, dat de onderteekenaren van de aanklacht uit hun midden één lid aanwijzen aan wien zij hun vertegenwoordiging ter bijzondere vergadering opdragen.

Dit lid mag niet tevens zijn aangewezen ingevolge art. 34, 1ste alinea van dit reglement.

De voorzitter brengt nu de aanklacht ter kennis der vergadering en deelt de feiten mede welke door het voorloopig onderzoek aan het licht zijn gekomen; vervolgens hoort hij de partijen en stelt de afgevaardigden der afdeelingen en de leden van het hoofdbestuur in de gelegenheid het woord te voeren en aan partijen inlichtingen te vragen.

Daarna doet de bijzondere vergadering uitspraak; de schuldigverklaring behoort met minstens 2/3 van het aantal uitgebrachte stemmen te geschieden. Nadat de schuldigverklaring is geschied, bepaalt de bijzondere vergadering de op te leggen straf; zij doet tot dit doel, eveneens met minstens 2/3 der uitgebrachte stemmen, een keuze uit de navolgende straffen:

a) een schriftelijke berisping;

b) het ontzeggen van den toegang tot de algemeene, de bijzondere en de afdeelingsvergaderingen gedurende een te bepalen termijn;

c) het ontnemen van alle rechten van het lidmaatschap gedurende een te bepalen termijn;

d) het royement.

Al deze straffen kunnen eventueel worden verzwaard door publicatie in het Tijdschrift.

De voorzitter: Er is een schrijven van Dr. VAN DER PLAATS ingekomen, waarin gezegd wordt dat in de toelichting op pagina 26 staat *on*voldoende, terwijl het voldoende moet wezen. Dit *on*voldoende is inderdaad een drukfout.

Voorts is een schrijven ingekomen van den heer AALBERS, die, naar aanleiding van dit artikel vraagt: «Waarvoor?» Hij schrijft dat in zijn 60-jarig lidmaatschap het nooit noodig was een lid te schrappen of te berispen. «Of zijn» — zoo zegt hij verder — «of zijn de jonge veeartsen zoo slecht geworden, dat straf bepalingen voor hen noodig zijn? Foei! Maakt iemand het te gortig, verklaar hem stilzwijgend dood.» Hij zou alleen deze bepaling wenschen: «een lid dat in geen twee jaar zijn contributie heeft betaald, wordt vervallen verklaard.»

«*Zuid-Holland*» en de «*Nieuwe afdeeling Zuid-Holland*» wenschen art. 15 geheel te doen vervallen.

De heer A. TEN SANDE: In de 46ste algemeene vergadering verklaarde de *Nieuwe afdeeling Zuid-Holland* zich reeds tegen het voorstel van de afdeeling *Noord-Holland* betreffende het invoeren van tuchtmiddelen in onze Maatschappij. Zij is bij die opinie gebleven, ook na kennisneming van art. 15 in het ontwerp «Huishoudelijk Reglement» en niettegenstaande de commissie, belast met de herziening van het reglement, getracht heeft, de gebreken, welke het voorstel van de afdeeling *Noord-Holland* aankleefden, op te heffen. Zij blijft in het instellen van tuchtmiddelen een gevaar zien, waarvan de belangrijkheid niet onderschat mag worden en vreest vooral dat persoonlijke veeten en geschillen aanleiding zullen kunnen geven tot een aanklacht als in alinea 1 en tot het onderzoek als in alinea 2 van art. 15 bedoeld, beide hoogst onaangenaam en van mogelijk zeer *ver* strekkende gevolgen voor personen, bij wie het ontbreken van eenige schuld geenszins uitgesloten is.

Bovendien kan zij in een eventueel vonnis van een vergadering uit niet-rechtskundigen samengesteld, niet die waarborgen van recht en billijkheid onderstellen, welke zij daarin noodzakelijk acht, afgezien nog van de omstandigheid dat na afloop dier vergadering alle verantwoordelijkheid der tijdelijke rechters ophoudt.

De *Nieuwe afdeeling Zuid-Holland* stelt daarom voor art. 15 uit het ontwerp-Huishoudelijk Reglement te schrappen.

De voorzitter: Ofschoon de commissie nu wel niet gepassion-

neerd was voor het invoeren van tuchtmiddelen in onze Maatschappij, meende zij toch, mede in verband met van vele zijden uitgesproken wenschen, dat het aanbeveling verdiende de mogelijkheid tot tuchtiging te openen, evenwel alleen onder *zéér groote* reserven, met andere woorden op de wijze als in het door haar voorgestelde artikel 15 bedoeld.

Gelderland—Overijsel: Onze afdeeling gaat mede met de strekking van het artikel, waartegen niemand onzer eenige bedenking heeft. Alleen wenscht onze afdeeling alinea 1 zoo te wijzigen: «Het bestuur van elke bijzondere afdeeling is bevoegd bij het hoofdbestuur een klacht tegen een lid der Maatschappij in te dienen.»

De klacht behoort de handteekening te dragen van het geheele bestuur der afdeeling. De afdeeling meende dat de groote kracht van het artikel moet gelegen zijn in dit ééne principe: de angst om in aanraking te komen met een dergelijke commissie. Dit alleen moet reeds voor iedereen afschrikwekkend wezen. Deze preventieve beteekenis van het artikel, welke de kracht ervan uitmaakt, wordt grootendeels weggenomen bij een verplichting, dat de klacht zulk een groot aantal handteekeningen moet dragen als minstens 2/3 van het aantal leden der betreffende afdeeling.

«*Gelderland—Overijsel*» meent dat die 2/3 niet gemakkelijk bij elkander te krijgen zullen zijn en dat daardoor de angst niet zoo zal werken. Maar daarentegen meende de afdeeling, dat die angst wel zal bestaan, wanneer het afdeelingsbestuur op een klacht kan ingaan, wat zeker niet zal gebeuren zonder ernstige reden en ernstig onderzoek.

Bovendien kan een bestuur beter zijn handteekening zetten dan ieder lid als particulier.

De voorzitter: Ik stel voor eerst het amendement «*Nieuw Zuid Holland*» en «*Zuid-Holland*» in stemming te brengen.

Dr. DE JONG: Ik vind dat we dan al te snel tot stemming zouden overgaan.

Tuchtmiddelen staan in het teeken van den tijd. We moeten werkelijk goed overwegen of we die tuchtmiddelen voor geruimen tijd uit het reglement zullen houden.

Ik kan mij niet vereenigen met de toelichting van «*Nieuw-Zuid-Holland.*» De vrees dat de commissie haar verantwoordelijkheid niet zal gevoelen, omdat ze niet uit juristen is samengesteld,

deel ik niet. Het betreft een ernstige zaak en ieder, die geroepen is tot oordeelen in een dergelijke zaak, zal niet lichtvaardig zijn oordeel uitspreken. Het zou hem voortdurend bijblijven, wanneer hij eventueel onrechtvaardig oordeelde.

Dat verder allerlei kleine veeten aanleiding zouden zijn om tot het groote middel zijn toevlucht te nemen — ik ben er niet bang voor.

Men zou voor dergelijke argumenten een oordeel en een vonnis uitlokken eener commissie als hier bedoeld! . . . Iedereen zal beseffen dat het hier gaat om zeer ernstige dingen en daarom geloof ik, dat we niet veel last zullen hebben in de Maatschappij van dergelijke vonnissen.

Maar dit vooropstellende, blijft het hoogst nuttig, hoogst gewenscht om, wanneer zich gevallen voordoen waarbij het de spuitgaten uitloopt, de belangen van onzen stand te verdedigen. Mocht er iets gebeuren dat er niet mee door kan, dan moet gezegd kunnen worden: het reglement geeft ons de middelen aan de hand.

Ik geloof niet dat gevreesd behoeft te worden, dat de maatregel aanleiding zal geven tot lichtzinnigheid, dat allerlei kleinigheden beslecht zouden moeten worden. Integendeel, ik geloof dat we daar heel weinig last van zullen hebben.

En omdat allerlei vereenigingen deze tuchtmiddelen invoeren, ook maatschappijen met wetenschappelijke doeleinden, hetzij op deze of analoge wijze, hetzij in den vorm van raden van eer of raden van onderzoek, daarom zou ik wenschen, dat, zoo het mogelijk is, het beginsel in ons reglement werd neergelegd.

Dit is ook het doel der commissie, want al heeft zij er zich niet erg warm voor gemaakt, het feit dat ze den maatregel voorstelt, toont toch aan dat ze dezen ernstig heeft overwogen.

Het komt mij intusschen voor, dat, wanneer tot stemming wordt overgegaan, wel bedacht moet worden, dat men bij verwerping in de eerste vijf jaar niet met een voorstel ten gunste van tuchtmiddelen behoeft te komen. Mocht men iets voor tuchtmiddelen gevoelen, laat men zich dan vereenigen met deze werkelijk zeer lichte bepalingen, waarbij op uitstekende wijze rekening is gehouden met de verantwoordelijkheid, welke het vellen van een vonnis vereischt.

De heer Büchli: Er is in onze afdeeling druk over het artikel

gediscussiëerd en ten slotte heeft ze zich met een groote meerderheid — 10 stemmen tegen 3 — verklaard voor het opnemen van tuchtmiddelen in ons reglement.

Er werd aangevoerd dat men dergelijke menschen toch niet verbeterde. Dat is ook niet de bedoeling, wij behoeven niet op te treden als verbeterhuis, maar moeten de maatschappij zuiveren. Het moet een eer zijn, lid te wezen, en wanneer er personen zijn, die dat niet op prijs stellen, dan is het goed dat ze er op de een of andere manier aan herinnerd worden.

Daarom is mij door «*Groningen-Drente*» opgedragen, voor het artikel te stemmen.

De heer VAN DER SLUIJS: De afdeeling «*Noord-Holland*» heeft het initiatief genomen tuchtmiddelen in het reglement opgenomen te krijgen. De afdeeling is natuurlijk bij dit gevoelen gebleven. Bij de behandeling van het reglement in de laatste vergadering waren de leden eenparig van gevoelen, dat de commissie zeer gelukkig was geweest in het samenstellen van het artikel, waardoor nu een middel was gevonden om tucht toe te passen waar dit noodig is. Men meende dat dit niet zoo gemakkelijk is en erkende de gebreken van het oorspronkelijk artikel van «*Noord-Holland*». Nu is het artikel zoo ingericht, dat we niet voor chicanes behoeven te vreezen, maar ernstig zullen onderzoeken, oordeelkundig en niet lichtvaardig. Ten volle ben ik het eens met wat de heer DE JONG te dien opzichte heeft gezegd.

Nog een enkele opmerking over het voorstel-«*Gelderland—Overijsel*», om alinea 1 te wijzigen. Dit vind ik een beetje gevaarlijk ....

De voorzitter: Laat ons daar thans niet over spreken, maar eerst vragen of we tuchtmiddelen zullen krijgen of niet.

De heer TEN SANDE: Uit het betoog van dr. DE JONG bleek alleen, dat hij ten opzichte van de geschillen en veeten in onzen kring optimistischer is gestemd dan de leden der «*Nieuwe afdeeling Zuid-Holland.*» Bij de besprekingen op de laatste vergadering bleek dat alle 17 leden unaniem van oordeel waren, dat die kleine geschillen wel degelijk tot aanklachten aanleiding zouden geven.

Ik stem toe dat iemand, in de commissie benoemd, wel degelijk zijn groote verantwoordelijkheid zal gevoelen en zijn taak met ernst zal opvatten, doch dit sluit nog niet in zich dat hij ook

de capaciteiten bezit, welke noodig zijn. Daarvoor is het juist dat «*Nieuw-Zuid-Holland*» bang is. Zij is bang dat de vonnissen, welke geveld zullen worden, niet den toets van recht en billijkheid zullen kunnen doorstaan. Daarom blijft de «*Nieuwe afdeeling Zuid-Holland*» bij haar voorstel.

Dr. DE JONG: In den laatsten tijd staat men telkens voor dergelijke commissiën. Hoe dikwijls hoort men niet in arbeidersvereenigingen van scheidsgerechten. Thans krijgt men ook een overeenkomst tusschen de dienstbode en de mevrouw en die kunnen zich bij geschil ook op een scheidsgerecht beroepen. Het is een teeken van den tijd. Het kan nooit de bedoeling zijn (en een rechtgeaard lid der Maatschappij mag die bedoeling ook niet worden toegeschreven) dat nesterijen, als het meermalen wegkapen van een patiënt, aanleiding zouden kunnen zijn tot het onderzoeken eener klacht.

Hierna wordt overgegaan tot stemming over de vraag of de vergadering vóór of tegen tuchtmiddelen is.

78 *stemmen verklaren zich vóór*, 31 *tegen tuchtmiddelen*.

De heer D. VAN DER SLUIJS: Ik geloof dat de aanneming van het amendement-«*Gelderland-Overijsel*» niet aan te bevelen is en vind het beter de zaak ruimer op te vatten en haar niet aan het bestuur eener afdeeling over te laten, want dan komt men in moeilijkheden.

Het voorstel om in plaats van 2/3 der leden eener afdeeling te zeggen, dat het bestuur eener afdeeling bevoegd is een klacht in te dienen, wordt *niet ondersteund*.

Dr. DE JONG: Ik zou wel wenschen, dat het hoofdbestuur het advies inwon van een jurist om te vernemen of het mogelijk is, dat tegen de Maatschappij een klacht wegens smaad of beleediging wordt ingediend, wanneer een schuldigverklaring wordt uitgesproken. Mocht dit het geval wezen, dan geef ik het hoofdbestuur in overweging alsnog zijn gevoelen over de zaak te laten gaan, want wij moeten werkelijk zeer voorzichtig zijn.

Dr. VAN DER PLAATS: Wat is het onderscheid tusschen de twee straffen onder *b* en *c* bedoeld? Behooren hiertoe: het niet krijgen van het tijdschrift, het niet mogen indienen van voorstellen?

De voorzitter antwoordt bevestigend.

Nadat het woord «*royement*» is veranderd in «*schrappen*», wordt

art. 15 *goedgekeurd*, nadat, overeenkomstig het voorstel van Dr. DE JONG, is besloten dat het hoofdbestuur voor alle zekerheid het advies van een jurist zal inwinnen.

Art. 16. De bijzondere afdeelingen bepalen zelf het bedrag van de contributie harer leden, doch storten jaarlijks vóór 1 Mei voor elk buitengewoon lid f 5,—, voor elk gewoon lid een zoodanige bijdrage, als jaarlijks door de algemeene vergadering op voorstel van het hoofdbestuur wordt bepaald, in de kas der Maatschappij.

De leden der algemeene afdeeling betalen jaarlijks vóór 1 Mei laatstbedoelde bijdrage aan den penningmeester van het hoofdbestuur.

Wie lid der Maatschappij wordt in de tweede helft van het maatschappelijk jaar betaalt daarvoor de helft der contributie, terwijl de bijzondere afdeelingen voor zulke leden ook de helft der aangegeven bedragen in de algemeene kas storten. Deze halfjaarlijksche bedragen moeten binnen één maand na de benoeming van het lid worden voldaan.

Het maatschappelijk jaar begint 1 Januari.

Dr. VAN DER PLAATS: Wat zal er gebeuren, wanneer een lid zijn contributie niet betaalt? Dat vind ik nergens in het reglement vermeld. Er staat van de algemeene afdeelingen niets dienaangaande in het reglement. Langs den weg van art. 15 kan men hier toch niet te werk gaan?

Dr. MARKUS: Hetgeen de heer VAN DER PLAATS bedoelt, is ondervangen door de laatste alinea van art. 11, voorzoover de bijzondere afdeelingen betreft. Het staat natuurlijk overigens aan elke bijzondere afdeeling vrij in haar reglement bepalingen tegen wanbetaling op te nemen.

Voor wanbetaling onder de leden der algemeene afdeeling is aanvulling van artikel 16 noodzakelijk.

Dr. DE JONG: Ik stel voor dat de commissie zal trachten tegen de eindstemming over de reglementen een bepaling te ontwerpen, welke in die leemte voorziet.

Dit wordt *goedgekeurd*.

Dr. VERMAAT: Nog een leemte. De heer ELLERMAN heeft mij geschreven, dat in art. 11 de rechten en verplichtingen der buitengewone leden dienen omschreven te worden.

Hierna wordt de verdere behandeling van het reglement tot de avondvergadering verschoven en wordt een vergadering met gesloten deuren gehouden.

Avondvergadering van Vrijdag 21 September 1906.

De voorzitter opent te 7 uur het tweede gedeelte der vergadering ter behandeling van de huishoudelijke zaken en verzoekt het stembureau den uitslag te willen mededeelen van de gehouden stemmingen.

De heer BÜCHLI deelt, namens het stembureau, mede, dat voor de benoeming van een *eerste-secretaris* zijn uitgebracht 73 stemmen, waarvan 1 in blanco en 72 zich vereenigden op den heer K. HOEFNAGEL. (*Applaus.*)

De voorzitter: Aanvaardt de heer HOEFNAGEL deze benoeming?

De heer HOEFNAGEL: Met het meeste genoegen, mijnheer de voorzitter. (*Applaus.*)

Verder deelt de heer BÜCHLI mede, dat voor de benoeming van een *tweede-secretaris* zijn uitgebracht 73 stemmen, waarvan op dr. H. MARKUS 54, op den heer W. J. PAIMANS 9, op den heer H. L. ELLERMAN LZN. 8 en op dr. C. J. RAB 2. De heer MARKUS is derhalve gekozen.

De voorzitter: Aanvaardt de heer MARKUS deze benoeming?

Dr. MARKUS: Met zeer veel genoegen, mijnheer de voorzitter.

De voorzitter: Dan noodig ik dr. MARKUS uit aan de bestuurstafel plaats te nemen.

Voortgezet wordt vervolgens de behandeling van het **Huishoudelijk Reglement**.

Aan de orde is de verdere behandeling van art. 16.

Dr. MARKUS stelt namens de commissie voor de laatste alinea van art. 16 als volgt te lezen:

«De leden der algemeene afdeeling betalen jaarlijks vóór 1 Mei «laatstbedoelde bijdrage aan den penningmeester van het hoofd«bestuur; indien zij in gebreke blijven en bovendien op aan«schrijving van bedoelden penningmeester niet binnen een week «betalen, zullen zij worden beschouwd als lid der Maatschappij «ontslag te hebben genomen».

Dr. DE JONG: Laat ons het geval stellen, dat iemand in gebreke blijft en door ziekte de aanschrijving van den penningmeester niet in zijn bezit krijgt en dus na een week niet betaalt, zal hij dan ontslagen wezen?

De voorzitter: Hij heeft al eerst een postquitantie gehad.

Dr. DE JONG: Ik zou aan het voorstel willen toevoegen: Wan-

neer de leden der algemeene afdeeling in gebreke blijven, kunnen zij op voorstel van den penningmeester door het hoofdbestuur van het lidmaatschap worden ontheven. Voor een dergelijke beslissing van het hoofdbestuur zijn minstens drie stemmen noodzakelijk.

De bepaling van een termijn vind ik verbazend lastig. Er is nu een termijn van acht dagen voorgesteld, maar een ander zal weer veertien dagen wenschen.

De voorzitter: Ik vind dat er nog wel eenig verschil tusschen het commissie-voorstel en dat van dr. DE JONG is. Volgens eerstgenoemd voorstel zullen bedoelde leden binnen een bepaalden termijn niet betalende, beschouwd worden hun ontslag te hebben genomen. Volgens het voorstel van dr. DE JONG zullen zij op voorstel van het hoofdbestuur worden geschrapt. Was het onwil, dan zou ik zeggen: schrappen; maar het niet-betalen spruit meestal niet voort uit onwil, doch uit verregaande slordigheid. Daarom geeft de commissie er de voorkeur aan niet te schrappen, maar te beschouwen dat zij hun ontslag hebben genomen.

De heer VAN DER SLUIJS: Bij de leden der algemeene afdeeling wordt per quitantie beschikt. Dat is al een aanmaning.

De voorzitter: En dàn komt er een brief van den penningmeester. Wanneer men dan binnen den termijn niet voldoet, wordt zulks als ontslagneming beschouwd.

De heer VAN DER SLUIJS: Zou het zoo erg wezen als de penningmeester bijv. na een maand na de eerste onbetaald terugkomende quitantie nog eens een quitantie liet aanbieden? Dan zijn er twee kansen geweest; komt ook de tweede quitantie onbetaald terug, dan volgt de brief van den penningmeester. De eerste maal kan het lid op reis zijn, bijv. naar het buitenland.

De voorzitter: Het amendement-VAN DER SLUIJS — tweemaal postquitantie en dan nog een brief, blijft die onbeantwoord, dan dit te beschouwen als een opzegging van het lidmaatschap — wordt *overgenomen.*

Door de vergadering wordt dit *goedgekeurd.*

Art. 17 wordt zonder discussie *goedgekeurd.*

Art. 18. De verkiezing der leden van het hoofdbestuur geschiedt door de algemeene vergadering bij volstrekte meerderheid van stemmen; deze stemming is geheel vrij.

Wanneer na twee vrije stemmingen niemand de volstrekte meerderheid

heeft verkregen, wordt een gebonden stemming gehouden tusschen twee candidaten, waarop de meeste stemmen werden uitgebracht.

Bij deze, gelijk bij alle stemmingen over personen, wordt bij staking van stemmen de oudste in jaren geacht gekozen te zijn.

Dr. DE JONG stelt voor uit het eerste lid te doen vervallen de woorden: «deze stemming is geheel vrij». Met het oog op het in het tweede lid bepaalde is de toevoeging onnoodig en zelfs onduidelijk.

De voorzitter: De toevoeging is een overtolligheid. Ik wil dit amendement overnemen.

Dr. VAN DER PLAATS: Het woord vrije stemming kan betrekking hebben op 3 candidaten. Men kan dan iemand, die nog niet candidaat is gesteld, op het briefje plaatsen.

De voorzitter: De heer VAN DER PLAATS heeft gelijk. De eerste stemming is geheel vrij. Men kan buiten de voordracht om kiezen.

Dr. VAN DER PLAATS: Tusschen «vrij» en «geheel vrij» ligt het onderscheid. Een vrije stemming kan zijn uitsluitend tusschen candidaat gestelde personen en een geheel vrije stemming tusschen niet candidaat gestelde personen.

Dr. DE JONG: Er zijn twee stemmingen die vrij zijn. Daarna krijgt men de gebonden stemming, als de tweede alinea gelezen wordt: «Wanneer na twee geheel vrije stemmingen» enz., dan kan uit het eerste lid vervallen: «deze stemming is geheel vrij».

Overeenkomstig dit laatste voorstel wordt *besloten*.

Art. 19 wordt zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 20. Het hoofdbestuur brengt jaarlijks in de algemeene vergadering een verslag uit over den toestand van de Maatschappij, van haar geldmiddelen en van de bibliotheek.

Dr. DE JONG: Ik lees nu nergens dat het hoofdbestuur het recht heeft om voorstellen op het programma te brengen. Men zou kunnen zeggen, dat dit van zelf spreekt, doch wanneer men het recht toekent aan de bijzondere afdeelingen, dan mag niet achterwege blijven het aan het hoofdbestuur te verleenen. Ik stel voor een art. 19*a* in te lasschen: «Het hoofdbestuur brengt jaarlijks op de algemeene vergadering die voorstellen, welke het noodzakelijk acht».

Dr. MARKUS: Ik geloof wel namens de commissie te kunnen mededeelen, dat haars inziens het hoofdbestuur in deze geheel

vrij is; het programma voor de algemeene vergadering wordt toch door bedoeld bestuur opgemaakt.

Dr. DE JONG: Ik stel voor een nieuw artikel 20a in te lasschen, luidende: «Het hoofdbestuur brengt jaarlijks op de algemeene vergadering die voorstellen, welke het in het belang der Maatschappij noodzakelijk acht.»

De heer VAN DER SLUIJS: Ik ben niet tegen het principe, maar wijs er op, dat het hoofdbestuur is aangewezen om het programma op te maken. Het moet op het programma ook de voorstellen plaatsen, welke van de afdeelingen zijn ingekomen.

De voorzitter: Dat is al omschreven geworden bij de leden.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik weet niet of het artikel hier wel op zijn plaats is. Bij art. 28 zou het voorstel gevoegd kunnen worden.

Dr. DE JONG: Het is bij de rechten van het hoofdbestuur zeer zeker op zijn plaats. In art. 28 wordt omschreven wat op de algemeene vergadering zal gebeuren. Vindt de vergadering dat het van zelf spreekt dat het hoofdbestuur voorstellen indient, dan wil ik mijn voorstel wel intrekken. Maar wanneer men de mogelijkheid stelt, dat een zeer lastig lid eens beweerde, dat het hoofdbestuur ten onrechte een voorstel op de agenda had gebracht, omdat dit recht niet in het reglement is omschreven, dan zou het toch wel goed zijn de bepaling op te nemen.

De voorzitter: Er is niets tegen, het artikel in te lasschen.

Aldus wordt *besloten*.

Art. 21. Het hoofdbestuur dient jaarlijks in de algemeene vergadering een begrooting in voor het volgend jaar; deze begrooting wordt in het programma dier vergadering opgenomen en mag met geen hooger bedrag dan f 25 worden overschreden zonder toestemming der bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten.

De voorzitter: Dr. VAN DER PLAATS heeft voorgesteld in te voegen: «in haar geheel,» zoodat gelezen wordt: «mag in haar geheel met geen hooger bedrag dan f 25 worden overschreden.» Omdat het zeer goed mogelijk is, dat een enkele post, bijv. voor het tijdschrift, f 25 hooger is, neem ik het voorstel over.

Dr. DE JONG: Het spijt mij dat de penningmeester niet aanwezig is. Ik vind een bedrag van f 25 te gering. Bij een begrooting van f 2206 is een overschrijding met f 25 te weinig. Ik zou daarvan f 50 willen maken.

Dr. VAN DER PLAATS: De onvoorziene uitgaven zijn er ook.

Dr. DE JONG: Dat weet ik wel, maar die onvoorziene uitgaven zijn ook niet hoog. Met inbegrip van de onvoorziene uitgaven staan we dan voor het feit, dat een begrooting van f 2200 slechts met f 75 kan worden overschreden. Dat is te weinig.

Het voorstel van dr. DE JONG om f 25 te brengen op f 50, wordt *goedgekeurd*.

De artt. 22 tot en met 24 worden onveranderd aangenomen.

Art. 25. De leden van het hoofdbestuur kunnen schrijfloonen en porto's in rekening brengen; de 1ste secretaris kan evenwel een door de algemeene vergadering te bepalen toelage ontvangen.

Aan de leden van het hoofdbestuur, aan de afgevaardigden ter bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten, aan de leden der door de algemeene vergadering benoemde commissiën en aan de gecommitteerden kunnen, volgens een door die vergadering vast te stellen tarief, reis- en verblijfkosten worden vergoed.

Als regel geldt, dat de betreffende declaratiën binnen drie maanden bij den penningmeester van het hoofdbestuur worden ingediend; in bijzondere gevallen kan door het hoofdbestuur een verlenging van dezen termijn worden toegestaan; de leden van permanente commissiën en de gecommitteerden dienen hun declaratiën over het afgeloopen jaar vóór 1 Januari in.

De voorzitter: Dr. VAN DER PLAATS heeft gevraagd: beduidt het woord «evenwel» in den tweeden regel «bovendien» of «in plaats hiervan?»

Dr. VAN DER PLAATS: Is het de bedoeling om den secretaris een kleine vergoeding te geven?

De voorzitter: Dat is de bedoeling!

Dr. VAN DER PLAATS: Dan moet het zijn «bovendien,» want porto's krijgt hij van zelf vergoed.

Goedgekeurd wordt, in plaats van «evenwel» te lezen «bovendien.»

De voorzitter: Dr. VAN DER PLAATS heeft ten aanzien van den laatsten regel de opmerking gemaakt dat 1 Januari een beetje vroeg was. Maar ons jaar loopt van September tot September.

Dr. VAN DER PLAATS: Dan vervalt mijn bezwaar geheel.

Nadat de opmerking wordt gemaakt dat in art. 16 staat, dat het maatschappelijk jaar met Januari begint, stelt dr. VAN DER PLAATS voor te lezen: 15 Januari, wat den penningmeester z. i. niet hinderen zal.

Met deze wijziging wordt art. 25 *goedgekeurd*.

Hoofdstuk 4.

Van de algemeene en van de bijzondere vergadering.

Art. 26. Ter voldoening aan art. 18 der statuten wordt vastgesteld, dat de algemeene vergadering gedurende minstens twee dagen in de maand September zal worden gehouden en wel in de gemeente, daartoe door de vorige vergadering aangewezen.

Zooveel mogelijk worden op den eersten dag de huishoudelijke, op den tweeden dag de wetenschappelijke werkzaamheden aan de orde gesteld.

Dr. Markus stelt voor het hoofdbestuur vrijheid te geven, de vergadering ook in een andere maand te kunnen houden, bij voorbeeld met het oog op het heerschen van besmettelijke ziekten.

Goedgekeurd wordt te lezen: zoo mogelijk in de maand September.

Art. 27. Elke bijzondere afdeeling kan één harer gewone leden, mits geen lid van het hoofdbestuur zijnde, naar de algemeene vergadering afvaardigen.

Deze afgevaardigden moeten voorzien zijn van een volmacht van het bestuur hunner afdeeling, waarin tevens zijn vermeld het aantal en de namen der leden, die aanwezig waren in de vergadering, waarin hun benoeming tot afgevaardigde plaats vond.

De voorzitter: Ik stel voor in de 2de alinea te lezen: «waarin tevens zijn vermeld het aantal en de namen der *gewone* leden, die aanwezig waren» enz.

Dit wordt *goedgekeurd.*

Art. 28 wordt zonder discussie goedgekeurd.

Art. 29. De ingevolge art. 12, 1ste alinea, van dit reglement ingekomen voorstellen worden met de toelichting in de Mei-aflevering van het tijdschrift gepubliceerd, met uitzondering van zoodanige, waardoor, naar het oordeel van het hoofdbestuur, de waardigheid of de belangen der Maatschappij zouden kunnen worden geschaad.

In laatst bedoeld geval geeft het hoofdbestuur de betreffende afdeeling, onder opgave der redenen, in overweging het voorstel in te trekken; wordt het voorstel daarop niet ingetrokken, zoo wordt het voorloopig niet gepubliceerd en beslist de algemeene vergadering of de redenen van het hoofdbestuur al dan niet voldoende zijn.

Worden die redenen onvoldoende geacht, dan wordt het voorstel naar de eerstvolgende algemeene vergadering verwezen, tenzij de voorstellende afdeeling wenscht en de vergadering hiermede instemt, dat het na afloop der beschreven werkzaamheden alsnog in behandeling worde genomen.

Dr. de Jong: Ik stel voor in het 2de lid van art. 29 achter «In laatstbedoeld geval geeft het hoofdbestuur de betreffende

afdeeling» te laten volgen: «of het betreffende lid». Een gewoon lid kan ook voorstellen indienen en het geval kan zich voordoen, dat een voorstel van een gewoon lid ook de belangen der Maatschappij zou kunnen schaden.

De voorgestelde wijziging wordt *goedgekeurd.*

Art. 30. Eventueele amendementen van afdeelingen of van leden op de gepubliceerde voorstellen moeten vóór 15 Juni aan het hoofdbestuur worden toegezonden en van een behoorlijke toelichting zijn voorzien.

Het hoofdbestuur neemt vervolgens de voorstellen, de amendementen en de toelichtingen, onder vermelding der inzenders, in het programma der algemeene vergadering op en brengt daarbij tevens een gemotiveerd praeadvies uit.

Het hoofdbestuur heeft het recht spoedeischende voorstellen op het programma der algemeene vergadering te plaatsen, al zijn deze voorstellen na 1 April ingekomen en daardoor niet op de bovenbeschreven wijze behandeld.

Dr. MARKUS: «Tevens» kan vervallen.

Dit wordt *goedgekeurd.*

Dr. DE JONG: Wenscht men de inzending vóór 15 Juni ook toegepast te zien op amendementen?

De heer VAN DER SLUIJS: Ik kom nu terug op hetgeen ik van middag heb gezegd, namelijk dat ik het een beetje al te bindend vind, om te eischen dat vóór 15 Juni amendementen worden ingediend. De amendementen kunnen, nadat het programma verschenen is, even goed bij het hoofdbestuur worden ingediend. In zulk een geval zou ik het hoofdbestuur in overweging geven ze in het tijdschrift te plaatsen, als ze tijdig genoeg inkomen.

De heer BÜCHLI: Bij uw bestrijding van het voorstel-*Groningen-Drente* heeft u gezegd, dat de amendementen wel later konden worden ontvangen, maar nu zegt u: ook vóór 15 Juni.

De voorzitter: Wij willen de amendementen gaarne op het programma plaatsen. De bedoeling was deze: wij krijgen vroeg de voorstellen; daarop komen amendementen in; daarop geeft het hoofdbestuur praeadvies; het programma verschijnt 15 Juli.

De heer BÜCHLI: Ik stel voor om voor den termijn van inzending een lateren datum te lezen en wel 1 Juli. U zei: dat kan men doen.

De voorzitter: Dat zou wel kunnen. Laten wij in plaats van 15 Juni lezen 1 Juli. Dan kunnen ze in elk geval nog in het tijdschrift.

De heer VAN DER SLUIJS: Er staat: «op de gepubliceerde voorstellen». Hoe worden die gepubliceerd?

De voorzitter: Die komen in de Mei-aflevering.

De heer VAN DER SLUIJS: Nu kunnen er ook voorstellen zijn, welke veel later komen. Dan is er toch gelegenheid om amendementen in te dienen op voorstellen, welke niet in het tijdschrift zijn gepubliceerd?

De voorzitter: U stelt het geval dat op het programma voorstellen geplaatst worden, welke later zijn ingekomen?

De heer VAN DER SLUIJS: Daarop moet men amendementen kunnen indienen. Ik stel voor te lezen: vóór den 15^{den} Augustus.

De voorzitter: Dat is niet mogelijk.

De heer VAN DER SLUIJS: Als bezwaar is genoemd, dat de afgevaardigden geen mandaat hebben, maar een afgevaardigde kan niet weten wat een ander wil voorstellen.

De voorzitter: Ik zal in stemming brengen den wensch van «*Groningen-Drente*», die «vóór 1 Juli» wil lezen, en daarna komt in stemming het voorstel «Noord-Holland» om te bepalen: «mits vóór 15 Augustus ingekomen».

Dr. DE JONG: De quaestie is: men wenscht te handhaven het indienen van amendementen zelfs nog op de algemeene vergadering. Maar de tweede vraag is deze: is het niet wenschelijk dat amendementen, wanneer het hoofdbestuur zijn licht wil laten schijnen, tijdig zijn ingekomen? Daarom zou ik voorstellen de eerste alinea van het artikel te laten vervallen en de tweede aldus te lezen:

«Het hoofdbestuur neemt de voorstellen met toelichting en de amendementen met toelichting, voor zoover ze zijn ingezonden vóór 15 Juni, onder vermelding van de namen der inzenders, in het programma der algemeene vergadering op en brengt daarbij tevens een gemotiveerd praeadvies uit.»

Het hoofdbestuur houdt dan geen rekening met amendementen na 15 Juni ingezonden.

Dit voorstel wordt *goedgekeurd*.

Art. 31 wordt zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 32. De afgevaardigden der afdeelingen worden door den voorzitter in de gelegenheid gesteld vóór de overige leden te spreken en te stemmen.

Niemand mag meer dan driemaal het woord voeren over hetzelfde onderwerp, tenzij met toestemming der vergadering.

Bij de stemming over een voorstel geven de afgevaardigden het aantal stemmen op, dat zich in hun afdeeling vóór en tegen het voorstel verklaarde; indien de stemming personen geldt, brengen zij op elken persoon zooveel stemmen uit als deze in hun afdeeling heeft verkregen. Overigens wordt het vrije mandaat als regel aangenomen, tenzij in de volmacht der afgevaardigden anders is bepaald.

De stemming over personen geschiedt schriftelijk.

Indien over een voorstel de stemmen staken, wordt dit geacht te zijn verworpen.

Op voorstel van dr. VAN DER PLAATS wordt in de derde alinea achter: «Bij de stemming over een voorstel» gelezen: «opgenomen in het programma».

De artt. 32 t/m. 37 worden zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 38. Het tijdschrift voor veeartsenijkunde, het orgaan der Maatschappij, verschijnt, met medewerking van het hoofdbestuur, onder redactie van een comité, waarvan de leden door de algemeene vergadering worden benoemd bij volstrekte meerderheid van stemmen.

Om de drie jaar treden deze leden af, doch zijn direct herkiesbaar.

Het hoofdbestuur had voorgesteld dit artikel als volgt te wijzigen:

Het orgaan der Maatschappij draagt den naam van Tijdschrift voor Veeartsenijkunde *en wordt op haar kosten uitgegeven door het hoofdbestuur met behulp van een afzonderlijke commissie van redactie, waarvan de leden door de algemeene vergadering worden benoemd bij volstrekte meerderheid van stemmen. Deze commissie treedt om de drie jaar af, doch haar leden zijn dadelijk herkiesbaar. Zij brengt vóór 1 Mei omtrent den toestand van het tijdschrift een verslag uit aan het hoofdbestuur, hetwelk dit ter kennis van de leden brengt.*

De voorzitter: De termijn van 1 Mei is voor de redactie uiterst lastig en daarom wordt voorgesteld de laatste zinsnede aldus te lezen: «Zij brengt jaarlijks op het daartoe voor haar geschikte tijdstip een verslag uit over den toestand van het tijdschrift».

De heer VAN DER SLUIJS: Zou het niet beter zijn te bepalen dat verslag wordt uitgebracht: vóór de algemeene vergadering?

Dr. VAN DER PLAATS: Het is tegenwoordig gewoonte het tijdschrift te laten beginnen en eindigen met September. Dit is in het algemeen niet gewenscht. Ik zou het aangenamer vinden als het over het kalenderjaar liep. Ik heb dit punt wel eens met de redacteuren besproken en ze zijn van meening, dat het in de toekomst wel kan. Een termijn zou ik niet willen noemen, maar eenvoudig zeggen: zij brengt jaarlijks verslag uit.

De voorzitter: Vooral als wijziging aanstaande is, is het beter den datum te behouden.

Dr. VAN DER PLAATS: Op de nummers van het tijdschrift staat dat het door de redactie wordt uitgegeven.

De voorzitter: De Maatschappij, het hoofdbestuur geeft uit en de commissie van redactie is redactie.

Dr. VAN DER PLAATS: Vindt die het goed?

Dr. DE JONG: Er zijn in de hoofdbestuursvergadering nog andere voorstellen ter spräke gekomen. Die voorstellen zijn ingetrokken, omdat de redacteur, die geacht werd namens zijn mederedacteuren te spreken, bezwaar had. Maar tegen deze wijziging had hij geen bezwaar.

Het gewijzigd voorstel van het hoofdbestuur wordt hierna *goedgekeurd*.

De artt. 39 tot en met 41 worden zonder discussie *goedgekeurd*.

Art. 42. Het beheer der bibliotheek is opgedragen aan een bibliothecaris, die te Utrecht moet gevestigd zijn en door de algemeene vergadering bij volstrekte meerderheid van stemmen voor den tijd van drie jaar uit de gewone leden wordt gekozen, op de wijze als voor de leden van het hoofdbestuur is voorgeschreven.

De aftredende bibliothecaris is terstond herkiesbaar.

De heer VAN DER SLUIJS: De afdeeling «*Noord-Holland*» stelt voor uit dit artikel te doen vervallen: «die te Utrecht moet gevestigd zijn». Zij vindt dit een overbodige bepaling. De afdeeling kan zich voorstellen, dat een zeer geschikte bibliothecaris te vinden zou zijn (wij hebben het niet over den tegenwoordigen), die niet te Utrecht woonachtig is. Waarom die bepaling nu in het reglement opgenomen? Wanneer er in den Haag eens een geschikte titularis te vinden was? . . . Moest de biblothecaris een leeraar der veeartsenijschool zijn, dan zou de bepaling reden van bestaan hebben, doch dat is niet het geval. Daarom geef ik namens de afdeeling «*Noord-Holland*» in overweging die bepaling te schrappen.

Dr. MARKUS: Men zou daaruit moeten concludeeren, dat «Noord-Holland» meent dat de bibliotheek niet te Utrecht gevestigd moet zijn. Ik geloof echter dat de bibliotheek te Utrecht moet zijn gevestigd, ook al woont de bibliothecaris in een andere plaats, bijv. Den Haag. De commissie voor de reglementsherziening meent de bibliotheek in Utrecht te moeten houden, ook al zou

men niet verplichtend willen stellen dat de bibliothecaris daar woont.

De heer VAN DER SLUIJS: Dan had er moeten staan, dat de bibliotheek te Utrecht gevestigd moet zijn.

De voorzitter: Is de afdeeling er vóór, dat de bibliotheek te Utrecht is gevestigd?

De heer VAN DER SLUIJS: Daar is niet over gesproken.

Dr. DE JONG: De zetel der Maatschappij is Utrecht. Sluit dat niet in, dat de menschen die de leiding geven, daar ook wonen? Wat de Maatschappij bezit, moet hier gevestigd zijn.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik geloof dat dit meer een vormquaestie is. In de statuten moet een zetel worden aangegeven.

Dr. DE JONG: Het is natuurlijk weer een delicate quaestie, welke niet is op te lossen zonder het advies van den bibliothecaris. Ik zou willen voorstellen, dat de algemeene vergadering het hoofdbestuur machtigde, rekening houdende met den wensch van «*Noord-Holland*», dat artikel te wijzigen in overleg met den bibliothecaris. Dan zal er wel een redactie komen, welke «*Noord-Holland*» bevredigt.

De heer BÜCHLI: Ik had een andere redactie op het oog. Deze: «Het beheer der bibliotheek, welke te Utrecht moet zijn gevestigd, is opgedragen aan een bibliothecaris,» enz.

Dr. VAN DER PLAATS: De statuten worden niet koninklijk goedgekeurd, wanneer de vereeniging geen domicilie heeft. Dat is dus een eisch der wet. Maar het archief van de Maatschappij, de gelden der Maatschappij en de bibliotheek der Maatschappij behoeven volstrekt niet in Utrecht te berusten. Ik acht het niet gewenscht dit dwingend voor te schrijven. Vooronderstelt dat de heer VAN ESVELD ontslag neemt als leeraar, dan gaat hij niet te Utrecht wonen, maar in de buurt waar zijn dochter woont. Zou het dan niet erg jammer zijn, wanneer het reglement verbood hem bibliothecaris te laten blijven? De bibliothecaris wordt benoemd door de algemeene vergadering en de algemeene vergadering, die benoemt, weet waar de bibliothecaris woont. Het heeft geen zin dat de bibliotheek ergens anders is gevestigd dan waar de bibliothecaris woont. Ik zou het niet gewenscht vinden dit in ons reglement vast te leggen.

De voorzitter: Heeft iemand bezwaar tegen het voorstel-VAN DER PLAATS?

De heer VAN DER SLUIJS: Pardon, het is geen naijver, maar het is een voorstel van de afdeeling *Noord-Holland*.

Het voorstel-«*Noord-Holland*» wordt *goedgekeurd* en daarna het artikel in dezen vorm: «Het beheer der bibliotheek is opgedragen aan een bibliothecaris, die door de algemeene vergadering bij volstrekte meerderheid» enz.

Art. 43. De bibliothecaris brengt jaarlijks aan het hoofdbestuur verslag uit omtrent den toestand der bibliotheek en legt daarbij zijn rekening van het afgeloopen jaar over.

Hij is belast met het in orde houden van de bibliotheek en het catalogiseeren der boeken.

Hij kan schrijfloonen en porto's in rekening brengen of wel een door de algemeene vergadering te bepalen toelage ontvangen.

Op voorstel van dr. VAN DER PLAATS wordt «of wel» in de 3de alinea veranderd in: «en bovendien». Het aldus gewijzigd art. 43 wordt goedgekeurd.

Art. 44 wordt zonder discussie goedgekeurd.

Art. 45. Elk lid der Maatschappij kan, op aanvrage bij den bibliothecaris voor den tijd van zes weken boeken uit de bibliotheek ter leen bekomen.

Wenscht het lid verlenging van dien termijn, dan verzoekt hij dit aan den bibliothecaris, die daaromtrent beslist. Op de eerste aanvrage van dezen is de leener dan echter verplicht het boek terug te zenden. De kosten der heen- en terugzending komen te zijnen laste.

Hij, die een boek der Maatschappij zoek maakt of geschonden terugzendt, is verplicht den winkelprijs van het werk te betalen of, wanneer het werk niet in den handel is, tweemaal de waarde waarop het door twee deskundigen wordt geschat.

Dr. MARKUS: Mede naar aanleiding van een desbetreffend voorstel van den heer SCHIMMEL, stel ik voor aan dit artikel als 4de alinea toe te voegen: «De bibliothecaris heeft het recht de «verzending van het aangevraagde niet te doen geschieden, indien «dit hem, in verband met den aard van het werk, gewenscht «voorkomt. In dit geval stelt hij den aanvrager in de gelegenheid «het werk aan de bibliotheek te raadplegen».

Art. 45 wordt met deze aanvulling zonder discussie goedgekeurd.

Art. 46. Indien in de jaarlijksche algemeene vergadering 2/3 der aanwezige leden, eventueel op voorstel van het hoofdbestuur, den wensch te kennen geven dit reglement te wijzigen of uit te breiden, worden staande die vergadering twee leden bij meerderheid van stemmen aangewezen, die met den voorzitter der Maatschappij de commissie vormen, aan welke de beoordeeling der verlangde wijziging of uitbreiding wordt opgedragen.

Deze commissie brengt vóór 1 Mei van het volgend jaar aan het hoofdbestuur schriftelijk haar oordeel uit, dat met haar eventueele voorstellen in het programma voor de volgende algemeene vergadering wordt opgenomen. Deze voorstellen worden vóór alle andere ter tafel gebracht en worden als aangenomen beschouwd, indien 2/3 der aanwezige leden er mede instemmen.

Reglementsveranderingen treden in werking op den 1sten Januari, volgende op de algemeene vergadering waarin zij zijn aangenomen.

Dr. MARKUS: In de tweede alinea kan het woord «eventueele» vervallen.

Het artikel wordt met deze wijziging zonder discussie *goedgekeurd.*

De voorzitter: Is er iemand, die zich tegen de aanneming van het geheele huishoudelijk reglement verklaart?

Het huishoudelijk reglement wordt, gelijk het door de vergadering is gewijzigd, in zijn geheel met algemeene stemmen aangenomen.

De voorzitter: Ik dank de vergadering voor de verleende medewerking.

Dr. VAN DER PLAATS: Ik breng een woord van dank aan de leden der commissie van herziening, die hier tegenwoordig zijn; in het bijzonder aan dr. MARKUS. Zij hebben zeer zeker een uitvoerige studie van het onderwerp gemaakt. Enkele moeilijke zaken hebben zij op een gelukkige wijze geredigeerd en opgelost. (*Applaus.*) (*Wordt vervolgd.*)

Overzicht van de „Verslagen aan de Koningin van de bevindingen en handelingen van het veeartsenijkundig staatstoezicht in de jaren 1904—1905."

Uit het verlag over 1905 teeken ik het volgende aan.

Op 31 December 1905 waren aan het staatstoezicht verbonden 9 districtsveeartsen, 148 plaatsvervangende-districtsveeartsen, waarvan 22 «tijdelijk» en 20 in den loop van het jaar benoemd, 14 gouvernements-keurmeesters van vee, 31 veeopzichters, 9 rijkskeurmeesters van vee en vleesch en 18 hulpkeurmeesters.

Over het algemeen was 1905 een gunstig jaar voor den veestapel. De droogte in de zomermaanden bracht hier en daar schaarschte mede van gras en drinkwater, terwijl de vochtige weersgesteldheid in de laatste maanden in enkele streken ver-

kondheden, maar ook bronchitis verminosa en distomatose veroorzaakte.

Tuberculose. De meeste cijfers omtrent het voorkomen van tuberculose zijn reeds bij de jaarverslagen van de gemeenten, waar behoorlijke keuring plaats heeft, in dit tijdschrift opgenomen. Uit het resumé blijkt, dat de ziekte vooral slachtoffers eischt onder het vee van Zuid-Holland, Noord-Brabant, Noord-Holland en Friesland.

Boutvuur komt in ons land veelvuldig en verspreid voor; de ziekte wordt vooral in Zuid-Holland en Drente, ook bij schapen en geiten, geconstateerd. Daar echter maligne oedeem meer bij het rund voorkomt dan men meestal denkt, is het voor de statistiek van boutvuur gewenscht zooveel mogelijk weefseldeelen aan de Rijks seruminrichting ter onderzoek in te zenden. De resultaten, verkregen met buitenlandsche entstoffen, loopen zeer uiteen, maar vermoedelijk berusten zij op het bestaan van variëteiten der boutvuurbacillen in verschillende streken van ons land. Ook de boutvuurwatjes van de Rijks seruminrichting voldeden in Friesland gedurende een half jaar uitstekend, maar later verkreeg men minder goede resultaten, terwijl men in andere streken aan de watjes de voorkeur gaf boven het boutvuur-poeder.

Omtrent de verspreiding van *actinomycose* zijn geen juiste cijfers bekend; het verslag geeft de cijfers aan, verkregen door dr. J. Schouten (zie dit tijdschrift, deel XXXI, blz. 97).

Ziekten onder de jonge kalveren komen in ons land veelvuldig voor; het meest schijnen Friesland, Zuid-Holland en Utrecht door de *coli-bacillosis* te worden geteisterd, terwijl septische pleuropneumonie vooral in Gelderland en Overijsel worden waargenomen. De aandacht wordt weder gevestigd op de methode Poels, waarvan het resultaat — zoo zij goed wordt toegepast — uitstekend is.

Blaasjesuitslag der geslachtsdeelen en *granuleuse scheede-ontsteking* bij het rund komen meer voor dan men denkt; meerdere kennis hiervan is gewenscht, ook wat betreft de gevolgen der ziekten.

Tetanus werd vooral na castratie meermalen waargenomen; te Leksmond stierven 5 van 7 jonge stieren aan deze ziekte.

Varkenspest en *borstziekte* werden hier en daar geconstateerd; varkenspest had een minder kwaadaardig verloop dan in andere jaren, terwijl borstziekte vooral in Noord-Holland in zeer ernstigen graad voorkwam. De voorbehoedende entingen tegen deze ziekten,

alsmede de curatieve entingen tegen borstziekte voldeden goed.

Onder het hoofdstuk «*vergiftigingen*» werd een groot aantal gevallen opgegeven van loodvergiftiging, maar vooral ook van vergiftiging door beschimmeld of bedorven voedsel; vergiftiging door klaprozen kwam ook enkele malen voor, evenals door katoenzaadmeel (Friesland). Kratokboonen gaven in de omgeving van Leiden en in den Haarlemmermeerpolder aanleiding tot vergiftigingsverschijnselen; de uitstekende resultaten bij de vetmesting, in verband met den geringen prijs, doen vele veehouders voortgaan met het gebruik ervan, te meer daar het vleesch der aan de vergiftiging gestorven of in nood geslachte dieren voor de consumtie geschikt bleek te zijn (Haarlemmermeerpolder).

Het onderzoek aan de Rijks seruminrichting toonde opnieuw aan dat, voor zoover de vergiftiging op blauwzuur berust en niet door andere bijgemengde boonen wordt teweeg gebracht, het gevaar grootendeels kan worden gekeerd door de boonen eerst te weeken en daarna te koken in een open pan; het afkookwater moet worden ververscht en weggedaan.

Van besmettelijke ziekten in den zin der veterinaire politiewet geef ik het volgende aan:

Veepest, *longziekte*, *mond- en klauwzeer*, *schaapspokken* en *trichinenziekte* kwamen niet voor.

Van *kwade-droes* en *huidworm* werden in 5 gemeenten 11 gevallen geconstateerd. Onder de uit Groot-Brittannië en Ierland aangevoerde slachtpaarden werden er 27 kwaaddroezig bevonden, namelijk: 15 te Amsterdam, 11 te Rotterdam en 1 te Leiden.

Malleïnatie had plaats bij 108 paarden en 1 ezel uit Engeland ingevoerd, waarvan er 1 aan kwade-droes bleek te lijden; bovendien op 6 paarden te Gouda, waarvan 2 kwaaddroezig werden bevonden.

Schurft kwam bij paarden niet voor; van schapen werden in 22 gemeenten 461 dieren in 83 kudden aangetast. In Drente bleef de ziekte beperkt tot het zuid-oostelijk deel der provincie, waar in 8 gemeenten 318 gevallen werden geconstateerd; de toestand wordt steeds beter onder toepassing van kostelooze behandeling en genezing der aangetaste en verdachte schapen. Ook dit jaar kwamen minder gevallen van *rotkreupel* voor, namelijk 255 in 15 gemeenten van 6 provinciën; te Texel werden in in 32 kudden 103 dieren aangetast.

Omtrent *vlekziekte* bij varkens worden opgegeven 1256 gevallen in 101 gemeenten; hiervan zijn gestorven 22,4 pct., geslacht 37,7 pct., hersteld 32,0 pct. en onbekend gebleven 7,9 pct.

Ook nu nam het aantal entingen zeer toe; op enkele uitzonderingen na zijn serum en cultuur der Rijks seruminrichting gebruikt. Preventieve enting had plaats bij 82313 dieren, waarvan 99,5 pct. gezond bleven en 92 dieren stierven; nood-enting geschiedde bij 6532 dieren, waarvan 99,2 pct. gezond bleven en herstelden, 0,7 pct. stierven; curatieve enting werd op 4583 dieren toegepast, waarvan 87,5 pct. herstelden, 2,5 pct. onvolkomen herstelden, 4,25 pct. werden geslacht en 5,75 pct. stierven.

De entingen met rijksentstoffen hadden dus een schitterend succes.

Miltvuur werd waargenomen: bij runderen 519 gevallen in 239 gemeenten, bij schapen 7-maal, bij geiten 1-maal, bij varkens 5-maal en bij paarden 18-maal. Aan het verslag is een kaart van Nederland toegevoegd, waarop de gemeenten zijn aangegeven waar van 1871—1906 tien of meer gevallen van miltvuur zijn voorgekomen.

De voorbehoedende entingen werkten gunstig, al stierf er nu en dan eens een dier na de 1ste of 2de enting; entingsmiltvuur kon dit jaar niet worden aangetoond. In 87 gemeenten bij 235 eigenaren werden geënt: 2573 runderen, 33 schapen, 5 geiten en 79 paarden.

Wegens *hondsdolheid* werden in Venloo 2 honden afgemaakt.

Het aantal *keuringen van voor uitvoer bestemd vleesch* nam zeer toe. In de 8 keuringsstations zijn gekeurd: 702 runderen, 62135 kalveren, 121642 schapen en 214242 varkens, dus 399321 dieren. Tuberculose werd in 2,95 pct. der gevallen waargenomen.

Er hadden 14 veroordeelingen plaats in zake het niet naleven van de wettelijke bepalingen betreffende de veeartsenijkundige politie.

VAN ESVELD.

Het afgeven van attesten door veeartsen.

In de laatst verloopen maanden was in de politieke bladen en ook bij de wetgevende macht herhaaldelijk sprake van het afgeven van attesten betreffende de keuring van vleesch, zonder dat door

den veearts die het bewijs afgaf, een behoorlijk onderzoek zou zijn ingesteld. Zelfs zou een bewijs zijn verstrekt dat het vleesch van een uit nood geslacht dier voor de consumtie geschikt was, terwijl gebleken moet zijn dat bedoeld dier een natuurlijken dood is gestorven en de veearts het in ontbinding verkeerend vleesch niet eens heeft gezien.

Het is ons niet bekend of deze beweringen juist zijn en het ligt niet op onzen weg daarnaar een onderzoek in te stellen. Wij meenen er echter in het belang van den veeartsenijkundigen stand op te moeten wijzen, dat de collega's bij het afgeven van attesten nauwelijks streng genoeg te werk kunnen gaan. Dwalen is menschelijk; men kan de dupe worden van slim overleg. Doch juist omdat den praktizeerenden veearts dikwijls een strik wordt gespannen, moet hij, meer wellicht dan een ander, op zijn hoede zijn. Hij late zich daarom nimmer, onder welk voorwendsel ook, verleiden om een attest af te geven, zonder een degelijk, voor hem geheel overtuigend, onderzoek te hebben ingesteld. Men zie vooral niet op tegen eenige moeite en herinnere zich steeds het: «in twijfel onthoud u.»

Het mag overbodig worden beschouwd hier te vermelden hoe het onderzoek in alle gevallen, dat een attest kan worden verlangd, moet geschieden, wil het aanspraak maken op den naam van *degelijk*. Dit zou ons trouwens te ver voeren.

In het bijzonder wanneer de gezondheid van den mensch gevaar zou kunnen loopen, dient het onderzoek streng te zijn. De consument moet zich op den keurmeester kunnen verlaten. Maar ook overigens, bijv. bij het afgeven van attesten in zake verzekerde dieren, zij ons oordeel bedachtzaam. In geen geval mogen wij ter wille van een eigenaar, zelfs al verdiende deze in casu ons medelijden, een getuigschrift afgeven, dat den toets niet kan doorstaan.

De veeartsen dienen zich te onderscheiden door groote probiteit, door betrouwbaarheid. Naarmate de veeartsenijkunde een hooger wetenschappelijk standpunt inneemt, moeten wij ons meer verwijderen van de ruwe empirie, met hetgeen deze veils in haar tros voerde. De traditie daarvan drukt nog steeds eenigermate op onzen stand; laten wij zorgen dat ze niet weder opbloeit.

Wij, Nederlandsche veeartsen, vormen een klein corps, dat echter tegenover de buitenstaanders groot kan zijn door trouwe

plichtsbetrachting, door rechtschapenheid; het woord van den veearts moet onkreukbaar zijn.

Juist omdat wij een klein corps uitmaken, kan een enkel individu, door nalatigheid of met opzet, zooveel kwaad stichten. Hij werpt een blaam op den geheelen stand. Geen enkel onzer kan of mag derhalve beweren, dat het *zijn* zaak is, dat hij kan handelen zooals *hem* goeddunkt. Wie lid wordt van de veeartsenijkundige gemeenschap, onderwerpt zich stilzwijgend aan artikel 1 van de ongeschreven wet: »ieder lid is verplicht naar zijn vermogen bij te dragen tot verheffing, zoowel maatschappelijk als wetenschappelijk, van den veterinairen stand."

Het is vooral ook de regeering die op ons moet kunnen rekenen. Al haar sanitaire en veterinaire maatregelen zijn daarop gebaseerd. Wanneer zij weldra een wet op de algemeene vleeschkeuring zal indienen, moet zij kunnen beschikken over een corps wetenschappelijk goed ontwikkelde, maar vooral ethisch hoog staande veeartsen.

DE REDACTIE.

Boekaankondiging.

J. S. NAUTA, Physisch-chemische Untersuchungen des Fruchtwassers der Wiederkäuer in den verschiedenen Perioden der Trächtigkeit. Inaugural-Dissertation Bern. Utrecht, P. DEN BOER 1906.

Het proefschrift van J. S. NAUTA brengt ons weder een stap nader tot de nauwkeurige kennis van vrucht en vruchtwater. UBBELS onderzocht het moederlijk bloed, het foetale bloed en het vruchtwater, RAB behandelde de spieren van den drachtigen uterus, OVER bewerkte de foetale circulatie, terwijl COPPER naging welke stoffen van de moeder in het vruchtwater en in den foetus overgaan.

Na een uitvoerig literatuur-overzicht wijst de schrijver in de eerste plaats op de rol welke de urachus speelt. Hij blijft bij den foetus van het rund open, terwijl hij zich bij het schaap in het laatste derde gedeelte van de drachtigheid sluit, dat wil zeggen, dat de wanden aan elkander plakken, zoodat de urine uit de blaas door de urethra in den amnionzak komt.

De urachus heeft in de buikholte een verwijd gedeelte, dat

echter vrij wat nauwer is dan de foetale blaas. De schrijver meent dat de verwijding alleen veroorzaakt wordt door mindere dikte van den wand, zoodat deze plaats gepraedisponeerd is tot afscheuren; een deel van den urachus blijft aan de blaas zitten en de afscheuring geschiedt niet in den navelring.

Voor dit onderzoek zijn gebruikt 18 vruchten van runderen, 2 van paarden, 10 van schaap of geit, 8 pas geboren kalveren en 1 veulen, achttien uur oud.

Allantoïs- en amnion-vloeistof werden van 10 runderen en 4 schapen nagegaan wat hoeveelheid en kleur betreft, terwijl tevens het gewicht, de lengte, het geslacht en de vermoedelijke leeftijd van de vrucht werden bepaald.

Van elk der beide vloeistoffen werd steeds bepaald: 1°. het chloorgehalte, volgens de methode van MOHR en VOLHARD; 2°. het specifiek gewicht bij kamer- en bij lichaamstemperatuur; 3°. de viscositeit met viscosimeters naar OSTWALD; 4°. het electrisch geleidingsvermogen met de brug van WHEATSTONE; 5°. de rest na behandeling in vacuo, na uitdrogen bij 105° C. en na uitgloeien.

Het onderzoek had plaats: bij geslachte dieren (10 runderen en 4 schapen), bij vruchtwater opgevangen gedurende de geboorte (10 runderen), bij vruchtwater na laparotomie verkregen (bij geiten: drachtigheidsduur 1 van 123 dagen, 2 van 143 dagen, 1 van 151 dagen en 1 van 158 dagen).

Schrijver kwam tot de volgende conclusies.

1°. Omtrent den urachus, zie hiervóór.

2°. De allantoïsvloeistof van geslachte runderen heeft een kleiner soortelijk gewicht dan wanneer de vloeistof bij de geboorte werd opgevangen; bij amnionvloeistof was dit verschil niet merkbaar.

3°. Het soortelijk gewicht van allantoïsvloeistof is bij het schaap hooger dan bij het rund; dat van amnionvloeistof is bij beide diersoorten gelijk.

4°. De viscositeit der allantoïsvloeistof is geringer bij geslachte dieren dan indien zij bij de geboorte is opgevangen.

5°. Het chloorgehalte der allantoïsvloeistof van geslachte dieren is grooter dan dat van vloeistof bij de geboorte opgevangen; het chloorgehalte van amnionvloeistof is steeds veel hooger dan dat der allantoïsvloeistof.

6°. De gloeiresten van beide stoffen zijn nagenoeg gelijk.

7°. Het electrisch geleidingsvermogen is bij allantoïsvloeistof minder dan bij amnionvloeistof.

VAN ESVELD.

Verslag van de werkzaamheden der Rijks seruminrichting 1904—1905. Rotterdam, Wed. S. BENEDICTUS 1906.

Dit verslag, waarvan aan ieder gediplomeerd veearts in Nederland en in de Koloniën een exemplaar is toegezonden, behoeft hier dus niet te worden gerefereerd.

Toch vestig ik er de aandacht op, daar het een overzicht geeft van de Rijks seruminrichting in Rotterdam van het tijdstip harer oprichting tot 1 Januari 1906, en dus 23 maanden omvat, waarin heel wat werk is verricht. Ook het slot der bijdragen: «De bacillus pyogenes met betrekking tot de aetiologie der chronische bronchopneumonie van het rund, door dr. L. DE BLIECK en dr. E. BERGER», vormt een zeer belangrijk onderzoek. VAN ESVELD.

Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1907.

X^de^ Hoofdstuk. Memorie van Antwoord.

Paardenfokkerij. Art. 27. Zoo mogelijk nog in den loop van December zal een nummer der verslagen en mededeelingen verschijnen, waarin, duidelijker dan tot dusver, een overzicht van den toestand der paardenfokkerij wordt gegeven aan de hand van de verslagen, welke door de onderscheidene provinciale regelingscommissiën, de algemeene keuringscommissie en de militaire leden der provinciale regelings- en keuringscommissiën over 1905 respectievelijk zijn uitgebracht.

Daaruit zal, naar de ondergeteekende meent, blijken, dat ten gevolge der, bij de wet op de paardenfokkerij 1901 verplicht gestelde, hengstenkeuring de qualiteit van het mannelijk fokmateriaal bij ons te lande aanmerkelijk is verbeterd en de minderwaardige hengsten grootendeels van de fokkerij zijn uitgesloten.

Voorts zal daaruit kunnen worden afgeleid, dat de paardenfokkerij vooruitgaande is en zulks het meest daar, waar men

zich met voordacht op een bepaalde fokinrichting toelegt. In die deelen van het land, waar ten opzichte van de te volgen fokrichting nog geen eenstemmigheid onder de fokkers werd verkregen, schijnt de vooruitgang minder groot te zijn. Dat overigens de qualiteit van het thans in Nederland gefokte paard ook in het buitenland wordt gezocht, blijkt uit den levendigen handel der laatste jaren, vooral met Duitschland, en uit de hooge prijzen, die voor deugdelijke paarden worden besteed.

Rundveefokkerij. Art. 28. Wat het verleenen van subsidies voor de rundveefokkerij betreft, zoo is ondergeteekende, op grond van de daarmede opgedane ervaring, het eens met die leden, welke de bevordering van de qualiteit van het rundvee door geldelijken steun van veel belang achten voor den landbouwenden stand en het gewenscht oordeelen te zorgen voor verbetering van den veestapel, opdat de landbouwers in staat zijn de gevolgen van slechte tijden, die immers kunnen terugkeeren, te doorstaan.

Dit neemt echter niet weg, dat hij geen vrijheid kon vinden een voorstel te doen, thans het subsidie voor dat doel te stellen op het bedrag, door de geraadpleegde commissie genoemd.

Veeartsenijkundige dienst. Art. 30. Vermoedelijk op grond van de omstandigheid, dat zij hun opleiding genoten aan een Rijksinrichting en hun akte van bevoegdheid ontvingen van Rijkswege, plegen onderscheidene veeartsen zich als Rijksveearts te betitelen. Deze benaming geeft, vooral in verband met het feit, dat de zoodanigen, die in dienst eener provincie of gemeente zijn, gewoonlijk provinciale en gemeente-veeartsen genoemd worden, veelal aanleiding tot de opvatting, alsof de zoogenaamde Rijksveeartsen als Rijksambtenaren zijn aan te merken. Dit laatste is evenwel geenszins juist.

Alleen voor zoover de veeartsen behooren tot het Veeartsenijkundig Staatstoezicht — en zulks is ingevolge art. 2 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) alleen het geval met de districtsveeartsen en hun plaatsvervangers — zijn zij als Rijksambtenaren te beschouwen.

Ten aanzien van het afgeven van attesten zijn de veeartsen noch op grond van de wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 98)

tot regeling van de uitoefening der veeartsenijkunst, noch ingevolge de overige veeartsenijkundige voorschriften verantwoording aan de Regeering verschuldigd.

Zulks neemt evenwel niet weg, dat het instellen van een onderzoek van Regeeringswege noodig kan wezen met het oog hetzij op het algemeen belang, hetzij op de verhouding, waarin de betrokken veearts tot de Regeering staat. Zoo heeft ter zake, zoowel van het gebeurde in de omstreken van Meppel, als van een analoog feit, hetwelk zich onlangs elders voordeed, dezerzijds een onderzoek plaats gehad.

De ondergeteekende heeft in beide gevallen, welke ook door hem worden betreurd, maatregelen genomen om herhaling zooveel mogelijk te verhoeden en hij stelt zich voor, in het vervolg, voor zooveel zulks op zijn weg ligt, op gelijke wijze te handelen. Over het algemeen mogen intusschen de attesten der Nederlandsche veeartsen als zeer betrouwbaar worden aangemerkt. Talrijke bewijzen zijn daarvan o. a. aan de Rijks seruminrichting voorhanden.

Den ondergeteekende zijn geen feiten bekend tot staving van het, in het Voorloopig Verslag uitgesproken, vermoeden, alsof de veeartsen ten eigen bate de overneming der runderen zouden vertragen. Over het algemeen kan hij verklaren, dat de veeartsen zich bij de bestrijding der tuberculose hebben doen kennen door bekwaamheid en rechtschapenheid. Mochten hem evenwel gevallen ter oore komen, die op misbruik van de zijde van enkele veeartsen wijzen, dan zullen tot wering daarvan evenals tegen inzending van te hooge declaratiën — een zaak, waarop sinds eenigen tijd bijzondere contrôle wordt gehouden — strenge maatregelen niet achterwege blijven.

Als honorarium voor het doen van inentingen tegen de vlekziekte met entstof der Rijksseruminrichting is dezerzijds reeds in Februari 1904 (*Nederlandsche Staatscourant* van 21/22 Februari 1904, n°. 44) vastgesteld een bedrag van ten hoogste f 0,30 per varken. Met goedvinden van den eigenaar kan in geval van groote afstanden en voor behandeling van slechts enkele varkens daarvan worden afgeweken. Daartegenover staat, dat op verschillende plaatsen de operatie verricht wordt voor f 0,20 à f 0,25 per dier. Daargelaten dat het niet mogelijk is een tarief voor te schrijven bij gebruikmaking van stoffen, welke *niet* van de

Rijks seruminrichting worden betrokken, verdient het geen aanbeveling, het bedrag van f 0,30 te verlagen. Er blijve ook iets aan de onderlinge concurrentie overgelaten. Wie te duur is, zal van zelf zijn klanten verliezen. Daarenboven kunnen de landbouwers, door zich, gelijk reeds op vele plaatsen geschiedt, met elkander omtrent de inenting te verstaan, er zelf veel toe bijdragen, om de kosten tot een minimum terug te brengen.

Rijks veeartsenijschool. Art. 32. *(Nota van wijziging.)* Ter tegemoetkoming aan het daaromtrent in het Voorloopig Verslag uitgesproken verlangen, heeft de ondergeteekende gemeend te moeten besluiten, een gedeelte der wenschelijk geoordeelde traktementsverhoogingen voorloopig achterwege te doen blijven en mitsdien dezen post te verminderen met f 400.

De aangevraagde gelden zijn bestemd voor weddevermeerdering van den hoofdopziener, den smid en één der assistenten, alsmede voor bevordering van den beambte bij de heelkunde tot amanuensis.

De hoofdopziener, die reeds ruim 10 dienstjaren telt en wiens wedde sedert zijn benoeming geen wijziging onderging, heeft zich steeds door ijver en toewijding onderscheiden. Voor zijn vele werkzaamheden, die in verloop van tijd aanmerkelijk zijn toegenomen, is een verhooging van bezoldiging ten zeerste verdiend.

De smid, tevens onderwijzer in practisch hoefbeslag, is bereids 33 jaar in functie. De laatste traktementsverhooging van dezen bekwamen beambte dagteekent van 1898.

Voor de opleiding der aanstaande veeartsen is het van overwegend belang, dat zij zich in ruime mate oefenen in het doen van abnormale verlossingen. In verband hiermede heeft de leeraar in de poli- en ambulatoire cliniek steeds getracht de verloskundige praktijk uit te breiden:

1°. door bij veehouders in de naaste omgeving van Utrecht zooveel mogelijk verloskundige hulp te verleenen;

2°. door hoogdrachtige runderen van veehouders kosteloos in de stallen van 's Rijks veeartsenijschool op te nemen; en

3°. door het aankoopen van onvoldoend ontwikkelde 1½-jarige drachtige runderen, waarbij te verwachten is, dat de verlossing met moeilijkheden gepaard zal gaan. Bovendien wordt veel

werk gemaakt van het practisch obstetrisch onderwijs op het fantôme.

Toch is dit bij het toenemend aantal leerlingen nog niet, wat het wezen moet. Eerst dan, wanneer elk candidaat zich op onderscheidene wijze practisch heeft geoefend, zal hij zich in de praktijk met vertrouwen op dezen, voor de veehouderij belangrijken tak der veeartsenijkunde toeleggen en daarmede het algemeen belang dienen.

De gewenschte uitbreiding kan worden verkregen, indien den leeraar in verloskunde de noodige hulp niet worde onthouden, met andere woorden, wanneer een goed assistent voor hem beschikbaar wordt gesteld.

Bij de tegenwoordige regeling betreffende de assistenten geheurt het weinig, dat een assistent langer dan een jaar in deze functie blijft; niet zelden treedt hij binnen het jaar af, om in een andere betrekking over te gaan. Daardoor krijgt de leeraar jaarlijks een pas tot veearts benoemd jongmensch tot assistent of ook, wanneer er veel vacatures zijn, soms in het geheel geen. Dat jaarlijks aftreden is vooral voor den leeraar een groot bezwaar; nauwelijks heeft iemand in zake verloskunde, de poli- en de ambulatoire cliniek de noodige ervaring opgedaan, of hij maakt plaats voor een ander, die opnieuw moet worden opgeleid.

Dit staat aan de gewenschte uitbreiding van het practisch onderwijs, met name van de verloskunde in den weg. Het spreekt van zelf, dat de leeraar, die ook ander onderwijs heeft te geven, niet *alles* kan afdoen; de verloskundige praxis komt dikwijls op ongelegen tijden en duldt zelden uitstel. In deze omstandigheid ware te voorzien door te trachten een assistent, die gebleken is goed voor zijn taak berekend te zijn, althans nog een jaar te behouden. Meestal stuit dit af op de onvoldoende bezoldiging. In den regel kunnen zij in de praktijk of aan een abattoir belangrijk meer verdienen.

Het is op grond van een en ander, dat de ondergeteekende het aanbevelenswaardig acht, dat de gelegenheid worde opengesteld tot verhooging der wedde van den assistent bij cliniek en verloskunde.

De beambte bij de heelkunde, die voor bevordering tot amanuensis in aanmerking wordt gebracht, is in het algemeen goed ontwikkeld en technisch een bekwaam werkman.

Het zou hem geen moeite kosten een beter bezoldigden werkkring te vinden en het staat te voorzien, dat hij op zijn tegenwoordige wedde niet lang meer daarmede zal wachten, indien hij geen uitzicht mocht krijgen op verhooging. Om hem voor de school en bepaaldelijk voor het heelkundig en clinisch onderwijs te behouden, wordt de promotie voorgesteld, die deze beambte overigens in allen deele verdient.

Rijks seruminrichting. Art. 35. (*Nota van Wijziging*). Het was den ondergeteekende aangenaam te ontwaren, dat de organisatie der Rijks seruminrichting erkend werd als goedkoop en practisch.

Sedert 1 Januari 1905 — zijnde het tijdstip, waarop de maatregelen tegen de tuberculose een aanvang namen — werden bij de Rijks seruminrichting reeds 5000 monsters melk en slijm op tuberkelbacillen onderzocht, zonder dat zulks tot moeilijkheden in de practijk aanleiding gaf.

Dat er met den Oosterbeekschen Sanitäts-Milchstall moeilijkheden zijn gerezen, kan derhalve bezwaarlijk zijn te wijten aan de wijze, waarop het onderzoek plaats heeft. Overigens is den ondergeteekende gebleken, dat de Rijks seruminrichting tegenover dezen stal zeer toegevend is geweest.

Het onderzoek van normale en gemengde melk op tuberkelbacillen is een bijzonder teer punt; het is in hooge mate ingewikkeld en niet zelden langdurig. Voordat een onderzoek geheel is afgeloopen, kan het resultaat daarvan bezwaarlijk door de Rijks seruminrichting worden medegedeeld.

De inrichting behoort in de methode van onderzoek geheel vrij te blijven, evenals een ieder volkomen vrij is zijn vee al dan niet onder contrôle te stellen.

Op grond van den in het Voorloopig Verslag uitgeoefenden aandrang heeft de ondergeteekende gemeend, den voor weddevermeerdering en nieuwe aanstellingen aangevraagden post met f 1150 te moeten verminderen.

Ter voldoening aan het daaromtrent uitgesproken verlangen volgt in onderstaande tabel een specificatie van de bestaande wedden en de voorgenomen traktementsverhoogingen.

a. jaarwedde van den directeur en de onderdirecteuren.

	1906.	1907.
1 directeur	f 3500	f 3500
1 onderdirecteur	2400	2700
1 „	2400	2600
	f 8300	f 8800

b. jaarwedden der beambten.

	1906.	1907.
1 bacterioloog-scheikundige . .	f 2000	f 2300
1 bacterioloog	2000	2300
1 assistent.	1000	1000
1 „ (nieuw)	„	1000
1 boekhouder.	1200	1400
1 statisticus, tevens bibliothecaris.	900	1200
1 amanuensis.	700	850
	f 7800	f 10050

c. loon der bedienden, mitsgaders schrijfloonen.

	1906.	1907.
7 bedienden	f 2550	f 3010
1 bediende (nieuw)	„	300
	f 2550	f 3310

Keuring van voor uitvoer bestemd vleesch. Art. 37. Overeenkomstig het bij art. 35 te kennen gegeven verlangen volgt in onderstaande tabel een specificatie van de wedden van het personeel, belast met de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

a. Jaarwedden der Rijkskeurmeesters.

3 Rijkskeurmeesters à f 2000	f 6000
2 idem „ 1800	3600
1 Rijkskeurmeester	1760
1 idem	1000
1 idem	500
	f 12860

b. Jaarwedden der beambten, loon der bedienden, mitsgaders schrijfloonen.

12 hulpkeurmeesters à f 720.	f 8640
6 idem	800
Loon der bedienden mitsgaders schrijfloonen.	700
	f 10140

Tuberculose onder het rundvee. Art. 39. Waar in het Voorloopig Verslag gesproken wordt van hooge uitgaven in zake de bestrijding van de tuberculose onder het rundvee, acht de ondergeteekende het niet ondienstig in herinnering te brengen, dat men, toen indertijd voor het eerst gelden voor deze aangelegenheid werden aangevraagd, in de stellige verwachting verkeerde, dat de ontvangsten, voortvloeiende uit den verkoop der runderen, die als tuberculeus door het Rijk werden overgenomen — bedoelde ontvangsten bedroegen over 1905 f 132360,67, over de eerste 10 maanden van 1906 f 185459,23 en worden voor 1907 geraamd op f 250000 — gebracht zouden kunnen worden *in mindering van de uitgaven*. Nu sedert evenwel gebleken is, dat tegen een zoodanige wijze van behandeling comptabele bezwaren werden ingebracht, is het noodzakelijk geweest voor de uitgaven hoogere sommen uit te trekken, zonder dat zulks, voor zooveel de bedragen der ontvangsten betreft, echter inderdaad vermeerdering van kosten beduidde.

De vraag, of de aangewende gelden in evenredigheid zijn met de resultaten, meent de ondergeteekende in bevestigenden zin te mogen beantwoorden. In aansluiting bij de dienaangaande in het Voorloopig Verslag uitgesproken meening, wil het hem dan ook voorkomen, dat het in hooge mate in het belang van den Nederlandschen landbouw te achten is, voorloopig met het thans gevolgde stelsel voort te gaan.

Wat den duur van de afwikkeling der aanvragen betreft, zij opgemerkt, dat het onderzoek der ter overneming aangeboden runderen met veel zorg moet geschieden en dat dikwijls bacteriologisch onderzoek of tuberculinatie noodig is, om over den aard der ziekte zekerheid te verkrijgen. Hiervoor is tijd noodig. Elk onoordeelkundig ingrijpen in dezen gang van zaken zou er toe leiden, dat vele runderen overgenomen werden, die niet aan tuberculose lijden, waarvan onnoodige uitgaven het gevolg zouden wezen. Dat er zeer veel runderen worden aangeboden, die niet aan tuberculose lijden, moge blijken uit het feit, dat van de 10676 runderen, die gedurende het tijdvak van 1 Januari 1905 tot 10 October 1906 door de veehouders werden aangeboden, bijna 50 pct. moesten worden afgewezen.

Uit de omstandigheid, dat de aangiften van den kant der veehouders voortdurend toenemen, terwijl in 1905 door 1948 veehouders runderen werden aangeboden, bedroeg dit getal in

de eerste 9 maanden van 1906 reeds 2402, valt af te leiden, dat de belanghebbenden in den duur van het steeds zooveel mogelijk bespoedigde onderzoek geen bezwaar van beteekenis zien.

Voor verdere, inzonderheid technische, bijzonderheden veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen :

1°. naar het aan de Kamer aangeboden verslag van de werkzaamheden der Rijks seruminrichting over 1904—1905 met de daarbij overgelegde, ter inzage van de leden ter griffie gedeponeerde kaart ;

2°. naar de als bijlage A aan deze Memorie toegevoegde Nota van den directeur der Rijks seruminrichting, waarin kortelijk de uitkomsten zijn uiteengezet, die over de eerste 9 maanden van 1906 met de toepassing van het Koninklijk besluit van 2 September 1904 (*Staatsblad* n°. 219) werden verkregen.

De veeverzekering tot een Rijkszaak te maken en de daarmede te verkrijgen winsten te bezigen als tegemoetkoming in de kosten van bestrijding van veeziekten, acht de ondergeteekende, met het oog op de tot dusver elders opgedane ervaring en op de schaduwzijden, welke deze soort van assurantie kan bezitten, voorshands minder aanbevelenswaardig.

Hij zal echter deze aangelegenheid, benevens hetgeen omtrent een bespoediging der overneming door verschillende leden werd opgemerkt, onderwerpen aan het oordeel van de commissie van deskundigen — bestaande uit de leden der vroegere Staatscommissie alsmede uit eenige andere, tot oordeelen ter zake bevoegde personen — die jaarlijks wordt bijeengeroepen ter bespreking van de uitvoering van de maatregelen, welke thans van Regeeringswege tot bestrijding der tuberculose onder het rundvee worden genomen.

Als bijlagen zijn aan de memorie van antwoord toegevoegd :

A. Bestrijding der tuberculose onder het rundvee, in de eerste 9 maanden van 1906.

I. Verzamelstaat der sectie-verslagen van de overgenomen runderen van 1 Januari tot 1 October 1906.

II. Verzamelstaat der sectie-verslagen der van 1 Januari—1 October 1906 overgenomen runderen, welke geleden hebben aan gesloten tuberculose.

III. Tabel aanwijzende hoe dikwijls de longen alleen of in combinatie met andere organen tuberculeus waren van de 1964 runderen met open tuberculose.

Wet op de paardenfokkerij 1901.

In de *Staatscourant* n°. 277 is opgenomen een besluit van den 6den November 1906 (*Staatsblad* n°. 278), tot wijziging van het kon. besluit van 14 Augustus 1901 (*Staatsblad* n°. 204) ter uitvoering van de artikelen 8, 11, 13, 19 en 21 der wet op de paardenfokkerij 1901, gewijzigd bij kon. besluit van 3 Februari 1902 (*Staatsblad* n°. 15).

De gewijzigde artikelen luiden:

Art. 4. Tot de najaarskeuringen worden toegelaten alle hengsten, die ten minste 2[1]) jaar oud zijn.

Tot de voorjaarskeuringen worden alleen toegelaten:

a. hengsten, die daartoe aangewezen zijn bij de najaarskeuringen van het voorafgaand jaar;

b. hengsten, die volgens een schriftelijke verklaring van een geëxamineerden veearts wegens ziekte niet op de najaarskeuringen van het voorafgaand jaar hebben kunnen komen;

c. hengsten van 3 jaar of ouder, die uit het buitenland *of uit een andere provincie* ingevoerd zijn na de najaarskeuringen van het voorafgaand jaar;

d. driejarige hengsten, die de eigenaars of houders om aannemelijke redenen, ter beoordeeling van de provinciale regelingscommissie, niet als tweejarige in het najaar te voren lieten keuren.

Art. 6. Op een, daartoe door den eigenaar of houder van *een of meer hengsten* vrachtvrij aan den secretaris der betrokken provinciale regelingscommissie te zenden, schriftelijk, onderteekend en met redenen omkleed verzoek kan door den voorzitter dier commissie, in overleg met den voorzitter der algemeene keuringscommissie, een buitengewone keuring worden toegestaan.

Bij het verzoek is een opgave te voegen als bedoeld in artikel 5.

Indien de buitengewone keuring wordt toegestaan, is de eigenaar of houder verplicht ten minste 5 dagen vóór de keuring een som van f 50 te storten bij voornoemden secretaris.

De buitengewone keuring geldt tot de eerstvolgende najaarskeuringen.

Art. 11. *De algemeene keuringscommissie verstrekt aan den eigenaar of houder:*

---

[1]) De wijzigingen en invoegingen zijn cursief gedrukt.

a. van elken goedgekeurden hengst een keuringsbewijs en een of meer deklijsten met dekbewijzen;

b. van elken hengst, ten opzichte van welken de uitspraak wordt verdaagd, een bewijs van uitstel.

De onder a en b bedoelde bewijzen en lijsten worden ingericht overeenkomstig het door Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel vast te stellen model.

Art. 12. De eigenaar of houder van een goedgekeurden hengst is verplicht *de hem verstrekte deklijst(en)* nauwkeurig in te vullen.

Tusschen 1 en 15 December, volgende op het tijdvak, waarvoor de hengst was goedgekeurd, is de eigenaar of houder verplicht de ingevulde *deklijst(en)* vrachtvrij terug te zenden aan den secretaris der betrokken provinciale regelingscommissie.

De secretaris onderzoekt de deklijsten, draagt zorg, dat verkeerd of onvolledig ingevulde exemplaren worden gewijzigd of aangevuld en maakt uit de verschillende gegevens een verzamelstaat op, waarvan vóór 1 Februari een exemplaar te zenden aan onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel en de betrokken Gedeputeerde Staten.

Art. 15. Het Rijkssubsidie, dat ingevolge art. 12 van de Wet op de paardenfokkerij 1901 voor elke provincie beschikbaar wordt gesteld, wordt gebruikt tot toekenning van:

1°. *Premiën voor dekhengsten van* 3, 4, 5 *en* 6 *jaar*;

2°. Kleine premiën voor dekhengsten van 7 jaar en ouder;

3°. Onderhoudsbijdragen voor dekhengsten van ten minste 3 jaar;

4°. *Aanhoudingsbijdragen voor hengsten beneden* 2 *jaar*;

5°. Premiën voor merriën beneden 8 jaar met veulen;

6°. Kleine premiën voor merriën van 8 jaar en ouder met veulen;

7°. Aanhoudingsbijdragen voor veulens, bedoeld sub 5° en 6°;

8°. *Aanhoudingsbijdragen voor merriën van* 1, 2, 3, 4, 5, 6 *en* 7 *jaar;*

9°. Bijdragen in verliezen bij verkoop van in het binnen- of buitenland aangekochte hengsten, merriën en merrieveulens;

10°. *Premiën voor aangespannen of gereden dekhengsten en gedekte merriën, ingeschreven in een der hier te lande bestaande openbare paardenstamboeken;*

11°. *Subsidiën tot bestrijding der kosten van paardententoon-*

stellingen, waarvoor mededinging in de verschillende provinciën is opengesteld.

Zoowel voor den aankoop van de, sub 9° *genoemde, paarden met bedoeling van wederverkoop als voor de toekenning der premiën en subsidiën, sub* 10° *en* 11° *bedoeld, is vergunning* van Onzen Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel noodig; de aankoop geschiedt door een commissie van 3, door voornoemden Minister te benoemen leden, waarvan 2 uit een voordracht van 4 personen, op te maken door de betrokken provinciale regelingscommissie. *De leden van de commissie van aankoop mogen niet te gelijk zijn leden of plaatsvervangende leden, hetzij van de algemeene keuringscommissie, hetzij in de betrokken provincie, van de provinciale keuringscommissie(n), voor de toekenning van premiën en bijdragen van Rijks- en Provinciewege.*

De leden der provinciale keuringscommissiën of hun plaatsvervangers mogen niet als keurmeesters optreden bij premiekeuringen, waarbij paarden voorkomen, die hun geheel of ten deele toebehooren of bij wier aankoop zij op eenigerlei wijze betrokken zijn geweest.

De gelden voor de toekenning van de sub 1°—11° bedoelde premiën en bijdragen mogen voor één of meer van die premiën en bijdragen of voor alle te zamen worden besteed.

Uit die gelden mogen ook worden gekweten de noodzakelijke kosten, vallende op de toekenning dier premiën en bijdragen.

Art. 16. *De premiën, bedoeld in artikel* 15 *sub* 1°, *mogen niet meer dan tweemaal voor denzelfden hengst en die, bedoeld in dat artikel sub* 10°, *niet meer dan tweemaal voor denzelfden hengst of dezelfde merrie worden toegekend.*

Hengsten van 7½ jaar en ouder, die overeenkomstig de bepalingen van de Wet op de paardenfokkerij 1901 goedgekeurd zijn ondanks het bestaan van cornage, komen voor toekenning van de, in art. 15, *sub* 2°, 3° *en* 10° bedoelde premiën en bijdragen niet in aanmerking.

Art. 18. *De in artikel* 15, *sub* 1°, 2° *en* 3° *bedoelde, premiën en onderhoudsbijdragen worden uitbetaald na afloop van de bij de toekenning daarvan vastgestelde termijnen, doch niet binnen het jaar na de toekenning en slechts dan, als de hengsten gedurende het aantal vastgestelde dektijden binnen de provincie ter beschikking* gesteld zijn tegen betaling van een dekgeld, waarvan het maximum vastgesteld is in het huishoudelijk reglement, bedoeld in artikel 17.

Art. 23. Eigenaren van paarden, waarvoor premiën of bijdragen zijn toegekend, ontvangen, met afwijking van het in de artikelen 18, 19, 20, 21 en 22 bepaalde, deze ook wanneer, naar het oordeel der provinciale *regelingscommissie*, door eenige oorzaak buiten toedoen van den eigenaar niet aan de voorwaarden van toekenning kan worden voldaan. (*Ned. Landb. Wkbl.*, 1 Dec. 1906.)

Personalia.

Benoemd: tot lid der Koninklijke Academie te Rome dr. H. J. Hamburger, hoogleeraar te Groningen.

Gevestigd: te Witmarsum dr. J. S. Nauta; te Zieriksee J. van Zijverden.

Verplaatst: van Oudshoorn naar Alfen a/d. Rijn K. R. Kuipers.

Bedankt: voor de benoeming tot lid der gezondheidscommissie te Amersfoort W. H. van Haselen aldaar.

De veearts H. J. de Vries te Hoogezand volgt een cursus in practische bacteriologie aan de Rijks universiteit te Groningen.

Veeartsenijkundig Staatstoezicht.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft bepaald:

a. met ingang van 4 December 1906, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Helden;

b. te bepalen, dat, wanneer bijzondere redenen afwijking van het sub *a* bedoelde verbod noodzakelijk maken, zoodanige afwijking kan worden toegestaan door den burgemeester van Helden onder de door den districtsveearts te Roermond aan te geven voorwaarden. (*Staatscourant* van 4 December 1906, nº. 283.)

Bij koninklijk besluit van 22 December 1906, nº. 32, is, met ingang van 1 Januari 1907, G. B. Goossens te Roermond, onder toekenning van eervol ontslag als plaatsvervanger van den districtsveearts wien Roermond als standplaats is aangewezen, benoemd tot tijdelijk districtsveearts.

Verbetering.

In de vorige (December)-aflevering van dit tijdschrift deelde ik op blz. 201 mede dat het boek van prof. L. Hoffmann, *Der*

chirurgische Klinik an der Tierärztlichen Hochschule in Stuttgart niet in den handel scheen te zijn, omdat het geen titelblad met den naam van den uitgever bevatte. Het laatste was inderdaad het geval bij het exemplaar dat prof. HOFFMANN mij welwillend ten geschenke zond. Thans wordt mij echter door een Hollandschen collega bericht, dat hij op bestelling bij zijn boekhandelaar het boek ontving, voorzien van een titelblad en den naam van den uitgever, namelijk EUGEN ULMER te Stuttgart.

W. C. SCHIMMEL.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende November 1906.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkreupel.
November.													
Groningen . .	3	„	„	„	3 (1)	3 (2)	„	„	„	„	„	„	„
Friesland . . .	8	„	„	„	„	88 (5)	„	13 (11)	„	2 (2)	„	„	„
Drente. . . .	3	„	„	„	„	17 (7)	„	„	„	1	„	„	„
Overijsel . . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	„	„
Gelderland . .	6	„	„	„	„	„	„	9 (8)	„	5 (5)	1	„	„
Utrecht . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Holland .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	106 (3)
Zuid-Holland .	3	„	„	„	3 (1)	„	„	9 (4)	„	6 (2)	„	„	„
Zeeland . . .	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	11	„	„	„	„	„	„	„	„	4 (4)	7(7)	„	„
Limburg . . .	12	„	„	2 (2)	„	„	„	„	„	9 (9)	4(4)	„	„
TOTAAL . .	51	„	„	2 (2)	6 (2)	108 (14)	„	32 (24)	„	29(25)	12(12)	„	106 (3)

(*Staatscourant* van 13 December 1906, nº. 291. v. E

MEDEDEELINGEN UIT DE CHIRURGISCHE CLINIEK VAN 's RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,

DOOR

W. C. SCHIMMEL en J. VAN DER VEEN.

1°. Obturatie van de achterste aorta bij een paard.

Den 22sten September 1906 werd ter behandeling aangeboden een donkerbruine merrie, $4^1/_2$ jaar oud, 1,60 M. hoog, gekruist inlandsch ras, toebehoorende aan den heer T. H. K. te G.

De anamnese luidde dat het dier, van een vertrouwden boer gekocht, nadat het een paar maanden in het bezit van den nieuwen eigenaar was geweest, in draf eigenaardige verschijnselen van kruiszwakte vertoonde, in die mate zelfs, dat patiënte van achteren ineenzakte. Dit duurde nu reeds drie weken onveranderd voort. De kruiszwakte trad telkens zoo plotseling op, dat het zelfs noodig geoordeeld was het dier van het centraalstation te Utrecht naar de veeartsenijschool in een veewagen te doen vervoeren. Door verzet van het paard ging dit echter niet; het moest toen loopen en deed de wandeling (ongeveer 25 minuten) zonder eenig bezwaar.

Bij onderzoek nog op denzelfden dag bleek in draf niets abnormaals aan het dier te bespeuren. Ademhaling en temperatuur waren normaal, voedingstoestand en eetlust lieten niets te wenschen over. De pols was echter in rust vertraagd, namelijk 24—28 slagen per minuut, de arterie normaal gevuld.

De hartstonen waren bij het rustig staande paard normaal, afzonderlijk en regelmatig hoorbaar. De hartsdemping scheen niet vergroot.

In de opvolgende dagen was bij het monsteren in draf geenerlei locomotiestoornis waar te nemen. Eerst den 28sten September vertoonde zich het verschijnsel van kruiszwakte voor het eerst. De beenen werden in gedeeltelijke flexiepositie met abductie bewogen, waarbij ze steeds ver onder het lijf werden gebracht. De hartsactie was dan onmiddellijk na den draf zeer versneld (pols ruim 100 slagen), doch de hartstonen waren altijd afzonderlijk hoorbaar.

Het was opmerkelijk, dat men de stoornis in de beweging nooit met zekerheid periodiek te voorschijn kon roepen.

Bij rectale exploratie was aan de groote vaten van de aortavertakking alleen aan de rechter arteria iliaca externa een verharde plaats, een ring, te constateeren; de pols was daar beneden goed waar te nemen, hoewel ze traag was.

De aorta was een handbreed vóór de vertakking ruw en eenigszins rigide; op het gevoel afgaande zou men aan ringvormige verhardingen denken; toch sloeg de polsgolf daar goed voelbaar voorbij.

Deze veranderingen deden een arteriosclerose vermoeden. De pols aan de aorta werd te gelijk met die aan de arteria maxillaris externa opgenomen en nu bleek, dat de slagen aan de aorta duidelijk waarneembaar later en met onregelmatig tijdsverschil (arhythmisch) volgden.

De stoornis in de beweging werd allengs erger, zoo zelfs, dat ongeveer half October bij monstering in draf gedurende een paar minuten, het dier de achterbeenen niet meer kon bewegen, waardoor deze nasleepten, terwijl patiënte overkootte en met een achterwaartsche beweging van het geheele lichaam, evenals een hond op het achterstel, niet zelden met de achterbeenen zoover mogelijk van elkander, neerzakte. Na een paar minuten was de merrie steeds weer in staat haar weg te vervolgen. Soms gelukte het onmiddellijk daarna de verlammingssymptomen nog eens te voorschijn te roepen, in den regel echter niet. Opmerkelijk was, dat geen teekenen

van angst, geen reflectorische dyspnoe of zweeten waarneembaar waren.

Gedacht werd aan een ver naar voren in de aorta gelegen obstructie, waarschijnlijk een thrombus, welke de aorta gedeeltelijk verstopte.

Daar de verschijnselen in hevigheid toenamen en het dier zelfs op stal tot tweemaal toe na zeer geringe inspanning, bijv. het omgaan in den box, ineenzakte, werd den eigenaar medegedeeld, dat kans op herstel vrijwel uitgesloten was; hem werd in overweging gegeven het paard te Utrecht aan het abattoir te doen afmaken. Daartegen had hij echter bezwaar; hij liet de merrie den 30sten October afhalen, zoodat de gelegenheid niet werd geboden om de oorzaak der periodiek optredende verlammingsverschijnselen van de achterhand te preciseeren.

2°. Tandfistel in de rechter bovenkaak bij een hond.

Den 7den September 1906 werd ter behandeling aangeboden een bastaard black and tan terrier, reu, $3^1/_2$ jaar oud, toebehoorende aan den heer K. S. te N.

Zonder eenig voorbericht was het hondje gestuurd, zoodat alleen het onderzoek licht omtrent den patiënt kon verspreiden.

Er bleek aan de rechter bovenkaak, ongeveer een halven centimeter onder het midden van den ondersten orbitaalrand, een fistelopening te bestaan, iets grooter dan een bakerspeldeknop. Uit de opening vloeide een weinig troebel vocht, zoodat men op het eerste gezicht aan een traanzakfistel had kunnen denken.

Een ingevoerde fijne sonde leidde echter schuin naar voren en beneden door een ongeveer 1 cM. lang fistelkanaal, dat uitging van de derde rechter praemolair.

Aangezien bij ervaring bekend was, dat alleen na extractie van een dergelijke kies, ook al zijn daaraan geen carieuse veranderingen waar te nemen, genezing optreedt, werd deze operatie op den 8sten September verricht. Daarna werd een

behandeling der fistel met balsamum peruvianum ingesteld. Bij onderzoek bleek aan de kies een begin van caries te bestaan.

Tot den 15den September werd de behandeling voortgezet; toen was de fistel volkomen gesloten. Dit werd den eigenaar bericht, waarop patiënt den 22sten September 1906 vertrok.

3°. **Endocarditis valvularis met metastatische pneumonie en metastatische polytendovaginitis.**

Den 13den October 1906 werd een Lithauer pony, schimmel, merrie, oud 7 jaar, hoog 1,48 M., toebehoorende aan J. v. d. H. te U., ter behandeling aangeboden. Het dier was reeds policlinisch behandeld wegens chronische longdampigheid, waartegen joodarsenik in een likking was verstrekt. Daar de toestand niet verbeterd, integendeel de eetlust in de laatste dagen geheel verdwenen was, had men opneming van den hit in de stationnaire cliniek der veeartsenijschool verzocht.

Bij onderzoek van den in slechten voedingstoestand verkeerenden hit bleek, dat een groot gedeelte van de likking achter de kiezen was blijven zitten. Na behoorlijke reiniging der mondholte werd de eetlust geheel normaal. De ademhaling was echter bemoeilijkt en versneld: ongeveer 26 ademtochten per minuut. Bij auscultatie aan de borstkas was verscherpt vesiculair ademen te hooren en tevens op sommige plaatsen een scherp exspiratorisch geruisch met den grondtoon van den klank *oe*; een duidelijk piepen of chiemen kon men het niet noemen.

De percussie verwekte een sterk tympanitischen toon.

De temperatuur was toen 37,6°C. Gedacht werd dat een chronische bronchitis het eigenaardig exspiratorisch geruisch veroorzaakte. Hoesten werd, hoewel het voorbericht daarvan melding maakte, zelden gehoord en had, wanneer het werd opgewekt, niet het eigenaardig droge karakter van de kuch, welke bij chronische longdampigheid wordt vernomen.

De toestand bleef eenige dagen dezelfde.

Den 15den October steeg de temperatuur tot 39 °C. en was patiënte zeer gedeprimeerd. Daar het weder gunstig was, werd het dier over dag in de weide gedaan, alwaar het gras gretig werd genuttigd.

Den 17den October was de hit rechts achter plotseling kreupel en overkootte sterk; daarom werd een pijp-kogelbandage aangelegd. Toen den 19den October rechts vóór kreupelheid optrad en rechts achter de toestand, bij een temperatuur van 39,9 °C. weder vrij normaal was, werd een onderzoek ingesteld naar rheumatische polyarthritis, wellicht met endocarditis gepaard gaande. De carpaalscheede rechts bleek gezwollen en bij palpatie warm en pijnlijk; aan de gewrichten kon echter niets abnormaals worden waargenomen. De pols deed 84 slagen per minuut. Bij auscultatie van het hart hoorde men de hartstonen afzonderlijk; de tweede hartstoon was echter versterkt. Werd van het dier eenige inspanning gevergd, bijv. enkele passen door den box, dan werd de hartstoot bonzend en vloeiden de tonen in elkander, terwijl de pols onvoelbaar was. Klepgeruischen waren evenwel niet te hooren. Af en toe, vooral als het dier lag, was een aderpols waar te nemen. Door percussie ontdekte men in de hartstreek een vergroote demping. Hoewel een endocarditis zeer waarschijnlijk was, kon zij niet met zekerheid worden gediagnostiseerd. Ook aan de longen werd nog steeds de noodige aandacht geschonken. Door middel van percussie werd naar haarden of cavernen gezocht, doch er was niets anders dan een verhoogde tympanitische toon ten gehoore te brengen.

In verband met de diagnose werd een behandeling met 30 gram salicylas natricus per dag ingesteld; deze werd afgewisseld met het verstrekken van salol, 20 gram de die. Tevens werden de zieke scheeden dagelijks gemasseerd met linimentum saponatum camphoratum, waarna de beenen werden gebandageerd.

Den 22sten October bleek de temperatuur normaal, terwijl de eetlust nog flink was; toch verminderde de algemeene toestand belangrijk. Het dier kon niet in de weide worden gedaan, aangezien het, door pijn gekweld, soms ging liggen en dan zonder hulp niet meer kon opstaan.

Den 25sten October werd met een zweetkuur begonnen, doch hiervan moest worden afgezien, daar de hit niet bij machte bleek het gewicht der dekens te dragen. Het hart begon langzamerhand teekenen van uitputting te vertoonen. De pols werd klein en zwak. Den 29sten October deed de pols 120 slagen; vanwege de hartszwakte werd het dier 8 gram campher verstrekt. Nog was er eetlust aanwezig. In den morgen van den 30sten October stierf het dier.

De lijkopening, welke 's middags van dienzelfden dag werd verricht, bracht het volgende aan het licht.

Bij opening van de borstholte bleken de longen vergroot. Het over het hart gelegen gedeelte van den linker longtop was in omvang toegenomen en vormde één grooten ontstekingshaard; vandaar de schijnbaar vergroote hartsdemping. Bij insnijden bleken de longen lobulair etterig ontstoken. Men zag cavernen, deels met putride massa's, deels met gassen gevuld; purulent ontstoken gedeelten wisselden af met vrij normale, welke echter abnormaal luchthoudend waren, tengevolge van emphyseem. Opmerkelijk was het, dat in beide longen de aan het mediastinum grenzende gedeelten in hoofdzaak waren aangetast; meer naar de pleura costalis kwamen kleinere en meer verspreide haarden voor. Van de pushaarden uit waren gethromboseerde longvaten te vinden, waarin zich witte stolsels bevonden, enkele van ongeveer 5 mM. middellijn en van eenige cM. lengte.

Het hart was niet vergroot en, voor zoover macroscopisch na te gaan, niet gedegenereerd. De tricuspidalis vertoonde op alle kleppen de karakteristieke bloemkoolachtige verdikkingen.

In de buikholte bevond zich een sereus transsudaat, terwijl de vergroote en verharde lever mede de aandacht vestigde op stuwing.

De aangetaste carpaal- en sesamscheede werden geopend. Uit de carpaalscheede vloeide rijkelijk een ichoreus vocht, de sesamscheede was in mindere mate aangetast. De gewrichten waren normaal. Uit het pathologisch-anatomisch beeld lag het voor de hand de endocarditis als primair op te vatten. Van het rechter hart uit zouden dan langs den kleinen bloedsomloop de longen, en vervolgens door den grooten bloedsomloop de peesscheeden geïnfecteerd zijn.

Intusschen, het clinisch beeld wees op een primair longlijden. Wie echter zal de plaats van de primaire aandoening met zekerheid kunnen vaststellen?

4°. Ribkraakbeenfractuur met partiëele ribresectie bij een hond.

Den 20sten October 1906 werd een foxterrier, reu, toebehoorende aan Jhr. M. v. W. te A., ter behandeling aangeboden. Ongeveer veertien dagen te voren was het hondje door een rijtuig overreden; daarvoor was veeartsenijkundige hulp ingeroepen. De toestand bleef bevredigend tot den 18den October, toen, tengevolge van een sprong, een rib de huid aan den linker borstwand perforeerde.

Bij onderzoek bleek de linker zevende rib, waaraan zich nog een stukje kraakbeen bevond, door de huid te steken, zoodat een ribkraakbeenfractuur bestond. Het door de huid te voorschijn komend ribgedeelte was zwart, van periost beroofd en niet meer met de pleura costalis verbonden. Deze zelf scheen intact, daar het dier, behalve wat pijnlijkheid en een eenigszins stijven gang, niets abnormaals vertoonde.

Besloten werd de rib, voor zoover zij necrotisch was, weg te nemen. Daartoe werd de hond in rechter zijligging gebracht en de huid met de onderliggende weefsels zoover naar boven getrokken tot het witte been zichtbaar werd. De bestaande

wond behoefde hiertoe niet te worden vergroot. Daarop werden met de beenschaar twee stukjes rib, samen ter grootte van ongeveer 3 cM., afgeknepen. Dit geschiedde met de noodige zorg, dat de pleura costalis niet werd geperforeerd. De ontstane fistel werd dagelijks behandeld met balsamum peruvianum; tevens werd een borstverband aangelegd.

De toestand bleef ook na de operatie bevredigend: er ontlastte zich slechts weinig etter. Den 4den November was de wond bijna gesloten; bij drukking spoot echter een massa bloederig pus te voorschijn, reden waarom de fistelopening werd gespleten.

Klaarblijkelijk moest nog een stukje been worden afgestooten; om dit te bevorderen, werd voortaan eenmaal per dag ingespoten met tinctura aloës. Het gevolg hiervan was, dat den 25sten November een gedemarkeerd stukje rib in de fistelgang werd gevoeld; dit werd met een kleine koorntang verwijderd.

Van nu af sloot de wond zich zoo spoedig, dat de hond op den 6den December 1906 hersteld kon worden afgehaald.

5°. De behandeling van een hernia scrotalis bij een ruin.

Den 23sten November 1906 kwam een bruine bles, ruin, 2 jaar, hoog 1,58 M., Belgisch ras, toebehoorende aan den heer R. v. B. te B., in behandeling wegens een hernia scrotalis sinistra.

In de linker scrotaalstreek van den flink gevoeden ruin bevond zich een zwelling ter grootte van een kindervuist, welke bij drukking allengs geheel verdween. De inhoud van het gezwollen gedeelte was deegachtig op het gevoel. Hierdoor en wegens het langzaam verdwijnen van den breukinhoud bij drukking werd een netbreuk vermoed.

Besloten werd het dier te opereeren. Den 24sten November werd de ruin daartoe met uitgebonden rechter achterbeen in rugligging onder chloroformnarcose gebracht. Na be-

hoorlijke desinfectie van het operatieveld werd een 10 cM. groote snede, evenwijdig aan de mediaanlijn, door de huid en de tunica dartos gemaakt, waardoor de vergroeide breukzak, de tunica vaginalis communis, te voorschijn kwam. Daar in gevallen als dit bij de castratie de tunica vaginalis communis geopend is geweest, komt er altijd een meer of minder uitgebreide vergroeiing met de omgeving tot stand; hiervan hangt de meerdere of mindere moeilijkheid der operatie af.

In dit geval was een sterke vergroeiing aanwezig. Met stomp geweld werd de breukzak los geprepareerd. Omdat het zeer moeilijk is een begin te krijgen, verdient het aanbeveling met de vingers door het omliggend bindweefsel te werken en aldus het lieskanaal op te zoeken. Hierin dringt men zoover door, tot het niet vergroeide gedeelte van den breukzak met de hand kan worden omvat. Is men zoover gekomen, dan maakt men, van onderen naar boven gaande, het paard in rugligging gedacht, met de vingers en de schaar de vergroeide plaatsen los, wat, daar men nu volkomen georiënteerd is, weinig moeite kost.

De op deze manier vrij gemaakte breukzak werd ingesneden en bleek een gedeelte van het omentum te bevatten. Het uitgetrokken gedeelte net werd niet gereponeerd, doch afgesneden. Nadat de breukzak eenige slagen was omgedraaid, werd er een stevig koord om gebonden, waarna nog een klem werd geappliceerd. Men liet het paard opstaan en bracht het in een box, welke te voren gereinigd en van schoon stroo voorzien was.

Ongeveer een uur na de operatie werd de ruin liggende aangetroffen en vertoonde hij duidelijk teekenen van pijn. Hooi en haver werden niet genuttigd; het dier was zeer gedeprimeerd. Waarschijnlijk moest dit aan het chloroform en den vrij langen duur der operatie, ruim een half uur, worden toegeschreven.

Den 25sten November was de temperatuur 39,2°; de koker was gezwollen. De buitenste praeputiaalplooi was oedemateus geïnfiltreerd en puilde iets naar buiten uit, echter niet in die mate, dat het geval met paraphimosis kon worden verwisseld.

Den 29sten November was het paard rechts achter plotseling kreupel geworden en had het een temperatuur van 40,2°. Daarom werd de klem met het afgestorven weefsel weggenomen en de wond geopend, opdat de secreta zouden kunnen afvloeien. Zwelling van de linker liesklier bestond niet. Waarschijnlijk had het dier des nachts den kogel verstuikt, daar deze en ook de sesamscheede bij palpatie warm en pijnlijk bleken.

In den morgen van den 4den December was zonder bekende oorzaak een niet onbelangrijke bloeding uit de wond ontstaan; deze werd door tegendrukken van met koud water bevochtigde tampons bestreden. De temperatuur was toen 38,5°C. en de eetlust goed. Inmiddels was de kreupelheid aan het achterbeen verdwenen; van nu af bleef de toestand normaal. Den 12den December werd het koord uit de wond verwijderd. De wondgenezing was flink voortgeschreden, zoodat het paard den 14den December zoo goed als hersteld kon worden afgehaald.

BIJDRAGE TOT DE AETIOLOGIE DER KALFZIEKTE,

DOOR

J. DE VRIES.

De meeste collega's zullen de kalfziekte niet anders kennen dan als een onmiddellijk vóór of na de baring optredend lijden. Immers ook de handboeken over verloskunde, waarin de beschrijving van dit lijden thuis behoort, vermelden het voorkomen er van korten tijd vóór of na de baring. M. G.

DE BRUIN meldt in zijn *Geburtshilfe beim Rinde*, dat de meeste gevallen 12—48 uur na de baring voorkomen, voorts dat van de 74 door hem nagegane gevallen 1 acht dagen vóór, 2 drie dagen na den partus, en de andere zes uur vóór tot acht en veertig uur na de baring zijn opgetreden.

In „HARMS, *Rinderkrankheiten*" zijn de opgaven van HOYCOCK vermeld, waarin de uiterste termijn van de baring tot 72 uur daarna is opgegeven. FRANCK, die in zijn *Handbuch der thierärztlichen Geburtshilfe* deze ziekte zeer uitgebreid behandelt, en waarin de geheele literatuur daarover, niet alleen uit verloskundige werken, handboeken over pathologie en therapie, maar ook uit de kortere of langere verhandelingen daarop betrekking hebbende, is nageploozen, geeft aan dat de ziekte steeds binnen de eerste 2 of 3 dagen na de baring optreedt, doch schrijft verder, dat HESS ze na 14 dagen nog meent te hebben zien ontstaan, terwijl in een noot vermeld wordt dat GIERER een ziekte identisch met kalfziekte zeven weken na het kalven waarnam.

In de *Berliner tierärztliche Wochenschrift*, n°, 6, 1904, staat een voordracht, gehouden door G. MEIJER, onder den titel „Milchfieber bij Kühen welche nicht gekalbt haben und die Aetiologie des Milchfiebers". Hierin worden 5 gevallen van kalfziekte vermeld, waarbij de ziekte 3—8 maanden na de baring is geconstateerd.

De volgende ziektegevallen kreeg ik tusschen 29 Mei en 15 Juni 1906, dus kort na elkander in behandeling.

1°. Koe van de wed. H. v. D. B te H., oud 8 jaar, 6-maal gekalfd, heeft 5 Maart, 36 uur na het kalven, kalfziekte gekregen, en is 5 uur na de bekende behandeling opgestaan. Op 29 Mei, dus 85 dagen na de baring, werd mijn hulp ingeroepen en luidde de anamnese als volgt: 's morgens vroeg niets aan de koe gemerkt, melkopbrengst bij het ochtendmelken 16 liter. Bij het avondmelken bemerkte men dat de koe waggelde en na het melken vallende ging liggen,

terwijl slechts eenige liters melk werden gemolken. Met behulp van een acetyleenlantaarn onderzocht ik 's avonds te 9 uur de koe, welke in natuurlijke houding lag, doch tot opstaan niet was te bewegen. Pols en temperatuur waren normaal, de visus evenzoo; vermoedende met een beenbreuk of met laesies van kruis of lendewervels te doen te hebben, adviseerde ik, daar deze gebreken bij kunstlicht en weinig hulp niet gemakkelijk te onderkennen zijn, het dier te laten liggen tot den volgenden morgen, en indien het dan niet was opgestaan, naar huis te halen. Dien morgen was de koe per voertuig naar den stal getransporteerd en vond ik haar in den stal plat op de linker zijde in zeer soporeusen toestand. De cornea was ongevoelig, de ademhaling diep en langzaam, somtijds onderbroken, bij uitademing een steunend geluid gevend, uit den mond liep speeksel, de oogen traanden, de pols was duidelijk voelbaar doch traag, de temperatuur normaal (37,2), de melksecretie nihil.

Ik wist staande bij de patiënte geen diagnose te maken. Wel dacht ik aan kalfziekte, doch daar ik in een 13-jarige praktijk waar deze ziekte zeer veel voorkomt, nimmer dit optreden zoo langen tijd na de baring had waargenomen, zette ik die diagnose uit mijn hoofd. Edoch, de andere patiënten welke ik op mijn route bezocht, interesseerden mij niet; het zooeven geschetste ziektebeeld bleef mijn gedachten beheerschen en het werd bij mij zekerheid dat dit kalfziekte was. Om 12 uur, maar nu voorzien van den insufflator, ben ik weer bij de patiënte, welke zich nog in den zooeven beschreven toestand bevindt, en wordt de uier opgepompt. Om 5 uur 's avonds is de toestand verbeterd en te 7 uur staat het dier op. De hoeveelheid melk, welke zeer geel gekleurd was, bedroeg de eerste 2 dagen niet meer dan 2 liter; na dien tijd verbeterde zij tot 25 liter daags.

2°. Koe van A. T. te Z., oud 5 jaar, 3-maal gekalfd, den laatsten keer op 20 April, zonder eenige stoornis. Gaf

30 liter melk en werd op stal met gras gevoederd; terwijl zij den 1sten Juni nog de gewone hoeveelheid gaf, was dit den 2den, dus 42 dagen na de baring, op het 4de gedeelte daarvan verminderd. Zij at noch herkauwde, trippelde met het achterstel en viel 's avonds neer. Den volgenden morgen werd mijn hulp ingeroepen, doch door afwezigheid (Pinksteren) was ik niet vóór 5 Juni 's morgens in de gelegenheid patiënte te bezoeken. Ik vond het dier met afhangende onderkaak, de tong uit den mond, plat op zij liggend. Temperatuur normaal, pols onvoelbaar, slijmvliezen zeer anaemisch, waterige foetide defaecatie. Het dier was den vorigen dag zeer rustig geweest, doch geheel onmachtig, de kop lag in de zijde, het had dien geheelen dag geen ontlasting gehad en eerst des morgens, na afgang van enkele harde stukken, diarrhee vertoond. De soporeuse toestand, de onvoelbare pols en de bleeke lijkkleurige slijmvliezen deden mij aan verbloeding denken, en toen ik bij den eigenaar daarnaar informeerde, kwam ik te weten dat hij, vermoedende dat mijn hulp toch te laat zou komen, het dier 10 liter bloed had afgenomen. Dit gaf mij een verklaring van den onvoelbaren pols en de anaemische slijmvliezen. Het is duidelijk dat ik na het eerst beschreven geval spoediger mijn diagnose maakte. De koe werd te 10 uur ingespoten en te 10 uur 's avonds stond het dier; het bleef gedurende de eerste 3 dagen in alle functies traag, doch herstelde volkomen, ook in economischen zin.

3°. Koe van de erven J. A. D. te B., oud 10 jaar, 8-maal gekalfd, het laatst den 22sten November 1905, heeft toen 6 uur na het kalven kalfziekte gehad en is 3 uur na de behandeling opgestaan.

Op 6 Juni, dus 196 dagen na het kalven, werd 's middags mijn hulp ingeroepen. Volgens de anamnese gaf het dier circa 22 liter melk per dag; den 5den Juni was de melkopbrengst $\frac{1}{3}$ minder en de ontlasting zeer dun. Op 6 Juni

's morgens 1½ liter melk, gang waggelend in het achterstel, de koe viel even daarna. Bij mijn komst lag het dier met den kop in de zijde en gaf verder in alle opzichten het typische beeld van kalfziekte. 10 uur na de inspuiting is zij opgestaan; ontlasting is er tusschen den avond van den 5den en den morgen van den 7den Juni niet gekomen. De melkopbrengst was de eerste dagen zeer gering, doch verbeterde later tot ⅔ van de vroegere opbrengst.

4°. Koe van de wed. H. te B., oud 17 jaar, 14 kalveren gehad, laatste kalf den 10den Maart 's nachts gekomen, heeft 9 Maart 's morgens kalfziekte gehad. Na inspuiting genezen, normaal gekalfd, doch op 11 Maart, 8 uur na de baring, trad de ziekte weer op, welke na een 2de inspuiting week. Zij gaf na dien tijd ⅓ minder melk dan de eigenares in andere jaren wanneer de koe verschmelkend is, verkreeg.

Den 15den Juni, dus 96 dagen na de baring, werd deze mij zoo goedgezinde oude opnieuw aangemeld. Zij lag in een deerniswekkenden toestand, wederom het typische beeld van kalfziekte vertoonend, doch daarbij met een onrustbarende tympanitis. Ook nu weer bereikte ik met den luchtinsufflator in korten tijd genezing.

Het is bij mij aan geen twijfel onderhevig dat ik hier 4 gevallen van kalfziekte heb vermeld. Waar ik het symptomenbeeld niet bij alle even uitvoerig heb beschreven, is dit geschied om niet telkens in herhalingen te vervallen. De afwijkingen van het typische beeld bestaan in de beschreven gevallen alleen in het voorkomen van diarrhee bij koe n°. 2 in een vergevorderd stadium, en bij koe n°. 3 in het begin van het lijden. Echter zullen verscheidene collega's deze afwijking van het gewone beeld, naast andere, meermalen hebben waargenomen. Trouwens naast het symptomenbeeld staat de succesvolle behandeling als bewijs voor mijn meening.

De kalfziekte kan dus onafhankelijk van de baring ontstaan.

Ook MEIJER, in zijn bovengenoemde voordracht, twijfelt niet aan zijn diagnose waar hij de 5 door hem geciteerde gevallen als kalfziekte bestempelt. Hij maakt verder de conclusie, dat de kalfziekte een door hyperaemie in de digestie-organen en in den uier veroorzaakte hersenanaemie is, en verdedigt die in het kort als volgt. De gangbare theorieën verdeelt hij in 2 groepen, namelijk groep 1, die welke de oorzaak voor een toxinenintoxicatie van uier of uterus uitgaande houden, en groep 2, die welke daarvoor hersenanaemie aannemen; hij verwerpt de toxinentheorie wegens de oogenblikkelijke (fast momentane) werking van de luchtbehandeling, terwijl het zijns inziens niet mogelijk is dat de giftige werking der toxinen door luchtinsufflatie zoo spoedig geneutraliseerd wordt. Hij meent dat de oorzaak onder de 2de groep behoort, doch over het ontstaan van de hersenanaemie is hij het niet eens met de heerschende beschouwingen. Dat die, zooals FRANCK in zijn handboek aangeeft, ontstaat doordat na de baring een groot stroomgebied buiten werking wordt gesteld en daardoor eerst hersenhyperaemie en dan anaemie optreedt, wordt door hem niet gedeeld; dit is duidelijk, omdat ook hij de ziekte onafhankelijk van de baring waarnam. Doch ook met de meening van ARONSOHN en ZEHL, die de uierhyperaemie als uitsluitende oorzaak der hersenanaemie opgeven, gaat hij niet geheel mede. Hij beaamt dat dit tot het ontstaan daarvan kan bijdragen, doch het kan volgens hem de eenige oorzaak niet zijn. Veel meer beschouwt hij de intensieve voeding als de grootste factor; daardoor komt in het poortaderlijk stelsel een sterke bloedvulling en terwijl nu gelijktijdig in den uier veel bloed wordt verbruikt, ontstaat de hersenanaemie, welke de als kalfziekte bekende verschijnselen veroorzaakt. Hij vindt hierin de verklaring van de 5 door hem medegedeelde ziektegevallen, welke alle bij sterk gevoede en veel melk gevende dieren optraden.

Met deze meening van MEIJER kan ik mij niet geheel vereenigen. Is de kalfziekte alleen een hersenanaemie, dan moet het symptomenbeeld van die ziekte gelijkvormig zijn. Echter loopt dit zeer uiteen. Wel blijkt dat uit de nieuwere handboeken niet, waar de symptomen van deze ziekte worden behandeld, maar FRANCK's theorie is onder anderen niet te verdedigen wanneer de kalfziekte, welke vóór de baring, en die welke 2 à 3 dagen daarna ontstaat, als zoodanig wordt erkend. Hij begon scheiding te maken in eclampsia puerperalis en septicaemia puerperalis.

FRIEDBERGER en FRÖHNER (*Allgemeine Pathologie und Therapie*, 1904) spreken van een septicaemie resp. pyaemie als 1ste, een intoxicatie als 2de, en van een combinatie van 1 en 2 als 3de vorm.

DE BRUIN handelt in zijn handboek over een acute puerperaal-septicaemie, ten 2de over een putride puerperale intoxicatie en daarvan onafhankelijk over de „Gebärparese". Het is duidelijk dat wanneer men een symptomencomplex in drie afdeelingen splitst, men in één afdeeling de op elkander gelijkende symptomen als een ziektebeeld kan plaatsen. De daarvan afwijkende worden in de eene of andere rubriek ondergebracht, ofschoon de behandelende collega's mij moeten toegeven, dat die verschijnselen daarin lang niet altijd passen. Mijn meening is dan ook, dat het ziektebeeld bij kalfziekte zeer polymorph is, en dat de verschillende scheidingen welke men dienaangaande in de nieuwere handboeken heeft gemaakt, niet kunnen worden volgehouden. Het meest voorkomend beeld is zeker de zoogenaamde paralytische vorm, maar daarnaast komen gevallen voor, waarin krampen van de rugspier en zeer sterke excitatieverschijnselen optreden, welke — dit als steun zoo niet als bewijs voor mijn meening — met luchtinsufflatie dikwijls even goed, even volkomen en even spoedig genezen.

Het niet gelijkvormig symptomenbeeld is mijn eerste motief voor mijn van MEYER afwijkende meening.

MEYER verklaart de genezing van deze hersenanaemie door de luchtinsufflatie, omdat de uier hierdoor arm aan bloed wordt en het bloedsgebrek in de hersenen op deze wijze zou worden aangevuld. Is zijn meening over het ontstaan van de ziekte en den genezenden invloed van het oppompen van den uier juist, dan moest de tympanitis, welke zoo dikwijls in onrustbarenden omvang bij dit lijden voorkomt, reeds in het begin van haar ontstaan genezend werken, en zeker direct herstellend wanneer zij door haar omvang een drukking op de borst- en buiksorganen, dus ook op het poortaderstelsel uitoefent, niet te vergelijken met de spanning welke men in den uier door oppompen teweegbrengt. Bij sectie van aan acute tympanitis gestorven dieren vindt men dan ook de slijmvliezen van het hoofd, van de hersenvliezen en de groote hersenvaten zeer hyperaemisch. Soms vindt men in de hersenen apoplectische haarden.

In de eerste jaren nadat SCHMIDT zijn behandeling van deze ziekte publiceerde, werd de uier niet opgepompt, doch 10 gram jodetum kalicum opgelost in een liter water ingespoten, en de resultaten waren niet veel ongunstiger dan bij de tegenwoordige methode, terwijl door dien liter vloeistof, verdeeld over de vier kwartieren, de uier toch niet bloedarm werd gemaakt.

Naar mijn meening wordt de kalfziekte veroorzaakt door toxinen, in den uier gevormd. Van haar samenstelling is zeer weinig bekend, van haar structuur niets. Zij schijnen tot de enzymen, waartoe o. a. pepsine, trypsine, behooren, in nauwe verwantschap te staan. De vorming van die toxinen heeft in toxische hoeveelheid alleen dan plaats, wanneer in de melk veel eiwitten aanwezig zijn; daardoor komt kalfziekte het meest voor tegen den tijd van de baring, hoewel het optreden daarvan op andere tijdstippen niet uitgesloten is.

MEIJER legt den nadruk op intensieve voeding, maar is

het niet verklaarbaar dat daardoor ook de eiwitvorming in de melkklier grooter wordt? De gevallen, door mij genoemd, traden op in den tijd dat het gras het grootste voedingsgehalte bezat en in dit zoo zeldzaam vruchtbaar voorjaar (getuige de berichten van de in vele jaren niet bereikte boter- en kaasopbrengst) moet ik de oorzaak zoeken, dat die ziekte door mij nimmer op zulke van de baring onafhankelijke tijdstippen is geconstateerd als dit jaar.

Meijer verwerpt de toxinentheorie, omdat niet aannemelijk is dat de giftige werking der toxinen bijna oogenblikkelijk na de inspuiting wordt vernietigd. Zeker is op dat oogenblikkelijke wel iets af te dingen. Bij beginnende kalfziekte werkt de luchtinsufflatie spoediger dan bij oudere gevallen, en dikwijls treedt de beterschap na 10 uur en later op. Doch ook bij andere, wel niet door toxinen veroorzaakte vergiftigingen ontstaat spoedig herstel. Herhaalde malen wordt door mij na repositie van prolapsus uteri of bij dreigende gevallen van prolapsus, als het dier blijft persen en geen ander narcoticum bij de hand is, gebruik gemaakt van alcohol, in den vorm van een flesch jenever of brandewijn. De dieren worden dan rustig, liggen na een uur te ronken, maar de werking duurt niet langer dan 6 à 10 uur; daarna zijn zij geheel normaal. De bij den mensch zoo veelvuldig optredende lichtgasvergiftigingen herstellen immers zeer spoedig wanneer de patiënten in de buitenlucht worden gebracht. Is het dan zoo onaannemelijk, dat de toxinen, wat den duur van haar werking betreft, daarvan moeten verschillen?

Terwijl men met de theorie van hersenanaemie het zoo verschillend symptomencomplex niet kan verklaren, is dit met de toxinentheorie wel het geval. Immers, het wordt aangenomen dat deze eiwitlichamen zich in zooveel verschillende werkingen uiten.

Zalt-Bommel, October 1906.

Korte mededeelingen en referaten.

Miltruptuur bij het paard, door J. M. KNIPSCHEER. [1] — In den ochtend van den 4den December 1906 weigerde het paard n°. 418, 4 jaar oud, van het remonte-depôt te Milligen, voor het eerst zijn voedsel. Het dier was te voren volmaakt gezond geweest. Een paar uren later het paard bezoekende, werden de volgende verschijnselen door mij waargenomen. Het paard stond er hangerig bij, met het hoofd naar den bodem gericht. De beide halsvlakten waren met koud zweet bedekt; de ademhaling was eenigszins versneld. Van tijd tot tijd werd het dier gedurende eenige oogenblikken onrustig en ademde dan op een krachtige, luid snuivende wijze. Daarna viel het in zijn apathischen toestand terug en was de ademhaling weer weinig hoorbaar. In het oog vallend was de zeer bleeke, bijna witte kleur der conjunctivae, alleen onderbroken door de kleuring der fijne venae. De hartslag was palpiteerend en snel, de pols aan de arteria maxillaris externa nog vrij goed voelbaar. De lichaamstemperatuur was een weinig subnormaal. Losgemaakt van zijn halsterketting, bleek het paard bij het gaan zeer onzeker te zijn en dreigde het te vallen.

Op deze verschijnselen, vooral op de zeer bleeke mucosae afgaande, werd inwendige verbloeding als diagnose met vrij groote zekerheid gesteld en de letale afloop spoedig verwacht.

Eenmaal ging het paard liggen, vertoonde koliekverschijnselen, keek om naar zijn buik, ademde steunend, perste met zijn buikspieren, rolde op zijn rug, bleef een oogenblik plat en gestrekt liggen en wist toen weer op te staan.

De collaps nam nu regelmatig toe. Het paard steunde met zijn hoofd in den voerbak, verplaatste zich enkele malen meer vallende dan gaande, alsof het dronken was, van de eene naar de andere zijde en sloot sufferig zijn oogen. De anaemie der conjunctivae en der mondmucosa was bijna volkomen. De hartslag was zeer snel en zwak, de pols draadvormig en bijna onvoelbaar. Plotseling schommelde het dier een paar malen sterk heen en weer, sloeg om en stierf binnen eenige minuten onder krampachtige strekkingen der beenen en van den hals en het telkens openen der

[1] Een ander door mij waargenomen geval is medegedeeld in dit tijdschrift, deel XXX, 1903.

kaken. De dood was eerst bijna 2 uur na mijn bezoek ingetreden. De inwendige verbloeding had dus minstens 4 uur geduurd.

De sectie had den volgenden morgen plaats. Bij opening der buikholte stroomde onmiddellijk een groote hoeveelheid ongestold bloed naar buiten. Alle organen en spieren waren anaemisch. De overigens normale, niet gezwollen milt vertoonde een scheur in de kapsel van ± 10 cM. De randen der scheur waren door bloedinfiltratie wat gezwollen en met eenige stolsels bedekt.

De oorzaak der miltruptuur kon niet worden verklaard. De mogelijkheid bestaat, dat het paard door een ander tegen den buik is geslagen.

Vaccinatie tegen de tuberculose. — Rossignol en Vallée hebben uitvoerige onderzoekingen ingesteld omtrent de vaccinatie van het rundvee tegen tuberculose. Zij zijn gekomen tot de volgende resultaten:

1°. Bovovaccine is een product van ongelijke virulentie voor de cavia. Men mag dus aannemen dat haar uitwerking bij het rund niet altijd identiek is aan haar zelf.

2°. De vrij duidelijke weerstand welke de gevaccineerde runderen drie maanden na de vaccinatie tegen intraveneuse infectie bieden, vermindert spoedig en verdwijnt, bij sommige individuen, na verloop van een jaar.

3°. De weerstand der gevaccineerde runderen tegen de smetstof, zooals zij ontstaat door het in den stal in aanraking komen met dieren welke aan open tuberculose lijden, treedt niet duidelijk voor den dag en duurt hoogstens enkele maanden. (*Bulletin de la Société de médecine vétérinaire pratique*, 10 octobre 1906, p. 177.)

W. C. S.

Notulen der 47ste algemeene vergadering.

(*Vervolg.*)

Aan de orde is thans **punt 11** van het programma:

Voorstel van de H.H. K. Büchli, C. Fauel, H. M. Kroon, H. J. C. van Lent, W. J. Paimans en J. D. de Vries.

„De algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der Veeartsenijkunde in Nederland benoeme een vaste commissie, bestaande uit vijf leden, welke zich in het bijzonder bezighoudt met de beroepsbelangen der veeartsen in Nederland en als zoodanig het Hoofdbestuur van advies dient."

De heer VAN LENT: M.H. Ik zal niet veel tijd van u in beslag nemen om dit voorstel toe te lichten. Het voorstel zooals het hier ligt, spreekt voor zich zelf. Ieder uwer toch zal bij lezing ervan over de verschillende punten hebben nagedacht en die hebben aangevuld. En daaruit reeds blijkt dat het een eisch des tijds is, dat wij voor onze belangen opkomen en dat er een lichaam is, dat alles verzamelt en het hoofdbestuur behulpzaam kan zijn.

De werkzaamheden van het hoofdbestuur worden jaarlijks al grooter en grooter en daarom is het gewenscht, dat het in zake beroepsbelangen hulp ondervindt van een commissie, die zich daarmede uitsluitend bezighoudt.

In alle vakken en in alle rangen en standen der maatschappij vindt men tegenwoordig aaneensluiting en samenwerking, en hoe kleiner de corporatie, des te noodzakelijker is het zich samen te voegen en in den strijd om het bestaan te werken voor ons aller belangen.

Een voorbeeld slechts. De veeverzekeringmaatschappijen, welke zich in de laatste jaren sterk hebben ontwikkeld, spelen ons al vrijwel den baas. De een schrijft ons een tarief voor, de ander doet weer wat anders. Eerst treden die maatschappijen heel beleefd en vriendelijk op, later, wanneer ze zien dat ze beet hebben, beginnen zij de tarieven te verminderen. Wij echter moeten de tarieven vaststellen waarvoor wij werken, wij moeten dienaangaande de lakens uitdeelen. Wanneer wij nu reeds een commissie voor de beroepsbelangen hadden, zou ook niet hebben plaats gehad, hetgeen dit jaar gebeurde, n.l. dat de plaatsvervangende districtsveeartsen in Friesland bij elkander kwamen om hun belangen te bepleiten, zonder ook die titularissen uit andere provinciën te hooren. Ware er een zoodanige commissie geweest, dan zou er waarschijnlijk iets anders voor den dag zijn gekomen.

Het resultaat van de werkzaamheden der commissie hangt af van de leden, die daarin worden benoemd. Dit is een zeer belangrijk punt. Die leden zullen over veel tijd moeten kunnen beschikken, en dien tijd zullen slechts kunnen vinden menschen op de rechte plaats, die voor onze vakbelangen zullen strijden.

Hoe wij ons voorstellen dat de commissie zal werken?

Dat zou vooruitloopen zijn op de eventueel te benoemen commissie. Maar als voorbeeld wil ik toch mededeelen, dat elk lid

der commissie een bepaald onderdeel voor zijn rekening kan nemen en alles kan bestudeeren wat op dat gebied uitkomt of gebeurt; dat hij, wanneer het hem noodig voorkomt voor onze belangen op te treden, deze aan de hand van de verzamelde gegevens zou kunnen voordragen en bepleiten, de noodige puntjes op de i's zettende; dat met het tengevolge hiervan geformuleerde voorstel de commissie direct bij het hoofdbestuur of in de vergadering moet kunnen optreden, al naar gelang van de omstandigheden.

Het is te hopen dat een dergelijke commissie zal worden ingesteld.

De voorzitter: Ik dank den heer VAN LENT voor zijn inleiding. Zijn er heeren die het woord verlangen?

De heer STEMPEL: Mijne heeren! De afdeeling Utrecht heeft dit punt ook zeer breedvoerig besproken en heeft den afgevaardigde opgedragen om voor te stellen, dat, in plaats van de woorden «in het bijzonder» op den 3den regel, gelezen worde het woord «uitsluitend». Daarbij heeft de afdeeling de wenschelijkheid uitgesproken, dat aan het voorstel worde toegevoegd:

«*Er worde een rubriek in het tijdschrift beschikbaar gesteld, onder «redactie van een afzonderlijken redacteur, die zich bezig houdt met «de beroepsbelangen van den veearts.*»

Op deze wijze kunnen zaken, die onderzocht moeten worden, in het tijdschrift worden behandeld.

De heer TEN SANDE: In de afdeelingsvergadering van de nieuwe afdeeling Zuid-Holland werden naar aanleiding van enkele onderdeelen in de toelichting, op punt 11 betrekking hebbende, open aanmerkingen gemaakt, die ik gaarne ter kennis van de vergadering zou brengen. Zoo werd bij het onder *c* vermelde de opmerking gemaakt, dat voor het onttrekken door leeken van entingen aan veeartsen, geen vrees behoeft te bestaan, wijl de wet het enten door niet-deskundigen reeds verbiedt, terwijl, met betrekking tot de uitgesproken vrees over behandeling van kalfziekte door leeken, in herinnering werd gebracht dat er veeartsen zijn, die zelf aan die leeken de kalfziekte-behandeling hebben geleerd.

Punt *d* achtte men niet gelukkig gesteld, omdat men daaruit een eenigszins scherpe houding tegenover de regeering zou kunnen opmaken, wat men voor de belangen der veeartsen niet bevorderlijk acht.

Zoo gezien toch, is uit dit gedeelte der toelichting op te maken, dat de regeering willens en wetens met haar steun personen vormt, die een gevaar opleveren voor het arbeidsveld der veeartsen. Dat dit de bedoeling der regeering niet is en niet kan zijn, behoeft geen nader betoog.

De nieuwe afdeeling Zuid-Holland wenscht er nogmaals op te wijzen — het is reeds vaker geschied, ook van andere zijde — dat het niet in het voordeel der veeartsen kan zijn, wanneer daden die de regeering meent in hun belang te moeten doen, van den kant der veeartsen zelf aan een onwelwillende, dikwijls scherpe beoordeeling worden onderworpen.

Men oefene critiek uit, doch blijve daarin welwillend.

Buitendien maakt die uitgesproken vrees voor onttrekking van arbeid aan veeartsen, bij de wetenschap dat er veeartsen zijn die bijv. kalfziekte-behandeling en verloskunde zelf aan leeken onderwijzen, wel een eenigszins eigenaardigen indruk.

Verder zou de afdeeling onder de aangehaalde voorbeelden, waarbij de juist bedoelde commissie zou kunnen optreden, nog willen wijzen op de noodzakelijkheid van een betere regeling der positie van de veeartsen bij een optreden voor de rechtbank.

Dikwijls bijv. doet zich het geval voor dat wij, als deskundigen opgeroepen, niet die waardeering ondervinden, waarop wij uithoofde van onze wetenschappelijke opleiding recht hebben.

De afdeeling kan zich in hoofdzaak met het praeadvies van het hoofdbestuur vereenigen. Zij achtte het echter gewenscht om de bedoelde commissie niet uit vijf leden te doen bestaan, doch ze samen te stellen door daarin uit iedere afdeeling een lid te benoemen. Men was van oordeel dat men hierdoor meer waarborgen verkreeg voor de vorming van een lichaam, dat in staat is om de belangen van de veeartsen uit het geheele land voor te staan dan door benoeming van een commissie, uit slechts enkele afdeelingen samengesteld.

De heer Bergsma: Ik kan medegaan onder één voorwaarde, namelijk dat de commissie worde samengesteld uit personen die de verschillende beroepsbelangen vertegenwoordigen: praktizeerende veeartsen, keurmeesters, districtsveeartsen, abattoir-veeartsen, enz.

De heer Büchli: Punt 11 heeft in onze afdeeling een punt van uitvoerige discussie gevormd.

In het algemeen was men het er mede eens, alleen waren er vele

leden, die de zaak op een andere leest geschoeid wilden zien. Onder anderen gevoelden velen veel voor de opmerking van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland; zij zouden niet gaarne zien dat de commissie slechts uit vijf leden zou bestaan, maar wenschten dat een lid uit elke afdeeling aan de commissie werd toegevoegd, tot steun als het ware van het hoofdbestuur.

Sommigen waren er ook, die in het geheel geen aparte commissie wenschten, maar de meening voorstonden dat de leden der commissie in het hoofdbestuur thuis behoorden.

Ten slotte is er over gestemd. Vóór het voorstel waren 10 stemmen, er tegen 2; één lid stemde blanco.

Met het algemeene denkbeeld op zichzelf ging de afdeeling mede, doch wat betreft het aantal leden der commissie vereenigde de afdeeling zich met het voorstel der Nieuwe afdeeling Zuid-Holland, wat zij zou handhaven zelfs wanneer die afdeeling het op de algemeene vergadering introk.

Ook wenschte de afdeeling de commissie zooveel mogelijk onafhankelijk te maken. Als het van het hoofdbestuur uitgaat, fungeert de commissie als commissie van doorzending.

De voorzitter: U wilt de commissie zelf laten handelen, maar niet de algemeene vergadering er in kennen, omdat dit van te langen duur is.

De heer VAN ALTENA: «Gelderland-Overijsel» kan geheel medegaan met het voorstel der zes heeren, maar zij vond een commissie van vijf leden wel wat groot en een commissie van drie leden voldoende. In de eerste plaats, hoe kleiner een commissie is, des te gemakkelijker kan die commissie bijeengeroepen worden, des te minder zijn de kosten en ook des te spoediger kan zij werken.

Het zal in bijzonder haastige gevallen gemakkelijker vallen de menschen (heel vaak lieden uit de praktijk) spoedig bij elkaar te krijgen wanneer er slechts drie leden zijn dan wanneer het 6 à 7 leden betreft.

Wat aangaat de opmerking van den afgevaardigde der Nieuwe afdeeling Zuid-Holland met betrekking tot punt *c* der toelichting, namelijk dat er veeartsen zijn die de behandeling van kalfziekte en entingen aan leeken leeren, meende de afdeeling dat, zoo er een commissie voor de beroepsbelangen is, deze veeartsen juist op hun nummer gezet kunnen worden. Het argument van de

Nieuwe afdeeling Zuid-Holland pleit dus niet tegen de instelling der commissie, maar juist daarvóór.

De heer VAN NEDERVEEN: De afdeeling «Zeeland» kan met het voorstel medegaan, maar zij achtte het tevens een eisch des tijds, dat de veeartsen zeer grondig onderlegd zijn op het terrein, waarop zich ook de hulpkeurmeesters gaan bewegen. Zij meenen dat ook de veeartsen over het algemeen meer op de hoogte van de vleeschkeuring moesten worden gebracht en daarom achtte zij invoering van cursussen zeer gewenscht.

De heer VAN DER BURG wenscht in het voorstel, in plaats van «beroepsbelangen der veeartsen in Nederland», te lezen: «beroepsbelangen der Nederlandsche veeartsen.» Er zijn Nederlandsche veeartsen, die niet in Nederland zijn gevestigd.

De voorzitter: Ik stel mij voor, dat het uiterst moeilijk zal zijn, op te komen voor de veeartsen in Indië.

Dr. DE JONG: Ik geloof wel degelijk dat de Nederlandsche veeartsen ook de belangen der Indische kunnen behartigen en wij hopen, dat op het congres van 1909, waar voor de grondige studie der tropische ziekten de grondslag zal worden gelegd, blijken zal dat de belangen der Indische collega's wel degelijk in het moederland kunnen worden voorgestaan.

De heer OVERBEEK: Door het inzenden van stukken in een krant!

De heer VAN LENT: Het is mij aangenaam geweest, van de heeren afgevaardigden geen principiëele bezwaren te hebben vernomen tegen het voorstel, door ons zestal ingezonden.

Enkele opmerkingen die gemaakt zijn, wil ik gaarne met een kort woord beantwoorden.

De Nieuwe afdeeling Zuid-Holland maakt bezwaar op een bepaald punt en meent dat *d* te scherp geformuleerd is. Maar dat dient zij ons eenigzins te vergeven. Wij hebben slechts in het kort aangestipt waaraan moet worden gedacht. Wanneer wij een brochure hadden samengesteld, dan zouden wij de dingen hebben kunnen verzachten, verzoeten, versuikeren, maar hier hebben wij slechts punten aangegeven. Wij konden het dus moeielijk anders samenvatten. Bovendien vormen de zaken die wij aanstipten geen leidraad, doch slechts punten waarin de commissie werkzaam *zou kunnen zijn*.

De Nieuwe afdeeling Zuid-Holland wenscht de commissie zelfstandig te doen optreden, maar daar zou ik als medevoorsteller

niet vóór zijn. Door het brengen van de voorstellen eerst in de commissoriale vergadering en daarna, wanneer ze zijn nagezien, geschaafd en veranderd, bij het hoofdbestuur krijgt men een nieuwe contrôle, waardoor wordt voorkomen,dat te heethoofdige en te scherpe voorstellen zullen worden ingediend.

Ik geloof wel degelijk dat het hoofdbestuur het laatste woord heeft.

De voorzitter: Dat wilde juist de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland; zij wenschte niet te veel de algemeene vergadering te kennen.

De heer VAN LENT: Ten aanzien van de bezwaren die gemaakt zijn tegen het aantal commissieleden kan ik alleen zeggen, dat ik geloof dat het de voorstellers vrij koud laat of de commissie is samengesteld uit 5, 6, 7 of 10 leden, als maar het principe van het voorstel wordt goedgekeurd.

Dr. VAN DER PLAATS: Het principe vindt vrij algemeen instemming.

De voorzitter: Dat wilde ik juist uitgemaakt zien. Zullen wij een commissie benoemen, ja dan neen? Daarna kunnen wij uitmaken hoeveel leden er zullen zijn en hoe de commissie moet worden gevormd.

Niemand heeft hiertegen bezwaar.

De heer BÜCHLI: In mijn afdeeling waren 10 stemmen vóór en 2 tegen; moet ik nu stemming uitlokken?

De voorzitter: Dat kunt u doen, maar u weet wat het resultaat zal wezen.

Zonder hoofdelijke stemming wordt nu goedgekeurd dat er een commissie voor de beroepsbelangen der veeartsen zal komen, zoodat thans nog moet worden uitgemaakt uit hoeveel leden de commissie zal bestaan.

Dr. VAN DER PLAATS: Een commissie van vijf leden werkt niet vlug. Ik heb dikwerf in commissies gezeten en spreek dus uit ervaring. Wanneer plotseling moet worden opgetreden, is het beter dat de commissie uit drie leden bestaat, die alle drie werken. Omgekeerd gevoel ik er veel voor, dat in de commissie vertegenwoordigd zullen zijn de praktizeerende veeartsen, de abattoirveeartsen en anderen. Daarom geef ik in overweging een vaste commissie te benoemen, bestaande uit drie leden met een adviseerend lid in elke bijzondere afdeeling en in Nederlandsch-Indië, door de veeartsen ter plaatse aan te wijzen.

Met deze speciale adviseurs kunnen dan de drie leden in overleg treden.

De voorzitter: Een commissie te benoemen met evenveel leden als er afdeelingen zijn, zou een heel kostbare zaak worden. Wij hebben rekening te houden met de financiën. Zouden in het voorstel VAN DER PLAATS de andere denkbeelden niet gecombineerd kunnen worden, zoodat wij een kleine commissie krijgen, die toch zeer actief kan wezen, en die zoo noodig andere personen raadpleegt?

De heer VAN ALTENA: «Gelderland-Overijsel gaat geheel mede met de aanvulling van het voorstel, als door Dr. VAN DER PLAATS bedoeld.

De heer VAN DER SLUYS: Ik kan namens de afdeeling «Noord-Holland» verklaren, dat mij het voorstel VAN DER PLAATS het meest aanbevelenswaardig voorkomt.

De heer BÜCHLI: Iedere afdeeling zou een adviseerend lid kunnen aanwijzen.

De heer BERGSMA: Ik zou aan een commissie van vijf leden de voorkeur geven, omdat dan veeartsen, de verschillende richtingen vertegenwoordigend, gekozen kunnen worden.

Dr. VAN DER PLAATS: Een plaatsvervangend districtsveearts kan een uitstekend practicus wezen. Zoo iemand zou al twee richtingen vertegenwoordigen. Maar ik zie geen kans dit in het voorstel op te nemen. Ik stel voor dat bij de benoeming zooveel mogelijk met de richtingen rekening zal worden gehouden.

De heer VAN DER SLUYS: Ik geloof dat de afgevaardigde van Friesland zich niet bezorgd behoeft te maken; bij de stemming zal wel degelijk worden gezorgd, dat alle richtingen zooveel mogelijk worden vertegenwoordigd.

Dr. DE JONG: Het komt mij voor dat we, over dit punt doorredeneerend, nooit tot een eind zullen komen. Eerst krijgen we de benoeming der drie leden en dan verder de adviseerende leden uit de afdeelingen. Op deze wijze zullen wel alle richtingen te voorschijn komen. Het best zou zijn dat, alvorens de afdeelingen een afgevaardigde aanwezen, door het hoofdbestuur en de drie commissieleden een aanwijzing werd gegeven omtrent de richtingen, welke nog niet in de commissie vertegenwoordigd zijn. Ik stel voor het voorstel VAN DER PLAATS onveranderd aan te nemen. Wij kunnen het onmogelijk vaststellen, maar moeten het overlaten aan de drie leden, die door de algemeene vergadering benoemd worden, om, in overleg met het hoofdbestuur en rekening houdende

met de reeds vertegenwoordigde richtingen, tot een zoo goed mogelijke vertegenwoordiging te geraken.

Dr. VAN DER PLAATS: Ik stel mij voor, dat wanneer een bijzonder beroepsbelang in de afdeelingen aan de orde is, de afdeelingen wel zullen zorgen dat haar afgevaardigden dit bepaalde belang vertegenwoordigen.

Het voorstel VAN DER PLAATS *wordt goedgekeurd.*

Naar aanleiding van het amendement «Utrecht» om in plaats van «in het bijzonder» te lezen «uitsluitend», vereenigt de vergadering zich met het denkbeeld om beide uitdrukkingen weg te laten uit het voorstel, dat daarop, gelijk het door dr. VAN DER PLAATS *is gewijzigd, in zijn geheel wordt aangenomen.* (Dus: 3 vaste leden en uit elke bijzondere afdeeling en uit Nederlandsch-Indië een adviseerend lid).

De heer STEMPEL wijst op het voorstel van «Utrecht» om aan het voorstel toe te voegen een zinsnede van dezen inhoud: «*Er worde een rubriek in het Tijdschrift beschikbaar gesteld, onder redactie van een afzonderlijken redacteur, die zich uitsluitend bezighoudt met de beroepsbelangen van den veearts.*»

De voorzitter: Daarover zal het hoofdbestuur met de redactie van het tijdschrift in overleg treden.

Hierna wordt overgegaan tot het verkiezen van 3 leden der commissie.

Als candidaten worden genoemd de heeren: BÜCHLI, FAUEL, VAN LENT, PAIMANS, A. W. HEIDEMA, DE BRUIN, dr. DE JONG, BEUNDERS en dr. POELS.

Namens de commissie van stemopneming deelt de heer BÜCHLI mede, dat zijn uitgebracht 125 stemmen, zoodat de volstrekte meerderheid is 63 stemmen. Daarvan verkregen de heeren VAN LENT 98, HEIDEMA 54, PAIMANS 32, Dr. DE JONG 27, BÜCHLI 23, POELS 20, KROON 16, DE BRUIN, BEUNDERS en LAMÉRIS ieder 14, VAN LEEUWEN 11, VAN DER SLUIJS 6, DE VRIES en REMMELTS ieder 2 stemmen en WESTER, VAN DER PLAATS, PICARD en DHONT ieder 1 stem.

De heer VAN LENT is dus gekozen.

Een nieuwe vrije stemming is noodig. Maar vóór daartoe over te gaan, herinnert de heer VERMEULEN er aan, dat getracht moet worden drie voorname richtingen in de commissie vast te leggen.

De heer BÜCHLI: Onder de heeren die het grootst aantal

stemmen op zich vereenigden, is ook de heer dr. DE JONG (abattoir) en de heer HEIDEMA, die de veeteelt, meer speciaal de paardenfokkerij, vertegenwoordigt.

De heer VAN DER SLUIJS: Er komen toch niet enkel veeartsen maar ook paardenartsen in aanmerking?

De voorzitter: Zeer zeker.

Bij de nieuwe vrije stemming worden uitgebracht op de heeren HEIDEMA 59, dr. DE JONG 58, POELS 18, KROON 17, LAMÉRIS 15 en op verschillende andere heeren 15, 14 en minder stemmen.

Geen der heeren de volstrekte meerderheid bekomen hebbende, heeft herstemming plaats tusschen de heeren HEIDEMA, dr. DE JONG, POELS en LAMÉRIS (de heer KROON wenscht niet in aanmerking te komen).

De uitslag der herstemming is: de heer HEIDEMA 82 en dr. DE JONG 64 stemmen, zoodat gekozen zijn de heeren HEIDEMA en dr. DE JONG.

De heer VAN LENT verklaart, desgevraagd, de benoeming schoorvoetend aan te nemen.

Dr. DE JONG neemt zijn benoeming ook aan.

Aan den heer HEIDEMA zal van zijn benoeming worden kennis gegeven. Mocht hij bedanken, dan is het hoofdbestuur gemachtigd een derde lid aan te wijzen.

Terwijl de stemmingen plaats vonden, bracht de heer VAN DER SLUIJS namens de desbetreffende commissie verslag uit over de rekening en verantwoording van den penningmeester.

De heer VAN DER SLUIJS verklaart: De commissie belast met het nazien van het geldelijk beheer heeft de ontvangsten en uitgaven post voor post geverifiëerd met de boekhouding en alles in orde bevonden. De financiëele uitslag is in het Tijdschrift opgenomen. De commissie heeft geen bezwaar gevonden, den penningmeester te dechargeeren van het geldelijk beheer. Onder dankbetuiging voor de zorgen, welke de penningmeester zich ook op dit gebied voor de Maatschappij heeft getroost, stelt zij dus voor de rekening goed te keuren. (*Toejuiching.*)

De voorzitter: Ik dank de commissie voor haar arbeid.

De heer HOEFNAGEL zeide vóór de herstemming plaats vond, dat de penningmeester had medegedeeld, dat de instelling der commissies tengevolge zou hebben, dat de contributie voor het volgend jaar met f 1, misschien met f 2 zal moeten worden verhoogd.

Aan de orde is **punt 12.**

Het hoofdbestuur stelt voor een commissie te benoemen, bestaande uit vier veeartsen en een jurist, om te onderzoeken of een bepaalde wettelijke regeling betreffende koop en verkoop van vee wenschelijk moet worden geacht.

De voorzitter: Het was juist in Juni, dat gepubliceerd werd het adres van het Nederlandsch Landbouw-Comité aan den Minister van Justitie omtrent de vrijwaring wegens verborgen gebreken van het verkochte goed en wel meer speciaal bij koop en verkoop van paarden en vee. Men was het op de vergadering van gedelegeerden algemeen eens, dat de wetgeving op dit punt onvoldoende is.

Nu heeft het Nederlandsch Landbouwcomité in haar adres gezegd, dat bij de wet in de allereerste plaats moet worden omschreven welke de verborgen gebreken van het verkochte goed zijn wegens vrijwaring, waaraan de verkooper is gehouden en vervolgens wenscht het dat nauwkeurig wordt vastgesteld binnen welken tijd voor elk verschillend geval de rechtsvordering tot vernietiging van den koop op grond van een dier gebreken moet worden ingesteld.

Op de vergadering van gedelegeerden werd aangevoerd dat de wetgeving in dit opzicht onvoldoende is, maar men vond het uiterst moeielijk om de wegen ter verbetering aan te geven en men wees er vooral op dat aan de wijziging, zooals het Landbouwcomité zich die voorstelt, te veel vast zit om er zoo maar klakkeloos in mede te gaan. Beter achtte men de benoeming van een commissie van deskundigen, ten einde een grondig onderzoek in te stellen of en zoo ja, welke wijzigingen noodig zijn.

Daarom heeft het hoofdbestuur dit voorstel op de agenda gebracht.

De heer Bergsma: «Friesland» ontraadt de samenstelling der commissie, nu de regeering een commissie zal aanwijzen.

De voorzitter: Daar weten wij niets van.

De heer Bergsma: Wij zijn van de vooronderstelling uitgegaan, dat de regeering een commissie zal aanwijzen.

De voorzitter: Daar weten wij niets van. Het is alleen de vraag of we het adres van het Nederlandsch Landbouwcomité al dan niet zullen ondersteunen.

De heer Bergsma: Daar kan de afdeeling niets tegen hebben.

De heer Büchli: Het is u bekend, dat er schriftelijk een amendement door ons is ingediend, hetwelk op de bestuurstafel aanwezig moet zijn en dat de strekking heeft om de uitdrukking:

«*bestaande uit vier veeartsen en een jurist*» te veranderen in: «*bestaande uit 3 (eventueel 5) veeartsen.*»

Het was de meening van de afdeeling «Groningen—Drente» dat de juridische zijde der quaestie wel door de regeering onder de oogen zal worden gezien en dat wij ons alleen op veeartsenijkundig gebied hebben te bewegen.

De voorzitter: Het hoofdbestuur was juist van meening, dat ook de voorlichting van een jurist bij de beschouwingen noodig zou wezen.

De heer Büchli: Is u dan van plan een soort ontwerp van wet samen te stellen?

De voorzitter: Neen.

De heer Büchli: Ware het wel het geval, dan zou ik u gelijk geven.

De voorzitter: Maar men komt bij dit onderwerp zonder twijfel met de juridische zijde in aanraking. Daarom is het wenschelijk dat er een jurist in de commissie zitting heeft.

De heer Büchli: Wij blijven op zuiverder terrein als we ons tot het veeartsenijkundig gebied beperken.

Dr. de Jong: Het lijkt mij moeilijk dit onderwerp te bestudeeren zonder op juridisch gebied te treden. De zaak is in het Burgerlijk Wetboek geregeld. Nu doet zich de vraag voor of een bestaande wettelijke regeling verworpen en of daarvoor een nieuwe in de plaats gesteld moet worden. En het spreekt van zelf dat, al houdt men zich aan de wetenschappelijke zijde der zaak, de werkelijkheid daarbij telkens te pas komt. En er zijn menschen die op dit laatste gebied meer competent zijn dan wij.

De heer Bergsma: Is de samenstelling van een dergelijke commissie niet overbodig? Is het niet beter af te wachten, nu het Landbouwcomité een adres heeft ingezonden? Zou het bevorderlijk zijn aan de zaak en komen wij niet te laat?

De voorzitter: Ik geloof niet dat de wijziging zoo gauw tot stand zal komen, dat wij met ons advies te laat zijn.

De heer de Bruin: Ik gevoel veel voor wat de heer Büchli heeft gezegd, namelijk dat wij ons moeten bepalen tot het veeartsenijkundig gedeelte der zaak. Ik weet wel, dat er ook een juridisch gedeelte is, maar daarop moeten wij ons niet te veel bewegen. Als ik advies had uit te brengen, dan zou het dit zijn: benoemt in deze commissie vier veeartsen.

De voorzitter: Is het niet beter een oneven aantal te nemen?

De heer DE BRUIN: Drie is ook goed.

De voorzitter: Zullen wij een commissie benoemen, ja of neen? Zijn er heeren die er tegen zijn?

De heer BERGSMA: Ja!

De heer VAN DER SLUIJS: De heer BERGSMA heeft denkbeelden in mij wakker gemaakt, welke in de afdeeling niet zijn besproken. Zou het niet verstandiger zijn thans niet over te gaan tot de benoeming eener commissie, maar eerst eens af te wachten dat er voorstellen komen voor een wettelijke regeling? Is het in de veeartsenijkundige kringen zoo wenschelijk bevonden, dat er een andere regeling komt?

De voorzitter: Ik heb op de vergadering van gedelegeerden de zaak ter sprake gebracht en daar was men algemeen vóór wetswijziging.

De heer VAN DER SLUIS: Zou het niet beter zijn te wachten tot er een voorstel komt en dan te zien wat er aan ontbreekt?

De voorzitter: Ik geloof dat wij wijzer doen, nu een commissie te benoemen, een commissie die de zaak bestudeert. Die zaak is niet zoo eenvoudig.

De heer BERGSMA: «Friesland» is er niet tegen dat er een commissie komt, maar nu niet. Wij willen wachten tot er een voorstel komt en op de zaak niet vooruitloopen.

De vraag of er een commissie zal worden benoemd, wordt hierna in stemming gebracht en bevestigend beantwoord met 96 *stemmen tegen* 14 (*die van «Friesland»*).

De vraag of er al dan niet een jurist in zitting zal nemen, wordt bevestigend beantwoord met 74 *tegen* 36 *stemmen.*

De voorzitter: De commissie komt er en er zal een jurist in zitten. Hoeveel veeartsen moeten er in zitting nemen?

De heer BÜCHLI: Ik stel voor de zaak nu te laten zooals ze is en de leden der commissie door het hoofdbestuur te laten aanwijzen.

De heer TEN SANDE: Een zonderling blijk van wantrouwen in de vergadering! De Nieuwe afdeeling Zuid-Holland wenscht de beoordeeling omtrent de leden, die in de commissie zitting zullen nemen, aan de geheele vergadering overgelaten te zien.

De voorzitter: De vier veeartsen die benoemd zullen worden, moeten den jurist kiezen.

Nadat besloten is dat de commissie uit vier veeartsen en een jurist zal bestaan, wordt door den voorzitter gezegd, dat het hoofdbestuur als candidaten voor het lidmaatschap der commissie noemt de heeren DE BRUIN, HENGEVELD, VAN DULM en VAN LEEUWEN.

De heer TEN SANDE: De *Nieuwe afdeeling Zuid-Holland* noemt de heeren DE BRUIN, POELS, VAN LEEUWEN en MULLER.

De heer STEMPEL: Dat zal me een stemmen worden van wat ben-je-me. Het hoofdbestuur is toch de bevoegde macht om de commissie aan te wijzen.

De voorzitter: Er is één afdeeling die stemming verlangt.

De uitslag der stemming is, dat uitgebracht worden op de heeren DE BRUIN 110, VAN LEEUWEN 100, HENGEVELD 91, VAN DULM 90, POELS 21, MULLER 17, DHONT 10 en KRUIJT 1 stem. De heeren DE BRUIN, VAN LEEUWEN, HENGEVELD en VAN DULM zijn dus gekozen.

Het hoofdbestuur wordt gemachtigd de commissie aan te vullen, in geval een der heeren mocht bedanken.

Vervolgens komt in behandeling **punt 13.**

Het Hoofdbestuur stelt voor gedurende vier jaar een hoofdelijken omslag te heffen van drie gulden per lid, met het oog op het te houden internationaal veeartsenijkundig congres.

De voorzitter: Ik denk dat een uitvoerige toelichting niet noodig is, omdat wij hierover reeds met de gedelegeerden uit verschillende afdeelingen een vergadering hebben gehouden. Dit voorstel is geheel in overeenstemming met wat daar besproken is. De verschillende gedelegeerden hebben de zaak weer in de afdeelingen besproken en ik meen dus dat ze volkomen onder de aandacht der leden is gebracht.

Zonder hoofdelijke stemming wordt het voorstel *goedgekeurd.*

Hierna is aan de orde **punt 14.**

Het Hoofdbestuur verzoekt machtiging om uitgaven, welke voor het congres in 1909 noodig zijn, reeds nu uit de kas der Maatschappij te mogen betrekken en hiervoor als maximum een som van f 500 beschikbaar te stellen.

De heer DE JONG, dit punt nader toelichtende, zegt:

Het kan den heeren niet onbekend gebleven zijn, dat de Nederlandsche regeering dit congres krachtig zal steunen en dat zeer zeker de grootst mogelijke financiëele steun door de regeering zal worden verleend. Het kan echter, voordat de Nederlandsche

regeering over de gelden kan beschikken, in welk geval er gebrek aan contanten is, noodig zijn reeds nu een klein bedrag vóór te schieten. Daarom vraagt het hoofdbestuur de f 500 aan.

De heer VAN DER SLUIJS: Als ik het goed begrijp, is het eigenlijk maar een voorschot dat de Maatschappij geeft en is het niet zeker, zelfs niet waarschijnlijk dat de Maatschappij het geld kwijt is.

De heer DE JONG: Er wordt een som bijeengebracht door de Maatschappij, waarover deze de beschikking houdt. En ook de regeering geeft geld. De heeren weten reeds dat er overleg wordt gepleegd, vooral met den Directeur-Generaal van den Landbouw. De gelden kunnen echter zeker in 1907 nog niet door de regeering beschikbaar worden gesteld. Het is een bloote mededeeling, hoe het hoofdbestuur tot zijn voorstel is gekomen. Op welke wijze de restitutie zal plaats hebben, is niet bekend. Of het eerst uitgeschotene uit de regeeringssom zal worden terugbetaald dan wel uit de congreskas, weten we niet. Maar zeker bestaat het vooruitzicht dat we vóór 1907 veel meer van de voorbereiding van het congres zullen weten. In ieder geval is het een voorbereidingsmaatregel.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik dank voor de toelichting en zal zeker voor het voorstel stemmen.

Zonder hoofdelijke stemming wordt het voorstel *goedgekeurd*.

Vervolgens wordt behandeld het nagekomen voorstel van het hoofdbestuur, waarbij, in verband met het ontvangen op den 28sten Augustus j.l. van een ontwerp van wet betreffende bepalingen omtrent de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch, verzonden door de Directie van den Landbouw, in overweging wordt gegeven:

1°. een commissie te benoemen, bestaande uit 3 leden der Maatschappij, specialiteiten op het gebied der vleeschkeuring — casu quo de benoeming dezer commissie aan het hoofdbestuur op te dragen — ten einde het bedoelde wetsontwerp nader te onderzoeken en rapport omtrent dat onderzoek uit te brengen aan het hoofdbestuur, met opgaaf of de commissie het al dan niet wenschelijk acht, dat de Maatschappij zich in zake het wetsontwerp nader tot de regeering wendt, en zoo ja, waarom en in welken vorm;

2°. deze commissie uit te noodigen het bedoelde rapport zoo spoedig mogelijk uit te brengen, in elk geval vóór het onderzoek van het wetsontwerp in de afdeelingen van de Tweede Kamer;

3°. deze commissie te verzoeken de gelegenheid te openen aan belang-

stellenden of belanghebbenden, om op- of aanmerkingen of wenschen, verband houdende met het wetsontwerp, bij haar in te brengen;

4°. deze commissie ook, na het uitbrengen van haar rapport, diligent te verklaren, en haar uit te noodigen het hoofdbestuur en de Maatschappij van advies te blijven dienen, totdat het wetsontwerp òf tot wet is verheven òf wel ingetrokken;

5°. het hoofdbestuur te machtigen zich, in verband met de door de commissie uit te brengen adviezen, tot de regeering of tot anderen te wenden, telkens wanneer het dit noodig mocht achten.

De voorzitter: Het hoofdbestuur meent dat, waar de eerste stap wordt gezet op den weg eener wettelijke vleeschkeuring, al betreft de voorgestelde regeling slechts een onderdeel, het zeer wenschelijk is, dat vanwege onze Maatschappij wordt onderzocht of die wet onze goedkeuring wegdraagt, dan wel wijziging noodig is. Eenerzijds kunnen wij aandringen op aanneming der wet zooals zij daar ligt, anderzijds kunnen wij, indien bepaalde wijzigingen noodzakelijk worden geacht, deze ter kennis brengen van de regeering.

De heer Büchli: Ik stel namens de afdeeling «Groningen-Drente» voor om de benoeming dezer commissie aan het hoofdbestuur op te dragen. Ik vertrouw dat het hoofdbestuur daarbij vooral zal denken aan den heer van Esveld, die met andere leden een uitgebreid onderzoek op het gebied der vleeschkeuring door geheel Nederland instelde en aan wien wij het uitgebreide rapport daarover te danken hebben.

De heer Bergsma: Dit punt is in onze afdeeling niet aan de orde geweest.

De voorzitter: Dat kon ook niet!

De heer Bergsma: Maar ik heb met eenige heeren de zaak besproken. Ik geef in overweging in de commissie een praktizeerend veearts te benoemen.

De voorzitter: Het betreft alleen de exportkeuring.

De heer Bergsma: Zou het dan niet wenschelijk zijn dat toch een praktizeerend veearts werd benoemd? Hij kan er niets geen kwaad in uitrichten.

De heer ten Sande: Het was te laat om dit punt aan de vergadering der afdeeling voor te leggen. Maar uit de bespreking met enkele leden van de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland bleek mij, dat die leden het met de instelling van een dergelijke commissie niet zoo eens waren. Zij meenden in overweging te moeten

geven de bepaling, dat de leden dier commissie uitsluitend specialiteiten op het gebied der vleeschkeuring moeten zijn, te laten vervallen, daar volgens hun meening de aard en strekking van het ingediende ontwerp de regeling der exportkeuring beoogt en geenszins een beoordeeling door uitsluitende vleeschkeuringsspecialiteiten vereischt.

In dit ontwerp toch is niet uitsluitend een regeling van vleeschkeuring-aangelegenheden neergelegd, doch treden ook andere belangen op den voorgrond, waaronder bij voorbeeld handelsbelangen een voorname plaats innemen.

In de tweede plaats zouden zij willen voorstellen het aantal leden dier commissie niet op 3 te bepalen, maar bij voorbeeld op 5. Zij achten dit aantal te klein en vreezen, dat bij een dergelijke kleine commissie de invloed van een eventueel daarin te benoemen domineerende persoonlijkheid overwegend zou kunnen worden. Bovendien achten zij in verband met het vermelde sub 4 een aantal van 3 leden in een commissie, die de Maatschappij ook verder van advies zal blijven dienen, te gering om een dergelijke belangrijke aangelegenheid naar behooren te onderzoeken.

De voorzitter: Het betreft alleen dit ontwerp.

De heer TEN SANDE: Dan vervalt dit laatste argument.

Aan de leden met wie ik de zaak besproken heb, kwam niet aanbevelenswaardig voor de gedragslijn, dat ook voor anderen dan veeartsen de gelegenheid wordt opengesteld om op- of aanmerkingen te maken of wenschen, verband houdende met dit wetsontwerp, bij de commissie in te brengen. Zij meenden dat de belangen van andere personen dan veeartsen, door henzelven dienen te worden behartigd.

De voorzitter: Ik kan mij voorstellen, dat er door andere personen nieuwe gezichtspunten worden geopend, welke de overweging waard zijn. Daar is niets tegen.

De heer TEN SANDE: Wij vinden het niet noodzakelijk, dat de Maatschappij zich voor andere menschen dan veeartsen in de bres stelt.

De voorzitter: Waar wij zaken regelen, waarbij de belangen van heel veel andere menschen betrokken zijn, is het misschien noodig den voorgestelden weg te volgen ten einde tot een goed oordeel te geraken.

De heer BERGSMA: Wat verstaat het hoofdbestuur onder specialiteiten? Er zou in de commissie ook zitting moeten nemen

een directeur van een abattoir, dat ook in een kleine gemeente gelegen kan zijn. In Epe bij voorbeeld trof ik een zeer drukke export aan.

De voorzitter: Specialiteiten noemen wij ieder, die van vleeschkeuring op de hoogte is, om het even of hij directeur van een abattoir is of niet.

De heer VAN DER SLUIJS: Het voorstel zooals het daar ligt, kan misschien de goedkeuring, de sympathie van de leden wegdragen, maar ik geloof dat de vergadering in een moeilijk geval verkeert. De verschillende afgevaardigden, die ik heb hooren spreken, hebben allen beweerd, dat het voorstel niet in de afdeelingsvergadering is behandeld. De afdeeling Noord-Holland verkeert ook in dat geval, zoodat ik niet namens de afdeeling kan optreden. Ik vind het in die omstandigheden bedenkelijk dat de vergadering het besluit zal nemen om een commissie voor dit onderwerp te benoemen. Het is — ik geef dit gaarne toe — een voorstel dat de belangen der Maatschappij raakt en waarmede wij ons kunnen vereenigen, doch om niet al te zeer buiten den regel te gaan, zou ik in overweging geven geen commissie te benoemen, maar het hoofdbestuur, gehoord de discussiën, te machtigen om zelf de zaak ter hand te nemen, zonder tot benoeming eener commissie over te gaan. Ik geloof dat het hoofdbestuur gerust zijn gang kan gaan om, onder nadere machtiging der vergadering, de zaak tot een goed einde te brengen.

Wij hebben geen commissie noodig. Het hoofdbestuur kan in relatie treden met de afdeelingen en bijzondere personen, ook buiten de Maatschappij, hooren. Dan gaan we niet zoozeer buiten het reglement.

Ik heb met geen enkel lid gesproken en er was geen gelegenheid meer een vergadering bij elkaar te krijgen. Met voordacht heb ik nagelaten met de leden over de zaak te spreken. Had ik dit wel gedaan, dan zou ik er misschien twee geraadpleegd hebben die er vóór waren, doch tien anderen, die er tegen zijn, niet; op deze wijze zou men tot een zeer onzuivere stemming komen.

De voorzitter: Het hoofdbestuur heeft gemeend dat hier een commissie van speciale deskundigen moest worden gevormd.

De heer VAN DER SLUIJS: Er zijn in het hoofdbestuur twee leden, die al dadelijk in aanmerking komen: de heer VAN ESVELD en de heer KROON, praktizeerend veearts.

De heer DE JONG: Het is juist in het hoofdbestuur besproken, dat de leden van het hoofdbestuur niet in de commissie moesten zitten. De leden der commissie komen toch bij het hoofdbestuur en dan kan het voorstel in een zekeren vorm worden gegoten. Op die wijze zal verreweg het grootste aantal veeartsen als zoodanig worden gekend en de formeele bezwaren kunnen dan in een helder licht worden gesteld.

Een buitengewone vergadering bijeen te roepen, brengt alweer kosten mede. Het hoofdbestuur vond het wenschelijk een beslissing te nemen. Men zal altijd op de bezwaren stuiten, welke wij thans vernamen, als de afgevaardigden niet meer dan tot dusver een vrij mandaat krijgen. Er moet nu een voorbeeld worden gesteld. Een afgevaardigde moet maar eens wat meer doen dan waartoe hij gerechtigd is, want het komt telkens voor, dat de afgevaardigden zich er op beroepen voor de een of andere zaak geen mandaat te hebben.

De heer VAN DER SLUIJS: Ik juich het denkbeeld van het hoofdbestuur toe, dat het zich met de zaak wil bemoeien. Maar laat ons eens voorstellen dat het wetsontwerp eerst Maandag bekend was geworden; dan was er geen gelegenheid geweest om het op de algemeene vergadering te bespreken en had het hoofdbestuur geen aanleiding gehad dit voorstel te doen. Dan hadden we precies in hetzelfde geval verkeerd en zou het hoofdbestuur uit zichzelf hebben gehandeld en de afdeelingen daarvan kennis hebben laten nemen.

Ik kan niet stemmen. Ik zou alleen persoonlijk een stem kunnen uitbrengen, doch niet voor de afdeeling.

Laat ons de zaak renvoyeeren naar het hoofdbestuur. Laat dit de zaak opknappen, het weet er alles van.

Wat de heer DE JONG zegt, dat het niet wenschelijk is dat het hoofdbestuur in deze en andere commissies zitting neemt, naar aanleiding daarvan wil ik alleen opmerken, dat dan de leden van het hoofdbestuur ook niet in het hoofdbestuur moesten zitten; daarin zitten toch menschen van een bepaalde richting: de heer VAN ESVELD en de heer KROON, praktizeerend veearts.

Ik zie er geen bezwaar in dat het hoofdbestuur de zaak opknapt. En dat kost de Maatschappij ook minder geld.

De voorzitter: Ik breng nu het voorstel van het hoofdbestuur in stemming.

«Gelderland-Overijsel»: Het voorstel is ook in onze afdeeling niet besproken. Maar de afdeeling heeft haar afgevaardigde ten allen tijde een vrij mandaat gegeven voor quaesties, welke niet vooraf op de agenda konden worden gebracht. Ergo kan ik de stem mijner afdeeling uitbrengen. Misschien zijn er zoo ook andere afgevaardigden. Anders zou dit aanleiding moeten wezen de quaestie van het vrije mandaat onder de oogen te zien.

Een afgevaardigde: Het staat in het reglement!

De voorzitter: In het ontwerp-reglement.

De vraag of een commissie zal worden benoemd wordt hierna in stemming gebracht en bevestigend beantwoord met 58 tegen 19 stemmen. De afgevaardigden van «*Friesland*» en «*Noord-Holland*» onthielden zich van stemming.

De voorzitter: Het voorstel is dus aangenomen.

De heer VAN DER SLUIJS: Er is een afdeeling weg, wat ook van invloed had kunnen zijn.

De voorzitter: Wordt het denkbeeld ondersteund om de commissie uit meer dan vijf leden te doen bestaan?

Dit denkbeeld vindt steun.

De heer DE JONG: Oorspronkelijk vond ook het hoofdbestuur drie leden te weinig, maar om financiëele redenen is het tot drie teruggegaan.

De heer TEN SANDE: De heeren met wie ik de zaak heb besproken, vonden de financiëele quaestie geen bezwaar, maar oordeelden een commissie van vijf leden beter, afgescheiden van de financiëele zijde.

Thans wordt in stemming gebracht de vraag of de commissie uit *drie* dan wel uit *vijf* leden zal bestaan.

19 stemmen worden uitgebracht ten gunste van vijf leden, 58 stemmen zijn vóór drie leden; 24 stemmen waren blanco.

De commissie zal dus uit drie leden bestaan.

Besloten wordt het hoofdbestuur op te dragen, de drie heeren, die in deze commissie zitting zullen nemen, aan te wijzen.

De heer TEN SANDE: Wij zijn het niet eens geworden over punt 3, namelijk over de vraag of de commissie ook nog andere belangen dan van veeartsen zal behartigen. Ik stel voor punt 3 te schrappen, ten einde aan de commissie niet de gelegenheid te openen, dat ze wenschen van niet-veeartsen in ontvangst neemt.

Dit voorstel wordt ondersteund.

De heer DE JONG: Ik zou op het volgende willen wijzen. De slagers te Leiden hielden pertinent vol, dat koeien niet als halve dieren ter keuring aangeboden konden worden. Dit is tot oplossing gekomen door een vertegenwoordiging van de slagers met de vertegenwoordigers der gemeente. Zoo kan het ook hier gaan. Het is niet de bedoeling op te komen voor de belangen der exporteurs, het is de bedoeling om eventueele wenschen, welke samen kunnen gaan met het hygiënisch belang, te bevredigen; niet om klachten uit te lokken. Wanneer echter door een bloote opmerking, welke het hygiënisch belang niet schaadt, de toepassing van een maatregel kan worden bevorderd, dan is er alleszins reden daarop in te gaan.

De heer TEN SANDE: Wanneer het hoofdbestuur in dezen geest de zaak opvat, dan kan ik met het voorstel wel medegaan en trek ik mijn voorstel in.

Het voorstel van het hoofdbestuur wordt hierop *goedgekeurd.*

Punt 15. Begrooting voor het jaar 1907; wordt *goedgekeurd.*

Toegestaan wordt een verzoek van den penningmeester om het van deel 33 van het Tijdschrift overgebleven saldo ad ruim f 100 dit jaar weer ter beschikking der redactie te laten.

Punt 16.

Bepaling van de plaats waar de 48ste algemeene vergadering zal worden gehouden.

De voorzitter: Wenscht iemand een andere plaats dan Utrecht?

De heer BERGSMA: «Friesland» stelt Den Haag voor, met het oog op het in September 1907 aldaar te houden zuivelcongres en tentoonstelling.

Dit voorstel wordt ondersteund.

De voorzitter: Utrecht heeft altijd veel voor.

De heer VAN DER SLUIJS: Het denkbeeld van «Friesland» om ter gelegenheid van het zuivelcongres en de tentoonstelling de vergadering in den Haag te houden, lijkt, oppervlakkig gezien, heel aardig, maar ik vraag mij toch af, of het samengaan van die twee dingen onze vergadering niet zal schaden.

Wanneer wij zoo hooren en zien, dan is het in het algemeen voor veeartsen niet gemakkelijk om lang uit de praktijk te gaan. Houden we onze vergadering het volgend jaar in Den Haag, dan vrees ik dat de leden naar de tentoonstelling zullen gaan en niet naar de vergadering, althans dat er van den 2den dag, den

hoofdschotel, niet veel terecht zal komen, dat die veel minder waard zal wezen.

Ik heb niets tegen Den Haag, ik ben ook niet gebonden aan Utrecht en ben er niet op tegen in een andere plaats te vergaderen, maar houden we het volgend jaar onze bijeenkomst in Den Haag, dan zal dit aan het doel onzer vergadering niet bevorderlijk zijn.

De heer BERGSMA: Het bezwaar dat de veeartsen niet uit de praktijk kunnen, geldt voor de Friezen ook, maar hoewel de afstand Utrecht of Den Haag aanmerkelijk voor hen verschilt, zijn ze er toch sterk voor om Den Haag aan te wijzen. Ik wil ook wel eens een beetje korter vergaderen. Buitendien gaan de tentoonstellingsbelangen samen met de belangen onzer Maatschappij, met de belangen van ons vak.

De voorzitter: Reglementair zou het kunnen, maar de proeven welke tot nog toe zijn genomen met vergaderingen buiten Utrecht, zijn in het algemeen niet goed geslaagd. Houden we het volgend jaar te 's-Gravenhage vergadering, dan wil ieder veearts naar de tentoonstelling en hij gaat dan niet naar de vergadering.

De heer DE JONG: Als we in Den Haag vergaderen, laten we dan het wetenschappelijk gedeelte onzer vergadering laten vervallen. Indien de leden uit Friesland de huishoudelijke vergadering en de wetenschappelijke vergadering willen bezoeken, zullen ze voor de tentoonstelling nog een paar dagen er aan moeten vastknoopen. Nu kan men zeggen: houdt een korte huishoudelijke vergadering, doch dit hangt van de voorstellen af.

Het voorstel «Friesland» wordt hierna in stemming gebracht en *verworpen* met 65 tegen 36 stemmen. *Door deze stemming is Utrecht als vergaderplaats aangewezen.*

De heer PICARD: Wanneer men de kranten naleest, springt het in het oog hoe men telkens geschreven ziet dat een medisch congres eerst een wetenschappelijke vergadering houdt en na afloop een excursie onderneemt. Ik zie niet in waarom dit ook bij ons niet kan geschieden. Iedereen die wil, kan desnoods bij die twee dagen een heelen of een halven dag aanknoopen. Toen prof. GALLÉE voor ons een voordracht hield, was het voor velen onzer een ontspanning, te drie uur naar het laboratorium te gaan. Toen is de vergadering ook bekort geworden. Ik zie daarom niet in, waarom we niet bijv. te drie uur de tentoonstelling zouden

kunnen gaan bezoeken. Ik voel heel veel voor het voorstel-«Friesland».

De voorzitter: Maar de meerderheid der vergadering wenschte Utrecht te houden en daar hebben we ons bij neer te leggen.

«Gelderland-Overijsel» vraagt: Hoe staat het met het onderzoek naar den coöperatieven aankoop van instrumenten, enz.?

«Groningen-Drente»: Er is een brief van een der commissieleden, den heer H. A. Kroes.

De heer Hoefnagel leest uit dien brief het volgende voor:

Hiernevens terug (in dank) de bescheiden van Unitas medicorum. De commissie uit onze afdeeling ter behartiging van de coöperatie-belangen, gevoelt zich niet genoeg thuis op het gebied van commerciëele, financiëele en coöperatieve ondernemingen, om zonder verdere voorlichting van specialiteiten op dat gebied, een volledig plan te ontwikkelen, hoe de veterinaire coöperatie precies in elkaar zou moeten worden gezet, en wijl het hoofdbestuur een dergelijk plan wenscht te ontvangen, alvorens zich verder met de zaak te bemoeien, legt de commissie er het bijltje tijdelijk bij neer, in afwachting van het geen er zal worden van de commissie der standsbelangen, welke ook coöperatie in haar banier voert.

Het huishoudelijk gedeelte is hiermede afgeloopen. De voorzitter sluit de vergadering onder dankzegging voor de goede opkomst.

De Commissie voor het vaststellen der notulen:

K. Hoefnagel.
H. Markus.
H. J. H. Stempel.

Boekaankondiging.

Veterinaire Studenten-Almanak voor het jaar 1907. Uitgegeven vanwege het Veterinaire Studenten-Corps „Absyrtus". Harlingen, Firma F. VAN DER ZWAAG EN ZOON 1907.

Voor de tweede maal in de 20 jaar van zijn bestaan is de almanak, zoover ik mij herinner, vóór de kerstvacantie uitgereikt. Dit verdiend gememoreerd; een woord van hulde aan de redactie. Indien deze voortvarendheid echter de schuld draagt, dat het redactioneele artikel «Vijf en twintig jaar» zoo arm is aan inhoud, dan zou daarmede het «haastige spoed is zelden goed» opnieuw zijn bevestigd. Mij dunkt, op het stramien van dit zeldzame feest had heel wat anders kunnen zijn geborduurd;

de pen had hier hoogtijd kunnen vieren. Het artistiek uitgevoerde portret van de jubilarissen (THOMASSEN, staande in het midden, VAN ESVELD en VAN DER PLAATS, zittende, ter zijde) had een warmer bijschrift verdiend.

De gewone almanakzaken nemen tegenover het mengelwerk een steeds grooter plaats in. Ongetwijfeld zijn vele daarvan nuttig en mogen zij meerendeels niet ter zijde worden gelaten, doch men zou verwachten dat, met het toenemen van het aantal studenten die dank zij hun literarische voorbereiding beter onderlegd zijn, het belletristisch gedeelte de overhand zou krijgen.

De statisticus v. d. P. verrichtte een goed werk door bij zijn «Aantal der leerlingen, nieuwe leerlingen en veeartsen, gediplomeerd aan het einde van het schooljaar, sedert de oprichting van 's Rijks veeartsenijschool» een «Overzicht der laatste veertig jaren» te voegen. Zulke statistieken zullen den historiograaf voor 1921 te stade komen. Dit geldt niet minder voor den bewerker (v. E.) van: «Naamlijst, standplaatsen, enz. van alle gediplomeerde veeartsen in Nederland en zijne Koloniën». Ook is opgenomen een «Alphabetische lijst der plaatsnamen, waar Nederlandsche veeartsen gevestigd zijn». Deze alleen reeds stempelen den almanak tot een kostbaar bezit in de bibliotheek van iederen veearts.

Het «Verslag over het corpsjaar 1905-1906» vloeit over van dankbaarheid, dat de oude schuld, die erfelijke belasting, is afgewenteld; Absyrtus kan thans weder vrij uit gaan. Het kon nu lijden dat het 40-jarig bestaan dezer sociëteit feestelijk werd herdacht; dit geschiedde door een goed geslaagde tooneeluitvoering van N. I. A. in den stadsschouwburg, en een dîner in Maison OKHUIZEN, waaraan, benevens een deputatie uit de leeraren der veeartsenijschool, een 80-tal leden deelnamen. Het spreekt van zelf, dat een kroegjool dit alles besloot.

«Demosthenes» hield een 7-tal lezingen, zich wel is waar kenmerkend door verscheidenheid, doch — zonder het gebied der schoone letteren te betreden. De leden moesten wel eens worden teleurgesteld: «door verschillende omstandigheden is het niet altijd mogelijk geweest elke twee weken samen te komen».

De kiesvereeniging «Dolores praeparantes» was beter te spreken dan het vorig jaar; het jonge bloed bracht leven in de brouwerij.

«Communico» is meer pessimistisch gestemd; wat een getob om dat blad geregeld te doen verschijnen. Men moet eerbied

hebben voor de volhouders. De studietijd is te benepen voor dergelijke excursies op journalistisch gebied.

«Houdt Moed» blijft alleen staande door zijn devies, anders zou een ijsclub zonder ijs er spoedig het loodje bij leggen.

«N. I. A.» laat «Communico» de conquête vermelden, welke zij op 15 December 1905 in den stadsschouwburg heeft behaald. Daarop kan zij weer enkele jaren teren.

«Elector» was zoo gelukkig zijn candidaten meerendeels gekozen te zien, wat te minder verwondering baart, daar «de candidaten van beide kiesvereenigingen veelal dezelfde waren». Een fusie van «Dolores» en «Elector» wordt mitsdien niet onwaarschijnlijk geacht.

De terugblik over het schooljaar 1905—1906 is mij uit het hart gegrepen. Het is een flink gesteld, goed overwogen artikel, dat der redactie alle eer aandoet. Als een roode draad loopt er door heen de wensch: verlenging van den studietijd tot 5 à 6 jaar. «Dan kan volgen een meer gezonde verdeeling van de studievakken over meer docenten. Dan zal de afgestudeerde veearts de praktijk ingaan met een beetje meer kijk op ziektebeelden en voldoend verwerkte theorie (adres, de infectieziekten eenige weken vóór het veeartsenijkundig examen). Dan mag, in plaats van de bekrompen dictaatstudie, een breedere geëischt worden, waarnaast den aanstaanden veearts de gelegenheid overblijft zich meer dan uitsluitend vakmensch te maken.» Het is aangenaam te lezen, dat de studenten zelven de tegenwoordige sneldressuur veroordeelen.

De nieuwe docenten dr. Markus en dr. Nierstrasz worden zeer op prijs gesteld. Voorts worden met waardeering gememoreerd de electrische verlichting, de manege, de nieuwe paardenstallen, de verbetering der achterste cliniekzaal, de plaats voor het aanstaand pathologisch instituut.

Aan het mengelwerk gaat een afbeelding van de manege, aan de westzijde gezien, vooraf. Deze neemt de plaats van het «houten gebouw» in.

Het mengelwerk begint met de muziek van een «marche vétérinaire», waarvan ik de beoordeeling aan meer bevoegden overlaat.

Risch heeft weer het leeuwenaandeel, dezen keer enkel in poëzie. «Bij den twintigsten verjaardag van den almanak,

1887—1907» heeft hij een ode gedicht, gevoelvol als immer, welke eindigt met den wensch: «blijf onder leed en zorgen, bij al wat ons verheugt, dat, wat zoo gaarn' wij hooren: de echo onzer jeugd».

Ook zijn andere bijdragen: «te huis» en «uitvaart» spreken tot het hart, vooral de laatste; wellicht dragen de tijdsomstandigheden mede bij tot die appreciatie.

De overige gedichten: «Lente» (naar LENAU), Aan . . . .», door M. H. J. en «Sonnet» door Student mogen er wezen; de beide laatste vormen een verzuchting, als iedereen wel eens heeft geslaakt in zijn prille jeugd.

Het proza bestaat uit: «Fantasie», een stukje van nauwelijks 4 bladzijden, dat in zijn soort niet kwaad gedacht is; voorts: «Marktindrukken», door BEEL, en »Fantasio» door XAVERIUS.

Van de beide laatste trekt «Marktindrukken» mij het meest aan; dit is inderdaad uit het volle menschenleven gegrepen. Jammer dat het drukfoutenduiveltje er zoo erg in heeft huis gehouden. Dit begint reeds met het motto boven het artikel. Dat citaat uit de proloog van GOETHE's Faust is door verkeerde interpunctie onbegrijpelijk gemaakt. En hoe de zetter daaronder SCHILLER heeft kunnen plaatsen, is enkel verklaarbaar voor een «insider». Meer ligt het voor de hand, dat hij voor «claque» «chapeau cloc-que» heeft gezet en op een andere plek den lezer een «chapeauklok» aanbiedt. Evenzoo dat hij tweemaal «oxcidit qui non cervat» voor «occidit qui non servat» te lezen heeft gegeven, of, moet dit alles als parodie worden aangemerkt? Alleen dan zou de corrector zijn geëxcuseerd.

Van de «Varia» wensch ik slechts op te merken, dat onderscheidene te persoonlijk zijn; deze plaats is allerminst bestemd om elkander hatelijkheden te debiteeren. Of de nos. 18 en 62, hoewel ad rem, tot het gebied der varia behooren, schijnt mij aan twijfel onderhevig. Het eind-varium moet in zijn wijde strekking bedenkelijk worden geacht.

Intusschen — de taak van den recensent is eenvoudiger dan die der redactie; deze staat niet zelden voor groote moeilijkheden, indien het betreft wat wèl en wat niet kan worden opgenomen. Ieder gelooft zijn uil een valk en — on ne peut contenter tout le monde et son père. Gaarne breng ik, na deze overweging, het eeresaluut aan de redactie.

W. C. SCHIMMEL.

M. H. J. C. THOMASSEN, Über den Einfluss des Druckes auf die Resorption von Flüssigkeiten im Unterhautbindegewebe. Inaugural Dissertation, Bern 1906.

Onder de leiding van prof. HAMBURGER is door THOMASSEN het onderwerp, hierboven genoemd, bewerkt. HAMBURGER had reeds den invloed nagegaan welke de intra-abdominale drukking had op de resorptie in de buikholte. Hij kwam tot het resultaat dat de resorptie van vloeistoffen door de bloedvaten in hooge mate afhankelijk was van de hydrostatische drukking onder welke de vloeistoffen zich bevinden. Deze resultaten lieten dus vermoeden dat ook in het onderhuidsche bindweefsel de verhooging der drukking tot zekeren graad een toenemen der resorptie tengevolge zou hebben. Experimenteel is deze zaak door den bewerker van het proefschrift nagegaan; hij is daarbij tot de volgende resultaten gekomen.

1. Wanneer in het onderhuidsche bindweefsel een vloeistof wordt gespoten, welke bestaat uit een mengsel van gelijke volumina eener met bloed isotonische NaCl- en $NaNO_3$ oplossing, zoo blijkt dat, wanneer onder hoogere drukking wordt geïnjiciëerd, de snelheid van den bloedstroom vermindert. Ook STARLING had dit bij zijn experimenten bij honden aangetoond.

2. Bij inspuiting onder hoogere drukking wordt meer NO_3 uit het mengsel geresorbeerd dan bij lagere drukking, terwijl minder chloor uit de bloedvloeistof in de oedeemvloeistof overgaat.

3. Wanneer het chloor zich in de tegenovergestelde richting beweegt van die welke men bij NO_3 waarneemt, zoo kan dit worden verklaard uit het feit dat het chloorgehalte der bloedvloeistof grooter is dan die der vloeistof welke werd ingespoten.

In tegenstelling met de conclusies van STARLING blijkt dus dat, wanneer de interstitiëele vloeistof onder hoogere drukking komt, de resorptie kan worden bevorderd, ofschoon de snelheid van den bloedstroom vermindert.

De schrijver merkt ten slotte op dat bij de resorptie in het onderhuidsche bindweefsel derhalve physische factoren (diffusie, filtratie en osmose) een rol spelen.

Het proefschrift levert een belangrijke bijdrage tot de leer der resorptie.

M. G. DE BRUIN.

Prof. Dr. A. EBER, Beiträge zur Kenntnis der Magenerkrankungen des Rindes. Verlag von GUSTAV FISCHER. Jena 1906.

Genoemd werkje is een afdruk uit de *Zeitschrift für Tiermedizin* 1906, Band 10. Het bevat een verslag van het clinische materiaal door EBER in de jaren 1893—1898 aan de ambulatoire cliniek te Dresden bewerkt. Onder de ter onderzoek en behandeling aangeboden runderen hadden 18,6 % stoornissen van maag- en darmkanaal. Deze laatste nu vormen het onderwerp der verhandeling.

Achtereenvolgens worden aangegeven de eenvoudige indigestie, de paresis der voormagen, de acute en de chronische tympanitis. De gedeeltelijke of geheele verlamming van de pens wordt uitvoerig behandeld en onder dit hoofdstuk worden samengevat de idiopathische verlamming van de pens en de symptomatische pensverlamming (traumatische net-, maag-middelrif-ontsteking en overige symptomatische vormen). In dit hoofdstuk zijn ook de ongunstige uitgangen der pensverlamming vermeld aan de hand van 64 secties. Het percentage der gevallen van traumatischen aard bedroeg 17,9 %, wel een bewijs welke belangrijke rol de vreemde lichamen in deze digestiestoornis vervullen.

Ten opzichte van de symptomatologie, diagnose en therapie bevat deze verhandeling voor den praktizeerenden veearts welke veel met runderpraktijk te doen heeft, vele belangrijke zaken, zoodat ik de lezing van dit werkje dan ook ten zeerste kan aanbevelen.

M. G. DE BRUIN.

Veterinär-Kalender pro 1907. Taschenbuch für Tierärzte mit Tagesnotizbuch. Verfasst und herausgegeben von ALOIS KOCH. Mit dem Porträt des Herrn Prof. W. C. SCHIMMEL. 30ster Jahrgang. Wien, MORITZ PERLES. Preis in Leder Kr. 4.

De „Veterinär-Kalender" van KOCH', in ons land geen onbekende, trekt met dezen jaargang vooral de aandacht der Nederlandsche veeartsen, omdat hij het portret bevat van den leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool W. C. SCHIMMEL. Het is een gelukkige gedachte geweest van den samensteller, om aan de wenschen van vele vrienden van dezen almanak gevolg te geven en het goed gelijkend beeld van den gewaardeerden medewerker van de *Oester-*

reichische Monatsschrift wiens artikelen over chirurgie door de praktizeerende veeartsen op hoogen prijs worden gesteld, op het titelblad te plaatsen.

Behalve het kalendarium, de tarieven, de gewaarborgde gebreken, de ouderdomsbepaling, de naamlijst der veeartsen in Oostenrijk en de wetten en verordeningen, bevat de almanak de therapie van de belangrijkste ziekten, samengesteld door prof. dr. Uebele, en een opgaaf van geneesmiddelen met de werking daarvan, de gebruikswijze, de dosis en den prijs. Nieuwe geneesmiddelen, waarvan de practische bruikbaarheid niet is gebleken, zijn niet vermeld.

De beschrijving der inrichtingen voor veeartsenijkundig onderwijs in alle landen van Europa, in Amerika en in Azië, met de daaraan verbonden leerkrachten, verhoogt de blijvende waarde van dezen almanak.

Het slot wordt gevormd door een lijst der belangrijkste werken op het gebied der veeartsenijkunde en aanverwante vakken. Men krijgt daardoor een goed overzicht van de omvangrijke vakliteratuur.

De „Veterinär-Kalender" van Koch bevat veel, dat ook voor de Nederlandsche veeartsen van belang is. Ik twijfel dan ook niet of tal van collega's hier te lande zullen zich dezen jaargang aanschaffen, zeker mede om de reden, in de eerste regelen dezer aankondiging vermeld. M. G. de Bruin.

L'Hygiène de la viande et du lait. Revue mensuelle publiée sous la direction scientifique de H. MARTEL, par L. PANISSET et E. CÉSARI. Evreux, HÉRISSEY ET FILS 1907. Abonnement: France 10 fr., Etranger 12 fr.

Een nieuw tijdschrift op het gebied van vleeschkeuring en melk.

Kort geleden wees ik er op, dat op het gebied van abattoirs in Frankrijk een ernstig streven bestaat naar meer moderne inrichting; een tijdschrift als het bovenstaande, waarin men bijeenbrengt wat op het gebied van vleesch en melk uit een hygiënisch oogpunt van groot belang is, kan veel nut stichten.

De eerste aflevering, 48 bladzijden tellende met verschillende afbeeldingen in den tekst, heeft twee hoofdartikelen, namelijk: „H. Martel, Conservation et maturation des viandes. Emploi du

froid industriel", en „M. Y. Vosgien, De la „saignée" chez les animaux de boucherie," en voor de rest referaten, bibliographie, enz.

Het geheel is goed gedrukt en ziet er net uit; gaarne wensch ik het tijdschrift veel lezers toe. Van Esveld.

Nieuw uitgekomen boeken.

J. Böhm, *Die äusseren Genitalien des Schafes.* Beitrag zur Revision der Entwicklungsgeschichte der Haussäugetiere. Mit 2 Tafeln und 60 Figuren im Texte. Separat-Abdruck aus dem Morphologischen Jahrbuch, Band 34, Heft 2. Leipzig, W. Engelmann 1905.

Prof. Dr. L. Bolk, *Das Cerebellum der Säugetiere.* Eine vergleichend anatomische Untersuchung. Haarlem, Erven F. Bohn 1906. Preis f 9.—.

Prof. Dr. Max Fischer, *Tierzuchtlehre für praktische Landwirte*, sowie zum Unterricht an landwirtschaftlichen Lehranstalten. 2 umgearbeitete und verbesserte Auflage. Leipzig, Hugo Voigt 1906. Preis 3 M., gebunden 3,50 Mark.

Benedikt Neidhart, *Unterricht über Hippologie.* Mit 130 erläuternden Abbildungen in 16 Tafeln. Fünfte umgearbeitete Auflage. Wien, Moritz Perles 1906. Preis broschiert 3,60 Kronen, elegant gebunden 4,80 Kronen.

H. Sohnle, *Hippologische veterinärmedizinische und biologische Beiträge zur württembergischen Pferdezucht.* Festschrift zur 88 Jahresfeier der K. Württembergischen Landwirtschaftlichen Hochschule Hohenheim. Plieningen 1906.

Graf C. G. Wrangel, *Die Rassen des Pferdes.* Ihre Entstehung, geschichtliche Entwicklung und charakteristischen Kennzeichen. I Lieferung. Stuttgart, Schickhardt & Ebner 1906. Preis Kr. 1,80.

Dr. H. Schwyter, *Die Gestaltsveränderungen des Pferdefusses infolge Stellung und Gangart.* Mit 60 in den Text gedruckten Figuren. Bern, Stämpfli & Cie 1906. Preis 3 Mark.

R. Abel, *Bakteriologisches Taschenbuch,* enthaltend die wichtigsten technischen Vorschriften zur bakteriologischen Laboratoriumarbeit. Zehnte Auflage. Würzburg, A. Stubers Verlag 1906.

Prof. Dr. E. Fröhner, *Lehrbuch der Allgemeinen Therapie* für Tierärzte. Dritte neubearbeitete Auflage. Stuttgart, F. Enke 1906.

Ferd. Mette, *Untersuchungen über die pathologisch-histologischen Veränderungen an der Linse bei den verschiedenen Kataraktformen des Pferdes.* (Inaugural-Dissertation der medizinischen Fakultät Giessen.) Sonderabdruck aus Monatshefte für praktische Tierheilkunde, Band XVIII. Stuttgart, Union, Deutsche Verlagsgesellschaft 1906.

Nörner, *Praktische Schlachtvieh- und Fleischkunde für Landwirte.* Neudamm, J. Neumann 1907. Preis 5 Mark.

Long—Preusse, *Praktische Anleitung zur Trichinenschau.* Siebente veränderte Auflage, bearbeitet von M. Preusse. Mit vielen Abbildungen. Berlin, R. Schoetz 1906. Preis gebunden Mark 2,50.

Die Ergebnisse der Schlachtvieh- und Fleischbeschau im Deutschen Reiche im Jahre 1904. Bearbeitet im Kaiserlichen Gesundheitsamte. Berlin, Julius Springer 1906. Preis 5 Mark.

Prof. H. Frick, *Tierärztliche Operationslehre.* Mit 214 Abbildungen. Berlin, R. Schoetz 1906. Preis 15 Mark.

Sander und Hennig, *Tropische und subtropische Viehseuchen.* Separat-Abdruck aus dem Handbuch der Tropenkrankheiten. Band III. Herausgegeben von Dr. C. Mense. Leipzig, J. A. Barth 1906.

Prof. Dr. Th. O. Rubeli, *Die tierärztliche Lehranstalt zu Bern in den ersten hundert Jahren ihres Bestehens.* Mit Unterstützung der hohen Direktion des Unterrichtswesens herausgegeben von der veterinär-medizinischen Fakultät der Universität Bern. Gr. 8°., 276 Seiten, mit den photographischen Abbildungen der Lehrer der Anstalt. Bern, Haller'sche Buchdruckerei 1906. In Leinwand gebunden.

Alois Koch, *Veterinär-Kalender pro 1907.* Taschenbuch für Tierärzte mit Tagesnotizbuch. Neunundzwanzigster Jahrgang. Wien, Moritz Perles 1907. Preis in Leinwand gebunden Kr. 3,20.

L. Panisset, *Hygiène alimentaire.* A propos de l'organisation en France d'un contrôle sanitaire des denrées alimentaires d'origine animale. (Extrait de l'Hygiène générale et appliquée, Octobre 1906.) Paris, Octave Doin 1906.

Prof. Dr. Neveu—Lemaire, *Précis de parasitologie humaine (Parasites végétaux et animaux).* 3e édition, revue, corrigée et augmentée. Un vol. in-18 grand-jésus de III-490 pages, avec 513 figures dans le texte. Cartonné. Paris, H. de Rudeval 1906.

Dr. H. Martel, *Rapport sur les opérations du service vétérinaire sanitaire de Paris et du département de la Seine pendant l'année 1905.* Paris, 1906.

Brouardel et Gilbert, *Nouveau traité de médecine et de thérapeutique.* Fascicule IV: *Maladies communes à l'homme et aux animaux*, par Mosny, Bernard, Ménétrier, Gilbert, Vaillard, Brouardel, etc. 1 vol. in-8 de 428 pages avec 26 figures. Paris, J. B. Baillière et fils 1906. Prix 8 francs.

B. H. Ransom, *Some unusual host relations of the Texas fever tick.* In-8° of 8 pages. Washington, Bureau of animal industry 1906. Circular n°. 98.

E. C. Schroeder and J. R. Mohler, *The tuberculin test of hogs and some methods of their infection with tuberculosis.* In-8° of 51 pages. Washington, Bureau of animal industry 1906. Circular n°. 88.

Walter Jowett, *Notes on blood-serum therapy, preventive inoculation, and toxin and serum diagnosis.* London, Baillière, Tindall & Cox 1907.

E. Wallis Hoare, *Veterinary Therapeutics.* Second edition. London, Baillière, Tindall & Cox 1906.

Prof. Dr. E. Fröhner, *General Surgery.* Authorised Translation bij Prof. Dr. Hammond Udall. Ithaca, Taylor & Carpenter 1906.

Kellner-Ter Haar, *De voeding der landbouwhuisdieren.* Maastricht, Leiter—Nijpels 1906. Prijs gebonden f 8,50.

F. Laméris, *Verslag aan Zijne Excellentie den Minister van Oorlog betreffende den Militairen Veterinairen dienst bij het Pruisische leger, speciaal het volgen van den Stabsveterinär-Cursus te Berlijn.* 50 bladzijden. 's-Gravenhage, De Gebroeders van Cleef 1906.

Verslag van de werkzaamheden der Rijksseruminrichting 1904—1905. Rotterdam, Wed. S. BENEDICTUS 1906.

Statistisch overzicht der behandelde zieken en der behandelde zieke paarden en muildieren van het Nederlandsch-Indische leger over het jaar 1904. Batavia, Landsdrukkerij 1906.

Veterinaire Studenten-Almanak voor het jaar 1907. Uitgegeven vanwege het veterinaire studenten-corps „Absyrtus". Harlingen, Firma F. VAN DER ZWAAG & ZOON 1907.

Mededeelingen van het Hoofdbestuur.

Bij de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland heeft bedankt als lid L. J. VAN RHIJN te Amersfoort, terwijl bij de afdeeling zijn overgegaan: K. DE VINK te Zoetermeer van de afdeeling Zuid-Holland, R. H. J. GALLANDAT HUET te Breda en J. T. VELDE te Naaldwijk, beiden van de algemeene afdeeling.

Bij de afdeeling Zeeland bedankte als lid B. J. VERMANDE te Heinkenszand.

Van de afdeeling Gelderland-Overijsel gaat over bij de algemeene afdeeling A. M. VERMAST, gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië; bij de afdeeling Zeeland H. A. WELMAN te Vlissingen; heeft bedankt J. VAN DULM te Padalarang.

Als voorzitter dier afdeeling is opgetreden A. A. OVERBEEK te Steenwijk, als onder-voorzitter A. VAN HEUSDEN te Nijmegen.

Bij de afdeeling Noord-Brabant-Limburg is als lid aangenomen K. BOSMA te Zevenbergen, terwijl is overgekomen van de afdeeling Zeeland A. VAN DE SANDE te Steenbergen en van de algemeene afdeeling C. H. MOLENDIJK te Dinteloord.

Door het Hoofdbestuur is als lid der Maatschappij geschrapt A. KUIPER te Amsterdam, lid der afdeeling Noord-Holland.

Necrologie.

Het nieuwe jaar heeft zich treurig ingezet, want weder moet een tweetal sterfgevallen worden aangekondigd.

Den 2^{den} Januari 1907 overleed te Dirksland FRANS ANTHONY DEIJERMANS.

Geboren den 28sten November te Karang Sambang op Java, was hij dus ruim 82 jaar oud.

DEIJERMANS behaalde den 25sten Juli 1845 te Utrecht zijn

diploma als veearts 2de klasse en hem werd als standplaats aangewezen Schiedam. Reeds in October 1847 vertrok hij van daar naar Strijen en den 3den November 1860 vestigde hij zich te Dirksland.

Daar oefende hij met liefde zijn uitgestrekte praktijk uit, maar wist toch nog tijd te vinden voor een groot aantal practische mededeelingen, meerendeels verschenen in de eerste jaargangen van ons tijdschrift. De runderpest, welke vooral in Sommelsdijk en Middelharnis zooveel slachtoffers eischte, was voor hem een tijd van groote inspanning.

Enkele jaren geleden trok hij zich uit de praktijk terug, maar bleef toch nog hier en daar werkzaam, tot hij in het eind van 1905 tot een zeer onwelkome rust werd gedrongen door een breuk van het dijbeen.

Den moed liet hij niet spoedig varen, want de nazomer zag hem weer op zijn stokje in den tuin rondwandelen en den 30sten December l.l., dus drie dagen vóór zijn dood, ontving ik nog een tamelijk uitvoerigen brief van hem, waarin hij zijn innig leedwezen uitsprak over den slag welke de veeartsenijkunde had getroffen door den dood van THOMASSEN.

Hij heeft gewerkt zoo lang het dag was; thans ruste hij zacht.

Een zwaar verlies leed de afdeeling Zuid-Holland door het overlijden van een harer trouwste leden C. A. ROTSCHEID, veearts te Rotterdam.

Geboren te Delfshaven, verkreeg hij 24 Juli 1889 te Utrecht zijn diploma, waarna hij zich vestigde in zijn geboorteplaats, alwaar zijn vader, eveneens veearts, den 5den April 1876 was overleden.

Daar mocht hij zich in een goede, steeds toenemende praktijk verheugen, maar de onverbiddelijke dood maakte op 12 Januari 1907, na een kortstondig ziekbed, een einde aan zijn werkzaam leven.

Voor zijn weduwe en een tweetal nog jeugdige kinderen is het verlies zeer groot; een troost moge het voor hen zijn dat vele collega's met hen treuren.

Te Utrecht is op 31 December 1906 overleden de empirist H. HOOGLAND, terwijl reeds 11 September 1906 is overleden de empirist R. RIEDÉ te Zuidland.

Personalia.

Gevestigd: te Ooster-Blokker J. KOELEMEIJ.

Verplaatst: van Oude Tonge naar Alkmaar C. ROODZANT.

Bepaald: dat de standplaats van den gouvernementsveearts voor de residentie Rembang zal zijn Bodjonegoro, in stede van Rembang.

Het adres van den Inspecteur van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch Oost-Indië C. A. PENNING is Buitenzorg en niet Batavia, terwijl het adres van den gouvernementsveearts B. VRIJBURG is Bandoeng en niet Buitenzorg.

Rijks veeartsenijschool.

Bij Koninklijk besluit van 23 Januari 1907, no. 18, is, met ingang van 1 Februari 1907, J. J. WESTER te Alkmaar, onder toekenning van eervol ontslag als plaatsvervanger van den districtsveearts wien Haarlem als standplaats is aangewezen, benoemd tot leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

Bij ministeriëele beschikking van 29 December 1906 is, met ingang van 1 Januari 1907, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend aan dr. J. S. NAUTA als tijdelijk assistent bij de cliniek en de verloskunde.

De leerling van het 1ste studiejaar W. B. VAANDRAGER uit Rotterdam heeft zijn studiën aan de veeartsenijschool gestaakt.

Bij ministeriëele beschikking van 31 December 1906, n°. 12407, is benoemd tot schrijver aan 's Rijks veeartsenijschool J. F. ROOST.

JACOB FREDERIK ROOST, bij de meeste veeartsen bekend, daar hij reeds gedurende 15 jaar getrouw zijn plicht als tijdelijk schrijver aan de veeartsenijschool vervulde, heeft van zijn benoeming tot vast ambtenaar slechts enkele dagen genot gehad, daar hij den 4den Januari 1907, na een zeer korte ongesteldheid, is overleden.

Hij was 59 jaar oud.

Staatsbegrooting over 1905—1907.

Uit de «*Wet van den* 31 en *December* 1906 (*Staatsblad n°.* 371), *tot wijziging van het afzonderlijk hoofdstuk der staatsbegrooting voor* 1905, *bedoeld in artikel* 6 *der wet van* 28 *April* 1906 (*Staatsblad n°.* 100)» *is overgenomen*:

Afdeeling Landbouw. Art. 226 (oud hoofdstuk IX). «Reis-, verblijf-, verplaatsings- en bureelkosten van de districtsveeartsen; reis- en verblijfkosten en vacatiegelden van hunne plaatsvervangers; reis- en verblijfkosten en belooning van de geëxamineerde veeartsen, bedoeld in de artikelen: 14, 16, 17, 19, 21 en 25 der wet van 20 Juli 1870 (Staatsblad n°. 131), de artikelen 1 en 7 der wet van 2 Juni 1875 (Staatsblad n°. 94) en de artikelen 2 en 5 der wet van 5 Juni 1875 (Staatsblad n°. 110), alsmede vergoeding voor het gebruik van eigen rijwiel ten behoeve van 's Rijks dienst» wordt verhoogd met f 47500 en mitsdien gebracht op f 95600.

Art. 228 (oud hoofdstuk IX). «Subsidiën voor de verzamelingen en andere inrichtingen van onderwijs aan 's Rijks veeartsenijschool; kosten wegens het uitoefenen van de buiten-cliniek; aanbouw, onderhoud en lasten der gebouwen: onderhoud en aankoop van meubelen en gereedschappen, vuur, water en licht; aankoop en voeding van dieren; administratieve en verdere uitgaven» wordt verhoogd met f 2500 en mitsdien gebracht op f 63450.

Art. 230 (oud hoofdstuk IX). «Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de verbetering van de Nederlandsche paardenrassen» wordt verhoogd met f 12000 en mitsdien gebracht op f 147280.

Art. 232 (oud hoofdstuk IX). «Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede besmettelijke veeziekten den veestapel bedreigen, en daartoe betrekkelijke uitgaven, waaronder de beloonings van tijdelijke buitengewone districtsveeartsen en vee-opzichters» wordt verhoogd met f 325000 en mitsdien gebracht op f 425000.

Art. 234 (oud hoofdstuk IX). «Uitgaven verbonden aan de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch en schadeloosstellingen ter zake van in het buitenland afgekeurd vleesch» wordt verhoogd met f 13000 en mitsdien gebracht op f 29000.

Uit de «*Wet van* 31 *December* 1906 *(Staatsblad n°.* 372*) tot verhooging van het X^de hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar* 1906» *is overgenomen.*

D. Veeartsenijkundige dienst.

Art. 30. «Reis-, bureel- en verplaatsingskosten; reiskosten en vacatiegelden van plaatsvervangende districtsveeartsen; reiskosten

en belooningen van gouvernementskeurmeesters en geëxamineerde veeartsen; vergoeding voor het gebruik van rijwielen bij reizen ten behoeve van 's Rijks dienst» wordt verhoogd met f 65000 en mitsdien gebracht op f 116100.

Art. 38. «Kosten, subsidiën en schadeloosstellingen tot afwending van het gevaar, waarmede ziekten den veestapel dreigen» wordt verhoogd met f 200000 en mitsdien gebracht op f 300000.

Handelingen der Staten-Generaal II. Zitting van 24 December 1906.

Art. 38. Gebouwen, meubelen, hulpmiddelen voor het onderwijs, lokaalbehoeften, enz. enz., ten behoeve van de Rijksveeartsenijschool.

De Heer LIEFTINCK: Mijnheer de Voorzitter. Van meer dan ééne zijde is mij ter oore gekomen, dat er in het gebouw van de veeartsenijschool te Utrecht lokalen gevonden worden, die veel te klein zijn om den leerlingen op behoorlijke wijze onderwijs en vooral demonstratief onderwijs te doen ontvangen. Die toestand is onhoudbaar.

De lokalen hebben gebrek aan licht, lucht en ruimte. Er is zelfs een lokaal, zooals ik van bevoegde zijde hoor, waar slechts 32 leerlingen kunnen plaats nemen en dat volgeperst wordt met 48.

Heb ik in de couranten goed gelezen, dan heeft men, nadat ik die klachten, waarvan ik zoo even sprak, ontving, in een enkel opzicht eenige zoogenaamde verbetering trachten aan te brengen door in een lokaal een paar bankjes bij te zetten! Ik zal hier wel niet behoeven te betoogen, mijnheer de Voorzitter, dat een lokaal niet grooter wordt als men een paar zitplaatsen meer maakt.

De toestand daar laat zooveel te wenschen over, dat studenten soms onpasselijk uit die localiteit weggaan. Voor een deel der studenten gaat door gebrek aan een behoorlijke plaats, van het onderwijs veel verloren, daar zij niet behoorlijk kunnen waarnemen wat wordt gedemonstreerd. Dat gaat toch niet aan, mijnheer de Voorzitter. Waar de eischen voor licht, lucht en ruimte zelfs voor moderne koeien- en paardenstallen vrij hoog worden gesteld, en in de gevangenissen er nauwkeurig op gelet wordt, dan komt het mij toch voor, dat men zijn eisch niet te hoog stelt, wanneer men vraagt, dat bij een Rijksinrichting van onderwijs, zooals de veeartsenijschool te Utrecht is, ten minste zal worden gezorgd, dat docenten en leerlingen zulke lokalen hebben, welke vooreerst

niet voor de gezondheid schadelijk zijn, maar in de tweede plaats niet hinderlijk voor dat onderwijs; het zelfs belemmeren.

Ik zou gaarne van den Minister een antwoord willen ontvangen op de vraag of hem zoodanige klachten bekend zijn en of ook hij overtuigd is dat verbetering dringend gevorderd wordt. Als Zijn Excellentie mij belooft, dat die zooveel mogelijk zal worden aangebracht, en bij korten termijn, zal ik niet ten tweeden male het woord vragen, zelfs niet om den Minister te danken voor zijn toezegging.

De heer VEEGENS, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Mijnheer de voorzitter. Het gebrek aan ruimte in sommige lokalen van de Rijks veeartsenijschool, ten gevolge van den plotselingen grooten toevloed van leerlingen, is ook mijn aandacht niet ontgaan. Ik heb eenigen tijd geleden een bezoek aan die school gebracht, en wel onverwacht, hetgeen altijd nuttig is, wanneer men zich wil overtuigen van eenigen toestand op een oogenblik, dat men zich den Minister of een andere autoriteit niet aanwezig kan denken. Toen heb ik inderdaad in de zaal voor de ontleedkunde gezien, dat die propvol was, en tevens, dat de jongelui met grooten ijver en aandacht het onderwijs genoten. De ruimte is daar inderdaad voor de twee jaren te beperkt. Daarin zal nu voorziening worden gebracht, door middel van splitsing van lessen.

Voorts is het voorstel gedaan door den raad van bestuur van de veeartsenijschool, om in het verder gebrek aan ruimte te voorzien door uitbouw van de leerzalen voor natuur- en scheikunde. Volgens den bouwkundige was dit echter niet mogelijk; in verband daarmede is aan den leeraar in overweging gegeven tijdelijk een grooter aantal banken te plaatsen, hetgeen hij echter niet wenschte. Daarop is de zaak verder onderzocht door den directeur-generaal van den landbouw en is de plaatsing geregeld. De bouwkundige heeft nu een nieuw plan gemaakt voor het verbouwen van de leerzaal voor de scheikunde. Dat plan is gearresteerd en zal zoo mogelijk nog in Januari worden uitgevoerd.

Ik vlei mij, dat de geachte afgevaardigde door deze mededeelingen in zooverre voldaan zal zijn, dat hij van verdere plichtplegingen en van repliek kan afzien.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij Koninklijk besluit van 22 Januari 1907, n°. 37, is, met ingang van 1 Februari 1907, tot wederopzegging, benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien 's-Gravenhage als standplaats is aangewezen, J. J. F. Dhont te Rotterdam.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 19 December 1906, bepaald:

a. met ingang van 20 December 1906 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeenten Meer, St. Geertruide, Noorbeek, Wittem, Gulpen, Wylre en Simpelveld;

b. bepaald dat, wanneer bijzondere redenen afwijking van dit verbod noodzakelijk maken, zoodanige afwijking kan worden toegestaan door den burgemeester van de daarbij betrokken gemeente, onder de door den waarnemenden districtsveearts te Roermond aan te geven voorwaarden.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 27 December 1906, bepaald:

a. met ingang van 28 December 1906 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeenten Weert, Stamprooi en Hunsel;

b. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 4 Januari 1907, bepaald:

a. met ingang van 5 Januari 1907 het houden van de maandelijksche veemarkten en de markten voor biggen, alsmede openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Valkenburg (Limburg) tot nader te verbieden;

b. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 5 Januari 1907, bepaald:

a. met ingang van 7 Januari 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit,

naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Hulst;

b. het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Hulst te verbieden;

c. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 5 Januari 1907, bepaald:

a. met ingang van 7 Januari het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Ossendrecht en Putte;

b. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 11 Januari 1907, bepaald:

a. met ingang van 12 Januari 1907 het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeenten Hulsberg, Schin-op-Geul, Oud-Valkenburg, Berg en Terblijt en Houtem tot nader te verbieden;

b. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 14 Januari 1907, goedgevonden: met ingang van 15 Januari 1907 in te trekken zijn beschikking van 3 December 1906, n°. 12621, afdeeling V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Helden.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 24 Januari 1907, bepaald:

I. met ingang van 25 Januari 1907:

a. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Maastricht;

b. het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Amby, Meersen, Heer, St. Pieter en Oud-Vroenhoven te verbieden;

II. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 24 Januari 1907, goedgevonden:

met ingang van 25 Januari 1907 in te trekken zijn beschikking van 27 December 1906, n°. 12311, V.D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeenten Weert, Stamprooi en Hunsel.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 28 Januari 1907, bepaald:

met ingang van 29 Januari 1907 in te trekken zijn beschikking van 19 December 1906, n°. 12129, afd. V.D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeenten Meer, Noorbeek, Wittem, Gulpen, Wylre en Simpelveld.

Règlement de la Commission permanente des Congrès internationaux de Médecine vétérinaire.

I. *But et rôle de la Commission.*

§ 1. Il est institué une Commission permanente des Congrès vétérinaires internationaux. Cette Commission a pour but et rôle d'établir un lien organique entre les Congrès internationaux successifs de Médecine vétérinaire et de sauvegarder les intérêts communs de ces assemblées.

§ 2. La Commission est l'organe qui présente aux Gouvernements les voeux émis par les Congrès. Elle veille à l'exécution des résolutions prises par ces Congrès, et, au besoin, se substitue au Comité exécutif, si celui-ci n'a pas donné aux résolutions ci-dessus les suites qu'elles comportent.

§ 3. La Commission seconde le Comité exécutif dans la préparation et la convocation du prochain Congrès. Elle arrête, d'accord avec le Comité, l'ordre du jour de l'assemblée. Les propositions y relatives doivent être communiquées à la Commission permanente un an, au moins, avant la réunion des Congrès.

§ 4. La Commission peut formuler des propositions et les soumettre aux résolutions du Congrès.

Elle participe, en outre, avec le Comité exécutif et les présidents des sections à l'examen des voeux qui doivent être soumis à l'assemblée générale.

§ 5. Dans le cas de nécessité absolue, c'est-à-dire si l'État qui a invité le prochain Congrès, laisse passer l'époque fixée pour sa réunion sans avoir fait les préparatifs nécessaires, ou encore si la réunion du prochain Congrès à l'époque et à l'endroit convenus portait préjudice aux intérêts vitaux de l'assemblée, la Commission a le droit de modifier l'époque et l'endroit de cette réunion. Toutefois, telle résolution ne peut être valable qu' à la condition d'être votée par les trois quarts des membres de la Commission.

II. *Organisation.*

§ 6. La Commission est composée de 25 membres au maximum. Elle comprend:

a) le président et le secrétaire général du Comité exécutif du dernier Congrès;

b) deux médecins vétérinaires du pays où doit se réunir le prochain Congrès;

c) 21 membres choisis parmi les vétérinaires des autres États qui sont représentés officiellement au Congrès; il ne peut être élu qu'un membre par État.

Les membres sous *b*) et *c*) sont élus, chaque fois, par l'assemblée pléniaire du Congrès, par acclamation ou à la majorité des voix. En cas d'égalité des voix, c'est le sort qui décidera.

Les membres du bureau resteront de droit membres de la Commission permanente pendant la période qui suivra l'expiration de leur mandat.

§ 7. En cas de décès ou de démission, la Commission élit en remplacement un membre qui reste en fonction jusqu'à la réélection de la Commission.

§ 8. La Commission se réunit immédiatement après la clôture du Congrès et nomme son bureau, comprenant un président, deux vice-présidents, un secrétaire et un secrétaire-adjoint-tré-

sorier. Les membres du bureau sont élus par acclamation ou bien au scrutin oral ou écrit, et à la simple majorité des voix. En cas de partage des voix, c'est le sort qui décide.

§ 9. Les résolutions de la Commission permanente sont, autant que possible, prises par échange de correspondance.

La Commission se réunit, lorsque le président le juge indispensable, ou quand un tiers au moins de ses membres en fait la demande.

Dans ce cas, les convocations se font au moins trois mois avant la réunion; elles indiquent les objets à l'ordre du jour.

Pour chacun de ces objets le président nomme un rapporteur et, au besoin, un co-rapporteur.

Le président et le secrétaire-trésorier rendront compte de leurs actes à chaque réunion.

Celle-ci se réunira dans une ville de l'Europe centrale.

§ 10. Les membres peuvent adresser en tout temps au président des propositions concernant des sujets à porter à l'ordre du jour.

Les propositions qui auront été adressées au président un mois avant la réunion peuvent encore être mises à l'ordre du jour. Dans ce cas, ces propositions doivent être communiquées aux membres de la Commission aussitôt que possible.

§ 11. La Commission est en nombre pour délibérer, quand au moins un tiers de ses membres assiste à la réunion.

§ 12. Le président dirige les délibérations et les votes.

Les votes ont lieu à la simple majorité des voix.

En cas de partage, la voix du président est prépondérante.

§ 13. Les sujets portés à l'ordre du jour peuvent être éliminés sur la demande de deux tiers des membres présents.

Les propositions qui ne figureraient pas sur l'ordre du jour, mais qui seraient appuyées par un tiers des membres présents doivent être portées à la suite de l'ordre du jour.

§ 14. L'un des secrétaires ou, en leur absence, un membre élu par l'assemblée tient un procès-verbal des délibérations et des votes. Le procès-verbal sera lu avant la clôture de la séance, et

après modification éventuelle, il sera signé par le président, le secrétaire et deux membres de la Commission.

§ 15. Le président doit donner suite aux résolutions de la Commission.

Les requêtes et consultations décidées par la Commission seront rédigées, sous la direction du président, par le secrétaire, signées par le président et le secrétaire, et envoyées aux adresses requises.

§ 16. Le président représente la Commission. Il fait connaître aux Gouvernements la composition et le règlement de la Commission.

§ 17. Les réunions de la Commission avec leurs ordres du jour ainsi que les résolutions prises, ayant un intérêt professionnel seront communiquées au plus grand nombre des journaux vétérinaires par les soins des membres de la commission.

§ 18. Si le président ou le secrétaire sont empêchés de remplir leurs fonctions, ce sont le premier vice-président et le secrétaire-adjoint qui les remplacent.

III. *Dépenses.*

§ 19. Les frais de bureau et d'imprimerie nécessaires au fonctionnement de la Commission permanente sont supportés par la caisse du Congrès précédent.

Adopté dans l'assemblée de Baden-Baden, tenue les 2 et 3 Juillet 1906.

Le Président:
Dr. A. Lydtin.

Le Secrétaire:
Dr. D. A. de Jong.

Verbetering.

Prof. Hendrickx te Cureghem was zoo vriendelijk mij op de volgende fout, voorkomende in het 33ste deel, blz. 579, van dit tijdschrift, opmerkzaam te maken. Het betreft het koninklijk besluit van 18 Januari 1906 in zake de reorganisatie van het veeartsenijkundig onderwijs in België.

In artikel 2 schreef ik: «Om tot de lessen te worden toegelaten, moet men den graad van candidaat-veearts hebben verkregen.» Dit is volgens prof. HENDRICKX onjuist. Hij schrijft mij: «De duur van de studie is bij ons zes jaar, waarvan twee aan de universiteit, alwaar de studenten het diploma van candidaat in de natuurwetenschappen, voorbereidend voor het doctoraat in de natuurwetenschappen (diplôme de candidat en sciences naturelles préparatoires au doctorat en sciences naturelles) moeten behalen. Alleen wanneer zij dit diploma na verloop van 2 jaar hebben verkregen, kunnen de studenten bij ons komen en moeten dan nog vier jaar studeeren.» W. C. S.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende December 1906.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Weepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkreupel.
December.													
Groningen . .	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
Friesland . . .	10	„	„	„	„	12 (2)	„	12 (7)	„	5 (5)	„	„	1
Drente. . . .	2	„	„	„	„	15 (8)	„	„	„	„	„	„	6 (2)
Overijsel . . .	5	„	„	„	„	„	„	„	„	5 (5)	„	„	„
Gelderland . .	4	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	1	2(2)	„	„
Utrecht . . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	„	„
Noord-Holland .	6	„	„	„	1	18 (1)	„	„	„	4 (4)	„	„	23(6)
Zuid-Holland .	3	„	„	„	1	„	„	4 (4)	„	6(2)	„	„	„
Zeeland . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	8	„	„	„	„	„	„	„	„	6 (6)	3(3)	„	„
Limburg . . .	11	„	„	104(3)	„	„	„	„	„	6 (6)	2(2)	„	„
TOTAAL . .	52	„	„	104 (3)	3 (3)	45 (11)	„	18 (13)	„	35(31)	7 (7)	„	30 (9)

(*Staatscourant* van 17 Januari 1907, nº. 14.) v. E.

DE METHODE THARY,

DOOR

F. LAMÉRIS,

Kapitein-paardenarts.

(Met afbeelding.)

In het voorjaar van 1905 te Saumur in Frankrijk vertoevende, om kennis te maken met de beroemde „Ecole de Cavalerie", leerde ik van den kapitein-paardenarts A. THARY, directeur der hoefsmidschool aldaar, een behandelingsmethode van klemhoeven kennen, welke in Frankrijk bekend staat als de methode THARY. Iets nieuws is zij niet, integendeel, reeds ten tijde van CARLO RUINI, senator van Bologna (1598) en SOLLEYSEL (Le parfait Maréchal, 1664) hadden de hoefsmeden de gewoonte om bij het normale beslag de „verzenen te openen", dat wil zeggen de verbinding tusschen den straal en de verzenhoeken op te heffen, gepaard gaande met het laag snijden van de verzenen. Vooral SOLLEYSEL trok hiertegen met kracht te velde en beweerde, dat men dit „openen" der verzenen met meer recht „sluiten" kon noemen, daar hierdoor klemhoeven ontstonden. Hiertegenover staat, dat de groote hippiater niet aarzelde om de zool en den straal met de bistouri te bewerken, ten einde den klemhoef te genezen.

Ook latere schrijvers, waaronder LAFOSSE (1754), zijn deze meening toegedaan. In het handboek „*Der Fusz des Pferdes*" van LEISERING en HARTMANN, opnieuw bewerkt door A. LUNGWITZ, vinden we opgeteekend: „Die Eckstreben sind zu schonen. Ihre Verbindung mit der Trachtenwand darf auf keinen Fall geschwächt oder gar durchgeschnitten werden", doch hij voegt er aan toe, dat, wanneer bij beslagen hoeven de verzenhoek naar binnen omgebogen en daardoor de ruimte

voor den straal verminderd is, deze verlenging moet worden verwijderd.

Ook majoor Moubis heeft dit in de laatste uitgave van zijn boek aangegeven.

Het kwam mij dus eenigermate apocrief voor, toen collega Thary mij mededeelde, dat hij deze methode, eenigszins gewijzigd, toepaste om klemhoeven te genezen, gedachtig aan de uitspraak van Solleysel „ouvrir les talons, c'est fermer les talons."

Feiten overtuigen echter meer dan alle theorieën en door de eerstgenoemde werd ik gedwongen de werkzaamheid er van te erkennen.

De heer Thary liet mij een achttal paarden zien, waarbij de operatie was uitgevoerd. Door onderlinge vergelijking van gipsafdrukken der hoeven vóór en na de operatie en bij ieder volgend beslag, en van den toestand der hoeven op dat oogenblik, werd ik in staat gesteld het verloop van het herstellingsproces op den voet te volgen.

Thary zegt in zijn werkje: „*Ferrure du cheval, une bonne méthode,*" het volgende:

Wij zien, dat bij de inkrimping van den hoef de retractie van den wand medebrengt het convergeeren der verzenen naar den straal, en dat de steunsels den straal op de hoogte van hun bovenrand samenklemmen.

Men behoeft slechts bij het opnemen de achtervlakte van een klemhoef te bekijken, om zich onmiddellijk rekenschap te geven van den graad van beklemming, waaraan de straal lijdt.

De Engelschen en de Amerikanen hebben dit zeer goed begrepen door het woord „contracted hoof" synoniem te verklaren met „strangulation of frog."

De breedte van de basis der straalschenkels is meer of minder gereduceerd, vooral die van den inwendigen schenkel.

Er treedt een onregelmatige groeve op, welke den achterrand van den verzenhoek afbakent van de zijvlakte der

straalschenkels en doorloopt tot in de ballen van den hoef; somtijds heeft de verzenhoek zelfs de straalsubstantie overweldigd en schijnt daarmede één lichaam uit te maken. Altijd teekent deze hoek zich af door een meer of minder diepen indruk op de laterale vlakte der straalschenkels; somtijds evenwel ontwijkt de basis van den straal de drukking welke zij ondergaat door een soort van uitbochting, en steekt dan achter de verzenen uit.

Van de ondervlakte gezien, vertoont de hoef het convergeeren der verzenen (of nauwkeuriger uitgedrukt van de verzenhoeken) naar de mediaanlijn, evenals een ingegroeide nagel (Aureggio); zij stuiten tegen den straal en sluiten de zijdelingsche straalgroeven naar achteren.

De steunsels, welke min of meer recht verloopen en deze straalgroeven vernauwen, omvatten met hun bovenrand (den bodem der straalgroeven) de basis van het vetkussen en den vleeschstraal, welke veranderen en atrophiëeren.

Oppervlakkig kan de straal er nog goed uitzien en wanneer men met de renet den bodem der straalgroeven verdunt, constateert men meestal, dat de hoorn er onsamenhangend is, dat de hoeflederhuid, daar ter plaatse blootgelegd, niet meer prolifereert, maar suppureert.

Dit is de zekere aanwijzing, dat de straal door de steunsels is belemmerd in zijn uitzetting en normale hoornafscheiding, en niet, omdat zij door onzindelijkheid in rotting is overgegaan, zooals men geneigd is te gelooven.

De hoornstraal vindt geen plaats meer, men moet hem deze teruggeven. Dit kan geschieden door de zijdelingsche straalgroeven wijd te openen, door het verdunnen van de steunsels, nadat men het convergeerend gedeelte van de verzenhoeken heeft weggenomen, welke deze staalgroeven naar achteren sluiten.

Het is dus, om een oude uitdrukking te gebruiken, de verzenen openen, maar op een andere wijze, namelijk breeder

en wijder, en vooral meer rationeel dan met het veegmes.

Men gebruikt daarvoor eerst de houwkling, daarna verbetert men de richting van den verzenhoek met behulp van een dubbele renet met smallen hals. [1]

De straal wordt zeer sterk besneden, de middelste straalgroeve zooveel mogelijk met het salieblad geopend.

Door dit besnijden wordt alle vergane en uitgedroogde hoorn, welke een verkeerde richting heeft genomen en een nadeeligen invloed uitoefent op de regeneratie van den straal, verwijderd; deze kan niet plaats vinden, zoolang ze aldus wordt gehinderd. De straal herkrijgt daardoor het verloren uiterlijk terug.

Wanneer de straal tot het uiterste is geatrophiëerd, kan een met teer gedrenkte wiek, in de middelste straalgroeve aangebracht, het herstel bevorderen.

Bij het beschouwen van een zoodanig geopereerden hoef, krijgt men den indruk, dat het paard zich weer geheel op zijn gemak moet gevoelen en dat de hoef is opgelucht, als ik mij aldus mag uitdrukken.

THARY legt nu een ijzer met ongeveer 15 m.M. verkorte takken onder, zoodat de verzenhoeken en daardoor ook de driehoekige hoornpilaar der verzenen niet dragen, doch zwevend blijven.

Bij het tweede beslag en somtijds bij het volgende, wanneer de beklemming van ouden datum is, is het noodig nogmaals dezelfde rectificeerende bewerking toe te passen, maar minder diep. De verzenhoeken worden van nu af aan niet meer op hetzelfde niveau gebracht met de rest van den draagrand; men laat ze op den bodem dragen, alleen de plaats voor het nieuwe ijzer met verkorte takken wordt bewerkt, zoodat het gedeeltelijk door den wand wordt geincrusteerd.

---

1) Het beste instrument hiervoor is de renet: „Farrier's searcher", model van de firma SAMPSON, 394 Euston Road London, beschreven door de veeartsen DOLLAR.

De resultaten zijn gewoonlijk na drie maanden verrassend, en zóó als geen ander procédé, geen ander van de talrijke opgehemelde verwijdingsijzers in staat is te geven.

De hoef heeft zijn normaal aanzien herkregen, de straal heeft zich krachtig ontwikkeld, de verzenen zijn goed gericht, sterk en dragende, de steunsels zijn vooruitspringend en komen ook steun zoeken. Het ijzer met een veer, het ijzer

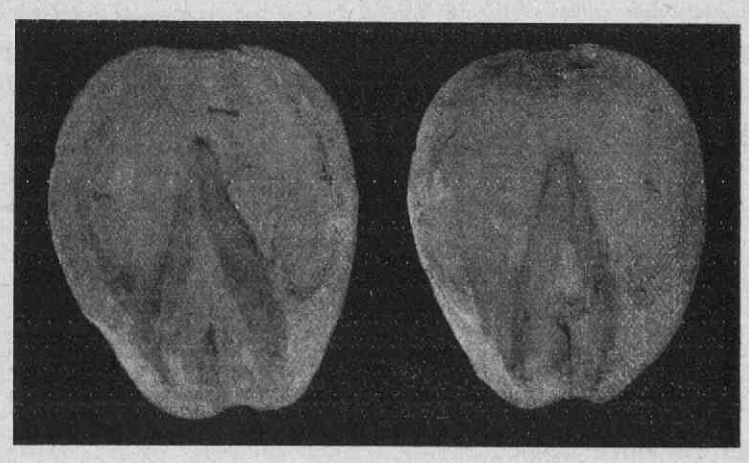

1. Gipsafgietsel van een linker voorhoef van een paard, behandeld volgens de methode THARY.

2. Gipsafgietsel na zes weken, de geatrophiëerde straal is sterk in omvang toegenomen, de hoef is wijder geworden.

van DEFAYS, de andere verwijdings-beslagmethoden, het pantoffelijzer, het ijzer van PORET, ze zijn niet in staat zoo spoedig, volledig en definitief de door vernauwing van vorm veranderde hoeven te herstellen, onder voorwaarde, dat men met het gebruik van het ijzer met verkorte takken voortgaat.

THARY verkiest een ijzer met de boven beschreven verkorte takken boven een halvemaanijzer, omdat door het eerstgenoemde de ondersteuningsvlakte minder wordt veranderd.

Het gewone ijzer, dat aan de verzenen niet draagt, heeft in hoofdzaak hetzelfde voordeel als het ijzer met verkorte

takken, maar dit laatste kan op geenerlei wijze het afgroeien der verzenen hinderen. De waarneming heeft geleerd, dat het volstrekt niet noodig is de verdunde gedeelten door een plaat te beschermen; het paard kan er best dienst mede doen, zelfs op geaccidenteerd terrein. De uitgesneden straalgroeven zijn geen keienneste, zooals men wel eens zegt.

Het is natuurlijk verstandig na de eerste besnijding en zeer sterke verdunning gedurende eenige dagen steenachtige wegen te vermijden, en zoo mogelijk zacht terrein uit te zoeken, ten einde het herstel van deze gedeelten te bevorderen; voorts het paard in den stal op een losse en vochtige onderlaag te plaatsen (zaagmeel, nat zand, klei of turfstrooisel). De laatste voorzorgen zijn echter niet volstrekt noodzakelijk en de eerste kosten weinig moeite en kunnen de methode niet van haar waarde berooven.

Wanneer de hoef geheel hersteld is, kan men weer tot het normale beslag terugkeeren en mag van den hoorn niet meer worden weggenomen dan noodig is voor het toilet, dus een oppervlakkig en hygiënisch besnijden.

Het spreekt wel van zelf, dat deze methode niet mag worden gegeneraliseerd en niet zonder indicatie worden toegepast. Het nuttig effect van de methode THARY is evenwel zoodanig, dat ik op grond van eigen ervaring niet aarzel de collega's uit te noodigen hiermede eens een proef te nemen. Ik twijfel niet, of zij zullen, evenals ik, moeten erkennen, dat er bij de tot nu toe gebruikelijke methoden geene is, waarbij in zoo korten tijd (4—6 weken) een flink ontwikkelde straal kan worden verkregen. Heeft men dien eenmaal, dan kan ook door het gebruik van een balkijzer spoedig herstel ontstaan, indien men tegen het gebruik van het ijzer met verkorte takken bezwaren mocht hebben.

HET VERZAMELEN VAN SPUTUM DOOR MIDDEL VAN TRACHEOTOMIE VOOR DE DIAGNOSTIEK VAN OPEN LONGTUBERCULOSE,

DOOR

A. A. OVERBEEK.

Meer dan bij andere is het bij het in Nederland gevolgd stelsel ter bestrijding van tuberculose onder het rundvee wenschelijk, dat, vóór de van tuberculose verdachte dieren door het rijk worden overgenomen, zoo mogelijk tuberkelbacillen zijn aangetoond in se- of excreta.

Het Nederlandsche stelsel immers berust mede op het beginsel, dat als verspreiders der tuberculose zoo goed als alleen dieren met open vormen der ziekte in aanmerking komen en de strijd richt zich dan ook tegen deze runderen.

Volkomen zeker kan de diagnose open tuberculose gedurende het leven gewoonlijk eerst dan worden gesteld, wanneer de tuberkelbacil is aangetoond.

Zooals bekend is, neemt het onderzoek van het secretum der luchtwegen hierbij een zeer voorname plaats in.

Van rijkswege is ter bevordering van het verzamelen van sputum, aan veeartsen, die dit verlangen, in bruikleen afgestaan de bekende keellepel van OSTERTAG.

Het gebruik van dit instrument valt in de praktijk veelal tegen; van onderscheidene practici vernam ik dat het hun in den regel niet gelukt met den keellepel sputum te verzamelen.

Wanneer bij een rund kunstmatig hoesten is opgewekt en de tong door den veearts gedurende dien hoest wordt gegrepen en gefixeerd, verzet het dier zich gewoonlijk vrij hevig indien de keellepel wordt ingebracht; vooral op het platteland is, in verband hiermede, vaak geen voldoende hulp voor het onderzoek te verkrijgen.

Bij door voortgeschreden tuberculose verzwakte dieren gelukt de operatie in den regel goed, doch is dan meestal overbodig. Immers, in dergelijke gevallen kan gewoonlijk ook zonder keellepel voor onderzoek geschikt sputum worden verzameld, indien de veearts slechts over wat handigheid en geduld beschikt.

Door dr. J. Poels werd in de *Zeitschrift für Thiermedicin* 1886, Seite 70, een methode gepubliceerd, waarbij met behulp van tracheotomie tracheaalslijm wordt verzameld.

Het te onderzoeken dier wordt op den grond gelegd en de kop achterover gebogen, zoodanig, dat de gestrekte voorvlakte van den hals naar boven is gericht. Aan het bovenste gedeelte van den hals wordt daarna in de vastliggende luchtpijp een trocart gebracht, welke tusschen twee ringen wordt ingestoken. Na verwijdering van den trocart wordt dan door de huls, welke blijft zitten, een nieuwzilveren draad gebracht, die aan het eind is voorzien van een stukje zwam of een penseel.

Het gelukt volgens Poels gemakkelijk het instrumentje tot de bifurcatie van de trachea en verder in te brengen, en van slijm voorzien terug te halen.

Er wordt op gewezen, dat het noodig is, eerst den draad naar buiten te halen en daarna de trocarthuls, daar anders het slijm aan den wondrand afgestreken en met bloed bezoedeld wordt.

De methode werd aangeraden:

1°. In quaestieuse gevallen met betrekking tot koopvernietigende gebreken.

2°. Voor differentiaal-diagnose met longziekte.

3°. Ter onderzoek van runderen van melkinrichtingen.

4°. Voor kalveren welke voor vaccine-productie worden gebezigd.

Door Nocard werd de methode op het veeartsenijkundig congres te Parijs gedemonstreerd, nadat Thomassen er de aan-

dacht op had gevestigd. Het moet ons verbazen dat deze operatie, welke ook volgens POELS' publicatie in een paar minuten is te verrichten, niet meer toepassing in de praktijk heeft verkregen.

Eenigszins gewijzigd werd de operatie door mij beproefd bij ettelijke runderen, welke wegens vermoedelijke open tuberculose door het rijk onteigend en gestald waren aan het abattoir te Rotterdam. De dieren werden niet neergelegd, doch door twee helpers goed vastgehouden. Ongeveer op het midden van den hals werd aan de voorvlakte een kleine huidsnede gemaakt en daarna een trocart in de luchtpijp gestoken. De huls had een lengte van 15 cM., en op dwarse doorsnede een diameter van ongeveer 10 mM. Het is niet wenschelijk een langeren of nauweren trocart aan te wenden. Indien de trachea met de linker hand goed wordt gefixeerd, kan met de rechter het instrument gemakkelijk worden ingebracht. Dit inbrengen wordt nog vergemakkelijkt, indien de kop van het rund flink hoog wordt gehouden.

Het schijnt mij geen groot bezwaar, wanneer de trocart, in plaats van tusschen twee ringen, door een tracheaalring wordt gestoken.

Bij mijn onderzoekingen bezigde ik een ijzerdraad, welke ter betere bevestiging van een watteprop aan het einde was omgebogen; dit werd goed vast gebonden. Het moet natuurlijk voor elke operatie worden vernieuwd.

Voordat tot de operatie wordt overgegaan, is het noodig te controleeren of het vervaardigd penseel niet te dik is en gemakkelijk door de trocarthuls kan worden ingebracht en uitgehaald. Zonder moeite kan het instrument door de huls, welke natuurlijk naar beneden moet zijn gericht, tot voorbij de bifurcatie diep in de bronchiën worden gevoerd.

Vrij hevige hoestbuien worden door den mechanischen prikkel opgewekt, waardoor gewoonlijk groote hoeveelheden sputum langs neus, mond en door de huls van den trocart worden uitgeworpen.

In een der door mij verrichte onderzoekingen was dit in die mate het geval, dat het een der helpers, een slagersknecht, met den blik op zijn bemorst jasje, deed opmerken: „ze keert zich niet eerst om."

Tot heden werden zeven runderen onderzocht, welke, en hier wensch ik den nadruk op te leggen, niet werden uitgekozen als bijzonder voor het doel geschikt. Bij controleering aan de seruminrichting na afloop van het onderzoek bleek, dat van twee der zeven runderen sputum door een veearts was opgezonden. In beide gevallen waren tuberkelbacillen aangetoond. De vijf overige waren overgenomen op grond van reactie bij tuberculinatie of wegens op tuberculose wijzende clinische symptomen.

Het resultaat van mijn onderzoek kan in het kort als volgt worden samengevat: in vijf gevallen werd gemakkelijk een flinke hoeveelheid sputum verkregen, waarvan het onderzoek op tuberkelbacillen vier keer positief en éénmaal negatief uitviel. Onder de vier positieven waren de twee bovengenoemde, waarbij door den veearts op andere wijze sputum was verzameld, begrepen.

De sectiebevinding bij deze vijf runderen was in overeenstemming met het bacteriologisch sputumonderzoek.

In de beide andere gevallen bleek het bezwaarlijk, voor onderzoek geschikt sputum te verzamelen. Niettegenstaande het penseel herhaaldelijk op en neer werd geschoven en daarbij telkens flinke hoestbuien werden opgewekt (de hoest was droog), kon alleen een geringe hoeveelheid niet purulent slijm worden verkregen, waarin geen tuberkelbacillen zijn aangetoond.

Eén dezer beide dieren bleek bij de sectie uitsluitend lijdende te zijn geweest aan darmtuberculose. De longen werden normaal bevonden.

Het andere had tuberculose van onderscheidene lymphklieren en van het peritoneum, en tevens een kleinen haard in

de longen, welke dus door het onderzoek niet werd aangetoond. Het is natuurlijk mogelijk, dat deze longtuberculose niet open was en het negatief resultaat van het bacteriologisch onderzoek daaraan moet worden toegeschreven.

(In de zes overige gevallen was dus de sectie-bevinding volkomen in overeenstemming met het microscopisch onderzoek.)

Omtrent beide laatste runderen was door den betrokken districtsveearts vermeld, dat op tuberculose wijzende verschijnselen aan de borstorganen waren geconstateerd.

Bij de secties werd nauwkeurig nagegaan of laesies door de operatie, behalve op de plaats waar de tracheotomie werd verricht, waren te constateeren; dit was n i e t het geval, niettegenstaande het penseel, vooral bij de beide koeien welke niet expectoreerden, vrij lang op en neer was geschoven.

Het voorloopig resultaat mag derhalve gunstig worden genoemd en het komt mij wenschelijk voor, dat deze methode in de praktijk meer wordt toegepast.

Een proefneming wordt met aandrang aanbevolen.

DE DRAAIZIEKTE DER SCHAPEN,

DOOR

E. J. DOMMERHOLD.

(Naar een voordracht, gehouden voor de afdeeling Gelderland-Overijsel van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.)

De coenurose, de draaiziekte van de schapen, runderen en geiten, komt vooral bij de eerstgenoemde dieren voor, en wordt veroorzaakt door den coenurus cerebralis, den blaasworm van de taenia coenurus van den hond.

De infectie vindt plaats door de opneming van de door den hond op de weidegrassen afgezette rijpe, met eitjes gevulde proglottiden van den lintworm. De schaal dezer eitjes wordt in het maagsap opgelost en de zeshakige embryo of oncosphaer komt vrij. Hetzij langs den weg van de bloedbaan, zooals sommigen, waarschijnlijk ten onrechte, meenen, hetzij door eigen beweging voortdringend, komen de oncosphaeren in de hersenen aan, ze nestelen zich daar, verliezen hun haken en groeien uit tot blaasjes. Tegen de verbreiding door de bloedbaan zou kunnen pleiten de betrekkelijke grootte der oncosphaeren ($^1/_{50}$ — $^1/_{30}$ mM. in doorsnede, terwijl daarbij de haakjes nog hinderlijk zijn), in verhouding tot de kleine bloedvaten en capillairen. Voor het voortdringen door eigen beweging pleit het vinden van littcekens aan de dura mater na, en het somtijds optreden van een hersenvliesontsteking bij het doordringen. Voorts de waarneming dat alleen bij jonge schapen (de zoogenaamde één- en tweescheers) draaiziekte voorkomt en boven dien leeftijd zoo goed als nooit, wat verklaard kan worden door de meerdere stevigheid der weefsels, waardoor de kiemen hier of daar blijven steken. Ze ondergaan dan tot op zekere hoogte ook wel een gedaanteverwisseling, maar ze kunnen niet volledig uitgroeien in deze voor hen ongeschikte weefsels; ze sterven af en doen geen kwaad. Later vindt men hun overblijfsels als kalkachtige korreltjes in de spieren, enz. Een uitzondering is de vondst, waarbij zich onder de huid van den hals een groote coenurusblaas ontwikkelde, veel grooter dan ze ooit in de hersenen worden aangetroffen, als een tumor welke voortdurend groeide.

Alleen in hersenen en ruggemerg komen ze tot volkomen ontwikkeling.

In het begin zijn er meestal tientallen kiemen, welke zich gaan ontwikkelen; de zwakke sterven af, slechts één of enkele weinige groeien geheel uit.

Twee tot drie weken nadat ze in de hersenen zijn aangekomen, hebben ze de grootte van een gierstkorrel tot die van een hennipzaadje, na een maand of anderhalve maand als een erwt, na een paar maanden als een hazelnoot, en spoedig kunnen ze nu de grootte bereiken van een duivenei tot die van een hoenderei.

De blaas is gevuld met een helder waterachtig vocht; aan de binnenzijde van den wand zitten de scolices ingestulpt, als witte puntjes zeer duidelijk zichtbaar.

De ontwikkelingsgang in gedachten nog even doorloopend, kan men zich de verschijnselen en de perioden daarin, welke zich bij deze ziekte voordoen, duidelijk verklaren.

De eerste periode is die van het indringen en voortkruipen der embryonen, waardoor irritatie van de hersenschors ontstaat, de periode van invasie. Deze wordt duidelijk een paar weken na de opneming van de eieren door den mond en duurt ongeveer een week. Alle kiemen kunnen dood gaan; later bemerkt men hiervan dan aan het schaap nooit iets meer. Het tegenovergesteld geval kan zich ook voordoen, dat het schaap namelijk aan leptomeningitis sterft.

Daarna krijgt men de periode dat de parasieten stil zitten en groeien, waarbij men aan de zieken weinig of niets bemerkt. Alleen bij zoel, drukkend weder, als er congestie naar het hoofd ontstaat, ziet men enkele verdachte verschijnselen. Deze periode duurt een paar maanden, tot de blaasworm zoo groot wordt, dat langzamerhand ernstige stoornissen ontstaan; we komen dan in het derde tijdvak, dat van de eigenlijke draaiziekte.

De eerste periode valt meestal in nazomer en herfst; heel vaak gaat deze voorbij, zonder dat ziekelijke verschijnselen door den herder worden opgemerkt. De derde periode valt dan in nawinter en voorjaar. Maar natuurlijk hangt het er geheel van af, wanneer de kiemen zijn opgenomen; dat

kan het geheele jaar door plaats hebben. Na vochtige jaren komt de ziekte meer voor dan na droge nazomers, daar de eitjes door uitdrogen betrekkelijk spoedig hun kiemkracht verliezen, terwijl ze in vochtige omgeving langer levensvatbaar zijn. Worden de dieren niet tijdig geslacht of geopereerd, dan sterven ze na vier tot zes weken ten gevolge van hersenverlamming onder toenemende vermagering en verzwakking.

De meest gewone vorm van draaiziekte is de manegebeweging, waarbij het schaap steeds in een cirkel naar denzelfden kant rondloopt. De blaasworm is bij deze „draaiers" gelegen in de zijkwabben der groote hersenen, aan de binnenzijde van den cirkel. Vallen ze daarbij dikwijls en vertoonen ze krampen, dan ligt bij deze „tuimelaars" de blaas vrij diep in de schenkels der groote hersenen. Soms ligt de blaas zoo oppervlakkig, dat men, vooral als het lijden reeds een poos bestaat, den schedel op die plek kan indrukken, waarbij het dier duidelijk pijn of krampen vertoont; dit komt echter lang zoo veelvuldig niet voor als wel wordt voorgesteld.

Loopen de schapen zonder veel draaien rechtuit met laag gehouden hoofd, terwijl ze de beenen hoog oplichten, dan ligt de blaas geheel in het voorste gedeelte der groote hersenen. „Dravers" noemt men deze. Soms schijnen die patiënten geheel blind te zijn, en hebben ze eigenaardig vertrokken oogen.

De „zeilers", dat zijn die patiënten welke met heel achterover getrokken hoofd links en rechts laveeren, en daarbij vaak vallen, hebben hun blaas tusschen de groote en de kleine hersenen liggen; meer rechts of meer links is dikwijls lastig te bepalen.

Een zuivere „rolbeweging", een draaien om de lengte-as van het lichaam, wordt opgegeven als zeer zeldzaam te zijn. Wel krijgt men een begin er van te zien, het hoofd geheel

gedraaid, meer dan 90° zelfs, waarbij de dieren telkens vallen, vooral als men ze vooruit wil duwen. Dan ligt de blaasworm ver naar achteren, vrij diep in de kleine hersenen.

Ook de „wijzerbeweging" nam ik een enkele maal waar, mede bij een rund; de achterbeenen blijven dan op de plaats staan, terwijl het dier met het voorstel rondloopt.

Zijn er meer blaaswormen in de hersenen, dan kan men uit de beweging van het dier niet veel besluiten over de ligging der blazen. Natuurlijk, dat drukking op een bepaald gedeelte der hersenen steeds dezelfde ziekteverschijnselen veroorzaakt; er treedt een gebrekkige associatie, dwangbeweging, op. Soms zijn de bewegingen der dieren zeer ingewikkeld, en eerst door oefening kan men uit deze afwijkende beweging de zitplaats der blaas leeren bepalen.

Tot verwarring met draaiziekte kunnen aanleiding geven de hersenvliesontsteking, welke een enkele maal voorkomt, en de zoogenaamde valsche draaiziekte, veroorzaakt door de aanwezigheid hoog in den neus van de larven van den oestrus ovis, die ik vaak heb gevonden, soms naast de echte draaiziekte. De dieren drukken dan het hoofd tusschen de voorbeenen of wrijven met de beenen langs het hoofd, en schuddekoppen vaak zoo hevig dat ze duizelig worden, het op de beenen bijna niet kunnen houden en soms een draaibeweging doen zien. Deze kwaal komt steeds in nawinter en voorjaar voor.

De therapie kan bestaan in irrigatie met koud water op den schedel, dagen achtereen en daarna nu en dan een poos. De blaas verschrompelt dan. Van vijf dieren, op die manier door HARTENSTEIN behandeld, zijn er drie genezen.

Maar in de gewone praktijk is dit ondoenlijk en moet men, wil men er wat aan doen, operatief ingrijpen. Men heeft dan de keus tusschen trepaneeren of trocareeren. De eerste manier is omslachtiger dan de laatste, maar heeft het voordeel van een grooter opening te veroorzaken, waartegen-

over staan een lastiger genezingsproces en langduriger afzondering van het geopereerde dier. Men kan daarvoor een trepaan van ongeveer 1 centimeter kroonwijdte gebruiken.

Wat lastiger soms, maar bij eenige oefening veel eenvoudiger en vlugger, is het trocareeren.

Het schaap wordt neergelegd en gebonden als om te scheren. De haren worden kort afgeknipt, de operatieplek goed afgewreven en schoon gemaakt. Men opereert een vingerbreed achter het hoornpitje, iets naar de mediaanlijn, maar daarvan ongeveer een centimeter verwijderd blijvende, ten einde den sinus longitudinalis niet te raken. Men steekt door huid en schedel in met den trocart, waarvan men, evenals van het geheele instrumentarium, een afbeelding vindt in den „Hauptkatalog HAUPTNER 1900", op bladzijde 111, n°. 2065. Soms gaat dit zeer gemakkelijk, daar het schedeldak door oppervlakkige ligging van de blaas dun is. Natuurlijk steekt men dan niet diep. Soms gaat het lastiger; is men dan ongeveer een centimeter diep, dan wordt het stilet even uitgehaald om te zien of er vocht uitkomt, en zoo niet, dan wordt dieper gestoken. Treft men de blaas, dan loopt bij uittrekken van het stilet onmiddellijk uit de huls een vrij groote hoeveelheid blank vocht af. Loopt het bij laag houden van het hoofd niet meer, dan steekt men de spuit in de huls en kan dan soms nog wat vocht opzuigen. Daarna wordt de trocarthuls uitgetrokken en gaat de canule van de spuit alleen in de opening, zoo diep als de huls zat of iets dieper. Dan wordt gezogen en meteen zachtkens de spuit uitgetrokken. Dit dient om den blaaswand te krijgen. Het lukt dan wel om met het pincet een puntje daarvan te pakken en dezen kalm uit te trekken. Gaat het niet, dan is het 't best om er niet te veel aan te doen, maar, na tinctura myrrhae te hebben ingedruppeld, de randen van het wondje met de vingers der linker hand bij elkander te

drukken en het met jodoform-collodium te bedekken. Recidieve is bij een twintigtal van deze gevallen slechts driemaal voorgekomen, doordat de blaas zich wederom met vocht vulde.

Vindt men de blaas niet, dat wordt het wondje dicht gemaakt en wordt aan den anderen kant op dezelfde manier geopereerd. Nu worde vooral diep ingestoken, daar het, door kruising der zenuwbanen in het onderste gedeelte der hersenen, mogelijk is, dat de blaas een enkele maal aan den buitenkant van de cirkelbeweging zetelt.

De richting van het insteken van den trocart hangt af van de vermoedelijke plaats van de blaas, welke bepaald is naar de beweging, dus bij draaiers naar beneden en iets naar binnen, bij tuimelaars eveneens, bij dravers meer naar voren, bij zeilers en rollers meer naar achteren, enz., en naar omstandigheden meer of minder diep; steeds kan men echter op de aangegeven plek, een vingerbreed achter de hoornpit en iets mediaanwaarts, opereeren.

Meestal verloopt de operatie zonder bloeduitstorting, maar in enkele gevallen ontstaat bloeding. Dit is zeer gevaarlijk voor een goeden afloop, daar soms ontsteking optreedt of zich in de ruimte, eertijds door de blaas ingenomen, in meer of minder groote hoeveelheid bloed ophoopt. De dieren kunnen dan blijven draaien en worden geslacht, waarna bij sectie de genoemde oorzaak blijkt. Bij geval n°. 36, waar deze bloeding zich ook voordeed en waarbij goed zuiver was geopereerd, raadde ik den eigenaar geduld te hebben en, mits het dier verder gezond bleef, niet tot slachten over te gaan. Hij volgde dezen raad en na een paar weken was volkomen herstel ingetreden, natuurlijk door resorptie van het coagulum; tot heden is dit schaap normaal.

De patiënten lijden meestal niets van de operatie; bij goed weder gaan ze den volgenden dag of na een paar dagen

met de andere weer mede naar de heide, soms reeds denzelfden dag. En mocht ze al eens niet gelukken, slachten kan altijd nog geschieden, waartoe men anders toch ook had moeten overgaan.

Van groot belang voor het doen verdwijnen van deze ziekte is de prophylaxis. Bij vele schepers bestaat de wetenschap, dat de kop van een dol schaap niet geschikt is om door den mensch te worden gegeten, en dus. . . . wordt deze den hond voorgeworpen, welke er zijn maaltijd mede doet, met de hersenen den blaasworm opneemt en den lintworm krijgt, en derhalve na eenige weken op de heide weder rijpe proglottiden afzet, gevuld met eieren, die door de schapen kunnen worden opgenomen.

Voorlichting van den schapenhouder op dit punt en de raad om den hond een lintwormkuur te doen ondergaan, kunnen er dus alleen toe leiden, dat deze ziekte geheel verdwijnt, als ten minste de heideschapen zelf al niet eerder uit ons land zullen zijn verdwenen.

CARCINOOM BIJ EEN PAARD,

DOOR

Dr. J. SWIERSTRA.

Op den 15den September 1906 werd op een veewagen aan het abattoir te Utrecht gebracht en ter slachting aangeboden een paard van den landbouwer D. te de M. Het dier werd volgens den eigenaar geslacht wegens hoogen ouderdom en niet om ziekte, ofschoon het nu en dan uit den neus bloedde, wat ook thans weer het geval was. Toen het geslacht was, bleken de neusschelpen dan ook vol te zitten met bloedstolsels; de bron dezer bloeding kon echter niet worden opgespoord. Zij stond niet in verband met het

lijden, zooals bij de keuring bleek. Wij werden daarbij als het ware verrast, daar we meenden een geval van tuberculose voor ons te hebben, een ziekte, welke wij zelden bij een paard te zien krijgen (ik zag slechts één geval). Op de pleura costalis vonden we een belangrijk aantal knobbels (tuberkels zal ik ze maar noemen), ter grootte van een dubbeltje tot die van een gulden. Midden op de pleura waren ze door de drukking der longen afgeplat, maar nabij het middelrif en op het hartezakje waren ze volkomen rond en als een tros druiven dicht opeengehoopt. Op de pleura pulmonalis vond men hier en daar een tuberkel, terwijl onmiddellijk er onder ook enkele grijze tuberkels aanwezig waren. In het diepere gedeelte van de long was verder niets abnormaals te bespeuren.

Vreemd scheen het echter, dat de bronchiale lymphklieren niet tuberculeus waren, daar bij verder onderzoek bleek, dat de andere lymphklieren wel degelijk aangetast waren. Ze waren sterk vergroot en hard, knarsten bij doorsnijden; de doorsnede was glad, spekachtig en bevatte, naast enkele puntvormige bloedingen, samenhangende diffuse bloedinfiltraten. In het midden waren scherp omschreven gedegenereerde plekken, welke geel van kleur waren, maar hier en daar witte vlekjes vertoonden, zooals later bij microscopisch onderzoek bleek, door verkalking veroorzaakt. Alles was één harde, vaste massa; het gedegenereerde deel was van de omgeving niet los te maken, iets wat anders bij tuberculose veelal wel het geval is. De gedegenereerde plekken waren omgeven door een smallen, rooden rand. Ook de lymphkliertjes, liggende langs den wervelkolom, waren sterk vergroot, zelfs tot in het bekken. De darmscheilsklieren vertoonden knobbels ter grootte van een stuiter. Alle lichaamslymphklieren waren aangetast; de renale lymphklieren hadden de grootte van een vuist en waren met de nierkapsel vergroeid; de nieren zelf waren normaal. De milt bevatte

slechts één tuberkel; de lever was gezwollen en vettig gedegenereerd. Het buikvlies vertoonde hier en daar conglomeraten van tuberkels. Het lichaam van de baarmoeder was schijnbaar één tuberculeuse massa; echter was deze massa weer bijzonder hard. Van een cervicaal-kanaal was geen sprake, daar wand en lumen één massieve massa vormden, zoodat zelfs geen naald van de scheede in de hoornen kon worden gebracht. De uier was sterk vergroot, ofschoon het dier nooit had geveulend. Hij was zeer hard van consistentie en knarste bij doorsnijden; van het normale uierweefsel was niets meer te zien. De doorsnede was meer spekachtig en op enkele plaatsen grijsgeel van kleur, daarentegen op andere meer rood of oranjekleurig. Te midden van dit weefsel vond men hier en daar gedegenereerde plekken, met getanden rand, sterk afstekende bij de omgeving, geel van kleur met hier en daar witte vlekjes, wat later weer bleek verkalking te zijn. Ook in het buikvet werden enkele tuberkels gevonden, voorts in het beenmerg en bij nader onderzoek mede in het vleesch (tusschen de spieren en niet er in), en wel op plaatsen, waar we bij de vleeschkeuring niet naar lymphklieren zoeken. Toch waren het waarschijnlijk metastasen in kleine lymphkliertjes, zooals men overal in het lichaam aantreft.

Onverwijld na de slachting werd ijverig naar tuberkelbacillen gezocht, zoowel in de lymphklieren als in de aangetaste organen. Echter te vergeefs. Dit pleitte dus tegen tuberculose, evenals de harde consistentie, welke het proces overal kenmerkte, ofschoon de verweeking en verkazing der tuberculeuse processen bij een paard zeer op den achtergrond treden. Ook werden met carbolfuchsine en methyleenblauw geen andere lagere organismen aangetoond; wel echter met gentiaan-violet. Toen werden zoowel diplo-, tetra- en staphylococcen als staafjes zichtbaar gemaakt. Uitgezaaid werd op aardappel met glycerine en gekweekt bij 37°, ook op bouillon.

Na enkele dagen lieten zich op den eersten voedingsbodem gele en witte koloniën zien, welke echter alleen uit coccen bestonden. Bovendien werden nog proeven gedaan bij dieren. Een cavia en een konijn werden intraperitoneaal ingespoten met 5 c.M.^{3} sap, dat verkregen was door uitpersing van de aangetaste lymphklieren. De diertjes zaten ongeveer drie dagen ineengedoken in een hoek en aten zeer weinig; na dien tijd toonden ze zich weer volkomen gezond en namen langzamerhand in lichaamsgewicht toe. Intusschen waren van de tuberkels, de baarmoeder, den uier en de lymphklieren stukjes gefixeerd in formol.

Toen de tuberculose ten slotte zoo goed als uitgesloten was, werd nog gedacht, in verband met den gezwollen uier, aan botryomycose. Etterhaarden werden echter niet gevonden en ook geen fistelgangen; evenmin de botryococcus ascoformans (Kitt); dus ook geen botryomycose. Ook werd nog gedacht aan chronischen kwade-droes, in verband met de neusbloeding bij het leven en de zwelling van lymphklieren in sommige organen. Dit vermoeden bleek evenzeer onjuist te zijn. Ten slotte werd gedacht aan maligne tumoren en uit het microscopisch beeld der coupes bleek, dat dit juist was. De zoogenaamde tuberkels op de pleura gaven een duidelijk beeld van een carcinoma tubulare. Rondom holten zag men één of meer rijen van epitheelcellen; op sommige plaatsen was de woekering dezer cellen zóó sterk, dat het gezichtsveld als het ware door celstrengen werd doorkruist. Vooral trad deze woekering bij de overige praeparaten (uterus, uier en lymphklieren) sterk op den voorgrond. Daardoor was de structuur van het adenocarcinoom verloren gegaan. De epitheelcellen sloten hier direct aaneen, zoodat we geen holten te zien kregen. De vorm der cellen gaf het beeld van carcinoma solidum of kortweg carcinoom. Hier dus naast elkander carcinoma tubulare en carcinoma acinosum. In den uier werden bovendien gladde spiervezels aangetoond,

terwijl de verkalking in de verschillende organen reeds met een enkel woord werd genoemd.

Ofschoon men in de vleeschkeuring met het bloote oog gewoonlijk wel een diagnose kan maken, waarbij microscoop en voedingsbodems de juistheid der diagnose kunnen bevestigen, was dit toch een geval, waarbij alleen de laatste tot de juiste diagnose konden leiden.

Zaandam, 17 Januari 1907.

Korte mededeelingen en referaten.

Petroleum als geneesmiddel van acarus-schurft bij den hond. — De veearts ALTMANN had een foxterrier, welke aan demodex folliculorum leed. Hij had van alles daartegen beproefd, zelfs het uitsnijden van zieke huidgedeelten zoover dit mogelijk was, doch te vergeefs. Collega's, wien hij advies vraagde, raadden aan den hond te laten dooden. Ten einde raad beproefde hij het inwrijven der zieke huidplaatsen met petroleum. Het resultaat was boven verwachting gunstig. Na tweemaal inwrijven met petroleum was de hond genezen en was dit nog ¾ jaar later, toen hij zijn artikel naar de *Berliner Tierärztliche Wochenschrift* (1907, N°. 3) zond.

Hij wreef de petroleum met de vingers in de zieke huidplekken en herhaalde dit op den volgenden dag. Vier of vijf dagen daarna gaf hij den hond een bad van warm zeepwater. Daags daarna kon hij door microscopisch onderzoek geen demodex meer aantoonen.

Op dezelfde wijze behandelde hij vijf jachthonden, alle met even gunstig gevolg. Bij twee van deze honden moest de behandeling na acht dagen nog eens worden herhaald, daar nieuwe acarushaarden waren gevonden. De ligplaats der dieren werd dagelijks vernieuwd.

ALTMANN waarschuwt tegen het op eens inwrijven van te groote oppervlakten, omdat de petroleum sterk prikkelt en den dieren veel pijn veroorzaakt. Deze duurt echter slechts kort en is bij de tweede inwrijving veel minder dan bij de eerste. Bij groote

uitbreiding der huidziekte zou men het best doen door eerst de eene helft, op den volgenden dag de andere helft, en op den derden dag alle plaatsen nog eens in te wrijven. Daarna vier of vijf dagen rust en dan het bad met warm water en zeep; 24 uur hierna volgt het microscopisch onderzoek. Het laatste moet na 8—14 dagen en ook nog na 4 weken worden herhaald. Vindt men dan geen mijten meer, dan heeft de behandeling het gewenschte resultaat opgeleverd.

W. C. S.

Critiek over de tuberculinatie van het quarantaine-vee, enz. in Duitschland. — Onder dit hoofd deelt J. Bongert, plaatsvervangend stedelijk opperveearts te Berlijn, in de «*Deutsche Schlacht- und Viehhof-Zeitung*» ongeveer het volgende mede.

In het vorig jaar opende, bij de interpellaties over den nu reeds twee jaar durenden vleeschnood en de hooge vleeschprijzen, de thans afgetreden minister van landbouw von Podbielsky het vooruitzicht mildere bepalingen te scheppen betreffende den invoer van Deensch slachtvee. De minister bleek toen volkomen op de hoogte omtrent de onbetrouwbaarheid van de tuberculine-inspuitingen bij het Deensche vee in de quarantaine-inrichtingen. Hij wees er op, dat nog bij 20—30 % der niet reageerende runderen in de abattoirs — in sommige zelfs bij 53 % — tuberculose werd gevonden. Hem was dus de onbetrouwbaarheid der tuberculine in casu volkomen bekend. Hoezeer de inspuitingen derhalve niet beantwoorden aan het doel om tuberculeus slachtvee te weren, wordt hiermede toch sedert jaren voortgegaan. Deze wijze van doen geeft het recht aan te nemen, dat het weren van tuberculeus slachtvee niet het ware doel is van de voorgeschreven tuberculinatie. Hiervoor pleit ook het feit, dat niet dezelfde maatregel is voorgeschreven voor het Oostenrijksch-Hongaarsche vee, hoezeer dat niet in mindere mate aan tuberculose lijdt.

Bij de onbetrouwbaarheid van de tuberculine, waarop sedert 1899 jaarlijks in het door het «Reichsgesundtheitsamt» uitgegeven «*Jahresbericht über die Verbreitung der Tierseuchen*» is gewezen, had de regeering om haar prestige te bewaren en geen aanleiding te geven van «Chikaniererei» beschuldigd te worden, reeds lang

van de tuberculinatie van het in te voeren Deensche slachtvee moeten afzien, daar ze zag, dat deze omslachtige inspuitingen niet de resultaten opleverden, welke men voorgaf er mede te bereiken en te willen bereiken, namelijk den invoer van tuberculeus slachtvee te beletten. Ondanks de slechte uitkomsten is men met die inspuitingen voortgegaan, klaarblijkelijk om hierdoor, en door de onnoodig lange quarantaine, de importeurs op kosten te jagen en zoo den invoer te bemoeilijken. De directe onkosten voor voeding en verpleging gedurende de tiendaagsche quarantaine en de indirecte, door gewichtsverlies als gevolg van het veranderd diëet, bedragen 70—75 Mark per rund; en dan komen nog de invoerrechten. Als werkelijke reden van de strenge en onnoodige quarantaine-voorschriften moet men dan ook aannemen het streven om den landbouw, op kosten van de vleeschconsumenten, oeconomische voordeelen te verzekeren; het inheemsche vee voor veeziekten te beschermen en meer speciaal tuberculeus slachtvee te weren, schijnt slechts het voorwendsel. De houding van het ministerie van landbouw dwingt tot deze opvatting. Is er wel ooit grooter misbruik van de wetenschap gemaakt, in weerwil van de protesten van haar vertegenwoordigers, dan bij de tuberculinatie van het quarantaine-vee?

Ieder jaar constateert het «Reichsgesundtheitsamt» (*Jahresberichte über die Verbreitung der Tierseuchen* 1897—1905) en wijst in vetten en gespatiëerden druk er op, dat van de 100 als vrij van tuberculose uit de quarantaine-stations ontslagen runderen bij de keuring in de abattoirs 30 tot 50 en meer tuberculeus worden bevonden, en dat bij slachting gemiddeld 25- tot 29-maal meer deze ziekte onderkend wordt dan bij de tuberculinatie tijdens de quarantaine, en toch handhaaft de regeering deze onbetrouwbare inspuitingen.

Het eenige wat men heeft gedaan om meer gevallen van tuberculose te onderkennen, is dat de maximum-temperatuursstijging na injectie is teruggebracht van 1,5 op 0,5° C. Er werd namelijk voorgeschreven, dat runderen als verdacht van tuberculose zijn te beschouwen, indien na de inspuiting de temperatuur tot boven 39,5° C. stijgt en de stijging minstens 0,5° C. bedraagt. Ook deze verscherpte voorschriften hadden niet het

gewenschte gevolg. En dit alles wordt evenmin veranderd door de mededeeling van von Podbielsky, dat de Deensche importeurs te voren hun dieren met tuberculine inspuiten, om ze bij een injectie op de quarantaine-stations ongevoelig voor de reactie te maken. Zooals hieronder zal blijken, wijst alles er op, dat dit gebeurt. Evenwel, men moet in aanmerking nemen, dat de regeering, hoezeer ze daartoe in staat is, nagelaten heeft maatregelen te nemen tegen deze bedriegelijke handelwijze der importeurs. Er ligt iets komisch in, dat de Deensche importeurs voor deze voorafgaande entingen de tuberculine uit Duitschland laten komen, omdat zij ze in Denemarken niet kunnen verkrijgen, wijl daar een strenge staats-contrôle is op de tuberculine-verstrekking, terwijl die in Duitschland niet bestaat.

Duitschland heeft geen wet, welke de afgifte van entstoffen aan leeken verbiedt, hoezeer de veeartsen reeds sedert jaren tegen dezen misstand hebben gestreden, zonder iets te hebben bereikt, en wel omdat een reeks van toonaangevende agrariërs het enten door leeken protegeert en zich met hand en tand tegen een dergelijke wet verzet.

De regeering heeft zich schijnbaar kalm neergelegd bij de wetenschap, dat de Deensche importeurs door voorafgaande entingen hun vee in de quarantaine-stations ongevoelig maken voor de tuberculine-injecties, want het eigenlijk doel, den invoer van Deensch vee zooveel mogelijk te beletten, wordt er mede bereikt; het gevaar van anders tuberculose binnen te sleepen, kan slechts een voorwendsel zijn en komt ongetwijfeld bij vee, dat onmiddellijk wordt geslacht, niet in aanmerking.

Dat dit hygiënisch bezwaar niet de hoofdreden is van de tegen Denemarken (en Holland) gerichte verbodsbepalingen omtrent den invoer van vee, maar dat het hoofddoel is buitenlandsch vee van de binnenlandsche markten te weren, blijkt ook uit de steeds strenger wordende voorschriften sedert de oprichting der quarantaine-stations.

De verordening van den rijkskanselier betreffende de oprichting van zee-quarantaine-stations voor buitenlandsch vee van 11 Juli 1895 bepaalt, dat de over zee ingevoerde herkauwers en varkens,

voordat zij tot de slachting binnen en buiten de havenplaatsen of tot het vrije verkeer worden toegelaten, in een hiertoe aangewezen inrichting op kosten van de importeurs aan een quarantaine van 4 weken moeten worden onderworpen. Wat hierna in het vrije verkeer komt, moet op de bestemmingsplaats 5 maanden in observatie worden gehouden. De rijkskanselier is ingevolge § 3 van deze bondsraadsbeschikking gemachtigd voor herkauwers en varkens uit die staten, waarin de voor die diersoorten in aanmerking komende besmettelijke ziekten met incubatie-tijdperk van langeren duur niet voorkomen, den quarantainetijd tot 10 dagen terug te brengen en wel in het algemeen of voor enkele diersoorten in het bijzonder. Dit geschiedde dan ook zeer terecht voor het vee uit Denemarken en Zweden.

De bondsstaten konden deze stations zelf oprichten en beheeren, of wel dit door de gemeenten of door particulieren laten doen.

Op grond van deze verordening zijn 8 zee-quarantaine-stations opgericht en wel te Hamburg, Altona-Bahrenfeld, Lubeck, Kiel, Flensburg, Tönning, Appenrade en Warnemünde-Rostock. Hierbij komt nog een landquarantaine-station te Hvidding, dat in het voorjaar en in den herfst gedurende eenige weken geopend is voor een beperkt aantal mager vee, voor het «marsch» gebied in Noord-Sleeswijk bestemd. In 1896 bedroeg de invoer uit Denemarken, Noorwegen en Zweden over zee 82882 koeien, 7834 stieren, 51553 ossen, 45876 stuks jong vee, totaal 291405 stuks groot vee; 110532 varkens en 1897 schapen.

De invoer van varkens [1]) werd reeds in 1896, wegens het voorkomen van enkele gevallen van besmettelijke ziekten, totaal verboden.

Toen men zag, dat door de 10-daagsche quarantaine alleen de invoer geen wezenlijke belemmeringen ondervond, werd op grond van een dreigend optreden van tuberculose onder het rundvee in Denemarken en Zweden en Noorwegen, krachtens § 7 van de rijkswet op de besmettelijke veeziekten, op den 8sten Februari

[1]) Is volgens de dagbladen sedert enkele dagen weer toegestaan. (Ref.)

1897 voorgeschreven de overzee ingevoerde herkauwers door middel van tuberculine op tuberculose te onderzoeken, voor zoover deze niet voor slachting (onder veterinair toezicht) bestemd waren. De niet reageerende dieren werden in het vrije verkeer gelaten en de reageerende in de stations geslacht. In 1897 bedroeg het totaal nog altijd 77078 runderen, waarvan 74813 getuberculineerd waren.

Het aantal reageerende dieren schommelde in de verschillende stations van 12,3 tot 74,8 % en bij slachting op grond van de tuberculine-reactie bleek 61,1—100 % tuberculeus te zijn.

Bij het resultaat, den vee-invoer door de tuberculinatie tot op een vierde van het oorspronkelijke te hebben teruggebracht, bleef men evenwel niet staan.

Bij bondsraadsbeschikking van 17 Februari 1898 werd bepaald:

1°. dat aan de quarantaine-stations het over zee ingevoerde vee zonder uitzondering getuberculineerd moest worden en het zieke en verdachte vee, van een brandmerk voorzien, moest worden terug gezonden, en

2°. dat de niet verdachte (d. i. de niet op tuberculine reageerende) dieren van het vrije verkeer uitgesloten moesten worden en alleen konden worden toegelaten ter onmiddellijke slachting in een openbaar slachthuis. Het was te voorzien dat dit gelijk stond met een volledig verbod van den invoer van levend vee. In overeenstemming hiermede werd in Maart 1898 dan ook geen levend vee ingevoerd, terwijl de toevoer van geslacht vee aanzienlijk vermeerderde.

Over de werking van deze quarantaine-maatregelen geeft de volgende tabel, samengesteld uit de jaarverslagen over de verspreiding van besmettelijke veeziekten, enz. een duidelijk overzicht.

Jaar.	Totaal der ingevoerde quarantaine runderen.	Getuberculineerd.	Aantal reageerende dieren.	Percent.	Naar de openbare slachthuizen vervoerd.	Na slachting tuberculeus bevonden.	Percent der tuberculeuse dieren.
1896	291405	—	—	—	—	—	—
1897	77078	74813	—	12,3 tot 75	—	—	—
1e kwart. 1898	23539	23232	7247	38.9	—	—	—
2e,3e en 4e kwartaal. 1898	15957	15947	1618	10.1	—	—	—
1899	39599	38981	1342	3.4 (1.1 tot 13.7)	33244	4024	12.1 (0-58.1)
1900	42722	42566	936	2.2	39831	6056	15.2
1901	43157	42705	897	2.1	40697	7194	17.7
	Lubeck =	3882	2	0.01	—	—	35.4
1902	47688	47330	922	1.9	45132	9069	20.
	Lubeck =	2885	—	0	2882	655	22.7
1903	63586	62485	799	1.9	61352	13737	22.4
	Kiel =	7160	127	1.8	6986	2659	38.1
1904	92372	92188	849	0,9	89440	20125	22.5
	Lubeck =	5358	0	0	5331	1168	21.9
	Kiel =	10130	114	1.1	10014	4265	42.6
1905	122098 (?)	122098	1035	0.8	119803	29632	25.

De invoer is, zooals uit de tabel blijkt, eerst afgenomen, zoodat in 1898 slechts het $^{2}/_{15}$ deel werd ingevoerd van het aantal in 1896. Uit Zweden en Noorwegen werden, na het in werking treden van de verscherpte voorschriften in het voorjaar van 1898, geen runderen meer ingevoerd. De latere stijging is gedeeltelijk daaraan toe te schrijven, dat de Deensche importeurs in de voorafgaande enting een middel hebben gevonden om de tuberculinatie in de stations illusoir te maken, en dat men van de andere zijde, zooals boven is medegedeeld, geen tegenmaatregelen heeft genomen. Dat de Deensche importeurs een voorafgaande enting verrichten, blijkt genoegzaam uit de tabel.

In 1897 [1]) en in het 1ste kwartaal van 1898 zijn reactiecijfers

[1]) Mag men 12,3 tot 75 % wel een reactiecijfer noemen om zich op te beroepen? (Ref.)

aangegeven, welke met de verbreiding van de tuberculose onder het rundvee overeenkomen en ook vrij wel dezelfde zijn als die bij het Duitsche vee. Tot dien tijd hadden de handelaars ook geen reden, als tegenmaatregel een voorafgaande enting te doen, omdat het niet reageerende vee ingevoerd kon worden en het wel reageerende na slachting eveneens. Eerst toen van het 2de kwartaal 1898 af de reageerende runderen teruggewezen en de niet-reageerende slechts als slachtvee toegelaten werden, probeerden de importeurs door voorafgaande entingen deze verscherpte maatregelen illusoir te maken, wat, blijkens de snelle daling van het reactiecijfer in de verschillende stations, uitstekend gelukte, zoodat van eenige duizenden van runderen geen enkele meer reageerde (zie Lubeck).

De toeneming van den invoer in de laatste jaren wordt voldoende verklaard door den vee- en vleeschnood in Duitschland.

Met genoegdoening valt dan ook te constateeren, dat op een conferentie te Dresden [1]) van veeartsen-directeuren van grootere abattoirs in de eerste plaats op den voorgrond is gesteld, dat het laten vervallen van de tuberculinatie in de quarantaine-stations volkomen gerechtvaardigd en voor den Duitschen veestapel gevaarloos is.

Als de rijksregeering werkelijk het doel heeft tuberculeus slachtvee van den invoer uit te sluiten, zooals beweerd wordt, dan zou dit beter en zekerder te bereiken zijn door slechts rijp slachtvee tot ± 4 jaar oud uit Denemarken en Holland toe te laten, op dezelfde voorwaarden als uit Oostenrijk-Hongarije, dan door tuberculinatie, want de tuberculose neemt met den leeftijd van het rund toe.

Afgemolken koeien en oude ossen, welke bijna steeds tuberculeus zijn en ook zonder voorafgaande enting veelal niet reageeren, toe te laten, zooals thans geschiedt, is dwaasheid. In de behoefte aan «worstkoeien» wordt door het binnenland ruimschoots voorzien, waarvan men zich iederen Zaterdag op de Berlijnsche veemarkt kan overtuigen. Er is echter groot gebrek aan goed, rijp slachtvee, dat tegenwoordig 150—200 Mark duurder is dan een drietal jaren geleden, en dit zal nog in prijs stijgen, zoodra het Husumer weidevee op is.

December 1906. v. d. B.

---

[1]) Zie *Berliner Tierärztliche Wochenschrift*, nº. 49, 1906. (Ref.)

Naschrift. Uit het bovenstaande blijkt, dat de resultaten van de tuberculine-injecties in de bedoelde quarantaine-stations geen bijzonder gunstige zijn. Daar de tabel echter alleen cijfers geeft omtrent miswijzingen, nadat de zoogenaamde voorafgaande enting in toepassing werd gebracht, moet men hieraan niet te groote waarde hechten. Juistere cijfers dienaangaande kan men vinden in het pas gepubliceerde «*Verslag van de werkzaamheden der Rijksseruminrichting*,» 1904—1905. Ook geeft dr. J. Richter in de *Berliner Tierärztliche Wochenschrift*, nº. 50, 1906, heel wat gunstiger cijfers op.

Van Fransche zijde is vermeld, dat door reeds vroegtijdig, naar ik meen 2 uur na de injectie, met de temperatuursopnemingen te beginnen, men bij tuberculeuse runderen, ook wanneer ze te voren ingespoten zijn, even goed aanzienlijke temperatuursverheffingen constateert. Uit die mededeeling blijkt niet of deze wijze van onderzoek in toepassing is gebracht. Afgaande op het groot aantal dieren, dat ondanks de negatieve reactie (beneden 0.5 °C en 39°.5.) nog tuberculeus werd bevonden, meen ik dit in twijfel te mogen trekken, wat ook overeenstemt met de mededeeling, dat door de regeering geen enkele tegenmaatregel werd genomen.

De geschiedenis omtrent deze quarantaine-maatregelen geeft duidelijk te zien, dat de Duitsche regeering de grenzen niet *wil* openen voor levend vee uit Denemarken en Holland, en mijns inziens zullen dan ook alle protesten en verzoekschriften naar aanleiding van de duurte van het vleesch, zoowel in als buiten den rijksdag, nutteloos zijn. Het is een zaak van politiek, waarbij het gevaar voor het insleepen van besmettelijke veeziekten bijzaak en hier en daar slechts voorwendsel is.

In onze groote pers wordt nu en dan op een afkeurende wijze gesproken over vermeende laksheid van de zijde van onze regeering om de Duitsche grenzen geopend te krijgen. Ik ben zoo vrij de juistheid van een dergelijke aantijging voorloopig in twijfel te trekken; in de eerste plaats kan er van regeeringswege zeer veel worden gedaan, zonder dat dit ter kennis van de pers komt, en in de tweede plaats kan ik het groote nut van de opening der grenzen niet inzien.

Wat is in casu het geval? Een blijvend open houden der grenzen voor levend vee, wie is er, die nog kan gelooven aan zulk een

droombeeld? Elk opflikkeren van een besmettelijke veeziekte zal het voorwendsel zijn en blijven, om de grenzen weer te sluiten, zoodra een genoegzaam aantal runderen is ingevoerd. De geschiedenis met België heeft dit voldoende geleerd.

In Zuid-Nederlandsche dagbladen heeft men indertijd kunnen lezen, dat de grenzen af en toe juist lang genoeg werden geopend, om de groote veehouders in de gelegenheid te stellen tegen billijken prijs een voorraad Hollandsch vee op te doen koopen, waarna de kleine man, die niet zoo spoedig kapitaal bij de hand heeft, noch ingelicht is omtrent hetgeen staat te gebeuren en dus niet reeds van te voren commissionairs naar Holland kan zenden, bij eerstgenoemden te biecht moest gaan om in zijn behoefte aan vee te voorzien.

Diezelfde geschiedenis zou zich in Duitschland natuurlijk herhalen, met het gevolg, dat stellig een groot aantal stuks rundvee voor goeden prijs naar Duitschland zou gaan, maar ook, dat na sluiting der grenzen de vee- en vleeschprijzen een tijdlang ongemotiveerd hoog zouden blijven, tot schade van de consumenten in Holland.

Wordt niet reeds nu in Duitschland allerwege geklaagd, dat de slagers het varkensvleesch duur houden, hoezeer de marktprijs enkele weken geleden aanzienlijk is gedaald?

Tegenover de voordeelen van die tijdelijke winst staat dus het nadeel, dat het vleesch voor den consument in ons land duurder en een tijd lang te duur zal zijn. Is daar inderdaad behoefte aan? Kan de veefokker in ons land thans klagen over lage veeprijzen? Niemand, die dit met de hand op het hart durft beweren. Het goede fokvee brengt ongehoorde prijzen op en het slachtvee wordt flink betaald.

Een blijvend open krijgen der grenzen, ik zou het van harte toejuichen, maar het telkens voor korten tijd open zijn, lijkt mij op den duur geen voordeel voor de veeteelt. Haar bloei wordt alleen verzekerd door goede en *constante* vee- en vleeschprijzen. Hetzelfde kan worden gezegd omtrent de marktwaarde van zuivelproducten. Het geheele veeteeltbedrijf — huren en dagloonen — regelt zich naar de opbrengst van vee en zuivel; slechts min of meer constante prijzen (welke natuurlijk schommelen met het jaargetijde, de hooioogst, enz.) verzekeren een bestendige welvaart in dit gedeelte van onzen landbouw. Een tijdelijk open

gaan der Duitsche grenzen (van een open blijven kan nimmer sprake zijn) verstoort het evenwicht en zal later den terugslag doen gevoelen. Is er behoefte de inkomsten te doen stijgen, wel men zoeke het niet in een dergelijk middel, maar instrueere den veefokker, opdat zijn cultuur intensiever en productiever worde, opdat hij minder schade lijde, door eigen onkunde, en men behoede hem voor veeziekten en andere rampen. (Ref.)

Mededeeling van het Hoofdbestuur.

Het lid J. D. VAN DEN BERGH, gouvernementsveearts voor Indië, is met 1 Januari 1907 van de afdeeling Noord-Holland overgegaan bij de algemeene afdeeling.

Boekaankondiging.

Prof. Dr. RUBELI, Die tierärztliche Lehranstalt zu Bern in den ersten hundert Jahren ihres Bestehens. 276 Seiten gr. 8vo., reich illustriert, in Leinwandeinband. Bern. HALLER'sche Buchdruckerei. — Preis Mk. 5.

Ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der veeartsenijschool te Bern is door de veterinair-medische faculteit een door prof. dr. RUBELI bewerkt gedenkschrift uitgegeven. Dit werk zal den Hollandschen veeartsen ongetwijfeld interesseeren. Het bevat de portretten van de professoren EMMERT (1779—1834), ANKER (1788—1863), GERBER (1797—1872), RYCHNER, de bekende bujatriker, (1803—1878), KOLLER (1811—1880), PÜTZ, bekend door zijn vele geschriften, (1829—1898), LEONHARDT (1842—1905), VON NIEDERHÄUSERN (1847—1882), HARTMANN (1838—1882) en de thans nog in functie zijnde hoogleeraren BUGNION [1] (opvolger van METZDORF, welke nu in Kötzchenbroda bij Dresden woont), GUILLEBEAU (opvolger van ANACKER, thans te Bingerbrück), HESS, NOYER, RUBELI, SCHWENDIMANN en KRAEMER. Verder zijn portretten opgenomen van BERDEZ (directeur der school van 1882 tot aan de vestiging der veterinair-medische fa-

---

[1] BUGNION was van 1877—1881 te Bern, sinds 1881 professor in de embryologie te Lausanne.

culteit), Luchsinger en Flesch. Van ieder der genoemde professoren wordt een uitvoerige levensbeschrijving gegeven, terwijl hun practische en literarische werkzaamheden worden vermeld.

Talrijke afbeeldingen van de gebouwen, terreinen en stallen zijn in het werk opgenomen.

Men vindt er de opgaaf in van alle veeartsen, die van de oprichting der school af aldaar hebben gestudeerd, voorts van het leeraars-personeel, en aan het slot een lijst der te Bern gepromoveerde veeartsen, waaronder wij ook vele Hollandsche collega's aantreffen. De titels der door hen bewerkte dissertaties zijn daarbij aangegeven.

Vele historische bijzonderheden zijn in het werk te vinden. Zeer lezenswaardig zijn de schrifturen, welke betrekking hebben op de vereeniging der veeartsenijschool met de universiteit. Ook voor die veeartsenijscholen of veeartsenijkundige hoogescholen, welke nog niet, zooals in Zwitserland, als zelfstandige faculteit een deel uitmaken van de universiteit, hebben deze geschiedkundige mededeelingen haar waarde.

De prijs van het werk is 5 Mark, een prijs zeer billijk met het oog op hetgeen de uitgever hier levert. Ik kan dit gedenkschrift, dat vele Hollandsche veeartsen ongetwijfeld met genoegen zullen lezen, dan ook zeer aanbevelen. M. G. de Bruin.

Prof. H. FRICK, Tierärztliche Operationslehre. Mit 214 Abbildungen. Berlin, RICHARD SCHOETZ 1906. Preis 15 Mark.

Volgens het voorbericht is het de bedoeling geweest van den schrijver om slechts die operatie-methoden te vermelden, welke bruikbaar zijn gebleken; al het andere werpt hij als ballast over boord. Omtrent dit standpunt kan pro en contra lang worden gestreden. Zeker, men moet de studenten niet volpompen met de historie der operatiemethoden cum annexis, maar deze geheel verwaarloozen leidt tot mindere waardeering van het beste. Trouwens wat is het beste? De beoordeeling daarvan is voor onderscheiden uitleg vatbaar.

Ik ben overtuigd dat de schrijver bij zijn colleges wel van dit beginsel zal afwijken en het in zijn boek ontbrekende zal aanvullen. Om iets te noemen, zal hij bij de bespreking der mondspiegels zich niet bepalen tot die van Günther en Bayer, welke slechts in zijn boek zijn vermeld.

FRICK heeft gemeend geen afbeeldingen van instrumenten te moeten opnemen, omdat deze in de catalogi der instrumentmakers kunnen worden bestudeerd en daarvoor derhalve onnoodig plaats zou worden ingeruimd. De schrijver is hiermede — gelukkig — niet consequent, want hij heeft wel degelijk instrumenten, zij het ook bij dieren aangelegd, weergegeven. Juist in catalogi valt het den beginner moeilijk het kaf van het koren te scheiden; hier zou de aanwijzing van het beste zeer te stade komen. De ruimte voor zulke afbeeldingen ware te vinden geweest (indien het boek namelijk niet dikker mocht worden) door achterwege te laten wat reeds sedert langen tijd tot speciale onderdeelen der chirurgie behoort, te weten: oogheelkunde, hoefziekten, verloskunde.

De afbeeldingen zijn meerendeels instructief; er komen er echter ook voor, welke beter achterwege waren gebleven. Dit geldt vooral van fig. 117. Bij onze dieren is nog nimmer pterygium voorgekomen, nog minder geopereerd. En congenitaal, althans dermate ontwikkeld als in bedoelde figuur, komt het ook bij den mensch niet voor.

Een afbeelding als fig. 38 is ook minstens overbodig; als er niet onder stond: «Webersches Sperreisen (eingelegt)» zou niemand het raden.

Bij fig. 116 zijn tekst en teekening met elkander in strijd.

FRICK zegt in zijn voorbericht dankbaar te zullen zijn voor critiek. Is dit gemeend, en ik heb geen reden daaraan te twijfelen, dan geef ik hem in overweging bij een tweeden druk alles weg te laten wat op oogheelkunde, hoefziekten en verloskunde betrekking heeft, en in de plaats daarvan de instrumenten, toestellen en vooral de operatiemethoden uitvoeriger, ook uit een historisch oogpunt te behandelen. Hij bedenke dat zijn boek niet enkel dient gelezen door zijn leerlingen, wien hij alles mondeling uitvoerig kan toelichten, doch ook een vraagbaak, een studiewerk moet zijn voor hen, die het levend woord van den schrijver moeten missen.

Dit neemt niet weg dat de arbeid van FRICK lof verdient. Het doel van den schrijver om een soort compendium van de operatieleer te leveren, is stellig bereikt. De Nederlandsche veeartsen kunnen daarmede hun voordeel doen.

W. C. SCHIMMEL.

Hooger Landbouwonderwijs, door P. VAN HOEK, Inspecteur van het Landbouwonderwijs. 's-Gravenhage, Gebr. J. en H. VAN LANGENHUYSEN 1906.

Bovenstaande brochure, 100 bladzijden groot, is reeds eenigen tijd in mijn bezit, want ik aarzelde of ik haar hier ter plaatse zou aankondigen, omdat zij strikt genomen met veeartsenijkunde geen verband houdt.

Toch meen ik dat het goed is er de aandacht op te vestigen, omdat in de laatste jaren het onderwerp in veeartsenijkundige kringen telkens genoemd werd in verband met veeartsenijkundig hooger onderwijs; men vreesde een combinatie.

De brochure is bewerkt naar aanleiding van het oprichten in Januari 1906 te Groningen van de „Vereeniging voor Hooger landbouwonderwijs", en de lezer zal al zeer spoedig bemerken dat de schrijver — die zoo ijverig gewerkt heeft voor de reorganisatie van het landbouwonderwijs, welke 23 Augustus 1904 tot stand kwam — in het werk dezer vereeniging niet het ideaal ziet voor hooger landbouwonderwijs.

Hij begint met de ontwikkeling van het hooger landbouwonderwijs in Duitschland en geeft verder een beknopt overzicht van de inrichtingen voor dat onderwijs in de voornaamste Europeesche landen, waarna de ontwikkeling van het landbouwonderwijs in Nederland wordt behandeld.

In het begin van dit laatste hoofdstuk wordt er op gewezen, dat bij koninklijk besluit van 2 Augustus 1815 — waarbij het hooger onderwijs in de noordelijke provinciën werd geregeld — colleges in „landhuishoudkunde" werden voorgeschreven. Volgens artikel 216 mocht niemand bij het hervormd kerkgenootschap tot den predikdienst als predikant worden toegelaten, wanneer hij naast het bezit van den graad van candidaat in de letteren en dien in de theologie, onder meer niet het bewijs kon overleggen van met vrucht gedurende twee jaren de lessen in landhuishoudkunde te hebben bijgewoond." De slotzin van het hoofdstuk luidt: „Zoo wordt in Nederland hooger landbouwonderwijs gegeven, *niet* in naam maar inderdaad."

Wat daar tusschen ligt, laat ik, om niet te uitvoerig te worden, onvermeld.

Zeer lezenswaardig zijn de voorstellen en denkbeelden aan-

gaande de organisatie van het hooger landbouwonderwijs in Nederland, en daarna gaat de schrijver zijn eigen denkbeelden ontwikkelen.

Het hooger landbouwonderwijs moet vormen rijkslandbouw- en rijkstuinbouwleeraren, leeraren voor het middelbaar onderwijs in land-, tuin- en boschbouw, zuivelconsulenten, veeconsulenten (?), ambtenaren voor staatsboschbeheer, proefstations, voor de Directie van den Landbouw en in het algemeen wetenschappelijke ambtenaren voor particuliere ondernemers en maatschappijen op landbouwgebied, ook in onze koloniën.

De schrijver meent, en motiveert dit uitvoerig, dat althans in de naaste toekomst weinig landbouwerszonen, *die in de praktijk wenschen te gaan*, van hooger landbouwonderwijs gebruik zullen maken, terwijl onder de zoons van groote landeigenaren waarschijnlijk het meerendeel eer geneigd zal zijn in de rechten te studeeren, zooals dat ook in Duitschland het geval is.

Moet het hooger landbouwonderwijs aan een zelfstandige inrichting worden gegeven of kan het deel uitmaken van een universiteit of van de Technische Hoogeschool?

Van een verbinding met de Technische Hoogeschool was in ons land nimmer ernstig sprake; voorstanders van de samenkoppeling eener landbouw- met een veeartsenijkundige hoogeschool, naar het voorbeeld van Kopenhagen, zijn er wel geweest en zijn er misschien nog. Het meest wordt er aan gedacht het hooger landbouwonderwijs op te nemen onder de wis- en natuurkundige of onder die der rechtsgeleerde faculteit eener rijksuniversiteit.

Schrijver komt tot de conclusie dat de landbouwkunde een wetenschap is met een practische strekking, een toegepaste wetenschap, en dat zij dus niet past in het kader der zuivere wetenschappen van de universiteit. Zonder ingrijpende wijziging van de wet op het hooger onderwijs zou het niet mogelijk zijn de leervakken welke aan aanstaande land-, tuin- en boschbouwers moeten worden onderwezen, op bevredigende wijze onder de leervakken der universiteit op te nemen.

Het hooger landbouwonderwijs moet dus niet bij een der faculteiten eener universiteit worden overgebracht, maar er dient een landbouwhoogeschool te zijn. Deze moet ressorteeren onder het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel.

De landbouwhoogeschool moet zes afdeelingen omvatten, namelijk: 1. Nederlandsche landbouw, 2. koloniale landbouw, 3. Neder-

landsche boschbouw, 4. koloniale boschbouw, 5. landbouwscheikunde en technologie, 6. tuinbouw.

De organisatie moet in hoofdzaak zijn die der thans bestaande rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen, waarbij de leerstof echter over vier jaar zou moeten worden verdeeld. Aan de school moet het recht van promotie worden toegekend; tot de promotie mogen alleen worden toegelaten zij die na het behalen van het diploma van landbouwkundige, ten minste een jaar in de praktijk van het vak hunner keuze werkzaam zijn geweest.

De inrichting moet worden geplaatst in een middelpunt van verkeer, waar reeds inrichtingen van hooger onderwijs worden gevonden. Op Utrecht valt de keuze; het is het centrum van het land, heeft een vrij druk bezochte universiteit, de veeartsenijschool en het meteorologisch instituut, terwijl gemakkelijker dan thans de noodige studiereizen kunnen worden gemaakt, en de gemeente voor tuinbouw beter gelegen is dan Wageningen.

Het verplaatsen van de rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool uit Wageningen naar Utrecht ware dus wenschelijk. «Het peil van het onderwijs der school, en hierop lette men bovenal, zal er *niet* door rijzen, want dit is reeds gebracht op hetzelfde niveau als dat, waarop het onderwijs aan de Universiteiten en de Technische Hoogeschool staat.»

Zijn de bezwaren uit een financiëel oogpunt te groot, dan verheffe men de rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool tot de Nederlandsche landbouwhoogeschool.

Na het voorafgaande spreekt het van zelf, dat de schrijver niet met de ideeën kan sympathiseeren van de Groningsche vereeniging. Hij zegt dan ook: «Van zoodanige, geheel op zich zelf staande wintercursussen voor meer wetenschappelijk landbouwonderwijs ben ik in beginsel een voorstander, mits zij niet meer willen wezen of schijnen dan zij zijn; mits zij niet de kiem willen zijn van een universiteitsinstituut en ook niet in de plaats willen treden van eene inrichting voor werkelijk hooger landbouwonderwijs, bestemd voor de opleiding en vorming van eene geheel andere categorie van personen.»

Ik eindig hiermede het kort overzicht van deze belangrijke brochure en ik twijfel er niet aan of het lezen er van zal ook ons veeartsen aansporen, om opnieuw onze gedachten ernstig te

laten gaan over de vraag: moet voor het veeartsenijkundig hooger onderwijs de rijks veeartsenijschool tot een hoogeschool worden verheven of is het wenschelijk haar als een 6de faculteit bij de Utrechtsche universiteit in te deelen?

VAN ESVELD.

Het onderwijs aan 's Rijks veeartsenijschool.

Het groot aantal studiosi heeft aanleiding gegeven, dat aan een lang door den heer VAN ESVELD gekoesterden wensch betreffende het theoretisch onderwijs in ontleedkunde gevolg is gegeven.

Tot nu toe waren hierbij het 1ste en 2de studiejaar vereenigd, doch de collegezaal, hoe ook ten voordeele gewijzigd, kon het groote aantal niet meer bevatten. Splitsing der beide studiejaren was derhalve noodzakelijk. Ten einde nu den leeraar niet een nog grooter aantal lesuren te bezorgen, keurde de regeering goed, dat bij van 1 Februari j.l. af werd ontheven van het theoretisch onderwijs in natuurlijke historie, exterieur en raskennis der huisdieren. Daarmede werd voor dezen cursus belast de majoor-paardenarts J. B. H. MOUBIS te Utrecht.

Hiermede is het aantal buitengewone docenten reeds tot vier gestegen. Immers geeft de heer K. HOEFNAGEL onderwijs in practische vleeschkeuring, dr. H. F. NIERSTRASZ in dierkunde, en de heer S. KOENEN in landbouwkunde.

Reeds vele jaren was door de clinische leeraren de wenschelijkheid overwogen om, in navolging der meeste buitenlandsche scholen, 1°. de stationnaire cliniek te splitsen in: chirurgische cliniek, interne cliniek en die voor kleine huisdieren. Voorts om te trachten een speciale runder-cliniek te vestigen, opdat ook dit deel der practische opleiding meer tot zijn recht zou komen. Hiertoe heeft zich reeds dadelijk een gunstige gelegenheid geopend door het voor de cliniek beschikbaar stellen van de runderen, welke wegens vermoedelijke tuberculose door de regeering zijn aangekocht en aan het abattoir te Utrecht moeten worden geslacht. Het is bekend, dat deze dieren niet zelden met allerlei andere ziekten behept zijn.

Bovendien kan het ter behandeling aan de school opnemen van zieke runderen, zoo noodig, door tal van middelen worden bevorderd.

De opneming van paarden met interne ziekten werd tot nu toe bemoeilijkt, omdat deze niet voldoende konden worden geïsoleerd. Daarin is eenigermate voorzien door den aanbouw van stallen voor één paard, en het ligt in de bedoeling dit barakkenstelsel in de toekomst uit te breiden.

De cliniek der kleine huisdieren, in het bijzonder der honden, tot heden over twee leeraren verdeeld, kwam niet voldoende tot zijn recht. Dit kan nu beter worden.

In verband met het bovenstaande is aan de leeraren DE BRUIN en WESTER het volgend onderwijs opgedragen.

Leeraar DE BRUIN: theoretische en practische verloskunde, bijzondere ziektekunde en geneesleer 1ste gedeelte, gerechtelijke veeartsenijkunde, propaedeutische cliniek, stationnaire interne cliniek van het paard, stationnaire runder-cliniek in haar geheelen omvang en ambulatoire cliniek.

Leeraar WESTER: algemeene geneesleer, geneesmiddel- en vergiftleer, veeteelt, theoretische vleeschkeuring, geschiedenis en literatuur der veeartsenijkunde, stationnaire cliniek der kleine huisdieren en consultatieve cliniek.

Ter tegemoetkoming aan den heer WESTER heeft de heer DE BRUIN zich gedurende den nu loopenden zomercursus welwillend met het onderwijs in theoretische vleeschkeuring belast.

21 Februari 1907. W. C. S.

Necrologie.

De afdeeling Friesland leed op 13 Februari 1907 een zwaar verlies; haar oudste lid, HENDRIK CORNELIS POLL, ontviel haar.

POLL werd den 19den October 1843 te Oldekerk in Groningen geboren en behaalde reeds op 7 Juli 1864 zijn diploma als veearts aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

Hij vestigde zich dadelijk te Witmarsum, waar enkele maanden te voren J. L. HOEGEN was overleden en volgde dezen op als gemeenteveearts voor Wonseradeel en tevens als keurmeester van vee, te Harlingen uitgevoerd naar Engeland, welke laatste betrekking reeds in 1861 voor Engelsche rekening aan HOEGEN was opgedragen.

Toen de wet op het veeartsenijkundig staatstoezicht in werking trad, werd POLL bij koninklijk besluit van 6 Juli 1871, nº. 18, benoemd tot plaatsvervangend districtsveearts, terwijl enkele dagen

later zijn benoeming tot gouvernements-keurmeester voor Harlingen volgde.

Poll had een uitgebreide praktijk, vooral ook op verloskundig gebied en daar hij bovendien als adviseur van de veeverzekering «de drie noordelijke provinciën» optrad, moest hij heel wat van zijn krachten vergen.

In het laatst van het voorgaand jaar, toen hij ook in zijn naaste omgeving zware verliezen leed, werd de praktijk hem te zwaar en besloot hij, na 43 jaar van onvermoeiden arbeid, rust te nemen en zijn verdere dagen in de heerlijke omgeving van de Bilt (Utrecht) door te brengen.

Dit mocht helaas niet zoo zijn, want nadat hij zijn praktijk had overgedragen en aanstalten maakte tot vertrek, werd de ziekte ernstiger en maakte deze nog te Witmarsum een einde aan zijn welbesteed leven.

Friesland verliest in Poll een practicus van grooten naam en de afdeeling een goed collega.

Van Esveld.

Personalia.

Verplaatst: van Gendringen naar Rotterdam (Delfshaven) J. M. Kerkhoven.

De gouvernementsveearts A. M. Vermast is 2 Maart 1907 naar Indië vertrokken.

Bij koninklijk besluit van 16 Februari 1907, n°. 21, is de duur der detacheering bij het leger in Nederlandsch-Indië van den paardenarts 2de klasse van het personeel van den geneeskundigen dienst der landmacht, J. C. Numans, verlengd met 5 jaar en alzoo nader bepaald op 10 jaar.

Rijks veeartsenijschool.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 30 Januari 1907 is J. B. H. Moubis, dirigeerend paardenarts met den rang van majoor, met ingang van 1 Februari 1907, tijdelijk belast met het geven van onderwijs (theoretisch) in uiterlijke paardenkennis (natuurlijke historie, exterieur

en raskennis van het paard) aan de leerlingen van het 2de studiejaar.

Cursussen in vee- en vleeschkeuring.

De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt ter algemeene kennis, dat op 18 Maart 1907 van rijkswege in de gemeentelijke slachthuizen te Leiden, Amsterdam en Roermond cursussen in vee- en vleeschkeuring geopend zullen worden.

Het doel van het aan die cursussen te geven onderwijs is aan niet-veeartsenijkundigen de noodige kennis te verstrekken om als hulpkeurmeester bij een rijks- of gemeentelijke vee- en vleeschkeuringsdienst werkzaam te kunnen zijn.

Het onderwijs omvat de theorie en de practijk der vee- en vleeschkeuring, benevens de kennis zoowel van de voornaamste wettelijke bepalingen, betreffende het veeartsenijkundig staatstoezicht, als van de smetstoffen, de ontsmettingsmiddelen en de toepassing daarvan. Tot bedoelde cursussen, die omstreeks twee maanden duren, worden alleen toegelaten zij, die

a. den leeftijd van 23 jaar hebben bereikt, lichamelijk goed ontwikkeld, in het volle bezit hunner zintuigen en van goed zedelijk gedrag zijn;

b. het slachtersvak kennen en ten minste gedurende 2 jaar als slachter werkzaam zijn geweest;

c. door het afleggen van een openbaar examen doen blijken voldoende onderlegd te zijn in lezen, schrijven en rekenen, alsmede in de kennis van het metrieke stelsel.

Het onderwijs en de leermiddelen worden kosteloos verstrekt.

Wanneer voor toelating tot een der cursussen meer dan 8 personen in aanmerking komen, gaan zij voor, die het beste examen hebben afgelegd.

Aan het einde dezer cursussen wordt te Amsterdam een openbaar examen afgenomen ter verkrijging van een kosteloos uit te reiken *diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch.*

Zij die verlangen als leerling tot een der cursussen te worden toegelaten, moeten zich *schriftelijk* en portvrij, *vóór* 25 *Februari a. s.*, aanmelden, wat betreft den cursus te Leiden, bij den heer dr. D. A. DE JONG, directeur van het gemeentelijk slachthuis

te Leiden, wat den cursus te Amsterdam betreft, bij den heer D. VAN DER SLUIJS, directeur van het gemeentelijk slachthuis te Amsterdam, en wat den cursus te Roermond aangaat, bij den heer T. A. L. BEEL, directeur van het gemeentelijk slachthuis te Roermond, met overlegging van:

1°. hun geboorte-akte;

2°. een bewijs van hun goed gedrag, afgegeven door het gemeentebestuur hunner woonplaats;

3°. een bewijs, dat zij ten minste gedurende 2 jaar als slachter werkzaam zijn geweest.

Het tijdstip, wanneer en de plaats, waar voornoemde toelatingsexamens zullen worden gehouden, zullen nader worden bekend gemaakt.

Zij, die op 25 April 1905 sedert ten minste 1 jaar werkzaam waren bij een rijks- of gemeentelijken vee- en vleeschkeuringsdienst en den leeftijd van 23 jaar hebben bereikt, worden, met toestemming van den ondergeteekende, tot het theoretisch gedeelte van een der cursussen toegelaten.

Zij, die gebruik wenschen te maken van de in het vorig lid omschreven bevoegdheid, moeten zich *schriftelijk* en portvrij, *vóór* 1 *Maart a.s.*, aanmelden bij den ondergeteekende, met overlegging van:

1°. hun geboorte-akte;

2°. een bewijs, dat zij op 25 April 1905 ten minste 1 jaar bij een rijks- of gemeentelijken vee- en vleeschkeuringsdienst werkzaam waren.

Nadere inlichtingen zijn te bekomen zoowel bij dr. H. REMMELTS, rijkskeurmeester in algemeenen dienst te 's-Gravenhage, Tournooiveld, n°. 6, als bij de heeren dr. D. A. DE JONG, directeur van het gemeentelijk slachthuis te Leiden, D. VAN DER SLUIJS, directeur van het gemeentelijk slachthuis te Amsterdam, en T. A. L. BEEL, directeur van het gemeentelijk slachthuis te Roermond.

's-Gravenhage, 2 Februari 1907.

De Directeur-Generaal voornoemd,

LOVINK.

Keuring van vee en vleesch. [1]

Bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

(Voorloopig verslag.)

Het afdeelingsonderzoek heeft aanleiding gegeven tot de volgende opmerkingen en beschouwingen.

Vele leden verklaarden de indiening van het wetsontwerp met ingenomenheid te hebben gezien. De strekking der voorgestelde bepalingen is toch onzen opbloeienden uitvoerhandel van vleesch te steunen en te bevorderen. Dat de regeering aan de ontwikkeling van deze gewichtige bron van welvaart haar aandacht wijdt, was voor deze leden een reden van voldoening en zij hadden het vertrouwen, dat de ontworpen maatregel inderdaad een gunstigen invloed op genoemden uitvoer zal kunnen hebben. In zijn bodem, klimaat en ligging bezit ons land de factoren, welke het aanwijzen tot leverancier van vleesch voor de naburige landen, en het tijdstip om in dit opzicht alle krachten in te spannen en te trachten den handel tot hoogere ontwikkeling te brengen, schijnt gunstig, nu door de opzienwekkende praktijken in de Amerikaansche vleeschpakkerijen, onlangs aan het licht gekomen, ten aanzien van de Amerikaansche producten alom wantrouwen is gewekt. Voor andere producenten moet de kans daardoor zijn verbeterd en men juichte het toe, dat de regeering harerzijds doet wat in haar vermogen is om te maken, dat wij van die goede kans profiteeren.

Enkele leden waren van een ander gevoelen. Zij meenden, dat in de Memorie van toelichting geen voldoende gronden voor de indiening van het wetsontwerp zijn aangevoerd. Daarin wordt gezegd, dat een groot deel der exportslachters met het denkbeeld van uitvoerkeuring vertrouwd is geraakt en dat dientengevolge voor hen de bezwaren zijn vervallen, welke zij, uit onbekendheid met zoodanigen maatregel, daartegen aanvankelijk koesterden. Tegenover deze zinsnede wezen bedoelde leden op het bij de Kamer ingekomen adres van exportslachters uit de provincie

---

[1] Zie het „Ontwerp van wet" met „Memorie van toelichting" blz. 38 van dit deel.

Friesland, hetwelk huns inziens op die bewering een vreemd licht werpt. De maatregel zal de instelling van een uitgebreid korps ambtenaren ten gevolge hebben en daardoor kostbaar zijn. Wat den uitvoer naar Engeland betreft, waarop de regeering met dit voorstel in de eerste plaats het oog schijnt te hebben, achtten bedoelde leden de uitvoerkeuring voor vleesch, voor dat land bestemd, in het bijzonder overbodig. In Engeland toch is de keuring van geïmporteerd vleesch scherp en daardoor worden de exportslachters reeds in hun eigen belang genoopt geen vleesch naar Engeland te verzenden, dat niet volkomen deugdelijk is. Keuring bij uitvoer zal in dit opzicht geen verandering brengen. Maar mocht het zijn, dat de keuring hier te lande minder scherp is dan in Engeland, dan dreigt wel omgekeerd het gevaar, dat men overgaat tot uitvoer van vleesch, dat hier is goedgekeurd, maar aan de eischen der Engelsche keuring niet voldoet. De wet zou dan in zekeren zin leiden tot het tegengestelde van wat er mede wordt beoogd.

Verschillende leden waren er, die, al juichten zij de aan het wetsontwerp ten grondslag liggende bedoeling ten zeerste toe, toch eenigen twijfel uitspraken, of de uitwerking, welke die bedoeling in het wetsontwerp heeft gevonden, wel een doelmatige rêgeling waarborgt. Zij meenden, dat de bepalingen van het ontwerp, in verband met de toelichting, getuigen van zeker gemis van voeling tusschen het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel en de belanghebbenden bij deze zaak, een punt, waarop men zich voorstelde bij de behandeling van art. 5 terug te komen. Zal de nieuwe maatregel onzen uitvoer werkelijk tot voordeel zijn en niet, hoe goed ook bedoeld, dien uitvoer ernstige belemmeringen in den weg leggen, dan is het noodig, dat er bij de uitwerking en toepassing der bepalingen steeds naar worde gestreefd zich bij de bestaande praktijk aan te sluiten. Ook is dan, naar andere leden opmerkten, noodzakelijk, dat de keuring zich bepaalt tot de vraag naar de geschiktheid van het vleesch voor uitvoer en zich niet uitstrekt tot een onderzoek naar de mindere of betere qualiteit van het voor uitvoer geschikte vleesch. De tekst der voorschriften laat, naar de meening dezer laatste leden, ruimte voor een keuring in laatstbedoelden zin, en uit enkele plaatsen in de Memorie van toelichting, bij voorbeeld

waar sprake is van de kleur van het vleesch, meenden zij, tot hun leedwezen, te moeten opmaken, dat de regeering zulk een opvatting der keuring niet ten eenenmale verwerpt. Weer andere leden koesterden eenige vrees, dat door de theoretisch onderlegde rijkskeurmeesters te hooge eischen aan het uit te voeren vee en vleesch zouden worden gesteld en meenden in het belang der zaak daartegen met kracht te moeten waarschuwen. In het algemeen achtten deze leden het zeer wenschelijk er nauwlettend op toe te zien, dat de nadere voorschriften, die de wet tot leven zullen moeten brengen, in overeenstemming zijn met hetgeen op dit gebied in het buitenland geldt. Men voegde aan deze opmerkingen toe, dat men, op grond der ondervinding, veel vertrouwen stelde in het beleidvol en zaakkundig optreden der regeering in landbouw- en veeteeltaangelegenheden, maar dat men desniettemin het op prijs zou stellen de verzekering te mogen ontvangen, dat zij op de genoemde gevaren ernstig bedacht zal zijn.

Sommige leden meenden, dat het met dit wetsontwerp beoogde doel langs anderen weg ware te bereiken. Zij opperden het denkbeeld om ziek vee van rijkswege over te nemen tegen een vergoeding van 50 of 60 pct. der waarde. De verleiding om ziek vee voor export te slachten, zou bij zulk een regeling zeer worden verzwakt en door vermindering van de kwade praktijken, die op dit punt bestaan, zou huns inziens de uitvoer van ondeugdelijk vleesch vrij wel ophouden. Zulk een regeling zou, naar zij opmerkten, het gevolg hebben, dat de schade, die eigenaars van ziek vee lijden moeten, belangrijk kleiner zoude zijn dan volgens het ontwerp bij ongeschiktbevinding voor uitvoer het geval is; en zij achtten dit billijk, omdat met het voor gebruik ongeschikt maken van zulk vleesch ook het algemeen belang wordt gediend en daarom de eigenaars niet de volle schade behooren te dragen. Vele andere leden waren echter van oordeel, dat wie er niet tegen opziet ziek vee voor export te slachten en zoodoende zijn medemenschen aan vergiftiging bloot te stellen, die praktijk niet zal staken wanneer de winst, die hij zich daarmede kan verzekeren, met ongeveer de helft wordt verminderd. En uit een oogpunt van billijkheid bestaat er, naar zij meenden, evenmin reden om aan

de eigenaars van ziek vee van staatswege eenige vergoeding te geven als die reden aanwezig is, wanneer een groente- of vischboer zijn waar, door omstandigheden van zijn wil onafhankelijk, ziet bederven. De belanghebbenden moeten zulke schade door verzekering dekken.

Verscheidene leden hadden bepalingen van verdere strekking gewenscht dan de voorgestelde, met name uitbreiding van de verplichte keuring ook tot het voor de binnenlandsche consumptie bestemde vleesch. Zij merkten op, dat, wanneer men het buitenland tegen bedorven vleesch wenscht te beschermen, er alleszins aanleiding is om die bescherming ook voor de eigen ingezetenen in het leven te roepen, en zij wezen er daarbij op, dat een maatregel, als thans wordt voorgesteld, juist ten gevolge zal hebben dat, terwijl het beste vleesch wordt uitgevoerd, al dat van mindere hoedanigheid hier zal blijven. Daardoor dreigt het gevaar, dat men hier te lande voortaan, in meerdere mate dan thans het geval is, ondeugdelijk vleesch aan den man zal trachten te brengen. Bedenkt men, hoezeer reeds misbruiken bestaan op dit gebied, dan is een verergering van den toestand met zorg te gemoet te zien. Over de vraag, op welke wijze een algemeene vleeschkeuring hier te lande ware te regelen, dachten overigens deze leden verschillend. Sommigen wilden een algemeene rijkskeuring zien ingevoerd; anderen meenden, dat het doel moest worden bereikt door gemeentelijke keuring verplichtend te stellen en zulks met uitbreiding van het stelsel van openbare slachthuizen.

Van andere zijde werd tegen deze opmerkingen aangevoerd, dat de invoering van een algemeene vleeschkeuring een maatregel zou zijn van een geheel andere strekking dan die hier wordt voorgesteld. De regeering beoogt immers met dit wetsontwerp alleen den exporthandel in vleesch te steunen, door uitvoer van ondeugdelijke waar, die de reputatie van ons vleesch zou kunnen schaden, te verhinderen. Algemeene vleeschkeuring daarentegen zou een maatregel zijn, die uitsluitend de belangen der volksgezondheid op het oog heeft. Trouwens, voorstellen betreffende een algemeene vleeschkeuring zullen, naar de Minister zich blijkens de Memorie van toelichting vleit, de Staten-Generaal weldra bereiken en de bepalingen van art. 4, 2de en 3de lid, van het wetsontwerp, inhoudende, dat voorwaardelijk geschikt bevonden vleesch eerst

na sterilisatie wordt teruggegeven, en ongeschikt bevonden vleesch eerst nadat het als eetwaar onbruikbaar is gemaakt, zijn reeds stappen in de gewenschte richting. Dat de Minister nog niet met een algemeene vleeschkeuring is gekomen, kan overigens, naar deze leden opmerkten, slechts worden gebillijkt. Een regeling van dien aard zal, omdat het onderwerp reeds in vele gemeentelijke verordeningen is geregeld, niet in een wetsontwerp kunnen worden neergelegd vóórdat al die gemeentelijke verordeningen nauwkeurig zijn nagegaan, een tijdroovende arbeid. Voorts zal algemeene vleeschkeuriug heel wat meer uitgaven vorderen dan de uitvoering van den thans voorgedragen maatregel en vooral meer personeel. Het is de vraag, of zooveel personeel reeds beschikbaar is. Voor de toekomst was men, met betrekking tot dit laatste punt, zonder zorg. De veeartsenijschool, die vroeger gewoonlijk een dertigtal leerlingen telde, heeft er thans niet minder dan 146 en daarnaast leveren de, in de laatste jaren van rijkswege gegeven cursussen in vee- en vleeschkeuring tal van keurmeesters af, die volkomen in staat zijn op eenvoudige wijze te beoordeelen, of vleesch voor de consumptie al of niet geschikt is. Men wenschte er bij deze gelegenheid nog eens op aan te dringen, dat aan het bestaan van bedoelde cursussen meerdere bekendheid werd gegeven en de deelneming daaraan meer werd aangemoedigd. In meerdere mate dan thans geschiedt, kon, naar men meende, daarvan gebruik worden gemaakt door rijksveldwachters en andere ambtenaren, tot wier taak het behoort tegen het in gebruik brengen van bedorven vleesch te waken, door commiezen van de directe belastingen en accijnzen en ook door slagersgezellen.

Van enkele zijden werd het denkbeeld geopperd, dat aangifte van de gevallen van noodslachting verplichtend zoude worden gesteld en dat in die gevallen steeds keuring zoude moeten plaats hebben. De leden, die zulk een maatregel voorstonden, waren van meening, dat hij zoowel in het belang van den landbouwer zou zijn, die, wanneer een overigens gezond beest wegens een verwonding of eenig uiterlijk gebrek moet worden geslacht, gelegenheid zou hebben te bewijzen, dat het vleesch van goede qualiteit is, als in het belang van het publiek, wegens de zekerheid, dat het aangeboden vleesch inderdaad van een gezond beest

afkomstig is; vleesch van ziek vee afkomstig toch zou niet in den handel mogen worden gebracht. Bij zulk een regeling zou het voorts, naar men opmerkte, noodzakelijk zijn aan de gediplomeerde keurmeesters de bevoegdheid te geven in spoedeischende gevallen als districtsveearts op te treden.

Sommige leden gaven den wensch te kennen nader te worden ingelicht aangaande de kosten, die de uitvoering van het wetsontwerp zal medebrengen. Zij zouden gaarne een raming dier kosten zien overgelegd en daarop nauwkeurig aangegeven, welk deel dier kosten de belanghebbenden zullen dragen en welk deel ten laste van het rijk zal blijven.

Artikelen.

Art. 1. Enkele leden hadden in de hier voorkomende opsomming met bevreemding aangetroffen „ongeboren vruchten". Zij vroegen, in hoeverre deze het voorwerp van handel zijn en of het volkomen duidelijk is, wat met dezen term wordt bedoeld.

Art. 2. Verschillende leden verklaarden niet in te zien, dat, gelijk in de Memorie van toelichting, op bladz. 4, wordt gezegd, de ontworpen regeling, in het bijzonder art. 2, den doorvoer onbelemmerd zal laten. Zij waren van oordeel, dat vleesch, uit Duitschland afkomstig, dat via ons land naar Engeland wordt gezonden, even goed van hier wordt *uitgevoerd* als vleesch, dat uit de hier bestaande slachterijen afkomstig is. Mocht deze opvatting, hetgeen deze leden niet onwaarschijnlijk oordeelden, ook worden gehuldigd door de autoriteiten, die geroepen zullen zijn de bepalingen der wet uit te leggen, dan zal, in strijd met de bedoeling van den ontwerper, de doorvoerhandel, die vooral wat vleesch in blikjes betreft, van groot belang is, ongetwijfeld ernstigen hinder van de wetsbepalingen ondervinden. Daarom werd op zoodanige wijziging der bepalingen aangedrongen, dat daaruit haar niet-toepasselijkheid op den doorvoerhandel ten duidelijkste zoude blijken. Enkele leden bevalen daartoe aan in art. 1 te spreken van *in Nederland geslachte* dieren.

Andere leden die, al erkenden zij, dat art. 2 niet onderscheidt, zich hielden aan de in de Memorie van toelichting voorkomende uitlegging, dat de doorvoerhandel niet onder de bepa-

lingen van het wetsontwerp valt, meenden in tegenstelling met de voorgaanden, dat bij deze opvatting het voorgestelde van te beperkte strekking moet worden geacht. Huns inziens kan de goede naam van onze export even goed worden geschaad door ondeugdelijk vleesch, uit andere landen afkomstig, maar dat via Nederland is verzonden en dus uit Nederland wordt aangevoerd, als door zoodanig vleesch van alhier gefokte en geslachte dieren. Vleesch in Duitschland afgekeurd en — wijl het aldaar onverkoopbaar is — over een onzer havens naar Londen gezonden, komt immers daar als Nederlandsch vleesch aan de markt. Daarom behoort ook doorvoer van vleesch onder de voorgestelde bepalingen te vallen. Bedoelde leden stemden toe, dat maatregelen tegen doorvoer van ondeugdelijk vleesch in de practijk neer zouden komen op keuring bij invoer van vleesch, aangezien het bezwaarlijk aangaat vleesch van elders, dat niet aan bepaalde eischen voldoet, wel toe te laten, doch den wederuitvoer er van te verbieden. Maar tegen dit gevolg hadden zij geen bezwaar. Zij wezen er daarbij op, dat de invoer van vleesch hier te lande uiterst gering is, indien men het vleesch in blikken uitzondert. En tot dit laatste vleesch zou zich de keuring bezwaarlijk kunnen uitstrekken. Trouwens, dat zoude ook niet noodig zijn, daar op de blikken in den regel de herkomst vermeld staat, zoodat geen vrees behoeft te bestaan, dat slecht vleesch, in blikken verpakt, dat via ons land wordt verzonden, onzen handel in discrediet zal brengen.

Sommige leden verklaarden te betwijfelen, of het wel gewenscht is de verplichte keuring bij uitvoer te beperken tot de landen, daarvoor bij koninklijk besluit aan te wijzen. Zij zouden de bepaling willen laten gelden ten opzichte van alle landen, vooral omdat anders voor de wel bij koninklijk besluit aangewezen landen de verplichte keuring moeilijk zal zijn te handhaven. Het zal dan toch mogelijk zijn, dat vleesch ongekeurd wordt uitgevoerd met bestemming naar een land, bij koninklijk besluit niet aangewezen, maar, door het aandoen van tusschenhavens of door koersverandering van het schip onderweg, toch wordt vervoerd naar een der landen, bij het besluit wel aangewezen. Bovendien vond men het onbillijk de verschillende landen, op het punt van waarborging der deugdelijkheid van het uit ons land aangevoerde vleesch, niet gelijkelijk te behandelen.

Enkele leden drukten den wensch uit, dat het merk voor

paardenveesch duidelijk zou verschillen van de merken voor de andere vleeschsoorten.

Art. 3. Enkele leden betwijfelden de noodzakelijkheid van een inspecteur aan het hoofd van den keuringsdienst.

Eenige andere leden stelden de vraag, of de regeering niet te veel vertrouwen stelt in de deskundigheid dergenen, die in het bezit zijn van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch. Zij merkten op, dat de cursussen, welke die hulpkeurmeesters hebben doorgemaakt, niet langer duren dan 4 à 6 weken en dat het in zulk een korten cursus gegeven onderwijs uitteraard oppervlakkig is. In de Memorie van toelichting, op bladz. 4, wordt te kennen gegeven, dat het personeel, door middel der rijkscursussen gevormd, geheel der zake kundig is. Bedoelde leden spraken echter desondanks hun twijfel uit, of dat personeel wel ten volle voor de daaraan toegedachte taak berekend zal zijn.

Andere leden waren daarentegen, gelijk reeds boven bleek, in dezen dezelfde opvatting toegedaan als de Minister.

Het denkbeeld werd aanbevolen om — althans als hulpkeurmeesters — gebruik te maken van het personeel der gemeentelijke slachthuizen. Men meende, dat dit tot besparing zou kunnen leiden en tevens practisch zou kunnen werken met het oog op de voortgezette keuring.

Dat de regeering meent voor dezen dienst een afzonderlijk corps ambtenaren noodig te hebben en de werkzaamheden niet eenvoudig aan de gediplomeerde veeartsen opdraagt, was voor enkele leden een bewijs, dat zij in de keuringen dier veeartsen geen onbeperkt vertrouwen heeft. In verband daarmede brachten deze leden de gevallen ter sprake, waarin veeartsen vleesch voor de consumptie geschikt verklaren, zonder zich te voren behoorlijk van de deugdelijkheid te hebben overtuigd. Zij stelden de vraag, of het niet raadzaam ware op zoodanige feiten straf te stellen.

Art. 4. Sommige leden keurden het af, dat voor de voortgezette keuring geen termijn is gesteld; wordt daarmede langer gewacht dan strikt noodig is, dan kan het vleesch inmiddels ondeugdelijk zijn geworden. Zij vroegen voorts, of hun opvatting juist is, dat de voortgezette keuring als een herkeuring is te beschouwen.

Wat de teruggaaf van voor uitvoer ongeschikt bevonden, maar

voor consumptie nog volkomen bruikbaar vleesch betreft, werd er op gewezen, dat het groote bezwaren zal hebben zulk vleesch naar een ver af gelegen exportslachterij terug te zenden. De eigenaars zullen het dus wel in de naaste omgeving der keuringsplaats moeten verkoopen en daarvan zal waarschijnlijk het gevolg zijn, dat zij zich met abnormaal lage prijzen zullen moeten tevreden stellen. Het risico, dat in dit opzicht de exportslachterijen zullen loopen, is, naar bedoelde leden opmerkten, zoo groot, dat die bedrijven er belangrijke moeilijkheden door kunnen ondervinden.

Wat het steriliseeren van voor uitvoer afgekeurd, maar voor consumptie voorwaardelijk geschikt bevonden vleesch betreft, verklaarden verschillende leden, dat zij dezen maatregel in het belang der volksgezondheid toejuichten. Sommigen wezen er echter op, dat sterilisatie daar, waar geen openbaar slachthuis is, onmogelijk is en dat, in verband daarmede, de bepaling hun toescheen eenigermate een zijdelingschen dwang te bevatten tot het oprichten van zulke inrichtingen. Tegen zulk een zijdelingschen dwang hadden deze leden bezwaar; zij wenschten, dat, indien de wetgever de gemeenten tot het oprichten van abattoirs wil verplichten, zulks zoude geschieden door een rechtstreeksch gebod.

Voorts vroeg men, of de opvatting juist is, dat niet de belanghebbende, maar de ambtenaar voor de sterilisatie heeft te zorgen.

Enkele leden stelden de vraag, of er geen aanleiding bestond om in het tweede lid behalve van steriliseeren, ook van zouten of rooken van het voorwaardelijk geschikt bevonden vleesch te spreken. Zij merkten op, dat in het stedelijk abattoir te Amsterdam naast steriliseeren ook beide genoemde bewerkingen zijn toegelaten.

Dat het voor de consumptie ongeschikt bevonden vleesch den eigenaar, na onbruikbaar te zijn gemaakt, kan worden teruggegeven, keurden een aantal leden af. Waartoe, zoo werd gevraagd, kan onbruikbaar gemaakt vleesch nog dienen, en is het in het belang der volksgezondheid niet veiliger zulk onvoorwaardelijk ongeschikt bevonden vleesch te vernietigen? Anderen billijkten de teruggaaf aan den eigenaar, maar drongen er te gelijk op aan, dat de onbruikbaarmaking afdoende zoude zijn en gaven te kennen, dat zij eenige contrôle op de bestemming van het onbruikbaar gemaakte vleesch niet onnoodig achtten.

De vraag werd voorts nog gedaan, of het niet raadzaam ware ook bepalingen in het leven te roepen omtrent hetgeen zal moeten geschieden met vleesch, dat, uitgevoerd voorzien van het rijksmerk, nochtans in een buitenlandsche stad voor de consumptie ongeschikt is verklaard en daarna weder in het land wordt ingevoerd.

Art. 5. *a.* Sommige leden maakten de opmerking, dat de wijze, waarop de dieren, waarvan het vleesch aan keuring onderworpen is, worden geslacht, bezwaarlijk geacht kan worden binnen het kader van dit wetsontwerp te vallen. Zij betwijfelden bovendien, of het aanbeveling verdient, dat de overheid zich met deze zaak bemoeit.

Anderen zagen er geen bezwaar in, dat de wijze van slachting van voor export bestemde dieren in deze regeling wordt betrokken en juichten de bemoeiing van het rijk op dit punt vooral toe met het oog op de afschuwelijke wijze, waarop bijv. nuchtere kalveren dikwijls worden afgemaakt. Zij worden gevild alvorens zij gestorven, ja zelfs, alvorens zij getroffen zijn.

De vraag werd voorts gedaan, hoe op de wijze van slachting toezicht zal zijn te houden in gemeenten, waar geen openbaar slachthuis bestaat.

b. In het bijzonder had deze bepaling, zooals zij in de Memorie van toelichting is toegelicht, bij verschillende leden de vrees gewekt, dat de instelling der uitvoerkeuring misschien geen onverdeeld gunstige invloed op onzen exporthandel zou kunnen hebben.

Wat de plaatsen, waar vleesch ter keuring kan worden aangeboden, betreft, treedt in de Memorie van toelichting het voornemen aan het licht, om de keuring te centraliseeren in enkele inrichtingen, in grens- en havenplaatsen. Hiertegen bestond bij sommige leden bezwaar, omdat zij meenden, dat daardoor de handel in vleesch zich minder vrij zou bewegen. Zij zouden integendeel wenschen, dat op zeer vele plaatsen keurmeesters en hulpkeurmeesters zouden worden gevestigd, zoodat de belanghebbenden met weinig moeite het vleesch ter keuring zouden kunnen aanbieden. Zelfs wenschten enkele leden — ook in het belang der kosten — alle gediplomeerde veeartsen tot de bedoelde keuringen bevoegd

te verklaren. een meening, die intusschen tegenspraak vond op grond, dat het geenszins vaststaat, dat aan al die veeartsen deze taak kan worden toevertrouwd; de groote verantwoordelijkheid, welke het keuren van het vleesch medebrengt, kan, naar de laatst aan het woord zijnde leden betoogden, slechts op de schouders van rijksambtenaren worden gelegd.

Gevaarlijker voor onzen export dan de voorgenomen centralisatie van de keuring, achtten verschillende leden het streven, dat bij de regeering schijnt voor te zitten, om ook de slachting te centraliseeren. In de Memorie van toelichting komt dienaangaande het volgende voor. „Het concentreeren van de slachting „en keuring voor export in omvangrijke, in allen deele goed „ingerichte abattoirs in de belangrijkste haven- en grensplaatsen, „alsmede in enkele gemeenten van het binnenland, ware met het „oog zoowel op het verrichten van de onderzoekingen als op de „verzending van het vleesch ongetwijfeld het meest aanbevelens- „waardig.

„Al vleit de ondergeteekende zich, dat de thans ontworpen „voorschriften aan een wijziging in die richting bevorderlijk zullen „wezen, toch zal het in ieder geval zaak zijn aanvankelijk reke- „ning te houden met de omstandigheid, dat de toestand van het „oogenblik nog ver van die centralisatie verwijderd is."

Met nadruk werd er door bedoelde leden op gewezen, dat centralisatie in dezen slechts zal zijn te bereiken door opheffing van de talrijke kleine slachterijen, die, verspreid over het land, in vele kleine gemeenten zijn verrezen. Verscheidene dier slachterijen zijn maar gedurende korten tijd van het jaar in werking, omdat de aard van het materieel, dat er wordt verwerkt, daartoe leidt; jonge kalveren worden er in het voorjaar, mestvarkens in het najaar geslacht. Met het oog op deze laatste omstandigheid en de afgelegen ligging dezer slachterijen zullen zij, wat de keuring van het uit te voeren vleesch betreft, wel onvermijdelijk zijn aangewezen op afgelegen centrale inrichtingen. Maar verder ga de belemmering dan ook niet. Door rechtstreeks of zijdelings te streven naar centralisatie der slachting, zou men bovenbedoelde exportslachterijen ten plattelande ten doode doemen en daarmede aan onzen uitvoer wezenlijke schade berokkenen.

Andere leden verklaarden echter dit bezwaar niet in die mate te gevoelen.

Wat aangaat de voorschriften, te geven omtrent de tijdruimten, waar binnen vleesch ter keuring kan worden aangeboden, drong men er op aan, bij het vaststellen dier voorschriften vooral met de eischen der practijk rekening te houden en er niet tegen op te zien, al naar de omstandigheden, de regelingen verschillend te doen zijn. In de Memorie van toelichting wordt gezegd, dat de keuring als regel tusschen zonsop- en ondergang moet geschieden. Men wees er echter op, dat in het reeds genoemde adres der Friesche exportslachters wordt opgemerkt, dat zulk een regeling hun uitvoer via Harlingen vrij wel onmogelijk zoude maken. Bovendien moge men bedenken, dat in vele exportslachterijen in het zomerseizoen bij voorkeur wordt geslacht in de koele nachturen.

Hetgeen, naar aanleiding van deze bepaling van het wetsontwerp, in de Memorie van toelichting wordt opgemerkt nopens de kleur van het vleesch, deed enkele leden de opmerking maken dat, door op dezen factor te letten, een andere maatstaf wordt aangelegd dan in Engeland, den voornaamsten afnemer van ons geslacht, gebruikelijk is. De leden, die hierop wezen, keurden deze ongelijkheid af, van oordeel als zij waren, dat zooveel mogelijk moet worden voorkomen, zoowel dat vleesch, hetwelk in Engeland zou worden toegelaten, hier wordt afgekeurd, als het omgekeerde. Voorts wezen zij er op, dat bij het beoordeelen van de kleur van het vleesch wel overgroote voorzichtigheid mag worden betracht. Want het is bekend, dat verscheidene belangrijke en voor de veehouderij onmisbare voedingsmiddelen op die kleur van grooten invloed kunnen zijn. Genoemd werden o. a. aardappelen, spoeling, stijfseldrank, maïsmeel, melasse, en men drong er op aan, dat er met zorg tegen worde gewaakt, dat, door een ondoelmatige uitvoering der wet, het gebruik van deze uitstekende soorten van veevoeder wordt belemmerd.

c. Ook met betrekking tot deze bepaling gaven sommige leden te kennen, dat zij bemoeiing van de regeering met de wijze van inlading te ver gedreven oordeelden en op dit punt onbeperkte vrijheid zouden wenschen.

Omgekeerd vond het standpunt der regeering ook verdediging.

e. Gevraagd werd, welke 's Ministers voornemens zijn wat

betreft de uitvoering van deze bepaling, in het bijzonder wat zal worden bepaald omtrent het aanbrengen van merken op voor uitvoer bestemde hammen of vleesch in blikken. Men veronderstelde, dat het niet de bedoeling is elken ham en elk blik van een merk te voorzien. Enkele leden vroegen, in verband hiermede, of het geen aanbeveling verdiende gerookt en geconserveerd vleesch van de keuring uit te zonderen.

Art. 6. Verscheidene leden drongen er op aan, dat het tarief van het keurloon laag zou worden gehouden. Bij de zeer vele keuringen, die voor eenigszins belangrijke exportslachterijen zullen moeten plaats hebben, zullen, ook bij laag tarief, de kosten toch reeds aanzienlijk zijn.

Voorts werd betoogd, dat voor de slachterijen die met geringere hoeveelheden ter keuring komen, het tarief niet hooger behoort te zijn dan voor de grootere ondernemingen.

Enkele leden waren van oordeel, dat in plaatsen waar gemeentelijke slachthuizen bestaan, het rijkskeurloon niet lager moest zijn dan dat, hetwelk op die abattoirs geheven wordt.

Art. 7. Sommige leden achtten de hier bedreigde straf te laag, daarbij opmerkende, dat de winsten, die met frauduleuze handelingen op dit gebied worden behaald, dikwijls zeer belangrijk zijn. Zij wenschten hechtenis, althans hoogere boete, als straf op deze overtreding te zien gesteld.

Art. 8. Door vele leden werd de opmerking gemaakt, dat op het misdrijf, waarvan in dit artikel sprake is, reeds straf is gesteld bij art. 219 van het Wetboek van Strafrecht, en wel gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar. Dat bij het voorgestelde artikel dit maximum wordt verlaagd tot één jaar — immers de lex specialis zal boven de lex generalis gelden — achtte men onverklaarbaar en door niets gemotiveerd. De Memorie van toelichting verspreidt over deze wijziging geen licht.

Hierbij wezen verscheidene leden er op, dat zij in beginsel tegen het stelsel, om bepalingen van strafrechterlijken aard, in stede van in het Wetboek van Strafrecht, in afzonderlijke wetten op te nemen, groot bezwaar hadden. Het stelsel van codificatie van het strafrecht komt daardoor steeds minder tot zijn recht. Het is waar,

dat in vele gevallen bedoelde gedragslijn niet is te vermijden, zal men niet gedwongen zijn om tot onophoudelijke wijzigingen van het Wetboek van Strafrecht over te gaan, wat ongetwijfeld ook niet wenschelijk is. Maar juist daarom moet in de gevallen, waarin het niet noodzakelijk is, en tot die gevallen behoort het onderwerpelijke, voornoemde weg niet worden opgegaan. Tegen het door anderen hiertegen aangevoerde argument, dat het uit een oogpunt van gemak zijn voordeelen heeft de straffen op alle in de wet voorkomende gebods- of verbodsbepalingen, in de wet bijeen te hebben, merkten zij op, dat dit huns inziens weinig gewicht in de schaal kon leggen. Trouwens was art. 11 zoo geredigeerd, dat daarin, voor de in de artt. 2 en 4 bedoelde delicten, een verwijzing naar art. 219 van het Wetboek van Strafrecht voorkwam, dan zouden uitgevers en commentatoren wel zorgen dat de belanghebbenden uitgaven der wet tot hun beschikking hebben, waarin ook de tekst van art. 219 voornoemd is opgenomen.

Met het oog zoowel op dit punt als op eenige andere bepalingen wenschten enkele leden te weten, of het oordeel van den Minister van Justitie over de in dit wetsontwerp voorkomende bepalingen van strafrechterlijken aard en over de gedeelten der Memorie van toelichting, die daarop betrekking hebben, is gevraagd. Zij achten het gewenscht, dat dit ten opzichte van alle wetsontwerpen, zulke bepalingen inhoudende, geschiedde.

Art. 9. Ook de hier gestelde straf werd door sommige leden te licht geoordeeld. Zij waren van oordeel, dat er alleszins aanleiding bestaat om op deze overtredingen hechtenisstraf te stellen.

Enkele leden stelden de vraag, of het woord «wederrechtelijk» niet overbodig is. Kan, zoo vroegen zij, de «onttrekking», waarvan hier sprake is, ooit anders dan wederrechtelijk plaats vinden?

Art. 11. Hetgeen ten aanzien van dit artikel in de Memorie van toelichting wordt opgemerkt, kwam sommigen leden zonderling en onjuist voor. Zij merkten op, dat het in art. 8 bedoelde strafbare feit *naar zijn aard* een misdrijf en niet een overtreding is. Daarom schijnt het onjuist te betoogen, dat bedoeld feit op grond van eenige utiliteitsoverwegingen tot misdrijf behoort te worden gestempeld. Die redeneering miskent immers het princi-

piëel onderscheid tusschen misdrijf en overtreding en doet het voorkomen, alsof de wetgever dat onderscheid alleen handhaaft op gronden van processueelen aard.

Art. 13. Ofschoon niet overtuigd, dat de wet een naam behoefde te hebben, verklaarden sommige leden het toe te juichen dat, wordt haar een naam gegeven, die in zal houden het jaar en het nummer van het *Staatsblad*, waarin de wet is geplaatst.

Sommigen achtten het echter gewenscht, dat het nummer van het *Staatsblad* niet in den naam werd opgenomen.

Aldus vastgesteld door de Commissie van rapporteurs den 20sten December 1906.

Veeartsenijkundig Staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 11 Februari 1907, n°. 14, is, met ingang van 16 Februari 1907, benoemd tot districtsveearts ter standplaats Roermond de waarnemend districtsveearts G. B. Goossens aldaar.

Bij beschikking van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel van 27 Februari 1907, n°. 1672, afd. V. D., is, met ingang van 1 Maart 1907, den districtsveearts J. A. Klauwers te Groningen nader aangewezen als standplaats de gemeente Teteringen en als werkkring de provincie Noord-Brabant.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft den heer L. F. D. E. Lourens, onder-directeur der Rijksseruminrichting te Rotterdam, opgedragen voortaan een geregeld toezicht te houden in de verschillende provinciën, ten einde bij het onderzoek, de taxatie, het vervoer, de slachting, enz. der runderen, die krachtens het koninklijk besluit van 2 September 1904 (*Stbl.* n°. 219) aangeboden, respectievelijk overgenomen worden, eenheid in handelen, en zoo mogelijk bezuiniging te bevorderen.

Tevens is bepaald, dat het te houden toezicht en de daarmede in verband staande werkzaamheden zullen geregeld worden door den directeur der Rijksseruminrichting te Rotterdam. (*Utr. Dagblad*, 28 Jan. 1907.)

Koninklijk besluit van 4 Februari 1907 (*Staatsblad* n°. 27) tot wijziging van het koninklijk besluit van 10 Juli 1896 (*Staatsblad* n°. 104), waarbij nader wordt bepaald, welke ziekten van het vee voor besmettelijk worden gehouden en welke der, in de wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) genoemde, maatregelen bij het heerschen of bij het dreigen van elk dier ziekten moeten toegepast worden, gewijzigd bij het koninklijk besluit van 22 April 1898 (*Staatsblad* n°. 109).

De gemelde wijziging houdt in dat § 5 van dat koninklijk besluit als volgt gelezen wordt:

§ 5. Maatregelen tegen het mond- en klauwzeer (besmettelijke blaaruitslag van den mond en de klauwen) bij de herkauwende dieren en de varkens.

Artikel 34. De zieke en de verdachte dieren moeten van de overige afgezonderd worden gehouden.

Wanneer, naar het oordeel van den districtsveearts, het afgezonderd houden van enkele zieke dieren geen nut meer kan opleveren ter voorkoming van de besmetting van den geheelen koppel of wanneer er geen gelegenheid bestaat tot afzondering van een geheelen verdachten koppel, geeft de burgemeester, op advies van den districtsveearts, vergunning de zieke dieren in den verdachten koppel te laten verblijven of verdachte dieren niet af te zonderen.

De termijn, bedoeld bij artikel 22 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131), wordt gesteld op 15 dagen.

Artikel 35. In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van den districtsveearts, kan afmaking van zieke of verdachte dieren worden bevolen. Ten aanzien van de uitoefening van deze bevoegdheid volgt de districtsveearts de bevelen van Onzen Minister, met de uitvoering van dit besluit belast.

De huiden en hoornen der afgemaakte zieke of verdachte dieren moeten worden ontsmet. De borst- en buikingewanden, de hoeven en klauwen en, wanneer dit door den districtsveearts noodig wordt geacht, ook de koppen der afgemaakte zieke of van ziekte verdachte dieren moeten worden verbrand of begraven.

Waar het ter bestrijding der ziekte door den districtsveearts noodig wordt geacht, moeten de afgemaakte zieke of verdachte dieren in hun geheel worden verbrand of begraven.

Artikel 36. Eigenaars van zieke of verdachte dieren, die niet

worden afgemaakt ingevolge de bepaling van het 1ste lid van artikel 35 van dit besluit, zijn bevoegd deze, met inachtneming van de, door den districtsveearts voor te schrijven, maatregelen van voorzorg, te slachten, na aangifte bij den burgemeester en onder toezicht der politie.

In dit geval zijn de voorschriften van het 2de lid van artikel 35 van toepassing.

Artikel 37. De stal of het gebouw en, wanneer dit door den districtsveearts noodig wordt geacht, ook het terrein, waar zich zieke of verdachte dieren bevonden hebben, moet na afloop van het laatste ziektegeval worden ontsmet.

Wanneer de districtsveearts dit in het belang van de beteugeling der ziekte noodig acht, moet ook ontsmetting plaats vinden vóór den afloop van het laatste ziektegeval.

Artikel 38. In stallen en gebouwen of op weiden, erven of hoeven, waar zieke dieren gestaan hebben, mogen geen herkauwende dieren en varkens gebracht worden gedurende een termijn van 15 dagen, te rekenen van den dag, waarop het laatste ziektegeval door herstel of dood is geëindigd, en, wat de stallen en gebouwen betreft, in elk geval eerst na den geheelen afloop der ontsmetting.

Het oogenblik, waarop deze termijn voor het geval van herstel begint te loopen, wordt door den districtsveearts vastgesteld bij schriftelijke en gedagteekende verklaring, die door tusschenkomst van den burgemeester aan den belanghebbende kosteloos wordt uitgereikt.

In bijzondere gevallen kan de districtsveearts bepalen, dat terstond na afloop der ontsmetting van de stallen en gebouwen wederom herkauwende dieren en varkens daarin gebracht mogen worden.

Artikel 39. Bij afsluiting van besmette hoeven, erven of weiden, ingevolge het in artikel 2, sub 6°, van dit besluit bepaalde, is verboden: invoer in en uitvoer uit den afgesloten kring van herkauwende dieren en varkens en uitvoer uit den afgesloten kring van niet ontsmette huiden, hoornen, hoeven en klauwen van herkauwende dieren, van wol, van mest en allen anderen afval, van hooi, stroo en ander veevoeder, touw, koedekken en stalgereedschap alsmede, behoudens vergunning van den burgemeester op advies van den districtsveearts, van melk van her-

kauwende dieren en van vleesch van herkauwende dieren en varkens.

Voor de schade, veroorzaakt door het verbod van uitvoer uit den afgesloten kring van melk en vleesch, in het 1ste lid van dit artikel bedoeld, kan in bijzondere gevallen door Onzen Minister, met de uitvoering van dit besluit belast, uit 's Rijks kas een schadeloosstelling worden toegekend.

Artikel 40. Het is verboden uit, naar of binnen de kringen, door Onzen Minister, met de invoering van dit besluit belast, aangewezen, te vervoeren of te doen vervoeren herkauwende dieren en varkens en uit of binnen die kringen de, door voormelden Minister nader aan te wijzen, in artikel 15 der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* nº. 131) bedoelde voorwerpen.

In bijzondere gevallen, wanneer dit door den districtsveearts noodig wordt geoordeeld, kan binnen de, in het eerste lid van dit artikel bedoelde, kringen ook verplaatsing van herkauwende dieren en varkens door den burgemeester verboden worden.

Artikel 41. Wanneer dit door den districtsveearts noodzakelijk wordt geacht, moeten de veehouders hun vee, dat zich in weiden of andere openbare plaatsen bevindt, op last van den burgemeester opstallen of ophokken.

Ten aanzien van de uitoefening van deze bevoegdheid volgt de districtsveearts de bevelen van Onzen Minister met de uitvoering van dit besluit belast.

Voor de, uit het opstallen of ophokken voortvloeiende, buitengewone kosten van veevoeder kan door voormelden Minister uit 's rijks kas een gedeeltelijke schadeloosstelling worden toegekend.

Artikel 42. Het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens is verboden in gemeenten of gedeelten van gemeenten, door Onzen Minister, met de uitvoering van dit besluit belast, aangewezen.

Openbare verkooping van herkauwende dieren en varkens van denzelfden eigenaar of behoorende tot de nalatenschap van een overledene blijft geoorloofd met schriftelijk verlof van den burgemeester en binnen een, door dezen daarbij te bepalen, termijn, nadat de districtsveearts verklaard heeft, dat daartegen geen bezwaar bestaat.

Artikel 43. In de, door Onzen Minister, met de uitvoering

van dit besluit belast, aangewezen gemeenten of gedeelten van gemeenten, gelegen langs of in de nabijheid van de grenzen van een kring, waaruit door voormelden Minister, krachtens artikel 40 van dit besluit, vervoer van herkauwende dieren en varkens is verboden, is het vervoer van de, eveneens door voormelden Minister aan te wijzen, soorten van vee verboden, tenzij de vervoerder in het bezit zij òf van een schriftelijke vergunning, waarbij hem, met inachtneming van de voorschriften, gegeven krachtens artikel 44, tweede lid, van dit besluit, afwijking van het verbod van vervoer uit den afgesloten kring ten behoeve van het vee, dat hij vervoert, is toegestaan òf van een vervoerbiljet, afgegeven door den burgemeester van de plaats van herkomst van het vee en bevattende een nauwkeurige beschrijving van het vee door opgave van geslacht, leeftijd, kleur en blijvende bijzondere kenteekenen, een opgave van de plaats van herkomst en de plaats van bestemming en van den tijd, gedurende welken het biljet geldig is, alsmede de verklaring van den burgemeester, dat het vee zich na het inwerkingtreden van de, krachtens dit artikel gedane, aanwijzing niet in den afgesloten kring heeft bevonden.

Artikel 41. De, in de artikelen 40, 42 en 43 bedoelde, aanwijzigingen worden door plaatsing in de *Staatscourant* en zoo mogelijk in een of meer plaatselijke nieuwsbladen ter algemeene kennis gebracht.

Daarbij worden tevens voorschriften gegeven omtrent uitzonderingen, die op het uitgevaardigde verbod zullen worden toegelaten.

De intrekking of wijziging van de, in de artikelen 40, 42 en 43 bedoelde, aanwijzingen wordt op dezelfde wijze ter algemeene kennis gebracht. (*Ned. Landb. Weekbl.*, 16 Febr. 1907.)

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 30 Januari 1907, bepaald:

a. met ingang van 31 Januari 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende den Sint-Albertpolder, gelegen in de gemeente Sas-van-Gent.

b. te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 31 Januari 1907, bepaald:

met ingang van 1 Februari 1907 in te trekken zijn beschikking van 5 Januari 1907, n°. 137, afd. V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeenten Ossendrecht en Putte.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 1 Februari 1907, bepaald:

met ingang van 2 Februari 1907 in te trekken zijn beschikking van 5 Januari 1907, n°. 140, afd. V. D., waarbij verboden werd:

a. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Hulst;

b. het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Hulst.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 7 Februari 1907, bepaald:

a. met ingang van 8 Februari 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Philippine;

b, te bepalen dat, wanneer enz. enz.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 18 Februari 1907, bepaald:

met ingang van 19 Februari 1907 in te trekken zijn beschikkingen van:

1°. 19 December 1906, n°. 12129, afd. V. D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente St.-Geertruid;

2°. 4 Januari 1907, n°. 92, afd. V. D., waarbij tot nader verboden werd het houden van de maandelijksche veemarkten en de markten van biggen, alsmede van openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Valkenburg (Limburg);

3°. 11 Januari 1907, n°. 312, afd. V. D., waarbij tot nader

verboden werd het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeenten Hulsberg, Schin op Geul, Oud-Valkenburg, Berg en Terblijt en Houtem;

4°. 24 Januari 1907, n°. 7472, afd. V. D., waarbij verboden werd:

a. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Maastricht;

b. het houden van markten, openbare verkoopingen, tentoonstellingen en andere vereenigingen van herkauwende dieren en varkens in de gemeenten Amby, Meersen, Heer, St. Pieter en Oud-Vroenhoven.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende Januari 1907.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid.		Rotkreupel.
											Bij hond en kat.	Bij ander vee.	
Groningen . .	5	„	„	„	„	4 (2)	„	„	„	3 (3)	„	„	„
Friesland . . .	11	„	„	„	„	204 (44)	„	3 (2)	„	8 (7)	„	„	3 (3)
Drente. . . .	5	„	„	„	„	45 (22)	„	„	„	1	„	„	„
Overijsel . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Gelderland . .	8	„	„	„	„	„	„	„	„	8 (8)	2(2)	„	„
Utrecht . . .	4	„	„	„	1	„	„	1	„	2 (2)	„	„	„
Noord-Holland .	3	„	„	„	3 (2)	„	„	„	„	1	„	„	8 (3)
Zuid-Holland .	2	„	„	„	4 (1)	„	„	4 (4)	„	1	„	„	„
Zeeland . . .	3	„	„	35 (2)	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	5	„	„	91 (1)	„	„	„	„	„	2 (2)	3(3)	„	„
Limburg . . .	20	„	„	49 (2)	„	2 (1)	„	„	„	12 (11)	7(7)	„	„
TOTAAL . .	66	„	„	175 (5)	8 (4)	255 (69)	„	9 (8)	„	38 (36)	12(12)	„	11 (6)

(*Staatscourant* van 14 Februari 1907, n°. 38.) v. E.

MEDEDEELINGEN UIT DE CHIRURGISCHE CLINIEK VAN 's RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,

DOOR

W. C. SCHIMMEL en J. VAN DER VEEN.

6°. Genezing van een hernia ventralis bij een paard door afklemmen.

Den 6den November 1906 werd een 3-jarige roodbruine ruin, hoog 1,65 M., gekruist inlandsch ras, toebehoorende aan den heer Ch. H. te A., wegens een geruimen tijd te voren, door een slag van een paard, ontstane buikbreuk, ter behandeling aangeboden.

In het onderste gedeelte van de regio mesogastrica sinistra bevond zich een half-ellipsoïdvormige zwelling van de volgende afmetingen: lengte-as 1,5 dM., breedte-as 1 dM., dikte-as 0,6 dM. Door drukking verdween de zwelling en voelde men een ovale breukpoort, waarin drie vingers konden worden opgenomen. De zwelling was dus een breuk, en wel een enterocele, zooals onder andere bleek uit het bij drukking plotseling terugwijken van den breukinhoud.

Er werd besloten op de huid van den breukzak, na repositie van den breukinhoud, een klem te appliceeren, ten einde te beproeven aldus, evenals bij navelbreuken gebruikelijk is, genezing te verkrijgen.

Den 7den November werd het paard daartoe in rechter zijligging gebracht en werd onder chloroformnarcose een houten breukklem met 23 cM. klemwijdte in verticale richting aangelegd. Ten einde het juiste gedeelte van de huid en den breukzak te kunnen inklemmen, was te voren de grenslijn van de zwelling, door het aldaar wegknippen der haren, bepaald. Toen het paard echter van de matras opstond,

sprong de klem, welke met kracht was toegeknepen doch in het midden uitboog, met geweld van haar plaats en werd zij eenige meters ver weggeslingerd.

Door dit feit opmerkzaam gemaakt op de geweldige spanning van de spieren van den buikwand bij het opstaan, werd gevreesd dat hierdoor later, na het afklemmen der uitgestulpte huid, voordat het nieuw te vormen bindweefsel dat de breukpoort moest afsluiten, voldoende resistent was geworden, wel eens eventratie zou kunnen ontstaan. Daarom werd den eigenaar op dit gevaar gewezen; hij wenschte echter de operatie in elk geval beproefd, daar hij het paard met dit gebrek, op risico, had gekocht.

Omdat de houten klem niet had voldaan, werd een ijzeren instrument met een klemwijdte van 27 cM. en een klemmend vlak van 8 mM. breedte vervaardigd, dat echter een gewicht van 1 Kg. verkreeg. Deze klem kon met schroefbouten, welke grepen in moeren, gesneden in de uiteinden van het eene klemgedeelte, worden aangedraaid.

Den 13^{den} November werd de operatie ten tweedenmale op bovenvermelde wijze verricht, waarbij de klem zoo vast mogelijk werd aangedraaid. Bij het opstaan van het paard bleef het instrument op zijn plaats; het had een nagenoeg verticale richting. Eenige uren daarna werd de klem een drietal slagen losser gedraaid, opdat de afklemming niet te snel zou geschieden. Met het oog op het niet onbelangrijk gewicht werd zij aan een bandage, om het achterlijf aangelegd, bevestigd en daardoor gedragen. Later werd een zakje zand als tegenwicht aan de rechter zijde der bandage gehangen.

Het daarop volgend anderhalf etmaal werd het paard aan de ruif opgebonden gehouden. Wijl het dier echter den 15^{den} November hoestte en het hooi minder gretig at, werd het los in den box gelaten. Rondom de breukpoort was in dien tijd weinig zwelling ontstaan. Een paar dagen

later, toen van hoesten en stoornis in den eetlust niets meer werd bemerkt, werd het paard weder aan de ruif opgebonden; dit scheen voorzichtiger.

De toestand bleef verder gunstig tot den 26sten November; het dier vertoonde toen koliekverschijnselen en beet naar de klem. Daar deze inmiddels bijna was afgevallen, werd ze verwijderd, waarbij nog eenige doode huidgedeelten moesten worden doorgesneden. De aldus ontstane wondvlakte was nagenoeg rond en had een diameter van ongeveer 15 cM. De breukzwelling was bijna verdwenen. Ten einde eventratie te voorkomen, werd onverwijld een katoenen zwachtel om het achterlijf gelegd en zóó bevestigd, dat hij niet kon verschuiven. Dagelijks werd de bandage vernieuwd, nadat de wond was bepoederd met alumen crudum en carbo vegetabilis partes aequales. Het dier bleef daarbij steeds aan de ruif opgebonden, ten einde de hevige spanning van den buikwand bij het opstaan te voorkomen.

De genezing schreed naar wensch voort, de wondvlakte werd langzamerhand kleiner en veranderde van gedaante, ze werd ellipsvormig. De te weelderige granulaties werden bestreden met lapis infernalis in substantie of door middel van een 20 % chloorzinksolutie.

Den 13den December waren de wondranden nog slechts ongeveer 0,5 dM. van elkander verwijderd; voortaan werd de wond met unguentum aegyptiacum verbonden, ten einde nog meer de contractie te bevorderen.

Intusschen scheen het litteekenweefsel, dat de breukpoort opvulde, niet krachtig genoeg om aan de drukking der darmen weerstand te bieden; nu en dan, afhankelijk van de peristaltiek, puilde die plek een weinig naar buiten uit. Ten einde aldaar het resistentievermogen te verhoogen en nog eenigen tijd een drukking naar binnen uit te oefenen, werd er unguentum cantharidum ingewreven. Zoodra de hierdoor ontstane korst was afgevallen, werd het inwrijven

der zalf herhaald. Toen het paard op 5 Februari 1907 hersteld werd afgehaald, werd den eigenaar aanbevolen de aanwending van cantharidenzalf nog wat voort te zetten, ten einde bij belangrijke spanning van den buikwand recidieve te voorkomen.

7°. Keratosis boven den kroonrand van een achterhoef, uitgaande van een gedisloqueerd gedeelte der keratogene membraan.

Den 11den December 1906 werd een zwarte 1½-jarige merrie, hoog 1,54 M., gekruist inlandsch ras, toebehoorende aan D. C. H. te Z., ter behandeling aangeboden wegens een huidhoorn aan de binnenvlakte der kroon van den linker achterhoef, welke zoo lang was dat hij met het andere achterbeen in aanraking kwam. Het paard ging daardoor met dat been allengs wijder loopen. Men had dezen hoorn al eens door afknijpen verkort, doch dit hielp slechts tijdelijk; in korten tijd groeide hij weder aan. De hoorn had zich ontwikkeld na een verwonding daar ter plaatse; dit was echter bij een vorigen eigenaar geschied, zoodat hieromtrent niets naders kon worden medegedeeld.

Linker achterhoef met keratosis, van achteren en binnen gezien.

Het in goeden voedingstoestand verkeerende, flink ontwikkelde, gezonde paard had aan de binnenvlakte van het linker achterbeen, juist boven den hoef, een huidhoorn, welke horizontaal, doch met naar boven gekrulde punt, naar het naaststaande been was gericht (zie de figuur). Hij was zoo lang, dat hij in stap en draf telkens met de binnenvlakte van het rechter achterbeen in aanraking kwam, niettegenstaande het paard dit been met eenige abductie voorwaarts bracht. Overigens werd daardoor geen stoornis in de beweging veroorzaakt.

Het dier was zoo schuw, dat een nauwkeurig onderzoek eerst kon geschieden nadat het in een noodstal met behulp

van een broek en met hoeftouwen aan de palen bevestigd was geworden. Toen bleek dat de 13 cM. lange huidhoorn het gevolg was van een vroeger plaats gehad hebbende verwonding, waarbij over den geheelen verzenwand de vleeschzoom en het bovenste gedeelte van de vleeschkroon, met den er op liggenden hoorn naar boven was omgeslagen. In dezen gedisloqueerden toestand was dit gedeelte der keratogene membraan blijven zitten; de hoorn welke daardoor verder werd gevormd, groeide niet meer recht naar beneden, vereenigd met den anderen hoorn van den hoef, doch in horizontale richting, aan de punt licht opgekruld, naar rechts. De hoornvorming was dus eigenlijk normaal, slechts gedisloqueerd. En het was te verwachten dat de hoorngroei in dezelfde abnormale richting zou blijven bestaan, zoolang de matrix van de gewone plaats afgeweken bleef.

Aan een repositie hiervan viel niet te denken, omdat zij door een harde bindweefselmassa met de omgeving was vergroeid. De kroonrand van den binnenverzenwand was namelijk belangrijk verdikt, een gevolg van de voorafgegane verwonding. Het eenige wat dus tot duurzaam herstel kon leiden, was exstirpatie van den huidhoorn, met inbegrip van zijn vormplaats, de gedisloqueerde keratogene membraan.

Tot dit doel werd het paard in linker zijligging gebracht, het onderliggend linker achterbeen uitgebonden en een Esmarch'sche lis om de koot geslagen. Onder chloroformnarcose werd nu de huidhoorn met zijn basis (gedisloqueerde keratogene membraan met omringend verhard bindweefsel) weggesneden, zoodat een wondvlakte ontstond van 6 cM. diameter. Het scheen niet raadzaam de geheele verdikking weg te nemen, omdat daarmede een te groot huidverlies gepaard zou gaan, wat op deze plaats, alwaar de cutis toch zoo moeilijk verschuifbaar is, zwaar woog.

De huid bleef aan den wondrand eenigszins naar boven gericht; het was evenwel te verwachten dat deze door massage, verweeking en bandage allengs recht naar beneden zou worden gekeerd, vooral wanneer de harde subcutis aldaar zachter en ten deele geresorbeerd werd.

Deze therapie ging bij het lastige paard niet gemakkelijk; door het verzet beleedigde het zich bovendien aan de pijp, zoodat ook dit lichaamsdeel moest worden behandeld. De wond en haar omgeving werd dagelijks met boorzalf gemasseerd en daarna werd een PRIESSNITZ'sche omslag aangewend. Nu en dan werd de granulatievlakte, ter bestrijding van woekering, met een 20-percentsche chloorzinksolutie of met lapis infernalis in substantie getoucheerd.

Het gewenschte resultaat werd op deze wijze bereikt, doch niet zoo snel als men het gaarne had. Dit was het gevolg van het langdurig bestaan der laesie, waardoor zich aan de basis van den huidhoorn een vrij uitgebreide sclerodermie had ontwikkeld. De aan den kroonrand van den hoef toch al moeilijk verschuifbare cutis kon hierdoor slechts zeer langzaam van de peripherie der wond naar het centrum daarvan voortschrijden. Eindelijk, op den 24sten Januari 1907, kon het paard, geheel hersteld, vertrekken.

MEDEDEELINGEN UIT HET LABORATORIUM VAN HET GEMEENTE-SLACHTHUIS TE UTRECHT,

DOOR

W. VAN DER BURG.

---

1. Tuberculosis myocardii bovis.

Hoezeer men mag zeggen dat bij het rund de tuberculose geen enkel orgaan spaart, wordt toch het myocardium vrij zelden ziek bevonden.

KITT zegt in zijn *Pathologische Anatomie der Haustiere*, II^te^ Auflage:

„Selten trifft man beim Rinde Tuberkeln im Herzfleisch; „es kommt aber vor, dass (ohne Pericardialtuberkulose) „mitten im Herzmuskel oder nahe zur Oberfläche vereinzelte „miliare oder hazelnussgrosse gelbkäsige Knoten sich vor- „finden, oder eine beulenförmig vorgetriebene Herzpartie „eine nussgrosse Aglomerat kalkig käsiger Miliartuberkel in „sich schliesst."

Meer wordt aldaar over dit onderwerp niet medegedeeld.

OSTERTAG is in dit opzicht in zijn *Handbuch der Fleischbeschau* IV^te^ Aufl. al even kort, waar hij zegt: „In seltenen „Fällen entwickelt sich Tuberculose des Myocards bei den „schlachtbaren Haustieren. In den wenigen Fällen, welche „vom Verfasser gesehen wurden, zeigten die tuberculösen „Herde die charakteristische Gestalt der hämorrhagischen „Infarkte."

Hoezeer FRIEDBERGER en FRÖHNER in het bekende werk (6de druk) met geen enkel woord over tuberculose van de hartspier spreken, geven zij toch een statistiek op, volgens welke bij 0,9 % van de tuberculeuse runderen het hart ziek zou zijn, waaruit men zou moeten besluiten, dat dit toch niet zoo heel zelden voorkomt. Ook NOCARD maakt in „*Les maladies microbiennes des animaux*", 3e édition, melding van deze Duitsche statistiek, maar zegt toch ook: „La tuberculose du myocarde est rare chez le boeuf," en geeft verder een overzicht van enkele in de literatuur beschreven gevallen.

Indien men zich de moeite getroost deze na te slaan, blijkt, dat de tuberculose van de hartspier voorkomt in den vorm van enkele grootere of kleinere abscessen of knobbels in het spierweefsel, welke duidelijke misvormingen van het hart ten gevolge kunnen hebben of wel, dat het myocardium bezaaid is met tuberculeuse haarden van verschillenden omvang en zelfs grootendeels hierdoor verdrongen kan zijn.

Aan de gemeente-slachtplaats te Utrecht werd een dezer dagen een geval geconstateerd — het eerste aan het op den 1sten Augustus 1901 geopend abattoir — dat om zijn uitgebreidheid vermelding verdient.

Het betrof een koe, ingevolge de bepalingen omtrent de bestrijding van (open) tuberculose bij het rund, door het rijk overgenomen, en ter slachting naar hier vervoerd, alwaar zij moribund aankwam.

Behalve tuberculose van pleura, pericardium, peritoneum, longen, lever en nieren met regionnaire lymphoglandulae (de z.g. lichaamsklieren waren intact), was ook de hartspier in hevige mate aangedaan. Nagenoeg de geheele buitenste rok van de hartspier was bezaaid met tot een knikker groote haarden, waarvan enkele kleinere tot erwtgroote, reeds door het epicardium te zien waren. Ook dit vlies zelf had zijn glans verloren en was hier en daar met fijne vlokken en parels bezet. Het hart was iets vergroot; de grootste wanddikte bedroeg ongeveer 5 cM.

Een sneevlakte daar ter plaatse door het linker hart gaf het volgende te zien: Het binnenste gedeelte van den spierwand ter dikte van circa 2 cM. is vrij van ziekelijke veranderingen. De buitenste ongeveer 3 cM. dikke laag bestaat nagenoeg uitsluitend uit een conglomeraat van tot ruim een dubbeltje groote gele kaasachtige haarden, hier en daar in elkaar overgaande of wel gescheiden door tot 2 mM. dikke bindweefselstrooken, waarin ik nog spierweefsel meende te herkennen. Onderscheidene van deze — de kleinere — reiken tot het epicardium, en enkele, de boven genoemde parels, zijn nagenoeg geheel met dit vlies bedekt. Deze hebben vrij in het hartezakje gehangen.

Naar de punt van het hart neemt de nog aanwezige binnenste spierrok in dikte af tot ongeveer 1 cM. Het zieke gedeelte heeft daar echter eveneens dezelfde dikte.

Het endocardium vertoonde geen tuberculeuse veranderingen.

Een strijk-praeparaat uit een kleinere haard gemaakt, gaf vrij veel tuberkelbacillen te zien.

Opmerkelijk was dat de punt van het hart even goed ziekelijk was veranderd, als de meer naar de basis gelegen deelen, wat volgens de desbetreffende literatuur gewoonlijk niet het geval is.

Moet worden toegegeven, dat de tuberculeuse haarden uitsluitend aan de peripherie van het hart waren gelegen, toch kan ik „die charakteristische Gestalt der hämorrhagischen Infarkte" (OSTERTAG) hierin niet erg duidelijk herkennen.

Daar ook pericardium en epicardium ziek waren, ligt het mijns inziens meer voor de hand een verbreiden van de ziekte van daar uit aan te nemen. Bij een eenmaal in den hartwand tot stand gekomen infectie, behoeft men inderdaad, in verband met de rustelooze arbeidzaamheid van dit orgaan, de bloedbaan niet te hulp te roepen om een verder voortschrijden te verklaren.

Utrecht, Januari 1907.

Naschrift. Bij nadere beschouwing van een op alcohol bewaard gedeelte van dit hart, sprong in het oog, dat het zieke en het gezonde weefsel zeer gemakkelijk met een stomp voorwerp te scheiden waren. De verbinding bestond slechts uit los bindweefsel. Dit gaf aanleiding tot het vermoeden, dat het tuberculeuse proces zich slechts epicardiaal en niet intramusculair had verbreid. En inderdaad dit moet worden aangenomen. In hetgeen door mij tusschen de tuberculeuse haarden voor restanten van spierweefsel was gehouden, mocht het niet gelukken een enkele spiervezel aan te toonen, hoezeer coupes werden gemaakt van dezelfde plaatsen, waar ik bij het versche praeparaat spierweefsel meende te zien.

2°. Tuberculosis myocardii equi.

Komt tuberculose bij het paard weinig voor, ongetwijfeld is het een zeldzaamheid, indien bij dit dier het myocardium de zetel van die ziekte is.

Aan de gemeente-slachtplaats alhier werd onlangs een geval geconstateerd, dat deswege, en om zijn eigenaardig pathologisch-anatomisch aanzien, vermelding verdient.

Een 16-jarige inheemsche merrie van gemiddelde taille, welke gedurende 10 jaar aan de gemeente-reiniging dienst had gedaan, was op den 26sten December 1906, na in verband met den sneeuwval een ongewoon zware dagtaak te hebben verricht, 's avonds om half acht op stal bezweken.

Bij de keuring van het cadaver op den volgenden dag werden geen bijzondere afwijkingen gevonden dan aan het hart. Dit orgaan, iets bleeker dan normaal en van gewone consistentie, had een gewicht van 4,6 KG. De grootste dikte van den linker hartwand was 6 cM. en van den rechter 3 cM. Onder het epicardium vertoonden zich op beide helften van het hart glanzende grauwwitte knobbeltjes van ruim een speldeknop tot bijna een knikker groot. Zij waren, in het myocardium ingebed, door hun grootere consistentie met den vinger te voelen en bevonden zich talrijker in de richting van de basis dan naar de punt van het hart, alwaar ze slechts spaarzaam voorkwamen.

Bij doorsnijden bleken zij uit homogeen vast weefsel — zonder verweekte kern — te bestaan, waren glanzend en knarsten als zij gekliefd werden, terwijl zij in zeer geringe mate boven het spierweefsel, waarmede zij dan ook innig verbonden waren, uitpuilden. Op sommige plaatsen kwamen zij zoo talrijk in het myocardium verspreid voor, dat de sneevlakte meer grauwwit dan roodbruin was.

In de nabijheid van mitralis en tricuspidalis hadden zij het endocardium naar binnen gedrongen en herinnerden aan verruqueuse woekeringen. Deze kleppen zelf waren gezond, maar tusschen de platen van een der semilunairkleppen van de aorta bevond zich eveneens een dergelijk knobbeltje van den vorm en half zoo groot als een linzezaad. Ik meende te doen te hebben met een myocarditis interstitialis

chronica fibrosa, hoezeer hierbij volgens KAUFMANN [1]) de ziekelijke veranderingen onder de sneevlakte inzinken.

Om tot een juiste diagnose te komen, werd de hulp ingeroepen van den heer dr. H. MARKUS, die tot de conclusie kwam, dat wij te doen hadden met een geval van tuberculosis myocardii. Coupes van het zieke weefsel gemaakt, vertoonden duidelijk den bouw van een tuberkel en het kostte na de aanwijzingen van den heer MARKUS, dien ik ook hier daarvoor mijn dank betuig, geen bijzondere moeite in de zelf gemaakte praeparaten reuzencellen en tuberkelbacillen aan te toonen.

In het oog vallend is het, dat dit tuberculeuse weefsel zich macroscopisch zoo geheel anders voordeed dan wij het gewoonlijk bij rund en varken zien, en dit is dan ook de reden dat bij mij het vermoeden niet opkwam met tuberculose te doen te hebben. Daardoor werd dan ook verzuimd een meer nauwkeurig onderzoek naar de lymphoglandulae in te stellen dan men dit bij de practische vleeschkeuring pleegt te doen.

Utrecht, Februari 1907.

DE BEHANDELING DER BESMETTELIJKE SCHEEDE-ONTSTEKING,

DOOR

J. VLASKAMP.

De behandeling van den besmettelijken scheede-catarrh heb ik lang tot de onaangenaamste dingen gerekend, welke in de praktijk voorkwamen. Vooreerst: de veehouder achtte de zaak niet zoo erg. En inderdaad zóó ernstig als de gevolgen ons van elders zijn gemeld, kan ik niet zeggen

[1]) *Lehrbuch der speziellen pathologischen Anatomie.*

dat zij hier zijn Van het aangetaste vee wordt minstens 60 % dadelijk, en bij herhaald dekken ruim 75 % dragend. Ook komt abortus lang zooveel niet voor als in andere streken ten gevolge van de scheede-ontsteking het geval schijnt te zijn. Maar dit neemt niet weg, dat men klaagt over het gust blijven van vele dieren en daarvoor hulp zoekt. Ook door het geschrift van dr. DE BLIECK is menig veehouder attent gemaakt op het bestaan van de ziekte in zijn stal. En in mijn omgeving mag het percentage der aangetaste dieren niet lager worden gesteld dan 90. Er zijn door mij dan ook zeer vele stallen behandeld en, zooals ik zeide, in den beginne was het een onaangenaam werk. Want niet alleen is het voor den veearts onpleizierig zelf steeds te moeten wijzen op den ernst van de ziekte, op gevaar af van te worden beschuldigd, dat hij de zaak ten eigen bate vergroot, doch bovendien was de behandeling duur en lastig en „last not least" het succes vaak gering of slechts van tijdelijken aard.

Gering was het succes veelal doordien de eigenaar de hem voorgeschreven maatregelen slordig of half uitvoerde. En dat het herstel meermalen, ja meestal, slechts tijdelijk was, kan wel geen verwondering baren in een streek waar de ziekte zoo algemeen, de besmetting uit andere stallen dus zoo gemakkelijk is. Alleen veehouders, die een eigen stier geheel voor henzelven hielden, konden er totaal uitkomen en er uitblijven.

Het is dus vooral mijn doel geweest de therapie zoo eenvoudig en goedkoop mogelijk te maken, en tevens er naar te trachten de besmetting door den stier te voorkomen.

De behandeling met de bekende bacillolcapsules is duur en vooral niet gemakkelijk. De dieren worden spoedig weerspannig en vaak blijft de zalf achter in de scheede. Zalf of vasogeen-praeparaten door middel van een stokje met omwonden einde in de scheede te brengen, ofschoon hierbij

wel de geheele scheede-wand kan worden besmeerd, is eveneens niet altijd gemakkelijk. Maar verrassend is het gemak waarmede de behandeling geschiedt door middel van de hier nog zeer weinig gebruikte zalfspuit van dr. H. Raebiger.

Het zeer glad bewerkte mondstuk laten de dieren immer zonder eenigen tegenstand in de scheede brengen. Eerst wanneer men het collum uteri aanraakt, springen ze soms op zijde, maar dan is de operatie afgeloopen.

Immers de zalf wordt niet ingespoten, maar juist door het terugtrekken van de spuit blijft zij in de scheede achter. Deze bewerking is zóó eenvoudig, zoo als-van-zelfsprekend, dat, wanneer men den veehouder heeft geleerd de spuit te vullen, enz. deze er niet het minste ongeluk mede kan hebben. Het kan doodeenvoudig niet anders dan goed. En dat is veel waard. Men kan nu de spuit medegeven en dadelijk weer terug laten bezorgen (?), opdat in een week er wel 15 eigenaars gebruik van kunnen maken. Men levert zalf en gaat natuurlijk de patiënten na, zoodat, met een geringe huur voor de spuit, het dure instrument wel betaald wordt en men als veearts niet te groote rekeningen behoeft te schrijven, enkel voor dit werk.

Wordt mijn hulp ingeroepen door den eigenaar van een stal, waar besmettelijke scheede-catarrh heerscht, dan stel ik de volgende behandeling in.

Eerst wordt de geheele stal zooveel mogelijk gedesinfecteerd met warme creolinesolutie. Ik gebruik daarvoor een pulverisateur, zooals overal wordt gebezigd voor het besproeien van vruchtboomen, enz. met „Bordeausche pap."

Wie dit nooit deed, moet het probeeren. Met heel weinig creoline-oplossing kan men muren, zolder, houtwerk, enz. geheel bevochtigen, en vooral door de stoffijne verdeeling, gepaard met hooge drukking, wordt het vocht prachtig in alle naden en gaatjes geslingerd. Ook de koeien ondergaan

die reiniging, waarbij de bovenste staarthelft kaal wordt geknipt. Zulk een eersten dag is het een heel werk; dit geschiedt trouwens maar eenmaal.

Wat den stal aangaat, bepaalt de behandeling zich later alleen in nu en dan besproeien van groep of stalbodem met een oplossing van sulfas cupri (om de creoline-lucht, voor de melk). Alleen waar een koe slijmt, verworpen heeft, kortom blijkbaar de omgeving bevuilt, wordt die plaats met haar omgeving dagelijks ontsmet.

Alle koeien worden wekelijks eenmaal afgewasschen, wat de achterhand betreft. Dieren waarbij zichtbaar secretie plaats heeft: tweemaal daags of soms eenmaal per dag.

Koeien welke duidelijk lijdende zijn of die ik verdenk lijdende te zijn aan de ziekte, worden eerst drie dagen achter elkander eenmaal per dag met bacillol-zalf ingespoten, daarna driemaal om den anderen dag, dan eenmaal per week. Al het andere vee, van de kalveren boven twee maanden af, wordt eenmaal per week ingespoten.

Hiervan zijn alleen uitgezonderd dieren, welke binnen drie weken moeten kalven en dieren, welke pas gekalfd hebben. De laatste drie weken vóór het kalven behandel ik de koeien niet, terwijl de behandeling eerst minstens veertien dagen na het kalven begint of hervat wordt. Heeft een koe verworpen, dan wordt natuurlijk de uterus geïrrigeerd, wat ik, zooals men begrijpt, liefst zelf doe, en waarbij ik in dit geval geen gebruik maak van adstringentia.

Heeft de eigenaar plan een dier te laten dekken, dan wordt eenige dagen voordat hij meent dat de bronst (tijdens welke de coitus zal geschieden) intreedt, de behandeling met zalf gestaakt. Is het dier duidelijk of verdacht lijdende aan scheede-catarrh, dan wordt het eenmaal daags behandeld met ichthyol-vasogeen of, beter nog, met pyoctanine-vasogeen. Maakt men die praeparaten zelf, dan zijn ze niet zoo duur, terwijl bovendien geen groote hoeveelheid noodig is.

Ik doe de scheede hiermede besmeren door middel van een stokje, op welks punt ik een prop watten heb, omkleed met een stukje zeemleder.

Wordt het dier tochtig zonder genezen te zijn, dan laat ik het dekken een keer overslaan, spuit eerst weer zalf in (drie dagen om den anderen dag, enz. als gewoonlijk), maar houd daarmede op eenige dagen vóór den bronsttijd, om tot vijf dagen daarvóór met besmeren door te gaan. Is het dier nu tochtig, dan wordt het achterste gedeelte van de scheede, tot ongeveer acht centimeter, flink besmeerd met pyoctanine-vasogeen, en de koe bij den stier gebracht. De geheele roede van den stier komt prachtig blauw te voorschijn; zonder dat deze eenig teeken van pijn geeft, is hij behandeld. En ik geloof dat de kans op besmetting aldus zeer gering is, terwijl de conceptie even goed plaats vindt, mits men vroeg genoeg opgehouden heeft met de behandeling van de geheele scheede, en bij de laatste behandeling niet te diep is gegaan.

Met de zalfspuit laat bijna iedere stier toe, dat men bacillolzalf in den koker brengt. In den dektijd is dit niet aan te raden, daar het dier door de prikkeling niet alleen onrustig wordt, maar traag of niet dekt. Van pyoctanine-vasogeen heb ik dat gevolg nooit gezien. Ichthyol heb ik niet aangewend, omdat ik, misschien ten onrechte, vreesde dat de reuk er van het dekken niet zou bevorderen.

Wordt deze methode nauwkeurig opgevolgd, dan is men zeker in enkele weken de ziekte te hebben overwonnen en, vooral ook door hetgeen ik het laatst zeide, heeft men kans nieuwe besmetting te voorkomen. Is men bang dat een stier de koe toch nog heeft besmet, dan kan, als het ware prophylactisch, de behandeling een dag of twee dagen na den sprong weer worden begonnen, alsof het dier reeds ware aangetast. Ook waar heel veel abortus optrad, en dit was of is hier dan bijna steeds een gemengde infectie (er be-

staat namelijk naast scheede-catarrh besmettelijke abortus), ook daar heeft deze behandeling ten opzichte van dat aborteeren beslist succes gehad.

Nog één kleinigheid moet worden gereleveerd; men dient namelijk den veehouder in het voorjaar op zijn hart te drukken dat hij vooral zorg draagt, dat zijn vee niet „uit kan breken", noch dat vreemd vee in zijn weide kan komen.

Het is mij gebeurd, dat een beslag vee, dat na veel moeite van deze kwaal bevrijd was geworden, opnieuw besmet werd door een vreemde koe, welke, tochtig zijnde, door de afscheiding drong en gedekt werd door den eigen stier van den genezen stal. Eerst veel later, toen enkele pinken gust bleven, werd het ontdekt en nog later eerst de oorzaak gevonden. Wel wist de buurman dat zijn koe op het terrein van den ander was geweest, maar eerst toen absoluut drachtigheid werd geconstateerd, kwam ook de zekerheid dat die koe den stier had besmet en daardoor de geheele stal weer bloot was gesteld aan besmetting.

De ondervinding heeft mij geleerd, dat voor behandeling op groote schaal de zalfspuit, zoo al niet onontbeerlijk, dan toch van heel veel waarde is; voorts dat het passeeren van de roede van den stier door den met pyoctanine besmeerden scheede-ingang het gevaar voor besmetting tot een minimum reduceert.

Eibergen, Januari 1907.

ENKELE OPMERKINGEN OVER DE THERAPIE DER KALFZIEKTE,

DOOR

S. R. FERWERDA.

Het is een eigenaardig feit, dat, hoewel men met de joodkaliumtherapie van Schmidt reeds zulke goede resul-

taten kreeg, weldra in gesprekken en literatuur openbaar werd, dat de variaties op deze behandeling veelvuldiger werden. Meende men eerst dat het joodkalium hier specifiek werkte, en lucht beslist moest worden geweerd, later bleek dat een toevoeging van lucht bij de joodkaliumsolutie zeer heilzaam was. Maar ook de joodkaliumoplossing liet men wel eens varen, daar men beweerde dat het injiciëeren van een zoutsolutie even nuttig werkte, terwijl weer anderen zuiver water gebruikten, of water waarin men ter versterking van de hartsactie coffeïne oploste. Toen kwam, nadat eerst gedeeltelijk joodkalium en gedeeltelijk lucht was gebruikt, de luchtinsufflatie alleen.

Men ging zich nu weer bezighouden met de pathogenese der ziekte. Het therapeutisch succes werd toegeschreven aan de mechanische werking der geïnsuffleerde lucht; deze moest aan den eenen kant dienen ter verklaring van de theorie van Hess, maar werd toch ook aan den anderen kant te hulp geroepen door hen, die meenen dat het wezen der ziekte hierin bestaat, dat door de sterke bloedsvulling van den uier een arteriëele hersenanaemie tot stand komt. Nog onlangs werd hierop gewezen in de *Berliner Tierärztliche Wochenschrift*, door Gebauer. Deze veearts behandelde een onder de verschijnselen van kalfziekte lijdende koe met luchtinsufflatie en kreeg tijdelijk succes. Later bleek echter dat al de symptomen moesten worden toegeschreven aan verbloeding in de scheede. Hij trekt hieruit de conclusie dat de ziekteverschijnselen bij dieren welke aan langzame verbloeding lijdende zijn, overeenstemmen met die van kalfziekte, dat door die langzame verbloeding een arteriëele hersenanaemie ontstaat, en de verschijnselen er van door luchtinsufflatie tijdelijk kunnen verdwijnen.

Ook in de *Veröffentlichungen aus den Jahres-Veterinär-Berichten der beamteten Tierärzte Preussens für das Jahr* 1903, verdedigt de veearts David deze geheel physische

theorie uitvoerig door de luchtinsufflatie, en tracht er mede te beantwoorden de vijf vragen die THOMASSEN heeft gesteld, om daaraan de deugdelijkheid van een kalfziekte-theorie te toetsen.

Nu zijn ook later aanmerkingen gemaakt op de mechanische werking der luchtinsufflatie door KNÜSEL (Ref. DE BRUIN, *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, Januari* 1903). KNÜSEL is van meening dat de werking van lucht in den uier bij kalfziekte niet als een zuiver mechanische moet worden beschouwd. Hij grondt deze meening op het feit dat, indien de gewenschte spanning wordt verkregen door inspuiting eener indifferente vloeistof, de resultaten niet steeds zoo gunstig zijn. Hij beschouwt den invloed der lucht als een chemische werking der zuurstof.

Letten we op den histologischen bouw van den uier, dan weten wij, dat we hier vinden het interstitiëele bindweefsel waarin de bloedvaten verloopen, en verder het parenchym van den uier. Nu is het waar, dat de hoeveelheid van het interstitiëele bindweefsel aanzienlijk verschilt bij onderscheidene koeien, en dat bij dieren welke het meest voor kalfziekte vatbaar zijn het interstitium vaak in geringer hoeveelheid aanwezig is dan bij andere, maar we vinden toch ook, onder onze aan kalfziekte lijdende patiënten, koeien met veel interstitiëel bindweefsel in den uier, en altijd zullen de bloedvaten hier wel zijn omgeven door een vrij aanzienlijk elastisch omhulsel.

Zullen we dus kunnen rekenen op een merkbare werking door de luchtinsufflatie op de bloedsquantiteit in den uier, dan zal de insufflatie aanzienlijk moeten zijn.

Daarop wijzen dan ook al de voorschriften dienaangaande. Een juiste definitie tot hoever men moet gaan, is moeilijk te geven, maar de aanwijzingen luiden toch: „insuffleeren tot de uier goed gespannen is, insuffleeren tot de uier „prall gefüllt" is, insuffleeren ad maximum".

Blijkt dat nu echter ook in de praktijk absoluut noodzakelijk?

In de gemeenten Putten, Ermeloo en Harderwijk komt de kalfziekte veelvuldig voor, zoodat ik in de jaren 1904 en 1905, een gezamenlijk aantal van 160 dergelijke patiënten onder mijn behandeling kreeg. Bij alle is gebruik gemaakt van de luchtinsufflatie door middel van het toestelletje van Evers, en van de luchtinsufflatie alleen. Bij geen enkel individu is hypodermatisch of intramammair coffeïne ingespoten, hoewel daartoe dikwijls schijnbaar indicatie bestond; nooit is verder gebruik gemaakt van scherpe fricties of warme dekken op het kruis.

Nadat ongeveer een vijftigtal waren behandeld, werd mijn hulp ingeroepen bij een koe van de wed. A. onder Ermeloo, bij welk dier de diagnose kalfziekte niet twijfelachtig was. Na de voorbereidende werkzaamheden willende overgaan tot de insufflatie, bemerkte ik tot mijn schrik dat mijn instrumentje niet deugde. Niet dan met groote moeite gelukte het mij een betrekkelijk geringe hoeveelheid lucht in den uier te brengen. Toen ik echter een zestal uren later niet zonder vrees mijn tweede visite maakte, stond de koe reeds en toonde goeden eetlust.

Sedert dien tijd is door mij te allen tijde uiterst matig geïnsuffleerd en altijd met uitstekend gevolg. Slechts twee patiënten, dus 1,3 %, stierven; de tijd van opstaan na de insufflatie was zeer gunstig, het uitblijven van herkauwen of verstopping was zelden, en recidieve trad slechts tweemaal op, waarschijnlijk door te spoedig melken.

Dat insuffleeren ad maximum onnoodig is, blijkt ook nog uit het volgend feit. Door mij is bij geen der gevallen gebruik gemaakt van de toebinding van den tepel en het afsluiten van de lucht door een bandje of den gutta percha-ring van Evers.

Zoowel na het insuffleeren zelf, alsook onder de massage van den uier, liet ik ontwijken wat ontwijken wilde, altijd zonder eenig nadeel.

Aan de massage van den uier is, meen ik, veel gewicht te hechten. De praktijk heeft mij bewezen dat, hoe beter de massage geschiedt, des te korter het resultaat van de insufflatie op zich laat wachten.

Ik meen dan ook dat het succes van de zeer matige insufflatie pleit tegen de theorie, volgens welke het gunstig gevolg zou zijn toe te schrijven aan een louter mechanische werking van de lucht.

Ik meen veel eer, dat het pleit voor een werking van de lucht, in casu de zuurstof daarvan, op de secerneerende kliercel.

Het in de praktijk bewezen nut van de massage, waardoor wij de lucht niet alleen brengen in de fijnste melkbuisjes, maar ook in nog nauwer aanraking met de cel zelve, ondersteunt die meening.

Het practisch nut, dat niet noodig is een insuffleeren ad maximum, is mijns inziens hierin gelegen, dat de speelruimte tot hoever men met insuffleeren kan gaan, grooter wordt, waardoor het dier bovendien de kans om huidemphyseem te krijgen geheel ontloopt.

Huidemphyseem heb ik eenmaal waargenomen, toen ik meende met puerperale septicaemie te doen te hebben. Het is een misschien niet gevaarlijk, maar toch lastig incident.

Bovendien meen ik te hebben opgemerkt, dat de melksecretie spoediger terugkeert.

Korte mededeelingen en referaten.

De werking van het locale anaestheticum alypine bij het paard. — Dr. Dittmer onderzocht aan de veeartsenijkundige hoogeschool te Berlijn of alypine bij het paard even anaestheseerend werkt als cocaïne, doch minder vergiftig is. Hij kwam tot de volgende resultaten omtrent dit door Bayer en Co. te Elberfeld op synthetischen weg gefabriceerde middel:

1°. De alypine komt wat haar anaesthetische werking betreft met die der cocaïne overeen.

2°. Zij werkt bij paarden 10-maal minder vergiftig dan cocaïne, daar de eerste vergiftigingsverschijnselen eerst optreden bij aanwending van 0,006 gram alypine per kilogram lichaamsgewicht, terwijl dit bij cocaïne reeds na doses van 0,0007 het geval is.

3°. Alypine kan worden gesteriliseerd, zonder in omzetting over te gaan, en blijft lang goed.

4°. Alypine werkt dubbel zoo snel als cocaïne, iets dat van groot belang is voor operaties en diagnostische injecties.

5°. Alypine is iets goedkooper dan cocaïne.

6°. Alypine brengt een geringe hyperaemie teweeg.

Referent meent dat van dit middel in de veterinaire praxis veel gebruik zal worden gemaakt, indien de verdere proefnemingen die van DITTMER bevestigen. (*Monatshefte für praktische Tierheilkunde, Band* 18, *Heft* 5.) W. C. S.

Het eten van watten ter voorkoming van nadeelige gevolgen door het inslikken van scherpe voorwerpen. — De veearts GROLLET te Parijs kreeg een jong kamerhondje in behandeling, dat al spelende een speld had ingeslikt. Hij herinnerde zich dat men bij den mensch in een dergelijk geval had aanbevolen om watten te laten eten; deze kunnen in de maag het puntige voorwerp inhullen en vervolgens laagsgewijze worden omgeven door stoffen, welke het darmslijmvlies beschutten tegen de inwerking van het scherpe lichaam.

Hij liet den hond daarom watten eten, gedeeltelijk in melk, voor een ander deel in confituren. Eén en twee uur later werd een lepel sla-olie toegediend.

Den volgenden dag werd de speld in de faeces teruggevonden. Een deel der wattenvezelen waren om haar heen gewikkeld; hoewel de punt niet volkomen was ingehuld, had zij geen nadeel veroorzaakt.

Dr. BONNEAU vermeldt, dat men bij kinderen, na het inslikken van vreemde voorwerpen, aanbeveelt om ze zooveel mogelijk aardappelen te laten eten; daardoor worden de darmen verwijd en wordt aldus aan het corpus alienum gelegenheid geboden af te gaan, zonder het slijmvlies te beleedigen.

GROLLET merkt op, dat de honden zich daartoe niet zouden

leenen, terwijl zij de watten, omringd door confituren, gaarne tot zich nemen. In plaats van een laxans, dat gevaarlijke contracties van het intestinum zou kunnen veroorzaken, is het verkieslijk per os of per anum olie te verstrekken. (*Bulletin de la Société de Pathologie comparée, août-septembre* 1906.)

W. C. S.

Noord-Amerika zoekt veeartsen. — Voor het toepassen der nieuwe besluiten in zake de vleeschkeuring hebben de Vereenigde Staten veel veeartsen noodig. Daar het land zelf niet bij machte is ze allen te leveren, moet een afgevaardigde Duitschland, Frankrijk en Zwitserland doorkruisen, ten einde bevoegde personen aan te werven.

De behoefte om de veterinaire studie te verzekeren en te ontwikkelen, wordt thans in die mate gevoeld, dat de groote vleeschkooplieden van Illinois aan de universiteit te Chicago 1,250,000 francs en een groote plek gronds hebben geboden voor de stichting van een veeartsenijschool, waarvoor het onderwijzend personeel vermoedelijk zal worden gezocht in Duitschland en Frankrijk. (*Recueil de médecine vétérinaire,* 15 février 1907.) W. C. S.

Over embryonale transplantatie, [1] door prof. dr. Hans Spemann. (Vertaald uit de «*Deutsche Medizinische Wochenschrift,*» 32 *Jahrgang, N°.* 4). Het is nu reeds meer dan tien jaar geleden, dat de hoogst verdienstelijke anatoom Gustav Born in de vergadering van natuuronderzoekers te Frankfort a/M. een voordracht hield met den titel: «Ueber künstlich hergestellte Doppelwesen bei Amphibien». De zonderlinge gedrochten, welke hij daarbij vertoonde, zullen eenigen van u zich zeker nog wel herinneren; er waren dieren, welke twee koppen of twee staarten bezaten, andere, die paarsgewijs aan buik of rug vergroeid waren; ja, er waren larven, welke op de plaats van den kop een tweeden staart, op de plaats van den staart een tweeden kop bezaten en toch leefden. Deze vormen waren daardoor verkregen, dat zeer jonge larven van de pad en van den waterkikvorsch in stukken gesneden, en met de frissche wondvlakten tot vergroeiing gebracht werden. De verschillende stukken, waaruit zulk een dier was samengesteld, ontwikkelden

[1] Voordracht, gehouden in de 78ste vergadering van de „*Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Aerzte*" in Stuttgart, op 20 September 1906.

zich in het nieuwe verband juist zóó verder, alsof zij zich nog op de plaats bevonden, waar ze van afstamden. Zoo ontstonden die merkwaardige, nooit te voren geziene monsters. BORN noemde deze operatie kortweg: embryonale transplantatie.

Wat de afzonderlijke feiten, waarover ik u spreken zal, innig met elkaar verbindt, is dus niet een bepaald probleem, zooals bijv. de erfelijkheid of de bevruchting, doch een experimenteele methode. Maar deze methode is uit den aard der zaak geschikt voor de behandeling van bepaalde na-verwante problemen.

Wanneer men van een jonge kiem, welke zich in volle ontwikkeling bevindt, een stuk af- of uitsnijdt, en dat op een andere plaats weer aan- of inzet, dan is de eerste vraag wel die (wanneer de kiem ten minste de operatie doorstaat), of er uit het ingezette stuk hetzelfde groeit in zijn nieuwe omgeving, als waartoe het in de oude bestemd was; òf dat het kiemmateriaal, in overeenstemming met de nieuwe ligging er van, anders wordt gebruikt? Het gevolg van de operatie zal antwoord op deze vraag geven. Ontstaan er monsters, zooals BORN ze verkreeg, dan droegen de getransplanteerde stukken reeds een bepaalde ontwikkelingsrichting in zich, en wisten ze deze ook in de nieuwe omgeving te behouden; wordt daarentegen het lot van het getransplanteerde stuk door de omgeving bepaald, dan zal men er naderhand ook niet meer aan kunnen zien, dat het van een andere plaats werd afgenomen: er zullen normale dieren ontstaan. Zeer in het algemeen gezegd, kunnen we dus door embryonale transplantatie vaststellen, of begrensde deelen der kiem, van een bepaalden tijd af, tot een zelfstandige ontwikkeling of «Selbstdifferenzierung» (ROUX) in staat zijn, dan wel of hun ontwikkeling onder den invloed der omgeving staat, «abhängige Differenzierung» (ROUX) is.

Deze methode is dus een gewichtig hulpmiddel bij het onderzoek der ontwikkelingsphysiologie.

De dieren van BORN waren samengesteld uit stukken, die wel is waar van zeer weinig ontwikkelde larven stamden, doch waaraan men reeds kon zien, of er bijv. een kop of een staart uit zou worden. Gebruikt men voor de samenstelling nog jongere kiemstukken, waarvan men te voren niet weet, welke deelen van het organisme er uit zullen ontstaan, en verkrijgt men ook dan, evenals bij BORN's experimenten, zulke uit stukken opgebouwde dieren,

dan kan men daaruit achteraf bepalen, welke aanleg er in de verschillende onderdeelen der samenstelling aanwezig was ; iets, dat dikwijls van gewicht is en dat niet op andere wijze is uit te maken.

Braus, een der eersten die de embryonale transplantatie tot het doel der beschrijvende embryologie aanwendde, zegt : «het is op deze wijze mogelijk den aanleg van een dier in afzonderlijke streken te ontleden, en die, ieder voor zich, op een ander dier, als een zaadkorrel op een gepasten voedingsbodem, op te kweeken, en na te gaan wat er uit wordt.»

En eindelijk boezemt ons de eigenlijke physiologie der geopereerde dieren belang in ; in hoeverre bijv. een orgaan, dat uit den getransplanteerden aanleg ontstaan is, functionneeren kan, enz.

In al deze opzichten is men reeds aan den arbeid getogen, en als er iets is te betreuren, dan is het zeker wel, dat Gustav Born niet meer bij ons is, om te zien, hoe wij, jongeren, op den door hem gewezen weg, rustig zijn voortgeschreden.

Wat de embryonale transplantatie vermag bij het vaststellen van sommige feiten, in gevallen waarin onze gewone onderzoekingsmethoden niet toereikend zijn, toonen ons zeer mooi eenige proeven van Harrison en Braus. Harrison onderzoekt de ontwikkeling der «Seitenlinie» bij kikkerlarven. Daaronder verstaat men bepaalde, eenvoudige huidzintuigen met onbekende functie, welke bij visschen en de in het water levende larven der amphibiën aan de zijden van het lichaam in karakteristieke lengte-rijen geschaard zijn. Men kan deze rijen dikwijls reeds tijdens het leven, doch vaak beter bij het geconserveerde dier van buiten zien ; bij jonge kwab-alen loopt er een tot nabij de uiterste staartpunt naar achteren.

Tot de vele bijzonderheden van dit orgaan behoort ook die, dat het door een hersenzenuw, den nervus vagus wordt verzorgd. Terwijl dus de huid, waarin ze zijn gelegen, over den romp en den staart door de ruggemergszenuwen der streek worden verzorgd, ontvangen de «Seitenlinien» hun zenuwen uit de hersenen. Zulk een afwijking van de typische geleding der gewervelde dieren kon volgens de grondstellingen der vergelijkende anatomie niet oorspronkelijk zijn ; men wordt gedwongen aan te nemen, dat de zintuigorganen der «Seitenlinien» bij de voorloopers der visschen en amphibiën zich oorspronkelijk alleen voor aan den

kop, dus in het normale bereik van den nervus vagus bevonden, en in den loop der generaties, steeds verder naar achteren, op vreemd gebied zijn overgegroeid. Het is daarom van groot belang na te gaan, hoe de «Seitenlinie» zich bij de thans levende vormen, bijv. de kikkerlarven, ontwikkelt. Ligt hun grondstof van het begin af daar, waar ze later zichtbaar worden, dus in lengterijen aan de zijden van het lichaam, dan wijkt de gang van de individueele ontwikkeling der kwabaal inderdaad af van de ontwikkeling van de voorloopers; want, willen de beide ontwikkelingswijzen overeenstemmen, dan moet de aanleg eerst aan den kop ontstaan en van daar naar achteren groeien. Door eenvoudige waarneming is dit niet uit te maken; men ziet bij nauwkeurige onderzoeking wel een celstreng, waaruit de «Seitenlinie» ontstaat, vooraan optreden en zich steeds verder naar achteren uitbreiden, maar of dit nu geschiedt door groei van een aan den kop ontstanen aanleg, dan wel, of de streng daardoor langer wordt, dat steeds nieuwe cellen er intreden, dit kan men zóó niet bepalen.

Deze vraag nu loste Harrison op eenvoudige wijze door de Born'sche methode op. In Amerika, waar de proeven werden genomen, zijn twee kikkersoorten, welke eieren van ongeveer gelijke grootte leggen, doch deze zijn bij de eene soort (rana palustris) lichtgeel, bij de andere (rana sylvatica) donkerbruin. Hetzelfde onderscheid in kleur bestaat bij de larven. Bij beide soorten zijn de «Seitenlinien» moeilijk te zien, daar ze bij de donkere larven ook donker, bij de lichte licht zijn. Harrison stelde nu uit een donkere voorhelft en een lichte achterhelft een dier samen — natuurlijk in een stadium, toen de «Seitenlinien» nog niet ontwikkeld waren — en kon toen zeer duidelijk zien, hoe van het voorstuk uit een donkere «Seitenlinie» in het lichte achterstuk groeide. De proeven werden op vele wijzen gevariëerd, om waar te kunnen nemen waarvan dit ontwikkelingsproces afhing. Ik wil echter niet ingaan op het ontwikkelings-physiologische deel der proeven, en mij alleen beperken tot de feiten, welke tot de descriptieve embryologie behooren. De algemeene beteekenis is na het gezegde duidelijk; waar wij hier oogenschijnlijk met een caenogenie te doen hadden, waar het scheen dat de individueele ontwikkeling van die van den stam afweek, heeft het experiment de volmaakte overeenkomst tusschen beide bewezen.

Wat in dit bepaalde geval van HARRISON's proef de slotsom was, dat werd bij de door BRAUS gedane experimenten vooropgesteld; het tot heden belangrijkste resultaat bereikte deze onderzoeker, zooals dat zoo vaak gaat, meer buiten zijn eigenlijken arbeid om. De proef, die ik hier op het oog heb, betreft het moeilijke probleem van de ontwikkeling der periphere zenuwen. Verschillende theorieën staan na langen strijd thans scherper dan ooit tegenover elkander. Volgens de eene, de *neuronenleer*, ontstaan, zooals bekend is, de zenuwvezelen in haar geheele lengte als uitloopers der gangliëncellen. Andere cellen leggen zich dan als omhulsel tegen de zenuwvezelen aan en vormen de zoogenaamde SCHWANN'sche scheede. Volgens een andere opvatting zijn het juist deze cellen, waarvan de vorming der zenuwvezelen uitgaat. Zij groepeeren zich als een ketting — daarom: «*Zellkettentheorie*» — overbruggen zoo de streek tusschen gangliëncel en eindorgaan, en brengen dan de zenuwvezelen voort, ieder van de cellen haar eigen stuk, om ze later als beschuttend en voedend hulsel te omgeven. Deze beide theorieën komen in zooverre overeen, dat volgens beide, de zoo gewichtige samenhang tusschen zenuwvezelen en eindorgaan eerst later tot stand komt, in ieder geval niet vóór het zichtbaar worden der zenuwvezelen. Hiertegenover staat een derde opvatting, volgens welke die samenhang een oorspronkelijke is, of ten minste het zichtbaar worden der zenuwvezelen lang voorafgaat. Door waarneming alleen is ook deze vraag met onze tegenwoordige hulpmiddelen niet op te lossen, anders zou niet ieder der drie opvattingen bekende onderzoekers onder haar voorvechters tellen. Nu pakt men de zaak sinds eenige jaren experimenteel aan, en het schijnt, dat aldus een oplossing kan worden bereikt.

Het begin maakte HARRISON met een proef van verrassenden eenvoud. Hij stelde vast, dat de SCHWANN'sche cellen uit de gangliënstrooken ter weerszijden van de medullairbuis haar oorsprong nemen. Hij verwijderde met een schaar deze gangliënstrooken, en dus ook de cellen, welke, als kettingen geordend, de zenuwvezelen zouden moeten vormen, en hij ontdekte, dat desniettegenstaande zenuwen ontstonden, naakte zenuwen zonder SCHWANN'sche scheede. Hiermede kan één der drie theorieën, de «*Zellkettentheorie*», wel als afgedaan worden beschouwd. HARRISON verklaarde zich, door nog eenige waarnemingen versterkt,

voor de *neuronenleer*. Doch nu de experimenten van BRAUS. Ze betreffen het ontstaan der motorische zenuwen, welke de musculatuur der ledematen verzorgen, speciaal bij kikvorschen en padden. Als verrassend resultaat bleek, dat deze zenuwen reeds gevormd moeten zijn in een tijd, waarop met onze tegenwoordige hulpmiddelen nog niets van ze te zien is, dus veel vroeger dan HARRISON, in den zin der *neuronenleer*, aannam. Tot deze overtuiging kwam BRAUS door het volgend experiment. De eerste aanleg van ledematen, kleine knopvormige uitsteeksels van schijnbaar geheel indifferente samenstelling, werden met een lancet uitgenomen en op andere plaatsen van het lichaam overgeplant. Op deze hun gebeel vreemde plaatsen ontwikkelden zij zich als normaal, en bevatten naast skelet, spieren en bloedvaten, ook zenuwen. Deze zenuwen nu kunnen, om bepaalde redenen, niet van den romp uit in de ledematen zijn gegroeid, en bij gevolg moet haar aanleg reeds op het oogenblik der transplantatie in de ledematen aanwezig zijn geweest.

Een concreet voorbeeld zal dit nog duidelijker maken. Aan een paddenlarve werd de spruitvormige aanleg van een voorpootje ontnomen, welke nog geen kenbare zenuwen of zenuwaanleg inhield; dit werd bij een even oude larve op den kop getransplanteerd, juist onder het oog. Uit dezen aanleg ontwikkelde zich in de nieuwe omgeving een normaal voorpootje, dat op den kop der kleine pad zat en spontaan beweeglijk was; het had dus alle orgaansystemen, de zenuwen inbegrepen, evenals een normaal pootje. De zenuwen hingen door dunne verbindingstakken met die van het eigenlijke dier samen, in ons geval met den nervus facialis van de linker zijde. Dit maakt de zaak gecompliceerd, want indien de zenuwen van den getransplanteerden arm geheel geïsoleerd waren geweest, dan was direct bewezen, dat de aanleg reeds in de spruit moest hebben bestaan; nu echter konden de armzenuw, takken van den nervus facialis, dus toch later in het zich ontwikkelend lichaamsdeel zijn gegroeid. Dit is echter op onderscheidene gronden uiterst onwaarschijnlijk. De besproken verbindingstakjes tusschen nervus facialis en armzenuwen zijn zeer dun, veel dunner dan de armzenuwen, welke de normale doorsnede hebben. De verbindingsbrugjes, welke meer nabij het centrum liggen, bevatten echter minder zenuwvezelen dan de verder van het centrum verwijderde zenuwen van den arm. Een

deel van die talrijke vezelen kan alzoo in geen geval door uitgroeien van het eigenlijke dier in den arm zijn geraakt. Men zou moeten aannemen, dat de armzenuw aanvankelijk niet dikker was dan de verbindingstak, en haar latere dikte door splijting in de lengte van haar vezelen had bereikt; dit houdt BRAUS voor uiterst onwaarschijnlijk.

De andere grond tegen het aannemen van een later ingroeien bestaat daarin, dat het hoogst onwaarschijnlijk is, dat takken van den nervus facialis, in den aanleg van een arm, dus in een hun geheel vreemd gebied, zoo den weg vinden, dat later een normaal zenuwverloop tot stand komt. Dit werd ook nog ondersteund door een geestige proef, waarvan de mededeeling echter buiten mijn onderwerp zou voeren. Het gaat hier dus om zeer groote waarschijnlijkheid, om bewijzen door uitsluiting. Er is echter een weg waarlangs, naar men hoopt, de vraag direct beantwoord kan worden, en BRAUS heeft dezen weg ook reeds bewandeld, echter tot heden zonder doorslaand succes. Kon men den aanleg van een extremiteit zich laten ontwikkelen op een bodem, welke in het geheel geen zenuwen bevat, en zouden zich dan later in de ontwikkelde extremiteit zenuwen bevinden, dan zouden deze natuurlijk niet in den van zenuwen geïsoleerden aanleg zijn gegroeid, en ze moesten dus, ten tijde van de transplantatie reeds in den aanleg zijn geweest. Nu heeft HARRISON aangetoond, dat men een willekeurige streek van het lichaam van zenuwen kan vrijhouden, doordat men deze in een zeer vroeg ontwikkelingsstadium door een snede van den aanleg van het centraalzenuwstelsel scheidt. Op deze wijze kan men bijv. ledematen tot ontwikkeling brengen, welke in alle orgaansystemen, skelet, musculatuur, bloedvaten, normaal ontwikkeld zijn, met uitzondering van de zenuwen, die totaal ontbreken. Welke beteekenis dit feit voor het ontstaan der zenuwen heeft, zullen wij later zien; thans komt het slechts in aanmerking als middel, om de gewenschte zenuwvrije streek te vormen. Zulke voorbereide larven gebruikte nu BRAUS voor zijn proeven, terwijl hij in de zenuwvrije streek extremiteitspruiten van normale larven plantte; hij verwachtte dat zich in de ontwikkelde ledematen normale zenuwen zouden bevinden, zonder samenhang met het zenuwsysteem van den romp. Een resultaat van deze proeven werd echter tot heden niet verkregen, om de eenvoudige reden, dat de

geopereerde dieren stierven, vóór ze oud genoeg waren, om extremiteitzenuwen te bezitten. Ik behoef er bij deze gelegenheid wel nauwelijks op te wijzen, dat al deze proeven gemakkelijker te verzinnen, en zeker veel gemakkelijker te beschrijven dan uit te voeren zijn. Het is een zwaar ingrijpen in uiterst minutieuse verhoudingen. Van dit geval mag men echter weldra een volledige oplossing op den door BRAUS ingeslagen weg verwachten.

Ontbreekt het ons dus voorloopig aan direct bewijs, wij kunnen het bereikte toch op de volgende wijze samenvatten. Scheidt men volgens HARRISON bij jonge kikkerkiemen lang vóór het optreden van een extremiteitsaanleg de streek waar deze later zal ontstaan, dan blijft, zooals we gezien hebben, de zich daarna ontwikkelende extremiteit zonder zenuwen. Er moet dus van zelf, na het ontwikkelingsstadium, waarin HARRISON opereerde, iets van het centraal zenuwstelsel naar den extremiteitsaanleg gaan, dat de zenuwontwikkeling voorbereidt. De later ontstaande extremiteitspruit echter bevat, volgens de zooeven besproken proeven van BRAUS, reeds zeer vroeg den aanleg van zenuwen, lang vóór deze te onderscheiden zijn. In de ontwikkelingsperiode der proeven van beide auteurs moet dus het critieke punt voor het ontstaan der zenuwen liggen; men zal het vinden, als men de tijdruimte van beide zijden inkrimpt.

Thans zal ik deze proeven, welke ten dienste van descriptieve vaststellingen zijn genomen, verlaten, en mij bezig houden met eenige proeven welke tot den tak der ontwikkelingsphysiologie behooren. Het betreft de voorwaarden van ontwikkeling van het oog der gewervelde dieren, speciaal het kikkeroog. Om het te behandelen probleem duidelijk te maken, zal ik eerst de normale ontwikkeling met eenige trekken schetsen. Doelmatigheidshalve beginnen wij dan met de laatste in aanmerking komende ontwikkelingsstadiën, die algemeener bekend zijn, en gaan dan van daar terug langs den ontwikkelingsweg, tot vroegere stadiën, welke minder bekend zijn. Bij een, nog geen twee weken oude, kikkerlarve bestaat het oog uit den oogbeker en de lens. De eerste is, zooals de naam aanduidt, een beker met dubbelen wand, waarvan de binnenste laag het voor het licht gevoelige netvlies vormt, terwijl de buitenste laag, een dunne zwart gepigmenteerde cellaag, het tapetum nigrum uitmaakt. In de ronde opening van den oog-

beker steekt de lens, waarover zich de doorzichtig geworden cornea welft; binnenwaarts hangt het oog door de gezichtszenuw met de hersenen samen. Deze kunstig saamgevoegde, functionneel voor elkaar bestemde deelen, ontwikkelen zich nu, zooals bekend is, uit verschillende grondsubstanties, namelijk: de oogbeker en de gezichtszenuw als uitbuiging van den hersenaanleg, en de lens als inwoekering van de huid. De onder de huid van den rug liggende medullairbuis, de aanleg van hersenen en ruggemerg, groeit namelijk aan zijn blind vooreinde tot knotsvormige primaire oogblazen uit, welke met hun wand direct tegen de huid liggen. Op deze aanrakingsplaats ontstaat de lens, als woekering der huid, welke zich als een zakje afsnoert. Precies gelijken tred met dit proces houdend, wijkt de buitenste wand van de oogblaas voor de lens terug en legt zich tegen de binnenste aan, zoodat een dubbelwandige beker ontstaat, in de opening waarvan de lens steekt, als een parel in haar vatting.

Wanneer men nu tegenover deze wonderbaarlijke zaken staat, waarvan wij den ontdekker nog heden moeten benijden, dan doet zich voor de ontwikkelings-physiologen als van zelf de vraag voor: vanwaar komt dit nauwkeurige precies op tijd, en juist naar ruimte, in elkaar grijpen van deze afzonderlijke ontwikkelingsprocessen? Zijn ze onafhankelijk van elkander, maar van het begin af, reeds in het ei, zoo fijn als een kunstig uurwerk op elkander ingesteld, dat de lens juist op die plaats van de huid ontstaat, welke over den oogbeker ligt, en juist op het oogenblik dat deze zich uit de oogblaas vormt? Of beïnvloeden deze processen elkaar wederkeerig, wordt misschien de instulping van den retinaaanleg door de lenswoekering veroorzaakt, of omgekeerd? Aan deze vraag werd in de laatste jaren door referent en later door meer andere auteurs een reeks onderzoekingen gewijd. Ik wil hier echter niet op ingaan, daar er nog geen eenheid in de inzichten is verkregen en de tijd, om het vóór en tegen te beredeneeren, te kort is. Bovendien speelt de embryonale transplantatie geen hoofdrol bij deze proeven. Anders is het gesteld bij de verwante vraag: of slechts *die* plaats van de epidermis, waaruit zij normaliter ontstaat, tot de vorming der lens in staat is, of dat ook een andere, misschien zelfs iedere willekeurige plaats der huid, onder een prikkel, door den oogbeker veroorzaakt, tot lensvorming te brengen zou kunnen zijn.

Prachtige transplantatie-proeven van den Amerikaan Lewis hebben aangetoond, dat dit laatste het geval is. Lewis opereerde aan kikkeroogen, welke nog geen spoor van een lens-aanleg vertoonden; hij liet òf de oogblaas intact en verving de huid er over door de huid van den buik van een ander dier, of hij prepareerde de oogblaas uit, en schoof ze onder de locaal losgemaakte huid van hetzelfde dier. Door beide methoden kon hij het ontstaan van een lens veroorzaken uit die deelen der epidermis, welke normaal niets met die vorming te maken hebben. Het gaat hier bij deze operaties weer om uiterst minutieuse verhoudingen, om deelen, welke met het bloote oog juist nog even te zien zijn. Als instrumenten dienden fijne stalen naalden, waaraan een snijdende kant was geslepen. De transplantatie werd bij zeer jonge larven uitgevoerd kort na de sluiting van de medullairbuis. De primaire oogblaas van één kant werd door wegneming van een huidlapje vrijgelegd, in de buurt der hersenen, waarmee zij nog in verdere verbinding staat, afgesneden, en onder de even losgemaakte huid naar achteren geschoven; dan werden de huidlapjes weer teruggeslagen, en zoo tot vergroeiing gebracht. En nu ontwikkelde zich het verplaatste oog in zijn nieuwe omgeving verder, en veroorzaakte de ontwikkeling van een lens op de plaats der epidermis, welke door het oog van binnen werd aangeraakt. Lewis heeft afbeeldingen van zulke oogen in doorsnede gemaakt, welke elken twijfel aan de juistheid van zijn waarnemingen uitsluiten. In enkele gevallen staat het lenszakje nog duidelijk in verbinding met de epidermis. Daaruit volgt, dat de oogbeker inderdaad het vermogen bezit, om op de meest verschillende plaatsen van de epidermis, waarmede zij in aanraking wordt gebracht, de gecompliceerde groei- en differentiatie-processen te voorschijn te roepen, welke tot de vorming van een lens voeren. Daarmede is de vooropgestelde vraag als opgelost te beschouwen.

Wij gaan nu nog iets verder op de ontwikkeling van het oog, speciaal zijn cerebraal deel, terug. De hersenaanleg, waarvan de oogblaas als holle uitbochting uitgroeit, wordt, zooals reeds gezegd is, in dit stadium gevormd door het blind gesloten vooreinde der medullairbuis, welke in de dorsale mediaanlijn dicht onder de huid ligt. Nog iets vroeger was de buis een bestanddeel van de huid zelf, een verdikte langwerpige plaat, door wallen van de omgeving afgescheiden; door toebuiging en vergroeiing

der zijranden vervormt de plaat zich in een buis, welke zich later van de huid afsnoert. Aan het vooreinde van de medullairplaat moeten dus reeds de cellen liggen, waaruit later, na sluiting van de plaat tot een buis, links en rechts de oogblazen ontstaan.

Het zou nu voor vele andere vragen van belang zijn deze oogvormende streek in de medullairplaat nauwkeuriger te begrenzen en tevens het tijdstip vast te stellen, waarop deze streek tot haar latere taak, oogen te vormen, bestemd wordt. Referent kon, door insnoering met een haar, bij eieren van watersalamanders nauwkeurig het oogenblik waarnemen, waarop het celmateriaal nog juist zooveel vormingskracht bezit, om in plaats van één kop met twee oogen, twee koppen met vier oogen te doen ontstaan. Tot het einde van den gastrula-toestand is dit het geval; zeer kort daarna, bij het zichtbaar worden der medullairplaat, niet meer. Werd nu door nieuwe proeven bewezen, dat in dit critieke stadium, waarin verdubbelingen nog mogelijk zijn, de differentiatie van oogvormende cellen reeds aanwezig was, dan was hiermede te gelijk aangetoond, dat zulk een reeds bestaande differentiatie in den loop der ontwikkeling nog veranderd kan worden, dat er dus werkelijk een zoogenaamde «Umdifferenzierung» bestaat, wat bij mijn weten tot heden nog in geen enkel geval met zekerheid kon worden bewezen.

Om den graad van differentiatie der oogstreken op de open medullairplaat vast te stellen, werd er een vierkant stuk uit gesneden en dat omgekeerd weer ingeplant. Daardoor moest bij juiste aanwending der voorste snede een deel van den oogaanleg — indien althans in dit stadium aanwezig — naar achteren worden gebracht, en zich daar verder ontwikkelen. Deze operatie eischt een vrij gecompliceerde techniek, waarop ik natuurlijk niet kan ingaan; ik wil slechts mededeelen, dat de sneden werden uitgevoerd met behulp van uiterst fijne glazen draadjes, waarin het einde van een glazen staaf, door middel van een kunstgreep, was uitgetrokken. De proef gelukte; er ontstonden embryo's met vier oogen, waarvan er twee op de normale plaats lagen, en twee meer of minder ver naar achteren — al naar de lengte van het omgedraaide stuk — soms vóór, soms achter de gehoororganen. De oogen waren van zeer uiteenloopende grootte; eenmaal lag er achteraan slechts een klompje zwarte tapetumcellen. De wijd geopende medullairplaat bevat dus reeds scherp begrensde oog-

streken, waarvan de cellen waarschijnlijk al gescheiden zijn in die voor de retina en die voor het tapetum. In den vorigen zomer heb ik mij bezig gehouden deze proeven tot steeds vroegere stadiën uit te breiden, wat allengs moeilijker wordt. Hoewel de verkregen resultaten mij niet zonder gewicht schijnen, bevatten ze toch nog te veel leemten, om ze op deze plaats mede te deelen. Daarom wil ik die vraag verlaten, en mij tot een laatste onderwerp van ontwikkelings-physiologie bepalen. Het betreft de typische bilaterale asymmetrie van het lichaam der gewervelde dieren.

Het lichaam der gewervelde dieren is naar het uiterlijk bilateraal symmetrisch gebouwd; het laat zich door een mediaanvlak in een rechter en linker helft verdeelen, waarvan de eene het spiegelbeeld van de andere is. Dit geldt niet streng mathematisch; er komen altijd kleine onregelmatigheden voor. Maar in tegenstelling van deze atypische afwijkingen van de bilaterale symmetrie, bestaan er veel belangrijker, typische afwijkingen, welke geregeld normaal voorkomen. Zooals bekend is, betreffen zij de ligging der ingewanden, den *situs viscerum*. Dat de lever rechts, en het hart links ligt, is voor ieder een bekend feit; desniettemin verbergt dit een rij van de allerinteressantste problemen, welke ten deele reeds thans voor nader onderzoek, ja zelfs voor een experimenteele analyse toegankelijk schijnen. Onmiddellijk doet zich de vraag voor of de verschillende organen afhankelijk, of onafhankelijk van elkander hun typische ligging verkrijgen; of bijv. de ligging van het hart door die van den darm beïnvloed wordt, of niet. Ten deele geven de tot heden bekende feiten hierop al een antwoord. De pathologische anatomie kent sinds langen tijd een afwijking, den zoogenaamden *situs viscerum inversus*, welke daarin bestaat, dat er een verwisseling tusschen rechts en links heeft plaats gehad, en dat dus de ligging der ingewanden een spiegelbeeld van de normale ligging vormt. Dit merkwaardige geval betreft òf hart en darm gemeenschappelijk, òf één dezer beide organen, ja het kan zich zelfs tot onderdeelen van den darm beperken. Daaruit volgt, dat de aanleg van deze organen reeds in zich zelf de bestemming draagt, welke tot lateren vorm en plaats leidt. Een wederkeerig elkander beïnvloeden der deelen is hiermede bewezen onnoodig te zijn, doch onbeantwoord blijft of de deelen toch niet in staat zijn, zulk een invloed uit te oefenen, en of ze dat

misschien ook niet onder bepaalde omstandigheden doen. Als de *situs inversus* dus alle inwendige organen betreft, zoodat hij tot een zuiver spiegelbeeld der normale ligging wordt, dan laat het zich niet uitmaken, of hier een en dezelfde oorzaak alle van ligging veranderde deelen heeft getroffen, of slechts één deel, dat dan op de andere terugwerkte, zoodat bijv. de ligging van den darm die van het hart zou kunnen bepalen, ook tegen een in den hartaanleg zelf gelegen, oorspronkelijk anders luidende bestemming. Deze vraag laat zich experimenteel nabij komen; men kan den darm invers maken, door een ingrijpen, waarbij de hartaanleg niet wordt aangeraakt, en dan later nagaan, hoe het met de ligging van het hart gesteld is.

Deze proef werd, evenals de vorige, op de larven van kikker en pad genomen, welke een zeer karakteristieken *situs viscerum* hebben, daar de kolossaal lange middendarm als een slakkenhuis opgewonden, de linker zijde der buikholte inneemt. Deze ligging kan men nu daardoor invers maken, dat men in een vroeg ontwikkelingsstadium een klein stuk van den darmaanleg omdraait. Men snijdt, evenals bij de vorige proef, een vierkant stuk der wijd open medullairplaat met het daaronder gelegen dak van den oerdarm uit, en plant dat weer in omgekeerde richting in. De aanleg van het hart wordt bij deze operatie niet aangeraakt; hij ligt bijna aan den tegenovergestelden kant van de kiem. Een abnormale ligging van het hart kan dus onmogelijk een direct gevolg van de verrichting zijn. Een groot aantal dergelijke operaties werd met goed gevolg uitgevoerd, en tot heden werden drie gevallen nauwkeuriger onderzocht. In het eerste was het hart precies het spiegelbeeld van een normaal. Daaruit volgt, dat de ligging van den darm in staat is invloed op die van het hart uit te oefenen. Misschien mag men daarbij aan de verkeerd liggende lever denken, waarvan het bloed in schuine richting naar het hart stroomt. Bij de beide andere exemplaren met *situs inversus viscerum* was de ligging van het hart normaal; hoe dat moet worden opgevat, kon eerst een nauwgezet onderzoek in jongere stadiën uitmaken. Misschien is de invloed van de darmligging niet dwingend; misschien is de darmligging in deze beide gevallen wel door een andere kracht tegengewerkt, die dan toch wel alleen in den aanleg van het hart mag worden gezocht. We zouden dan hier te doen hebben met de merkwaardige

omstandigheid, dat de kiemen van verschillende organen haar eigen weg in de ontwikkeling gaan, hoewel zij het vermogen hebben, doeltreffend invloed op elkander uit te oefenen. Dat wij dit echter, als zeer onwaarschijnlijk, weigeren aan te nemen, zoolang het ons mogelijk schijnt er een verklaring voor te vinden, dat wij ten hoogste verrast zouden zijn, indien het echter als feit bewezen zou worden, vindt zijn oplossing hierin, dat wij onwillekeurig neiging hebben, om in de levensfuncties niets aan te nemen, wat ons voorkomt overbodig te zijn. En dit vooroordeel blijkt niet geheel onrechtmatig, wanneer men bedenkt, dat alles, waartoe het organisme thans in staat is, eenmaal nieuw verworven eigenschap was. Als het organisme een eigenschap heeft verworven, welke tot de vervulling van een bepaald doel toereikend is, dan ziet men niet juist in, hoe het er toe zou kunnen komen, zich er een tweede eigenschap van gansch anderen aard bij te verwerven, om hetzelfde doel ook langs anderen weg te kunnen bereiken. En hier rijst nu weer een oud, reeds zoo vaak besproken probleem der ontwikkelingsgeschiedenis op, de vraag van de erfelijkheid der verworven eigenschappen. Het zou mogelijk zijn, dat de afhankelijke differentiatie de oorspronkelijke was, en dat dan secundair dit proces, dat vroeger telkens op een specifieken prikkel moest wachten om aan den gang te kunnen komen, in zekere mate gemechaniseerd is geworden. Ons geval was trouwens in het geheel niet het eerste van zijn soort; geheel dergelijke zijn reeds langer bekend, en er is ook op dezelfde wijze gebruik van gemaakt. Nog kort geleden werd een zeer mooi geval door Semon, een ander door Braus bekend gemaakt. Meer zou ik er liever niet over zeggen; ik zelf ken wel de moeilijkheden, welke het aannemen der erfelijkheid van verworven eigenschappen in den weg staan. Maar de hypothesen, welke men tot verklaring van vele feiten moet aannemen, om er zonder die geheimzinnige «Merkfähigkeit» der kiemcellen uit te komen, dreigen nog moeilijker te zullen worden.

En thans nog een woord over de beteekenis welke de methode der embryonale transplantatie voor de eigenlijke physiologie heeft of althans krijgen kan, in het bijzonder voor de leer der «Erhaltungsfunktionen» van het organisme, in tegenstelling met de «Entwicklungsfunktionen,» om Roux's treffende onderscheiding te gebruiken. Ik ben geneigd te gelooven, dat er zich hier een

menigvuldigheid van nieuwe mogelijkheden voor het physiologisch experiment opent. Een enkel voorbeeld mag dit toelichten. Als het orgaan voor de oriënteering in de ruimte beschouwt men bij de gewervelde dieren, op grond van tal van onderzoekingen, zooals bekend is, bepaalde deelen van het labyrinth, de drie halfcirkelvormige kanalen, welke in bijna loodrecht op elkaar staande vlakken liggen. Voor de juiste functie van een oriënteeringsorgaan moet de plaats er van in het lichaam toch wel van groote beteekenis zijn; het zou daarom interessant zijn het gedrag van dieren na te gaan, bij welke het labyrinth abnormaal ligt, bijv. omgedraaid is. Aan een volwassen dier zal men zulk een verandering in de ligging wel niet meer kunnen aanbrengen; gemakkelijk gaat dat daarentegen bij de jonge larve. Daar ontstaat de aanleg van het labyrinth op soortgelijke wijze als bij de lens, namelijk als een holle woekering van de epidermis, welke zich als een blaasje afsnoert, en dan verder differentiëert. Dit gehoorblaasje nu kan men door terugslaan van een huidlapje vrijleggen, er uit nemen en in een willekeurig veranderde ligging, onder het weer toegeklapte huidlapje, tot vergroeiing brengen. Na verloop van twee uur kan men aan zulk een larve niet meer zien, dat er iets bijzonders mede gebeurd is. Evenmin in de eerstvolgende dagen; maar wanneer ze zal beginnen te zwemmen, dan kan zij dat onmogelijk op normale wijze. Zij duikelt om, maakt manege-bewegingen, blijft op den rug liggen, kortom, zij vertoont haar oriënteeringsvermogen als op karakteristieke wijze beschadigd. Het onderzoek aan doorsneden leert, dat het labyrinth werkelijk abnormaal, bijv. omgekeerd, ligt. Ik geloof, dat men door systematisch variëeren dezer proeven door waarneming der daaropvolgende bewegingsanomalieën, en door later nauwkeurig onderzoek aan doorsneden, nog veel meer over de functie van het labyrinth zal kunnen te weten komen. De embryonale transplantatie kan aldus een kostbare methode der physiologie worden, in die gevallen, waar plaatsverandering van organen, welke zich aan het volwassen dier niet meer laat uitvoeren, gewenscht voorkomt.

Hiermede heb ik thans eenige experimenten besproken, welke mij geschikt schenen om de beteekenis der embryonale transplantatie voor belangrijke vragen der biologie, in het licht te plaatsen. Dat ik niet alleen feiten, doch ook nog enkele gedach-

ten, welke in het laboratorium hadden moeten blijven tot zij door feiten waren bewezen, ten gehoore bracht, zal men mij wel niet euvel duiden. Mijn bedoeling was, u te overtuigen, dat de experimenteele ontwikkelingsgeschiedenis, deze jongste tak aan den ouden stam der zoölogie, een toekomst heeft. Daarbij wilde ik niet alleen van het reeds verkregene, doch ook van gissingen en verwachtingen spreken.

J. P. VAN DER SLOOTEN.

Keuring van vee, vleesch, visch, schaal- en schelpdieren te Arnhem, over 1906. — Uit het jaarverslag van den 1ste keurmeester stip ik het volgende aan:

Gekeurd zijn: 532 stieren, 1230 ossen, 1722 koeien, 2106 vaarzen, 1038 pinken, 3259 kalveren, 344 nuchtere kalveren, 228 schapen, 728 geiten, 8766 varkens en 353 paarden; *uit nood geslacht* in de gemeente: 28 runderen, 6 varkens en 42 paarden; uit nood geslacht *ingevoerd*: 5 runderen en 8 paarden.

Ingevoerd werden: versch, in kilogrammen: rundvleesch 5679, kalfsvleesch 270, schapenvleesch 245, varkensvleesch 103964, paardenvleesch 1280, rundervet 2305, reuzel 11366, varkensafval 580; *toebereid*: gezouten varkensvleesch 15100, gerookt rundvleesch 6818, gerookt paardenvleesch 3200, gerookt spek 25456, gerookte ham 16665, gerookte worst 39608, gerookte varkenskoppen 1578, gerookte rundertongen 382, Amerikaansch spek 35629, Amerikaansche ham 1380, Amerikaansche worst 2244, andere worstsoorten 17315, gesmolten rundervet 933, gesmolten reuzel 1015.

De *uitvoer* naar elders (binnenland) bedroeg: rundvleesch 163000 Kg., varkensvleesch en spek 45000 Kg.

Afgekeurd werden: van *runderen*: 25 geheele dieren, 2 stel ingewanden, 8 borst- en buiksingewanden, 3 stel borstingewanden, 50 longen, 69 levers, 1 milt, 438 Kg. vleesch, 1 kop; van *kalveren*: 6 geheele dieren, 11 nuchtere en 9 ongeboren dieren; van *varkens*; 4 geheele dieren, 1 lever, 284 Kg. vleesch, 8 Kg. reuzel; van *paarden*: 14 geheele en 1 ongeboren dier, 2 longen, 3 levers, 1 kop, 130 Kg. vleesch; *toebereid*: 53 Kg. gerookt rundvleesch, 235 Kg. gerookt varkensvleesch, 30 Kg. gerookt spek, 97 Kg. worst en 83 Kg. gerookt paardenvleesch.

Hiervan werden wegens *tuberculose* afgekeurd: van *runderen*:

6 geheele dieren, 46 longen, 2 levers, 8 borst- en buiksingewanden, 3 borstingewanden en 245 Kg. vleesch; van *kalveren:* 1 geheel dier. Onder de uit nood geslachte ingevoerde runderen behoorden er 2 met tuberculose.

Al het afgekeurde werd onder politietoezicht door den gemeente-reinigingsdienst naar de daarvoor bestemde begraafplaats vervoerd en begraven.

Het aantal slagerijen bedraagt 114 met 103 slachtplaatsen.

Driemaal werd proces-verbaal opgemaakt, waarop veroordeeling volgde.

Ter *vischmarkt* werden aangevoerd: 25 ton, 6034 manden, 25060 Kg. en 678100 stuks visch, bovendien werden bij afslag verkocht: 606 manden, 1281 Kg. en 6106 stuks visch. *Afgekeurd* werden: 63 manden en 132 stuks visch, terwijl buiten de markt nog werden afgekeurd: 4 manden makreel en 3 balen mosselen. v. E.

Onderzoek van veterinaire geheimmiddelen. — In de Staatscourant leest men het volgend besluit van den Directeur-Generaal van den Landbouw, dd. 27 Februari 1907.

«De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt ter algemeene kennis, dat, ingaande 1 Maart a.s., aan de Rijks seruminrichting kosteloos onderzoekingen zullen gedaan worden naar de samenstelling van zoogenaamde geheimmiddelen, die tegen ziekten van het vee of tegen kreupelheden van paarden worden aangeprezen.

Bij de inzending van een middel als boven bedoeld, moet steeds overgelegd worden de daarbij behoorende gebruiksaanwijzing.

Indien de samenstelling van het middel bekend is en de inzender slechts inlichtingen wenscht in te winnen over de waarde van het middel ten opzichte van de ziekte of van de kreupelheid, waartegen het wordt aanbevolen, moet zulks uitdrukkelijk worden opgegeven.

De belanghebbende ontvangt na afloop van het onderzoek een schriftelijk rapport.

De aanvragen of inzendingen zijn te richten tot de Rijks seruminrichting, Vinkendwarsstraat n°. 15 te Rotterdam.»

Toen ik dat las, dacht ik onmiddellijk aan den officier van

gezondheid, die in het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* van 26 Januari 1907 een artikel plaatste met het opschrift: «Wat meer waard is, een soldaat of een koe.» Wat zal die medicus nu sputteren, als hij bovenstaand besluit leest! En terecht. Hij smede daaruit echter geen nieuw, en vooral geen in vele opzichten onjuist, artikel tegen de veeartsen. Het is waar, hij heeft reden jaloersch te zijn, doch hij steke, bij het benijden, de hand in eigen boezem en vrage zich af: wat dient gedaan om het ook zoo ver te brengen?

Niet alleen hij, doch de geheele medische stand, en in het bijzonder het staatstoezicht op de volksgezondheid kan naijverig zijn op hetgeen de Rijks seruminrichting voor den veestapel doet. Zij verschaft kosteloos entstoffen tegen ziekten der huisdieren, onderzoekt ziekteproducten, tracht onbekende ziekten, zelfs onder de visschen en de bijen, in haar oorzaken op te sporen en daartegen maatregelen te treffen, levert gratis culturen van bacteriën ter verdelging van muizen en ratten, en is bezig de tuberculose bij het rundvee, en daarmede een belangrijke bron van dit lijden bij den mensch, te doen verdwijnen.

Indien men daar tegenover stelt wat voor de gezondheid van den mensch wordt *gedaan* (niet *geschreven*), dan komt dit wel eenigszins op den achtergrond. Het is waar, voor den mensch mist men een energiek leider, die weet wat hij wil, en doet wat hij meent dat nuttig kan zijn. De Rijks seruminrichting toont het nog eens weder aan wat kan worden bereikt, indien één hoofd en één uitvoerder, in volkomen harmonie, de met elkander overwogen taak ten einde toe *willen* volbrengen, zonder zich, door welke omstandigheid ook, van den juisten weg te laten afvoeren.

In ons land heeft de aanwending der geheimmiddelen tegen de ziekten der dieren gelukkig geen groote hoogte bereikt; wanneer men daarmede Engeland, België, Frankrijk, Duitschland, enz. vergelijkt, dan kunnen wij tevreden zijn. Toch heeft het den Nederlandschen veearts steeds gehinderd, dat zij in het openbaar aangeprezen en toegepast werden. Daarom heeft de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde reeds tal van jaren geleden een subsidie beschikbaar gesteld, ten einde de samenstelling daarvan te doen onderzoeken. Ik herinner aan hetgeen wijlen Dr. L. J. VAN DER HARST in dat opzicht verrichtte en in dit tijdschrift publiceerde.

In de laatste jaren worden vooral uit Duitschland pogingen aangewend om bij onze veehouders debiet te krijgen voor geheimmiddelen tegen ziekten der kalveren (pankreon, Thürpillen), tegen koliek, droes, dampigheid, enz. De argelooze veehouder wordt daardoor licht verleid om zichzelf te benadeelen: 1°. omdat hij de middelen veel te duur betaalt, en 2°. omdat hij door aanwending van het onschuldige of schadelijke geheimmiddel de gelegenheid laat voorbijgaan om op een doeltreffende wijze te doen ingrijpen. Niet zelden wordt hierdoor te laat veterinaire hulp ingeroepen; de conclusie van den eigenaar, dat ook de veearts geen baat wist aan te brengen, ligt dan voor de hand.

De maatregel om de samenstelling der geheimmiddelen te doen kennen, moet derhalve worden aangemerkt als in het belang van den veehouder en ter veraangenaming van de veterinaire praxis.

Ten slotte zij verwezen naar het artikel van dr. L. VAN ITALLIE: «Voor dieren en voor menschen,» voorkomende in het *Pharmaceutisch Weekblad* van 9 Maart 1907. Deze niet-veearts betuigt zijn volle sympathie met hetgeen de Directeur-Generaal van den Landbouw, niet alleen door de Rijks seruminrichting, maar ook overigens, ten behoeve van den Nederlandschen landbouw en de veehouding verricht.

W. C. SCHIMMEL.

Boekaankondiging.

Prof. Dr. W. PFEIFFER, Operationskursus für Tierärzte und Studierende. Vierte, vermehrte Auflage. Mit 65 Abbildungen. Berlin, R. SCHOETZ 1907. Prijs 4,– Mark.

Wanneer van een boek binnen tien jaar tijds vier drukken verschijnen, dan valt er niet meer te discussiëeren over den inhoud, of deze namelijk aan den smaak van het publiek voldoet. PFEIFFER's operatiecursus verkeert in deze omstandigheid.

In deel 31 van dit tijdschrift kondigde ik den 3den druk aan en nu is de 4de reeds de wereld ingezonden. En al weder uitgebreid met hetgeen er op dit gebied in den nieuweren tijd werd aanbevolen. Het voornaamste wat in deze editie als nieuw is opgenomen, betreft de infiltratie van de nervi volaris, tibialis, medianus, peronaeus profundus en infraorbitalis, zoowel voor dia-

gnostische doeleinden als tot het doen van neurectomie. Ook de ruggemergsanaesthesie bij den hond is, en wel vrij uitvoerig, behandeld, terwijl al deze operaties door afbeeldingen duidelijk zijn gemaakt. Voorts is als nieuwigheid in woord en beeld aangegeven de intraveneuse chloralinjectie.

Het boek telt thans 121 bladzijden, dus 17 meer dan de vorige druk en 8 afbeeldingen meer. Desondanks is de prijs slechts met 50 Pfennige verhoogd.

Vooral den studenten zij dit werk bij hun oefeningen aanbevolen, doch ook den praktizeerenden veeartsen kan het dikwijls te stade komen. W. C. SCHIMMEL.

Verzamelde opstellen uit „Het Paard". Hoofdredacteur-uitgever A. W. HEIDEMA. Groningen (1907). Prijs f 1,75.

Wegens plaatsgebrek bleef deze boekaankondiging, evenals de volgende, reeds te lang ongeplaatst.

De hoofdredacteur van „*Het Paard*" verzamelde in een keurig boekje, 254 bladzijden groot, van 106 teekeningen voorzien, den hoofdinhoud van het blad over 1906.

Dat hij daarmede veel getrouwe lezers van zijn blad een dienst bewijst en dat zijn illusie „*dat het werk een plaatsje waardig gekeurd wordt op het boekenrek onzer Nederlandsche paardenliefhebbers*" verwezenlijkt is, valt buiten allen twijfel.

Thans kan men rustig en kalm de stukken overlezen, welke in den loop van het jaar de aandacht trokken, maar waarvan men telkens slechts mondjes-maat kreeg, en heeft men overigens gelegenheid een belangrijk artikel ieder oogenblik na te slaan en zijn geheugen op te frisschen, bijv. in zake zachte en harde beengebreken, harnachement, toilet, rijden, wedden, enz. enz.

De uitgever kan overtuigd zijn een goede daad te hebben verricht, welke door zijn lezers op hoogen prijs zal worden gesteld, en die, naar ik hoop, er toe zal bijdragen het aantal lezers van *Het Paard* nog te vergrooten. VAN ESVELD.

De voeding der landbouw-huisdieren, door Prof. dr. O. KELLNER. Voor Nederland bewerkt door A. A. TER HAAR. Maastricht, LEITER-NYPELS, 1907. Prijs gebonden f 8.50.

Reeds een paar maanden ligt dit werk op aankondiging te wachten. Plaatsgebrek verhinderde opneming er van. De aankondi-

ging behoeft trouwens niet uitgebreid te zijn, want een werk van den directeur van het landbouwproefstation te Möckern, waarvan binnen een half jaar een tweede uitgave verschijnt, moet wel goed zijn. Van die 2de editie gat TER HAAR ons een bewerking voor Nederland geschikt, waarbij in tal van noten aan- en opmerkingen worden gemaakt en ook op meer bijzondere Nederlandsche onderzoekingen en toestanden wordt gewezen. Aan het werk is door den vertaler een aanhangsel toegevoegd, betrekking hebbende op de keuze van het handels-krachtvoeder en op de berekening van voederrations met behulp van 4 tabellen. De eerste dier tabellen geeft de samenstelling, verteerbaarheid en zetmeelwaarde van een groot aantal voedsels aan; de tweede de verteringscoëfficiënten, door proeven op dieren bepaald; de derde leert ons de voederingsnormen kennen, terwijl de vierde per 1000 deelen het gehalte aangeeft van de voornaamste aschbestanddeelen.

Het werk is in drie onderdeelen verdeeld en wel: I. De samenstelling en vertering van het voeder. Stof- en energie-omzetting onder verschillende omstandigheden. II. De voedermiddelen, hun eigenschappen, conserveering, toebereiding en gebruik. III. De voedering van het vee.

Het geheel vormt dus een volledige voedingsleer, namelijk: de physiologische grondslagen, de kennis van voedingsmiddelen en de voedering in de practijk.

De vertaling is vlot en het werk laat zich gemakkelijk lezen. Wanneer ik hier nog bijvoeg dat het op behoorlijk papier goed is afgedrukt en netjes gebonden, dan durf ik het bestudeeren er van den collega's wel aan te bevelen.

VAN ESVELD.

J. Y. SWIERSTRA, Kommen in dem Fleische und in makroskopisch gesunden Lymphdrüsen von tuberkulösen Tieren Tuberkelbazillen vor? Inaugural-Dissertation. Utrecht, P. DEN BOER 1906.

Door SWIERSTRA zijn proeven genomen om na te gaan of in het vleesch en de macroscopisch gezonde lymphklieren van tuberculeuse dieren ook tuberkelbacillen voorkomen. Voor de vleeschkeuring is de beantwoording van de vraag van groote practische beteekenis. WESTENHOEFFER en HOEFNAGEL hadden reeds in deze

richting geëxperimenteerd en zij waren tot resultaten gekomen welke de belangstelling van alle hygiënisten gaande maakten. De uitkomsten van SWIERSTRA's onderzoekingen wijken echter van die der genoemde auteurs af. De proeven kunnen worden ingedeeld als volgt: voederingsproeven (bij 2 varkens), het onder de huid brengen van stukjes vleesch van tuberculeuse runderen en varkens, het subcutaan inspuiten van spiersap uit het vleesch van tuberculeuse dieren, het onder de huid brengen van stukjes lymphklier, welke macroscopisch normaal waren, doch van tuberculeuse dieren waren genomen, verder het intraperitoneaal inspuiten van spiersap en lymphkliersap.

De verkregen resultaten waren in enkele gevallen positief. Zoo was het spiersap van een varken met chronische algemeene tuberculose en verweekte haarden in de keelgangsklieren, virulent. Evenzoo was dit het geval bij een vermagerde koe met uitgebreide tuberculose en ook bij een koe met acute miliair-tuberculose der longen en sterke vermagering. Bij een koe met etterige, verweekte haarden in de longen was het lymphkliersap virulent. De virulentie van dit laatste bleek ook bij een koe met beentuberculose en een verweekte haard in de longen. In 9 van de 26 proeven was het resultaat positief.

Aan het slot der dissertatie merkt de schrijver op dat zijn onderzoekingen overeenstemmen met hetgeen OSTERTAG in zijn handboek zegt en dat wij niet al te toegevend mogen zijn in onze beoordeeling van het tuberculeuse vleesch.

Volgens hem is het steriliseeren aan te bevelen:

1°. in alle gevallen van tuberculose welke tot sterke vermagering heeft geleid,

2°. bij tuberculose met uitgebreide verweekte haarden,

3°. bij tuberculose met verschijnselen eener recente bloedinfectie, ook wanneer alleen de longen acuut zijn geïnfecteerd,

4°. bij tuberculose, waarbij de beenderen zijn aangedaan.

M. G. DE BRUIN.

In memoriam L. TH. JANNÉ.

Laurent Theodoor Janné, districtsveearts voor Limburg, werd geboren te Heerlen op 2 Augustus 1846 en overleed op 12 December 1906 te Roermond. Zijn diploma als veearts behaalde hij op 4 Juli 1867 cum laude. Achtereenvolgens praktizeerde hij te Roermond en Maastricht om in 1886 zijn vader als districtsveearts op te volgen.

Het corps Nederlandsche veeartsen, en niet het minst het Limburgsche, lijdt een zwaar verlies in zijn heengaan. Janné was iemand van algemeene ontwikkeling; hij had een open oog voor heel zijn omgeving, maar vóór alles was hij veearts in hart en ziel. Zulks behoefde ook niet te verwonderen. Gesproten toch uit een geslacht, dat meer dan een eeuw de veeartsenijkunde beoefende, had hij van kindsbeen af ruimschoots gelegenheid het leven en streven van zijn vader in de veeartsenijkundige praktijk gade te slaan. Zoodoende kreeg hij onze wetenschap lief. Reeds in zijn studietijd had hij een zekere voorliefde voor het bestudeeren van den bouw van den hoef, voor hoefbeslag en de ziektekunde van dit orgaan. Hiervan getuigt in zijn later practisch leven een mooie verzameling hoefijzers en ziekelijke hoeven, benevens zijn streven tot verbetering van het hoefbeslag in Limburg door het houden van cursussen vanwege de toenmalige Landbouwmaatschappij in Limburg.

In de praktijk waren het vooral de besmettelijke veeziekten, welke zijn lievelingsstudiën vormden, meer in het bijzonder het miltvuur, terwijl later de wetenschappelijke vleeschkeuring en het bouwen van slachthuizen meer zijn aandacht trokken.

Het uitbreken der besmettelijke longziekte in Limburg gaf hem ruimschoots de gelegenheid en het materiaal ter bestudeering van deze ziekte. Het veeartsenijkundig jaarverslag van 1886, versierd met eigen teekeningen, getuigt hiervan. Janné had de benijdenswaardige gaaf naast goed microscopist, goed teekenaar te zijn.

Miltvuur, dat in Limburg geen zeldzaamheid is en jaarlijks tal van slachtoffers vordert, trachtte hij in zijn geheimzinnigen loop te doorgronden. Reeds lijdende, deed hij mij eenige maanden

vóór zijn dood een verhaal omtrent zijn nasporingen in zake verspreiding dezer ziekte in Limburg. Het was hem niet ontgaan, dat er niet zelden verband bestond tusschen oude leerlooierijen met haar huidenwaschkuilen, welke thans grootendeels verdwenen zijn en de verspreiding en het voorkomen van miltvuur. «Ik heb er teekeningen van gemaakt,» zeide hij, «ook de bodemhoogte aangevende en daar kan men uit zien, hoe bij hoog water een communicatie optreedt tusschen de besmette kuilen, vroeger huiden-waschplaatsen, en kleinere en grootere rivieren, zoodat een verspreiding der ziektekiem op groote schaal geen wonder is.» Ik kon niet vermoeden dat dit zijn laatste woorden tot mij zouden zijn en dat ik hem voor het laatst de hand drukte. Maar toen nog bewonderde ik dat eigenaardige vuur, dat hem bezielen kon, wanneer hij iets mededeelde of verdedigde op veeartsenijkundig gebied, waarvan de waarheid bij hem vaststond. JANNÉ velde niet onvoorbereid een oordeel; eerst na rijpe studie, wikken en wegen gaf hij zijn meening te kennen. Jammer dat hij zelden of ooit iets publiceerde in wetenschappelijke bladen en dubbel jammer zal het zijn wanneer uit zijn archieven mocht blijken, dat hij niets van al zijn nasporingen geboekt heeft. Hoe mededeelzaam ook, had hij een tegenzin aan schrijven. Het bestrijden van miltvuur en boutvuur door voorbehoedende entingen vond in hem een warm voorstander. Toen de dageraad voor de wetenschappelijke vleeschkeuring in ons land meer en meer verrees, en in Roermond de slachthuisquaestie in den gemeenteraad aan de orde kwam, werd voor JANNÉ's vorschenden geest een nieuw braakveld geopend, waarop hij zijn sporen verdiende.

Omdat hij in dien tijd meer als lid der toenmalige plaatselijke gezondheidscommissie op den voorgrond trad, laat ik dr. KRAMPS, voorzitter der gezondheidscommissie te Roermond, aan het woord (vergadering Januari 1907):

«Op het einde van 1906 ontnam ons het koude gevoellooze noodlot, dat onze commissie zoozeer had geteisterd, onzen besten JANNÉ, redenen waarom ik uw hulde vraag voor de nagedachtenis van een afgestorven medelid. De beteekenis, ik zou haast zeggen de grootheid van JANNÉ, kwam minder tot haar recht in onze tegenwoordige gezondheidscommissie dan in haar voorgangster, de plaatselijke gezondheidscommissie van Roermond,

waartoe hij behoorde van haar oprichting in 1891 af tot aan haar opheffing in 1902, de periode der wordingsgeschiedenis van ons slachthuis, dat onze stad heeft te danken in de eerste plaats aan JANNÉ, dat zijn creatie is. JANNÉ trok heen naar alle oorden, om ondervinding op te doen en onderzoekingen in te stellen. Stapels van boeken en literatuur over slachthuis-wetenschap gaarde hij op eigen kosten bijeen. Met tal van deskundigen knoopte hij betrekkingen aan. Niets was hem te veel. Met zekere scherpzinnigheid beoordeelde hij alles en iedereen, het goede doelmatige ontdekte hij, het minderwaardige wees hij af, om te komen tot het slachthuis dat hij zich had gedacht, dat dienen kon als model voor verder op te richten abattoirs in ons land. Wie herinnert zich niet nog de levendige, drukke, opgewonden, interessante vergadering toen JANNÉ zijn ontwerpen, plannen, teekeningen, schriften, enz. met het hem eigen zenuwvuur ontvouwde, hoe zijn overtuiging stormenderhand in ons overging en ons dwong onvoorwaardelijk in hem te gelooven.

Het staat ons nog versch voor den geest toen hij streed tegen rechts en links in onzen gemeenteraad, tegen deskundigen en machthebbenden daarbuiten, tot eindelijk zijn heldere betoogingen, zijn grondige studie daarbuiten en onweerlegbare bewijzen al zijn tegenstanders willig of onwillig tot zwijgen brachten en het slachthuis zou gebouwd worden *naar den geest van* JANNÉ, op de plaats door hem gekozen.

Dat was de eenige belooning voor al zijn geestelijke en materiëele opofferingen. Trouwens dat was den eenvoudigen, belangeloozen JANNÉ, wien alle eerzucht vreemd was, voldoende. Zijn arbeid was immers niet te vergeefs geweest. In een buitengewone vergadering der gezondheidscommissie werd hem hulde gebracht in zake zijn bemoeiingen bij het tot standkomen en den bouw van het slachthuis.»

Als praktizeerend veearts verheugde hij zich in een uitgebreide praktijk. Als districtsveearts was JANNÉ een trouwplichtig ambtenaar. Ook al dwong de noodzakelijkheid hem streng op te treden, steeds bleef hij humaan tegenover den veehouder. Zijn practische blik en het uitvoeren der wettelijke bepalingen vereenvoudigden deze niet zelden. De microscoop was zijn geliefkoosd instrument. Uren en uren, tot zelfs diep in den nacht, kon men hem werkzaam vinden en niet alleen bezig met het

onderzoek van veterinair materiaal, doch menig medicus nam tot hem zijn toevlucht om een microscopisch onderzoek te laten instellen. Nooit klopte men te vergeefs bij hem aan. Wat hij wist, deelde hij steeds gaarne mede, wat hij niet wist, trachtte hij op te sporen, al was het ook ten koste van geldelijke offers.

Als collega was JANNÉ een hartelijk kameraad, die steeds gaarne met raad en daad hielp, wiens huis immer gastvrij openstond, niet het minst voor den veterinair. Ook wist hij den ernst des levens voor een oogenblik ter zijde te zetten en kon dan gezellig meedoen. De plaatsvervangende districtsveeartsen vonden in JANNÉ een aangenamen chef-collega. Wel trok er een enkele maal een donkere wolk voorbij die de verstandhouding van het Limburgsch-veterinaire corps met den districtsveearts minder goed maakte, maar deze was van voorbijgaanden aard. Hoe vasthoudend in principe, toch was JANNÉ vatbaar voor overtuiging en dan was hij de eerste om ook toe te geven. Meestal kwamen dergelijke meeningsverschillen de zaak eerder ten goede dan ten kwade. In de afdeeling Noord-Brabant—Limburg nam hij een paar jaar het voorzitterschap waar.

Met JANNÉ gaat een der mannen van het Nederlandsche corps veeartsen heen, die ons vak wisten hoog te houden, welke men als voorbeeld van werkzaamheid kan stellen voor het opkomend geslacht, want hij heeft gewerkt met al de kracht die in hem was, zoolang het voor hem dag was, en zulks met een benijdenswaardigen ijver.

Op 15 December had de begrafenis plaats onder groote deelneming. Tal van Limburgsche veeartsen, het bestuur der afdeeling Noord-Brabant—Limburg, een deputatie der gezondheidscommissie, leden van den gemeenteraad, enz. bewezen den overledene de laatste eer. Tal van kransen dekten de lijkbaar, waaronder een van de afdeeling Noord-Brabant—Limburg. Door ondergeteekende werd, als voorzitter van deze afdeeling, den overledene aan de geopende groeve een eerbiedige hulde gebracht.

De naam van LAURENT JANNÉ zal bij de Nederlandsche veeartsen in eere blijven; zij verliezen in hem een trouw kameraad, de veeartsenijkundige wetenschap een harer beste beoefenaars.

Hij ruste in vrede.

Roermond, Februari 1907. T. A. L. BEEL.

In memoriam
Maria Hubertus Joannes Petrus Thomassen.

Kroniek.

24 October 1847, geboren te Ekkelrade, gemeente Gronsveld.
1 September 1865, aanvang der studie aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.
7 Juli 1869, als veearts gediplomeerd.
1869—1881, praktizeerend veearts te Maastricht.
2 Augustus 1881, benoemd tot leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool.
14 Januari 1890, benoemd tot Officier d'Académie.
2 Augustus 1893, benoemd tot ridder van het Legioen van Eer.
21 Juni 1905, bevorderd tot doctor in de geneeskunde honoris causa, door de Rijks-universiteit te Groningen.

Eerelid van de «United States Veterinary Medical Association,» en van de «Veterinary Medical Association of Ireland.»

Correspondeerend lid van de «Société centrale de médecine vétérinaire,» de «Société vétérinaire pratique», de «Société vétérinaire d'Alsace-Lorraine,» de «Academia veterinaria» te Turijn.

Lid van het Historisch Genootschap en van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.

Geschriften.

1873 *Hoefontsteking bij merriën*, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.
1878 *L'extraction d'un calcul vésical*, L'Echo Veterinaire.
1879 *Signification diagnostique de la toux*, id.
La fourbure aigue, id.
L'inoculation de la pleuropneumonie contagieuse, id.
Les corps étrangers dans l' estomac des grands ruminants, id.
1880 *Crémation des cadavres des bêtes charbonneuses*, id.
Contagiosité de la tuberculose entre animaux d'espèces différentes, id.

1881 *L'Embryotomie chez les grands animaux domestiques*, Annales de médecine vétérinaire.

1883 *L'usage thérapeutique de la neurotomie*, L'Echo Vétérinaire.

1884 *Atrophie musculaire consécutive à la congestion de la moëlle épinière*, id.

1885 *L'Actinomycose au point de vue de sa thérapeutique*, id.

1887, 1888, 1889 *Aanteekeningen met betrekking tot de geschiedenis der veeartsenijkunde*, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

1888 *Sur la transmissibilité de la tuberculose*, Recueil de médecine vétérinaire.

Un cas de diathèse hémorrhagique chez le cheval, Annales de médecine vétérinaire.

1889 *Verslag van het congres voor tuberculose*, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

Multiple verlammingen bij een paard (met dr. H. J. Hamburger), Annales de médecine vétérinaire.

L'extraction des dents molaires chez le cheval, Recueil de médecine vétérinaire.

Contribution à l'étude de la fièvre vitulaire, id.

Un nouveau traitement de la diphthérie des oiseaux, Annales de médecine vétérinaire.

La castration chez la jument, id.

Accident consécutif à la castration d'un cheval cryptorchide, id.

Service sanitaire international, utilité, organisation, Rapport voor het 5de internationaal veeartsenijkundig congres te Parijs.

1890 *Krijgsbedrijven van Alexander Farnese in Limburg en aangrenzende gewesten*, 1578—'79. Maastricht.

Het 5de internationaal veeartsenijkundig congres, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

Hervorming van het veeartsenijkundig onderwijs in België, id.

Dystocie maternelle et foetale chez la jument, Annales de médecine vétérinaire.

1891 *De l' action de la lymphe de* Koch *chez les vaches tuberculeuses*, id.

Affections des poches gutturales, id.

Le centenaire de l' école de Milan, id.

1892 *Le caractère pathogène du microbe de l'influenza de l'homme pour les animaux*, id.

Les spasmes cloniques du diaphragma chez le cheval, id.

Spaansche bijdragen tot de geschiedenis onzer voorvaderen der 16de *eeuw*, Maastricht.

KOCH's *ontdekking en hare diagnostische waarde voor de veeartsenijkunde*, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

Verslag van het tweede congres voor de studie der tuberculose bij mensch en dieren, id.

1893 *Traitement de l'actinomycose par l'iodure de potassium*, Bulletin de la société centrale de médecine vétérinaire.

Actinomycose du cornet chez une vache, id.

Traitement de la funiculite chronique-champignon du cheval par l'iodure de potassium, id.

La botryomycose. Nouveau cas de guérison par l'iodure de potassium. Un cas de généralisation au poumon, id.

Contribution à l'étude des maladies du système nerveux, Annales de médecine vétérinaire.

Urolithiase spontanée et expérimentale et son traitement chirurgical chez les animaux, id.

De malleïne als diagnosticum, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

1894 *Moyens pour empêcher la propagation de la tuberculose*, Rapport voor het internationaal congres voor hygiëne en demographie te Budapest.

1895 *Sur un nouveau procédé de castration des mâles*, Annales de médecine vétérinaire.

Die Bekämpfung der Lungenseuche in Holland, Dänemark, Luxemburg, Belgien, Rapport voor het 6de internationaal veeartsenijkundig congres te Bern.

Het 1ste *en* 2de *boek* van de *Handleiding tot de paardenkennis voor de cadetten der cavalerie en artillerie*, door W. C. SCHIMMEL, enz. Breda.

1896 *Het paard in de oudheid*, met teekeningen van H. MARKUS, Het Paard.

1897 *Une nouvelle septicémie des veaux*, Annales de l'institut PASTEUR.

Nephritis chronica bij het paard, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde en Veeteelt.

1898 *Het contagium der pleuro-pneumonia contagiosa van het rund*, id.

1899 *Aetiologie en pathogenesis van endocarditis acuta*, id.

Verslag over het 4de tuberculose congres, id.

1901 *Hemiplegia laryngis bij het paard*, id. en Monatshefte für praktische Tierheilkunde.

Neuritis interstitialis proliferans des Plexus sacralis beim Pferde, Monatshefte für praktische Tierheilkunde.

Aufsteigende Rückenmarksdegeneration in Folge von Neuritis peripherica, id.

Lähmung der Kniescheibenstrecker, sogenannter Cruralislähmung, id.

Lähmung des Nervus obturatorius, id.

Over de identiteit der tuberculose bij mensch en rund, Internationaal tuberculose-congres te Londen 26 Juli 1901, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.

Verslag aangaande het tuberculose-congres, gehouden te *Londen* van 22—26 Juli 1901, veterinair gedeelte, Nederlandsche Staatscourant.

Het 50-jarig jubileum van dr. Willems *te Hasselt*, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.

1902 *Een enzoötische bulbairparalyse bij het paard*, id.

Untersuchungen über die Pathogenese der Hemiplegia laryngis des Pferdes, Monatshefte für praktische Tierheilkunde.

1903 *L'immunisation des jeunes bovidés contre la tuberculose*, Recueil de médecine vétérinaire.

Neuritis peripherica bij chronisch saturnismus van het paard, Tijdschrift voor Veeartsenijkunde.

1904 *De Veeartsenijschool als 6de faculteit der Utrechtsche Universiteit*, id.

Les streptococcies et leur traitement préventif et curatif, Revue générale de médecine vétérinaire.

L'enseignement vétérinaire en Hollande, *id.*

1905 *Vaccination contre la tuberculose*, Rapport voor het 8ste internationaal veeartsenijkundig congres te Budapest.

1906 *De immuniseering van het rund tegen de tuberculose*, 's Gravenhage, Gebr. J. en M. van Langenhuijsen.

Referaten, verslagen, boekbeoordeelingen en necrologieën.

Deze lijst van geschriften geeft ons een beeld van de groote

wetenschappelijke werkzaamheid van THOMASSEN, en de onderscheidingen, in de kroniek vermeld, leggen getuigenis af van de waardeering, welke zijn arbeid in binnen- en buitenland mocht ten deel vallen.

Evenwel, de waarde van THOMASSEN als leermeester treedt uit deze gegevens niet op den voorgrond en het is juist als zoodanig dat hij zich onder zijn leerlingen tal van vrienden had verworven.

THOMASSEN was een voortreffelijk docent; hij behandelde de stof op een wijze, welke op het auditorium een bezielenden, een stimuleerenden invloed had en wekte daardoor belangstelling en liefde voor het onderwerp; hij wist ziektebeelden te schilderen met een gloed en verve zonder weerga, plaatsende de cardinale verschijnselen op den voorgrond en daaromheen groepeerende de meer bijkomstige of toevallige, zóódanig, dat elk symptoom zijn juiste waarde kreeg. Men zag, men voelde, dat in zijn geest de patiënt vóór hem stond; zijn stalen geheugen bracht hem de talrijke gevallen, welke hij van een bepaalde ziekte waarnam, weer voor oogen en uit die gegevens bouwde hij de symptomatologie op, systematisch, met vaste hand, in doeltreffende woordenkeus, onder bezielend spreken en levendig gebaar, totdat ten slotte het ziektebeeld daar stond als een bouwwerk van evenredige verhoudingen, stijlvol en van een levendig relief. Hij gaf reproductie in den hoogsten zin; reproductie, voortkomende uit doorleven, doorvoelen, doordenken en doorwerken van het onderwerp; reproductie, in zich sluitende een schat van gelouterde en bezonken wetenschap, geadeld door de eigenschappen zijner karakteristieke persoonlijkheid. Zijn voordracht was artistiek; op haar was van toepassing het bekende woord van ZOLA: «*l'art, c'est la nature vue au travers d'un tempérament;*» zijn clinische ervaring was buitengewoon, zijn diagnostische blik scherp, dikwerf verbazingwekkend.

THOMASSEN was een man van groote integriteit; dezulken is het leven niet immer licht.

Hij blijve onder ons voortleven als de voortreffelijke veeartsenijkundige leeraar, als één van de baanbrekers der wetenschappelijke richting in de Nederlandsche veeartsenijkunde, als een groot en goed man.

H. MARKUS.

Personalia.

Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken en van Landbouw, Nijverheid en Handel, dato 23 Februari 1907, nº. 1916[1], afd. O., en Directie van den Landbouw, nº. 1840, afd. V. D., is

I. Ingesteld een commissie, aan welke wordt opgedragen een onderzoek naar en beantwoording van de volgende vragen:

1º. Welke proefnemingen op of met levende dieren, aangeduid onder den algemeenen naam van vivisectie, worden in Nederland ondernomen of toegepast? waar? door wie? met welk doel?

2º. Welke proefnemingen moeten geheel verboden worden?

3º. Aan welke beperkende voorwaarden behooren de toegelaten proefnemingen te worden onderworpen?

4º. Op welke wijze ware de nakoming dier voorwaarden het best te verzekeren?

II. Zijn benoemd:

tot leden: . . . . . .

Dr. Poels, directeur der Rijks seruminrichting te Rotterdam.

Benoemd: tot gemeenteveearts te Oosterbeek H. J. Odé te Aalten; tot gemeenteveearts te Oldebroek (Veluwe) D. de Fluiter te Schildwolde.

Verplaatst: van Amersfoort naar Deventer de paardenarts 2de kl. A. Kuipers; van Batavia naar Salatiga de paardenarts 2de kl. dr. H. H. Rörik.

Bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst:

verleend: een jaar verlof aan den inspecteur van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Ned.-Indië C. A. Penning;

overgeplaatst: naar het ressort Buitenzorg en Krawang, met standplaats Buitenzorg, de gouvernementsveearts B. Vrijburg;

tijdelijk gedetacheerd: te Bandoeng en belast met den dienst in de residentie Preanger-Regentschappen, de gouvernementsveearts J. A. Lenshoek, thans tijdelijk gesteld ter beschikking van den inspecteur van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst.

Rijks veeartsenijschool.

Het veterinair studentencorps *Absyrtus* leed een gevoelig verlies. Op 1 Maart 1907 overleed te Velp, in den ouderdom van

bijna 24 jaar, na een kortstondige ziekte ENGEL BERENDS, candidaat-veearts.

In Augustus a.s. had hij gehoopt zijn diploma te verwerven.

Zijn ouders verliezen een geliefden zoon, zijn collega's een innemend vriend, de veeartsenijschool een uitstekend leerling. Hij ruste zacht. v. E.

Cursussen in vee- en vleeschkeuring.

De toelatingsexamens voor de cursussen te Amsterdam, Leiden en Roermond hebben plaats gehad te Amsterdam op 6/7 Maart, te Roermond op 8/9 Maart, te Leiden op 11/12 Maart.

Toegelaten werden te Amsterdam 10 personen, te Leiden 10 en te Roermond 10.

De cursussen namen op 18 Maart een aanvang.

Bij koninklijk besluit van 28 Februari 1907, n°. 29, zijn benoemd in de commissie, die belast zal zijn met het in de maand Mei 1907 af te nemen examen ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch:

1°. tot lid en voorzitter dr. H. REMMELTS, rijks-keurmeester in algemeenen dienst te 's-Gravenhage;

2°. tot lid en secretaris D. F. VAN ESVELD, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht;

3°. tot leden: T. A. L. BEEL, directeur van het openbaar slachthuis te Roermond; dr. D. A. DE JONG, directeur van het openbaar slachthuis te Leiden; D. VAN DER SLUIJS, directeur van het openbaar slachthuis te Amsterdam;

4°. tot plaatsvervangende leden: J. J. F. DHONT, directeur van het openbaar slachthuis te Rotterdam; Y. VAN DER SLUIS, plaatsvervangend directeur van het openbaar slachthuis te Amsterdam.

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 25 Februari 1907, n°. 29, is, met ingang van 1 Maart 1907, tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Haarlem als standplaats is aangewezen, D. C. KRUYMEL te Haarlem.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft bij besluit van 25 Februari 1907, bepaald:

met ingang van 1 Maart 1907 in te trekken de beschikkingen van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 20 December 1889 (Staatscourant n°. 302), 31 December 1889 (Staatscourant 1890 n°. 1) en 16 Januari 1890 (Staatscourant n°. 14), voor zooveel daarbij verboden is schapen, niet gemerkt op de wijze als in die resolutiën is aangegeven, te vervoeren in de daarbij aangewezen gemeenten of gedeelten van gemeenten in de provincie Limburg.

Rijks seruminrichting. — Verstrekking van culturen ter verdelging van muizen en ratten. — De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt, d.d. 27 Februari 1907, ter algemeene kennis dat, ingaande 15 Maart 1907, vanwege de Rijks seruminrichting culturen van bacteriën ter verdelging van muizen en ratten kosteloos op aanvrage worden verstrekt.

De aanvragen behooren als regel schriftelijk te geschieden en zijn te richten tot de Rijksseruminrichting, Vinkendwarsstraat 15 te Rotterdam.

De aanvrager ontvangt met de culturen een gebruiksaanwijzing en een gedrukt formulier, hetwelk hij, ongeveer twee maanden nadat het middel is aangewend, behoorlijk ingevuld en onderteekend, portvrij moet terugzenden aan de Rijks seruminrichting voornoemd.

Zie op blz. 446 het artikel: Onderzoek van veterinaire geheimmiddelen, door W. C. Schimmel.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 1 Maart 1907, bepaald:

met ingang van 2 Maart 1907 in te trekken zijn beschikking van 7 Februari 1907, n°. 1218, afd. V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Philippine.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft, bij besluit van 14 Maart 1907, goedgevonden:

ter kennis te brengen van belanghebbenden, dat, met ingang van 1 April a.s. ieder, die bij den uitvoer naar Duitschland van paarden van zuiver Vlaamsch, Brabantsch of Ardenner ras of van kruising dezer rassen onderling, gebruik wenscht te maken

van het voor den invoer dier categorieën van paarden door de Duitsche regeering toegestaan verlaagd tarief, zich tot het bekomen van het daartoe bij den invoer in Duitschland over te leggen certificaat, kan wenden tot den districtsveearts, in wiens ambtsgebied zijn woonplaats is gelegen.

Aan een eventueele uitreiking van een certificaat, waarvan de kosten f 3.— bedragen, gaat voor ieder paard een beoordeeling vooraf, waartoe de belanghebbenden hun paarden zullen moeten voorbrengen ter plaatse door het Veeartsenijkundig staatstoezicht te bepalen.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende Februari 1907.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkrenpel.
Groningen . .	5	„	„	„	„	1	„	„	„	4 (4)	„	„	1
Friesland . . .	6	„	„	„	„	12 (3)	„	1	„	4 (3)	„	„	„
Drente. . . .	2	„	„	„	„	17 (11)	„	„	„	1	„	„	„
Overijsel . . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	3 (3)	„	„	„
Gelderland . .	8	„	„	„	1	„	„	1	„	9 (8)	„	„	„
Utrecht . . .	2	„	„	„	1	„	„	„	„	1	„	„	„
Noord-Holland .	6	„	„	„	1	„	„	„	„	4 (3)	„	„	4 (2)
Zuid-Holland .	6	„	„	„	„	12 (2)	„	6 (4)	„	4 (4)	„	„	„
Zeeland . . .	2	„	„	11 (4)	„	„	„	„	„	1	„	„	„
Noord-Brabant .	7	„	„	„	„	„	„	„	„	7 (7)	2(2)	„	„
Limburg . . .	13	„	„	„	„	„	„	„	„	11(11)	3(3)	„	„
TOTAAL . .	59	„	„	11 (4)	3 (3)	42 (17)	„	8 (6)	„	49(46)	5(5)	„	5 (3)

(*Staatscourant* van 15 Maart 1907, nº. 63.) v.

EEN NIEUWE VOEDINGSLEER EN HAAR TOEPASSING IN DE VEEARTSENIJKUNDE,

DOOR

J. J. WESTBROEK,

Paardenarts 1ste klasse.

(Voordracht, gehouden op 12 September 1906 in de afdeeling Nieuw Zuid-Holland van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.)

Het is nu vier jaar geleden, dat ik door toevallige omstandigheden in het bezit ben gekomen van een werkje van dr. LAHMANN, getiteld: *Die diaethetische Blutentmischung als Grundursache aller Krankheiten.* [1])

Na bestudeering van den inhoud heb ik dezen met goed gevolg op mijzelf toegepast en ik vond daarin aanleiding om de door LAHMANN beschreven behandeling ook eens op zieke militaire paarden te beproeven. Hij is van meening dat, alhoewel de geneeskunde als natuurwetenschap in de laatste eeuw aanzienlijk is vooruitgegaan, de geneeskunst als zoodanig, afgezien van het chirurgisch gedeelte, vrij wel achterna komt hinken.

Alvorens de resultaten daarvan hier mede te deelen, doe ik opmerken dat LAHMANN bezwaren heeft tegen de wijze, waarop de inwendige ziekten worden behandeld. In plaats van de gewone inwendige therapie stelt hij een causale behandeling in. Het gronddenkbeeld van zijn theorie is de voedingszouten tot hun recht te brengen. Het woord „voedingszouten" is echter niet van hem afkomstig; dat heeft

[1]) Het boek is vertaald door J. J. SCHWENCKE en de uitgevers zijn: BLANKWAARDT en SCHOONHOVEN te 's-Gravenhage en G. KOLFF & C°. te Batavia.

hij ontleend aan het u bekende werk van EMILE WOLFF, getiteld: „*Landwirtschaftliche Fütterungslehre.*"

Hij zelf vindt het zeer opmerkelijk, dat hij voor het behandelen van zieke menschen zijn licht moet halen uit werken, handelende over de voeding der dieren. Hij helt over naar de humoraal-pathologie, althans hij vindt het verkeerd dat deze leer op zijde is geschoven. Wanneer men nu weet dat BEHRING zijn serumtherapie ook humorale therapie heeft genoemd, dan behoeft men dus niet te denken aan verouderde begrippen.

LAHMANN hekelt op scherpe wijze de groote inconstantheid der hoeveelheden eiwit, welke door eminente geleerden worden opgegeven als noodzakelijk voor de voeding van den mensch. Hij toont daarbij aan dat deze getallen zoo zeer uiteenloopen, dat het eene getal tot driemaal grooter is dan het andere. Voornamelijk is hij echter gekant tegen de massa eiwit, welke dagelijks ingevolge de LIEBIG'sche voedingsleer wordt verorberd.

De tijd heeft hem reeds ten deele hierin gelijk gegeven. Terwijl wij ouderen indertijd hebben geleerd, hoe de voedingsmiddelen volgens hun waarde worden ingedeeld naar de hoeveelheid eiwit welke de voedsels bevatten, heeft men dit denkbeeld thans losgelaten. Wanneer men nu weet dat de eerste druk van het boek van LAHMANN in 1894 het licht zag, zoo mag men hem reeds nu den lof niet onthouden, dat hij zijn tijd vooruit was. [1])

Ook anderen met name Dr. PACZKOWSKI, arts te Keulen, zijn tegen veel eiwit gekant. Deze schrijft daarover in zijn werk: „*Auto-intoxicaties als oorzaak van ziekten.*" Hij zegt: „Het organisme mag slechts zooveel eiwit opnemen als het voor zijn bouw noodig heeft, niet meer."

---

[1]) Het boek in mijn bezit is uit het 42ste duizendtal. Het is vertaald in het Nederlandsch, Fransch, Engelsch, Russisch, Zweedsch en Spaansch.

PACZKOWSKI is tot die conclusie gekomen op grond van het feit, dat de weefsels slechts zooveel eiwit opnemen als zij verloren hebben tijdens den arbeid door het lichaam verricht. Het overig gedeelte van het in de bloedbaan aanwezige eiwit heeft aan energie verloren. Al komt het later op de plaats zijner bestemming, het kon onmogelijk zijn taak vervullen, daar het zijn vitale kracht grootendeels heeft verloren. Wanneer het niet wordt gebruikt, moet het elders heen en is op de arbeidsprestatie een schadepost.

Overtollige voedingsproducten in het bloed kunnen dus worden beschouwd als verontreiniging van het bloed. [1] Ook moderne hoogleeraren zijn niet allen ingenomen met een voeding, waarbij eiwit de eerste viool speelt. Dit blijkt uit een rede van prof. TALMA in 1904 te Utrecht gehouden. Deze zegt ongeveer: „krachtgevend voedsel was vroeger uitsluitend eiwitrijk voedsel, doch de potentiëele energie wordt ook aangevoerd door koolhydraten en vetten." Het bloed uit het voedsel gevormd, voedt de weefsels. Is het voedsel niet van een goede samenstelling, dan zal ook de voeding der weefsels niet zijn zooals het behoort, en het einde is dat de weefsels zullen ontaarden.

Heeft het bloed niet de samenstelling welke het moet hebben, dan noemt LAHMANN dit dysaemie. Die dysaemie kon jaren lang bestaan zonder tot waarneembare stoornissen aanleiding te geven. Zij is oorzaak van datgene, wat wij als diathese en dyscrasie hebben leeren kennen.

Dat overigens het bloed van eenzelfde diersoort onder verschillende levensvoorwaarden zeer verschilt, blijkt reeds bij secties, ook zonder dat tot chemisch of microscopisch onderzoek wordt overgegaan. Een bepaling van het soortelijk gewicht van het bloed zou onder die omstandigheden verrassende resultaten kunnen geven.

---

[1] Ofschoon weinig medisch, is het beeld toch wel juist, toen iemand sprak van „slakken in het bloed," waarbij hij dacht aan de metaalindustrie.

En al komen wij daarmede zoo langzamerhand in het vaarwater der humoraal-pathologie, een bezwaar kan dit niet zijn, daar deze leerstellingen op een langer leven kunnen bogen dan de cellulair-pathologie.

In Duitschland schijnt het geen zaak te zijn humoraal-patholoog te wezen. Immers bij de onthulling van het gedenkteeken van prof. dr. DIECKERHOFF legt de redenaar dr. LOTHES er nadruk op, dat DIECKERHOFF een onvervalschte cellulair-patholoog was. Dat zoo iets wordt gereleveerd, doet er aan denken dat hij gedurende zijn leven wel eens verdacht is geworden andere neigingen te hebben gehad. Uit zijn werken blijkt althans, dat hij ten aanzien van de aetiologie der ziekten een irrationeele voeding een voornamen factor vond.

Hoe luidt nu de voedingstheorie van LAHMANN?

LAHMANN stelt zich voor dat tot de ontledingsproducten van eiwit behooren zwavelzuur, phosphorzuur en koolzuur, alsmede de minder populaire verbindingen piszuur, oxaalzuur en oxyboterzuur. Hoe meer eiwit er nu wordt gegeven, des te grooter hoeveelheden van deze zuren er worden gevormd. Al deze zuren worden onschadelijk gemaakt door het natrium uit het bloedplasma, waarmede zij zich verbinden. Daar echter de affiniteit van natrium tot koolzuur niet groot is, zullen de overige verbindingen het eerst tot stand komen en zal er dikwijls voor het binden van het koolzuur geen voldoende hoeveelheid natrium meer beschikbaar zijn. En welke waarde het bloed heeft, wanneer er een overmaat van koolzuur aanwezig is, daarover behoef ik hier niet uit te wijden.

Toch wil ik releveeren, dat diezelfde venositeit van het bloed dikwijls tot de diagnose van anaemie aanleiding geeft. Daar echter de haemoglobine van het bloed zich gemakkelijk tot oxy-haemoglobine vormt, en, zooals uit achterstaande tabel blijkt, in alle voedsels genoegzaam ijzerbestand-

deelen aanwezig zijn, kan anaemie niet zoo gemakkelijk tot stand komen. Trouwens bij de dieren wordt niet zoo veelvuldig overgegaan tot het geven van ijzer-verbindingen als in de menschelijke geneeskunde pleegt te geschieden, ofschoon in onze leerboeken de ijzertherapie wel wordt aanbevolen. Daar de venositeit van het bloed voornamelijk tot stand komt omdat aan het bloed het noodige koolzuur en phosphorzuur-natrium ontbreekt, is het wenschelijk in de eerste plaats rekening te houden met de vraag of het toegediende voedsel wel de gewenschte hoeveelheid natriumzouten bevat.

Ook is het niet wenschelijk, dat in natrium-arm voedsel veel zwavelzuur als aschbestanddeel voorkomt. Dit zwavelzuur wordt namelijk gevormd uit de zwavel van het eiwit en verwoest de levende cellen, indien het geen basis ter verzadiging vindt.

De conclusie is dus dat door het voederen van te veel eiwithoudend voedsel venositeit van het bloed ontstaat. Wanneer derhalve aan paarden, boven een reeds groot quantum haver, nog boonen worden gegeven, krijgen zij een te sterke eiwitvoeding en wordt hun nadeel gedaan. Wij zullen later zien dat deze handelwijze ook om andere redenen voor de paarden nadeelig is.

Het meest essentiëele van LAHMANN's voedingsleer is echter deze stelling: bijaldien in een voedsel de hoeveelheid eiwit, koolhydraten en vetten in de meest gewenschte verhouding voorkomt, voldoet het toch niet aan de eischen van een goed voedsel, wanneer de zouten uit de aschbestanddeelen niet in overeenstemming zijn met hetgeen het organisme noodig heeft.

Alvorens daar nu verder op in te gaan, heb ik mij de vraag gesteld: heeft LAHMANN ook voorloopers gehad?

Ziehier wat ik heb gevonden.

Voorlooper I. De meest gemarkeerde voorlooper was naar mijn meening een Duitsch veearts, waarvan ik in 1893 een artikel las in de *Tierärztliche Wochenschrift* over zand-

koliek. Hij meent dat het dierlijk lichaam zeer verschillende zouten noodig heeft. Worden deze niet aan het paard gegeven, doordat zijn voedsel niet is wat het moest zijn, dan zal het dier zich schadeloos trachten te stellen door alle zouten op te nemen, welke het in zijn nabijheid machtig kan worden.

Ofschoon ik het artikel destijds wel in die mate belangrijk vond, dat ik het mij dertien jaar later nog weet te herinneren, zoo kon ik toen toch geen therapie uit deze gegevens distilleeren. Ik was toen in het remonte-depôt te Milligen, waar het zandkoliek nog al veel voorkwam, hoewel de fourage bevredigend was.

Volgens den „Stabsveterinär" STEINHARDT (*Zeitschrift für Veterinärkunde*, April 1906) komt de ziekte speciaal voor wanneer verregend hooi, dus hooi dat zijn zouten kwijt is, wordt gevoerd. Ook eten dan de paarden bij voorkeur den zwarten humusrijken grond, in plaats van het aan zouten arme zand.

Vooral als het heeft geregend, dus alle zouten zijn opgelost, is de aandrang zeer groot.

Voorlooper II. EMILE WOLFF constateert in zijn *Landwirtschaftliche Fütterungslehre* het groote nut van de aschbestanddeelen der voedsels. Hij heeft deze voedingszouten genoemd en LAHMANN neemt dien naam van hem over met opgave van de bron. Trouwens LAHMANN steunt zijn theorie op hetgeen hij heeft gelezen in werken van WOLFF, KÖNIG en andere wetenschappelijke, niet specifiek geneeskundige werken.

WOLFF komt wat de dieren aangaat tot de conclusie, evenals LAHMANN en BUNGE voor de voedsels van den mensch, dat deze te veel kaliumzouten bevatten.

Tot zoo ver bewandelen alle drie eenzelfden weg, doch waar WOLFF en BUNGE daarin te gemoet willen komen door het minerale keukenzout te geven, slaat LAHMANN zijn eigen weg in.

Voorlooper III is prof. dr. DIECKERHOFF, die, zooals ik reeds zeide, vele ziekten aan irrationeele voeding toeschrijft. Bij de „schwarze Harnwinde" noemt hij speciaal te proteïnerijk voedsel, zooals hij zich uitdrukt.

FRIEDBERGER en FRÖHNER attakeeren hem daarover in hun *Specielle Pathologie und Therapie,* ofschoon zij erkennen dat hier toxaemie kan bestaan.

Er is dus nog een verschil van meening over de wijze waardoor deze veranderde bloedsgesteldheid is ontstaan.

Uit de dagen dat de Amsterdamsche paardentram nog een particuliere maatschappij was, herinner ik mij dat de „schwarze Harnwinde" aldaar veel voorkwam, en dat de tramveeartsen destijds de meest krasse maatregelen namen voor het geval een paard gedurende een dag eens geen arbeid presteerde. En dat deze maatregelen noodig waren bij de daar gevolgde voederingswijze, bleek maar al te duidelijk, aangezien die ziekte er volstrekt geen zeldzaamheid was.

Terwijl dus de volgelingen van LIEBIG leerboeken over voedingsleer samenstellen, zonder zelfs van de aschbestanddeelen der voedsels gewag te maken, zooals bijvoorbeeld het nieuwe werk van dr. BÖHMER „*Die Kraftfuttermittel,*" waarin hij honderden getallen opgeeft, vermeldende de hoeveelheid eiwit en koolhydraten welke de voedsels bevatten, legt LAHMANN het volle gewicht op de aschbestanddeelen en geef hij daarvan analysen, zooals hij die in werken over landbouw-chemie heeft gevonden.

Ook EMILE WOLFF dweept met zijn voedingszouten. Daarentegen schrijft VAN DER VENNE in zijn werk „*Les fourages melassés*", „*L'eau et les sels ne possèdent aucune valeur alimentaire.*" En toch is het water het voornaamste bestanddeel van a l l e voedsels.

Wat moet nu worden gevoederd? Ter beantwoording van deze vraag had LAHMANN er op kunnen wijzen, hoe de

meest primitieve voorvaderen van den mensch zich voedden, maar hij deed het niet, vermoedelijk om zich de tegenstanders van het DARWINISME niet tot vijanden te maken.

Voor ons veterinairen bestaat dit bezwaar niet. Wij allen kunnen ons gemakkelijk voorstellen, hoe de voeding van het wilde paard geschiedt, al hebben wij vermoedelijk nimmer een levend exemplaar kunnen observeeren. Wij kunnen ons een denkbeeld vormen, hoe zulk een dier zich met weinig tevreden stelt, en naar het jaargetijde in minderen of beteren voedingstoestand verkeert; dat het zich voedt met bladen en stengels van de familie der gramineeën en andere plantenfamilies; dat het ook wel wortels eet, en nu en dan rijpe en onrijpe zaden als voedsel tot zich neemt. Indien ik hier onderscheid maak tusschen rijp en onrijp, geschiedt dit op grond van het zeer groote verschil aan voedingszouten. Wanneer wij nu kunnen opmerken, hoe groot het verschil is in de voederwijze tusschen dit paard en het stads- en militaire paard (deze worden in één adem genoemd omdat hun voeding weinig verschilt), dan kunnen wij a priori reeds de conclusie vaststellen, dat de laatste zeer eenzijdige voeding op den duur tot ziektetoestanden aanleiding moet geven.

LAHMANN beantwoordt de vraag wat moet worden gevoerd, met: „wij weten het niet." Maar, laat hij er onmiddellijk op volgen, wat wij wel weten, is, dat als een dier gedurende langen tijd uitsluitend wordt gevoed met melk, het niet alleen in het leven zal blijven, maar zelfs zal gedijen. [1]

De voedsels, welke wij den dieren voorzetten, mogen dus in samenstelling niet te zeer van melk verschillen. Voedert men melk, waaruit de aschbestanddeelen zijn verwijderd, dan gaat het dier onherroepelijk te gronde. Vervangt men de aschbestanddeelen door chemische verbindingen van geheel

[1]) Hierbij zij aangeteekend dat er quantitatief weinig verschil is tusschen de zouten der melk en die van het bloed.

dezelfde samenstelling (minerale zouten), ook dan treedt de dood spoedig in. Als conclusie volgt uit deze experimenten, dat het voedsel moet zijn georganiseerd, m. a. w. een zekere vitaliteit moet bezitten. [1]

Met georganiseerd wordt bedoeld, dat de zouten welke die voedsels bevatten organisch verbonden moeten zijn met de overige bestanddeelen. Is dit niet het geval, dan zijn het geen voedingszouten. Het is dus gebleken dat een mineraal nimmer een voedingszout kan vervangen. Dit laatste mogen de veterinaire auteurs in hun gedachten houden. Want blijkens de jongste literatuur worden steeds pogingen gedaan om ziektetoestanden in die richting te corrigeeren.

Zoo geeft STEINHARDT (*Zeitschrift fur Veterinärkunde*, April 1906) phosphas calcis tegen zandeten, evenals FRIEDBERGER en FRÖHNER dit middel bij zandkoliek aanbevelen.

De bedoeling is hier natuurlijk om aan het gemis aan voedingszouten door het geven van minerale zouten te gemoet te komen. Zijn deze laatste niet in de gewenschte verhouding in de voedsels aanwezig, dan loopt het organisme gevaar dat de weefsels niet die voedingszouten krijgen, welke voor hun opbouw noodzakelijk zijn, terwijl aan den anderen kant de weefsels een overmaat van zouten erlangen.

---

[1]) Wat LAHMANN onder „vitaliteit" verstaat, meldt hij vrij duidelijk in de voorrede van den 19den druk van zijn boek. Hij zegt daarin dat de voorwaarden om dierlijk leven mogelijk te maken geheel afhangen van het bestaan van plantenleven, daar alleen de planten het vermogen hebben om uit koolzuur, stikstof, zuurstof, water en mineralen, organische stof op te bouwen. En dat die stikstof, zuurstof, dat kalium, natrium en ijzer van de organische stof niet precies identisch kunnen zijn met een willekeurig molecule van die enkelvoudige lichamen.

Ter verduidelijking stelt hij een ijzer-albumine-verbinding uit het plantenrijk tegenover de oxaalzure-kalk uit de urine. Laatstgenoemde verbinding kan voor het dierlijk leven geen nut meer hebben, terwijl eerstgenoemde verbinding aan het dierlijk leven weder vitale energie kan geven.

Iets verder zegt hij: Door geen rekening te houden met de vitaliteit heeft men het chemisch droombeeld kunnen scheppen, dat men een organisme mettertijd met kunstmatig voedsel uit laboratoria zou kunnen voeden.

Het denkbeeld dat de mineralen niet in staat zijn om de voedingszouten te vervangen, is nog geen algemeen medisch eigendom. Een passage uit het werk van dr. KELLNER: „Die Ernährung der landwirtschaftlichen Nütztiere" 1905, een werk door de *Tierärztliche Wochenschrift* warm aanbevolen, geeft hiervan de bewijzen. Volgens dezen schrijver bleek uit het chemisch onderzoek der excrementen van jonge dieren, welke uitsluitend met melk waren gevoed, dat daarin nog wel zouten waren terug te vinden, maar geen calciumzouten. De schrijver raadt nu aan in zulke gevallen krijt in de melk te doen!

Volgens de theorie van LAHMANN daarentegen zouden deze dieren voedsel moeten hebben dat rijk was aan calcium, zooals bij voorbeeld goed hooi of gras.

Ook in het artikel van dr. KLIMMER en prof. SCHMIDT, verschenen in de *Monatshefte für praktische Tierheilkunde*, 1906, getiteld „Halisteresis ossium nebst therapeutische Bemerkungen," blijkt dat zij bij osteomalacie en rachitis weder mineralen in de plaats van voedingszouten willen stellen. Als men dit leest, krijgt men den indruk dat zij van hun behandeling niet veel verwachting hebben.

Ten slotte citeer ik nog PACZKOWSKI, die zegt: „de zouten in de voedsels, eenzijdig en overmatig gebruikt, doen het organisme meer schade dan voordeel, daar zij sommige organen tot grooter werkzaamheid prikkelen en andere prikkelen tot zij verslappen. Dit moet omstandigheden in het leven roepen, welke voor een geregeld verloop der levensverrichtingen niet bevordelijk zijn."

Volgens LAHMANN komt er geen osteoporose voor bij de in de vrije natuur levende dieren. Deze weten zich blijkbaar daarvoor te hoeden, al is hun voedsel somtijds zeer karig. Hoe geheel anders was dit gesteld bij de talrijke geitjes, welke men zich nog wel uit de cliniek van 's Rijks veeartsenijschool zal weten te herinneren!

Zelfs de aan een langzamen hongerdood stervende dieren blijven nog voor deze ziekte gevrijwaard. Het is dus met de dieren al hetzelfde als met de menschen, namelijk dat zij zich de „Krankheiten anessen." Voor de dieren trouwens is het verplicht werk. [1]

Wanneer men zich op de hierbij gevoegde kaart overtuigt van de aschbestanddeelen, die de verschillende voedsels welke bij voorkeur voor het paard in aanmerking komen bevatten, dan springt in de eerste plaats in het oog, dat het voedsel van het paard bij uitnemendheid, de haver, betrekkelijk arm is aan natrium en calcium, daarentegen zeer rijk aan silicium en zwavelzuur.

Wij zien verder dat goed hooi rijk is aan natrium en calcium, zoodat er ten aanzien van deze voedsels een zekere aequivalentie bestaat. Deze aequivalentie wordt echter bij het legerpaard al heel spoedig te niet gedaan door de betrekkelijk geringe hoeveelheid hooi, welke wordt gegeven. Een gemiddeld cijfer is 3 Kg.; aan de rijschool geeft men slechts 2 Kg. per dag en per paard. [2]

Geeft men het paard volop haver en men wenscht er nog meer arbeid uit te halen, dan worden dikwijls paardenboonen verstrekt. Deze bevatten veel kalium en phosphorzouten, zoodat hart en vaten overmatig worden geprikkeld.

---

[1] Bij de chemische analyse van osteomalacie-beenderen bleek, dat deze meer dan tweemaal zooveel zwavelzuur en natrium bevatten dan gezonde beenderen. Wanneer men zich nu herinnert, dat de voedsels veelal arm aan natrium zijn en dit nog in het bloed wordt vastgelegd door het zwavelzuur, dan pleit deze analyse zeker voor LAHMANN's opvatting.

De venositeit van het bloed wordt verder in de hand gewerkt door slechte ventilatie der stallen. Daar men tegenwoordig vrij algemeen overtuigd is van de wenschelijkheid, dat ook de stallucht zuiver moet zijn, zal ik hier niet verder bij stilstaan.

[2] Blijkens de jongste onderzoekingen van Duitsche paardenartsen zijn zij na proefnemingen op legerpaarden tot de conclusie gekomen, dat het wenschelijk is het ration fourage in dien zin te wijzigen dat het hooiration wordt vergroot, al dan niet gepaard met vermindering van het haverration. *(Zeitschrift für Veterinärkunde).*

En dat er bij het paard veelvuldig ziekelijke veranderingen in het weefsel van den vaatwand voorkomen, dat leert de pathologische anatomie (arteriitis).

Opmerkelijk is het hoe uitvoerig DIECKERHOFF de symptomatologie opgeeft van arteriosclerose, terwijl FRIEDBERGER en FRÖHNER er over zwijgen. Dat DIECKERHOFF in casu een goed oordeel moet hebben gehad, zal men wel willen aannemen, wanneer ik er aan herinner, dat hij er zelf aan gestorven is.

De paarden zullen op die boonen zeker wel reageeren door in datgene wat men van hen vergt meerdere vitaliteit te vertoonen. Op den duur zullen zij er zich echter een auto-intoxicatie aan eten, daar de uitscheidingsorganen niet bij machte zullen zijn het te veel aan zouten te verwijderen. Evenzoo is het hoog eiwitgehalte, zooals men dat bij de leguminosen vindt, op den duur bedenkelijk. Reeds lang was men dan ook van meening dat „schweres Futter consumiert."

Zooals men verder op de tabel ziet, is de chemische analyse van de aschbestanddeelen van ongepelde rijst niet opgegeven. De reden daarvan is dat deze, voor zoover mijn informaties konden strekken, waarbij ik onderscheidene deskundigen heb geraadpleegd, nog niet onderzocht is. Dit spijt mij te meer, wijl ik o. a. dit voedsel heb gekozen om bij paarden de haver geheel of gedeeltelijk te vervangen. De regel namelijk, om niet plotseling van voedingsrégime te veranderen, is ook bij de dieren van kracht.

Ongepelde rijst werd door mij gekozen, wegens haar rijkdom aan natrium, terwijl het eiwitgehalte slechts 1 % lager is dan bij haver. Verder weten wij, dat zij in Indië als eenig voedsel voor het paard in gebruik is, hetzij men ze geeft als padie, dan wel als gaba. En wanneer men Indische menschen over die paarden hoort spreken, dan valt er niet

aan te twijfelen, dat zij meer kunnen presteeren dan het paard in Europa. [1)]

Prof. DAMMANN zegt in zijn bekend werk „*Die Gesundheitspflege der landwirtschaftlichen Haussäugetiere*", dat hij rijst niet kent.

Stabsveterinär LUDEWIG is er in zijn *Hygiene und Diaetetik des Truppenpferdes* in het geheel niet over te spreken. Hij geeft slechts 6,9 % eiwit op, en noemt haar moeilijk te verteren, zelfs noemt hij haar onbruikbaar in tropische landen! Goede ongepelde rijst schijnt hij echter niet te kennen, want hij noemt ze goedkoop! Daarentegen zouden haver, hooi en stroo een paard in staat stellen langzamerhand meer te kunnen presteeren!

Niet alleen rijst, ook wortelen (daucus carotus) zijn een voedsel dat rijk is aan natrium. Op grond van laatstgenoemde eigenschap werd het ook in beproeving genomen. Boven rijst bleek het in de praktijk nog dit voordeel te hebben, dat het spoediger effect had.

De physiologie, zegt prof. TALMA in meergenoemde rede, leert ons dat het veel waarde heeft voor de digestie, dat de spijzen met smaak worden genuttigd.

Indien dit juist is, en naar mijn inzien mag daaraan niet worden getwijfeld, mogen de eigenaars van paarden er wel eens op letten met hoeveel graagte een paard wortelen eet. Van wortelen zegt DAMMANN dat zij het bloed dun maken, zoodat men reeds te voren de conclusie kan trekken, dat zij daar zijn aangewezen, waar men een zekere dikbloedigheid (viscositeit) mag veronderstellen. Zij hebben reeds een reputatie bij aandoeningen van de respiratieorganen. Of

---

[1)] Na de voordracht deelde de voorzitter mede, dat hij in de *Geneeskundige Bladen* een artikel had gelezen over voeding, waarin door prof. EIJKMAN te Utrecht een lans werd gebroken, om ook ongepelde rijst als voedsel voor den mensch te gebruiken.

deze echter uitsluitend te danken is aan het vrij groote suikergehalte, valt te betwijfelen.

Kunnen circulatie-stoornissen, in welk orgaan ook, worden geconstateerd, dan zal hierin een gunstige verandering moeten komen door elk voedsel dat het bloed dunner maakt, dus gemakkelijker kan doen stroomen. [1]

In normaal bloed komt kalium en natrium voor in de verhouding van twee tot een. Bij viscositeit zal er gewoonlijk meer kalium aanwezig zijn, vooral als er veel koolhydraten zijn gevoederd.

De groote rijkdom aan kalium is ook een nadeel bij het langdurig voederen van melasse. Of daardoor de ziekte-toestanden ontstaan, welke men er aan toeschrijft, namelijk polyurie en albuminurie, waag ik niet te beslissen.

Toch kan het vervangen van 1 à 1,5 Kg. haver door melasse het voordeel hebben, dat de hypervenositeit van het bloed vermindert, daar de eiwittoevoer dan geringer zal zijn. Een verschijnsel van die hypervenositeit is dorst.

Ter illustratie daarvan het navolgende. In November nam ik een paard van het rijk over, dat zeven à acht jaar model gevoerd was. Het was een licht gebouwd paard, dus niet omvangrijk. Evenwel dronk het dagelijks, ondanks de koude, bijna twee stalemmers water. Mijn oppasser vond het niet veel; de andere paarden dronken zeker niet minder. Volgens opgave dienaangaande in verschillende werken, bleek het slechts weinig te veel.

Thans veranderde ik zijn voedsel, door een groot gedeelte van de haver door ongepelde rijst en wortelen te vervangen. Het resultaat was dat het na drie maanden slechts ander-

---

[1]) Dat er nog meer voedsels met veel natrium zijn behalve de hier genoemde, leeren de voedingstabellen over de aschbestanddeelen der voedsels. Ik heb daartoe gebruikt het *Lehrbuch der Dungerlehre* van prof. dr. HEIDEN, Hannover, E. C. HEN *1879*. Er zullen vermoedelijk wel nieuwere werken zijn.

halven emmer en na zes maanden ruim een emmer water per dag dronk.

Wanneer men nu weet, dat er bij toevoer van veel water aan het lichaam veel meer van de hartsfunctie wordt vereischt, zal het duidelijk zijn dat er heel wat arbeidsvermogen wordt bespaard, indien gevoederd wordt op een wijze dat niet zoo veel dorst wordt opgewekt. Trouwens die dorst kan worden opgevat als een reactie van het lichaam op het te veel aan zouten, waarop het dier dagelijks wordt onthaald.

De stalwachts kennen de paarden zeer goed welke „moeilijk in de paillasse zijn te houden". Gewoonlijk zijn dit oudere dieren, welke zich alleen in evenwicht kunnen houden, door dagelijks veel vocht op te nemen, waardoor zij wel is waar de ongewenschte zouten en ontledingsproducten verwijderen, maar veelal een natte paillasse hebben.

Behalve het veelvuldig drinken kan ook het herhaald gapen als een symptoom van hypervenositeit van het bloed worden genoemd. Vooral bij paarden welke in den ziekenstal staan en meestal geen beweging krijgen, kan dit worden opgemerkt, wijl zij daardoor niet zoo goed in de gelegenheid zijn de ontledingsproducten van het eiwit door meerdere huidwerkzaamheid te verwijderen. Honden zijn ware virtuozen in het geeuwen (LAHMANN).

Blijkens achterstaande tabel is niet alleen de ongepelde rijst, maar ook de paardenmelk oningevuld, wat betreft de cijfers, vermeldende haar zoutgehalte.

Wel is mij bekend, dat het totaal aan voedingszouten bij paardenmelk geringer is dan bij koemelk,

Volgens LAHMANN's theorie moet hieruit volgen, dat het surplus van voedingszouten dat dagelijks aan het paard wordt gegeven, nog belangrijk grooter is dan in geval het zoutgehalte van beide melksoorten even groot was. Dit surplus van minerale bloedcomponenten is oorzaak, dat het

bloed zijn taak als voedingssubstraat voor alle weefsels niet behoorlijk kan volbrengen.

Het gaat hier werkelijk niet om kleine getallen. Vergelijkt men alleen maar het gehalte silicium dat de haver bevat, met de hoeveelheid welke daarvan in koemelk voorkomt, dan blijkt dat haver meer dan tweeduizendmaal rijker aan dit mineraal is dan koemelk.

Het gras is zeker wel een van de krachtigste middelen tegen de venositeit van het bloed, vooral wanneer het van goede qualiteit is. Kan het in de weide worden genoten, dan komt er nog bij dat het paard tevens een luchtbad en veelal een zonnebad krijgt. Het effect van een luchtbad kan zeker bij militaire paarden niet worden weggecijferd, daar deze gemiddeld 22 uur van de 24 in den stal staan, ja zelfs 's winters bijna niet in de lucht komen (rijbaanoefeningen.)

Reeds lang heeft men het nut van den weidegang ingezien. Zoo vond ik in een ouden inwendigen dienst der cavalerie van ongeveer het jaar 1750, dat de oefeningen zouden worden gehouden van Maart tot Mei, en dat daarna de paarden naar de weide gingen. Men vond toen het weiden zoo belangrijk, dat men de oefeningen er naar regelde. Wanneer men nu weet, dat in die dagen de commandanten tevens eigenaren der paarden waren, moet van zelf de conclusie worden getrokken, dat die heeren heel goed wisten, wat in het belang van hun beurs was.

De hoeveelheid voedingszouten welke de grassen bevatten, verschilt zeer naar gelang van de qualiteit. Zoo bevat gras dat in de schaduw gegroeid is, alsmede dat van bevloeiingsweiden, al zeer weinig voedingszouten. Toch leveren deze laatste soort van weiden zeer goed ontwikkelde grasexemplaren, waarin veel eiwit zit.

Indien dus de Liebig'sche eiwittheorie in alle opzichten juist was, zou dat gras zeer gezocht moeten zijn. Het blijkt

echter dat menschen, die met hun paarden hun brood moeten verdienen, volstrekt niet gesteld zijn op dit gras of hooi, dat rijk is aan eiwit maar arm aan voedingszouten.

Toch mag in de diaethetiek het gras zich in een betrekkelijk goede reputatie verheugen. Dit komt, omdat het afleidend op het darmkanaal werkt. Dat dit inderdaad het geval is, daartoe behoort geen bijzondere opmerkingsgave, maar een vraag is het, of het daardoor alleen zoo gunstig op het organisme werkt. Geeft men bijvoorbeeld tarwezemelen in plaats van gras, dan is de afvoerende werking niet minder, maar de algemeen gunstige invloed op het lichaam blijft achterwege.

Later zal dit worden toegelicht.

De ziekten. Toen ik met de LAHMANN'sche diaethetische behandeling een aanvang maakte, was te Leiden in garnizoen een depôt van het 3de regiment huzaren. Bij dit depôt waren vele oude paarden, welke dus op een leeftijd waren, waarop de auto-intoxicaties geen zeldzaamheid zijn. Deze regiments-depôts zijn thans gesupprimeerd. Verder waren er nog tal van gedetacheerde paarden, welke gewoonlijk ook goed materiaal voor den ziekenstal opleveren. Vele zijn namelijk nog te jong om op reform te worden gesteld, maar langdurige krachtsontwikkeling kan er dikwijls niet van worden geëischt.

Daar een regiment geen proefstation is, was ik beperkt in de keuze der voedsels. In plaats van de officiëele voedingsmiddelen haver, hooi en roggestroo koos ik ongepelde rijst, waarvan de prijs weinig van dien van haver verschilt. Mijn leverancier was KLAAS BLANS te Zaandam. Verder wortelen, welke per kilogram ongeveer de helft van den haverprijs doen, en aanvankelijk ook melasse, waarvan de prijs ongeveer met dien van haver overeenkomt. Dit laatste voedingsmiddel koos ik aanvankelijk, omdat ik vreesde — alhoewel geheel ten onrechte — dat de ongepelde rijst con-

stipatie zou kunnen veroorzaken. Opmerkelijk was het hoe snel de wortelen „er in" gingen. Ook de officieren zagen daarvan spoedig het nuttig effect.

Constitutioneele ziekten. De bevangenheid.

Wanneer men de standaardwerken over dit onderwerp naleest, komt men tot de slotsom dat hierin geen bepaalde, zij het ook hypothetische reden, voor het ontstaan van deze ziekte wordt opgegeven.

Möller zegt, dat de ziekte ontstaat door irrationeele voeding, en deze gedachtengang uitwerkende, komt men allengs tot de dysaemie, dat is een niet gewenschte samenstelling van het bloed, ontstaan door oorzaken, welke in hoofdzaak door de voeding worden beheerscht.

Nu zal men vragen, wanneer een paard dat zich warm heeft geloopen te snel afkoelt, bij voorbeeld door het in den wind te laten staan of door het in koud water te laten marcheeren, dan wel indien men het zwaar verteerbaar voedsel heeft gegeven en het daardoor bevangen wordt, hoe zulk een patiënt zich verhoudt tot Lahmann's theorie? Is die dysaemie dan plotseling ontstaan toen de nadeelige invloeden de ziekteverschijnselen teweeg brachten?

Het antwoord op die vraag luidt dat zulk een patiënt reeds dysaemisch was door een minder gewenschte voeding, en dat het dier zich door de schadelijke invloeden de gelegenheid benomen zag, zich van die minder gewenschte verbindingen te ontdoen. Wat voor deze opvatting pleit, is zeker het feit, dan men bevangenheid niet kunstmatig kan tot stand brengen. De Duitsche paardenartsen wijzen er in de tijdschriften dikwijls op, hoe veelvuldig zij de bevangenheid zien ontstaan door lang durende ritten op harden bodem. Ofschoon door deze oorzaak wel een gewone hoefontsteking kan ontstaan, moeten er nog andere factoren aanwezig zijn om de rheumatische hoefontsteking te doen optreden. Is het paard eenmaal zeer dysaemisch, dan behoeven die oorzaken slechts

weinig in te werken om de bevangenheid te doen ontstaan.

Wij denken hier aan het luxe-paard met zijn overvloed van eiwithoudend voedsel en de weinige beweging welke die paarden soms krijgen.

Om aan te toonen welke gunstige resultaten men verkrijgt, indien bij de behandeling de dysaemie als grondoorzaak wordt aangenomen, diene het volgende.

In 1903 kwam een paard met subacute bevangenheid van de manoeuvres terug. Het was ter plaatse behandeld voor zoover de omstandigheden het toelieten, doch van een ingrijpende therapie was geen sprake geweest. Een geheele cyclus werd door mij toegepast: arecolinum hydrobromicum, koelhouden der voorhoeven (zand met wat turfstrooisel), zweeftoestel, aloëbolus, zweeten onder natte dekens.

Weinig voedsel werd gegeven, het meest nog tarwezemelen, voor afleiding langs het darmkanaal (geheel in strijd met de dysaemie-theorie). Het dier herstelde niet. Blijkbaar was bij dit oude dier de samenstelling van het bloed door langdurige diaethetisch irrationeele wijze van voederen zoodanig veranderd, dat telkenmale exacerbaties optraden.

In 1905 een dito geval. Ook nu weer dezelfde therapie, doch geen zemelen, maar gras en wortelen. Na een maand waren alle ziekteverschijnselen geweken, doch het paard was nog kreupel (hoefbevangen). Het bleef op gras- en wortelendiëet en was na zes weken volkomen hersteld. Geen recidieve.

Een collega die het boekje van LAHMANN ter lezing had, zond het mij terug met bericht, dat hij het reeds met goed gevolg in toepassing had gebracht door een patiënt met bevangenheid uitsluitend met gras te behandelen.

Digestiestoornissen. Het is genoegzaam bekend dat het ondoenlijk is om paarden, welke aan chronische diarrhee lijden, zoodanige geneesmiddelen te geven dat zij niet alleen herstellen, maar ook blijvend herstellen.

Die chronische diarrhee, welke men vooral bij oudere paarden ziet, moet naar mijn meening worden opgevat als een soort verweermiddel van het organisme tegen de overmaat van zouten en ontledingsproducten van eiwit. Deze moeten noodzakelijk uit het lichaam worden verwijderd. Een „stoppen" is dus niet gewenscht. Wel een voeding waarbij die dysaemie niet ontstaat of opgeheven wordt.

Een oud depôtpaard met chronische diarrhee kreeg ongepelde rijst en wortelen. Na eenige weken was het hersteld.

Een jong mager nerveus paard met flankenslag in toestand van rust kreeg dezelfde voeding, met melasse. De voedingstoestand verbeterde, het paard werd kalmer, de flankenslag rustiger.

Respiratiestoornisen. Het paard n°. 691 van het 3de regiment huzaren uit 's-Gravenhage (ik citeer het nummer, waarom zal later blijken) was sedert kort te Leiden gedetacheerd, toen het met „hoesten" op het ziekenrapport voorkwam. Inderdaad hoestte het paard steeds door, hard en lang, ± 20-maal in de minuut. Ik gaf het subcutaan morphine, maar het hielp niet. Toen hetzelfde middel in grooter doses; daarna hield het hoesten op. Inmiddels schreef ik naar mijn collega in den Haag en van dezen vernam ik dat het paard steeds gehoest had, dat daarbij o. a. op 31 Januari 1898, alzoo zeven jaar geleden, om die reden tracheotomie was verricht. Inmiddels had de morphine weder uitgewerkt en het hoesten begon opnieuw, zoodat ik besloot het paard bij wijze van proef naar de weide te zenden. Mijn diagnose was pharyngo-laryngitis sicca, al dan niet gepaard met aandoening van de trachea. In de weide hoestte het paard in het geheel niet. Nu is dat alles niets bijzonders, „alles schon dagewesen." Toen het paard in September uit de weide kwam, ging het naar het eskadron terug om dienst te doen.

Daar echter vele chronische ziekten in de weide wel

beter worden, maar vroeg of laat recidiveeren, indien de dieren weder het oude voedsel krijgen, kwam ik in December op het denkbeeld om eens naar het paard te informeeren. Ik vernam toen dat het weder hoestte, vooral als het te eten kreeg. Nu werd het op den ziekenstal geplaatst en met de reeds genoemde voedsels, in plaats van met haver, gevoederd. Langzamerhand verminderde de hoest, om medio Februari geheel te verdwijnen, zoodat het paard dit voedsel bleef behouden zoo lang het te Leiden vertoefde, wat zoo lang niet was. [1]

Een tweede ademhalingsziekte welke op de beschreven wijze werd behandeld, betrof mijn dienstpaard, dat lijdende was aan dampigheid (emphyseem).

Wanneer men in de boeken naleest door welke oorzaken het emphyseem ontstaat, dan vindt men opgegeven praedispositie en geforceerde respiraties, terwijl de degeneratieve veranderingen van het longweefsel het gevolg van deze beroepsziekte zouden wezen.

Ik heb meermalen kunnen observeeren dat paarden, welke niet zoogenaamd „doorgereden" werden toen zij verkouden waren, maar die dadelijk onder behandeling kwamen en waarvoor de meeste zorg werd gedragen, onherroepelijk dampig werden, indien zij daartoe aanleg hadden. Het be-

[1] Op de vergadering werd van den gepensionneerden majoor-paardenarts LAMÉRIS, die het paard destijds bij het 3de regiment huzaren had behandeld, vernomen dat de hoest direct verdween toen tracheotomie was verricht. Deze mededeeling bewijst weder dat rust voor een lijdend orgaan zeer heilzaam kan zijn.

Verder werd mij door den majoor-paardenarts CAYAUX gevraagd, hoe ik de LAHMANN'sche dysaemie-theorie kon verklaren ten aanzien van dit ziektegeval? Mijn antwoord luidde: Het paard is dysaemisch ingevolge een eenzijdige wijze van voeding. Door koudevatten krijgt het een catarrh van de larynx en omgeving, en het gevolg is dat de ziekelijk veranderde larynxmucosa door dysaemisch bloed wordt doorstroomd. Nu wordt gedurende eenige maanden op andere wijze gevoederd, het bloed wijzigt zich en het ziekelijk weefsel wordt gevoed met bloed, dat minder prikkelende eigenschappen heeft.

gon dan steeds met een minder of meer regelmatig terugkeerenden hoest, welke ten slotte niet wilde wijken.

Substitueert men nu voor aanleg dysaemie, dan is de aetiologie van deze ziekte opgehelderd.

Het bedoelde officierspaard had reeds twee jaar telkens gedurende ongeveer vier maanden in de weide geloopen. Het kwam er steeds in zeer goede conditie uit, zonder eenig ziekteverschijnsel, doch begon na 14 dagen weder te hoesten.

Liquor Fowleri en teerberookingen hadden niet het minste effect gehad. Lahmann's therapie toepassende, kreeg het paard ook nog keukenafval in den vorm van groenten en vruchten.

Ik heb bij die gelegenheid kunnen constateeren dat het paard practisch zeer op de hoogte is van de voedingszoutentheorie, want toen aan het dier uitgekookte appelschillen werden voorgezet, welke toch nog onoplosbaar eiwit en koolhydraten bevatten (appel- en bananen-schillen waren zeer in trek), weigerde het die te eten. Daar er soep van was gekookt, waren de voedingszouten dan ook opgelost en verwijderd.

Alvorens met deze kuur een aanvang te maken, had ik het paard nog eens bereden, doch na een 50 meter te hebben gedraafd, bonsde het hart zoo tegen mijn beenen aan, dat ik het verstandiger vond die beweging niet voort te zetten.

Langzamerhand verving ik nu de haver door ongepelde rijst; deze geleidelijke overgang is, zooals mij later bleek, evenwel niet noodig. Het resultaat was, dat een week of zes later het paard 10 minuten stap op 10 minuten draf gedurende twee uur kon afleggen. Wel was daarbij wat flankenslag te observeeren, maar sterk was deze niet. Na een maand kwam er een periode, waarin noch bij het berijden noch op stal werd gehoest. [1]

---

[1] Naar aanleiding van het bovenstaande werd door een der leden gevraagd of het paard ook hooi kreeg. Het antwoord luidde bevestigend.

Ofschoon de pathologische anatomie geen onderdeel der veeartsenijkunde is dat door mij wordt beoefend, meen ik op clinische gronden te moeten betwijfelen dat paarden, welke de bekende emphyseem-verschijnselen beginnen te vertoonen, steeds daaraan lijdende zijn.

In verband met het feit dat deze paarden, zoo het gebrek zich tamelijk snel heeft ontwikkeld, na korten tijd in de weide te zijn geweest in het geheel geen ziekteverschijnselen meer vertoonen, geloof ik dat daarvan dikwijls een arterie-aandoening de oorzaak is, Vooral ook omdat dezelfde paarden, wanneer zij weder hun model-voedsel krijgen, opnieuw in hun oude kwaal vervallen en dan voor verkoop moeten worden voorgedragen. [1])

Ik geloof wel dat, als die paarden in het burgerlijke onder dezelfde levensvoorwaarden moeten arbeiden en dan later ter sectie komen, zij de bekende afwijkingen van hun longen zullen hebben.

Ter illustratie dat niet steeds het bij het levende dier gediagnostiseerde emphyseem in overeenstemming is met hetgeen de sectie oplevert, diene het volgende. In 1904 kwam een paard met dampigheid in behandeling. Het werd naar de weide gezonden en vertoonde weldra geen enkel ziektesymptoom meer. De ziekte was in korten tijd ontstaan, terwijl een 20 meter kalme draf voldoende was om een aanmerkelijken flankenslag teweeg te brengen.

Toen het paard een zestal weken, nadat het uit de weide was gekomen, weer met dezelfde verschijnselen, maar nu in heviger mate, op het ziekenrapport gemeld stond, droeg ik het paard ter afmaking voor. De sectie werd aan het abat-

[1]) Sedert heb ik weder een officierspaard met emphyseem in behandeling. Het heeft nu ongeveer een jaar gehoest. De eigenaar, hoewel vele bezwaren hebbende tegen een voedering waarbij het dier zoo weinig „krachtgevend" voedsel bekomt, is mij echter dezer dagen komen mededeelen dat zijn paard veel vroolijker wordt, en daarvan blijken geeft bij het berijden. Ook dit paard krijgt keukenafval.

toir hier te stede verricht. Ik vernam later dat men geen emphyseem had gevonden, doch dat men ten aanzien van de slagaderen geen onderzoek had ingesteld.

Ziekten van het zenuwstelsel. Een officierspaard van het 3de regiment huzaren werd in Mei 1904 naar de weide gezonden wegens kreupelheid. Al heel spoedig doorstond het een fiksche angina.

En daarna bleek het aan ataxie te lijden. Ik liet het paard naar den ziekenstal brengen en behandelde het met arecolinum hydrobromicum subcutaan en zweeten onder natte dekens. Tijdens deze behandeling vertoonde het steeds een uiterlijk, waarbij het ook voor den leek te zien was hoe onlekker het dier zich gevoelde (auto-intoxicatie). De eigenaar althans zag het direct. Het voedsel bleef model, doch met wat minder haver. Ik wilde hierin geen verandering brengen, omdat ik op 1 Juli met 14 dagen verlof ging en het niet te verwachten was, dat mijn eventueele opvolger dezelfde behandeling zou voortzetten. Toen ik den patiënt weer in behandeling kreeg, moesten wij beiden erkennen dat het met de prognose al heel ongunstig was gesteld. Trouwens de ataxie-gevallen welke ik onder de legerpaarden heb gezien, hadden alle een ongunstig beloop.

Gedurende mijn verlof was het paard behandeld met subcutane injecties van nitras strychnini in het lendengedeelte. Ik liet het uitsluitend gras voederen; later voegde ik er wortelen en ongepelde rijst aan toe. Het resultaat was verrassend. Niet alleen dat het dier beter werd, maar het herstelde in korten tijd. Het werd daarbij in het oog vallend vroolijk, zoodat het dagelijks op beide handen, dus zoowel in den rechtschen als in den linkschen galop, om een rechthoekig gebouwtje in snellen gang zijn beweging nam. Het deed dit dagelijks en geheel vrijwillig.

Het spreekt vanzelf dat het te verwachten was, dat zoo later weer ander voedsel mocht worden gegeven, er waar-

schijnlijk recidieve zou ontstaan. Toen ik eenige maanden later nog eens informeerde, kreeg het weder haver en was in recidieve.

Epilepsie. In den voorzomer van 1904 werd een paard van de rijschool, dat aan „toevallen" leed, naar Leiden overgeplaatst.

Ofschoon ik nimmer in de gelegenheid ben geweest deze toevallen persoonlijk bij te wonen, meen ik toch met tamelijk groote zekerheid te kunnen zeggen, dat het paard aan epilepsie leed. Hoewel ik vroeger nog al succes heb gehad met een behandeling, waarbij de patiënt gedurende twee achtereenvolgende dagen, éénmaal per maand werd ingespoten, in het geheel met twee gram brometum kalicum, opgelost in 50 gram aqua destillata, gaf ik thans om begrijpelijke redenen aan een anti-dysaemische behandeling de voorkeur. Het resultaat was niet dat de aanvallen plotseling ophielden, maar de intervallen werden grooter en vooral werden de aanvallen lichter. Het paard bleef zijn dienst verrichten, daar het zweeten de behandeling dan kon ondersteunen.

In de tijdschriften over menschelijke geneeskunde las ik dat de specialisten op dit gebied (dr. Muskens) deze ziekte ook als een intoxicatie beschouwen. Ik heb evenwel niet gelezen dat zij dit begrip verder verwerken en het met de voeding in verband brengen.

Ruim een jaar, tot 1 September 1905, heeft het paard zijn ongepelde rijst met wortelen gebruikt. Toen kwam het onder behandeling van een collega die weder model voerde. Het gevolg was dat de aanvallen heviger werden en de intervallen kleiner. Ten slotte kreeg het paard in een aanval een aanmerkelijke hoofdwonde en werd toen op reform gesteld.

Huidziekten en dysaemie. Het meeste succes heeft men bij de huidziekten. De voorbeelden zijn te talrijk om er eenige speciaal te noemen. Het spreekt van zelf dat daar,

waar dierlijke of plantaardige parasieten oorzaak van het huidlijden zijn, de dysaemie-behandeling niet kan baten.

Een 7-jarig paard werd in het voorjaar van 1906 met huidziekte gemeld. Het had pruritus, maar zag er overigens zoo verarmoed uit, dat ik aanleiding vond naar de oorzaken van dezen slechten voedingstoestand te informeeren. Het bleek toen dat het dier slechts lichte diensten had te verrichten, en dat het nog extra haver kreeg. Ofschoon het er zóó ellendig uitzag dat weidegang bepaald geïndiceerd was, wilde ik toch eens beproeven welk effect een worteldiëet kon hebben, te meer daar het nog vroeg in het jaar was.

Dit diëet werd door zonnebaden ondersteund. Het gevolg was dat het onooglijke dier na 10 à 12 dagen weder notitie van zijn omgeving begon te nemen. Opmerkelijk was hoe veel en hoe langdurig het paard kon gapen (hypervenositeit).

Toen het weide-seizoen was aangebroken, was er werkelijk veel vooruitgang op te merken. In de weide had het paard gedurende de eerste maanden een onverzadelijken eetlust. Na afloop van den weidegang zag het dier er zeer welgedaan uit. Van in het oog vallende leelijkheid was weinig te bespeuren.

Ter mogelijke verklaring van het feit dat een zevenjarig paard bij goeden eetlust reeds zoo spoedig dysaemisch kon zijn, dient dat het een inlander was, welke paarden meestal geen weidegang mede maken, zooals de Ieren.

Dat ook voor deze laatste paarden de weidegang van te korten duur kan zijn, bewees een paard dat, na minstens een jaar in het remonte-depôt te zijn geweest, in zeer mageren toestand bij het depôt te Leiden aankwam. Het kon de africhting dan ook niet volgen en ging slecht eten. Nadat het een geheel weide-seizoen had medegemaakt, was het weerstandsvermogen in die mate verhoogd, dat het later,

afgericht zijnde, in bijzonder goeden voedingstoestand verkeerde, in verhouding tot de andere paarden [1].

Een volgend geval. Twee paarden werden voor weidegang voorgedragen wegens slechten voedingstoestand (één daarvan had bovendien wat flankenslag). Door omstandigheden kon hier niets van komen. Mij werd toen opgedragen de paarden een voeding voor te schrijven, welke mij het beste toescheen. Ik liet toen uitsluitend gras voeren. Ofschoon het gras vrij slecht, meerendeels in de schaduw gegroeid was (weinig voedingszouten) en het ration wegens de groote kosten maar klein was, waren er toch resultaten aan te wijzen.

Wel zagen die paarden er op het einde van den zomer niet beter uit, maar toen zij weder model-ration kregen (hetzelfde waaronder zij dysaemisch waren geworden), bleek het dat zij middelerwijl zooveel voedingszouten hadden opgenomen, dat zij den winterdienst niet alleen konden volhouden, maar zelfs verbeterden, onder dezelfde verhoudingen als die welke hen indertijd in slechte voedingsconditie hadden gebracht.

Indien het waar is dat hoefkanker een eczema van de hoeflederhuid is, dan behoort deze ziekte ook onder dit hoofd te worden gebracht. En dan zal reeds kunnen worden voorspeld, dat een anti-dysaemische behandeling veel succes moet hebben (zie huidziekten.)

Een paard dat dezen zomer uit het kamp van Oldebroek kwam, bracht hoefkanker mede aan drie hoeven. De uitwendige behandeling week niet af van die welke men in de veeartsenijkundige boeken kan lezen. Het scheen mij echter opmerkelijk dat, toen het paard ongeveer een vijftal weken was behandeld (er werd gras en ongepelde rijst ge-

[1] Feitelijk is het bovenstaande meer een pleidooi voor weidegang dan voor LAHMANN's theorie. Men zal zich echter herinneren dat goed gras veel voedingszouten bevat.

voerd), het exsudaat geen reden meer scheen te hebben om zich te vormen.

Ofschoon de blootgelegde vleeschstraal toen nog slechts voor een klein gedeelte met hoorn bedekt was, verbeterde de toestand zich snel, zelfs niettegenstaande er geen hoefverband meer werd aangelegd. Een verbandijzer met ijzeren plaat was ondergelegd, terwijl de daarboven ontstane ruimte met turfstrooisel-poeder werd opgevuld, waardoor tevens gemakkelijk beweging kon worden gegeven.

LAHMANN is tegenstander van het eten van keukenzout, anders dan in zeer kleine doses. Ik meende deze quaestie, namelijk het al dan niet geven van zout, hier aanvankelijk niet te behandelen, daar ik dacht dat het een uitgemaakte zaak was, dat het voeren van zout niet wenschelijk is.

Een goede twintig jaar geleden kregen de jonge paarden bij het depôt te Leiden dagelijks per paard en per dag 10 gram keukenzout over hun voer. Dit gebeurt al lang niet meer. [1]

Nu ik echter in het meergemelde werk van dr. KELLNER zie, dat hij aanbeveelt den paarden tot zelfs 25 gram zout per dag te geven, nu meen ik de argumenten, welke er tegen de zoutvoedering zijn, hier te moeten mededeelen.

In dit tijdschrift deelt dr. VAN DER SCHROEFF mede, dat aan de rijkskoeien op de gouvernements-modelhoeve te Trinidad keukenzout wordt gegeven. In de bekende geneesmiddelleer van prof. STOKVIS deelt de schrijver mede dat hij zich ook eens zout heeft onthouden; hij noemde dit „het flauwste tijdperk zijns levens."

De argumenten nu zijn: I. Dat keukenzout, in de weefsels komende, door endosmose de plaats van de weefsel-

[1] Intusschen lees ik in de „*Aanteekeningen over remonte-paarden door den kolonel-directeur* J. H. KNEL (bij de Gebr. VAN CLEEF 1906), dat in het remonte-depôt klipzout wordt gegeven, zoodat losloopende paarden daaraan kunnen likken.

zouten gaat innemen. Ten bewijze hiervan geeft LAHMANN de zouten op van het vleesch vóór en na de inwerking van keukenzout.

	Varkensvleesch.		Rundvleesch.	
	Ongezouten.	Gezouten hammen.	Ongezouten.	Gezouten.
Kalium	37,79	5,30	35,94	24,70
Natrium	4,02	—	—	—
Magnesia	4,81	0,54	3,31	1,90
Kalk	7,54	0,41	1,73	0,73
Natrium } keukenzout	—	(34,06	—	(16,82
Chloor } keukenzout	0,62	53,72)	4,86	25,95)
IJzeroxyde	0,35	—	0,98	—
Phosphorzuur	44,42	4,71	34,36	21,41

Wel is waar grijpen deze verhoudingen in het levend organisme niet in dien omvang plaats, daar de levende weefsels zich tegen de inpekeling verweren, in beperkten omvang bestaan zij toch: waar keukenzout is, kan niet gelijktijdig iets anders zijn.

II. Kinderen kunnen worden vergiftigd met melk van koeien, welke met zout zijn gevoederd (dr. PACZKOWSKI).

III. Volgens BUNGE (overigens een voorstander van matig zoutgebruik) zullen de nieren meer alkaliën moeten uitscheiden, dus meer moeten arbeiden. Om dien arbeid mogelijk te maken, is meer vochtopneming noodig. De verhoogde dorst, welke het zout veroorzaakt, stelt het lichaam in staat zich daarvan te ontdoen.

IV. Daar zout een bestanddeel is van het bloed, zou men meenen het wel te moeten voederen. In het bloed komt het echter in een anderen kristalvorm voor, namelijk in octaëders.

V. Wanneer men werkelijk mocht meenen dat het keu-

keukenzout niet kan worden ontbeerd, op grond van het feit dat chloornatrium ook in het dierlijk lichaam voorkomt, dan zou men consequent moeten zijn en ook de andere zouten welke het lichaam bevat, moeten geven. [1])

Ik zou hier nu kunnen eindigen, doch ik wil mij nog eens op een terrein begeven, dat niet bepaald het mijne is. Vele menschen houden een hond, meestal zelfs een jongen hond. Natuurlijk is men bang voor hondenziekte, en niet zelden wordt de veearts geconsulteerd over de vraag hoe het jonge dier moet worden gevoed.

De veearts, gedachtig aan het feit dat een krachtig organisme meer weerstandsvermogen heeft dan een zwak, raadt aan het diertje vooral goed vleesch te voeren. Uit een LAHMANNistisch standpunt is dit verkeerd. Aannemende dat de hond vleescheter is, wat LAHMANN nog niet wil toegeven, en van de veronderstelling uitgaande dat wij te doen hebben met den in het wild levenden collega van den huishond, welke zouten worden dan met het vleesch opgenomen?

Antwoord: kaliumzouten, alsmede natriumzouten uit het bloedplasma en calciumzouten uit de beenderen. En de jonge huishond? De kaliumzouten krijgt hij volop, maar van de natriumzouten moet hij zich in hoofdzaak spenen, want het vleesch is al uitgebloed. En de calciumzouten zal hij mogelijk wel eens krijgen, maar regel is dit niet. Hij moet zich dan tevreden stellen met $^1/_2$ natrium en $^1/_5$ calcium te weinig. De gevolgen zijn dysaemie en minder weerstandsvermogen. Wanneer men dan ook leest hoe groot het aantal dieren is, dat in de steden aan deze evolutieziekte succombeert, meende ik dat het niet van alle belang ontbloot was, dit hier ter sprake te brengen.

---

[1]) In de menschelijke geneeskunde zijn vele specialisten tegenstanders van het gebruik van keukenzout in het bijzonder voor h u n zieken. Zou daarin geen vingerwijzing liggen tegen het gebruik van keukenzout v o o r e l k o r g a n i s m e?

	Asch-bestand-deelen. %	K_2O. ‰	Na_2O. ‰	CaO. ‰	MgO. ‰	F_2O_3. ‰	P_2O_5. ‰	SO_3. ‰	SiO_2. ‰	Cl. ‰		*Aanmerkingen.*
Koemelk. . . .	4,9	12	4,7	10,7	1,5	0,26	13,9	0,15	0,02	7	1	
Paardenmelk . .	*3,1*											
Hooi	5,1	37,6	1,3	14,4	5,4	1	7,9	5,5	22,7	5,5	2	Van nieuw aangelegde weide. DIETRICH.
Id.	5,7	23,8	*0,6*	11,4	6,7	3	5	**5,9**	34	6,2	3	Van oude weide. DIETRICH.
	10,8	61,4	1,9	25,8	12,1	4	12,9	11,4	56,7	11,7		Opgeteld (het hooi).
Id.	5,4	30,7	0,95	12,9	6	2	6,4	5,7	28,3	5,8	4	Door 2 gedeeld (dus gemiddeld).
Haver	3,5	14,4	*0,55*	*2,2*	5,6	0,28	24,6	0,24	**51,2**	1,1	5	Russische, uit prof. HEIDEN's *Düngerlehre.*
Roggestroo . . .	5,3	17,3	2,4	8,1	2,3	1,06	4,9	1,9	**60,2**	1,5	6	Idem. Idem.
	Geeft men het paard 5 Kg. haver, 3 Kg. hooi en 4 Kg. roggestroo, waarvan het 2 Kg. opeet.											
	17,5	72	2,75	11	28	1,4	123	1,2	256	5,5		5 haver.
	16,2	92,1	2,85	38,7	18	6	19,2	17,1	84,9	17,4		3 hooi.
	10,6	34,6	4,8	16,2	4,6	2,12	9,8	3,8	120,4	3		2 stroo.
	44,3	198,9	10,4	65,9	50,6	9,52	152	22,1	461,1	25,9		10 Kg. fourage te zamen.
	4,4	19,9	*1*	*6,5*	5	0,9	15,2	**2,2**	**46,1**	2,6		Door 10 gedeeld.
Hooi		*2,27*	**9,6**	**23,7**	2,5		6,9		51,5		7	Van goede hoedanigheid (WOLFF).
Zuur hooi	8,4	23,7	3,7	11,7	9,4	**12,1**	6,5	4,4	22,7	7,1	8	HEIDEN.
Roode klaver . .	5,3	22	4	**43,7**	12,7	0,5	9,3	5,3	1,1	1,9	9	1ste snede.
Id. id. . .	6,6	30,6	1,5	**39,9**	10,1	0,7	10,2	4,5	1,7	1	10	2de snede.
Rijst (gepeld) . .	1,01	25	4	4	11	1,4	53	0,5	2,6	0,1	11	RUPP, *Untersuchung der Nahrungs- und Genussmittel,* 1900.
Id. (ongepeld) .	3,57										12	
Boonen	5,7	**45**	*0,9*	5	7	0,15	**35**	3	0,6	1,5	13	Vicia faba. HEIDEN.
Wortelen(groote)	6,04	30	29	11,5	6,5	0,5	15	3,5	2	2	14	Daucus carota. HEIDEN.
Maïs	1,5	**29,8**	1,1	2,2	15,2	0,7	45,6	0,8	2,1	0,9	15	Maïs. RUPP.

De vette cijfers zijn de groote getallen, de cursieve cijfers de kleine.

Uit deze tabel kunnen wij lezen dat het militaire en stadspaard te weinig natrium- en calciumzouten krijgt en dat het gebrek aan natriumzouten nog wordt verergerd door een overmaat van zwavelzuur, in het voedsel aanwezig. Ook bevat het te veel kiezelzure zouten. Aan dit laatste wordt te gemoet gekomen, indien men wortelen geeft. Tevens verbetert dan het natrium- en kalkgehalte. Verstrekt men rijst, het liefst ongepeld, dan krijgt het paard ook meer natriumzouten, vooral wegens de geringe hoeveelheid zwavelzuur, welke dit voedsel bevat.

Verder ziet men in cijfers uitgedrukt, hoezeer het aan te bevelen is g o e d hooi te geven, zooals trouwens uit de ervaring reeds bekend is.

Voorts valt op te merken dat zoowel boonen als maïs veel kaliumzouten bevatten, wat geen gewenschte eigenschap is.

Ten slotte in navolging van de Duitsche vaktijdschriften, eenige conclusies.

1°. Het is wenschelijk dat het paard niet steeds hetzelfde voedsel krijgt.

2°. Waar de vervulling van dien wensch om economische redenen niet mogelijk is, zou men in elk geval het daarheen kunnen leiden, dat de paarden des zomers gras in plaats van hooi, en des winters wortelen in plaats van een gedeelte van hun haver kregen.

3°. Wanneer paarden met inwendige ziekten in behandeling komen, kan men door wijziging in het diëet veel bereiken.

4°. Worde bij die wijziging rekening gehouden met het voorafgaand voedsel en nagegaan in hoeverre het organisme daarbij te veel en te weinig aan voedingszouten heeft gehad. Het nieuwe diëet worde dan zoodanig geregeld, dat het gehalte aan voedingszouten in overeenstemming zij met hetgeen daaromtrent is medegedeeld.

5°. Ook voor paarden gaat het op, dat zij zich — om een germanisme te gebruiken — hun ziekten a a n e t e n.

Naschrift. Wenschelijk ware het geweest, dat ik over meer veeartsenijkundige literatuur had kunnen beschikken.

Als ik de besprekingen in de afdeeling Nieuw Zuid-Holland goed heb gevolgd, dan zal deze afdeeling er zorg voor dragen dat een volledige catalogus van de bibliotheek van 's Rijks veeartsenijschool verschijnt, welke voor alle gediplomeerde veeartsen verkrijgbaar zal zijn. Moge het zoo worden!

Leiden, December 1906.

Korte mededeelingen en referaten.

Technische veterinaire afdeeling in Frankrijk. (*Recueil de médecine vétérinaire*, 15 *decembre* 1906.) — In de 2de zitting van de Kamer van afgevaardigden op 8 December 1906 heeft de heer Chapuis het vormen van een veterinaire afdeeling bij de inspectie der cavalerie opnieuw ter sprake gebracht. Het eenigzins uitvoerig verslag van de gedachtenwisseling tusschen den afgevaardigde en den minister van oorlog moge hier een plaats vinden.

Gustave Chapuis: Ik zou gaarne de aandacht van den minister van oorlog willen vestigen op een belofte, welke bij gelegenheid van de laatste begrooting door zijn ambtsvoorganger is gedaan. Toen de begrooting van oorlog in den senaat ter sprake kwam, heeft de senator Darbot de vorming van een technische veterinaire afdeeling bij de inspectie der cavalerie verzocht. Hij meende dat hierdoor aan de paardenartsen een plaats werd gegeven welke hun toekomt, en die zij sedert lang vragen. (Zeer goed, zeer goed.) Toen wij de wet hebben aangenomen waarbij een «vétérinaire principal de 1re classe» werd aangesteld, hebben wij daarbij bedoeld, dat aan den chef van den veterinairen dienst van het leger de plaats diende te worden gegeven welke hem toekomt. Wij hebben niet bedoeld, zooals men heeft beweerd, dat een nieuwe inspectie (direction) aan het ministerie van oorlog moest komen, maar wel om aan den «vétérinaire principal,» bijgestaan door eenige paardenartsen die bij de inspectie der cavalerie zijn gedetacheerd, alle vrijheid te geven om zich op de hoogte te kunnen stellen van alles wat den veterinairen dienst betreft. De aldus samengestelde veterinaire afdeeling zal zich niet alleen bezig hebben te houden met technische vragen, zooals het toepassen van geneeswijzen en de verzorging van paarden, maar ook met den dienst van het veterinair personeel.

Het komt mij voor, dat deze organisatie gemakkelijk is in te stellen. Het is niet slechts een moreele voldoening welke u aan dit corps, dat één der belangrijkste is, geeft, maar het is ook een wettelijke voldoening, enz. (Zeer goed, zeer goed.) Zij hebben tegenwoordig hun positie en de plaats welke hun toekomt, maar zij willen ook de moreele verhouding hebben, die zij met volle recht mogen vragen. (Zeer goed, zeer goed.)

Ik hoop, Excellentie, dat u zonder eenige uitgaven de technische

afdeeling, welke thans toegevoegd is aan het cavalerie-comité, bij de inspectie der cavalerie kunt indeelen. Sta mij toe u het antwoord dat uw voorganger, minister ETIENNE, aan den senator DARBOT gaf, in herinnering te brengen:

«Wij bestudeeren op het oogenblik het formeeren van een technische veterinaire afdeeling bij de inspectie der cavalerie. Ik geloof dat door deze afdeeling alle belangen van het leger zullen behartigd worden en dat u, mijnheer de senator, volledige voldoening zal hebben.»

Ik vraag uw Excellentie slechts om deze belofte, welke de geëerde minister ETIENNE destijds deed, van de periode van bestudeering in die der werkelijkheid te doen overgaan. (Toejuichingen.)

Generaal PICQUART (minister van oorlog): Ik wil gaarne den geëerden heer CHAPUIS voldoening geven, maar werkelijk, ik moet deze zaak bestudeeren. Ik beloof het te zullen doen met de meeste welwillendheid en met het streven om hem aangenaam te zijn en voldoening te geven aan de wettelijke eischen van het corps paardenartsen. (Zeer goed, zeer goed.)

GUSTAVE CHAPUIS: Ik bedank uw Excellentie voor deze verklaring.

Dr. C. TH.

Nieuw uitgekomen boeken.

Prof. Dr. MAX FISCHER, *Tierzuchtlehre* für praktische Landwirte sowie zum Unterrichte an landwirtschaftlichen Lehranstalten. Zweite, umgearbeitete und verbesserte Auflage. Leipzig, HUGO VOIGT 1906. Preis 3 Mark, gebunden 3,50 Mark.

Prof. Dr. E. HESS, *Die Sterilität des Rindes*. Zürich, ORELL FÜSSLI 1907. Preis 2 Mark.

Prof. Dr. R. MÜLLER, *Jahrbuch für wissenschaftliche und praktische Tierzucht, einschliesslich der Züchtungsbiologie*. I Jahrgang. Hannover, M. & H. SCHAPER 1906. Preis 9 Mark.

Dr. H. LANTZSCH, *Königlich Sächs. Gesetz betr. die Unterhaltung und Körung der Zuchtbullen*, vom 30 April 1906, nebst Ausführungsverordnung vom 30 November 1906. Mit Erläuterungen. Leipzig, ROSSBERG 1907. Preis 1,40 Mark.

Prof. Dr. W. DÖNITZ, *Die wirtschaftlich wichtigen Zecken*, mit besonderer Berücksichtigung Afrikas. VII, 127 Seiten mit 38 Abbildungen auf 6 Tafeln. Leipzig, J. A. BARTH 1907. Preis 5 Mark, gebunden 5,80 Mark.

Dr. S. VON PROWAZEK, *Taschenbuch der mikroskopischen Technik der Protistenuntersuchung*. 66 Seiten. Leipzig, J. A. BARTH 1907. Gebunden und mit Schreibpapier durchschossen 2 Mark.

Friedberger und Fröhners *Lehrbuch der klinischen Untersuchungsmethoden für Tierärzte und Studierende.* Herausgegeben von Dr. E. Fröhner, mit Beiträgen von Prof. Dr. Th. Kitt und Prof. Dr. M. Sussdorf. Vierte, neubearbeitete Auflage. Stuttgart, F. Enke 1906. Preis Mark 13,60.

O. Graffunder, *Anleitung zur amtstierärztlichen Untersuchung des Geflügels.* Berlin, Richard Schoetz 1907. Preis 2 Mark.

G. Meyfarth, *Ueber Ovarialtuberkulose der Kuh.* Mit 8 Tafeln. Berlin, R. Schoetz 1907. Preis 3 Mark.

Prof. Dr. E. Fröhner, *Chirurgische Diagnostik der Krankheiten des Pferdes.* Zweite verbesserte Auflage. Mit 28 Abbildungen. Stuttgart, F. Enke 1907. Preis 3 Mark.

Prof. Dr. W. Pfeiffer, *Operationskursus für Tierärzte und Studierende.* Vierte, vermehrte Auflage. Mit 65 Abbildungen. Berlin, R. Schoetz 1907. Preis 4 Mark.

Prof. Dr. G. Schneidemühl, *Spezielle Pathologie und Therapie der Haustiere* für Tierärzte, Aerzte und Studierende. Mit Abbildungen im Text. I Abteilung, Bogen 1—20, Seite 1—320. Berlin, R. Trenkel 1906.

Dr. F. Lindhorst, *Ueber die geburtshilfliche Entwicklung von Kälbern*, die im Verhältnis zum Raum der Geburtswege zu gross sind, mit besonderer Berücksichtigung der Embryotomie. Neuer Abdruck. Berlin, Richard Schoetz 1907. Preis 2 Mark.

W. Rusche, *Kann Pferdefleisch durch die quantitative Glykogenanalyse mit Sicherheit nachgewiesen werden?* Inaugural-Dissertation. (Aus dem Physiologischen Institut der Universität zu Bonn.) 1907.

Dr. R. Edelmann, *Die Schlachtviehversicherungsgesetzgebung des Königreichs Sachsens* nach den Gesetzen vom 2 Juni 1898 und 24 April 1906. Zum Gebrauche für Verwaltungsbeamte, Gemeindevorstände, Tierärzte, Fleischbeschauer und Tierbesitzer. Mit Erläuterungen. Leipzig, Rossberg 1907. Preis 1,80 Mark.

Champion, *Les chevaux et les cavaliers de la tapisserie de Bayeux.* Un vol. in-8° de 156 pages avec 12 illustrations. Caen, L. Jouan 1906. Prix 3 fr. 50.

Paul Fournier, *Le demi-sang.* 1 vol. in-8° de 339 pages avec 26 illustrations. Paris, Lucien Laveur 1907.

C. Cadéac et V. Ball, *Anatomie pathologique et pratique des autopsies.* Un vol. de 475 pages avec 100 figures de *l'Encyclopédie* Cadéac. Paris, J. B. Baillière et fils 1907. Prix 5 francs.

Text-Book of Comparative General Pathology for Practitioners and Students of Veterinary Medicine. By Professor Dr. Th. Kitt. Authorized Translation by Dr. William W. Cadbury. Edited with Notes and Additional Illustrations by Dr. Allen J. Smith. London, Baillière, Tindall & Cox 1906. Price 25 sh.

Joshua A. Nunn, *Veterinary Toxicology.* London, Baillière, Tindal & Cox 1907. Price 5 sh.

W. L. Williams, *Veterinary Surgical and Obstetrical Operations.* Second Edition, Revised. London, Baillière, Tindall & Cox 1907.

M. J. Schröder en Dr. H. G. de Zaaijer, *Handleiding bij het onderwijs in receptuur.* Eerste deel. Scheikunde, bewerkt door M. J. Schröder. Tweede druk. Groningen, Wolters 1907. Prijs f 2,90.

Mededeelingen van het Hoofdbestuur.

Naar de afdeeling Zuid-Holland is overgegaan het lid der algemeene afdeeling J. M. KERKHOVEN te Rotterdam; naar de afdeeling Utrecht het lid der algemeene afdeeling J. BOER te Wijk-bij-Duurstede.

Tot lid der afdeeling Noord-Brabant-Limburg is voorgedragen A. MARCUS te Maastricht, tot lid der afdeeling Noord-Holland J. KOELEMEY te Ooster-Blokker.

Necrologie.

Den 20sten April 1907 is te Heinkenszand overleden BASTIAAN ISAÄC VERMANDE, geboren 20 December 1825 te Heinkenszand, die 26 Juli 1849 het diploma als veearts 1ste klasse te Utrecht verwierf. Hij vestigde zich te Heinkenszand, waar hij 1 April 1859 benoemd werd tot provinciaal veearts 2ste klasse; op verzoek werd hij 1 April 1904 als zoodanig eervol ontslagen en gepensionneerd.

In Januari 1850 vertrok hij naar Middelburg, om aldaar tijdelijk te vervangen den provinciaal veearts 1ste klasse J. VAN HERTUM, die 10 December 1849 was overleden. In 1854 was hij weder te Heinkenszand terug, waar hij tot 6 April 1899 werkzaam bleef.

Te Bedum, in de provincie Groningen, is overleden de empirist K. J. DOORNBOS.

Personalia.

Benoemd: tot adjunct-directeur aan het abattoir te Haarlem J. FLOHIL te Amsterdam; tot provinciaal veearts, standplaats Roermond, L. J. H. BLOEMEN van Oosterhout; tot lid der gezondheidscommissie te Utrecht W. C. SCHIMMEL.

Overgeplaatst: naar het ressort Banjoemas, met standplaats Poerwokerto, de gouvernementsveearts F. W. KEMPEN, met bepaling dat hij ondergeschikt zal dienen aan den gouvernementsveearts te Magelang (Kedoe); naar Salatiga de paardenarts 1ste klasse H. J. TROMP DE HAAS; naar Kota Radja de paardenarts 2de klasse dr. J. A. VAN DER LINDE.

De paardenarts 1ste klasse van het leger in Ned. Indië J. N. A. C. SCHEEPENS zal 25 Mei a.s. weder naar Indië vertrekken.

Belast: met den dienst in het ressort Bantam c. a., met standplaats Serang, de gouvernementsveearts J. A. LENSHOEK, thans tijdelijk gedetacheerd te Bandoeng; met den dienst in de Preangerregentschappen met standplaats Bandoeng, de gouvernementsveearts P. PH. VAN DER POEL, thans belast met den dienst in de residentie Papian na Oeli.

Bedankt: voor de benoeming te Oosterbeek H. J. ODÉ te Aalten; voor die te Oldebroek D. DE FLUITER te Schildwolde.

Rijks veeartsenijschool.

Bij koninklijk besluit van 4 April 1907, nº. 7, is, met ingang van 16 September 1907, benoemd tot gewoon hoogleeraar in de faculteit der wis- en natuurkunde aan de Rijksuniversiteit te Leiden, om onderwijs te geven in de artsenijbereidkunde en in de toxicologie, dr. L. VAN ITALLIE, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

De redactie wenscht dr. VAN ITALLIE geluk met de welverdiende onderscheiding. Zijn heengaan zal echter voor de veeartsenijschool en het veeartsenijkundig onderwijs een leegte achterlaten, welke moeilijk op dezelfde wijze zal zijn aan te vullen.

Bij koninklijk besluit van 30 Maart 1907, nº. 20, is:

met ingang van 1 April 1907 dr. H. F. NIERSTRASZ, lector in de zoölogie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, tot wederopzegging belast met het geven van onderwijs in de dierkunde aan 's Rijks veeartsenijschool aldaar, op een jaarwedde van f 1000.— en onder toekenning, voor zoolang de opdracht duurt, van den titel van buitengewoon leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool.

Aan dr. H. F. NIERSTRASZ is tevens opgedragen het afnemen der examens in de dierkunde bij het overgangsexamen van het 1ste naar het 2de studiejaar en bij het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen.

Bij ministeriëele beschikking van 30 Maart 1907, nº. 2828, afdl. V. D., is, met ingang van 1 April, bevorderd tot amanuensis bij de heelkunde aan 's Rijks veeartsenijschool L. P. VAN SEERENBERG, thans beambte bij de heelkunde aan die inrichting;

Bij dezelfde beschikking is van 1 April 1907 tot 31 Maart 1908 benoemd tot schrijver aan 's Rijks veeartsenijschool H. VAN DEN BERG van Utrecht.

De Directeur-Generaal van den Landbouw brengt, dato 19 Maart 1907, ter algemeene kennis, dat het examen om als leerling aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht te worden toegelaten, zal plaats hebben in de eerste helft der maand Juli en dat zij, die dat examen willen afleggen, zich schriftelijk, mits portvrij, vóór 1 Mei e. k. bij den directeur der school moeten aanmelden, met overlegging van, enz. (Zie Staatscourant van 20 Maart 1907, n°. 67.)

Keuring van vee en vleesch. [1])

Bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

(Memorie van antwoord.)

De ondergeteekende, wien het bijzonder aangenaam was te vernemen, dat vele leden de indiening van het wetsontwerp betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch met ingenomenheid hadden gezien, kan geheel onderschrijven hetgeen hunnerzijds tot nadere motiveering van de ontworpen bepalingen in het Voorloopig Verslag werd gezegd.

In antwoord op de opmerking van enkele leden, die de voorgedragen regeling overbodig achten en van meening waren, dat in de Memorie van Toelichting geen voldoende gronden voor de indiening van het wetsontwerp waren aangevoerd, zij het den ondergeteekende vergund in de eerste plaats in het midden te brengen, dat voor hun afkeurend oordeel een beroep op het door hen bedoeld adres van exportslachters in de provincie Friesland niet opgaat. Daargelaten toch, dat verscheidenen van de onderteekenaars zich reeds sedert eenige jaren aan de facultatieve keuring onderworpen hebben, stellen de adressanten in hunne conclusiën voorop, dat zij toezicht van rijkswege op het voor uitvoer bestemde vleesch *wenschelijk* achten en wordt in

---

[1]) Zie het „Ontwerp van wet", blz. 38 en het „Voorloopig verslag", blz. 407 van dit deel.

het request feitelijk alleen gewezen op bezwaren van ondergeschikten aard, die, met eenige medewerking van de zijde der belanghebbenden, gevoegelijk bij de uitvoering ondervangen zullen kunnen worden.

Verder kan allerminst worden toegegeven, dat eene scherpe keuring in Engeland de uitvoerkeuring van vleesch, voor dat land bestemd, hier te lande overbodig maakt.

De ondervinding, vóór het tot stand komen van het koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* n°. 199) opgedaan, heeft ruimschoots geleerd, dat, indien hier te lande in het geheel geen keuring van voor uitvoer bestemd vleesch plaats had, de goedgezinde exporteurs overwegende bezwaren van de Engelsche voorschriften zouden ondervinden.

Voor zooveel het ter *Central Meat Market* te Londen aangevoerde vleesch door de met het toezicht belaste ambtenaren wordt onderzocht, is de keuring inderdaad in vele opzichten zeer streng te noemen. De dienst is evenwel zoodanig georganiseerd, dat slechts eene betrekkelijk geringe hoeveelheid van al het vleesch kan worden onderzocht en dat de contrôle voor een zeer groot deel moet steunen op de medewerking van de handelaren, die verplicht zijn door hen opgemerkt minderwaardig vleesch te onderwerpen aan het oordeel van de inspecteurs. Hierbij komt nog, dat de keurmeesters voor de groote moeilijkheid staan eene beslissing te moeten nemen, zonder de bij het vleesch behoorende ingewanden te kunnen onderzoeken. Op deze beide leemten is in den laatsten tijd herhaaldelijk van Engelsche zijde gewezen, o. a. door dr. BUCHANAN in zijn «*Report to the Local Government Board on Administration in London.*» Naar diens overtuiging — en vele andere autoriteiten zijn dezelfde meening toegedaan — moet de oplossing gevonden worden in *eene uitbreiding van het onderzoek ter plaatse van slachting op eene wijze als in Nederland geschiedt.*

Ligt hierin dus reeds een groote prikkel om de facultatieve voorschriften van thans om te zetten in bepalingen van dwingenden aard, bovendien is niet uit het oog te verliezen, dat het minderwaardige Nederlandsche vleesch, hetwelk nog naar Engeland kan worden uitgevoerd, veelal niet ter markt wordt gebracht, doch langs anderen weg den consument bereikt.

Daarin schuilt voor den geheelen Nederlandschen vleeschhandel op

Engeland een niet gering te schatten gevaar, daar eventueele nadeelige gevolgen van het gebruik van deze waren dien handel *in het algemeen* zullen schaden.

Verplichte keuring bij uitvoer zal voor den goedgezinden exporteur, die zonder deskundige hulp niet in staat kan worden geacht zijn artikel uit een sanitair oogpunt te beoordeelen, òf geen noemenswaardige òf slechts gewenschte veranderingen brengen. De in het Voorloopig Verslag door enkele leden uitgesproken meening, dat de exporteurs in het algemeen in hun eigen belang nalaten vleesch naar Engeland te verzenden, dat niet volkomen deugdelijk is, wordt door de practijk ten eenenmale gelogenstraft.

De ondergeteekende acht het dan ook zijn plicht maatregelen voor te stellen ter voorkoming, dat de geheele vleeschhandel zal lijden door de onverantwoordelijke handelingen van enkele personen.

Zooals hieronder bij de bespreking der artikelen nader zal blijken, koestert de ondergeteekende het stellige voornemen bij de uitvoering in zeer ruime mate rekening te houden met de ervaringen, welke tot nu toe bij den uitvoerhandel zijn opgedaan.

Zonder dien grondslag zoude de regeering het doel, dat zij beoogt, niet vermogen te bereiken. De regeering heeft geene andere bedoeling dan er voor te zorgen, dat de uitvoerhandel van vleesch door de keuring worde geleid in banen, welke door de deskundigen, zoowel hier te lande als elders, algemeen als goed worden erkend en de sympathie verdienen van de exporteurs, die prijs stellen op verzending van goede waar. De inkleeding van het wetsontwerp moge tot waarborg strekken dat eenerzijds met *allerlei omstandigheden* in den exporthandel en anderzijds met de eischen eener *deugdelijke vleeschkeuring* rekening zal worden gehouden. Zoo is er dan ook geen grond voor de vrees, dat het nut der bepalingen zou worden verminderd door onpractisch optreden van de rijkskeurmeesters; de keuring zal door hen uitsluitend geschieden met het oog op de praktijk en alle zuiver theoretische vraagstukken geheel buiten beschouwing laten. De nader te ontwerpen uitvoeringsbepalingen zullen niet dan na nauwkeurige studie van hetgeen de praktijk zoowel ten onzent als elders heeft geleerd, vastgesteld en tot uitvoering gebracht worden.

Bij het onderzoek van het vleesch zal enkel en alleen er op worden gelet, of het artikel:

1°. geschikt is voor voedsel;

2°. voldoet aan de voorschriften, welke gelden in het land van bestemming;

3°. het vervoer daarheen kan doorstaan.

De ondergeteekende geeft mitsdien volgaarne de verzekering, dat hij zal trachten de in het Voorloopig Verslag bedoelde gevaren op afdoende wijze te ondervangen.

Dat de uitvoer van ondeugdelijk vleesch, zooals sommige leden meenen, vrijwel zoude ophouden, wanneer ziek vee van rijkswege tegen eene vergoeding van 50 of 60 pct. der waarde werd overgenomen, kan de ondergeteekende niet toegeven. Bedoelde leden toch hadden daarbij blijkbaar alleen de dieren op het oog, welke tijdens het leven ziekteverschijnselen vertoonen, terwijl, zooals bij den bestaanden keuringsdienst ruimschoots werd ervaren, ziekten bij slachtvee meestal pas na de slachting worden ontdekt.

De ondergeteekende kan zich in het algemeen geheel aansluiten bij de vele andere leden, die van een dergelijken maatregel weinig of geen heil verwachten.

Zieke dieren heeft ieder veehouder als een noodzakelijk uitvloeisel van zijn bedrijf te wachten en er bestaat, althans in dit verband, niet de minste grond ten deze de veehouders te brengen in eene meer bevoorrechte stelling dan hen, die andere beroepen uitoefenen.

Ongetwijfeld bevordert de keuring van het voor uitvoer bestemde vleesch een, inzonderheid voor Nederland zeer groot algemeen belang, doch daaruit vloeit nog geenszins voort, dat het billijk ware eene vergoeding uit te keeren aan de eigenaren, die door de nieuwe voorschriften in de onmogelijkheid geraken hunne zieke dieren voor een feitelijk niet geoorloofd doel verder van de hand te zetten. De waarde van dergelijke dieren is trouwens in het meerendeel der gevallen belangrijk minder dan de kwaadgezinde exporteurs daaraan gegeven wenschen te zien. Van een in zieken staat geslacht dier is de waarde slechts die, welke na eene, met het oog op de consumtie verrichte, behoorlijke keuring aan het vleesch kan worden toegekend, vermeerderd met het bedrag, hetwelk de huid en de andere voor technische doeleinden geschikte deelen vertegenwoordigen.

Eventueele schade moet door den eigenaar geweten worden uitsluitend aan de omstandigheid, dat het dier *ziek* was, en geenszins aan de keuring. Vandaar, dat in de voorgedragen regeling niet de allergeringste onbillijkheid tegenover de houders van ziek vee is gelegen. Gelijk in het Voorloopig Verslag terecht is opgemerkt, dient de eigenaar persoonlijk het risico van zijn bedrijf te dragen. Of hij daarbij gebruik wil maken van de eene of andere wijze van verzekering, moet door hem zelf worden beslist; eenigerlei aanmoediging daartoe van regeeringswege zou trouwens in het onderhavige wetsontwerp niet thuis behooren.

Op de gronden, daarvoor in het Voorloopig Verslag door een deel der leden aangevoerd, is ook de ondergeteekende van oordeel, dat de in voorbereiding zijnde regeling der algemeene vleeschkeuring, als hebbende eene gansch andere strekking, afgescheiden dient gehouden te worden van de thans voorgedragen bepalingen, zij het ook, dat enkele der nu ontworpen voorschriften geacht mogen worden te liggen in de lijn van eerstbedoelden maatregel. Terecht werd opgemerkt, dat de samenstelling van een wetsontwerp nopens de algemeene vleeschkeuring hoogst moeilijk is en eene zeer omvangrijke voorbereiding vordert. Aan die voorbereiding is intusschen reeds veel arbeid besteed. De ondergeteekende vleit zich dan ook, dat de indiening van een zoodanig wetsontwerp eerlang zal kunnen plaats vinden en vertrouwt, dat het onder deze omstandigheden instemming zal vinden, wanneer de alsdan van zelf aan de orde komende vragen nopens de inrichting en de uitvoering der algemeene vleeschkeuring — inclusief de contrôle op de noodslachtingen — thans onbesproken worden gelaten.

Aan de van rijkswege te houden cursussen in vee- en vleeschkeuring, waarover nader bij art. 3 zal worden gehandeld, pleegt steeds op ruime schaal bekendheid te worden gegeven. Wanneer in aanmerking wordt genomen, dat zich in de jaren 1905 en 1906 voor 48 beschikbare plaatsen 355 candidaten hebben aangemeld, dan schijnt meer opwekking tot deelneming voorhands niet noodig.

Bij de onzekerheid eenerzijds omtrent den omvang van den uitvoer en aan den anderen kant omtrent het aantal plaatsen, waar keuringsdiensten zullen moeten verrijzen, is het uit den

aard der zaak niet wel mogelijk thans met volkomen zekerheid aan te geven, hoeveel de uitgaven zullen bedragen. Wanneer men evenwel uitgaat van de onderstelling, dat onder vigueur der ontworpen bepalingen nagenoeg tweemaal zooveel vleesch, als thans onderzocht wordt, aan de keuring zal worden onderworpen, en tevens rekening houdt met de uitbreiding, welke het aantal keuringsplaatsen ten minste zal moeten ondergaan, dan zullen de kosten vermoedelijk omstreeks het dubbele der tegenwoordige uitgaven beloopen. Tegenover deze vermeerdering van kosten zal evenwel ook op vermeerdering van ontvangsten zijn te rekenen. Welk deel der uitgaven gebracht zal worden ten laste van de belanghebbenden, valt vooruit niet met beslistheid te zeggen. Waar de voorgedragen maatregelen geacht moeten worden vóór alles ten goede te komen aan de bij den vleeschexport betrokken bedrijven, ligt het in het algemeen in de bedoeling het meerendeel der kosten — welke dooreengenomen slechts eenige centen per dier zullen bedragen — te doen dragen door de belanghebbenden zelven. Zulks zal geenerlei bezwaar opleveren, omdat allen, die naar hetzelfde land exporteeren, daardoor in tegenstelling met thans vrijwel gelijkelijk zullen worden belast. Werd het aandeel vooruit vastgelegd, dan zoude zulks voortdurend tot eene ongewenschte wisseling der tarieven aanleiding moeten geven.

Artikelen.

Art. 1. Dat onder een „ongeboren vrucht" te verstaan is de foetus in de verschillende ontwikkelingsstadia van het binnenbaarmoederlijk leven, mag, naar de meening van den ondergeteekende, geacht worden voldoende duidelijk te zijn voor allen, die geroepen zullen worden tot uitvoering van de voorgedragen bepalingen mede te werken.

Ongeboren vruchten zouden, vermits zij nog niet zijn geboren, bezwaarlijk onder *dieren* gerangschikt kunnen worden. En evenmin zouden zij, zonder uitdrukkelijk voorschrift, als een *deel* van het geslachte dier zijn aan te merken, aangezien zij daaruit verwijderd plegen te worden, zoo dikwijls zij bij de slachting in de baarmoeder worden aangetroffen. Hare vermelding te dezer plaatse komt wenschelijk voor ter voorkoming, dat zij als deugdelijk artikel in het verkeer worden gebracht.

Aangezien het niet in de bedoeling ligt, aan de voorgestelde keuring te onderwerpen vleesch van wild, acht de ondergeteekende het bij nadere overweging meer aanbevelenswaardig, in plaats van «herkauwende dieren», waartoe ook herten behooren, te spreken van «rundvee, schapen, geiten».

Ter voorkoming van mogelijk misverstand, is voorts de omschrijving van de uitgezonderde beenderen aangevuld met de woorden «voor technische doeleinden bestemde.»

Art. 2. In de douanewetgeving wordt uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tusschen uitvoer en doorvoer van goederen. Nu moeten wel is waar ten doorvoer bestemde goederen na den invoer weder worden uitgevoerd, doch geen deskundig ambtenaar der invoerrechten zou daarin aanleiding vinden, voorschriften, uitdrukkelijk voor uitvoer van goederen vastgesteld, op doorvoergoederen toe te passen. Voor hen, die in de toekomst naast de ambtenaren der invoerrechten de voorschriften betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch zullen hebben toe te passen, springt het verschil tusschen uitgevoerd en doorgevoerd wordend vleesch dadelijk in het oog door de omstandigheid, dat bij doorvoer de goederen in het algemeen steeds, van het oogenblik van den invoer tot den wederuitvoer, onder bijzonder toezicht van de douane verblijven en begeleid worden door documenten, geheel verschillend van die, welke voor uitvoergoederen worden gebezigd.

Ook naar het oordeel van den minister van financiën, die omtrent dit punt door den ondergeteekende geraadpleegd is, behoeft er voor eene verkeerde wetsinterpretatie geene vrees te bestaan en is wijziging van den tekst van art. 2, subsidiair art. 1, niet noodig te achten.

Wat overigens de meening betreft, dat de voorgedragen bepalingen van te beperkte strekking zijn en mede den doorvoerhandel zouden moeten omvatten, zij opgemerkt, dat er geen gevaar bestaat, dat vleesch, hetwelk via ons land naar een krachtens dit artikel door de kroon aan te wijzen rijk mocht worden gezonden, in laatstbedoeld land voor Nederlandsche waar aangezien zoude worden, vermits het niet voorzien is van het volgens dit artikel vereischte keuringsbewijs.

Op vleesch van uit den vreemde ingevoerde dieren, welke

hier te lande worden geslacht, zal bij verzending naar een rijk, bij koninklijk besluit aangewezen, uit den aard der zaak de nieuwe regeling toepasselijk zijn. Reeds thans pleegt aan de toelating van Duitsche runderen en schapen, die bestemd zijn na slachting te Amsterdam, Rotterdam, Harlingen, Hoek van Holland of Vlissingen te worden geëxporteerd naar Engeland, de voorwaarde te worden verbonden, dat zij te onderwerpen zijn aan de keuring, bedoeld bij het koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* n°. 199).

De verbodsbepaling uit te strekken tot alle landen, stuit af op het bezwaar, dat met betrekking tot de eischen van toelating van vleesch in het buitenland somtijds voorschriften gelden, die eene rationeele keuring ten onzent onuitvoerbaar zouden maken. Zoo wordt o. a. in sommige rijken alle vleesch geweigerd, hetwelk zekere insnijdingen vertoont, zulks niettegenstaande deze incisies noodzakelijk zijn te achten voor het verrichten van een deugdelijk onderzoek.

Met de in het Voorloopig Verslag onderstelde mogelijkheid, dat ongekeurd vleesch geëxporteerd zoude worden naar een land, bij koninklijk besluit niet aangewezen, met het doel door het aandoen van tusschenhavens of door koersverandering van het schip het toch te vervoeren naar een der landen, bij het besluit wel aangewezen, behoeft, naar de meening van den ondergeteekende, geene rekening te worden gehouden. In de eerste plaats wijl het een artikel betreft, hetwelk, als zijnde aan spoedig bederf onderhevig, steeds ten snelste de plaats van bestemming behoort te bereiken; en voorts omdat de bedoelde uitvoer, bijvoorbeeld wat de bevrachting aangaat, in de practijk tot verschillende moeilijkheden aanleiding zoude geven.

Mocht zich dit geval niettemin wellicht eene hoogst enkele maal voordoen, dan zou het vleesch in het land van bestemming toch nimmer voor Nederlandsch vleesch kunnen doorgaan, aangezien daarop het goedkeuringsmerk ontbreekt.

De ondergeteekende verklaart zich bereid te bevorderen, dat het paardenvleesch worde voorzien van een afzonderlijk merk. Hij acht het niet ondienstig hieraan toe te voegen, dat de uitvoer van dit artikel te onzent van weinig of geen beteekenis is.

Bij nadere overweging wordt het raadzaam geacht de mogelijkheid te openen de ontheffing, waarvan in het tweede lid

van dit artikel sprake is, mede tot de zoogenaamde toebereide vleeschwaren uit te strekken.

Zoolang de vleeschkeuring in Nederland niet overal naar vastgestelde regelen geschiedt, zal het, althans ten aanzien van enkele dezer artikelen, niet wel mogelijk zijn de keuring te doen geschieden op eene zoodanige wijze, dat het onderzoek denzelfden waarborg zoude geven als met betrekking tot het versche vleesch het geval is. Vandaar de wenschelijkheid om, in afwachting van het totstandkomen dier algemeene keuringsvoorschriften, bij wijze van overgangsmaatregel eenige uitzonderingen toe te laten.

Art. 3. Reeds spoedig na het in werking treden der vigeerende bepalingen, volgens welke de rijkskeurmeesters onder toezicht staan van de districtsveeartsen, bleek de noodzakelijkheid van eenheid in de uitvoering. Ten einde daaraan te gemoet te komen, werd overgegaan tot de aanstelling van een rijkskeurmeester in algemeenen dienst, die thans, in overleg met de districtsveeartsen, bevordert, dat de onderscheidene voorschriften overal zooveel mogelijk uniforme toepassing vinden. Die behoefte aan eenvormigheid zal bij de thans voorgedragen regeling in nog veel sterker mate worden gevoeld, eensdeels, omdat het aantal keuringsplaatsen uitbreiding zal ondergaan, en anderdeels, omdat het aantal onderzoekingen, inclusief de voortgezette keuringen, belangrijk zal toenemen. Bleef dat centraal deskundig toezicht achterwege, dan zoude de uitvoering der nieuwe maatregelen, naar het oordeel van den ondergeteekende, *ernstig gevaar* loopen.

De cursussen in vee- en vleeschkeuring, welke onder rijkstoezicht staan en in een openbaar slachthuis plaats vinden, duren geenszins, gelijk in het Voorloopig Verslag ondersteld wordt, slechts 4 à 6 weken, doch ten minste 2 maanden. Al moge zulks betrekkelijk kort schijnen, worde niet uit het oog verloren, dat zij uitsluitend gevolgd worden door personen, die niet alleen bij het toelatingsexamen reeds aan zekere eischen hebben voldaan, doch die door de omstandigheid, dat zij het slagersvak verstaan, zich de noodige kennis ten opzichte van de ligging, den aard, de behandeling en de beoordeeling der organen veel spoediger eigen kunnen maken dan met volslagen leeken het geval zoude wezen. Bij het einde van iederen cursus hebben de deelnemers ter verkrijging van het diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch een examen af te leggen voor

eene commissie van veeartsenijkundigen. Een en ander waarborgt volkomen dat zij, die het getuigschrift verwerven, ten volle berekend zullen zijn voor de hun toegedachte taak, bestaande in het *behulpzaam* zijn van de rijkskeurmeesters. Het ligt allerminst in de bedoeling, de werkzaamheden dezer personen uit te strekken tot de uitoefening van de vleeschkeuring in haren vollen omvang.

Het is den ondergeteekende aangenaam te kunnen mededeelen, dat het aanbevolen denkbeeld, om bij de keuring gebruik te maken van het personeel der gemeentelijke slachthuizen, sedert geruimen tijd toepassing vindt te Rotterdam. Gaarne wordt de verzekering gegeven, dat op dien weg voortgegaan zal worden, waar zulks tot besparing van kosten kan leiden en overeenstemming met de betrokken gemeentebesturen en personen is te verkrijgen.

Vermits het, blijkens den aanhef van het vierde lid van dit artikel, in de bedoeling ligt de rijkskeurmeesters uitsluitend te betrekken uit hen, die in het bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in artikel 13 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), is het niet duidelijk, hoe enkele leden in de voorgedragen regeling een bewijs konden zien van wantrouwen tegenover de gediplomeerde veeartsen. Tevens ter beantwoording van de opmerking, welke met betrekking tot dit punt gemaakt werd bij artikel 5, sub *b*, zij medegedeeld, dat, al mochten alle veeartsen geacht kunnen worden voldoende op de hoogte te wezen zoowel van het tegenwoordige standpunt der wetenschappelijke vleeschkeuring als van de bijzondere opvattingen, welke daaromtrent in sommige landen heerschen, — zoodat de uitvoering der keuring bij algemeene opdracht aan hen allen toevertrouwd zoude kunnen worden — zulks misschien eenige besparing van kosten voor het rijk zoude opleveren, doch voor de betrokken exportslachters zeer zeker geenszins goedkooper zoude uitkomen.

Wat aangaat de betrouwbaarheid der door de veeartsen afgegeven attesten, möge het den ondergeteekende veroorloofd zijn te verwijzen naar hetgeen dienaangaande door hem medegedeeld is op bladzijde 14 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag, door de Tweede Kamer der Staten-Generaal uitgebracht naar aanleiding van het ontwerp van wet tot vaststelling van Hoofdstuk X der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1907 (Gedrukte stukken 1906—1907, 2, n°. 9).

Het vierde lid heeft eene kleine aanvulling ondergaan, waardoor vastgelegd wordt, dat voor eene benoeming tot Inspecteur uitsluitend gediplomeerde veeartsen in aanmerking zullen kunnen komen.

Art. 4. Onder eene herkeuring behoort, naar de meening van den ondergeteekende, verstaan te worden eene keuring, loopende over dezelfde punten, als waarover het eerste onderzoek zich uitstrekte, doch verricht door andere deskundigen. Dit nu is geenszins het karakter van de in dit artikel bedoelde voortgezette keuring. Deze toch zal geschieden door dezelfde personen, die het eerste onderzoek bewerkstelligden, maar betreft andere punten. Terwijl bij de eerste keuring alleen wordt uitgemaakt, of het vleesch al dan niet geschikt is voor export, zal bij het voortgezet onderzoek zijn te beslissen, in hoeverre het voor uitvoer ongeschikt bevonden vleesch al dan niet geschikt is om als voedingsmiddel te dienen. Zoo kan bijv. bij het voorkomen van eene uitgebreide kneuzing vleesch op het eerste gezicht ongeschikt voor uitvoer worden verklaard, terwijl een oordeel over de geschiktheid voor binnenlandsch gebruik eerst na een nauwkeurig onderzoek kan worden uitgesproken.

Het ligt in de bedoeling de voortgezette keuring steeds zooveel mogelijk aan het eerste onderzoek te doen aansluiten. Voor te schrijven, dat de uitspraak altijd binnen een zekeren termijn moet geschieden, ware niet in het belang van den eigenaar, aangezien de met de keuring belaste ambtenaar hierdoor zoude kunnen worden gedwongen tot afkeuring, wanneer de gegevens, waarop hij zijne goedkeuring zou moeten gronden, wegens den duur van een bacteriologisch onderzoek eerst na afloop van den vastgestelden termijn te zijner beschikking mochten kunnen komen. Wijl evenwel de geheele maatregel genomen wordt ter bevordering van den vleeschhandel en de uitvoering berusten zal bij rijksambtenaren, behoeft er geenerlei grond te bestaan voor de vrees, dat de werkzaamheden een zoodanige vertraging zullen ondervinden, dat het vleesch inmiddels ondeugdelijk wordt.

Aangezien de keuring zal plaats hebben in dezelfde localiteit, waar de slachting is verricht, kan er van terugzending van voor uitvoer ongeschikt bevonden, maar voor de consumtie volkomen bruikbaar vleesch, naar eene ver afgelegen exportslachterij, gelijk in het Voorloopig Verslag ondersteld wordt, geen sprake zijn.

De mogelijkheid is intusschen niet uitgesloten, dat in eene slachterij dieren worden afgemaakt in commissie van elders wonende personen. In die gevallen zal het eventueele vervoer van het niet voor export goedgekeurde vleesch, hetzij naar de woonplaats van den eigenaar, hetzij naar eene andere gemeente, geen bezwaar opleveren, wijl het artikel aanvankelijk bestemd was voor verzending over belangrijk grooteren afstand. Vermits de eigenaren alzoo geenszins verplicht zullen zijn den verkoop te doen geschieden in de naaste omgeving der exportslachterij, bestaat er, naar de meening van den ondergeteekende, geen reden voor de beduchtheid, dat zij zich met abnormaal lage prijzen tevreden zullen moeten stellen, en kan hij evenmin inzien, waarom het risico der exportslachterij door de ontworpen bepalingen belangrijk zoude worden vergroot. Bij de overweging van een en ander is verder niet uit het oog te verliezen, dat het voor consumtie hier te lande geschikt verklaarde vleesch voorzien zal zijn van een merk en daardoor geacht mag worden gemakkelijker verhandelbaar te wezen dan dat, hetwelk, als ongemerkt, geen enkelen waarborg voor geschiktheid biedt.

Dat het verrichten van sterilisatie niet anders zoude kunnen geschieden dan in een openbaar slachthuis, moet op een dwaling berusten. Voor die bewerking is alleen vereischt een toestel, hetwelk overal kan worden aangebracht, waar gelegenheid bestaat oververhitten stoom te maken. Er is dan ook geenerlei aanleiding voor de meening, als zoude de voorgedragen bepaling een zijdelingschen dwang bevatten tot het oprichten van openbare slachthuizen.

De opvatting, dat niet de belanghebbende maar met de keuring belaste ambtenaar voor de sterilisatie heeft te zorgen, is juist.

Bruikbaarmaking van voorwaardelijk geschikt bevonden vleesch zal steeds gericht zijn op het dooden van ziektekiemen, met name pathogene micro-organismen. Op gronden, aan de bacteriologie ontleend, kan daarvoor geene andere bewerking dan sterilisatie in aanmerking komen. Verschillende onderzoekingen, o. a. gedaan door den voormaligen Amsterdamschen hoogleeraar Forster, hebben aangetoond, dat noch zouten noch rooken als betrouwbare middelen daartoe gebezigd kunnen worden. Zulks neemt evenwel niet weg, dat beide bewerkingen als conserveeringsmiddelen ontegenzeggelijk groote waarde bezitten.

Wanneer uitsluitend dierlijke parasieten te vernietigen zijn, zoude ook afkoeling als middel van bruikbaarmaking aangewend kunnen worden. Vermits die bewerking evenwel alleen toepassing zoude kunnen vinden in behoorlijk ingerichte koelhuizen, viel er niet aan te denken, dat middel te dezer plaatse naast sterilisatie te noemen.

Voor eetwaar onbruikbaar gemaakt vleesch kan o. a. nog dienen voor de bereiding van zeep, lijm, beenzwart en mest. Welke van deze bestemmingen aan het vleesch gegeven kan worden, hangt veelal af van de wijze, waarop de onbruikbaarmaking heeft plaats gehad.

Uit een oogpunt van volksgezondheid is vernietiging niet noodig, wanneer de onbruikbaarmaking als voedingsmiddel afdoende geschiedt.

Vermits onbruikbaarmaking zeer wel gebeuren kan op zoodanige wijze, dat het bezigen als voedingsmiddel volkomen is uitgesloten, bestaat er, naar het oordeel van den ondergeteekende, geen reden, om, zoo dikwijls een eigenaar over dergelijk vleesch de vrije beschikking wenscht te behouden, op de verdere bestemming daarvan contrôle uit te oefenen.

De voorwaarden, waaronder vleesch, hetwelk door vreemde autoriteiten op grond van de daar te lande geldende veeartsenijkundige voorschriften mocht worden geweigerd, weder in Nederland ingevoerd mag worden, zijn reeds sedert geruimen tijd vastgesteld. Laatstelijk geschiedde zulks bij de in de *Nederlandsche Staatscourant* van 5 September 1903, n°. 207, opgenomen gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Waterstaat, Handel en Nijverheid en van Financiën, dd. 28 Augustus—4 September 1903.

De daarbij aangegeven voorwaarden luiden:

1°. dat de invoer geschiede langs hetzelfde kantoor als de uitvoer plaats greep;

2°. dat aan het eerste kantoor hetzij in originali dan wel in gewaarmerkt afschrift of uittreksel de vrachtbrief worde overgelegd, welke bij den uitvoer tot geleiding heeft gestrekt;

3°. dat het weder ingevoerde niet verder dan het eerste kantoor worde vervoerd, dan na door den districtsveearts of een zijner plaatsvervangers te zijn onderzocht.

Van genoemd onderzoek is, tenzij bij de ambtenaren der in-

voerrechten en accijnzen aan het eerste kantoor ernstig vermoeden bestaat, dat het vleesch in ondeugdelijken staat verkeert, vrijgesteld het vleesch, hetwelk voorzien is:

a. hetzij van een merkteeken als bedoeld bij het koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* n°. 199):

b. hetzij van een merkteeken, stempel of verklaring ten bewijze, dat het vóór den uitvoer bij eene keuring van gemeentewege of door een geëxamineerden veearts voor verbruik geschikt was bevonden.

Het vleesch, hetwelk bij het sub 3°. bedoelde onderzoek geacht wordt gevaar voor overbrenging van besmetting op te leveren of voor verbruik ongeschikt te zijn, wordt in de gemeente van wederinvoer door de zorg van den burgemeester op rijkskosten onschadelijk gemaakt op de wijze, te bepalen door den ambtenaar, die het onderzoek heeft verricht.

Bij het in werking treden der thans ontworpen bepalingen zullen voormelde voorwaarden uit den aard eenige wijziging behoeven.

Bij nadere overweging wordt het juister geacht zoowel in dit als in het volgende artikel het woord «eetwaar» te vervangen door «voedingsmiddel.»

Art. 5. *a.* In afwijking van de daaromtrent door sommige leden gemaakte opmerking, is de ondergeteekende van oordeel, dat de regeling van de wijze, waarop de dieren, waarvan het vleesch aan keuring onderworpen is, zijn te slachten, geacht moet worden wel degelijk te vallen binnen het kader van dit wetsontwerp. Ter beoordeeling van het vleesch behoort o. a. een nauwkeurig onderzoek der organen van de borst- en buikholte plaats te hebben. Vandaar dat de slachting onder meer zoodanig moet geschieden, dat deze organen voldoende bereikbaar zijn voor de met de keuring belaste ambtenaren. Zooals in het Voorloopig Verslag terecht is opgemerkt, zullen de te geven voorschriften tevens ten goede kunnen komen aan eene zorgvuldige en pijnlooze slachting. Voor zoover de slachtingen niet plaats vinden in een openbaar slachthuis, mag de waarborg, dat de voorgeschreven wijze van slachting in acht zal worden genomen, gezocht worden in de omstandigheid, dat het keuringspersoneel zooveel doenlijk daarbij tegenwoordig zal zijn.

b. De keuringen zullen steeds verbonden worden aan de

slachterijen en geenszins, zooals verschillende leden schijnen te onderstellen, plaats vinden in speciaal daarvoor aangewezen inrichtingen. Dit laatste ware — ook al mochten er zeer vele van die localiteiten verrijzen — niet uitvoerbaar, omdat het transport van geslachte dieren met de verschillende voor de keuring noodige organen op eenigszins groote schaal feitelijk tot de onmogelijkheden behoort.

De ondergeteekende vleit zich, dat de keuring, buitengewone omstandigheden uitgezonderd, *mogelijk zal wezen in elke, aan nader vast te stellen minimum-eischen voldoende, slachterij*, waarin een bedrijf van eenige beteekenis wordt uitgeoefend.

Een voorname factor, die van invloed is op de deugdelijkheid en houdbaarheid van vleesch, is de atmosfeer, waarin het zich tijdens en onmiddellijk na de slachting bevindt, wijl het juist dan gemakkelijk bezoedeld wordt met micro-organismen, die, vooral bij langzame afkoeling, omzetting of bederf van het vleesch kunnen veroorzaken.

Zoowel voor den slager als voor den afnemer is het van het grootste belang, dat het slachten van vee en het bewaren van vleesch geschieden in ruime, luchtige lokalen, waar de temperatuur in het warme jaargetijde betrekkelijk laag blijft en de reinheid zorgvuldig wordt betracht. Wie van de toestanden in de verschillende exportslachterijen hier te lande op de hoogte is, zal weten, dat voorschriften ter voorkoming van luchtbederf en ter bevordering van reinheid en goede ventilatie in die inrichtingen allerminst overbodig zijn. Het belang van den Nederlandschen vleeschhandel eischt, dat aan den tegenwoordigen toestand in sommige slachterijen een einde worde gemaakt. De ondergeteekende hoopt, langs geleidelijken weg en zonder te veel stoornis in de bedrijven te verwekken, dat doel te bereiken.

Voor zooveel de slachterijen, waar nu reeds wordt gekeurd, niet aan de te stellen eischen zullen blijken te voldoen, zal voor betere installatie een ruime termijn worden gelaten en inmiddels op den bestaanden voet met de keuring worden *voortgegaan*. Evenmin zal er bezwaar bestaan in andere exportslachterijen, welke niet geheel aan de voorschriften beantwoorden, een keuringsdienst in te voeren, wanneer slechts voldoende waarborg bestaat, dat de noodige veranderingen *gaandeweg* zullen worden aangebracht. De ondergeteekende meent trouwens te mogen verwachten,

dat in gemeenten, waar verschillende exportslachterijen bestaan, deze zich ter vergemakkelijking van den keuringsdienst en ter besparing van kosten zooveel mogelijk zullen samenvoegen.

Met betrekking tot de tijdsruimten, waarbinnen de onderzoekingen zullen worden verricht, is de ondergeteekende volgaarne bereid met de eischen der practijk in ruime mate rekening te houden. Al moge in het algemeen keuring bij daglicht het meest wenschelijk wezen, zal het belang van den handel in vele gevallen eischen, dat ook onderzoek bij kunstlicht mogelijk zij.

Ten aanzien van de gemaakte opmerking betreffende den maatstaf van beoordeeling, meent de ondergeteekende te mogen verwijzen naar hetgeen daaromtrent door hem hierboven in antwoord op de algemeene beschouwingen is medegedeeld. Welke groote waarde door de regeering gehecht wordt aan de beoordeeling van de kleur van het ter keuring aangeboden vleesch, kan blijken uit het feit, dat voor toelating tot een rijks-cursus in vee- en vleeschkeuring alleen die personen in aanmerking kunnen komen, die aan geenerlei afwijking van het kleuronderscheidingsvermogen lijdende zijn. Terecht wordt in het Voorloopig Verslag opgemerkt, dat bij de beoordeeling van de kleur groote omzichtigheid te betrachten is in verband met de omstandigheid, dat verschillende voedingsmiddelen op de tint van het vleesch van invloed zijn. Als vaststaande kan echter worden aangenomen, dat alle met de keuring belaste ambtenaren voldoende kennis bezitten om te kunnen uitmaken, of de eventueele kleursveranderingen wijzen op een ziekelijken toestand, waarin het dier vóór de slachting verkeerde, dan wel gevolg zijn van het gebezigde voeder.

c. De ondervinding leert, dat vleesch herhaaldelijk in minder gunstigen toestand zijne bestemming bereikt ten gevolge van de omstandigheid, dat het in te warmen staat werd ingeladen op eene wijze en op eene plaats, waardoor genoegzame afkoeling tijdens de reis werd verhinderd. Al mogen nu voorschriften met betrekking tot dit punt vrij wel overbodig geacht worden, zoo dikwijls de eigenaars bij de verzending tegenwoordig zijn en zelf voor hunne belangen kunnen zorgen, zoo komt het toch ook meermalen voor, dat dit laatste niet het geval is. Ten einde te kunnen waken voor de belangen van afwezige exporteurs, acht de ondergeteekende handhaving der voorgedragen bepaling wenschelijk.

d. Voor het oogenblik is de ondergeteekende het meest geneigd tot het bezigen van een brandmerk; doch alvorens omtrent dit punt eene beslissing te nemen, stelt hij zich voor nader advies van deskundigen en belanghebbenden in te winnen.

Voor zoover de zoogenaamde toebereide vleeschwaren gebracht zullen worden onder de voorgedragen verbodsbepalingen, ligt het in de bedoeling, zooveel mogelijk, ieder dezer artikelen te voorzien van een afzonderlijk merk.

Overigens zij, wat dit punt betreft, verwezen naar het hetgeen hierboven gezegd is bij art. 2.

Art. 6. In aansluiting aan hetgeen hierboven aan het slot der algemeene beschouwingen gezegd is, wordt door den ondergeteekende gaarne de toezegging gedaan, dat bij de vaststelling der tarieven zijnerzijds zal worden bevorderd, dat de keurloonen laag worden gehouden en dat de kleine slachterijen naar verhouding niet hooger zullen belast worden dan de groote.

Hoezeer hij in het algemeen niet overhelt tot het openen van de gelegenheid om tegen verminderden prijs abonnementen verkrijgbaar te stellen, mag toch geenszins uit het oog worden verloren, dat, wanneer de betaling uitsluitend naar een uniformtarief per stuk geschiedt, zulks kan leiden tot den minder wenschelijken toestand, dat door de grootere inrichtingen meer zoude worden betaald dan de uitvoering van den dienst met betrekking tot die bedrijven kost.

Het keurloon niet lager te bepalen dan dat, hetwelk in de gemeentelijke slachthuizen wordt geheven, zou tengevolge kunnen hebben, dat de ontworpen maatregel eene bron van inkomsten voor den Staat werd, hetgeen geenszins in dè bedoeling ligt.

Art. 7. Ter tegemoetkoming aan den in het Voorloopig Verslag uitgesproken wensch is het maximum der bij dit artikel bedreigde geldboete verdubbeld.

Bovendien is aan art. 10 toegevoegd, dat bij het voorkomen der aldaar omschreven recidieve hechtenis van ten hoogste twee maanden kan worden opgelegd.

Art. 8 (*oud*). Tot opheffing van de bedenkingen, welke met betrekking tot dit punt in het Voorloopig Verslag zijn gemaakt, is art. 8 van het wetsontwerp teruggenomen.

De ondergeteekende veroorlooft zich intusschen op te merken, dat de aanvankelijk voorgestelde wijze van handelen in onze wetgeving allerminst vreemd is.

In verschillende wetten, o.a. in art. 39, derde lid der wet van 20 Juli 1870 (*Staatsblad* n°. 131) — gehandhaafd bij art. 12, n°. 1, der wet van 15 April 1886 (*Staatsblad* n°. 64) — en in art. 24 der wet van 21 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 156), worden soortgelijke bepalingen aangetroffen.

Op de feiten, waarvan in het vervallen artikel sprake was, zal art. 219 van het Wetboek van Strafrecht toepasselijk zijn.

Aan de indiening van het wetsontwerp is ter zake van de bepalingen van strafrechtelijken aard overleg met het Departement van Justitie voorafgegaan. Over de gedeelten der Memorie van Toelichting, die daarop betrekking hebben, is dat overleg echter achterwege gebleven en wel voor zooveel art. 7 betreft, omdat de toelichting van zoo uiterst eenvoudigen aard was en, wat de artt. 10 en 11 (*oud*) aangaat, omdat die toelichtingen geheel gelijkluidend zijn aan die, welke bij artt. 26 en 29 der wet van 21 Juni 1901 (*Staatsblad* n°. 156) (Gedrukte Stukken 1899—1900, **185**, n°. 3) werden gegeven en waarover destijds wel overleg met bedoeld Departement heeft plaats gehad.

De ondergeteekende zal niet in gebreke blijven, bij voorkomende gelegenheid steeds overeenkomstig het ten deze geopperd verlangen te handelen.

Art. 9 (*oud*). Ter tegemoetkoming aan de in het Voorloopig Verslag uitgesproken wensch, is het maximum der bij dit artikel bedreigde geldboete verdubbeld. Bovendien is aan art. 9 (*nieuw*) toegevoegd, dat bij het voorkomen der aldaar omschreven recidieve hechtenis van ten hoogste twee maanden kan worden opgelegd.

Onttrekking op zich zelve behoeft niet *per se* een wederrechtelijke daad te zijn. Bij de tegenwoordige redactie bestaat volkomen zekerheid, dat hem — bijv. een ambtenaar of iemand, die dezen bijstaat — die met eene der bewerkingen bezig is, straffeloosheid is verzekerd, indien hij ter vergemakkelijking van het onderzoek van een stuk vleesch een gedeelte niet aan de voortgezette keuring onderwerpt en daardoor feitelijk de te onderzoeken waar gedeeltelijk aan de bewerking onttrekt.

Art. 10 (*oud*). Voor de toevoeging aan dit artikel zij verwezen naar hetgeen hierboven bij de artt. 7 en 9 (*oud*) gezegd is.

Art. 11 (*oud*). In verband met het terugnemen van art. 8 (*oud*) zijn te dezer plaatse de woorden «behalve het feit, strafbaar gesteld bij art. 8, dat als misdrijf wordt beschouwd» vervallen.

De ondergeteekende meent zich daardoor ontslagen te mogen rekenen van de beantwoording van de opmerking, waartoe de toelichting bij dit artikel aanleiding heeft gegeven.

Art. 13 (*oud*). Vermelding van het nummer van het *Staatsblad* schijnt den ondergeteekende wenschelijk ter bevordering van gemakkelijke raadpleging van den tekst der bepalingen.

De Minister van Landbouw,
Nijverheid en Handel,
J. D. VEEGENS.

Gewijzigd Ontwerp van Wet.

Bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

Wij WILHELMINA, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.

Allen, die deze zullen zien of hooren lezen, saluut! doen te weten, enz. enz.

Art. 1. Deze wet verstaat onder vleesch alle deelen van eenhoevige dieren, runderen, schapen, geiten en varkens, daaronder begrepen ongeboren vruchten, met uitzondering van huiden, voor zoover deze niet afkomstig zijn van varkens, van hoornen, van klauwen, van borstels en van geheel van spieren ontdane, voor technische doeleinden bestemde beenderen.

Art. 2. 1. Het is verboden naar de landen, door Ons aan te wijzen, vleesch uit te voeren, hetwelk niet voorzien is van een of meer merken als bewijs, dat het bij eene van rijkswege ingestelde keuring voor uitvoer geschikt is bevonden.

2. Van dit verbod kan door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, ontheffing verleend worden voor vleesch:

a. hetwelk verduurzaamd is;

b. hetwelk zich bevindt hetzij in spoorwegrijtuigen hetzij op

schepen of vlotten en bestemd is voor verbruik van de daarin of daarop verblijvende personen.

Art. 3. 1. De keuring is onder het toezicht van een inspecteur opgedragen aan rijkskeurmeesters en rijkshulpkeurmeesters.

2. De in het vorige lid bedoelde personen worden door Ons benoemd, geschorst en ontslagen en genieten uit 's lands kas eene bezoldiging benevens, zoo noodig, vergoeding voor bureau-, reis- en verblijfkosten.

3. Hunne standplaatsen, de kringen, waarbinnen zij werkzaam zijn, alsmede hunne instructie worden vastgesteld door of vanwege Onzen voornoemden Minister.

4. Voor benoeming tot inspecteur en rijkskeurmeester komen alleen in aanmerking zij, die in het bezit zijn van het diploma van veearts, bedoeld in artikel 13 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99). Voor benoeming tot rijkshulpkeurmeester komen, behalve de personen, bedoeld in de vorige zinsnede, alleen in aanmerking zij, die in het bezit zijn van een van rijkswege uitgereikt diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch.

Art. 4. 1. Ter keuring aangeboden, voor uitvoer ongeschikt bevonden vleesch wordt aan hem, die het ter keuring aanbood, niet teruggegeven dan na aan eene voortgezette keuring te zijn onderworpen.

2. Na laatstbedoelde keuring wordt het vleesch aanstonds teruggegeven, na te zijn voorzien van een of meer merken, indien het onvoorwaardelijk geschikt bevonden is om als voedingsmiddel te dienen, of, indien het daartoe slechts voorwaardelijk geschikt bevonden is, na sterilisatie.

3. Indien het vleesch ongeschikt bevonden is om als voedingsmiddel te dienen, wordt het, ter keuze van hem, die het ter keuring aanbood, hetzij als voedingsmiddel onbruikbaar gemaakt, hetzij vernietigd.

Art. 5. Door Ons worden voorschriften gegeven omtrent:

a. de wijze, waarop de dieren, waarvan het vleesch aan keuring onderworpen is, worden geslacht;

b. de gemeenten en de plaatsen, waar, alsmede de tijdruimten, waarbinnen vleesch ter keuring kan worden aangeboden;

c. den staat, waarin het vleesch ter keuring aangeboden en voor uitvoer ingeladen wordt;

d. de regelen voor de keuring, de sterilisatie, de onbruikbaarmaking als voedingsmiddel en de vernietiging;

e. de wijze, waarop de merken worden ingericht en aangebracht.

Art. 6. Vergoeding van de kosten van keuring en sterilisatie wordt geheven naar een door Ons vast te stellen tarief.

Art. 7. 1. Overtreding van het bepaalde in artikel 2, eerste lid, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 1000.

2. Het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, wordt zoodra mogelijk in beslag genomen en aan den belanghebbende niet teruggegeven dan na op diens kosten, welke bij vooruitbetaling zijn te voldoen, te zijn gekeurd en behandeld overeenkomstig de voorschriften van artikel 4, tweede en derde lid.

Art. 8. 1. Wederrechtelijke onttrekking van vleesch aan de voortgezette keuring, de sterilisatie, de onbruikbaarmaking of de vernietiging, bedoeld in artikel 4, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 800.

2. Ten aanzien van het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, is artikel 7, tweede lid, toepasselijk.

Art. 9. Indien tijdens het plegen van eene der overtredingen, strafbaar gesteld bij de artikelen 7 en 8, nog geen jaar verloopen is sedert eene vroegere veroordeeling van den schuldige wegens gelijk feit of een ander feit, strafbaar gesteld bij deze wet, onherroepelijk is geworden of de ter zake opgelegde geldboete is betaald, wordt het maximum der, in die artikelen bedreigde, straffen verdubbeld of kan, in plaats van de geldboete, hechtenis van ten hoogste twee maanden worden opgelegd.

Art. 10. De bij deze wet strafbaar gestelde feiten worden beschouwd als overtredingen.

Art. 11. Met de opsporing van overtredingen van deze wet zijn, behalve de bij artikel 8 van het Wetboek van Strafvordering aangewezen personen, belast de marechaussee en alle ambtenaren van de rijks- en gemeentepolitie, het veeartsenijkundig staatstoezicht en de invoerrechten en accijnzen alsmede de rijkskeurmeesters en de rijkshulpkeurmeesters.

Art. 12. Deze wet kan worden aangehaald onder den titel «Wet op de uitvoerkeuring van vleesch," onder bijvoeging van

het jaar en het nummer van het *Staatsblad*, waarin de wet is geplaatst.

Art. 13. Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen, dat deze in het *Staatsblad* zal worden geplaatst en dat alle ministeriëele departementen, autoriteiten, colleges en ambtenaren, wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven te

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 2 April 1907, n° 60, is, met ingang van 1 April 1907:

1°. aan A. J. Montens te Teteringen, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als districtsveearts, met dankbetuiging voor de door hem in die betrekking bewezen diensten;

2°. A. A. Overbeek te Steenwijk, onder toekenning van eervol ontslag als plaatsvervanger van de districtsveeartsen, wie respectievelijk Zutfen en Groningen als standplaatsen zijn aangewezen, benoemd tot districtsveearts. Bij ministeriëele beschikking van 4 April 1907, n°. 2949[1], afd. V. D., is den districtsveearts A. A. Overbeek aangewezen als standplaats de gemeente Groningen en als werkkring de provinciën Groningen en Drente.

Rijks seruminrichting. — De directeur-generaal van den landbouw brengt, dato 20 Maart 1907, ter algemeene kennis, dat het middel ter verdelging van muizen en ratten, dat door de Rijks seruminrichting op aanvraag kosteloos wordt verstrekt, uitsluitend bestemd is ter bestrijding van muizen en ratten, wanneer deze dieren door overbevolking tot het ontstaan eener plaag aanleiding hebben gegeven of wanneer redelijkerwijze zulk een plaag kan verwacht worden.

De aanvrager behoort een nauwkeurige opgave te doen van de lokalen, gebouwen, landerijen of terreinen, waarvoor het middel zal gebruikt worden.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende Maart 1907.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkreupel.
Groningen . .	4	„	„	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	„	11 (10)
Friesland . . .	7	„	„	„	„	31 (4)	„	2 (1)	„	3 (3)	„	„	17 (5)
Drente. . . .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„
Overijsel . . .	3	„	„	„	„	„	„	1	„	2 (2)	„	„	„
Gelderland . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	3 (2)	„	„	„
Utrecht . . .	5	„	„	„	1	18 (1)	„	„	„	2 (2)	2(2)	„	„
Noord-Holland .	3	„	„	„	1	„	„	„	„	3 (3)	„	„	„
Zuid-Holland .	5	„	„	„	1	3 (2)	„	3 (2)	„	16 (3)	„	„	„
Zeeland . . .	2	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„
Noord-Brabant .	11	„	„	„	„	10 (1)	„	„	„	8 (8)	1	1	„
Limburg . . .	11	„	„	„	„	„	„	„	„	11(10)	1	„	„
TOTAAL . .	54	„	„		3 (3)	62 (8)	„	7 (5)	„	52(37)	4(4)	„	28 (15)

(*Staatscourant* van 13 April 1907, n°. 86.) v. E.

VERBETERING.

Op blz. 468, regel 3 van boven, van dit deel is als geheimmiddel genoemd: pankreon. Dit is onjuist (zie dit Tijdschrift, deel 31, blz. 54).

W. C. S.

MEDEDEELINGN UIT DE CHIRURGISCHE CLINIEK VAN 's RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,

DOOR

W. C. SCHIMMEL en J. VAN DER VEEN.

8°. Mechanische behandeling eener distensie-luxatie van het achter-kootgewricht bij een paard van Belgisch ras.

Den 22sten Januari 1907 werd een roodschimmel, merrie, Belgisch ras, 3 jaar oud, hoog 1,65 M., toebehoorende aan de wed^e^. J. H. te S., ter behandeling aangeboden wegens een lijden van het linker achter-kootgewricht. Reeds was veeartsenijkundige hulp toegepast, doch te vergeefs. In het door den behandelenden veearts gezonden voorbericht las men: „het bedoelde paard is sedert eenige weken lijdende aan kogeldistorsie, waarbij het sterk overkoot staan nog niets is gebeterd".

Bij het onderzoek van de overigens volkomen gezonde merrie sprong de sterk overkoote stand aan het linker achterbeen dadelijk in het oog. Het paard ontlastte het zieke been zooveel mogelijk en plaatste dit daarbij ver naar voren. Bij het gaan werd de abnormale stand in de koot vrij wel behouden; pijn scheen het dier dan niet te hebben. Ter voorkoming van verdere beleediging scheen het niet geraden te beproeven of het paard in draf was te brengen.

Enkele centimeters boven de vetlok bevond zich aan de achterzijde van het been een dwarse huidplooi, of liever een huidrimpel, welke bewees dat de huid hier zeer ruim lag.

Het eerste teenlid week naar voren sterk van de verticale lijn af. Het pijpbeen rustte nog gedeeltelijk op de eerste phalanx, iets wat bij den aangenomen abnormalen stand niet in het oog viel, doch eerst bij het strekken van

het gewricht bleek; de aslijnen van pijp en koot liepen dan niet in elkanders verlengde, doch evenwijdig. In den abnormalen stand maakten deze lijnen, bij naar voren geplaatst been, een hoek van ongeveer 145°, gemeten aan de achterzijde van den kogel. Bij gestrekt gewricht viel de aslijn van de pijp vóór die van de koot. Dit feit en het optreden van de huidplooi bewezen, dat er een blijvende verplaatsing van de gewrichtsvlakten ten opzichte van elkander bestond, zoodat een incomplete luxatie, en wel een distensie-luxatie aanwezig was.

De prognose mocht, met het oog op de nog jeugdigen leeftijd van het individu, het afwezig zijn van elke rachitische verandering in de gewrichtsuiteinden en het nog niet lang bestaan van den toestand, dubia luiden, echter, omdat men het zware paard moeilijk kon noodzaken een normalen stand aan te nemen, overhellende naar het ongunstige.

De behandeling kwam in hoofdzaak neer op het beginsel, het dier noodzaken naar behooren door te treden. Daartoe werd het kootgewricht gestrekt en, door het aanleggen van een spalkverband dat koot en pijp fixeerde, getracht deze positie te behouden. Het verband bood echter niet genoeg weerstand; de houten spalken, welke alleen aan de achterzijde van het onderbeen lagen, braken, zoodat het verband na drie dagen moest worden afgenomen. De stand was intusschen niets verbeterd.

Denzelfden dag werd getracht het doel te bereiken door middel van een gips-spalkverband. Daartoe werd het paard in chloralhydraat-narcose gebracht. Met behulp van een guttaperchaslang en een trechter werd 80 gram hydras chlorali in Arabische gomslijm-oplossing rectaal geïnfundeerd. Toen ongeveer ¾ uur later het middel zijn werking duidelijk deed gelden (hetgeen onder anderen merkbaar was aan het waggelen der merrie), werd zij, het zieke been boven, door middel van een broek en kluisters in de box neergelaten. Het zieke

been werd uitgebonden en bleef geheel vrij; zonder eenig verzet van het dier kon toen het gewricht gestrekt en het verband aangelegd worden. Toch verkeerde het paard niet in volkomen narcose. Nu en dan richtte de merrie het hoofd op, waarom een persoon op den hals moest worden geplaatst. Op aanroepen reageerde zij traag, zoodat er een toestand van halve narcose bestond, welke echter geheel voldoende bleek.

Toen de kluisters waren los gemaakt, sprong het dier dan ook dadelijk overeind. Het gipsverband hield zich daarbij goed; het bleek in geen enkel opzicht beschadigd. Nadat dit zes dagen had gelegen, gaf het paard pijn te kennen; het verband had derhalve vermoedelijk doorgedrukt. Het werd daarom afgenomen, en nu bleek dat de buitenbal was doorgedrukt, terwijl aan het bovenste deel van de pijp een zeer gevoelige huidplek was ontstaan. De stand was wel eenigszins verbeterd, doch het gewricht bleef niet gestrekt; het overkooten hield aan. Het verdient opmerking dat, waar tot nu toe van het strekken van het gewricht melding werd gemaakt, dit alleen betrof het evenwijdig stellen van koot en pijp; de gewrichtsvlakten bleven geluxeerd.

Eensdeels door het geringe resultaat met het gipsverband verkregen, doch ook omdat hierdoor (hoewel de stand er door verbeterde) het doortreden (de dorsaalflexie) werd belet, was het wenschelijk eerst de luxatie geheel op te heffen, het kootgewricht te buigen en daarna, zoo noodig, een immobiliseerend verband aan te leggen.

Op den 29sten Januari werd getracht dit doel te bereiken. Het paard werd weder onder den invloed van 100 gram chloralhydraat gebracht en als vroeger nedergelegd. Al spoedig bleek dat extensie en achterwaartsche drukking op de onderste epiphyse van de pijp, door twee personen met de handen verricht, geen voldoend resultaat opleverden; er moest sterker getrokken en gedrukt worden. Om de pijp en de koot werden

touwen geslagen, ten einde met meer kracht op dezelfde wijze te kunnen werken. Ook dit leverde het gewenschte gevolg niet op. Daar de merrie onrustig begon te worden, werd nog 50 gram chloralhydraat rectaal aangewend. Nu werd het zieke been zóó gelegd, dat het in knie- en tarsaalgewricht ongeveer een hoekvorming had als bij den gestrekten stand. Een plate-longe werd om den hoef en de ballen geslagen en naar voren geleid door een in den muur (vóór het paard) geschroefden ijzeren beugel, toen zwak aangespannen en daarna stevig bevestigd. Een breede lederen riem, aan de uiteinden voorzien van een ijzeren beugel en in het midden met jute omwoeld, werd om de voorvlakte van den kogel geslagen, zoodat hij bij het aanspannen juist tegen het te ver naar voren komende deel der pijp drukte. De losse katrol van een takel met drie schijven werd met een haak aan de beide beugels bevestigd en de vaste katrol onbeweeglijk gefixeerd. Door één man werd nu aan den takel getrokken, waardoor het gewricht zich in de geluxeerd-gestrekte positie stelde. Thans kwam het oogenblik, dat de pijp op haar plaats moest worden getrokken. Hiertoe bleek één persoon niet in staat, een tweede hielp mede, en onder verzet van het dier, dat tot nu toe vrij rustig had gelegen, schoof de gewrichtsvlakte door de trekkracht van twee, vermenigvuldigd met het aantal schijven van den takel, dus zes personen, op haar plaats.

Voorzichtig werd thans doorgetrokken en het gewricht zoo sterk mogelijk gebogen. Aldus bleef het dier gedurende twintig minuten liggen. Het plan om het eenige uren in dezen toestand te laten, werd opgegeven, eensdeels omdat het chloralhydraat zijn werking verloor, in hoofdzaak echter ten einde te beproeven om aan het paard, in de broek geplaatst, de gewenschte positie van het gewricht te doen behouden. Men liet het dier daarom opstaan; de broek werd ondergehaakt en het gelukte het gewricht weder in dorsaalflexie

te trekken. Daar elke achterwaartsche beweging van het zieke been door de, aan den beugel in den muur bevestigde longe werd belet, en ditzelfde geschiedde ten opzichte van de voorwaartsche verplaatsing door den aan den takel verbonden riem, was het dier gedwongen het kootgewricht in dorsaalflexie te blijven houden.

Den volgenden dag werd de riem om den kogel iets ontspannen, ten einde het doordrukken daar ter plaatse te voorkomen. Het overkooten werd echter volkomen belet.

Op den 1sten Februari werd de merrie gedurende enkele uren vrij in de box gelaten; zij trad bij het loopen goed op het zieke been door. Pijn scheen zij niet te hebben. In den loop van enkele dagen trad echter een niet goed te verklaren oedemateuse infiltratie van de huid beneden den tarsus op. Daar het paard tevens begon te hoesten, werden de broek en het toestel verwijderd. Het gezwollen onderbeen werd dagelijks gemasseerd en gebandageerd.

Den 3den Februari werd het paard gemonsterd en bleek het in draf rad te zijn; in stap geschiedde het doortreden in den linker achterkogel een enkele maal nog in twee tempo's. Dit belette niet dat het als hersteld werd afgeschreven, met de mededeeling dat het kon worden afgehaald, zoodra de toestand der wegen dit toeliet. Deze toevoeging geschiedde met het oog op de gladheid der straten door de gevallen sneeuw. Daar de vorst nog aanhield, vertrok de merrie eerst den 13den Februari 1907, thans volkomen genezen.

9°. Amputatie van den penis bij een ruin.

Den 10den Januari 1907 werd een Belgische ruin, isabel, oud 8 jaar, hoog 1,67 M., toebehoorende aan den heer J. W. te 's-Gr., wegens verwondingen van de roede ter behandeling aangeboden. Het dier was uit België ingevoerd en zou met prolapsus penis uit den spoorwagen zijn gekomen. Een ingestelde behandeling had de verwon-

ding der uit den koker hangende roede en haar gevolgen niet kunnen voorkomen.

Het bleek dat de penis op twee plaatsen oppervlakkig verwond was; de eene wond, rechts van de glans penis, was onbeduidend; de andere echter, welke 8 cM. verder naar boven op den rug van de roede was gelegen, had, hoewel slechts een halven gulden groot, aanleiding gegeven tot een bindweefselwoekering. Daardoor was een wrong ontstaan, welke aan den rug van den penis ruim twee vingers dik was, en naar onderen aan weerszijden snel in omvang afnam, zoodat aan de zijde der urethra alles normaal was. De laatste en de beide zwellichamen waren, zooals later bij de amputatie bleek, niet in het proces betrokken. De praeputiaalplooien waren belangrijk gezwollen.

Aanvankelijk werd beproefd door massage met boorzalf en het dagelijks eenige uren baden van de roede in een warme oplossing van carbonas kalicus (3 %) herstel te verkrijgen. Daartoe was een voor water ondoordringbare zak van BILLROTH's batist gemaakt, welke tot voering diende aan een tweeden zak van gewoon katoen. De vloeistof werd daarin gegoten en de penis er in gehangen, waarna de zakken met zwachtels om het achterlijf werden bevestigd. De rest van den dag en den nacht rustte de roede in een suspensoir, waardoor verdere beleediging werd voorkomen.

Na een week was de toestand veel verbeterd. De zwelling was geheel verdwenen; de bindweefselwrong bestond echter nog. Daar de ruin de roede bij het gaan eenigszins optrok, werd getracht dit optrekken door dagelijksche aanwending van koudwaterdouches te bevorderen. Zoo werd nog een dag of tien met de behandeling voortgegaan, zonder dat de toestand duurzaam verbeterde. Niettegenstaande het aanvankelijke succes werd de wrong langzamerhand hard en was zij een blijvend beletsel voor het optrekken der roede. Daarom werd besloten den penis boven de bindweefselverdikking te amputeeren.

Den 7den Februari werd de ruin tot dit doel, door aanwending per rectum van 100 gram hydras chlorali in 1000 gram Arabische gomslijm, in lichte narcose gebracht, daarna neergelegd en het rechter achterbeen uitgebonden. Na desinfectie van de roede en haar omgeving werd de Esmarch'sche lis zoo hoog mogelijk om den penis gelegd, in de urethra de buis van Gasselin gebracht en vervolgens aan de onderzijde van den penis een 5 cM. lange snede gemaakt, waardoor de urethra ook over deze lengte werd geopend. De buis van Gasselin is een eenvoudige dunne metalen buis, ongeveer 30 cM. lang en iets dikker dan een pijpensteel. Zij is aan het eene einde iets verdikt en afgerond, terwijl zich aan het andere einde een schildje bevindt, waarin twee gaatjes aanwezig zijn. Het bekkeneinde der snede reikte tot ongeveer 1 cM. onder den overslag van de binnenste praeputiaalplooi op de roede.

Nadat de buis van Gasselin was verwijderd, werd het slijmvlies der urethra aan beide zijden door vier knoophechtingen met de huid vereenigd; daarbij werd gezorgd, dat vooral de eerste beide hechtingen aan den bekkenhoek der snede nauwkeurig werden aangelegd, daar bij uitscheuren hiervan vrij zeker stenose ontstaat. Vervolgens werden de huid en de urethra in de richting van de glans penis nog enkele centimeters open gesneden en los geprepareerd. Door een cirkelsnede werd toen een manchet van ongeveer 2,5 cM. lengte gemaakt en deze daarna teruggeslagen. Ten slotte werd de roede met een ecraseur juist onder de laatste hechtingen afgekneusd. Het vrije stukje urethra-slijmvlies werd aan weerszijden met een knoophechting aan de manchet bevestigd, en deze door middel van een tabakzakshechting losjes dicht getrokken.

De buis van Gasselin werd weder ingebracht en door twee suturae nodosae ter plaatse gehouden. De dorsale vaten der roede waren niet onderbonden en bloedden na het weg-

nemen der lis niet. Een niet onbelangrijke bloeding uit het corpus cavernosum penis hield echter nog geruimen tijd na het opstaan van den ruin aan. Daarom werd, toen het paard in de box was gebracht, een met sublimaat-oplossing gedrenkte tampon door middel van een suspensoir zoo stijf mogelijk tegen het einde van den stomp der roede gedrukt.

In de volgende dagen bleef de toestand gunstig. Toen echter na verloop van een week zwelling van de praeputiaal-plooien ontstond, werd de buis verwijderd, de stomp met omgeving voorzichtig gemasseerd en daarna gereinigd. Ten einde de zwelling sneller te doen afnemen, kreeg het paard dagelijks beweging.

Het urineeren geschiedde zonder bezwaar. Nu en dan was er een weinig etter in de kunstmatige urethra-opening, waarom zij enkele malen daags met sublimaat-solutie (1 : 1000) werd uitgespoten. Weldra bleef de ettering achterwege, zoodat het paard op 28 Februari 1907 hersteld kon vertrekken.

10°. Operatie van een scrotaal-netbreuk met botryomycomen bij een ruin; dood door tetanus.

Den 2^{den} Maart 1907 werd een 2-jarige zwarte ruin, hoog 1,56 M., gekruist inlandsch ras, toebehoorende aan H. P. S. te V.-C. ter behandeling aangeboden wegens een balzaksbreuk, welke na de castratie (ongeveer een jaar vroeger) was ontstaan.

Bij onderzoek bleek, dat zich in de scrotaalstreek een zwelling bevond, welke iets grooter was dan een vuist. Sommige gedeelten daarvan waren deegachtig op het gevoel, andere echter schenen uit harde knobbels te bestaan. Daar de laatste zoowel rechts als links waren te voelen, werd een beiderzijdsche netbreuk met botryomycomen vermoed.

Het dier werd nog denzelfden dag, op de bladzijde 309 van dit deel beschreven wijze, geopereerd. Rechts werd op een der knobbels een overlangsche snede gemaakt, en toen

bleek al ras dat aan deze zijde geen breukzak bestond. Een gedeelte van de, met de tunica vaginalis communis vergroeide zaadstreng was echter los geprepareerd, en hierop werden voor alle zekerheid klemhoutjes aangelegd.

De gemaakte snede werd nu verlengd tot een ovalairsnede en het daar binnen gelegen stuk huid, ter lengte van ongeveer 10 cM., weggenomen. De aan den linker kant gelegen breukzak werd toen stomp los geprepareerd. Deze bleek op drie plaatsen door de bedoelde tumoren verdikt, terwijl in den breukinhoud nog een dergelijk lichaam was te voelen. De breukzak werd geopend en bevatte, behalve een gedeelte van het omentum, dat uitgetrokken en afgesneden werd, het gewoekerde einde van de zaadstreng. Breukzak met inhoud hadden de dikte van het polsgewricht van een zwaren man. Zoo hoog mogelijk werd om de breuk een koord gebonden en daarover werden klemhoutjes gelegd, zoodat de champignon aan de zaadstreng er onder uitstak.

De knobbels bleken pus van botryomycotischen oorsprong te bevatten. Dit was een eigenaardige, onaangename complicatie, welke de operatie zeer bemoeilijkte. Als een bijzonderheid dient hierbij opgemerkt, dat zich in de scrotaalstreek geen fistelopening bevond.

Daar een niet onbelangrijke bloeding was ontstaan, werd de wondholte getamponneerd met in 1 $^0/_{00}$ sublimaat-oplossing gedrenkte watten.

Op den dag na de operatie was de toestand bevredigend. Den 4^{den} Maart werden de tampons verwijderd en hoewel een vrij hevig oedeem van den koker was ontstaan, steeg de temperatuur niet boven 38,8° C. Eetlust en opgewektheid bleven normaal.

Ter bestrijding van het oedeem werd de koker gemasseerd en het paard dagelijks afgestapt. Den 9^{den} Maart vielen de klemhoutjes af; in de wondholte bleken nog eenige bindweefselwoekeringen voor te komen, welke verdacht werden

van botryomycotischen aard te zijn. Deze werden den 10den Maart verwijderd. Van nu af schreed de wondgenezing ongestoord voort tot den 16den Maart.

Op dezen dag waren verschijnselen van tetanus waar te nemen. Het te voorschijn treden der wenkvliezen bij oprichten van het hoofd, het strekken en zijdelings gericht houden van den staart en de eenigszins stijve gang kondigden de gevreesde ziekte aan.

Het paard werd in een afzonderlijken, rustigen, duister gemaakten stal geplaatst. De operatiewond werd ter dege met een sterke sublimaatoplossing gereinigd, terwijl den volgenden dag 20 gram antitetanisch serum werd geïnjiciëerd.

De toestand veranderde in de eerstvolgende dagen niet. Kaakklem was nog niet aanwezig, zoodat voedsel en drank zonder bezwaar werden genuttigd.

Den 19den Maart verergerde de ziekte echter plotseling. Des morgens liep het paard nog vrij door de box, hoewel de hals stijf begon te worden en het voedsel niet meer van den grond kon worden opgenomen. Des avonds viel het neder, en toen het door middel van een broek en katrollen omhoog was gezet, werd het duidelijk dat tetanus universalis in alle hevigheid bestond. Kauwen en slikken waren niet meer mogelijk. Hevig zweeten en een snelle, oppervlakkige ademhaling voorspelden weinig goeds. De temperatuur was toen 38,6° C. Nog anderhalf etmaal duurde deze toestand voort. In den morgen van den 21sten Maart trad de dood in.

Bij de sectie bleek, dat boven de operatiewond, hiervan door bindweefsel afgesloten, twee hazelnootgroote abscessen voorkwamen; mogelijk is hiervan de infectie uitgegaan.

IETS OVER DE BEOORDEELING VAN HET PAARD OP UITHOUDINGSVERMOGEN,

DOOR

F. LAMÉRIS,
Kapitein-paardenarts.

De militaire paardenarts van het Bulgaarsche leger, F. VON CHELKOWSKI, directeur der stoeterij te Antoniny, zegt, o. a. sprekende over de beoordeeling der paarden betreffende de bruikbaarheid voor den dienst, het volgende:[1]) „Bij de beoordeeling van het paard, bestemd voor snelle diensten, let men er zeer terecht op, of de voorhand sterk en gunstig gebouwd is om deze snelheid te ontwikkelen. Bij paarden, bekend wegens hun groote snelheid, zien we dan ook, dat de borst des te hooger en langer is, naarmate zij van voren smaller is. Het spreekt wel van zelf, dat deze niet te smal en de ellebogen niet tegen het lichaam gedrukt mogen zijn.

De achterhand, de bron der voortstuwende kracht, moet (evenals de overige deelen van den romp) breed, gespierd en zeer sterk zijn en door sterke beenen ondersteund worden. Dit zijn voorwaarden voor ren- en rijpaarden."

Volgens graaf WRANGEL kan een rijpaard bijna geen te breede croupe hebben, hetgeen de practijk ons dagelijks bevestigt.

VON CHELKOWSKI zegt verder, dat naar zijn meening de bloote beoordeeling der breedte van de voorhand niet voldoende is, om zekere gegevens te verkrijgen voor de bruikbaarheid en het uithoudingsvermogen van een paard, en desniettemin vinden wij in de meeste werken over exterieur nog zooveel over de wijdte der borstkas geschreven, zonder dat daarbij overal voldoende op den voorgrond wordt gesteld,

[1]) *Ueber die Grundzüge für die Beurtheilung der Pferde auf Leistungsfähigkeit von* F. VON CHELKOWSKI, 1893.

dat de breedte van de borst tusschen de boeggewrichten een maar al te dikwijls veranderlijke grootte is.

Het is echter een algemeen bekend feit, dat een en hetzelfde paard, al naar den voedingstoestand waarin het verkeert, een verschillende breedte der borst kan vertoonen. Het is immers ook bekend, dat paarden met smalle borst door de paardenhandelaars slechts in vetgemesten toestand op de markt worden gebracht.

Ook schijnen jonge paarden met nog zwak ontwikkelde spieren der voorhand eveneens smalborstig, ofschoon deze inderdaad een voldoend breede en ruime borstkas kunnen hebben, en de remonte-officieren laten zich niet afschrikken om jonge paarden, welke er van voren smalborstig uitzien, aan te koopen.

Op grond van deze gegevens vindt VON CHELKOWSKI de verhouding tusschen den omtrek van de borstkas en de hoogte van het paard van veel meer gewicht, en zeer geschikt om in gevallen van twijfel of verschil van meening den doorslag te geven. Hij vindt het jammer, dat de meeste werken over exterieur daarover niets of weinig zeggen (bijv. prof. dr. MÜLLER, Exterieur 1875, bladzijde 125). Slechts bij P. ADAM en prof. dr. LECHNER (KOCH's *Encyklopädie*, Band II, bladzijde 4) vindt men aangegeven, welke verhouding er tusschen de hoogte van het paard en zijn borstomvang moet bestaan. [1])

Een gunstige uitzondering op de door VON CHELKOWSKI aangehaalde werken maakt de *Handleiding tot de Paardenkennis voor de Cadetten der Cavalerie en Artillerie* door W. C. SCHIMMEL, met medewerking van D. F. VAN ESVELD, J. H. KNEL en M. H. J. P. THOMASSEN, tweede druk 1895. Wij vinden in dit werk op bladzijde 273 het volgende daaromtrent aangegeven:

---

[1]) Zie VON CHELKOWSKI, 1893.

„Meet men den omtrek van de borstkas (girth), gaande verticaal over het hoogste punt van de schoft en achter langs den elleboog, dan moet deze maat de hoogte met minstens 20 cM. overtreffen, het paard hierbij in goeden voedingstoestand gedacht, zonder echter vet te zijn. Zoowel in Oostenrijk als in andere landen van oostelijk Europa, en ook in Engeland bij de zware rassen, wordt aan deze meting veel waarde gehecht. Zij is in Bulgarije bij den aankoop van remontepaarden voorgeschreven; paarden, waarbij het verschil tusschen de hoogtemaat en den omtrek van de borstkas minder is dan 20 cM., mogen niet worden aangenomen.

In het algemeen bedraagt de omtrek van de borstkas bij paarden met veel volhardingsvermogen ongeveer 25 cM. meer dan de hoogte."

Het komt mij voor dat door den schrijver rekening is gehouden met de uitkomsten door von Chelkowski verkregen. Op grond van talrijke metingen, welke von Chelkowski verrichtte bij aan hem goed bekende paarden, kwam hij namelijk tot de conclusie dat bij voljarige paarden in middelmatig goeden voedingstoestand de borstomvang steeds grooter moet zijn dan de hoogtemaat, en wel in de volgende verhouding: bij zwakke paarden en paarden met weinig uithoudingsvermogen bedraagt deze 13—20 cM., bij krachtige en goed geproportionneerde paarden steeds meer dan 20 cM., bij zeer krachtige en zoogenaamd kortbeenige paarden 25—30—35 cM. meer.

Waarnemingen bij de paarden der brandweer te Sofia, welke alle door von Chelkowski persoonlijk werden aangekocht, hebben hem geleerd, dat paarden wier borstomvang de hoogte slechts 20 cM. overtreft, slechts ongeveer één jaar dienst konden doen en regelmatig wegens vroegtijdig verslijten of emphyseem (longdampigheid) op reform moesten worden gesteld. Op grond van deze ervaring kocht hij in latere jaren slechts zulke voljarige paarden aan, waarbij de

borstomvang het hoogtecijfer minstens 23—25 cM. overtrof en deed voorstellen aan het Bulgaarsche ministerie van oorlog, dat bij aankoop van remonten streng zou worden gelet op de goede verhouding tusschen den borstomvang en de hoogte.

Een desbetreffend voorschrift stelde daarop het minimum op 20 cM. vast.

Volgens zijn meening wordt de groote practische beteekenis van het meten van den borstomvang door de meeste schrijvers nog veel te weinig op haar practische waarde geschat.

Het interesseerde mij zeer te weten in hoever de ervaringen van von Chelkowski op onze cavaleriepaarden toepasselijk waren en eveneens of een voorschrift in den zin van het Bulgaarsche ministerie van oorlog recht van bestaan had.

Hoewel ten volle overtuigd, dat het uithoudingsvermogen voor een groot deel afhankelijk is van het temperament en de energie (met andere woorden het bloed), gepaard gaande met goede spijsverteringsorganen (afstandsritten en manoeuvres leeren ons dit telkens), kon ik toch niet ontkennen, dat een diepe en smalle borstkas, plaats verschaffende aan het hart en een stel ruime longen, een voorname factor moet zijn voor het praestatie-vermogen van een paard.

Om tot klaarheid in deze zaak te komen, heb ik bij ongeveer 250. paarden, waaronder 234 troepenpaarden uit Ierland afkomstig, de hoogte en den borstomvang gemeten.

Het paard werd op een horizontaal vlak vierkant gesteld, en door middel van een galgmaatstok op de gebruikelijke wijze het hoogste punt van de schoft gemeten, en daarvan de dikte der hoefijzers afgetrokken. Daarna mat ik door middel van een centimeter-maatband den omvang der borstkas in verticale richting vlak achter de elleboogsknobbels en bijna het hoogste punt van de schoft.

Het aantal centimeters van het hoogtecijfer, afgetrokken van dat van den borstomvang, leverde mij het verschil.

Het minimum-verschil, hierbij door mij aangetroffen, bedroeg 14.5 cM., het maximum 32.5 cM.

De minimum-hoogte bedroeg bij twee paarden 1.52 M., de maximum-hoogte 1.66⁵ M., de gemiddelde hoogte berekend over alle paarden: 1.573 M.

De afmetingen van den borstomvang bedroegen: minimum 1.70 M., maximum 1.915 M., gemiddeld 1.809 M.

Wanneer nu, zoo redeneerde ik, de paarden met een gering verschil tusschen borstomvang en hoogte volgens de waarneming van VON CHELKOWSKI spoediger versleten zijn (en dus uit de sterkte zijn gevoerd) dan die, waarbij dit verschil grooter is, dan moet het gemiddelde verschil bij de toeneming in leeftijd der paarden stijgen. Ik heb daarom bij paarden van denzelfden leeftijd het gemiddelde verschil berekend en laat dit in het onderstaand staatje volgen:

14	paarden	van	6	jaar	gemiddeld	25.8	cM.
29	„	„	7	„	„	23.8	„
21	„	„	8	„	„	22.5	„
9	„	„	9	„	„	24.8	„
25	„	„	10	„	„	23.4	„
24	„	„	11	„	„	23.9	„
22	„	„	12	„	„	26.2⁵	„
21	„	„	13	„	„	23.4	„
20	„	„	14	„	„	23.1	„
22	„	„	15	„	„	23	„
5	„	„	16	„	„	24.6	„
5	„	„	17	„	„	22.6	„
8	„	„	18	„	„	21.6	„
6	„	„	19	„	„	21.5	„
2	„	„	20	„	„	26.5	„

Een bepaalde conclusie valt uit deze cijfers mijns inziens niet te trekken, ten minste niet in den zin van bovenstaande redeneering.

De voedingstoestand is bij alle paarden vrij wel dezelfde, d. w. z. middelmatig; het voedsel aan onze soldatenpaarden verstrekt, staat mijns inziens niet in verhouding met hetgeen van hen wordt geëischt.

Een halve centimeter dikke vetlaag rondom de geheele borstkas gedacht, geeft trouwens slechts 3 cM. meerderen borstomvang. Van meer invloed is de conditie, waarin de paarden verkeeren; zware ontwikkeling der spieren, vooral der borstspieren, kan grooteren borstomvang veroorzaken. Oudere paarden voeden zich slechter dan jongere en verkeeren gewoonlijk in slechtere conditie. Sommige gemiddelden loopen over een te klein aantal paarden om het trekken van een conclusie toe te laten; in ieder geval echter zien we geen vermeerdering optreden, naarmate de leeftijd toeneemt.

Daarna heb ik de paarden ingedeeld volgens de verkregen verschillen tusschen borstomvang en hoogte in de drie rubrieken door VON CHELKOWSKI genoemd:

1ste rubriek.	2de rubriek.	3de rubriek.
Zwakke paarden en paarden met weinig uithoudingsvermogen van 14⁵—20 cM.	Krachtige en goed geproportionneerde paarden steeds boven de 20 cM. en meer.	Zeer krachtige en zoogenaamd kortbeenige paarden van 25-30-32⁵ cM.
2de Eskadron 16	68	33 : 117
5de „ 16	59	42 : 117
Totaal . . . 32	127	75 : 234

Om zoo objectief mogelijk te blijven en slechts de cijfers te laten spreken, heb ik de beoordeelingslijsten der paarden geraadpleegd, waarop de vraag voorkomt of het paard veel

uithoudingsvermogen bezit. Van enkele paarden was dit nog niet ingevuld, daar zij te jong en te kort bij den troep waren; deze liet ik dus buiten beschouwing.

Er bleek mij toen dat van de

31 paarden uit de 1ste rubriek 6 stuks, dus bijna 20 %,
106 „ „ „ 2de „ 15 „ „ ruim 14 % en
61 „ „ „ 3de „ 5 „ „ „ 8 %

vermeld stonden als beslist geen uithoudingsvermogen te bezitten. Antwoorden op de vraag, zooals: weinig, gering, middelmatig, redelijk, heb ik als te vaag voor mijn doel niet medegerekend.

Op mijn verzoek bespraken de eskadrons-commandanten, de ritmeesters Tielens en Völcker, de onderhavige quaestie met hun officieren en onderofficieren. Door hun welwillende medewerking kwam ik in het bezit van de nummers der paarden welke bekend stonden een goed uithoudingsvermogen te bezitten.

Deze paarden ingedeeld in de 3 rubrieken geven de volgende uitkomsten, samengevat in onderstaande tabel:

Rubriek.	Eskadron.	Aantal goede paarden op totaal.	Procentgehalte.	Procent per rubriek.
Iste	2de	5 paarden op 16	31.25 %	31.25 %
	5de	5 „ „ 16	31.25 %	
IIde	2de	27 paarden op 68	39.7 %	48.8 %
	5de	35 „ „ 59	59.3 %	
IIIde	2de	19 paarden op 33	57.6 %	65.3 %
	5de	30 „ „ 42	71.4 %	

Uit de beoordeelingslijsten zoowel als uit persoonlijk onderzoek blijkt dus duidelijk, dat het aantal paarden met geen uithoudingsvermogen toeneemt, naarmate de verhouding tusschen borstomvang en hoogte slechter wordt (van 8 tot 20 %) en dat de bruikbaarheid voor den dienst toeneemt, naarmate die verhouding gunstiger wordt (van 31.25 % tot 65.3 %).

De waarnemingen van von Chelkowski blijken dus ook voor het Iersche halfbloedpaard, ons cavaleriepaard, te gelden en wel in die mate als door bovenstaande cijfers is uitgedrukt.

Uit de tabel zien we dat de cijfers voor het 2de eskadron ongunstiger zijn dan voor het 5de eskadron. Dit geeft den toestand volkomen weer, zooals deze in werkelijkheid is; het paardenmateriaal van het 5de eskadron is steeds beter geweest in de ruim zeven jaar dat ik in staat was dit waar te nemen. Wat hiervan de oorzaak is?

Onze remonteering heeft in Ierland hoofdzakelijk in dezelfde streken plaats; het zou mij niet verwonderen dat, de afkomst der paarden bekend verondersteld, bij nader onderzoek zou blijken dat de meeste dieren na aan elkaar verwant zijn, juist omdat deze door kleur en afteekeningen later weer eskadronsgewijze bij elkaar terecht komen.

Van sommige typen kan men haast zeker zeggen, dat zij denzelfden hengst tot vader hebben gehad.

Het is algemeen bekend dat de eene hengst of paardenstam uitstekende soldatenpaarden levert en andere weer niet; vooral in Hongarije zijn de hengsten van den Nonius-stam daarvoor bekend.

Het zou dan ook zeer instructief zijn, wanneer zoo mogelijk door bemiddeling van de remonte-commissie de afkomst der paarden bekend werd. De moeilijkheid is echter, naar men mij verzekerde, dat de Iersche paardenhandelaars het dikwijls zelf niet weten.

In het Oostenrijksch-Hongaarsche leger is dit wel het geval; achter ieder paard hangt een bordje met vermelding van

zijn afstamming en de „Leistung" welke het heeft volbracht. De troepenpaarden worden hierop stelselmatig „ausprobirt", zoodat de eskadrons-commandant en zijn onderhebbenden daarmede nauwkeurig bekend zijn. (Mondelinge mededeeling van luitenant Jhr. Godin de Beaufort en *In research of remounts, Cavalry Journal.*)

We komen nu tot de vraag: verdient het aanbeveling aan een remonte-commissie een voorschrift te geven in den zin als bij het Bulgaarsche leger?

Volgens mijn inzicht zijn alle voorschriften omtrent de eischen waaraan de aan te koopen paarden moeten voldoen uit den booze. Volgaarne onderschrijf ik de uitspraak van den heer Knel, kolonel-directeur van het remonte-depôt, uitgesproken in zijn onlangs verschenen werk: *Remontepaarden*, dat de regeering slechts die personen moet uitzenden om paarden te koopen, welke uit ervaring weten waaraan een goed bruikbaar cavaleriepaard moet voldoen.

Ondanks deze erkenning vermeen ik toch, dat het in het belang van het leger is, wanneer remonte-officieren met deze resultaten volgens von Chelkowski rekening houden. In gevallen van twijfel omtrent den aankoop verdient het aanbeveling de meetproef beslissend te stellen.

Korte mededeelingen en referaten.

Nieuwe behandelingswijze van wonden, ook van gewrichts- en peesscheedeverwondingen, door middel van gekristalliseerd boorzuur. — De paardenarts Busy deelde hieromtrent zijn ervaringen mede in het *Recueil de médecine vétérinaire* van 15 September 1906; daaraan is het volgende ontleend.

Het is bekend dat boorzuur in geconcentreerde oplossing een veel zwakker antisepticum is dan bijv. sublimaat en carbolzuur; in kristalvorm gebruikt, overtreft het deze echter belangrijk in werking, doordat het de wond en haar omgeving verzuurt en

anaestheseert. Wordt gekristalliseerd boorzuur vrij dik gestrooid op of in een diepe spierwond, dan ontstaat eerst een sterke sereuse exsudatie, welke echter niet lang duurt. Zoodra de vorming van vrij zuur in de wond tot stand is gekomen, wordt het beloop der ontsteking onderbroken; het prikkelen der wond houdt op, het boorzuur werkt als anaestheticum. Dit zou het gevolg zijn van het ontbreken van ontstekingachtig oedeem; daardoor wordt anders een drukking op de zenuwuiteinden uitgeoefend. Als eenig uitwendig teeken van de ontsteking neemt men slechts de granulatievorming waar. Indien men voortgaat deze met boorzuur te verzadigen, dan kan er geen ettering van beteekenis ontstaan; het granulatieweefsel ziet er bleeker uit dan bij aanwending van andere antiseptica, doch het groeit even snel.

Indien men bijv. de holte van een pijnlijke schoftfistel met gekristalliseerd boorzuur vult, dan houdt de pijn op en verdwijnt het oedeem; de paarden laten zich weder aan de schoft komen en de holte is in enkele dagen met granulatieweefsel gevuld.

In de weefsels welke eenigen tijd met boorzuur zijn verzadigd, ontstaan, volgens den schrijver, geen abscessen meer. Het zuivere boorzuur is zwak zuur, wordt door de weefsels spoedig opgenomen en is op wonden onschadelijk. Wordt het in een synoviaalholte gedaan, dan coaguleert het slechts langzaam een weinigje synovia.

Reeds sedert 20 jaar gebruikt Busy zuiver boorzuur met goed gevolg bij conjunctivitis, verwonding der oogleden en na operatie van de zaadstreng. Eerst in 1905 beproefde hij het bij een schoftfistel, en wel met zoo goed gevolg, dat hij het kort daarna bezigde bij een paard met verscheuring van den perforans op de plaats van aanhechting en splinterbreuk van een sesambeen, gecompliceerd met tendovaginitis en arthritis.

Sedert een jaar behandelt hij alle hevige verwondingen, bijv. ook van den carpus, met boorzuur, en wel met uitnemend gevolg. Hij houdt dit middel daarom voor het beste onder de antiseptica en meent dat het ook bij schotwonden voortreffelijke diensten kan bewijzen.

Omtrent de werking van boorzuur in de synoviaalholten wil hij later zijn meening kenbaar maken; hij zou alle synoviaalholten, zelfs van de gewrichten, met het mes durven openen, omdat bij aanwending van een verband met gekristalliseerd boorzuur geen pijn, geen kreupelheid en geen zwelling optreden.

Enkele maanden geleden zag hij een belangrijke ontsteking van het elleboog- en van het heupgewricht na aanwending van zuiver boorzuur snel genezen. De paarden konden reeds na 36 uur op het zieke been staan, de koorts verdween spoedig en na 9, resp. 11 dagen waren de gewrichten gesloten.

Nageltred, verwonde voorknieën, traumatische peesscheede- en gewrichtsontsteking zouden voortaan niet meer te beschouwen zijn als ernstige stoornissen, en zelfs de verschillende gallen zouden aan de behandeling met gekristalliseerd boorzuur geen weerstand bieden.

De schrijver is voornemens binnen enkele maanden nadere mededeelingen omtrent zijn experimenten met dit middel te doen. (Referent vreest voor teleurstelling, vooral wanneer anderen daarmede proeven nemen.) W. C. S.

Veeartsenijkundig onderwijs in België. — De ministeriëele crisis heeft de vorming van een ministerie van wetenschappen en kunsten ten gevolge gehad, waartoe onder anderen het hooger onderwijs zal behooren. Men maakt van de gelegenheid gebruik om te beproeven het veterinair onderwijs naar dit ministerie over te brengen. Een wensch in dien zin is uitgesproken door den academischen raad van de veeartsenijschool en door de Belgische Maatschappij voor veeartsenijkunde; de raad van volmaking der school zal buiten twijfel weldra ook in dien geest stemmen. Het besluit van de Maatschappij is als volgt:

«De Belgische Maatschappij voor veeartsenijkunde, den 3den Mei 1907 in buitengewone algemeene vergadering vereenigd, overwegende:

1°. Dat de voorbereidende studie voor de veeartsenijkunde gelijk is aan die, welke men voor de geneeskunde eischt;

2°. Dat de geneeskundige en de veterinaire wetenschap heden ten dage veel aanrakingspunten hebben, waardoor de moderne wetenschappelijke ontdekkingen worden vermeerderd;

3°. Dat, ondanks deze overwegingen, het veeartsenijkundig onderwijs niet de voordeelen geniet van dat der geneeskunde;

4°. Dat de organisatie van den officiëelen veterinairen dienst onafhankelijk is van het onderwijs;

Spreekt eenparig den wensch uit dat het veeartsenijkundig onderwijs worde ondergebracht bij het ministerie, waartoe het geneeskundig onderwijs behoort.»

Het doel hiervan is het veterinair onderwijs op denzelfden voet van het medisch onderwijs te brengen. Daardoor zal de school in een faculteit kunnen worden veranderd en de titel van doctor kunnen worden toegekend aan de nieuwe collega's. Slechts één moeilijkheid, intusschen niet onoverkomelijk, doet zich voor, namelijk dat de universiteit te Brussel ongelukkig niet aan den Staat behoort.

De wensch betreft enkel het onderwijs; alles wat de uitoefening van het beroep betreft, blijft tot het ministerie van landbouw behooren. Dit heeft slechts voordeel bij dien overgang; het houdt de handen vrij, het kan veeleischend zijn ten opzichte van zijn functionnarissen, daar het niet meer de verantwoordelijkheid voor het onderwijs draagt. (*La Semaine Vétérinaire*, 12 *mai* 1907.)

W. C. S.

Abattoir te Maastricht over 1906 (directeur J. LEMMENS). — *Geslacht* werden: 3868 runderen, waarvan 608 pinken, 5261 kalveren, waarvan 1453 meer dan 65 Kg. zwaar, 1093 schapen, 18 geiten, 17186 varkens en 115 paarden. Hiervan werden volgens Israëlietischen ritus geslacht: 1051 runderen, 800 kalveren en 273 schapen.

De *invoer* bedroeg: 17 kalveren en 3 varkens.

Afgekeurd werden: 12 runderen (2) [1]), 7 kalveren (1), 5 varkens en 5 paarden. Verder zijn afgekeurd van runderen: 12½ kop (5), 6 tongen, 44 kaakklieren (36), 47 achterste keelgangsklieren (47), 398 longen (329), 143 $^2/_2$ levers (66), 30 harten (23), 9 milten (6), 57 maag, darmen, darmscheil (57, 54½ stel borst-buikvliezen (39), 26 nieren, 14 baarmoeders (5), 83½ uiers (1), 61 andere deelen (51), 87⅔ Kg. vleesch (19); van kalveren: 7 koppen (1), 8 longen (4), 2 harten, 3 levers, 4 maag, darmen, darmscheil (4), 19 nieren; van schapen: 383 longen, 31 levers; van varkens: 2 koppen (2), 4 tongen (3), 170 kaakklieren (163), 297 longen (146), 13 stel borst- en buikvliezen (7), 8 harten (6), 110 levers (79), 41 milten (31), 48 nieren (8), 57 maag, darmen, darmscheil (52), 6 uiers, 20 onderdeelen, 5¼ Kg. vleesch; van paarden: 8 longen, 1½ lever, 1 onderdeel, 2½ Kg. vleesch.

[1]) De tusschen ( ) geplaatste cijfers geven het aantal gevallen van tuberculose aan.

Tuberculose kwam voor bij: 342 runderen (8,84 pCt.), 2 kalveren en 271 varkens (1.59 pCt).

Naar de *vrijbank* werden verwezen: $13^{2}/_{4}$ runderen en $25^{2}/_{2}$ varkens; uitgenomen één varken leden deze alle aan tuberculose.

Ten voordeele van het abattoir werden „als onbeheerd gevonden" verkocht: 5 partijen vet, 1 lever, 1 hart en 1 stel kalfspooten. *Vernietigd* werden: 12 runderen, 7 kalveren, 5 varkens en 5 paarden; de directeur dringt sterk aan op verbranden.

De gebouwen werden uitgebreid met een huidenzouterij, terwijl een ijskelder in bewerking is. Tegenspoed werd ondervonden doordien het voedingswater voor de stoomketels sterk kalkhoudend is; ook raakte de koelmachine tot driemaal toe defect. Van 1 April tot 4 November was zij in werking. Alle cellen zijn verhuurd en wel 13 aan één persoon, 50 aan twee personen en van de haken paarsgewijze.

De ijsfabricage, 26346 blokken van $12\frac{1}{2}$ Kg., leverde een verlies op van f 644.77⁵.

Op 31 December 1906 waren aanwezig: 42 runderslachters, 86 spekslachters, 13 beide bedrijven uitoefenende en 2 paardenslachters.

Naar de berekening van den directeur werd per inwoner en per jaar gebruikt 74.22 Kg. vleesch.

De exploitatie-rekening is minder gunstig dan in voorgaande jaren; de inkomsten bedroegen f 40459.19, de uitgaven f 42043.48, zoodat er een nadeelig saldo is van f 1584.29, wat wordt toegeschreven aan stijging van den prijs der cokes, grooter ijsproductie en dientengevolge meer verbruik van brandstof en verhooging der bijdragen aan het pensioenfonds der gemeente-ambtenaren.

v. E.

Notulen der 47ste Algemeene vergadering.

(Vervolg.)

2de Gedeelte. Zaterdag 22 September 1906. — Des voormiddags 10 uur opent de voorzitter, de heer H. M. Kroon, de vergadering met de volgende rede:

Mijne Heeren!

Hartelijk heet ik u allen welkom bij het 2de gedeelte onzer 47ste Algemeene vergadering. Hebben wij ons gisteren met

huishoudelijke en vakbelangen bezig gehouden, de dag van heden is als altijd speciaal aan wetenschappelijke onderwerpen gewijd. Dat velen daarvoor samenkomen, is in de laatste jaren een vaste gewoonte. Ook nu ben ik gelukkig dit weer te kunnen constateeren.

Alvorens over te gaan tot het onderwerp, dat ik voor deze openingsrede heb gekozen, wil ik een duren plicht vervullen, welke elken voorzitter is opgelegd.

Allereerst wil ik herdenken de leden, die ons in het afgeloopen jaar door den dood ontvielen, n.l.: de collega's ALPHONS ADRIAAN GERARD CLERX, veearts te Echt, PIETER BROUWER, paardenarts 1ste kl., ADRIANUS JACOBUS VLAMINGS, provinciaal-veearts te 's-Hertogenbosch, ALBERTUS OVERBOSCH, veearts te Amersfoort, GERRIT CORNELIS BRINKHORST, veearts te Gendringen en GYSBRECHT JOHANNIS CORNELIS VAN DER STARP, veearts te Gorinchem, die in vele kringen en ook bij ons in de herinnering zullen voortleven. Laten wij hun nagedachtenis in eere houden!

Verder is het mij een aangename taak tot enkele leden gelukwenschen en woorden van dank te kunnen richten.

Ons eerelid den heer prof. dr. MAC GILLAVRY en ons lid den heer dr. VAN ITALLIE feliciteer ik beiden met hun benoemingen tot officier in de orde van Oranje-Nassau. Den heer prof. dr. H. J. HAMBURGER wensch ik geluk met het eere-doctoraat in de rechten, hem door de hoogeschool te Aberdeen aangeboden, terwijl ik weer, evenals in de laatste jaren enkele collega's kan complimenteeren met het door hen te Bern behaalde doctoraat in de veeartsenijkunde, namelijk de heeren: A. TEN SANDE, M. H. J. C. THOMASSEN, H. H. RÖRIK, J. SWIERSTRA en H. C. L. E. BERGER.

Der redactie van ons tijdschrift wil ik hier dank zeggen voor de vele zorgen, welke zij aan ons orgaan heeft besteed; de heer dr. D. A. DE JONG, die onze Maatschappij vertegenwoordigde op het tuberculosecongres te Parijs en de heer D. F. VAN ESVELD, die haar vertegenwoordiger was op het sociaal hygiënisch congres te Haarlem, hebben daardoor ook recht op den dank onzer Maatschappij, dien ik hun beiden hier breng. (*Applaus.*)

Ik zou zeker niet handelen in den geest der leden onzer Maatschappij, wanneer ik dit oogenblik niet gebruikte om te

getuigen, dat een tweetal publicaties in den afgeloopen jaargang van ons tijdschrift ons bijzonder aangenaam zijn geweest.

Ik heb hier vooreerst op het oog de «Bijdrage tot de geschiedenis van 's Rijks veeartsenijschool» door dr. J. D. van der Plaats, die bij velen onzer zoovele herinneringen heeft gewekt, en ten tweede het uitmuntende en uitvoerige verslag van het internationaal veeartsenijkundig congres te Buda-Pest van onzen afgevaardigde den heer dr. D. A. de Jong.

Aan beide heeren namens de Maatschappij den besten dank. (*Applaus.*)

Vervolgens houdt de voorzitter zijn reeds in het tijdschrift (deel 34, bldz. 1) opgenomen rede over de geschiedenis der vleeschkeuring in Nederland. De in die rede gebrachte hulde aan de heeren D. F. van Esveld en wijlen dr. L. J. van der Harst voor hetgeen ze hebben gedaan tot bevordering der keuring van vee en vleesch in Nederland, wordt krachtig toegejuicht.

Nadat de met applaus ontvangen rede is uitgesproken, zegt dr. de Jong:

Van den voorzitter heb ik vergunning gekregen, een oogenblik het woord te voeren en ik heb dit gevraagd om u, mijnheer den voorzitter, hartelijk dank te zeggen voor de zeer uitstekende, kernachtige rede, waarmede gij deze vergadering hebt geopend en waaruit zoo duidelijk is gebleken dat er van deze Maatschappij een kracht kan uitgaan, welke tot in lengte van dagen zegening zal brengen aan alle beoefenaren der veeartsenijkunde. Gij hebt zoo helder aangetoond van hoeveel nut de Vereeniging ook in de toekomst zal zijn. Moge het zijn: fortiter in re! Ik dank u voor hetgeen gij ons hebt doen hooren.

De voorzitter: Van den heer Lovink is het volgend telegram ontvangen: „Ik dank de algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland hartelijk voor mijn benoeming tot eerelid der Maatschappij. Terwijl ik die eervolle onderscheiding, welke door mij op hoogen prijs gesteld wordt, gaarne aanvaard, doet het mij zeer leed u te moeten melden, dat dringende ambtsbezigheden mij verhinderen uw vergadering morgen middag bij te wonen. Directeur-generaal van Landbouw, Lovink."

Dr. Markus: Gisteren avond vond ik bij mijn thuiskomst een

telegram van den heer LOVINK: „Ik zal morgen avond gaarne het diner bijwonen." Dit is een antwoord op de invitatie vanwege de feestcommissie tot regeling van het u bekende jubileum. (*Applaus.*)

De heer HOEFNAGEL doet vervolgens mededeeling van een uitnoodiging van het bestuur van het Veterinaire Studentencorps „Absyrtus" om na afloop van het diner den avond te komen doorbrengen in het „Metalen Kruis", en voorts van een schrijven van dr. J. POELS dat hij vandaag niet ter vergadering zal komen tot het houden zijner rede over de bestrijding der tuberculose onder het rundvee, omdat hij vreest dat anders dr. DE BLIECK, die zich zooveel moeite heeft gegeven, niet aan het woord zou komen.

De voorzitter geeft daarna het woord aan den heer A. F. MULLER voor het houden van zijn voordracht over: *De castratie van klophengsten.*"

Deze interessante voordracht (zie deel 34, bldz. 219) wordt met onverdeelde aandacht gevolgd en met levendig applaus begroet.

Vervolgens wordt het woord gegeven aan den heer M. G. DE BRUIN tot het leveren eener

Bijdrage tot de physiologie van het herkauwen.

Aan deze voordracht is het volgende ontleend:

In afwijking van de niet-herkauwers, waar het voedsel van den slokdarm direct in een kliermaag komt, geraakt het gekauwde voedsel van het rund eerst in een der voormagen, ondergaat daar eenige veranderingen en komt in de mondholte terug om vervolgens voor de tweede maal te worden gekauwd.

Dit proces, dat herkauwen wordt genoemd, heeft reeds geruimen tijd de aandacht getrokken van vele physiologen, en men heeft zich afgevraagd op welke wijze het tot stand komt en welke factoren daarbij in het spel zijn. Langs experimenteelen weg heeft men getracht zich nader van het verschijnsel rekenschap te geven. Het is echter zeer moeilijk hier te experimenteeren, omdat het physiologisch proces reeds door gering ingrijpen wordt verstoord.

Experimentatoren op dit gebied waren o.a. ELLENBERGER,

Flourens, Toussaint en Colin. Ik hoop straks mede te deelen op welke wijze werd geëxperimenteerd.

Vooraf een kort anatomisch overzicht.

De voormagen van het rund zijn de pens, de netmaag en de boekmaag. Deze drie kunnen als slokdarmdivertikels worden beschouwd. De eigenlijke maag is de lebmaag.

De grootste der voormagen is de pens. Zij heeft een zeer variëerenden inhoud. Uit verschillende metingen bij pinkvaarzen bleek, dat de inhoud ongeveer 10 % van het lichaamsgewicht bedroeg. Bij een pinkvaars van een levend gewicht van 360 KG. was de inhoud der pensmaag 32.6 liter. Hij kan bij het volwassen dier variëeren van 80 tot 200 liter. De netmaag heeft bij een pinkvaars van bovengenoemd gewicht een inhoud van 5 dM^3., de boekmaag $\pm$ 7 dM^3., de lebmaag 6 dM^3.

De pens ligt in de linker buikstreek en rechter onderribstreek. De wanddikte van de pensmaag op het dunne deel is 4 tot 5 mM., de dikte van de muscularis op het dunne deel is 3 mM., terwijl ze op den grootsten pijler 18 mM. bedraagt.

De uitwendige spierlaag van de pens loopt in de richting van de lichaamsas, de inwendige spierlaag loopt dorso-ventraal. Snijdt men de pens open, dan trekt de verschillende grootte van de papillen dadelijk de aandacht. De kleine fijnere papillen, niet langer dan 4 tot 5 mM., liggen boven, de grootere beneden. Dit heeft zijn beteekenis met het oog op de vermenging van het voedsel.

De netmaag, de tweede voormaag, is veel minder groot. De meening dat de netmaag op dezelfde wijze ligt als de uit het cadaver genomen maag zou tot zeer verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding kunnen geven. Zij is bij het volwassen rund 33 × 35 × 8 cM. groot en ligt tegen het diaphragma en vóór den schuifel van het borstbeen in de 6de intercostaalruimte. De afstand van voren naar achteren is slechts 8 cM., zooals de doorsneden van bevroren koeien, door Schmaltz bewerkt, ons hebben geleerd. De slokdarm zet zich als een sleuf voort door de netmaag. Eerst loopt hij verticaal, daarna naar rechts. De netmaagmucosa vertoont cellen van een zeer eigenaardigen bouw; ze zijn boven nauwer dan beneden. Enkele cellen zijn verdeeld in 2 tot 4 afdeelingen door schotten, welke niet tot het hoogste punt der cel reiken. Elke cel is 8 tot 9 mM. hoog. De mucosa der netmaag

is .4 mM. dik. Wanneer de netmaag zich contraheert, dan worden de cellen hooger, wat hoofdzakelijk dient om het speeksel en de afgeslikte vloeistof vast te houden. De inhoud der netmaag is altijd vloeibaar.

De boekmaag verdient afzonderlijk vermelding. Ze is wel eens de kauwmaag genoemd, dewijl de boekmaag dient om het voedsel uit te drukken. Het voedsel is daarin veel meer verteerd en dooreen gemengd; elk grof bestanddeel ontbreekt er in. De boekmaag bevat tal van platen met papillen. De vrije randen der boekmaagplaten staan naar beneden, in schuine richting. Het vaste punt der musculatuur ligt aan de netmaagopening, zoodat de bladen bij contractie naar de netmaagopening gaan staan.

In het voorste gedeelte der boekmaag staan de papillen naar voren (netmaag), in het achterste gedeelte naar achteren (lebmaag). De boekmaagbrug is voorzien van sterk verhoornde papillen. (zoogenaamde vogelklauwen).

De reactie van het slokdarmslijm is alcalisch, die van den pens-, netmaag- en boekmaaginhoud eveneens (behalve bij bepaalde voedsels), die van den lebmaag-inhoud steeds zuur. De boekmaaginhoud aan het einde van de boekmaagbrug reageert zuur. De aard van het voedsel geeft ons eenig denkbeeld omtrent de processen welke plaats vinden. In de pens is het grof en onverteerd, in de netmaag dun en vloeibaar, in de boekmaag droog en goed verteerd, terwijl in de lebmaag het mengsel van boekmaag- en netmaaginhoud komt.

Het physiologisch gedeelte interesseert ons het meest.

Het zij mij veroorloofd met een enkel woord te wijzen op de manier, waarop sommige onderzoekers getracht hebben zich een voorstelling te maken van het mechanismus van het herkauwen.

Colin heeft fistels aangelegd in de pens en de netmaag, ook de slokdarmsleuf gehecht en beproefd of hij op deze wijze kon nagaan hoe het voedsel zich in de voormagen bewoog.

Toussaint heeft curven gemaakt van den kaakslag, van het passeeren van den brok door den slokdarm, van de pensbeweging en van de drukkingsverschillen in de trachea tijdens het herkauwen. Daaruit volgt, dat de drukking in de trachea belangrijk vermindert op het oogenblik dat de spijsbrok stijgt. Men heeft gemeend daaruit te mogen concludeeren, dat het stijgen van den brok bevorderd wordt door een inspiratiebeweging met gesloten glottis.

Inderdaad blijkt dan ook, dat voor het in den slokdarm geraken van den spijsbrok de inspiratietoestand van het middelrif noodig is.

Sommigen meenen — en zij gronden die meening op anatomische onderzoekingen — dat de netmaag den brok omhoog werpt. Een ander meent dat de pens dit teweegbrengt. Straks zullen we zien dat de netmaag geen deel behoeft te nemen aan het herkauwen.

Ten einde het herkauwingsmechanismus nader te bestudeeren, heb ik gebruik gemaakt van drie onderzoekingsmethoden:

1°. het registreeren der herkauwbewegingen;

2°. het onderzoek van dieren (geiten), waarbij een pensfistel en een netmaagfistel was aangelegd;

3°. het geven van bepaald voedsel en ook van onoplosbare stoffen aan dieren, welke eenigen tijd daarna werden geslacht, hetzij enkele minuten of enkele uren later, en het onderzoek van den maaginhoud dier herkauwers, ten einde na te gaan waar het voedsel was gebleven.

1°. *Het registreeren der herkauwbewegingen.*

Deze methode heeft bijzonder veel moeite veroorzaakt. Er is voor dit doel een koe noodig, welke herkauwt wanneer het dier van de noodige apparaten is voorzien. En dat is zeer moeilijk. De meeste koeien houden onmiddellijk op te herkauwen, wanneer bij haar apparaten worden aangelegd. Het moet een koe zijn, welke volkomen rustig staat en niet vastgebonden behoeft te worden. Een dergelijk dier moet daarvoor worden geoefend en herhaalde experimenten, dikwijls vergeefsche, uren durende, zijn noodzakelijk. Maar ten slotte is het mij toch gelukt een koe te vinden, welke herkauwt wanneer ze van de noodige apparaten is voorzien.

Ten einde de kaakbewegingen tijdens het herkauwen te kunnen registreeren, wordt een pelote geplaatst op de wangen. De pelote is door een caoutchouc buis met den tambour van het registreertoestel verbonden.

Wordt de lucht in de pelote saamgedrukt, dan wordt die beweging op den tambour overgebracht.

De tambour bestaat uit een koperen cylinder, waarbij in de eene opening de caoutchouc buis komt, terwijl over de andere opening een guttapercha vlies is gespannen. Op dit guttapercha vlies staat een aluminium staafje, dat dus de bewegingen van het vliesje volgt.

Op dit staafje staat een dwarsstaafje, dat van een schrijfpen is voorzien. De schrijfpen loopt over een papieren rol. Elke beweging van de pelote wordt door de lucht overgebracht op den tambour en deze schrijft door middel van de pen op het papier. Elke uitslag van de kaak wordt nauwkeurig opgeschreven.

Eenzelfde pelote is geplaatst op den slokdarm. Maakt het dier een slikbeweging en passeert er voedsel door den slokdarm, hetzij naar beneden of opwaarts, dan wordt het guttapercha vliesje van de pelote ingedrukt en deze beweging door de lucht op het papier overgebracht.

Eveneens is een pelote gelegd op linker flankstreek, ten einde de pensbeweging na te gaan.

Verder wordt, om te weten hoe lang al deze bewegingen duren, de tijd op het papier in seconden aangegeven. Dit geschiedt door een metronoom. Elke uitslag van den metronoom sluit een electrischen stroom of verbreekt dezen. De electroden nu van een accumulator waarin de metronoom is geschakeld, leiden naar een electromagneet, waarop zich een ijzeren staafje bevindt. Elke seconde wordt het contact gemaakt en verbroken. Het rolletje aan het staafje is met inkt voorzien en schrijft derhalve voor elke seconde een streepje op hetzelfde papier.

Uit deze proeven blijkt:

1°. Dat de spijsbrok tijdens het herkauwen niet steeds even lang in den mond blijft. De duur is van 18 tot 33 seconden.

2°. Dat de kauwbeweging tijdens het herkauwen zeer regelmatig is en veel regelmatiger dan bij het gewone kauwen.

3°. Dat het aantal slagen en de duur is als volgt: 50 bewegingen in 23 seconden, 66 bewegingen in 33 seconden, 55 bewegingen in 23 seconden, 56 bewegingen in 24 seconden, gedurende dezelfde periode van herkauwen. Het aantal kauwbewegingen is 2 per seconde.

4°. Het ruststadium tusschen twee kauwperioden is vrij constant $2\frac{1}{3}$ seconde.

5°. De laatste tijd is gelijk aan dien welke verloopt tusschen het afslikken van den brok en het in den mond komen van den tweeden brok. De tijd van en naar de slokdarmpelote is $1\frac{1}{2}$ tot 2 seconde.

6°. De snelheid waarmede de brok den slokdarm passeert, zoowel naar beneden als opwaarts, bedraagt 1 meter per seconde.

Reeds van den beginne af trok de groote snelheid waarmede de brok den slokdarm passeert mijn aandacht.

7°. Dat er tijdens het herkauwen regelmatig speeksel wordt afgeslikt. Vóór het afslikken van den geherkauwden brok heeft een kleinere slikbeweging plaats; direct na het stijgen van den brok in den mond volgt speekselafslikking.

8°. Het herkauwen oefent weinig of geen invloed uit op de pensperistaltiek, zooals deze van de flank uit te registreeren is.

Wij mogen verder, in verband met hetgeen de pensfistels doen zien en met de nauwkeurige waarneming tijdens het herkauwen, aannemen, dat bij het stijgen van den spijsbrok twee factoren dienst doen, namelijk de contractie van het voorhof der pens, ondersteund door den inspiratiestand van het middelrif, waardoor de cardia wordt gefixeerd.

De registreerproeven hebben mij hoofdzakelijk gegevens verschaft omtrent den duur der verschillende bewegingen.

2°. *Het onderzoek van dieren (geiten) met pens- en netmaagfistel.*

Het aanleggen van pensmaagfistels is zeer gemakkelijk. Over het algemeen verdragen de geiten die operatie goed, al groeien ze na de operatie niet meer. Bij netmaagfistels stuit men op moeilijkheden, daar de fistel door den steeds vloeibaren netmaaginhoud niet gemakkelijk te sluiten is. Deze proeven moeten vrij snel worden genomen, want de geiten vermageren sterk en blijven niet lang in het leven.

Geiten waarbij de netmaag over een vrij groote vlakte aan den buikwand was gefixeerd, herkauwden even goed. Dit is een bewijs, dat de netmaag niet absoluut noodig is voor het herkauwen.

Het aanbrengen der twee fistels diende om bij verschillenden maaginhoud de reactie na te gaan. Bij uitsluitend hooi was de reactie steeds alcalisch; voerde ik hooi en lijnkoek dan was de reactie zuur. Bij voedering met hooi en haver was de pensinhoud spoedig of direct zuur en de netmaaginhoud alcalisch. Den volgenden dag is dit nog het geval. Den derden dag wordt de netmaaginhoud echter ook zuur.

Uit de pens wordt regelmatig vloeistof in de netmaag geperst, welke dan verder naar de lebmaag gaat.

Geef ik een geit per os zeer langzaam methyleenblauw in, dan zie ik door de netmaagfistel geen blauwe kleur te voorschijn komen. De vloeistof gaat door de sleuf naar de lebmaag. Geef ik daarentegen een geit met pensfistel een massa vloeistof in ééns, dan komt deze in het centrum van den pensinhoud. Breng ik door de netmaagfistel gele pyoktanine in de netmaag, dan komt bij het herkauwen geen gele kleurstof in den mond. In verband met de proef, waarbij de netmaag aan den buikwand is gefixeerd, mogen wij zeggen, dat de netmaag geen deel behoeft te nemen aan het stijgen van den spijsbrok.

Laat men een bok haver eten en doodt men het dier een uur daarna, dan wordt in het centrum der pens haver gevonden en daaromheen absoluut geen haver. Wanneer ik zooveel mogelijk meekrap door de pensfistel in de pens breng, daarna het dier gras laat eten en het een uur later dood, dan vind ik bij de sectie de meekrap uitsluitend in het centrum der pens.

3°. *Voederingsproeven.* Deze werden gevolgd door slachten. Voor deze proeven werden door de welwillendheid van collega Hoefnagel tien koeien en een schaap beschikbaar gesteld.

Een proef had op de volgende wijze plaats. Een koe kreeg 's nam. 12.45 2 liter haver; van 2.30 tot 3 uur herkauwen; geslacht half zes. Resultaat: een vloeibare massa in pens en netmaag, waarin alle haver dooreen gemengd was, 3 haverkorrels in de lebmaag, geen haver in de boekmaag.

Een tweede koe kreeg 's morgens 7 uur haver. Daarna herkauwde ze; vervolgens kreeg ze hooi, om hierop weer te herkauwen. 's Namiddags 4.30 werd ze geslacht. Het resultaat was dat er in de pens en de netmaag haver was, in de boekmaag alleen haver in die platen welke bij de netmaagopening staan, en in de lebmaag geen haver. De pensinhoud was aan de peripherie droog, in het centrum bevond zich vloeistof.

Op een anderen voormiddag werd te 8 uur haver gegeven, te 10 uur en om 1 uur 's namiddags hooi. Het dier herkauwde driemaal. Te 4.30 geslacht, was het resultaat: netmaaginhoud vloeibaar, geen haver, boekmaaginhoud droog voedsel en enkele haverkorrels, lebmaaginhoud dun vloeibaar en haver.

Verder werd een reeks proeven verricht met onoplosbare stoffen, welke, dit spreekt van zelf, voor het dier onschadelijk waren. Er

werden pillen met MgO en teer, en pillen van kunsthoorn door den slokdarm ingebracht.

De slachting had plaats na $2\frac{1}{2}$, 10, 15, 20 en 30 minuten, 1 uur en 3 uur. Bij de eerste drie experimenten werd de brok steeds gevonden in het centrum van den pensinhoud, meer nabij den netmaag-penspijler. Na 20 en 30 minuten werd de brok gevonden in de middelste voedsellaag van den linker penszak. Na één uur bevond de brok zich in het centrum van den pensinhoud nabij den 2^{den} caudalen pijler, en na 3 uur werd hij aan de peripherie van den linker penszak in het dorsale gedeelte aangetroffen.

Uit de genomen proeven meenen wij het volgende te mogen afleiden:

De registreerproeven leeren alleen den duur der herkauwingsbewegingen, het onregelmatig speekselafslikken tijdens het herkauwen en de snelheid waarmede de brok den slokdarm passeert. Verder dat voor het stijgen van den brok de inspiratiestand van het diaphragma noodzakelijk is en dat de buikspieren slechts indirect deelnemen aan het stijgen van den spijsbrok.

De proeven met de fistels (pens- en netmaag) doen zien:

a. dat vloeibaar voedsel direct door de sleuf naar de lebmaag gaat, ten minste wanneer het in kleine hoeveelheden wordt geslikt;

b. dat vloeibaar voedsel in grootere hoeveelheid in de netmaag komt en in het centrum van de pens;

c. dat vast voedsel eerst komt in het centrum van de pens.

De voederingsproeven leeren:

a. dat het voedsel eerst komt in het centrum van de pens en eerst later aan de peripherie daarvan;

b. dat het vloeibaar gedeelte van den pensinhoud door de pensbewegingen steeds naar de netmaag gaat en dat hierbij, wellicht onafhankelijk van het herkauwen, voedseltransport plaats heeft. Het dikkere gedeelte uit de naar de netmaag geperste massa wordt door de boekmaagplaten opgenomen, het vloeibare gaat door de sleuf naar de lebmaag;

c. het geherkauwde voedsel gaat naar de netmaag, gedeeltelijk ook naar de pens en niet direct na het herkauwen in de boekmaag.

Deze voordracht werd verduidelijkt door de projectie van tal-

rijke lantaarnplaten. Een achttal dier platen had uitsluitend betrekking op dwarse doorsneden van het bevroren rund ter plaatse van de voormagen. Verder werden microscopische doorsneden gedemonstreerd en ook de wijze van registreeren door projectie van photographische opnemingen aangegeven. Behalve door projectiebeelden werd de voordracht opgehelderd door teekeningen op het bord en door het vertoonen van pens-, netmaag-, boekmaag- en lebmaaginhoud in flesschen.

Na de levendig toegejuichte voordracht wordt gelegenheid gegeven tot gedachtenwisseling.

Dr. DE JONG: De heer DE BRUIN heeft pillen ingegeven met MgO en teer en ook van kunsthoorn. Is het mogelijk aan te geven in hoeveel tijd die bij een der dieren in het duodenum zijn terechtgekomen?

De heer DE BRUIN: Die proef is niet genomen. Dan hadden we langer met het slachten moeten wachten. Na 3 uur zijn nog pillen in de pens gevonden.

De heer VAN DORSSEN: Hoe groot is de afstand van den rechter elleboog naar de netmaag?

De heer DE BRUIN: Ik leg de fistel aan den kant van den rechter elleboog. De afstand van de netmaag tot aan het pericardium is 4 c.M. De netmaag ligt tusschen de 6de en 8ste rib rechts, achter den elleboog.

De heer WESTER, wijzende op het inspuiten van pyoktanine in de netmaagfistel, meent dat de proef alleen bij alcalische reactie beslissend kan zijn.

De heer DE BRUIN geeft dit toe, doch wijst er tevens op dat de dieren, na het vasthechten der netmaag aan den buikwand, toch herkauwen, zoodat mag worden aangenomen dat het niet uitsluitend de netmaag is, welke den brok bij het herkauwen vormt.

De heer SMITS zou gaarne weten hoe groot de hoeveelheden voedsel waren, welke bij de geiten zijn ingebracht en waar dit voedsel in de pens bleef.

De heer DE BRUIN: Het was een willekeurige hoeveelheid; vast voedsel komt steeds in de pens. Ook het water dat gedronken wordt, komt in het centrum van de pens.

Er zijn nog meer proeven genomen dan ik hier heb vermeld. Zoo bij een vet schaap, waaraan meekrap werd gegeven, bij kleine

hoeveelheden met water. De meekrap werd bij de sectie uitsluitend in de lebmaag aangetroffen.

De heer SMITS: Dus het is uw meening ook, dat wanneer een drank wordt gegeven, deze in de lebmaag terecht komt?

De heer DE BRUIN: Bij langzaam ingeven komt de drank in de lebmaag, geschiedt het ingeven met dezelfde snelheid waarmede gedronken wordt, dan komt de drank in de pens. Geeft men pillen in, dan komen deze steeds in de pens.

De voorzitter: U bemerkt dat uw rede met heel veel aandacht is gevolgd. Ik dank u voor uw schitterende voordracht, waarin u verslag geeft van uw interessante proeven. (*Krachtige toejuichingen.*)

Na de pauze

wordt het woord verleend aan dr. L. DE BLIECK tot het houden eener voordracht over

Miltvuur-diagnostiek in de praktijk.

Ook deze voordracht is reeds in het tijdschrift verschenen. (Deel 34, bldz. 109.)

De voordracht — in de benedenzaal nog door projecties toegelicht — wordt evenzoo met warm applaus ontvangen.

De heer MOGENDORF: Is de inleider niet van meening dat entingen, verricht met miltvuurmateriaal dat twee dagen oud is, negatief kunnen uitvallen, ofschoon het dier werkelijk aan miltvuur heeft geleden? Ik vraag dit met het oog op een paard, dat leed aan neusbloedingen, enz. Tijdens het leven dacht ik niet aan miltvuur, maar na de sectie bemerkte ik miltzwelling. Daarna heb ik miltvuurbacillen gevonden. Later is de enting geschied, maar die is negatief uitgevallen. Vervolgens heb ik bericht ontvangen dat het betrokken dier niet aan miltvuur heeft geleden. Welk onderzoek heeft in dit geval meer waarde, het onderzoek direct na den dood of het onderzoek twee dagen na den dood? Natuurlijk is het onderzoek twee dagen na den dood beter geschied dan ik het kon doen.

Dr. DE BLIECK: Wanneer het microscopisch onderzoek is geschied vooral met het oog op kapselkleuring, dan hecht ik daaraan alle waarde. Wanneer later geen miltvuur wordt gevonden, dan

wordt niet gezegd dat het dier niet aan miltvuur heeft geleden, maar wordt meestal bericht, dat men geen miltvuurbacillen heeft kunnen aantoonen.

Dr. DE JONG: Ik wilde hulde brengen aan de uitvoerige wijze waarop dr. DE BLIECK het onderwerp heeft behandeld en bestudeerd. Maar hij houde het mij ten goede, dat het mij niet duidelijk is geworden aan welke methode hij de voorkeur geeft. FISCHOEDER houdt vast aan enting bij dieren, terwijl BONGERT de cultuur op den voorgrond stelt. Heb ik goed begrepen dat dr. DE BLIECK meer aan de cultuur hecht?

Dr. DE BLIECK: Ik heb mij met het oog op den tijd bekort en zoodoende niet vermeld de plaatculturen en de experimenten bij dieren, welke werden toegepast, en dit kon daarom geschieden, wijl mijn voordracht toch in het Tijdschrift komt.

Dr. DE JONG: Dan zou ik er op willen wijzen, dat de miltvuurcultuur niet typisch is. Bij mij in de buurt, te Rijnsaterwoude, is een geval voorgekomen, dat dit bewijst. Ik zou daarop afgaande meenen dat, als de cultuurvorming meer wordt toegepast, dan zeker nog een nader onderzoek door het experiment bij dieren wordt vereischt.

Dr. DE BLIECK: Ik ben het volkomen met u eens.

De heer WESTER doet een vraag betreffende de nieuwe theorie welke verkondigd wordt over het ontstaan van ziekten (borstziekte der varkens, varkenspest, enz.) door bepaalde bacteriën, filtreerbare microben, waarop dr. DE BLIECK antwoordt, dat men voorloopig moet vasthouden aan hetgeen men als bewezen heeft beschouwd, zoolang het andere nog niet bewezen is.

De voorzitter: Ik breng dank aan den heer DE BLIECK voor zijn bijdrage over een onderwerp van zooveel belang, vooral voor de practici. (*Applaus.*)

De voorzitter opent daarna de gelegenheid voor vrije mededeelingen.

De heer WESTER maakt hiervan gebruik. Hij was dezer dagen in de gelegenheid te diagnostiseeren en bij sectie vast te stellen een tuberculeuse leptomeningitis. De hersensubstantie toont hij aan de vergadering en hij merkt daarbij op, hoe het belegsel op de hersenen heel goed is te onderkennen. Het is een 4 mM. dik korrelig belegsel op de kleine hersenen, dat zich voortzette op de groote hersenen.

Bij het eerste gezicht zag men dat het dier wezenloos rondliep. Het vertoonde paretische verschijnselen, liep wankelend en kon met den kop beslist niet aan den grond komen. Slechts wanneer het voedsel in den mond werd gestopt, kon het eten. Een heel geringe draaiing met den kop gaf aanleiding dat het neerviel.

Het dier was volgens de clinische verschijnselen lijdende aan algemeene tuberculose en daaruit besloot spreker reeds bij het leven van het dier, dat waarschijnlijk een tuberculeuse ontsteking van het hersenvlies aanwezig zou zijn.

Aan het einde der werkzaamheden, neemt de heer VAN DER SLUIJS het woord om den voorzitter hulde te brengen voor de leiding der vergadering, zoowel gisteren als heden, en ook om dank te brengen aan de andere leden van het hoofdbestuur voor de moeite, welke zij zich getroosten om de Maatschappij tot bloei te brengen. «Wij hopen dat het hoofdbestuur dien weg zal voortzetten en dat de leden steeds meer belangstelling zullen toonen.»

De voorzitter: Mede namens de andere leden van het hoofdbestuur dank ik den heer VAN DER SLUIJS voor zijn woorden en den leden voor hun medewerking om de vergadering te doen slagen. Hiermede sluit ik de vergadering. (*Toejuiching.*)

Mededeelingen van het Hoofdbestuur.

Tot secretaris der afdeeling Noord-Holland is benoemd F. M. DE LEUR te Hoorn.

Overgegaan: met ingang van 1 Januari 1907 van de algemeene afdeeling:

bij de afdeeling Groningen J. BRUIJEL te Marum; bij de afdeeling Friesland S. FERWERDA te Acht-Karspelen; bij de afdeeling Utrecht J. BOER te Wijk-bij-Duurstede.

Zullen overgaan: met ingang van 1 Januari 1908:

bij de afdeeling Noord-Holland dr. J. SWIERSTRA te Zaandam van de algemeene afdeeling; C. ROODZANT te Alkmaar van de afdeeling Zuid-Holland; bij de afdeeling Friesland de leden der

algemeene afdeeling H. F. Eggink te Beetsterzwaag en J. Plet te Heerenveen.

Aangevraagd over te gaan, met ingang van 1 Januari 1908: bij de afdeeling Groningen dr. A. A. Overbeek te Groningen, lid der afdeeling Gelderland-Overijsel; bij de afdeeling Gelderland-Overijsel A. Kuipers te Deventer en P. Boonstra te Steenwijk, leden der algemeene afdeeling; bij de afdeeling Noord-Holland U. Wester te Schagen, lid der algemeene afdeeling; bij de afdeeling Noord-Brabant-Limburg J. A. Klauwers te Groningen, lid der afdeeling Groningen-Drente, verder L. Jenniskens te Helden en J. J. W. Urlings te Heerlen, leden der algemeene afdeeling.

Aangenomen als lid: bij de algemeene afdeeling A. Marcus te Maastricht en, met ingang van 1 Juli 1907, C. A. Penning, inspecteur van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch Oost-Indië, met verlof te Nijmegen; bij de afdeeling Noord-Holland J. Koelemeij te Ooster-Blokker.

Bedankt als lid der Maatschappij dr. J. Schouten te Nijmegen.

Personalia.

Benoemd: bij besluit van 9 Maart 1907 tot lid der gezondheidscommissie te Utrecht W. C. Schimmel aldaar; bij besluit van 8 Maart 1907 G. B. Goossens tot lid der gezondheidscommissie te Roermond; bij besluit van 11 Maart 1907 tot lid en secretaris der gezondheidscommissie te Kruiningen M. van der Vliet aldaar; tot gemeenteveearts te Steenwijk, dato 15 April 1907, P. Boonstra aldaar.

In April is de paardenarts 2de klasse bij het leger in Nederlandsch-Indië J. L. van Eck naar Batavia vertrokken, dat hem bij aankomst als garnizoen is aangewezen.

Ontheven: eervol, van de waarneming van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst: in de afdeelingen Rembang en Blora van het ressort Rembang, de gouvernementsveearts te Semarang, D. J. Fischer; in de afdeelingen Toeban en Bodjonegoro van het ressort Rembang, de gouvernementsveearts te Soerabaja, W. J. Esser.

Belast: met den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in het ressort Rembang, met standplaats Bodjonegoro, de tijdelijk waarnemende gouvernementsveearts A. M. VERMAST.

Goedgekeurd: dat de resident van Semarang, bij zijn besluit van 6 April 1907 onder nadere goedkeuring van den directeur van landbouw, Salatiga heeft aangewezen als standplaats van den gouvernementsveearts D. B. WAGENAAR.

Overgeplaatst: naar het ressort Padangsche Benedenlanden, met standplaats Padang, de gouvernementsveearts K. VAN DER VEEN, teruggekeerd van de hem opgedragen commissiereis naar Britsch-Indië; naar het ressort Soerakarta en Djokjakarta, met standplaats Soerakarta, de gouvernementsveearts J. HELLEMANS, met opdracht om zijn bestemming eerst te volgen na aankomst van den gouvernementsveearts K. VAN DER VEEN voornoemd; naar het ressort Palembang-Djambi-Benkoelen-Banka en Onderhoorigheden, met standplaats Lahat (afdeeling Palembangsche Bovenlanden, residentie Palembang), de gouvernementsveearts A. E. P. R. STUUR, thans tijdelijk gedetacheerd te Soerakarta, met opdracht om zijn bestemming eerst te volgen na aankomst van den gouvernementsveearts J. HELLEMANS voornoemd. (*N. Rott. Crt.* van 25 Mei 1907.)

De gouvernementsveearts J. VAN DEN BERGH vertrekt 22 Juni a.s. weder naar Indië.

Het verlof van den kapitein-paardenarts bij het Indisch leger W. VAN DER BURG is met 6 maanden verlengd. Met ingang van 1 Juni is hem eervol ontslag verleend als veearts-keurmeester aan het abattoir te Utrecht, terwijl hij van den directeur-generaal van den landbouw toestemming heeft gekregen de werkzaamheden van de Rijks seruminrichting te volgen, te beginnen met 1 September a.s.

Gepromoveerd: te Bern den 25sten Mei 1907 de veeartsen L. F. D. E. LOURENS en H. E. REESER te Rotterdam, op dissertaties resp.: «Ueber die Filtrierbarkeit des Schweinepestbacillus» (Bacillus suipestifer) en «Das Tuberkulin»; op 31 Mei 1907 de heeren P. A. VAN VELZEN, gouvernementsveearts in Nederlandsch Oost-Indië, tijdelijk te 's-Gravenhage, op een proefschrift getiteld: «Das Vorkommen pathogener Mikro-organismen bei gesunden Schweinen», en A. A. OVERBEEK, districtsveearts te Groningen,

op een proefschrift getiteld: «Die Aetiologie und Bekämpfung des Schweinerotlaufs».

Benoemd: tot lid der Hollandsche Maatschappij van wetenschappen de directeur-generaal van den landbouw H. J. Lovink; met ingang van 1 Juni 1907 tot tijdelijk leeraar aan de Rijkslandbouwschool te Groningen H. A. Kroes, aldaar.

Verplaatst: van Vriezenveen naar Gendringen E. J. Dommerhold.

Voor den *burgerlijken veeartsenijdienst* in Nederlandsch-Indië worden gevraagd tien veeartsen, die aan de Rijks veeartsenijschool het diploma van veearts hebben verkregen.

Zij die in aanmerking wenschen te komen, moeten zich bij een gezegeld adres aanmelden bij het departement van koloniën, onder overlegging van:

a. hun diploma;

b. een bewijs van voldoening aan de wet op de nationale militie, afgegeven door een commissaris der Koningin;

c. een bewijs van goed maatschappelijk gedrag, na dagteekening dezer afgegeven door den burgemeester van de laatste woonplaats;

d. een geboorteacte;

e. een opgave of de aspirant gehuwd of ongehuwd is en c. q. van het aantal en den leeftijd zijner kinderen.

Door een vanwege het departement van koloniën in te stellen geneeskundig onderzoek zal moeten blijken dat de uit te zenden veearts physiek geschikt is voor den Indischen dienst.

Aan de uitzending is verbonden:

a. Overtocht voor gouvernements rekening als passagier der *eerste klasse*, c. q. ook voor het wettig gezin.

b. Een gratificatie voor uitrusting ten bedrage van f 1000.

Hetgeen te dezer zake door de regeering wordt betaald, moet teruggegeven worden wanneer de uit te zenden veearts binnen *vijf* jaar na zijn aankomst op Java, om andere reden dan welbewezen ziels- of lichaamsgebreken, buiten eigen toedoen ontstaan, uit 's lands dienst wordt ontslagen, wanneer hij niet binnen den hem aan te wijzen termijn naar Indië vertrekt, dan wel de reis derwaarts moedwillig afbreekt. Een schriftelijke verbintenis wordt daaromtrent gevorderd.

c. Een voorloopige bezoldiging van f 100 's maands, ingaande met den dag van aankomst in Nederlandsch-Indië.

In Indië zal genoten worden een traktement van f 275 's maands, na elke *drie* jaar werkelijken dienst te verhoogen met f 75 's maands, totdat een maximum-traktement van f 725 's maands zal zijn bereikt.

Ten opzichte van de bepalingen omtrent verlof, pensioen, weduwenpensioen, enz. staan de veeartsen gelijk met de overige burgerlijke landsdienaren in Nederlandsch-Indië.

(*Staatscourant* van 22 Mei 1907, n°. 117.)

Rijks veeartsenijschool.

Bij koninklijk besluit van 15 Mei 1907, n°. 89 is:

1°. aan dr. L. VAN ITALLIE, met ingang van den dag waarop hij het ambt van gewoon hoogleeraar aan de Rijksuniversiteit te Leiden zal aanvaarden, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht;

2°. met ingang van 1 September 1907 dr. B. SJOLLEMA, onder toekenning van eervol ontslag als directeur van het Rijks landbouwproefstation te Groningen, benoemd tot leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

De amanuensis bij het pathologisch instituut H. C. VAN DER PLAATS is op zijn verzoek, met ingang van 1 Juni 1907, eervol ontslagen.

De directeur-generaal van den landbouw maakt dato 18 Mei 1907 bekend, dat het toelatingsexamen tot 's Rijks veeartsenijschool zal worden afgenomen op 1 Juli 1907 en volgende dagen.

Staatsexamen.

Bij koninklijk besluit van 1 Mei 1907, n°. 70, zijn benoemd tot leden der commissie, die gedurende de jaren 1905, 1906 en 1907 belast is met het afnemen van het veeartsenijkundig examen: H. M. KROON, plaatsvervangend districtsveearts te Deventer en

J. J. Wester, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, beiden thans plaatsvervangende leden;

tot plaatsvervangend lid: dr. C. J. Rab, plaatsvervangend districtsveearts te IJselstein.

De directeur-generaal van den landbouw brengt dato 11 Mei 1907 ter kennis van belanghebbenden, dat het in dit jaar te houden veeartsenijkundig examen, bedoeld in art. 10 der wet van 8 Juli 1874 (*Staatsblad* n°. 99), zal aanvangen op Woensdag 15 Mei a.s., in de lokalen van 's Rijks veeartsenijschool.

De directeur-generaal van den landbouw maakt dato 17 Mei 1907 bekend, dat het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen zal aanvangen op 3 Juni aanstaande.

Cursussen in vee- en vleeschkeuring.

De directeur-generaal van den landbouw brengt dato 11 Mei 1907 ter algemeene kennis, dat het van rijkswege te houden openbare examen, ter verkrijging van een diploma van hulpkeurmeester van vee en vleesch, in het openbaar slachthuis te Amsterdam zal worden afgenomen, te beginnen op Donderdag 16 Mei a.s., des voormiddags te 9 uur.

Op 17 Mei werd het diploma van hulpkeurmeester uitgereikt aan J. C. Kievit, geb. te 's-Gravenpolder; L. A. van der Kleij, geb. te Wassenaar; P. H. Knorringa, geb. te Uithuizen; A. C. Kiviet, geb. te Hellevoetsluis; I. Jongepier, geb. te Middelburg; J. Bangma, geb. te Haskerland; T. Lenting, geb. te Noordbroek.

Aan 4 candidaten kon het diploma niet worden uitgereikt.

Op 22 Mei aan: W. van den Eijkel, geb. te Rijnsburg; W. Frankhuijzen, geb. te Leiden; J. C. Boerema, geb. te Ezinge; C. van der Welle, geb. te Texel; A. P. de Bruijn, geb. te Maassluis; E. Swart, geb. te Leeuwarderadeel; J. L. Kamminga, geb. te Amsterdam; J. N. van Garderen, geb. te Beemster; J. J. Kole, geb. te Schore; J. B. Quanjel, geb. te Beek (L.); G. J. Kellenbach, geb. te Rotterdam.

Op 24 Mei aan: Th. Weber, geb. te Rotterdam; G. H. Teuwisse, geb. te Bloemendaal; P. van Dijk, geb. te Gorinchem; J. H. Herberts, geb. te Wageningen; G. J. Affourtit, geb.

te Zutfen; H. Locht, geb. te Lochem; M. Seijffers, geb. te 's-Hertogenbosch; Fr. H. Cox, geb. te Maasniel; M. J. G. Jacobs, geb. te Meersen; R. W. H. Segers, geb. te Neeritter; R. C. J. Westerhof, geb. te Venloo.

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 15 Mei 1907, n°. 90, zijn, met ingang van 16 Mei 1907, tot wederopzegging, benoemd tot plaatsvervangers van de districtsveeartsen wien Teteringen, 's-Gravenhage en Haarlem als standplaatsen zijn aangewezen, respectievelijk de veeartsen J. C. E. van Looveren te Prinsenhage, K. R. Kuipers te Alfen a/d. Rijn en dr. W. Stuurman te Alkmaar.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft goedgevonden:

A. met ingang van 22 Mei 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te doen verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeente Overschie, begrensd als volgt:

Van af het punt, alwaar de Rotterdamsche Schie en de Delftsche Schie samenkomen, langs de Delftsche Schie naar de Schiedamsche Schie tot aan de grens van de gemeente Schiedam, langs de grens van Schiedam in zuidoostelijke richting tot aan de Hollandsche IJzeren spoorweg; langs deze spoorlijn tot aan de Ceintuurbaan; langs de Ceintuurbaan tot aan de Rotterdamsche Schie en langs de Rotterdamsche Schie tot aan het punt van uitgang;

B. te bepalen, dat wanneer bijzondere redenen afwijking van het sub A bedoelde verbod noodzakelijk maken, zoodanige afwijking kan worden toegestaan door den burgemeester van Overschie, onder de door den districtsveearts te 's-Gravenhage aan te geven voorwaarden. (*Staatscourant* van 22 Mei 1907, n°. 117.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft bij besluit van 22 Mei 1907 goed gevonden, ingaande 1 Juni 1907, te bepalen:

voor de slachtbank bestemde, rechtstreeks per schip uit Groot-

Brittannië en Ierland te Amsterdam of Rotterdam aangevoerde eenhoevige dieren, welke, naar de in die gemeenten gevestigde abattoirs zijn gevoerd, mogen ter afmaking gezonden worden naar het gemeentelijk slachthuis te Haarlem, onder voorwaarden: (zie deel XXXIII, blz. 788.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel brengt in verband met het voorkomen van enkele gevallen van mond- en klauwzeer hier te lande ter algemeene kennis, dat het van het grootste belang is, dat de veehouders bij *elk verdacht verschijnsel* van mond- en klauwzeer onder hun vee hiervan *onmiddellijk aangifte* doen bij den burgemeester.

Den landbouwers wordt in hun eigen belang dringend aanbevolen krachtig mede te werken bij de toepassing van de maatregelen, welke mochten worden voorgeschreven ter voorkoming of bestrijding van deze voor den veestapel zoo schadelijke ziekte.

Overtreding der wettelijke voorschriften wordt gestraft met gevangenisstraf, hechtenis of geldboete. (*Staatscourant van* 24 Mei 1907, n°. 119.)

De ministers van landbouw, nijverheid en handel en van financiën brengen bij besluit van 18/23 Mei 1907 ter kennis van belanghebbenden, dat ten aanzien van den invoer van paarden, bestemd voor het vanwege de «Vereeniging tot bevordering der paardenfokkerij in Nederland» in Juli e. k. te 's-Gravenhage te houden internationaal concours hippique, afwijking van de verbodsbepalingen, vervat in de ministerieële beschikkingen, wordt toegestaan onder voorwaarde:

a. dat aan het eerste kantoor worde overgelegd een door den secretaris van het concours hippique afgegeven bewijs, dat de paarden voor genoemd concours hippique bestemd zijn;

b. dat de paarden, voor zooveel zij na afloop van het concours hippique hier te lande mochten blijven, niet in het verkeer worden gebracht dan na door den districtsveearts te 's-Gravenhage of een zijner plaatsvervangers te zijn gekeurd en gezond bevonden.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, dato 24 Mei 1907, goedgevonden:

A. Met ingang van 25 Mei 1907, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de perceelen sectie A, nos. 4076, 1567, 461, 5490, 5487, 5485, 5484, 5486, 459, 458, 5492, 5491, 444, 449, 1719, 1720, 1721, 452, 5481, 5482, 5483, 5478, 5479, 5480, 5494, 5493, 5495, 5496, 4027, 3298, 435, 5475, 5476, 5477, 5499, 5497, 3501, 409, 429, 428, 427, 430, 431, 410, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2325, 2326 en 2868, gelegen in de gemeente Delft, en de perceelen sectie D, nos. 732, 561, 834, 547, 548, 549, 866, 867, 868, 531, 528, 529, 530, 546, 545, 857, 863, 864, 865, 535, 854, 848, 849, 850 en 851 in de gemeente Hof van Delft;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, dato 25 Mei 1907, goed gevonden:

A. met ingang van 27 Mei 1907, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeente Rotterdam, begrensd door den Bergweg, beginnende aan de Schiekade en loopende tot de Ceintuurbaan, vervolgens langs de Ceintuurbaan tot aan de Rotterdamsche Schie en verder door de Rotterdamsche Schie tot aan de plaats van uitgang aan de Schiekade;

B. te bepalen dat, enz. enz.

Veertsenijkundige onderafdeeling van het aanstaand internationaal zuivelcongres.

Op het in September a.s. te houden internationaal zuivelcongres te 's-Gravenhage zal in de tweede afdeeling «Hygiëne» een onderafdeeling «Veeartsenijkundige vraagstukken» worden gevormd.

Het bestuur dezer onderafdeeling, uitsluitend uit veeartsen bestaande, zal in de volgende aflevering bekend worden gemaakt.

Gedenkteeken—THOMASSEN.

Op initiatief van den heer H. M. KROON te Deventer en in overleg met het hoofdbestuur van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, werd op 17 Maart j.l. te Utrecht een vergadering gehouden ter bespreking van de stichting van eenig gedenkteeken voor dr. M. H. J. P. THOMASSEN. Deze vergadering werd door de volgende heeren bijgewoond: W. VAN DER BURG, F. W. VAN DULM, A. W. HEIDEMA, D. A. DE JONG, H. M. KROON, D. C. KRUIJMEL, H. MARKUS, H. H. NIJSSEN, W. J. PAIMANS, W. C. SCHIMMEL en M. VAN DER VLIET. De heeren M. C. VAN BUUREN, J. POELS en H. VAN STAA waren verhinderd te komen, doch hadden hun instemming betuigd met het doel der bijeenkomst.

Deze vergadering vereenigde zich eenparig met het plan, door een blijvend teeken de herinnering aan THOMASSEN levendig te houden en besloot zich tot dat doel als *«algemeen comité»* te constitueeren. Staande de vergadering werd dit comité nog aangevuld met de heeren D. F. VAN ESVELD en D. H. GOOSSEN en werd het volgend *«uitvoerend comité»* gekozen: H. M. KROON, voorzitter; H. MARKUS, secretaris; D. F. VAN ESVELD, penningmeester; W. VAN DER BURG en H. H. NIJSSEN, leden.

Men besloot aan ieder van de vertegenwoordigers der bijzondere afdeelingen van de Maatschappij en aan den vertegenwoordiger van het Veterinair Studentencorps «Absyrtus» een inteekenlijst ter hand te stellen, ter circulatie onder de leden der afdeelingen en van genoemd studentencorps; voorts aan den heer VAN ESVELD voor de algemeene afdeeling en aan den heer VAN DER BURG voor de collega's in Nederlandsch Oost-Indië. Die lijsten zullen daarna aan den penningmeester van het uitvoerend comité worden gezonden; deze beschikt te gelegener tijd over de bedragen. Ook zal worden getracht inschrijvingen uit het buitenland te verkrijgen. Zoodra eenigermate over het ingeschreven bedrag kan worden geoordeeld, zal het algemeen comité wederom bijeenkomen ter bespreking van den aard van het gedenkteeken; deze hangt ten nauwste samen met de beschikbare gelden.

Het algemeen comité vertrouwt, dat de Nederlandsche veeartsen en aanstaande veeartsen het plan met instemming zullen

ontvangen en verzoekt hiervan door ruime inteekening op de lijsten, welke hun door één der navolgende heeren zullen worden aangeboden, te doen blijken.

H. van Staa, afdeeling Friesland.
A. W. Heidema, » Groningen—Drente.
F. W. van Dulm, » Gelderland—Overijsel.
D. A. de Jong, » Utrecht.
D. C. Kruijmel, » Noord-Holland.
J. Poels, Nieuwe afdeeling Zuid-Holland.
M. C. van Buuren, afdeeling Zuid-Holland.
W. J. Paimans, » Noord-Brabant—Limburg.
M. van der Vliet, » Zeeland.
D. F. van Esveld, algemeene afdeeling.
W. van der Burg, voor de veeartsen in Nederlandsch Oost-Indië.
H. H. Nijssen, voor het Veterinair Studentencorps «Absyrtus».

Namens het Algemeen Comité,

Het Uitvoerend Comité,

H. M. Kroon,
H. Markus.
D. F. van Esveld,
W. van der Burg,
H. H. Nijssen.

Utrecht, April 1907.

MEDEDEELINGEN UIT DE CHIRURGISCHE CLINIEK VAN 's RIJKS VEEARTSENIJSCHOOL,

DOOR

W. C. SCHIMMEL en J. VAN DER VEEN.

11°. Fractura comminuta van den rechter oogboog met verscheuring van den nervus opticus, bij een paard.

Den 12den Februari 1907 kwam een 4-jarige bruine merrie, hoog 1,60 M., gekruist inlandsch ras, toebehoorende aan H. C. te P., in behandeling wegens een belangrijke verwonding aan het hoofd. Den vorigen avond was het paard tusschen de deur en den post daarvan bekneld geraakt, waarbij een puntige grendel achter het oogbooguitsteeksel was ingedrongen en ter plaatse een groote verwoesting had aangericht.

Het goed gevoede, eenigszins schrikachtige paard bleek in de rechter oogboogstreek een tot in de orbitaalholte doordringende wond te hebben, waarvan de opening juist achter den processus zygomaticus van het voorhoofdsbeen was gelegen. De huid was winkelhaakvormig ingescheurd en over een lengte van ongeveer 8 cM. niet meer met de onderliggende deelen verbonden, zoodat een huidlap kon worden opgelicht, waarvan het overigens onbeschadigde onderooglid deel uitmaakte. Door den huidlap ter zijde te houden, zag men in de diepte van de orbita.

De processus zygomaticus bleek op twee plaatsen gefractureerd, zoodat een stukje been van 3 cM. lengte in de wond kon worden gevoeld. Ook de orbitaalrand van het voorhoofdsbeen was getroffen; een splinter van ongeveer 3,5 cM. was afgebroken. Tusschen de ongedeerde oogleden puilde de bulbus en een gedeelte van het orbitale weefsel

naar buiten. De oogbol hing nog slechts aan de conjunctiva palpebrae superioris. Door aan den nervus opticus te trekken, kwam deze ter lengte van 9 cM. te voorschijn; die zenuw was derhalve sterk uitgerekt. Het centrale einde daarvan was hoog naar boven afgekneusd; de punt van den grendel moet dus tot nabij het foramen opticum zijn doorgedrongen.

De belangrijke verwonding eischte, vooral ook wegens de plaats van voorkomen, onmiddellijke behandeling. De bulbus werd met de schaar van de conjunctiva gescheiden en verwijderd; daarbij liet men, ter voorkoming van sterken collapsus der oogleden, de conjunctiva zooveel mogelijk zitten, terwijl ook de membrana nictitans achter bleef. De afgebroken stukjes been werden weggenomen, en het verbrijzelde orbitale weefsel, hoofdzakelijk overblijfselen van periorbita, spieren en vet, werd afgeknipt. Daarbij had geen bloeding van eenige beteekenis plaats.

Hierna werd de wondvlakte zorgvuldig gereinigd. Gedurende een half uur werd ze doorgespoten met een $1^0/_{00}$ lauwwarme sublimaatoplossing. Dit geschiedde door de canule van de spuit tusschen de oogleden door, of in de wondopening bij het overblijfsel van den processus zygomaticus te brengen.

Vervolgens werd de wondholte met een jodoform-tampon opgevuld, terwijl tusschen de oogleden jodoformgaas werd aangebracht, ten einde het te veel afhangen van de conjunctiva palpebrae superioris te voorkomen en dus haar vergroeiing met de omgeving te bevorderen. Daarna werd de huidwond door middel van een zestal hechtingen gesloten.

Dit alles kon bij het staande dier, in den noodstal, geschieden. Het werd nu omgekeerd in den stand geplaatst, de oogstreek bedekt met een blaas welke met ijs was gevuld. Hierdoor werd getracht een te sterke reactie en vooral uitbreiding der ontsteking in de richting van de hersenen te voorkomen.

De behandeling met ijs werd vier dagen voortgezet, en wel met het gewenschte gevolg: de gevreesde complicatie bleef achterwege. De ijsblaas en de tampons werden nu weggelaten; het paard kreeg een oogmasker voor, waarmede het in de box vrij kon rondloopen. Toen de hechtingen na ruim een week waren uitgescheurd, werd de wond, ter bevordering der granulatie, bedekt met terebinthina communis, waarover telkens, naar behoefte, fijn geknipte jute werd gestrooid.

De wondgenezing had verder een normaal beloop. Niettegenstaande van het orbitale weefsel zooveel mogelijk behouden was, zakten de oogleden allengs diep in; daarbij vergroeiden membrana nictitans en conjunctiva dermate, dat de conjunctivaalzak geen voldoende ruimte aanbood voor de plaatsing van een kunstoog. Deze werd echter door den eigenaar niet verlangd.

Den 23sten Maart 1907 kon het paard met herstelde wond vertrekken.

DE BEHANDELING VAN ACUTE TYMPANITIS,

DOOR

E. J. DOMMERHOLD.

De acute tympanitis komt in den herfst, vooral in een goed knollenjaar, dikwijls voor; de penstrocart is in dien tijd een onmisbaar instrument, dat telkens moet worden gebruikt, niettegenstaande het gevaar van vergroeiing tusschen pensmaag en buikwand, waardoor later chronische digestiestoornissen kunnen optreden. Toch schijnt dit gevaar niet zoo groot als wel eens wordt beweerd. Bij veertien dieren, welke ik gedurende ongeveer twee jaar na de verrichte punctie kon waarnemen en voor een deel na het slachten kon bezien, kwamen geen enkele maal verschijnselen voor, die op een ernstige vergroeiing wezen. Zoo al aaneenkle-

ving had plaats gehad, was hoogstens een kleine streng aanwezig, welke de pensbeweging niet hinderde.

Met de slokdarmsonde komt men bijna nooit in de pensmaag, en zoo al, dan meestal nog in de voederbrij, zoodat slechts weinig gassen gelegenheid vinden te ontwijken.

Vooral fricties van de flankstreek, éénzijdig of beiderzijds (dit laatste natuurlijk niet bij drachtige runderen), al of niet ondersteund door prikkelende smeersels, zijn van groote beteekenis. Maar daarbij doet zich toch vaak het geval voor, dat zelfs bij goed doordrukken (geen effleurage!) slechts weinig gassen worden opgerispt.

Eens, het was in een potstal, observeerde ik daarbij dat de patiënte, die zeer benauwd was en voor de drukking, in de flankstreek uitgeoefend, zocht uit te wijken, met de voorbeenen in de voederkrib terecht kwam. „Ferm doorwrijven," was het wachtwoord, en — plotseling begon een flink oprispen, dat duurde zoolang de koe met het voorstel zoo hoog was geplaatst.

Zoo direct bij patiënte kon ik mij dit niet volkomen verklaren, maar bij nadenken en bij een nadere beschouwing van de anatomische gesteldheid ging mij een licht op.

De slokdarm mondt namelijk niet in het bovengedeelte, maar vrij laag in de pens uit, of liever tusschen de twee eerste maagafdeelingen. Door den gewijzigden lichaamsstand van het dier komt dit maaggedeelte hooger te liggen, de gassen zoeken steeds het hoogste gedeelte in te nemen en kunnen nu de slokdarminplanting bereiken, waarvan een flink oprispen het gevolg is.

Nog eenige malen had ik gelegenheid (maar nu opzettelijk) bij tympanitische dieren op dezelfde wijze evacuatie der gassen te doen plaats hebben, hoewel het soms bezwaarlijk is om zulke dieren zich te doen verplaatsen. Als de potstal niet te diep was, werd de koe met de voorbeenen op de deel en de achterbeenen in den stal geplaatst, of bij een

groepstal met de achterbeenen in de diepe groep. Men zou zich ook kunnen helpen met takkebossen, bossen stroo, een sterke kist, enz. onder de voorbeenen te leggen.

Een stroowisch daarbij in den mond bevordert het oprispen, maar is vooral ook nuttig door de meerdere speekselafscheiding.

Sedert ik deze methode in toepassing bracht, heb ik nog geen punctio ruminis behoeven te verrichten.

Zeer opmerkelijk vond ik juist dezer dagen in een boekje van prof. dr. A. Eber, *Beiträge zur Kenntnis der Magenerkrankungen des Rindes* 1906, dezelfde behandelingswijze aangegeven, welke deze grondt op de in Zwitserland opgedane ervaring, dat tympanitische runderen, welke snel een steile helling worden opgedreven, boven meestal gezond aankomen.

Waar ik vroeger nooit van dit belangrijk onderdeel der behandeling, het van voren zeer hoog plaatsen van het dier, had gehoord, achtte ik de gedane opmerking belangrijk genoeg om ze mede te deelen.

Gendringen, 31 Mei 1907.

Korte mededeelingen en referaten.

Verslag omtrent het openbaar slachthuis te Leiden over 1906 (directeur dr. D. A. de Jong Jzn.) — *Geslacht* zijn: 62 stieren, 64 ossen, 4006 koeien, 16 pinken, 2174 vette kalveren, 148 graskalveren, 900 nuchtere kalveren, 150 schapen, 167 geiten, 6827 varkens en 966 paarden.

Voor *gestorven dieren* en *noodslachtingen* werd het slachthuis 314-maal gebruikt en wel van binnen de gemeente: 5 runderen, 5 vette kalveren, 2 graskalveren, 21 nuchtere kalveren, 8 schapen, 1 geit, 8 varkens en 12 paarden; ingevoerd 2 vette kalveren, 243 nuchtere kalveren, 3 geiten, 1 schaap, 1 varken en 2 paarden.

Van het *koelhuis* waren in gebruik 31 cellen van 3 M.^{2}, 4 cellen van 3,6 M.^{2}, 3 cellen van 4 M.^{2} en 4 cellen van 5 M.^{2}, waarvan 2 cellen van 4 en 2 van 5 M.^{2} bij twee personen. Men

heeft van het koelhuis veel misbruik gemaakt; enkele gebruikers bergen namelijk ook vleesch van niet-gebruikers. Het toezicht zal in 1907 zeer worden verscherpt. Er werden 214205 Kg. ijs verkocht, waarvan 32550 aan het Academisch ziekenhuis.

Gesteriliseerd werd het vleesch van 40½ runderen, 2 vette kalveren en 56 varkens; al deze dieren waren lijdende aan tuberculose. In de vleeschverkoopruimte werd het vleesch verkocht van 39 koeien, 1 vet kalf en 25 varkens. In de vetsmeltketel werden verwerkt: 5257 Kg. rundvet en 3815,3 Kg. varkensvet.

De Kori-verbrandingsoven werd 52-maal gestookt en verbruikte 19900 Kg. steenkolen; voor de gemeente werden verbrand de cadavers van 291 honden en 177 katten.

Ingevoerd werden: 1 geheel rund, 2 halve en 19923,20 Kg. vleesch; 40 vette kalveren en 9001,95 Kg. vleesch; 3 graskalveren; 6 nuchtere kalveren en 70,10 Kg. vleesch; 22 schapen en 76,70 Kg. vleesch; 3 geiten; 49 varkens en 4439,50 Kg. vleesch; 29 paarden en 3,27 Kg. vleesch; 40104,85 Kg. spek; 32608,40 ham; 14149,20 Kg. gerookt rundvleesch; 233,95 Kg. gerookt paardenvleesch, 38393,65 Kg. worst en 18037,85 Kg. diversen.

Afgekeurd werden: runderen 40½ (38½),[1] vette kalveren 3 (2), graskalveren 1, nuchtere kalveren 47, schapen 7, varkens 61 (55), paarden 8; van *runderen:* koppen 13 (9), tongen 16 (8), borstingewanden 94 (84), harten 5 (2), longen 2845 (2628), buiksingewanden 37 (34), levers 448 (103), milten 64 (41), magen 11 (8), darmen 89 (88), nieren 149 (120), baarmoeders 242 (25), vruchten 117 (1), buikspeekselklieren 100 (96), uierhelften 156 (47), vleesch 383,35 Kg. (283,6), vet 2598,25 Kg. (2380,7); van *vette kalveren:* koppen 1, tongen 1, borstingewanden 1 (1), harten 3, longen 70 (32), levers 7 (4), milten 7 (5), magen 3, darmen 4 (1), nieren 13 (6), vleesch 6,80 Kg., vet 5,8 (1,7); van *graskalveren:* koppen 1, tongen 1, borstingewanden 2, longen 1, buiksingewanden 1, magen 1, darmen 1, nieren 3, vleesch 24 Kg.; van *nuchtere kalveren:* koppen 113, tongen 114, borstingewanden 34, levers 104 (2), milten 126 (2), magen 4, darmen 11, nieren 57, vleesch 42,2 Kg,; van *schapen*: koppen 1, slokdarmen 15, harten 2, longen 192, levers 22, milten 6, magen

[1] De cijfers tusschen ( ) wijzen het aantal gevallen van tuberculose aan.

1, darmen 1, nieren 3, baarmoeders 6, vruchten 5, vleesch 0,1 Kg.; van *geiten:* longen 54 (8), levers 9 (1), darmen 1, nieren 3 (2), baarmoeders 10, vruchten 9, vleesch 0,2 Kg.; van *varkens:* borstingewanden 14 (7), harten 3, longen 1511 (974), buiksingewanden 9 (6), levers 274 (245), milten 157 (131), magen 6 (5), darmen 205 (194), nieren 168 (116), buikspeekselklieren 205 (204), vleesch 228,6 Kg. (12,8), vet 697,65 Kg. (665,3); van *paarden*: koppen 1, borstingewanden 1, harten 1, longen 193, buiksingewanden 1, levers 13, milten 7, magen 1, darmen 2, nieren 2, baarmoeders 4, vruchten 2, vleesch 107,72 Kg.; van *toebereid vleesch:* spek 33 Kg., ham 64,2 Kg., gerookt rundvleesch 4,4 Kg., worst 15,45 Kg., diversen 34,9 Kg.

Tuberculose werd 2123-maal geconstateerd, tegen 2143 gevallen in 1905. Men trof de ziekte aan bij: 6 stieren, 3 ossen, 1420 koeien, 20 vette kalveren, 2 nuchtere kalveren, 3 geiten en 669 varkens; hiervan werden geheel afgekeurd 38½ koeien, 2 vette kalveren en 55 varkens, van het overige alleen de zieke deelen en enkele organen. Van de geslachte koeien leden **35,3** pct. aan deze ziekte, van de vette kalveren 0,9 pct., van de nuchtere kalveren 0,22 pct., van de geiten 1,8 pct. en van de varkens **9,8** pct.

Bij het ingevoerde vleesch werd tuberculose geconstateerd: bij rundvleesch in 2,7 pct. der gevallen, bij vet kalfsvleesch in 0,3 pct., bij geitenvleesch in 33,3 pct., bij varkensvleesch in 3 pct. Deze cijfers bedroegen respectievelijk in 1905: 3,1, 1, 33,3 en 7,5.

Wegens overtreding der verordeningen op het gebruik van het slachthuis werden 14 processen-verbaal opgemaakt. Veroordeeling volgde in 9 gevallen, vrijspraak in 3, waaronder 1 in hooger beroep, en ontslag van rechtsvervolging in 2 gevallen. Wegens overtreding der verordening op de vee- en vleeschkeuring werden 29 verbalen opgemaakt; veroordeeling volgde in 27 gevallen, terwijl in 2 niet werd vervolgd.

De ontvangsten bedroegen f 47474,19, de uitgaven f 33946,15, zoodat er f 13528,04 voor rente en aflossing overblijft.

Bij het bespreken van «terrein, gebouwen en werktuigen» wordt gewezen op de groote schade, veroorzaakt door bevriezen van waterleidingen in de groote slachthallen en het springen van tegels. De vloer van de darmwasscherij verzakt en de aanvoer van Engelsche slachtpaarden «*hoe wenschelijk en voordeelig misschien voor de paardenslagers*», kost aan de gemeente veel geld, veel toezicht en veel moeite.

Wat het «slachthuisbedrijf» betreft, vindt men aangeteekend dat het pistool van Behr, ter bedwelming van runderen, geen aanwending kon vinden, hoewel het bij het paard gunstig werkt. Bij runderen wordt het gewone schietmasker gebruikt en in het meerendeel der gevallen bij varkens de percuteur van Pilet.

Aan het verslag is als bijlage toegevoegd een staat omtrent het vleeschverbruik per persoon in de gemeente gedurende 1901—1906. Hierbij is geen rekening gehouden met hetgeen werd uitgevoerd, waar tegenover staat dat van een geslacht dier meer wordt verbruikt dan als slachtgewicht is aangegeven, namelijk enkele deelen der ingewanden.

Het gemiddeld gewicht in kilogrammen uitgedrukt, wordt als volgt aangenomen: stier 402, os 345, koe 331, vaars 225, pink 125, vet kalf 92, graskalf 100, nuchter kalf 22, schaap 33, geit 17, varken 172 en paard 329.

Het aantal inwoners in 1906 bedroeg gemiddeld 56910; nu is berekend dat per inwoner, in kilogrammen uitgedrukt, gemiddeld als *versch vleesch* wordt gebruikt: rundvleesch 24,52, kalfsvleesch 4,35, schapenvleesch 0,10, geitenvleesch 0,05, varkensvleesch 20,86, paardenvleesch 5,75, te zamen dus 55,63 Kg., waarbij dan nog per inwoner gevoegd mag worden 2,52 Kg. ingevoerd toebereid vleesch. Het geheele gebruik aan vleesch per jaar en per inwoner mag dus gemiddeld worden gesteld op 58,15 Kg. Vergeleken bij Dordrecht is dit cijfer zeer hoog te noemen; referent heeft op dit oogenblik slechts de volgende cijfers ter vergelijking beschikbaar: «Berekend per dag, voor het geheel aantal inwoners (43268) was het bedrag aan vleesch per jaar en per inwoner 38,664 Kg. in 1904.»

Uit de reeks tabellen door de Jong uitgewerkt, zijn belangrijke bijzonderheden te halen. Hier wijs ik slechts op het geregeld verminderen van het gebruik van schapenvleesch en geitenvleesch en het geleidelijk toenemen van het gebruik van paardenvleesch; van 1901—1906 werd per jaar en per persoon gemiddeld gebruikt: 4,22, 4,74, 4,49, 4,20, 5,03, 5,75 Kg. paardenvleesch. v. E.

Het abattoir te Roermond over 1906 (directeur T. A. L. Beel). — *Geslacht* werden: 2158 runderen, 2600 kalveren, 240 schapen, 15 geiten, 6237 varkens en 24 paarden; voor export werden geslacht: 6 runderen, 2 kalveren en 3052 varkens. In

nood geslacht werden ter keuring aangeboden: 4 runderen, 8 varkens en 3 paarden.

Afgekeurd werden: 13 runderen (10) [1]), 11 kalveren (1), 1 geit, 2 varkens (2), 11 paarden, 91 longen (70), 114 levers (42), 12 harten (6), 20 milten (18), 20 nieren (2), 39 uiers (16), 8 tongen, 2 magen, 19 stel darmen, 118 Kg. vleesch, 143½ Kg. vet en 30 Kg. worst.

Al het afgekeurde werd onder politietoezicht verbrand en begraven of, wat organen betreft, na overgieten met carbol begraven.

Voorwaardelijk werden vrijgegeven met ziekenstempel: 3 runderen (2), 6 kalveren, 2 schapen, 5 varkens (5).

Gesteriliseerd werden 10 varkens (10).

Slechts eenmaal werd proces-verbaal opgemaakt, waarop veroordeeling volgde.

Het koelhuis, dat volgens contract van 15 April—30 September open is, werd onder hooge buitentemperatuur eerst op 18 October gesloten, wat tot groote geldelijke offers aanleiding gaf.

Er werden 1549 blokken ijs verkocht, met een opbrengst van f 464.70.

Op 31 December 1906 waren in de gemeente 66 rund- en varkensslagers, 2 paardenslagers en 44 vleeschwinkels.

De gebouwen verkeeren in goeden staat; alle noodzakelijke herstellingen werden verricht, terwijl de ijsmachine door een monteur der firma PICTET te Parijs werd onderzocht en de accumulatoren-batterij, het schakelbord en de geleidingen door een monteur der firma SCHORCH en C°. te Rheijdt.

De ontvangsten bedroegen f 18523.20⁵, de uitgaven f 19622.64, waaronder 5258.62⁵ voor extra-werkloonen en traktementen en f 6350.— voor aflossing en rente. v. E.

Opleiding van vee-verloskundigen (niet veeartsen.) — In een vergadering der afdeeling *Zutfen—Warnsveld* der Gelderseh-Overijselsche Maatschappij van landbouw werd het voorstel der afdeeling *Deventer en Omstreken* van genoemde Maatschappij besproken en daarna *met groote meerderheid* van stemmen verworpen, omdat men tot de overtuiging kwam, dat aanneming van het voorstel *tot nadeel van de veehouders* zou zijn.

---

[1]) De tusschen ( ) geplaatste cijfers geven het aantal gevallen van tuberculose aan.

De motieven voor deze overtuiging zijn te vinden in een advies door de afdeeling Gelderland—Overijsel der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland gegeven en de afdeeling Zutfen—Warnsveld voornoemd vindt deze zoo juist, dat zij die onder uw aandacht wenscht te brengen, opdat niet een scheeve voorstelling van en onbekendheid met de feiten in een vergadering uwer afdeeling zou kunnen leiden tot ondersteuning van bedoeld voorstel, dat, met de beste bedoelingen gedaan, schijnbaar onschuldig is, doch dat in werkelijkheid *zeer ongewenschte gevolgen voor den landbouwenden stand kan hebben.*

Bedoelde motieven zijn dan de volgende:

a. Zij, die zich zouden aanmelden voor de opleiding tot veeverloskundige zullen, daar het bedrijf weinig loonend is, onontwikkelde personen zijn, althans niet ontwikkeld genoeg om hun die kennis van ziektekunde, van onderkenning der met de verloskunde verband houdende ziekteprocessen, van de nabehandeling bij te brengen, welke voor den verloskundige onmisbaar zijn, wil hij niet telkens *het optreden van ziekten en nadeelige gevolgen der verlossing bevorderen, maar zooveel mogelijk stoornissen voorkomen.*

De vergelijking van vee-verloskundigen met vroedvrouwen — die wel eens gemaakt wordt — gaat niet op, daar vroedvrouwen alleen helpen bij *normale* baringen. En deze worden, wat het vee betreft, door den veehouder zelf behandeld. De vee-verloskundige wordt alleen geroepen bij abnormale verlossingen of gevallen, waarbij de baring met ziektetoestanden gepaard gaat.

b. Wordt de verloskunde uitgeoefend door *veeartsen*, dan zal de verloskunde *verband houden met de vorderingen der veeartsenijkundige wetenschap* en dan zal er steeds naar gestreefd worden, *de hulpmiddelen en verlossings-methoden te verbeteren en te vereenvoudigen.*

In de veeartsenijkundige tijdschriften, ook in het Nederlandsch Tijdschrift voor veeartsenijkunde komen herhaaldelijk artikelen voor, welke hiervan getuigen. Als bekend voorbeeld der laatste jaren noemen wij het gebruik der kettingzaag, waardoor de behandeling van zooveel moeilijke gevallen is vergemakkelijkt.

En nu weer wordt door veeartsen, ook in deze provinciën, de nieuwe van Deensche zijde aangegeven ontleding van het voorbeen beproefd.

De op te leiden leeken-vee-verloskundigen zullen zelfs niet in staat zijn, de nieuwe mededeelingen in de vakliteratuur bij

te houden, nog minder om vak of wetenschap vooruit te brengen. Zeer ten nadeele van de dieren zullen zij verbeteringen niet toepassen.

c. De veronderstelling dat de vee-verloskundigen zich zullen vestigen op achterafgelegen plaatsen, waar geen veeartsenijkundige hulp te krijgen is, is beslist onjuist. Uit den aard der zaak zullen zij zich vestigen in de meest vee-rijke streken en daar is veeartsenijkundige hulp te krijgen, waardoor hun aanwezigheid overbodig is.

Waar zij noodig zouden zijn, in de ver afgelegen en doorgaans ook dun bevolkte, vee-arme streken, komen zij niet, omdat daar ook voor *die* menschen met hun lageren levensstandaard geen brood is te verdienen.

d. De vee-verloskundigen zullen de meerdere vestiging in onze provinciën van veeartsen, tevens bekwame verloskundigen tegenhouden of wel onmogelijk maken. Vooral nu door het toenemen van het aantal runderen, verband houdende met de heideontginning en de fabriekmatige zuivelbereiding, vele dorpen den wensch uitspreken dat zich daar een veearts vestigen zal.

Wanneer nu vee-verloskundigen een deel van de werkzaamheden van den veearts overnemen, zal zeker in vele dier plaatsen voor den veearts geen voldoend bestaan te vinden zijn.

En hierdoor blijft de veearts weg, of, reeds aanwezig zijnd, gaat hij weg en met hem de zoozeer gewenschte veeartsenijkundige hulp in haar *vollen* omvang.

e. De vee-verloskundigen *zullen* kwakzalvers worden. Al zouden zij dit niet uit zichzelf willen, dan dwingt het publiek hen er wel toe. Vele gevallen van veroordeeling in zake overtreding van de wet op de uitoefening der veeartsenijkunde betroffen juist de nu bestaande vee-verloskundigen.

Dit behoeft niet te verwonderen, daar het uitsluitend beoefenen der vee-verloskunde hun geen voldoend financieël bestaan waarborgt. De man met zijn onregelmatig bedrijf (want vee-verloskunde veroorzaakt een onregelmatig leven) kan bezwaarlijk een ander vak uitoefenen, zelfs niet goed een boerderijtje in orde houden. Kwakzalveren is voor hem noodig om zooveel te verdienen, dat hij bestaan kan. De opleiding van vee-verloskundigen bevordert de kwakzalverij; de ervaring heeft alweer geleerd hoe moeilijk het is, er voor te waken, dat de vee-verloskundigen zich aan een wetsovertreding schuldig maken.

Waar de regeering — men denke aan het onderzoek van geheim-, dat is kwakzalversmiddelen aan de Rijks seruminrichting — de kwakzalverij helpt bestrijden, zal zij aan den anderen kant zeker niet, door opleiding van vee-verloskundigen, hetzelfde euvel weer gaan bevorderen.

f. Dat inspuiting tegen melkziekte door vee-verloskundigen zou worden verricht, verbiedt de wet en is bovendien in hooge mate ongewenscht.

De wet op de uitoefening der veeartsenijkunde staat de behandeling van zieke dieren uitdrukkelijk en uitsluitend toe aan veeartsen.

Dit had de voorstellende afdeeling kunnen weten, te meer, daar juist in den tijd, dat de afdeeling Deventer en omstreken het voorstel deed, door den kantonrechter te Deventer een *vee-verloskundige* te Bathmen werd veroordeeld wegens overtreding van de bedoelde wet en wel *wegens inspuiting van een koe lijdende aan melkziekte.*

Dat op den steun der regeering kan worden gerekend, komt ons ongelooflijk voor, daar toch in ieder geval wetswijziging zou noodig zijn en bovendien bevordering der empirie nooit regeeringstaak kan zijn.

Dat inspuiting door niet-veeartsen nadeelige gevolgen kan hebben, heeft menig veehouder tot zijn groote schade ervaren. Talrijk toch zijn de gevallen van uierinfectie en de nadeelige gevolgen daarvan, door het niet nemen van de noodige voorzorgen. Wie dit weten wil, informeere maar eens daar, waar de inspuitingen door empiristen worden verricht.

g. De werkzaamheden der hulp-keurmeesters zullen, als een algemeene rijks-vleeschkeuring is ingesteld, zeker wel zooveel omvattend zijn, dat zij de zeer ongeregelde werkzaamheden van den vee-verloskundige daarbij onmogelijk kunnen waarnemen. Dit zullen alle der zake kundigen wel dadelijk erkennen.

h. De vee-verloskundige, die door zijn vak met allerlei infectiestoffen in aanraking komt, is zeker niet de aangewezen man voor het doen van castraties. Gemakkelijk zal hij zulke infectiestoffen in de wonden brengen en het gevolg zal dikwijls zijn: ziekte en meer dan tegenwoordig, de dood van het dier na castratie.

Waar nu de ontwikkeling van den vee-verloskundige niet een zoodanige is, dat hij in alle opzichten met desinfectie vertrouwd

te maken is, zou de combinatie vee-verloskundige-castreur al een zeer ongelukkige zijn.

Uit het vorenstaande zal wel geen lange conclusie behoeven te worden getrokken. Slechts deze: de voordeelen van een opleiding tot vee-verloskundige wegen niet op tegen de nadeelen, waarom dan ook het voorstel van Deventer en omstreken niet gesteund behoort te worden.

Als genoemde afdeeling zich bezorgd maakt over de belangen van den veestapel in afgelegen streken, laat zij dan in de eerste en voornaamste plaats medewerken om den veehouder *die* noodige kennis te bezorgen, onmisbaar om tal van ongevallen en ziekten bij het vee te voorkomen.

Dit ligt zeker in de lijn der algemeene ontwikkeling en zal den veehouder en den veestapel eerder ten goede komen dan het aankweeken van ruwe empirie.

Het bestuur der afdeeling
Zutfen—Warnsveld der Geldersch-Overijselsche
Maatschappij van Landbouw.

Boekaankondiging.

Ziekten en Gebreken van het Rundvee door K. HOEFNAGEL, Plaatsvervangend-districtsveearts, Directeur der gemeente-slachtplaats te Utrecht, Buitengewoon leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool. Met 20 illustraties naar de natuur en uitvoerig register. Gouda, G. B. VAN GOOR Zonen, 1907.

De heer HOEFNAGEL heeft er zich — op verzoek van de uitgevers — voorgezet om een populaire beschrijving te geven van een aantal ziekten en gebreken van het rundvee. Dat de veehouders een juist inzicht krijgen in het wezen en de bestrijding van allerlei ziekten is zeer nuttig; nu laten zij uit onbekendheid met de in de laatste jaren ingevoerde behandelingsmethoden dikwijls ziekten voortwoekeren, welke gemakkelijk bestreden konden worden, terwijl zij niet in staat zijn die maatregelen te nemen, welke dikwijls nadeelen kunnen voorkomen. Het is duidelijk, dat ziekten als miltvuur, boutvuur, tuberculose, infectieuse abortus — hier hooren wij de voor ons nieuwe mededeeling, dat de Rijks seruminrichting te Rotterdam vermoedelijk binnen niet al te langen tijd tegen dit lijden een serum zal

vervaardigen — de besmettelijke scheedecatarrh, de ziekten der jonge kalveren, piroplasmose, de ziekten na den partus, de uierziekten, aanleiding gaven tot uitvoerige en zeker voor den veehouder belangrijke beschouwingen. De schrijver deelt juist dat mede, wat de veehouder noodig heeft te weten, en heeft zich niet laten verlokken tot het geven van allerlei voorschriften en het aanbevelen van medicamenten.

Aan de beschrijving der ziekten zijn enkele hoofdstukken toegevoegd over het veeartsenijkundig staatstoezicht, over de Rijks seruminrichting en de keuring van vee en vleesch. Een 20-tal goede illustraties, bijna alle naar photo's (o.a. het portret van den heer SCHMIDT te Kolding), slechts drie uit DE BRUIN's «*Die Geburtshilfe beim Rind*» versieren en verduidelijken den tekst.

Het werkje zal er zeker toe bijdragen de rationeele behandeling van verschillende ziekten te bevorderen, wat zeker geen geringe verdienste is. Ik wensch dan ook HOEFNAGEL's boek in handen van alle ontwikkelde veehouders. Zeker zullen de praktizeerende veeartsen meermalen kunnen waarnemen, dat vele onjuiste meeningen verdwenen zijn, om plaats te maken voor goede gezonde begrippen. Werkjes als dit boek helpen daartoe mede. Ik noem HOEFNAGEL's boek een aanwinst in de literatuur voor onze landbouwers, waarin helaas nog zooveel voorkomt, dat bij weging te licht wordt bevonden.

Enkele wenschen uit ik voor een nieuwen druk.

Het toevoegen van hoofdstukken over ziekten van de klauwen en over melkgebreken. Het mond- en klauwzeer niet medegerekend, worden slechts zes regels (blz. 199) aan de ziekten der klauwen gewijd, wat wel wat al te bescheiden is, waar terstond daarop 2 pagina's (200 en 201) worden gevuld met mededeelingen over finnen bij het rund. Van melkgebreken is enkele malen even sprake, doch ook hier zou meer uitvoerigheid niet overbodig zijn.

Bij de behandeling der tuberculose had ik gaarne uitvoerig de van rijkswege genomen maatregelen ter bestrijding dezer ziekte en de nu reeds verkregen resultaten gevonden en verder een korte mededeeling over de pogingen van VON BEHRING en anderen om runderen te immuniseeren. Ook is het, dunkt mij, een verzuim, dat in het geheel niet wordt gerept van de door zeer velen als vaststaand beschouwde identiteit van humane en bovine tuberculose, en van de gevaren daardoor aan het gebruik van vleesch en melk van

tuberculeuse koeien verbonden. In deze zaken ware voorlichting nuttig!

Het noemen van namen, welke veehouders in enkele streken of provinciën aan ziekten geven, als: «klierkop», «wei», «potlijf», «de legger uit», «wrang», enz. dient te worden nagelaten, daar dit veehouders in andere streken, waar weer andere namen in gebruik zijn, in verwarring brengt.

Verder zouden enkele opmerkingen te maken zijn.

Bij de verwijdering van een vreemd voorwerp uit den slokdarm door den mond had behooren te worden vermeld, dat het hoofd daarbij laag moet worden gehouden, wat in de praktijk gewoonlijk door veehouders wordt verzuimd.

Meer duidelijkheid zou ik wenschen, waar geschreven staat (pag. 104) «een zweep, waarmede hij (de veehouder) langs de mondholte in den slokdarm dringt».

Bij de behandeling der ziekten van maag en darmen zou een bespreking van pensatonie, waarbij de veehouder «de boekmaagverstopping» als het primaire lijden beschouwt, op haar plaats zijn.

Zulke opmerkingen zouden er wellicht meer zijn te maken, doch welk menschenwerk is volmaakt?

Het geheel is goed geslaagd; de uitgever zorgde voor een nette uitvoering en een fleurig bandje.

De veeartsen kunnen het den veehouders gerust aanbevelen.

H. M. Kroon.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Mededeelingen van het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur brengt ter kennis van de leden der Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde dat, wegens de internationale en nationale landbouwtentoonstelling en het internationaal zuivelcongres met daaraan verbonden veeartsenijkundige subsectie, de 48ste algemeene vergadering van genoemde Maatschappij te Utrecht zal plaats hebben op Vrijdag en Zaterdag 11 en 12 October aanstaande.

Het hoofdbestuur heeft aan den heer A. van Leeuwen, districtsveearts te Utrecht, op diens verzoek eervol ontslag verleend

als lid der commissie, welke zal onderzoeken of een bepaalde wettelijke regeling betreffende koop en verkoop van vee wenschelijk moet worden geacht, onder dankzegging voor de bewezen diensten.

Het hoofdbestuur heeft een schrijven gericht aan den heer directeur-generaal van den landbouw met verzoek te willen bevorderen, dat voortaan tuberculine-entingen uitsluitend door veeartsen worden verricht en dus de veeopzichters van deze werkzaamheden uit te sluiten.

Het hoofdbestuur heeft een schrijven gericht aan den minister van landbouw, nijverheid en handel, waarin is medegedeeld, dat er groot gevaar is gelegen in den vrijen uitvoer van honden uit kringen, waarin zich gevallen van hondsdolheid hebben voorgedaan of waar tengevolge van deze gevallen het gebruik van een muilkorf is voorgeschreven, terwijl er gevallen van hondsdolheid in andere provinciën zijn voorgekomen, nadat honden uit een besmetten kring in de provincie Noord-Brabant naar elders waren vervoerd.

In verband hiermede verzocht het hoofdbestuur zijn excellentie den uitvoer van honden te verbieden uit kringen, waar het muilkorven is voorgeschreven.

STATUTEN der «Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, te Utrecht». Gewijzigde statuten, goedgekeurd bij koninklijk besluit van 3 Mei 1907, n°. 84.

Hoofdstuk I.

Van het doel der Maatschappij.

Art. 1. De Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, gevestigd te Utrecht, stelt zich ten doel de veeartsenijkunde te bevorderen.

Art. 2. De Maatschappij tracht dit doel te bereiken:

a. door bevordering van veeartsenijkundige wetenschap en kennis;

b. door bevordering van de maatschappelijke belangen der

veeartsen in Nederland, voor zooverre deze belangen niet in strijd zijn met het algemeen belang;

c. door toezicht op en medewerking aan de ontwikkeling en uitvoering van wetten, welke de belangen van de veeartsenijkunde, van de veeartsen en van den gezondheidstoestand van den veestapel raken, alsmede van de volksgezondheid, voor zooverre deze belangen gediend worden door veeartsenijkundige wetenschap.

Art. 3. Inrichting en werkzaamheden der Maatschappij worden nader geregeld bij huishoudelijk reglement, hetwelk geen bepalingen mag bevatten, strijdende met deze statuten.

Hoofdstuk II.

Van de samenstelling der Maatschappij.

Art. 4. De Maatschappij is samengesteld uit bijzondere afdeelingen en een algemeene afdeeling.

Art. 5. De bijzondere afdeelingen bestaan uit gewone en buitengewone leden, de algemeene afdeeling bestaat uitsluitend uit gewone leden.

Art. 6. De Maatschappij kan bovendien eereleden en correspondeerende leden benoemen.

Hoofdstuk III.

Van de leden.

Art. 7. Allen die bevoegd zijn hier te lande de veeartsenijkunde uit te oefenen, benevens de leeraren van 's Rijks veeartsenijschool, kunnen tot gewone leden der Maatschappij worden aangenomen.

Zij verkrijgen het lidmaatschap der Maatschappij:

1. door toelating bij een bijzondere afdeeling; of
2. door aanneming door het hoofdbestuur.

Niemand kan lid zijn van meer dan één afdeeling.

Art. 8. Allen die, ofschoon geen veeartsen, de bereiking van het doel der Maatschappij wenschen te bevorderen, kunnen tot buitengewone leden door de bijzondere afdeelingen worden aangenomen, alsmede zij die, ofschoon wel als veearts gediplomeerd,

niet meer op veeartsenijkundig gebied werkzaam zijn, of buiten Nederland zijn gevestigd.

Art. 9. Allen die zich jegens de Maatschappij of de wetenschap bijzonder verdienstelijk maken, kunnen op voordracht van het hoofdbestuur of van een bijzondere afdeeling, tot eereleden, of, indien het buitenlandsche personen betreft, tot correspondeerende leden worden benoemd.

Art. 10. Het gewoon en buitengewoon lidmaatschap gaat verloren:

1°. door opzegging;

2°. door overlijden;

3°. door schrapping.

Art. 11. De rechten en verplichtingen der leden worden omschreven in het huishoudelijk reglement.

Hoofdstuk IV.

Van de afdeelingen.

Art. 12. Acht of meer leden der Maatschappij kunnen zich tot een bijzondere afdeeling vereenigen.

De erkenning van deze afdeeling geschiedt door het hoofdbestuur.

Maakt het hoofdbestuur bezwaar tegen de erkenning van een afdeeling, dan wordt daarover door de algemeene vergadering beslist.

Zij die het lidmaatschap verkregen hebben op de wijze, bedoeld in art. 7 sub 2, vormen de algemeene afdeeling.

Art. 13. De rechten en verplichtingen der afdeelingen worden geregeld bij het huishoudelijk reglement.

Elke bijzondere afdeeling regelt bij eigen huishoudelijk reglement haar inrichting en werkzaamheden; dit reglement verkrijgt eerst kracht door de goedkeuring van het hoofdbestuur.

Maakt het hoofdbestuur bezwaar tegen de goedkeuring van een huishoudelijk reglement, dan wordt daarover door de algemeene vergadering beslist.

Art. 14. Bijzondere afdeelingen welke handelen in strijd met de statuten en reglementen der Maatschappij of met een besluit der algemeene vergadering kunnen door de algemeene vergadering met $\frac{2}{3}$ der aanwezige stemmen worden ontbonden; er dient echter door het hoofdbestuur een praeadvies te worden uitgebracht.

Hoofdstuk V.

Van het hoofdbestuur.

Art. 15. Het hoofdbestuur bestaat uit een voorzitter, een onder-voorzitter, een 1ste-secretaris, een 2de secretaris en een penningmeester.

Zij worden uit de in Nederland woonachtige gewone leden door de algemeene vergadering voor den tijd van 5 jaar gekozen.

Art. 16. De handhaving van de statuten en de reglementen, de behartiging van de belangen der Maatschappij en de uitvoering van haar besluiten zijn opgedragen aan het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur vertegenwoordigt de Maatschappij in en buiten rechten.

Het hoofdbestuur is van zijn handelingen, desgevraagd, verantwoording schuldig aan de algemeene vergadering.

Art. 17. Tot bezwaring en vervreemding van de bezittingen der Maatschappij behoeft het hoofdbestuur de machtiging der algemeene vergadering.

Hoofdstuk VI.

Van de vergaderingen.

Art. 18. Jaarlijks wordt, op een bij het huishoudelijk reglement te bepalen tijd, een algemeene vergadering gehouden, bij welke de wetgevende macht in de Maatschappij berust.

Indien het hoofdbestuur het noodig acht of minstens 3 afdeelingen het verlangen, wordt een buitengewone algemeene vergadering belegd.

Art. 19. Het hoofdbestuur is bevoegd in spoedeischende gevallen met afgevaardigden van elk der bijzondere afdeelingen overleg te plegen in een bijzondere vergadering.

Het hoofdbestuur is verplicht een zoodanige bijzondere vergadering te beleggen, indien 3 afdeelingen dit verlangen.

Art. 20. Ieder lid der Maatschappij heeft toegang tot de algemeene vergaderingen en bezit het recht om aan de beraadslagingen deel te nemen.

Art. 21. De afgevaardigden der bijzondere afdeelingen, benevens alle gewone leden die niet door een dier afgevaardigden worden vertegenwoordigd, kunnen aan de stemming deelnemen.

Art. 22. Alle besluiten worden, indien niet anders bepaald, bij volstrekte meerderheid van stemmen genomen. Indien over een voorstel de stemmen staken, wordt het beschouwd te zijn verworpen.

Hoofdstuk VII.

Van de geldmiddelen.

Art. 23. De geldmiddelen der Maatschappij worden gevonden uit de jaarlijksche bijdragen der gewone en buitengewone leden, uit giften en erflatingen en uit renten van belegde gelden.

Art. 24. De vaststelling der jaarlijksche bijdragen wordt bij huishoudelijk reglement geregeld.

Hoofdstuk VIII.

Van de verandering der statuten.

Art. 25. Deze statuten kunnen niet worden gewijzigd of uitgebreid dan ten gevolge van een voorstel daartoe, dat in het programma voor de algemeene vergadering is opgenomen en in die vergadering met minstens $\frac{2}{3}$ der uitgebrachte stemmen is aangenomen.

De gewijzigde statuten treden in werking, zoodra daaraan de koninklijke goedkeuring is verleend.

Slotbepalingen.

Art. 26. De vereeniging is aangegaan voor een tijdvak van 29 jaar, te rekenen van 4 April 1890.

Vóór het einde van dezen termijn zal over het al of niet voortbestaan der Maatschappij worden beslist.

Art. 27. Ontbinding der Maatschappij kan alleen geschieden ten gevolge van een voorstel daartoe, dat in het programma voor de algemeene vergadering is opgenomen en in die vergadering met minstens $\frac{2}{3}$ der uitgebrachte stemmen is aangenomen.

Bij aanneming van het voorstel zijn zij, die zich tegen het voorstel tot ontbinding hebben verklaard, bevoegd de afgifte aan hen te eischen van de goederen der Maatschappij tegen betaling eener vergoeding tot een bedrag, bij scheidsrechterlijke uitspraak vast te stellen en tegen overneming van alle verplichtingen, uit

art. 1702 van het Burgerlijk wetboek voor de gezamenlijke leden der Maatschappij voortvloeiende.

Bij het besluit tot ontbinding wordt de benoeming der scheidsrechters geregeld en een andere instelling, met een doel zooveel mogelijk overeenkomende met dat der Maatschappij, aangewezen aan welke bovenbedoelde vergoeding zal worden uitgekeerd of aan welke de goederen der Maatschappij worden toegewezen, indien de minderheid van haar bevoegdheid tot het overnemen daarvan niet binnen 1 jaar na de goedkeuring van het voorstel door de leden heeft gebruik gemaakt.

Het op het oogenblik der ontbinding zitting hebbend hoofdbestuur is met de liquidatie belast.

H. M. Kroon, *voorzitter.*
Dr. D. A. de Jong, *ondervoorzitter.*
D. F. van Esveld, *penningmeester.*
K. Hoefnagel, 1ste *secretaris.*
Dr. H. Markus, 2de *secretaris.*

Huishoudelijk reglement der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Hoofdstuk I.

Van de werkzaamheden.

Art. 1. De Maatschappij geeft aan haar in art. 2 der statuten omschreven werkplan uitvoering, onder meer, door de volgende middelen:

a. het houden van algemeene, bijzondere en afdeelingsvergaderingen, waar onderwerpen welke de veeartsenijkunde, verwante wetenschappen of het veeartsenijkundig onderwijs betreffen, worden behandeld;

b. het uitgeven van een tijdschrift als officiëel orgaan der Maatschappij en eventueel van andere periodieken, en van rapporten;

c. het instandhouden en uitbreiden van een veeartsenijkundige bibliotheek;

d. het zich in verbinding stellen met en het zenden van

afgevaardigden naar vergaderingen van binnen- en buitenlandsche genootschappen en congressen van veeartsenijkunde en verwante wetenschappen.

Art. 2. Voor bijzondere onderwerpen kan de algemeene vergadering commissiën benoemen of een of meer personen committeeren.

Art. 3. De commissiën, bedoeld bij art. 2, blijven zonder verplichte aftreding der leden bestaan, totdat zij door de algemeene vergadering worden ontbonden; de gecommitteerden blijven evenzoo in functie, totdat zij door die vergadering van hun taak worden ontheven.

In de hoedanigheid van adviseerend lichaam is de bevoegdheid der commissiën en der gecommitteerden beperkt tot het indienen aan het hoofdbestuur of aan de algemeene vergadering van zoodanige voorstellen als in het belang van het betreffend onderwerp wenschelijk worden geacht, tenzij de algemeene vergadering bepaalt, dat een commissie of een gecommitteerde meerdere zelfstandigheid zal genieten; commissiën en gecommitteerden zijn verplicht te allen tijde aan het hoofdbestuur de gewenschte inlichtingen te verstrekken en brengen jaarlijks vóór 1 Mei aan het hoofdbestuur verslag uit omtrent hun werkzaamheden in het afgeloopen jaar. Deze bepalingen gelden niet voor de commissie van redactie voor het tijdschrift, voor welke afzonderlijke bepalingen zijn vastgesteld.

Art. 4. De door de algemeene vergadering of door het hoofdbestuur benoemde commissiën en gecommitteerden ontvangen van de algemeene vergadering of van het hoofdbestuur hun opdracht en zoo noodig een crediet ter voorziening in de onvermijdelijke kosten van hun arbeid. Hun archief wordt na afloop van hun arbeid aan het hoofdbestuur overgedragen en in het archief der Maatschappij bewaard.

Art. 5. Zij zijn gehouden telken jare vóór 1 Januari opgave van hun uitgaven aan den penningmeester in te zenden en zijn gemachtigd om, indien hun nasporingen of werkzaamheden buitengewone geldelijke opofferingen vereischen, daaromtrent de noodige voorstellen aan het hoofdbestuur te doen.

Art. 6. Aan de rapporteurs der commissiën en aan de gecommitteerden, wier verslagen vanwege de Maatschappij zijn gepubliceerd, kan, op voordracht van het hoofdbestuur, door de algemeene vergadering een honorarium worden toegekend.

Hoofdstuk 2.

Van de rechten en verplichtingen van de afdeelingen en de leden.

Art. 7. De eereleden en de correspondeerende leden worden, op voorstel van het hoofdbestuur of van een bijzondere afdeeling, in een algemeene vergadering bij meerderheid van 2/3 der uitgebrachte stemmen benoemd.

Alvorens een dergelijk voorstel op het programma eener algemeene vergadering te plaatsen, zal het hoofdbestuur de bijzondere afdeelingen in de gelegenheid stellen daaromtrent haar meening uit te spreken.

Art. 8. De eereleden en de correspondeerende leden worden door het hoofdbestuur uitgenoodigd tot het bijwonen der algemeene vergaderingen, ontvangen het tijdschrift en alle andere van de Maatschappij uitgaande publicatiën en hebben een adviseerende stem, tenzij zij tevens gewoon lid zijn.

Art. 9. Wie gewoon of buitengewoon lid eener bijzondere afdeeling wenscht te worden, meldt zich daartoe rechtstreeks of door tusschenkomst van een der leden bij het bestuur dier afdeeling aan, dat hiervan, door middel van het oproepingsbriefje voor de eerstvolgende afdeelingsvergadering, kennis geeft aan de leden.

De candidaat wordt geacht als lid te zijn aangenomen, indien in genoemde vergadering de meerderheid van de uitgebrachte stemmen zich voor de toelating verklaart.

Indien de candidaat lid was van de algemeene of van een bijzondere afdeeling, wordt van zijn aanneming tot lid eener andere afdeeling door haar secretaris kennis gegeven, in het eerste geval aan den 1ste secretaris van het hoofdbestuur, in het tweede geval aan den secretaris der bijzondere afdeeling, welke het lid verliet. Een zoodanige aanneming gaat steeds in met het maatschappelijk jaar.

Art. 10. Wie lid der algemeene afdeeling wenscht te worden, meldt zich daartoe bij het hoofdbestuur aan, dat zoo spoedig mogelijk, door minstens drie zijner leden met meerderheid van stemmen hieromtrent een beslissing neemt.

Gewone leden van bijzondere afdeelingen kunnen, met ingang van het maatschappelijk jaar, overgaan tot de algemeene af-

deeling door van hun voornemen te doen blijken aan het bestuur hunner afdeeling en aan den 1ste secretaris van het hoofdbestuur.

Art. 11. Elke bijzondere afdeeling richt haar bestuur naar eigen goedvinden in. De secretaris voert de briefwisseling met het hoofdbestuur en zendt jaarlijks vóór 1 Januari een ledenlijst en vóór 1 Mei een verslag omtrent de werkzaamheden en den toestand der afdeeling gedurende het afgeloopen jaar aan den 1ste secretaris; tevens doet hij dezen vóór 1 Januari opgave van het lid, dat gedurende het volgend maatschappelijk jaar de afdeeling zal vertegenwoordigen in de bijzondere vergadering, bedoeld bij art. 19 der statuten.

De penningmeester treedt over geldzaken in rechtstreeksche briefwisseling met het hoofdbestuur en zendt vóór 1 Mei de voor de gewone en buitengewone leden der afdeeling verschuldigde jaarlijksche bijdragen aan den penningmeester van het hoofdbestuur. Deze is bevoegd na dien datum over genoemde bijdragen te beschikken; de kosten hiervan komen dan voor rekening der nalatige afdeeling.

Wanneer een bijzondere afdeeling in gebreke blijft, geeft het hoofdbestuur daarvan kennis aan de algemeene vergadering, welke de te nemen maatregelen bepaalt.

Art. 12. Elke bijzondere afdeeling en ieder lid heeft het recht om voorstellen, welker behandeling binnen de grenzen van de werkzaamheden der Maatschappij valt, aan de algemeene vergadering aan te bieden. Zulke voorstellen moeten, voorzien van een voldoende toelichting, vóór 1 April aan het hoofdbestuur zijn ingediend, om op de eerstvolgende algemeene vergadering te kunnen worden behandeld.

Elke bijzondere afdeeling heeft de bevoegdheid een gewoon lid der Maatschappij aan het hoofdbestuur op te geven, als zijnde haars inziens het meest geschikt ter vervanging van het aan de beurt van aftreding zijnde lid van het hoofdbestuur of ter vervulling eener tusschentijds ontstane vacature.

Deze opgaven worden, wat de periodieke aftreding betreft, in het programma der algemeene vergadering vermeld, indien zij:

1°. vóór 1 Juni zijn ingezonden;

2°. vergezeld zijn van een schrijven van den secretaris der betreffende afdeeling, waaruit nadrukkelijk blijkt, dat het afdeelingsbestuur zich heeft overtuigd van de bereidwilligheid van het

opgegeven lid tot het eventueel aanvaarden van bovenbedoeld lidmaatschap van het hoofdbestuur.

De opgaven betreffende een tusschentijdsche vacature geschieden op verzoek van het hoofdbestuur en moeten vóór den in dat verzoek genoemden datum zijn ingekomen; het sub 2 genoemd schrijven wordt ook in dit geval vereischt.

Art. 13. Elke afdeeling zal aan alle leden der Maatschappij toegang verleenen tot haar wetenschappelijke werkzaamheden.

Art. 14. Het is aan de afdeelingen niet geoorloofd zich rechtstreeks tot de regeering of tot de wetgevende macht te wenden dan na verkregen goedkeuring van het hoofdbestuur.

Indien het hoofdbestuur weigert deze goedkeuring te verleenen, kan de afdeeling zich beroepen op de algemeene vergadering.

Elke afdeeling kan, binnen de grenzen harer bevoegdheid, in zaken van plaatselijk en gewestelijk belang zich richten tot plaatselijke en gewestelijke besturen en instellingen.

Art. 15. Elke bijzondere afdeeling is bevoegd bij het hoofdbestuur een aanklacht tegen een lid der Maatschappij in te dienen; deze aanklacht behoort grondig gemotiveerd en uitvoerig toegelicht te zijn en de handteekeningen te dragen van minstens 2/3 van het aantal leden der betreffende afdeeling.

Het hoofdbestuur is verplicht een voorloopig onderzoek in te stellen en heeft de bevoegdheid pogingen aan te wenden tot bemiddeling.

Na afloop van bedoeld onderzoek en eventueel na het falen van de pogingen tot bemiddeling, roept het hoofdbestuur de bijzondere vergadering volgens art. 19 der statuten bijeen, voor welke vergadering het partijen uitnoodigt te verschijnen, met dien verstande, dat de onderteekenaren van de aanklacht uit hun midden één lid aanwijzen, aan wien zij hun vertegenwoordiging ter bijzondere vergadering opdragen.

Dit lid mag niet tevens zijn aangewezen ingevolge art. 34, 1ste alinea van dit reglement.

De voorzitter brengt nu de aanklacht ter kennis der vergadering en deelt de feiten mede welke door het voorloopig onderzoek aan het licht zijn gekomen; vervolgens hoort hij de partijen en stelt de afgevaardigden der afdeelingen en de leden van het hoofdbestuur in de gelegenheid het woord te voeren en aan partijen inlichtingen te vragen.

Daarna doet de bijzondere vergadering uitspraak; de schuldigverklaring behoort met minstens 2/3 van het aantal uitgebrachte stemmen te geschieden. Nadat de schuldigverklaring is geschied, bepaalt de bijzondere vergadering de op te leggen straf; zij doet tot dit doel, eveneens met minstens 2/3 der uitgebrachte stemmen, een keuze uit de navolgende straffen:

a) een schriftelijke berisping;

b) het ontzeggen van den toegang tot de algemeene, de bijzondere en de afdeelingsvergaderingen gedurende een te bepalen termijn;

c) het ontnemen van alle rechten van het lidmaatschap gedurende een te bepalen termijn;

d) de schrapping.

Al deze straffen kunnen eventueel verzwaard worden door publicatie in het tijdschrift.

Art. 16. De bijzondere afdeelingen bepalen zelf het bedrag van de contributie harer leden, doch storten jaarlijks vóór 1 Mei voor elk buitengewoon lid f 5.—, voor elk gewoon lid een zoodanige bijdrage als jaarlijks door de algemeene vergadering op voorstel van het hoofdbestuur wordt bepaald, in de kas der Maatschappij.

De leden der algemeene afdeeling betalen jaarlijks vóór 1 Mei laatstbedoelde bijdrage aan den penningmeester van het hoofdbestuur, die hierover per postquitantie beschikt. Bij niet-betaling wordt binnen een maand nogmaals een postquitantie aangeboden; geschiedt ook dit zonder resultaat, dan volgt een aanschrijving van den penningmeester; blijft men hierna in gebreke binnen een week te betalen, dan wordt men beschouwd als lid der Maatschappij ontslag te hebben genomen.

Wie lid der Maatschappij wordt in de tweede helft van het maatschappelijk jaar betaalt daarvoor de helft der contributie, terwijl de bijzondere afdeelingen voor zulke leden ook de helft der aangegeven bedragen in de algemeene kas storten. Deze halfjaarlijksche bedragen moeten binnen één maand na de benoeming van het lid worden voldaan.

Het maatschappelijk jaar begint 1 Januari.

Hoofdstuk 3.

Van het hoofdbestuur.

Art. 17. Overeenkomstig art. 15 der statuten worden de leden

van het hoofdbestuur door de algemeene vergadering voor den tijd van 5 jaar gekozen.

Zij treden in functie op den 1sten Januari, volgende op de algemeene vergadering waarin zij gekozen zijn.

Jaarlijks treedt een der leden af; de voorzitter, de ondervoorzitter en de 2de secretaris zijn niet dan na een jaar, de 1ste secretaris en de penningmeester zijn terstond herkiesbaar.

De aftreding geschiedt op den 31sten December; een lid, gekozen voor een tusschentijdsche vacature, treedt af wanneer zijn voorganger zou zijn afgetreden, doch is terstond herkiesbaar.

Indien een lid van het hoofdbestuur tot een andere functie in dat bestuur wordt gekozen en het deze benoeming aanvaardt, zal staande de vergadering waarin dit plaats heeft, in de vacature worden voorzien.

Art. 18. De verkiezing der leden van het hoofdbestuur geschiedt door de algemeene vergadering bij volstrekte meerderheid van stemmen.

Wanneer na twee geheel vrije stemmingen niemand de volstrekte meerderheid heeft verkregen, wordt een gebonden stemming gehouden tusschen twee candidaten, waarop de meeste stemmen werden uitgebracht.

Bij deze, gelijk bij alle stemmingen over personen, wordt bij staking van stemmen de oudste in jaren geacht gekozen te zijn.

Art. 19. Het hoofdbestuur geeft den gekozene terstond kennis van zijn verkiezing met verzoek om spoedig antwoord. Bij weigering om het lidmaatschap van het hoofdbestuur te aanvaarden, gaat de algemeene vergadering tot een nieuwe keuze over.

Wanneer deze weigering na het sluiten der algemeene vergadering bekend wordt, of indien er tusschentijds een vacature in het hoofdbestuur ontstaat, waarvan de onmiddellijke vervulling door dringende omstandigheden wordt geëischt, zullen de afdeelingen worden aangeschreven om uit de lijst der aanbevolenen, samengesteld volgens art. 12, 2de alinea, een keuze te doen. Hij die daarbij de meeste stemmen op zich vereenigt, is voor de bedoelde betrekking gekozen, totdat in de eerstvolgende algemeene vergadering een verkiezing volgens art. 17 heeft plaats gehad. Het dan gekozen lid treedt, zoo hij de benoeming aanneemt, terstond in functie.

Art. 20. Het hoofdbestuur brengt jaarlijks in de algemeene

vergadering verslag uit over den toestand van de Maatschappij, van haar geldmiddelen en van de bibliotheek, en dient zoodanige voorstellen in, als het in het belang der Maatschappij noodzakelijk acht.

Art. 21. Het hoofdbestuur dient jaarlijks in de algemeene vergadering een begrooting in voor het volgend jaar; deze begrooting wordt in het programma dier vergadering opgenomen en mag in haar geheel met geen hooger bedrag dan f 50 worden overschreden zonder toestemming der bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten.

Art. 22. Het hoofdbestuur vergadert zoo dikwijls als dit door den voorzitter of twee andere leden van het hoofdbestuur in het belang der Maatschappij noodig wordt geacht.

De 1ste secretaris vermeldt in den oproepingsbrief de te behandelen punten.

Art. 23. De 1ste secretaris is, bijgestaan door den 2de secretaris, belast met het houden van de notulen der vergaderingen van het hoofdbestuur en van de bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten, met het voeren der correspondentie en met de redactie van alle stukken de Maatschappij betreffende, voor zoover die niet aan een commissie of aan een ander lid van het hoofdbestuur is opgedragen. Hij bewaart het archief der Maatschappij.

De notulen der algemeene vergaderingen worden opgemaakt en vastgesteld door een commissie, bestaande uit de twee secretarissen en een telkenmale door de vergadering aan te wijzen lid; het stenographisch verslag dient daarbij als leidraad. Deze notulen worden daarna zoo spoedig mogelijk in het tijdschrift gepubliceerd.

Art. 24. De penningmeester int gelden en doet betalingen op last van het hoofdbestuur en brengt jaarlijks aan het hoofdbestuur verslag uit van zijn rekening over het afgeloopen jaar. Het nazien der rekening geschiedt staande de algemeene vergadering door drie der afgevaardigden van de bijzondere afdeelingen, daartoe door den voorzitter uitgenoodigd.

Hij beschikt over de exemplaren van de statuten en het reglement der Maatschappij en verstrekt deze aan de nieuwe leden, eventueel op aanvrage van het bestuur eener bijzondere afdeeling

Art. 25. De leden van het hoofdbestuur kunnen schrijfloonen

en porto's in rekening brengen; de 1ste secretaris kan bovendien een door de algemeene vergadering te bepalen toelage ontvangen.

Aan de leden van het hoofdbestuur, aan de afgevaardigden ter bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten, aan de leden der door de algemeene vergadering benoemde commissiën en aan de gecommitteerden kunnen, volgens een door die vergadering vast te stellen tarief, reis- en verblijfkosten worden vergoed.

Als regel geldt, dat de betreffende declaratiën binnen drie maanden bij den penningmeester van het hoofdbestuur worden ingediend; in bijzondere gevallen kan door het hoofdbestuur een verlenging van dezen termijn worden toegestaan; de leden van permanente commissiën en de gecommitteerden dienen hun declaratiën over het afgeloopen jaar vóór 15 Januari in.

Hoofdstuk 4.

Van de algemeene en van de bijzondere vergadering.

Art. 26. Ter voldoening aan art. 18 der statuten wordt vastgesteld, dat de algemeene vergadering gedurende minstens twee dagen gewoonlijk in de maand September zal worden gehouden en wel in de gemeente, daartoe door de vorige vergadering aangewezen.

Zooveel mogelijk worden op den eersten dag de huishoudelijke, op den tweeden dag de wetenschappelijke werkzaamheden aan de orde gesteld.

Art. 27. Elke bijzondere afdeeling kan een harer gewone leden, mits geen lid van het hoofdbestuur zijnde, naar de algemeene vergadering afvaardigen.

Deze afgevaardigden moeten voorzien zijn van een volmacht van het bestuur hunner afdeeling, waarin tevens zijn vermeld het aantal en de namen der gewone leden, die aanwezig waren in de vergadering, waarin hun benoeming tot afgevaardigde plaats vond.

Art. 28. Het hoofdbestuur schrijft de algemeene vergadering uit en maakt van de werkzaamheden een programma op, dat minstens twee maanden te voren aan alle leden der Maatschappij wordt toegezonden.

Art. 29. De ingevolge art. 12, 1ste alinea, van dit reglement

ingekomen voorstellen worden met de toelichting in de Mei-aflevering van het tijdschrift gepubliceerd, met uitzondering van zoodanige, waardoor, naar het oordeel van het hoofdbestuur, de waardigheid of de belangen der Maatschappij zouden kunnen worden geschaad.

In laatst bedoeld geval geeft het hoofdbestuur de betreffende afdeeling of het betreffende lid, onder opgave der redenen, in overweging het voorstel in te trekken ; wordt het voorstel daarop niet ingetrokken, dan wordt het voorloopig niet gepubliceerd en beslist de algemeene vergadering of de redenen van het hoofdbestuur al dan niet voldoende zijn.

Worden die redenen onvoldoende geacht, dan wordt het voorstel naar de eerstvolgende algemeene vergadering verwezen, tenzij de voorstellende afdeeling wenscht en de vergadering hiermede instemt, dat het na afloop der beschreven werkzaamheden alsnog in behandeling worde genomen.

Art. 30. Het hoofdbestuur neemt de voorstellen met toelichting en de amendementen met toelichting, voor zoover de laatste zijn ingezonden vóór 15 Juni, onder vermelding van de namen der inzenders, in het programma der algemeene vergadering op en brengt daarbij een gemotiveerd praeadvies uit.

Het hoofdbestuur heeft het recht spoedeischende voorstellen op het programma der algemeene vergadering te plaatsen, al zijn deze voorstellen na 1 April ingekomen en daardoor niet op de bovenbeschreven wijze behandeld.

Art. 31. Voorstellen, niet in het programma opgenomen, worden niet in behandeling gebracht, tenzij zij vóór den aanvang der vergadering den voorzitter schriftelijk zijn aangeboden en door minstens drie afgevaardigden worden ondersteund.

Art. 32. De afgevaardigden der afdeelingen worden door den voorzitter in de gelegenheid gesteld vóór de overige leden te spreken en te stemmen.

Niemand mag meer dan driemaal het woord voeren over hetzelfde onderwerp, tenzij met toestemming der vergadering.

Bij de stemming over een voorstel, opgenomen in het programma, geven de afgevaardigden het aantal stemmen op, dat zich in hun afdeeling vóór en tegen het voorstel verklaarde; indien de stemming personen geldt, brengen zij op elken persoon zooveel stemmen uit als deze in hun afdeeling heeft verkregen. Overigens wordt

het vrije mandaat als regel aangenomen, tenzij in de volmacht der afgevaardigden anders is bepaald.

De stemming over personen geschiedt schriftelijk.

Indien over een voorstel de stemmen staken, wordt dit geacht te zijn verworpen.

Art. 33. De in art. 18 der statuten genoemde buitengewone algemeene vergadering wordt belegd, indien de behandeling eener zaak geen uitstel gedoogt en niet door schriftelijke raadpleging der afdeelingen of der leden of door een bijzondere vergadering volgens art. 19 der statuten, kan worden afgedaan.

Indien minstens drie afdeelingen het verlangen daartoe schriftelijk te kennen geven, is het hoofdbestuur verplicht binnen den tijd van zes weken een buitengewone algemeene vergadering te beleggen.

Art. 34. Voor de bijzondere vergadering, bedoeld in art. 19 der statuten, wordt telkens voor één jaar door elke bijzondere afdeeling een harer gewone leden, mits geen lid van het hoofdbestuur zijnde, aangewezen. Indien minstens drie afdeelingen het verlangen daartoe schriftelijk te kennen geven, is het hoofdbestuur verplicht binnen vier weken een dergelijke vergadering te beleggen.

Art. 35. Het hoofdbestuur beslist omtrent den tijd en de plaats der buitengewone algemeene en der bijzondere vergadering. Eerstgenoemde vergadering wordt minstens een maand, laatstgenoemde minstens twee weken te voren uitgeschreven, met opgave der te behandelen zaken, waartoe de besluiten zich moeten bepalen.

Art. 36. De voorzitter leidt de vergaderingen en verleent en ontneemt het woord.

Art. 37. In den regel worden tot de algemeene vergadering alleen leden der Maatschappij toegelaten; het hoofdbestuur is bevoegd uitzonderingen hierop toe te staan, doch blijft tevens gerechtigd de vergadering desgewenscht te veranderen in een met gesloten deuren.

Hoofdstuk 5.

Van het tijdschrift.

Art. 38. Het orgaan der Maatschappij draagt den naam van *Tijdschrift voor Veeartsenijkunde* en wordt op haar kosten uitge-

geven door het hoofdbestuur, met behulp van een afzonderlijke commissie vau redactie, waarvan de leden door de algemeene vergadering worden benoemd bij volstrekte meerderheid van stemmen.

Deze commissie treedt om de drie jaar af, doch haar leden zijn dadelijk herkiesbaar.

Zij brengt jaarlijks omtrent den toestand van het tijdschrift een verslag uit aan het hoofdbestuur, hetwelk dit ter kennis brengt van de leden.

Art. 39. In het tijdschrift worden opgenomen de verslagen omtrent den toestand en de werkzaamheden van de Maatschappij en haar afdeelingen over het afgeloopen jaar, alsmede alles wat de Maatschappij of het hoofdbestuur wenscht te publiceeren.

Artikelen, aan de commissie van redactie ter plaatsing in het tijdschrift toegezonden, worden daarin opgenomen indien zij deze artikelen daarvoor geschikt acht.

De Mei-aflevering zal de voorstellen bevatten voor de eerstvolgende algemeene vergadering, benevens hun toelichting.

Art. 40. De leden der Maatschappij ontvangen het tijdschrift, alsmede alle van dit lichaam uitgaande publicatiën.

Aan de bijzondere afdeelingen, welke daartoe aan het hoofdbestuur den wensch te kennen geven, wordt een exemplaar van het tijdschrift en van alle van de Maatschappij uitgaande publicatiën voor haar archief toegezonden.

Art. 41. Aan de leden van de commissie van redactie en aan de inzenders van oorspronkelijke artikelen en referaten kan een honorarium worden toegekend, waarvan het bedrag door de algemeene vergadering wordt bepaald.

Hoofdstuk 6.

Van de bibliotheek.

Art. 42. Het beheer der bibliotheek is opgedragen aan een bibliothecaris, die door de algemeene vergadering bij volstrekte meerderheid van stemmen voor den tijd van drie jaar uit de gewone leden wordt gekozen, op de wijze als voor de leden van het hoofdbestuur is voorgeschreven.

De aftredende bibliothecaris is terstond herkiesbaar.

Art. 43. De bibliothecaris brengt jaarlijks aan het hoofdbe-

stuur verslag uit omtrent den toestand der bibliotheek en legt daarbij zijn rekening van het afgeloopen jaar over.

Hij is belast met het in orde houden van de bibliotheek en het catalogiseeren der boeken.

Hij kan schrijfloonen en porto's in rekening brengen en bovendien een door de algemeene vergadering te bepalen toelage ontvangen.

Art. 44. In de bibliotheek worden voornamelijk bijeengebracht de werken van Nederlandsche veeartsen, benevens alle geschriften die met betrekking tot ons land, uit een veeartsenijkundig oogpunt belangrijk te achten zijn.

Tevens worden er de door ruiling met het tijdschrift der Maatschappij verkregen buitenlandsche tijdschriften aan toegevoegd.

Art. 45. Elk lid der Maatschappij kan, op aanvrage bij den bibliothecaris, voor den tijd van zes weken boeken uit de bibliotheek ter leen bekomen.

Wenscht het lid verlenging van dien termijn, dan verzoekt hij dit aan den bibliothecaris, die daaromtrent beslist. Op de eerste aanvrage van dezen is de leener dan echter verplicht het boek terug te zenden. De kosten der heen- en terugzending komen te zijnen laste.

Hij, die een boek der Maatschappij zoek maakt of geschonden terugzendt, is verplicht den winkelprijs van het werk te betalen of, wanneer het werk niet in den handel is, tweemaal de waarde waarop het door twee deskundigen wordt geschat.

De bibliothecaris heeft het recht de verzending van het aangevraagde niet te doen geschieden indien dit hem, in verband met den aard van het werk, gewenscht voorkomt. In dit geval stelt hij den aanvrager in de gelegenheid het werk in de bibliotheek te raadplegen.

Hoofdstuk 7.

Van de verandering van het reglement.

Art. 46. Indien in de jaarlijksche algemeene vergadering 2/3 der aanwezige leden, eventueel op voorstel van het hoofdbestuur, den wensch te kennen geven dit reglement te wijzigen of uit te breiden, worden staande die vergadering twee leden bij meer-

derheid van stemmen aangewezen, die met den voorzitter der Maatschappij de commissie vormen, aan welke de beoordeeling der verlangde wijziging of uitbreiding wordt opgedragen.

Deze commissie brengt vóór 1 Mei van het volgend jaar aan het hoofdbestuur schriftelijk haar oordeel uit, dat met haar voorstellen in het programma voor de volgende algemeene vergadering wordt opgenomen. Deze voorstellen worden vóór alle andere ter tafel gebracht en worden als aangenomen beschouwd, indien 2/3 der aanwezige leden er mede instemmen.

Reglementsveranderingen treden in werking op den 1sten Januari, volgende op de algemeene vergadering waarin zij zijn aangenomen.

Aldus vastgesteld in de 47ste algemeene vergadering van 21/22 September 1906.

H. M. KROON, *voorzitter.*
K. HOEFNAGEL, 1ste *secretaris.*

VERSLAG VAN DE AFDEELING GRONINGEN—DRENTE.

In dit vereenigingsjaar werden 4 algemeene ledenvergaderingen, benevens een bestuursvergadering gehouden.

De periodiek aftredende voorzitter, de heer K. J. F. LAMÉRIS, werd herkozen en stelde zich, tot groote vreugde der afdeeling weer disponibel onze vergaderingen te leiden. Onzen algemeen geachten nestor zij hier daarvoor dank gebracht. In het bestuur der afdeeling had een wijziging plaats door het vertrek van den heer A. VAN LEEUWEN, penningmeester, in wiens plaats als zoodanig werd verkozen de heer P. D. BEUNDERS.

Als het meest gewichtige feit gedurende dit vereenigingsjaar mag zeker worden genoemd de goed gelukte cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen, welke in den winter 1906/07 aan het abattoir te Groningen werd gehouden, onder leiding van de heeren P. D. BEUNDERS en H. G. O. BOOM, respectievelijk directeur en onderdirecteur aan gemeld slachthuis. Acht veeartsen, leden onzer afdeeling, namen aan dien cursus, waarvan een verslag zal worden gezonden aan het tijdschrift (zie blz. 630) deel, en als één van het achttal breng ik hier gaarne dank

aan de regeering voor den financieëlen steun, aan het hoofdbestuur voor zijn bemoeiingen en last not least aan de leiders voor hun degelijk onderwijs en de joviale behandeling tijdens ons verblijf aan het abattoir ondervonden. Het was den deelnemers dan ook een groot genoegen dat de heeren BEUNDERS en BOOM, na afloop van den cursus, met hen aanzaten aan den feestdisch. Ook de heer N. P. WOUDENBERG, veearts-keurmeester aan gemeld abattoir, was een welkome tafelgast, wijl hij geheel belangeloos hier en daar aan onze in zake den microscoop niet altijd even technische handen en aan onze slecht bacteriën-speurende oogen een goede leiding gaf.

De uit drie leden onzer afdeeling bestaande coöperatie-commissie meende, bij diligent-verklaring der commissie voor de standsbelangen, aan deze de verdere belangen der coöperatie te moeten overdragen, successievelijk zich met die commissie in contact te moeten stellen.

Naar aanleiding van de vele bemoeiingen van den directeur van «Unitas-Medicorum,» ten einde de veeartsen te nopen zich bij die vereeniging aan te sluiten, meende de commissie per circulaire den veeartsen voorloopig die aansluiting te moeten ontraden, omdat die vereeniging niet zal geven wat de commissie zich voorstelt te kunnen bereiken, namelijk een ondersteuningsfonds voor veeartsen en veterinaire betrekkingen.

Naar aanleiding van een vraag van de Groninger Maatschappij van landbouw en nijverheid, betreffende het zoeken naar sera voor heerschende paardenziekten, bracht onze afdeeling aan genoemde Maatschappij een uitvoerig rapport uit, dat op een andere plaats in dit tijdschrift (zie blz. 636 sq.) is opgenomen. Aan officieële vertegenwoordiging ontbrak het dit jaar niet.

De heer K. BÜCHLI was onze afgevaardigde ter algemeene vergadering en vervulde tevens de hoogst treurige plicht de afdeeling te vertegenwoordigen bij de ter aardebestelling van den te vroeg ontslapen dr. M. H. J. P. THOMASSEN, op wiens graf namens de afdeeling door hem een krans werd gelegd als eerbiedige hulde en bewondering voor de eminente gaven van hoofd en hart, waarvan onze afdeeling nog in 1903 zulke doorslaande blijken mocht zien.

De secretaris vertegenwoordigde de afdeeling op een bijeenkomst van specialiteiten in zake vleeschkeuring, niet als mede-

specialiteit, doch als vertegenwoordiger van de afdeeling welke het initiatief had genomen tot het oprichten van een cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen.

Voorzitter en secretaris togen naar den Haag, ten einde tegenwoordig te zijn op de vergadering van de voorloopige commissie voor het aanstaand internationaal veeartsenijkundig congres in 1909.

Het wetenschappelijk gedeelte onzer vergaderingen leed wel iets onder de vele gewichtige besprekingen, naar aanleiding van bovengenoemde zaken.

Door den heer D. Muller te Loppersum werd een bijdrage geleverd over nierziekte bij het rund; de heer U. van der Wal te Grijpskerk demonstreerde een instrument (systeem Blume), gebruikt bij het reponeeren van den uterus. Overigens was er op de vergadering nog gelegenheid tot bespreking van verschillende wetenschappelijke zaken, welke aan de orde van den dag zijn.

Als nieuw lid werd aangenomen de heer J. A. Klauwers, terwijl mede de heer J. Bruijel te Marum als lid werd ingeschreven.

De secretaris

H. A. Kroes.

Naamlijst der leden.

P. D. Beunders, Groningen; F. Boerhave, Dwingeloo; H. G. O. Boom, Groningen; R. Bosscher, Veendam; G. T. Bronsdijk, Dalen; J. Bruijel, Marum; K. Büchli, Roodeschool; J. Doornbos, Noordbroek; C. A. van Dorssen, Winschoten; D. de Fluiter, Schildwolde; M. B. ten Have, Midwolde; A. W. Heidema, Groningen; H. H. Huizenga, Appingedam; J. A. Klauwers, Teteringen; J. Knol, Meppel; A. J. Koster, Beerta; H. A. Kroes, Groningen; K. J. F. Laméris, Warfum; G. J. Mos, Assen; D. Muller, Loppersum; J. M. A. van Nes, Zuidlaren; R. Nijhoff, Hoogeveen; H. R. Rentema, Winschoten; M. Smit, Veendam; A. H. Steenbergen, Emmen; dr. D. G. Ubbels, Roden; F. B. Venema, Bedum; H. J. de Vries, Hoogezand; U. van der Wal, Grijpskerk; H. G. Werkman, Leens; K. F. Wiersum, Groningen; A. J. Winkel, Koevorden: A. Wolf, Nieuwolde; H. Wolters, Nieuw-Buinen.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

K. J. F. Laméris, voorzitter; J. M. A. van Nes, ondervoorzitter; P. D. Beunders, penningmeester; H. A. Kroes, secretaris; K. Büchli, ondersecretaris.

VERSLAG DER AFDEELING NOORD-HOLLAND.

Ook dit jaar ontstond geen verandering in de samenstelling der afdeeling, wat het aantal en de personen der leden betreft. Aangezien de laatste vergadering dit jaar gehouden door zeer weinig leden werd bezocht, besloot men de verkiezing van een nieuwen secretaris tot een volgende vergadering uit te stellen.

Als afgevaardigde naar de algemeene vergadering koos men den heer D. VAN DER SLUIJS, terwijl de heer B. M. BUSING als plaatsvervanger optrad.

Dank zij den bloeienden toestand der geldmiddelen, behoefde men niet tot wijziging der contributie over te gaan.

Volgens gewoonte werd de heer M. J. HENGEVELD als gedelegeerde aangewezen en de heer J. J. WESTER als zijn plaatsvervanger herkozen.

De vergaderingen werden in de voorgeschreven maanden gehouden en kenmerkten zich door weinig opkomst.

Mededeelingen van bijzonder belang uit de praktijk werden dit jaar niet gedaan.

De secretaris
A. J. E. DE VOOGD.

Naamlijst der leden:

J. A. R. AVIS, Haarlem; B. M. BUSING, Naarden; G. C. DUVAL VERWEIJ, Amsterdam; J. FOLMER, Hoofddorp; J. W. H. GEERLINGS, Purmerend; A. L. J. GOETHALS, Amsterdam; G. HANNEMA, Zaandam; M. J. HENGEVELD G.JZN., Haarlem; J. KOELEMEIJ, Ooster-Blokker; D. C. KRUIJMEL, Haarlem; C. A. LEENHEER, Weesp; F. M. DE LEUR, Hoorn; H. VAN DER LINDEN, Amsterdam; J. MAZURE CZN., Amsterdam; G. MUIJS, Schagen; F. J. NIEUWENHUIJZEN, Hilversum; J. H. VAN OIJEN, Haarlem; J. REMPT DZN., Ouderkerk a/d Amstel; J. W. ROELOFFS, Texel; IJ. VAN DER SLUIS, Amsterdam; D. VAN DER SLUIJS, Amsterdam; A. P. SMITS, Amsterdam; W. S. STÜVEN, Amsterdam; A. J. E. DE VOOGD, Halfweg; J. J. WESTER, Utrecht.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren: D. VAN DER SLUIJS, voorzitter; C. A. LEENHEER, penningmeester; F. M. DE LEUR, secretaris.

Verslag over den cursus in vee- en vleeschkeuring te Groningen.

Het bestuur der afdeeling Groningen-Drente der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland heeft de eer UHoogedelgestrenge, ingevolge missive d.d. 11 September 1906, n°. 9357, het verslag aan te bieden van den in het openbaar slachthuis te Groningen gehouden cursus in vee- en vleeschkeuring voor veeartsen, welke cursus is aangevangen 12 November 1906. Aan den cursus werd deelgenomen door J. Doornbos te Noordbroek, C. A. van Dorssen te Winschoten, M. B. ten Have te Midwolde, H. H. Huizenga te Appingedam, H. A. Kroes te Groningen, J. M. A. van Nes te Zuidlaren, H. J. de Vries te Hoogezand en K. F. Wiersum te Groningen, allen gediplomeerde veeartsen en leden van de afdeeling Groningen-Drente der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde.

Genoemde veeartsen waren bij loting aangewezen, omdat zich zulk een groot aantal had aangemeld dat het voor het succes van den cursus niet bevorderlijk werd geacht, dat hieraan door allen werd deelgenomen.

Het onderwijs werd gegeven volgens het leerplan en den rooster, als bijlagen aan dit verslag toegevoegd, door P. A. Beunders en H. G. O. Boom, respectievelijk directeur, veearts-keurmeester en plaatsvervangend directeur van het openbaar slachthuis te Groningen.

Behoudens enkele zuiver theoretische lessen over de inrichting der keuring, de wijze van keuring, de slachtmethoden en eenige uit een gerechtelijk oogpunt voor de praktijk belangrijke ziektegevallen, kon, wegens de aanwezigheid van voldoend materiaal, het onderwijs steeds demonstratief worden gegeven.

Het voor demonstratie beschikbare materiaal bestond grootendeels uit dieren, geslacht in de afdeeling voor ziek vee, welke dieren tevens zeer geschikt waren voor de technische oefeningen in de vleeschkeuring, omdat het doen van insnijdingen daarbij niet zoo zeer met de belangen van de eigenaars der dieren in strijd kon worden geacht.

Het aantal voor de praktijk belangrijke ziektegevallen was ruim voldoende, ten einde de lessen voor de aan den cursus deelnemende veeartsen zeer interessant en leerzaam te doen zijn.

Vooral ook was er gelegenheid voor demonstratie van de afwijkingen in de verschillende weefsels en organen welke optreden bij septicaemische en pyaemische ziekteprocessen, waarbij een beslist oordeel omtrent de al of niet geschiktheid van het vleesch voor de consumtie van het grootste belang is.

Ook de voor de vleeschkeuring zoo uiterst belangrijke ziekte, de tuberculose, kwam in haar verschillende vormen en uitgebreidheid in ruime mate voor en bood gelegenheid voor een nauwkeurig en stelselmatig onderzoek van tuberculeuse dieren en, in verband daarmede, tot het verkrijgen van een basis voor de beoordeeling van het vleesch van dergelijke dieren.

Ook ziektegevallen welke met tuberculose zouden kunnen worden verward, werden gezien en gedemonstreerd, waardoor voortaan, door het te dier zake geleerde, de diagnose bij macroscopisch onderzoek gemakkelijker zal worden vastgesteld.

Gedurende den cursus was men tevens in de gelegenheid zich macroscopisch op de hoogte te stellen van enkele gevallen van kwade-droes en wel van bijzonder instructieve gevallen, daar zij van zoodanigen aard bleken te zijn dat ze zonder veel routine niet als kwade-droes gevallen waren te onderkennen.

In het laboratorium werd in de 1ste plaats een groote verzameling praeparaten gedemonstreerd van gedeeltelijk reeds in het slachthuis waargenomen, doch ook van tijdens den cursus niet voorgekomen ziektegevallen en pathologische afwijkingen. In de 2de plaats werd aldaar gelegenheid gegeven voor het microscopisch onderzoek van bloed- en weefselpraeparaten, het maken van voedingsbodems en het enten van proefdieren; o. a. werden er praeparaten gemaakt van tuberkel-, miltvuur-, kwade-droesbacillen, rottingsbacteriën, enz.

Behalve de techniek der vleeschkeuring werden ook tijdens de rondgangen door de gebouwen behandeld de inrichting van slacht- en koelhuizen, de vereischte ligging der verschillende gebouwen ten opzichte van elkander, het steriliseeren en het destrueeren van vleesch, enz., welke bewerkingen aanschouwelijk konden worden voorgesteld door de aanwezigheid van een sterilisator en den Kori-oven, en waarbij bleek dat laatstgemelde inrichting wegens haar betrekkelijk geringe kosten, voor destructie van afval en vleesch ten plattelande zeer in aanmerking zou kunnen komen.

In aanmerking genomen den voor de veeartsen minder gun-

stigen tijd van het jaar gedurende welken de cursus werd gehouden, mag niet onvermeld blijven de getrouwe opkomst der deelnemers, mede een doorslaand bewijs dat het onderricht op hoogen prijs werd gesteld.

Dankbetuigingen aan de regeering voor de toegezegde subsidie, waardoor het houden van den cursus werd bevorderd, en aan de leiders voor hun loffelijke toewijding en degelijk onderwijs mogen hier dan ook niet achterwege blijven.

Namens de afdeeling Groningen—Drente der Maatschappij ter bevordering van veeartsenijkunde in Nederland.

H. A. KROES,
secretaris.

Aan
den heer directeur-generaal
van den landbouw.

Verslag omtrent den vervolgcursus, gehouden te Leeuwarden in de maanden Januari, Februari en Maart 1907.

Deze vervolgcursus heeft bestaan in zes voordrachten, gehouden volgens bijgaanden staat op 9, 16, 23 en 27 Januari, 2 Februari en 24 Maart.

De eerste drie voordrachten werden gehouden door den heer M. G. DE BRUIN, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, de vierde door den heer KONING, apotheker te Bussum, de vijfde door den heer dr. H. MARKUS, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool en de zesde weer door den heer DE BRUIN.

Waar volgens de voorloopige besprekingen omtrent deze zaak 1 of 2 voordrachten door den heer THOMASSEN, in leven leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool, zouden worden gehouden, werden ook wij door diens treurig overlijden in dit opzicht getroffen.

Dit was een der redenen, waarom niet aan de algemeen erkende wenschelijkheid kon worden voldaan, om den cursus niet te houden in de, voor de praktizeerende veeartsen, drukke eerste maanden van het jaar.

Bij de verschillende voordrachten werd behalve met lichtbeelden ook overigens zooveel mogelijk demonstratief gewerkt.

De eerste voordracht was gewijd aan de verschillende vormen

van *mastitis*. De vroegere verdeeling in parenchymateuse en interstitiëele mastitis werd verlaten, terwijl thans meer het aetiologisch moment op den voorgrond treedt ter differentieëring van de verschillende vormen.

Na een korte bespreking van den anatomischen en histologischen bouw van den uier volgde de behandeling van de verschillende bacteriënvormen welke mastitis veroorzaken, de veranderingen welke ze doen ontstaan en de verschijnselen, die zich daarbij voordoen. Daarna werden behandeld de prophylaxis en de therapie dier ziekten.

De tweede voordracht was gewijd aan *infectieusen abortus*. Na een vluchtige behandeling van anatomie en histologie van den uterus en de vruchtvliezen, werd gewezen op de wijze van ontwikkeling der bacteriën in vagina en uterus, op haar groote resistentie, ook buiten het lichaam, zelfs bij zeer lage temperaturen. Gewezen werd op het gemakkelijk onderhouden van de ziekte door het vrouwelijk dier en het veelvuldig overbrengen door den stier. Aangaande de prophylactische behandeling werd gewezen op het opruimen van bronnen van smetstof, als de geaborteerde vrucht, de secundinae en het uterus-secreet. Het belang hiervan is nog te weinig bij de veehouders bekend. Na elk dekken door een ook maar eenigszins verdacht dier, dient het praeputium van den stier goed te worden gedesinfecteerd.

Verder werd er de aandacht op gevestigd, dat en hoe de infectieuse scheedecatarrh oorzaak kan zijn van abortus en hoe dezen te behandelen.

De infectieuse abortus komt bij het paard minder voor.

De derde voordracht diende ter bespreking van de *puerperale ziekten*. De kalfziekte bleef hierbij buiten beschouwing. Over de verschillende wijze van verbinding van vruchtvliezen en uterus bij de onderscheidene dieren werd het eerst gehandeld. De zelfreiniging der scheede blijkt een belangrijke factor te zijn ter voorbehoeding; daardoor dringen zeer virulente bacteriën niet verder door in de vagina; reeds na eenige uren gaan zij te gronde.

Bij beleediging van de genitaalwanden echter hangt het ziektebeeld af van de soort van bacteriën welke binnendringen en van de plaats waar ze binnendringen. De verschijnselen welke daarbij optreden, werden aangegeven, evenals de meest rationeele therapie.

Verder werd nog gewezen op de puerperale intoxicatie, haar

oorzaken en verschijnselen, benevens op de therapie, waarbij ook werd gesproken over de toxische synovitis van gewrichten en peesscheeden.

De vierde voordracht diende ter bespreking van enkele punten van belang voor het onderwerp: *melkhygiëne.* Vooral de enzymen, zooals die in velerlei vorm in de melk blijken voor te komen, werden besproken, met de wijze waarop ze qualitatief en quantitatief zijn aan te toonen, en hoe bij vergelijking van verschillende melkmonsters reeds daardoor conclusies konden worden getrokken over het bestaan van uierziekten. Het nut van het melkonderzoek met het oog op melkhygiëne werd duidelijk aangetoond.

De vijfde voordracht, die van den heer MARKUS, had tot onderwerp: *de chronische darmontsteking bij het rund.* Velerlei oorzaken, als fouten in de voeding, infecties en storingen in andere organen, kunnen bestaan. Van deze laatste vormen, de secundaire enteritiden, zijn vooral bekend die, welke voorkomen bij distomatose en andere leveraandoeningen, of bij hartgebreken met stuwingssymptomen.

Van meer belang zijn de primaire enteritiden, waarbij de tuberculose een hoofdrol speelt. Vooral de verschijnselen, welke hierbij pathologisch-anatomisch en clinisch optreden en de methoden van onderzoek werden besproken.

Verder werden genoemd tumoren, de oorzaak en enkele vormen van enteritis, in het buitenland herhaaldelijk, hier te lande zeldzamer geconstateerd.

De symptomatologie en therapie werden besproken.

De zesde en laatste voordracht was bestemd voor de behandeling van: *onderzoek van pathologische se- en excreta.* De tijd is voorbij, dat enkel clinische symptomen dienst kunnen doen voor de diagnostiek. Een nauwkeurig physisch en chemisch onderzoek van velerlei af- en uitscheidingen is noodig en ook in de private praktijk mogelijk. Mogen nog niet alle methoden van onderzoek voor de laatste geschikt zijn, vele laten zich ook daar zeer goed toepassen. Een microscopisch en een bacteriologisch onderzoek van sputum, neusslijm, melk, urine en vaginaalsecreet is zeer gewenscht. Vooral op de verschillende afwijkingen welke in de urine kunnen voorkomen en de wijze waarop abnormale bijmengselen daarin kunnen worden aangetoond, werd attent gemaakt en de methode van onderzoek gedemon-

streerd. Ook met melk werden proeven genomen en deze toegelicht.

Wanneer men in aanmerking neemt den tijd van het jaar, met het oog op de drukkere praktijk van vele veeartsen en de herhaaldelijk voorkomende verhindering door ongesteldheid, mag worden geconstateerd, dat over het geheel voldoende belangstelling bestond. Vele bezoekers getroostten zich herhaaldelijk vrij groote en lastige reizen.

De eerste vervolgcursus in Friesland gehouden, mag als volkomen geslaagd worden beschouwd. Aan de regeering zij dank gebracht voor den steun, dien zij verleende; de hoop mag worden gekoesterd, dat op den ingeslagen weg zal worden voortgegaan.

De secretaris der afdeeling Friesland van de Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde

H. VEENSTRA.

Verplaatsing der Rijks seruminrichting van Rotterdam naar Utrecht, in aansluiting bij de veeartsenijschool.

Door den heer K. F. WIERSUM, rijksveearts te Groningen, is eenigen tijd geleden een schrijven gericht aan het hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van landbouw en nijverheid, waarin de aandacht werd gevestigd op de vele uiteenloopende borstziekten bij paarden, welke tot heden veelal aan elke behandeling weerstand boden.

In verband hiermede betoogt de heer WIERSUM in zijn schrijven aan genoemde Maatschappij de wenschelijkheid om aan de Rijks seruminrichting te Rotterdam een afdeeling te verbinden, waarin deze borstziekten nader zullen worden bestudeerd en waarbij getracht zal worden sera te vervaardigen ter bestrijding dier ziekten.

Het hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van landbouw en nijverheid heeft hierover het advies ingewonnen van de afdeeling Groningen—Drente der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Deze afdeeling hield hiervoor een extra-vergadering en verzond daarna het volgend schrijven aan genoemde Maatschappij.

Groningen, Januari 1907.

Naar aanleiding van uw in margine vermeld schrijven heeft de afdeeling Groningen—Drente der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde de eer u het volgende te berichten :

Met groote belangstelling werd in haar vergadering d.d. 27 October 1906 uw verzoek aan de orde gesteld en werd, na velerlei besprekingen, besloten den secretaris uit te noodigen een concept-adres samen te stellen, ten einde dit aan de beoordeeling der afdeeling te onderwerpen in een daartoe te houden bijzondere vergadering, welke gehouden is 24 Januari j.l.

Uit het feit reeds dat de afdeeling zich de moeite wilde getroosten op een, voor haar ongewonen tijd van het jaar, een extra-vergadering te beleggen, blijkt u voldoende dat wij het onderwerp als zeer belangrijk beschouwen en u gaarne dienen van een rijpelijk overwogen advies.

Vooreerst zij opgemerkt, dat wij door het betoog van den veearts K. F. Wiersum te Groningen niet zijn geplaatst voor een nieuw gezichtspunt, daar reeds sedert langen tijd zoowel door Nederlandsche als buitenlandsche veeartsen, de aandacht is gevestigd op de vele en uiteenloopende borstziekten bij paarden, dat reeds de vermoedelijke oorzaken (streptococcen) zijn aangegeven en bereids sera ter bestrijding der ziekten in den handel zijn gebracht, welke sera echter nog weinig worden aangewend en ook nog geen afdoende bewijzen van deugdelijkheid hebben gegeven.

Uit dien hoofde blijft de strekking van het adres van den heer Wiersum zijn waarde behouden, als een poging om gemelde paardenziekten welke niet alleen de Groninger handelsstallen, doch ook de paarden daarbuiten treffen, deugdelijk te bestrijden.

Voor de veel paarden houdende provincie Groningen moet deze zaak van groot en overwegend belang worden geacht en verdient zij onzes inziens de volle belangstelling van uw Maatschappij.

En waar wij dan voor de heerschende paardenziekten wenschen te hebben bestrijdingsmiddelen in de lijn van het tegenwoordig standpunt der veeartsenijkundige wetenschap, dan worden wij voorzeker gedreven in de richting van de Rijks seruminrichting te Rotterdam.

Blijkens het schrijven van den heer Wiersum gevoelt de heer dr. Poels zeer veel voor deze zaak en is hij doordrongen van het groote en algemeene nut daarvan. Echter, maakt hij terecht

bezwaar het onderzoek der bedoelde ziektegevallen ter harte te nemen onder de thans aan de Rijks seruminrichting bestaande toestanden. Ten einde de eigen paarden der inrichting, benoodigd voor serabereiding, bijv. voor vlekziekte, niet in aanraking te brengen met de aan allerlei besmettelijke borstziekten lijdende paarden, is natuurlijk een uitbreiding van het terrein der inrichting noodzakelijk; doch ook zijn de wetenschappelijke mannen, aan de inrichting verbonden, zoodanig met werkzaamheden overladen, dat een dergelijke vergrooting van onderzoekgebied noodwendig een versterking van wetenschappelijke krachten noodig maakt.

Deze uitbreiding in twee richtingen moet dus voor het onderzoek van paardenziekten, enz. allernoodzakelijkst worden geacht.

Wanneer onze afdeeling zich geplaatst ziet voor het geven van advies in zake deze uitbreiding, meent ze dit te moeten doen in verband met een zaak van zeer omvattende en *ver* strekkende beteekenis, namelijk de degelijke wetenschappelijke en practische opleiding van onze aanstaande veeartsen, welke een verplaatsing van de Rijks seruminrichting van Rotterdam naar Utrecht en haar verbinding met 's Rijks veeartsenijschool allernoodzakelijkst maakt. Reeds elders is gewezen op het belang van de plaatsing eener dergelijke seruminrichting te Utrecht.

Zooals boven is aangehaald, worden wij bij het onderzoek van ziekten en het zoeken naar sera gedreven in de richting van de Rijks seruminrichting, doch daarmede is dat onderzoek niet volkomen in zijn richting bepaald. Wij hebben immers daarbij ook noodig onze physiologen, patholoog-anatomen, therapeuten en hygiënisten op veeartsenijkundig gebied, die te Utrecht aan de eenige inrichting voor veeartsenijkundig onderwijs in ons land als een keurcorps zijn vereenigd.

Een seruminrichting *alleen* is niet de plaats voor de grondige en juiste bestudeering van veeziekten en voor het aangeven van alleszins doeltreffende bestrijdingsmiddelen, zoodat ook om deze redenen alweer de verbinding van de seruminrichting met de veeartsenijschool een zaak van dringend belang moet zijn.

De staatsbegrooting prijkt met een post van (naar wij meenen) f 300,000 voor de bestrijding der tuberculose. Behalve voor de belangen van onzen nationalen veestapel zou met het uitgeven van een dergelijk bedrag nog een zeer groot nationaal nut

kunnen worden verkregen, wanneer de vele zieke, door het rijk overgenomen runderen, benevens toegezonden ziektestoffen *niet* te Rotterdam, doch te Utrecht werden bijeengebracht en dienstbaar werden gemaakt voor het onderwijs van onze aanstaande veeartsen.

Hoeveel zou dit niet bijdragen tot de betere wetenschappelijke en practische vorming der aanstaande veeartsen, hoeveel ruimer zou daardoor worden hun kijk op een veeziekte, welke voor ons land van zoo groote beteekenis is, hoe groot zou het voordeel zijn dat daaruit noodwendig moest voortvloeien, wanneer de jonge veearts in de praktijk met het onderzoek der van tuberculose verdachte dieren wordt belast, hoe weinig beteekenend zou daardoor worden het bedrag van eenige tonnen gouds, wanneer daarmede het wetenschappelijk en practisch gehalte der aanstaande veeartsen zoo enorm werd gebaat!

Doch niet alleen tuberculeuse dieren en ziektestoffen daarop betrekking hebbende, komen te Rotterdam bijeen, de veehouders zijn immers ook in de gelegenheid gesteld zieke organen en ziektestoffen, op de meest uiteenloopende ziektegevallen betrekking hebbende, ter onderzoek op te zenden naar 's Rijks seruminrichting. Ook de groote reeks van onderzoekingen welke daarop betrekking hebben, sorteeren een nationaal belang, namelijk het aangeven van ziekteoorzaken en bestrijdingsmiddelen, doch alweer een tweede nationaal belang dat gemakkelijk kan worden bereikt, wordt niet bevorderd, namelijk deze zieke organen, enz. te bestemmen tot leer- en onderzoek-materiaal voor de aanstaande veeartsen.

Moge het ons gelukt zijn u te hebben overtuigd van het groote belang voor den veestapel, en dus voor een deel van ons nationaal vermogen, dat gelegen is in de verplaatsing der seruminrichting naar Utrecht. En waar wij dan staan voor een eventueele uitbreiding der seruminrichting — in verband met het hoogstwenschelijk onderzoek der verschillende paardenziekten — meenen wij te moeten adviseeren *niet* de seruminrichting *te Rotterdam* uit te breiden. Immers zooals die inrichting thans is opgezet, vertegenwoordigt ze nog niet een groot nationaal kapitaal, omdat alle in gebruik zijnde gebouwen worden gehuurd. Bij noodwendige uitbreiding zou vrij waarschijnlijk deze toestand gewijzigd moeten worden, zouden terreinen moeten worden gekocht voor het bouwen van eigen stallen en laboratoria.

Is dit eenmaal *te Rotterdam* tot uitvoering gekomen, dan zal een verplaatsing der inrichting naar Utrecht, welke toch eenmaal noodzakelijk zal blijken, belangrijk meer financiëele offers eischen. Ergo zou het wenschelijk onderzoek naar de oorzaken der borstziekten van het paard, resp. het zoeken naar geneesmethoden, met zich voerende noodzakelijke uitbreiding der seruminrichting, de stoot moeten zijn voor een geheele verplaatsing van bedoelde inrichting en haar verbinding met 's Rijks veeartsenijschool, opdat de verbonden inrichtingen meer en meer worden de hechte basis van een degelijk veeartsenijkundig onderwijs.

Namens de afdeeling Groningen—Drente der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

H. A. Kroes,
secretaris.

Keuring van vee en vleesch.

De behandeling van het wetsontwerp houdende bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch in de 2de Kamer der Staten-Generaal op 22 Mei 1907.

De algemeene beraadslaging wordt geopend.

De heer Lieftinck: Mijnheer de voorzitter! De wetsvoordracht, die hier voor ons ligt, is een verscherping, een voortzetting van het koninklijk besluit van 21 November 1902 (*Staatsblad* nº. 199), waarbij voorgeschreven was, dat iemand, die vleesch naar een vreemd land wenschte te exporteeren, in de gelegenheid gesteld moest worden om dat te doen keuren en van een rijksmerk te doen voorzien. Die facultatieve bepaling in dat koninklijk besluit is nu in dit wetsontwerp omgezet in dwingend recht. Het zal in het vervolg niet meer van vrije keuze afhangen of men vleesch, dat men wil uitvoeren, zal doen keuren. De verplichting zal worden opgelegd, en een zware boete zal worden geëischt bij overtreding van de wet.

Mijnheer de voorzitter! Het wetsontwerp wordt verdedigd door den minister in de Memorie van toelichting op dezen grond, dat er wel veel expediteurs gebruik maken van de gelegenheid om het vleesch, dat zij willen uitvoeren, te laten keuren, maar dat het getal toch nog in de verste verte niet groot

genoeg is. Toch heeft de maatregel zeer goed gewerkt, want wanneer wij den staat inzien, dien de minister heeft overgelegd in de Memorie van toelichting, dan lezen wij, dat in het afgeloopen jaar ieder etmaal nagenoeg 1300 stuks vee aan uitvoerkeuring onderworpen waren. De minister laat er echter op volgen: het is nog lang niet voldoende, want er wordt nog zeer veel minderwaardig vleesch naar het buitenland uitgevoerd, en dat is tot groote schade van den producent, wat tot veel grooter schade leiden zal, wanneer daaraan niet paal en perk gesteld wordt.

Mijnheer de voorzitter! Zal nu dit wetsontwerp, wanneer het wet wordt, voldoende zijn om het kwaad te keeren? Wij mogen wanneer wij weer tot verscherping van een maatregel overgaan en een nieuwe wet creëeren, ons, dunkt mij, steeds meer en meer de vraag stellen of zij practisch is en zal voldoen aan hetgeen men zich daarvan voorstelt.

Ik erken gaarne, mijnheer de voorzitter, dat wij hier te doen hebben met een vrij moeilijke materie, een materie waarbij zeer veel belangen en zeer veel belanghebbenden zijn betrokken, en waarvan de regeling ook reeds daarom allesbehalve gemakkelijk is.

Konden wij ons maar op het standpunt stellen, waarnaar wij in den laatsten tijd vooral zoo vaak gewezen worden, nl. op het standpunt der Heilige Schrift, waarnaar, zooals men leeraart, op elk gebied van wetgeving moet worden gehandeld, dan waren wij heel gauw gereed!

Ik lees daarin toch: «Gij zult geen dood aas eten; den vreemdeling, die in uwe poorten is, zult gij het geven dat hij het ete, of verkoopt het den vreemde, want gij zijt een heilig volk.» (Deuteronomium 14 : 21).

Wij, mijnheer de voorzitter, kunnen evenwel met zoo'n eenvoudigen raad niet volstaan.

Onze verhouding tot onze medemenschen legt ons verplichtingen op, die ons verbieden uit winstbejag lichtvaardig te spelen met de gezondheid van anderen, al zijn ze vreemdelingen, en onze oeconomische belangen eischen de toepassing van den moreelen regel om anderen te behandelen, zooals wij zelf wenschen behandeld te worden. De basis toch van elken handel en elke handeling in het verkeer moet zijn eerlijkheid en goede trouw. Worden deze verwaarloosd, dan volgt zedelijke en oeconomische achteruitgang en ondergang; dan straft het kwaad zich zelf.

Met instemming, mijnheer de voorzitter, heb ik dan ook dit wetsontwerp begroet, omdat het ons in elk geval een stap nader kan brengen tot het doel omschreven in art. 2.

«1. Het is verboden naar de landen, door ons aan te wijzen, vleesch uit te voeren, hetwelk niet voorzien is van een of meer merken als bewijs, dat het bij een van rijkswege ingestelde keuring voor uitvoer geschikt is bevonden.»

Of dat doel volledig zal worden bereikt, blijft voor mij evenwel de vraag.

Ik denk aan de groote ongelijkheid van keuring hier en in Engeland. Varkens toch, die hier worden goedgekeurd, worden slecht bevonden te Londen, en ook die hier worden afgekeurd, brengen daar den hoogsten marktprijs op.

Hier hapert iets, mijnheer de voorzitter! Er is eigenlijk geen peil op te trekken.

Ik heb daarvan voorbeelden van zeer bijzonderen aard en uit authentieke bronnen geput.

Daar werden hier bijv. aan den Hoek 9 stuks varkens van de 22 afgekeurd. Die afgekeurde varkens zijn toch naar Engeland gezonden en alle goedgekeurd, en hebben de hoogste prijzen opgebracht. Een andere partij werd aan den Hoek goedgekeurd, zij kwam in Engeland, en de Engelsche makelaar zond bericht dat zij werd afgekeurd.

Talrijke voorbeelden kan ik aangeven, waarbij de keuring hier het te verschepen vleesch voldoende vond en tot groote teleurstelling leidde in Engeland.

Hoe groote schade dit is voor de exporteurs, en derhalve voor den boer en den arbeider, behoef ik niet uiteen te zetten. Wanneer er niet meer eenheid komt in de keuring hier en in het buitenland, dan zal, naar mijn wijze van zien, van deze wet niet verwacht kunnen worden wat men er zoo gaarne van zou zien.

Het mag in zekeren zin ook geen bevreemding verwekken dat het zoo is, want de minister zegt zelf: wanneer wij nagaan hoe de keuring in Engeland geschiedt, dan ziet men dat hier en daar maar een greep gedaan wordt, zoodat «een betrekkelijk geringe hoeveelheid van al het vleesch kan worden onderzocht.» De koopman of de makelaar of wie het ook zij moet dan maar een nadere keuring vragen. Als het juist is dat dit zoo gaat, wat ik niet mag betwijfelen, dan kan en zal het gevolg zijn,

dat het beste vleesch zal worden uitgevoerd en wij veelal met het slechte zullen blijven zitten. Dat zou al te humaan zijn.

Mijnheer de voorzitter, deze mijn vrees is niet denkbeeldig. Ik heb hier een brief van een exporteur vóór mij, waarin ik o. a. lees: «Ik had er een varken bij, dat had iets plekken van bultvorm, doch ze waren bijna genezen en die is goedgekeurd, maar deze welke afgekeurd is, had tuberculose. Ik had deze partij bij de lamp geslacht, anders zien wij het dadelijk als het bij daglicht is, en dat andere dat afgekeurd is, dat is aan den Hoek geslacht; die makelaar schrijft er niets van, waardoor hij afgekeurd is, dat is voor mij alweer een schadepost: 141 pond à 32 cent = f 45,12. Nu kan u toch wel begrijpen als ik dat gezien had, dat ik zoo een varken toch hier had gehouden.»

Dat zal in het vervolg ook kunnen geschieden, want alleen die varkens, die voor export bestemd zijn, zullen aan de keuring worden onderworpen. Ik heb hier een schrijven bij mij uit Londen, waarin gezegd wordt, dat het goedkeurend teeken van Nederland en Engeland geen werkelijke waarde heeft. Men geeft er daar niets om als de varkens «labelled» zijn. Het gebeurt dikwijls dat dieren die «labelled» zijn, worden afgekeurd, terwijl zij, die het niet zijn, genade bij de keurders kunnen vinden. Laten wij beproeven wat wij kunnen, om gaandeweg scherper te doen keuren. Doch wij loopen eenmaal tegen den muur, wanneer de keuring zoo scherp wordt, dat zij door den exporteur niet meer is te dragen, tenzij er een vergoeding wordt gegeven. Er staat wel in de Memorie van toelichting en er wordt in de Memorie van antwoord weer op gezinspeeld: de keuring is in het belang der menschen die exporteeren, maar, mijnheer de voorzitter, dat is niet geheel juist, er is ook nog een tusschenhand. De exporteurs koopen overal de varkens op, zij hebben een uitgebreiden kring van fokkers en mesters, hun gewone cliënteele. De varkens worden gekocht van den arbeider die een enkel varken mest, maar ook van den boer die er vele op na houdt, terwijl zij in den regel dadelijk worden betaald en daarop is dan niet terug te komen. Vóór dat het beest wordt geslacht, kan men het niet aan de keuring onderwerpen. De exporteur lijdt de schade.

En dan komt er nog bij, dat de onkosten, op de keuring vallend, volgens den minister ook weder moeten verhaald worden

op den exporteur. Wanneer wij echter weten, dat er exporteurs zijn, die een duizend varkens in de maand slachten, en de minister beweert dan, dat de kosten maar eenige centen per stuk zijn, dan zou ik willen vragen hoeveel centen dit zijn. Dat is niet erg gepreciseerd; eenige centen kan betrekkelijk een groote som worden. Het spijt mij, mijnheer de voorzitter, dat niet bij benadering is becijferd op hoeveel ongeveer die kosten zullen komen.

Mijnheer de voorzitter! Ook het rijk moet in de kosten deelen, want deze wetsvoordracht raakt de geheele oeconomie van ons land, is in het belang van den goeden naam, dien ons land in het buitenland moet behouden, doch daarvan profiteert toch niet alleen de exporteur. Dat loopt over alle lagen der maatschappij, daarvan profiteert ieder. Want wanneer de grenzen zouden worden gesloten voor den uitvoer, dan ondervindt iedereen daarvan nadeel.

In de eerste plaats de veeteelt, terugslaande op den landbouw die daarmede nauw is verbonden, maar ook handel en nijverheid.

Mijnheer de voorzitter! Het komt mij ook voor, dat de prijs die vergoed moet worden voor de keuring ook nog om een andere reden laag moet worden gesteld. Want is het waar dat de keuring noodzakelijk is, wat ik toestem, dan is het ook waar dat hoe goedkooper men die keuring maakt, men ook de menschen er des te gemakkelijker toe zal krijgen om er zich aan te onderwerpen, en hoe minder men zal overgaan om te smokkelen.

En eindelijk moet ik zeggen, dat ik zeer gaarne had gezien, dat te gelijk met dit wetsontwerp was ingevoerd een vleeschkeuring in Nederland in het algemeen, en dat men niet begonnen was met stuksgewijze te zorgen voor het geëxporteerde vleesch, doch dat men ook strenger contrôle ging houden op al het vleesch in Nederland, van runderen, varkens, enz. afkomstig.

Ik behoef het zeker niet te zeggen, hoe wij bijna iederen dag in de couranten walgingwekkende berichten kunnen vinden, van veecadavers die weer worden opgegraven en in consumtie gebracht. Nu wordt hetgeen hier en daar misdreven wordt sporadisch ontdekt, maar wij huiveren bij de wetenschap dat zoo oneindig veel meer nooit aan het licht komt.

Door vilders worden naar het schijnt altijd grage handen en grage magen gevonden, om dit aas te ontvangen, als er maar wat aan verdiend wordt.

En wanneer nu de minister zegt, dat wij eerlang een wetsontwerp dat algemeene keuring voorschrijft van hem kunnen verwachten, dan verheugt mij dat zeer en zou ik den minister willen aansporen tot spoed. Hoe goed het thans in behandeling zijnde wetsontwerp ook is voor den export, een groote schaduwzijde staat er tegenover, doordat veel slecht vleesch in het land zal blijven. Ik herinner aan wat ik voorlas:

«Had ik geweten, dat het varken tuberculeus was, dan zou ik niet zoo stom zijn geweest het uit te voeren, dan was het wel ergens anders in ons land terechtgekomen.»

Mijnheer de voorzitter! Vader Cats heeft reeds geïnsinueerd, tegen het artikel «worst», «wie worst eet, weet niet wat er is ingedouwd». Het zinsverband en het rijmwoord ben ik vergeten, als niet ter zake afdoende. Welnu, als vader Cats nog leefde, zou hij nog heel wat anders kunnen zien en berijmen. Laat ons dan zorgen, mijnheer de voorzitter, dat onze eigen gezondheid niet lijden zal door de zorg voor den export en dat er meerder gelijkheid komt in den keuringsdienst hier en ginds, opdat dit wetsontwerp zooveel mogelijk doel moge treffen.

De heer Reyne: Mijnheer de voorzitter! Bij de beoordeeling van dit wetsontwerp sta ik op een eenigszins ander standpunt dan de vorige geachte spreker. Bij het afdeelingsonderzoek zijn er van verschillende kanten, ook door mij, bedenkingen geopperd, maar die bedenkingen zijn, wat mij betreft, voor het grootste deel opgeheven na de verschijning van de Memorie van antwoord, welke zoo duidelijke verklaringen gaf over den geest waarin de minister de wet denkt uit te voeren.

Alvorens in dit verband iets te zeggen over de strekking en uitwerking van deze wetsvoordracht, welke ik in het algemeen zeer toejuich, meen ik niet te kunnen nalaten in herinnering te brengen de rol die de Nederlandsche Kamer van koophandel te Londen in deze zaak heeft vervuld. Wel zijn ook door het Landbouw-comité en de Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw stappen gedaan, maar de stoot is gegeven door de Nederlandsche Kamer van koophandel te Londen en ik acht het een feit, dat groote voldoening geeft, dat Nederlanders die getrokken zijn over het groote water, toch Nederlanders zijn gebleven niet alleen, maar in hun nieuwe woonplaats met hart en ziel blijven ijveren voor de belangen van den Nederlandschen landbouw.

De strekking van deze wetsvoordracht is de facultatieve keuring om te zetten in een wettelijke verplichting tot keuring van alle vleesch voor uitvoer bestemd. Zooals wij zooeven van den heer LIEFTINCK hebben gehoord, zou het wenschelijk zijn geweest dergelijke keuring ook voor de inlandsche consumtie verplichtend te stellen, omdat hier evenzeer ondeugdelijk vleesch in den handel wordt gebracht. De namen Meppel, Diemen, Tiel, 's-Hertogenbosch hebben in dit opzicht een vrij bedenkelijken klank gekregen. Toch meen ik deze zaak bij deze weet ter zijde te moeten stellen, want ook de heer LIEFTINCK zal het moeten toegeven, dat, al schreef men ook te dien aanzien de fraaiste bepalingen in de wet, zij zouden toch niet uitvoerbaar zijn, omdat wij niet hebben de bevoegde personen die deze keuringen zouden kunnen doen. Laten wij ons verheugen, dat het bezoek van de veeartsenijschool zoo toeneemt, waardoor wij in de toekomst een behoorlijk geschoold personeel zullen kunnen vinden. Op het oogenblik hebben wij geen personeel genoeg om aldus te kunnen keuren en de wet zou dus, al zouden wij ze maken, toch niet kunnen worden toegepast.

Daarom, in afwachting van de toegezegde algemeene vleeschkeuring, ben ik bereid dankbaar te aanvaarden wat de minister ons biedt.

De strekking van dit wetsontwerp heeft niet iedereen voldaan. In het Voorloopig verslag is de meening uitgesproken, dat er feitelijk geen voldoende grond voor zou wezen. Die meening wordt door mij niet gedeeld. Het komt mij voor, dat wie zóó spreken, over het hoofd hebben gezien dat de uitvoer van vleesch voor ons land van een steeds toenemende beteekenis is. Toen de grenzen van Engeland en Duitschland voor buitenlandsch vee werden gesloten, scheen dit te zullen worden een onoverkomelijke ramp. Inderdaad ontstond daardoor een bepaalde stagnatie in het landbouwbedrijf, maar dit heeft zich grootendeels hersteld, toen de uitvoer van het geslacht zoo'n grooten omvang ging aannemen. Laat ons echter niet vergeten dat ons nu altijd het gevaar boven het hoofd hangt, dat deze uitvoer vast zou worden afgesneden, wanneer wij niet de zekerheid kunnen geven, dat het uitgevoerde vleesch behoorlijk voor de consumtie geschikt is.

Dat wij die zekerheid kunnen geven, is noodig. Het is jammer,

maar waar, dat de Nederlandsche reputatie in dat opzicht niet te best is. Het is overbekend, dat wij naar Engeland gezonden hebben te veel vervalschte boter, te veel aardbeien met zand vermengd, te veel aardappelen met steenen verzwaard, om die reputatie te kunnen afwijzen. En in dienzelfden geest is ook gehandeld met vleesch. Mij hangt nog steeds in de ooren een gezegde op een landbouwersvergadering: het beest was dood gegaan; ik lustte het zelf niet, maar voor Londen was het nog goed genoeg.

Het gevolg daarvan is, dat de Nederlandsche export-artikelen in het buitenland dikwijls verdacht worden. Nu stel ik mij voor, dat het aanbrengen van een keurstempel op geëxporteerde goederen het beste bewijs zal zijn, de passe-partout om aan te toonen de deugdelijkheid van het geëxporteerde en dat dit is het beste middel om aan de uitgevoerde artikelen een goede reputatie te bezorgen.

Echter heeft de geachte vorige spreker de vraag gesteld, of daartoe deze regeling voldoende zou zijn. Ik meen van wel.

Laat ik eerst dit opmerken. Wij doen zoodoende niet anders dan het voorbeeld volgen door andere landen gegeven. In Denemarken heeft men de verplichte keuring sedert 22 Maart 1897; België is gevolgd en evenzoo de Vereenigde Staten. En nu is dit opmerkelijk, en dit zou misschien in staat zijn aan de vrees van den heer Lieftinck te gemoet te komen, dat er een bepaald verband bestaat tusschen het bestaan eener keuring en de marktwaarde van het vleesch, want door het aanbrengen van een keur zijn op de vleeschmarkt te Londen de prijzen werkelijk gestegen.

Op het landhuishoudkundig congres te Zieriksee is door een Londensch afgevaardigde van de Kamer van koophandel deze zaak behandeld, en men vindt in het verslag een uitgebreide tabel overgelegd van den aanvoer en de prijsbepaling. Daaruit blijkt, dat, waar verplichte keuring was, hoogere prijzen op de markt werden bedongen. Versch varkensvleesch uit Nederland vindt men bij voorbeeld geprijsd ad 2.12 de 100 liber. Dit is hooger dan het Canadeesche, maar lager dan dat van de Vereenigde Staten (2.19), België (2.43) en Denemarken (2.94).

In de tweede plaats werd door den heer Lieftinck gevreesd, dat het niet baten zou, omdat de keuringseischen in Nederland niet geheel dezelfde zijn als in Engeland.

Wanneer dit juist was, zou daarin bezwaar kunnen steken, maar ik meen dat het niet juist is.

De heer LIEFTINCK voegt mij toe, dat hij de cijfers bij zich heeft, maar hij heeft ons zelf medegedeeld, dat de gegevens waren van belanghebbende exporteurs. Dus van personen die thans uitvoeren zonder keuring en van wie wij niet kunnen beoordeelen, of zij er misschien belang bij zouden hebben om het vleesch voor uitvoer bestemd, niet aan een Nederlandsche keuring te onderwerpen.

Ik wil mij daarom liever niet beroepen op particuliere exporteurs, die in een of andere richting misschien hun belang zouden kunnen doen gelden, maar wel op het 14de jaarverslag van de Nederlandsche Kamer van koophandel te Londen, waar op bladz. 81 wordt medegedeeld, dat van 100.000 uit Nederland in Engeland ingevoerde en hier te lande gekeurde varkens slechts 21 moesten worden afgekeurd. Wanneer men nagaat, dat van andere zendingen de afkeuringen herhaaldelijk voorkwamen — op het congres te Zieriksee werd bijv. medegedeeld, dat in 3 maanden tijds het aantal afkeuringen de 500 had overschreden — dan meen ik, dat hieruit voldoende blijkt, dat het verschil tusschen de keuringseischen in Engeland en Nederland niet van dien aard zal zijn, dat men op grond daarvan bezwaar zou moeten hebben tegen deze wet.

Kan ik mij dus vereenigen met de strekking der wet, ik meen dat de minister in de uitwerking eveneens een gelukkige hand heeft gehad. In dezen zin, dat de wet wel brengt een staatsbemoeiing, maar niet meer dan bepaald noodig is.

Ik kan mij voorstellen, dat degenen die een geheel ideëele inrichting in het leven zouden willen roepen, voor den geest hebben invoering van geheel nieuwe slachtmethoden, het scheppen van groote abattoirs, ingericht naar de hoogst mogelijke eischen, waar al het uit te voeren vleesch zou worden geslacht en gekeurd.

Nu is het m.i. zeer goed gezien van den minister, om het niet dien kant uit te sturen. Een dergelijke toestand moet als het ware groeien. Op dit oogenblik zou de overgang te groot zijn, en het zou in elk geval zich niet aanpassen bij de bedrijfstoestanden, zooals wij die op het oogenblik in ons land hebben.

Ik kan mij er dus geheel mede vereenigen, dat deze wet het

slachten en exporteeren aan de particulieren laat en alleen de keuring tot rijksdienst maakt.

Ik spreek hierbij tevens de hoop uit, dat hetzelfde streven, om den wettelijken toestand, dien men nu in het leven gaat roepen, te doen aanpassen aan den bestaanden toestand, ook bij de verdere uitvoering en toepassing der wet den minister voor oogen zal staan. Dit geldt vooral de uitvoering van art. 5.

Het komt mij voor — en dit is het eenige punt, ten aanzien waarvan mijn bezwaren niet ten volle zijn weggenomen — dat inzonderheid bij de nadere toepassing van dat art. 5 wel wat voetangels en klemmen met of zonder consent liggen. Daar toch is te lezen, dat voorschriften zullen worden gegeven in het algemeen in zake de inrichting van den keuringsdienst.

Hoe die voorschriften zullen zijn en waar die keuringsdienst zal worden gevestigd, is nog onzeker. Dat zal bij koninklijk besluit worden bepaald. Ik maak den minister daarvan geen grief. Integendeel, het is een voordeel, dat al die nadere omschrijvingen niet in de wet worden opgenomen, maar dat men die zal geven naderhand bij koninklijk besluit of algemeenen maatregel van bestuur. Mocht men dan eens mistasten, dan behoeft de herstelling van die fout niet plaats te vinden langs den langen weg der wetgeving, maar zal men kunnen volstaan met den korteren weg van wijziging of intrekking. Daarom wil ik, in verband met dat niet verder toegelicht art. 5, waaromtrent, gelijk ik zeide, de bezwaren thans nog niet zijn aan te wijzen, maar bij de nadere uitvoering voor den dag zullen komen, alleen dit den minister toevoegen: hoed u voor te veel uniformiteit en voor te veel centralisatie.

In de eerste plaats voor te veel uniformiteit. In de gewisselde stukken is meermalen sprake van eenheid in het keuringssysteem. Die eenheid zal zeer goed zijn, mits die eenheid niet verder gaat dan dat het blijft bij een leidraad voor de ambtenaren. Niet wanneer men die eenheid aldus ging opvatten, dat men over één kam ging scheren de ideëele inrichtingen, de groote exportslachterijen, de abattoirs in de groote steden en de slachterijen te Hoek van Holland en Vlissingen, en anderzijds de kleine exportslachterijen in dorpen. Voor die laatste, waar niet eens het heele jaar wordt geslacht, waar misschien slechts enkele uren, in den zomer in de kille nachturen, geslacht wordt, gelden andere eischen. Wanneer men geheel dezelfde bijzondere voorschriften voor al die

verschillende inrichtingen in het leven riep, zou dit tot groote teleurstelling moeten leiden.

In de tweede plaats zeide ik den minister te willen toevoegen: hoed u voor te veel centralisatie.

Het ligt voor de hand — ik duidde er straks reeds op — dat allicht de sympathie gaat in de richting van grootere inrichtingen met stroomend water, met koelinrichtingen, met alles wat de moderne wetenschap tot conserveering van vleesch ons biedt. Maar laat men — al moet men ook wenschen en verlangen, dat in de toekomst in die richting de slachterijen zich zullen ontwikkelen — laat men niet vergeten, dat ook de kleine export-slachterijen op de dorpen, hetzij particulier, hetzij coöperatief gedreven, een belangrijke plaats innemen juist voor het landbouwbedrijf. Niet het minst omdat daardoor op die dorpen, waar die kleine slachterijen zijn gevestigd, de kleine landbouwer wordt vrijgemaakt van den tusschenhandel, die anders maar al te veel met de winst gaat strijken.

Ik stem toe, dat er onder die kleine slachterijen zijn waar kwade praktijken heerschen, maar er zijn er ook zeer vele, die gaarne de keuring zouden hebben aanvaard, doch het niet konden doen, omdat er uren in den omtrek geen veearts of bevoegd keurmeester was te vinden.

Inderdaad, men zou door te veel centralisatie of te veel uniforme bepalingen die kleine export-slachterijen het leven moeilijk en onmogelijk kunnen maken. Ook door te bezwarende voorschriften bij de keuringswijze. Dan zou men in afwachting van toekomstige voordeelen een direct nadeel toebrengen aan den landbouw. Ik ben overtuigd, dat de minister dit niet zal willen, maar het zou tegen zijn wil kunnen geschieden en ik zou hierin dus willen aandringen op een zekere liberaliteit in de toepassing en uitvoering der wet.

Dat die aansporing niet onnoodig is, blijkt wel uit de meeningen dienaangaande in bevoegde landbouwkringen geuit. In het rapport betreffende den vleeschexport-handel, uitgebracht op verzoek van het Nederlandsch Landbouw-comité, vindt men o.a. deze uitspraak: dat die rapporteurs het maken van een verplichte keuring onmogelijk achten, zonder dat men de kleine export-slachterijen gaat opheffen.

Ik hoop, dat de minister, juist door de liberale toepassing van

het vijfde artikel, zal kunnen toonen dat die vrees overbodig is. En ook dat hij tevens zekerheid zal kunnen geven, dat men niet de kleine exporteurs aan de grootere gaat opofferen.

Daarom, na hetgeen ik zooeven opmerkte en bij den steun dien ik in het algemeen gaarne aan deze wet zal geven, zou ik bij den minister er op willen aandringen om in de eerste plaats, wanneer de wet door de beide Kamers zal zijn aangenomen, op ruime schaal de belanghebbende exporteurs te raadplegen, niet alleen de groote uit de slachterijen aan den Hoek van Holland en te Vlissingen, maar ook de kleinere uit de achterhoeken van ons land. En in de tweede plaats, in verband daarmede, om den datum van invoering niet te snel te doen volgen op de totstandkoming dezer wet.

De heer Schokking: Mijnheer de voorzitter! Ik kan met een paar korte opmerkingen volstaan, vooral na den spreker gehoord te hebben die mij vooraf ging. Dit zeg ik niet met betrekking tot zijn geheele rede, maar met het oog op het tweede gedeelte daarvan, waarin hij er bij den minister op aandrong, een zoodanige uitwerking aan art. 5 te geven, dat inderdaad gunstige gevolgen en geen schade van deze wet verwacht kunnen worden.

Op het oogenblik bestaat er onder de belanghebbenden voor het laatste nog groote vrees, en niet geheel zonder eenigen grond.

Ik zeide zooeven met nadruk, dat ik mij slechts bij het tweede gedeelte van de rede van den heer Reyne aansloot, omdat de overwegingen, waarvan ik bij de beoordeeling van dit wetsontwerp uitga, andere zijn dan bij hem, en mij nog te meer nopen om van den minister een ruime, milde uitwerking van art. 5 te vragen. Want, hoewel ik mij niet verzetten zal tegen dit wetsontwerp, kan ik daarover niet zoo vol lof zijn als de geachte afgevaardigde uit Kampen.

Om dit nader aan te wijzen, veroorloof ik mij een paar opmerkingen. En dan wil ik allereerst zeggen, dat het minder aangenaam aandoet — al moet het feit worden erkend — dat dit wetsontwerp onder meer verdedigd wordt op dezen grond, dat de buitenlandsche grenzen voor een groot deel voor ons levend vee gesloten zijn. Daarmede wordt indirect geconstateerd, wat zoo dikwijls aanleiding gegeven heeft tot klacht bij de behandeling van de begrooting van Buitenlandsche zaken, dat het

mogelijk schijnt ooit verder te komen en op een weer openstellen van de buitenlandsche grenzen voor ons levend vee niet veel uitzicht bestaat. Ik vergeet niet, dat ook andere gronden worden genoemd, maar het wil mij voorkomen, dat dit een van de voorname redenen is, die er de regeering toe hebben geleid dit wetsontwerp thans in te dienen. Want, als ik de zaak op zich zelf beschouw, dan kan de regeling daarvan toch moeilijk urgent heeten.

Er zouden althans meerdere artikelen kunnen worden genoemd, waarbij een optreden van regeeringswege om de verplichte keuring in te stellen eerder te rechtvaardigen zou zijn dan nu juist bij de uitvoering van geslacht vleesch.

In dit verband is het van belang er de aandacht op te vestigen, dat in de Memorie van toelichting ook geen bepaalde feiten worden genoemd, waardoor de noodzakelijkheid der verplichte keuring overtuigend zou zijn aangetoond. Veeleer leiden al de gebezigde uitdrukkingen tot de gedachte, dat een zekere vrees heeft voorgezeten, dat, indien ook voor geslacht vee de grenzen gesloten zouden worden, het met onzen landbouw, inzonderheid met onze veeteelt zeer droevig zou geschapen zijn. Zoo wordt op bladz. 1 der Memorie van toelichting onderaan gezegd, dat er nog steeds minderwaardig vleesch naar den vreemde *kan* worden uitgevoerd — er staat niet «wordt uitgevoerd,» maar «*kan* worden uitgevoerd» — en dat dit een ernstig gevaar oplevert voor den Nederlandschen vleeschexport in het algemeen. Verder op blaz. 3 vinden wij:

«Gelet op hetgeen in de laatste jaren elders valt waar te nemen, is de vrees voor maatregelen in dien zin» — te weten dat met het oog op besmetting de vleeschinvoer verboden wordt — «verre van denkbeeldig en dient dezerzijds zooveel mogelijk tegen den uitvoer van minderwaardig vleesch te worden gewaakt.»

Er worden geen feiten genoemd, maar het is alles op mogelijke gebeurlijkheiden opgebouwd. Wel wordt in de Memorie van antwoord stelliger gesproken, maar evenmin vinden wij daar verwezen naar gegevens, waaruit de noodzakelijkheid van dezen maatregel duidelijk blijken zou. Daarentegen heb ik wel eenige gegevens te mijner beschikking, die gepubliceerd zijn, zoowel in Engeland als in ons land, en die het bewijs leveren, dat ook zonder verplichte keuring een zeer klein percentage

minderwaardig vleesch wordt uitgevoerd. In het begin van dit jaar is er een proces geweest in Engeland in verband met het feit, dat iemand overleden was ten gevolge van het eten van bedorven vleesch uit een winkel, waar Nederlandsch vleesch wordt ingevoerd.

Er bestond groote vrees, dat van de gelegenheid gebruik zou worden gemaakt om onzen export-handel te knakken door de voorstelling, dat het Nederlandsch varkensvleesch niet te vertrouwen is. Maar het tegendeel had plaats, want er werd geconstateerd, dat in de 6 maanden na het geval Cole, de man die gestorven was, uit Nederland 90.552 geslachte varkens waren aangekomen, terwijl van slechts drie daarvan het vleesch ziek was, en in het vleesch van 18 na het slachten verandering was gekomen maar geen bederf. Deze cijfers spreken dus geenszins van misbruiken, welken de kop moet worden ingedrukt.

Voorts herinner ik er aan, dat dit wetsontwerp ons niet wordt voorgelegd uit hygiënische overwegingen, maar bloot in het belang van het bedrijf. Slechts wordt er de aandacht op gevestigd, dat, wanneer het vleesch voor het buitenland is afgekeurd en dit zal worden herkeurd of het nog voor binnenlandsch gebruik geschikt is, dit wetsontwerp zijdelings ook ten goede zal komen aan den Nederlandschen consument, dat hij geen ander vleesch koopt dan wat aan behoorlijke eischen voldoet. Maar juist, omdat wij hier niet te doen hebben met een maatregel, die allereerst de volksgezondheid op het oog heeft, maar met een ten bate van het bedrijf, klemt de aandrang te meer, dat bij de uitvoering inzonderheid met het bedrijf gerekend zal worden.

Wel is het van belang er op te wijzen, dat, ofschoon wij met een protectionistischen maatregel te doen hebben, de belanghebbenden zelf in dit geval niet om regeeringsbescherming hebben gevraagd, doch zich daarvan voor een deel afkeerig betoonen. Het moet daarom voor het welslagen van de wet in bijzondere mate wenschelijk worden geacht, dat de belanghebbenden worden gekend bij de inrichting van de voorschriften ter uitvoering van art. 5. En ook, dat bij de benoeming van deskundigen die met de uitvoering van de wet belast worden, niet slechts gelet zal worden op de kennis, om naar theoretische regelen te kunnen keuren, maar ook op bekwaamheid en geschiktheid om in overeenstemming met den aard van het bedrijf het werk te kunnen doen.

Ik neem gaarne dankbaar acte van enkele stellige verklaringen van den minister daaromtrent in de Memorie van antwoord. Maar dit maakt het niet overbodig, vooral waar de regeling zelf niet in de wet wordt gebracht, maar moet overgelaten worden aan een maatregel van bestuur, om er ook thans bij de openbare behandeling krachtig op aan te dringen, dat inzonderheid met de veelsoortigheid van het bedrijf zal rekening worden gehouden. Dat er alzoo niet alleen op de grootere, maar ook op de kleinere, niet slechts op die welke in centrale plaatsen, maar evenzeer op die welke in meer afgelegen plaatsen gevestigd zijn, gelet worde. Om het belang er van vestig ik hierbij op een enkel afzonderlijk punt de aandacht: de bepaling van den tijd waarbinnen zal moeten worden gekeurd en in verband hiermede van den tijd waarop zal mogen worden geslacht.

Ook omtrent dit punt wil ik erkennen, dat de Memorie van antwoord geruststellende verzekeringen bevat; er zal ook gekeurd mogen worden bij kunstlicht. Maar de wijze waarop dit wordt gezegd en nader uitgewerkt, doet toch nog bij mij de vraag rijzen, of het groote belang daarvan wel voldoende wordt ingezien. Voor de slachterijen op de plaatsen die dagelijks met Engeland in communicatie staan, is deze quaestie natuurlijk van minder gewicht, maar voor de slachterijen op plaatsen van waar maar eens of tweemaal in de week kan worden uitgevoerd, is zij van overwegend gewicht en zou een averechtsche bepaling in dit opzicht tot de grootste schade aanleiding kunnen geven, ja, het bedrijf onmogelijk maken.

Het is daarom vooral op dit punt, dat ik de aandacht der regeering wensch te vestigen.

Er zijn nog wel andere, waarvan de regeling ten slotte beslissen zal over de vraag, of de belanghebbenden zelf bij die verplichte keuring hun gewenschte medewerking zullen verleenen, gelijk dit nu reeds door meerderen vrijwillig wordt gedaan.

Doch ik acht het gesprokene op dit oogenblik voldoende, ook omdat de heer Lieftinck reeds gewezen heeft op de kosten. De keuringskosten zullen voor rekening komen van de exportslachters zelf, wat een nieuw bewijs levert voor de stelling, dat de voorgestelde maatregel niet wordt opgevat in het algemeen belang, maar in dat van het bedrijf. Doch de minister zal niet kunnen noch willen ontkennen, dat in dit geval nauwkeurig zal

moeten worden toegezien, dat die kosten niet hooger loopen dan strikt noodig is.

De heer Veegens, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! Ondanks de bedenkingen, die door sommige sprekers tegen dit wetsontwerp zijn ingebracht, heeft het voorgestelde toch geen sterke oppositie gevonden en is het daarentegen met warmte verdedigd door den geachten spreker uit Kampen, die daardoor mijn taak heeft verlicht en wien ik voor zijn rede dank zeg.

Het valt trouwens niet tegen te spreken, dat in den tegenwoordigen toestand de vleeschexport van ons land van een buitengewoon groot belang is, vooral sedert de rijken, waar ons vee vroeger den grootsten aftrek vond, daarvoor hun grenzen hebben gesloten of den invoer van vee slechts onder zeer belemmerende bepalingen toelaten. De vrijwillige uitvoerkeuring, ingevoerd bij het koninklijk besluit van 1902 — het is door de sprekers te recht herinnerd — is niet ongebruikt gebleven. Maar toch blijft de verzending van minder deugdelijke waar een groot gevaar voor dezen zoo belangrijken tak van uitvoer.

De geachte spreker uit Harlingen heeft de opmerking gemaakt, dat niet wordt aangetoond, dat zooveel minderwaardig vleesch wordt uitgevoerd. Inderdaad valt het moeilijk daaromtrent cijfers te geven, omdat die uitvoer van minderwaardig vleesch zich uit den aard der zaak zooveel mogelijk aan waarneming onttrekt. Maar ik geloof toch dat het feit, dat dergelijke uitvoer meermalen plaats heeft, moeilijk valt te betwisten. En wat is nu het geval? Door herhaalde afkeuringen in het buitenland wordt de prijs, ook van goede waar, in niet geringe mate gedrukt; en in de tweede plaats is het niet tegen te spreken, dat bij afkeuring op grond dat het dier aan een besmettelijke ziekte leed, het gevaar ontstaat, dat de vreemde mogendheid, die het geldt, den vleeschinvoer gaat beperken of verbieden. In de buitenlandsche keuringen kan geen reden gevonden worden om ook onzerzijds niet tot het verplicht stellen van de keuring over te gaan. Immers in die richting werken ook onze concurrenten, werken Denemarken, Australië, Noord-Amerika. Bovendien mag dit wel worden vastgesteld, dat ook de scherpe keuring, die met name in Engeland plaats heeft, den voorgestelden maatregel zeker niet

overbodig maakt. Die keuring in Engeland geschiedt slechts voor een betrekkelijk geringe hoeveelheid; voor het overige moeten de handelaars medewerken. Daarbij komt voor de keurmeesters ginds de groote moeilijkheid, dat zij niet in de gelegenheid zijn de ingewanden te onderzoeken. Eindelijk verschijnt niet al het minderwaardig vleesch ter markt, maar bereikt het veelal den consument langs anderen weg. Inderdaad ligt dan ook in den uitvoer van minderwaardig vleesch een groot gevaar voor den handel in het algemeen. De goed gezinde exporteurs worden door dit wetsontwerp in het allerminst niet benadeeld, maar integendeel krachtig gesteund.

Nu is door den geachten afgevaardigde uit Zutfen betwijfeld, of dit wetsontwerp voldoende zal zijn om het euvel van den uitvoer van minderwaardig vleesch te voorkomen. Hij beweerde, dat de keuring hier en in Engeland, met name van varkens, zeer veel zou verschillen en voegde er bij, dat het meermalen voorkomt, dat hetgeen hier is goedgekeurd, ginds wordt afgekeurd, en omgekeerd.

Mijnheer de voorzitter! Ik betwijfel of de door den geachten afgevaardigde gegeven voorstelling wel de juiste is. Dat zekere partij, van hier afkomstig vleesch in Engeland zou zijn goedgekeurd, kan niet juist zijn. Immers, in Engeland wordt niet goedgekeurd; daar wordt alleen afgekeurd. Hoogstwaarschijnlijk zijn de dieren aan de Engelsche keuring ontgaan, hetgeen des te waarschijnlijker is, wanneer men bedenkt, dat op de Londensche markt niet meer dan 8 keurmeesters met de keuring belast zijn, hetgeen een zeer klein getal is in verhouding tot de uitgebreide hoeveelheid vleesch, die daar ter markt komt.

Maar bovendien is het zeer waarschijnlijk, dat het vleesch, waarover de geachte afgevaardigde uit Zutfen heeft gesproken, na de afkeuring hier ontdaan was van die deelen, die den rijkskeurmeester aanleiding gaven tot onthouding van het goedkeuringsmerk en die ongetwijfeld ook in Engeland aanleiding tot afkeuring zouden hebben gegeven, wanneer de keurmeester aldaar ze had gezien.

Inderdaad bestaat tusschen de Londensche en de Nederlandsche keuring volkomen overeenstemming. Dat goedgekeurd vleesch in Engeland kan worden afgekeurd, moet worden toegeschreven aan tusschentijds ingetreden wijzigingen. Bovendien staat het

vast, dat er nu en dan een verwisseling van etiquetten plaats heeft. De bewering van den geachten afgevaardigde, dat in Engeland geen waarde zou gehecht worden aan het Hollandsche merk, wordt in de Engelsche rapporten alom weersproken, daargelaten nog, dat de verwisseling van etiquetten geen zin zou hebben, indien de bewering van den geachten afgevaardigde juist was.

Dat afgekeurd vleesch nog hooge prijzen maakt, is zeer goed te verklaren. Uitnemende varkens kunnen lijden aan tuberculose. Heeft nu uit dien hoofde afkeuring hier te lande plaats en volgt daarna verzending naar Engeland en verwijdering van de zichtbaar aangedane deelen, dan verschijnt zulk een varken te Londen als een uitnemend dier zonder tuberculose.

Tegenover de individueele opinie, die door den geachten afgevaardigde uit Zutfen is medegedeeld, meen ik mij te kunnen beroepen op het oordeel van dr. Collingridge, den directeur van den Londenschen gezondheidsdienst, die in zijn verslag over 1906 eenige mededeelingen doet omtrent den aanvoer van vleesch op de bekende Smithfield-market in het centrum van Londen, waarvan men een overzicht vindt in het jongste nummer van de *Handelsberichten*.

Genoemde directeur van den gezondheidsdienst bespreekt o. a. de keuring en het merken van buitenlandsch vleesch en deelt mede, hoe een aanzienlijk deel van het vleesch, dat te Londen aan de markt komt, is voorzien van een merkteeken, ten bewijze dat het vóór de verzending werd geïnspecteerd, wat voortaan met al het vleesch, van hier afkomstig, het geval zal zijn.

Dan voegt de genoemde directeur er bij:

«Voor zooveel Denemarken en Nederland betreft, hebben de bevoegde autoriteiten daar te lande thans voorschriften gegeven, die volkomen in overeenstemming zijn met de aanwijzingen, gegeven door de Engelsche gezondheidscommissie.»

In verband met deze aangelegenheid zijn door de gezondheidscommissie een aantal maatregelen aanbevolen, waarvan vooral de volgende ook voor onzen vleeschexport van belang kunnen zijn:

1°. De keuring van al het slachtvee tijdens het slachten dient verplichtend gesteld te worden. Het goedgekeurde vleesch moet van een merk voorzien worden.

2°. Het is wenschelijk, dat aan het uit het buitenland inge-

voerde vleesch dezelfde eischen worden gesteld als aan het inheemsche en dat de regeering er aansprakelijk voor gesteld wordt dat werkelijk aan deze eischen wordt voldaan.

3°. De invoer van versch vleesch moet worden verboden, indien het zoodanig is verpakt, dat een doeltreffende keuring niet wel mogelijk is:

Verder zegt dr. COLLINGRIDGE:

»Het lijdt geen twijfel of het keuren en merken van voor uitvoer bestemd vleesch door de vleeschexporteerende landen zal steeds meer algemeen worden toegepast. De Engelsche varkensfokkerij ondervindt reeds in hooge mate de zware concurrentie van op die wijze gemerkt varkensvleesch. Wanneer het publiek beter bekend wordt met de juiste beteekenis van deze merken, in het bijzonder voor varkensvleesch, zal de vraag naar zoodanig gemerkt vleesch steeds toenemen."

Ik geloof inderdaad dat dit oordeel van deze alleszins bevoegde autoriteit met gerustheid kan gesteld worden tegenover dat van den correspondent van den geachten afgevaardigde uit Zutfen.

De geachte afgevaardigde is bezorgd voor de kosten van de keuring en heeft gevraagd die kosten nader op te geven. Het doet mij leed, dat ik aan dat verlangen niet kan voldoen. Een eenigszins nauwkeurige becijfering van de kosten kan ik niet geven. Ik moet mij bepalen aan den geachten afgevaardigde de verzekering te geven, dat de kosten zoo laag mogelijk zullen zijn en ook bij uitgebreide slachting van een groot aantal dieren niet te zeer zullen drukken.

De geachte afgevaardigden uit Kampen en uit Harlingen hebben mij den wenk gegeven om voorzichtig te zijn en niet te veel uniformiteit en te veel centralisatie bij de uitvoering van den maatregel toe te passen.

Met dien wenk zal ik gaarne rekening houden. De bedoeling is volstrekt niet het voor de kleine slachterijen te moeilijk te maken, mits zij slechts aan zekere minimum-eischen voldoen. Raadpleging van de belanghebbenden op ruime schaal zal aan de bepaling van den datum van de invoering der wet voorafgaan.

Wat betreft de bedenking van den geachten afgevaardigde uit Harlingen betreffende slachting bij kunstlicht, deze zal, voor zooveel noodig, worden toegelaten. Hieromtrent is in de Memorie van antwoord een verklaring gegeven, die den geachten afge-

vaardigde niet is ontgaan; hij kan verzekerd zijn, dat op bijzondere toestanden, zooals deze zich onder anderen te Harlingen voordoen, behoorlijk zal worden gelet.

Eindelijk een woord over een zaak, welke in het wetsontwerp niet behandeld wordt, maar die, naar ik mij vlei, binnen niet al te langen tijd de Kamer zal bezighouden.

Voor een algemeene vleeschkeuring, die inderdaad een noodzakelijk complement mag genoemd worden van dit wetsontwerp, is een groote mate van arbeid bereids verricht.

Ik geloof inderdaad, dat een aansporing tot spoed ten opzichte van dezen maatregel, gelijk de geachte spreker uit Zutfen tot de regeering richtte, onnoodig mag worden geacht. De bedoeling is bij een op dit punt in te dienen wetsontwerp een onderzoek te bevelen van eenhoevige dieren, rundvee, schapen, geiten en varkens vóór en na de slachting, alsmede een onderzoek van al de genoemde dieren, indien zij in nood gedood of een natuurlijken dood gestorven zijn, met uitzondering van die dieren, welke beneden den leeftijd van 7 dagen zijn gestorven.

Het denkbeeld is verder aan de gemeentebesturen de verplichting op te leggen om door ambtenaren, door hen te benoemen, die maatregelen te doen nemen, welke voor de uitvoering dier wet noodig zijn.

Vee- en vleeschkeuring zal blijven gemeentezaak, met dien verstande, dat de gemeentebesturen ter zake van de uitvoering zullen moeten handelen volgens voorschriften, van rijkswege gegeven.

Ziedaar enkele hoofdpunten uit de regeling van de algemeene vleeschkeuring, zooals deze in staat van voorbereiding verkeert en, naar ik hoop, binnen een niet al te langen tijd de Staten-Generaal zal kunnen bereiken.

De geachte spreker uit Kampen heeft nu reeds de vrees geuit, dat het daarvoor zou ontbreken aan een voldoende hoeveelheid bevoegd personeel.

Wanneer de bedoelde maatregel aan de orde zal zijn, zal het tijd wezen om hierover met den geachten spreker van gedachten te wisselen. Het wetsontwerp zal daarvoor moeten worden afgewacht. Intusschen meen ik nu reeds te kunnen zeggen, dat ik mij vlei, dat de geachte afgevaardigde uit Kampen een weinig al te pessimistisch is, dat de hoeveelheid bevoegd personeel nog

al zal meevallen. Het ligt in den aard der zaak, dat daaromtrent bij dat wetsontwerp inlichtingen zullen worden gegeven.

De heer Lieftinck: Mijnheer de voorzitter! Ik breng den minister dank ook voor zijn laatste woorden, dat men reeds vrij ver gevorderd is om te kunnen voldoen aan den wensch die ook velen met mij uitspreken, om te hebben een algemeene vleeschkeuring in ons land. Dat de minister niet zulk een groot bezwaar ziet in het verkrijgen van keurmeesters, doet mij genoegen; ik deel de opinie van zijn excellentie. Wat daarvan gezegd is door den geachten afgevaardigde uit Kampen, alsof die keurmeesters allen moeten zijn menschen gevormd aan de dierenacademie te Utrecht, acht ik volstrekt niet noodig. Wanneer men heeft flinke, ontwikkelde menschen uit de slagersknechts, die een goed oog op de zaak hebben — want ook in deze is een zekere flair noodig — kan men dezen zeer goed voor dit werk gebruiken. Ik waag zelfs de onderstelling, dat het niet altijd zeker is, dat de breed ontwikkelde menschen op het punt van vleeschkeuring zoo bijzonder uitstekend zouden zijn. Men kan ook te geleerd zijn om eenvoudige dingen goed te doen.

Verheug ik mij alzoo in de toezegging van den minister, dat wij niet al te lang dat »eerlang" zullen behoeven te handhaven, ik moet om der waarheids wille opkomen tegen hetgeen de minister heeft gezegd van het groot vertrouwen, dat de keuring in ons land in Engeland heeft.

Men kan uit officiëele verslagen, zooals ook een gebruikt is door den heer Reyne, alle mogelijke cijfergroepeeringen meedeelen, maar ik heb in mijn betrekkelijk lang leven reeds te vaak gezien hoe het met die statistieken gaat. Bij ervaring weet ik, hoe zij dikwijls bij wijze van »er een slag in slaan" worden samengesteld, en dus niet volkomen in alles te betrouwen zijn, n'en déplaise à personne.

Ik heb hier vóór mij brieven uit Engeland, o. a. één van 8 December 1906, waarin uitdrukkelijk staat, dat het bewijs van in Holland goedgekeurde varkens volstrekt geen afdoende waarde heeft in Engeland, en dat men er daar weinig om geeft of het beest voorzien is van een etiquette.

De minister kan op dit punt misschien goedgelooviger zijn dan ik. Dat kan gemakkelijk. Maar ik heb voor hetgeen ik

beweerde bewijzen in handen. Ik zou daarom den minister gaarne willen aanraden eens practisch te doen onderzoeken hoe die vork in den steel zit. Mijn zegsman spreekt volkomen uit ondervinding, omdat hij zich altijd op de Londensche vleeschmarkt bevindt.

Ik wil de discussie niet rekken, mijnheer de voorzitter. Wanneer de minister toegeven kan aan hetgeen wij gevraagd hebben, n.l. om de kosten voor de keuring niet te hoog op te voeren, integendeel zoo gering mogelijk te doen zijn, en te bevorderen dat de tijd voor het slachten, dat zooals de heer Schokking te recht opmerkte, 's zomers des nachts plaats moet hebben, dan ook moge geschieden om het verzenden zoo spoedig mogelijk te doen geschieden, zal ik met veel genoegen voor dit wetsontwerp stemmen.

De heer Reyne: Mijnheer de voorzitter! Een enkele opmerking. Ten aanzien van hetgeen door den minister is aangevoerd, kan ik volstaan met onder dankzegging nota te nemen van de toezegging om, vóór de wet zal worden ingevoerd, belanghebbende exporteurs, niet alleen de groote maar ook de kleine, in ruime mate over de uitvoering der bepalingen van art. 5 te raadplegen.

Ik gevoel mij verder genoopt het woord te vragen door een uitlating van den heer Schokking.

Deze heeft namelijk de meening uitgesproken, dat het eenigszins pijnlijk was hier deze wet betreffende het keuren van naar Engeland te zenden vleesch te hooren verdedigen, omdat daarin de erkenning opgesloten lag, dat wij het levend vee niet meer konden uitvoeren en, gelijk zoo vaak reeds bij hoofdstuk III der staatsbegrooting is besproken, dat dit nu maar het eenige is, dat wij nog kunnen verkrijgen.

Ik acht het noodzakelijk hierop terug te komen, omdat zich weder voor den zooveelsten keer een legende zou kunnen gaan vormen, dat, als wij hier maar een protectionistisch tarief hadden, wij Engeland er wel toe zouden kunnen brengen niet alleen het geslachte maar ook het levend vee toe te laten.

Op het congres te Zieriksee is door een der afgevaardigden der Londensche Kamer van koophandel uitdrukkelijk gezegd, naar aanleiding van de ook daar gestelde vraag waarom wij niet aandringen op openstelling der grenzen voor levend vee: Engeland

zal dat nooit doen; Engeland heeft zijn havens gesloten voor levend vee en opent ze niet meer, omdat het voor de volksgezondheid veel meer heil ziet in de vleesch- dan in de veekeuring. Trouwens, de Engelsche havens zijn niet alleen gesloten voor het Nederlandsche vee, maar ook voor het Fransche vee, het vee uit de Vereenigde Staten, kortom voor alle levend vee. Wij moeten bij de beoordeeling van deze zaak de overweging of beschermende maatregelen ons land zouden kunnen helpen, geheel ter zijde laten.

Als de heer Schokking het voorts ook als een grief uit, dat men niet in de gewisselde stukken de redenen terugvindt, waarom dit wetsontwerp noodig zou zijn, dan herinner ik hem er aan, dat niet alleen de Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw, maar ook het Nederlandsch landbouw-comité in adressen en uitvoerige rapporten sedert jaren er op hebben aangedrongen, dat de in dit wetsontwerp vervatte maatregel zou worden genomen.

Hetzelfde kan men zeggen van de Nederlandsche Kamer van koophandel te Londen, die ook reeds voor lang om dezen maatregel heeft gevraagd. En daarom meen ik, dat, indien het waarom uitvoerig in de stukken ware behandeld, dit slechts zou zijn geweest: enfoncer une porte ouverte.

De heer Schokking. Ik was niet voornemens te repliceeren, maar de laatste opmerking van den geachten afgevaardigde uit Kampen verplicht mij tot een kort wederwoord.

Die geachte afgevaardigde vergist zich toch ten eenenmale, als hij meent, dat ik, in verband met den wensch naar tariefsverhooging, herinnerd heb aan het gesloten zijn van de grenzen voor ons levend vee, als een der in de stukken genoemde gronden, waarop de noodzakelijkheid van dit wetsontwerp verdedigd wordt. Dit is zoo weinig het geval, dat ik er aan zou kunnen herinneren, dat de klachten bij de begrooting voor Buitenlandsche zaken, waarover ik sprak, waarlijk niet alleen gekomen zijn van den kant van hen, die in het algemeen tariefsverhooging voorstaan, maar evenzoo van de banken der linker zijde. Als de geachte afgevaardigde eens wil informeeren bij zijn naaste buren, die ik vroeger het voorrecht had tot buren te hebben, dan zal hij vernemen, dat met betrekking tot dit punt meermalen een vriend-

schappelijk woord in gelijke richting gewisseld is. Dat is een voldoende aanwijzing, dat de herinnering mijnerzijds aan het feit, dat de grenzen voor ons levend vee goeddeels gesloten zijn, niet met de quaestie der tariefsherziening in verband moet worden gebracht. Ik zou nu intusschen bijna iets verder gaan en gelooven, dat er bij den geachten afgevaardigde uit Kampen, in die mate een overdreven vrees voor tariefsverhooging bestaat, dat hij het gevaar daarvoor meent te moeten tegengaan, ook waar er met geen woord over gesproken wordt.

Ik laat deze quaestie intusschen verder rusten. Als ik gezegd heb, dat ik het pijnlijk vond, dat op dien bewusten grond de noodzakelijkheid van dit wetsontwerp werd verdedigd, dan heb ik dit gedaan, omdat daaruit onwillekeurig blijkt, dat wij in dit opzicht nog steeds in denzelfden toestand blijven verkeeren. Doch zoo blijft er ook m. i. alle aanleiding bestaan om er op aan te dringen, dat van het departement van Buitenlandsche zaken een krachtiger actie uitga om de grenzen open te krijgen. Deze toch worden dikwijls gesloten gehouden op grond van mededeelingen, waarvan wij weten, dat zij beslist onwaar zijn.

En als de geachte afgevaardigde oordeelde tegen mijn opmerking te moeten optreden om een legende te voorkomen, dan meende ik van een antwoord te moeten dienen om een andere legende tegen te gaan, die veel gevaarlijker is.

De heer Veegens, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! Slechts twee opmerkingen. In den strijd tusschen de geachte afgevaardigden uit Kampen en Harlingen wensch ik mij op dit oogenblik niet te mengen, ook omdat die strijd slechts in verwijderd verband staat met het wetsontwerp, dat ons thans bezighoudt.

Ik heb in antwoord op het gesprokene door den geachten afgevaardigde uit Harlingen alleen dit te zeggen, dat het bezwaar waarover hij spreekt, naar het mij voorkomt, weinig te maken heeft met de quaestie van de protectie. Voor ons is hoofdzaak te zorgen, dat ons vee in den best mogelijken gezondheidstoestand verkeert, en ik kan den geachten spreker de verzekering geven, dat aan het departement, aan welks hoofd ik de eer heb te staan, in dat opzicht niets hoegenaamd wordt verwaarloosd, maar integendeel al het mogelijke wordt gedaan, wat mensche-

lijkerwijs kan geschieden om de gezondheid van den veestapel zoo volmaakt mogelijk te doen zijn.

In de tweede plaats is de geachte afgevaardigde uit Zutfen nader teruggekomen op zijn stelling, dat volgens zijn correspondent onze Nederlandsche keuring in Engeland volstrekt geen waarde zou hebben. Ik wil gaarne den correspondent van den geachten afgevaardigde in zijn volle waarde laten, maar ik meen toch nogmaals onder de aandacht van den geachten afgevaardigde te moeten brengen, dat, waar tegenover diens individueele opinie staat de zoo uitdrukkelijk uitgesproken meening van een zoo volkomen bevoegd en volmaakt onpartijdig deskundige als de directeur van den Londenschen gezondheidsdienst, ik inderdaad meen, dat zijn correspondent eenige reden zoude kunnen hebben om zijn meening nog eens nader te overwegen.

De algemeene beraadslaging wordt gesloten.

Beraadslaging over art. 1, luidende:

«Deze wet verstaat onder vleesch alle deelen van eenhoevige dieren, runderen, schapen, geiten en varkens, daaronder begrepen ongeboren vruchten, met uitzondering van huiden, voor zoover deze niet afkomstig zijn van varkens, van hoorn en van klauwen, van borstels en van geheel van spieren ontdane, voor technische doeleinden bestemde beenderen."

De heer VAN SASSE VAN YSSELT: Mijnheer de voorzitter! Ik behoor tot die leden, die met ingenomenheid de indiening van dit wetsontwerp hebben gezien, omdat ik overtuigd ben, dat wanneer dit ontwerp wet zal worden, daardoor de vleeschuitvoer naar het buitenland aanzienlijk zal worden bevorderd en daardoor onze landbouw ook zal worden geholpen. Maar omdat deze wet zal moeten worden nageleefd door slagers en landbouwers, zou ik ook dit artikel 1 zoo duidelijk mogelijk geredigeerd wenschen. Men heeft van dit artikel gemaakt één volzin, waarin een regel, een verklaring van dien regel, een uitzondering, en weer een uitzondering op die uitzondering voorkomen. Nu is het artikel voor ons rechtsgeleerden wel te verstaan, vooral wanneer men volgens de Memorie van toelichting weet wat de regeering er mede bedoelt, maar ik vrees, dat het voor leeken moeilijk te

begrijpen zal zijn en daarom zou ik het gewenscht achten dit artikel in twee zinsneden te splitsen, de eerste eindigende bij het woord »vruchten", en de tweede dan luidende: »Uitgezonderd zijn huiden", enz. Ik geloof, dat het artikel zoo voor leeken duidelijker zou zijn. Ik stel de verandering van redactie echter liever niet als amendement voor, omdat ik meen, dat het gewenscht is dat een redactiewijziging uitgaat van hem, die het artikel heeft ontworpen en ik geef daarom deze wijziging aan de regeering in overweging.

De heer VEEGENS, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! De geachte afgevaardigde uit den Bosch acht dit artikel voor niet-rechtsgeleerden niet bijzonder duidelijk en geeft een wijziging van redactie aan, die aan die mindere duidelijkheid zou kunnen te gemoet komen.

Mijnheer de voorzitter! Ik erken, dat het artikel eenige lengte heeft verkregen, maar ik geloof niet, dat het onderscheid tusschen hetgeen nu gelezen wordt en hetgeen de geachte afgevaardigde zou willen lezen, zoo bijzonder groot is, dat de duidelijkheid sterk zou worden bevorderd. Daarentegen is aan de redactie van den geachten afgevaardigde dit bezwaar verbonden, dat men in het eerste lid iets zegt, wat slechts zeer gedeeltelijk waar is; dat men begint met een absoluten regel te stellen, waarop vervolgens in de tweede alinea niet onbelangrijke uitzonderingen worden gemaakt.

Waar nu deze wijziging van redactie voetstoots in de beraadslaging geworpen wordt, zonder dat daarover voorafgaand overleg mogelijk is geweest, zou ik meenen, dat het beter is aan den wensch van den geachten afgevaardigde geen gevolg te geven.

De beraadslaging wordt gesloten.

Art. 1 wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over art. 2, luidende:

«1. Het is verboden naar de landen, door Ons aan te wijzen, vleesch uit te voeren, hetwelk niet voorzien is van een of meer merken als bewijs, dat het bij eene van rijkswege ingestelde keuring voor uitvoer geschikt is bevonden.

2. Van dit verbod kan door Onzen Minister, met de uitvoering dezer wet belast, ontheffing verleend worden voor vleesch:

a. hetwelk verduurzaamd is;

b. hetwelk zich bevindt hetzij in spoorwegrijtuigen, hetzij op schepen of vlotten en bestemd is voor verbruik van de daarin of daarop verblijvende personen.»

De heer VAN GIJN, voorzitter der commissie van rapporteurs: Mijnheer de voorzitter! Het is der commissie van rapporteurs voorgekomen, dat meerdere zekerheid tegen ontduiking bij dit artikel wel wenschelijk is. Het zal toch moeilijk te controleeren zijn, wanneer die overtreding plaats heeft. Wanneer heeft er uitvoer plaats? Ik stel mij zoo voor, dat dit geschieden zal op het oogenblik waarop het schip of de goederen zijn uitgeklaard; en dit zoo zijnde, vrees ik, dat het moeilijk zal zijn de overtreding te constateeren en den overtreder te achterhalen. Daarom heeft de commissie van rapporteurs gemeend aan dit artikel eenige uitbreiding te moeten geven door voor te stellen achter het woord «uit te voeren» in den tweeden regel van het eerste lid, in te lasschen de woorden: «of aan eenig middel van vervoer tot uitvoer aan te bieden.»

De voorzitter: Daar dit amendement is voorgesteld door de commissie van rapporteurs, maakt het van rechtswege een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer VAN VUUREN: Mijnheer de voorzitter! Dit wetsontwerp heeft naar opzet en uitwerking ten doel een keuring in het leven te roepen alleen en uitsluitend voor versch vleesch vóór de slachting al bestemd voor uitvoer. Zoolang de algemeene keuring die ook ik met vreugde zal begroeten, er nog niet is, kan dit wetsontwerp niet meer geven, maar moet er ook niet meer van gevraagd worden. Zoo niet, dan wordt wat als verplichte keuring is bedoeld een verbod van uitvoer.

Ik had daarom aanvankelijk groot bezwaar tegen art. 2, maar na de wijziging van den minister, waarvoor ik dankbaar ben, is grootendeels aan mijn bezwaar te gemoet gekomen; thans kan ook ontheffing worden verleend voor vleesch wat «verduurzaamd» is. Ik onderstel, dat dit woord zeer ruim moet worden

opgevat, dat er niet alleen onder verstaan moeten worden blikjes van fabrikanten van verduurzaamde levensmiddelen, maar ook het vleesch, dat door rooken of zouten voor onmiddellijk bederf gevrijwaard is, zooals gerookt vleesch, ham, ja ook worst. Men moge dit op zich zelf niet wenschelijk vinden, onder vigueur van dit wetsontwerp, dat alleen keuring kent te gelijk met de slachting, gaat het niet anders.

Ik zou daarom van den Minister gaarne een bevestiging ontvangen van mijn onderstelling en hem tevens willen vragen welke verduurzaamde levensmiddelen wel zullen worden onderworpen aan de keuring. Blijkens de Memorie van antwoord is de bedoeling, dat de ontheffing niet zal gelden voor alle verduurzaamde levensmiddelen. Ik vroeg mij echter tevens af, of de ontheffing wel ver genoeg gaat. Ik vermoed dat slagers aan de grens vleesch leveren naar buiten over de grenzen zonder nu juist exporthandelaar te zijn. Dit zal in het vervolg niet meer mogelijk zijn. Wanneer een koe wordt geslacht, zonder dat het vleesch bij voorbaat bestemd is voor uitvoer, is er een verbod op gelegd om uit te voeren, al is het het beste en gezondste stuk vleesch dat graag over de grenzen wordt toegelaten. Voor grensgemeenten, al is de toestand er niet zoo erg als bijv. te Baarle-Hertog en Baarle-Nassau, kan dit groot bezwaar opleveren. Ik zou dus willen vragen of de vrijstelling niet wat ruimer moet wezen, althans gedurende den korten tijd, dat de algemeene keuring zich nog wachten laat.

De heer Veegens, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Zevenbergen heeft mij de vraag gesteld, welke beteekenis moet worden gehecht aan de bijvoeging in het gewijzigd wetsontwerp, dat ontheffing kan worden verleend voor vleesch, dat verduurzaamd is.

Ik kan den geachten spreker in de eerste plaats antwoorden, dat het de bedoeling is aan dit voorschrift een ruime toepassing te geven, hetgeen ook aan het grensverkeer ten goede zal komen.

Onder verduurzaamd vleesch is te verstaan vleesch, hetwelk door bereiding, met of zonder daarmede gepaard gaande verpakking, voor geruimen tijd gevrijwaard is tegen bederf. Die bereiding kan o. a. bestaan in zouten, rooken en steriliseeren.

De geachte afgevaardigde zal zeker niet van mij verlangen dat ik in verdere bijzonderheden treed en mij er over uitlaat, of de ontheffing zich al dan niet zal kunnen uitstrekken tot darmen, lever, bloedbeuling, gesmolten vet, enz. En evenmin, dat ik thans mededeel, welke onderdeelen wèl zouden kunnen worden gekeurd en hoe de merking zal geschieden bij verpakking in kisten of blikken.

Wat betreft het amendement van de commissie van rapporteurs herhaal ik, wat ik straks in antwoord aan den geachten afgevaardigde uit 's-Hertogenbosch aanvoerde, dat het steeds wenschelijk is voor te stellen wijzigingen in een wetsontwerp eenigen tijd vooraf bekend te maken.

Intusschen moet ik erkennen, dat de commissie even vóór de pauze over deze toevoeging mij heeft onderhouden en dat het mij voorkomt, dat deze wijziging zonder bezwaar kan worden opgenomen. Ik ben daarom bereid het amendement over te nemen.

De voorzitter: Aangezien het amendement door de regeering is overgenomen, maakt het als zoodanig geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Mag ik nu aan de commissie van rapporteurs haar oordeel vragen over de door de regeering aangebrachte wijziging?

De heer VAN GIJN, voorzitter der commissie van rapporteurs: Mijnheer de voorzitter! De commissie is eenparig van oordeel, dat de Kamer goed zal doen, zich met deze wijziging te vereenigen.

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigd art. 2 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De artt. 3 tot en met 6 worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over art. 7, luidende:

«1. Overtreding van het bepaalde in artikel 2, eerste lid, wordt gestraft met geldboete van ten hoogste f 1000.

2. Het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, wordt zoodra mogelijk in beslag genomen en aan den belang-

hebbende niet teruggegeven dan na op diens kosten, welke bij vooruitbetaling zijn te voldoen, te zijn gekeurd en behandeld overeenkomstig de voorschriften van artikel 4, tweede en derde lid.»,

waarop door den heer VAN SASSE VAN YSSELT een amendement is voorgesteld, strekkende om aan artikel 7, tweede lid, toe te voegen den volzin: «Teruggave van het vleesch heeft echter niet plaats, indien het moet worden vernietigd.»

De heer VAN SASSE VAN YSSELT, het woord ontvangen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de voorzitter! Ik heb dit amendement reeds eenigszins toegelicht en kan dus kort zijn. De bedoeling is, dat niet behoeft te worden teruggegeven vleesch, hetwelk volgens art. 8 niet aan de vernietiging mag worden onttrokken.

Een tweede bezwaar, verbonden aan art. 7, 2de lid, is, dat, als het artikel bleef zooals het thans luidt, men in conflict zou komen met art. 219 van het Wetboek van strafvordering, wat zegt:

«De vernietiging of onbruikbaarmaking van werktuigen of andere voorwerpen, vervaardigd, geschikt gemaakt of gediend hebbende tot het plegen van een strafbaar feit, kan in het vonnis worden gelast.»

Ik meen dus dit amendement in de gunstige overweging der Kamer te mogen aanbevelen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren SMEENGE, DE RAM, FRUYTIER, ELAND en VAN VUUREN, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer VEEGENS, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! De geachte afgevaardigde uit den Bosch wil de straf, op de in dit artikel bedoelde overtreding gesteld, verzwaren door de teruggave uit te sluiten, indien het vleesch moet worden vernietigd.

Uit een strafrechtelijk oogpunt bestaat daartegen geen bezwaar. Ik zou het amendement dan ook wel willen overnemen, maar de redactie sluit zich niet geheel aan bij het stelsel van het wetsontwerp. Dit stelsel is in het algemeen, indien het vleesch ongeschikt wordt bevonden als voedingsmiddel te dienen, aan den eigenaar

de keus te laten tusschen onbruikbaar maken en vernietigen. Die keuze wil de geachte afgevaardigde aan den delinquent ontnemen, maar dan moet dit in het amendement worden uitgedrukt. Men dient alsdan te lezen in de plaats van: «indien het moet worden vernietigd», «indien het ongeschikt bevonden wordt om als voedingsmiddel te dienen».

Op deze wijze wordt de gewenschte aansluiting aan art. 4 beter verkregen dan volgens de redactie van den geachten spreker.

Wanneer de geachte spreker hiermede kan instemmen, ben ik bereid het amendement over te nemen, nadat het in dezen zin zal zijn gewijzigd.

De heer VAN SASSE VAN YSSELT: Mijnheer de voorzitter! De door den minister aangegeven wijziging gaat verder dan ik had durven voorstellen. Ik ben met mijn voorstel niet zoover gegaan, omdat ik anders vreesde te veel te vragen. Maar wat de regeering voorstelt, komt veel meer met mijn idee overeen; ik kan mij daarom met dat voorstel zeer goed vereenigen en trek derhalve mijn amendement in.

De voorzitter: Daar de heer VAN SASSE VAN YSSELT zijn amendement heeft ingetrokken, maakt dit geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer VEEGENS, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! Ik heb de eer art. 7 in dier voege te wijzigen, dat aan het 2de lid wordt toegevoegd:

«Teruggave van het vleesch heeft echter niet plaats, indien het ongeschikt bevonden wordt om als voedingsmiddel te dienen.»

De voorzitter: Ik verzoek thans de commissie van rapporteurs haar gevoelen over de door de regeering in art. 7 aangebrachte wijziging mede te deelen.

De heer VAN GIJN, voorzitter van de commissie van rapporteurs: Mijnheer de voorzitter! De commissie van rapporteurs is eenparig van oordeel, dat deze wijziging een verbetering is.

Zij meent echter dat tevens een kleine wijziging moet gebracht worden in het 2de lid, nl. dat daar moeten vervallen de woorden: «en derde lid». De keuze welke in art. 4, 3de lid, gegeven werd, zal bij aanneming van het gewijzigd artikel niet meer bestaan.

De heer VEEGENS, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! Naar aanleiding van de opmerking van den geachten voorzitter der commissie van rapporteurs meen ik nog deze wijziging in het 2de lid van art. 7 te moeten brengen, dat een punt worde geplaatst achter de woorden «artikel 4» en dat vervallen de woorden «tweede en derde lid».

Ik meen, dat het voorzichtiger is hier niet alleen van art. 4, tweede lid, te spreken, maar liever het artikel in het algemeen aan te halen.

De voorzitter: Door de regeering is in art. 7 een nadere wijziging aangebracht, daartoe strekkende, dat in het 2de lid achter «art. 4» een punt worde geplaatst, en dus vervallen de woorden: «tweede en derde lid».

Aangezien deze wijziging in overeenstemming is met een opmerking der commissie van rapporteurs acht ik het overbodig het advies dier commissie daarover in te winnen.

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigde art. 7 zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Beraadslaging over art. 8, luidende:

«1. Wederrechtelijke onttrekking van vleesch aan de voortgezette keuring, de sterilisatie, de onbruikbaarmaking of de vernietiging, bedoeld in artikel 4, wordt gestraft met geldboete van ten hoogte f 800.

2. Ten aanzien van het vleesch, waarmede de overtreding heeft plaats gehad, is artikel 7, tweede lid, toepasselijk.»

De heer VAN SASSE VAN YSSELT: Art. 8 is een artikel, waartegen ik zeer ernstige bedenkingen heb. Ik behoef de andere leden dezer Kamer, die geleefd hebben onder de laatste periode, dat de code pénal hier te lande nog bestond, niet te herinneren, dat er toen tal van speciale wetten waren, waarin verschillende misdrijven en overtredingen waren geregeld en hoezeer toen elke jurist hier te lande verlangde, dat er eindelijk zou komen een behoorlijke codificatie van het strafrecht, nadat de code pénal door verschillende wetten was ontwricht. Ten bewijze hoeveel strafbare feiten destijds in afzonderlijke wetten geregeld waren, behoef ik slechts te verwijzen naar de invoeringswetten op het tegenwoordig Wetboek van strafrecht; men zal daaruit zien

hoeveel wetten men voorheen hier te lande moest raadplegen, als men wilde nagaan, welke feiten al dan niet strafbaar waren en onder welke strafwet zij vielen.

Het schijnt dat men thans de misère die men vóór 1886 heeft beleefd, begint te vergeten, omdat men nu in speciale wetten gaat regelen wat in het Wetboek van strafrecht had behooren geregeld te worden. Ik kan als voorbeeld aanhalen de speciale regeling van een misdrijf van valschheid, welke onlangs heeft plaats gehad in een speciale wet. Ik heb mij daarbij echter neergelegd, omdat het fiscale strafrecht toch in een aparte wetgeving is geregeld en er dienteugevolge niet zoo groot bezwaar was om in deze fiscale strafwet ook die valschheid te regelen.

Maar als in de andere wetten het strafrecht wordt geregeld, wordt de zaak erger. In de Boterwet, die nog in voorbereiding is, is reeds voorgesteld om het daderschap op een andere wijze te regelen dan het in art. 47 van het Wetboek van strafrecht is geschied en thans wordt voorgesteld in art. 8 van dit wetsontwerp onderwerpen te regelen, die reeds geregeld zijn in de artt. 198 en 184 van het Wetboek van strafrecht. In art. 8 van het wetsontwerp wordt toch strafbaar gesteld: in de eerste plaats het onttrekken van een voorwerp aan het krachtens de wet daarop gelegd beslag.

Dat feit is reeds strafbaar volgens art. 198 van het Wetboek van strafrecht.

In de tweede plaats wordt strafbaar gesteld een daad, die gepleegd wordt tot feitelijke belemmering van een handeling, ondernomen door een ambtenaar belast met of bevoegd verklaard tot het opsporen van strafbare feiten. Welnu ook dat feit is strafbaar volgens art. 184 van het Wetboek van strafrecht.

Het is dus niet noodig, dat deze feiten nog eens in deze wet strafbaar worden gesteld. Men kan nu wel zeggen: *lex specialis derogat legi generali*, maar er staat daartegenover, dat als deze lex specialis naast de lex generalis komt te staan, men in groote moeilijkheden zal komen en in ieder geval aan de codificatie, waarnaar men vóór 1886 zoo sterk had verlangd, afbreuk zal worden gedaan.

Ik hoop daarom, dat de regeering alsnog kan besluiten art. 8 in te trekken als zijnde overbodig en als alleen aanleiding kunnende geven tot moeilijkheden en verwarring in de praktijk.

De heer VEEGENS, minister van landbouw, nijverheid en handel: Mijnheer de voorzitter! Ook na den geachten afgevaardigde uit 's Hertogenbosch gehoord te hebben, meen ik niet te kunnen voldoen aan zijn wensch, dat ik dit artikel zal terug nemen. Het bezwaar van dien geachten afgevaardigde is niet, dat hij niet goedvindt hetgeen in dit artikel staat, maar dat het artikel overbodig zou zijn, aangezien hetzelfde bepaald is in het Wetboek van strafrecht. Nu meent de geachte afgevaardigde daartoe in de eerste plaats te kunnen verwijzen naar art. 198 van het Wetboek van strafrecht.

In dat artikel wordt straf bedreigd tegen hem, die opzettelijk eenig goed aan het krachtens de wet daarop gelegd beslag of aan een gerechtelijke sequestratie onttrekt of, wetende dat het daaraan onttrokken is, het verbergt, enz. Ik meen, dat daardoor in geen geval voorzien wordt in hetgeen ons hier bezighoudt. Vooreerst komt in het voorgesteld artikel niet het woord «opzettelijk» voor, dat men wel in art. 198 van het Wetboek van strafrecht vindt. In de tweede plaats is er in ons artikel hoegenaamd geen sprake van een krachtens de wet gelegd beslag, en nog minder van gerechtelijke sequestratie. Art. 198 komt hierbij dus niet te pas.

Dan verwijst spreker naar art. 184 van het Wetboek van strafrecht, waarin straf wordt bedreigd tegen hem, die opzettelijk niet voldoet aan een bevel of een vordering, krachtens wettelijk voorschrift gedaan door zekere ambtenaren, en tegen hem, die opzettelijk eenige handeling, door een zoodanige ambtenaar ter uitoefening van eenig wettelijk voorschrift ondernomen, belet, belemmert of verijdelt. Maar dat is ook al weer niet het geval dat ons hier bezighoudt. In het voorgesteld artikel wordt straf bedreigd tegen het wederrechtelijk onttrekken van vleesch aan de voortgezette keuring als anderszins. De man die dat doet, moet zich dus op de eene of andere manier weder meester van het vleesch maken, zoodat het niet verder gekeurd kan worden. Dat is iets anders dan de bij art. 184 Wetboek van strafrecht bedoelde feiten. Er zullen tal van gevallen voorkomen, die vallen onder ons art. 8, maar waarin art. 184 van het Wetboek van strafrecht niet kan worden toegepast.

Ik geloof dus, dat geen van de beide artikelen van het Wetboek van strafrecht, door den geachten afgevaardigde aange-

haald, toegepast kan worden bij de overtredingen die in art. 8 strafbaar worden gesteld, en hoop daarom, dat de Kamer niet zal voldoen aan het verlangen van den geachten afgevaardigde uit den Bosch om dit artikel te verwerpen.

De heer REGOUT: Mijnheer de voorzitter! Ik betreur dat zijn excellentie niet heeft kunnen ingaan op het denkbeeld van den geachten afgevaardigde uit den Bosch. Inderdaad, wanneer dat artikel wet wordt, zal dat in de practijk aanleiding geven tot moeilijkheden, lex specialis derogat generali. Is nu de bedoeling dat artikel 184 Wetboek van strafrecht toegepast wordt wanneer opzet in het spel is geweest? Of moet dan het openbaar ministerie overgaan tot de toepassing van dit artikel? Bovendien is hier sprake van een overtreding, bij art. 184 van het Wetboek van strafrecht van een misdrijf. Dit behoort tot de competentie van den kantonrechter en diens ambtenaar, terwijl feiten die vallen onder art. 184 Wetboek van strafrecht tot die van de rechtbank en van den officier van justitie behooren.

Men zal dus om een zeer kleine nuanceering een zaak heen en weer moeten sturen. Blijkt ter terechtzitting opzet, dan moet de kantonrechter de zaak naar de rechtbank verwijzen. Waarom is dit alles noodig? Inderdaad, even goed als bij elke andere wet moeten de ambtenaren die met de uitvoering er van belast worden, beschermd worden tegen verhindering van hun werkzaamheden, maar dat kan als een algemeen belang beheerscht worden door art. 184 van het Wetboek van strafrecht. Waarom hier voor deze keuring van vleesch daarnaast een bijzondere bepaling gemaakt? Ik zou derhalve den minister nogmaals ernstig in overweging willen geven dit artikel terug te nemen.

De heer VAN SASSE VAN YSSELT: Mijnheer de voorzitter! Na de rede van den geachten afgevaardigde uit Helmond kan ik kort zijn, omdat hij op overtuigende wijze heeft aangetoond, tot welke groote moeilijkheden art. 8 aanleiding kan geven. Ik wensch mij daarom te bepalen tot de weerlegging van de opmerking des ministers, dat art. 198 van het Wetboek van strafrecht in het geval van art. 8 van het wetsontwerp niet te pas kan komen. De minister heeft daarbij over het hoofd gezien art. 7 van dit ontwerp, dat voorschrijft dat vleesch waarmede de overtreding

is gepleegd geworden, in beslag wordt genomen. Er wordt dus volgens dat artikel wel degelijk op vleesch beslag gelegd, en onttrekt men het aan het beslag, dan is art. 198 Wetboek van strafrecht toepasselijk.

Zoo is ook niet juist wat de minister heeft gezegd ten aanzien van art. 184, want al is het ook waar, dat in art. 8 van het wetsontwerp gesproken wordt van onttrekking van vleesch aan de voortgezette keuring, enz., zoo is niet minder waar, dat degene die onttrekt, belet, belemmert of verijdelt een handeling, ondernomen door een ambtenaar ter uitvoering van een wettelijk voorschrift.

Een onttrekking aan een voorgenomen inbeslagneming deed zich herhaaldelijk voor bij de toepassing van de vroegere drankwet. Bijv. een herbergier had glazen, waarin gedistilleerd in strijd met die wet was toegediend geworden ; als een ambtenaar kwam om ze in beslag te nemen, borg hij ze weg ; hij mocht als eigenaar die daad verrichten, maar omdat hij ze daardoor onttrok aan het voorgenomen beslag, werd hij steeds geacht te vallen onder art. 184 Wetboek van strafrecht.

Met den geachten afgevaardigde uit Helmond blijf ik derhalve het art. 8 overbodig en gevaarlijk achten en zou ik het alzoo willen zien verdwijnen.

De heer Veegens, minister van landbouw, nijverheid en handel : Mijnheer de voorzitter ! Ik moet dit artikel in bescherming blijven nemen tegen de bedenkingen van de geachte afgevaardigden uit Helmond en den Bosch en aan de Kamer verzoeken het wel te willen aannemen.

Men heeft gevraagd, wat zal geschieden als heeft plaats een onttrekking — wat dan zal zijn een wederrechtelijke onttrekking, anders zou van straf ingevolge dit artikel geen sprake kunnen zijn — zonder dat opzet kan worden bewezen. Dan moet de ambtenaar van het openbaar ministerie niet te werk gaan volgens art. 184 van het Wetboek van strafrecht, maar een vervolging instellen overeenkomstig art. 8 van dit wetsontwerp.

Verwarring is dan niet te vreezen. Maar wanneer wij ons bepalen tot art. 184 Wetboek van strafrecht en het feiten zijn, waarbij het opzet niet kan worden bewezen, dan zal het gevolg zijn, dat het feit eenvoudig onvervolgd blijft en deze wet niet tot haar recht komt. Ik kan tot nadere illustratie den geachten

afgevaardigde uit Helmond, die beter dan ik op de hoogte is van dit onderwerp, verwijzen naar een ander artikel van het Wetboek van strafrecht, namelijk naar art. 321, handelende over verduistering, waar de uitdrukkingen «opzettelijk» en «wederrechtelijk» tegenover elkander gesteld worden.

Dit artikel luidt: «Hij, die opzettelijk eenig goed, dat geheel of ten deele aan een ander toebehoort en dat hij anders dan door misdrijf onder zich heeft, wederrechtelijk zich toeëigent, wordt, als schuldig aan verduistering, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of geldboete van ten hoogste zestig gulden.»

Het Wetboek van strafrecht zelf maakt dus deze onderscheiding en ik ben overtuigd, dat de ambtenaar van het openbaar ministerie, die deze wet zal hebben toe te passen, haar evenzeer zal weten te maken en zich zal weten te wachten voor het onaangenaam geval, dat hij bij een verkeerden rechter terechtkomt, omdat hij een verkeerd artikel heeft toegepast.

De beraadslaging wordt gesloten.

Art. 8 wordt op verzoek van den heer VAN SASSE VAN YSSELT in stemming gebracht en met 42 tegen 27 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren TREUB, LIEFTINCK, VAN DEVENTER, VAN GIJN, VAN DER ZWAAG, TAK, KETELAAR, DE BOER, SCHAPER, VAN STYRUM, SMEENGE, BLOOKER, SMIDT, LELY, VAN FOREEST, IJZERMAN, REYNE, VAN IDSINGA, ROODHUYZEN, PLATE, ROESSINGH, VAN VLIET, VAN BYLANDT, DE WAAL MALEFIJT, DE SAVORNIN LOHMAN, VAN WASSENAER VAN CATWIJCK, TER LAAN, TALMA, HUGENHOLTZ, ELAND, HEEMSKERK, VAN KOL, VAN CITTERS, VERHEY, DE KLERK, PIERSON, DRUCKER, THOMSON, JANSEN (den Haag), NOLTING, BRUMMELKAMP en de voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren DE RAM, ARTS, JANSSEN, BOGAARDT, BOLSIUS, AALBERSE, VAN NISPEN TOT SEVENAER, DE BEAUFORT, VAN VLIJMEN, FRUYTIER, RUYS DE BEERENBROUCK, VAN KARNEBEEK, PASSTOORS, DE VISSER, NOLENS, REGOUT, KOOLEN, SCHOKKING, VAN DE VELDE, VAN VEEN, VAN VUUREN, DUYNSTEE, DUYMAER VAN TWIST, LIMBURG, VAN WIJNBERGEN, VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE en VAN SASSE VAN YSSELT.

De artt. 9 tot en met 13, alsmede de *beweegreden*, worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De voorzitter: Aangezien er in het wetsontwerp wijzigingen zijn aangebracht, stel ik voor de eindstemming te doen plaats hebben op morgen na de pauze.

De wet werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Personalia.

Benoemd: bij besluit van 14 Mei 1907, met ingang van 1 Juni, tot veearts-keurmeester aan het abattoir te Amsterdam G. L. J. Gooren, veearts-keurmeester, waarnemend onder-directeur aan het openbaar slachthuis te Utrecht, uit welke betrekking hij op 1 Juni 1907 op zijn verzoek eervol werd ontslagen; bij ministeriëele beschikking van 20 Juni 1907 tot leden der commissie aan welke wordt opgedragen het examineeren van hen, die een akte van bekwaamheid wenschen voor middelbaar onderwijs in land- of tuinbouwkunde of houtteelt, of een akte voor lager onderwijs in land- of tuinbouwkunde: H. C. Reimers, leeraar der Rijks hoogere land-, tuin- en boschbouwschool te Wageningen en D. F. van Esveld, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht.

De veeartsen M. J. H. Duijsens te Heerlen, L. van Kempen te Sittard, P. H. van Kempen te Echt en J. J. W. Urlings te Heerlen zijn bevoegd de veeartsenijkundige praktijk uit te oefenen in de grensplaatsen van het regeeringsdistrict Aken.

De navolgende Duitsche veeartsen in het regeeringsdistrict Aken mogen de veeartsenijkunde uitoefenen in de Nederlandsche grensplaatsen: de heeren A. Wolpers te Heinberg, G. Schwabe te Geilenkirchen, B. Jannes te Aken, H. Jaeger te Roedgen, H. Hübernein te Geilenkirchen, P. Buerschgens te Herzogenrath, J. Klingenstein, M. Keil, J. Klinkenberg, Dr. O. Kühn, J. Weinberg en H. Wenders, allen te Aken.

In het regeeringsdistrict Dusseldorp: F. Lehmke te Emmerik, Dr. F. Schmitt te Kleef, Dr. J. Keuten te Geldern, J. Beckers te Kempen, Th. Lütkefels en Körsters, beiden te Emmerik, H.

STELKENS en F. BERTRAM, beiden te Straelen, G. SEIFERT te Kaldenkirchen.

Bij ministeriëele beschikking van 24 Juni 1907, nº. 4855, afd. L. en met ingang van 1 Juli 1907, op verzoek ingetrokken de aanwijzing van N. B. KIELSTRA te Opeinde, gemeente Smallingerland, als officiëel deskundige voor het verrichten van inspectiën en onderzoekingen, vereischt krachtens de bepalingen tot wering van de druifluis.

Het voorloopig adres van den paardenarts 1ste klasse bij het Indisch leger A. E. TEN BROEKE is te Almeloo.

Rijks veeartsenijschool.

Van de 46 leerlingen van het 1ste studiejaar namen er 44 aan het examen deel. Toegelaten zijn tot het 2de studiejaar:

P. E. KEUCHENIUS, van Batavia: S. G. ZWART, van Leeuwarden; P. STAPEL, van Oudendijk; C. A. VAN DER VELDEN, van Rotterdam; H. VAN DEN NIEUWENHUIZEN, van Nijkerk; F. A. A. VAN DIERMEN, van Utrecht; C. DAVIDSE, van Arnemuiden; S. WIERSMA, van Britswerd; L. VAN BERGEN, van Middelstum; R. S. BERGSMA, van Weidum; S. SCHAAP Hz., van Deersum; D. VAN DER VEEN, van Tiel; C. KUNST, van Amsterdam; J. ROOS, van Lochem; P. H. A. VAN AELST, van Maastricht; J. S. HOOGSTRA, van Gouda; J. KOOPMANS, van Amsterdam; J. W. F. BLOEMKOLK, van Utrecht; G. DE VRIES, van Amersfoort; D. A. OSKAM, van Bergambacht; F. W. TERVOERT, van Zeddam; J. BOUWMAN, van Tiel; C. BUBBERMAN, van Schiedam; H. J. VAN DAAL, van Amersfoort; H. HENDRIKS, van Utrecht; S. STUURMAN, van Deventer; M. J. VEENSTRA, van Schrans; A. FEBERWEE, van Zutfen; A. ALBERDA VAN EKENSTEIN, van Marum.

Van de 31 candidaat-veeartsen uit het 3de studiejaar namen 29 aan het examen deel. Toegelaten tot het 4de studiejaar zijn:

G. KREDIET, van Leeuwarden; J. EGGINK, van Leeuwarden; T. EDENS, van Appingedam; J. KOK, van 's-Heerenberg; M. TEN BROEK, van Rotterdam; W. F. BRINK, van Voorst; J. A. BEIJERS, van Lochem; J. C. VAN VEEN, van Deventer; J. E. ASBEEK BRUSSE, van Hilversum; F. P. A. SPERNA WEILAND, van Dongen; J. ZWEERS, van Deventer; S. DOUMA, van Menaldum; J. H. ZIJP,

van Utrecht; W. VAN DEN AKKER, van Alfen (Z.-H.); W. H. SCHULTZE, van Apeldoorn; J. GOEDHART, van Meerkerk; J. M. J. E. DUIJSENS, van Heerlen; D. HAAN, van Beemster; L. F. VAN DIXHOORN, van Terneuzen; J. SCHUURMANS, van Grouw; C. J. VAN TEMMEN, van Teteringen; W. A. A. ROUKENS, van 's-Gravenhage; P. A. VAN DRIEST, van Arnhem.

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij Koninklijk besluit van 24 Juni 1907, n°. 45, is, met ingang van 1 Juli 1907, tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervanger van den districtsveearts wien Dordrecht als standplaats is aangewezen, alsmede tot gouvernementskeurmeester voor de visitatie van het vee dat te Rotterdam, ten zuiden van de Maas wordt ingeladen in schepen naar het buitenland bestemd, de veearts J. M. KERKHOVEN te Rotterdam, onder toekenning van eervol ontslag als plaatsvervanger van den districtsveearts, wien Zutfen als standplaats is aangewezen.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft bij besluit van 5 Juni 1907 goedgevonden :

A. met ingang van 6 Juni 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende den Knotterpolder, gelegen in de gemeente Zoeterwoude;

B. te bepalen dat, enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, dato 8 Juni 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 10 Juni 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 5 Juni 1907, n°. 4792, V.D.;

2°. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende den «Knotterpolder» en den «Grooten polder», gelegen in de gemeente Zoeterwoude;

B. te bepalen dat, enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, met ingang van 18 Juni 1907, ingetrokken zijn beschikking van 25 Mei 1907, waarbij verboden werd het vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeente Rotterdam. (*Staatscourant* van 18 Juni 1907, n°. 140.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel, heeft goedgevonden:

A. met ingang van 20 Juni 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 8 Juni 1907, n°. 4905, V.D.;

2°. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende de gemeente Zoeterwoude;

B. te bepalen dat, enz. (*Staatscourant* v. 20 Juni 1907, n°. 142.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft:

A. met ingang van 22 Juni 1907, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens verboden uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Pijnakker en Vrijenban, begrensd als volgt:

van af de brug van den Zuid-Eindschen weg van Delfgauw naar den Pijnakkerschen weg, langs den Pijnakkerschen weg, langs de Westlaan en langs de Oostlaan tot aan den Klapwijkschen weg, langs en met den Klapwijkschen weg tot aan de grensscheiding van de gemeenten Pijnakker en Berkel, langs de grensscheiding zuidwestelijk tot aan de grens van Vrijenban en Berkel, tot aan de Berkelsche vaart;

langs de Berkelsche vaart tot aan de Zwetbrug, langs en met den Rotterdamschen straatweg tot aan den Akkersdijkschen weg, langs en met den Akkersdijkschen weg tot aan den weg «Oude Leede» langs en met den Zuid-Eindschen weg van Delfgauw tot aan het punt van uitgang.

B. bepaald, dat, enz. enz. (*Staatscourant* v. 22 Juni 1907, n°. 144.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft:

A. met ingang van 22 Juni 1907, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens verboden uit, naar of binnen een kring, omvattende den Vriessekoopschen polder (Noordeind), den Geerpolder, den Wassenaarschen polder en den Wester polder, een en ander voor zooveel gelegen in de gemeente Leimuiden;

B. bepaald, dat, enz. enz. (*Staatscourant* v. 22 Juni 1907, n°. 144.)

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft goedgevonden:

met ingang van 24 Juni 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 24 Mei 1907, n°. 4456, V. D. waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren of varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Delft en Hof van Delft;

2°. A. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren of varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Hof van Delft, den Woudschen polder, de Woudsche droogmakerij, den Harnaschpolder, den Voordijkshoornschen polder, een gedeelte van den Krakeelpolder of Hoogen Abswoudschen polder, voor zoover deze laatste is gelegen onder Hof van Delft, met uitzondering van het gedeelte van dezen polder ten oosten van den Abswoudschen weg, eveneens in Hof van Delft gelegen; en in de gemeente Schipluiden, den Kerkpolder en den Hodenpijlschen polder.

B. te bepalen dat enz. enz.

(*Staatscourant* van 23/24 Juni 1907, n°. 145.)

Staatsbegrooting over 1906.

Ingediend is een wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk X (landbouw, nijverheid en handel) voor 1906. Door verschillende verhoogingen zal het eindcijfer stijgen met f 101,500.

De verhoogingen van eenige artikelen zijn, blijkens de toelichting, o.m. het gevolg van de omstandigheid, dat de voor rijks rekening komende kosten, verbonden zoowel aan de keuring van hengsten als aan die voor de toekenning van premiën uit de rijkssubsidiën, meer dan de raming hebben bedragen.

Andere verhoogingen houden verband met het feit, dat de door de Rijks seruminrichting vervaardigde entstoffen in steeds toenemende mate aftrek vinden, waardoor meer dieren en uitbreiding van materiaal vereischt worden.

Ook worden meerdere gelden vereischt voor de geregelde cursussen in vee- en vleeschkeuring, zoowel door grooten aandrang van bijwoning van lessen als, tengevolge van de wenschelijkheid om spoedig een behoorlijk aantal gediplomeerde hulpkeurmeesters ter beschikking te hebben.

Veeartsenijkundige onderafdeeling van het aanstaand internationaal zuivelcongres.

Het bestuur der onderafdeeling «Veeartsenijkundige vraagstukken» bestaat uit de heeren: dr. D. A. DE JONG, veearts, directeur van het openbaar slachthuis te Leiden, *voorzitter;* dr. H. MARKUS, veearts, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, *ondervoorzttter;* dr. W. STUURMAN, veearts, directeur van het openbaar slachthuis te Alkmaar, *secretaris;* dr. M. H. J. C. THOMASSEN, 1ste luitenant-paardenarts te Leiden, *secretaris-rapporteur.*

Nederlandsche Maatschappij ter bevordering der pharmacie.

Conferentie over de voedingsmiddelscheikunde tijdens de 56ste algemeene vergadering der Maatschappij op Woensdag 24 Juli 1907, 's morgens te negen uur, in de koningszaal van «Natura Artis Magistra» te Amsterdam.

1. *Opening der conferentie* door den voorzitter der commissie voor voedingsmiddelscheikunde.

2. Behandeling der door de commissie aan de orde gestelde onderwerpen.

A. De beteekenis der physisch-chemische onderzoekingsmethoden voor de beoordeeling van melk.

Rapporteurs dr. A. LAM, Rotterdam en dr. N. SCHOORL, Haarlem.

B. De invloed van de wijze van bewaren en het transport op de hoedanigheid van voedingsmiddelen.

a. vleesch: Rapporteur dr. D. A. DE JONG JZN., Leiden.

b. melk: » W. C. DE GRAAFF, Leiden.

3. Vrije mededeelingen.

A. Een bijdrage tot het onderzoek van Indische specerijen, door J. J. HOFMAN, 's-Gravenhage.

B. Iets over stroop, door C. J. VAN LEDDEN HULSEBOSCH, Amsterdam.

C. Een mededeeling over waschpoeders, door Mej. C. HUGENHOLTZ, Amsterdam.

D. Een gevaarlijk klaarmiddel, door W. MEINDERSMA, Deventer.

E. Onderzoek van een oud-Romeinsch vetmengsel, door dr. H. L. VISSER, Nijmegen.

F. *Over theevervalsching*, door dr. J. T. Suijver, Amsterdam.
4. *Voorstellen voor de volgende conferentie.*
5. *Sluiting der conferentie.*

De commissie voor voedingsmiddelscheikunde,

H. P. Wijsman, *voorzitter*,
J. S. Meulenhoff, *secretaris*.

Aan hen, die aan de discussies deelnemen, wordt verzocht tijdens de conferentie een kort verslag van het door hen gesprokene bij den secretaris der commissie in te leveren.

De vrije mededeelingen moeten vóór of gedurende de conferentie schriftelijk worden ingediend bij den secretaris, ten einde met de gehouden discussies te worden opgenomen in het verslag der conferentie.

Scheikundigen, veeartsen en andere belangstellenden hebben vrijen toegang tot de conferentie. Met het oog op den toegang tot Artis is opgave, dat men aan de conferentie wenscht deel te nemen noodzakelijk. Deze opgave geschiede bij voorkeur vóór 17 Juli bij den secretaris der commissie van ontvangst, den heer M. Polak, Nieuwe Hoogstraat 19, Amsterdam.

Afdrukken der rapporten worden op aanvrage toegezonden door den heer dr. J. S. Meulenhoff te Zwolle. De deelnemers aan de conferentie ontvangen een afdruk van het behandelde ter conferentie.

Heeren veeartsen, welke aan deze conferentie wenschen deel te nemen, gelieven zich aan te melden bij den secretaris der commissie van ontvangst, den heer Martijn J. Polak, Nieuwe Hoogstraat 19, te Amsterdam.

Voor hen bestaat tevens gelegenheid deel te nemen aan de gemeenschappelijke lunch, den tocht per electrische tram naar en over Zandvoort en het diner aldaar, tegen betaling van f 4,50 per persoon.

Het toegangsbewijs voor Artis wordt den deelnemers vooraf gezonden.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederland gedurende Maart 1907.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	Rotkreupel.
April.													
Groningen . .	7	„	„	„	6 (1)	3 (1)	„	„	„	7 (5)	„	„	„
Friesland . . .	8	„	„	„	„	31 (3)	„	5 (3)	„	1	„	„	4 (3)
Drente	2	„	„	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	„	„
Overijsel . . .	2	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	2 (1)
Gelderland . .	4	„	„	„	„	„	„	„	„	4 (4)	„	„	„
Utrecht . . .	2	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„
Noord-Holland .	5	„	„	„	1	„	„	„	„	3 (3)	„	„	12 (3)
Zuid-Holland .	2	„	„	„	2 (1)	„	„	3 (1)	„	5 (1)	„	„	„
Zeeland . . .	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	4	„	„	„	„	„	„	„	„	7 (5)	„	„	„
Limburg . . .	13	„	„	„	„	„	„	„	„	11 (11)	3(3)	„	„
TOTAAL .	50	„	„	„	9(3)	34 (4)	„	10 (6)	„	42 (34)	3(3)	„	18 (7)
Mei.													
Groningen . .	4	„	„	„	6 (1)	„	„	„	„	2 (2)	„	„	1
Friesland . . .	15	„	„	„	„	61 (4)	„	29 (17)	„	3 (3)	„	„	„
Drente	3	„	„	„	„	19 (9)	„	„	„	1	„	„	„
Overijsel . . .	4	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	1	„	„	1
Gelderland . .	4	„	„	„	„	„	„	„	„	3 (3)	1	„	„
Utrecht . . .	3	„	„	„	1	„	„	1	„	1	„	„	„
Noord-Holland .	7	„	„	21(3)	1	„	„	„	„	2 (2)	„	„	20 (5)
Zuid-Holland .	15	„	„	174(16)	2 (2)	1	„	8 (5)	„	4 (4)	„	„	„
Zeeland . . .	3	„	„	„	„	„	„	3 (3)	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	6	„	„	„	„	„	„	„	„	6 (6)	„	„	„
Limburg . . .	9	„	„	„	„	„	„	„	„	9 (9)	1	„	„
TOTAAL . .	73	„	„	195(19)	10(5)	81 (14)	„	43 (28)	„	32(32)	2(2)	„	22 (7)

(*Staatscourant* van 17 Mei 1907, nº. 114, en 11 Juni 1907, nº. 134.) v. E.

BOUTVUUR EN „GEBURTSRAUSCHBRAND,"

DOOR

E. H. BERCH GRAVENHORST.

In de laatste voorjaarsvergadering van de afdeeling Utrecht kwam naar aanleiding van een bespreking over boutvuur ook de laatste ziekte ter sprake. Ik beweerde, dat niet vast stond, dat „Geburtsrauschbrand" en maligne oedeem dezelfde ziekte waren en werd hierin tegengesproken door de heeren DE BRUIN en PICARD, die met groote beslistheid volhielden, dat dit wel het geval was. Echter waren alle aanwezigen het er over eens, dat „Geburtsrauschbrand" geen boutvuur was. Mijn bewering vindt steun in hetgeen de „Oberamtstierarzt" HONEKER in n°. 16 van de *Berliner tierärztliche Wochenschrift* over dit onderwerp zegt. Voor Duitschland is deze zaak van veel meer belang dan voor ons land, omdat in het eerste tegen boutvuur wel en tegen maligne oedeem geen politiemaatregelen zijn voorgeschreven. HONEKER citeert de meening van eenige veeartsen, welke ik meen in het kort te moeten mededeelen.

Dr. CARL zegt in zijn dissertatie van 1903, dat „Geburtsrauschbrand" en boutvuur in alle verschijnselen zooveel op elkander gelijken, dat het niet te verwonderen is, dat beide ziekten geïdentificeerd worden. VATER beweert, dat de onderscheiding van echt boutvuur en „Geburtsrauschbrand" zoo in clinische en pathologisch-anatomische als in bacteriëele verschijnselen zeer moeilijk is; de bacillen van „Geburtsrauschbrand" kunnen als variëteit van oedeembacillen worden gekarakteriseerd. SCHOBERL merkt op, dat een voor-

naam bacterioloog van de medische faculteit hem heeft gezegd, dat deze den indruk heeft, dat de bacil van het maligne oedeem in veel gevallen in die van het boutvuur overgaat en omgekeerd.

Tegen de beweringen van deze drie heeren is veel in te brengen. Ik heb beide ziekten verscheidene malen bij het levende dier gezien, boutvuur veel meer dan „Geburtsrauschbrand", maar mij dunkt, dat er clinisch nog al veel verschil tusschen beide aandoeningen bestaat, doch ook pathologisch-anatomisch. Ik zie af van het feit, dat boutvuur meer het jonge vee en „Geburtsrauschbrand" ouder vee aantast, omdat ook ouder vee boutvuur kan krijgen; ik zag het bij 3- en 4-jarige koeien. Maar het aspect van een boutvuurzwelling is anders dan die van „Geburtsrauschbrand;" bij de laatste is de roodheid en de warmte, meen ik, grooter, vooral in het begin. Ook lijkt het mij, dat bij boutvuur meer gas, bij de andere zwelling meer vocht gevormd wordt, terwijl de laatste altijd veel grooter van omvang is, die bij boutvuur meer omschreven. Voorts zijn de dieren bij boutvuur veel zieker; ik zag bij „Geburtsrauschbrand" dat ze soms tot kort vóór den dood nog lagen te eten, terwijl ze bij boutvuur het voedsel meestal direct weigeren. Snijdt men in de zwellingen, dan is, ook na den dood, de spiermassa bij boutvuur veel zwarter, bij „Geburtsrauschbrand" meer rood, geleiachtig geinfiltreerd. Ook is door mij opgemerkt, dat dieren aan boutvuur lijdend, zelfs met zeer kleine zwelling, veel sneller sterven dan aan „Geburtsrauschbrand."

Ik werd eens des morgens bij een ziek kalf geroepen, vermoedde wel boutvuur, maar kon uitwendig geen zwelling bespeuren; des avonds was het dier dood en ik vond bij het afvillen een zeer kleine boutvuurzwelling in de keelgang, anders niets. „Geburtsrauschbrand" heb ik wel eens vijf dagen zien duren vóór een letale uitgang ontstond, boutvuur nooit langer dan 1½ dag. Ook heb ik enkele genezingen

gezien van „Geburtsrauschbrand" en van boutvuur op een veel grooter aantal slechts eenmaal.

Wat de bacteriëele zijde van het vraagstuk aangaat, ik ben op dit gebied incompetent, maar zou aan dien voornamen bacterioloog toch willen vragen of het waar is, dat de boutvuurbacil het konijn niet doodt en de maligne oedeembacil wel? Is dit nog altijd waar, dan zal toch van een overgaan van de eene soort in de andere en omgekeerd weinig overblijven.

Friedberger en Fröhner zeggen in hun leerboek (1904, blz. 284), dat het onderscheid tusschen bilvuur en „Geburtsrauschbrand" zelfs voor geschoolde bacteriologen dikwijls moeilijk is. Kitt merkt in zijn boek over bacteriologie op, dat hernieuwde onderzoekingen noodig zijn om te bewijzen, dat „Geburtsrauschbrand" en maligne oedeem één zijn, afgezien daarvan, dat echt boutvuur als puerperale infectie kan voorkomen. Dr. Carl heeft nu wel is waar uit drie gevallen van „Geburtsrauschbrand" een bacil verkregen, welke in alles zeer veel op den oedeembacil van Pasteur–Koch gelijkt, hij heeft echter n i e t een koe daarmede geënt, wel een kalf van vier weken dat, met 20 cM.^{3} bouilloncultuur ingespoten, totaal niet reageerde.

Hoe Honeker, na dit alles te hebben aangehaald, nog zegt: wij moeten uit de afwezigheid van nieuwe feiten aan de tot nu toe geldige meening vasthouden, dat „Geburtsrauschbrand" door den bacil van het maligne oedeem wordt veroorzaakt, is mij een raadsel. Ik zou na dit alles zeggen: men weet het nog niet.

Volgens Besson komt aan „microbes favorisants", strepto-en staphylococcen en bacterium coli commune een groot aandeel toe om de infectie met maligne oedeembacillen mogelijk te maken, en Arloing en Chauveau hebben dan ook beweerd, dat het rund voor maligne oedeem onvatbaar is, welke meening Wirtz in mijn studietijd (1895), als ik mij goed herinner, deelde.

Tot tijd en wijle dus dat volledíger onderzoekingen hebben plaats gehad, houd ik mijn vooropgestelde meening staande; ik geloof, dat deze quaestie voor een jong veearts een mooi onderwerp voor een dissertatie zou opleveren.

Nu ik toch over het boutvuur schrijf, neem ik de gelegenheid te baat om mede te deelen, dat ik veel gunstiger ervaringen heb met de boutvuurenting dan collega KUIPERS, die de zijne in deel 33, aflevering 6, van dit tijdschrift heeft gepubliceerd. Ik ent sedert het laatst van 1904 uitsluitend met boutvuurwatjes en heb geen geënte beesten verloren; hierbij zijn veel noodentingen voorgekomen, waarbij dus al één of meer dieren in den koppel vóór de enting aan boutvuur waren gestorven. Voorts is het mij een paar malen gebeurd, dat een koppel werd geënt en een beestje, dat nog te jong was werd overgeslagen; de enting van deze kalveren werd vergeten door onachtzaamheid van den eigenaar en de ongeënte gingen aan boutvuur dood, terwijl de geënte de ziekte niet kregen.

Ook komt hier boutvuur bij zeer jong vee voor, bij kalveren van ± 3 maanden; ik ent deze dieren dan met één watje, en als ze 8 à 9 maanden oud zijn voor de 2de maal met twee watjes. Een geval van boutvuur bij een 1½-jarig rund is spontaan genezen, het eenige geval in mijn bijna 12-jarige praktijk voorgekomen. De zwelling en het knisteren waren duidelijk op de schoft te voelen; het dier was zeer ziek, temperatuur 41° C., de zwelling zeer pijnlijk bij palpatie. Ik adviseerde tot afmaking, maar daar de slager afwezig was en eerst des avonds thuis kwam, wachtte men zoo lang, en toen begon het dier hooi te eten en stond den volgenden morgen kalm te herkauwen, terwijl de zwelling en pijnlijkheid waren verdwenen en de temperatuur normaal was.

Er is wel beweerd, dat de boutvuurbacil geen stinkend gas ontwikkelt. FRIEDBERGER en FRÖHNER zeggen daaromtrent: „dat de gassen brandbaar zijn, tamelijk reukeloos, respec-

tievelijk niet stinkend, zoodat zij volgens BOLLINGER uit koolwaterstoffen bestaan. Volgens ARLOING zouden zij ook CO_2, echter geen O bevatten. Een *volledige* chemische analyse dezer gassen is niet gemaakt. Enkelen zouden echter bij insnijden stinkend gas hebben opgemerkt, zoodat het niet onwaarschijnlijk is, dat H_2S aanwezig kan zijn". Maligne oedeem-gassen zouden altijd stinken.

Ik heb nooit, noch bij boutvuur, noch bij „Geburtsrauschbrand" een stinkenden reuk kunnen bemerken, hoewel ik er bijzonder op heb gelet. Ik opende eens een buisje met entwatjes, dat ik eenigen tijd in mijn bezit had en nog niet open was geweest, en ontwaarde een hevigen stank, zooals van rottend vleesch en *niet* den bekenden reuk van H_2S.

Kunnen reine culturen van boutvuur zulk een stinkend gas ontwikkelen of zouden oedeembacillen aanwezig zijn geweest? Ik heb ze overigens, zonder de minste nadeelige gevolgen voor de dieren, gebruikt.

Druten, Juni 1907.

Korte mededeelingen en referaten.

Quantitatieve bepaling van aceton in urine. — In het *Pharmaceutisch Weekblad*, 44, 1907, 555—561 geeft W. C. DE GRAAFF een overzicht van de methoden, welke werden aanbevolen tot het opsporen en het quantitatief bepalen van aceton in urine. De meeste dezer methoden berusten op de omzetting van aceton in iodoform en leveren geen nauwkeurige uitkomsten op. Dezelfde uitspraak is toepasselijk op de door LE NOBEL aanbevolen colorimetrische bepaling met nitroprussidnatrium. Daarom heeft de schrijver nagegaan in hoeverre de door ALBERDA VAN EKENSTEIJN en BLANKSMA ter bepaling van aceton toegepaste reactie, berustende op de vorming van aceton-para-nitrophenylhydrazon, ook geschikt is voor de quantitatieve bepaling van dit lichaam in de urine.

De schrijver aarzelt niet deze methode voor clinisch onderzoek ten zeerste aan te bevelen, daar zij weinig voorbereiding eischt, eenvoudig verloopt en in uitvoering zeer gemakkelijk is. Zij berust op de volgende reactie:

$$CH_3\,COCH_3 + H_2\,N.\,NHC_6\,H_4NO_2 = \left.\begin{matrix}CH_3\\CH_3\end{matrix}\right\} C = N.NHC_6\,H_4\,NO_2 + H_2O$$

Aceton	Paranitrophenyl-hydrazine	Aceton-paranitrophenylhydrazon.
58.		193.

De uitvoering geschiedt aldus: men overtuigt zich door een der gebruikelijke reacties, bijv. door die van Le Nobel (toevoegen van enkele druppels eener bijna kleurlooze oplossing van nitroprussidnatrium aan de urine en daaropvolgende menging met ammonia, waardoor bij aanwezigheid van aceton een rood-paarsche verkleuring intreedt) of veel dan wel weinig aceton aanwezig is. In het eerste geval pipeteert men 100 cM.^{3}, in het tweede 200 cM.^{3} der te onderzoeken urine en distilleert onder krachtige afkoeling tot op 10 cM.^{3} af; het distillaat moet opgevangen worden onder 50 cM.^{3} gedistilleerd water.

In het distillaat precipiteert men het aanwezige aceton door paranitrophenylhydrazine; hiertoe lost men onder verwarming 400—500 mG. paranitrophenylhydrazine op in 10 cM.^{3} azijnzuur van 30 pct., filtreert warm en voegt de aldus bereide oplossing bij het distillaat.

Spoedig vormt zich het aceton-paranitrophenylhydrazon als samenhangende, zware vlokken. Men laat 24 uur bezinken, verzamelt daarop het neerslag quantitatief op een vooraf gedroogd en gewogen filter, wascht eenige malen met gedistilleerd water uit, droogt bij 105°—110° en weegt.

Zooals uit bovenstaande vergelijking blijkt, komt 193 mG. van het reactieproduct overeen met 58 mG. aceton. v. I.

Lagemann's Thuringer pillen. — Dr. Zimmermann deelt hieromtrent in de *Deutsche tierärztliche Wochenschrift* 1907, *N°.* 19, het een en ander mede, waaraan het volgende is ontleend.

Volgens de analyse van dr. Schwartz bevatten de onder den naam «Thürpil» in den handel gebrachte pillen: myrobalanum indicum 10 gram, pelletierinum purum 0,133 gram, extractum punicae granati 2 gram, extractum rosarum 2 gram en gummi arabici pulv. 1 gram.

Hiervan moet in de eerste plaats als werkzaam bestanddeel worden aangemerkt het myrobalanum, dat in hoofdzaak looizuur bevat. Een laxatief bestanddeel moet eerst worden geëxtraheerd. Pelletierine, het alcaloïde der punica granatum is een antitaenicum. Ditzelfde geldt van het extractum punicae granati. Extractum rosarum is volkomen indifferent en gummi arabicum is als vehiculum gebezigd.

Uit deze samenstelling kan men reeds besluiten, dat van een specifieke werking van het praeparaat geen sprake kan zijn. Een directe werking op den bacil kan het niet uitoefenen. Evenmin schijnt het indirect, door verandering van den darminhoud in een voor het micro-organisme ongunstige voedingsstof, werkzaam. Hoogstens zouden hier onbekende bestanddeelen uit myrobalanum of tot heden over het hoofd geziene eigenschappen der anthelmintica ter sprake kunnen komen.

De practische toepassing der pillen bleek echter in vele gevallen werkeloos. De goede gevolgen in andere omstandigheden verkregen, moeten stellig worden toegeschreven aan de gelijktijdige regeling van het diëet en het mogelijk tevens verstrekken van rooden wijn, lijnzaad, enz. De pillen werden aangewend bij hondenziekte, kippencholera en den persloop der kalveren. W. C. S.

Eenvoudig middel tegen strijken. — K. Marschner beveelt in *Der Hufschmied*, 1907, n°. 1, het volgend eenvoudig middel tegen strijken aan. Indien men wegens brokkeligheid van den hoorn geen eenzijdig genageld ijzer, dat zooals bekend is ook aan den toon nagels moet hebben, kan aanwenden, verdient het aanbeveling een lederen zool onder te leggen of alleen maar een streep van leder onder den binnentak. Aan den toon moet die streep goed afhellend zijn, opdat de draagrand van hoef en ijzer nauwkeurig op elkander komen te liggen. Bij het onderslaan van het ijzer laat men het leder 0,5—1 cM. over den rand van den binnentak van het ijzer uitsteken, verweekt het goed in water en beklopt het dan met den hoefhamer, zoodat een zachte wrong ontstaat. Deze wrong voorkomt niet zelden elke strijkwond.

W. C. S.

Abattoir te Rotterdam over 1906. — Aan het verslag van den directeur (J. J. F. Dhont) is het volgende ontleend.

Voor consumtie in de gemeente werden *geslacht:* 27741

runderen, 8115 kalveren, 13 graskalveren boven en 804 beneden 200 Kg., 10189 nuchtere kalveren, 7444 schapen, 2882 geiten, 36456 varkens en 11861 paarden, ezels en muildieren; voor uitvoer naar het buitenland: 1051 runderen, 12419 kalveren, 9072 nuchtere kalveren, 103172 schapen en 14737 varkens.

Ingevoerd werden: 322 runderen, 69 kalveren, 1136 nuchtere kalveren, 230 schapen en geiten, 1295 varkens, 10 paarden, 258893 Kg. vleesch en vet, 6809 Kg. afval.

Van de in de gemeente geslachte dieren werden *afgekeurd:* van *runderen:* 873¾ dier, 1277½ Kg. vleesch, 233 koppen, 36 tongen, 2753 longen, 1312 levers, 54 harten, 382 nieren, 299 uiers en 2734 partijen darmen; van *kalveren:* 46 dieren, 122 Kg. vleesch, 26 longen, 23 levers, 1 hart, 3 nieren en 28 partijen ingewanden; van *nuchtere kalveren:* 101¼ dier, 10 Kg. vleesch, 11 longen, 4 levers, 26 partijen ingewanden; van *schapen*: 119½ dier, 61 Kg. vleesch, 2 longen, 43 levers en 2 nieren; van *geiten:* 3 dieren, 2 longen, 43 levers en 2 nieren; van *varkens:* 300½ dier, 54 Kg. vleesch, 17 Kg. spek, 370 koppen, 196 longen, 377 levers, 3 harten, 61 nieren, 8 uiers, 55 huiden, 20 Kg. huiden en 1179 partijen ingewanden; bij *paarden:* 249 dieren, 449 Kg. vleesch, 4 koppen, 7 longen, 158 levers, 6 harten, 4 nieren en 80 partijen ingewanden.

Door *sterilisatie* konden nog worden bruikbaar gemaakt: 215¾ rund en 201 varkens.

Van het ingevoerde werd *afgekeurd:* van *runderen:* 41 dieren, 76½ Kg. vleesch, 190 Kg. vet, 7 koppen, 3 tongen, 200 longen, 195 levers, 88 harten, 334 nieren, 180 milten, 120 uiers, 3 partijen darmen en 24 darmscheilen; van *kalveren:* 10½ dier, 290 Kg. vleesch, 22 Kg. vet, 1 kop, 1 tong, 13 longen, 12 levers, 6 harten, 9 milten, 12 nieren en 6 partijen ingewanden; van *nuchtere kalveren:* 12 dieren, 6 longen, 5 levers, 4 harten, 4 milten en 4 nieren; van *schapen*: 12 dieren; van *varkens:* 30 dieren, 12 Kg. vleesch, 34,8 Kg. vet, 2 koppen, 111 longen, 177 levers, 72 harten, 90 milten, 266 nieren, 8 uiers, 1 darmscheil en 57 partijen ingewanden; van *paarden:* 2 dieren en 7 partijen ingewanden.

Van bij de rijkswet besmettelijk verklaarde ziekten kwamen voor: bij runderen miltvuur (3), bij varkens vlekziekte (242), bij paarden miltvuur (1), kwade-droes (28).

Tuberculose werd aangetroffen bij: 4837 runderen, dat is 17 pct. (15 pct. in 1905), kalveren 19, dat is 0.18 pct. (0.35 pct. in 1905), varkens 948, dat is 2.6 pct. (2.07 pct. in 1905), 1 nuchter kalf, 1 schaap, 2 paarden.

De klachten van verleden jaar worden herhaald (zie deel XXXIII, blz. 765). Thans gebeurde het zelfs op drie dagen dat het slachten van paarden moest worden uitgesteld, wat ook voor varkens spoedig het geval kan zijn. Het aantal beschikbare plaatsen in de runderstallen was 22-maal ontoereikend; eens moest voor 73 runderen plaatsing worden gezocht.

De ontvangsten bedroegen f 143310,01, zijnde f 4105,60[5] meer dan in 1905. v. E.

Verslag omtrent de exploitatie van het gemeente-slachthuis te Nijmegen over 1906 (directeur E. A. L. QUADEKKER). — *Geslacht* werden: 4505 runderen, 2116 kalveren, 373 nuchtere kalveren, 54 schapen, 203 geiten, 10475 varkens (waaronder voor export 1816) en 675 paarden. Hiervan werden ritueel geslacht: 806 runderen, 161 kalveren, 11 schapen en 131 geiten.

Ingevoerd werden: 4 halve kalveren, 2568½ Kg. vleesch, 557½ Kg. vet en 64 levers.

Afgekeurd zijn: 10 runderen, 6 kalveren, 1 schaap, 3 varkens en 3 paarden; van runderen: 42 koppen, 29 tongen, 152 levers, 100 harten, 50 nieren, 12 milten, 22 uiers, 68 stel darmen, 72 partijen vet en 1 rundernet; van kalveren: 7 longen, 5 levers, 3 harten, 1 milt, 76 nieren, 2 stel darmen, 3 partijen vet; van schapen en geiten: 4 longen, 5 levers, 2 nieren, 1 stel darmen; van varkens: 4 tongen, 55 longen, 121 levers, 49 harten, 103 nieren, 3 milten, 646 stel darmen, 652 partijen vet en 381 kaakklieren; van paarden: 28 longen, 14 levers, 2 milten, 4 harten en 4 nieren. Afgekeurd en *gesteriliseerd:* 4 runderen en 22 varkens. Van noodslachting waren afkomstig: 2 kalveren en 2 paarden. Het afgekeurde werd in den KORI-oven verbrand, benevens de aangevoerde cadavers van: 24 runderen, 18 kalveren, 1 geit, 12 varkens, 23 paarden en 2 ezels.

Voor *tuberculose* zijn afgekeurd: van *runderen*: 7 geheele dieren, 35 koppen, 27 tongen, 112 longen, 8 levers, 82 harten, 3 milten, 2 uiers, 67 stel darmen en 67 partijen vet; van *kalveren:* 4 longen, 1 lever, 1 hart, 2 stel darmen, 2 partijen vet; van *varkens*:

23 geheele dieren, 4 tongen, 51 longen, 47 levers, 45 harten, 3 milten, 4 nieren, 645 stellen darmen, 645 partijen vet en 379 kaakklieren; van *paarden*: 2 longen, 1 lever, 2 harten en 1 milt.

Percentsgewijze kwam tuberculose voor: bij *runderen* 5.35 pct. (8.82 in 1905), bij *kalveren* 0.28 pct. (0.57 in 1905), bij *varkens* 10.9 pct. (9.32 in 1905) en bij *paarden* 0.59 pct. (0.98 in 1905).

Van het koelhuis waren 56 van de 58 cellen in gebruik, zoodat bij meerdere uitbreiding der gemeente vergrooting van het koelhuis noodig zal worden. Het was van 1 April 1906 tot 2 Januari 1907 geregeld in gebruik; door de slagers werd voor dit langer gebruik een billijke vergoeding gegeven. Er werden verkocht 376426 Kg. ijs; koelhuis en ijsfabricatie leverden te zamen een winst van f 3467,12⁵.

In de vetsmelterij werden 2278 Kg. vet verwerkt en in de asphyxiatie-inrichting zijn afgemaakt 358 honden en 92 katten.

Er werden 5 processen-verbaal opgemaakt.

De ontvangsten bedroegen f 44675,86⁵ en de uitgaven f 29982,04⁵, zoodat er voor rente en amortisatie f 14693,82 beschikbaar is.

v. E.

Abattoir te Groningen over 1906. — Aan het jaarverslag (directeur P. D. Beunders) is het volgende ontleend:

Geslacht werden voor *gewoon gebruik:* 5693 runderen, 3467 kalveren, 32 graskalveren, 1528 nuchtere kalveren, 2886 schapen, 477 geiten, 10695 varkens en 272 paarden; voor *worstfabricage:* 571 runderen, 9 vette en 22 graskalveren, 4531 varkens; voor *export:* 1649 runderen, 1566 vette kalveren, 229 graskalveren, 3813 schapen en 754 varkens.

Vrijstelling van de verplichting tot het doen keuren, die alleen te bekomen is voor dieren welke voor export worden geslacht, werd verleend voor: 1366 runderen, 35 vette kalveren, 227 graskalveren, 19 schapen en 242 varkens.

Ingevoerd werden een half rund en 1 varken, bovendien 151895 Kg. vet en 45097 Kg. afval. Twee runderen, uit Duitschland teruggezonden, werden gekeurd.

In de slachthal voor ziek vee werden geslacht en gekeurd 573 dieren en wel: 152 runderen (31 dood ingevoerd), 31 vette kalveren (14 dood ingevoerd), 5 graskalveren (1 dood ingevoerd), 129 nuchtere kalveren, 50 schapen (25 dood ingevoerd), 5

geiten (2 dood ingevoerd), 45 varkens (22 dood ingevoerd), en 156 paarden (46 dood ingevoerd).

Afgekeurd werden: van *runderen:* 90 geheele dieren (51), [1] 17 koppen, 12 tongen, 1059 longen (825), 15 harten (4), 345 levers (132), 39 milten (35), 124 nieren (82), 139 uiers, 1 blaas, 20 maag en darmen (1), 17 borst- en buiksingewanden (10), 8 buiksingewanden (6), 38 baarmoeders (5), 434 baarmoeders met vrucht; van *vette kalveren;* 11 geheele dieren (4), 40 longen (6), 2 harten, 9 levers (2), 1 milt (1), 2 zwezeriken, 20 nieren (2), 7 maag en darmen, 2 borst- en buiksingewanden, 2 buiksingewanden; van *graskalveren:* 2 geheele dieren (1), 1 kop, 1 tong, 3 longen, 2 nieren, 2 maag en darmen; van *nuchtere kalveren:* 55 geheele dieren, 5 koppen, 1 tong, 25 longen (1), 1 lever (1), 40 nieren, 19 maag en darmen, 42 borst- en buiksingewanden; van *schapen:* 10 geheele dieren, 3 koppen, 480 longen, 387 levers, 3 milten, 4 nieren, 40 uiers, 2 maag en darmen, 3 borst- en buiksingewanden, 2 buiksingewanden en 5 baarmoeders; van *geiten:* 1 geheel dier, 8 koppen, 10 longen, 7 levers, 1 milt; van *varkens:* 30 geheele dieren (26), 374 longen (309), 20 harten (1), 262 levers (226), 121 milten (115), 66 nieren (37), 19 uiers, 4 maag en darmen, 16 borst- en buiksingewanden, 4 buiksingewanden, 8 baarmoeders met vruchten; van *paarden:* 25 geheele dieren (1), 7 koppen, 3 tongen, 26 longen, 6 harten, 5 levers, 2 milten, 8 nieren (1), 7 maag en darmen, 15 borst- en buiksingewanden, 6 buiksingewanden, 1 baarmoeder met vrucht.

Van het ingevoerde werd *afgekeurd:* van *runderen:* 1 kop, 9 tongen, 3 harten, 47 levers (6), 93 nieren (2), 1327,5 Kg. vet; van *vette kalveren:* 4 levers, 56,5 Kg. vet; van *nuchtere kalveren:* 184 longen, 1 lever; van *schapen:* 24 nieren, 685 Kg. vet; van *varkens:* 115 tongen, 137 harten, 147 levers (40), 155 nieren (4), 45 Kg. vet.

Tuberculose werd geconstateerd bij 916 runderen (13.99 pct.), 10 vette kalveren (0.19 pct.), 1 graskalf (1.85 pct.), 1 nuchter kalf (0.06 pct.), 541 varkens (3.43 pct.) en 1 paard (0.39 pct.).

Cysticercus inermis werd gevonden:

a. in levensvatbaren toestand bij runderen ouder dan 2 jaar:

---

1) De tusschen ( ) geplaatste cijfers geven het aantal gevallen van tuberculose aan.

1-maal 1 exemplaar in de inwendige kaakspier, 1-maal 1 exemplaar in de tong;

b. idem bij runderen onder de 2 jaar: 2-maal 1 exemplaar in het hart, bij 1 rund 29 exemplaren in verschillende organen;

c. in gedegenereerden toestand bij runderen onder dan 2 jaar: 9-maal 1 exemplaar in de inwendige kaakspier, 6-maal 1 exemplaar in het hart, 2-maal 2 exemplaren in het hart, 2-maal 1 exemplaar in de inwendige kaakspier en in het hart;

d. idem bij runderen onder de 2 jaar; 1-maal 1 exemplaar in de inwendige kaakspier en 1-maal 1 exemplaar in het hart.

Het afgekeurde vleesch werd gesteriliseerd, gezouten of verbrand (in den KORI-oven). *Gesteriliseerd* werd het vleesch van: 45 runderen, 4 vette kalveren en 26 varkens; *ingezouten:* 1 rund; *vernietigd:* 44 runderen, 7 vette kalveren, 2 graskalveren, 55 nuchtere kalveren, 10 schapen, 1 geit, 4 varkens, 25 paarden en alle afgekeurde organen; bovendien werden de ter vernietiging aangebrachte dieren verbrand, namelijk: 2 runderen, 15 nuchtere kalveren, 2 schapen, 1 varken.

De gebouwen, enz. werden in goeden toestand onderhouden. Van de 100 koelcellen zijn er 83 in gebruik bij 95 personen; 23524 blokken ijs à 12.5 Kg. werden verkocht voor prijzen variëerende tusschen f 0,12^5 en f 0,20.

Er werden 6 processen-verbaal behandeld; bij alle volgde veroordeeling.

Over het slachthuispistool van BEHR wordt met den meesten lof gesproken.

Al de keuringen worden uitsluitend door veeartsen verricht, wat mogelijk werd toen op 1 September naast directeur en plaatsvervangend directeur een veearts-keurmeester werd benoemd.

De ontvangsten bedroegen f 63890,99^5, de uitgaven f 35935,86^5. Aan rente werd betaald f 14654,69^5, aan aflossing f 9358,37, zoodat het saldo bedraagt 3942,06^5. v. E.

Abattoir te Utrecht over 1906. — Uit het jaarverslag van den directeur (K. HOEFNAGEL) is het volgende overgenomen.

Geslacht werden: 6369 runderen, 4006 kalveren, 806 nuchtere kalveren, 300 schapen, 158 geiten, 16240 varkens en 554 paarden. Hiervan werden in nood geslacht of waren gestorven: 216

runderen, 17 kalveren, 21 nuchtere kalveren, 8 schapen, 2 geiten, 37 varkens en 84 paarden. Het aantal noodslachtingen steeg bij runderen na 1 Juli zeer sterk, daar van dit tijdstip af de runderen (173), door het rijk in de provinciën Limburg, Gelderland en Utrecht aangekocht als verdacht van te lijden aan tuberculose, alhier werden geslacht.

In de militaire slachterij werden 975 runderen gedood en bij particulieren werden (voor zoover dit bekend geraakte) in de maanden October, November en December geslacht: 4 runderen, 1 geit en 465 varkens.

Volgens den Israëlietischen ritus werden 537 runderen, 534 kalveren en 57 schapen geslacht.

Ingevoerd werden: 9 geheele, 96 halve runderen, 3 geheele en 46 halve kalveren, 8 schapen, 7 varkens, 455 geheele en 8 halve paarden, 9720,5 Kg. versch rundvleesch, 61,5 Kg. schapenvleesch en 3491,5 Kg. versch varkensvleesch.

Afgekeurd werden: van *runderen:* 137 geheele dieren (90) [1]), 1 kop, 5 tongen, 1284 longen (632), 1004 levers (61), 51 milten (30), 132 nieren (29), 14 baarmoeders, 190 baarmoeders met vruchten, 112 niers (20), 66 borstvliezen (39), 55 buikvliezen (33), 65 darmen met darmscheilsklieren (63), 8 retropharyngeaalklieren (8), 88 borst- en buiksingewanden (87), 4 ondervoeten, 14 Kg. vleesch en 633 Kg. vet; van *kalveren*: 5 geheele dieren, 38 longen (15), 14 levers (3), 16 nieren, 6 borst- of buiksingewanden (1) en 51,5 Kg. vleesch; van *nuchtere kalveren*: 17 geheele dieren; van *schapen:* 6 geheele dieren, 16 longen, 26 levers en 4 baarmoeders met vruchten; van *geiten:* 1 geheel dier, 2 longen, 1 lever en 2 baarmoeders met vruchten; van *varkens:* 116 geheele dieren (97), koppen ½, 218 longen (151), 145 levers (123), 38 milten (29), 135 nieren, 10 borstvliezen, 199 darmen met klieren (199), 269 onderkaaksklieren (269), 62 borst- en buiksingewanden (62), 58,5 Kg. vleesch en 19,5 Kg. vet; van *paarden*: 39 geheele dieren, 1 tong, 44 longen, 16 levers, 18 nieren, 7 borst- en buiksingewanden en 2 ondervoeten.

Tuberculose werd geconstateerd bij 765 runderen, 14 kalveren en 631 varkens. Onder de 765 runderen behooren er 109 door het rijk, wegens tuberculose overgenomen. Laat men deze buiten

---

[1]) De cijfers tusschen ( ) geven het aantal gevallen van tuberculose aan.

rekening, dan was de percentage bij runderen 10 pct. (9.5 pct. in 1905), bij varkens 4 pct. (6,3 pct. in 1905).

Op de weekmarkten werden 264 runderen afzonderlijk geplaatst, daar zij als verdacht van tuberculose uit België teruggezonden waren.

Bij 7 runderen werden in de kauwspieren cysticerken gevonden, welke bij 5 verkalkt waren; het vleesch van de beide andere werd 21 dagen in het koelhuis gehangen en toen vrijgegeven.

Van het *koelhuis*, groot 100 cellen, zijn er 94 in gebruik, en blijven er over 3 van 3 en 3 van 4 M.^{2} Van de 77 cellen à 3 M.^{2} zijn er 43 verhuurd aan 2 personen, van de 17 cellen van 4 M.^{2} zijn er 3 verhuurd aan 2 personen. Er werden 432600 Kg. ijs verkocht.

Gesteriliseerd werd het vleesch van: 54 runderen, 452,5 Kg. rundvleesch, 104 varkens en 109 partijen vet. Het afgekeurde werd verwerkt op vleeschmeel en vet. Het vleeschmeel, als bemestingsmiddel gebruikt, wordt door particulieren met f 7,50 per 100 Kg. betaald; het vet bracht in het eerste halfjaar f 0,12, in het tweede f 0,15 per Kg. op.

Voor de gemeente werden 294 honden vernietigd.

In 95 ladingen werden verwerkt: 90 runderen, 5 kalveren, 17 nuchtere kalveren, 6 schapen, 1 geit, 19 varkens en 39 paarden.

In den loop van het jaar gaven 9 processen-verbaal aanleiding tot veroordeeling.

De ontvangsten bedroegen f 78945,56, de uitgaven f 45788,65, waaronder f 2496,30 voor aanleg, zoodat voor rente en amortisatie overblijft f 35653,21. v. E.

Verplaatsing der veterinaire hoogeschool te Stuttgart naar Tubingen. — Aan de vereeniging der veeartsenijkundige hoogeschool te Stuttgart met de universiteit te Tubingen twijfelt thans niemand meer. Zoo iets eischt echter ook aldaar langdurige voorbereiding. Dat deze evenwel reeds ver voortgeschreden en het critische stadium gepasseerd is, kan worden afgeleid uit de jongste mededeelingen van den minister van onderwijs in de Wurtembergsche Kamer. Deze verklaarde dat de verplaatsing geen ernstigen tegenstand ondervindt. Tubingen (universiteit en stad) heeft met het plan zijn ingenomenheid betuigd, de quaestie der plaats is opgelost. De kosten zullen echter belangrijk zijn en de onder-

handelingen met de stad Stuttgart zijn nog niet afgeloopen. (*Berliner tierärztliche Wochenschrift*, 4 Juli 1907.) W. C. S.

Veeartsenijkunde en hygiëne. — Onder dit opschrift leest men in het *Tijdschrift voor Sociale Hygiëne*, 9de jaargang, aflevering 7, het volgende.

«De Belgische Maatschappij voor veeartsenijkunde, indachtig de intieme relaties welke tusschen de geneeskunde op menschen en die op dieren toegepast bestaan, heeft zich tot de Belgische regeering gewend met het verzoek het veeartsenijkundig onderwijs van het departement van landbouw naar het nieuwe departement van wetenschappen over te brengen, tot welk departement ook het geneeskundig onderwijs behoort (zie dit tijdschrift, blz. 566).

Het is te hopen dat aan dit verzoek gevolg gegeven wordt. Deze beide takken van wetenschap en haar toepassingen behooren toch onder één departement.

Reeds sinds vele tientallen van jaren werd ook hier te lande dezerzijds op overbrenging van de veeartsenijkunde naar de universiteit, naast de geneeskunde, aangedrongen; tot heden echter zonder succes, integendeel, ieder gaat tegenwoordig meer dan ooit zijn eigen weg. Dit kan niet anders dan ongunstig werken op de openbare hygiëne, die voor een groot deel door beide takken van wetenschap en vaak door beide te gelijk wordt beheerscht.»

W. C. S.

Jus promovendi der veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden. — Aan de professoren der veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden is, in vereeniging met de medische faculteit der universiteit te Leipzig, het promotierecht in de veeartsenijkunde verleend. Saksen is dus Pruisen en Wurtemberg voorgegaan en is daarop niet weinig trotsch. Het heeft dan ook met groote moeielijkheden te kampen gehad om het zoo ver te brengen. Vanwege de universiteiten is er steeds naar gestreefd het promotierecht te monopoliseeren; hierop werd het eerst inbreuk gemaakt door de technische hoogescholen. Toen dit terrein verloren was, bestreed men met verdubbelde kracht het promotierecht der veeartsenijkundige hoogeschool, maar het was op den duur te dwaas, dat de jonge Duitsche veeartsen te Giessen werden gepromoveerd en dat de overige Duitsche staten die doctoren in

de veeartsenijkunde slechts hadden te erkennen. Thans is tot volkomen bevrediging van de professoren der veeartsenijkundige hoogeschool met de medische faculteit te Leipzig (in Dresden is geen universiteit) een schikking getroffen.

De candidaat moet voor zijn promotie overleggen het bewijs van «Maturität» en zijn diploma als veearts. Zij geschiedt op grond eener dissertatie op het gebied der veeartsenijkunde of van een daaraan verwant natuurwetenschappelijk vak en van een mondeling examen (colloquium). Een professor der veeartsenijkundige hoogeschool brengt verslag uit omtrent den ingeleverden arbeid, terwijl in den regel een lid van de medische faculteit, subsidiair de directeur van het Leipziger veterinair-instituut als correferent optreedt. Het mondeling examen wordt, nadat de dissertatie is goedgekeurd, afgenomen door twee professoren van de Dresdensche hoogeschool en een professor van de universiteit. Het praesidium wordt bij het colloquium afwisselend waargenomen door den decaan der medische faculteit en den rector der veterinaire hoogeschool.

Het valt niet te ontkennen, dat de universiteit te Leipzig door haar tegemoetkoming haar oude grondstelling: een universitas literarum te zijn, opnieuw recht heeft gedaan, en dat ook de medische faculteit door haar besluiten aan de veeartsenijkundige hoogeschool volledige waardeering ten deel heeft doen vallen. Door de nieuwe regeling der promotie wordt het bij elkander behooren en de nauwe verwantschap van de humane en veterinaire geneeskunde opnieuw bevestigd. Daaruit zullen voor het groote gebied der gezamenlijke geneeskunde in de toekomst ongetwijfeld slechts voordeelen ontstaan.

Toch houdt men de tegenwoordige regeling in Saksen niet voor een eindbeslissing, doch enkel als een — zij het ook bijzonder gelukkigen — overgangstoestand. Gelukkig vooral, omdat de Leipziger medische faculteit zonder eenige reserve de veeartsenijkunde als gelijkwaardig in zich heeft opgenomen.

Prof. Malkmus, van de veterinaire hoogeschool te Hannover, is met deze regeling, als in strijd met het onlangs te Eisenach door de veterinaire professoren genomen besluit, minder tevreden. Dit besluit, waarbij de Dresdensche professoren zich onthielden, luidt: «1°. het is noodig en behoort tot de eigenschappen der veeartsenijkundige hoogescholen, dat haar het promotierecht wordt

verleend, en 2° een beperkt promotierecht, bijv. onder medewerking van universiteiten of andere hoogescholen bij de promotie, is onvoorwaardelijk te verwerpen.» Overeenkomstig het onder 2°. vermelde verkiest MALKMUS voor Hannover het behoud van den tegenwoordigen toestand boven een promotierecht als voor Dresden is verleend.

Daartegenover meent referent, dat men zijn borst ook wel eens te hoog kan opzetten. (*Deutsche tierärztliche Wochenschrift*, 6 *Juli* 1907.)

Omtrent het bovenstaande wordt in de *Tierärztliche Rundschau* van 8 Juli 1907 onder anderen nog het volgende vermeld.

De kosten der promotie bedragen 320 Mark, waarvan bij afwijzing der dissertatie 245 Mark, en bij niet slagen in zake het mondeling examen 160 Mark worden terugbetaald. Deze bepalingen gelden ook voor buitenlanders, die het veeartsenijkundig examen voor Duitschland met goed gevolg hebben afgelegd.

De promotie wordt ook toegestaan aan candidaten *zonder* met goed gevolg afgelegd veeartsenijkundig examen, mits de geheele faculteit en de professoren der veeartsenijkundige hoogeschool zich eenstemmig er vóór hebben verklaard. Het examen wordt door deze candidaten afgelegd aan de veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden en bestaat uit een practisch-clinisch en een theoretisch gedeelte. Heeft dit examen het gewenschte gevolg, dan geschieden colloquium en promotie te Leipzig. De kosten voor deze promotie, waarbij de candidaat zich moet verbinden in Duitschland geen veterinaire praktijk uit te oefenen vóór hij daartoe het diploma heeft ontvangen, bedragen 470 Mark.

Eindelijk kan aan een aan de veeartsenijkundige hoogeschool benoemden geleerde op eenstemmig voorstel van de professoren aan de hoogeschool bij besluit van de meerderheid der medische faculteit het doctoraat in de veeartsenijkunde worden verleend zonder deze bepalingen. Voor het eeredoctoraat is het eenstemmig besluit noodig van de medische faculteit, versterkt door de veterinaire hoogeschool.

Aanvragen om tot de promotie te worden toegelaten, moeten worden gericht tot de medische faculteit der universiteit te Leipzig.

W. C. S.

Boekaankondiging.

Dr. ROBERT MÜLLER, Sexualbiologie. Berlin, LOUIS MARCUS Verlagsbuchhandlung 1907. Preis Mk. 6.

Door dr. ROBERT MÜLLER, professor in veeteelt aan de landbouw-academie te Tetschen—Liebwerd en privaatdocent aan de veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden is een studie uitgegeven over het geslachtsleven van den mensch en van de hoogere dieren. Van het standpunt der ontwikkelingsgeschiedenis is getracht de biologische fundamenten der verschijnselen van het geslachtsleven bloot te leggen.

De behandeling der stof is nieuw en, hoe moeilijk ook, door den schrijver met succes ter hand genomen. Dit werk moge in veler handen komen; terecht wordt in de voorrede gezegd dat ook ontwikkelde leeken het boek met nut kunnen lezen. Reeds in 1906 en 1907 hield MÜLLER aan de veeartsenijkundige hoogeschool te Dresden, voor een groot auditorium van beide geslachten, voordrachten over deze onderwerpen, welke thans in boekformaat verschijnen.

Het werk is verdeeld in de volgende hoofdstukken: 1°. de geslachtsdrift en haar ontwikkeling; 2°. buitengewone uitingen der geslachtsdrift bij dieren; 3°. geslachtsrijpheid, bronst en menstruatie; 4°. geslachtscellen en geslachtsstoffen; 5°. de secundaire geslachtskenmerken; 6°. de betrekking tusschen de melkklieren en de geslachtsorganen; 7°. de gevolgen der castratie; 8°. gemengde geslachtsvormen; 9°. manvrouw en vrouwman bij de vogels; 10°. geslacht en ontaarding; 11°. vruchtbaarheid; 12°. geslacht en ziekte; 13°. telegonie; 14°. de teeltkeus; 15°. de nakomelingschap. Ten slotte zijn nog eenige aanvullingen toegevoegd, waarin melding is gemaakt van datgene wat in den laatsten tijd literarisch en experimenteel ten opzichte van de genoemde hoofdstukken is bewerkt. Zoo vinden we hier vermeld de studie over de hormonen van STARLING (Die chemische Koordination der Körpertätigkeiten), de waarnemingen van HALBAN betreffende den oorsprong van het hormon in de chorionvlokken en de placenta, de onderzoekingen van GRUBER over den bouw van het strottenhoofd bij castraten, de morphologische en functionneele minderwaardigheid van een orgaan, enz. enz. Ook de erfelijkheid van verworven eigenschappen is behandeld en de meening van RABL, welke van die van

WEISMANN en O. HERTWIG afwijkt, uitvoerig vermeld. Vooral zij, die WEISMANN's «Kontinuität des Keimplasma's» hebben gelezen, zullen zich voor dit hoofdstuk interesseeren.

Over het algemeen mag worden gezegd, dat de nieuwste opvattingen en onderzoekingen op veeteeltkundig gebied in dit werk zijn neergelegd. Van wijdloopige beschouwingen heeft de schrijver zich onthouden. Een aanbeveling voor dit werk acht ik dan ook niet noodig. Ieder die in deze onderwerpen belang stelt, schaffe zich dit ± 400 bladzijden groote werk voor den geringen bovenvermelden prijs aan. M. G. DE BRUIN.

Prof. Dr. M. SCHLEGEL, Die infektiöse Rückenmarksentzündung oder schwarze Harnwinde. Eine Monographie auf Grund experimenteller Erforschung und praktischer Erfahrung. Mit 3 Tafeln. Berlin, RICHARD SCHOETZ 1907. Preis 3 Mark.

De schrijver heeft zich in de laatste jaren met de bestudeering van deze ziekte beziggehouden; na nauwkeurige clinische, pathologisch-anatomische en bacteriologische onderzoekingen is hij tot de overtuiging gekomen, dat de haemoglobinaemie of «schwarze Harnwinde» een infectieuse ruggemergsontsteking is. Reeds in 1896 leerde hij als oorzaak daarvan kennen den streptococcus melanogenes; het vatten van koude kan slechts als disponeerend moment in aanmerking komen, terwijl de hypothese der autoinfectie, volgens SCHLEGEL, geen recht van bestaan heeft. Het staat volgens hem vast, dat genoemde streptococcus de oorzaak is der in het bloed en de urine plaats vindende omzettingsprocessen van de haemoglobine in melanine.

Na een inleiding volgt een hoofdstuk over geschiedenis en literatuur der ziekte, waarbij intusschen slechts rekening is gehouden met de Duitsche publicaties. Dit neemt niet weg dat de spraakverwarring in zake de nomenclatuur, de aetiologie en de pathogenese reeds zoo uitgebreid is geworden, dat een overzicht daarvan een 7-tal bladzijden beslaat.

De ziekte komt uitsluitend bij het paard voor, het meest bij zware werkpaarden op 3—8-jarigen leeftijd. Het paard heeft een praedispositie voor deze specifieke streptococcen-septicaemie, welke zich bij voorkeur localiseert in het ruggemerg en zijn vliezen, in het merg der skeletbeenderen, in de nieren en in het bloed.

De schrijver vond, hoewel zelden, midden in het ruggemerg en in de wervel- en pijpbeenderen van het zieke dier nu talrijke, dan slechts enkele diplostreptococcen.

Deze micro-organismen leven saprophytisch in het darmkanaal; door ondoelmatig voedsel (maïs, wortelen, aardappelen, bevroren melasse, zemelen), overvoedering, zwaren arbeid, koude vatten, slechte stallen, enz. kan maagdarmcatarrh ontstaan en, door epitheliumverlies, aan de in den darm voorkomende diplostreptococcen gelegenheid worden gegeven in de lymph- en bloedvaten te dringen. Hier gekomen, stijgt hun virulentie en ontwikkelt zich de pathogene werking. Op de praedilectieplaatsen, als de nieren, de milt, het been- en ruggemerg, en in het bloed vermeerderen de streptococcen zich belangrijk en brengen zij de bekende pathologische veranderingen teweeg. Met den mest, de urine en andere excretieproducten geraken de thans zeer virulente coccen naar buiten en kunnen aanleiding geven tot verspreiding der ziekte.

De invloed van eenige rustdagen der paarden op het ontstaan der ziekte wordt door den schrijver geringer geacht dan de intensieve voedering gedurende dien tijd. Pas aangekochte paarden hebben grooter vatbaarheid dan geacclimatiseerde; de laatste hebben in den loop des tijds meer of minder virulente infectiestoffen in hun organismus opgenomen en zijn daardoor actief immuun geworden. Het gelukte den schrijver deze immuniteit experimenteel te bezorgen bij paarden, konijnen, caviae en muizen.

In een afzonderlijk hoofdstuk «epidemiologie» maakt de schrijver gewag van het heerschend optreden der ziekte en de oorzaken daarvan. Zooals reeds werd vermeld, zoekt hij de laatste in de excretieproducten (mest, urine, zweet, neus- en mondslijm, uitgeademde lucht), waarmede de stal, de utensiliën, het voedsel, enz. geïnfecteerd kunnen raken. De mortaliteit bedraagt daarbij nu slechts 20—40 %, dan 80—100 %. Een uitvoerige casuïstiek licht een en ander toe.

Zeer uitvoerig is de pathologische anatomie der ziekte beschreven; hierbij zijn ook de veranderingen in het skelet en in de dwars gestreepte spiervezelen nauwkeurig vermeld.

Onder «symptomatologie» maakt de schrijver gewag van een occult, gewoonlijk langduriger, en een apert, meestal korter stadium der ziekte. Het eerste krijgt de veearts in den regel niet

te zien, het is echter uit een anamnetisch en differentiëel-diagnostisch oogpunt voor hem van beteekenis.

De haemoglobinurie, welke SCHLEGEL liever melaninurie noemt, ontbreekt bij lichte en chronische gevallen niet zelden en is dus volstrekt niet pathognostisch, zooals men wel heeft gemeend.

Bij de bespreking van het beloop en den uitgang der ziekte merkt de schrijver op, dat het eenmaal doorstaan der ziekte niet steeds immuniteit verschaft. Hij is het eens met de vroeger opgedane ervaring, dat in hevige gevallen nagenoeg slechts dan genezing wordt verkregen, indien de dieren, bijv. in een broek, staande kunnen worden gehouden; de circulatie en respiratie worden daardoor bevorderd.

Uit een differentiëel-diagnostisch oogpunt worden ter sprake gebracht: de eenvoudige myelitis en meningitis, de BORNA'sche paardenziekte, vergiftigingen door het voedsel, dat bijv. agrostemma githago, arundo phragmites, equisetum palustre, solanine, enz. bevat, eenvoudige maagdarmcatarrh, koliek, nephritis, miltvuur, petechiaalkoorts, thrombose der achterste aorta, fractuur van de wervelkolom en van het bekken, en hoefbevangenheid.

Onder «prophylaxis en therapie» beveelt SCHLEGEL een ruim stroobed aan, ten einde doorliggen te voorkomen; nog beter voor dit doel ware, naar referent's ervaring, wit zand.

Een aderlating acht hij nadeelig, in het bijzonder in die gevallen, waarbij het door een haemorrhagische nephritis en algemeene haematolysis tot haemoglobinurie resp. melaninurie is gekomen. Daarentegen kan het intraveneus of subcutaan aanwenden van groote hoeveelheden physiologische keukenzoutoplossing goede diensten bewijzen. Wat de eigenlijke pharmaca betreft, beveelt hij onder meer aan: damholidum siccum 25 gram in likking, in drie keer op één dag. Overigens inwendig creoline, lysol, natrium salicylicum, chinine, antipyrine, enz.

De schrijver acht het gewenscht dat de ziekte wordt gerekend tot de besmettelijke ziekten volgens de wet, zoodat politiemaatregelen kunnen worden toegepast ter voorkoming en uitbreiding.

De morphologie en biologie van den streptococcus melanogenes worden daarna uitvoerig behandeld, terwijl ten slotte een hoofdstuk is gewijd aan experimenten om de ziekte bij andere dieren over te brengen, vooral ook met het doel om daartegen een entstof te verkrijgen. Dienaangaande is SCHLEGEL vol goeden moed.

Het bovenstaande moge voldoende zijn om een inzicht te geven in de belangrijkheid van deze monographie, belangrijk vooral vanwege de nieuwe meening omtrent de aetiologie en de pathogenese van deze ziekte. Het boek is uitgegeven in groot 8° formaat en met fraaie, duidelijke letter gedrukt. Voeg ik hier nog bij, dat achterin het werk drie gekleurde, zeer instructieve platen voorkomen, en dat de inhoudsopgaaf zoo uitvoerig is, dat zij een resumé van het boek vormt, dan twijfel ik niet of menig collega zal daarmede kennis willen maken. W. C. SCHIMMEL.

Nieuw uitgekomen boeken.

GRAF G. G. WRANGEL, *Die Rassen des Pferdes.* Lieferung VI und VII. Stuttgart, SCHIECHARDT und EBNER 1907.

GUSTAV RAU, *Die Not der deutschen Pferdezucht.* Eine kritische Darstellung der bestehenden Verhältnisse und Vorschläge zu einer Verbesserung. Mit vielen Tabellen und Stammbäumen. Stuttgart, SCHICKHARDT & EBNER 1907. Preis 4 Mark; gebunden 4.80 Mark.

H. SCHINDLER, *Hippologische Fragen und Antworten.* Sechste verbesserte und vermehrte Auflage mit zwei Titelbildern und 90 Illustrationen. Wien, L. W. SEIDEL & SOHN 1907. Preis 2 Kronen.

O. PFUNGST, *Das Pferd des Herrn* VON OSTEN. *(Der kluge Hans).* 8°, 193 Seiten, mit einer Abbildung und 15 Figuren. Leipzig, J. A. BARTH 1907. Preis 4.50 Mark.

WILHELM KUHNERT, *Farbige Tierbilder*, 50 farbige Reproduktionen nach Originalen von WILHELM KUHNERT, mit begleitendem Text von O. GRASSMANN und einer Einleitung von FRANZ HERMANN MEISSNER. In 10 Heften. Heft 2. Berlin, MARTIN OLDENBOURG. Preis bei Abnahme des ganzen Werkes pro Heft 2 Mark. Einzelne Hefte 2.50 Mark. Einzelne Blätter 60 Pfennige.

Prof. Dr. F. FALKE, *Die Dauerweiden*, Bedeutung, Anlage und Betrieb derselben unter besonderer Berücksichtigung intensiver Wirtschaftsverhältnisse. Unter Mitwirkung von W. OETKEN. 19 Bogen mit Abbildungen. Hannover, M. und H. SCHAPER 1907. Preis M. 5.50, gebunden M. 6.

Dr. H. SCHWYTER, *Die Gestaltveränderungen des Pferdefusses.* Mit 60 in den Text gedruckten Figuren. Bern, STÄMPFLI und C°. 1906. Preis 3 Mark.

Prof. Dr. ROBERT MÜLLER, *Sexualbiologie.* Vergleichend-entwickelungsgeschichtliche Studien über das Geschlechtsleben des Menschen und der höheren Tiere. Kl. 8°, 393 Seiten. Berlin, LOUIS MARCUS 1907. Preis 6 Mark.

Dr. ST. P. VON DURSKI, *Die pathologischen Veränderungen des Eies und Eileiters bei den Vögeln.* Mit 21 Textabbildungen auf 3 Tafeln. Berlin, R. SCHOETZ 1907. Preis M. 1.60.

Dr. KARL KISSKALT und Dr. MAX HARTMANN, *Praktikum der Bakteriologie und Protozoologie.* Mit 89 teils mehrfarbigen Abbildungen im Text. Jena, GUSTAV FISCHER 1907. Preis 4.50 Mark; gebunden 5.50 Mark.

Prof. Dr. M. Schlegel, *Die infektiöse Rückenmarksentzündung oder schwarze Harnwinde.* Eine Monographie auf Grund experimenteller Erforschung und praktischer Erfahrung. Gr. 8°, 87 Seiten mit 3 Tafeln. Berlin, Richard Schoetz 1907. Preis 3 Mark.

Prof. Dr. John Vennerholm, *Spezielle Operationslehre des Pferdes.* Für Tierärzte und Studierende, Gr. 8°. mit 4 farbigen Tafeln und 168 Abbildungen im Text. Stuttgart, F. Enke 1907. Preis geheftet 16 Mark, in Leinwand gebunden 17,40 Mark.

Jean Grell, *Die gesetzliche Gewährleistung beim Handel mit Vieh in der Schweiz.* Dissertation. Frauenfeld, Huber & C°. 1907.

Dr. P. Krückmann, *Anfechtung, Wandlung und Schadenersatz beim Viehkauf.* Nebst einem Anhang über Mängel von Dr. Ströse. Neudamm, J. Neumann 1904. Preis 3 Mark 60 Pfennige.

Prof. Dr. H. Rievel, *Handbuch der Milchkunde.* Circa 22 Bogen, mit Abbildungen. Hannover, M. & H. Schaper 1907. Preis geb. Mark 9.

Dr. A. Nüesch, *Zur Tuberkulosefrage mit besonderer Berücksichtigung der Bekämpfung der Rindertuberkulose.* St. Gallen, L. Kirschner-Engler 1907.

Nevermann, *Veröffentlichungen aus den Jahres-Veterinär-Berichten der beamteten Tierärzte Preussens für das Jahr 1905.* VI Jahrgang. Zusammengestellt im Auftrage des Vorsitzenden der technischen Deputation für das Veterinärwesen. Erster Teil. Mit 16 Tafeln. Berlin, P. Parey 1907. Preis für Teil 1 und 2 : 10 Mark.

H. Jacobsen, *Viehseuchen und Herdenkrankheiten in Deutsch-Südwest-Afrika und ihre Bekämpfung.* Ein Leitfaden für Tierärzte, Offiziere und Farmer. Berlin, R. Schoetz 1907. Preis gebunden Mark 2.50.

Dr. R. Müller, *Jahrbuch für wissenschaftliche und praktische Tierzucht.* Zweiter Jahrgang. Mit 5 Tafeln. Hannover, M. & H. Schaper 1907. Preis 9 Mark.

Dr. H. Haefcke, *Handbuch des Abdeckereiwesens.* Mit 90 Textabbildungen. Berlin, P. Parey 1906.

H. J. Gobert, *Le cheval.* 1 vol. in-8° de 412 pages avec 80 photogravures. Paris, J. B. Baillière et Fils 1907.

P. Fournier, *Le demi-sang.* Un fort volume grand in-8° de 339 pages, avec 26 illustrations dans le texte. Paris, Lucien Laveur 1907.

P. Le Hello, *Le cheval.* Un vol. in-12 de 326 pages avec 56 figures intercalées dans le texte. Paris, Amat 1907.

Ed. Curot et Paul Fournier, *Comment nourrir le Pur-Sang au Haras et à l'Entraînement?* 1 beau volume grand in-8° de XV—580 pages. Paris, Asselin et Houzeau 1907. Prix 20 francs.

J. M. Fontan, *Nouveau guide pour l'élevage du porc.* Tarbes, J. M. Fontan 1907. Prix 1 fr. 50.

P. J. Cadiot et F. Breton, *Médecine et Chirurgie canines.* Deuxième édition. 1 vol. petit in-8° de 310 pages avec 51 figures, cartonnage souple. Paris, Asselin et Houzeau 1907. Prix 5 francs.

Dr. Cl. Chomel, *Les tics aérophagiques (en pathologie comparée).* In-8°, 110 pages. Besançon, Jacquin 1907.

L. Panisset, *A propos de l'organisation en France d'un contrôle sanitaire des denrées alimentaires d'origine animale.* Paris, Octave Doin 1906.

L. Brouwier, *Exposé simple et pratique de tous les facteurs qui peuvent conduire à la détermination, aussi exacte que possible, de la valeur marchande des animaux de boucherie.* Liège, Cortin 1907. Prix 2 francs.

P. H. van Eden, *Verbandleer.* Met 239 afbeeldingen en 5 houtsneden in den tekst. Derde, herziene druk. Haarlem, Erven F. Bohn 1907. Prijs f 4.50; gebonden f 4.90.

K. Hoefnagel, *Ziekten en gebreken van het Rundvee.* Met 20 illustraties naar de natuur en uitvoerig register. Gouda, G. B. van Goor Zonen 1907. Prijs gebonden f 1.90.

W. C. S.

Mededeelingen van het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur ontving eenigen tijd geleden een schrijven van de afdeelingen Gelderland-Overijsel en Noord-Holland, benevens een circulaire met bijbehoorende toelichting van de afdeeling Deventer en omstreken der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw.

In deze circulaire verzoekt genoemde landbouwafdeeling steun van regeeringswege voor de opleiding van veeverloskundigen, en in verband hiermede zag de afdeeling Gelderland-Overijsel onzer Maatschappij gaarne, dat het hoofdbestuur zich zoo spoedig mogelijk wendde tot den directeur-generaal van den landbouw, ten einde de aandacht van zijn hoogedelgestrenge te vestigen op het groote gevaar, dat den veestapel en de veehouders dreigt, wanneer het doel, in de bewuste circulaire vervat, mocht worden verwezenlijkt.

Naar aanleiding van deze zaak heeft de voorzitter der Maatschappij een bezoek gebracht aan den heer Lovink, met het doel te verzoeken de opleiding van deze veeverloskundigen niet in de hand te willen werken.

Tevens noodigde het hoofdbestuur den heer M. G. de Bruin, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool uit, om in een rapport zijn meening kenbaar te willen maken over de opleiding van niet-veeartsen tot veeverloskundigen.

Het antwoord van den heer de Bruin luidde als volgt:

Opleiding van vee-verloskundigen (niet-veeartsen).

Naar aanleiding van het d.d. 31 Mei 1907 aan mij gerichte verzoek om mijn meening over het al of niet wenschelijke van het opleiden van niet-veeartsen tot veeverloskundigen in een rapport te

willen kenbaar maken, heb ik de eer u het volgende te berichten.

De afdeeling Deventer der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw deed reeds in 1899 het voorstel om aan de regeering te verzoeken éénjarige cursussen in het leven te roepen tot opleiding van verloskundigen bij den landbouw die, theoretisch en practisch gevormd, den veeartsen van veel hulp kunnen zijn. [1])

Naar aanleiding van dit voorstel heb ik destijds mijn meening in het reeds vermelde tijdschrift uiteengezet. Ik noemde dit voorstel met toelichting een teeken des tijds. Wat ik hierin heb gezegd, houd ik ook thans nog vol en ik zou het betreuren dat onze Maatschappij bevorderde dat een categorie van personen in het leven werd geroepen, welke zich speciaal met dit onderdeel der veeartsenijkunde bezighoudt.

De uitoefening der practische verloskunde behoort tot het terrein van den veearts. Ik erken ten volle dat de veehouder *moet* worden geholpen.

Verloskundige hulp en goede hulp moet voor iederen veehouder te verkrijgen zijn en waar die thans niet te bekomen is, moet daarnaar worden gestreefd, zoo noodig door het geven van ruime subsidiën aan veeartsen, onder voorwaarde dat zij zich voor het verrichten van verloskundige kunstbewerkingen beschikbaar stellen.

Met de veeverloskundigen zijn onze veehouders niet gebaat. In streken waar de veearts steeds de verloskunde uitoefent, wordt de behoefte aan den veehelper niet gevoeld, wel daar waar de veearts de verloskunde niet uitoefent. Het zij mij veroorloofd hier in te voegen wat ik reeds in 1899 schreef.

Voor de praktijk ten plattelande is het noodzakelijk dat de veearts de verloskunde uitoefent en ik ben overtuigd dat vele klachten over onbevoegde uitoefening der veeartsenijkunde daardoor zullen ophouden. Onttrekt de veearts zich hieraan, dan steekt, in het gewaad van den veehelper, het empirisme het hoofd op. En dit staat ons te wachten wanneer door veeartsen cursussen zullen worden gegeven in theoretische en practische verloskunde. De leerlingen zullen voor een klein deel bestaan uit veehouders, voor een groot deel uit hen, die met de verkregen kennis zich een bestaan zullen scheppen. Er ontbreekt

---

[1]) *Mededeelingen en Berichten der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van Landbouw over 1899. Tijdschrift voor Veeartsenijkunde, deel 26, blz. 344.*

nog maar aan, dat na afloop van den cursus een examen wordt afgenomen en een diploma wordt uitgereikt.

Naast de gediplomeerde hoefsmeden, die nu al op enkele cursussen de hoefziekten leeren, de verloskundigen.

Brengt de toekomst ons ook nog de gediplomeerde castreerders en wordt dan op landbouwcursussen het verleenen van de eerste hulp bij plotselinge ongesteldheden van het vee gedoceerd, dan is de tijd niet ver meer dat een groot stuk der curatieve praktijk in handen is van de reeds genoemde categorieën van personen.

Dit zou te betreuren zijn. Onze veehouders behoeven de voorlichting en de hulp van wetenschappelijk goed onderlegde veeartsen. De uitoefening der verloskunde kan daarmede zeer goed samengaan; de feiten zijn er om dit te bewijzen.

Het lid der Maatschappij ter bevordering
der veeartsenijkunde in Nederland,

M. G. DE BRUIN.

Als lid der algemeene afdeeling is door het hoofdbestuur aangenomen de gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië P. A. VAN VELZEN, tijdelijk te 's-Gravenhage.

Het lid der afdeeling Noord-Holland J. J. WESTER heeft, met ingang van 1 Januari 1908, verzocht bij de afdeeling Utrecht over te gaan.

VERSLAG DER AFDEELING FRIESLAND.

De afdeeling vergaderde vijfmaal, waarbij de vergadering telkens vrij goed was bezocht.

Verschillende onderwerpen van maatschappelijk en wetenschappelijk belang werden behandeld, waarbij enkele besmettelijke ziekten, o. a. tuberculose en haar bestrijding, vlekziekte en de serumbehandeling daarvan, een belangrijk deel vormden.

Verder had de afdeeling het genoegen een eersten vervolgcursus te zien houden, welke uitmuntend in den smaak is gevallen.

Van gedachten werd gewisseld over het onderwerp: «Opleiding van veeverloskundigen», zooals dit door een der afdeelingen

van de Friesche Maatschappij van landbouw bij het hoofdbestuur aanhangig is gemaakt.

Verschillende gevallen in de praktijk voorgekomen, werden besproken.

De secretaris,
H. VEENSTRA.

Naamlijst der leden:

J. ATTEMA CZN., Kollum; W. DE BEIJL, Akkrum; K. BERGSMA, Weidum; J. H. DE BOER, Wolvega; R. BOER HZN., St. Anna-Parochie; TH. BOSMA, Wommels; P. C. BUIJTERSE, Harlingen; R. FEDDEMA, Ferwerd; S. FERWERDA, Stroobos; M. A. HIBMA JR., Franeker; W. TEN HOOPEN, Hardegarijp; B. J. C. HUBENET, Dokkum; J. R. HUIZINGA, Murmerwoude; J. JANSMA, Joure; S. KINGMA, Menaldum; G. VAN DER MEULEN, Huizum; G. A. DE RAADT, Drachten; C. M. VAN ROOIJEN, Roordahuizum; H. VAN STAA, Leeuwarden; W. VAN STAA, Sneek; H. VEENSTRA, Huizum; H. YMKER RZN., Koudum; J. M. A. ZWART, Leeuwarden.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

W. VAN STAA, voorzitter; H. VAN STAA, ondervoorzitter; H. VEENSTRA, secretaris; G. VAN DER MEULEN, penningmeester.

VERSLAG DER AFDEELING ZUID-HOLLAND.

Het aantal leden bedroeg op 31 December 1906 27, wat echter met 1 verminderde door het bedanken van den heer K. DE VINK, die zich als lid bij de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland heeft laten overschrijven.

In het laatste gedeelte van het jaar verloor onze afdeeling door den dood het lid C. A. ROTSCHEID, waardoor een bres geschoten werd in de rij der trouwe bezoekers onzer vergaderingen. ROTSCHEID ontbrak daar zelden en was door zijn heldere adviezen en collegialen geest steeds een sieraad onzer afdeeling. Zijn nagedachtenis zal dan ook ongetwijfeld in hooge eere blijven.

In zijn plaats werd de heer J. M. KERKHOVEN te Rotterdam lid.

Er werden vier vergaderingen gehouden, waarvan 3 te Rotterdam en 1 te Dordrecht.

Ware het wenschelijk dat zij beter werden bezocht, wij meenen niet te mogen klagen, daar in den regel 50 % van de leden aanwezig waren.

Alle bijeenkomsten kenmerkten zich door een gemoedelijken, collegialen geest die, bij hoeveel verschil van opvatting ook, niet werd verbroken.

Door de welwillende medewerking van het hoofdbestuur werden de leden in de gelegenheid gesteld een vervolgcursus te verkrijgen, waarvan echter slechts drie voordrachten konden worden gehouden en waarvan later, als de drie nog resteerende zijn afgeloopen, een afzonderlijk verslag zal worden uitgebracht.

De secretaris,

H. L. Ellerman Lz.

Naamlijst der leden.

B. J. Aalbers, Rijsoord; H. van Aken, 's-Gravenhage; W. F. Altevogt, Klaaswaal; D. de Bruin, Strijen; M. C. van Buuren, Zuidland; Jan C. Colder, Gorinchem; H. L. Ellerman Lz., Dordrecht; C. Fauël, Rotterdam; J. Flohil, Haarlem; M. Frankenhuis Jr., Sliedrecht; P. A. Goedhart, Meerkerk; C. de Graaf, Dirksland; A. J. van Hemert, Sommelsdijk; J. J. Hendrikse, Groot-Ammers; J. M. Kerkhoven, Rotterdam; E. A. Kok, Rotterdam; J. Laaij, Rijsoord; S. J. M. Mogendorff, Schoonhoven; M. C. van der Poel, Nieuwenhoorn; H. Poot, 's-Gravenhage; M. de Ridder, Leerdam; C. Roodzant, Alkmaar; Th. G. van Rijssel, Dordrecht; W. K. van de Stolpe, Gouda; P. Teljer, Ned. Oost-Indië; dr. P. Vermaat, Oud-Beierland.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

B. J. Aalbers, voorzitter; J. J. Hendrikse, penningmeester; H. L. Ellerman Lzn., secretaris.

VERSLAG DER AFDEELING NOORD-BRABANT—LIMBURG.

Twee hoogst verdienstelijke leden werden door den dood aan onze afdeeling ontrukt, namelijk Dr. M. H. J. P. Thomassen, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht en L. T. Janné, districtsveearts te Roermond.

Het ledental bedraagt thans 41.

Van de twee, volgens huishoudelijk reglement van de afdeeling verplichte vergaderingen, werd de zomervergadering gehouden te Venlo en de winter-vergadering te 's-Hertogenbosch. Beide ver-

gaderingen waren over het algemeen vrij goed bezocht. Behalve de huishoudelijke zaken werden verschillende wetenschappelijke en in de praktijk voorkomende onderwerpen behandeld. Na afloop van iedere vergadering werd een gemeenschappelijk diner gehouden, waar het aan gezellige kout niet ontbrak en de tijd van scheiden maar dikwijls al te spoedig daar was.

De secretaris,

H. J. H. Sala.

Naamlijst der leden.

A. J. S. van Alphen, Fijnaart; T. A. L. Beel, Roermond; B. Bierman, Helmond; J. Billekens, Horst; H. Billekens, Weert; L. J. H. Blokmen, Roermond; J. C. Boots, Kuik; K. Bosma, Zevenbergen; M. J. H. Duijsens, Heerlen; G. B. Goossens, Roermond; J. H. Hillen, Meersen; P. J. 't Hooft, Almkerk; W. F. A. Hilwig, Heusden; F. van Hootigem, 's-Hertogenbosch; H. J. C. Horbach, Wittem; P. K. M. Houba, Maastricht; D. Hubertus, Os; A. de Jong, Kapelle; H. de Jong, Ginneken; L. van Kempen, Sittard; P. H. van Kempen, Echt; R. L. Klinkenberg, Klundert; J. Köhler, Almkerk; E. F. L. Kortman, Rozendaal; C. A. van der Leeden, Eindhoven; H. J. Lemmens, Maastricht; J. C. E. van Looveren, Prinsenhage; J. de Man, Bergen-op-Zoom A. A. van Mansfeld, Bergen-op-Zoom; C. H. Molendijk, Dinteloord; A. J. Montens, Teteringen; J. M. van Nieuwenhuijzen, Steenbergen; P. den Ouden, Tilburg; W. J. Paimans, Os; M. F. Plankeel, 's-Hertogenbosch; F. J. H. J. Quædvlieg, Ekkelrade; H. J. H. Sala, Venraai; A. van de Sande, Steenbergen; W. G. Schepens, Beek; Dr. P. F. Vermast, Etten; K. J. Vroemen, Oosterhout.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

T. A. L. Beel, voorzitter; W. J. Paimans, ondervoorzitter; J. Köhler, penningmeester; H. J. H. Sala, secretaris.

VERSLAG DER AFDEELING ZEELAND.

De ondergeteekende heeft de eer u te berichten dat het behandelde in de vergaderingen, welke gehouden werden in April en in Augustus, geen aanleiding geeft tot bijzondere opmerkingen.

Nog altijd geldt de reeds vroeger geuite klacht dat de bijeenkomsten slecht worden bezocht, wat vooral te betreuren is bij de beslissing over gewichtige punten, zooals nu het geval was met de quaestie omtrent vervolgcursussen.

De secretaris,
M. Lucieer.

Naamlijst der leden:

L. Boogaert, Axel; J. W. Brouwer, Kortgene; L. J. Colsen, Hontenisse; P. H. J. Gasille, Noordwelle; J. P. L. Goemans, Zieriksee; J. A. de Graaff, Scherpenisse; J. Kooijman, Hontenisse; J. Kraamer, Koudekerke; L. Louter, IJzendijke; M. Lucieer, Oostburg; E. L. van Mervennée, Middelburg; H. J. van Nederveen, Middelburg; J. Z. Risch, Goes; A. Risseeuw, Heinkenszand; M. van der Vliet, Kruiningen; D. G. de Vries, Klinge; H. A. Welman, Vlissingen.

Het bestuur der afdeeling bestaat uit de heeren:

E. L. van Mervennée, voorzitter; M. van der Vliet, penningmeester; M. Lucieer, secretaris.

Personalia.

Benoemd: bij koninklijk besluit van 2 Juli 1907, n°. 39, is alsnog benoemd tot vertegenwoordiger van de regeering op het van 23—29 September e. k. te Berlijn te houden 14de internationale congres voor hygiëne en demographie, dr. D. A. de Jong Jzn., plaatsvervangend districtsveearts en directeur van het openbaar slachthuis te Leiden; tot lid der gezondheidscommissie te Roermond T. A. L. Beel aldaar.

Gekozen: tot lid van den gemeenteraad te Rotterdam, dr. J. Poels.

Verplaatst: van Valkenburg naar Oosterhout K. J. Vroemen.

Ingetrokken: de overplaatsing van den gouvernementsveearts K. van der Veen van Buitenzorg naar het ressort Padangsche benedenlanden en hem aangewezen de afdeelingshoofdplaats Buitenzorg tijdelijk tot standplaats, in het belang van hem op te dragen werkzaamheden op veterinair gebied.

Tijdelijk belast: met den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in het ressort Padangsche benedenlanden de gouvernementsveearts

te Fort de Kock Ch. Th. G. H. de Wilde, en zulks met gelijktijdige uitoefening zijner eigen functie. (*N. Rott. Crt.* van 6 Juli 1907.)

Overgeplaatst: van Buitenzorg (Batavia) naar het ressort Padangsche Benedenlanden, met standplaats Padang, de gouvernementsveearts K. van der Veen.

Ontheven: eervol, van de tijdelijke waarneming van den dienst in het ressort Padangsche Benedenlanden de gouvernementsveearts te Fort de Kock Ch. Th. G. H. de Wilde, en zulks met ingang van den dag, waarop hij den dienst in genoemd ressort zal hebben overgegeven aan den gouvernementsveearts K. van der Veen voornoemd. (*N. Rott. Crt.* van 20 Juli 1907.)

De onder-directeur aan het abattoir te Utrecht J. P. van der Slooten heeft zijn werkzaamheden aldaar hervat.

Rijks veeartsenijschool.

Voor het admissie-examen hadden zich 5 candidaten aangegeven, waarvan er slechts 2 opkwamen, die zich den 2den dag van het examen terugtrokken.

Staatsexamens.

Voor het natuurkundig examen voor aanstaande veeartsen, dat van 10 Juni tot 5 Juli werd afgenomen, hebben zich aangegeven 36 candidaten, allen van het 2de studiejaar.

Aan 32 werd het diploma als candidaat-veearts uitgereikt, namelijk aan de heeren:

J. G. T. Arntz van Nijmegen (*met lof*); C. van Baak van Breda; J. M. R. F. Beckers van Ubach-over-Worms; H. ter Beek van Utrecht; F. J. Buekers van Haarlem; J. Buitenhuis van Apeldoorn; F. J. van Capelle van Weespercarspel; F. C. de la Chambre van Amsterdam; H. den Daas van Gendringen; W. van Doorn van Amsterdam; B. Egginк van Twelloo; B. Eijsenburger van Soerakarta; J. Esmuis van Stad-Almeloo; G. J. Fros van Utrecht; B. Hartog van Lochem; J. H. Hartog van Baarn; A. J. Holtz van Gorinchem; G. Hupkes van Venendaal; J. L. Moerkercken van der Meulen van Nunspeet;

D. J. H. H. Monné van Utrecht; G. P. F. Munnik van Helder; C. F. van Oijen van Haarlem (*met lof*); A. D. Oosterbaan van Lochem; S. Schaap Pzn. van Wirdum; H. D. Senstius van Bojolali; J. C. A. Verheul van Bergen-op-Zoom; M. L. O. Verkerk van Amersfoort; P. Visser van Arnhem; E. Vleming van Zutfen; H. L. F. L. Warnecke van Utrecht; F. Westerling van Amsterdam; T. F. Wismans van Venraai (*met lof*).

Wet op de paardenfokkerij 1901.

Bij koninklijk besluit van 29 Juni 1907, n°. 53, is, met ingang van 1 Juli 1907, benoemd tot vast lid der algemeene keuringscommissie voor de paardenfokkerij: D. H. Goossen te Venloo, en tot plaatsvervangende leden dier commissie o. a.: H. C. Reimers te Wageningen, M. van der Vliet te Kruiningen, L. van Kempen te Sittard, M. C. van Buuren te Zuidland, M. B. ten Have te Midwolde en dr. J. van Dorssen te 's-Hertogenbosch.

Keuring van vee en vleesch.

EINDVERSLAG der commissie van rapporteurs over het ontwerp van wet, houdende bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch.

Vrij algemeen werd bij het afdeelingsonderzoek dit wetsontwerp toegejuicht, maar evenzeer achtte men noodig een keuring voor in het binnenland gebruikt vleesch. Met voldoening constateerde men dan ook, dat de minister bezig is een dergelijken maatregel voor te bereiden. Men drong er echter bij den minister op aan de indiening van een daartoe strekkend wetsontwerp zooveel mogelijk te bespoedigen.

In een afdeeling werd door enkele leden de vraag gedaan of het, daar het hier een hoofdzakelijk Engelsch belang geldt, geen overweging had verdiend de keuring over te laten aan Engelsche deskundigen; dan zou de Nederlandsche Staat daarvoor ook geen kosten behoeven te betalen. Tegen een bevestigende beantwoording van deze vraag werd door vele leden aangevoerd, dat het hier geldt een groot Nederlandsch landbouwbelang en dat daaren-

boven de export-handel niet uitsluitend met Engeland plaats heeft.

Art. 4. Door eenige leden werd de wensch te kennen gegeven, dat, naar analogie van art. 4, alinea 3, hetzelfde beginsel dat in dit artikel is neergelegd, namelijk: dat afgekeurd vleesch voor de consumtie onbruikbaar moet worden gemaakt, ook zou worden toegepast op levend vee. Huns inziens zou het wenschelijk zijn, dat levend vee, dat goedgekeurd de grens over gaat, in het buitenland echter wordt afgekeurd en dikwijls besmet terugkeert in het land, hier werd afgemaakt en onteigend.

Art. 11. Reeds bij een vroegere gelegenheid is er aanmerking op gemaakt, dat in den laatsten tijd de handhaving van alle wetten werd opgedragen aan de marechaussees, terwijl betwijfeld werd of alle marechaussees daarvoor wel de noodige geschiktheid hadden.

In verband daarmede werd destijds door de regeering toegezegd, dat aan die marechaussees, aan welke het opmaken van proces-verbaal op den ambtseed gerust kon worden toevertrouwd, een commissie zou worden uitgereikt van onbezoldigd rijksveldwachter, en men meende te weten dat dit sedert ook was geschied.

Indien dat inderdaad het geval is, achtte men het niet consequent en niet goed ook, om in de nieuwe wetten voort te gaan met de bevoegdverklaring van *alle* marechaussees tot het opmaken van proces-verbaal.

Aldus vastgesteld door de commissie van rapporteurs, 28 Juni 1907.

In de 37ste vergadering op 11 Juli 1907 werd het wetsontwerp in de Eerste Kamer behandeld.

De heer Veegens, minister van landbouw, nijverheid en handel:

Mijnheer de voorzitter! Naar aanleiding van het eindverslag is het mij aangenaam te kunnen mededeelen dat een wetsontwerp betreffende de keuring van voor binnenlandsch verbruik bestemd vleesch in een vrij vergevorderden staat van voorbereiding verkeert, zoodat ik mij vlei, dat de indiening binnen niet langen tijd zal kunnen plaats hebben.

Dat de bij dit wetsontwerp geregelde uitvoerkeuring een hoofdzakelijk Engelsch belang zou betreffen, kan ik niet toegeven. Ze zal allereerst ten bate komen van de Nederlandsche veeteelt. Voorzeker zal ook Engeland, onze voornaamste afnemer van versch

vleesch, uit een sanitair oogpunt met deze keuring gebaat zijn. Dat geen ondeugdelijk vleesch meer uit Nederland naar Engeland wordt uitgevoerd, zal ginds, zoo bij de autoriteiten als bij den consument, waardeering vinden, het vertrouwen in het Nederlandsche vleesch versterken en de vraag daarnaar doen toenemen, waardoor een gunstige invloed op onzen vleeschhandel zal worden uitgeoefend. De keuring eenvoudig over te laten aan Engelsche deskundigen zou geen aanbeveling verdienen. Een rationeele keuring daar te lande is niet wel mogelijk, omdat de voor de keuring noodzakelijke ingewanden niet bij het vleesch worden overgelegd. De Engelsche deskundige zou dan zijn beslissing moeten nemen zonder te kunnen steunen op het onderzoek van die organen, die voor een juist oordeel onmisbaar zijn. De Engelsche sanitaire autoriteiten hebben herhaaldelijk op deze leemte gewezen en daarbij tevens het middel ter verbetering aangegeven, namelijk een keuring ter plaatse van slachting op de wijze zooals in Nederland plaats vindt. Mocht eenig land in gebreke blijven de maatregelen te nemen, die den uitvoer van deugdelijk vleesch naar Engeland verzekeren, en de keuring geheel aan de Engelsche autoriteiten overlaten, dan zouden deze laatsten de zorg voor de sanitaire belangen van den consument wel eens zoo ver kunnen uitstrekken, dat bij den invoer van vleesch de overlegging der voor de beoordeeling noodige organen geëischt werd, een voorwaarde waaraan Nederland niet dan uiterst moeilijk zou kunnen voldoen.

Wat betreft het opgemerkte bij art. 4, kan ik het volgende mededeelen. De voorwaarden waaronder vee, dat door vreemde autoriteiten op grond van daar te lande geldende veeartsenijkundige voorschriften wordt teruggezonden, weder in Nederland mag worden ingevoerd, zijn vastgesteld bij gemeenschappelijke beschikking van de ministers van waterstaat, handel en nijverheid en van financiën van 28 Augustus—4 September 1903. Die voorwaarden houden in:

1°. dat de invoer geschiede langs hetzelfde kantoor als de uitvoer plaats greep;

2°. dat aan het eerste kantoor, hetzij in originali dan wel in gewaarmerkt afschrift of uittreksel, de vrachtbrief worde overgelegd, welke bij den uitvoer tot geleiding heeft gestrekt;

3°. dat het weder ingevoerde niet verder dan het eerste kantoor worde vervoerd, dan na door den districtsveearts of een zijner plaatsvervangers te zijn onderzocht.

Wordt bij dit onderzoek het vee bevonden te zijn lijdend aan of verdacht van een besmettelijke ziekte, dan zijn de wettelijke voorschriften toepasselijk.

Mocht het noodig blijken deze voorschriften te wijzigen, dan zal daartoe worden overgegaan. Vooralsnog evenwel bestaan er geen afdoende redenen, in elk geval niet in verband met dit wetsontwerp, om gemelde beschikking te herzien.

Van de bij art. 11 gemaakte opmerking, dat het niet consequent en niet goed is ook in nieuwe wetten voort te gaan met de bevoegdverklaring van *alle* marechaussees tot het opmaken van proces-verbaal, ook voor zoover zij niet in het bezit zijn van een aanstelling tot onbezoldigd rijksveldwachter, moet de juistheid worden toegegeven. In tal van wetten van de laatste jaren is dit geschied, zonder dat de bedoelde onderscheiding gemaakt is, hoewel slechts ongeveer $\frac{1}{4}$ van de manschappen der marechaussees in het bezit zijn van een aanstelling tot onbezoldigd rijksveldwachter.

Ik moet erkennen, dat dit een eenigszins vreemde toestand is, en verklaar mij gaarne bereid bij voorkomende gelegenheid met de in het eindverslag gemaakte opmerking rekening te houden.

De beraadslaging wordt gesloten en het *wetsontwerp* zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Veeartsenijkundig staatstoezicht.

Bij koninklijk besluit van 13 Juli 1907, n°. 30, zijn met ingang van 16 Juli 1907, tot wederopzegging benoemd tot plaatsvervangers van den districtsveearts wien Zutfen als standplaats is aangewezen, de veeartsen G. J. Egginк te Twelloo, J. H. Rutgers te Valburg, P. Boonstra te Steenwijk en R. Kattenwinkel te Kampen.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 1 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 2 Juli 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden:

1°. uit, naar of binnen een kring, omvattende den Veenderpolder in de gemeente Woubrugge;

2°. uit, naar of binnen een kring, omvattende, voor zoover

de gemeente Woubrugge betreft, het gedeelte van den Vierambachtpolder, gelegen ten westen van den Heerenweg, en, voor zoover de gemeente Oudshoorn betreft, het gedeelte genoemd «de Ridderbuurt» van dien polder;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 3 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 4 Juli 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden:

1°. uit, naar of binnen een kring in de gemeente Stompwijk, omvattende het gedeelte van den polder Tedingerbroek, dat begrensd wordt door den Westvlietweg, den spoorweg S. S., de Go- en de Postenkade tot den Vliet;

2°. uit, naar of binnen een kring in de gemeente Stompwijk, omvattende het gedeelte van den gecombineerden Huiszitten- en Meeslouwerpolder, begrensd door den Oostvlietweg, de Kniplaan, den Polderweg en de Weegsloot;

3°. uit, naar of binnen een kring in de gemeente Benthuizen, omvattende den Noordpolder;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft bij besluit van 6 Juli 1907 goedgevonden:

met ingang van 8 Juli 1907;

1°. in te trekken zijn beschikkingen van 21 Juni 1907, n°. 5259, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen kringen in de gemeenten Pijnakker, Vrijenban, Hof van Delft en Schipluiden;

2°. A, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Pijnakker, met uitzondering van dat gedeelte gelegen ten noorden van de Katwijksche vaart en den Molenboezem van den Nieuwen polder van Pijnakker, en het gedeelte gelegen ten oosten van den Bergboezem van de droogmakerij van Pijnakker; de gemeente Vrijenban; de gemeente Hof van Delft, met uitzondering van den polder 't Groeneveld; den Krakeelpolder of Hoogen Abswoudschen polder, voor zoover deze

polder gelegen is in de gemeente Delft; den Kerkpolder en den Hodenpijlschen polder, gelegen in de gemeente Schipluiden;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 8 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 9 Juli 1907, het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeente Mijdrecht, omvattende den polder Blokland;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 9 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 10 Juli 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 21 Juni 1907, n°. 5255, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeente Leimuiden;

2°. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring omvattende den Vriessekoopschenpolder (Noordeind), den Geerpolder, den Wassenaarschenpolder, den Westerpolder, den Vriesseweg, den Geerdijk en den Nieuwveenschenweg (ook voor zoover zij gelegen zijn respectievelijk in de gemeenten Rijnsaterswoude, Ter Aar en Nieuwveen) en het vaarwater «de Drecht» in de gemeente Leimuiden;

B. bepaald dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 12 Juli 1907, goedgevonden: met ingang van 13 Juli 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 19 Juni 1907, n°. 5178, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Zoeterwoude, en zijn beschikking van 3 Juli 1907, n°. 5632, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeente Benthuizen;

2°. A. den uitvoer van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit een kring omvattende de gemeente Zoeterwoude; den Noordpolder en het Lage Land in de gemeente Benthuizen; de gemeente Hazerswoude; de gemeente Koudekerk; het gedeelte van den polder «De Lage Waard», ook voorzoover dit gelegen is in de gemeente Oudshoorn; de gemeente Leiderdorp, met uitzondering van den Boschpolder, den Boterhuispolder en de Waard; het gedeelte van den Slagh- of Grooten- en Kleinen Stadspolder, ook voor zoover dit gelegen is in de gemeente Leiden;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van waterstaat heeft, bij besluit van 2 Juli 1907, met ingang van 16 Juli 1907, goedgevonden:

I. in te trekken de beschikking van 2 September 1901, n°. 175, afdeeling spoorwegen, zooals deze gewijzigd is bij die van 30 April 1907;

II. te bepalen, dat op alle spoorwegstations in Nederland rundvee slechts ten vervoer mag worden aangenomen, onder voorwaarde, dat het niet bestemd is naar spoorwegstations in het buitenland of naar de volgende Nederlandsche stations: Sas-van-Gent, Hulst, Vlake, Bergen-op-Zoom, Rozendaal, Baarle-Nassau, Valkenswaard, Budel, Roermond, Maasbracht, Echt, Susteren, Sittard, Geleen, Beek-Elsloo, Bunde, Maastricht, Gronsveld en Eisden, tenzij voldaan is en wordt aan de navolgende voorschriften:

Het vee mag eerst ten vervoer worden aangenomen, nadat voor elk stuk aan den betrokken beambte of bediende van den spoorwegdienst zijn ter hand gesteld twee, door een geëxamineerden veearts ingevulde en onderteekende, gelijkluidende certificaten van het bij deze beschikking gevoegde model, welke blijkens het daarop vermelde tijdstip van afgifte niet langer dan 12 uur vóór het tijdstip der aanbieding ten vervoer zijn afgegeven;

Van deze certificaten zal het eene exemplaar op het station van verzending bewaard moeten blijven, terwijl het andere met de overige papieren, welke de zending van daar begeleiden, tot het laatste Nederlandsche spoorwegstation zal moeten worden medegezonden, ten einde aldaar bewaard te blijven en desverlangd aan den districtsveearts ter inzage te worden gegeven (*Staatscourant* van 17 Juli 1907, n°. 165).

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 16 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 17 Juli 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeente Pernis, omvattende den Deyffelschen polder, omringd door den Heidschendijk, den Hilleweg en den Hofweg.

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 18 Juli 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 19 Juli 1907 het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Wilnis en Kamerik, begrensd als volgt: van af het Woerdensche verlaat langs de Kollensloot en den Uitweg naar het Kruis; van daar langs de provinciale grens tot den Amstel; langs den Amstel tot den Wilnisschen molen; vervolgens langs den Molenvliet en de Veldwetering tot de Heinoomsvaart; deze vaart volgende tot den Oudhuizer molen en vervolgens naar den Oudendam; van af den Oudendam langs den grooten weg naar Kamerik, tot waar deze weg wordt gesneden door den weg loopende van Oud-Kamerik naar de provinciale grens; vervolgens langs laatstgenoemden weg en den provincialen weg naar het punt van uitgang.

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 18 Juli 1907, goedgevonden:

met ingang van 19 Juli 1907:

1°. in te trekken zijn beschikking van 8 Juli 1907, n°. 5742, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeente Mijdrecht;

2°. A. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring in de gemeente Mijdrecht, omvattende den polder Blokland, den polder Zevenhoven en den Buitenveldschen polder;

B. te bepalen dat, enz. enz.

Ontvangen ten behoeve van het gedenkteeken voor wijlen dr. M. H. J. P. Thomassen. (1ste lijst.)

W. F. Altevogt te Klaaswaal	*f*	5.—
J. Attema Czn. te Kollum	»	12.50
A. A. Barendregt te Barendrecht	»	10.—
Eugen Bass te Görlitz	»	3.—
P. Boonstra te Steenwijk	»	10.—
Th. Bosma te Wommels	»	25.—
A. E. ten Broeke te Almeloo	»	25.—
J. W. Brouwer te Kortgene	»	10.—
M. G. de Bruin te Utrecht	»	10.—
W. van der Burg te Jelsum	»	25.—
B. M. Busing te Naarden	»	10.—
M. C. van Buuren te Zuidland	»	25.—
J. C. Colder te Gorinchem	»	2.50
L. J. Colsen te Hontenisse	»	10.—
Dr. D. J. Copper DJzn. te Rotterdam	»	10.—
F. W. van Dulm te Arnhem	»	10.—
D. F. van Esveld te Utrecht	»	25.—
T. Folmer te Haarlemmermeer	»	10.—
W. F. A. Gantvoort te Borkeloo	»	10.—
D. H. Goossen te Venloo	»	25.—
J. A. de Graaff te Scherpenisse	»	5.—
J. J. F. Hartmann te Loenen (U.)	»	5.—
A. W. Heidema te Groningen	»	25.—
S. Heimans te Zutfen	»	5.—
K. Hoefnagel te Utrecht	»	25.—
J. Hoogland JGzn. te Zeddam	»	10.—
J. R. Huizinga te Murmerwoude	»	5.—
Prof. dr. L. van Itallie te Leiden	»	10.—
L. Jenniskens te Helden (L.)	»	5.—
Dr. D. A. de Jong Jzn. te Leiden	»	25.—
H. M. Kroon te Deventer	»	25.—
D. C. Kruijmel te Haarlem	»	25.—
H. J. C. van Lent te Tiel	»	5.—
F. M. de Leur te Hoorn	»	5.—
Transporteere	*f*	553.—

Transport. . .	*f* 553.—
L. Louter te IJzendijke	» 10.—
M. Lucieer te Oostburg	» 4.—
Dr. H. Markus te Utrecht	» 25.—
W. J. G. Meerstadt te Nijkerk	» 5.—
E. L. van Mervennée te Middelburg.	» 5.—
Dr. J. S. Nauta te Witmarsum	» 10.—
H. J. van Nederveen te Middelburg	» 15.—
H. H. Nijssen te Maasniel	» 20.—
W. J. Paimans te Oss	» 25.—
Joh. Plet te Heerenveen	» 5.—
Dr. J. Poels te Rotterdam	» 25.—
M. de Ridder te Leerdam	» 2.50
A. Risseeuw te Heinkenszand	» 10.—
A. de Ruiter te Mijdrecht	» 2.—
W. C. Schimmel te Utrecht	» 20.—
H. Schornagel te Utrecht	» 3.—
J. P. van der Slooten te Utrecht.	» 2.50
H. van Staa te Leeuwarden.	» 25.—
R. Takens te 's-Gravenhage	» 5.—
Dr. M. H. J. C. Thomassen te Leiden	» 25.—
H. P. E. Verberne te Roermond	» 2.50
H. A. Vermeulen te Utrecht	» 10.—
G. C. Duval Verweij te Amsterdam	» 5.—
M. van der Vliet te Kruiningen	» 25.—
A. J. E. de Voogd te Houtrijk en Polanen. . . .	» 5.—
A. Vrijburg te Basel	» 15.—
M. F. Weijers te Antwerpen	» 5.—
Dr. P. Wellenbergh te 's-Gravenhage	» 10.—
H. A. Welman te Vlissingen	» 2.50
J. J. Westbroek te Leiden	» 2.50
H. Ymker Pzn. te Koudum	» 10.—
J. van Zijverden te Zieriksee	» 10.—
Totaal. . .	*f* 799.50

Utrecht, 26 Juli 1907.

De penningmeester,

Van Esveld.

's Rijks veeartsenijschool.

Op 31 Juli 1907 zijn tot veearts bevorderd de heeren: E. A. R. F. BAUDET, geboren te Arnhem; A. DE BOER, geboren te Beneden-Knijpe, gemeente Schoterland; B. BRUINS, geboren te Klein Garnwert, gemeente Winsum; C. EIJKMAN, geboren te Leiden; J. A. GUNST, geboren te Amsterdam; A. C. A. HESHUSIUS, geboren te Amsterdam; H. J. M. HOOGLAND, geboren te Utrecht; K. HUIZINGA, geboren te Bedum; D. S. R. MENSEMA, geboren te Grootegast; H. POSTMA, geboren te Tjummarum, gemeente Barradeel; C. SIESWERDA, geboren te Nieuwe-Niedorp; H. J. SMIT, geboren te Amboina; J. STAAL, geboren te Dwingeloo; P. STEHOUWER, geboren te Rozenburg; A. VAN DER STEUR, geboren te Loosdrecht; C. TENHAEFF, geboren te Utrecht; A. VEENBAAS, geboren te Beneden-Knijpe, gemeente Schoterland; J. H. C. VERMEER, geboren te Batavia (Weltevreden); W. VLEMING, geboren te Zutfen en J. A. VREESWIJK, geboren te Oude-Tonge.

STAAT der gevallen van besmettelijke veeziekten in Nederlan gedurende Juni 1907.

(De cijfers tusschen ( ) duiden het getal eigenaren aan, onder wier vee de ziekte voorkwam.)

PROVINCIE.	Aantal gemeenten.	Veepest der herkauwers.	Longziekte (rund).	Mond- en klauwzeer.	Kwade-droes en huidworm.	Schurft bij paard en schaap.	Schaapspokken.	Vlekziekte der varkens.	Trichinen-ziekte.	Miltvuur.	Hondsdolheid. Bij hond en kat.	Hondsdolheid. Bij ander vee.	
Juni.													
Groningen . .	3	„	„	„	1	„	„	18 (7)	„	„	„	„	„
Friesland . . .	23	„	„	„	„	49 (2)	„	81 (54)	„	6 (4)	„	„	„
Drente	2	„	„	„	„	„	„	1	„	3 (1)	„	„	„
Overijsel . . .	4	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	3 (2)	„	„	„
Gelderland . .	2	„	„	„	„	„	„	8 (1)	„	1	„	„	„
Utrecht . . .	1	„	„	6 (1)	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Noord-Holland .	6	„	„	153 (10)	„	„	„	„	„	1	„	„	12
Zuid-Holland .	30	„	„	5684 (188)	3 (3)	„	„	29 (14)	„	„	„	„	„
Zeeland . . .	2	„	„	„	„	„	„	2 (2)	„	„	„	„	„
Noord-Brabant .	5	„	„	„	„	„	„	1	„	4 (4)	1	„	„
Limburg . . .	8	„	„	„	„	„	„	„	„	13 (12)	1	„	„
TOTAAL .	86	„	„	5843 (199)	4 (4)	49 (2)	„	142 (82)	„	31 (25)	2 (2)	„	14

(*Staatscourant* van 12 Juli 1907, nº. 161.) v.

EENIGE VERGIFTIGINGSGEVALLEN UIT DE PRAKTIJK,

DOOR

E. J. DOMMERHOLD.

A. **Botulismus bij een hond**, van J. F. J. te V. 's Morgens vroeg werd ik geroepen bij een middelmatig grooten, sterk gebouwden hond, welke den vorigen dag nog geen enkel teeken van ziekte had vertoond, maar des nachts hevigen doorloop had gekregen, veel had gebraakt, en nu zwaar ziek was. Ik vond het dier in den tuin liggen, ter nauwernood in staat alleen op te staan, zonder krampen. De ontlasting is niet bloederig. De oogleden hangen af, de pupil is wijd, het dier ziet niets.

Een weinig geholpen, krabbelt de hond overeind, vertoont groote zwakte vooral in het achterstel en typische dwangbeweging. Na een paar passen wankelend en naar rechts dringend te hebben gedaan, zet het dier zeer langzaam den neus op den grond, eerst de punt, daarna den rug van den neus, vervolgens den schedel en — het duikelt over den kop. Dit herhaalt zich telkens.

Bij navraag bleek dat de kinderen van den eigenaar den vorigen dag den hond hadden zien kluiven aan een zeer vies been, waaraan nog veel vleesch zat; ze hadden het hem niet kunnen afnemen. Geholpen door deze anamnese kon ik de diagnose botulismus of wel ptomaïnenvergiftiging stellen.

De behandeling bestond in: rust en ingeven van calomel met mucilago saleb, wat vrij lastig ging daar de patiënt slikbezwaren had. Toch gelukte het eenige malen een hoeveelheid naar binnen te krijgen.

Den volgenden morgen was het dier wat rustiger; 's middags

dronk het weer iets. De drank was gecoaguleerd en werd niet meer ingegeven. In plaats daarvan kreeg de hond nu alcohol.

Den derden dag was hij reeds veel beter en kroop nu en dan weer uit den mand. Deze verbetering in den toestand bleef voortduren, zoodat ik na eenige dagen den patiënt hersteld kon verklaren.

B. **Acute loodintoxicatie bij een koe**, van A. T. te D. Op de scheepstimmerwerf van haar eigenaar had een koe kans gezien een pot menie geheel leeg te likken. Den middag daarna werd ik geroepen en vond het dier met de volgende verschijnselen: koliek, spierkrampen, speekselvloed, tympanitis. De koe ligt zeer comateus, ze is niet op de been te krijgen, nu en dan vertoonen zich hevige krampen. De eigenaar deelt mede, dat het dier des morgens vóór mijn komst nu en dan bepaald woest was geweest. De ademhaling is versneld.

Aan het instellen van een behandeling kon niet worden gedacht, daarvoor was de toestand te ernstig. Ik adviseerde tot direct slachten. Door een zware onweersbui werd ik nog een half uurtje in de woning opgehouden, en daarna ging ik vóór mijn vertrek met den eigenaar even in den stal kijken. De koe lag dood met den kop in de zijde.

C. **Vergiftiging door taxus baccata bij twee geiten**, van D. J. te V. Het was eenige dagen vóór Paschen, toen een der veldwachters van het dorp V., mij tegenkomende, vertelde dat zijn beide geiten plotseling zeer ziek waren geworden. We begaven ons naar zijn woning en vonden één der dieren reeds dood. Het had hevige krampen gehad, was gaan wankelen en plotseling was het gestorven.

De andere geit was zwaar ziek, stond zeer suf, als verdoofd in den stal; nu en dan vertoonden zich krampen, het dier speekselde en had tympanitis. Het waterde pijnlijk,

de urine had een rood tintje, men vertelde mij dat het veel urineerde. Deze geit stierf kort daarna.

Bij navraag naar bijzonder voedsel dat de dieren in de laatste dagen konden hebben gehad, bleek mij na een vrij lang vraag- en antwoordspel, dat de takjes welke de kinderen den vorigen zondag, Palmzondag, volgens in die streken nog heerschende gewoonte, hadden gebruikt om hun zwaan te versieren, voor de geiten waren geworpen. Er waren er geen meer te vinden, hoewel ik uit de beschrijving van deze „palmtakjes" reeds vermoedde dat ik met taxus baccata te doen had. Dat vermoeden werd zekerheid, toen mij èn van de struik waarvan de takjes waren geplukt èn uit de maag der geopende dieren wat werd thuis bezorgd.

D. **Toxische polyurie (lauterstal) bij een paard**, van wed. K. W. te V. Bij dit paard werd ik geroepen omdat het de volgende verschijnselen vertoonde: verloren eetlust, lichte koliekaanvallen, dunne mest met een afwijkenden stinkenden reuk, speekselen, in lichten graad icterus. Het dier urineerde veel en deed dit toevallig ook in mijn bijzijn; daarom werd wat urine opgevangen. Deze bleek bij onderzoek noch suiker noch eiwit te bevatten; de reactie was zuur.

Diagnose: lauterstal.

Een voornaam bestanddeel van de voeding van dit paard bestond in maïsmeelslobbering, en toen ik vroeg het maïsmeel te zien, bleek dit geheel muf te zijn. De behandeling betrof uitsluitend verandering van voedsel; dit bleek afdoende, daar de afwijkende verschijnselen spoedig geheel verdwenen.

E. **Pekelvergiftiging bij varkens**, van G. M. te G. Bij deze varkens werd mijn hulp ingeroepen, omdat zij niet wilden eten, een dunnen, waterigen afgang hadden, braak-

ten en met de tanden knersten. Verder waren ze zeer dorstig en erg suf; de ademhaling was versneld.

In de ton, waaruit de dieren werden gevoederd en waarin allerlei afval werd verzameld, „nog wel goed voor de varkens" zooals het dan heet, was pekel gestort en wel zeer oude vleeschpekel.

De diagnose kon dus luiden: pekelvergiftiging, een combinatie van een chloornatriumintoxicatie met een ptomaïnenvergiftiging.

De behandeling bestond in het verstrekken van een oplossing van campher in olie, de campher als excitans, de olie als inhullend middel. Verder werd den eigenaar aanbevolen de dieren vooral zooveel te laten drinken als ze wilden.

De varkens stierven denzelfden dag.

F. **Schimmelvergiftiging bij twee biggen**, van A. H. te U. De eigenaar van deze varkentjes kwam bij mij met het bericht, dat hij sinds den vorigen dag aan zijn dieren maïsmeel had gevoederd van een anderen leverancier dan tot dien tijd. Des morgens had zijn vrouw hem verteld dat de biggen niet graag waren. Des middags had hij er naar gekeken, toen de dieren het voedsel geheel weigerden. Ze waren onder het stroo gekropen en door rammelen aan den voederbak waren ze niet uit hun nestje te lokken. Een poos later waren ze opgestaan, wankelend en suf; een der twee had flink gebraakt. Het andere varken had ook hevige braakbewegingen gehad, maar had geen voedsel uitgeworpen; dit dier was een uurtje later dood. De big welke had gebraakt, leefde nog. De eigenaar had een papieren zak met maïsmeel medegebracht. Dit meel rook muf, er was blauwe schimmel in te vinden.

Bij mijn bezoek vond ik het nog levende varkentje in een hoek half onder het stroo gekropen, zeer suf en koud. De eigenaar had het een poosje vóór mijn komst nog naar

buiten gedreven, aldaar had het vrij veel ge-urineerd en was er ook wat vaste mest afgekomen. Het dier ging liefst maar direct weer liggen, het wankelde en had moeite om over den drempel te komen.

Bij de lijkopening van het gestorven dier bleken enkel afwijkingen voor te komen in de maag en het voorste gedeelte van het darmkanaal. De maag was met voedsel gevuld; in het pylorusgedeelte was een groote roode, ontstoken plek aanwezig. Ook het slijmvlies van het eerste deel der darmen was ontstoken.

Ik raadde den eigenaar het nog levende dier rustig te laten liggen, het zooveel water of beter melk te laten drinken als het wilde, en mij den volgenden dag bericht te komen brengen indien het nog leefde. 's Anderen daags tegen den avond ontving ik de tijding dat de big des namiddags weer flink melk had gedronken en later zelfs melk met wat meel er in, natuurlijk niet van het bewuste maïsmeel. Nog een dag later was het dier geheel hersteld.

HOUDBAARHEID, VERVOER, BEWAREN EN CONSERVEEREN VAN VLEESCH,

DOOR

Dr. D. A. DE JONG.

Tweede rapport voor de conferentie voor voedingsmiddel-chemie, te houden op Woensdag 24 Juli 1907 in de koningszaal van „Natura Artis Magistra" te Amsterdam.

(Overgenomen uit het „Pharmaceutisch Weekblad").

Inleiding.

De leer der vleeschhygiëne verstaat onder „vleesch" veel meer dan in het dagelijksch leven als zoodanig wordt aangeduid. Dat wat men gewoonlijk vleesch noemt, bestaat in hoofdzaak uit dwars gestreept spierweefsel, met verschillende

daarmede onafscheidelijk verbonden weefsels of organen, als vet, zenuwen, bloed- en lymphvaten, lymphklieren, beenderen, kraakbeen, enz. Uit een hygiënisch oogpunt moet het begrip „vleesch" veel *meer* omvatten, en verstaat men er onder alle deelen der slachtdieren, welke als voedingsmiddel kunnen dienen.

In deze verhandeling zal echter in hoofdzaak met het *voornamelijk uit spierweefsel* bestaande vleesch worden rekening gehouden. Bij *dat* vleesch treedt het vraagstuk der houdbaarheid en van het bewaren, vervoeren en conserveeren vooral op den voorgrond.

Allereerst dient hier gewezen te worden op den toestand, waarin het vleesch het meest als voedingsmiddel geschikt moet worden geacht, niet met het oog op direct nadeelige eigenschappen, maar meer met het oog op de meest gunstige normale eigenschappen. Wij bevelen als voedingsmiddel bij voorkeur niet aan het versch geslachte, warme vleesch, en ook niet dat, hetwelk, zonder verschijnselen van eigenlijk bederf te vertoonen, reeds vrij oud is. Wij bevelen steeds aan vleesch, hetwelk nog onder den invloed is der „lijkverstijving", ten minste, wanneer het wordt afgesneden. Is deze niet ingetreden, dan is het vleesch taai en onsmakelijk. Is zij reeds weder verdwenen, hetgeen geschiedt onder den invloed der voortgezette, dus te rijkelijke melkzuurvorming, dan heeft eveneens de smaak geleden. Men wenscht dus *bestorven vleesch*.

Dat vleesch, zooals wij het als voedingsmiddel wenschen, is *alles behalve een houdbaar product*. Het rot snel, en het is van belang te weten, hoe de *rotting* van het vleesch tot stand komt. De chemische samenstelling en de physische gesteldheid, welke het doen kennen als voor een groot gedeelte uit water en uit een taaie eiwitmassa te bestaan, doen onmiddellijk verwachten, dat rottingsbacteriën hier een zeer gunstigen voedingsbodem zullen vinden. En zoo is het

ook in werkelijkheid. Wordt vleesch niet op een of andere wijze tegen de bacteriën-invasie beschut, dan vestigen de micro-organismen zich niet alleen aan de oppervlakte, maar dringen door en langs allerlei openingen of spleten, door bindweefsel, langs bloedvaten, lymphvaten en zenuwen in de diepere deelen, en verrichten hun rottend werk.

De oorzaak dezer rottingsdecompositie komt dus *van buiten*. Het vleesch, de spiermassa op zich zelf, is *originair* steriel, ten minste *behoort* zulks te zijn. Op deze eigenschap is de wetenschappelijke vleeschkeuring voor een groot gedeelte gebaseerd. Het versch geslachte vleesch is, wat het binnenste van het spierweefsel betreft, *steriel*. Gezonde dieren leveren steriel vleesch. Bevat vleesch en het binnenste van het spierweefsel schizomyceten, dan was òf het dier *niet gezond*, òf het vleesch is *niet versch*.

Vraagt men dus of vleesch reeds van den aanvang af „de kiem voor bederf" in zich herbergt, dan kan daarop geantwoord worden: neen, indien men het oog heeft op het vleesch van gezonde dieren. En zoo wenschen wij het hier te beschouwen.

Intusschen, het antwoord is niet zoo beslist, indien gevraagd wordt of de samenstelling van het vleesch, en de veranderingen welke zich daarin afspelen, niet *praedisponeeren* voor rotting? Vooral die veranderingen bederven de zaak. Zij zijn zoodanig eigenaardig, dat men dikwijls van bedorven vleesch spreekt, zonder dat nog van rotting sprake is.

Onder den invloed der melkzuurvorming als een post mortaal proces in het spierweefsel, stolt het spiereiwit, de myosine, en lijkverstijving treedt op. Het vleesch besterft. De melkzuurvorming gaat echter, indien niet door bepaalde kunstmiddelen hieraan beletselen in den weg worden gelegd, door, waardoor het eiwit weder opgelost wordt, de stijfheid verdwijnt, terwijl de zuurgraad sterk is toegenomen. Dergelijk week, te zuur vleesch, hetwelk reeds *ondeugdelijk* is, zonder

nog *bedorven*, zonder nog *rottend* te zijn, wordt in het practische leven dikwijls reeds bedorven genoemd, en veel bezwaren kan het ook uit een practisch oogpunt niet opleveren, het zoo aan te duiden. *Rottend* is het echter nog niet, alhoewel ongetwijfeld de toestand, waarin het verkeert, die rotting zeer spoedig zal doen intreden.

Welke zijn dus de eischen, die men stelt aan versch vleesch? Behalve dat het afkomstig moet zijn van gezonde dieren, en dus in dit opzicht geen gevaren oplevert, en afgescheiden van andere wenschelijke eigenschappen, welke hier niet ter zake doen, moet het nog onder den invloed der lijkverstijving verkeeren, wanneer de kleinere stukken voor dagelijksch gebruik afgesneden worden. Is deze verdwenen, dan is het bederf er reeds, of staat in elk geval voor de deur. Twee zaken gaan hier hand aan hand. Te snelle zuurvorming bevordert de rotting, en de invasie van rottingsbacteriën bevordert eerst de zuurvorming en het verdwijnen der lijkenstijfheid, om later de reactie, als gevolg van het rottingsproces, zelfs alcalisch te kunnen maken.

Vleesch is dus een *uitermate slecht houdbaar* product. Niet alleen omdat het snel rot, maar omdat het snel verzuurt. En beide processen treden des te sneller op, naarmate het slachten op minder hygiënische wijze en in minder geschikte inrichtingen geschiedt, en *naarmate het vleesch minder doelmatig bewaard wordt.*

Op den invloed van de wijze van slachten, en van de slachtplaatsen zelf, zal ik hier niet nader ingaan. Begrijpelijkerwijs staan de moderne slachthuizen in hygiënisch opzicht bovenaan. En wat het bewaren betreft, blijft versch vleesch des te langer bruikbaar, naarmate de ruimten, waarin het bewaard wordt, koeler, droger en beter geventileerd zijn. Zijn de bewaarplaatsen warm, dan wordt het vleesch des te sneller zuur of gaat des te sneller in bederf over. Zijn ze vochtig en slecht geventileerd, dan geldt hetzelfde.

Ook wordt aan de bewaarplaatsen als eisch gesteld, dat zij donker moeten zijn. Deze eisch dient als volgt beredeneerd te worden. Een donker lokaal zal niet slechts het zonlicht, maar ook de zonnewarmte tegen houden, en daardoor als middel tegen de warmte dienen. In de tweede plaats zullen in een donker lokaal de insecten, allerlei soort vliegen, musca domestica vomitoria, sarcophaga carnaria, enz., welke zeer gaarne hun eieren in het vleesch deponeeren, worden tegengehouden, en het spreekt wel van zelf, dat daardoor bederf wordt geweerd.

Over het algemeen streeft men dus naar *droge*, *koele*, *goed geventileerde*, *donkere bewaarplaatsen* voor vleesch. En naarmate minder aan deze eischen wordt voldaan, nadert de houdbaarheid van het vleesch meer tot het nulpunt.

Als een bewijs, welk een teer product vleesch in dit opzicht is, kan dienen, dat versch geslacht vleesch, bewaard in zeer warme, vochtige lokalen, zelfs geen lijkverstijving, of anders van snel voorbijgaanden aard kan vertoonen als gevolg van de slechte bewaarplaats.

Vraagt men, na het voorgaande, hoe het met de mogelijkheid van *vervoer* van vleesch gesteld is, dan ligt het antwoord voor de hand. Het spreekt van zelf, dat vervoer van versch vleesch op *korten* afstand zonder practisch bezwaar kan geschieden, indien bij het vervoer allerlei voorzorgen worden genomen om de schadelijke invloeden zoo min mogelijk te doen inwerken. Begrijpelijk echter is dat, welke voorzorgen ook worden genomen, de manipulaties waaraan vleesch bij het vervoer bloot staat, de verschillende atmosfeersinvloeden waaraan het onvermijdelijk onderworpen wordt, met name of het al dan niet aan stroomende, koele lucht is blootgesteld, steeds vervoer van vleesch doet zijn een moment, hetwelk de deugdelijkheid en daarmede de

waarde vermindert. In het koude jaargetijde zal de nadeelige invloed geringer zijn dan in het warme, maar onder alle omstandigheden werkt het vervoer niet bevorderend op de deugd van het vleesch; integendeel, het artikel leent zich slecht daartoe, en zeer zeker niet voor dat op verren afstand, tenzij het mogelijk is een wijze van vervoeren te kiezen, welke de schadelijke invloeden neutraliseert.

Hier komen wij van zelf op het vraagstuk der *conserveering* van *vleesch*, want deze moet niet alleen de houdbaarheid van het vleesch in de *bewaarplaatsen*, maar ook die van dat in de *vervoermiddelen* verhoogen. En de vraag doet zich voor: bestaan er methoden, welke in staat stellen het *versche vleesch*, hetzij voor langer bewaren, hetzij met het oog op vervoer op verren afstand, zijn versche eigenschappen te doen behouden, zoodanig dat deze methoden practisch bruikbaar zijn?

Het antwoord luidt gunstig. Onbesproken blijven hier pogingen om vleesch, hetwelk *steriel* werd verkregen, te doen bewaren of vervoeren in ruimten met *steriele lucht*.

Deze quaestie heeft op dit oogenblik feitelijk alleen belang voor het laboratorium. Maar de praktijk heeft voldoende uitgemaakt, dat wij in de aanwending van *kunstmatige koude* een middel bezitten om versch vleesch geruimen tijd houdbaar te maken.

I. Conserveeren van vleesch door koude.

Allereerst dient opgemerkt te worden, dat deze conserveering niet kan berusten op het dooden van micro-organismen. Bacteriën, al of niet pathogeen, verdragen ontzettend lage temperaturen, en de invloed van de koude kan in dit opzicht ten hoogste zijn, dat de bacteriën in hun ontwikkeling en schadelijke werking door de lage temperatuur worden belemmerd.

Overigens zij niet te vergeten, dat bepaalde bacteriën bij

lage temperaturen snel groeien, en niet nalaten hun schadelijke werking te uiten, zoodra zij daartoe gelegenheid vinden. Wij komen daarop terug, wanneer wij spreken over *bevroren vleesch*.

Alvorens over te gaan tot de bespreking der methoden van conserveeren door middel van koude, moet gewezen worden op een, wel is waar gering, verschil van opvatting, hetwelk omtrent den invloed der koude op het vleesch bestaat. Velen zijn geneigd aan te nemen, dat door de inwerking van koude, van welken aard ook, de natuurlijke gesteldheid van het versche vleesch, laat ons zeggen de physische en chemische samenstelling, niet dan onbeduidend verandert. Dat zou dus ook gelden voor het *laten bevriezen* van vleesch. Men vindt dit standpunt ook gehuldigd bij de toepassing der Duitsche wet op de vee- en vleeschkeuring. Deze opvatting wil er bij mij niet geheel in. Men leest o. a. in de Ausführungsbestimmungen, D. § 2: „(1) Als frisches „Fleisch ist anzusehen Fleisch, welches, abgesehen von einem „etwaigen Kühlverfahren, einer auf die Haltbarkeit einwir„kenden Behandlung nicht unterworfen worden ist, ferner „Fleisch, welches zwar einer solchen Behandlung unterzogen „worden ist, aber die Eigenschaften frischen Fleisches im „wesentlichen behalten hat oder durch entsprechende Be„handlung wieder gewinnen kann.

„(2). Die Eigenschaft als frisches Fleisch geht insbe„sondere nicht verloren

„durch Gefrieren oder Austrocknen, ausgenommen bei ge„trockneten Darmen,

„durch oberflächliche Behandlung mit Salz, Zucker oder „anderen chemischen Stoffen,

„durch blosses Räuchern,

„durch Einlegen in Essig,

„durch Einhüllung in Fett, Gelatine oder andere, den „Luftabschluss bezweckende Stoffe,

„durch Einspritzen von Konservierungsmitteln in die „Blutgefässe oder in die Fleischsubstanz."

Hieruit blijkt, dat men voor de toepassing der wettelijke bepalingen, waarvan hier sprake is, een aantal conserveeringsmethoden toch het vleesch *versch* doet laten. Op het nut daarvan, voor het genoemde doel, wil ik voor dit oogenblik niet ingaan, maar speciaal wil ik er op wijzen, dat bevroren vleesch uit een practisch oogpunt niet meer als *versch* vleesch te beschouwen is. De verandering in aggregatietoestand, een niet onbelangrijke dus, brengt mede een belangrijke wijziging in den aard van het product, ook al wil ik niet ontkennen, dat zulk vleesch na toebereiding zich laat eten als versch vleesch.

Heel anders is het in de gevallen, waarin, ondanks de aanwending van koude, het vleesch niet bevriest.

Men kan de koude, als conserveeringsmiddel van vleesch, op verschillende wijzen aanwenden.

a. Het liggen op ijs.

De vleeschstukken worden hierbij onmiddellijk met stukken ijs in aanraking gebracht, en desnoods op die wijze vervoerd. In de allereerste plaats is hier van belang de hoedanigheid van het ijs. Is dit kiemvrij, dan zal het als zoodanig geen kiemen aan het vleesch afgeven, die dit laatste spoediger doen bederven, of zelfs schadelijk voor de gezondheid maken; anders is het met niet-kiemvrij ijs. Is kunstijs niet uit steriel water bereid, of wordt van natuurijs uit vaarten en slooten, uit meren en plassen afkomstig, gebruik gemaakt, dan levert het ijs als zoodanig reeds een gevaar op.

Overigens is de methode zelf ondoelmatig, omdat *vochtige* koude aangewend wordt. Het vocht is hier even bevorderlijk aan het bederf, als de koude het tegengaat. De methode kan dus alleen dienen om vleesch gedurende korten tijd

wat langer te bewaren, of een vervoer op korten afstand wat te vergemakkelijken, en heeft overigens weinig waarde.

b. Afkoeling van de atmosfeer door ijs.

Hiertoe behooren alle inrichtingen waarbij, door het inbrengen van ijs, de atmosfeer afgekoeld wordt. Het spreekt van zelf, dat in al deze gevallen de temperatuur boven 0° blijft, en dat dus van bevriezen geen sprake is.

De afgekoelde atmosfeer is ook in deze gevallen vochtig, en daarom de methode minder doelmatig. Het smeltende ijs onttrekt de latente smeltingswarmte en werkt afkoelend, maar de afgekoelde atmosfeer is vochtig. Het is hier de plaats om even op de voordeelen van een droge atmosfeer ten opzichte van het vleesch te wijzen. Het spreekt wel van zelf, dat vocht de invasie van schizomyceten bevordert, maar de werking van droge lucht bestaat ook vooral hierin dat de vleeschoppervlakte wat uitdroogt en daardoor het indringen der bacteriën belet wordt. Wil dit voordeel blijven bestaan, dan zal de lucht op een bepaalden vochtigheidsgraad gehouden moeten worden, moet dus ververscht en gedroogd worden. Men verlangt dus een koude, droge, stroomende lucht, en het is licht te begrijpen, dat de onderhavige koeling door ijs deze niet geeft.

Zij wordt toegepast in de gewone *ijskasten*, *ijskelders* en *ijshuizen*. Deze werken des te beter, naarmate zij beter geïsoleerd zijn, en naarmate sterker getracht wordt de daarin aanwezige lucht in voortdurende beweging te houden, waardoor natuurlijk de schadelijke werking van het vocht wordt tegen gegaan. Aan slachthuizen heeft men zelfs naar dit beginsel *ijskoelhuizen* ingericht; deze zijn echter door de onstandvastigheid in de gesteldheid van de atmosfeer en de schommelingen in de temperatuur van veel geringer waarde dan die koelhuizen, waarin de koude door koelmachines geproduceerd wordt.

Natuurlijk kan de conserveering door middel van *ijs* aan het vervoer van vleesch dienstbaar worden gemaakt, en in de praktijk is dit dan ook geschied. Op schepen zijn *ijskoelruimten* ingericht en voor het vervoer van vleesch zijn verschillende systemen van *ijskoelwagens* in gebruik. De werking hangt af van de nauwkeurige vulling met ijs en de beweging der lucht. Hoe beter deze zijn, des te langer houdt het vleesch het uit. En het spreekt wel van zelf, dat voor vervoer op verren afstand slechts de degelijkste systemen dezer *ijskoeling* in aanmerking kunnen komen.

c. Afkoeling van de atmosfeer door middel van koelmachines.

Het ligt niet in mijn bedoeling hier de geheele koelhuistechniek te bespreken. Voor dit doel verwijs ik naar de speciale studies, en de werken over slachthuisbouw en vleeschhygiëne. In het algemeen zij gezegd, dat men koude produceert door het laten verdampen van vloeibaar gemaakte gassen (koolzuur, zwaveligzuur, ammoniak) en de op die wijze verkregen koude gebruikt, met behulp van verschillende procédé's, om de lucht in de vleeschkoelhuizen af te koelen, te zuiveren, te drogen en in beweging te houden, zoodanig, dat het vleesch niet bevriest.

Volledigheidshalve moet er op gewezen worden, dat ook zoogenaamde koude-luchtmachines aanwending hebben gevonden, waarbij dus gebruik gemaakt werd van de afkoeling, verkregen bij de uitzetting van gecomprimeerde lucht.

1. *Bevriezen van vleesch.*

Ondanks het feit, dat verschillende micro-organismen zelfs door zeer lage temperaturen niet afsterven, en dus het aanwenden van die temperaturen niet een sterilisatie bewerkstelligt, gelukt het toch vleesch, door het te laten bevriezen en het in bevroren toestand te houden, een nagenoeg onbe-

grensde houdbaarheid te verschaffen. Gewoonlijk vindt men omtrent deze methode van conserveeren aangegeven, dat het bevroren vleesch, wanneer het gebruikt wordt, slechts weinig in eigenschappen van het versche vleesch verschilt.

Ik merkte reeds op, dat men dit cum grano salis heeft op te vatten. Het spreekt wel van zelf dat versch vleesch, hetwelk bevroren is geweest en daarna ontdooid wordt en gebruikt, vrij belangrijk in eigenschappen van het oorspronkelijk product moet verschillen, ook al is dit bijv. aan den smaak niet dadelijk te merken. Bevroren vleesch is sneller gaar gekookt en veel weeker en minder taai dan versch vleesch, waaruit reeds duidelijk blijkt, dat de substantie gewijzigde eigenschappen heeft gekregen; verder bederft het na het ontdooien zeer snel, waaruit volgt, dat het tot een gunstiger voedingsbodem voor rottingsbacteriën is gemaakt dan het vroeger reeds was.

Hiermede is echter niet gezegd, dat bevroren vleesch niet nog in velerlei opzichten eigenschappen van versch vleesch kan vertoonen, zoodanig, dat het in veel gevallen als surrogaat daarvan kan dienen. En weet men nu, dat bevroren vleesch, bewaard of wel verzonden in sterk afgekoelde localiteiten, nagenoeg onbegrensd houdbaar is, dan begrijpt men welk een voordeel, vooral met het oog op vervoer, uit deze eigenschap is te trekken.

Men moet echter ook bij het laten bevriezen van vleesch verschillende voorzorgen in acht nemen, welke van grooten invloed zijn op de hoedanigheid, en welke men in ruime mate heeft leeren kennen bij het verzenden van vleesch uit Australië naar Londen.

In de eerste plaats is noodig dat het versch geslachte vleesch niet dadelijk aan de vriestemperatuur blootgesteld wordt, maar dat de overgang langzaam zij, en des te geleidelijker, naarmate het verschil tusschen de temperatuur waarbij geslacht wordt, en die waarbij men doet bevriezen,

grooter is. Is een dier bij + 15° C. geslacht, en moet het vleesch door bevriezen geconserveerd worden, dan dient het geleidelijk in lokalen bij + 10, + 8, + 5, + 2, — 1, — 3° C., enz. gebracht te worden, terwijl men bij — 10 tot — 20° C. laat bevriezen. Wordt op deze wijze te werk gegaan, dan bederft het, indien het in warme lokalen gebracht wordt, veel minder snel dan wanneer de temperatuursovergang niet langzaam plaats vond.

Is het vleesch voor transport met schepen bestemd, dan worden de stukken met stroo omgeven, in een zuiveren linnen of katoenen zak verpakt, en daarna in de koelruimten der schepen geladen, welke men tot — 20° kan afkoelen.

Komt zulk vleesch uit het schip of uit de bevriesruimte, dan hangt de houdbaarheid af van de wijze, waarop het verder bewaard wordt. In koelruimten gebracht met een temperatuur van 0 tot 4° C., dus die, welke men gewoonlijk in de koelhuizen der slachthuizen vindt, kan het nog weken lang goed blijven. Blijft het niet in een koele atmosfeer, dan hangt de houdbaarheid af van de isoleerende stoffen, waarmede men het vleesch omgeeft. In turfmolm (turfstrooisel) verpakt, kan bevroren vleesch een spoortransport van 4 dagen verdragen, soms nog langer. In gewone bergplaatsen houdt het, mits goed verpakt, een temperatuur van + 12° C. nog twee dagen uit. Zoodra het echter begint te ontdooien, is het met de houdbaarheid zeer snel gedaan. Het rot dan snel, vooral ook door het indringen der zoogenaamde ijsbacteriën, dat zijn die, welke de lage temperatuur van het vleesch aan de oppervlakte hebben getrotseerd.

Het vervoer per spoorwagen gaat dus veel minder goed dan dat per speciaal daarvoor ingericht transportschip. Natuurlijk kunnen ijskoelwagens in dit opzicht uitstekende diensten bewijzen. Wilde men echter over zeer verre afstanden verzenden, of wel zoodanig, dat het vleesch gedurende het vervoer aan de oorspronkelijk lage temperatuur bloot

gesteld blijft, dan zou men spoorwagens met koelmachines moeten uitrusten, hetgeen met het oog op de toepassing der electriciteit in spoorwagens niet al te moeilijk lijkt.

Voor het langen tijd conserveeren en het over groote afstanden verzenden, is dus het doen *bevriezen* van vleesch een uitstekende methode, omdat de oorspronkelijke eigenschappen uit een practisch oogpunt slechts in geringe mate veranderen; eenmaal ontdooid, bederft het echter zeer snel.

2. *Het bewaren van vleesch bij lage temperaturen boven* 0° *C.*

Dit is de methode bij uitnemendheid om vleesch geruimen tijd de eigenschappen van versch vleesch te doen behouden. Zij dankt haar werking niet alleen aan de lage temperatuur waarbij bewaard wordt, maar vooral ook aan de aandacht, welke gewijd wordt aan den vochtigheidstoestand van de atmosfeer. Men bewaart in koele, droge en stroomende lucht. De gebruikte temperaturen wisselen tusschen 0 en ten hoogste 5° C., en indien het vleesch er versch, na een voorafgaande koeling, in toestand van lijkverstijving wordt ingebracht, en daarna wordt zorg gedragen voor geringe temperatuurswisseling, een relatieve vochtigheid van ten hoogste 75 pct. en voldoende luchtverversching en -beweging, dan is het vleesch gedurende weken houdbaar.

Het is het procédé par excellence om den slagers in de gelegenheid te stellen in den zomer steeds smakelijk versch vleesch te leveren. Om de vroeger genoemde redenen zal de vleeschverkooper bij groote zomerwarmte òf vleesch moeten leveren dat te versch is en door te geringe melkzuurvorming en myosinestolling niet smakelijk is, òf wel te spoedig bederft. Door het koelhuis is men in staat den toestand der lijkverstijving geruimen tijd op dezelfde hoogte te houden, en dus gedurende geruimen tijd het vleesch smakelijk te doen blijven. Het bewaren in ijskasten kan hiermede niet concurreeren, omdat de atmosfeer vochtig is.

Voor een doelmatig conserveeren is het gewenscht den overgang tusschen de slachttemperatuur en de koelhuistemperatuur geleidelijk te doen plaats vinden. Men laat dus eerst in een voorkoelruimte (bij 4—8° C.) de lijkverstijving intreden, en brengt het daarna in het koelhuis bij 0—4° C.

II. Conserveeren van vleesch door warmte.

Terwijl koude zeer doelmatig kan worden toegepast om vleesch te conserveeren, zoodanig dat de eigenschappen van versch vleesch niet of slechts in geringe mate te loor gaan, geeft de inwerking van warmte op het vleesch uit den aard der zaak een geheel ander product, zoodra bijv. 60°, dus de stollingstemperatuur van eiwit, overschreden wordt.

Men krijgt dus een product hetwelk van aard veranderd is. Een procédé gelijkende op de pasteurisatie der melk, waarbij men vleesch alzoo langer houdbaar zou willen maken zonder de eigenschappen van het product te veranderen, kan bij vleesch moeilijk practische toepassing vinden. Men wendt hoogere temperaturen aan, met het doel doodend op micro-organismen in te werken.

Welke micro-organismen heeft men op het oog? Indien men spreekt van steriliseeren van vleesch, kan men tweeërlei bedoelen. In de moderne vleeschhygiëne wordt sterilisatie voorgeschreven, indien het pathogene kiemen bevat. Men kookt dan met $\frac{1}{2}$ tot $\frac{3}{4}$ atmosfeer overdrukking, en het op die wijze gesteriliseerde vleesch moet dadelijk genuttigd worden. Men heeft dus geen conservatie op het oog.

Voor dit laatstgenoemde doel steriliseert men en zorgt dat geen lucht meer kan toetreden, zoodat de steriliteit gehandhaafd blijft. Was het vleesch afkomstig van gezonde dieren en dus oorspronkelijk steriel, dan heeft men alleen de van buiten afkomstige bacteriën te dooden en te zorgen dat geen nieuwe kunnen toetreden. Men is bij dit procédé op verschillende wijze te werk gegaan, en vermeld dient te

worden dat men in den regel niet het versche vleesch als zoodanig aan het sterilisatieproces onderwerpt, maar het een toebereiding, bijv. pekelen, doet ondergaan, welke op zich zelf een conserveeringsmethode is.

Feitelijk is de methode der conserveering van gesteriliseerd vleesch dus een, welke haar bruikbaarheid vooral ontleent aan de opvolgende afsluiting der lucht. Geschiedt dit niet, dan heeft de sterilisatie geen blijvend nut.

Appert heeft de methode in 1819 aangegeven door vleesch en groenten gekookt in luchtdicht gesloten flesschen te bewaren; men kookt, sluit en kookt nog eens na. Zijn methode wordt nog gebruikt bij conserveering van vleesch en groenten voor huishoudelijk gebruik. Op uitgebreide schaal vindt zij tegenwoordig echter aanwending, zij het dan ook gewijzigd, ter conserveering van allerlei voedingsmiddelen in blikken, en vooral ook voor de bereiding van het zoogenaamde bussenvleesch. Gewoonlijk wordt daarbij het vleesch eerst gepekeld; daarna worden de bussen gesteriliseerd, gesloten en weder gekookt, waarbij overatmosferische drukking toegepast wordt. Dikwijls wordt het blik in warmen toestand aangeboord om lucht, gassen, overtollig vet, enz., te doen ontwijken, en het gat daarna weder dicht gesoldeerd.

Het verhitten der bussen duurt in den regel 3 à 4 uur bij een temperatuur van circa 112° C.

Van algemeene bekendheid is, dat in de bussen verschillende voedingsmiddelen te zamen verwarmd kunnen worden, bijv. vleesch met groenten, enz.

Heeft de steriliseering der bussen goed plaats gevonden, dan is het vleesch zelfs jaren houdbaar en verdraagt transport over groote afstanden en naar warme streken. Begrijpelijk is dit, wanneer men weet, dat het doel is volkomen sterilisatie en hermetisch afsluiten, om het indringen van micro-organismen van buiten tegen te gaan.

Het goed gesteriliseerde bussenvleesch heeft de eigen-

schappen van versch vleesch verloren, terwijl het vet gewoonlijk geleiachtig is geworden. Hoe korter de verwarming en hoe lager de temperatuur, des te meer houdt het vleesch natuurlijke eigenschappen; het spreekt dus van zelf dat, in navolging van hetgeen bij het pasteuriseeren van melk geschiedt, men getracht heeft door verlaging der temperatuur en verkorting van den verwarmingstijd, meer de eigenschappen van versch vleesch te behouden. Deze methoden moeten echter uit den aard der zaak een product leveren van twijfelachtige hoedanigheid. Reeds bij betrekkelijk lage temperaturen verliest vleesch zijn versche eigenschappen, en lage temperaturen zijn volstrekt onvoldoende om het slecht de warmte geleidende vleesch, zoo het reeds bacteriën bevat, te steriliseeren.

Het spreekt van zelf, dat de langdurige, hooge verhitting dikwijls het product minder smakelijk kan maken. Ontegenzeggelijk heeft echter de techniek het in dit opzicht zoo ver gebracht, dat de volkomen sterilisatie niet behoeft te beletten het leveren van een smakelijk product.

III. Het conserveeren van vleesch door afsluiting van de lucht.

Deze methode werd reeds bij de het laatst beschrevene toegepast; trouwens combinaties van verschillende methoden komen dikwijls voor, zooals ook later nog zal blijken.

Omdat vleesch van gezonde dieren is een van nature steriel product, de rottingsbacteriën dus van buiten komen, ligt het voor de hand te denken, dat men het vleesch steriel zal kunnen houden, indien het aan de buitenzijde niet reeds besmet werd, door het van de lucht af te sluiten, zonder meer. Men kan dus het vleesch omhullen door een stof, welke de lucht buitensluit.

Dat, aangenomen dat het procédé gelukt, daarbij het vleesch de oorspronkelijke eigenschappen behoudt, is niet

te verwachten. Wij wezen er vroeger reeds op dat zonder bacteriën zich chemische processen in het vleesch afspelen, en deze zullen door het afsluiten van de lucht niet geheel worden belet.

Behalve op versch kan het beginsel op toebereid, bijv. op gekookt vleesch, worden toegepast. Men omhult met een laagje vet, gelatine, of wat anders. Het procédé luistert echter zeer nauw, en de resultaten zijn daarom zeer onzeker. Met het oog op langdurige conservatie is dus de practische toepassing gering.

Onderzoekingen omtrent het bedekken met een laag *formaline-gelatine* (Lanwer) [1] hebben geleerd, dat het vleesch houdbaar is, indien het onmiddellijk vooraf steriel was. Om aan de laatstbedoelde voorwaarde te voldoen, is de conserveering in blik veel zekerder.

IV. Het conserveeren door drogen.

Op verschillende wijzen heeft men vleesch geconserveerd door het te *drogen*. Het minder water bevattende product is natuurlijk beter houdbaar. Bij al deze methoden krijgt men uit den aard der zaak weder een afwijkend praeparaat.

Men droogt het vleesch in grootere of kleinere stukken of reepen gesneden, al of niet met zout bestrooid, aan de zon. De methode vindt in Rumenië, maar vooral in Zuid-Amerika toepassing. Worden groote hoeveelheden vleesch gedroogd, dan stapelt men de stukken op, met dikke lagen zout er tusschen, laat het zoo gedurende drie dagen liggen, en gaat dan drogen bij dag, terwijl het des nachts in koele lokalen wordt geborgen. Het proces duurt dan 3 à 4 weken. Voor Europeesche monden is dit uit Amerika afkomstige product minder geschikt. De voedingswaarde is bovendien enorm verminderd.

---

1) Lanwer, Versuche über die Conservierung des frischen Fleisches mit Formaldehydgelatine, Erlangen, 1898.

In Zuid-Amerika wordt eveneens: *carna pura-vleeschmeel* bereid. Het spierweefsel wordt tot een brij gemaakt, in ovens gedroogd, daarna gemalen en met chloornatrium gemengd. Het wordt voor de bereiding van bouillon, en als toevoeging voor andere spijzen aanbevolen, doch vindt weinig aanwending. Het is vrij goed verteerbaar, bezit een vrij groote voedingswaarde, smaakt en ruikt echter wat empyreumatisch.

Emmerich liet dieren slachten en verder behandelen met steriele messen; het vleesch werd verder ook zoo steriel mogelijk behandeld, met ijsazijn bestoven op de plekken welke niet met peesvliezen waren bedekt, in zaagsel verpakt hetwelk met keukenzout-oplossing was gedrenkt, en nu bij 180° verhit en gedroogd.

In het Beiersche leger werd het vleesch beproefd met gunstig resultaat; het was 7 weken lang houdbaar en de smaak moet weinig veranderd zijn geweest.

V. Conserveeren door indampen.

Het zou te ver voeren hier diep in te gaan op de bereiding van Liebig's en andere vleeschextracten, Maggi's praeparaten, vleeschbeschuit, soep- en bouillontabletten, enz. De bedoelde vleeschpraeparaten doen feitelijk slechts zeer zelden dienst als volkomen vleeschsurrogaat, en kunnen dus hier verder buiten bespreking blijven.

VI. Conserveeren door zouten en pekelen.

Het betreft een conserveeren met behulp van *chloornatrium*. We hebben dus hier met een conserveering door chemicaliën te doen.

Men kan het cloornatrium in substantie of wel in oplossing aanwenden; in het laatste geval spreekt men meer speciaal van *pekelen*, echter wordt ook wel „gepekeld", terwijl toch geen oplossing wordt bereid. Deze vormt zich, wanneer het vleesch aan alle kanten door zout omringd is en dit overal

tusschen het vleesch wordt gebracht; er vormt zich dan een straffe pekel.

Dat de conserveerende werking van chloornatrium reeds eeuwen lang bekend is, kan geen verwondering wekken. Als voedingsstof en als corrigens moest het ook wel zijn andere eigenschappen spoedig doen ontdekken. Ten tijde van HOMERUS was het reeds bekend.

De werking van het keukenzout is geen bacteriëndoodende, maar in hoofdzaak een de vermeerdering belettende. En het werkt in dit opzicht des te beter, naarmate de concentratie sterker is. Omtrent deze werking zijn een aantal onderzoekingen gedaan door PETTERSON, [1]) die aantoonde, dat de concentratie van invloed is op de soorten der micro-organismen, welke zich trachten te ontwikkelen. Een concentratie van 20—30 pct. werkt sterk de ontwikkeling van alle bacteriën tegen; obligate anaëroben worden door een 5 pct. concentratie in haar groei belemmerd. Bacillen verdragen in het algemeen niet een concentratie van 10—15 pct.; coccen zijn meer resistent.

De werking op pathogene bacteriën is verbazend gering en onstandvastig, en het procédé is ter onschadelijkmaking daarvan van geen practische waarde, zooals o. a. ook onderzoekingen van FORSTER hebben aangetoond. Trouwens, het belemmeren van de ontwikkeling van bacteriën is voor een groot deel aan de wateronttrekkende werking toe te schrijven, voor een ander deel aan de wijzigingen, welke het chemismus der bacteriën zelf ondergaat, terwijl de invloed op de vitaliteit uiterst gering is.

Een aantal onderzoekingen hebben merkwaardige feiten geleerd omtrent het levensvatbaar blijven van bacteriën in gezouten of gepekeld vleesch.

---

1) PETTERSON, Experimentelle Untersuchungen über das Conserviren von Fisch und Fleisch mit Salzen. *(Archiv f. Hygiene, 1898.)*

Het vleesch verandert door het zouten en pekelen in eigenschappen. De spierkleurstof wordt grauw. Om dit te corrigeeren, voegt men *salpeter* toe; de daardoor ontstane nitriten vormen uit de haemoglobine *haemorrhodine*, hetwelk vrij helder rood is. Per kilo vleesch kan $1^1/_2$—2 G. kaliumnitraat worden toegevoegd. Het watergehalte neemt, in verhouding tot de concentratie van het zout, meer of minder sterk af. Verder wordt niet alleen het eiwitgehalte, maar het gehalte aan extractiefstoffen belangrijk minder, terwijl uit den aard der zaak het zoutgehalte verandert. De voedingswaarde vermindert dus. Overigens neemt het gewicht relatief toe.

Een oppervlakkig met zout bestrooien van vleesch vermeerdert de houdbaarheid slechts weinig, omdat inwendig het vleesch niet verandert. Een oppervlakkige zoutbehandeling vormt dus geen conserveeren (vergelijk bladz. 737). Voor een deugdelijke conserveering neemt men een sterke *zoutoplossing*, of wel men legt de stukken vleesch tusschen *enkele zoutlagen*. In het laatste geval wordt meer water ontrokken dan in het eerste; men spreekt ook in het laatste geval dikwijls van pekelen, terwijl geen pekel werd gemaakt.

Om het effect van het pekelen te bevorderen, maakt men gebruik van *pekelspuiten* en *pekelpompen*, om de pekel gemakkelijk in en om de vleeschstukken te kunnen brengen.

Men moet het zout voldoende gelegenheid geven om in te dringen, en de tijd variëert naar den aard van het vleesch. Door het aanwenden van verschillende procédé's, welke het indringen van het zout sneller doen plaats vinden, kan men soms in een paar dagen goede resultaten bereiken, terwijl anders weken en maanden geëischt worden.

Een eigenaardige wijze van pekelen is door Tjelstrup aangegeven; hij spuit doodeenvoudig de zoutoplossing in het ledig geloopen bloedvatenstelsel der geslachte dieren, door de canule van de pomp in de aorta te brengen. De operatie is in 3—4 minuten afgeloopen. Men weet nog niet

welke waarde uit een practisch oogpunt aan het procédé moet worden toegekend. Het vleesch blijft bij het koken zeer rood van kleur.

Bereids zijn experimenten genomen om te trachten de pekel sneller te doen indringen, door een electrischen stroom door het vleesch te doen gaan. Practisch bruikbaar is dit beginsel zeker nog niet.

Merkwaardig is het, dat men aan de pekel, behalve salpeterzuur, ook *suiker* toevoegt. Men beredeneert het nut daarvan door aan te nemen, dat de groei van enkele bacteriën, welke de ontwikkeling van de gewone rottingsbacteriën tegengaan, er door wordt bevorderd.

Men kan door versch, van gezonde dieren afkomstig vleesch grondig te zouten, resp. te pekelen, dit vleesch voor geruimen tijd verduurzamen. Het spreekt echter van zelf, dat de eigenschappen gewijzigd zijn, zooals ieder weet, die wel eens „pekelvleesch" heeft gebruikt. En het is ook duidelijk, dat dergelijk vleesch, mits behoorlijk verpakt, over groote afstanden te verzenden is.

VII. Conserveeren door rooken.

De conserveerende werking van rook is ook reeds geruimen tijd bekend.

Men kan den rook *langzaam* of *snel* doen inwerken; het eerste vindt het meest aanwending. Men rookt dagen lang bij ongeveer 25° C. Soms rookt men echter maar zeer oppervlakkig en gedurende korten tijd, bijv. verschillende worstsoorten.

Waar het te doen is om te conserveeren, moet langzaam gerookt worden en het vleesch vooraf gezouten of gepekeld zijn. De ervaring en het wetenschappelijk onderzoek hebben geleerd, dat dan werkelijk de ontwikkeling van bacteriën zeer sterk werdt tegengegaan.

Het geldt hier echter ook weer in hoofdzaak bacteriën,

welke van buiten af willen indringen. Zijn reeds bacteriën in het vleesch aanwezig, is dus het vleesch afkomstig van zieke dieren of reeds op weg van bederf, dan kan rooken het niet meer redden. Rook dringt slecht in het vleesch in, en al bevordert men dit door vooraf te zouten, dan toch wordt het vleesch van binnen niet gesteriliseerd.

De werking berust op het *drogen*, als gevolg van de temperatuur waarbij het rooken plaats vindt, en op de werking van de in den rook aanwezige desinficientia, kreosoot, phenol, teerstoffen, enz., welke vooral in den rook van hout voorkomen. Het proces moet continu, niet intermitteerend geschieden. De temperatuur mag niet te hoog zijn, want dan vormt zich een korst, die het verder indringen belet en waardoor het binnenste van het vleesch later snel bederft.

Het goed gerookte vleesch is zeer lang te bewaren en ook gemakkelijk te verzenden. Natuurlijk zijn droge localiteiten voor het bewaren een vereichte.

Dat de eigenschappen van versch vleesch verdwenen zijn, spreekt wel van zelf. Men krijgt een droger, vaster product, hetwelk bovendien een rooksmaak bezit.

VIII. Conserveeren door andere, hiervoor nog niet genoemde, chemische middelen.

In aansluiting met het zouten en het pekelen had ik een rij van conserveermiddelen voor vleesch kunnen bespreken; ik wil er hier in het kort op wijzen. Men gebruikt als zoodanig boorzuur, sulfaten en sulfieten, salicylzuur en zijn verbindingen, fluor-waterstof-verbindingen, formaldehyde, hydroxyden van alkaliën en aardalkaliën, in allerlei vormen en praeparaten. De behandeling er van, in extenso, ligt buiten mijn bestek en is bovendien min of meer overbodig. De vleeschhygiëne is namelijk meer en meer geneigd deze conserveeringsmiddelen als verboden waar te beschouwen, en het daarmede behandelde vleesch als *ondeugdelijk*. Bij dezen

stand van zaken zijn zij dus geen conserveeringsmiddelen meer, maar knoeierijen, welke met het oog op het constateeren er van een nauwkeurige studie waard zijn, als deugdelijke conserveeringsmethoden echter geen bespreking verdienen.

Conclusies.

Mocht men van de voorafgaande verhandeling, die, ondanks de groote beperking, welke de omvang van het onderwerp eischte, toch reeds vrij lang geworden is, eenige conclusies verlangen, dan zijn het deze:

1°. Versch vleesch is een zeer weinig houdbaar product, en daarom voor vervoer slecht geschikt.

2°. Door kunstmiddelen kan men aan deze bezwaren te gemoet komen; in den regel gaan dan echter de eigenschappen van versch vleesch verloren.

3°. Een uitstekende methode om het vleesch in verschen toestand te houden, is het bewaren in moderne koelhuizen bij een temperatuur van 0—4 C. in stroomende lucht met een relatieve vochtigheid van ten hoogste 75 pct.

4°. Dit procédé is ook aan te bevelen met het oog op vervoer, vooral op schepen. In spoorwagens vindt het nog geen toepassing; de ijskoelwagens zijn door hun inrichting minder geschikt.

5°. Voor vervoer op verren afstand en gedurende geruimen tijd is het doen *bevriezen* van vleesch een goede methode, waarbij echter de aard, zij het ook in geringe mate verandert, terwijl het na het ontdooien zeer snel bederft.

6°. Alle andere methoden van conserveeren veranderen den aard en daarmede de samenstelling van het vleesch. Voor langdurig bewaren en vervoer over grooten afstand, verdient vooral aanbeveling het steriliseeren in blik, daarna het rooken na voorafgegaan zouten of pekelen, en vervolgens het zouten of pekelen zelf. Aan het steriliseeren gaan dikwijls ook zouten en pekelen vooraf.

7°. Vleesch, dat pathogene kiemen bevat of hetwelk postmortaal ook in het binnenste gedeelte met bacteriën werd doorwoekerd, is voor conserveeren evenmin geschikt als het in verschen toestand voor de consumptie deugdelijk is.

Leiden, 31 Mei 1907.

Korte mededeelingen en referaten.

Beschrijving van eenige dierlijke parasieten, door J. K. F. DE DOES. — (*Geneeskundig tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, deel XLVII*, aflevering 2 en 3.)

In genoemd tijdschrift worden een drietal parasieten beschreven, welke DE DOES op Java bij runderen heeft aangetroffen.

1°. Een *syngamussoort*, welke schrijver identificeert met den *syngamus laryngeus*, in 1899 door RAILLET beschreven.

Deze tot de strongilidae behoorende soort komt voor in het strottenhoofd, op de achtervlakte van de epiglottis, op de stemzakjes en op de stembanden; een enkele maal in het bovenste deel van de trachea (CARRÉ en FRAIMBAULT). Men treft het mannetje en het wijfje steeds in copulatie aan, zoodat het geheel gelijkt op een parasiet met een dubbel voorstel. Het mannetje, dat belangrijk kleiner is dan het vrouwtje, is 3 mM., het laatste 9 mM. lang. Voor microscopische bijzonderheden zie men het oorspronkelijk artikel, waarbij een keurig uitgevoerde plaat vooral van de monddeelen van den parasiet een duidelijk beeld geeft.

Gevonden exemplaren van syngamus in het strottenhoofd bij paard en hond heeft schrijver niet gedetermineerd en weet dus niet of zij verschillen met den parasiet bij het rund.

2°. *Dicrocoelium pancreaticum*. Deze, door JANSON als distomum pancreaticum en door GIARD en BILLET als distomum coelomaticum beschreven trematode werd door DE DOES aangetroffen in de pancreasbuis van een rund. De worm heeft een breede spoelvormige gedaante, is aan het staarteinde toegespitst en aan den voorrand meer afgerond.

De gemiddelde lengte dezer diertjes, naar in formaline geconserveerde praeparaten gemeten, bedraagt 4,5 tot 7 mM., terwijl

de breedte 4—5,5 mM. is. Zij zijn in verschen toestand rose van kleur en hebben in het centrale gedeelte bruine plekken, veroorzaakt door in den uterus opgehoopte eitjes. De achterste zuignap bevindt zich op een afstand van minder dan de halve lichaamslengte verwijderd van den mondzuignap, welke aan den uitersten voorsten rand, doch geheel aan de buikzijde is gelegen.

Voor bijzonderheden van het hermaphroditisch geslachtsapparaat, van de digestie- en excretie-organen verwijst referent naar het oorspronkelijk artikel en de teekeningen welke dit vergezellen.

Bij zijn beschrijving, waarin DE DOES zijn gevonden resultaten vergelijkt met die van den Franschen paardenarts GOMY, wijst hij er op, dat deze den omvang der eieren (40—287) van dezen parasiet tienmaal te groot opgeeft en ook dat door geen der genoemde schrijvers de door hem ontdekte wratjes op de lichaamsoppervlakte van den worm zijn vermeld.

Tevens maakt de schrijver nog melding van *dicrocoelium* (distomum) *lanceolatum* van het schaap en een, volgens RAILLET daarop gelijkend *distomum pancreaticum*, dat in Japan in het pancreas van het schaap zou zijn aangetroffen.

Met een beknopte beschrijving van *dicrocoelium hospes*, door dr. SYMMERS in de galbuizen van runderen uit Soedan ontdekt, wordt dit interessante artikel besloten.

3°. *Filaria labiato-papillosa.* Deze nematode, in Europa (Italië) door dr. GARINO in tumoren onder het peritoneum en op het spiergedeelte van het diaphragma, en door FANTIN vrij in den dunnen darm bij runderen aangetroffen, is ook op Java geen zeldzaamheid.

Bij onderzoek van een collectie dezer parasieten, hem door den gouvernementsveearts HELLEMANS toegezonden, vond DE DOES dat geen der exemplaren precies overeenkwam met de reeds beschreven vormen en tevens dat ze onderling verschilden.

De verschillen waren echter niet zoo groot, dat hij van een nieuwe soort kon spreken. Hij beschrijft echter, naar verschillen welke in hoofdzaak optreden in het aantal, den vorm en de plaatsing der papillen aan kop en staart, een zevental variaties, welke op een bijgevoegde plaat zijn afgebeeld en waarheen belangstellenden worden verwezen. J. VAN DER VEEN.

Een nieuw hulpmiddel voor het onderkennen van tuberculose. — PIRKET heeft bij den mensch in oppervlakkige huid-

scarificaties een oplossing van tuberculine gedruppeld en zag bij tuberculeuse individuen een bijzondere reactie, terwijl deze bij gezonde menschen achterwege bleef. VALLÉE beproefde dit bij runderen en nam daarbij hetzelfde waar. Bij tuberculose bemerkte hij steeds een locale reactie; na 24 uur ontstond op de entplaats een pijnlijke, grauwroode zwelling, welke in de volgende dagen toenam en 4 tot 5 dagen na de enting nog aanwezig was. Zonder tuberculose ontstond geen reactie.

MOUSSU zag de waarnemingen van VALLÉE bevestigd; alleen bij ver voortgeschreden tuberculose bleef de reactie achterwege. Dit was evenzoo het geval bij chronische diarrhae, bij purulente infectie en bij huid-ettering; daarentegen ontstond bij glossitis actinomycotica wel is waar geen klassieke, maar toch eenige reactie.

GUÉRIN en DELATTRE toonden aan dat de oog-reactie, welke door CALMETTE bij tuberculeuse menschen na indruppelen van tuberculine (zonder blijvend nadeel voor den visus) was geconstateerd, terwijl zij bij gezonden achterwege bleef, op dezelfde wijze voor het rund geldt. Zij meenen dat die runderen welke na het instilleeren de oog-reactie niet hebben vertoond, ook niet aan de langdurige en kostbare tuberculineproef behooren te worden onderworpen. Daarentegen kunnen de dieren, welke duidelijk of eenigszins twijfelachtig hebben gereageerd, enkele dagen later met tuberculine worden ingespoten; de beide proeven schijnen elkander niet uit te sluiten.

CHANTEMESSE heeft de methode van PIRKET met succes toegepast ter diagnostiseering van typhus bij den mensch, door gedroogde, in water opgeloste toxinen van typhusbacillen in het oog van den patiënt te druppelen.

VALLÉE beproefde verder om met opgeloste malleïne bij kwaaddroezige paarden op dezelfde wijze een cutis- en ophtalmo-reactie op te wekken als met de tuberculine bij het rund; dit gelukte echter niet. De resultaten waren te onduidelijk om daaruit een besluit te trekken. (*Journal de médecine véterinaire et de zootechnie*, 30 juin 1907; *Recueil de médecine vétérinaire*, 30 juillet 1907.)

W. C. S.

Behandeling van demodex-schurft. — Prof. dr. GMEINER geeft in de *Berliner tierärztliche Wochenschrift* van 8 Augustus 1907 een nieuwe methode aan ter behandeling van acarus-schurft bij

den hond, welke bij niet ver voortgeschreden gevallen bijna zeker tot genezing zou leiden. Hij verwerpt alle sterk werkende middelen, als teer, sublimaat, enz., daar deze de uitbreiding van het huidlijden slechts bevorderen.

Zijn behandeling bestaat in het volgende: kaal scheren van de zieke plaatsen en haar naaste omgeving, aanwending van een bad met ½—1 percent zwavellever, daarna inwrijven met een oplossing, bestaande uit: Rp. olei carvi et spiritus aa 10, olei ricini 150. Dit inwrijven geschiedt 1- à 2-maal per dag, telkens gedurende minstens drie minuten. Omschreven squameuse plekken ter grootte van een kwartje, bijv. op den neus, genezen in enkele weken, maar ook bij grooter uitbreiding volgt meestal herstel, indien de behandeling goed wordt volgehouden. Bij den pustuleusen vorm moeten alle pustulae nauwkeurig worden uitgedrukt.

Ontstaat sterke irritatie, dan staakt men de behandeling eenigen tijd, of men wendt het oleum carvi slechts in een 5-percentsche oplossing aan; de toevoeging van spiritus is noodzakelijk. Het is nuttig den patiënt elke week een zwavelleverbad te geven.

Bij belangrijke huidverdikking met diepe zitplaats der mijten en bij groote uitbreiding der acariasis is, volgens GMEINER, ook van deze behandeling niets te wachten. W. C. S.

Hygiënisch instituut. — Aan de veeartsenijkundige en landbouw-hoogeschool te Kopenhagen wordt een grootsch aangelegd hygiënisch instituut opgericht, dat, behalve voor onderzoekingen en onderwijs, moet dienen voor het bereiden van serum. Tot directeur van dit instituut is benoemd prof. C. O. JENSEN.

In Krizerci, Croatië, is een bacteriologisch instituut voor veterinaire hygiëne opgericht, met prof. dr. KERN aan het hoofd.

(*Zeitschrift für Fleisch-und Milchhygiene*, August 1907.)

W. C. S.

Universiteit en vakschool. — Onder dezen titel leest men in de *Berliner tierärztliche Wochenschrift* van 8 Augustus 1907 het volgende. De afgetreden rector van de universiteit te Budapest, dr. ALEXANDER VON AJTAY, bepleitte in zijn inaugurale rede de noodzakelijkheid om de verschillende vakscholen in universiteiten te vereenigen. De opkomst van sommige vakscholen, vooral van de veeartsenijkundige hoogeschool alhier (Budapest), is in de

eerste plaats toe te schrijven aan die gunstige omstandigheden, welke deels de bevordering van den landhuishoudkundigen toestand van een landbouwland, deels de juiste keuze en ondersteuning van het doceerend personeel medebrengt. Bijzonder treffend noemt AJTAY in zijn rede de vrees, welke de rector van de veeartsenijkundige hoogeschool te Budapest, hofraad dr. HUTYRA, bij het openingsfeest (studiejaar 1906/07) ter sprake bracht, namelijk dat de *isoleering* voor een wetenschappelijk instituut niet gunstig is, en het daarom wenschelijk schijnt de hoogeschool òf als een zelfstandige faculteit bij de universiteit in te lijven, òf een uit drie faculteiten (landbouwkundige- boschbouwkundige- en veeartsenijkundige faculteit) bestaande landbouwkundige universiteit te stichten en de hoogeschool daarbij in te lijven.

Met de grootste waardeering sprak de rector der universiteit over den rector der veeartsenijkundige hoogeschool; hij citeerde deze inrichting als een leerzaam voorbeeld hoe men in betrekkelijk korten tijd een met wetenschappelijken geest doordrongen instituut tot de hoogste ontwikkeling kan brengen. Anderdeels toont het voorbeeld echter aan, dat het gevoel van isoleering en van het bij elkander behooren der wetenschappen (universitas scientiarum) zich eerst op een zekere hoogte der ontwikkeling doet gevoelen. Het vereenigen der vakscholen in universiteiten is de natuurlijke verdere ontwikkeling, terwijl de splitsing der universiteiten in vakscholen een degeneratie, een achteruitgang zou aanduiden.

W. C. S.

Mededeelingen van het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur ontving eenigen tijd geleden het hieronder vermelde schrijven van de naamlooze vennootschap «Unitas medicorum,» welk schrijven in handen werd gesteld van de commissie voor beroepsbelangen, die het mede hieronder vermelde antwoord zond.

Den heer secretaris
van het hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij
tot bevordering der veeartsenijkunde. te Utrecht.

M.

Nu in het corps veeartsen een beweging op touw is gezet om te komen tot een weduwen-, weezen- en ondersteuningsfonds,

meenen wij goed te doen, het hoofdbestuur der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde officiëel attent te maken op het bestaan, zoowel van de *naamlooze vennootschap Unitas medicorum*, Maatschappij voor den handel in artikelen voor medisch en pharmaceutisch gebruik, als van het *geneeskundig fonds «Societas medicorum.»*

Door het besluit der algemeene vergadering van aandeelhouders van U. M. op 28 Mei jl. is er verandering gebracht in de wijze van exploitatie; Unitas medicorum heeft nl. met de *coöperatieve apothekers-vereeniging: «De onderlinge pharmaceutische groothandel»* (*O. P. G.*) *te Utrecht* een contract gesloten, waarbij U. M. aan de O. P. G. *alle* orders ter uitvoering opdraagt.

Hieruit volgt, dat de onkosten van exploitatie tot een minimum gebracht worden, terwijl het zelfstandig bestaan van U. M. ten volle gehandhaafd blijft. De behartiging der belangen van aandeelhouders en afnemers is opgedragen aan de directeuren, die de vennootschap besturen onder toezicht van den raad van commissarissen.

Door deze verandering echter valt het *directe* voordeel voor het geneeskundig fonds Societas medicorum onmiddellijk in het oog. Kreeg tot nu toe S. M. eerst dan een uitkeering van 10 % wanneer er *overwinst* gemaakt werd, *thans* wordt aan S. M. uitgekeerd 1 % van den *omzet*, benevens 20 % van de *overwinst*.

Derhalve kan thans ieder, die bij U. M. zijn inkoopen doet, met beslistheid zeggen, dat hij, zonder dat het hem iets kost, *direct* een bijdrage geeft aan S. M., omdat de uitkeering van 1 % *onafhankelijk* is van de te maken winst en slechts *afhankelijk* van den *omzet*.

De zetel der vennootschap wordt verplaatst naar Utrecht; ons hoofdkantoor komt in het gebouw van den O. P. G., terwijl in het filiaal van den O. P. G. te Amsterdam ook het filiaal van U. M. gevestigd wordt; de magazijnen van den O. P. G. zijn te beschouwen als de magazijnen van U. M.

Voor de deugdelijke aflevering der medicamenten zorgt het laboratorium van den O. P. G., waar de scheikundige onderzoekingen geschieden door den adjunct-directeur van den O. P. G., den apotheker VAN DER HAAR.

De chirurgische afdeeling is eveneens flink ingericht en hieraan is goed geschoold technisch personeel verbonden.

Door deze samenwerking met den O. P. G. kunnen wij met gerustheid zeggen, dat wij behooren onder de grootste grossiers in den lande.

Daar de leden van *Societas medicorum* ook gevormd worden door de *veeartsen*, zou toetreding tot dit geneeskundig fonds van leden uwer maatschappij flink kunnen bijdragen om S. M. spoediger te doen beantwoorden aan het doel waarvoor het is opgericht.

De *uitkeering* van 1 $^0/_0$, *onafhankelijk* van de winst, komt o. i. meer in de lijn zooals enkele Uwer leden zich voorstelden een fonds te kunnen oprichten, en is toetreding als lid tot S. M. en als afnemer van U. M. zoowel in het belang der veeartsen als in dat der artsen.

Veeartsen en artsen met elkaar vormen een groot geheel, terwijl de veeartsen alleen te klein in aantal zijn, om met succes een dergelijk fonds te kunnen formeeren.

Het is daarom, dat de directie van U. M. zoowel voor haar vennootschap als daartoe gemachtigd door het bestuur van S. M., het hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde verzoekt dezen brief onder de ingekomen stukken te willen voorlezen op de algemeene vergadering der Maatschappij in September 1907.

De directie van U. M. zou gaarne zien, dat het mogelijk was dat deze brief werd geplaatst op de agenda voor die algemeene vergadering; ze twijfelt echter niet òf het een òf het ander zal kunnen geschieden, waarvoor zij u bij voorbaat dank zegt.

Met hoogachting teekenen:

Naamlooze vennootschap Unitas medicorum
De directeuren,

Ad. ter Cock.
K. Smeets.

Amsterdam (Keizersgracht 513), 24 Juni 1907.

Tiel, 20 Juli 1907.

Aan het bestuur der Maatschappij
tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

Ingevolge uw missive dato 5 Juli j.l., n°. 156, hebben wij de eer U te berichten:

dat het ons wenschelijk voorkomt, te gelijk met de beantwoording van het schrijven der naamlooze vennootschap «Unitas medicorum» te behandelen de vraag of coöperatieve aankoop van geneesmiddelen door de veeartsen mogelijk is.

a. Wat «Unitas medicorum» betreft, zijn de navolgende bezwaren bij ons gerezen:

Van een algemeene deelneming kan nooit sprake zijn.

Een gedeelte van de veeartsen houdt geen apotheek, anderen voelen zich aan hun leveranciers gebonden door gemakkelijke wijze van betaling, door oude relaties, gemakkelijke levering (ter plaatse), enz., zoodat men, taxeerende, hoogstens kan komen tot een maximum-bedrag van inkoop van f 30.000.

De winst hierop te behalen, zal door de deelnemers wel niet worden bestemd tot steun van alle veeartsen die het noodig zouden hebben, doch voor die in eigen kring.

Hiermede *vervalt het algemeen belang* en wordt het een persoonlijke quaestie of men zich voor eigen risico tot een groepje wil vereenigen, dan wel lid worden van «Unitas medicorum.»

b. De winst welke kan worden verkregen bij coöperatieven aankoop, zal nooit zóó groot zijn, dat daaruit eenig fonds van belang kan groeien.

Exploitatie onder eigen beheer is niet te bereiken:

1°. wegens gebrek aan kapitaal voor oprichting;

2°. door de enorme kosten daaraan verbonden voor beheer en contrôle, in vergelijking met den geringen omzet.

Blijft dus over aanbesteding.

Na informatie is ons gebleken dat bij scherp concurreerende inschrijving een reductie zal zijn te verkrijgen van ongeveer 1 pct. van den aankoop. Deze geringe reductie wordt veroorzaakt: door de kosten van het onder contrôle stellen, de verpakking, verzending, enz. Bij forceeren van hooger percentage zal dit door den leverancier op de prijzen worden gezet, waardoor wij de *premie zelf betalen.*

De geringe bate welke te behalen is, moet nog worden verminderd met het bedrag, noodig voor heronderzoek bij eventueel voorkomende oneenigheid.

De betaling der geleverde goederen zal moeten geschieden à contant, hoogstens per 3 maanden, hetgeen menigeen zal afschrikken die gewend is op jaarrekening te koopen.

Voor jonge veeartsen die zich nu tegen geringe prijsverhooging op jaarrekening of vooraf gestelde voorwaarden geheel kunnen laten installeeren, wordt de toestand eveneens moeielijk.

Wie garandeert de regelmatige betaling der leden, wanneer de aankoop coöperatief zou geschieden?

Uw commissie komt tot de conclusie, dat coöperatieve aankoop van geneesmiddelen voor veeartsen in theorie mooi lijkt, doch in de practijk schipbreuk zal lijden, dat de leden derhalve vrij moeten blijven zich desgewenscht met enkelen te vereenigen om een klein voordeel te kunnen behalen, of wel zich aan te sluiten bij «Unitas medicorum,» zooals boven reeds is opgemerkt.

Waarom zij het hoofdbestuur der Maatschappij ter bevordering van veeartsenijkunde in Nederland adviseert zich *van elke inmenging in deze materie te onthouden.*

Namens de commissie van beroepsbelangen,

H. J. C. VAN LENT.

Nijmegen, den 26 Juli 1907.

Aan het hoofdbestuur der Maatschappij
tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, te Utrecht.

De commissie in zake koopvernietigende gebreken in den veehandel heeft de eer u hierbij aan te bieden haar rapport in zake de verborgen gebreken.

Namens de commissie voornoemd,

De secretaris,
QUADEKKER.

RAPPORT der commissie in zake koopvernietigende gebreken in den veehandel.

De commissie, benoemd bij besluit der algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland, dato 21 September 1906, heeft de eer omtrent haar werkzaamheden het volgend rapport uit te brengen.

Samenstelling der commmissie.

Het hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der veeartsenijkunde in Nederland benoemde tot leden der commissie de heeren M. G. DE BRUIN, leeraar aan 's Rijks veeartsenijschool te Utrecht, F. W. VAN DULM, veearts te Arnhem en A. VAN LEEUWEN, districtsveearts te Utrecht.

Deze commissie werd door het hoofdbestuur op 18 October 1906 geïnstalleerd. Zij achtte echter toevoeging van een vierde lid noodig, waartoe het hoofdbestuur benoemde den heer E. A. L. QUADEKKER, directeur van het gemeente-slachthuis te Nijmegen.

In haar vergadering van 7 December 1906 benoemde de commissie tot voorzitter den heer DE BRUIN en tot haar secretaris den heer QUADEKKER.

In haar vergadering van 7 December 1906 nam de commissie het besluit een jurist uit te noodigen deel uit te maken van de commissie.

Zij was zoo gelukkig zich een, in zake de veehandel-quaestie zeer bekwamen jurist te kunnen toevoegen, doch tot haar groot leedwezen moest deze nog vóór den aanvang zijner werkzaamheden zijn toezegging om gezondheidsredenen terugnemen.

Wat deze vacature betreft, deed de commissie het hoofdbestuur het verzoek haar rapport nu zonder advies van een jurist te mogen uitbrengen, waarmede het hoofdbestuur bij schrijven van den 14den April 1907, nº. 191, genoegen nam.

Den 18den Februari 1907 ontving de commissie van haar lid, den heer A. VAN LEEUWEN, het verzoek om eervol ontslag. Ofschoon de commissie gaarne de medewerking van den heer VAN LEEUWEN had behouden, meende zij het hoofdbestuur toch te moeten adviseeren het gevraagde eervol ontslag te verleenen.

Bij schrijven van 4 April 1907, nº. 191, verleende het hoofdbestuur het gevraagde eervol ontslag, onder dankbetuiging voor de bewezen diensten.

Daar de commissie met haar arbeid reeds belangrijk gevorderd was, deed zij het hoofdbestuur het voorstel geen plaatsvervanger voor den heer VAN LEEUWEN te benoemen, wat door het hoofdbestuur werd goedgekeurd.

Ofschoon in veeartsenijkundige kringen de vraag meermalen ter sprake kwam, of een wijziging der wet in zake de koop-

vernietigende gebreken in den veehandel wenschelijk en noodzakelijk was, is door het Nederlandsch landbouwcomité het eerst deze zaak bij de regeering aanhangig gemaakt. Het bleek van meening dat in een zoodanige wet niet alleen moeten worden aangegeven de verborgen gebreken, doch ook de tijd binnen welken de rechtsvordering tot vernietiging van den koop, op grond van een dier gebreken moet worden ingesteld.

Dit comité zond den 22sten Mei 1906 het navolgend adres aan zijn excellentie den minister van justitie:

«Het dagelijksch bestuur van het Nederlandsch landbouw-«comité heeft in zijn vergadering van 15 Mei j.l. na bespreking «geoordeeld:

«dat onze wetgeving omtrent vrijwaring wegens verborgen «gebreken van het verkochte goed en wel meer speciaal bij koop «en verkoop van paarden en vee onvoldoende is;

«dat tot staving daarvan volstaan kan worden met te verwij-«zen naar art. 1547 B.W., waarbij is voorgeschreven, dat de «rechtsvordering, op dien grond in te stellen, door den kooper «moet worden aangelegd binnen een korten tijd, overeenkomstig «den aard dier gebreken en met inachtneming der gebruiken «van de plaats alwaar de koop gesloten is;

«dat dientengevolge een zeer uiteenloopende rechtspraak, in «tegenstelling met rechtseenheid is ontstaan;

«dat de daaruit voortspruitende rechtsonzekerheid groote nadeelen «met zich brengt, waarvoor het bestuur, voor zoover nog noodig, «uw excellentie verwijst naar de talrijke rechtsvorderingen welke, «op grond van koopvernietigende gebreken, voortdurend worden «ingesteld;

«dat, ten einde in dien ongewenschten toestand verbetering te «brengen, het hoogst noodig is, dat bij de wet in de allereerste «plaats wordt omschreven welke de verborgen gebreken van het «verkochte goed zijn wegens vrijwaring, waartoe de verkooper is «gehouden en vervolgens dat daarin nauwkeurig wordt vastgesteld «binnen welken tijd voor ieder verschillend geval de rechtsvor-«dering tot vernietiging van den koop op grond van een dier «gebreken moet worden ingesteld;

«dat, tot groot belang van den handel, dan ook in Duitsch-«land bij keizerlijke verordening van 27 Maart 1899, op grond «van paragraaf 482 2de lid van het B. W.; in Frankrijk bij wet

«van 2 Augustus 1884, gewijzigd bij wet van 31 Juli 1895, «en in België bij wet van 20 Augustus 1885 deze zaak is «geregeld ;

«Het bestuur voornoemd meent op vorenstaande gronden uw «excellentie in overweging te mogen geven om ten bate van «den uitgebreiden handel welke in paarden en vee, als producten «van onzen landbouw in ons land gedreven wordt, al hetgeen «betrekking heeft op koopvernietigende gebreken, bij de wet «zoodanig te willen regelen, dat daaromtrent de zoo hoog noodige «rechtseenheid en als gevolg daarvan rechtszekerheid verkregen «worde.

«Van dit schrijven wordt bij afschrift kennis gegeven aan «uw ambtgenoot voor landbouw, nijverheid en handel.

Het dagelijksch bestuur van het
Nederlandsch landbouwcomité,

(w. g.) P. J. A. de Bruïne, *voorzitter.*
» Mr. A. Ferf, *secretaris.*

Dit voorstel van het landbouwcomité is door ons overwogen, in het bijzonder het in een wet of koninklijk besluit opnemen van bepaalde gebreken en den daarvoor vast te stellen waarborgtijd. Wij verwijzen hieromtrent naar bladzijde 769 en vervolgens van dit rapport. Echter veroorlooft de commissie zich op te merken dat een regeling van al hetgeen betrekking heeft op koopvernietigende gebreken van dieren niet alleen datgene moet omvatten waardoor «rechtseenheid» en «rechtszekerheid» worden verkregen, maar voornamelijk dat een dergelijke regeling waarborgen geeft voor een spoedige beëindiging der geschillen. Want juist de lange duur van de procedure is de hoofdgrief der belanghebbenden.

De commissie vestigt er de aandacht op dat reeds voor ongeveer vijftig jaar deze zaak nauwkeurig is bestudeerd en daaromtrent een zeer belangrijk rapport is uitgebracht, waarvan de vermelding hier alleszins op haar plaats mag worden geacht.

In het jaar 1856 droeg het Nederlandsch landhuishoudkundig congres, bijeengekomen te Maastricht, aan een commissie het onderzoek der volgende vraag op:

«de bepaling in art. 1540 B. W. in geval van koop of verkoop «van vee met onzichtbare gebreken welke het voorwerp tot het

«gebruik ongeschikt maken, recht gevende tot redhibitie of resti-«tutie, geeft nog al dikwijls aanleiding tot moeielijkheden. Hoe «zou die bepaling behooren te worden gesteld om de aanleiding «tot die moeielijkheden op te heffen?»

Het verslag dier commissie, bestaande uit de heeren Mrs. Sassen, Nijst en Polis, zag in Augustus 1857 het licht. Het houdt zich hoofdzakelijk bezig met de vragen welke gebreken of ziekten bij de verschillende dieren recht moeten geven, hetzij tot vernietiging van den koop, hetzij tot prijsvermindering, en binnen welken termijn in de verschillende gevallen de daartoe strekkende vordering moet worden ingesteld.

Het denkbeeld om al die vorderingen in eersten aanleg te doen beoordeelen door den kantonrechter verdient zeer de overweging.

Het ontwerp door die commissie voorgesteld, luidde:

Art. 1. Bij koop en verkoop of ruiling van de hierna te noemen huisdieren worden uitsluitend als verborgen gebreken beschouwd, aanleiding gevende tot vernietiging van den koop of tot prijsvermindering:

Bij paarden, muilezels en ezels: *a.* steegheid, *b.* stille-kolder, *c.* maanblindheid, *d.* staarblindheid, *e.* vallende ziekte, *f.* het kribbebijten met geruisch of met opslorping zonder afslijting der tanden, *g.* kwade-droes, *h.* worm, *i.* dampigheid, *k.* snuiven of pijpende damp, *l.* verouderde borstziekten, *m.* oude en terugkeerende kreupelheid, *n.* alle andere kreupelheden door het ijzer verborgen.

Bij koeien: *o.* de longtering of oude borstziekten, *p.* de gewone heerschende longziekte, *q.* de vallende zieke, *r.* alle ziekten tengevolge van het achterblijven der nageboorte bij het kalven (na het werpen bij den verkooper), *s.* het uitzakken of de omkeering der natuurlijke deelen.

Bij schapen: *t.* de schaapspokken.

Bij varkens: *u.* de gortigheid.

Art. 2. De tijd tot het aanleggen der rechtsvorderingen tot vernietiging van den koop of prijsvermindering wegens verborgen gebreken in art. 1 vermeld, wordt bepaald: voor die onder de letters *a*, *d*, *e*, *q*, *r* en *s* op 30, voor die onder de letters *g* en *h* op 20 en voor al de overige gebreken op 10 vrije dagen sedert den dag der levering.

Hij die van een dier beide rechtsvorderingen gebruik heeft gemaakt, is niet meer ontvankelijk in de andere.

Art. 3. Binnen den bij het vorig artikel bepaalden tijd is de kooper, op straffe van niet-ontvankelijkheid in zijn rechtsvordering, gehouden een verzoekschrift in te dienen bij den kantonrechter onder wiens gebied de plaats behoort alwaar zich het verkochte dier bevindt, tot het doen benoemen van deskundigen. De kantonrechter benoemt onmiddellijk, naar gelang van zaken, hetzij één of meer deskundigen, die binnen den kortst mogelijken tijd een met redenen omkleed bericht van hun bevinding uitbrengen.

Art. 4. Bij tijdigen aanleg der rechtsvordering wordt het gebrek, bewezen zijnde, door het hiervoren bedoeld bericht van deskundigen geacht te hebben bestaan tijdens den verkoop.

Het tegenbewijs staat van rechtswege vrij.

Art. 5. De verkooper is niet gehouden tot vrijwaring wegens de gebreken, vermeld in art. 1 onder de letters *g*, *h*, *p* en *t*, zoo hij bewijst dat buiten zijn toedoen het dier, na den verkoop, in aanraking is gebracht met andere door die gebreken besmette dieren.

Art. 6. De rechtsvorderingen wegens verborgen gebreken worden als spoedeischende zaken behandeld.

Uit dit rapport blijkt, dat deze commissie de rechtsvordering wegens verborgen gebreken als *spoedeischend* behandeld wenschte te zien. Zij heeft in art. 4 van haar ontwerp voor enkele ziekten en gebreken den bewijslast aan den kooper ontnomen, wanneer het gebrek binnen den in art. 2 genoemden termijn door deskundigen is geconstateerd.

De commissie heeft gemeend, dat het nuttig kan zijn een overzicht samen te stellen der in de laatste jaren gevoerde processen omtrent koopvernietigende gebreken.

Ofschoon dit overzicht op geen volledigheid mag aanspraak maken, geeft het toch een indruk van de groote verscheidenheid der ziekten en gebreken, waarvoor een rechtsvordering werd ingesteld.

N°.	Jaar.	Datum vonnis.	Voor welk K. G. R. R. B. of G. R. H.	Onderwerp.
1	1887	24 Dec. 1887.	K. G. R. Druten.	Parelziekte.
2	1891	20 Febr. 1891.	A. R. Amsterdam.	Beteekenis „korten tijd" (art. 1547 B. W.)
3	1891	3 Sept. 1891.	A. R. Leeuwarden.	Idem. idem.
4	1892	31 Aug. 1892.	A. R. Appingedam.	Verkoop eener drachtige koe, terwijl een guste werd gekocht, is een verborgen gebrek.
5	1893	20 Febr. 1893.	K. G. R. Hoogeveen.	Acute kolder.
6	1893	14 Juni 1893.	A. R. Utrecht.	Beteekenis „korten tijd" (art. 1547 B. W.)
7	1893	6 Juli 1893.	K. G. R. Sliedrecht.	Chronische leveraandoening bij een koe.
8	1894	7 Dec. 1894.	Hof Amsterdam.	Tuberculose bij een koe.
9	1895	22 Jan. 1895.	A. R. Breda.	Piepende damp, snuiven.
10	1895	27 Febr. 1895.	K. G. R. Dokkum.	Beteekenis „korten tijd" (art. 1547 B. W.)
11	1895	10 Juli 1895.	A. R. Utrecht.	Piepende damp, snuiven.
12	1896	23 Jan. 1896.	A. R. Amsterdam.	Beteekenis „korten tijd" (art. 1547 B. W.)
13	1896	18 Mei 1896.	A. R. Rotterdam.	Idem. idem.
14	1896	18 Mei 1896.	A. R. Rotterdam.	Dampigheid.
15	1896	24 Nov. 1896.	A. R. Breda.	Steegheid.
16	1896	25 Nov. 1896.	Hof Arnhem.	Kramperigheid.
17	1897	25 Febr. 1897.	A. R. Roermond.	Piepende dampigheid.
18	1898	28 Jan. 1898.	A. R. Groningen.	Tuberculose.
19	1900	22 Mei 1900.	K. G. R. Middelburg.	Chronisch longlijden met een verzwering van lever en ingewanden bij een varken.
20	1900	22 Mei 1900.	K. G. R. Tolen.	Een koe als kalfdragend verkocht, brengt op den bepaalden tijd een onvoldragen, grootendeels gemumificeerd kalf voort.
21	1898	8 Mei 1898.	K. G. R. Leiden.	Ongans.
22	1898	29 Nov. 1898.	Hof 's-Bosch.	De kooper wist, dat het gebrek van het paard bestond en kon dus niets eischen.
23	1898	8 Dec. 1898.	A. R. Leeuwarden.	Sleepend ademhalingsgebrek.

N°.	Jaar.	Datum vonnis.	Voor welk K. G. R. R. B. of G. R. H.	Onderwerp.
24	1901	25 Nov. 1901.	A. R. Rotterdam.	Hart- en longaandoening van een paard. Paard gestorven.
25	1901	31 Mei 1901.	A. R. Amsterdam.	Tuberculose, koeien.
26	1902	13 Oct. 1902.	K. G. R. Middelburg.	Waterzucht bij een paard.
27	1902	30 Oct. 1902.	A. R. Arnhem.	Blindheid bij een paard.
28	1905	11 Juni 1906.	A. R. Arnhem.	Snuivende dampigheid.
29	1903	19 Febr. 1903.	K. G. R. Purmerend.	Drachtigheid bij een slachtkoe.
30	1903	26 Febr. 1903.	K. G. R. Haarlemmermeer.	Idem. idem.
31	1903	26 Juni 1903.	A. R. Groningen.	Tuberculose bij een koe.
32	1903	2 Oct. 1903.	K. G. R. Vechel.	Drachtigheid eener koe.
33	1904	20 Jan. 1904.	A. R. Amsterdam.	Koop op proef.
34	1904	18 Febr. 1904.	A. R. Alkmaar.	Bijten en slaan bij een paard.
35	1904	7 April 1904.	A. R. Maastricht.	Kribbebijten paard.
36	1904	20 Mei 1904.	A. R. Groningen.	2-jarig paard als 3-jarig verkocht.
37	1904	30 Mei 1904.	A. R. Rotterdam.	Verwonding der geboortewegen eener koe na het kalven.
38	1904	30 Mei 1904.	A. R. Rotterdam.	Een 4-jarig paard als trekpaard verkocht, wil niet trekken.
39	1904	30 Mei 1904.	A. R. Amsterdam.	Verwonding der geboortewegen eener koe na het kalven.
40	1905	27 Jan. 1905.	Hooge raad.	2-jarig paard als 3-jarig verkocht.
41	1905	3 Febr. 1905.	A. R. Amsterdam.	Koe met slokdarmpapilloom en miltvuur.
42	1905	18 April 1905.	Hof 's-Bosch.	Kribbebijten paard.
43	1906	2 Mei 1906.	K. G. R. Schoonhoven.	Koe brengt dood kalf ter wereld en kalft op een later tijdstip dan aangegeven.

De commissie heeft ook overwogen of het met het oog op onzen veehandel niet gewenscht zou zijn om, in navolging van naburige landen, zoodanige bepalingen in een wetsontwerp op te nemen, dat bij een algemeenen maatregel van bestuur later bepaalde ziekten en gebreken kunnen worden aangegeven, met

een voor elk dier ziekten of gebreken bepaalden waarborgtijd. Het bewijs dat het gebrek vóór den koop bestond, behoefde alsdan door den kooper niet te worden geleverd. Was het gebrek binnen den waarborgtijd aanwezig, dan werd aangenomen dat het ook tijdens den koop bestond.

Zij erkent dat deze regeling, berustende op het Germaansche rechtsprincipe, welke ook in Duitschland, België en Frankrijk is ingevoerd, enkele voordeelen heeft. Men zou kunnen zeggen dat bij deze regeling de partijen weten waaraan zij zich hebben te houden. Evenwel moet worden erkend dat in gevallen, waar het mogelijk is voor een bepaalde ziekte of gebrek den kortsten ontwikkelingstijd aan te geven, het ook mogelijk zal zijn dat de deskundigen bij een spoedig na den koop ingesteld onderzoek kunnen verklaren of het gebrek vóór den koop bestond. En dit onderzoek door een deskundige is steeds in het belang van den kooper. Deze zal dit dus niet verzuimen.

De vraag moet echter dadelijk worden gesteld of voor *enkele* ziekten of gebreken de waarborgtijd is aan te geven, al ware het dan alleen maar voor die waarover veelvuldig geschillen ontstaan. De lijst, hierbij gevoegd en geenszins volledig, doet zien dat men niet kan spreken van bepaalde ziekten of gebreken, welke frequent tot processen aanleiding geven.

Het aangeven van den kortsten ontwikkelingstijd voor bepaalde ziekten en gebreken stuit uit een wetenschappelijk oogpunt veelal op groote bezwaren. Wie zal bijv. zeggen hoe lang de cornage voor haar ontwikkeling noodig heeft. De Duitsche bepalingen hebben als waarborgtijd 14 dagen aangegeven, niettegenstaande destijds stemmen zijn opgegaan die dezen termijn te lang vonden. Günther verkondigde zelfs dat dit lijden «urplötzlich» kon ontstaan. De Fransche en de Belgische wet hebben daarvoor 9 dagen genomen. De termijn is dus kort genomen en naar onze meening willekeurig. En dit geldt ook voor andere ziekten en gebreken. De verkooper kan in enkele gevallen worden geschaad, omdat hij voor een gebrek moet instaan gedurende een tijd, binnen welken de mogelijkheid niet is uitgesloten dat het gebrek kan ontstaan.

In art. 9 der Belgische wet van 25 Augustus 1885 leest men: «les vices redhibitoires constatés dans les délais spécifiés et suivant les formes prescrits ci-dessus seront présumés avoir existé au moment du contrat, sauf la preuve contraire.» Hier wordt dus,

om het door ons gereleveerde bezwaar te ontgaan, de bewijslast gelegd op den verkooper. Daartegen kan met recht bezwaar worden geopperd.

De opmerking is gemaakt dat tot het *snel ten einde brengen van geschillen* in zake den veehandel gewaarborgde gebreken en waarborgtijden gewenscht waren. Maar hiervoor kan ook een snelle procedure in de plaats komen, zooals die door ons is aangegeven. Ook art. 7 der genoemde Belgische wet zegt: «les actions redhibitoires seront instruites et jugées comme affaires urgentes.»

De grondslag voor de bepalingen in zake de verborgen gebreken in den veehandel kan o. i. het Romeinsche recht blijven, alleen de wijze waarop de zaak wordt behandeld, dient spoediger en minder kostbaar te geschieden.

De rechter moet het oordeel behouden, zoo noodig na deskundigen te hebben gehoord, of het gebrek of de ziekte als verborgen moet worden beschouwd. Elk gebrek tot hiertoe bekend en aanleiding hebbende gegeven tot geschil, kan in het eene geval verborgen zijn en in het andere geval niet.

De commissie is derhalve tot de conclusie gekomen, dat de kooper voor *elk* verborgen gebrek (hetwelk door den rechter zal worden beoordeeld in hoever het van genoegzaam gewicht mag worden geacht, dat het onder art. 1 der ontworpen artikelen kan gerekend worden) de actie tot vernietiging van den koop moet kunnen instellen.

Zij meent dat het geen aanbeveling verdient enkele ziekten of gebreken in een wet of koninklijk besluit te noemen en voor elk dier ziekten een tijd aan te geven binnen welken het gebrek, onderkend zijnde, ook geacht mag worden tijdens den koop te hebben bestaan. Wel acht zij het noodzakelijk dat de vrijwaringsprocedure als spoedeischend wordt beschouwd; zie de toelichting bij art. 11.

In aansluiting met het hiervoor vermelde heeft de commissie het volgend ontwerp met toelichting hierbij gevoegd.

Ontwerp van wet.

Art. 1. Als verborgen gebrek wordt beschouwd elk gebrek of elke ziekte welke door den kooper, bij de gewone opmerkzaamheid, niet kan worden ontdekt en die, bijaldien de kooper het gebrek

of de ziekte had gekend, hij het dier òf in het geheel niet òf voor minderen prijs zou hebben gekocht.

Tot de verborgen gebreken wordt ook gerekend het gemis eener eigenschap welke tot de natuur der dieren behoort, of het aanwezig zijn of periodiek optreden eener eigenschap die geheele of gedeeltelijke ongeschiktheid voor het gebruik, waartoe het dier bestemd is, teweegbrengt.

Evenzoo wordt het gemis van zekere stilzwijgend of uitdrukkelijk bedongen eigenschappen als een verborgen gebrek beschouwd.

Art. 2. De verkooper is niet gehouden in te staan voor zichtbare gebreken welke de kooper zelf had kunnen ontdekken.

Art. 3. De verkooper moet voor de verborgen gebreken instaan al ware hij daarvan ook zelf onkundig geweest, tenzij hij bedongen had, dat hij tot geen vrijwaring hoegenaamd gehouden zal zijn.

Art. 4. In de gevallen bij art. 1 vermeld heeft de kooper de keus om òf het dier terug te geven en den koopprijs terug te vorderen, òf het te behouden en zich zoodanig gedeelte van den koopprijs te doen teruggeven als de rechter, na deskundigen hierop te hebben gehoord, zal bepalen.

Art. 5. De actie tot koopprijsvermindering zal niet worden toegelaten, wanneer de verkooper aanbiedt het dier terug te nemen en alle door den kooper gemaakte kosten, op den koop en de levering gevallen, en tevens den koopprijs terug te betalen.

Art. 6. Indien de verkooper de gebreken van het dier gekend heeft, is hij, behalve tot de teruggave van den daarvoor ontvangen koopprijs, nog jegens den kooper tot vergoeding van alle kosten, schaden en interessen gehouden.

Art. 7. Indien de verkooper de gebreken van het dier niet gekend heeft, is hij slechts gehouden tot de teruggave van den koopprijs, alsmede om aan den kooper de kosten op den koop en de levering gevallen te vergoeden, voor zooverre hij die mocht hebben betaald.

Art. 8. De dood van het dier ontneemt den kooper zijn recht niet.

Art. 9. De rechtsvordering voortspruitend uit gebreken welke de vernietiging van den koop tengevolge hebben, moet door den kooper worden aangelegd binnen een korten tijd, te rekenen van het oogenblik waarop de kooper kennis kreeg van het verborgen gebrek en overeenkomstig den aard van het gebrek.

Art. 10. Deze rechtsvordering heeft geen plaats bij verkoopingen welke op rechterlijk gezag geschieden.

Art. 11. De vrijwaringsproceduren voor de in art. 1 bedoelde gebreken worden als *spoedeischend* beschouwd.

Toelichting op het ontwerp van wet.

Art. 1. De commissie heeft gemeend in dit artikel het artikel 1540 B. W. te moeten aanvullen met de definitie van *verborgen gebrek*.

De uitvoerige omschrijving daarvan gegeven, kwam haar noodzakelijk voor, omdat in haar ontwerp niet wordt verwezen naar een lijst van verborgen gebreken.

Zij houdt zich overtuigd dat bij de toepassing der Romeinsche rechtsbeginselen de belangen van den kooper, zoowel als van den verkooper, naar behooren worden geëerbiedigd en daarmede is de handel dan toch het meest gebaat.

Art. 3. De commissie heeft in dit artikel het artikel 1542 B. W. overgenomen, echter met weglating der woorden «*in dat geval*», omdat zij meent, dat de door haar gekozen redactie in ruimen zin het begrip *verkoop voetstoots* omvat.

Art. 4. Dit artikel is onveranderd het art. 1543 B. W.

Art. 5. De commissie heeft vooral met het oog op den handel in slachtvee dit artikel opgenomen. Ook in de Fransche wet van 2 Augustus 1884 komt dit artikel voor, luidende:

«L'action en réduction de prix, autorisée par l'article 1644 du «code civil, ne pourra être exercée dans les ventes et échanges «d'animaux énoncés à l'article précédent lorsque le vendeur offrira «de reprendre l'animal vendu, en restituant le prix et en rem«boursant à l'acquéreur les frais occasionnés par la vente.»

Art. 6. De commissie heeft art. 1544 B. W. onveranderd overgenomen.

Art. 7. De commissie heeft art. 1545 B. W. onveranderd overgenomen.

Art. 8. De commissie meent dat in deze redactie de billijkheid het best wordt betracht, omdat ook de dood door toeval veroorzaakt den kooper niet mag beletten de rechtsvordering te handhaven.

In art. 1546 B. W., laatste lid, komt verlies door toeval veroorzaakt voor rekening van den kooper, wat der commissie voorkomt dat in enkele gevallen tegenover den kooper onbillijk zou kunnen zijn.

Art. 9. De commissie heeft gemeend het artikel 1547 B. W. te moeten aanvullen, door achter de woorden «*binnen een korten tijd*» te voegen: te rekenen van het oogenblik waarop de kooper kennis kreeg van het verborgen gebrek.

Deze toevoeging steunt zij op een desbetreffend arrest van den Hoogen raad.

Ook heeft de commissie uit art. 1547 B. W. laten vervallen de woorden «met inachtneming der gebruiken van de plaats alwaar «de koop gesloten is», omdat de ervaring voldoende heeft geleerd dat de termijnen naar het plaatselijk gebruik zoo wisselvallig en zoo onbestemd zijn, dat dit, naar haar meening, onbruikbaar materiaal oplevert bij de rechtspraak.

Art. 10. De commissie heeft art. 1548 B. W. onveranderd overgenomen.

Art. 11. De commissie meent te moeten aangeven, dat het overweging verdient dat de klacht binnen zeer korten tijd bij den rechter wordt ingediend en dat deze tevens het verzoek omvat tot benoeming van een of meer deskundigen. Deze dienen dan, binnen een door den rechter te bepalen tijd, een met redenen omkleed rapport in.

Dat ook reeds vroeger op een bespoediging der vaak zeer langdurige proceduren is aangedrongen, bewijst art. 6 van het ontwerp der Maastrichtsche commissie.

De samenstellers van het belangrijke Maastrichtsche verslag wijzen er op, dat de geheele materie der vrijwaring met haar korte termijnen een korte, snelle, eenvoudige en weinig kostbare procedure vordert en zouden het liefst den kantonrechter daarmede belast zien, onverschillig wat het waardebedrag van het verkochte ook zij.

Mr. Th. J. H. Aquarius haalt in zijn dissertatie «de artt. 1540—1548 van het Burgerlijk Wetboek» ook deze meening der Maastrichtsche commissie aan, doch voegt daaraan toe:

«Toch geloof ik met hen, dat het reeds veel gewonnen zijn «zou, indien de vrijwaringsprocedure als spoedeischend zou kunnen «worden behandeld, daar men voor verwijzing tot elk bedrag

«naar den kantonrechter een algeheele ommekeer zou moeten «maken in het stelsel onzer rechtspleging, waartoe niet gemak-«kelijk zal worden overgegaan.»

De commissie in zake verborgen gebreken in den veehandel,

M. G. DE BRUIN.
F. W. VAN DULM.
QUADEKKER.

Utrecht, den 26sten Juli 1907.

Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland.

PROGRAMMA voor de 48ste algemeene vergadering, te houden op Vrijdag 11 en Zaterdag 12 October 1907 in het Gebouw voor kunsten en wetenschappen te Utrecht.

1ste Gedeelte. Vrijdag 11 October 1907.

Aanvang der vergadering des namiddags zeven uur.

HUISHOUDELIJKE WERKZAAMHEDEN.

1. Opening der vergadering.
2. Indiening der volmachten van de afgevaardigden der afdeelingen.
3. Ingekomen stukken.
4. Benoeming van een onder-voorzitter.

Als candidaten ter vervulling van deze vacature zijn opgegeven: door de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland en door de afdeeling Gelderland—Overijsel de heer F. W. VAN DULM; door de afdeelingen Zuid-Holland en Utrecht de heer H. J. C. VAN LENT.

5. Verslag van den toestand der Maatschappij.
6. Verslag van den toestand der geldmiddelen en van de bibliotheek.
7. Mededeeling omtrent het aftreden van een lid van het hoofdbestuur.
8. Ontbinding der commissie, belast met het onderzoek van het wetsontwerp op de keuring van voor export bestemd vleesch.

9. *Voorstel van de afdeeling Noord-Brabant—Limburg* om naast het Tijdschrift voor veeartsenijkunde een veeartsenijkundig weekblad op te richten.

Toelichting. «Meer en meer doet zich bij de veeartsen de be«hoefte gevoelen aan een veeartsenijkundig blad dat elke week «of minstens alle veertien dagen verschijnt.»

Zoo schreef de afdeeling Gelderland—Overijsel in haar toelichting bij een dergelijk voorstel voor de 39ste algemeene vergadering reeds in 1899.

Hoeveel meer moet zich die behoefte nu niet doen gevoelen, nu het vereenigingsleven zich op elk gebied zooveel sterker heeft ontwikkeld. Elke vereeniging van eenige beteekenis heeft haar weekblad. Wij allen ontvangen verschillende weekbladen, maar het weekblad waarin we het meeste belang zouden stellen, waarnaar wij het eerst zouden grijpen, het *Nederlandsch veeartsenijkundig weekblad*, ons weekblad, laat zich nog steeds wachten.

Een veeartsenijkundig weekblad is niet alleen wenschelijk, maar noodzakelijk. Wij leven tegenwoordig te snel om nog op een maandblad te kunnen wachten.

Belangrijke gebeurtenissen, besluiten, benoemingen of sterfgevallen op veeartsenijkundig of aanverwant gebied vernemen we te laat. Wij moeten verschillende landbouwweekbladen lezen, anders staan wij beschaamd tegenover veehouders, die ons inlichtingen vragen over belangrijke besmettelijke ziekten, bij voorbeeld mond- en klauwzeer en hondsdolheid.

Gewichtige, hetzij dan blijde of droevige familiegebeurtenissen bij collega's die wat ver uit de buurt wonen, maar waarin we toch belang stellen, komen ons niet ter kennis, terwijl in een weekblad wellicht advertenties zullen worden geplaatst.

Practici, aan wie de tijd ontbreekt of wier pen wat te veel is afgestompt om nog min of meer uitvoerige mededeelingen te doen in het tijdschrift, zouden toch aan de courant nog wel een kort berichtje zenden over merkwaardige gevallen in hun praktijk of over rechtszaken waarin ze betrokken waren.

Een vragenbus zou hem, die zelden in de gelegenheid is collega's te spreken, dikwijls goed te pas kunnen komen.

Het internationaal congres, dat uit een financiëel oogpunt voor het weekblad misschien eenig bezwaar oplevert, maakt overigens de behoefte daaraan des te grooter.

Uit al deze en meer andere zaken blijkt ten duidelijkste, dat wij een weekblad niet langer kunnen missen, al zou het aanvankelijk dan ook op bescheiden schaal moeten worden ingericht en al zou de uitgave van het tijdschrift er voorloopig door moeten worden beperkt tot zes of desnoods zelfs viermaal verschijnen per jaar.

Praeadvies van het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur is, nadat het meermalen heeft geconfereerd met de redactie van het tijdschrift tot de conclusie gekomen, dat het 't meest wenschelijk is ons tijdschrift (maandblad) in een weekblad te veranderen en stelt daarom der vergadering voor aan het hoofdbestuur en de redactie op te dragen pogingen aan te wenden om dit doel te bereiken.

Reeds thans moet het hoofdbestuur er evenwel op wijzen, dat de uitgave van een weekblad gepaard zal moeten gaan met groote geldelijke uitgaven, welke alleen gedekt zullen kunnen worden door een belangrijke contributie-verhooging.

10. *Voorstel der afdeeling Friesland,* om na het verschijnen van deel 35 van het tijdschrift onzer Maatschappij, een klapper op den inhoud van de verschenen jaargangen van dit tijdschrift aan te leggen en hiervoor een som op de begrooting uit te trekken ter bestrijding van de daarvoor benoodigde uitgaven.

Toelichting. Het tijdschrift voor veeartsenijkunde vormt een hoofdbestanddeel van de Hollandsche veeartsenijkundige literatuur en van de bibliotheek van vele veeartsen. De rijke inhoud van de 35 deelen, welke dan het licht hebben gezien, zal nog in waarde stijgen, als gemakkelijk kan worden nagegaan, wat daarin omtrent een bepaald onderwerp is vermeld.

Thans levert dit bezwaren op; veeartsen, die eenige jaren in de praktijk zijn, herinneren zich dikwijls wel, iets in het tijdschrift te hebben gelezen omtrent een momentaneel interesseerend onderwerp, doch weten niet waar en wanneer ze het vermeld vonden.

Een klapper op den inhoud van het tijdschrift wordt daarom wenschelijk geacht, vooral ook voor jongere collega's, die zich, daarmede gewapend, gemakkelijk op de hoogte kunnen stellen van de ervaringen, welke anderen in de praktijk hebben opgedaan.

Praeadvies van het hoofdbestuur.

Het hoofdbestuur gaat mede met dit voorstel en is zoo gelukkig te kunnen mededeelen, dat de heer VAN ESVELD op zich heeft genomen dezen tijdroovenden arbeid te verrichten.

11. *Voorstel van het hoofdbestuur* om een commissie van 3 leden te benoemen, welke een eerlang in te dienen ontwerp van wet op de keuring van vee en vleesch hier te lande aan een onderzoek zal hebben te onderwerpen.

Toelichting. Het hoofdbestuur is van meening, dat het aanbeveling verdient een zoodanige commissie te benoemen, opdat het onderzoek onmiddellijk na de indiening van een wetsontwerp als boven bedoeld zal kunnen worden aangevangen.

12. Begrooting voor het jaar 1908.

13. Bepaling van de plaats waar de 49ste algemeene vergadering zal worden gehouden.

2de Gedeelte. Zaterdag, 12 October 1907.

Aanvang der vergadering des voormiddags 10 uur.

1. *Openingsrede van den voorzitter.*
2. *De oorzaak van de varkenspest*, door dr. L. F. D. E. LOURENS.
3. *Bijdrage tot de kennis van het verband tusschen zoogdier- en vogeltuberculose*, door dr. D. A. de JONG.

Pauze.

4. *Surra en andere trypanosomosen*, door C. A. PENNING.
5. *Behandeling van het rapport der commissie, belast met het onderzoek naar de wenschelijkheid eener bepaalde wettelijke regeling betreffende koop en verkoop van vee.*
6. *Vrije mededeelingen.*

Opgemaakt in de vergadering van het hoofdbestuur, den 26sten Juli 1907.

Namens het hoofdbestuur:
De voorzitter,
H. M. KROON.
De 1ste secretaris,
K. HOEFNAGEL.

Begrooting voor het jaar 1908.

Inkomsten.

Kassaldo op 1 Januari 1908		pro memorie.
Onvoorziene inkomsten		pro memorie.
Interest van belegde gelden	ƒ	40.—
Vermoedelijke ontvangst aan contributiën	»	1875.—
Uit het kassaldo 1907	»	535.—
	ƒ	2450.—

Uitgaven.

Aan	het tijdschrift	ƒ	1600.—
»	drukwerk	»	35.—
»	lokaalhuur	»	25.—
»	verschotten, briefport, zegels, enz.	»	75.—
»	kosten van incasseeren	»	6.—
»	reis- en verblijfkosten van het hoofdbestuur	»	100.—
»	algemeene vergadering	»	150.—
»	vergadering artikel 19 der statuten	»	100.—
»	commissie in zake reorganisatie veeartsenijkundig onderwijs	»	75.—
»	commissie der beroepsbelangen	»	100.—
»	commissie vee- en vleeschkeuring	»	75.—
»	contributiën en vertegenwoordiging	»	75.—
»	onvoorziene uitgaven	»	34.—
		ƒ	2450.—

Opgemaakt in de vergadering van het hoofdbestuur, den 26sten Juli 1907.

De voorzitter,
H. M. Kroon.
De 1ste secretaris,
K. Hoefnagel.

Hun, die wenschen deel te nemen aan den gemeenschappelijken maaltijd in Maison Okhuijsen, Kromme Nieuwe Gracht 20, op 12 October 1907, des namiddags zes uur, wordt verzocht daarvan dien dag vóór 12 uur kennis te geven aan den 1ste secretaris.

Verslag van den toestand der Maatschappij over het jaar 1906.

Ingevolge artikel 20 van het huishoudelijk reglement der Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland brengt het hoofdbestuur hierbij verslag uit over den toestand van de Maatschappij in het afgeloopen jaar.

Volgens een besluit van de 47ste algemeene vergadering der Maatschappij werd een commissie benoemd, bestaande uit de heeren D. van der Sluijs, J. J. F. Dhont en P. Beunders, welke commissie het wetsontwerp op de keuring van voor export bestemd vleesch nader zou onderzoeken en van dit onderzoek zoo spoedig mogelijk een rapport bij het hoofdbestuur zou uitbrengen.

In een vergadering van het hoofdbestuur, gehouden den 9den October 1906 te Utrecht, werden genoemde heeren door den voorzitter der Maatschappij geïnstalleerd. Hierop mocht het hoofdbestuur den 27sten December 1906 een rapport van genoemde commissie ontvangen, waarin zij in het algemeen haar instemming met genoemd wetsontwerp betuigde, maar daarin toch enkele wijzigingen wenschelijk achtte.

Het hoofdbestuur verzond dit rapport zoo spoedig mogelijk aan den minister van landbouw, nijverheid en handel, en de commissie had het succes, dat met de door haar voorgestelde wijzigingen bij de indiening van het wetsontwerp rekening werd gehouden.

Evenzoo installeerde de voorzitter op denzelfden datum een commissie, bestaande uit de heeren M. G. de Bruin, A. van Leeuwen, F. W. van Dulm en E. A. L. Quadekker, welke commissie volgens een besluit van de 47ste algemeene vergadering in het leven was geroepen met het doel te onderzoeken of een bepaalde wettelijke regeling betreffende den koop en verkoop van vee wenschelijk moet worden geacht.

Deze commissie toog met bekwamen spoed aan den arbeid en het hoofdbestuur mocht den 15den Juni j.l. in een zaakrijk rapport haar conclusies ontvangen; een en ander is in deze aflevering aan de lezers bekend gemaakt.

De heer van Leeuwen verzocht tegen het einde van Maart eervol ontslag als lid dezer commissie, hetwelk hem door het hoofdbestuur werd verleend onder dankzegging voor de bewezen

diensten. Het hoofdbestuur meende in overleg met de commissie geen plaatsvervanger voor den heer VAN LEEUWEN te moeten benoemen, daar de commissie voor meer dan de helft met haar arbeid gereed was en de intrede van een nieuw lid niet anders dan vertraging zou teweegbrengen.

Daar ook de door de commissie benoemde rechtsgeleerde mr. LINTHORST HOMAN te Assen om gezondheidsredenen voor het lidmaatschap moest bedanken, besloot het hoofdbestuur in overleg met de commissie geen anderen jurist te benoemen, maar zoo noodig later het rapport aan het oordeel van een rechtsgeleerde te onderwerpen.

Ten slotte installeerde de voorzitter den 1sten November 1906 te Utrecht de commissie voor de beroepsbelangen, bestaande uit de heeren B. M. BUSING, J. A. KLAUWERS en H. J. C. VAN LENT.

Het hoofdbestuur ontving 15 Juli j.l. een schrijven van deze commissie, waarin het voorstel der afdeeling Deventer der Geldersch-Overijselsche Maatschappij van landbouw, tot opleiding van veeverloskundigen met steun van regeeringswege, aan een scherpe critiek werd onderworpen.

Aan de commissie voor de beroepsbelangen stelde het hoofdbestuur verder een schrijven in handen van de directeuren van de naamlooze vennootschap «Unitas medicorum», ter fine van bericht, consideratie en advies. Ook hierop mocht het hoofdbestuur den 20sten Juli j.l. een schrijven ontvangen, hetwelk later zal worden gepubliceerd.

Het hoofdbestuur verzocht in een schrijven van 23 Januari j.l. het advies van een commissie der beroepsbelangen betreffende het aanstellen van een afzonderlijken redacteur voor het tijdschrift voor veeartsenijkunde, welke speciaal zou belast zijn met de behandeling der beroepsbelangen van de veeartsen.

De commissie antwoordde in een schrijven van 12 Mei j.l., dat zij het onnoodig vond een dergelijken redacteur aan te stellen.

Uit dit alles blijkt dus, dat de benoemde commissies niet stil hebben gezeten, doch belangrijk werk hebben geleverd.

Het hoofdbestuur richtte een schrijven aan den heer A. W. HEIDEMA, voorzitter der feestcommissie ter herdenking van het 25-jarig leeraarschap der heeren VAN ESVELD, THOMASSEN en VAN DER PLAATS, waarin oprechte dank werd betuigd aan de feestcommissie voor de groote moeite en inspannende zorgen, welke

zij zich ten behoeve van het genoemde, zoo schitterend geslaagde feest, heeft getroost.

Aan het hoofdbestuur werd, bij koninklijk besluit van 29 December 1906, nº. 51, een subsidie verleend van f 270, ter gemoetkoming in de kosten van een door het hoofdbestuur te houden cursus in de vee- en vleeschkeuring voor veeartsen in het openbaar slachthuis te Groningen.

Evenzoo mocht het hoofdbestuur vernemen dat de minister van landbouw, nijverheid en handel gezind was te bevorderen, dat aan onze Maatschappij een rijkssubsidie van f 720 werd toegekend, ten einde bij wijze van proef in twee harer afdeelingen vervolgcursussen te doen houden.

In het Tijdschrift voor veeartsenijkunde, nº. 10, van Juli j.l. werd een uitvoerig verslag gegeven over den cursus in vee- en vleeschkeuring te Groningen, benevens over den vervolgcursus, gehouden te Leeuwarden in de maanden Januari, Februari en Maart 1907.

Het verslag over den vervolgcursus te Dordrecht kan nog niet worden gepubliceerd, omdat door het plotseling overlijden van dr. M. H. J. P. Thomassen alsnog door zijn excellentie den minister van landbouw, nijverheid en handel moest worden goedgekeurd, dat de drie voordrachten, welke voor de leden der afdeeling Zuid-Holland door wijlen dr. Thomassen zouden zijn gehouden, thans door andere deskundigen, door het hoofdbestuur in overleg met de afdeeling Zuid-Holland nader aan te wijzen, zullen worden waargenomen.

Het antwoord hierop luidde gunstig en na afloop van de voordrachten zal ook het verslag over dezen vervolgcursus in het tijdschrift worden opgenomen.

Naar aanleiding van het voorstel der afdeeling Noord-Brabant-Limburg om naast het tijdschrift voor veeartsenijkunde een veeartsenijkundig weekblad in het leven te roepen, richtte het hoofdbestuur in een schrijven van 26 April j.l. aan genoemde afdeeling het verzoek uitvoerig te willen toelichten op welke wijze deze afdeeling zich de exploitatie van een weekblad voorstelde.

Nadat hierop een antwoord was ingekomen, vergaderde het hoofdbestuur den 19den Juni en den 26sten Juni j.l. met de redactie van het tijdschrift, ten einde de oprichting van een veeartsenijkundig weekblad gezamenlijk voor te bereiden.

In verband met een verzoekschrift van de afdeelingen Noord-Holland en Gelderland-Overijsel, waarin de steun van het hoofdbestuur werd ingeroepen tegen het optreden van sommige landbouwafdeelingen, welke met kracht bij de regeering aandringen om niet-veeartsen op te leiden voor veeverloskundigen, hield de voorzitter der Maatschappij een bespreking met den heer directeur-generaal van den landbouw, terwijl het hoofdbestuur den heer M. G. DE BRUIN verzocht in een rapport zijn meening kenbaar te willen maken over het al of niet wenschelijke van het opleiden van niet-veeartsen voor verloskundigen.

Het antwoord hierop is reeds geplaatst op bladzijde 708 van dit deel.

In het tijdschrift voor veeartsenijkunde n°. 10, van Juli j.l., werd reeds medegedeeld, dat omtrent tuberculine-entingen door veeopzichters en over den uitvoer van honden uit kringen, waar wegens het voorkomen van gevallen van hondsdolheid het muilkorven is voorgeschreven, door het hoofdbestuur een schrijven werd gericht aan zijn excellentie den minister van landbouw, nijverheid en handel en aan den heer directeur-generaal van den landbouw.

Het bijvoegsel van de Nederlandsche staatscourant van Donderdag 6 Juni 1907, n°. 130, bevatte de gewijzigde statuten der vereeniging: «Maatschappij ter bevordering der veeartsenijkunde in Nederland te Utrecht.»

Nu dus de koninklijke goedkeuring betreffende de gewijzigde statuten was verkregen, traden deze dadelijk in werking, terwijl te gelijker tijd het nieuwe reglement van kracht werd.

Als afgevaardigde naar het congres voor openbare gezondheidsregeling, hetwelk dit jaar te 's-Hertogenbosch is gehouden, werd benoemd de heer H. M. KROON, plaatsvervanger de heer K. HOEFNAGEL, terwijl de heer H. MARKUS de Maatschappij vertegenwoordigde op het landhuishoudkundig congres te Gorinchem.

Voor cursussen in de vee- en vleeschkeuring voor de leden der afdeelingen Utrecht, Friesland, Gelderland-Overijssel, Zeeland, Noord-Brabant—Limburg, Zuid-Holland, Groningen-Drente en de Nieuwe afdeeling Zuid-Holland, benevens voor twee vervolgcursussen op nader aan te wijzen plaatsen, verzocht het hoofdbestuur in een schrijven van 20 Juni subsidie aan den heer directeur-generaal van den landbouw.

In het afgeloopen jaar hield het hoofdbestuur 7 bestuursvergaderingen, waarbij tweemaal ook de redactie voor het tijdschrift tegenwoordig was.

De Maatschappij moest in het afgeloopen jaar het verlies betreuren van zeven harer leden, en wel van de heeren dr. M. H. J. P. Thomassen (het hoofdbestuur was bij de teraardebestelling van den heer Thomassen door alle leden vertegenwoordigd en legde een krans op het graf van den overledene), L. Th. Janné, H. C. Poll, F. A. Deyermans, C. A. Rotscheid, G. A. Reimers en B. I. Vermande, terwijl een lid wegens wanbetaling moest worden geschrapt.

De verdeeling der leden over de algemeene en de 9 bijzondere afdeelingen is thans als volgt:

Algemeene afdeeling	72	leden
Groningen-Drente	34	»
Friesland	23	»
Gelderland-Overijsel	49	»
Utrecht	41	»
Noord-Holland	25	»
Zuid-Holland	26	»
Nieuwe afdeeling Zuid-Holland	46	»
Zeeland	17	»
Noord-Brabant-Limburg	41	»
Totaal	374	leden

Behalve de gewone leden heeft de Maatschappij 4 eereleden en 1 correspondeerend lid.

De 1ste secretaris,
K. Hoefnagel.

Door het hoofdbestuur zijn als leden der algemeene afdeeling aangenomen: E. A. R. F. Baudet te Arnhem; Br. Bruins Pzn. te Winsum; J. A. Gunst, tijdelijk te Bemmel; A. C. A. Heshusius, tijdelijk te Amsterdam; K. Huizinga, tijdelijk te Fijnaart; H. Postma te Tzummarum; J. Staal, tijdelijk te Hoogeveen; P. Stehouwer te Oude-Tonge; A. van der Steur te Maarsen; C. Tenhaeff te Utrecht; J. A. Vreeswijk te Oude-Tonge.

Personalia.

Het examen van de veeartsen J. STAAL en A. VEENBAAS was loffelijk.

Benoemd: met ingang van 15 Augustus 1907 tot veeartskeurmeester aan het abattoir te Utrecht, op een traktement van f 1600 dat tot f 2100 kan stijgen, C. TENHAEFF te Utrecht; tot gemeente-veearts te Oude-Tonge P. STEHOUWER;

Gevestigd: te Oude-Tonge J. A. VREESWIJK.

Verleend: wegens ziekte, twee jaar verlof aan den veearts bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in Nederlandsch-Indië, gedetacheerd bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden, J. K. F. DE DOES; bij koninklijk besluit van 15 Juli 1907, n°. 17, aan A. J. MONTENS, laatstelijk districtsveearts te Teteringen, een pensioen van f 1116; een éénjarig verlof, wegens langdurigen dienst aan den gouvernementsveearts in Nederlandsch-Indië K. VAN DER VEEN.

Geplaatst: te Soerabaja de paardenarts 1ste klasse J. N. A. C. SCHEEPENS, van verlof teruggekeerd.

Aan de veeartsenijkundige hoogeschool te Hannover heeft L. STEDING van Arnhem het staatsexamen voor veearts met goed gevolg afgelegd (*Haagsche courant* van 9 Augustus 1907).

De minister van koloniën brengt ter kennis van belanghebbenden, dat voor één gediplomeerden Nederlandschen veearts, die den leeftijd van vijf en twintig jaar niet overschreden heeft, de gelegenheid bestaat om bij het leger in Nederlandsch-Indië te worden benoemd tot militair paardenarts der 2de klasse, onder genot van een gratificatie voor eerste uitrusting van f 1000 (duizend gulden).

Gegadigden zullen zich uiterlijk op 14 September a.s. bij gezegeld request hebben te wenden tot het departement van koloniën, onder overlegging van:

a. het diploma van veearts:

b. een extract geboorte-register;

c. een bewijs van ingezetenschap;

d. een certificaat of certificaten van goed gedrag, afgegeven door het hoofd der gemeente (of door de hoofden der gemeenten) waar requestrant gedurende de laatste zes maanden is gevestigd geweest;

e. een bewijs van voldoening aan de wet op de nationale militie (*Staatscourant* van 4/5 Augustus 1907, n°. 181).

Staatsbegrooting over 1906.

De navolgende artikelen van het X^de^ hoofdstuk zijn bij wet van 16 Juli 1907 verhoogd met en mitsdien gebracht op:

C. Art. 26. Subsidiën en andere uitgaven ten behoeve van de paardenfokkerij met f 15000 en dus gebracht op f 150280.

D. Art. 30. Reis-, bureel- en verplaatsingskosten; reiskosten en vacatiegelden van plaatsvervangende districtsveeartsen; reiskosten en belooningen van gouvernementskeurmeesters en geëxamineerde veeartsen; vergoeding voor het gebruik van rijwielen bij reizen ten behoeve van 's Rijks dienst met f 25000 en dus gebracht op f 141100.

Art. 34. Jaarwedden, toelagen en belooningen van het personeel van de Rijks seruminrichting, mitsgaders schrijfloonen met f 500 en dus gebracht op f 19150.

Art. 35. Gebouwen, meubelen, benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden, lokaalbehoeften, reiskosten, aankoop en onderhoud van dieren en verdere uitgaven ten behoeve van de Rijks seruminrichting met f 15000 en dus gebracht op f 43250.

Art. 37. Benoodigdheden voor de te verrichten werkzaamheden, reiskosten en verdere uitgaven ten behoeve van de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch: schadeloosstelling ter zake van in het buitenland afgekeurd vleesch; uitgaven ten behoeve van cursussen in vee- en vleeschkeuring met f 7000 en dus gebracht op f 14000.

Keuring van vee en vleesch.

De wet van 16 Juli 1907, houdende bepalingen betreffende de keuring van voor uitvoer bestemd vleesch, is geplaatst in de *Staatscourant* van 9 Augustus 1907, n°. 185.

Art. 13 luidt als volgt:

Deze wet treedt in werking op een door Ons te bepalen tijdstip.

De minister van landbouw, nijverheid en handel verzoekt de eigenaren of directeuren van slachterijen, waar vee ten behoeve van den uitvoer naar Engeland wordt geslacht, alsmede de hande-

laren, die versch vleesch of versche organen voor den uitvoer naar Engeland verpakken, zich vóór 24 Augustus a. s. schriftelijk aan te melden aan zijn departement, onder mededeeling van de plaats waar het bedrijf wordt uitgeoefend. (*Staatscourant* van 17 Augustus 1907, n°. 192.)

Veeartsenijkundig Staatstoezicht.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft bij besluit van 25 Juli 1907 goedgevonden:

te verbieden het houden van een tentoonstelling van herkauwende dieren en varkens te 's-Gravenhage bij gelegenheid van de nationale en internationale landbouwtentoonstelling, welke aldaar in September a.s. vanwege de Hollandsche Maatschappij van landbouw zal plaats vinden.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft bij besluit van 25 Juli 1907, met ingang van 26 Juli, goedgevonden:

1°. in te trekken zijn beschikking van 9 Juli 1907, n°. 5774, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Leimuiden, Rijnsaterwoude, ter Aar en Nieuwveen;

2°. A. het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit, naar of binnen een kring, omvattende de gemeente Leimuiden, zoomede den Vriesenweg, den Geerdijk en den Nieuwveenschen weg, ook voor zoover die wegen zijn gelegen onder de gemeenten Rijnsaterwoude, ter Aar en Nieuwveen.

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 27 Juli 1907, met ingang van 29 Juli goedgevonden:

1°. in te trekken zijn beschikking van 12 Juli 1907, n°. 5856, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd de uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring in de gemeenten

Zoeterwoude, Benthuizen, Hazerswoude, Koudekerk, Oudshoorn, Leiderdorp en Leiden;

2°. A. den uitvoer van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit een kring omvattende de gemeente Zoeterwoude, de gemeente Hazerswoude, de gemeente Koudekerk, de gemeente Leiderdorp, met uitzondering van den Boschpolder, den Boterhuispolder en de Waard, het gedeelte van den Slagh- of Grooten en Kleinen Stadspolder, ook voorzoover dit gelegen is in de gemeente Leiden:

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 30 Juli 1907, met ingang van 31 Juli 1907, goedgevonden:

1°. in te trekken zijn beschikkingen van 18 Juli 1907, n°. 5960[1], V. D., en van 18 Juli 1907, n°. 5975, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen kringen, respectievelijk in de gemeenten Wilnis en Kamerik en in de gemeente Mijdrecht;

2°. A. te verbieden den invoer van herkauwende dieren en varkens in en den uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring, omvattende de gemeenten Mijdrecht, Wilnis, Kamerik en Zegveld;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 30 Juli 1907, met ingang van 31 Juli, goedgevonden:

A. te verbieden den invoer van herkauwende dieren en varkens in en den uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring, omvattende de gemeente Abcoude-Proostdij;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 30 Juli 1907, met ingang van 31 Juli, goedgevonden:

A. te verbieden den invoer van herkauwende dieren en varkens in en den uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring, omvattende de gemeenten Benschop en Polsbroek;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 1 Augustus 1907, met ingang van 2 Augustus 1907, goedgevonden: in te trekken zijn beschikking van 3 Juli 1907, n°. 5632, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen kringen in de gemeente Stompwijk.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 6 Augustus 1907, met ingang van 7 Augustus, goedgevonden te verbieden het houden van markten van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Gorinchem.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 7 Augustus 1907, met ingang van 8 Augustus, goedgevonden:

1°. in te trekken zijn beschikking van 27 Juli 1907, n°. 6278, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd de uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring in de gemeenten Zoeterwoude, Hazerswoude, Koudekerk, Leiderdorp en Leiden;

2°. A. den invoer van herkauwende dieren en varkens te verbieden uit een kring, omvattende de gemeente Hazerswoude, de gemeente Koudekerk, de gemeente Leiderdorp, met uitzondering van den Boschpolder, den Boterhuispolder en de Waard; het gedeelte van den Slagh- of Grooten en Kleinen Stadspolder, ook voor zoover dit gelegen is in de gemeente Leiden;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 8 Augustus 1907, met ingang van 9 Augustus, goedgevonden:

in te trekken zijn beschikking van 6 Juli 1907, n°. 5713, V. D, voor zooveel daarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Pijnakker, Vrijenban, Hof van Delft, Delft en Schipluiden.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 15 Augustus 1907, met ingang van 16 Augustus, goedgevonden:

A. te verbieden den invoer van herkauwende dieren en varkens in- en den uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring in de gemeente Doniawerstal, begrensd door de Hoitesloot, het Slingerrak, de Langweerder-Sneekervaart, de Langweerder-Wielen, de Janesloot, de Koevorden en den Nijeweg;

B. te bepalen dat, enz. enz.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 17 Augustus 1907, goedgevonden: met ingang van 20 Augustus 1907 in te trekken zijn beschikking van 6 Augustus 1907, n°. 6574, V. D., waarbij verboden werd het houden van markten van herkauwende dieren en varkens in de gemeente Gorinchem.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 17 Augustus 1907, goedgevonden met ingang van 19 Augustus in te trekken zijn beschikking van 1 Juli 1907, n°. 5555, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen kringen in de gemeenten Woubrugge en Oudshoorn.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 17 Augustus 1907, goedgevonden:

A. met ingang van 20 Augustus het vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit het overige gedeelte des rijks te verbieden naar een kring, omvattende:

1. Noord-Brabant, met uitzondering van de gemeenten Willemstad, Fijnaart en Heiningen en Made en Drimmelen;
2. het gedeelte van Gelderland ten oosten van de spoorlijn Utrecht—'s-Hertogenbosch;
3. de eilanden Goedereede, Overflakkee en Tiengemeten;
4. Zeeland;
5. Friesland;
6. Overijsel;
7. Groningen;
8. Drente;
9. Limburg;

B. te bepalen, dat het sub A bedoelde verbod geen betrekking heeft op den doorvoer van herkauwende dieren en varkens per

spoor zonder overlading in afzonderlijke, gesloten en verzegelde wagens en dat voor den invoer van slachtvee en in bijzondere gevallen mede van ander vee afwijking van voornoemd gebod kan worden toegestaan door den commissaris der koningin in de provincie binnen welke de plaats van bestemming is gelegen, onder de door den districtsveearts aan te geven voorwaarden.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 19 Augustus 1907, goedgevonden:

met ingang van 20 Augustus 1907 in te trekken zijn beschikking van 30 Juli 1907, n°. 6355[1], V. D., voor zooveel daarbij verboden werd de invoer van herkauwende dieren en varkens, in- en de uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit kringen, respectievelijk in de gemeenten Mijdrecht, Wilnis, Kamerik en Zegveld en in de gemeenten Benschop en Polsbroek.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 19 Augustus 1907, goedgevonden met ingang van 20 Augustus in te trekken zijn beschikkingen van 25 Juli 1907, n°. 6204, V. D., voor zooveel daarbij verboden werd respectievelijk het vervoeren of door vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen een kring in de gemeenten Leimuiden, Rijnsaterwoude, ter Aar en Nieuwveen en de uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring in de gemeenten Hazerswoude, Koudekerk, Leiderdorp en Leiden.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 19 Augustus 1907, goedgevonden, met ingang van 20 Augustus in te trekken zijn beschikking van 16 Juli 1907, n°. 5959, V. D., waarbij verboden werd het vervoeren of doen vervoeren van herkauwende dieren en varkens uit, naar of binnen kringen in de gemeente Pernis.

De minister van landbouw, nijverheid en handel heeft, bij besluit van 20 Augustus 1907, goedgevonden, met ingang van 21 Augustus in te trekken zijn beschikking van 30 Juli 1907, n°. 6355[2], V. D., voor zooveel betreft het verbieden van den invoer van herkauwende dieren en varkens in en den uitvoer van herkauwende dieren en varkens uit een kring omvattende de gemeente Abcoude-Proostdij.

Vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland.

Op 10 Juli l.l. werd te Utrecht opgericht een vereeniging van directeuren van gemeentelijke slachthuizen in Nederland.

Het doel der vereeniging is het bevorderen:

a. der gemeenschappelijke belangen van de directeuren der gemeentelijke slachthuizen in Nederland;

b. van de belangen dier inrichtingen;

c. van de goede oplossing der wetenschappelijke, technische en maatschappelijke vraagstukken, welke zich in verband met de inrichting en het beheer der gemeentelijke slachthuizen voordoen.

De zetel der vereeniging is gevestigd te Utrecht.

Tot gewone leden zijn benoembaar veeartsen, die directeur zijn van een gemeentelijk slachthuis in Nederland of zijn koloniën.

Als leden der vereeniging traden toe de directeuren der slachthuizen te Alkmaar, Amsterdam, Dordrecht, 's-Gravenhage, Groningen, Haarlem, Leiden, Maastricht, Nijmegen, Roermond en Rotterdam.

Tot bestuursleden werden gekozen:

Dr. D. A. de Jong, Jzn., *voorzitter;*
Dr. W. Stuurman, *secretaris;*
J. J. F. Dhont, *penningmeester.*

Verbetering.

Het bericht op blz. 714 omtrent de keuze tot lid van den gemeenteraad te R. is onjuist.

Gedenkteeken-Thomassen.

Het uitvoerend comité heeft de eer den Nederlandschen veeartsen te berichten, dat, in afwijking van het daaromtrent in de Juni-aflevering van dit tijdschrift medegedeelde, *geen inteekenlijsten in circulatie zijn of zullen worden gebracht*, doch dat in de maand Juli 1907 door de op bldz. 591 van die aflevering genoemde

collega's aan iederen Nederlandschen veearts een circulaire met briefkaart is verzonden, de laatste ter eventueele terugzending aan den penningmeester van het comité, den heer D. F. VAN ESVELD.

Het comité verzoekt den veeartsen in *Nederland en haar koloniën* beleefd, voor het geval, door welke omstandigheden dan ook, deze circulaire en briefkaart hun niet mochten zijn geworden, toch de grootte hunner bijdrage, *liefst zoo spoedig mogelijk*, schriftelijk aan den heer VAN ESVELD te willen opgeven.

Namens het uitvoerend comité:

De secretaris,
Dr. H. MARKUS.

Ontvangen ten behoeve van het gedenkteeken voor wijlen dr. M. H. J. P. THOMASSEN. (2de lijst.)

A. J. ABSPOEL te Utrecht	*f*	10.—
H. ANKER te Oudewater	»	25.—
P. BAERENDS te Arnhem	»	7.50
T. A. L. BEEL te Roermond	»	2.50
E. H. BERCH GRAVENHORST te Druten	»	2.50
Dr. H. C. L. E., BERGER te Hoek van-Holland	»	3.—
P. D. BEUNDERS te Groningen	»	10.—
L. BOOGAERT te Axel	»	10.—
H. G. O. BOOM te Groningen	»	2.50
G. T. BRONSDIJK te Dalen	»	2.50
J. BRUIJEL te Marum	»	5.—
G. DAAMS te Baarn	»	5.—
J. DOORNBOS te Noordbroek	»	10.—
Dr. J. VAN DORSSEN te 's-Hertogenbosch	»	7.50
M. J. H. DUIJSENS te Heerlen	»	25.—
E. FABER te Deventer	»	5.—
J. FLOHIL te Haarlem	»	2.50
D. DE FLUITER te Schildwolde	»	2.50
W. FOLMER te 's-Gravenhage	»	5.—
A. FREDERIKSE te Amersfoort	»	5.—
Transporteere	*f*	148.—

	Transport. . .	*f* 148.—
P. H. J. Gasille te Noordwelle (Z.)	»	5.—
A. L. J. Goethals te Amsterdam	»	10.—
J. J. Hendrikse te Groot-Ammers	»	5.—
A. van Heusden te Nijmegen	»	5.—
W. F. Hilwig te Heusden	»	2.50
W. ten Hoopen te Hardegarijp.	»	20.—
F. van Hootegem te 's-Hertogenbosch	»	10.—
H. J. C. Horbach te Wittem	»	10.—
P. K. M. Houba te Maastricht	»	25.—
D. Hubertus te Os.	»	5.—
H. H. Huizenga te Appingedam	»	5.—
J. Jansma te Joure.	»	10.—
F. P. Keijser te Leiden	»	2.50
P. H. van Kempen te Echt	»	10.—
S. Kingma te Menaldum	»	5.—
I. van Klaveren te Utrecht.	»	3.—
H. Klerk de Reus te Amersfoort	»	5.—
R. L. Klinkenberg te Klundert	»	5.—
J. Knol te Meppel.	»	5.—
J. M. Knipscheer te Milligen	»	5.—
J. Koelemeij te Ooster-Blokker.	»	2.50
E. F. L. Kortman te Roosendaal	»	10.—
J. Kraamer te Koudekerke	»	2 50
J. Laaij te Rijsoord	»	5.—
C. M. van der Leeden te Eindhoven.	»	5.—
J. Th. van Lohuizen te Winterswijk	»	2.50
J. C. E. van Looveren te Prinsenhage	»	10.—
J. Maas te 's-Gravenhage.	»	5.—
A. van Mansfeld te Bergen-op-Zoom.	»	5.—
G. van der Meulen te Huizum.	»	5.—
A. J. Montens te Teteringen	»	5.—
F. Mos te Elburg	»	5.—
A. F. Muller te Oudewetering	»	5.—
D. Muller te Loppersum	»	10.—
N. N. te W.	»	5.—
J. M. van Nieuwenhuijzen te Steenbergen	»	5.—
Transporteere. . .		*f* 388.50

Transport. . .	*f*	388.50
R. Nijhoff te Hoogeveen	»	10.—
J. H. van Oijen te Haarlem	»	10.—
P. den Ouden te Tilburg	»	5.—
M. F. Plankeel te 's-Hertogenbosch	»	5.—
M. C. van der Poel te Nieuwenhoorn	»	5.—
F. J. H. J. Quaëdvlieg te Eckelrade Gronsfeld . .	»	10.—
F. F. Reichman te Hengeloo (G.)	»	5.—
Th. G. van Rijssel te Dordrecht.	»	5.—
J. W. Roeloffs te Texel	»	10.—
C. Roodzant te Alkmaar	»	10.—
H. J. H. Sala te Venraai	»	10.—
A. van de Sande te Steenbergen	»	25.—
W. G. Schepens te Beek (L.)	»	5.—
D. Schurink te Laag-Keppel	»	2.50
A. H. Steenbergen te Emmen	»	10.—
H. J. H. Stempel te Utrecht	»	10.—
W. Stuurman te Alkmaar	»	5.—
H. Veenstra te Leeuwarden (Schrans)	»	5.—
M. H. de la Vieter te 's-Gravenhage	»	5.—
K. de Vink te Zoetermeer	»	5.—
D. G. de Vries te Clinge	»	7.50
H. J. de Vries te Hoogezand	»	5.—
G. G. J. Westholz te Rotterdam	»	5.—
J. M. A. Zwart te Leeuwarden	»	10.—
Bedrag der 1ste lijst. . .	»	799.50
Totaal. . .	*f*	1373.—

De penningmeester,

Utrecht, 21 Augustus 1907. Van Esveld.

N.B. In de laatste helft van September zal door ondergeteekende per post-quitantie over de bedragen, voorkomende in de 1ste en 2de lijst, voor zoover deze nog niet zijn voldaan, worden beschikt. v. E.

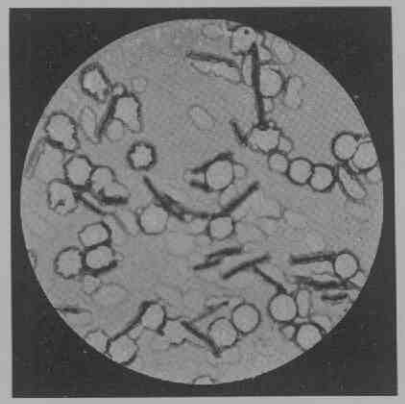

Fig. 1.

Fig. 2.

Fig. 3.

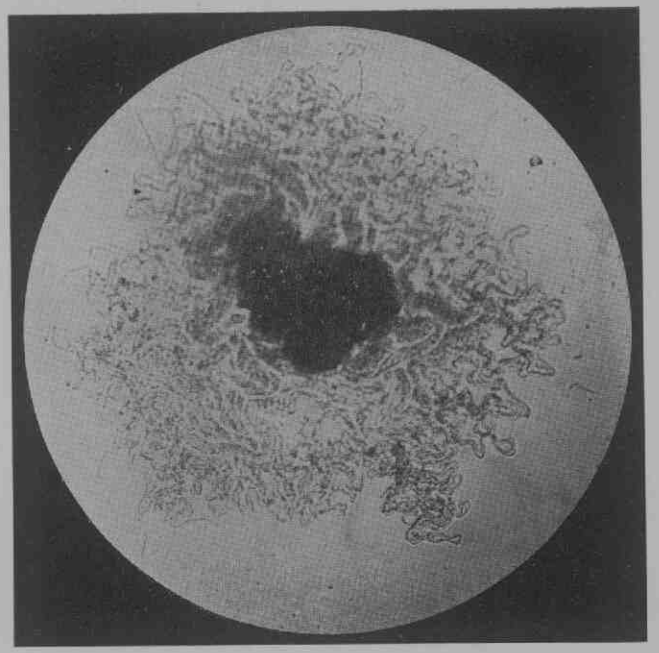

Fig. 4.

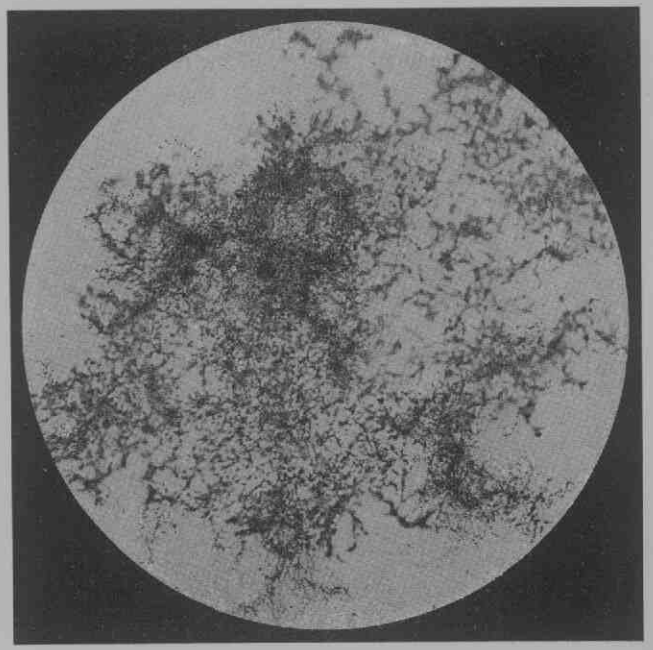

Fig. 5.